

**FJODOR MICHAJLOVIČ
DOSTOJEVSKIJ**

BRATŘI KARAMAZOVI

**ROMÁN VE ČTYŘECH ČÁSTECH
S EPILOGEM¹**

¹ Originál vyšel v překladu Vladimíra Ryby v Praze roku 1928.

*Amen, amen, pravím vám: zrno pšeničné, padnouc k zemi,
neumře-li, onoť samo zůstane; umře-liť pak, mnohý užitek přinese.*

(Evangelium sv. Jana, kapitola 12, verš 24.)

PŘEDMLUVA AUTOROVA.

Začínaje životopis svého hrdiny, Aleksěje Fjodoroviče Karamazova, jsem v jistých pochybnostech. Nebol: ačkoli nazývám Aleksěje Fjodoroviče svým hrdinou, vím přece dobře, že to není vůbec veliký člověk, a proto předvídám nevyhnutelné otázky takového rázu: čím vyniká váš Aleksěj Fjodorovič, že jste si ho zvolil za svého hrdinu? Proč já, čtenář, mám plýtvat časem, abych seznával události jeho života?

Poslední otázka je nejosudnější, poněvadž na ni mohu jen odpovědět: „Snad to uvidíte z románu.“ Nu, ale což až si přečtou čtenáři román a neuvidí to, a nebudou souhlasiti s pozoruhodností mého Aleksěje Fjodoroviče? Říkám to, protože to tuším s lítostí. Pro mně je vynikající osobou, ale jsem rozhodně na pochybách, zda to také dovedu dokázat čtenáři. Věc je v tom, že je to snad činitel, ale činitel neurčitý: neobjasněný. Ostatně bylo by podivné žádati v takové době, jako je naše, od lidí jasnost. Jedna věc je snad dosti pochybná, je to člověk zvláštní, dokonce podivín. Ale zvláštnost a podivinství spíše škodí, než dávají právo sjednotiti detaily a najíti jakýsi celkový vývod ze všeobecného zmatku. Podivín je většinou výjimka a zvláštnost. Že?

Avšak, nebudete-li souhlasiti s touto poslední thésí a odpovíte: „není tomu tak“, nebo „nebývá tomu vždy tak“, pak se snad vzpružím na duchu, pokud běží o mého hrdinu, Aleksěje Fjodoroviče. Neboť podivín bývá „ne vždy“ výjimkou a zvláštností, ale naopak se

stává, že chová v sobě srdce celku, a ostatní lidé jeho doby — všichni byli od něho odneseni na čas, neznámo proč, jakýmsi větrem...

Nepouštěl bych se ostatně do těchto nezajímavých a nudných výkladů a počal bych prostě bez předmluvy: bude-li se kniha líbiti — pak si ji lidé přečtou; ale neštěstí je, že životopis mám jen jeden, ale romány dva. Hlavní román je druhý, — to je činnost mého hrdiny již v naší době, právě v nynějším okamžiku. První román se děje před třiceti lety, a není to téměř román, jen jeden okamžik z ranného mládí mého hrdiny. Bez tohoto prvního románu se nemohu obejít, protože mnohé ve druhém románě by bylo nepochopitelné. Avšak takovým způsobem se stávají mé obtíže ještě složitějšími: domnívám-li se již já, to jest sám životopisec, že jeden román by snad byl pro takového skromného a neurčitého hrdinu zbytečný, tu jaký smysl mají dva romány, a čím je možno vysvětliti takovou domýšlivost s mé strany?

Nemohu rozřešiti tyto otázky, odhodlávám se obejít se bez jakéhokoliv rozřešení. Samozřejmě bystrý čtenář již dávno uhodl, že jsem tomu byl nakloněn již od počátku. A bude se na mne jen zlobiti — proč plýtvám marně zbytečnými slovy a drahocenným časem. Na to mu odpovím již přesně: plýtvál jsem zbytečnými slovy a drahocenným časem za prvé ze zdvořilosti a za druhé z chytrosti: „Vždyť přece již předem jaksi varoval.“ Ostatně jsem dokonce rád, že můj román se rozpadl sám sebou na dvě vypravování „při zachování jednoty celku“: čtenář, když se seznámí s prvním

vypravováním, již sám zjistí, stojí-li za to, aby četl druhý. Ovšem nikdo není ničím vázán, může odhoditi knihu již po dvou stránkách prvního vypravování a neotevřít ji potom již vůbec. Ale vždyť jsou ještě takoví delikátní čtenáři, kteří budou určitě chtít dočísti knihu do konce, aby se nezmýlili V nestranném úsudku; takoví jsou, na příklad, všichni ruští kritikové. Tak tedy před takovými ulehčím svému srdci: dávám jim bez ohledu na jejich přesnost a dobrou vůli plnou zákonnou záminku odhoditi knihu při první episodě románu. Nu, a to je celá předmluva. Souhlasím úplně s tím, že je zbytečná, ale když již je napsána, necht' zůstane. A nyní k věci.

ČÁST PRVNÍ.

Kniha první.

HISTORIE JEDNÉ RODINKY.

I. FJODOR PAVLOVIČ KARAMAZOV.

Aleksěj Fjodorovič Karamazov byl třetím synem statkáře našeho Újezdu Fjodora Pavloviče Karamazova, tak známého svého času (a i nyní ještě u nás připomínaného) svou tragickou a temnou smrtí, která se stala právě před třiceti léty a o které budu vypravovati, až bude třeba. Nyní řeknu o tomto »statkáři« (jak mu u nás říkali, ačkoli po celý život téměř nežil na svém statku) jen to, že to byl zvláštní typ, ale dosti často se vyskytující, to jest typ člověka nejen ničemného a prostopášného, ale zároveň tím i zbytečného, — ale takového zbytečného, který umí výborně zařídit své peněžní věcičky, a jak se zdá, nic jiného. Fjodor Pavlovič na příklad začal svou kariéru téměř ničím, byl to statkář velmi nepatrný, chodil obědvat do cizích domácností, dal se vydržovati na cizí útraty, a naproti tomu v době jeho smrti se u něho našlo kolem stotiséce rublů v správné měně a. zároveň byl po celý svůj život jedním z nejnesmyslnějších bláznů z celého našeho Újezdu. Opakuji znovu: to není hloupost: většina těchto potrhých lidí je dosti rozumná a chytrá — a jejich potrhlost je jaksí zvláštní, národní.

Byl ženat dvakrát, a měl tři syny — nejstarší, Dmitrij Fjodorovič, byl od první manželky a druzí dva, Ivan a Aleksěj, od druhé. První manželka Fjodora Pavloviče byla z dosti bohatého a vynikajícího rodu šlechticů Miusových, rovněž statkářů našeho Újezdu. Jak se to stalo, že dívka s věnem, a dokonce ještě hezká a kromě toho bystrá a

rozumná, což není zvláštní v nynějším pokolení, ale co se jen zřídka objevovalo v minulém, mohla se provdati za takového nepatrného »paličáka«, jak mu tehdy říkali, nebudu příliš vysvětlovat. Vždyť jsem znal jednu dívku ještě v dávném »romantickém« pokolení, která po několika letech záhadné lásky k jednomu pánovi, za kterého se ostatně mohla vždy provdati úplně klidně, udělala si konec tím, že si sama vymýšlela nepřekonatelné překážky a v bouřlivé noci se vrhla s vysokého břehu, podobajícimu se útesu, do dosti hluboké a prudké řeky a zahynula v ní jen pro svůj vlastní rozmar, jen proto, aby se mohla podobati Shakespearově Ofelii, a dokonce tak, že kdyby nebyl tento útes, jehož si už dávno všimla a oblíbila, tak malebný, a kdyby na jeho místě byl jen prosaicky plochý břeh, tu by byla sebevražda vyloučena vůbec. To je pravdivý fakt a je třeba se domnívati, že v našem ruském životě, ve dvou nebo třech posledních pokoleních, takových stejnorodých faktů bylo nemálo.

Podobá se tomu i čin Adelaidy Ivanovny Miusové, který byl bezpochyby ohlasem cizích vlivů a pobouřením rozumu v zajetí. Možná, že se jí zachtělo projeviti ženskou samostatnost, postaviti se na odpor společenským podmínkám, despotismu svého rodu a rodiny, a úslušná fantasie ji přesvědčila, dejme tomu jen na jeden okamžik, že Fjodor Pavlovič je — bez ohledu na svou hodnost příživníka — přece jedním z nejmělejších a nejvysněnějších lidí oné doby, přecházející ke všemu lepšímu, kdy naproti tomu byl to jen zlý šašek a nic jiného.

Pikantnost ještě byla v tom, že bylo zde použito únosu, a to ovšem velmi lichotilo Adelaidě Ivanovně. A Fjodor Pavlovič byl na všechny takové pasáže, dokonce podle svého sociálního postavení, velmi připraven, neboť si vášnivě přál dosáhnouti kariéry, za jakoukoliv cenu; vlouditi se do dobrého rodu a obdržeti věno, které bylo lákavé. Pokud běží o oboustrannou lásku, té asi vůbec nebylo — ani se strany nevěsty, ani s jeho strany, nehledě dokonce na krásu Adelaidy Ivanovny. Takže tento případ byl možná jediným svého druhu v životě Fjodora Pavloviče, nejchlípnějšího člověka, ochotného se přilepiti každý okamžik k jakékoliv sukni, která ho lákala. A naproti tomu jen právě tato žena neučinila na něho po smyslné stránce žádný zvláštní dojem. Adelaida Ivanovna ihned po únosu v okamžiku prohlédla, že svým mužem jen opovrhne a nic více. A tak přikvačily následky sňatku s neobyčejnou rychlostí. Přesto, že rodina se dokonce dosti brzo smířila s událostí a udělila uprchlici věno, nastal mezi manželi nejrozháranější život a věčné scény. Vypravovali, že mladá manželka projevovala při tom daleko více ušlechtilosti a velkodušnosti, než Fjodor Pavlovič, který, jak je nyní známo, sebral jí tehdy najednou všechny peníze — kolem dvaceti pěti tisíc — hned, jak je obdržela, a že tyto tisíce od té doby jako by padly do vody. Vesničku a dosti pěkný panský dům, který rovněž obdržela věnem, se pokoušel dlouhou dobu za všech sil převést na svoje jméno vykonáním nějakého příslušného aktu, a jistě by toho byl dosáhl, jedině, abych tak řekl, z opovržení a odporu ženina, který neustále

vyvolával ve své manželce svým nestydatým vyděračstvím a vyprošováním, tedy z pouhé její duševní únavy, jen, aby se ho zbavila. Avšak, na štěstí, zasáhla do toho rodina Adelaidy Ivanovny a omezila ničemu. Je dobře známo, že mezi manželi byly často pračky, ale podle ústních zpráv při tom nebil Fjodor Pavlovič, nýbrž Adelaida Ivanovna, dáma ohnivá, smělá, netrpělivá, obdařená značnou fysickou silou. Posléze opustila dům a utekla Fjodoru Pavloviči s jedním učitelem-seminaristou, hynoucím bídou, a zanechala Fjodoru Pavlovičovi tříletého Mítu. Fjodor Pavlovič si ihned zařídil v domě celý harém a opilé orgie a v přestávkách jezdil téměř po celé gubernii a stěžoval si se slzami všem a každému na Adelaidu Ivanovnu, jež ho opustila, při čemž sděloval takové podrobnosti, které bylo hanba vypravovat manželi o rodinném životě. Hlavně bylo mu jaksi příjemné a dokonce mu lichotilo, mohli veřejně hrát před všemi svou směšnou úlohu uraženého manžela a rozmazávat dokonce příkrasami podrobnosti o své urážce.

— Člověk by si myslil, Fjodore Pavloviči, že jste dostal nějakou hodnost, jak jste spokojen, bez ohledu na svůj smutek, — říkali mu posměváčci. — Mnozí také dodávali, že je dokonce rád, když se mohl znovu objeviti jako šašek a že schválně, aby zesílil smích, se tváří, že nepozoruje své komické postavení. Kdo ví, ostatně je možná, že toto v něm bylo jen naivní.

Posléze se mu podařilo najít stopy své uprchlice. Ubožačka byla v Petrohradě, kam se dostala se svým seminaristou a kde se vrhla

bezstarostně do úplné emancipace. Fjodor Pavlovič počal se ihned starati a připravovati se k cestě do Petrohradu — proč? — Sám to ovšem nevěděl. Možná, že by byl tehdy opravdu jel; ale, když pojal takový úmysl, ihned si osoboval pro sebe zvláštní právo, a aby se vzpružil před sebou, pustil se znovu do bezmezného pití. A právě v této době obdržela rodina jeho manželky zprávu o její smrti v Petrohradě. Jaksi náhle umřela kdesi na půdě, podle jedněch zpráv tyfem, a podle druhých zpráv — prý z hladu. Fjodor Pavlovič se dozvěděl o smrti své manželky v opilosti, vypravuje se, že vyběhl na ulici a počal křičet, vztyčuje radostí ruce k nebi: »Odpuštěny jsou hříchové tvoji!«, a podle jiných zpráv — plakal, vzlykaje jako malé dítě, takže bylo, jak říkají, dokonce líto se na něho dívat, nehledě na odpor, který vzbuzoval. Možná, že bylo to i ono, to jest, že se radoval ze svého osvobození a plakal pro osvoboditelku — všechno zároveň.

Lidé jsou většinou, dokonce i zločinci, daleko naivnější a prostodušnější, než se domníváme. A my ovšem také.

II. PRVÉHO SYNA ODBYL.

Je možno si ovšem představit, jakým vychovatelem a otcem mohl býti takový člověk. Učinil jako otec právě to, co se muselo státi, to jest úplně a vůbec opustil své dítě z manželství s Adelaidou Ivanovou, nikoliv ze zloby k němu, nebo z jakýchsi uražených manželských citů, ale prostě, že na ně úplně zapomněl. Dokud otravoval všechny svými slzami a žalobami a měnil dům v prostopášné hnízdo, ujal se tříletého hochu Míti věrný sluha tohoto domu Grigorij, a kdyby se byl tehdy o ně nestaral, tu nikdo by ani dítěti nevyměnil košilku.

Kromě toho se stalo, že příbuzenstvo dítěte se strany matčiny v první době dokonce na ně zapomnělo. Jeho děd, to jest pan Miusov, otec Adelaidy Ivanovny, již tehdy nebyl na živu; jeho ovdovělá manželka, babička Míti, jež se odstěhovala do Moskvy, se roznemohla, sestry se provdaly, takže téměř celý rok musil Míťa přebývat u sluhy Grigorje a bydleti u něho ve vrátnici. Ostatně kdyby si byl na něho tatínek vzpomněl (a ve skutečnosti nemohl, poněvadž nevěděl o jeho existenci), tu by ho byl sám poslal opět k sluhovi, poněvadž by mu dítě překázelo v hýření.

Avšak stalo se, že se z Paříže vrátil bratranec nebožky Adelaidy Ivanovny, Petr Aleksěj Aleksandrovič Miusov, který pak žil po mnoho let za hranicemi, ale tehdy to byl ještě velmi mladý člověk, ale člověk zvláštní mezi Miusovovými, vzdělaný, velkoměstský, zahraniční a při tom po celý svůj život Evropan, a na konec svého

života liberál čtyřicátých a padesátých let. Za svého života měl styky s mnohými velmi liberálními lidmi své doby, v Rusku i za hranicemi, znal osobně i Proudhona i Bakunina a hlavně rád vzpomínal a vypravoval, již na konci svých putování, o třech dnech pařížské únorové revoluce roku 1848, narážej, že se jí téměř sám účastnil na barikádách. Byla to jedna z nejradostnějších vzpomínek jeho mládí. Měl nezávislé postavení, podle tehdejšího měřítka kolem tisíce duší. Jeho skvělý majetek byl hned vedle našeho městečka a sousedil s půdou našeho znamenitého kláštera, se kterým již od mládí, jakmile obdržel dědictví, vedl nekonečný proces o právo jakéhosi loviště na řece, nebo kácení dříví v lese, přesně to nevím, ale začítí proces s »klerikály« pokládal za svou občanskou a osvícenskou povinnost.

Když se dověděl všechno o Adelaidě Ivanovně, na kterou se pamatoval a které si dokonce všiml, a dověděl se, že zůstal po ní Mít'a, ujal se této věci, třeba se mladistvě rozhořčil a opovrhoval Fjodorem Pavlovičem. A tehdy se po prvé seznámil s Fjodorem Pavlovičem. Řekl mu přímo, že by si chtěl vzítí na vychování dítě. Vypravoval potom dlouho, jakožto charakteristický rys, že když počal mluvití s Fjodorem Pavlovičem o Mít'ovi, tu onen měl po nějakou dobu výraz člověka nechápajícího, o jaké dítě jde, a dokonce byl překvapen, že má někde v domě malého syna. Bylo-li ve vypravování Petra Aleksandroviče zveličování, přece jenom muselo tam něco býti, podobajícího se pravdě.

Avšak Fjodor Pavlovič se skutečně po celý svůj život rád přetvařoval, rád si zahrál náhle před vámi nějakou neočekávanou úlohu a hlavně, bez veškeré potřeby, dokonce na svou škodu, jak tomu bylo na příklad v tomto případě. Tento rys má mnoho neobyčejně chytrých lidí, nikoli jen Fjodor Pavlovič. Petr Aleksandrovič se ujal věci vřele a dokonce byl jmenován (spolu s Fjodorem Pavlovičem) poručníkem dítěte, protože přece jen zůstalo po matce jměníčko, dům a statek. Mít'a skutečně se odstěhoval k tomuto bratranckému strýčku, ale poněvadž ten neměl svou vlastní rodinu, a poněvadž sám, jakmile jen uspořádal a zabezpečil peněžní výnosy svého jmění, ihned pospíšil opět na dlouho do Paříže, svěřil dítě jedné ze svých vzdálených tet, jakési moskevské paní. Tak se stalo, že když se usídlil v Paříži, zapomněl na dítě, zejména když nastala ona únorová revoluce, která tak působila na jeho představitivost a na kterou ne mohl zapomenout celý život.

Moskevská paní zemřela a Mít'a se přestěhoval k jedné z jejích provdaných dcer. Zdá se, že potom ještě změnil hnízdo čtyřikrát. Nebudu se nyní o tom šířiti, tím spíše, že budu muset vypravovati ještě mnoho o tomto prvorozenci Fjodora Pavloviče, ale nyní se omezují jen na nejnutnější zprávy o něm, bez kterých bych nemohl začítí román.

Především tento Dimitrij Fjodorovič byl jediný z tří synů Fjodora Pavloviče, který rostl v přesvědčení, že má jakési jmění a že, když dosáhne plnoletosti, bude nezávislý. Jinošství a mládí uplynulo

nepořádně: gymnasium nedostudoval, dostal se potom do jakési vojenské školy, potom byl na Kavkaze, sloužil, pral se v soubojích, byl degradován, opět byl ve službě, mnoho hýřil a probil poměrně dosti peněz. Počal je dostávat od Fjodora Pavloviče až po plnoletosti, a do té doby dělal dluhy.

Fjodora Pavloviče, svého otce, poznal a uviděl po první po plnoletosti, když schválně přijel k nám pohovořit si s ním o svém jmění. Zdá se, že se mu jeho otec již tehdy nelíbil; nebyl u něho dlouho a odejel, když od něho dostal jakési peníze a uzavřel s ním jakousi smlouvu o dalším zasílání důchodů z jmění, o jehož výnosnosti (pozoruhodný fakt) a ceně se tenkrát od Fjodora Pavloviče nemohl nic dozvědět. Fjodor Pavlovič si tehdy všiml ihned (to je třeba si pamatovati), že Mít'a má o svém jmění pojem zveličený a nesprávný. Fjodor Pavlovič byl proto velmi spokojen, poněvadž měl vlastní výpočty.

Vypočetl si totiž, že mladý člověk je lehkomyšlný, bujný, vášnivý, netrpělivý, hýřil, kterému stačí, aby na čas dostal něco do ruky, a potom se, byť na krátkou dobu, ihned uklidní. A toho tedy počal využívat Fjodor Pavlovič, to jest zbavoval se ho vždy trochou peněz, dočasnou výpomocí, a konec konců bylo tomu tak, že když po čtyřech letech Mít'a, ztrativ trpělivost, přišel do našeho městečka, aby se vypořádal s otcem již nadobro, ukázalo se náhle k jeho velikému překvapení, že nemá úplně nic, a že spočítati všechno je obtížné, poněvadž vybral v penězích již celou hodnotu svého jmění u Fjodora

Pavloviče, a možná, že je dokonce dlužen jemu: že na základě té a té smlouvy, kterou sám na vlastní žádost uzavřel kdysi s otcem, nemá vůbec právo žádati více a tak dále a tak dále. Mladík byl překvapen, tušil lež, podvod, téměř se rozzuřil, jako by ztratil rozum. A tato okolnost byla příčinou katastrofy, nebo, lépe řečeno, bude její vnější stránkou.

Avšak, než přistoupím k tomuto románu, musím ještě vypravovati o dvou ostatních synech, bratřích Mít'ových, a vyložiti, kde se vzali.

III. DRUHÝ SŇATEK A DRUHÉ DĚTI.

Fjodor Pavlovič, když se zbavil čtyřletého Míti, se velmi brzo potom oženil po druhé. Druhé manželství trvalo osm let. Vzal si za druhou manželku též mladou osobu, Sofiji Ivanovnu, z jiné gubernie, do které si zajel pro nějakou obchodní věc spolu s jakýmsi židem. Fjodor Pavlovič, ačkoli hýřil, pil a dělal skandály, nepřestal se nikdy zabývat ukládáním svého kapitálu a vedl své obchodní věci velmi úspěšně, ačkoliv ovšem téměř vždy ničemně.

Sofije Ivanovna byla »sirotek«, neměla od dětství příbuzných, byla dcerou jakéhosi tajemného diákona, vyrostla v bohatém domě své dobrodějky, vychovatelky a mučitelky, urozené stařeny, generálky, vdovy po generálu Voročovovi. O podrobnostech nevím, ale slyšel jsem jen, že prý její chovanku, krotkou, tichou a pokornou, vyprostili ještě včas ze smyčky, kterou si uvázala na hřebík v komůrce — tak těžko jí bylo snášeti vrtochy a věčné výčitky oné, bezpochyby nikoli zlé stařeny, ale která byla jen nejnesnesitelnější hlupačkou, protože neměla nic na práci.

Fjodor Pavlovič jí nabídl svou ruku, poptaly se po něm a vyhnaly ho, ale on opět, jako tomu bylo při prvním sňatku, nabídl sirotkovi únos. Velmi, velmi možná, že by se byla za něho neprovdala za nic na světě, kdyby byla věděla o něm včas více podrobností. Avšak bylo to v jiné gubernii; a ostatně co mohla chápati šestnáctiletá dívka, kromě toho, že je lépe skočiti do řeky, než zůstat u takové dobrodějky. Tak si vyměnila chudinka dobrodějku za dobrodince.

Fjodor Pavlovič neobdržel tentokrát ani groš, protože se generálka rozzlobila, nedala nic a kromě toho je oba proklela; ale on nepočítal tentokrát na věno a byl uchvácen jen výraznou krásou nevinné dívky a hlavně jejím nevinným vzezřením, jež překvapilo jeho, chlípnicka, a dosud smyslného milovníka jediné hrubé ženské krásy. »Ty její nevinné oči mne řízly do duše jako břitva«, říkal potom, směje se ohyzdě podle svého zvyku. Ostatně u prostopášného člověka to mohla býti jenom chlípna vášeň.

Avšak když neobdržel žádné věno, Fjodor Pavlovič nedělal s manželkou žádných okolků, a využívaje oné okolnosti, že byla, možno-li říci, před ním »vinna« a že ji téměř »vyprostil ze smyčky«, využívaje kromě toho její ohromné pokory a tichosti, šlapal nohama nejobvyklejší příkazy manželské slušnosti.

Do domu se při tom sjížděly špatné ženské a pořádaly orgie. Uvedu jako charakteristický rys, že sluha Grigorij, zamračený, hloupý a svéhlavý mluvka, který nenáviděl dřívější paní Adelaidu Ivanovu, tentokrát dal se na stranu nové paní, hájil ji a hádal se kvůli ní s Fjodorem Pavlovičem takovým způsobem, jaký nelze sluhům téměř dovoliti, a dokonce jednou násilím rozebral orgii a všechny prostopášné ženy, jež se sem sjely.

Posléze mladou ženu, nešťastnou, už od dětství vylekanou, postihla jakási nervová ženská choroba, která se nejčastěji vyskytuje mezi prostým lidem u vesnických žen, jimž pro tuto chorobu říkají »posedlé«. Pro tuto chorobu se strašnými hysterickými záchvaty,

nemocná dokonce časem pozbývala rozumu. Přece však porodila Fjodoru Pavlovičovi dva syny, Ivana a Aleksěje, prvního v prvním roce manželství, druhého o tři léta později.

Když zemřela, hošíku Aleksěji šlo na čtvrtý rok a jakkoli je to podivné, vím, že se na matku pak pamatoval po celý život, rozumí se ovšem, jenom jako ve snu. Po její smrti stalo se s oběma hochy téměř úplně totéž, co se stalo s prvním, s Mít'ou: byli totiž otcem docela zapomenuti a opuštěni, a dostali se k témuž Grigorijovi a zase do jeho chaty.

V této chatě našla je jakási domýšlivá stařena, generálka, dobrodějka a vychovatelka jejich matky. Ještě žila a po celou dobu, po celých osm let nemohla zapomenout křivdy, jež jí byla učiněna. O způsobu života své »Sofie« všech osm let dostávala nejpřesnější zprávy, a když slyšela, jak je nemocna a jaké ničemnosti ji obklopují, jednou, dvakrát nebo třikrát řekla nahlas ženám, které u ní byly z milosti: »Dobře na ni, to na ni seslal bůh za nevděčnost.«

Právě tři měsíce po smrti Sofie Ivanovny objevila se náhle generálka v našem městě osobně, šla rovnou do bytu Fjodora Pavloviče a všeho všudy pobyla v městě asi půl hodiny, ale udělala mnoho. Bylo tenkrát k večeru. Fjodor Pavlovič, kterého celých osm let neviděla, přivítal ji opilý. Říká se, že naráz, beze všeho vysvětlování, jen jakmile ho spatřila, vytřála mu dva pořádné a zvučné políčky a třikrát ho stáhla za vlasy hezky k podlaze, potom, nedodavši ani slova, odebrala se rovnou do jizby k oběma chlapcům.

Uviděvši na první pohled, že nejsou umyti a že mají špinavé prádlo, hned dala pohlavek také Grigorijovi a oznámila mu, že odveze obě děti k sobě, potom je odvedla v čem byly, zabalila do pokrývky, posadila do kočáru a odvezla do svého města.

Grigorij snesl tento pohlavek jako oddaný otrok, neřekl ani hrubého slova, a když doprovázel starou dámu ke kočáru, pokloniv se jí po pás, důtklivě poznamenal, že jí »za sirotky zaplatí bůh«.

— A přece jsi pitomec! — vykřikla na něho generálka, odjíždějíc.

Fjodor Pavlovič, když celou věc uvážil, shledal, že je to tak dobře a proto při formálním svém souhlasu s výchovou dětí u generálky nenamítal nic ani v jediném bodě. O pohlavcích, které dostal, sám jezdil vyprávět celému městu.

Stalo se, že i generálka brzy potom zemřela, ale odkázala v závěti oběma dětem po tisíci rublech »na jejich výchovu, a aby všechny tyto peníze byly určitě na ně vydány, ale s podmínkou, aby to stačilo až do jejich zletilosti, protože i takového daru je až příliš pro takové děti, a přeje-li si někdo, tak ať sám vysype penízky«, a tak dále a tak dále. Závěť jsem nečetl, ale slyšel jsem, že v ní bylo cosi tímto způsobem podivného a velmi podivínsky vysloveného.

Hlavním dědicem stařeny byl však poctivý člověk, gubernský šlechtický maršálek Jefim Petrovič Polenov. Když se začal s Fjodorem Pavlovičem písemně dorozumívat a ihned poznal, že z něho peníze na výchovu vlastních dětí nevytáhne (i když se Fjodor Pavlovič přímo nezříkal, přece vždycky to protahoval, někdy

dokonce se rozplývá v citovostech), ujal se sám sirotek a zvláště si zamiloval mladšího, Aleksěje, takže ten dlouhou dobu vyrůstal v jeho rodině. Prosím čtenáře, aby si toho od počátku všiml. A byli-li někomu mladí lidé zavázáni díkem za své vzdělání a výchování a po celý život, bylo to právě tomuto Jefimu Petrovičovi, velmi šlechetnému a velmi humánnímu člověku, z lidí, jací jsou vzácní. Zachoval chlapcům každému jeho tisíc rublů, jež odkázala generálka, neporušeně, takže do doby jejich zletilosti vyrostly procenty do dvou tisíc, vychovával je za své peníze a přirozeně na každého vydal daleko více, než tisíc rublů. Do podrobného vyprávění o jejich dětství a jinošství opět se zatím nepouštím a vyznačím jenom nejdůležitější okolnosti. Ostatně o starším, Ivanovi, řeknu jenom, že vyrůstal jako jakýsi zasmušilý a sám do sebe uzavřený chlapec, daleko ne nesmělý, ale jako by už v deseti letech pochopil, že vyrůstají přece v cizí rodině a z cizího dobrodiní a že mají takového otce, o jakém je i mluvit hanba a tak dále a tak dále. Tento hoch velmi záhy, div ne už jako dítě (jak se aspoň vyprávělo), počal projevovati jakési neobyčejné a skvělé vlohy k učení. Nevím přesně, ale nějak se stalo, že s rodinou Jefima Petroviče rozloučil se téměř ve třinácti letech, vstoupiv na jedno moskevské gymnasium a do pensionu k jakémusi zkušenému a znamenitému tenkrát pedagogu, příteli Jefimu Petroviče ještě z dětských let. Sám Ivan potom vypravoval, že všechno to se stalo, abychom tak řekli, »z vášnivosti k dobrým skutkům« Jefima Petroviče který se unášel myšlenkou, že hoch, který

má geniální schopnosti, musí být vychováván geniálním vychovatelem. Ostatně ani Jefim Petrovič, ani geniální vychovatel už nebyli na živu, když mladík, skončiv gymnasium, vstoupil na universitu. Protože Jefim Petrovič si to špatně zařídil a výplata vlastních peněz, jež odkázala podivínská generálka a jež vzrostly z tisíce už na dva tisíce úroky, protáhla se z různých u nás naprosto nevyhnutelných formalit a průtahů, byla mladíkova první dvě léta na universitě velmi svízelná, neboť byl nucen po celou tuto dobu se sám živit a vydržovat a zároveň studovat. Je třeba poznamenati, že tenkrát neučinil ani pokus o nějaké dorozumění s otcem — snad z hrdosti, z opovržení k němu, ale snad také z chladně zdravé úvahy, která mu říkala, že od tatíka nedostane nijaké, ani trochu opravdové podpory.

Ať je tomu jakkoliv, mladík neztratil odvahu a získal práci, nejdříve kondicemi, dvacetikopějkovými, a potom tím, že běhal po redakcích novin a dodával jim desetiřádkové články o pouličních příhodách s podpisem »Očitý svědek«. Tyto články, jako se říká, byly prý vždy tak zajímavě a pikantně sestaveny, že šly rychle na odbyt a už v této věci mladík prokázal všechnu praktickou a rozumovou převahu nad onou četnou, věčně nešťastnou a zbídačenou částí naší studující mládeže obého pohlaví, která v hlavních městech od rána do noci obchází prahy různých novin a časopisů, nedovedouc si ničeho lepšího vymyslet, kromě věčného opakování stále téže prosby o překlady z francouzštiny nebo opisování.

Ivan Fjodorovič, když se seznámil s redakcemi, už nikdy nezpřetrhal svazků s nimi a v posledních svých universitních letech začal tisknout docela talentované rozbory knih o různých speciálních tematech, takže dokonce začal býti znám i v literárních kroužcích. Ostatně teprve v nejposlednější době se mu podařilo náhodou obrátiti na sebe zvláštní pozornost v mnohem širších kruzích čtenářstva, takže si ho tenkrát velmi mnozí ihned všimli a zapamatovali si.

Byl to dosti zajímavý případ. Ivan Fjodorovič už skončil universitu a chystal se se svými dvěma tisíci odejet do ciziny, a pojednou uveřejnil v jedněch velikých novinách podivnou stat', která obrátila na sebe pozornost i nespecialistů a — což bylo hlavní — o předmětu, který, jak se zdálo, mu byl zcela neznámý, protože na universitě studoval přírodní vědy. článek byl napsán o otázce církevního soudu, která se tehdy všude rozvířila. Rozebral některá mínění, už o této otázce řečená, a vyslovil i svůj osobní názor. Hlavně zaujal tón a pozoruhodná nenadállost závěru. A při tom mnozí z církevních odborníků byli přesvědčeni, že autor je jejich člověk. A pojednou zároveň s nimi začali tleskat článku nejenom přívrženci občanského soudu, nýbrž dokonce i ateisté. Posléze někteří vtupní lidé rozhodli, že celý tento článek je jenom drzá fraška a výsměch. Zmiňuji se o tomto případě zvláště proto, že tento článek svého času se dostal i do našeho znamenitého kláštera u našeho města, v kterémžto klášteře se zvláště otázkou církevního soudu zajímali, — dostal se tam a způsobil úplný zmatek. Když pak se dozvěděli jméno

autorovo, zajímalo je i to, že byl rodákem našeho města a synem »víte, toho Fjodora Pavloviče«. A tu pojednou právě v onu dobu objevil se u nás i sám autor.

Proč k nám Ivan Fjodorovič tenkrát přijel, — pamatuji se, že už tenkrát jsem si dával tuto otázku téměř s jakýmsi nepokojem. Tento tak osudný příjezd, který se stal začátkem tolika následků, — byl mi dlouho potom, skoro téměř vždy, věcí nejasnou. Při posuzování oné věci bylo podivné, že mladík, tak učený, tak hrdý a na pohled tak opatrný, pojednou se objevil v takovém prostopášném domě, u takového otce, který po celý život ho ignoroval, neznal ho a nepamatoval se na něho a třeba by nebyl dal peníze za nic na světě a v žádném případě, kdyby ho byl syn požádal, přece se celý život strachoval, že synové Ivan a Aleksěj rovněž sem někdy přijdou a požádají ho o peníze.

A hle, tento mladík se ubytuje v domě takového otce, bydlí s ním měsíc, druhý měsíc, a oba se snášejí velmi dobře. Zvláště toto udivilo nejenom mne, nýbrž i mnohé jiné. Petr Aleksandrovič Miusov, o kterém už jsem se zmínil, vzdálený příbuzný Fjodora Pavloviče se strany jeho první ženy, byl náhodou tenkrát zase u nás na svém statku blízko města, přibyv sem z Paříže a už se tu ubytovav nadobro. Pamatuji se, zvláště on se ze všech divil nejvíce, když se seznámil s mladíkem, který vzbudil jeho neobyčejný zájem a který ho přiváděl do rozpaků nikoliv bez vnitřní bolesti svými vědomostmi.

Je hrdý, — říkal nám tenkrát o něm, vždy si dovede vydělat peníze, má i teď peníze na cizinu — co tady potřebuje? Všem je jasné, že nepřišel k otci pro peníze, protože mu je v žádném případě otec nedá. Nemá rád víno a prostopášnosti, ale přece stařík se bez něho nemůže obejít, tak se sblížili! Byla to pravda; mladík měl dokonce zřejmý vliv na starce; otec začal ho časem skoro jakoby poslouchat, třeba byl neobyčejně a někdy dokonce vztekle svéhlavý; dokonce začal se někdy i slušněji chovat...

Teprve později se vysvětlilo, že Ivan Fjodorovič přijel zčásti na prosbu a ve věcech svého staršího bratra Dmitrije Fjodoroviče, kterého po prvé za svého života poznal a uviděl rovněž téměř právě v oné době, za onoho příjezdu, ale se kterým přece z jakéhosi vážného důvodu, týkajícího se více Dmitrije Fjodoroviče, začal si psát ještě před příjezdem z Moskvy. Jaká to byla věc, čtenář se podrobně dozví svým časem. Ale přece i tehdy, když už jsem věděl o této zvláštní okolnosti, přece se mi Ivan Fjodorovič zdál stále záhadným a jeho příjezd k nám nevysvětlitelným.

Ještě dodám, že Ivan Fjodorovič zdál se tedy prostředníkem a smířovatelem mezi otcem a starším svým bratrem Dmitrijem Fjodorovičem, který tenkrát myslel na veliký proces a dokonce na formální žalobu na otce.

Tato rodina, opakuji, se sešla tehdy celá po prvé v životě, a někteří její členové uviděli po prvé druh druhá. Jen jedině nejmladší syn, Aleksěj Fjodorovič, byl u nás tehdy již asi rok a dostal se k nám

dříve, než všichni bratři. O tomto Aleksějovi mohu ze všeho nejtíže mluvit v nynějším mém úvodním vypravování, než ho uvedu na scénu v románu. Avšak musím i o něm napsat úvod, alespoň abych vysvětlil předběžně jeden velmi zvláštní bod: budoucího svého hrdinu jsem nucen představit čtenářům y rouchu novice. Ano, již rok žil tehdy v našem klášteře a zdálo se, že se v něm chce uzavřít na celý život.

IV. TŘETÍ SYN ALJOŠA.

Bylo mu tehdy dvacet let (jeho bratru Ivanovi bylo tehdy dvacet čtyři a jejich nejstaršímu bratru, Dmitriji, dvacet osm). Především prohlašuji, že tento jinoch Aljoša nebyl vůbec fanatikem a podle mého mínění alespoň, nebyl vůbec mystik.

Řeknu předem své úplné mínění. Byl to prostě mladistvý lidumil a vstoupil-li na klášterní cestu, tu bylo tomu tak proto, že v oné době jej překvapila tato cesta a pokládal ji, abych tak řekl, za ideál své duše, vyprošťující se z mraků světské zloby ke světlu lásky. A tato cesta překvapila ho jen proto, že na ní našel tehdy neobvyklou, podle jeho mínění, bytost, — našeho znamenitého klášterního starce Zosimu, ke kterému přilnul celou svou upřímnou láskou prahnoucího srdce.

Ostatně nepopírám, že byl již tehdy velmi zvláštní, dokonce již od kolébky. Mimochodem řečeno, zmínil jsem se již o něm, že když byl opuštěn matkou ve věku čtyř let, pamatoval si ji potom po celý život její tvář, její laskání, »zrovna tak jako by stála před ním živá«. Takové vzpomínky se mohou zachovati (to je všem známo), dokonce ještě z mladšího věku, dokonce z věku dvou let, ale jen když vystupují po celý život jako světlé body z temnot, jako vytržený roh z ohromného obrazu, který vybledl a zmizel kromě tohoto rohu.

Tak tomu bylo také s ním: pamatoval se na jeden večer, letní, tichý, otevřené okno, šikmé paprsky zapadajícího slunce (šikmé paprsky se pamatují ze všeho nejlépe), v pokoji v rohu obraz, před

ním zapálený kahanec, a před obrazem na kolenou, vzlykající jakoby v hysterii, s třesavkou a výkřiky, svou matku, jež ho uchopila oběma rukama a pevně objala, až to bolelo, modlíci se za něho k Panně Marii, zdvihající ho oběma rukama ze svého oběti k obrazu, jako pod ochranu Panny Marie... a pojednou vběhne chůva a vyrve jí ho, celá polekána. To je obraz! Aljoša se pamatoval na tento okamžik a tvář své matky: říkal, že byla zmučená, ale překrásná, soudě podle toho, co si mohl připomenout. Ale zřídka komu svěřoval tuto vzpomínku.

V dětství a jinošství byl málo expansivní, dokonce málomluvný, ale nikoli z nedůvěry, nýbrž dokonce naopak, z čehosi jiného, z jakési jakoby vnitřní starosti, úplně osobní, netýkající se druhých, ale pro něho tak důležité, že pro ni zapomínal na jiné.

Lidi však miloval: zdálo se, že žil po celý svůj život s vírou v lidi, a naproti tomu nikdo a nikdy ho nepokládal ani za prostáčka, ani za naivního člověka. Bylo v něm cosi, co říkalo a dávalo tušit (a potom po celý život), že nechce býti soudcem lidí, že nechce vzít na sebe odsuzování a nikoho také neodsoudí. Zdálo se, že připouštěl všechno, nic neodsuzuje, ačkoli často velmi hořce tesknil. A to ještě není vše, v tomto ohledu pokročil tak, že ho nemohl nikdo udiviti, a to dokonce již od ranného dětství.

Když přišel ve dvaceti letech k otci a přímo do hnízda špinavé prostopášnosti, on, cudný a čistý, leda mlčky odcházel, když mu bylo nesnesitelné se dívat, ale bez nejmenšího znamení opovržení nebo odsouzení kohokoliv. A jeho otec, bývalý příživník a proto člověk

bystrý a pozorný k urážce, jenž ho s počátku uvítal nedůvěřivě, nevraživě (stále mlčí a mnoho uvažuje pro sebe«), brzy se uklidnil tak, že ho počal hrozně často objímat a líbat, a to za necelé dva týdny, ovšem, s opilýma očima v pijácké rozcitlivělosti, ale bylo viděti, že si ho zamiloval upřímně a hluboce, tak, jak nikdy se nepodařilo takovému člověku, jako on, si někoho zamilovat...

Ano, i všichni ostatní milovali tohoto jinocha, ať se objevil kdekoliv, a to již od jeho dětských let. Když se ocitl v domě svého dobrodince vychovatele, Jefima Petroviče Polenova, naklonil si všechny v rodině tak, že ho pokládali rozhodně za své rodné dítě. A naproti tomu vstoupil do tohoto domu ještě v takových dětských letech, ve kterých není možno vůbec očekávat u dítěte vypočítavou chytrost, pokrytectví nebo umění nakloniti si někoho a zalíbiti se, umění získati všechny pro sebe. A tak tedy spočíval dar vyvolávat k sobě zvláštní lásku v něm již od přírody, abych tak řekl, nevypočítavě a přímo.

Totéž se dělo s ním ve škole, ačkoliv se zdálo, že patřil k takovým dětem, které vyvolávají nedůvěru spolužáků, někdy výsměch a snad i nenávisť. Byl na příklad stále zamyšlen a osamocen. Již od dětství se rád schovával v koutě a četl knihy a přes to si ho jeho spolužáci zamilovali tak, že ho bylo možno plným právem nazvati všeobecným miláčkem po celou dobu jeho pobytu ve škole. Zřídka kdy byl rozpustilý, dokonce zřídka kdy byl veselý, ale všichni, jakmile se na něj podívali, viděli, že to není z nějaké nevraživosti, ale naopak, že je

vyrovnaný a prostý. Nechtěl nikdy vynikat mezi spolužáky. Možná, že proto se nikdy nikoho nebál a naproti tomu chlapci ihned pochopili, že se vůbec nechlubí svou nebojácností a dívá se tak, jako by ani nechápal, že je smělý a nebojácný. Na urážku se nikdy nepamatoval. Stávalo se, že za hodinu po urážce odpovídal urážeci, nebo s ním počínal mluvit s takovým důvěrným a jasným vzezřením, jako by mezi nimi nic nebylo. A nikoliv proto, že by se tvářil, jako by náhodou zapomněl nebo schválně odpustil urážku, nýbrž prostě proto, že ji nepokládal za urážku, a to úplně odzbrojovalo a umlčovalo děti.

Měl jen jeden rys, který ve všech třídách gymnasia, počínaje nejnižší a konče nejvyšší, vyvolával u jeho spolužáků stálou touhu dobrati si ho. ale nikoli ze zlostného výsměchu, ale protože jim to připadalo veselé. Tento rys v něm byl — divoká, až extatická stydlivost a cudnost. Nemohl nikdy slyšeti známá slova a známé rozmluvy o ženách. Tato »známá« slova a rozmluvy jsou na neštěstí ve školách nevykořenitelné. Hoši, čistí v duši a srdci, téměř ještě děti. mluví velmi často rádi ve třídách mezi sebou a dokonce hlasitě o takových věcech, obrazech a výjevech, o kterých nemluví ani vojáci, a kromě toho vojáci dokonce nevědí mnohé a nechápou mnohé z toho, co je již známo ještě mladým dětem naší inteligentní a vysoké společnosti. Mravní rozvrat to ještě ovšem není cynism také to není skutečný, prostopášný, vnitřní, ale je vnější. A je pokládán u

nich nezřídka za cosi delikátního, jemného, odvážného a hodného napodobení.

Vidouce, že Aljoška Karamazov, když se mluví »o tom«, si rychle zacpává uši prsty, stoupli si někdy vedle něho schválně a násilím mu vytahovali prsty z uší, křičeli mu do obou uší špinavosti, a on se pokoušel vyrvati se jim, lehl si na podlahu, zahaloval se, stále nemluvě ani slova, nehádaje se, snášeje mlčky urážku. Posléze však mu dali pokoj a již ho nedráždili posměšným jménem »holčička«. A nad to se dívali na něho s lítostí. Ovšem, byl ve třídě vždy, pokud běží o učení, jedním z nejlepších, ale nikdy nebyl prohlášen za prvního. Když umřel Jefim Petrovič, zůstal Aljoša ještě dvě léta v gubernském gymnasiu. Zarmoucená vdova Jefima Petroviče odjela ihned po smrti mužově na dlouhou dobu do Itálie, se svou celou rodinou, jež se skládala jen z osob ženského pohlaví, a Aljoša se dostal do domu jakýchsi dam, které nikdy před tím neviděl, jakýchsi vzdálených příbuzných Jefima Petroviče, ale za jakých podmínek, sám nevěděl.

Jeho charakteristickým rysem také bylo, že se nikdy nestaral, z čí prostředků žije. V tomto ohledu byl pravým opakem svého staršího bratra Ivana Fjodoroviče, který žil první dvě léta na universitě v bídě, živil se svou vlastní prací a od dětství hořce pocítoval, že žije na cizí útraty u dobrodince.

Avšak tento podivný rys Alekšějovy povahy by asi bylo těžko souditi přísně, protože každý, hned když ho poznal, ihned byl v této

otázce přesvědčen, že Aleksěj patří určitě k takovým jinochům, podobajícím se bláznům, kteří, kdyby jim padl najednou do rukou třeba celý kapitál, ihned ho dají prvnímu člověku, nebo na nějakou dobrou věc, nebo možná chytrému taškáři, když je o to požádá.

Ano, všeobecně mluveno, dokonce vůbec neznal cenu peněz, samozřejmě to není myšleno doslovně. Když mu dávali peníze na útratu, o které sám nežádal, tu nevěděl po celé neděle, co s nimi má dělati, nebo si jich vůbec nevážil, takže mu v okamžiku zmizely. Petr Aleksandrovič Miusov, člověk pozorný, pokud běží o peníze a buržoasní morálku, nakonec pronesl o Aleksějovi tento aforism: »To je asi jediný člověk na světě, který, i když ho necháte samotného a bez peněz na náměstí mezi miliony neznámých mu lidí, nezahyne nikdy a neumře hladem, protože ho hned nakrmí, ihned se o něj postarají, a když se o něho nepostarají, tak se sám ihned o sebe postará a nebude ho to stát žádnou námahu a žádné pokoření, a tomu, kdo se o něj postará, nebude to obtíž, nýbrž naopak to bude pokládati ještě za radost.«

Na gymnasiu nedokončil studií; zbýval mu ještě celý rok, když pojednou prohlásil svým dámám, že jede k otci za jednou věcí, která mu přišla do hlavy. Litovaly ho velice a nechtěly ho pustiti. Cesta stála velmi málo a dámy mu nedovolily zastaviti hodinky, dar rodiny dobrodincovy před odjezdem za hranice, a poskytly mu rozkošně všechny prostředky, dokonce nové šaty a prádlo. Avšak vrátil polovinu peněz, prohlásiv, že chce jeti výhradně v třetí třídě.

Když přijel do našeho městečka, neodpověděl téměř nic na první otázky otce: »proč právě ráčil přijet, když nedokončil studia?«, nýbrž byl, jak se říká, obvykle zamyšlený. Brzy se ukázalo, že hledá hrob své matky. Dokonce se tehdy přiznal, že proto přijel. Ale sotva je možno tím objasniti celou příčinu jeho příjezdu. Nejspíše je pravděpodobné, že tehdy sám nevěděl a nemohl vysvětliti, co ho tak najednou uchopilo v duši a odvléklo na jakousi novou neznámou, ale již nevyhnutelnou cestu. Fjodor Pavlovič mu nemohl ukázati, kde pohřbil svou druhou manželku, protože nikdy nebyl u jejího hrobu od té doby, kdy zasypali její rakev, a zapomněl vůbec, kde ji tehdy pohřbili.

Mimochodem o Fjodoru Pavloviči. Dlouho před tím nežil v našem městě. Tři nebo čtyři léta po smrti druhé ženy odjel do jižního Ruska a posléze se ocitl v Oděsse, kde žil pak několik let. Seznámil se tam s počátku, podle vlastních slov, »s mnohými židy, židky«, a skončil tím, že na konec byl nejen u židů, ale i »u bohatých židů přijat«. Je třeba se domnívati, že v onom období svého života vypěstoval v sobě zvláštní umění hromaditi a shromažďovati peníze.

Vrátil se znovu do našeho městečka definitivně celkem tři léta před příjezdem Aljoši. Jeho dřívější známí ho shledali strašně zestárlým, ačkoliv nebyl ještě vůbec stařec. Choval se nezpůsobněji, ale jaksí více drze. Objevovala se u něho na příklad dřívější potřeba šaška — dělal si šašky z jiných. Dělal orgie se ženským pohlavím, ne jako dříve, nýbrž dokonce ještě odporněji. Brzy se stal zakladatelem

mnohých nových putyk v okrese. Bylo viděti, že má možná stotisíc, nebo jen o málo méně. Mnozí z městských a okresních obyvatelů mu byli dlužní, rozumí se, že na spolehliví zástavy.

V nejposlednější době jaksi sešel, počal jakoby ztrácet rovnováhu, odpovědnost, upadl dokonce do jakési lehkomyšlnosti, něco začínal a končil čímśi jiným, jaksi se vrhal všemi směry a stále častěji a častěji se opíjel, a kdyby nebylo bývalo stále téhož lokaje Grigorije, který tenkrát už také pořádně zestárl a který na něho pohlížel někdy téměř jako vychovatel, snad by Fjodor Pavlovič se nebyl obešel bez velikých mrzutostí. Příjezd Aljošův měl jaksi na něho vliv i po stránce mravní, jako by se bylo cosi probudilo v tomto podivném starci z toho, co už dávno zemřelo v jeho duši.

— Víš, — často říkával Aljošovi, když se na něho zadíval, — že jsi podoben té posedlé?

Tak říkal své nebožce ženě, matce Aljoši. Hrob »posedlé« posléze ukázal Aljošovi lokaj Grigorij. Odvedl ho na náš městský hřbitov a tam ve vzdáleném koutu ukázal mu na desku z litiny, ne drahou, ale slušnou, na které byl dokonce nápis se jménem, stavem, stářím a rokem smrti nebožky a pod tím bylo dokonce načrtáno cosi na způsob čtyřverší ze starých hřbitovních veršů, jakých se užívalo na hrobech lidí středního stavu.

Ku podivu se ukázalo, že tato deska byla prací Grigorije, On ji totiž sám zasadil na hrob ubohé »posedlé«, na svůj vlastní náklad, když Fjodor Pavlovič, kterého už mnohokrát rozzlobil připomínkami

o tomto hrobu, odejel posléze do Oděssy, mávnuv rukou nejenom na hrob, ale vůbec na všechny svoje vzpomínky.

Aljoša neprojevil na hrobě matčině nijaké zvláštní citovosti, vyslechl jenom vážný a rozumný příběh Grigorijův o opatření desky, chvíli stál se sklopenou hlavou a odešel, nepromluviv slova. Od těch dob snad nebyl na hřbitově celý rok. Ale na Fjodora Pavloviče tato maličká epizoda také působila a velmi originálně. Vzal pojednou tisíc rublů a odvezl je do našeho kláštera na modlitby za duši své manželky, ale nikoli druhé, ne matky Aljošovy, nikoli »posedlé«, nýbrž první, Adelaidy Ivanovny, která ho mlátila. K večeru toho dne se zpil a nadával Aljošovi mnichů. Sám daleko nebyl člověkem nábožným; tento muž snad nikdy nerozsvítil před obrazem ani pětikopějkovou svíčku. Divné záchvaty náhlých citů a náhlých nápadů mívají takoví lidé.

Už jsem pravil, že hodně sešel. Jeho tvář tu dobu představovala cosi ostře svědčícího o charakteristice a podstatě všeho života, který prožil. Kromě dlouhých a masitých váček pod jeho malinkýma očima, věčně drzýma, podezřívavýma a jizlivýma, kromě množství hlubokých vrásek na jeho malinkém, ale tlustoučkém obličejíčku, k ostré bradě zavěšoval se ještě veliký ohryzek, masitý a podlouhlý jako měšec, což mu dodávalo jakéhosi odporně smyslného vzezření. Přidejte k tomu dravá, široká ústa se širokými rty, pod nimiž bylo viděti maličké úlomky černých, skoro shnilých zubů. Prskal pokaždé, když začínal mluvit. Ostatně i sám si rád tropil žerty ze svého

obličej, i když, jak se zdá, jím byl spokojen. Zvláště ukazoval na svůj nos, nepříliš veliký, ale velice tenký, se silně vypuklým hrbem: »Pravý římský«, říkával, »a spolu s ohryzkem je to pravá fysiognomie starého římského patricie z doby úpadku«. Zdá se, že se tím pyšnil.

A tehdy dosti brzy po nalezení matčina hrobu prohlásil pojednou Aljoša, že chce vstoupiti do kláštera a že mniši jsou ochotni přijmouti ho za novice. Vysvětlil při tom, že je to jeho nejvyšší touha, a že ho prosí, jakožto otce, o slavnostní dovolení. Otec již věděl, že starec Zosima, hledající spásu v klášterní cele, učinil na jeho »tichého hochu« zvláštní dojem.

— Tento starec je ovšem u nich nejčestnějším mnichem, — řekl, mlčky a zamyšleně vyslechnuv Aljošu, téměř vůbec se nedivě jeho žádosti. — Mm,... tak tedy chceš, můj tichý hochu! — Byl podnapilý a náhle se usmál svým protáhlým, podnapilým, ale dosti chytrým a opile šelmovským úsměvem: — Hm... a vždyť jsem to tak předvídal, že takhle skončíš. Můžeš si to představit? Ty jsi tam právě patřil. Nu, tak tady máš dvě tisícovky, to ti dám jako věno, a neopustím tě nikdy, můj anděli. A nyní tam dám peníze za tebe, jak se patří, budou-li se po nich ptát. Co kdyby se zeptali, proč se k nám cpe, nebo tak nějak? Vždyť ty utrácíš peníze jako kanárek, dvě zrníčka týdně... Hm... Víš, v jistém klášteře je taková usedlost a tam žijí, jak je všem známo, jen »klášterní ženy«, tak jim tam říkají, asi třicet kusů žen, myslím si... byl jsem tam, víš, je to zajímavé, ovšem

svého druhu, ve smyslu rozmanitosti. Špatné je tam jenom to, že tam vládne hrozný rusism, Francouzky tam vůbec nejsou a mohly by tam být, prostředků je dost. Až se o tom dovědí — přijedou. Nu, ale tady není nic, tady nejsou klášterní ženy, nýbrž dvě stě mnichů, čestných, poustevníků. Doznávám to... Hm... Tak ty chceš k mnichům? A vždyť je mi tě líto, Aljošo, opravdu, věříš, zamiloval jsem si tě... ostatně, to se také hodí: budeš se za nás modliti hříšníky, příliš jsme se již tady nahřešili. Stále jsem na pomýšlel: kdo se za mne někdy pomodlí? Je na světě takový člověk? Můj milý hochu, v tomto ohledu jsem hrozili hloupý, možná, že nevěříš? To je hrozné. Víš: ať jsem hloupý, ale myslím na to, stále myslím, stále, samozřejmě zřídka, ale přece. Vždyť je to nemožné, myslím si, aby mne čerti zapomněli stáhnout k sobě háky, až umřu. Nu, a tak si myslím: háky? A odkud je mají? Z čeho jsou? Ze železa? A kde je kovají? Mají tam snad nějakou kovárnu? Vždyť mniši v klášteře se asi jistě domnívají, že je v pekle na příklad strop. A já jsem ochoten uvěřiti v peklo, ale jen bez stropu; vypadá to jaksi delikátněji, osvěceněji, to jest po luteránsku, a ve skutečnosti je to všechno jedno: se stropem nebo bez stropu. Vždyť v tom spočívá celá prokletá otázka! Nu, když není strop, tak také nejsou háky, a když nejsou háky po stranách, tedy je „to opět nepravděpodobné: kdo mne bude potom táhnout hákem, protože, když mne nepotáhnou, tak co potom bude, kde je pravda na světě?

Il faudrait les inventer, tyto háky jsou pro mne schválně, jen pro mne, poněvadž kdybys věděl, Aljošo, jaký jsem hanebník!...

— Ale vždyť tam nejsou háky, — řekl Aljoša, dívaje se tiše a vážně na otce.

Tak, tak, jsou tam jen stíny háků. Víím, víím. To jeden Francouz popisoval tak peklo: J'ai vu l'ombre d'un cocher, qui avec l'ombre d'une brosse frottait l'ombre d'une carosse. Ty, miláčku, jak to víš, že tam nejsou háky? Když budeš v klášteře zpívat jinou písničku, a ostatně, jdi si tam, najdi si tam pravdu a přijď mi to vypravovat: přece budu lehčeji odcházet na onen svět, když budu vědět, jaké to tam je. A kromě toho to bude pro tebe lepší u mnichů, než u mne, opilého starce, s holčičkami... ačkoliv tebe, jako anděla, se nic nedotkne. Nu, tam se tebe tedy také nic nedotkne a proto ti dovoluji, že spoléhám na ono poslední. Vždyť ti čert rozum nesnědl. Vzplaneš a zhasneš, vyléčíš se, přijdeš zpátky. A já tě budu čekat: vždyť cítím, že jsi jediný člověk na zemi, který mne neodsoudil, můj zlatý hochu, vždyť to cítím, vždyť to musím cítit!...

A dokonce se rozfňukal. Byl sentimentální. Byl zlý a sentimentální.

V. STARCI.

Možná, že některý z čtenářů si pomyslí, že můj mladý muž měl chorobnou, extatickou, uboze vyvinutou povahu, že to byl bledý snílek, vetchý a vysílený člověk. Naopak, Aljoša byl v oné době statný, červenolící, s jasnými očima, devatenáctiletý jinoch, kypící zdravím. Byl v oné době dokonce krásný, elegantní, střední výšky, temně rusý, s pravidelným, ačkoli poněkud protáhle oválným obličejem, se zářícíma temně šedivýma, široce otevřenýma očima, zcela zamyšlený a bezpochyby velmi klidný.

Namítnou mi snad, že červené tváře nejsou překážkou ani fanatismu, ani mysticismu; ale mně se také zdá, že Aljoša byl realistou spíše, než všichni ostatní. Ovšem v klášteře úplně věřil v zázraky, ale podle mého mínění zázraky realistů nikdy nezmatou. Zázraky nepřivádějí realistu k víře. Pravý realista, je-li nevěřící, najde vždy v sobě sílu a schopnost nevěřiti zázrakům, a bude-li postaven tváří v tvář zázraku jakožto nevyvratitelnému faktu, spíše uvěří svým citům, než by připustil fakt. A připustí-li jej, pak připustí jej jako fakt přirozený, který mu byl dosud neznám. U realisty se nerodí víra ze zázraku, nýbrž *zázrak* z víry. Uvěří-li jednou realista, pak právě pro svůj realismus musí určitě připustiti zázrak. Apoštol Tomáš prohlásil, že neuvěří dříve, dokud neuvidí, a když uviděl, řekl: »Pán můj a bůh můj!« Přiměl ho zázrak, aby uvěřil? Bezpochyby nikoli. Nýbrž uvěřil jen přirozeně proto, že chtěl uvěřiti a možná, že

již věřil úplně, v hlubině své bytosti, dokonce již tehdy, když prohlásil: »Neuvěřím, dokud neužším.«

Řekne se mi snad, že Aljoša byl tupý, nevzdělaný, že nedokončil studia a tak dále. Že nedokončil studia, to byla! pravda, ale říci, že byl tupý nebo hloupý, bylo by velkou nespravedlností. Opakuji prostě, co jsem řekl již dříve. Vstoupil na tuto cestu proto, že ho v oné době překvapila, a zdálo se mu pojednou ideálem jeho duše, snažící se vyprostiti se z temnot k světlu. Dodejte, že to byl jinoch částečně již naší nynější doby, to jest čestný podle své povahy, prahnoucí po pravdě, hledající ji a věřící v ni, a když v ni uvěřil, žádající okamžité účasti v ní celou silou své duše, žádající ihned hrdinný čin s touhou obětovati všechno pro tento čin, dokonce život. Ačkoli na neštěstí nechápou často tito jinoši, že obětování života je možná nejlehčí ze všech obětí z množství takových případů, a že obětovat na příklad ze svého kypícího mládí pět, šest let na obtížné učení, na vědu, třeba jen proto, aby bylo možno zesateronásobnit své síly pro službu oné pravdě a onomu hrdinskému činu, který si vyvolil a který si uložil vykonat — že taková oběť je vůbec a všeobecně pro mnohé z nich úplně nedosažitelná.

Aljoša si vyvolil jen opačnou cestu, ale s touž touhou po brzkém vykonání hrdinského činu. Jakmile jen se vážně zamyslel a došel k přesvědčení, že posmrtný život a bůh existuje, ihned si přirozeně řekl: »chci žít pro posmrtný život, a poloviční kompromis odmítám.« Zrovna tak, kdyby se byl ihned stal ateistou a socialistou

(neboť socialism není jen dělnická otázka, nebo otázka tak zvaného čtvrtého stavu, nýbrž je především ateistickou otázkou, otázkou současného ztělesnění ateismu, otázkou babylonské věže, zbudované ta boha, nikoli pro dosažení nebe se země, nýbrž pro stržení nebes na zemi).

Aljošovi se zdálo podivným a nemožným, aby žil dále jako dosud. Řečeno bylo: »Rozdej všechno a jdi za mnou, chceš-li se stát dokonalým.« Aljoša si řekl: »Nemohu dáti místo všeho dva ruble a místo jdi za mnou' chodit jen na mši.«

Mezi vzpomínkami z mládí se možná zachovala vzpomínka na náš klášter, kam ho vozila matka na mši. Možná, že působily i šikmé paprsky zapadajícího slunce před obrazem, ke kterému ho zdvihala jeho hysterická matka. Přijel k nám v zamyšlení tehdy snad jen proto, aby se podíval, je-li tu »vše«, nebo pouze »dva ruble«. A v klášteře se setkal s tímto starcem...

Tento: starec, jak jsem již vysvětlil výše, byl starec Zosima, ale je třeba zde říci několik slov o tom, co jsou vůbec »starci« v našich kláštorech a velmi lituji, že se cítím v tomto oboru dosti málo kompetentním a pevným. Nicméně se však pokusím vyložit to několika slovy povrchního výkladu.

Především odborníci a kompetentní lidé ujišťují, že starci a kult starců se objevil u nás, v našich ruských kláštorech, zcela nedávno, dokonce tomu není ani sto let, kdežto existují v celém pravoslavném východě, hlavně na Sinai a Athosu téměř již tisíc let. Ujišťují, že kult

starců asi jistě existoval u nás v Rusku v dávných dobách, ale vzhledem k neštěstím Ruska, tatarské vládě, zmatkům, přerušení dřívějších styků s východem po dobytí Cařihradu, bylo zapomenuto na tento kult a starci vymizeli. Byl opět obnoven u nás na konci minulého století jedním z velikých hrdinných duchů (tak mu říkají) Paisiem Veličkovským a jeho žáky, ale nyní po stu letech existuje ještě v nemnohých klášterech a dokonce je někdy pronásledován jako novota, neslýchaná v Rusku. Tento kult kvetl hlavně u nás na Rusi v jedné znamenité poustevně, Kozelské Optyně. Kdy a kým byl zřízen v našem předměstském klášteře — nemohu říci, ale bylo v něm již třetí pokolení starců. Starec Zosima byl z nich poslední, ale i ten již téměř umíral slabostí a nemocí a nevědělo se, kdo by mohl býti jeho nástupcem. Pro náš klášter to byla otázka důležitá, poněvadž náš klášter ničím zvláštním dosud nevynikal: nebylo v něm ani ostatků svatých mučedníků, ani zjevivších se divotvorných obrazů, nebylo v něm dokonce žádných slavných ústních podání, navazujících na naši historii, neměl ani hrdinské činy, ani zásluhy o vlast. Kvetl a byl proslaven v celém Rusku právě pro starce; poutníci v zástupech přicházeli z celého Ruska z dálky tisíce verst, jen proto, aby viděli a poslechl si starce. Co je to tedy starec?

Starec je člověk, beroucí vaši duši, vaši vůli do své duše a do své vůle. Jestliže jste si zvolili starce, vzdáváte se své vůle a odevzdáváte ji jemu úplně v poslušnosti s úplným sebeodříkáním. Člověk zřikající se, nastupující tuto školu, strašlivou školu života, přijímá ji

dobrovolně v naději, že po dlouhé zkoušce zvítězí sám nad sebou, ovládne sám sebe tak, aby skrze poslušensství celého života mohl dosáhnouti konečné úplné svobody, to jest osvobození se od sebe samého, aby se zbavil osudu těch, kdož prožili sice celý život, ale sebe v sobě nenašli.

Tento vynález, to jest kult starců — není theoretický, nýbrž je vytvořen na východě z praxe, v naší době již tisícileté. Povinnost k starcům není obyčejné poslušensství, které bývalo i v našich ruských kláštorech. Zde se každý, kdo se odhodlá k této těžké zkoušce, zavazuje k věčné zповědi starci, a mezi zavázaným a zavazujícím je nepřerušitelné spojení. Vypravují na příklad, že jednou v dávných dobách křesťanství jakýsi takový poslušník, jenž nevyplnil nějaké poslušensství, uložené mu starcem, odešel od něho z kláštera a přišel do jiné země, ze Sýrie do Egypta. Tam, po dlouhých a velikých hrdinských činech, se na konec odhodlal vytrpěti mučednickou smrt za víru. Když pohřbívala církev jeho tělo, uctívajíc ho už téměř za svatého, tu náhle při pronesených slovech diakona: »Ohlášení vyjděte!« — se rakev s ležícím v ní tělem mučedníka zdvihla s místa a byla vyvržena z chrámu, a to třikráte a teprv potom se dozvěděli, že tento svatý mučedník zrušil poslušensství a odešel od svého starce a proto nemohl dojíti odpuštění bez povolení starce, přes to, že měl veliké hrdinské zásluhy. Avšak když byl povolán starec a rozvázal ho od poslušensství, tu jen tehdy bylo ho možno pohřbíti.

Ovšem, to je jen starodávná legenda, ale uvedu nedávný příběh: jeden z našich současných mnichů hledal spásu na Athosu a náhle jeho starce mu rozkázal opustiti Athos, který si zamiloval jako svatyni, jako tichý přístav, do hlubiny své duše, a jíti nejdříve do Jerusalema pokloniti se svatým místům, a potom zpátky do Ruska, na sever, na Sibiř: »Tam je tvé místo a nikoli zde.«

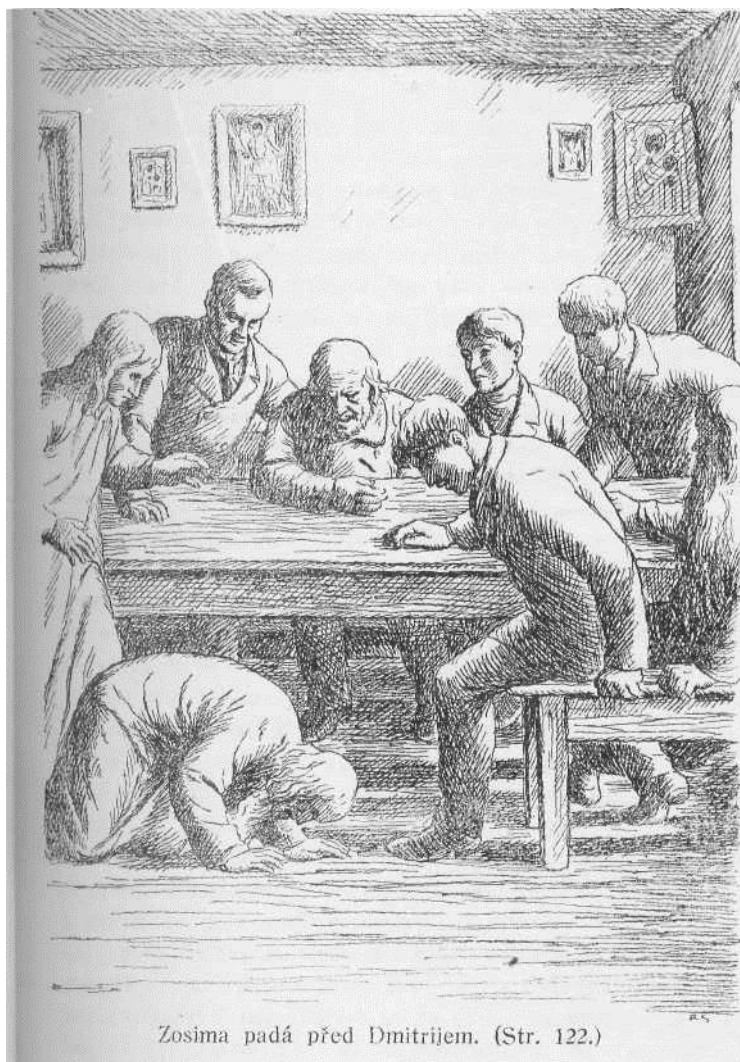
Překvapený a zármutkem sklíčený mnich předstoupil v Cařihradě před patriarchu vší církve a prosil, aby ho zbavil poslušensství, ale patriarcha vší církve mu odpověděl, že nejen on, patriarcha vší církve, ho nemůže poslušensství zbaviti, nýbrž že není na celé zemi a nemůže býti takové moci, která by ho mohla zbaviti poslušensství, uloženého mu starcem, kromě moci onoho starce, který mu je uložil.

A tak kult starců je obdařen mocí v určitých případech neohraničitelnou a nepostižnou. Proto tedy byl uvítán v mnohých klášterech kult starců s počátku téměř pronásledováním. Naproti tomu si počal ihned vážit starců velmi vysoko lid. K starcům našeho kláštera přicházeli na příklad nejen prostí lidé, nýbrž i nejurozenější osoby proto, aby se pokořili před nimi, vyzpovídali jim své chyby, své hříchy, svá utrpení a vyprosili si u nich rady a pokyny. Vidouce to, křičeli protivníci starců, zároveň s jinými obviněními, že je tu libovolně a lehkomylně zlehčováno tajemství zpovědi — ačkoliv stálé zpovídání z celé duše starci od bratra nebo od světského člověka se neprovádí vůbec jako tajemství. Nicméně se to skončilo tím, že se kult starců udržel a pomalu se vžil v ruských klášterech.

Je ovšem pravda i to, že tento vyzkoušený a již tisíciletý prostředek k mravnímu obrození člověka od otroctví k svobodě a mravnímu zdokonalení může se změnit v dvojsečnou zbraň, takže někoho místo pokory a dokonalého sebeovládání přivede naopak k nejvyšší satanské hrdosti, to jest k okovům, a nikoliv k svobodě.

Starci Zosimovi bylo šedesát pět let a pocházel ze statkářské rodiny. Kdysi v mládí byl vojákem a sloužil na Kavkaze jako nadporučík. Bezpochyby překvapil Aljošu jakousi zvláštní vlastností své duše. Aljoša žil v starcově cele, poněvadž si ho Zosima velmi zamiloval a nechal ho bydlet u sebe. Je třeba připomenouti, že Aljoša, když žil tehdy v klášteře, nebyl ještě ničím zavázán, mohl odcházeti kamkoliv na celé dni, a nosil-li již kutnu, činil tak dobrovolně, aby se od nikoho v klášteře nelišil. A ovšem, že se mu to také líbilo.

Možná, že na mladickou fantasii Aljoši působila mocně ona síla a sláva, která stále obklopovala jeho starce. O starci Zosimovi se vypravovalo, že tím, že připouštěl k sobě po tak dlouhá léta každého, kdo přicházel otevřít mu své srdce a žíznil po jeho radě a léčivém slově, že přijal tolik do své duše vyznání kajícího a přiznání, že na konec si získal tak jemnou prozíravost, že prvním pohledem na tvář neznámého, jenž k němu přišel, mohl uhodnouti, proč přišel, co potřebuje a jakého druhu utrpení trýzní jeho svědomí; a překvapoval, uváděl do rozpaků a téměř lekal někdy neznámého takovou znalostí jeho tajemství, dříve než přichozí pronesl slovo.

A při tom pozoroval vždy Aljoša, že mnozí, téměř všichni, kteří přicházeli po prvé k starci pro rozhovor mezi čtyřma očima, vcházeli v strachu a neklidu, ale vycházeli vždy od něho rozzářeni a radostni a

nejzamračenější tvář se měnila v šťastnou, Aljošu překvapovalo neobyčejně i to, že starec nebyl vůbec přísný, naopak byl vždy veselý ve styku s lidmi. Mniši o něm říkali, že právě přilne duší k tomu, kdo je hříšnější; a kdo je ze všech nejvíce hříšný, toho si ze všech nejvíce zamiluje. Mezi mnichy byli dokonce také v době konce života starce závistivci a jeho nepřátelé, ale těch bylo již málo a mlčeli, ačkoliv bylo mezi nimi několik velice znamenitých a důležitých osob v klášteře, jako na příklad jeden z dávných mnichů, veliký mlčenlivec a nejneobyčejnější postník. Ale přece ohromná většina byla rozhodně na straně starce Zosimy a mnozí z nich ho dokonce velmi milovali z celého srdce, vše a upřímně; někteří byli mu oddáni téměř fanaticky. Ti říkali přímo, ale ostatně ne nahlas, že je svatý, že o tom není pochybností, a předvídající jeho blízkou smrt, očekávali okamžité zázraky a velikou slávu v nejbližší budoucnosti pro klášter.

V zázračnou moc starce věřil bezpodmínečně též Aljoša, právě tak, jako bezpodmínečně věřil vypravování o rakvi, která vyletovala z chrámu.

Viděl, jak mnozí z příchozích s nemocnými dětmi nebo dospělými příbuznými, prosící, aby starec vložil na ně ruce a přečetl nad nimi modlitbu, se vraceli brzy a někteří dokonce už druhý den do kláštera a klaníce se v slzách starci, děkovali mu za vyléčení jejich nemocných. Bylo-li toto vyléčení skutečným nebo bylo-li to jen přirozené zlepšení nemoci — pro Aljošu tato otázka neexistovala,

neboť úplně věřil v duchovní sílu svého učitele a jeho sláva byla jakoby jeho vlastní vítězoslávou.

Hlavně mu bušilo srdce a celý jakoby zářil, když starec přicházel k zástupu prostých poutníků, čekajících u vrat kláštera schválně, aby mohli viděti starce a vyžádali si jeho požehnání. Padali před ním na kolena, plakali, líbali jeho nohy, líbali zemi, na které stál, křičeli, ženy zdvihaly k němu své ruce, přiváděli nemocné v hysterii. Starec s nimi mluvil, četl nad nimi krátkou modlitbu, žehnal jim a propouštěl je.

V poslední době býval pro svou chorobu tak slabý, že sotva měl sílu vyjít z cely, a poutníci ho čekali někdy v klášteře několik dní. Pro Aljošu nebylo žádnou otázkou, proč ho tak milují, proč před ním klekají a pláčou radostí, když uvidí jen jeho tvář. Velmi dobře chápal, že pro pokornou duši ruského prostého člověka, zmučenou námahou a hořem, a hlavně neustálou nespravedlností a neustálým hříchem, jak svým vlastním, tak všeobecným, že pro tuto duši není mocnější nutnosti a útěchy, než nalézti svatyni nebo svatého, padnouti před ním na tvář a pokloniti se mu. »Je-li u nás hřích, nepravda a pokušení, tak přece je na zemi, tam kdesi, kdosi svatý a vyšší; ten má pravdu, ten za to zná pravdu: tak tedy neumírá pravda na světě a tak tedy k nám někdy přijde a bude vládnouti na celé zemi, jak bylo slíbeno.« Aljoša věděl, že právě tak cítí a dokonce uvažuje lid, chápal to, ale to, že právě starce je tento svatý, tento ochránce boží pravdy v očích lidu, o tom nepochyboval vůbec zároveň s

těmito plačícími sedláky a jejich nemocnými ženami, zdvihajícími k starci své děti.

Přesvědčení o tom, že starec po své smrti přinese klášteru velikou slávu, vlálo v Aljošově duši, a možná dokonce silněji, než u koho jiného v klášteru. A vůbec v této poslední době zahořelo v jeho duši jakési hluboké plamenné vnitřní nadšení stále silněji a silněji. Nemrzelo ho vůbec, že tento starec byl pro něho zcela ojedinělý: »to je lhostejné, je to světec, v jeho srdci je skryto tajemství nového života pro všechny, ona moc, která zajistí posléze pravdu na zemi, a budou všichni svatí, bude milovati druh druhu, nebude ani bohatých, ani chudých, ani povýšených, ani ponížených, všichni budou jako děti boží a nastane pravé království Kristovo.« Hle, o čem snilo Aljošovo srdce.

Zdá se, že na Aljošu učinil silný dojem příjezd jeho obou bratří, které doposud neznal. S bratrem Dmitrijem se sblížil brzy i blízko, ačkoliv Dmitrij přijel později, než druhý (vlastní) bratr Ivan Fjodorovič. Velice ho zajímalo poznati bratra Ivana, ale ačkoliv Ivan žil ve městě již dva měsíce; ačkoli se viděli dosti často, přece se ještě nesblížili. Aljoša byl sám mlčenlivý a čekal na cosi, jakoby se styděl, a bratr Ivan, třebaš Aljoša zachytil s počátku jeho dlouhé a zvědavé pohledy, přestal na něho bezpochyby myslet. Aljoša si toho povšiml s jakousi rozmrzelostí. Připisoval lhostejnost bratrovu rozdílu jejich věku a hlavně vzdělání. Avšak Aljoša se domníval i jinou věc: tak malá zvědavost a starost o něj měla u Ivana původ v čemsi úplně

Aljošovi neznámém. Zdálo se mu jaksi, že Ivan je čímsi zaměstnán, čímsi vnitřním a důležitým, že se snaží dosáhnouti jakéhosi cíle, snad velmi obtížného, takže nemá kdy. A to tedy že je ona jediná příčina, proč se dívá na Aljošu roztržitě.

Aljoša se zamyslel i o tom: nebylo-li to jakési pohrdání jím, hloupým novicem, od učeného ateisty. Věděl dobře, že jeho bratr je ateista. Tímto opovržením, bylo-li vskutku, nemohl býti uražen a přes to s jakousi nepochopitelnou pro sebe a bázlivou rozmrzelostí čekal, kdy se zachce bratrovi přistoupiti k němu blíže. Bratr Dmitrij Fjodorovič mluvil o Ivanovi s hlubokou úctou, s jakousi zvláštní srdečností. Od něho se Aljoša dozvěděl o všech podrobnostech oné vážné věci, která spojila oba starší bratry podivuhodným, těsným svazem. Nadšené úsudky Dmitrijovy o Ivanovi byly tím zajímavější v očích Aljošových, že bratr Dmitrij byl člověk ve srovnání s Ivanem téměř úplně nevzdělaný, a kdyby je byl někdo postavil vedle sebe, byli by představovali na pohled tak zřejmý opak, jak co do osoby, tak i co do povahy, že by snad nebylo ani možno vymyslet si dva lidi více si nepodobné.

A tedy v této době se konala schůzka, či lépe řečeno rodinná porada všech členů této nepořádné rodiny, v cele starce, jež měla neobyčejný vliv na Aljošu. Záminka k ní byla ve skutečnosti falešná. Tehdy právě dostoupily neshody pro dědictví a peněžité účty mezi Dmitrijem Fjodorovičem a jeho otcem Fjodorem Pavlovičem krajních mezí. Poměr mezi nimi se přiosřil a stával se

nesnesitelným. Fjodor Pavlovič, bezpochyby první, a tuším, žertuje, pronesl návrh, aby se všichni sešli v cele starce Zosimy, kde bylo možno — i bez starcova přímého zasáhnutí — přece jen slušněji se dohovoreti, při čemž svatozář a starcova tvář mohly míti cosi smířlivého a rozhodujícího.

Dmitrij Fjodorovič, který nikdy u starce nebyl a dokonce ho ani neviděl, si ovšem pomyslně, že ho chtějí starcem jaksi, postrašiti; ale poněvadž si sám tajně vyčítal mnohé zvláště ostré výpady ve sporech s otcem v poslední době, přijal návrh. Mimochodem je třeba podotknouti, že nežil v domě otcově jako Ivan Fjodorovič, nýbrž jinde, na jiném konci města.

Tehdy se stalo, že v oné době u nás bydlící Petr Aleksandrovič Miusov se zvláště uchopil myšlenky Fjodora Pavloviče. Liberál čtyřicátých a padesátých let, volnomyšlenkář, ateista, projevoval o tuto věc neobyčejný zájem, snad z nudy a snad z lehkomyšlného potěšení. Chtělo se mu pojednou prohlédnouti si klášter a »svatého«. Poněvadž trvaly stále jeho staré spory s klášteřem a stále se vlekl proces o hranici pozemků jejich statků, a o jakési práva na kácení lesa, o loviště v řece a tak dále, tu chtěl sám toho použití jako záminky, že by si sám přál dohovoreti se o tom s otcem opatem, nebylo-li by možno ukončiti tyto spory přátelsky.

Návštěvníka s takovými šlechetnými úmysly musili ovšem přijmouti v klášteřu pozorněji a uctivěji, než prostého zvědavce. Vzhledem k těmto všem úvahám byla naděje na jakýsi vnitřní vliv v

klášteru na churavého starce, jenž za poslední doby vůbec neopouštěl celu a jenž odmítal, jsa nemocen, dokonce obyčejné návštěvníky. Skončilo se to tím, že starce svolil a byl určen den. »Kdo mi dal právo, abych je dělil?« prohlásil jen s úsměvem Aljošovi.

Když se Aljoša dozvěděl o schůzce, byl velmi rozmrzen. Mohl-li se někdo z těchto svářících se osob dívatí vážně na tento svět, byl to bezpochyby jen bratr Dmitrij; ostatní všichni přijdou jen z lehkomyšlných úmyslů, jež mohou býti pro starce urážlivými; tak to chápal Aljoša. Bratr Ivan a Miusov přijdou ze zvědavosti, možná, že dokonce z pouhé zvědavosti, a jeho otec snad pro jakousi šaškovskou a hereckou scénu.

Aljoša, ačkoli mlčel, přece znal dosti a hluboko svého otce. Opakuji, tento hoch nebyl vůbec tak prostodušný, za jakého ho všichni pokládali. S bolestí očekával určený den. Bezpochyby se velmi staral ve svém srdci, aby všechny tyto rodinné neshody se skončily. Nicméně se ještě více staral o starce: třásl se o něho, o jeho slávu, bál se, aby nebyl uražen, bál se urážek, zvláště jemných, uctivých, výsměšku Miusova a učeného pohrdání Ivanova, tak se mu to všechno zdálo.

Dokonce chtěl se odhodlat upozorniti starce, říci mu cosi o těchto osobách, ale rozmyslil si to a mlčel. Sdělil jen v předvečer určeného dne pomocí jakéhosi známého bratru Dmitriji, že ho velmi miluje a že očekává od něho splnění slibu. Dmitrij se zamyslel, protože si nemohl na nic vzpomenouti, co by mu slíbil, odpověděl však psaním,

že se bude snažiti ze všech sil, aby se zdrželi »nizkostí«, ale ačkoli si hluboce váží starce a bratra Ivana, přece je přesvědčen, že je to nějaká past, nebo nedůstojná komedie. »Ale přes to spíše si spolknou jazyk, než bych neprojevil úctu k svatému muži, jehož si tolik vážíš«, zakončil Dmitrij své psaní. Aljošu toto psaní velmi málo vzpružilo.

Kniha druhá. NEMÍSTNÁ SCHŮZKA.

I. PŘIJELI DO KLÁŠTERA.

Povedl se krásný teplý a jasný den. Srpen se chýlil ke konci. Schůzka se starcem byla smluvena na dobu hned po první mši, asi kolem půl dvanácté. Ale naši hosté nepřišli do kláštera na mši, nýbrž přijeli, když již byl konec. Přijeli ve dvou kočárech; v prvním kočáře, elegantní ekvipáži, do níž byl zapražen pár drahých koní, přijel Petr Aleksandrovič Miusov se svým vzdáleným příbuzným, velmi mladým mužem, dvacetiletým Petrem Fomičem Galganovým. Tento mladý muž se chystal vstoupiti na universitu; Miusov však, u kterého žil, ho lákal za hranice do Curychu nebo Jeny, aby tam vstoupil na universitu a vystudoval. Mladý muž se ještě nerozhodl. Byl zamyšlený a jaksi roztržitý. Jeho tvář byla příjemná, byl silné tělesné konstrukce a dosti vysoký.

V jeho pohledu byla jakási podivná nehybnost: jako všichni velmi roztržití lidé díval se na vás někdy upřeně a dlouho, ale zároveň vás vůbec neviděl. Byl mlčenlivý a poněkud neobratný, ale stávalo se — ostatně nejinak, než mezi čtyřma očima — že se stal najednou hrozně hovorný, vášnivý, rozesmátý, při čemž se smál někdy bůh ví čemu. Ale jeho oživení rovněž tak rychle a náhle zmizelo, jako se rychle a náhle zrodilo. Byl oblečen vždycky dobře, dokonce elegantně; měl

jakýsi nezávislý majetek a očekával ještě daleko více. K Aljošovi se choval přátelsky.

Ve velmi staré, rachotící, ale prostorné drožce, s párem starých šedavých koní, která zůstávala silně vzadu za kočárem Miusova, přijel Fjodor Pavlovič se svým synem Ivanem Fjodorovičem. Dmitriji Fjodoroviči byla již dříve oznámena hodina a doba, ale opozdil se.

Hosté zanechali kočáry u klášterní ohrady v hostinci a vstoupili pěšky do klášterních vrat. Kromě Fjodora Pavloviče neviděli ostatní tři bezpochyby nikdy žádný klášter a Miusov nebyl snad třicet let ani v kostele. Ohlížel se s jistou zvědavostí, nikoli bez lícené volnosti. Avšak pro jeho pozorovací rozum nebylo v klášteře nic, kromě církevních a hospodářských budov, ostatně velmi obyčejných.

Z kostela vycházeli poslední věřící, smekající a křižující se. Mezi prostým lidem bylo možno viděti i věřící z vyšší společnosti, dvě, tři dámy. jednoho velmi starého generála; všichni stáli u hostince. Naše hosty obklopili ihned žebráci, ale nikdo jim nic nedal. Jen Petruša Galganov vytáhl z tobolky deset kopejek, a jsa zmaten a stydě se bůh ví proč, rychle je vrazil jedné ženě, řka spěšně: »rozdělte si to napolovic«. Z jeho přátel mu na to nikdo nic neřekl, takže neměl proč se stydět; ale když si toho všiml, styděl se ještě více.

Bylo to však divné; zdálo by se, že je tu měli očekávati, a snad ještě s jakousi úctou. Jeden z nich daroval klášteru nedávno tisíc rublů, a druhý byl nejbohatším statkářem a nejvzdělanějším, abych

tak řekl, člověkem, na kterém všichni částečně záviseli vzhledem k lovištím na řece a vzhledem k obratu, jaký mohl nastati v procesu. Avšak nikdo z oficiálních osobností je nevítal.

Miusov se díval roztržitě na náhrobní kameny kolem kostela a chtěl již poznamenati, že tyto hroby přišly asi velmi draho těm, kdož zde pochovávali své nebožtíky, protože museli zaplatiti za právo pohřbívati na takovém »svatém« místě, ale neřekl nic: jeho prostá liberální ironie se měnila již téměř v hněv.

— Čert to vem, koho se má člověk zeptat v tomto zmatku... to by se mělo rozhodnout, protože čas spěchá, — řekl pojednou, jako by mluvil pro sebe.

Náhle k ním přistoupil jakýsi starý holohlavý pán, v širokém letním svrchníku a se sladkýma očima. Smekl, a pošišlávaje medovým hlasem, představil se jim všem jako tulský statkář Maksimov. Ihned se počal starati o naše hosty.

— Starec Zosima žije v poustevně, v opuštěné poustevně, asi čtyři sta kroků od kláštera, přes lesík, přes lesík...

— To vím, že se jde lesem, — odpověděl Fjodor Pavlovič, — ale nepamatuji se na cestu, dávno jsem tam nebyl.

— Ale právě tato vrata, a přímo lesíkem... lesíkem. Pojd'me, dovolíte-li... tak sám... sám... tady, tady

Vyšli ze vrat a kráčeli lesem. Statkář Maksimov, člověk šedesátiletý, jako by nešel, nýbrž lépe řečeno téměř běžel, dívaje se

po očku na všechny s napjatou, téměř nemožnou zvědavostí. V jeho očích bylo cosi ztřeštěného.

Víte, jdeme k tomu starci ve své věci, — poznamenal přísně Miusov. — Obdrželi jsme, abych tak řekl, audienci »u oné osobnosti«, a proto, ačkoliv jsme vám vděční za průvod, přece vás již nemůžeme žádati, abyste šel s námi.

— Byl jsem tam, již jsem tam byl... Un chevalier parfait! — a statkář luskl prsty.

— Kdo je to chevalier? — zeptal se Miusov.

— Starec, skvělý starec, starec... čest a sláva kláštera, Zosima. To je takový starec...

Ale jeho zmatenou řeč přerušil mnich v černém klobouku, nevysoké postavy, velmi bledý a vysílený, jenž dohonil poutníky. Fjodor Pavlovič a Miusov se zastavili. Mnich řekls neobyčejně uctivým ukloněním téměř až k pasu:

— Otec opat vás prosí, abyste laskavě po návštěvě poustevny — vy všichni — u něho poobědvali. Bude to přesně v jednu hodinu. A vás také, — obrátil se k Maksimovovi.

— Určitě přijdu! — zvolal Fjodor Pavlovič, jenž se hrozí zaradoval z pozvání, — určitě. A víte, všichni jsme dali slovo, že se budeme zde chovati slušně... a co vy, Petře Aleksandroviči?

— Ale jak by ne. Vždyť proto jsem sem přijel, abych viděl jejich všechny zdejší obyčeje. Jen jedno mi vadí, jsem teď s vámi, Fjodore Pavloviči, a vy...

— Ano, vždyť Dmitrij Fjodorovič zde ještě není.

— A bylo by skvělé, kdyby vůbec nepřišel. Což myslíte, že je mi příjemná ta celá vaše tahanice, a to ještě s vámi? Tak přijdeme na oběd, poděkujte otci opatu, — obrátil se k mnichovi.

— Ne, musím vás doprovodit až ke starci, — odpovědět mnich.

— A když je tomu tak, tak půjdu k otci opatovi, zaskočím zatím přímo k otci opatovi, — zaštěbetal statkář Maksimov.

— Otec opat je nyní zaměstnán, ale když chcete řekl nerozhodně mnich.

— Hrozně dotěrný dědek, — řekl hlasitě Miusov, když statkář Maksimov běžel zpátky do kláštera.

— Podobá se Von Sohnovi, — řekl náhle Fjodor Pavlovič.

— Vy znáte jen tohle... proč se podobá Von Sohnovi? Vy jste viděl Von Sohna?

— Viděl jsem jeho podobiznu, ačkoliv se mu nepodobá rysy tváře, ale čímsi nevysvětlitelným. Je to zrovna druhý exemplář Von Sohna, a to já poznám hned z fysiognomie.

— A ostatně je to možné; vy jste v tom znalec. Ačkoli víte, Fjodore Pavloviči, že jste se právě ráčil zmínit, že jsme dali slovo chovati se slušně, pamatujte si to, říkám vám, dejte si pozor. A budete-li se chovati jako šašek, tak si nemyslete, že chci, aby mne pokládali za stejného člověka jako vás... Vidíte, jaký je to člověk, — obrátil se k mnichovi, — bojím se s ním chodit k slušným lidem.

Na bledých, bezkrevných rtech mnicha se objevil jemný, mlčenlivý úsměv, nikoli bez jistého druhu chytrosti. Avšak neodpověděl nic a bylo příliš jasné, že mlčí z citu pro vlastní důstojnost.

Miusov se ještě více zachmuřil.

»Čert vás všechny vem, vždyť je to jen vyumělkovaný vnějšek a ve skutečnosti je to šarlatánství a podvod. V — pomyslí si pro sebe.

— Tak tady je poustevna, přišli isme! — zvolal Fjodor Pavlovič, — ohrada a vrata jsou zavřeny.

A počal se křížovati před svatými, namalovanými nad vraty a podél vrat.

— Do cizího kláštera se se svým řádem nechodí, — řekl, — pětadvacet světců vyhledává spasení v této poustevně, dívá se druh na druh a jí zelí a žádná žena nevejde do těchto vrat, a to je zvlášť zajímavé. A je tomu skutečně tak. Ale slyšel jsem, že starec přijímá dámy? — obrátil se náhle k mnichovi.

— Ženy z lidu jsou i nyní zde, leží tamhle u chodby, čekají, a pro ženy z vyšší společnosti jsou upraveny také u chodby, ale za ohradou, dva pokojíky, tamhle ta okna; starec, když je zdrav, přichází k nim vnitřní chodbou, tedy ven za ohradu. Právě nyní tady čeká jedna paní, charkovská statkářka, paní Chochlaková se svou nemocnou dcerou. Bezpochyby, slíbil, že k nim přijde, ačkoli je poslední dobou tak sláb, že se ani neukazuje lidu.

— Tak přece je z poustevny cestička k paničkám. Nemyslete si nic zlého, svatý otče, to já jen tak. Víte, na Athosu, asi jste to již slyšel, není nejen dovolena návštěva žen, ale v klášteře nesmí být vůbec žen, aniž bytostí ženského pohlaví, slepic, krůt, jaloviček...

— Fjodore Pavloviči, vrátím se a nechám vás tedy samotného a pak vás odvedou odsud za ruce, to vám předpovídám,

— A v čem vám překážím, Petře Aleksandroviči? Podívejte se, — zvolal náhle, když vkročil za ohradu poustevny, — podívejte se, v jakém žijí údolí růží!

Opravdu, ačkoliv nebylo nyní růží, přece tam bylo množství vzácných a krásných podzimních květů, všude, kde jen bylo možno je zasadit. Ošetřovala je asi zkušená ruka. Záhony byly též kolem kostela a mezi náhrobky.

Domek, ve kterém byla starcova cela, byl dřevěný, jednopatrový, s krytou chodbou před dveřmi, a byl také obklopen květinami.

— Což to bývalo za předešlého starce Valsonofije? Ten si nepotrpěl, jak říkají, na přepych, ten vyskakoval a bil **holí** dokonce dámy, — podotkl Fjodor Pavlovič, když vstoupil na zápraží.

— Starec Valsonofij se zdál skutečně někdy šíleným, ale vypravuje se o tom mnoho hloupostí. Holí nikoho a nikdy nebil, — odpověděl mnich. — A nyní, pánové, počkejte okamžik, ohlásím vás.

— Fjodore Pavloviči, říkám vám naposled podmínku, slyšíte. Chovejte se slušně, nebo si to s vámi vypořádám, — zabručel znovu Miusov.

— Je mi nepochopitelné, proč jste tak rozčilen, — poznamenal výsměšně Fjodor Pavlovič. — Což se bojíte hříšku? Vždyť říkají, že pozná hned na očích, kdo s čím přichází. A jak to, že si tak vysoko ceníte jejich mínění, vy, takový Pařížan a pokrokový člověk; překvapil jste mne dokonce, ' vida!

Avšak Miusov nemohl již odpovědět na tento sarkasm, byli požádáni, aby vešli. Vešel poněkud rozzloben...

»Nu, a nyní vím napřed, jak se znám, jsem rozčilen, budu se hádati, budu se zlobiti — a uškodím sobě i myšlence«, problesklo mu hlavou.

II. STARÝ ŠAŠEK.

Vešli do pokoje téměř současně se starcem, který, jakmile vstoupili, ihned přišel ze své ložnice. V cele již dříve čekali na příchod starcův dva mniši z poustevny. Jeden byl otec knihovník a druhý otec Paisij, člověk nemocný, ač ne příliš starý, ale velice, jak se říkalo, učený.

Kromě nich čekal, stoje v koutu (a po celou dobu potom zůstával stát) mladý muž, na pohled asi dvaadvacetiletý, v městském svrchníčku, seminarista a budoucí bohoslovec, podporovaný — neznámo proč — klášterem a mnichy. Byl dosti vysoký, se svěží tváří, se širokými lícními kostmi, s rozumnýma, pozornýma, úzkýma, hnědýma očima. V jeho tváři se zrcadlila dokonalá úcta, ale slušná, bez viditelné přetvářky. Vstoupivší hosty dokonce ani neuvítal poklonou, jakožto osoba jim nerovná a naopak podřízená a závislá.

Starec Zosima vyšel, jsa doprovázen novicem a Aljošou. Oba mniši vstali a vítali ho nejhlubší poklonou, při čemž se dotýkali prstem podlahy, a pak, když jim požehnal, políbili mu ruku. Při žehnání odpověděl jim starec stejně hlubokou poklonou, dotýkaje se prsty země a požádal každého. z nich, aby mu požehnal. Celá ceremonie se konala úplně vážně, vůbec ne jako nějaký každodenní obřad, nýbrž s jakýmsi citem.

Miusovu se však zdálo, že se to dělá s úmyslem vzbudit úctu. Stál v popředí všech svých druhů, kteří s ním vešli. Slušelo by se — jak už včera večer o tom uvažoval — aby, nehledě na všechny ideje,

jedině z prosté zdvořilosti (když už jsou zde takové zvyky) přistoupil k starci a vyžádal si jeho požehnání; měl by si vyžádati alespoň požehnání, když už nechce políbiti ruku.

Ale když spatřil všechny tyto poklony mnichů, jejich líbání rukou, změnil v okamžiku svůj úmysl: *vážné* a přesvědčeně se poklonil dosti hluboko před starcem, jako se klaněl ve světské společnosti, a odešel k sedadlu.

Právě tak se zachoval i Fjodor Pavlovič, jenž napodobil tentokrát, jako opice, Miusova. Ivan Fjodorovič se uklonil velmi vážně a uctivě, drže však při tom ruce těsně při těle, a Galganov byl tak zmaten, že se vůbec neuklonil. Starec svěsil ruku, připravenou jakoby k požehnání, uklonil se jim znovu a požádal je, aby si sedli. Aljošovi zrudly tváře, styděl se. Plnily se jeho neblahé předtuchy.

Starec si usedl na koženou pohovku z mahagonového dřeva a hosty, mimo mnichy, umístil na čtyřech židlích z mahagonového dřeva, potažených černou, velmi odřenou kůží, vedle sebe. Mniši si sedli stranou, jeden u dveří a druhý u okna. Seminarista, Aljoša a novic zůstali stát.

Cela nebyla veliká a činila dojem čehosi zvadlého. Věci a nábytek byly hrubé, ubohé a jen nejnnutnější. Na okně byly dva květináče a v koutě mnoho svatých obrazů. Jeden z nich, Panny Marie, byl ohromně veliký a byl namalován bezpochyby ještě dlouho před církevním rozkolem. Před ním hořel kahanec. Vedle něho visely dva jiné svaté obrazy v blýskavých rámech, pak vedle nich vyřezaní

andělíčkové, porcelánová vajíčka, katolický kříž ze slonové kosti, jež objímala Mater dolorosa, a několik zahraničních rytin podle velikých italských mistrů minulých století. Vedle těchto pěkných a drahých rytin křičelo v barvách několik listů nejnovějších ruských olejotisků svatých mučedníků, blahoslavených a tak dále, prodávaných za kopejku na všech jarmarcích. Bylo tam též několik litografických portrétů ruských současných a zemřelých biskupů, ale ty visely již na jiných stěnách.

Miusov se zběžně podíval na celou tu »erárštinu« a zadíval se upřeně na starce. Vážil si svého pohledu, měl tuto slabost, v každém případě odpustitelnou, představíme-li si, že mu bylo již padesát let — věk, ve kterém rozumný, světský a majetný člověk se stává vždy k sobě uctivější, někdy dokonce bezděky.

Od prvního okamžiku se mu starce nelíbil. Opravdu bylo cosi ve tváři starcově, co se mnohým i kromě Miusova nelíbilo.

Byl to nevysoký, shrbený človíček s velmi slabýma nohama, jen šedesátipětiletý, ale vypadající pro nemoc daleko starší, alespoň o deset let. Celá jeho tvář, ostatně velmi vyschlá, byla poseta malými vráskami, zvláště jich bylo mnoho kolem očí. Jeho oči byly neveliké, světlé, bystré a jiskrné, jakoby dvě jiskrné tečky. Šedé vlasy se zachovaly na spáncích, bradka byla nepatrná a řídká, jako klín, a rty, často se usmívající, úzké, jako dva provázky. Nos sice nebyl protáhlý, ale ostrý jako u ptáka.

»Podle všech příznaků je to zlostná a malicherně vypínává dušička,« problesklo Miusovovi hlavou. Ostatně byl sám sebou velice nespokojen.

Hodiny, jež odbily, pomohly zahájení rozhovoru. Odbilo rychlými údery zrovna dvanáct na laciných malých hodinách se závažím, visících na stěně.

— Zrovna pravá hodina, — zvolal Fjodor Pavlovič, — a můj syn Dmitrij Fjodorovič tady ještě není. Omlouvám se za něj, svatý starče! (Aljoša se celý zachvěl pro »svatého starce«). Já sám jsem vždy přesný, na minutu, vím, že přesnost je vlastností králů...

— Ale vždyť vy nejste přece král, — zabručel Miusov, který se nemohl udržeti.

— Ano, je tomu tak, nejsem král. A představte si, Petře Aleksandroviči, vždyť jsem to sám věděl, na mou duši! A já musím vždycky říci něco nevhodného! Vaše velebnosti! — zvolal s jakýmsi okamžitým patosem. — Vidíte před sebou šaška, skutečného šaška! Tak se vám představuji. Starý zvyk, běda! A kromě toho někdy lžu, a dokonce s úmyslem, s úmyslem vyvolati smích a býti příjemným. Je třeba býti příjemným, že? Přijel jsem před sedmi léty do jednoho městečka, měl jsem tam něco na práci, a s nějakými kupci jsem si založil partičku. Jdeme k policejnímu komisaři, protože bylo třeba ho o něco požádati a pozvati ho k obědu. Přijde komisař, vysoký, tlustý, plavovlasý a nevlídný člověk — nejnebezpečnější v takových

případech individuum: to všechno dělají játra, játra. Jdu k němu přímo, a víte, s volnými způsoby světského člověka:

»Pane komisaři, buďte, prosím, naším, abych tak řekl, komisionářem!«

»Jakým pak,« říká, »komisionářem?« Vidím již od první vteřiny, že se to nepovedlo. Stojí vážný a naléhá:

»Já,« říkám, »chtěl jsem si zažertovat, abych všechny rozveselil, poněvadž komisionář je nejdůležitější osoba pro nás«... a rozumně jsem to přece vysvětlil a porovnal, že?

»Dovolte, já jsem komisař a nedovolím, aby si někdo z mé hodnosti dělal žerty,« obrátil se a odchází. Já za ním, křičím:

»Ano, ano, vy jste komisař a ne komisionář!«

»Ne,« říká, »když jste to již řekl, tak jsem tedy komisionář« — a představte si, že naše věci pohořely! A vždycky to dělám, a vždycky jsem to dělal. Vždycky svou laskavostí si uškodím! — Jednou, před mnoha lety, jsem řekl jedné vlivné osobě: '

»Vaše choť je lechtivá osoba« — totiž ve smyslu cti, abych tak, řekl, mravních hodnot, a on mi najednou na to řekne:

»A vy jste ji lechtal?« Neudržel jsem se, a pojednou mi napadlo, udělám mu radost:

»Ano,« říkám, »lechtal jsem ji,« — ale ten mne pak také polechtal... Stalo se to už dávno, takže se ani nestydím to vypravovat; stále si takto sobě škodím!

— Vy to děláte i teď, — řekl s odporem Miusov. Starec se střídavě díval na jednoho a na druhého.

— To se ví! Představte si, vždyť jsem to věděl, Petře Aleksandroviči, a dokonce, víte: předvídal jsem, co dělám, jak jsem jen počal mluvit, a dokonce, víte, předvídal jsem, že mne první na to upozorníte. V oněch vteřinách, když vidím, že se mi nepovedl žert, tak se ml, vaše velebnosti, obě tváře začínají třásti jako od horečky. To mám z mládí, když jsem byl u šlechticů příživníkem a vydělával jsem si chleba příživnictvím. Jsem šašek, skutečný, od narození, to je jedno, vaše velebnosti, to je jedno, to je jako šílený; nehádám se, možná, že ve mně vězí nejčistší duch, ostatně nevelikého kalibru, důležitější by si našel jiný byt, ale jenom nikoli váš, Petře Aleksandroviči, to není žádný důležitý byt. Ale za to věřím, v boha věřím. Jen v poslední době jsem byl na pochybách, ale za to nyní sedím a očekávám velké činy. Já, vaše velebnosti, jsem jako filosof Diderot. Je vám snad známo, nejsvětější otče, že filosof Diderot přišel k metropolitovi Platonovi u carevny Kateřiny. Přišel a přímo říká:

»Není boha.« Potom zdvihá veliký boží služebník prst a odpovídá: »Blázen říká v srdci svém není boha!« Diderot, jak byl, padl na kolena:

»Věřím,« křičí, »a dávám se pokřtít.« Tak ho hned pokřtili. Kněžna Daškova byla mu za kmotru a Potěmkin za kmotra.

— Fjodore Pavloviči, to je nesnesitelné! Vždyť sám víte, že lžete a že tato hloupá anekdota je vymyšlena, tak proč se přetvařujete? — řekl třesoucím se hlasem, úplně se již nepřemáhaje, Miusov.

— Po celý život jsem předvídal, že to není pravda! — řekl s nadšením Fjodor Pavlovič. — Řeknu vám, pánové, za to celou pravdu. Veliký starče! Odpuště, co jsem právě říkal o pokřtění Diderota, jsem si teď vymyslel. Právě v té chvílce, když jsem to vypravoval, a nikdy mi to dříve nepřišlo do hlavy. Vymyslel jsem si to z pikanterie. Proto se také přetvařuji, Petře Aleksandroviči, abych byl příjemnější. A ostatně — sám nevím proč, a pokud běží o Diderota, o tom »jen blázen říká...« jsem slyšel alespoň dvacetkrát od zdejších statkářů ještě za svých mladých let, když jsem u nich žil; od vaší tetičky, Petře Aleksandroviči, Mavry Fominišny, jsem to také slyšel. Všichni jsou dosud přesvědčeni, že bezbožný Diderot přišel se přítí k mitropolitovi Platonovi o bohu.

Miusov vstal, pozbyl nejen trpělivosti, nýbrž byl téměř bez sebe. Zuřil a uvědomoval si, že je proto směšný. Skutečně v cele se dělo cosi zcela nemožného. V téže cele, snad již před čtyřiceti nebo padesáti lety, ještě za dřívějších starců, se shromažďovali návštěvníci, ale vždy s hlubokou zbožností a ne jinak. Všichni, kdož vcházeli do cely, chápali, že se jim prokazuje veliká milost. Mnozí klekali na kolena a nevstávali po celou dobu návštěvy. Mnozí dokonce z »vysokých« osob, i z nejučenějších, a kromě toho někteří z volnomyšlenkářů, jež přišli ze zvědavosti nebo jiné příčiny,

vcházejíce do cely společně, nebo hovoříce mezi čtyřma očima, kladli si za první povinnost, všichni do jednoho, nejhlubší úctu, delikátnost v době návštěvy, tím spíše, že se zde neplatilo penězi, nýbrž byla zde jen láska a milost s jedné strany a s druhé — pokání a touha rozřešiti jakousi složitou otázku duše nebo obtížný okamžik v životě vlastního srdce.

A proto takové náhlé šaškovství, které projevil Fjodor Pavlovič, neuctivé k místu, které navštívil, vyvolalo u svědků, alespoň u některých z nich, překvapení a údiv. Mniši, ostatně vůbec nezměnivše výraz svých tváří, očekávali s vážnou pozorností, co řekne starec, ale bezpochyby se připravovali již vstát, jako Miusov.

Aljoša div neplakal a stál se sklopenou hlavou. Nejpodivnější ze všeho se mu zdálo, že jeho bratr Ivan Fjodorovič, jediný, na kterého se spoléhal, a jediný, který měl takový vliv na otce, že ho mohl zarazit, seděl nyní úplně nehybně na své židli, se sklopenýma očima a bezpochyby s jakousi zvědavou pozorností očekával, čím se to skončí, jako by byl sám úplně cizím pozorovatelem. Na Rakitina (seminaristu), Aljošovi velmi známého a blízkého, Aljoša se nemohl ani podívat: znal jeho myšlenky (ačkoli je znal jen jediný Aljoša v celém klášteře).

— Odpusťte mi... — počal mluvit Miusov, obraceje se k starci, — že vám možná také připadám účastníkem v tomto nedůstojném bláznovství. Můj omyl spočívá v tom, že jsem věřil, že i takový člověk, jako Fjodor Pavlovič, si uvědomí při návštěvě tak úctyhodné

osoby své povinnosti... Nemyslel jsem, že budu musiti prosit o prominutí právě za to, že jsem s ním přišel... Petr Aleksandrovič nedomluvil, a jsa úplně zmaten, chtěl odejít z pokoje.

— Neznepokojujte se, prosím vás, — promluvil starec, povstav náhle se svého místa na zesláblé nohy, a vzal Petra Aleksandroviče za obě ruce, usadil ho opět na židli.

— Neznepokojujte se, prosím vás zvláště, abyste byl mým hostem, — a ukloniv se, sedl si opět na svou pohovku.

— Veliký starče, řekněte, urážím vás svou živostí? — zvolal náhle Fjodor Pavlovič, jenž se chytil oběma rukama za opěradla křesel, jako by chtěl hned vyskočiti podle toho, jaká bude odpověď.

— Prosím vás naléhavě, abyste se neznepokojoval a neostýchal, — řekl mu důrazně starec, — neostýchejte se, buďte úplně jako doma, a hlavně: nestyďte se před sebou samým, z toho to všechno pochází.

— Úplně jako doma? To jest docela přirozeně? ó, to je mnoho, příliš mnoho, ale — s díky přijímám! Víte, blahoslavený otče, nevyzývejte mne, abych se choval přirozeně, toho se neodvažujte... chovat se přirozeně ani já nesvedu. Říkám to jen, abych vás varoval! Nu, a ostatní všechno je v mracích neznáma, ačkoliv někteří by mne chtěli vyřídit, to platí o vás, Petře Aleksandroviči, vám to říkám, ale vám, nejsvětější bytosti, hle, co vám říkám: jsem vámi nadšen! — Povstal, zvedl ruce a pronesl: — Blažený život, který tebe nosil, a prsy, jež tě živily! Hlavně prsy! Vy jste mne nyní vaší poznámkou

»nestyd'te se před sebou samým, protože z toho to všechno pochází« — vy jste mne touto poznámkou jako by prohlédl skrz naskrz. Právě stále se mi tak zdá, když přicházím k lidem, že jsem nejpodlejší ze všech a že mne všichni považují za šaška, tak tedy »ať si sám skutečně zahrají na šaška, nebojím se vašeho mínění, protože jste všichni do jednoho podlejší, než já!«

Hle, proč jsem šašek, ze studu jsem šašek, veliký starče, ze studu. Jenom ze stydlivosti dělám drzé kousky. Vždyť kdybych byl jen přesvědčen, když někam vcházím, že mne budou všichni pokládati ihned za nejmilejšího a nejrozumnějšího člověka, — hospodine, jakým bych byl pak dobrým člověkem! Učiteli! — padl náhle na kolena, — co mám dělat, abych došel života věčného?

Nyní bylo těžké rozhodnouti, dělá-li si blázny, či je-li skutečně v takovém nadšení. Starec se na něho zadíval a řekl s úsměvem: — Sám dávno víte, co máte dělat, máte dost rozumu: neopíjejte se a nežvaňte, neoddávejte se smyslnosti, a hlavně zbožňování peněz, a zavřete své pivnice, když nemůžete všechny, tak třeba dvě nebo tři, a hlavní věc, nejhlavnější,

— nelžete.

— To myslíte na Diderota, že?

— Ne, ne, to není o Diderotovi. Hlavní je, abyste neobelhával sám sebe. Kdo obelhává sebe a poslouchá vlastní lež, dojde na konec k tomu, že nerozezná žádné pravdy ani v sobě, ani kolem sebe, a tedy nabude neúctu jak k sobě, tak k jiným. Když si nebude nikoho vážit,

přestane milovat, a aby, nemaje lásky, se rozptýlil a pobavil, oddá se chťičům, hrubým rozkošem, a dojde ve svých hanebnostech až k zvířectví, a to vše z neustálé lži k lidem a k sobě. Kdo sebe obelhává, může se první hned urazit. Vždyť býti uražen je někdy příjemné, že, a vždyť ví tento člověk, že ho nikdo neurazil, a že si sám vymyslí urážku a lhal pro krásu, sám všechno zveličil, aby si vytvořil obraz, chytil se slova a z mouchy udělal slona — ví to sám, a přece se první uráží, uráží se, až je mu to příjemné, až pocítí velikou spokojenost, a tak dojde ke skutečnému nepřátelství... Ale ustaňte, sedněte si, velmi vás prosím, vždyť to jsou samá lživá gesta...

— Blažený muži! Necht' vám políbím ruku, — vyskočil Fjodor Pavlovič a rychle políbil starce na jeho hubenou ruku, — ano, tak je to, je velmi příjemné se urazit. To jste řekl správně, to jsem ještě neslyšel, ano, ano, po celý život jsem se urážel, až mi to bylo příjemné, pro estetiku jsem se urážel, neboť to je nejen příjemné, ale někdy krásné býti uražen; — na to jste zapomněl, veliký starče, krásné! To si zapíšu do knížky! A lhal jsem, lhal, rozhodně po celý svůj život, každý den a hodinu, opravdu lež jsem a otec lži! Ostatně se mi zdá, že nejsem otcem lži, to se stále pletu v textech, nu, tak třeba jsem synem lži, to stačí, jenom... můj andělí... o Diderotovi se někdy vypravovat může! Diderot neuškodí, ale někdy jiné slovo uškodí. Veliký starče, byl bych na to byl zapomněl, a vždyť jsem si to uložil již před třemi lety, zeptati se zde, právě sem si dojet a zevrubně se dovědět a zeptat se: ale naříd'te jen Petru

Aleksandroviči, aby mne nepřerušoval. Tak tedy zeptám se vás na tohle: jest správné, otče veliký, že v Životech svatých se kdesi vypravuje o jakémsi svatém divotvorci, kterého mučili za víru, a když mu usekli na konec hlavu, tak sám vstal, zvedl svou hlavu a »radostně ji líbal«, a dlouho kráčel, nesl ji v rukou a »radostně ji líbal«. Je to správné či ne, otcové čestní?

— Ne, nesprávné, — řekl starec.

— Nic takového ani v jednom Životu svatých neexistuje. O jakém svatém, říkáte, že se to píše? — zeptal se mnich, otec-knihovník.

— Sám nevím o jakém. Nevím a neznám. Byl jsem uveden do omylu, vypravovali mi to lidé. Slyšel jsem to, a víte, kdo mi to vypravoval? Tadyhle, Petr Aleksandrovič, který se právě rozčilil pro Diderota, ten mi to vypravoval.

— Nikdy jsem vám nic takového nevypravoval. Vždyť s vámi nemluvím vůbec.

— Ano, vy jste mi to nevypravoval, ale vypravoval jste to ve společnosti, ve které jsem byl, před čtyřmi léty. Zmínil jsem se proto o tom, že jste svým směšným vypravováním otrásl mou vírou, Petře Aleksandroviči. Nevěděl jste o tom, neznal jste to, ale já jsem se vrátil domů s otřesenou vírou a od těch dob stále více a více je má víra otřesena. Ano, Petře Aleksandroviči, byl jste příčinou velikého pádu. To není už Diderot!

Fjodor Pavlovič se pateticky rozhořčil, ačkoliv bylo všem již jasné, že se přetvařuje. Avšak Miusov byl hrubě uražen.

— Jaký nesmysl, to všechno je nesmysl, — bručel, — skutečně možná, že jsem to říkal kdysi..., ale ne vám. Sám jsem to slyšel. Slyšel jsem to v Paříži od jednoho Francouze, že to u nás čtou z Životů svatých při mši... Je to velmi učený člověk, který zvláště studoval statistiku Ruska... dlouho žil v Rusku... Já sám jsem Životy svatých nečetl... a nebudu čísti... což se toho málo nažvaní při obědě?... Obědvali jsme tenkrát...

— Ano, vy jste tenkrát obědvali a já jsem ztratil víru! — dráždil ho Fjodor Pavlovič.

—Co je mi do vaší víry! — chtěl zvolati Miusov, ale pojednou se zdržel a s opovržením řekl: — Špiníte doslovně všechno, čeho se dotknete.

Starec pojednou povstal:

— Odpusťte, pánové, že vás nyní opouštím, na několik minut, — řekl, obraceje se k všem návštěvníkům, — ale čekají na mne ti, kdož přišli dříve než vy. A nelžete přece,— dodal, obraceje se k Fjodoru Pavloviči s veselou tváří.

Vyšel z cely. Aljoša a novic se k němu vrhli, aby ho vedli po schodech. Aljoša se zalykal, byl velmi rád, že může odejít, ale byl rád také proto, že starec není uražen a že je veselý. Starec šel směrem k chodbě, aby požehnal těm, kdož ho tam očekávali. Avšak Fjodor Pavlovič ho přece zastavil ve dveřích cely:

— Blažený muži! — zvolal s citem. — Dovolte mi, abych se ještě jednou dotkl vaší ruky! Ne, s vámi je ještě možno hovořit, je možno

žít! Vy si myslíte, že vždycky tak lžu a hraju si na šaška? Vězte, že to dělám stále schválně, abych vás vyzkoušel, přetvařuji se. Po celou tu dobu jsem vás ohledával, je-li možno s vámi žít? Může žít moje pokora vedle vaší hrdosti? Dávám vám pochvalný list: je možno s vámi žít a nyní budu mlčeti, po celou dobu budu mlčeti, sednu si do křesla a budu mlčeti, a nyní můžete vy, Petře Aleksandroviči, mluvit, teď jste tady zbyl jako nejhlavnější člověk... na deset minut.

III. VĚŘÍCÍ ŽENY.

Dole u dřevěné chodby, přidělané k vnější stěně ohrady, se tentokrát tísnily samé ženy, kolem dvaceti ženských. Sdělili jim, že starce přece vyjde, a tak se tu shromáždily, očekávající ho. Do chodby přišly také statkářky Chochlakovovy, očekávající též starce, ale v místu určeném pro urozené návštěvnice. Byly dvě: matka a dcera.

Paní Chochlakovová — matka, dáma bohatá a vždy vkusně oblečená, byla ještě dosti mladá a velmi příjemná osoba, poněkud bledá, s velmi živýma a téměř úplně černýma očičkama. Nebylo jí více než třicet tři léta a byla již pět let vdovou.

Její čtrnáctiletá dcera byla nemocná paralysou nohou. Ubohá dívka nemohla chodit již půl roku a vozili ji v dlouhém pohodlném křesle na kolečkách. Byla to překrásná tvářička, poněkud hubená nemocí, ale veselá. Così šelmovského svítilo v jejích temných velikých očích s dlouhými brvami. Matka se chystala již od jara odvésti ji za hranice, ale v létě se opozdily, poněvadž bylo nutno uspořádati majetek. Žily již týden v našem městě, více z důvodů praktických, než nábožných, ale již jednou, před třemi dny, navštívily starce. Nyní přijely pojednou opět, ačkoliv věděly, že starce nemůže již nikoho vůbec přijímat, a naléhavě se doprošující, žádaly znovu o »štěstí uvidět velikého ranhojiče«. Očekávající příchod starce, seděla matka na židli vedle křesla dcery, a dva kroky od nich stál stařec-mnich, ale nikoliv ze zdejšího kláštera, nýbrž

návštěvník z jedné daleké severní málo známé poustevny. Chtěl si vyžádati požehnání od starce.

Avšak starce šel nejdříve přímo k lidu. Dav se tísnil k záparaží o třech stupních, spojujícím nízkou chodbičku s polem. Starce stanul na hořejším stupni, oblékl štolu a počal žehnati ženám, tísnícím se k němu. Přitáhly k němu jednu »posedlou« za obě ruce. Ta, když uviděla starce, počala, jaksi nechutně se kroutíc, škytat a celá se třásla, jako by měla psotník. Starce jí položil na hlavu štolu a počal nad ní čísti krátkou modlitbu, a žena ihned umlkla a uklidnila se. Nevím, jak je tomu nyní, ale za mého dětství jsem často viděl na vesnicích a v klášterech takové posedlé. Vodili je ke mši a ony kňučely a vyly jako psi, až se to rozléhalo po celém kostele. Ale když kněz přinášel svaté dary a hysteričky přivedli k daru, tu jejich zběsilost ihned zmizela a nemocné se na nějakou dobu vždy uklidnily. Jako chlapci mne to vždy překvapovalo a naplňovalo podivem.

Avšak uslyšel jsem od jakýchsi statkářů, a zvláště od svých městských učitelů, na své otázky, že to vše je přetvářka, aby nemusely pracovat, a že je to možno vždy vykořeniti příslušnou přísností, při čemž byly uváděny na potvrzenou různé anekdoty. Ale nakonec jsem se dověděl od specialistů lékařů, že to není přetvářka, nýbrž strašná ženská nemoc, rozšířená, zdá se, hlavně u nás v Rusku, svědčící o těžké sudbě naší selské ženy, nemoc, pocházející z úmorné práce brzy po těžkém porodu bez jakékoliv lékařské pomoci;

kromě toho z bezvýchodného hoře, z bití a tak dále, co by ani jiné ženské povahy konec konců také nesnesly. Nápadné okamžité vyléčení vztekající se a zmítající se ženské, sotva ji přivedli k svatým darům, což mi vysvětlovali kdysi přetvářkou nebo šalebnou hrou, úmyslně prováděnou div ne samými »klerikály«, stávalo se patrně také jen nejpřirozenějším způsobem, neboť jak ženy, které vedly »posedlou« k oltáři, tak i sama nemocná pevně věřila v dávno ustálenou pravdu, že nečistý duch, který podle jejich domněni posedl nemocnou, nemůže snést, když nemocnou přivedou k svatým darům a její hlavu sklánějí pod ně. Proto je přirozené, že v nervosní a ovšem i psychicky chorobné ženě vznikalo (a muselo vzniknouti) jakési otřesení celého organismu v tom okamžiku, když se skláněla před dary, otřesení vzbuzené nadějí, že se jí jistě dostane zázračného uzdravení a že se tak stane snad již pouhou, ale pevnou vírou. A skutečně uzdravení nastalo, třeba jen na chvíli. Právě tak se ulevilo nemocné i nyní, sotvaže starec pokrýl její hlavu štolou.

Mnohé z tisíců se k němu žen se zalévaly slzami radosti a nadšení, vyvolaného afektem okamžiku; jiné se draly k němu, aby alespoň pocelovaly okraj jeho oděvu, jiné cosi četly. Žehnal všem a s některými hovořil. Posedlou již znal, nepřivedli ji zdaleka, z vesnice celkem šest verst od kláštera, ano, i dříve ji vodili k němu.

— Ale tahle je zdaleka! — ukázal na ještě jednu, docela ještě nestarou ženu, ale velmi hubenou a vychrtlou, která byla ve tváři ani

ne tak opálená, jako spíše zčernalá. Klečela na kolenou a dívala se ztrnule na starce. V jejím pohledu bylo cosi fanatického.

— Zdaleka, tatíčku, zdaleka, odsud je to tři sta verst. Zdaleka, otče, zdaleka, — řekla žena zpěvavě, jaksi se kymácejíc a pokyvujíc hbitě se strany na stranu hlavou a podpírajíc tvář dlaní.

Mluvila, jako by pronášela modlitby. V lidu jest hoře mlčelivé a nesmírně trpělivé: vchází do sebe a mlčí. Ale je také hoře puklé: někdy se vybije v slzách a od té chvíle se mění v modlitby. Je to zvláště u žen. Ale není lehčí, než mlčelivé hoře. Nářky ulevují jenom tím, že ještě více sžírají a rvou srdce. Takové hoře si ani nepřeje útěchy, živí se po. citem své neuhasitelnosti. Nářky jsou jen potřebou nepřetržitě rozjitřovat ránu.

— Jste asi z města? — pokračoval starce, dívaje se na ni zvědavě.

— Jsme z města, otče, z města, jsme ze selských, ale jsme městští, v městě žijeme. Přišla jsem tě, otče, vidět. Slyšely isme o tobě, tatíčku, slyšely. Pochovala jsem synáčka-mládenečka, šla jsem se modlit k bohu. Ve třech klášterech jsem byla, ale nařídili mi: »Jdi, Nastasjuško, i tanu, totiž k vám, miláčku, k vám. Přišla jsem, včera jsem byla na nešporách a dnes jdu k vám.

— Proč pláčeš?

— Je mi líto synečka, tatíčku, bylo mu tři léta, jenom bez dvou měsíců, a tři léta mu bylo, pro synáčka se trápím, otče, pro synáčka. Poslední synáček to byl, který mi zůstal, čtyři jsme měli s Nikituškou, ale už nežijí, drahý, už nežijí. Tři první jsem pochovala,

ani jsem jich příliš nelitovala, ale toho posledního jsem pochovala a nemohu zapomenout. Zrovna jako by tady přede mnou stál, nechce odejít. Duši mi vysušil. Podívám se na jeho prádelko, na košilečku, nebo na botičky a zapláču. Rozložím si, co po něm zůstalo, každou jeho věc, dívám se a řvu. Říkám Nikituškovi, svému muži: pusť mne, hospodáři, abych šla jako poutnice. Je to kočí, nejsme chudáci, otče, nejsme chudáci, máme sami své povoznictví, všechno máme své, i koně i ekvipáž. Ale čím je nám teď majetek? Začal se zapomínat, můj Nikituška, opravdu je to tak, i dřív se to stávalo: sotva se obrátím, už ho popadne slabost. Ale teď ani na něj nemyslím. Hle, už jsem třetí měsíc z domu, zapomněla jsem, na všechno jsem zapomněla, a nechci vzpomínat; a co si s ním teď počnu? Skoncovala jsem to s ním, skoncovala, se všemi jsem to skoncovala, ani bych se nepodívala na svůj dům a na svůj majetek, a nic bych vůbec neviděla!

— Poslouchej, matko, — řekl starec, — kdysi starý veliký světec uviděl v chrámu právě takovou plačící matku jako ty, která také plakala pro svého hošíčka, jedináčka, kterého také zavolal Hospodin. »Což nevíš,« řekl jí světec, »jakou moc mají tato děťátka před trůnem božím? Dokonce nikdo není v království nebeském mocnější nad ně. Ty, hospodine, daroval jsi nám život, říkají bohu, a jenom jsme jej uviděli, a už jsi si nás zase vzal. A tak odvážně prosí a ptají se, že hospodin jim ihned dá hodnost andělů. A proto,« pravil svatý, »zaraduj se, ženo, a neplač, neboť tvůj hošíček nyní přebývá u

hospodina v kůru andělském.« Hle, co řekl světec plačící ženě za starých časů. Byl to veliký světec a nemohl jí říkat nepravdu. A proto věz i ty, matko, že i tvé děťátko jistě teď stojí před trůnem hospodinovým a raduje se, veselí se a za tebe se modlí k bohu. A proto ani ty neplač, ale raduj se. Zena mu naslouchala, podpírajíc si rukou tvář a sklopivši oči. Hluboce vzdechla.

— Právě tím mne utěšoval také Nikituška, říkal to zrovna tak, jako ty: »Jsi bláhová, říkal, že pláčeš, synáček náš jistě teď spolu s andělí zpívá u boha hospodina.« Říká mi to, ale sám pláče, vidím, pláče jako já. »Vím, říkám, Nikituško, kde by byl, když ne u hospodina boha, ale když není zde, s námi, Nikituško, není tady, u nás, jako seděl dříve!« A kdybych ho uviděla aspoň jedenkrát, kdybych se směla na něho podívat aspoň jedenkrát, ani bych k němu nešla, nepromluvila bych, v koutku bych se příkrčila, jenom kdybych ho jedinou chvíličku uviděla, zaslechla ho, jak si hraje na dvoře.

Přijde, jak tomu bývalo, vykřikne svým hláskem: »Maminko, kde jsi?« Jenom kdybych to uslyšela, jak po pokoji jednou přejde svýma nožkama, všeho všudy jenom jednou, nožkama svýma klapklap, a tak často, často vzpomínám si, jak ke mně přibíhal, křičel a smál se, jenom kdybych jeho nožky uslyšela, kdybych je uslyšela, poznala. Ale není, tatíčku, není a nikdy ho neuslyším! Hle, to je jeho pásek, ale on už není a už ho teď neuvidím, neuslyším!...

Vyndala ze záhradří maličký portičkový pásek svého hošíčka a sotva se na něj podívala, zachvěla se vzlykem, přikryla si prsty své oči, z nichž pojednou proudem vytryskly slzy.

— A to, — řekl stavec, — to dávná »Ráchel pláče pro své děti a nemůže se utěšit, protože jich není«, a takový je už vám, matkám, určen osud na zemi. A zůstaň bez útěchy a není třeba, aby ses utěšila, zůstaň bez útěchy, a plač, jenom pokaždé, když pláčeš, vzpomeň si pevně, že tvůj synáček — jest jeden z andělů božích, odtamtud se na tebe dívá, a vidí tebe a raduje se z tvých slz a ukazuje je bohu hospodinu. A ještě dlouho nevyschne ten tvůj veliký mateřský pláč, ale obrátí se posléze v tichou radost a tvé hořké slzy se stanou jenom slzami tiché radosti a srdečné očisty, chránicí před hříchy. A tvého synečka budu vzpomínat na modlitbách; jak mu říkali?

— Aleksěj, tatíčku.

— To je milé jméno. Je pokřtěn na Aleksěje, člověka božího?

— Božího, tatíčku, božího, Aleksěje, člověka božího!

— To je veliký svatý! Vzpomenu, matko, vzpomenu, i tvého hoře na modlitbách vzpomenu, a za zdraví tvého manžela se pomodlím. Ale děláš hřích, že ho opouštíš. Přístup k muži a ostříhej ho. Uvidí odtamtud tvůj hošík, že jsi opustila jeho otce a bude pro vás plakat: proč rušíš jeho blaženost? Vždyť je živ, živ, neboť duše je živa na věky a třebas není v domě, je neviditelně u vás. Jak bude moci přijíti domů, když říkáš, že nenávidíš dům svůj? Ke komu přijde, když nenajde vás, otce s matkou, pohromadě? Hle, nyní ho vidíš ve snách

a mučíš se, ale pak ti sešle tichý sen. Jdi k muži, matko, ještě dnes k němu jdi.

— Půjdu, drahý, poslechnu tě a půjdu. Mé srdce jsi rozebral. Nikituško ty můj, Nikituško, čekáš na mne, holoubku, čekáš! — začala hořekovat zase žena, ale starec už se obrátil k jedné staříčké babičce, která nebyla oblečena jako poutnice, nýbrž jako žena z města.

Na očích jí bylo vidět, že má cosi na srdci a že přišla cosi říci. Řekla, že je vdovou po poddůstojníkovi, není zdaleka, jenom z našeho města. Její synáček Vaseňka sloužil kdesi v komisariatu, ale odejel na Sibiř, do Irkutsku. Odtamtud psal dvakrát, ale už rok přestal psát. Ptala se po něm, ale vlastně ani neví, kde by se měla ptát.

— A tu mi řekla onehdy Stěpanida Iljinišna Bedrjaginová, je to kupcová, bohatá: »Víš, říká, Prochorovno, zapiš svého synáčka do modliteb, odnes do kostela, a dej se za něho modlit jako za nebožtíka. Jeho duše prý se rozteskní a on napíše psaní. A to, říká Stěpanida Iljinišna, je jistý prostředek, mnohokrát vyzkoušený.« Ale mám o tom pochybnosti!... Světlo ty naše, je to pravda, či nepravda a bude to tak dobře?

— Ani na to nepomysli. Je hanba se na to i ptát. Vždy! jak je to možné, aby za živou duši se modlila jako za mrtvou dokonce její rodná matka! Je to veliký hřích, podobný kouzelnictví, a odpouští se ti jen pro tvou nevědomost. Ale lépe se pomodlit ke Královně nebes, naší ochotné orodovnici a pomocnici, za jeho zdraví, a aby i tobě

odpustila tvůj špatný záměr. A slyš, co ti ještě řeknu, Prochorovno: buď sám k tobě vbrzku se vrátí, synáček tvůj, nebo určitě pošle psaní. Nuže, věz. Jdi, a buď klidna. Je živ tvůj synek, pravím tobě.

— Milý ty náš, bůh ti to nahradí, dobrodinče ty náš, orodovník jsi ty za nás ze všechny a za hříchy naše...

Ale starec už uviděl v zástupu dva horoucí, upjaté k němu pohledy zmučené, na první pohled souchotinářské, ač ještě mladé selky. Dívala se mlčky, její oči o cosi prosily, ale jako by se bála se přiblížit.

— S čím jsi přišla, drahá?

— Dej rozhrěšení mé duši, drahý, — tiše a klidně řekla, padla na kolena a poklonila se mu k nohám.

— Zhřešila jsem, otče rodný, bojím se svého hříchu. Starec usedl na dolní stupínek, žena se k němu přiblížila, zůstávajíc na kolenou.

— Jsem vdova, třetí rok, — začala pološeptem, jako by se chvěla.
— Bylo mi těžko s mužem, byl starý, tloukl mne bolestně. Ležel nemocen; myslím si, dívám se na něho: a až se uzdraví, opět vstane, co potom? A tenkrát mi právě připadla ta myšlenka...

— Počkej, — řekl jí starec a přiblížil se svým uchem až k jejím rtům. Žena pokračovala tichým šepem, takže téměř nic nebylo možno zaslechnout. Brzy skončila.

— Třetí rok? — zeptal se starec.

— Třetí rok. Nejdříve jsem nemyslela, ale teď jsem začala stonat, stesk na mne nalehl.

— Jsi zdaleka?

— Na pět set verst odtud.

— Při zpovědi jsi to řekla?

— Řekla, dvakrát jsem to řekla.

— Připustili tě k přijímání?

— Připustili. Bojím se; umřít se bojím.

— Ničeho se neboj a nikdy se neboj a neteskní. Jen se nesmí v tobě oslabit pokání — a vše ti bůh odpustí. Vždyť není takového hříchu a nemůže být na celém světě, jaký by neodpustil bůh tomu, kdo činí upřímné pokání. A ani nemůže člověk vůbec vykonat tak veliký hřích, který by vyčerpal nekonečnou boží lásku. Či může být takový hřích, který by převýšil boží lásku? Dbej jenom o pokání, neustálé, a všechn strach zapuď. Věř, že bůh tě tak miluje, jak si ani nedovedeš představit, ač tě miluje s tvým hříchem a ve tvém hříchu. Ale z jednoho kajícíka je větší radost v nebi, než z deseti spravedlivých, jak bylo dávno řečeno. Jdi a neboj se. Na lidi se nezlob, za urážky se nerozhořčuj. Nebožtíku v srdci všechno odpusť, čím ti ublížil, úplně se s ním smiř. Když se kaješ, tedy i miluješ. A budeš milovat, vždyť už jsi boží... Láskou se všechno vykoupí, všechno spasí. Když jsem já, který jsem právě jako ty člověk hříšný, se nad tebou smíloval a bylo mi tě líto, jak teprve bůh! Láska je takový neocenitelný poklad, že za ni můžeš koupit celý svět a že jí můžeš vykoupit nejenom své, nýbrž i cizí hříchy. Jdi a neboj se.

Pokřižoval ji třikrát, sňal se své šije svatý obrázek *i* oblékl jí jej. Poklonila se mu mlčky k zemi. Povstal a vesele se podíval na jednu zdravou ženštinu s kojencem na rukou.

— Z Višegorije, milý.

— Vždyť je to šest verst odsud, s děťátkem jsi se trmácela. Co chceš?

— Přišla jsem se na tebe podívat. Vždyť já jsem u tebe bývala, či jsi zapomněl? Nemáš velikou paměť, když už jsi na mne zapomněl. Říkali u nás, že stůněš; myslím si, co, půjdu a sama se podívám: a teď tě vidím a jaký pak jsi nemocný? Ještě dvacet let budeš žít, opravdu, bůh s tebou! A což se za tebe modlí málo lidí, že bys stonal?

— Děkuji ti za všechno, milá.

— Ostatně mám takovou maličkou prosbu: tady je šedesát kopejek, dej je, milý, takové, která je chudší, než já

Šla jsem sem a myslím si: bude lépe, když je dám jeho prostřednictvím, vždyť on už ví, které dát.

— Děkuji, milá, děkuji, dobrá. Miluji tě. Jistě to udělám. To máš. holčičku na rukou?

— Holčičku, světlo, Lisavetu.

— Žehnej hospodin vám oběma, i tobě, i děťátku Lisavetě. Rozveselila jsi mi srdce, matko. Sbohem, milí, sbohem drazí, milovaní. Všem žehnal a hluboko se všem poklonil.

IV. DÁMA MALÉ VÍRY.

Statkářka, která přijela, dívala se na celou scénu rozhovoru s prostým lidem a žehnáním, prolévala tiché slzy a utírala je šátečkem. Byla to citlivá dáma ze společnosti, s náklonnostmi ve mnohém ohledu opravdu dobrými. Když starec posléze přistoupil i k ní, pozdravila ho nadšeně:

— Já jsem byla tolik, tolik dojata, když jsem se dívala na celou tu dojemnou scénu... — nedořekla z rozčilení, Och, teď rozumím, že vás lid miluje, sama miluji lid a chci ho milovat, a jak nemilovat náš krásný a prostosrdečný ve své velikosti ruský lid!

— Jaké je zdraví vaší dcerušky? Chtěla jste si se mnou zase porozprávět?

— Och, snažně jsem prosila, div jsem se nemodlila, byla jsem hotova padnout na kolena a klečet na kolenou třeba tři dni před vašimi okny, dokud byste mne nepustil. Přijely jsme k vám, veliký uzdravovateli, abychom vám vyslovily všechnu svou nadšenou vděčnost. Vždyť jste mou Lisu vyléčil, docela vyléčil a čím, — tím, že jste se ve čtvrtek nad ní pomodlil, vložil jste na ni své ruce. Přijely jsme zlíbat tyto ruce, vylít své city a svou vděčnost!

— Jak pak jsem ji vyléčil? Vždyť stále ještě leží v křesle?

— Ale noční horečka už úplně zmizela, už jsou to dva dni, od samotného čtvrtku, — nervosně rychle řekla dáma. — Nedosti na tom: jejím nohám se vrátila zase síla. Dnes ráno vstala zdravá, spala po celou noc, podívejte se na její ruměnec, na její svítící očka. Dříve

stále plakala, ale teď se směje, je veselá, má radost. Dnes usilovně žádala, aby ji zvedli, aby mohla stát na nohou a celou minutu stála sama, bez jakékoliv pomoci, sází se se mnou, že za dvě neděle bude tančit čtverylku. Pozvala jsem zdejšího Herzenstubeho; krčí rameny a říká: »Divím se, nerozumím tomu.« A vy byste chtěl, abychom vás neznepokojovaly, což bychom sem neletěly, neděkovaly? Lízo, poděkuj přece, poděkuj!

Milé, smějící se líčko Lízino náhle zvažnělo, povstala v křesle pokud mohla, a dívajíc se na starce, sepjala před ním své ručky, ale nevydržela a pojednou se rozesmála...

— To se směji jemu, jemu! — ukázala na Aljošu, s dětskou zlobou na sebe za to, že nevydržela a rozesmála se. Kdo by se byl podíval na Aljošu, stojícího na krok za starcem, zahlédl by v jeho tváři rychlou červeň, která na okamžik zalila jeho tváře. Jeho oči zamžikly a sklopily se.

— Ona má, Aleksěji Fjodoroviči, k vám vzkaz... Jak se máte? — pokračovala maminka, obrátivši se náhle k Aljošovi a podávajíc mu svou rozkošnou ručku v rukavičce. Starec se ohlédl a pojednou se pozorně zadíval na Aljošu.

Aljoša přistoupil k Líze a podával také jí ruku, usmívaje se jaksi podivně a neobratně. Líza učinila vážnou tvář.

— Kateřina Ivanovna posílá vám po mně toto, — podala mu maličké psaníčko. — Zvláště prosí, abyste k ní zašel, ale pokud možná nejdříve, nejdříve, a abyste ji neoklamal a zcela jistě přišel.

— Ona prosí, abych k ní přišel? Já k ní... Proč? — s hlubokým údivem zabručel Aljoša. V jeho tváři se pojednou zobrazila neobyčejná starostlivost.— Och, to je všechno k vůli Dmitrijovi Fjodorovičovi a... a všem těm posledním událostem, — vysvětlovala honem maminka. — Kateřina Ivanovna se rozhodla nyní na jednom řešení... a proto je jí třeba nezbytně vás vidět... proč? Přirozeně nevím, ale prosila, aby to bylo pokud možno nejdříve. A vy to uděláte, jistě uděláte, vždyť to dokonce přikazuje křesťanský cit.

— Viděl jsem ji všeho všudy jenom jedenkrát, — pokračoval Aljoša, stále ještě nechápaje.

— Och, to je taková veliká, taková nedostižná bytost!... Už pro svá strádání... Představte si, co vytrpěla, co teď musí vytrpěti, představte si, co ji čeká... všechno je to strašné, strašné!

— Dobře. Přijdu, — rozhodl se Aljoša, zběžně přečetl krátké a záhadné psaníčko, ve kterém kromě snažné prosby, aby přišel, nebylo nijakých vysvětlení.

— Ach, jak to bude od vás milé a velkolepé, — pojednou všecka nadšena, zvolala Líza, — a já jsem mamince říkala za nic nepůjde, straní se světa. Jaký, jaký jste skvělý! Vždyť jsem si vždycky myslela, že jste skvělý, hle, co vám **teď** ráda řeknu!

— Lise! — řekla důrazně matka, ale ihned se usmála.

— Zapomněl jste na nás, Aleksěji Fjodoroviči. Nechcete už k nám vůbec chodit: a zatím mi říkala dvakrát Lise, že jen s vámi je jí dobře.

Aljoša zvedl sklopené oči, opět se náhle začervenal a opět náhle, nevěda sám čemu, se usmál. Ostatně stárec ho již nepozoroval. Hovořil s cizím mnichem, očekávajícím, jak jsme již řekli, u křesla Lízy jeho příchodu. Byl to bezpochyby zcela prostý mnich, to jest prosté hodnosti, s malými, klidnými vědomostmi, ale věřící a tvrdošíjný v jistém smyslu. Prohlásil, že je odkudsi z dalekého severu, z Obdorska, od svatého Silvestra, z jakéhosi ubohého kláštera, kde je všeho všudy jen deset mnichů. Stárec mu požehnal a pozval ho, aby k němu přišel, kdy mu bude libo, do cely.

— Jak se osmělujete dělat takové věci, — zeptal se náhle mnich, ukazuje důrazně a vítězoslavně na Lízu. Narážel na její »vyléčení«.

— O tom je ovšem ještě brzo mluvit. Ulevení není ještě úplné vyléčení a mohlo nastati z jiných příčin. Ale ať se stalo cokoliv, nestalo se to žádnou silou, nýbrž jen přáním božím. Všechno pochází od boha. Navštivte mne, otče, — dodal k mnichu, — protože snad potom už bude pozdě; jsem nemocen a vím, že moje dni jsou sečteny.

— Ů, ne, ne, bůh vás nám nevezme, budete ještě žít dlouho, dlouho, — zvolala matka, — a ostatně jaká je vaše choroba? Vypadáte tak veselý, zdravý, šťastný.

— Cítím se dnes daleko lépe, ale vím, že to je jen okamžik. Chápu nyní svou nemoc neomylně. Jestliže se vám zdání tak veselý, nemohla jste mne ničím více potěšiti, než tnuto poznámkou. Neboť lidé jsou stvořeni pro štěstí a kdo je úplně šťasten, ten je přímo hoden

řící sobě: »Splnil jsem odkaz boží na tomto světě.« Všichni spravedliví, všichni svatí, všichni svatí mučedníci byli šťastni.

— Ó, jak mluvíte, jaká smělá a vysoká slova, — zvolala matka.
— Každé slovo pronikne duší. A zatím štěstí, štěstí, — kde je? Kdo může říci o sobě, že je šťasten? Když jste byl již tak laskav, a dovolil jste nám, abychom vás ještě jednou uviděly, tak vyslechněte vše, co jsem vám minule nedořekla a nesměla říci, všechno, proč tak trpím a tak dávno, dávno! Trpím, odpusťte mi, trpím... — a v jakémsi prudkém, vášnivém pohnutí mysli sepjala před ním ruce.

— Čím vlastně?

— Trpím... nevěrou...

— Nevěříte v boha?

— Ó, ne, ne, na to nesmím ani pomyslit, ale budoucí život— jaká je to hádanka! A nikdo, vždyť nikdo na ni neodpovídá! Poslyšte, vy lékaři, vy znalce lidské duše; ovšem nesmím klásti nároky na to, abyste mi úplně věřil, ale uiišťuju vás nejsvětějším slovem, že to neříkám z lehkomyšlnosti, že myšlenka na budoucí záhrobní život mne trápí až k mučení, až k hrůze a strachu... a nevím, ke komu se mám. obrátit, nemohla jsem celý život... a nyní se osměluji obrátiti se k vám... Ó, bože, za koho mne nyní budete pokládat! — a zalomila rukama.

— Nestarejte se o mé mínění, — odpověděl starec, věřím úplně v upřímnost vašeho zármutku.

— Ó, jak jsem vám vděčna! Víte: zavírám oči a myslím si: věří-li všichni, tu odkud se všechno vzalo? A tedy zjišťují, že všechno pochází ze strachu před hroznými přírodními jevy, a že to všechno neexistuje. Nu co, myslím si, celý život jsem věřila, — umřu a pojednou nic nebude, jen »vyroste na hrobě lopuch«, jak jsem to četla u jakéhosi spisovatele. To je hrozné! Čím, čím vrátiti víru? Ostatně, věřila jsem jen, když jsem byla malé dítě, mechanicky, na nic nemyslíc... čím, čím to dokázat? A nyní jsem přišla pokleknouti před vámi a požádati vás o to. Vždyť neuchopím-li se této příležitosti — pak mi v životě již nikdo neodpoví. Čím dokázat? Čím přesvědčit? Ó, jaké mám neštěstí! Stojím a vidím kolem, že všem je to jedno, téměř všem, nikdo se o to nyní nestará a jen já to nemohu snést. To je vražedné, vražedné!

— Ano, máte pravdu, je to vražedné, ale dokázat tady není možno nic, přesvědčit však je možné.

— Jak? Čím?

— Zkouškou účinné lásky. Snažte se milovati své bližní účinně a neustále podle toho, jak budete pokračovat v lásce, budete se přesvědčovat o jsoucnosti boha a nesmrtelnosti své duše. Dojdete-li k úplnému sebeobětování v lásce k bližnímu, pak již jistě uvěříte a žádná pochyba se nemůže objeviti ve vaší duši. To je vyzkoušeno, to je jisté.

— Účinné lásky? Vida, zase otázka, a jaká otázka, jaká otázka! Víte: miluji tak lidstvo, že, věříte mi, myslím někdy opustit všechno,

co mám, opustiti Lisu, a jíti za milosrdnou sestru. Zavírám oči, myslím a sním a v těchto okamžicích cítím v sobě nepřemožitelnou sílu. Žádné rány, žádné hnisavé boláky by mne nemohly postrašiti. Ovazovala bych a umývala bych je vlastníma rukama a byla bych ošetřovatelkou u těchto trpitelů, jsem ochotna líbat tyto boláky...

— I toho je již dost a je dobře, že váš rozum sní o tom a ne o něčem jiném. Ne, ne. Náhle se stane a skutečně uděláte nějakou' dobrou věc.

— Ano, ale což bych mohla dlouho žít takovým životem?

— vřele a téměř rozzlobeně pokračovala dáma, — to je nejhlavnější otázka! To je nejtrapnější ze všech otázek. Zavírám oči a ptám se sama sebe: mohla bych vydržeti dlouho na této cestě? A neodpoví-li ti nemocný, jehož rány umýváš, ihned vděčností, nýbrž naopak počne tě mučiti svými rozmary, neceně si a nepozoruje tvé milosrdné služby, počne na tebe křičeti, hrubě rozkazovati, dokonce si stěžovati nějakým představeným (což se často stává u nemocných) — co pak? Potrvá tvá láska? A tak — představte si, již jsem to s chvěním rozhodla: je-li něco, co by mohlo ochladiti mou »účinnou« lásku k lidstvu, tu je to jen nevděčnost. Krátce řečeno, jsem pracovnice za plat, žádám si hned plat, to jest, přeji si chválu a mzdu za lásku láskou. Jinak nejsem schopna nikoho milovat!

Měla záchvat jakéhosi upřímného sebebičování, a když skončila, pohlédla s vyzývavou odhodlaností na starce.

— To mi zrovna tak vypravoval již dávno jistý doktor, — poznamenal starec, — byl to člověk již starší a nesporně rozumný. Mluvil rovněž tak upřímně, jako vy, ačkoli žertoval, ale smutně žertoval; já, říkal, miluji lidstvo a divím se sám sobě: čím více miluji lidstvo vůbec, tím méně miluji jednotlivé lidi, to jest různé, jako jednotlivé osoby. Ve svých snech jsem nezřídka docházel k vášnivým myšlenkám o sloužení lidstvu a možná, že bych skutečně vzal na svá bedra kříž pro lidstvo, kdyby toho bylo snad někdy třeba, ale zatím nejsem s to, abych žil s někým v jednom pokoji, což vím ze zkušenosti. Jakmile je mi někdo nablízku, snad jeho osoba tísní mou sebelásku a omezuje mou svoboda. Ihned mohu vzpláti nenávistí k nejlepšímu člověku, jen proto, že dlouho jí u oběda, jiného zase proto, že má rýmu a stále smrká. Já, říkal, se stávám nepřitelem lidí, jen jak s nimi přijdu trochu do styku. Za to však se mi vždy zdálo, že čím více jsem nenáviděl jednotlivé lidi, tím plamennější byla má láska k lidstvu, jakožto celku.

— Nu, ale co mám dělat? Co v takovém případě dělat? Musíme zoufatí?

— Ne, neboť dosti na tom, že se tím trápíte. Učiňte, co můžete, a bude vám to připočteno. Učinila jste již mnoho, neboť jste mohla tak hluboce a upřímně poznat samu sebe! Mluvila-li jste se mnou nyní tak upřímně proto, abyste, jako nyní, obdržela ode mne jen pochvalu za pravdivost, tu ovšem k ničemu nedojdete v účinné lásce; a tak zůstane všechno jen ve vašich snech a celý váš život bude matný,

jako přízrak. A ovšem, pochopitelně, pak zapomenete na budoucí život a na konec se sama o sobě uklidníte.

— Zdrtil jste mne! Nyní jsem si právě, v tomto okamžiku, když jste mluvil, uvědomila, že jsem skutečně jen čekala na pochvalu své upřímnosti, když jsem vám vypravovala o tom, že nesnesu nevděčnost. Vy jste mi to vyložil, vy jste mne přistihl a naučil znát sebe samu!

— To říkáte pravdu? Nu, ale nyní po takovém vašem příznám, věřím, že jste upřímná a dobrá ve svém srdci. Nedosáhnete-li štěstí, pak si vždy pamatujte, že jste na dobré cestě a postarejte se, abyste ji neopustila. Hlavní věc, varujte se lži, jakékoliv lži, obelhávání sebe sama zvláště. Všimněte si své lži a sebe samé a dívejte se na ni každou hodinu, každý okamžik. Varujte se také ošklivosti k jiným a k sobě: to, co se vám zdá špatným, to již proto, že jste si toho všimla, se očisťuje. Varujte se také strachu, ačkoliv strach je jen následek všeliké lži. Nelekejte se nikdy své vlastní malomyslnosti k dosažení lásky, dokonce se nelekejte svých špatných skutků. Lituji, že vám nemohu říci nic potěšitelnějšího, ale láska účinná je ve srovnání s láskou vysněnou věc krutá a odstrašující. Láska vysněná touží po brzkém hrdinském činu, po brzkém uspokojení, a aby se všichni na ni dívali. Zde se skutečně stává, že dokonce je i život obětován, aby to netrvalo dlouho, aby se to rychle odehrálo, jako na scéně, aby se všichni dívali a chválili, Avšak láska účinná — to je práce a trpělivost, a pro někoho snad celá věda. Avšak předpovídám, že

dokonce v oné minutě, když se budete dívat s hrůzou na to, že přese všechno úsilí jste se nejen nepřiblížila k cíli, nýbrž že jste se od něho dokonce vzdálila, předpovídám vám, že v témž okamžiku dosáhnete pojednou cíle a uvidíte jasně nad sebou divotvornou sílu hospodina, jenž vás bude stále milovat a stále tajně vésti. Odpusťte, že nemohu s vámi mluvit více, čekají na mne. Na shledanou. Dáma plakala.

— Lise, Lise! Požehnejte jí, požehnejte jí, — vybuchla pojednou.

— Ale tu není třeba milovat. Viděl jsem, jak po celou dobu byla rozpustilá, — řekl žertem starec. — Proč jste se stále smála Aleksěji?

A Liza se skutečně zabývala celou dobu tímto čtveráctvím. Zpozorovala již dříve, hned za své první návštěvy, že sepřed ní Aljoša ostýchá, snaží se, aby na ni nemusel hledět, a to ji počalo velmi bavit. Číhala pozorně na jeho pohledy a lovila je. Aljoša neodolal jejím očím, na něho pevně upřeným, chtěj nechtěj podléhal neodolatelné síle a sám na ni náhle pohlédl. Usmála se pak ihned vítězoslavným úsměvem přímo do očí. Aljoša se styděl a mrzel ještě více. Posléze se od ní odvrátil úplně a schoval se za záda starcova. Avšak za několik minut opět, puzen neodolatelnou silou, se obrátil podívat se, zda na něho hledí, a uviděl, že Lise téměř úplně se naklánějíc z křesla, pokukovala na něho s boku a čekala stále, kdy se podívá; když zachytila jeho pohled, rozesmálo se tak, že dokonce starec se neudržel:

— Proč ho tak, čtveračko, pletete?

Líza se pojednou, úplně neočekávaně, začervenala, blýskla očima, její tvář hrozně zvažněla a nervosně řekla s prudkou, rozhořčenou stížností:

— A proč na všechno zapomněl? Když jsem byla malá, tak mne nosil na rukou, hrála jsem si s ním. Vždyť mne chodil učit číst, vy to nevíte? Před dvěma lety, když se loučil, říkal, že nikdy nezapomene, že jsme věční přátelé, věční, věční! A vida, najednou se mne bojí, že ho sním, nebo co. Proč nechce přistoupiti, proč nechce mluvíti? Proč k nám nechce přijíti, což ho nepouštíte: vždyť víme, že chodí všude. Nesluší se, abych ho zvala, měl by si vzpomenout sám první, když nezapomněl. Ne, nyní hledá spásu! Proč jste mu oblékli takovou dlouhou řízu... Když bude utíkat, tak upadne...

A pojednou, nemohouc se zdržeti, si zastřela tvář rukama a rozesmála se hrozně, neudržitelně, svým dlouho trvajícím, nervosním, křečovitým a neslyšitelným smíchem. Starec ji vyslechl, usmívaje se, a něžně jí požehnal; když mu počala líbat ruku, přitiskla ji jednou ke svým očím a zaplakala:

— Nezlobte se na mne, jsem hloupá, za nic nestojím... a Aljoša má možná pravdu, má pravdu, když nechce s takovou směšnou chodit. Určitě vám ho pošlu, — rozhodl starec.

V. STANIŽ SE, STANIŽ SE!

Starcova nepřítomnost v cele trvala asi dvacet minut. Bylo již přes půl jedné a Dmitrij Fjodorovič, k vůli kterému se všichni shromáždili, tu ještě nebyl. Avšak jakoby na něho všichni zapomněli, a když vstoupil starec opět do cely, zastal hosty v oživeném rozhovoru. Rozhovoru se účastnil především Ivan Fjodorovič a oba mniši. Chtěl zasáhnouti, bezpochyby velmi vřele, do rozhovoru i Miusov, ale opět neměl úspěch; byl tu jaksi druhořadý a odpovídali mu málo, takže tato nová okolnost jen zvýšila jeho podrážděnost.

Věc se totiž měla tak, že se již dříve několikrát srazil s Ivanem Fjodorovičem v názorech a těžce nesl, že Ivan Fjodorovič věnoval málo pozornosti jeho náhledům. »Až dosud jsem stál alespoň na výši všeho pokrokového v Evropě, ale toto nové pokolení si nás rozhodně nevšímá,« myslil si sám pro sebe.

Fjodor Pavlovič, který se sám zavázal, že si sedne na židli a bude mlčet, skutečně nějakou dobu mlčel, ale s výsměšným úsměvem pozoroval svého souseda Petra Aleksandroviče, a zřejmě se radoval z jeho podrážděnosti. Chystal se již dávno oplatiti mu za cosi a nyní nechtěl propást příležitost. Na konec se neudržel, nahnul se k rameni souseda a pološeptem ho znovu dráždil:

— Ale to se vám divím, že jste před chvílí neodešel, po tom »radostně ji líbal« a zůstal v takové neslušné společnosti? Protože jste se cítil uraženým a poníženým a zůstal jste zde, abyste použil

svůj rozum pro odplatu. A nyní již neodejdete, dokud nepoužijete svého rozumu.

— Tak vy zase? Hned odejdu, okamžitě.

— Nejpozději, nejpozději ze všech odejdete! — bodl znovu Fjodor Pavlovič. Bylo to právě v okamžiku, kdy se starec vracel.

Spor na okamžik utichl, ale starec, když si sedl na dřívější místo, podíval se na všechny, jako by je přívětivě vybízěl, aby pokračovali. Aljoša, jenž znal téměř každý výraz jeho tváře, viděl jasně, že je hrozně unaven a že se přemáhá. Poslední dobou nemoci upadal vysílením do mdlob. Téměř stejná bledost jako před mdlobami se rozprostřela i nyní na jeho tváři, rty mu zbledly. Avšak nechtěl zřejmě rozpustiti shromáždění; zdálo se, že mu šlo při tom o nějaký účel — jaký? Aljoša ho upřeně pozoroval.

— Mluvíme o jeho zajímavé stati, — řekl mnich Josef, knihovník, obraceje se k starci a ukazuje na Ivana Fjodoroviče. Uvádí mnoho nového, ale zdá se, že ta myšlenka má dva konce. Odpověděl totiž v žurnalistické stati na otázku církevní — veřejného soudu a rozsáhlosti jeho práva jisté duchovní osobě, jež napsala o této otázce celou knihu...

— Bohužel jsem nečetl vaší stati, ale slyšel jsem o ní, — odpověděl starec, dívaje se upřímně a bystře na Ivana Fjodoroviče.

— Zastává velmi zajímavé stanovisko, — pokračoval otec-knihovník, — bezpochyby úplně odmítá v otázce církevně-veřejného soudu rozluky církve od státu.

— To je zajímavé, ale v jakém smyslu? — zeptal se starc Ivana Fjodoroviče, který mu na konec odpověděl, ale nikoli povýšeně uctivě, jak se bál večer Aljoša, nýbrž skromně a zdrženlivě se zřejmou uctivostí a bezpochyby bez nejmenší postranní myšlenky.

— Vycházím z předpokladu, že smísení prvků, to jest podstaty církve a státu, bude ovšem věčné bez ohledu na to, že jej nebude možno nikdy uvést nejen do normálního, nýbrž ani do poněkud smluvního stavu, protože lež spočívá již v samém základu této věci. Kompromis mezi státem a církví v takových případech, jako je na příklad soud, je podle mého mínění v úplné a čiré podstatě nemožný. Duchovní osoba, se kterou jsem polemisoval, ujišťuje, že církev bude zaujímati přesné a určité místo ve státě. Namítal jsem mu, že církev naopak musí obsahovati v sobě celý stát, a nikoli zaujímati ve státě nějaký kout, a že je-li to nyní nemožno, tu ve skutečnosti musí to býti kladeno za přední a hlavní cíl rozvoje křesťanské společnosti.

— Úplně správně, — tvrdě a nervosně řekl otec Paisij, mlčenlivý a učený mnich.

— Čisté ultramontánství! — zvolal Miusov, který v netrpělivosti překládal nohu přes nohu.

— Ech, u nás nejsou ani hory! — zvolal otec Josef, a obraceje se k starci, pokračoval: — Odpovídá mimo jiné na tyto »základní a hlavní« these svého protivníka, duchovního spisovatele; to račte mít na paměti. Předně: že »ani jedno společenské sdružení lidí nemůže a nemá si osvojovati moc rozhodovati o občanských a politických

právech svých členů.« Za druhé: že »trestní ani občanská soudní moc nemá náležeti církvi a jest neslučitelná s povahou církve, jakožto zřízení božího, a jakožto sdružení lidí pro účele náboženské.« A konečně za třetí: že »církev není království tohoto světa«...

— To je nejnedůstojnější hra se slovy pro duchovní osobu! — neudržel se a přerušil ho opět otec Paisij. — Četl jsem Onu knihu, se kterou jste polemisoval, — obrátil se k Ivanu Fjodorovičovi, — a byl jsem udiven slovy církevní osoby, že »církev není království tohoto světa«. Když není z tohoto světa, tak nemůže být na zemi vůbec. Ve svatém evangeliu slova »není z tohoto světa« nejsou užívána v tomto smyslu. Pohrávati si s takovými slovy je nemožné. Pán náš, Ježíš Kristus, přišel právě, aby zřídil církev na zemi. Království nebeské není samozřejmě z tohoto světa, nýbrž je jen v nebi, ale vcházeti do něho není jinak možno, než skrze církev, která jest založena a trvá na zemi, a proto jsou světské mluvní hříčky v tomto smyslu nemožné a nedůstojné. Církev je skutečně království a má za úkol kralovat a v důstojném smyslu musí to býti království na celé zemi, o čemž, nelze pochybovati, neboť nám to bylo přislíbeno...

Náhle umlkl, jako by se zdržoval. Ivan Fjodorovič ho vyslechl uctivě a pozorně s neobyčejným klidem, a jako dříve pokračoval, ochotně a dobrosrdečně se obraceje k starci:

— Celá myšlenka mé stati spočívá v tom, že v dávných dobách prvních tří staletí křesťanství, vypadalo křesťanství na zemi jen jako církev a bylo jen církví. Když přijal římský pohanský stát

křesťanství, tu bylo to provedeno tak, že stát, přijav křesťanství, ujal se také církve, ale zůstal státem pohanským, jako dříve ve mnohých svých odvětvích. Ve skutečnosti mělo tomu také tak býti. Avšak v Římu, jakožto státu, zůstalo příliš mnoho civilizace a pohanské moudrosti, jako na příklad již už účely a základy státu. Když církev vstoupila do státu, nemohla nesporně sleviti nic ze svých zásad, z onoho kamene, na kterém stála, mohla jen plniti své úkoly, jednou pro vždy jí uložené hospodinem, mezi jiným: obrátiti celý svět, a tedy i starý pohanský stát, v církev. A tak (to jest pro budoucnost) nemůže církev hledati si určitého místa ve státě, ať na ni hledíme jako na »jakékoliv společenské sdružení lidí«, nebo jako na »sjednocení za účely náboženskými«, jak se vyjadřuje o církvi autor, s nimž polemisuji, nýbrž naopak každý pozemský stát by se měl na konec úplně změnit v církev a nestáti se ničím jiným, než církví, zavrtav ovšem veškeré své dosavadní úkoly, jež se neshodují s církví. Všechno toto jej však pranic nesníží, neodejme mu ani cti, ani slávy, jako velikého státu, ani slávy jeho pánu, nýbrž jen převede jej ze lživé, ještě pohanské a chybné cesty na pravou a správnou cestu, jedinečnou vedoucí k věčným cílům. Proto tedy autor knihy o Základech církevně-veřejného soudu soudil by správně, kdyby při vyhledávání a předkládání těchto základů se na ně díval jako na dočasný kompromis, nutný ještě v naší hříšné a nenaplněné době, ale nic více. Avšak jakmile spisovatel těchto »Základů« se opovažujete prohlašovati, že základy, které nyní líčí a jejichž část uvedl nyní otec

Josef — jsou základy nevyvratitelné, elementární a věčné, tu již jde přímo proti církvi a jejímu svatému a neotřesitelnému poslání. To je tedy má stat', celý její obsah.

— To je tedy dvěma slovy, — klada důraz na každé slovo, řekl opět otec Paisij, — podle jiných teorií, které se dosti vyskytly v našem devatenáctém století, církev se musí proměnit v stát, jakoby z nižší podoby do vyšší, aby pak v něm zmizela, ustupujíc vědě, duchu času a civilizaci. Nechce-li a brání-li se, tu vyhražuje se jí ve státě jen nějaký kout, a to ještě pod dozorem, jak to má býti všude v naší době v současných evropských státech. Podle ruského chápání a myšlení je nutno, aby se církev nezměnila ve stát, jakožto z nižšího typu ve vyšší, nýbrž naopak stát musí skončiti svou existenci tím, že se stane církví a ničím jiným. Staniž se, staniž se!

— Nu, přiznávám se, že jste mne trochu vzpružil, usmál se Miusov, přehodiv si opět nohu přes nohu, — pokud chápu, tak je to tedy uskutečnění jakéhosi ideálu, nekonečně dalekého, při druhém zjevení. No, jak je libo. Překrásný utopický sen o vymizení válek, diplomatů, bank a tak dále. Dokonce se to podobá socialismu. A já jsem myslel, že všechno je to vážné, že církev nyní na příklad bude soudit trestní věci a odsuzovat k zmrskání a vězení a snad dokonce k popravě.

— Ano, i kdyby byl nyní jen jediný církevně-veřejný soud, tedy ani nyní by neposílala církev nikoho do vězení nebo na popraviště. Zločin a názor na něho by se musely určitě změnit, ovšem postupně,

ne najednou, a ne hned, ale přece dosti brzo... — klidně a ani nemrkaje řekl Ivan Fjodorovič.

— To mluvíte vážně, — podíval se na něho pronikavě Miusov.

— Kdyby se všechno stalo církví, tu církev by vylučovala ze svého středu zločince a neposlušné a nesrážela by hlavy, — pokračoval Ivan Fjodorovič. — Ptám se vás, kam by šel, kdo by byl vyloučen? Vždyť by musil odejít nejen od lidí, jako nyní, nýbrž od Krista. Vždyť by si svým zločinem znepřátelil nejen lidi, nýbrž i církev Kristovu. To platí ovšem i nyní, když se to vezme v absolutním smyslu, ale přece to není známo a svědomí nynějšího zločince uzavírá přece jen kompromisy: »Ukradl jsem, ale církvi jsem nic neudělal, nejsem nepřítel Kristův,« to si tedy šmahem říká nynější zločinec, ale pak, až se církev stane státem, tu mu bude velmi obtížné to říci, leda by popíral veškerou církev na zemi: »Všichni se mýlí, všichni jsou na omylu, všichni — jsou lživá církev, jen já jediný, vrah a zloděj, jsem spravedlivá křesťanská církev« — ale to mu bude velmi obtížno říci, to vyžaduje ohromných podmínek, a okolností, které se tak často nevyskytují. Nyní s druhé strany si povšimněte názoru samotné církve na zločin: což je možno, aby se nemusil změnit z nynějšího, téměř pohanského názoru, a z mechanického useknutí nakaženého údu, jak se nyní děje na ochranu společnosti, změnit se, a to úplně a nikoli lživě v myšlenku o probuzení člověka, o jeho vzkříšení a spasení...

— To jest, co je to? Opět přestávám chápat, — přerušil ho Miusov, — opět jakýsi sen. Cosi neforemného, a ani to nejde pochopit. Jaké vyloučení, jaké vyloučení, podezřívám vás, že si prostě s námi hrajete, Ivane Fjodoroviči.

— Ale vždyť ve skutečnosti děje se to i nyní, — promluvil náhle starec a všichni se k němu rázem obrátili. — Vždyť kdyby nebylo nyní Kristovy církve, tu nebylo by pro zločince žádné brzdy a dokonce by neexistoval žádný trest, to jest trest skutečný, nikoliv mechanický, jak jste právě řekl, který jen rozrušuje většinou srdce, nýbrž skutečný trest, jediný pravý, jedině varovný a uspokojující, který spočívá v poznání vlastního svědomí.

— Jak je to, prosím? — zeptal se s nejživějším zájmem Miusov.

— To je tak, — začal starec. — Všechna tato vyhnanství, a dříve i bití, nikoho nenapravují, a co je hlavní, žádného zločince nezastraší, počet zločinů se nejen nemenší, nýbrž čím dále tím více roste. Vždyť s tím musíte souhlasit.

»A tak tedy je jasné, že společnost není tímto způsobem chráněna, neboť ačkoliv se usekává škodlivý úd mechanicky a posílá se daleko pryč s očí, na jeho místě se objevuje jiný zločinec, a možná dva jiní zločinci. Ochraňuje-li cosi naši společnost v této době a napravuje-li dokonce i zločince a mění ho v jiného člověka, tu je to opět jen zákon Kristův, projevující se ve vědomí vlastního svědomí, Zločinec, uvědomiv si svou vinu, jakožto syn Kristovy společnosti, to jest církve, uvědomuje si i svou vinu před společností, to jest před církví.

A tak jen před církví je schopen současný zločinec doznati svou vinu, a nikoliv před státem. Tak tedy, kdyby soud náležel společnosti jakožto církvi, tu věděla by, jak zbaviti ho vyloučení a opět přijmouti k sobě.

»Nyní však církev, nemajíc žádného účinného soudce, a majíc jen možnost mravního odsouzení, se vzdává sama účinného potrestání zločince. Nevylučuje ho, nýbrž jen ho zbavuje otcovského dozoru. Nedosti na tom, dokonce se snaží zachovati u zločince veškeré křesťanské cítění: dovoluje mu církevní obcování, dává mu rozhřešení a chová se k němu spíše jako k zajatci, než k viníku.

»A co by bylo se zločincem, ó hospodine, kdyby křesťanská společnost, to jest církev, odvrhla jej tak, jako jej odvrhl a usekl občanský zákon? Co by bylo, kdyby církev jej trestala vyloučením ihned a pokaždé po trestu státního zákona? Nemohlo by býti většího zoufalství, alespoň u ruských zločinců, poněvadž ruští zločinci ještě věří, a ostatně, kdož ví: možná, že by se stala potom strašná věc — nastala by, možná, ztráta víry v zoufalém srdci zločincově, a co pak?

»Ale církev, jakožto matka něžná a milující, vzdává se sama účinného trestu, poněvadž i bez toho, bez jejího trestu, je příliš přísně potrestán viník státním soudem a je třeba, aby se někdo nad ním smiloval. Proč se hlavně vzdává trestu, je to, že církevní soud je soud, jenž se nesnáší s žádným jiným soudem, a vzhledem k tomu nemůže vstupovati mravně v kompromis. Tady není možno smlouvat.

»Cizí zločinec, říká se, se zřídka kaje, neboť dokonce současní učenci utvrzují ho v myšlence, že jeho zločin není zločinem, nýbrž jen povstáním proti nespravedlivé utlačující moci. Společnost ho usekává od sebe úplně mechanicky, mocí nad ním vítězí, a doprovází toto vyloučení nenávistí (tak alespoň říkají sami o sobě v Evropě) — nenávistí a nejúplnější lhostejností k jeho dalšímu osudu, jakožto svého bratra, a tak vše se děje bez nejmenšího soucitu církevního, neboť v mnohých případech tam není církev vůbec a zůstali tam jen církevníci a velikolepé budovy církví, ale církve samy se již dávno snaží o přechodu z nižšího typu, jakožto církve, do vyššího, jakožto státu, aby v něm úplně zmizely. Tak je tomu alespoň, tuším, v luteránských zemích.

»V Římě byl však přece již před tisíci lety místo církve prohlášen stát a proto se dokonce ani sám zločinec necítí členem církve, a když je vyloučen, žije v zoufalství. Vrací-li se do společnosti, pak často s takovou nenávistí, že táž společnost již sama se před ním vzdaluje. Čím se to skončí, můžete si představit.

»Ve mnohých případech by se zdálo, že u nás je totéž; avšak přece u nás, kromě zřízených soudů, je také církev, která nikdy neopouští zločince, jakožto milého a stále drahého syna svého, a kromě toho je zachován, třeba jen pomyslně, soud církevní, ač nyní nefungující, ale žijící přece pro budoucnost, uznávaný nesporně i zločincem, byť jen ve snu, ale jistě instinktem jeho duše.

»Správné bylo i to, co bylo zde řečeno, že kdyby skutečné jednal církevní soud s veškerou svou mocí, to jest, kdyby se celá společnost změnila v církev, tu nejen že by církevní soud měl vliv na napravení zločince tak jako nyní nikdy, nýbrž, možná, že by se skutečně zmenšily zločiny o ohromný počet. Ano, církev, není o tom pochyby, chápala by budoucího zločince a budoucí zločin v mnohých případech úplně jinak, než nyní, a dovedla by vrátiti vyloučeného, varovati zamýšlejícího zlé a obroditi padlého. Pravda, — usmál se starec, — nyní ještě křesťanská společnost neexistuje a opírá se jen o sedm spravedlivých; ale poněvadž těchto spravedlivých neubývá, trvá církev dále neotřesena, očekávajíc svou úplnou přeměnu ze společnosti, jakožto svazku téměř pohanského, v jedinou světovou a vševládnoucí církev.

»A to se staniž, staniž se třeba na konci věků, neboť co je předpověděno, musí se splnit! A není třeba másti se časem a lhůtou, neboť tajemství času a lhůty spočívá v moudrosti boží, v jeho prozřetelnosti a lásce. A co je podle lidského výpočtu třeba ještě velmi vzdálené, to může býti podle 'určení božího už předvečer svého objevení, už může státí před prahem. Staniž se, staniž se.

— Staniž se! Staniž se! — moudře a přísně opakoval otec Paisij.

— Podivné, nanejvýš podivné! — řekl Miusov, nikoli rozzlobeně, ale přece se zatajeným roztrpčením.

— Co se vám zdá tak podivným? — opatrně vyzvídal otec Josef.

— Co to přece jen je? — zvolal Miusov, jako by v něm cosi náhle propuklo, — na zemi se odstraňuje stát, a církev se povyšuje na stát! To je nejen ultramontánství, to je arciumontánství! O tom se nezdálo ani papeži Řehoři VII.!

— Vy to ráčíte chápat úplně opačně! — řekl přísně otec Paisij, — církev se nemění ve stát, pochopte to. To je Řím a jeho sen. To je třetí d'áblovův pokušení! Naopak stát se mění v církev, povyšuje se na církev, a stává se církví na celé zemi, — což je úplně protichůdné ultramontánství a Římu a vašemu výkladu, to je jen velké předurčení pravoslavné církve na zemi. Z východu zasvitne tato hvězda.

Miusov se okázale odmlčel. Celá jeho postava vyjadřovala neobyčejné sebevědomí. Na jeho rtech se objevil blahosklonný úsměv. Aljoša ho pozoroval s prudce bušícím srdcem. Celá tato rozmluva ho strašně rozrušovala. Podíval se náhodně na Rakitina: stál nehybně na svém dřívějším místě u dveří, naslouchaje pozorně a všeho si všímaje, ačkoli měl sklopené oči. Avšak podle prudkého ruměnce na jeho lících uhodl Aljoša, že Rakitin je vzrušen bezpochyby neméně, než on. Aljoša věděl, čím je vzrušen.

— Dovolte, abych vám vyprávěl jednu malou anekdotu, pánové, — okázale a s jakýmsi zvláště důstojným vzezřením promluvil pojednou Miusov. — V Paříži před několika lety, brzy po prosincovém převratu, jsem se jednou, když jsem byl na přátelské návštěvě u jakési důležité a vážné osoby, setkal s jedním velmi zajímavým pánem. Toto individuum nebylo detektivem, ale jaksi

náčelníkem celého sbora politických detektivů — vlastně dosti vlivná osobnost. Použil jsem příležitosti a z neobyčejné zvědavosti jsem s ním začal hovořit; a poněvadž přišel na návštěvu nikoli jako přítel, nýbrž jako podřízený úředník, aby vyřídil jakýsi raport, tu, když viděl, jak se ke mně chová jeho velitel, projevil ke mně jakousi upřímnost — nu, samozřejmě jen do určitého stupně, to je spíše byl uctivý, než upřímný, právě tak jako dovedou Francouzové býti uctivými, tím spíše, že ve mně viděl cizince. Avšak pochopil jsem ho zcela dobře. Hovořili jsme o socialistech-revolucionářích, které tehdy ostatně pronásledovali. Přejdu hlavní předmět rozmluvy a uvedu jen velmi zajímavou poznámku, která tomuto pánovi náhle uklouzla:

»My, — řekl, — se vlastně všech těchto socialistů, anarchistů, neznabohů a revolucionářů příliš nebojíme. Slídíme po nich a známe všechny jejich choutky. Avšak mezi nimi je, ačkoli málo, přece několik zvláštních lidí: to jsou ti, kteří věří v boha — křesťané, a zároveň jsou socialisty, Těch tedy se ze všech bojíme nejvíce, to jsou hrozní lidé! Socialista-křesťan je strašnější, než socialista neznaboh« tato slova mne tehdy velmi překvapila, ale nyní u vás, pánové, jsem si na ně pojednou vzpomněl...

— To jest, vy je vztahujete na nás a vidíte v nás socialisty? — přímo a bez kliček se zeptal otec Paisij. Avšak dříve než mohl Petr Alexandrovič uvažovati o odpovědi, se otevřely dveře a vešel Dmitrij Fjodorovič, který se tak velice opozdil. Již ho téměř ani nečekali a jeho náhlý příchod vyvolal v prvním okamžiku dokonce jakýsi údiv.

VI. PROČ ŽIJE TAKOVÝ CLOVĚK!

Dmitrij Fjodorovič, dvacetiosmiletý mladý muž, prostřední postavy a příjemné tváře, vypadal starší na svá léta. Byl svalnatý a bylo možno uhodnouti, že má značnou fysickou sílu, ale přesto se jevilo v jeho tváři cosi chorobného. Jeho tvář byla vyhublá, líce vpadlé, a jejich barva byla jaksi nezdravě žlutá. Jeho dosti veliké, vypuklé oči zíraly na pohled pevnou rozhodností, ale zároveň jaksi neurčitě; i když býval vzrušen a mluvil v rozčilení, jeho pohled jako by se nechtěl podříditi jeho vnitřní náladě a vyjadřoval cosi jiného, někdy zcela neodpovídajícího přítomnému okamžiku. »Těžko se pozná, nač myslí,« říkali o něm lidé, kteří s ním hovořili. Jiní, kteří viděli v jeho očích cosi zádušného a zasmušilého, bývali často překvapeni jeho nenadálým smíchem, který svědčil o veselých a hravých myšlenkách, jež se v něm rodily právě v oné chvíli, kdy se díval s takovou zasmušilostí.

Ostatně jakási chorobnost jeho tváře v nynějším okamžiku mohla býti vysvětlitelna: všichni věděli nebo slyšeli o neobyčejně bouřlivém a »hýřilském« životě, kterému se v poslední době u nás oddával, rovněž tak bylo dobře známo i jeho neobyčejné podráždění, jež vyvolaly v něm hádky s otcem pro sporné peníze. Ve městě se o tom vypravovalo již několik anekdot. Pravda, byl již od přírody dráždivý a byl »ducha příkrého a nepořádného«, jak se o něm

vyjádřil charakteristicky náš smírčí soudce Semjon Ivanovič Kačalnikov na jakési schůzce.

Přišel bezvadně a elegantně oblečen v černém zapjatém kabátě, v černých rukavičkách a s cylindrem v ruce. Jako bývalý voják měl kníry a holil si bradu. Jeho temně rudé vlasy byly krátce střiženy a přičesány jaksi kupředu. Vykračoval rázně, široce, po vojensku. Na okamžik se zastavil na prahu a když si všechno prohlédl, přikročil přímo k starci, poznáv v něm hostitele. Hluboce se mu uklonil a požádal ho o požehnání. Starec, povstav, mu poželhal; Dmitrij Fjodorovič políbil uctivě jeho ruku a s téměř neobyčejným podrážděním řekl:

— Opuštěte mi milostivě, že jsem vás nechal tak dlouho čekat. Avšak sluha Smerďakov, otcův posel, odpověděl mi na otázku o určené hodině nejrozhodnějším tónem, že schůzka je v jednu hodinu. Nyní se náhle dovídám...

— Ale nestarejte se o to, — přerušil ho starec, — trochu jste se opozdil, to nevadí...

— Jsem vám neobyčejně vděčen a nemohl jsem očekávat méně od vaší dobroty, — řekl Dmitrij Fjodorovič a uklonil se znovu a pak se obrátil směrem ke svému »tatíčkovi« a uklonil se mu rovněž tak uctivě a hluboce.

Bylo viděti, že si promyslel tuto poklonu dříve, a vymyslel si ji upřímně, pokládaje téměř za svou povinnost vyjádřiti tím svou uctivost a dobré úmysly. Fjodor Pavlovič, ačkoliv velmi překvapen,

se ihned vzpamatoval: v odpověď na poklonu Dmitrije Fjodoroviče vyskočil s křesla a odpověděl synovi rovněž takovou hlubokou poklonou. Jeho tvář nabyla pojednou vážnosti a přísnosti, což mu dodalo však rozhodně zlého výrazu.

Dmitrij Fjodorovič se pak mlčky uklonil všem přítomným v pokoji, a kráčel velkými a pevnými kroky k oknu a sedl si do jediného zbylého křesla, nedaleko od otce Paisije a celý se napřímil v židli, připraven ihned naslouchati pokračování rozhovoru, jím přerušného.

Objevení se Dmitrije Fjodoroviče nevzalo více času, než asi dvě minuty, ale rozhovor nemohl býti znovu navázán. Avšak tentokrát neshledal Petr Aleksandrovič za nutné odpověděti na důraznou a téměř podrážděnou otázku otce Paisije.

— Dovolte mi, abych zanechal tohoto tématu, — pronesl s jakousi velkosvětskou nedbalostí. — Toto téma není kromě toho vůbec moudré. Tady na příklad Ivan Fjodorovič se nám usmívá. Asi ví o něčem zajímavém o tomto případě. Tak se ho zeptejte.

— Nic zajímavého, kromě malé poznámky, — odpověděl okamžitě Ivan Fjodorovič, — o tom, že vůbec evropský liberalism a dokonce i náš ruský liberální diletantism často a již dávno pletou konečné výsledky socialismu s křesťanskými. Tento nesmyslný vývod je ovšem charakteristický. Ostatně socialism a křesťanství pletou, jak je vidět, nejen liberálové a diletanti, ale zároveň s nimi v

mnohých případech i četníci, to jest zahraniční, samozřejmě. Vaše pařížská anekdota je dosti charakteristická, Petře Aleksandroviči.

— Prosím, aby mi bylo dovoleno zanechat vůbec tohoto tématu,
— opakoval Petr Aleksandrovič, — a místo toho vám budu vypravovati, pánové, jinou anekdotu, a k tomu dokonce o Ivanu Fjodoroviči, anekdotu velmi zajímavou a charakteristickou. Asi před pěti dny prohlásil v jedné zdejší (většinou dámské) společnosti vítězoslavně ve sporu, že na celé zemi není vůbec nic takového, co by nutilo lidi milovat bytosti sobě podobné, že takový zákon přírody neexistuje, aby člověk miloval lidstvo — a že je-li a byla-li dosud láska na zemi, pak byla nikoli podle zákona přírody, nýbrž jenom proto, že lidé věřili v svoji nesmrtelnost. Ivan Fjodorovič dodal při tom jaksi v závorkách, že v tom spočívá právě zákon přírody; takže zničte v člověku víru v jeho nesmrtelnost a zmizí u něho nejen láska, ale i veškerá živá síla, aby mohl pokračovat v životě na světě; a to ještě nic není: pak nebude již nic nemravného, všechno bude dovoleno, dokonce antropofagie. Avšak to ještě nic není, Ivan Fjodorovič skončil svou řeč tvrzením, že pro každou osobu, na příklad, jako my zde, nevěřící ani v boha, ani ve svou nesmrtelnost, se musí mravní zákon přírody ihned změnit v úplný protiklad dřívějšího náboženského, a že egoism a dokonce i zločinnost musí nejen býti dovolena člověku, nýbrž dokonce uznána za nutnou, nejrozumnější a div ne nejušlechtilější východisko v jeho postavení. Podle tohoto paradoxu můžete, pánové, zvážiti všechno ostatní, co si

dovolí prohlašovati a je odhodlán snad prohlašovati náš milý exentrik a paradoxista, Ivan Fjodorovič.

— Dovolte, — neočekávaně zvolal pojednou Dmitrij Fjodorovič, — slyšel jsem dobře: »zločinnost musí nejen býti dovolena, nýbrž dokonce i uznána za nejnutnější a nejrozumnější východisko z postavení každého neznaboha!« Je to tak?

— Ano, je to tak, — odpověděl otec Paisij.

— Zapamatuji si to.

Dmitrij Fjodorovič, když to pronesl, zrovna tak náhle umlkl, jak se náhle pustil do rozmluvy. Všichni se na něho zvědavě podívali.

— Což máte skutečně takové přesvědčení o následcích vymizení u lidí víry v nesmrtnost jejich duše? — zeptal se starec Ivana Fjodoroviče.

— Ano, tvrdil jsem to. Není ctnosti, není-li nesmrtnosti.— Jste blažen, když tak věříte, nebo jste velmi nešťasten!

— Proč nešťasten? — usmál se Ivan Fjodorovič.

— Protože bezpochyby nevěříte ani v nesmrtnost své duše, ani dokonce v to, co jste napsal o církvi a církevní otázce.

— Možná, že máte pravdu!... Ale přece jsem tak docela nežertoval... — náhle se podivně přiznal, ostatně se začervenav, Ivan Fjodorovič.

— Ne, tak docela jste nežertoval, to je pravda. Tato myšlenka není ještě vyřešena ve vašem srdci a mučí je. Avšak i mučení se někdy rádo baví svým zoufalstvím, jakoby také ze zoufalství. Dosud se

bavíte také zoufalstvím — a žurnalistickými články i světskými spory, ačkoli sám nevěříte své dialektice a s bolestí v srdci se smějete sám sobě... Nemáte ještě tuto otázku vyřešenu, a to je vaše velké hoře; neboť tato otázka si žádá okamžitého řešení...

— A možná, že ji mám vyřešenu? Možná, že ji mám vyřešenu kladně? — pokračoval v podivných otázkách Ivan Fjodorovič, dívaje se stále s jakýmsi nevysvětlitelným úsměvem na starce.

— Nemůžete-li ji vyřešiti kladně, pak nikdy ji nemůžete vyřešiti záporně, znáte sám tuto vlastnost svého srdce a v tom jsou celá jeho muka. Avšak děkujte Tvůrci, že vám dal srdce vyšší, schopné mučit se takovými mukami, »o vznešených věcech přemítati, vznešené vyhledávati, neboť život náš jest na nebesích.« Dejž vám bůh, aby rozhodnutí vašeho srdce zastihlo vás ještě na zemi, nechť bůh žehná cestám vašim!

Starec zvedl ruku a chtěl na místě udělati křížek Ivanu Fjodorovičovi. Avšak ten se zvedl se židle, přistoupil k němu, přijal jeho požehnání a políbiv jeho ruku, vrátil se mlčky na své místo. Jeho vzezření bylo odhodálné a vážné.

Tento skutek a ostatně celá předešlá, od Ivana Fjodoroviče neočekávaná rozmluva se starcem překvapila všechny jaksi svou záhadností a dokonce jakousi slavnostností, takže všichni na okamžik jakoby umlkli a na tváři Aljošově se zrcadlil téměř strach. Avšak Miusov náhle pokrčil rameny a v témž okamžiku vyskočil Fjodor Pavlovič se židle.

— Božský a největší starče! — vzkřikl, ukazuje na Ivana Fjodoroviče, — to je můj syn, krev krve mé, nejmilejší má krev! To je můj nejuctivější, abych tak řekl, Karel Moor, ale tenhle ten, který právě přišel, Dmitrij Fjodorovič, proti kterému žádám u vás zastání — to je neuctivý Franz Moor — a oba' jsou ze Schillerových »Loupežníků« — a já sám jsem v tomto případě »Regierender Graf von Moor!« Rozsud'te nás a zachraňte nás! Potřebujeme nejen modlitby, nýbrž také vašich prorockých slov.

— Mluvte bez šaškovství a nezačínejte urážením členů své rodiny, — odpověděl starec slabým, zmoženým hlasem. Zřejmě byl unaven, čím dále tím více a bylo zřejmo, že ho opouštějí síly.

— Nedůstojná komedie, kterou jsem předvídal, již když jsem šel sem! — vzkřikl Dmitrij Fjodorovič rozhořčen a také vyskočil s místa. — Opuštěte, velebný otče, — obrátil se k starci, — jsem člověk nevzdělaný a dokonce ani nevím, jak vás mám nazývat, ale oklamali vás a vy jste byl až příliš dobrý, když jste nám dovolil, abychom se u vás sešli. Tatíček potřebuje jen skandál — to je už jeho výpočet. Má vždy svůj výpočet. Ale tuším, že nyní vím, proč...

— Obviňují mne všichni, všichni! křičel zase Fjodor Pavlovič, — vida, i Petr Aleksandrovič mne obviňuje. Obviňoval jste mne, Petře Aleksandroviči, obviňoval! — obrátil se náhle k Miosovu, ačkoli Miosova ani nenapadlo ho přerušit. — Obviňují mne, že jsem schoval dětské peníze k sobě za holinku, že jsem je schamstl; ale dovolte, což neexistuje soud? Tam to spočítají, Dmitriji Fjodoroviči,

podle vašich vlastních potvrzenek, psaní a smluv, kolik jste měl, kolik jste utratil a kolik vám zůstalo! Proč se zdráhá Petr Aleksandrovič tu věc rozsoudit? Dmitrij Fjodorovič mu přece není cizí. Proto, že všichni jsou proti mně, a Dmitrij Fjodorovič je mi vlastně ještě dlužen, a ne maličkost, nýbrž několik tisíc, mám na to všechny dokumenty! Vždyť celé město praská a hřmí jeho hýřením! A tam, kde dříve sloužil, tam po tisíci a dvou tisících platil za svedení poctivých dívek; a to my víme, Dmitriji Fjodoroviči, to my víme do nejtajnějších podrobností, a já to dokážu... Nejsvětější otče, věřte mi: je do něho zamilována jedna z nejušlechtilejších dívek, z dobrého domu, s věnem, dcera jeho dřívějšího velitele, chrabrého plukovníka, zasloužilého, který měl řád svaté Anny s meči na krku a tuto dívku on kompromitoval nabídnutím sňatku, nyní je zde, nyní je sirotek ta jeho nevěsta, a on chodí před jejíma očima k jedné zdejší svůdnici. Ačkoli tato svůdnice žije, abych tak řekl, v občanském manželství s jedním ctihodným člověkem, přesto má povahu nezávislou jako nepřístupná pevnost pro každého, tedy zrovna jako zákonná žena, neboť je ctnostná — ano! Svatí otcové, je ctnostná! Avšak Dmitrij Fjodorovič chce tuto pevnost otevřít zlatým klíčem a proto si na mne nyní houká, chce ze mne vyrazit peníze a zatím už vyházel tisíce na tuto svůdnici. Proto si také stále dluží peníze, a u koho byste myslel? Mám to říci, Mít'o?

— Mlčte! — vzkřikl Dmitrij Fjodorovič. — Počkejte, až odejdu, v mé přítomnosti nesmíte špinit nejušlechtilejší dívku... Už jen to, že se vůbec o ní odvažujete písknout, je pro ni hanba... nedovolím to!

Zalykal se.

— Mít'o! Mít'o! — hystericky a slze zvolal Fjodor Pavlovič. — A co otcovské požehnání? A co když tě proklejí, co bude potom?

— Nestoudníku, komediantě! — prudce vzkřikl Dmitrij Fjodorovič.

— Takhle říká otci, otci a co teprve jiným! Pánové, představte si: žije tady chudý, ale počestný člověk, kapitán na pensi, byl v neštěstí zbaven služby, ale ne veřejně, ne soudně, zachoval si svou čest, a tento kapitán má mnohočlennou rodinu. A před třemi nedělemi ho chytil náš Dmitrij Fjodorovič v hospodě za bradu, vytáhl ho za tuto bradu na ulici a na ulici ho přede všemi lidmi zbil a všechno proto, že tento člověk je mým tajným pověřencem v jedné věcičce.

— To je všechno lež! Vnějšně je to pravda, ale uvnitř je to lež! — třásl se celý hněvem Dmitrij Fjodorovič. — Tatínku, nehájím své činy; ano, před všemi lidmi se přiznám: jednal jsem jako zvíře s tímto kapitánem a nyní je mi to líto a hnusím se sám před sebou za zvířecí hněv, ale tento váš kapitán, váš pověřenec, přišel právě k oné paní, o níž se vyjadřujete, že je to svůdnice, a počal jí nabízetí vašim jménem, aby si vzala mé směnky, vám patřící, a podala na mne na základě těchto smenek žalobu, abych byl uvězněn, když budu příliš naléhat na vyúčtování svého majetku. Vy mi nyní vyčítáte mou

náklonnost k této paní, ale tehdy jste sám ji učil, jak by mne přilákala! Vždyť mi to sama vypravuje do očí, sama mi to vypravovala, a vám se smála. Posadit do vězení mne chcete jen proto, že na mne žárlíte, protože jste počal sám obtěžovati tuto ženu svou láskou a to já zase vím, protože se tomu také smála — slyšíte — smála se, když mi to vypravovala. Tak to je tedy, svatí otcové, onen člověk, onen otec, jenž káře prostopášného syna! Pánové svědci, odpusťte mi můj hněv, ale předvídal jsem, že tento lstivý stařec vás sem všechny sezval pro skandál. Přišel jsem proto, abych odpustil, kdyby mi podal ruku, odpustil a požádal za odpuštění! Avšak poněvadž urazil právě nejen ume, nýbrž i nejušlechtilejší dívku, jejíž jméno nesmím ani pronést z úcty k ní, tu jsem se odhodlal odhaliti jeho hru veřejně, ačkoli je to můj otec...

Nemohl pokračovati. Jeho oči blýskaly, dýchal obtížně. Avšak všichni v cele byli vzrušeni. Všichni, kromě starce, vstali s neklidem se svých míst. Otcí mniši se dívali přísně, ale čekali na projevení vůle starcovy.

Starec seděl již úplně bledý, ale nikoliv vzrušením, nýbrž chorobným vysílením. Na rtech mu zářil prosebný úsměv. Časem zdvihal ruku, jako by chtěl zadržeti příliš rozzlobené, a jeho jediný pokyn byl by ovšem stačil, aby rázem ukončil celou tuto scénu; avšak sám jako by na cosi čekal; a upřeně se díval, jako by chtěl ještě něco pochopiti, jako by mu nebylo ještě cosi dost jasné. Posléze pocítil Petr Aleksandrovič Miusov, že je pokořen a zahanben.

— Tento skandál jsme zavinili my všichni! — řekl prudce. Avšak přece jsem nepředvídal, když jsem sem šel, takové věci, ačkoli jsem věděl, s kým mám co dělat... to se musí ukončit, ihned! Vaše velebnosti, věřte mi, neznal jsem skutečně všechny podrobnosti, jež zde byly odhaleny, nechtěl jsem jim věřit. A teprve nyní se po prvé dovídám... otec žálí na syna pro ženu špatného vychování a sám se smlouvá s touto courou, jak by mohl posadit syna do vězení... A vida, v takové společnosti jsem byl nucen sem přijít... jsem oklamán, prohlašuji to všem, že jsem oklamán neméně, než ostatní...

— Dmitriji Fjodoroviči! — zaúpěl náhle jaksi cizím hlasem Fjodor Pavlovič, — kdybyste nebyl můj syn, tak bych vás v tomto okamžiku vyzval na souboj... na pistole, na vzdálenost tří kroků... střílet skrze šátek, skrze šátek! — křičel, dupaje oběma nohama.

Bývají u starých lhářů, kteří po celý život hráli komedii, chvíle, kdy dojdou tak daleko, že se opravdu třesou a pláčou rozčilením, přesto, že v témž okamžiku (nebo vteřinu potom) by mohli zašeptat sami sobě: »Vždyť ty lžeš, starý nestoudníku, vždyť jsi komediant i nyní, přes svůj ‚svatý‘ hněv a ‚svatou‘ minutu hněvu.«

Dmitrij Fjodorovič se strašně zachmuřil a s nevyslovitelným opovržením se zadíval na otce.

— Myslil jsem... myslil jsem — jaksi tiše a zdrženlivě řekl, — že přijedu do svého domova s andělem své duše, se svou nevěstou, abych ho opatroval ve stáří, a nyní vidím prostopášného chlípníka a podlého komedianta!

— Na souboj! — zaúpěl opět stařeček, zalykaje se a slintaje při každém slově. — A vy, Petře Aleksandroviči Miusove, vězte, pane, že možná ve vaší rodině nebylo vyšší a poctivější, slyšíte, poctivější ženy, než je ta, podle vašeho, coura, jak jste si dovolil ji nazvat! A vy, Dmitriji Fjodoroviči, jste přece dal přednost této »couře« před svou nevěstou a tak tedy jste sám rozsoudil, že vaše nevěsta ji nesahá ani po kolena, tak tedy taková je to »coura«!

— Hanba! — vyklouzlo náhle otci Josefu.

— Hanba a ostuda! — vykřikl svým jinošským hlasem, třesoucím se rozčilením, a celý zrudnuv, náhle Kalganov, jenž po celou dobu mlčel.

— Proč žije takový člověk! — hluše zařičel Dmitrij Fjodorovič téměř již zuřivým hněvem, jaksi neobyčejně pokrčiv rameny, jako by se tím nahrboval. — Ne, řekněte mi, je-li možno mu ještě dovolit, aby hanobil zemi, — podíval se na všechny, ukazuje na stařečka rukou. Mluvil pomalu a mírně.

— Slyšíte, slyšíte vy, mniši, otcovraha? — vrhl se náhle Fjodor Pavlovič na otce Josefa, — tedy máte odpověď na tu svou »hanbu«! Co je hanba? Tato »coura«, tato žena špatného chování je možná světlejší než vy, pánové, zbožní mniši! Možná, že v mládí padla, že byla pohlcena prostředím, ale smilovala mnoho«, a Kristus odpustil těm, kdo mnoho milovali...— Kristus takovou lásku neodpouštěl!... — vyklouzlo v netrpělivosti pokornému otci Josefovi.

— Ne, právě takovou, právě tuto, mniši, ano! Vy tady hledáte spásu v zelí a myslíte, že jste bohabojní lidé. Pískoře jíte každý den, jednoho pískoře, a myslíte, že si tím boha koupíte!

— To je nesnesitelné, nesnesitelné! — bylo slyšet v cele se všech stran.

Avšak tato scéna, jež vyrostla ve skandál, byla ukončena zcela neočekávaně. Pojednou se zvedl se svého místa starec.

Aljoša, který ze strachu o starce i o všechny ostatní téměř již úplně ztratil hlavu, vzpamatoval se aspoň na tolik, že ho zadržel za ruku.

Starec kráčel směrem k Dmitriji Fjodoroviči a došel těsně k němu, padl před ním na kolena. Aljoša si pomyslel, že upadl z vysílení, ale nebylo tomu tak. Když padl na kolena, uklonil se starce Dmitriji Fjodoroviči k nohám, úplně zřejmou, vědomou poklonou, a dokonce se dotkl čelem země. Aljoša byl tak překvapen, že mu ani nepomohl, když se zvedal. Slabý úsměv zářil na starcových rtech.

— Odpuště! Odpuště všichni! — řekl, klaně se na všechny strany svým hostům.

Dmitrij Fjodorovič stál několik okamžiků jako bleskem zasažen: taková poklona, co to znamená? Posléze pojednou vzkřikl:

— Och, bože! — a zastřev si rukama tvář, vyběhl z pokoje. Za ním vyšli v houfu všichni hosté, kteří byli tak překvapeni, že se ani nerozloučili a nepoklonili starci. Jedině mniši si opět vyžádali požehnání.

— Co to vlastně znamená, ta poklona, to je nějaký symbol? — pokusil se navázati rozmluvu náhle usmířený Fjodor Pavlovič, ostatně se však neodvažuje obrátit se k někomu přímo. Všichni vycházeli v onom okamžiku z ohrady poustevny.

— Neodpovídám za bláznů a za šílence, — odpověděl ihned zlostně Miusov, — ale za to se vzdalují vaší společnosti, Fjodore Pavloviči, a věřte mi, že navždy. Kde je ten mnich, co tu byl před chvílí?

Avšak »ten mnich«, to jest onen, který je zval před chvílí na oběd k opatovi, již na ně čekal. Setkal se hned s hosty, jak sešli s prahu starcovy cely, jako by je celou dobu čekal.

— Buďte tak laskav, vážený otče, a vyříd'te mou hlubokou úctu otci opatovi a omluvte mne, Miusova, u jeho velebnosti, že vzhledem k neočekávaným okolnostem nemohu míti čest účastniti se jeho hostiny, ač bych si toho nejupřímněji přál, — řekl podrážděně mnichu Petr Aleksandrovič.

— Avšak vždyť tou neočekávanou okolností — jsem já, — řekl ihned Fjodor Pavlovič. — Poslyšte, otče, Petr Aleksandrovič nechce býti se mnou, jinak by tam hned šel. A jděte, Petře Aleksandroviči, jen raďte jíti k otci opatovi — a dobré chutnání! Vězte, že já se toho vzdám, a ne vy. Domů, domů, doma se najím a tady se cítím neschopným Petře Aleksandroviči, můj drahý příbuzný!

— Nejsem váš příbuzný a nikdy jsem jím nebyl, vy podlý člověče!

— Řekl jsem vám to schválně, abych vás rozčertil, protože se stydíte za příbuzenství, ačkoli jste můj příbuzný, dělejte si co chcete, dokážu vám to z kalendáře. Pro tebe, Ivane Fjodoroviči, pošlu včas koně, zůstaň si tady, chceš-li. A vám, Petře Aleksandroviči, přece dokonce i slušnost velí, navštívit otce opata, je třeba se omluvit za to, co jsme spolu natropili...

— Je to pravda, že odjíždíte? Nelžete?

— Petře Aleksandroviči, jak bych mohl, po tom, co se stalo. Dal jsem se uchvátit, pánové, odpusťte! A kromě toho jsem rozechvěn! Ano, stydím se. Pánové, někdo má srdce jako Alexander Makedonský, a jiný jako pejsek Fidelka. Mám srdce jako pejsek Fidelka. Dostal jsem strach! Jak mohu po takové extratuře jít na oběd, polykat klášterní omáčky? Stydím se, nemohu, promiňte mi!

»Čert ho zná, a když nás podvede?« — upadl do zamyšlení Miusov, pozoruje nedůvěřivým pohledem odcházejícího šaška. Starý Karamazov se ohlédl, a zpozorovav, že Petr Aleksandrovič ho pozoruje, poslal mu rukou hubičku.

— Vy jdete k opatovi? — zeptal se, zajíkaje se, Miusov Ivana Fjodoroviče.

— Proč ne? A kromě toho jsem ještě zvlášť pozván opatem už od všerejšího dne.

— Na neštěstí pokládám skutečně za nutné účastnit se tohoto prokletého obědu, — stále, s touž hořkou podrážděností pokračoval Miusov, dokonce si ani nevšímaje, že mnich ho poslouchá. —

Abychom se tam aspoň omluvili za to, co jsme zde natropili, a vyložili, že jsme to my nebyli... jak myslíte?

— Ano, je třeba vyložit, že jsme to nebyli my. A kromě toho tam tatínek nebude, — poznamenal Ivan Fjodorovič.

— Dejte mi pokoj s vaším tatínkem! Prokletý oběd!

A přece šli všichni. Mnich mlčel a poslouchal. Po cestě lesíkem jen jednou poznamenal, že otec opat je již dávno očekává a že se opozdili již o půl hodiny. Neodpověděli mu. Miusov se s nenávistí podíval na Ivana Fjodoroviče:

»Jde na oběd, jako by se nechumelilo!« pomyslí si. — »Měděné čelo a karamazovské svědomí.«

VII. SEMINARISTA-KARIERISTA.

Aljoša dovedl svého starce do ložnice a usadil ho na postel. Byl to malý pokojíček s nezbytným nábytkem; postel byla úzká, železná a na místo matrace byla jen plst. V rohu u ikon stálo klekátko a na něm ležel kříž a evangelium. Starec klesl na postel zcela vysílen, oči se mu leskly a dýchal velmi obtížně. Když si lehl, podíval se pronikavě, a jako by něco promýšlel, na Aljošu.

— Jdi, milý, jdi, stačí mi Porfirij a ty si pospěš. Tebe tam potřebují. Jdi k otci opatovi na oběd a posluž jim.

— Dovolte mi, abych zde zůstal, — řekl prosebným hlasem Aljoša.

— Tam tě potřebují spíše. Tam není klid. Posloužíš jim a přijdeš jim vhod. Zvednou-li se běsové, modli se a věz, synku (starec ho tak rád nazýval), že napříště není pro tebe tady místo. Pamatuj si to, jinochu. Jakmile mi jen bůh dovolí rozloučit se se světem — odejdi z kláštera. Úplně odejdi.

Aljoša se zachvěl.

— Co je s tebou? Není tady dosud pro tebe místo. Žehnám ti li velikému poslání na světě. Budeš dlouho bloudit a musíš se oženiti, musíš. Všechno musíš vytrpěti, dokud znovu nepřijdeš. A práce bude mnoho. Avšak nepochybuji o tobě a proto tě posílám. S tebou je Kristus. Pamatuj na něho a i on bude na tebe pamatovati. Uzříš veliké hoře a v tomto hoři budeš štěstí. Zde máš můj odkaz: hledej v hoři štěstí. Pracuj, stále pracuj. Pamatuj si nyní má slova, neboť

ačkoliv budu s tebou ještě hovořiti, přece nejen dni, ale i mé hodiny jsou sečteny.

V tváři Aljošově se opět zrcadlilo silné pohnutí. Koutky jeho úst se třásly.

— Co je ti zase? — usmál se tiše starec. — Necht' svěští lidé provázejí slzami své nebožtíky, my se zde radujeme nad odcházejícím otcem. Radujeme se a modlíme za něho. Opust' mne. Musím se pomodlit. Jdi a pospěš si. Drž se nablízku bratří. Nejen nablízku jednoho, nýbrž i druhého. Starec zvedl ruku, aby mu požehnal. Nebylo možno nic namítati, ačkoli Aljošovi se chtělo zůstat. Chtělo se mu ještě se otázati a dokonce měl stále na jazyku otázku, co znamenala ona hluboká poklona bratru Dmitriji, ale neodvážil se zeptati. Věděl, že by starec sám bez otázaní mu to řekl, kdyby to bylo možno. Tak tedy to nezáviselo na jeho vůli a tato poklona strašně překvapila Aljošu. Věřil slepě, že měla tajemný smysl. Tajemný a možná, že i hrozný.

Když vyšel za ohradu poustevny, aby se dostal do kláštera na počátek obědu u opata (ovšem, aby tam jen posluhoval u stolu), sevřelo se mu náhle bolestně srdce a zastavil se: před ním jako by znova zazněla slova starce, předpovídajícího svou blízkou smrt. Co předpovídal a ještě s takovou přesností, to se musilo určitě státi. Aljoša tomu svatě věřil. Ale jak bude moci být bez něho, jak tomu bude, když ho nebude vidět, když ho nebude slyšet?..A kam.půjde?

Poroučí, aby neplakal, a odešel z kláštera, bože! Dávno už Aljoša nezakusil takového smutku.

Šel rychle lesem, který odděloval poustevnu od kláštera, a nemaje sil, aby snesl své myšlenky, tak ho dusily, začal se dívat na staleté sosny po obu stranách lesní cestičky. Cesta to nebyla dlouhá, asi pět set kroků, ne více; v tuto hodinu nemohl by tu ani nikoho potkati, ale pojednou na prvé zatáčce zpozoroval Rakitina, který na někoho čekal.

— Nečekáš na mne? — zeptal se ho Aljoša, když k němu došel.

— Právě na tebe, — usmál se Rakitin. — Spěcháš k otci opatovi. Víím; je tam hostina. Od té doby, co přijal návštěvou biskupa s generálem Pachatovem, pamatuješ, ještě taková hostina nebyla. Nebudu tam, ale ty jdi a podávej omáčky. Ale řekni mi, Aleksěji, tohle: co znamená ten sen? Na to jsem se tě chtě! zeptat.

— Jaký sen?

— Nu, ta poklona k zemi tvému bratru Dmitriji Fjodorovičovi. Vždyť udeřil čelem do země!

— To mluvíš o otci Zosimovi?

— Ano, o otci Zosimovi.

— Čelem?

— Ach, vyjádřil jsem se neuctivě! Ale at'. Nuže, co znamená ten sen?

— Nevím, Míso, co znamená!

— Vždyť jsem to věděl, že ti to nevysvětlí. Divného na tom přirozeně není nic. Jsou to přece každodenní hlouposti. Ale pokus byl proveden schválně. Nyní začnou mluvit všichni svatouškové ve městě a roznesou to po gubernii: »Co ten sen znamená?« Podle mého názoru stařík skutečně má dobrý nos: vyčichal nějaký kriminální zločin. Smrdí to u vás.

— Jaký kriminální zločin?

Rakitin zřejmě chtěl o čemsi mluvit.

— Ve vaší rodině asi je ta kriminální věc. Přihodí se mezi tvými bratry a tvým bohatým tatínkem. Otec Zosima jistě udeřil čelem o zemi pro každý budoucí případ. Potom, až se to stane: »Ach, vždyť to svatý starec prorokoval, předpověděl«, — ačkoliv jaké je to proroctví, když udeřil čelem o zemi? Ne, řeknou, to byl emblém, alegorie a čert ví co! Oslaví ho, budou ho pamatovat: budou říkat, že tušil zločin a označil zločince. Blázní to vždy tak dělají: v hospodě se křižuje, ale na kostel hází kamení.

Tak i tvůj stařík: spravedlivého holi vyžene, ale vrahovi se pokloní k nohám.

— Jaký zločin? Jakému vrahovi? Co to říkáš? — Aljoša stál jako přibitý; i Rakitin se zastavil.

— Jakému? Což to nevíš? Sázím se, že už jsi sám na to myslel. Ostatně je to zajímavé: poslechni, Aljošo, ty vždy mluvíš pravdu, třebaš vždy si sedáš mezi dvě židle: myslel jsi na to nebo jsi na to nemyslel; odpověz!

— Myslel, — tiše odpověděl Aljoša. I Rakitin se zarazil.

— Co říkáš? I ty jsi už o tom přemýšlel? — vykřikl.

— Já... ne že bych myslel, — zabručel Aljoša, — ale když jsi teď o tom začal tak divně mluvit, tu se i mně zdálo, že jsem sám na to myslel.

— Vidíš (a jak jsi to jasně vyslovil), vidíš? Dnes, když jsi se díval na tatínka a na bratra Mítěnku, jsi myslel na zločin? Zdá se, že se nemýlím?

— Ale počkej, počkej, — plaše ho přerušil Aljoša, — z čeho to všechno vidíš?... Proč tě to tak zajímá, to je hlavní.

— To jsou dvě různé otázky, ale přirozené. Odpovím na každou zvlášť. Proč to vidím? Nic bych neviděl, kdybych nebyl Dmitrije Fjodoroviče, tvého bratra, náhle dneska nepochopil celého, jaký je, rázem a pojednou, celého, jaký je. Z jakéhosi jediného rysu pochopil jsem ho náhle celého. U poctivějších, ale vášnivých lidí je rys, který nelze překročit. Ne, že by vrazil do tatínka nůž. Ale tatínek, opilý a neudržitelný prostopášník, nikdy a v ničem nechápal míru oba se neudrží, a bác — oba do kanálu...

— Ne, Mít'o, ne, nevíš-li nic jiného, tedy jsem zase klidný K tomu nedojde.

— A proč se celý chvěješ? Víš, v čem je vtip? I když je Mítěnka čestný člověk (je hloupý, ale poctivý), je přece — smyslný. To je jeho osud a celá vnitřní náplň. To mu otec předal svou hanebnou smyslnost. Vždyť se jenom tobě, Aljošo, dívím: jak to, že jsi

panicem? Vždyť i ty jsi Karamazov. Vždyť ve vaší rodině je smyslnost dohnána do nejvyššího žáru. Ale teď ti tři vilníci druh za druhem to teď udělají... s noži za holinkou. Tři lidé se srazili čely a ty jsi, prosím, čtvrtý.

— Pokud se týká té ženy, mylíš se. Dmitrij jí... opovrhuje, — řekl Aljoša a jaksi se zachvěl.

— Že opovrhuje Grušeňkou? Ne, kamaráde, neopovrhuje jí. Když dokonce k vůli ní opustil svou nevěstu, tedy jí neopovrhuje. Tady... tady, kamaráde, je něco, co teď nepochopíš. Tady se zamiloval člověk v jakousi krásu, do ženského těla, nebo dokonce jenom v jedinou část ženského těla (to smyslný člověk pochopí), a pro ni dá vlastní děti, prodá otce a matku, Rusko a vlast; je poctivec a půjde a bude krást; je-li tichý — zabije, je-li věrný — stane se nevěrným. Pěvec ženských nožek, Puškin, nožky opěvoval v básních; jiní je neopěvují, ale nemohou se podívat na nožky bez křečí. Ale vždyť nejde jen o nožky... Tady, bratře, nepomáhá ani pohrdání, kdyby byl Grušeňkou pohrdal. A i když opovrhuje, přece se nemůže odtrhnout.

— Rozumím tomu, — vyhrkl pojednou Aljoša.

— Vskutku? A opravdu tomu asi rozumíš, když jsi tak hned vyhrkl, že rozumíš, — řekl Rakitin škodolibě. — Tys to řekl neočekávaně, to se ti vyrvalo z hrudi. Tím je přiznání cennější: bezpochyby toto téma je už ti známé, a tóra už jsi myslel, o smyslnosti! Ach, ty panici! Ty, Aljoško, jsi tichošlápek, ty jsi svatý, souhlasím, ale ty jsi tichošlápek a čert ví, nač už jsi nemyslel, čert ví,

co už nevíš! Panic, ale už prošel takovými hlubinami, už tě pozorují dávno. Ty jsi Karamazov, ty jsi celý Karamazov — a jistě něco znamená původ a rod. Po otci jsi smyslný, po matce »posedlý«. Proč se chvěješ? Či říkám pravdu? Víš co: Grušeňka mne prosila: »Přived' ho (totiž tebe), stáhnu s něho kutnu.« A jak prosila: přived ho, přived'! Jen jsem si pomyslel: čím ji tak zajímáš? Víš, i ona je neobyčejná žena!

— Pozdravuj ji, řekni, že nepřijdu, — křivě se usmál Aljoša. — Dopověz, Michaile, o čem jsi začal, a pak ti řeknu, co si myslím.

— Co bych ještě povídal, všechno je jasné. Všechno je to, kamaráde, stará písnička. Je-li v tobě člověk smyslný, co potom tvůj bratr Ivan, který je z těžé krve? Vždyť on je Karamazov. V tom je obsažena celá vaše karamazovská otázka: vilníci, ziskuchtivci a pobožnůstkáři! Tvůj bratr Ivan teď ze žertu tiskne bohoslovecké články z jakéhosi velmi hloupého neznámého úmyslu, ač je sám neznaboh, a sám se k té podlosti přiznává — ten tvůj bratr Ivan. Kromě toho bratru Mít'ovi přebírá nevěstu a zdá se, že se mu tento záměr podaří. A ještě jakým způsobem: za souhlasu samotného Mítěnky, protože Mítěnka mu sám svou nevěstu postupuje, aby se jí jenom zbavil a co nejdříve mohl utéci ke Grušeňce. A to všechno činí při své šlechetnosti a nezištnosti, všimni si toho. Právě ti lidé jsou nejosudnější! čert, aby vám potom všem rozuměl: sám doznává své hanebné jednání a sám leze do hanebností!

»Poslyš dál: Mítěnkovi teď leze do cesty stařík-otec. Vždyť ten se pojednou do Grušeňky zbláznil, vždyť se mi sbíhají sliny, jen když se na ni podívá. Vždyť jenom pro ni právě teď v cele ztropil ostudu, jenom proto, že Miusov se osmělil ji nazvat prostopášným stvořením. Zamiloval se hůř než kocour. Dříve mu jenom pomáhala v nějakých temných a hospodských obchodech za plat, ale teď pojednou se dovťípil a rozkoukal se, zdivočel, dotírá na ni s nabídkami, přirozeně nepoctivými. Nu, a srazili se, tatíček se synáčkem, na té cestičce.

»**Ale** Grušeňka nejde ani k tomu, ani k onomu, pořád ještě je nerozhodná, oba dráždí, snaží se rozpoznat, který je výhodnější, protože i když je možno tatíčka obrát o hodně peněz, za to se neožení a snad posléze ho popadne lakota a zatáhne měšec. V takovém případě má i Mítěnka svou cenu: peníze nemá, ale za to se může oženit. Ano, může se oženit! Opustí nevěstu, jedinečnou krasavici, Kateřinu Ivanovnu, bohatou, šlechtičnu a plukovnickou dceru, a ožení se s Grušeňkou, bývalou maitressou starého kupce, zhýralého mužika a městského starosty Samsonova. Z toho opravdu může vzejít kriminální srážka.

A na to také čeká tvůj bratr Ivan, protože pak bude **mít** žně i on: jednak získá Kateřinu Ivanovnu, po které prahne, jednak zhltně i šedesát tisíc jejího věna. Pro maličkého a holého človíčka jako je on, je to přece pro začátek velmi skvělé. A všimni si: nejen, že tím Mít'ů neurazí, nýbrž dokonce si ho zaváže do smrti vděčností. Vždyť určitě vím, že Mítěnka sám nahlas minulé neděle křičel opilý v hospodě, s

cikánkami, že je nehoden své nevěsty, Katěny, ale že je jí hoden bratr Ivan.

»A sama Kateřina Ivanovna přirozeně posléze neodmítne takového okouzujícího člověka, jako je Ivan Fjodorovič; vždyť už se teď mezi nimi kolísala. A jenom čím vás Ivan všechny tak okouzlil, že ho všichni tak uctíváte? Ale on se vám vysmívá. Myslí si, mám žně a kosím na vás účet.

— Jak ty to všechno víš? Proč mluvíš s takovým přesvědčením?

— zeptal se pojednou Aljoša příkře a zachmuřeně.

A proč se teď ptáš a proč se bojíš předem mé odpovědi? Znamená to, že souhlasíš, že jsem řekl pravdu.

— Nemáš rád Ivana. Ivan se nedá svést penězi.

— Opravdu? A krása Kateřiny Ivanovny? Vždyť tu nejde jen o peníze, i když šedesát tisíc je věc svůdná.

— Ivan má vyšší cíle. Ivana nesvedou ani tisíce. Ivan nehledá peněz, ani klidu. Snad hledá utrpení.

— Jaké tohle jsou zase sny? Ach, vy... šlechtici!

— Ech, Míso, má bouřlivou duši. Jeho rozum je v otroctví. Má velikou a nerozřešenou myšlenku. Je z těch, kteří nepotřebují milionů, ale potřebují rozluštit myšlenku.

— To je, Aljoško, plagiát. Opakuješ slova svého starce.

To vám Ivan dal hádanku! — s jasnou zlostí zvolal Rakitin.

Dokonce se změnil v obličej a rty se mu zkřivily. — Ale hádanka je to hloupá, hádat není co. Pohni trochu mozkiem — pochopíš. Jeho

článek jest směšný a nehezský. Slyšel jsem nedávno jeho hloupou teorii: »Není nesmrtelnosti duše, tedy není ani ctnosti, a všechno je dovoleno.« (A ostatně vzpomínáš si, jak tvůj bratr Mítěnka vykřikl: ^Zapamatuji si to!«) Je to svůdná teorie pro darebáky... nadávám, to je hloupé... tedy ne darebáky, ale pro školské fanffarony, »nerozřešitelnou hlubinou myšlenek«. Je to žvanil, a to je obsah: »S jedné strany nelze nepřiznat a s druhé strany nelze souhlasit!« Celá jeho teorie je ničemnost! Lidstvo samo v sobě najde sílu, aby žilo ctnostně, i když neuvěří v nesmrtelnost duše! Najde ji v lásce k svobodě, rovnosti, bratrství...

Rakitin se rozohnil, téměř se nemohl ani udržet. Ale náhle se zarazil, jako by si na něco vzpomněl.

— Nuže dost, — usmál se ještě křivěji, než dříve. — Proč se směješ? Myslíš, že říkám fráze?

— Ne, ani mne nenapadlo, abych si myslel, že mluvíš fráze. Jsi chytrý, ale... nech toho, smál jsem se z hlouposti. Chápu, ž? se můžeš rozohnit. Mít'o. Z tvého nadšen:

jsem se dovtípil, že Kateřina Ivanovna tobě samotnému není lhostejná.

Já, kamaráde, jsem to dávno tušil a proto také nemáš rád bratra Ivana. Žárlíš na něho?

— A na její penízky také žárlím? To chceš ještě říci?

— Ne, nemluvím nic o penězích, nebudu tě urážet.

— Věřím, protože jsi to řekl ty, ale přece vás vem čert s tvým bratrem Ivanem! Nikdo z vás nepochopí, že ho nemusím vůbec mít rád i bez Kateřiny Ivanovny. A proč bych ho měl rád, čert to vem! Vždyť má mne za hodná, aby mi nadával. Proč bych já neměl právo mu nadávat?

— Nikdy jsem neslyšel, že by o tobě řekl aspoň slovíčko, ať dobré či špatné; vůbec o tobě nemluví.

— Ale já jsem slyšel, že předevcírem u Kateřiny Ivanovny mi vynadal ze všech si! — hle, tedy jak se zajímal vaším pokorným služebníkem. A kdo, kamaráde, na koho potom žárlí — nevím! Ráčil pronést myšlenku, že neodhodlám-li se ke kariéře opata v nejbližší budoucnosti a neodhodlám-li se vstoupit do kláštera, že zcela jistě odjedu do Petrohradu a přimknu se k některému literárnímu časopisu, a to určitě k části kritické, budu psát asi deset let a posléze se toho časopisu sám zmocním. Pak jej budu vydávat a zcela jistě jej povedu v liberálním a ateistickém směru, se socialistickým odstínem, dokonce se slabým nátěrem socialismu, ale budu se při tom míti na pozoru, to jest ve skutečnosti budu držeti palec našim i vašim, a hlupákům budu sypat písek do očí. Konec mé kariéry, podle mínění tvého bratra, bude v tom, že nátěr socialismu nebude mi překážet, abych ukládal na běžný účet penízky z předplatného a příležitostně jimi budu dělat obchody pod vedením nějakého židáčka, tak dlouho, dokud si nepostavím v Petrohradě pořádný dům, abych do něj přestěhoval redakci, ale do ostatních poschodí že naberu nájemníky.

Dokonce označil i místo, kde dům bude u nového kamenného mostu přes Něvu, který je prý v Petrohradě projektován z Litějně na Viborskou...

— Ach, Míso, vždyť se to, prosím, všechno tak stane, do poslední písmenky! — vykřikl pojednou Aljoša, který se neudržel a vesele se zasmál.

— I vy se pouštíte do sarkasmu, Aleksěje Fjodoroviči.

— Ne, ne, žertuji, odpusť. Mám na mysli cosi docela jiného. Ale dovol: kdo by ti mohl sdělit takové podrobnosti a od koho by se mohl o nich dozvědět? Tys přece nemohl být osobně u Kateřiny Ivanovny, když o tobě mluvil?

— Nebyl jsem tam, za to tam byl Dmitrij Fjodorovič, a já jsem to slyšel na vlastní uši od Dmitrije Fjodoroviče, totiž, chceš-li, mně to nepovídal, ale vyslechl jsem to, rozumí se, nevolky, protože jsem seděl u Grušeňky v její ložnici a nemohl jsem po celou dobu odejít, dokud Dmitrij Fjodorovič byl ve vedlejším pokoji.

— Ach ano, zapomněl jsem, vždyť je to tvoje příbuzná.

— Příbuzná? Že Grušeňka je moje příbuzná? — vykřikl pojednou Rakitin, všecek se začervenav. — Což jsi se zbláznil? Nemáš mozek v pořádku.

— A co je? Což není tvá příbuzná? Slyšel jsem...

— Kde jsi to mohl slyšet? Ne, vy páni Karamazovové, na jakou velikou a starou šlechtu si hrajete, a při tom tvůj otec běhal jako šašek kolem cizích stolů a z milosti byl trpěn v kuchyni. Dejme

tomu, že jsem jenom syn popa a nic neznaménám před vámi, šlechtici, ale neurážíte mne tak vesele a nestydatě. I já mám svou čest, Aleksěji Fjodoroviči. Nemohu přece být příbuzný Grušeňky, veřejné děvky, račte to pochopit!

Rakitin byl velice rozčilen.

— Odpusť mi, proboha, nijak jsem to nemohl předpokládat... a jaká že je veřejná holka? Což je... taková? — začervenal se pojednou Aljoša. — Opakuji ti, slyšel jsem, že je tvá příbuzná. Chodíš k ní často a sám jsi mi říkal, že k ní nejsi poután milostnými svazky... Nikdy jsem si nepomyslel, že právě ty jí tak pohrdáš! Což si to vsutku zaslouží?

— Navštěvuji-li ji, mohu mít své příčiny, a to ti musí stačit. A pokud se týče příbuzenství, tedy spíše tvůj bratr, či dokonce sám tatínek ti z ní udělá příbuznou, a ne mní. Nu, už jsme přišli. Jdi raději do kuchyně. Ach, co je, co se děje? Či jsme se opozdili? Přece nemohli tak rychle poobědvat? či tu zase něco vyvedli Karamazovové? Jistě tomu tak bude! Hle, je tu tvůj tatínek a za ním Ivan Fjodorovič. To utekli od opata. Hle, otec Isidor křičí za nimi něco se schodů. I tvůj otec křičí a mává rukama, jistě nadává. A tamhle už odjíždí v kočáru Miusov, vidíš, jak jede. Hle, i statkář Maksimov utíká — stal se tu skandál. Bezpochyby oběd nebyl! Snad nenatloukli opatovi? Či snad natloukli jim? To by jim patřilo!...

Rakitin nekřičel nadarmo. Skutečně se udal skandál, neslýchaný a neočekávaný. Všechno se stalo »z vnuknutí«.

VIII. SKANDÁL.

Když Miusov a Ivan Fjodorovič už vcházeli k opatovi, v Petru Aleksandroviči, jakožto v člověku upřímně spořádaném a delikátním, odehrál se rychle jeden proces, ušlechtilý svým způsobem: zastyděl se, že se zlobil. Pocítil v nitru, že ničemného Fjodora Pavloviče měl si vlastně na tolik nevážit, že neměl v cele starcově ztrácet chladnokrevnost a že neměl se tak zmásti, jak se to přihodilo.

»Ostatně mnichové za nic nemohou«, — dospěl k závěru náhle na schodišti k opatovi, — »a jsou-li tu řádní lidé (vždyť se zdá, že otec opat je rovněž ze šlechty), tedy proč by člověk k nim nebyl milý, laskavý a zdvořilý?«...

»Hádat se nebudu, dokonce budu přisvědčovat, upoutám je laskavostí a... a... posléze jim dokážu, že nejsem spolčen s tím Ezopem, s tím šaškem, s tím paňácou, a že jsem se do toho dostal právě tak, jako oni všichni«...

Rozhodl se, že sporné kácení lesů a rybolov (ani nevěděl, kde to všechno je) jim definitivně postoupí, jednou pro vždy, ještě dnes, tím spíše, že to všechno za tohle nestálo a rozhodl se, že zastaví všechny svoje spory s klášteřem.

Všechny tyto blahé záměry se ještě upevnily, když vstoupil do jídelny otce opata. Jídelnu opat vlastně ani neměl, protože měl všeho všudy v celé budově jenom dva pokoje ovšem daleko rozlehlejší a pohodlnější, než měl starec. Ale zařízení pokojů také nevynikalo

zvláštním pohodlím: nábytek byl kožený, z černého dřeva, udělaný podle staré módy dvacátých let; podlahy nebyly ani natřeny; za to se vše lesklo čistotou, na oknech bylo mnoho drahých květin.

Ale hlavní přepych v tuto chvíli představoval nádherně vypravený stůl, i když ostatně je to řečeno relativně: ubrus byl čistý, nádobí se lesklo; znamenitě vypečený chléb tří druhů, dvě lahve vína, dvě lahve velkolepého klášterního medu a veliký skleněný džbán s klášterním kvasem, proslulým v okolí. Vodka tam vůbec nebyla.

Rakitin potom vyprávěl, že oběd byl tentokrát připraven z pěti chodů: byla rybí polévka se sterledí a pirožky s rybami; potom měkce uvařená ryba, jaksi neobyčejně a zvláště připravená; potom kotlety z červených ryb, zmrzlina a kompot, a posléze kaše jako sladká jídlo. Všechno to vyčenichal Rakitin, který to nevydržel a schválně se podíval do opatské kuchyně, s níž měl také styky.

Styky měl všude, ale škodil mu jazyk. Srdce měl příliš nepokojné a závistivé. Svě značné schopnosti si úplně uvědomoval, ale nervosně je zveličoval ve své samolibosti. Věděl dobře, že bude svého druhu významnou osobností, ale Aljošu, který ho měl velice rád, trápilo, že jeho přítel Rakitin není čestný a vůbec si to neuvědomuje, naopak, poněvadž ví, že neukradne peníze se stolu, pokládá se rozhodně za člověka nanejvýše čestného. Tady nemohl nic učiniti nejen Aljoša, nýbrž nikdo.

Rakitin jako málo důležitá osobnost nemohl býti pozván k obědu, ale za to byli pozváni otec Josef, otec Paisij a s nimi ještě jeden

mnich. Čekali v jídelně na opata, když vstoupil Petr Aleksandrovič Kalganov a Ivan Fjodorovič. Stranou také čekal statkář Maksimov.

Otce opat, aby mohl uvítati hosty, vstoupil přímo do středu pokoje. Byl to vysoký, hubený, ale stále ještě silný stařec, černovlasý, velmi prošedivělý, s protáhlou, asketickou a vážnou tváří. Uklonil se hostem mlčky, ale ti tentokrát si dali požehnat. Miusov se odhodlal dokonce políbu mu ruku, ale opat se včas nějak odvrátil, takže k políbení ruky nedošlo. Zato Ivan Fjodorovič a Kalganov přijali tentokrát požehnání úplně, to jest s nejprostodušnějším a prstonárodním políbením ruky.

— Musíme se vám velmi omluviti, vaše velebnosti, — začal Petr Aleksandrovič, laskavě se zubě, ale přece vážným a uctivým tónem, — omluviti se vám, že přicházíme sami, bez pozvaného vámi našeho společníka, Fjodora Pavloviče; byl nucen zřici se vaší hostiny a nikoli bez příčiny. V cele u nejdůstojnějšího otce Zosimy, dav se unést svým nešťastným příbuzenským sporem se synem, pronesl několik slov úplně nevhodných... krátce řečeno, úplně neslušných... Což je vám, jak se zdá (podíval se na mnichy) asi známo. A pak, uvědomuje si sám svou vinu a upřímná se kaje, zastyděl se a nemoha přemoci stud, prosil nás mne a svého syna Ivana Fjodoroviče, abychom vám přednesli jeho nejhlubší politování, zármutek a kajícínost... krátce řečeno, doufá a chce napravit všechno potom, ale nyní vás žádá s prosbou o požehnání, abyste zapomněl BÍ to, co se přihodilo...

Miusov se odmlčel. Když pronesl poslední slova své tirády, byl tak sebou úplně spokojen, že v jeho duši nezůstala ani stopa po nedávném podráždění. Opět miloval úplně a upřímně lidstvo. Opat, jenž vyslechl ho s vážností, lehce naklonil hlavu a řekl v odpověď:

— Lituji velice, že není přítomen. Možná, že by si u stolu nás zamiloval a rovněž my jeho. Račte, prosím, pánové, zasednout k hostině. Přistoupil k svatému obrazu a počal říkati nahlas modlitbu,

Všichni sklonili uctivě hlavu a statkář Maksimov vystoupil dokonce až do popředí se sepjatýma rukama, na důkaz zvláštní zbožnosti.

A tady právě ukázal Fjodor Pavlovič svůj poslední kousek. Je třeba poznamenati, že skutečně chtěl odjetí a skutečně pocítil, že je nemožno po hanebném chování v starcově cele jíti, jako by se nechumelilo, k opatovi na oběd: ne, že by se styděl za sebe, nebo se nějak obviňoval, snad právě naopak; ale přece cítil, že obědvat bylo by neslušné. Avšak jakmile přijel k prahu hostince jeho vrzající kočár, pojednou se zastavil, když už do něho vstupoval.

Vzpomněl si na vlastní slova u starce:

»Stále se mi zdá, když někam vcházím, že jsem podlejší než všichni, a že mne všichni pokládají za šaška — tak jim tedy skutečně zahraji šaška, protože jsou všichni do jednoho hloupější a podlejší než já.«

Zachtělo se mu pomstíti se za vlastní hnusnost. Nyní právě si náhle vzpomněl, jak se ho kdysi, ještě před tím tázali:

»Proč nenávidíte tamtoho ?« A on odpověděl tehdy v návalu své šaškovské nestydatosti:

»Ale za tohle: nic mí, pravda, neudělal, ale za to já jsem mu provedl nějakou nesvědomitou hnusnost, a jak jsem ji udělal, tak jsem ho hned počal nenáviděti.«

Vzpomenuv si na to, tiše a zlostně se usmál v minutovém rozmyšlení. Jeho oči se zaleskly a i jeho rty se zachvěly.

»A když jsem začal, tak také skončím«, rozhodl se náhle. Jeho nejtajnější pocit v tomto okamžiku by bylo možno vyjádřiti těmito slovy:

»Když už se nemohu rehabilitovat, tedy plivnu do tváře, nestydím se před vámi a bašta!«

Rozkázal kočímu, aby počkal a sám se vrátil rychlým kroky do kláštera přímo k opatovi. Nevěděl ještě dobře, c; učiní, ale věděl, že se již neovládá a — potřebuje jen ponuknutí — a v okamžiku dojde do posledních mezí nějaké ohavnosti — ostatně jen ohavnosti, ale jistě ne nějakého zločinu, nebo skutku, za který může býti soudem potrestán. Pokud se toho týkalo, uměl se vždy ovládat a dokonce se sám sobě divil v některých případech.

Objevil se v opatové jídelně právě ve chvíli, když se skončila modlitba a všichni zasedli k stolu. Zastavil se na prahu, obhlédl společnost a zasmál se dlouhým, drzým a zlým smíchem, dívaje se všem odvázně do očí.

— A vy jste mysleli, že jsem odjel, a já jsem tady! — zvolal na celou síň.

Na okamžik se všichni na něho dívali upřeně a mlčeli a náhle všichni pocítili, že nastane cosi odporného, ohavného, nevyhnutelný skandál. Petr Aleksandrovič upadl z nejdobromyslnější nálady do nejzúřivější. Všechno, co již uhaslo a ztichlo v jeho srdci, okamžitě oživilo a vzbouřilo se,

— Ne, to nemohu vydržet! — zvolal, — vůbec nemohu a... nesnesu to!

Krev mu vstoupila do hlavy. Dokonce se pletl, ale nestaral se již o sloh a chopil se svého klobouku.

— Tak on nemůže? — zvolal Fjodor Pavlovič — »vždyťDec nemůže a nesnese to?« Vaše velebnosti, mám vejít, nebo nemám? Přijmete hosta?

— Račte prosím, z celého srdce, — odpověděl opat, — pánové, dovoluji si, — dodal náhle, — požádati vás z celé duše, abyste zanechajíce svých náhodných rozepří, obrátili se v příbuzenské shodě k modlitbě k hospodinu, za naší prosté hostiny...

— Ne, ne, to je nemožné, — zvolal Petr Aleksandrovič, jakoby se nemohl ovládnout.

— Když je to Petru Aleksandroviči nemožné — tak je mi to také nemožné, nezůstanu tady. Proto jsem sem také šel.

Budu nyní všude s Petrem Aleksandrovičem: odejdete-li, Petře Aleksandroviči, tak půjdu, zůstanete-li, zůstanu. Na příbuzenskou

shodu jste marně narážel, otče opate: neuznává, že by byl mým příbuzným. Že je tomu tak, von Sohne? A vida, tady stojí von Sohn. Na zdar, von Sohne!

— To... říkáte... mně? — bručel překvapený statkář Maksimov.

— To se ví, že tobě, — zvolal Fjodor Pavlovič, — komu jinému? Přece nemůže být otec opat von Sohnem.

— Ale vždyť já také nejsem von Sohn, já jsem Maksimov.

— Ne, ty jsi von Sohn. Vaše velebnosti, víte, co je to von Sohn? Byl takový trestní proces: zabili ho v domě hříchů — tak, myslím, nazývají u vás ta místa — zabili ho a oloupili bez ohledu k jeho šedinám, vecpali do bedny, zabalili ho a poslali ho jako nákladní zboží ve vagóně z Petrohradu do Moskvy, a když ho zabadňovali, tak ty kněžky hříchu zpívaly písně a hrály na housle, to jest na fortepiano. Tak, to je ten von Sohn. Vstal z mrtvých, že ano, von Sohne?

— Co je to vlastně? Co je to vlastně? — bylo slyšeli hlasy ve skupině mnichů.

— Jdeme! — zvolal Petr Aleksandrovič, obraceje se ke Kalganovovi.

— Ne, pane, dovolte! — pisklavě je přerušil Fjodor Pavlovič, učiniv ještě krok po pokoji. — Dovolte, abych to dokončil. Tam, v cele, jste nade mnou ohrnovali nosy, že prý jsem se choval neslušně, a to právě proto, že jsem mluvil o pískořících. Petr Aleksandrovič Miusov, můj příbuzný, má rád, když v řeči je plus de noblesse que de

sincérité, a já naopak mám rád, když v mé řeči je plus de sincérité, que noblesse, a vykašlu se na noblesse! Že ano, von Sohne? Dovolte, otče opate, ačkoli jsem šašek, hraju si na šaška, jsem rytíř cti a chci se vyjádřit. Ano, jsem rytíř cti a Petr Aleksandrovič — to je jen přehnaná samolibost a nic více. Přijel jsem sem, snad před chvílí, abych se podíval a vyjádřil. Můj syn Aleksěj hledá tady spásu své duše; já, jeho otec, se starám o jeho osud a musím se starat. Vyslechl jsem všechno a přetvařoval jsem se, ano, díval jsem se tiše a nyní chci vám zahrát poslední jednání představení. U nás je to přece tak? U nás kdo padá, ten už leží. U nás, co upadlo, tak už lež na věky! A jak by ne! A já chci vstát. Svatí otcové, jsem nad vámi rozhořčen. Zpověď je velké tajemství, jehož si vážím, a jsem hotov padnouti před ním na zemi, ale tady pojednou v cele jsou všichni na kolenou a zpovídají se veřejně. Což je dovoleno zpovídati se veřejně? Svatými otci byla určena zpověď mezi čtyřma očima, a jen tehdy bude tajemstvím, a to odedávna. A jak mu to řeknu za přítomnosti všech, že jsem na příklad takový a makový... nu, to jest takový a makový, chápete? Někdy je to dokonce neslušné to říkat. Tak vždyť je to skándál! Ne otcové, tady ještě člověk upadne do sektářství... Hned, jak mi bude možno, napíšu o tom Synodu a vezmu svého syna Aleksěje odtud...

Zde je třeba poznámky. Fjodor Pavlovič někde slyšel zvonit, šířily se kdysi klepy, zlé, které se dostaly až arcibiskupovi (nejenom z našeho, ale i z jiných klášterů, kde by'. zaveden kult starců), že prý

jsou příliš povyšováni starci, že to škodí dokonce hodnosti opatské a že mezi jiným prý starci zneužívají tajemství zpovědi a tak dále a tak (lák Obvinění nesmyslná, která padla svou dobou sama sebou, u nás a všude.

Avšak hloupý d'ábel, který se zmocnil a nesl Fjodora Pavloviče na jeho hloupých nervech kamsi ještě dále a dále do ostudné propasti, vnukl mu toto dávné obvinění, z něhož nechápal Fjodor Pavlovič ani slovo. Vždyť ani je nemohl srozumitelně vyjádřit, tím spíše, že tentokrát nikdo neklečel v cele starcově na kolenou a veřejně se nezpovídal, takže Fjodor Pavlovič nemohl nic takového sám vidět a mluvil jen na základě starých klepů a výmyslů, které si jaksi připomněl.

Avšak když vyslovil svou hloupost, pocítil, že napletl ohavný nesmysl a náhle se mu chtělo ihned dokázati posluchačům a především sobě samému, že vůbec neřekl hloupost, a ačkoliv výborně věděl, že každé příští slovo bude stále více a nesmyslněji rozmnožovat již vyslovenou hloupost — nemohl se udržet a letěl jako se skály.

— Jaká podlost! — vykřikl Petr Aleksandrovič.

— Promiňte, — řekl náhle opat. — Bylo řečeno v daných dobách: »I počali mluvíti o mně mnoho i mrzké věci. Já pak, slyše to, pravil jsem k sobě: toto jest lék Ježíšův, kterýž mně poslal na vyléčení samolibosti duše mé,« a **proto** i my vám děkujeme s pokorností, náš vzácný hosti!

A uklonil se Fjodoru Pavlovič! po pás.

— Heleďme se! Pánbíčkářství a staré fráze! Staré fráze a stará gesta! Stará lež a ordinární poklony až do země! Známe ty poklony! »Polibek na ústa a vraž dýku do srdce.« jak je to v Schillerových »Loupežnících«. Nemám rád, otcové, faleš a chci pravdu! Avšak v pískeřičkách není pravda, to jsem již prohlásil! Otcové mniši, proč se postíte? Proč čekáte za to náhradu na nebesích? Vždyť za takovou náhradu já se budu také postit! Ne, svatý mnichu, máš být dobrodincem v životě, máš přinésti užitek společnosti a nezavírat se v klášteře bez starostí o chleba a neočekávat sám náhradu nahoře — to už bude těžší. Také to dovedu, otče. opate, pěkně říci. Co máte tady připraveno — přistoupil ke stolu, — staré portské víno značky Faktory, médoc ze skladu bratří Jelisejevových, vida, otcové! To se nepodobá pískeřičkům. Tak si tady lahvičky postavili otcové, checheche! A kdo vám to všechno sem přitáhl? To byl ruský **mužik**, který sem nosí groš, vydřený svými mozolnými rukama, odtrhuje jej od úst rodiny a státních potřeb. Vy, vy, svatí otcové, vyssáváte lid!

— To je již vůbec nedůstojné od vás, — řekl otec Josef. Otec Paisij tvrdošijně mlčel. Miusov vyběhl z pokoje a za ním Kalganov.

— Nu, otcové, já jdu za Petrem Aleksandrovičem! Už k vám nikdy nepřijdu, třeba byste prosili na kolenou, nepřijdu. Tisíc rubílků jsem vám poslal, to jste si zase o!žpvali prsty, checheche! Ne, už nic nedám, pomstím se za své mládí, za své ponížení! — udeřil pěstí do stolu v záchvatu uměle vyvolaného pohnutí, — mnoho znamenal

tento klášter v mém životě! Mnoho hořkých slz jsem k vůli němu prolil! Naváděli jste mou ženu, posedlou, proti mně. Proklínali jste mne na sedmi církevních sborech a zostuzovali v okolí! Dosti, otcové, nyní je století liberální. Století parníků a železnic. Nikoli tisíc, ale ani sto rublů, ani sto kopejek, nic ode mne nedostanete!

Opět je třeba poznámka. Nikdy neznamenal nic zvláštního klášter v jeho životě a žádné hořké slzy k vůli němu neproléval. Avšak byl tak přemožen uměle vyvolanými svými slzami, že na okamžik tomu div sám nevěřil; dokonce zaplakal steskem, ale v témž okamžiku pocítil, že nastal čas k ústupu. Opat v odpověď na jeho zlostnou lež sklopil hlavu a opět důrazně pronesl:

— Bylo řečeno znovu: »Vytrp obezřele valící se na tebe nevolné zneuctění s radostí a nermuť se, aniž v nenávist pojímej zneuctívajícího tebe.« Tak učinme i my.

— Zdrávi povídali, tydly mýdly! A ostatní galymatyáš! Žvaňte si, otcové, já půjdu. A syna svého Aleksěje беру od vás svou mocí otce navždy. Ivane Fjodoroviči, můj uctivý synu, dovolte, abych vám rozkázal, abyste šel se mnou! Von Sohne, nač tady zůstáváš! Přijď ke mně do města. U mně je veselo. Je to pár kroků a místo postního oleje ti připravím podsvinče s kaší; naobědváme se, vypijem koňak a potom likér. Mám tam takový zvláštní... Hej, von Sohne, hled' si svého štěstí!

Vyšel, křiče a gestikuluje a v tomto okamžiku uviděl ho Rakitin vycházet a ukázal ho Aljošovi.

— Aleksěji! — zvolal na něho z dálky otec, uviděv ho, — přijed' ke mně dnes navždy a přivez si své peřiny a matraci, aby po tobě nezůstala ani stopa.

Aljoša se zarazil, jako zdřevěnělý, mlčky a pozorně se dívaje na scénu. Zatím vlezl Fjodor Pavlovič do kočáru a za ním mlčky a pochmurně počal vstupovat Ivan Fjodorovič, dokonce se ani neobrátil k Aljošovi, aby se rozloučil. Avšak zde nastala ještě jedna bláznovská, téměř neuvěřitelná scéna, která doplnila epizodu.

Náhle se objevil u stupátka kočáru statkář Maksimov. Přiběhl udýchaný, aby se neopozdil. Rakitin i Aljoša viděli, jak běžel. Pospíchal tak, že v netrpělivosti vstoupil již nohou na stupátko, na kterém byla ještě levá noha Ivana. Fjodoroviče a chytнув se dvířek, počal lézt do kočáru.

— I já, i já jdu s vámi! — vykřikoval, poskakuje a směje se drobným veselým smíchem a s blažeností ve tváři a ke všemu ochoten, — vezměte mně také!

— Nu, co jsem to říkal, — zvolal vítězoslavně Fjodor Pavlovič, — vždyť je to von Sohn! Vždyť je to skutečný, z mrtvých vstalý von Sohn! A jak jsi se odtamtud dostal? Co si to tam natropil a jak si mohl odejít od stolu? Vždyť k tomu je třeba mítí měděné čelo! Mám také čelo, bratře, ale tvému se divím! Skoč, skoč rychle! Pust' ho, Váňo, bude veselo. On si tu sedne nějak na zemi u nohou. Sedneš si, von Sohne? Nebo, abychom ho posadili na kozlík ke kočímu... lez na kozlík, von Sohne!

Avšak Ivan Fjodorovič, jenž si už usedl na své místo, mlčky a ze vší síly udeřil náhle do prsou Maksimova, takže odletěl na sáh. Jestliže neupadl, bylo jenom náhodou,

— Jeď! — zlostně zvolal na kočího Ivan Fjodorovič.

— Nu, co to děláš? Co to znamená? Proč jsi ho tak praštil? — divil se Fjodor Pavlovič, ale kočár se již hnul. Ivan Fjodorovič neodpověděl.

— Vida ho! — odmlčev se na dvě minuty, řekl opět Fjodor Pavlovič, dívaje se na syna. — Sám jsi tento klášter vymyslíl, sám jsi mne podporoval, sám jsi mi všechno schvaloval, tak proč se nyní zlobíš?

— Nemelte hlouposti, odpočiňte si trochu aspoň teď, — řekl příkře Ivan Fjodorovič.

Fjodor Pavlovič se opět na dvě minuty odmlčel.

— Ted' by byl dobrý koňak, — poznamenal setitenčtíž. Avšak Ivan Fjodorovič neodpověděl.

— Až přijedem, tak se napiješ.

— Ivan Fjodorovič stále mlčel.

Fjodor Pavlovič počkal opět dvě minuty:

— A Aljošku přece vezmu z kláštera, třeba vám to bude velmi nepříjemné, vážený Karle von Moor.

Ivan Fjodorovič pokrčil opovržlivě rameny a odvrátiv se, počal se dívati na cestu. Pak již nepromluvili spolu po celou cestu.

Kniha třetí. CHLÍPNÍCI.

I. V ČELEDNÍKU.

Dům Fjodora Pavloviče Karamazova stál daleko od středu města, ale přece ne úplně na předměstí. Byl dosti vetší, ale zevnějšek měl příjemný: jednopatrový s mezzaninem, natřený šedou barvou a s červenou plechovou střechou. Ostatně mohl stát ještě velmi dlouho, byl prostorný a útulný. Bylo v něm mnoho různých pokojíčků, různých skryší a neočekávaných schodišť. Byly v něm také krysy, ale Fjodor Pavlovič se na ně zcela nezlobil: »Přece to není tak nudné večer, když zůstaneš sám.« A skutečně měl zvyk propouštět sluhu na noc do křídla domu a zůstat sám v domě po celou noc.

Toto křídlo stálo na dvoře, bylo veliké a pevné. V něm také byla na přání Fjodora Pavloviče kuchyně, ačkoli kuchyně byla i v domě; ale neměl rád zápach z kuchyně a jídla mu nosili přes dvůr v zimě i v létě. Vůbec tento dům byl vystaven pro velikou rodinu a pánů a sluhů se tu mohlo umístiti daleko více. Avšak v době našeho vypravování žil v domě jen Fjodor Pavlovič s Ivanem Fjodorovičem a v křídle pro čeled' jen tři sluhové: stařec Grigorij, stařena Marfa, jeho žena, a sluha Smerďakov, ještě mladý muž.

Je třeba se o těchto třech služebných zmíniti poněkud podrobněji. O starci Grigorijovi Vasiljiči Kutuzovovi už jsme toho ostatně řekli dost. Byl to člověk tvrdý a neústupný, který šel za svým cílem

tvrdšíjně a přímočaře, když se mu tento cíl ovšem z nějakých příčin (často podivuhodně nelogických) zdál být nezvratnou pravdou. Celkem to byl člověk poctivý a neúplatný.

Jeho žena, Maria Ignatěvna, ač se po celý život bez odmluv skláněla před vůlí mužovou, přece ho někdy hrozně zlobívala, na příklad hned po osvobození sedláků prosila, aby odešli od Fjodora Pavloviče do Moskvy a tam si najali nějaký obchůdek (měli nějaké peníze); ale Grigorij se tehdy rozhodl jednou pro vždy, že žena říká nesmysly, »protože každá ženská je mrcha«, a že nemohou odejít od dřívějšího pána, ať už je jakýkoliv, ^protože je to nyčko jejich povinnost«.

— Víš, co je povinnost? — řekl Marfě Ignatěvně.

— Co je povinnost, vím, Grigoriji Vasiljeviči, ale jaká pak je to povinnost, abychom tady zůstali, to mi nikdy nepůjde na rozum, — odpověděla tvrdě Marfa Ignatěvna.

— Ať ti to jde na rozum nebo ne, tak se to stane. A od nynějška mlč.

Tak se také stalo: neodešli a Fjodor Pavlovič stanovil jim služné, neveliké, a služné jim vskutku platil. Grigorij kromě toho věděl, že má na pána nesporný vliv. Cítil to a bylo to pravda: chytrý a tvrdšíjný blázen Fjodor Pavlovič, který měl velmi tvrdou povahu »v některých věcech života«, jak sám říkal, býval, až se sám divil, dokonce příliš slabý povahou v některých jiných »věcech života«. Dobře věděl v jakých, věděl to a mnohého se bál. V některých

věcech života bylo třeba míti se na pozoru a při tom by bylo těžko se obejít bez věrného člověka a Grigorij byl člověk nesmírně věrný.

Také se stávalo, že Fjodor Pavlovič mnohokrát průběhem své kariéry mohl být bit a do krve bit, ale vždy ho vyprostil Grigorij, třeba mu po každé potom čítal levity. Ale jenom rány by nelekaly Fjodora Pavloviče: stávaly se důležitější případy a dokonce velmi jemné a složité, když Fjodor Pavlovič snad ani sám nebyl s to, aby přiznal neobyčejnou potřebu míti věrného a blízkého člověka, kterou chvilkami a nejasně někdy náhle začal v sobě pociťovati.

Byly to případy téměř chorobné: Fjodor Pavlovič, veliký prostopášník a ve své chlípnosti často krutý, jako zlý hmyz, náhle pociťoval v sobě někdy, v opilých chvílích, duševní strach a mravní otřes, který se téměř, abychom tak řekli, dokonce fysicky ohrázel v jeho duši. »Duše se mi v těch chvílích zrovna třepetá v hrdle«, říkával někdy. A v takových okamžicích měl rád, aby u něho, na blízku, třeba snad ani ne v tomto pokoji, ale aspoň ve křídle domu byl takový člověk, oddaný, tvrdý, docela ne takový, jako byl on, nikoli prostopášný, který by i viděl všechnu dokonanou prostopášnost a znal všechna tajemství, přece by to všechno připouštěl z oddanosti, neprotivil se a hlavně by nevyčítal a ničím by nehrozil, ani tresty pozemskými, ani posmrtnými; a kdyby bylo třeba, že by ho ochránil, — od koho? Od kohosi neznámého, ale strašného a nebezpečného.

Hlavně šlo o to, aby zde byl nezbytně jiný člověk, starý a přátelsky nakloněný, aby v chorobné chvíli ho mohl zavolati, jenom proto, aby se podíval do jeho tváře, snad prohodil slovíčko, třebaš nějaké docela vedlejší, a když ten člověk nic nebude říkat, nebude se zlobit, jaksi se ulehčí srdci; a kdyby se zlobil, nu, pak by mu bylo smutněji.

Stávalo se (ostatně však velmi zřídka), že Fjodor Pavlovič šel dokonce v noci do křídla domu budit Grigorije, aby na chvilku k němu přišel. Grigorij přišel a Fjodor Pavlovič začal mluvit o úplných hloupostech a brzy ho propouštěl, někdy dokonce s posměškem a žertíčkem; pak plivl a lehl si spát a spal už spánkem spravedlivého. Cosi takového se stalo s Fjodorem Pavlovičem i po příjezdu Aljošově. Aljoša »pronikl mu srdcem« proto, že »bydlel zde, všechno viděl a nic nevytýkal«. Nedosti na tom, přinesl sebou nebývalou věc: úplný nedostatek jakéhokoli opovržení k němu, staříkovi, naopak neustálou laskavost a úplně přirozenou, srdečnou náklonnost k němu, kterou si tak málo zasloužil. Všechno to bylo starému obejdovi, který žil bez rodiny, překvapením úplně neočekávaným, pro něho, který dosud miloval jenom »nečistotu«. Po odchodu Aljošově si přiznal, že pochopil cosi, co dosud nechtěl chápat.

Už jsem připomněl na začátku svého vypravování, jak Grigorij nenáviděl Adelaidu Ivanovnu, prvou ženu Fjodora Pavloviče a matku prvního jeho syna Dmitrije Fjodoroviče, a jak naopak se zastával jeho

druhé ženy, »posedlé«, Sofije Ivanovny, proti svému vlastnímu pánovi a proti každému, komu by bylo napadlo o ní pronést špatné nebo lehkovážné slovo. Sympatie k této nešťastnici se v něm měnila v cosi posvátného, takže ani po dvaceti letech by nebyl strpěl od kohokoli byt' jenom špatné narážky na ni a ihned by byl pomlouvače odbyl.

Soudě podle jeho zevnějšku, byl Grigorij člověk chladný a vážný, který nežvanil, pronášel slova dobře odvážená, nikoli lehkomyšlná. Také by nebylo možno se v něm vyznat na první pohled, zda miloval svou plachou a pokornou ženu či nikoli, ale vskutku ji opravdu miloval a ona to přirozeně chápala. Tato Marfa Ignatěvna byla žena nejenom nikoli hloupá, nýbrž možná i chytřejší svého muže, při nejmenším rozumnější než on ve věcech světských, ale při tom se mu podřizovala bez reptání a mlčky už od samého začátku manželství a nesporně uznávala jeho duševní svrchovanost.

Je zajímavé, že po celý svůj život neobyčejně málo spolu mluvili, leda jen o nejnutnějších a všedních věcech. Vážný a povznesený Grigorij myslel na své věci a starosti vždy sám, takže Marfa Ignatěvna už dávno pochopila jednou provždy, že vůbec nepotřebuje jejích rad. Cítila, že muž si cení jejího mlčení a že za to uznává její rozumnost.

Nikdy ji nebil, snad všeho všude jenom jednou a i tenkrát jenom lehce. V prvním roce manželství Adelaidy Ivanovny a Fjodora Pavloviče jednou na vesnici byly sebrány selské dívky a ženy,

tenkrát ještě nevolnice, aby na panském dvoru zpívaly a tančily. Začaly »Na lukách...« a pojednou Maria Ignatěvna, tenkrát ještě mladá žena, vyskočila před sbor a začala tančit »ruskou« zvláštním způsobem, nikoliv po vesničku, jako selské ženy, nýbrž jak tančila ona, když byla ještě ve dvorské čeledi u bohatých Miusových na jejich domácím statkářském divadle, kde vyučoval herce tanci taneční mistr, objednaný z Moskvy. Grigorij viděl, jak jeho žena tančila, a pak doma ve své chatě za hodinu jí dal naučení, vytahav ji trochu za vlasy. Ale tím se také bití jednou pro vždy skončilo a už se neopakovalo ani jednou po celý život a Marfa Ignatěvna se zapřísáhla, že nebude už tančit.

Děti jim bůh nedal, měli jediné děťátko, ale i to umřelo. Grigorij zřejmě měl děti rád, ani se tím netajil, to jest nestyděl se to říci. Dmitrije Fjodoroviče se ujal, když utekla Adelaida Ivanovna, jako tříletého hošíka a pipal se s ním téměř rok, sám ho česal hřebínkem a dokonce ho sám myl v neckách. Potom se staral o Ivana Fjodoroviče i o Aljošu, za co také dostal pohlavek. Ale o tom všem už jsem vyprávěl.

Jeho vlastní dítě potěšilo ho jenom pouhou nadějí, když Maria Ignatěvna byla ještě těhotná. Když se pak narodilo, ranilo jeho srdce zármutkem a hrůzou. Věc byla v tom, že hošík se narodil s šesti prsty. Když to Grigorij uviděl, byl tak zaražen, že nejenom mlčel až do dne křtu, nýbrž i schválně chodil mlčet do zahrady. Byl podzim a celé tři dni ke pal záhony na zeleninové zahradě. Třetího dne měl být

hošík pokřtěn; Grigorij v tu dobu už měl jakýsi záměr. Když vešel do chaty, kde už se shromáždili účastníci křtu a přišli hosté a posléze i sám Fjodor Pavlovič, který přišel osobně jako kmotr, pojednou prohlásil, že děťátko »by vůbec nebylo třeba křtít« — neřekl to nahlas, nemluvil široce, sotva vycedil slovíčko za slovíčkem a jenom se tupě a upřeně díval na kněze.

— A proč? — s veselým údivem zeptal se kněz.

— Protože je to... drak... — zamumlal Grigorij'.

— Jaký drak, proč drak? Grigorij se na chvíli zamlčel.

— Stalo se smíšení přírody... — zašeptal třeba velmi nejasně, přece velmi tvrdě, a zřejmě si nepřeje se o tom ještě šířit.

Zasmáli se a přirozeně ubohé děťátko pokřtili. Grigorij se modlil u křtílnice usilovně, ale svého mínění o novorozeňátku nezměnil. Ostatně ničemu nepřekážel, jenom po celé dvě neděle, pokud byl chorobný hošíček živ, téměř se na něho nepodíval, ba ani nechtěl si ho všimnout a většinou nebyl doma.

Ale když hošík za dvě neděle umřel na psotník, sám ho položil do hrobečku, díval se na něho s hlubokým smutkem, a když zasypali jeho nehluboký maličký hrobeček, padl na kolena a poklonil se u hrobečku k zemi. Od těch dob po mnoho let ani jednou se o svém děťátku nezmínil, ale ani Marfa Ignatěvna ani jednou v jeho přítomnosti nevzpomenula na svého hošíčka, a když se stalo, že s někým mluvila o svém děťátku, tu mluvila šeptem, i když při tom Grigorij Vasiljevič nebyl.

Jak říkala Marfa Ignatěvna, od chvíle pohřbu začal se hlavně obírat »zbožnými věcmi«, četl »Životy svátých«, hlavně mlčky, a po každé oblékaje své veliké, stříbrné kulaté brýle. Zřídka kdy čítával nahlas, leda v době velikého postu. Měl rád knihu Jobovu, získal odkudsi opis slov a průpovědí »Bohem osvěceného otce našeho Izáka Sirina«, čítal je vytrvale a po mnoho let, téměř vůbec ničemu z toho nerozuměl, ale snad právě proto tuto knihu nejvíce ze všech si cenil a miloval.

V nejposlednější době začal věnovat pozornost a vnikat do chlystovčiny (»chlystovčina« je sekta mrskačů, jejíž příslušníci vnějšně se přísně podřizovali ritu řecké církve, ale ve svých shromážděních zavrhovali církev, svátosti a duchovenstvo, učili, že každý může se stát bohulibými skutky sám Kristem, a kteří, bičující se, točíce se a zpívající, tančili kolem sudu vody, až upadli do bezvědomí a začali prorokovat. — P o z n. p ř e k !.), neboť se mu v sousedství naskytla k tomu příležitost; zřejmě tím byl hluboce otřesen, ale nerozhodl se přece přestoupiti na novou víru. Hojná četba »náboženských věcí« přirozeně dodala jeho tváři ještě větší vážnosti.

Snad měl sklony k mystice, a tu, jako naschvál, případ narození jeho šestiprstého hošíka a jeho smrt se udaly právě současně s jiným velmi podivným, neočekávaným a neobyčejným případem, který zanechal na jeho duši, jak se jednou sám později vyslovil, »pečeť«.

Stalo se, že téhož dne, kdy pochovali šestiprstého drobečka, Marfa Ignatěvna, když se v noci vzbudila, uslyšela zrovna jakoby pláč novorozeného děťátka; polekala se a vzbudila muže. Grigorij se zaposlouchal a rozeznal, že spíše kdosi sténá, »jakoby žena«.

Vstal a oblek! se; byla dosti teplá májová noc. Když vyšel na zápraží, jasně postřehl, že sténání přichází ze zahrady; ale zahrada byla na noc zavírána ze dvoru na zámek a dostati se do ní kromě tímto vchodem nebylo možno, protože celá zahrada byla obehnána silným a vysokým plotem. Když se Grigorij vrátil domů, rozsvítil lucernu, vzal klíč od zahrady a nevšímaje si hysterického strachu své ženy, která stále ještě věřila, že slyší dětský pláč, a že to jistě pláče její hošík a volá ji, mlčky šel do zahrady. Tu jasně rozeznal, že sténání vychází z jejich lázně, která stála v zahradě nedaleko dvířek, a že sténá opravdu žena.

Když otevřel lázeň, uviděl divadlo, před kterým ustrnul: městská bláznivá žena, která se toulala po ulicích a byla známa celému městu pode jménem Lisaveta Smrdutá, vniknuvši do jejich lázně, právě porodila děťátko.

Děťátko leželo vedle ní, ale Lisaveta u něho umírala. Nic nemluvila, už proto ne, že neuměla mluvit.

Ale to všechno je třeba vysvětlit zvláště...

II. LISAVETA SMRDUTÁ.

Byla to jedna zvláštní okolnost, která hluboce otrásla Grigorijem, definitivně v něm posilivši jedno nepříjemné a ohavné dřívější podezření. Tato Lisaveta Smrdutá byla holčice velmi malé postavy, »dva lokte a ždibec«, jak na ni něžně po její smrti vzpomínaly mnohé z pobožných stařenek našeho městečka. Dvacetiletý její obličej, zdravý, široký a červený, byl úplně idiotský; výraz očí měla ztrnulý a nepříjemný, i když krotký.

Chodila celý život, v létě, v zimě, bosá a jenom ve lněné košili. Její vlasy, téměř černé, neobyčejně husté a kučeravé jako u ovce, držely se na její hlavě jako jakási ohromná čepice. Mimo to byly vždy zamazány zemí, blátem, nalepily se na ně lístky, třísky, hoblovačky, protože spala vždy na zemi a v blátě.

Její otec, byl řemeslníček Ilja, neměl dům, přišel na mizinu, byl churavý, hodně pil a žil už mnoho let jako dělník u jakýchsi zámožných lidí, rovněž z našeho města. Matka Lisavetina již dávno zemřela. Věčně nemocný a zlostný Ilja nelidsky bil Lisavetu, když přicházela domů. Ale přicházela zřídka, protože se přižívovala po celém městě jako bláznivý člověk boží.

Iljův pán a Ilja sám i mnozí z městských soucitných lidí, z kupců a kupcových, pokusili se nejednou obléci Lisavetu slušněji, než jenom do košile, a před zimou vždy ji oblékali do ovčího kožichu a na nohy jí obouvali boty; ale když si dala na sebe všechno bez odmluv obléci, odešla někam, hlavně na schody před chrámem, a ihned svlékala

všechno, co dostala, — ať už šátek, sukni, kožich, boty, — všechno nechala tam a odcházela bosá a jenom v košili jako dříve.

Jednou se stalo, že nový gubernátor naší gubernie přijel při prohlídce také do našeho městečka a byl velmi uražen ve svých lepších citech, když uviděl Lisavetu, a ačkoli pochopil, že je to »bláznivá«, jak mu také řekli, přece vytkl, že mladá holka, která chodí jenom v košili, ruší dobré mravy a nařídil, aby tomu už tak nebylo. Ale gubernátor odejel a Lisavetu nechali, jak byla.

Posléze jí zemřel otec a od toho okamžiku jako sirotek se stala všem zbožným osobám ve městě ještě milejší, než dříve. Skutečně jako by ji všichni dokonce měli rádi, ani kluci ji nedráždili a neuráželi, ačkoli naši chlapci, zvláště ve škole, jsou podaření. Vcházela do neznámých domů a nikdo ji nevyháněl, naopak každý se nad ní slitoval a dal jí krejčárek. Dají jí krejčárek, vezme jej a hned jej odnese a hodí do nějaké pokladničky, kostelní nebo vězeňské. Když jí dají na trhu preclík nebo koláček, ihned jde k prvnímu dítěti, které potká, dá preclík nebo koláček, nebo zastaví nějakou naši velmi bohatou slečnu a té to dá; a slečny je přijímaly dokonce s radostí.

Sama se živila jenom černým chlebem a vodou. Stávalo se, že přišla třeba do bohatého krámu, posadila se, leželo tam drahé zboží, peníze, ale domácí ji nikdy nehlídali, věděli, že i kdyby tam položili v její přítomnosti peníze a zapomněli na to, že z nich nevezme ani kopejku. Do kostela přicházela zřídka, spala buď na kostelních

schodech nebo v některé zahradě, kam přelezla přes proutěný plot (u nás je ještě mnoho proutěných plotů místo ohrad až dodnes).

Domů, totiž do domu onoho hospodáře, u kterého bydlel její nebožtík otec, přicházela průměrně jednou týdně, ale v zimě přicházela i každý den, ale jenom na noc, a přespávala buď v síni nebo ve stáji. Divili se jí, že může žít takovým životem, ale už si zvykla; ač byla malá, přece měla neobyčejně silnou konstituci. Někteří pánové u nás tvrdili, že to všechno dělá z hrdosti, ale to se na ni nehodilo: vždyť neuměla říci ani slovo a jenom někdy něco mlela jazykem a mečela, — jaká pak to je hrdost.

Přihodilo se také, že jednou (už je tomu dávno), v jedné zářijové noci, světlé a teplé, při úplňku, na naše poměry již hezky pozdě, jakýsi opilý houf našich rozveselených pánů, asi pět či šest mladíků, vracel se z klubu »za humny«. Po obou stranách uličky táhly se ploty, za kterými se rozkládaly zahrady blízkých domů; ulička ústila k můstku přes naši smradlavou a dlouhou louži, které se u nás říkává někdy říčka. U plotu spatřila naše společnost spát Lisavetu v kopřivách a v lopuchu.

Podnapili pánové se zastavili nad ní se smíchem a začal vtipkovat hodně nestoudně. Jednomu švihákovi náhle napadla excentrická otázka o nemožném tématu. »**Je-li** možné, aby kdokoli pokládal takové zvíře za ženu, třeba právě teď a tak dále.« Všichni s hrdou ošklivostí rozhodli, že to nejde.

Ale v oné hrstce lidí byl náhodou Fjodor Pavlovič, který rázem vyskočil a rozhodl, že je ji možno pokládat za ženu, dokonce velmi dobře, a že je tu dokonce cosi svým způsobem pikantního, a tak dále a tak dále. Ovšem tenkrát se už u nás dosti usilovně domáhal své úlohy šaška, rád vyskakoval a obveseloval pány, snaže se jim býti roven, ovšem byv ve skutečnosti před nimi opravdovým pacholkem. Bylo to právě v té době, kdy dostal z Petrohradu zprávu o smrti své prvé ženy, Adelaidy Ivanovny, a kdy s krepem na klobouku pil a dělal výstřednosti takovým způsobem, že jiní lidé ve městě, i nejprostopášnější, se na něho dívali s odporem.

Společnost se ovšem rozesmála nad neočekávaným názorem; jeden ze společnosti začal dokonce Fjodora Pavloviče vybízet, ale ostatní začali ještě více odplivovat, třeba se to všechno dalo v neobyčejně veselé náladě, a posléze všichni odešli svou cestou.

Později se Fjodor Pavlovič zapřísahal, že i on tenkrát odešel s nimi se všemi. Snad tomu vskutku tak bylo, nikdo to přesně neví a nikdy se to nikdo nedozvěděl, ale asi za pět nebo za šest měsíců všichni ve městě začali mluvit s opravdovou a neobyčejnou nevolí o tom, že Lisaveta je těhotná, vyptávali se a snažili se vypátrat, čím je to hřích, kdo ten čin spáchal.

A tu se náhle roznesla po celém městě podivná pověst, že pachatelem je právě Fjodor Pavlovič. Odkud se tyto řeči vzaly? Z oné společnosti flámujících pánů v té době byl ve městě jenom jediný účastník, a to byl starší a vážený státní rada, otec rodiny a

dorostlých dcer, který by už proto nic o tom neříkal, i kdyby se bylo něco stalo; ostatní účastníci, asi pět lidí, se tenkrát rozejeli. Ale řeči ukazovaly přímo na Fjodora Pavloviče a ukazovat nepřestávaly. Ovšem Karamazov si toho nijak nevšímal: nějakým kupečkům nebo řemeslníkům by vůbec neodpovídal. Tehdy byl hrdý a nemluvil s nikým, než se svou společností úředníků a šlechticů, které tolik rozveseloval.

Ale tenkrát se ujal energicky a ze všech sil svého pána Grigorij, a nejenom, že ho bránil proti všem těm naččením, nýbrž se též za něho hádal a mnohé přesvědčil.

Vždyť je sama, potvora, vinna, — říkal přesvědčivě, a viníkem podle jeho tvrzení nebyl nikdo jiný, než »Karp s nebozezem« (tak se nazýval jeden tehdy ve městě známý strašný trestanec, který tenkrát utekl z gubernského žaláře« a žil potají v našem městě). Tento dohad se zdál pravděpodobný, na Karpa se pamatovali a zvláště si vzpomínali, že právě v těch nocích na podzim toulal se po městě a oloupil tři lidi.

Ale celá tato příhoda a všechny tyto klepy nejenom neodvrátili obecných sympatií od ubohé šílené, nýbrž tím silněji ji začli všichni chránit a opatrovat. Kupcová Kondratěvová, zámožná vdova, dokonce zařídila, že už koncem dubna zavedla Lisavetu k sobě do domu se záměrem, že ji do porodu nepustí z domu. Hlídali ji vytrvale; ale stalo se, ač byla tak hlídána, že Lisaveta v

nejposlednější den večer odešla náhle potají z domu Kondratěvové a ocitla se v zahradě Fjodora Pavloviče.

Jak mohla ve svém stavu přelézti vysoký a silný plot zahrady, zůstalo svým způsobem otázkou. Jedni tvrdili, že ji »přenesli«, jiní, že ji »to přeneslo«. Bezpochyby všechno to se sběhlo ačkoli velmi záhadným, ale přece přirozeným způsobem a Lisaveta, která uměla přelézat ploty do cizích zahrad, aby v nich přenocovala, dostala se nějakým způsobem na plot Fjodora Pavloviče, a s něj, ačkoliv si tím uškodila, seskočila do sadu, nedbajíc svého stavu.

Grigorij běžel honem k Marfě Ignatěvně a poslal ji, aby Lisavetě pomohla, a sám běžel. pro porodní babičku, jež žila nedaleko. Dítě zachránil, ale Lisaveta k ránu umřela. Grigorij si vzal k sobě dítě, přinesl ho do domu, usadil ženu a položil jí dítě do klína k prsům:

— Dítě boží — sirotek má všude příbuzné a my s tebou jsme jeho příbuzní dávno. Poslal nám je nebožtíček, ale dítě je synem d'áblova syna a spravedlivé. Krm je a už neplač.

Tak vychovala Marfa Ignatěvna dítě. Pokřtili je a nazvali Karamazovi.....i nazvali Pavlem; a pokud běží o jméno otcovské, tu všichni bez rozdílu, bez nařízení, mu počali říkati Fjodorovič. Fjodor „Pavlovič proti tomu nic nenamítal a dokonce to shledal zábavným, ačkoli ze všech sil se snažil všechno popřítí.

Městu se líbilo, že se ujal nalezence. Posléze Fjodor Pavlovič vymyslel pro nalezence i příjmení: nazval ho Smerďakovem, podle přezdívky jeho matky, Lisavety Smrduté.

A tak tedy se stal tento Smerďakov druhým sluhou Fjodora Pavloviče a bydlil na počátku naší historie v křídle, spolu se starcem Grigorijem a stařenou Mariou. Sloužil také za kuchaře.

Bylo by velmi nutno říci o něm něco zvlášť, ale bojím se upoutávati příliš dlouho pozornost svých čtenářů na takové obyčejné lokaje, a proto se vracím k svému vypravování, doufaje, že se mi podaří v dalším vypravování sdělit ještě něco o Smerďakovovi

III. ZPOVĚĚ VŘELÉHO SRDCE.

Ve verších.

Když Aljoša vyslechl otcův rozkaz, který Fjodor Pavlovič na něho vzkřikl s kočáru, odjížděje z kláštera, byl po nějakou dobu velice překvapen. Ne že by stál jako sloup, to se mu nestávalo. Naopak, při všem svém znepokojení zaběhl si do kuchyně k opatovi, aby se dozvěděl, co dělal nahoře jeho tatínek.

A pak ovšem se dal na cestu, doufaje, že cestou k městu se mu podaří nějak rozřešit úkol, který ho mučil. Řeknu předem: otcova křiku a rozkazu, aby se nastěhoval domů »s peřinami a s matrací« se nebál vůbec. Velice dobře pochopil, že rozkaz vystěhovat se, který byl dán tak nahlas a s takovým křikem, byl dán jen »v rozčilení«, abych tak řekl, dokonce pro krásu, asi tak, jako nedávno jeden živnostník z jejich města, když se při hostině na svůj vlastní svátek opil a rozzlobil se přede všemi hosty, že už mu nechtějí dát kořalku, počal náhle rozbíjet své vlastní nádobí, trhati své a ženiny šaty, rozbíjet nábytek, a na konec i všechna skla po celém domě, a to rovněž pro krásu, rozumí se, zrovna tak, jak to nyní provedl tatínek. Na druhý den ovšem, když se rozjařený živnostník probral z opilství, litoval rozbitých koflíčků a talířů. Aljoša věděl, že stařec ho zítra pustí opět do kláštera, dokonce snad ještě dnes. Ano, byl úplně přesvědčen, že otec chce urazit někoho jiného, ale jeho nikdy. Aljoša byl přesvědčen, že nikdo na celém světě ho nechce nikdy urazit,

nejen, že nechce, nýbrž ani nemůže. Bylo to pro něho axiomatickým. To platilo pro vždy, bez jakéhokoliv rozumování, a v tomto přesvědčení kráčet kupředu bez jakéhokoliv váhání.

Avšak v témž okamžiku znepokojoval ho jiný strach, úplně jiného směru, a tím mučivější, že jej nemohl sám určit, strach z ženy, Kateřiny Ivanovny, která tak důrazně prosila v dnešním psaní, odevzdaném prostřednictvím pani Chodilakove, aby k ní přišel. Tento požadavek a nutnost vyhověti jí naplnil jeho srdce mučivým pocitem a tento pocit se celé ráno čím dále tím více stále bolestněji a bolestněji rozbolíval, bez ohledu na všechny pozdější scény a události v klášteře, u opata a tak dále a tak dále.

Nebál se proto, že nevěděl, o čem s ním bude mluvit, a jakou jí bude moci dát odpověď. Ani se nebál ženy v ní: ženu znal, ovšem málo, ale přece po celý život, od dětství až do kláštera, jen s nimi žil. Báł se právě této ženy, právě Kateřiny Ivanovny. Báł se jí již od oné doby, když ji po prvé uviděl. Viděl ji celkem jen jednou nebo dvakrát, snad dokonce třikrát, a promluvil s ní jednou náhodou několik slov.

Připomínal si její obraz, jakožto krásné, hrdé a pánovité dívky. Avšak nebyla to její krása, jež ho mučila, nýbrž něco jiného. Právě tato nevysvětlitelnost jeho strachu posilovala v něm nyní tento strach.

Úmysly této dívky byly šlechetné, věděl to: snažila se zachrániti jeho bratra Dmitrije, který již před ní byl vinen, a snažila se o to jen z

velkomyslnosti. A tak tedy ačkoli si to uvědomoval, ačkoli musel uznati spravedlivost všech těchto překrásných a velikomyslných citů, přece mu běžel po zádech mráz, čím více se blížil k jejímu domu.

Pomyslí si, že nezastane u ní bratra Ivana Fjodoroviče, který jí byl tak blízký: bratr Ivan je jistě nyní s otcem. A Dmitrije ještě spíše nezastane, a věděl dobře, proč. A tak bude vedena jejich rozmluva mezi čtyřma očima. Chtělo se mu uviděti před touto osudnou rozmluvou bratra Dmitrije a zaběhnouti k němu. Mohl s ním o něčem promluvit, aniž byl nucen ukázati mu psaní. Avšak bratr Dmitrij bydlil daleko a bezpochyby nebyl nyní také doma. Stál okamžik na místě a pak se rozhodl definitivně. Pokřičoval se obyčejným křížem a ihned se čemusi usmál. Pevně kráčel ke své strašné dámě.

Její dům znal. Avšak kdyby šel Velkou ulicí, potom přes náměstí a tak dále, bylo by to dosti daleko. Naše nevelké město je roztroušeno po strašném prostranství, a některé jeho části jsou dosti vzdáleny. A kromě toho čekal na něho otec, který snad ještě nezapomněl na svůj rozkaz a mohl se státí vrtošivým, a proto bylo nutno si pospíšiti, aby měl dosti času pro oba domy.

Vzhledem ke všem těmto úvahám rozhodl se zkrátiti si cestu tím, že projde sady; všechny tyto cesty znal ve městečku, jako svých pět prstů. Jíti humny znamenalo jíti téměř bez cesty, podél opuštěných plotů, přelézat někdy dokonce cizí ploty a chodit kolem cizích dvorů, kde ho ostatně každý dobře znal a všichni ho zdravili. A tak mohl se dostat do Veliké ulice o dvakrát dříve.

Atak tedy na jednom místě byl nucen jíti velmi blízko otcovského domu, právě podél sousední zahrady, hraničící s otcovou, která patřila k jakémusi starému malému přízemnímu domku se čtyřmi okny. Majitelkou tohoto domu byla, jak bylo známo Aljošovi, jakási měšťanka stařena se zchromlýma nohama, která žila se svou dcerou, bývalou, civilisovanou panskou v hlavním městě, jež žila ještě nedávno ve službě u generálů; nyní bylo tomu již rok, co se vrátila domů pro nemoc stařeny, a naparovala se v elegantních šatech.

Tato stařena a její dcera upadly však do strašlivé bídy a dokonce chodily do sousedního domu, do kuchyně Fjodora Pavloviče každodenně pro polévku a chleba. Marfa Ignatěvna jim to dávala s ochotou. Avšak dcera, ačkoli chodila pro polévku, neprodala ani jedny ze svých šatů a jedny šaty byly dokonce s dlouhou vlečkou. O této poslední okolnosti se Aljoša dověděl ovšem náhodně od svého přítele Rakitina, který věděl o všem, co se dělo v městečku; a když se o tom dověděl, zapomněl na to samozřejmě ihned.

Avšak když se nyní ocitl blízko zahrady sousedčiny, vzpomněl si náhle na tuto vlečku, zvedl rychle sklopenou a zamyšlenou svou hlavu a ____ dostalo se mu neočekávaného setkání.

Za plotem, v zahradě sousedky, stál jeho bratr Dmitrij, bezpochyby na něčem, poněvadž jeho prsa přechnívala přes plot, a dával mu ze všech sil znamení rukama a lákal ho gestikulací, boje se bezpochyby nejen zvolat, nýbrž dokonce říci nahlas slovo, aby nebyl slyšen. Aljoša ihned přiběhl k plotu.

— Dobře, že jsi se ohlédl sám, jinak bych byl na tebe již vzkřikl,
— radostně a spěšně mu zašeptal Dmitrij Fjodorovič. — Lez sem!
Rychle! Ach, jak je to pěkné, že jsi přišel. Právě jsem na tebe
myslil...

Aljoša byl také rád, ale jenom nevěděl, jak by přešel plot. Avšak
Mít'a ho chytil svou bohatýrskou rukou za loket a pomohl mu.
Aljoša, který zdvihl kutnu, seskočil s obratností bosonohého hochy.

— Nu, a teď půjdeme! — uklouzlo Mít'ovi v nadšeném šeptu.

— Kam? — šeptal Aljoša, ohlížeje se na všechny strany, a
shledáváje, že je v úplně pusté zahradě, kde nebyl nikdo kromě nich.
Zahrada byla malá, ale domek přece jen byl od ní vzdálen asi padesát
kroků. — Tady přece nikdo není, proč šeptáš?

— Proč šeptám? Ale čert to vem, — zvolal náhle Dmitrij
Fjodorovič úplně hlasitě. — Proč šeptám? No tak vidíš, jak se může
přihoditi nesmysl. Jsem zde potají a chráním tajemství. Pak ti
vysvětlím; ale poněvadž jsem si uvědomoval, co je tajemství, začal
jsem také mluvit tajně a proto šeptám jako hlupák, když to není
třeba. Pojd'me! Tamtudy! A do té doby mlč. Chci tě políbit!

Sláva Nejvyššímu na světě, Sláva Nejvyššímu ve mně.

To jsem si právě říkal, než jsi přišel...

Zahrada byla veliká asi desjatinu, nebo o něco větší, ale byla
vysázena stromy jenom kolem, podél všech čtyř plotů — jabloněmi,
jasany, lípami a břízami. Střed zahrady byl prázdný, byl tam trávník,
který dával v létě několik pudů sena. Sad byl pronajímán od jara za

nájem několiKa rublů. Byly tam i malinové keře, rybíz a angrešt, rovněž podél plotu; pak několik záhonů zeleniny, již u domu, vysazené ostatně nedávno.

Dmitrij Fjodorovič vedl svého hosta do nejvzdálenějšího koutu od domu. Tam se pojednou uprostřed hustých lip a starých keřů rybízu, bezu, vrboví a bezinek objevilo cosi jako rozvaliny staré zelené besídky, zčernalé a na spadnutí s mřížkovými stěnami, avšak s krytou střechou, pod kterou bylo možno ještě nyní naléztí úkryt před deštěm.

Besídka byla vystavěna bůh ví kdy, podle ústního podání před padesáti lety bývalým majitelem domku Aleksandrem Karlovičem von Schmidtem, podplukovníkem v pensí. Avšak všechno již bylo zpuchřelé, podlaha shnilá, prkna se houpala a dřevo páchlo vlhkem. V besídce stál dřevěný zelený stůl, zapuštěný do země. Kolem pak byly lavičky, rovněž zelené, na kterých bylo možno sedět.

Aljoša si ihned povšiml rozjařeného stavu bratrova, ale když vešel do besídky, uviděl na stolku půllitrovou láhev koňaku a skleničku.

— To je koňak! — zasmál se Mít'a. — A ty se již díváš: »Opět pije?« Nevěř fantomu.

Nevěř davu prázdnému a prolhanému, zapomeň na své pochyby...

Nepiji, jen »koštuju«, jak říká ta tvá svině Rakitin, který bude tajným radou a přece bude říkat »koštuju«. Sedni si. Objal bych tě, Aljoško, a přitiskl na svá prsa, tak jako bych tě chtěl rozdrtit, neboť na celém světě... ve skutečnosti... ve skutečnosti... (pochop to!)

miluji jen tebe. Řekl poslední slova jakoby ve vytržení. — Jen tebe a pak ještě jednu »podlou«, do které jsem se zamiloval, a to byla má zkáza. Avšak zamilovat se neznamená milovat. Zamilovati se je možno i s nenávistí, pamatuj si to. Nyní mluvím dosud vesele! Sedni si tady ke stolu a já si sednu vedle a budu se na tebe dívat a stále mluvit. Ty budeš stále mlčet a já budu stále mluvit, protože nastala mi hodina a ostatně, víš, myslím si, že je třeba mluvit skutečné tiše, protože zde... zde... mohou se objeviti úplné neočekávaně uši. Vysvětlím ti všechno, řekl jsem již: pokračování potom. Proč jsem po tobě toužil, proč jsem po tobě prahl všechny tyto dni, i nyní? (Je to již pět dní, co tady kotvím.) Všechny tyto dni? Protože tobě jedinému všechno řeknu, protože je toho třeba, protože si mi nutný, protože zítra poletím s oblaku, protože zítra se život skončí a začne. Zkusil jsi již někdy, viděl jsi již někdy, jak se padá s hory do jámy? Nu, a tak tedy já nyní letím, ale ne ve snu. Nebojím se a ty se neboj také. To jest bojím se, ale je to sladké, ale je to nadšení... nu, čert to vem, to je lhostejné, ať je to jakékoliv. Silná duše, slabá duše, ženská duše — ať je to jakékoliv! Budeme velebiti přírodu: vidíš, jak září slunce, jak je nebe jasné, jak jsou všechny listy zelené, ještě není léto, jsou čtyři hodiny odpoledne, ticho! Kam jsi šel?

— Šel jsem k otci. Ale nejdříve jsem si chtěl zajít ke Kateřině Ivanovně.

— K ní jsi šel a k otci? Ech! To je shoda okolností! Vždyť jsem tě proto volal, proto jsem si tě přál, proto jsem po tobě vzdychal a

prahнул jsem po tobě všemi útroby duše, dokonce žebry, abych tě poslal svým jménem k otci a potom k ní, ke Kateřině Ivanovně, a tím všechno skoncoval, jak s ní, tak s otcem. Poslat anděla. Mohl bych poslat každého, ale bylo mi třeba poslat anděla. A ty jdeš tam, k ní a k otci.

— Což jsi mne chtěl poslat? — uklouzlo Aljošovi s bolestným výrazem v tváři.

— Počkej, vždyť jsi to věděl. A vidím, že jsi všechno pochopil najednou. Ale mlč, ještě mlč. Neběduj a neplač!

Dmitrij Fjodorovič vstal, zamyslel se a sáhl si prstem na čelo:

— Sama tě pozvala, sama napsala psaní, nebo něco takového, poněvadž — což bys k ní jinak šel?

— Tady je psaní, — vytáhl je z kapsy Aljoša. Mít'a je bystře přelétl.

— A ty jsi šel humny! Ó, bohové! Děkuji vám, že jste mu ukázali cestu humny a že mi padl do rukou, jako zlatá rybka starému hlupáku rybáři v pohádce. Poslyš, Aljošo, poslyš, bratře. Nyní jsem odhodlán říci již vše. Neboť někomu to přece musím vypravovat. Andělu na nebi jsem to již řekl, ale je to třeba říci také andělu na zemi. Ty jsi anděl na zemi. Ty mne vyslechněš, rozsoudíš a odpustíš... A já právě potřebuji, aby mi někdo vyšší odpustil. Poslyš: odpoutají-li se dvě bytosti náhle od všeho pozemského a letí do neobyčejného světa, nebo alespoň jeden z nich, a před tím, než uletí nebo zhyne, přijde k druhému a řekne: »Učiň mi to a to, takovou věc, o kterou nikdo

nikoho neprosí, ale o kterou je možno prositi jenom na smrtelném loži« — což to druhý nevyplní!... Je-li to přítel, je-li to bratr?

— Vyplním to, ale řekni mi, co je to, řekni mi to rychle, — řekl Aljoša.

— Rychle... Hm, nespěchej, Aljošo: spěcháš a znepokojuješ se. Nemusíš spěchat. Svět se stal nyní novou ulicí. Ech, Aljošo, škoda, že jsi se nedostal ve svém myšlení až k extasi! A ostatně proč to říkám? Ty jsi se nedomyslí! Co to mluvím, já poeta:

»Člověče, buď šlechetný!«

Či je to verš?

Aljoša se rozhodl čekat. Pochopil, že jeho místo je skutečně snad nyní jenom zde. Mít'a se na okamžik zamyslel, opřel se loktem o stůl a skryl hlavu ve dlaních. Oba se odmlčeli.

— Aljošo, — řekl Mít'a, — ty jediný se mi nevysměješ! Chtěl bych začítí... svou zpověď... Schillerovou hymnou na radost. An die Freude, ale neumím německy, vím jen, že se to jmenuje An die Freude. A nemysli si také, že to žvaním z opilosti. Nejsem vůbec opilý. Koňak je koňak, ale já potřebuji dvě lahve, abych se opil, —

A Silén s ruměnou tváří na klopýtavém oslu, —

a já jsem nevypil ani čtvrt láhve a nejsem Silén. Nejsem Silén, nýbrž silen, protože jsem se odhodlal na věky. Odpuť mi slovní hříčku, musíš mi odpustit dnes mnohé, nejeti slovní hříčky, a

neznepokojuj se, že to rozmazávám, vždyť mluvím o věci a hned k ní dojdu. Nebudu přece duši obracet na ruby. Počkej, jak je to... Zvedl hlavu, zamyslíl se a náhle nadšeně začal:

»Nahý, plachý, divoký
se skrýval Troglodyt
v jeskyních Evropy.
Po polích nomád bloudil
a pole pustošil...
Lovec, s kopím a střelou
zvěř po lesech honil...
Běda těm, kdož v prudkém vlnobití
k neznámým se břehům řítí...

S olympijských výšin kráčí matka Ceres, lidstva máti, Proserpiny stopu hledá v pláči. Před ní rozprostře se divý svět, ani kout, ani lůžko, ani chléb, na bohyni čeká tisíc běd.

Nikdo ji nectí a nikde neplanou
ohně bohyni na počest,
žádný chrám nestojí na konci cest,
Plod polí a hrozny sladké
se na hostinách neskvějí.
Jenom těla lidských obětí

v moři ohně posílají prokletí.

Takže Ceres, matka odvěká,

v ponížení hlubokém a beznaději

vidí, nechce vidět člověka!«

Mít'a pojednou zavzlykal. Uchopil Aljošu za ruku.

— Příteli, příteli v ponížení, v ponížení i nyní. Strašně musí člověk na zemi trpět. Strašně mnoho má protivenství! Nemysli si, že jsem jen klacek s důstojnickou hodností, který pije koňak a hýří. Já, bratře, jen na to myslím, jen na poníženého člověka, jestliže nelžu. Dej bůh, abych nyní nelhal a sebe nechválil. Protože když myslím na tohoto člověka, tak jsem sám onen člověk.

»Aby člověk duši mohl zvednout z protivenství, bídy, kalu, s Matkou Zemí tělo musí sepnout v spolek ke věčnému ideálu.«

»Ale podívej se: jak sepnu tělo v spolek na věky? Nelíbám zemi, nerozrývám jí hrudi; či se mám stát sedlákem nebo pastýřem? Jdu a nevím: dostal-li jsem se do smradu a hanby, či do světla a radosti. V tom je právě bída, neboť vše je na světě hádanka! A když se mi stalo, že jsem se ponořil do nejhlubší, nejhlubší hanby prostopášnosti (a stávalo se mi to), tu jsem vždy si říkal tuto báseň o Cereře a člověku. Napravilo mne to? Nikdy! Protože jsem Karamazov. Protože poletím-li do propasti, pak poletím přímo, hlavou dolů a nohama vzhůru a ještě budu spokojen, že budu padat právě v tak ponižující

poloze, a snad to budu pokládat za krásné. A hle, uprostřed této hanby pojednou začínám hymnu. Necht' jsem proklet, ať jsem nízký a hanebný, přece necht' já políbím okraj té řízy, do níž se obléká můj bůh; necht' i já jdu v týž okamžik za čertem, přece však jsem také já tvůj syn, hospodine, a miluji tě a pocítuji radost, bez které svět nemůže stát a existovat.

»Duši božího stvoření
radost věčná sytí
tajemnou silou kvašení
rozpaluje pohár žití;
trávu vyvolala na horách,
z chaosu stvořila slunci mrak,
rozlila je v prostorách,
jež nespátří hvězdářův zrak.

U prsou štědré přírody pije radost vše, co dýše, všechny tvory, všechny národy silou svojí vábí výše; v neštěstí nám dala přátele, věnce Grácií, hroznů šťávu, hmyzu dala smyslnost... Andělům vidět boží slávu.«

Ale dosti veršů! Prolil jsem slzy a nech mne vyplakat. Snad je to hloupost, již se všichni vysmějí, ty však nikoli. Vždyť i tobě očička

hoří. Dosti veršů. Chci ti vyprávět teď o »hmyzu«, o těch tvorech, které bůh obdařil smyslností:

»Hmyzu dala smyslnost...«

Já, bratře, jsem právě ten hmyz; a to je řečeno zvláště o mně. My všichni Karamazovové jsme stejní, i v tobě, anděle, žije ten hmyz a ve tvé krvi rodí bouře! Jsou to bouře, protože smyslnost je bouře a více než bouře. Krása — to jest strašná a úžasná věc! Strašná, protože je neurčitá a nelze ji určit, neboť bůh nám dal jenom hádanky. Zde se sbližují břehy, zde všechny protivy žijí společně. Já, bratře, jsem velmi nevzdělaný, ale mnoho jsem na to myslel. Jest strašně mnoho tajemství! Příliš mnoho otázek mučí člověka na zemi. Odpovídej na ně, jak dovedeš, a vylez suchý z vody. Krása! Je mi nesnesitelné při tom, že některý člověk, třeba vznešeného srdce a vysokého rozumu, začíná ideálem Madonny a končí ideálem sodomským.

»Je ještě strašnější, kdo má už v duši sodomský ideál a nepopírá ani ideál Madonny a hoří mu pro něj srdce, a skutečně, skutečně hoří, jako v mladistvých nevinných létech. Ne, široký je člověk, až příliš široký, já bych ho zúžil. Čert ví, co to je! Co se rozumu zdá hříchem, v tom srdce vidí krásu. Je v Sodomě krása? Věř, že krása sídlí právě v Sodomě pro ohromnou většinu lidí, — znal jsi toto tajemství?

Strašné je, že krása není jen hrozná, nýbrž i tajemná věc. Tu ďábel bojuje s bohem a bitevním polem jsou srdce lidí.

»A ostatně, co koho bolí, o tom také mluví. Poslechni, teď přistoupím k věci.

IV. ZPOVĚĚ VŘELÉHO SRDCE.

V anekdotách.

— Hýřil jsem tam. Otec tuhle vyprávěl, že jsem platíval po několika tisících za svedení děvčat. To je hanebná smyšlenka a nikdy se to nestávalo, a i když něco bylo, na »to« peněz nebylo třeba. Mně jsou peníze přívěšek, žár duše, okolnost. Mou dámou je nyní ta, zítra na jejím místě holka z ulice. Rozveseluji tu i druhou, peníze vyhazuji plnými hrstmi, hudba, rámus, cikánky. Když je třeba, dám i jim, protože berou, berou s odvahou, k tomu je třeba se přiznati, a jsou spokojené a vděčné.

^Slečinky mne milovaly ne všechny, ale stávalo se to, stávalo; ale já jsem vždy miloval pokoutní uličky, slepé a temné kouty za náměstím, — tam bývají dobrodružství, tam jsou překvapení, tam je ryzí zlato v blátě. Mluvím, bratře, alegoricky. V našem městečku ve skutečnosti takové koutky nikdy nebyly, ale byly mravní.

»Ale kdybys byl tím, čím jsem já, pochopil bys, co to znamená. Miloval jsem nemravnost, miloval jsem i hanbu nemravnosti. Miloval jsem ukrutnost: což nejsem štěnice, což nejsem zlý hmyz? Řekl jsem — Karamazov!

»Jednou celé město jelo na piknik, jelo se na sedmi trojkách; ve tmě, v zimě, v saních začal jsem tisknouti jednu sousední dívčí ručku a přinutil jsem tuto dívku k polibkům, dcerku úředníka, ubohou, milou, krotkou, plachou. Dovolila, mnoho mi dovolila v tmě. Myslela si, ubožátko, že zítra k nim přijedu a udělám jí nabídnutí k

sňatku (vždyť mne především pokládala za ženicha); a já jsem s ní potom nepromluvil ani slova, pět měsíců jsem jí neřekl ani slovíčko. Viděl jsem, jak za mnou slídila z kouta sálu, když se tančilo (u nás se tančilo stále), její očka, viděl jsem, jak hořela ohénkem — ohénkem tichého rozhořčení. Tato hra bavila jen mou hmyzí chlípnost, kterou jsem v sobě živil. Za pět měsíců se vdala za úředníka a odejela... zlobíc se a přece snad ještě milujíc. Teď žijí šťastně.

»Všimni si, že jsem o tom nikomu neřekl, že jsem to neroztroubil. Třebas jsem nízký svými choutkami a miluji nízkost, přece nejsem nečestný. Červenáš se, oči se ti zaleskly. Na tebe je té špíny mnoho. A přece to byly jen takové pauldecoqovské kvítky, ač krutý hmyz už rostl, už se rozrůstal v duši. O tom, bratře, je vzpomínek celé album. Nechť jim bůh, miloučkým, sešle zdraví.

»Když jsem přetrhával známost, nemiloval jsem hádek. Nikdy jsem žádnou nevyzradil, nikdy ani jedinou jsem nepomluvil. Ale už dost. Snad sis nemyslil, že jsem tě pozval sem jenom pro takovou hloupost? Ne, budu ti vyprávět zajímavější věc; ale nediv se, že se před tebou nestydím a že mluvím jakoby s chutí.

— To říkáš proto, že jsem se začervenel, — pojednou poznamenal Aljoša. — Nezačervenel jsem se pro tvé řeči, ani pro tvé skutky, ale proto, že jsem týmž, jako ty.

— Cože, ty? Nu, to jsi trochu přestřelil.

— Ne, nepřestřelil jsem, — horoucně řekl Aljoša. (Zřejmě tato myšlenka už v něm byla dávno.) — Jsou to stále tytéž stupínky. Jsem

na nejnižším a ty jsi nahoře, kdesi na třináctém. Tak pohlížím na tuto věc, ale to je stále totéž, docela stejnorodé. Kdo vstoupil na nejvyšší stupínek, ten zcela určitě vystoupí i na vrchní.

— Znamená to tedy vůbec nevstupovat?

— Kdo může, ať vůbec nevstupuje.

— A ty můžeš?

— Zdá se, že ne.

— Mlč, Aljošo, mlč, miláčku, chtěl bych ti políbit ručičku, jen tak, z dojetí. Ta šelma Grušeňka se vyzná v lidech, jednou mi říkala, že tě někdy sní... Mlčím, mlčím! Z ohavností, s pole, znečištěného mouchami, přejdeme k mé tragedii, rovněž na pole, znečištěné mouchami, totiž všelikou nízkostí. Věc je v tom, že ačkoliv stařík si to vylhal o svádění nevinných dívek, přece ve skutečnosti, v mé tragedii, tomu tak bylo, i když jenom jednou a ani tehdy se to neuskutečnilo. Starý, který mne krmil tím, co nebylo, o této věci neví: nikdy jsem to nikomu nevyprávěl. Tobě to říkám prvému, ovšem vyjma Ivana, Ivan ví všechno. Ví to dávno dříve, než ty. Ivan — to je hrob.

— Ivan že je hrob?

— Ano.

Aljoša poslouchal neobyčejně pozorně.

— Vždyť v tom řadovém praporu, ačkoli jsem tam byl praporčíkem, přece jsem tam byl jaksi pod dozorem, jaksi z trestu. A ve městě mne vítali strašně rádi. Vyházel jsem mnoho peněz, věřili,

že jsem bohatý, a sám jsem tomu věřil. A ostatně jsem se jim zamlouval bezpochyby i něčím jiným. Ač vrtěli hlavou, přece mne milovali.

»Můj podplukovník, už stařec, náhle mne začal nenávidět. Dotíral na mne; ale měl jsem protekci a k tomu celé město stálo za mnou, dotírat na mne příliš nemohl. Byl jsem vinen i sám, sám jsem schválně mu nevzdával náležitou úctu. Byl jsem hrdý. Onen starý tvrdohlavec, nebyl to jinak hloupý člověk a dobrodušně pohostinný, měl kdysi dvě ženy, obé

Velký inkvizitor. (Kniha pátá.)

už zemřely. Jedna, první, byla jakéhosi prostého původu a zanechala mu dceru, rovněž prostou. Za mé doby byla už dívkou asi čtyřiaadvacetiletou a bydlela spolu s otcem a s tetkou, sestrou nebožky matky. Tetka byla mlčelivá prostota, ale příbuzná, nejstarší dcera podplukovníkova, byla prostota výbojná.

»Rád, když vzpomínám, řeknu dobré slovo: Nikdy jsem, holoubku, nepoznal skvělejší ženské povahy, než jakou měla tato dívka; jmenovala se Agafja, představ si, Agafja Ivanovna. Byla docela pěkná, podle ruského vkusu — vysoká, silná, plná, s překrásnýma očima, obličej měla, řekněme, poněkud hrubý. Nevdala se, ač se o ni dva ucházeli, odbyla je neztratila veselosti.

»Sešel jsem se s ní — ne tak, jak by sis mohl myslet, ne, zde bylo všechno čisté, ale tak, jako kamarádi. Vždyť jsem se se ženami často stýkal úplně nevinně, přátelsky. Žvaním s ní o všelijakých takových otevřených věcech, až hrůza! Ale jenom se smála. Mnohé ženy mají rády otevřené věci, pamatuj si to, a ona k tomu ještě byla dívkou, což mne velice bavilo. A ještě bych chtěl dodat: nijak by ji nebylo možno nazývat slečnou. Žila u otce s tetkou, snižujíc se jaksi dobrovolně a neřádíc se k ostatní společnosti. Všichni ji milovali a potřebovali jejích služeb, protože byla znamenitá švadlena: měla nadání, peníze za služby nežádala, dělala to z laskavosti, ale když jí něco darovali — neodmítla to.

»Ale podplukovník — kde pak ten! Podplukovník byl jednou z nejpřednějších osobností v našem městě. Žil nádherně, přijímal na návštěvách celé město; večere, tance. Když jsem přijel a vstoupil do praporu, začalo se mluvit po celém městě, že brzy k nám přijede z hlavního města druhá dcera podplukovníkova, ze všech krasavic nejkrásnější, a že právě kdesi absolvovala jakýsi šlechtický ústav hlavního města.

»Tato druhá dcera je právě Kateřina Ivanovna, a je dcerou už druhé ženy podplukovníkovy. A ta druhá žena, už nebožka, pocházela z urozeného nějakého velikého generálského domu, třebas ostatně, jak najisto vím, rovněž plukovníkovi nepřinesla žádných peněz věnem. Krátce, měla příbuzenstvo, ale jenom to, snad tam byly nějaké naděje, ale ve skutečnosti nic.

»A když přijela z ústavu (jenom na návštěvu, nikoliv navždy), celé naše město přímo vstalo z mrtvých, nejvznešenější naše dámy — dvě excelence, jedna plukovnice a pak po nich všechny, všechny ihned se jí ujaly, praly se o ni, začaly ji bavit, stala se královnou plesů, pikniků, předváděly se živé obrazy ve prospěch jakýchsi guvernantek.

»Já mlčím, hýřím, právě jsem tenkrát ztropil takový kousek, že celé město se dalo do křiku. Vidím, změřila si mne jednou pohledem, bylo to u velitele baterie, ale nešel jsem k ní: myslím si, nestojím o známosti. Přiblížil jsem se k ní až poněkud později, rovněž na večírku, začal jsem s ní mluvit, ale sotva se na mne podívala, jen rty složila do pohrdlivého úsměvu; myslím si, jen počkej, pomstím se ti!

»Byl jsem tenkrát ve většině případů nejhroznější ztřeštěnec, sám jsem to cítil. Hlavně jsem cítil, že »aténka« není jen tak nějak nevinná žába z pensionátu, nýbrž bytost s pevnou povahou, hrdá a skutečně ctnostná, ale především s rozumem, vzděláním, kdežto já jsem neměl ani to, ani ono. Myslíš si, že jsem ji chtěl udělat nabídnutí k sňatku? Ani trochu, jenom jsem se chtěl pomstít, že jsem

takový chlapík a ona to necítí. A zatím pořádám pitky a kravály. Posléze mne podplukovník posadil na tři dny do vězení.

»A právě tenkrát mi pojednou otec poslal šest tisíc, když jsem mu poslal úřední prohlášení, že se zříkám všech a všeho, totiž, že jsme tím »vyrovnáni« a že už nic nikdy nebudu chtít. Nerozuměl jsem tenkrát ničemu; já, bratře, až do samého příjezdu sem a dokonce až do posledních nynějších dluhů a snad až dodnes jsem ničemu nerozuměl z těch všech peněžních našich sporů s otcem. Ale ať to vezme čert, o tom později.

»Ale tenkrát, když jsem dostal těch šest tisíc, dozvěděl jsem se pojednou z jednoho psaní příteleva o jakési věci, která mne nesmírně zajímala, totiž, že s naším podplukovníkem nejsou spokojeni, že ho podezírají z nepořádků, krátce, že jeho nepřátelé mu chystají překvapeníčko. A skutečně přijel náčelník divise a nadával, že se div svět nezbořil. Potom, po nějakém čase, mu nařídili, aby si zažádal do výslužby.

»Nebudu ti vyprávět, jak to všechno tenkrát podrobně bylo, měl skutečně nepřátele, ale ve městě pojednou k němu a k celé rodině všichni ochladli, všichni se mu začali vyhýbat. A tenkrát jsem udělal svůj první kousek: potkám Agafju Ivanovnu, s níž jsme byli stále dobří přátelé, a říkám jí: 'Tak tedy tatínkovi scházejí čtyři tisíce pět set rublů erárních peněz.'

,Co to říkáte? Vždyť tu byl nedávno generál, všechny peníze tu byly'...

„Tenkrát byly, ale teď nejsou.“

»Strašně se polekala:

„Nestrašte, odkud jste se to dozvěděl?“

„Nestrachujte se,“ říkám, nikomu to neřeknu, vy o mně víte, že dovedu být jako hrob, ale poslechněte, co jsem vám o té věci chtěl říci, abych tak řekl, »na každý případ«: Když bude tatínek potřebovat ty čtyři tisíce pět set a nebude je mít, tak než aby se dostal před soud a pak aby ho zařadili na stará kolena mezi vojáky, raději ke mně pošle svou sestřičku, právě teď jsem dostal peníze, já jí ty čtyři tisíce vysázím a tajemství svatě zachovám.“

„Ach, jaký jste ničema! (Právě tak to řekla.) — Jaký jste zlý ničema! Jak se osmělujete to říkat!“»Odešla v hrozném rozhorlení a já jsem za ní ještě křikl, že tajemství bude u mne zachováno svatě a neporušeně. Ty dvě ženy, totiž Agafja a její tetka, řeknu to hned, byly v celé té historii čisté jako andělé a svou hrdou sestru Kát'u přímo zbožňovaly, ponižovaly se před ní, dělaly jí služby... Ale Agafja tu věc, totiž náš rozhovor, jí tenkrát vyzradila. Potom jsem se to dozvěděl dopodrobna. Nezamlčela a já jsem to přirozeně potřeboval.

»Náhle přijíždí nový major, aby přejal prapor. Přejímá jej. Starý podplukovník se pojednou roznemůže, nemůže se dohnout, dva dni a noci sedí doma, erární peníze neodevzdává. Náš doktor Kravčenko tvrdil, že byl skutečně nemocen. Ale já jsem se tajně a dávno najisto dozvěděl, že peníze, když byly prohlédnuty představenými, pokaždé

potom na čas zmizely a že už se to dalo po čtyři léta. Podplukovník je půjčoval jednomu spolehlivému mužovi, našemu kupci, starému vdovci Trifonovi, bradáči v zlatých brýlích. Kupec jel na trh, udělal tam vždy jakés obchody a podplukovníkovi peníze všechny vrátil a zároveň s tím přivezl z trhu dárek a s dárky i procenta.

»Ale tentokrát (dozvěděl jsem se to úplně náhodou od výrostka, uslintaného synáčka Tritonova, jeho syna a následníka, nejprostopášnějšího hochy, jakého svět zplodil), tentokrát Trifonov, když se vrátil z trhu, nic neodevzdával. Podplukovník běžel k němu.

,Nikdy jsem od vás nic nedostal a dostat nemohl,' — to byla odpověď.

»Nu, a sedí náš podplukovník doma, hlavu si ovázal šátkem, všechny tři mu přikládají led na temeno. Náhle přijde stráž s knihou a s rozkazem:

,Odevzdat erární peníze, ihned, bez průtahu, do dvou hodin'...

»Podepsal se, pak jsem ten podpis v knize viděl, — vstal, řekl, že se jde obléknout do uniformy, přiběhl do své ložnice, vzal svou loveckou dvouhlavňovou ručnici, nabil, vrazil do ní vojenskou kouli, zul si s pravé nohy botu, ručnici si opřel o prsa a nohou začal hledat kohoutek.

»Ale Agafja už měla podezření, zapamatovala si moje někdejší slova, potají šla za ním a ještě včas to uviděla: vrazila tam, vrhla se na něho zezadu, objala ho, ručnice vystřelila vzhůru do stropu; nikdo nebyl zraněn: vběhli ostatní, popadli ho, vzali pušku, drží za ruce...

»Všechno jsem se to potom podrobně dozvěděl. Seděl jsem tenkrát doma, byl soumrak, a právě když jsem chtěl odejít, oblékl jsem se, učesal jsem se, navoněl šátek, vzal čepičku, když se v tom otevrou dveře a — přede mnou, v mém bytu, stojí Kateřina Ivanovna.

»Stávají se zvláštní věci: nikdo nezpozoroval tehdy na ulici, že ke mně šla, takže se o tom městu ani nezdalo. Měl jsem najatý byt u dvou úřednic, věkem sešlých stařen, a ty mi také posluhovaly. Byly to uctivé ženské, poslouchaly mne na slovo a na můj rozkaz mlčely potom jako ryby. Ovšem pochopil jsem ihned. Vešla a dívá se přímo na mne, její temné oči se dívají odhodlaně, dokonce drze, ale z jejích úst a jejich chvění vidím nerozhodnost.

„Řekla mi sestra, že dáte čtyři tisíce pět set rublů, když si přijdu pro ně k vám sama. Přišla jsem... dejte mi peníze!“... — nevydržela to, dech se jí zatajil, polekala se, hlas jí selhal a koutky rtů a tahy kolem rtů se zachvěly.

»Aljoško, slyšíš nebo spíš?

— Mít'ó, vím, že mi řekneš celou pravdu, — řekl Aljoša rozechvěn.

— Řeknu ti jí — a když řeknu celou pravdu, tak se při tom neušetřím. Moje první myšlenka byla — karamazovská. Jednou mně, bratře, štípl jedovatý pavouk a pak jsem ležel dva týdny v horečkách. Nu, a nyní poslyš: náhle mne štípl do srdce jedovatý pavouk, zlý hmyz, chápeš, změřil jsem ji zrakem. Viděl jsi ji? Vždyť je to

krasavice. Avšak tehdy měla ještě jinou krásu. Byla tehdy také krásná proto, že byla v onom okamžiku šlechetná a já jsem byl ničema, že byla obklopena svatozáří své velkomyslnosti a své oběti za otce a já jsem byl štěnice.

»A tak tedy na mně, štěnici a ničemovi, závisí celá, celá, celá, se vším všudy, i s duší a s tělem. Takhle to tedy vypadalo. Řeknu ti přímo: tato myšlenka, myšlenka jedovatého pavouka, se zmocnila do takové míry mého srdce, že div nepřeteklo pod tímto tlakem. Zdálo se, že nemůže zde býti řeči o boji: musíš jednat, jako štěnice, jako zlá tarantula, bez milosrdenství... Až jsem se zalykal.

»Poslyš: vždyť bych byl samozřejmě přišel zítra požádat o její ruku, abych to skončil nejušlechtilejším způsobem, aby to nikdo nevěděl a nemohl vědět. Vždyť jsem přece čestný člověk, ačkoliv s nízkými touhami. A tak tedy bylo mi v oné vteřině, jako by mi někdo šeptal do ucha:

„Vždyť ona zítra, až ji přijdeš požádat o ruku, ani tě nepřijme a poručí kočímu, aby tě vyhodil z domu. Žvaň si potom po celém městě, nebojím se tě!“

»Podíval jsem se na dívku; můj hlas měl pravdu, ovšem tak tomu bude. Vyhodí mne, to je možno již soudit podle její tváře. Vzkypěla ve mně zlost, chtělo se mi provésti nejničemnější, sviňácký, kupecký kousek: podívat se na ni s výsměchem a ihned, dokud stojí před tebou, obořiti se na ni s intonací, s kterou umí mluvit jenom kupčák:

Jako čtyři tisíce! Ale já jsem žertoval, kde pak! To jste si to, slečinko, nějak lehkověrně spočítala. Dvě stovky, to jo, to bych dal ještě s radostí, ale čtyři tisíce — to už jsou peníze, slečno. Ty není možno tak lehkomyšlně rozhazovat. Marně jste se, slečno, namáhala.'

»Vidiš, byl bych ovšem prohrál všechno a ona by byla utekla, ale za to by to bylo pekelné a mstivé a stálo by to za všechno ostatní. Vyl bych potom po celý život lítosti, ale jen kdybych mohl provést nyní tento kousek!

»Věříš mi, nikdy se mi to ještě nestalo, ani s jedinou ženou, abych se v takovém okamžiku na ni díval s nenávistí — a tady ti přísahám: díval jsem se tehdy na ni tři vteřiny nebo pět se strašnou nenávistí — s onou nenávistí, od které je k lásce, k nejšílenější lásce — jen jeden krůček! Přistoupil jsem k oknu, přitiskl jsem čelo na *zamrzlé* okno a pamatuji se, že mi tehdy spálil mráz čelo, jako oheň. Netrvalo to dlouho, neboj se, obrátil jsem se, přistoupil jsem ke stolu, otevřel jsem zásuvku, vyndal jsem pětitisícový pětiprocentní státní úpis (ležel ve francouzském slovníku).

»Pak jsem jí jej mlčky ukázal, složil jsem jej, dal jsem jí jej a sám jsem jí otevřel dveře do předsíně, a ustupuje na krok, uklonil jsem se jí až k pasu nejuctivější, nejsrdečnější poklonou, věř tomu!

»Zachvěla se celá, podívala se upřeně na mne, na vteřinu, strašně zbledla, jako plátno, a náhle, též beze slova, ne vášnivě, nýbrž tak měkce, hluboce, tiše se sklonila a padla přímo k mým nohám —

čelem na podlahu, nikoli jako slečna z pensionátu, nýbrž rusky! Vyskočila a utekla.

»Když vyběhla — měl jsem při sobě šavli — vytrhl jsem šavli a chtěl jsem se hned probodnout, proč — nevím. Byla by to ovšem strašná hloupost, ale chtěl jsem to asi provést z nadšení. Chápeš, že je možno se zabít jen z nadšení? Avšak neprobodl jsem se, nýbrž jsem jen políbil šavli a zastrčil ji zase do pochvy — o tom jsem se ti konečně nemusil zmiňovat. Zdá se mi dokonce, že když jsem vypravoval o těch všech bojích, že jsem to trochu rozmazal, abych se vychválil. Nu ať, ať je tomu tak, a čert vem všechny špiony lidského srdce. Tak to je tedy onen »případ« s Kateřinou Ivanovnou. Nyní tedy o něm ví bratr Ivan a ty — jen jediní. Dimitrij Fjodorovič vstal a v rozechvění učinil několik kroků, vyňal kapesník, setřel si pot s čela, pak si opět sedl, ale nikoli na ono místo, kde dříve seděl, nýbrž na jiné, na protější lavičku u zdi, takže Aljoša byl nucen se k němu úplně obrátiti.

V. ZPOVĚĚ VŘELÉHO SRDCE.

»V z h ů r u n o h a m a.«

— Nyní, — řekl Aljoša, — znám první polovinu této věci.

— První polovinu chápeš: je to drama a stalo se tam. Druhá polovina je tragedie, a bude sehrána zde.

— Ale z té druhé poloviny nechápu dosud nic, — řekl Aljoša.

— A myslíš, že já chápu? Což já to chápu?

— Počkej, Dmitriji. Tady je jedno hlavní slovo. Řekni mi: vždyť jsi ženich, jsi i nyní ženich?

— Ženichem jsem se nestal ihned, nýbrž až za tři měsíce po oné události. Avšak na druhý den, poté, co se to stalo, jsem si řekl, že ta věc je skončena a žádné pokračování míti nebude. Abych přišel a požádal ji o ruku, zdálo se mi nízkostí. Pokud běží o ni, tu ona oněch šest neděl, kdy žila potom v našem městě — nedala o sobě znát ani slovem. Kromě, abych řekl pravdu, jedné události: druhý den po její návštěvě vklouzla ke mně jejich panská a odevzdala mi beze slova balíček. Na balíčku byla adresa: tomu a tomu. Otevřu jej, byly v něm peníze nazpět z oněch pěti tisíc. Potřebovali totiž celkem čtyři tisíce pět set, ale při prodeji pětitisícového úpisu vznikla ztráta něco přes dvě stě rublů. Poslala mi tedy celkem dvě stě šedesát rublů, nepamatuji se dobře, ale jen peníze, — ani psaní, ani slovíčko, ani vysvětlení. Hledal jsem v balíčku nějaké znaménko tužkou — a nic! Nu, tak což, probil jsem všechny své zbylé ruble, takže nový major byl nakonec nucen mi dáti důtku.

»Nu, podplukovník však odevzdal erární peníze v pořádku, a všichni se divili, protože nikdo nepředpokládal, že bude mít peníze. Odevzdal peníze, onemocněl, ulehl, ležel tři týdny a pak náhle dostal změknutí mozku a zemřel za pět dní. Pochovali ho s vojenskými poctami, poněvadž nebyl poslán ještě do pense.

»Kateřina Ivanovna, sestra a její teta, jakmile pochovaly otce, odjely na deset dní do Moskvy. A pojednou, až před odjezdem, v onen den, kdy odjely (neviděl jsem je a nedoprovázel je), dostanu drobounké psaníčko modravé barvy, je v něm krajkový papír a na něm jen jediná řádka, napsán;! tužkou:

„Napišu Vám, čekejte, K'. Tak a to je vše. Vysvětlím to nyní krátce.

»V Moskvě se jejich postavení změnilo s rychlostí blesku a s neočekávaností arabských pohádek. Ona generálka, její hlavní příbuzná, ztrácí náhle své nejbližší dědičky, své dvě nejbližší neteře. Obě zemřely v témž týdnu na neštovice. Zhroucená stařena se zaradovala z Káti jako z rodné dcery, jako z hvězdy spásy, uvítala ji, předělala ihned závěť v její prospěch, to na budoucnost, ale hned jí dala přímo do rukou — osmdesát tisíc, tady máš tedy věno, dělej si s ním, co chceš. Hysterická žena, viděl jsem ji potom v Moskvě.

»Nu, a tehdy jsem obdržel poštou čtyři tisíce pět set rublů a samozřejmě byl jsem překvapen a udiven, jako bych spadl s nebe. Tři dni potom přišlo slíbené psaní. Mám je nyní u sebe, mám je vždy u

sebe a zemřu s ním — chceš, ukáži ti je? Přečti si je: nabízí se mi za nevěstu, sama se mi nabízí:

Miluji Vás šíleně a je mi lhostejné, zda mne milujete, či ne, buďte však mým mužem. Nelekejte se, nebudu Vás v ničem omezovat, budu Vaším nábytkem, budu kobercem, po kterém chodíte... chci Vás milovati věčně. Chci Vás zachrániti před s e b o u s a m ý m«...

»Aljošo, nejsem ani hoden opakovat tyto řádky svými ničemnými slovy a svým ničemným tónem, svým obvyklým ničemným tónem, který jsem si nemohl nikdy odvyknouti! Toto psaní mnou otrásá až dodnes, myslíš, že mi je nyní lehko, což je mi dnes lehko? Tehdy jsem jí napsal odpověď (nemohl jsem přijet do Moskvy). Psal jsem ji slzami; stydím se za jednu věc věčně: zmínil jsem se, že je nyní bohatá a že má věno a že já jsem jen žebrácký povaleč — zmínil jsem se o penězích! Neměl jsem to dělat, ale uklouzlo mi to.

»Tehdy také jsem ihned napsal do Moskvy Ivanovi a vysvětlil mu všechno v psaní, pokud to bylo možno, na šesti listech, a poslal jsem Ivana k ní. Proč se díváš, proč hledíš na mne? Nu, ano, Ivan se do ní zamiloval a je zamilován i nyní, vím to; učinil jsem hloupost, podle vašeho mínění, podle světského mínění, ale možná, že tato hloupost nás všechny zachrání! Ech! Což nevidíš, jak ho ctí, jak si ho váží? Což může, když srovná nás oba, milovati takového člověka, jako jsem já, a po tom, co se zde přihodilo?

— A já jsem přesvědčen, že miluje takového člověka, jako jsi ty a nikoliv takového, jako je on.

— Miluje mou šlechetnost a nikoli mne, — bezděky, ale téměř zlostně uklouzlo náhle Dmitriji Fjodorovičovi. Usmál se, ale za vteřinu se mu oči zablýskly, začervenál se a udeřil silně pěstí do stolu.

— Přisahám ti, Aljošo, — zvolal se strašlivým a upřímným hněvem na sebe, — věř mi to nebo ne, ale tak jako je bůh na nebi a Kristus pánem, prisahám ti, že ačkoliv jsem se nyní vysmíval jejím šlechetným citům, přece vím, že mám miliónkrát nižší duši, než ona, a že tyto její krásné city — jsou upřímné jako nebeského anděla. V tom je právě ta tragedie, že to vím určitě. Co na tom, když člověk si trochu zadeklamuje. Což já nedeklamuji? A vždyť jsem upřímný. Pokud běží o Ivana, již jsem se zmínil, s jakým prokletím se musí nyní dívat na přírodu, a to ještě, když má takový rozum! Komu, čemu byla dána přednost? Byla dána vyvrheli, který i zde, když byl již ženichem, a když všichni se na něho dívali, nemohl se zdržeti hýření, ještě k tomu za přítomnosti nevěsty, za přítomnosti nevěsty, a tedy takový člověk, jako jsem já, dostane přednost, a člověk, jako je on, je odmítnut. Avšak proč? Protože dívka ze šlechetnosti si chce zkazit celý svůj život a svůj osud! Je to nesmyslné. Neříkal jsem o tom Ivanovi nikdy nic. Ivan samozřejmě mi taťte o tom nic neříkal, neučinil ani nejmenší narážky; ale osad se naplní a důstojný zaujme místo, a nedůstojný skryje se na věky v uličce — ve své špinavé

uličce, milované, a ve své uličce, tam ve špíně a zápachu, zahyne dobrovolně a s rozkoší. Pletu si jazyk jaksi, mám nějak všechna slova otřepaná, ale tak, jak jsem to určil, tak tomu bude. Utonu v uličce a ona si vezme Ivana.

— Počkej, bratře, — vpadl mu do řeči Aljoša, neobyčejně rozčilen, — vždyť jsi mi dosud přece nevysvětlil jednu věc: vždyť jsi ženichem, vždyť jsi přece ženichem? Jak se chceš rozejít, nechce-li ona, nevěsta?

— Ano, jsem ženich, oficiální a s požehnáním, všechno se stalo v Moskvě, po mém příjezdu, s parádou, se svatými obrazy a nejlepším způsobem. Žehnala nám generálová, a věříš-li, pozdravila také Kát'u: dobře jsi volila, říkala, dobře, vidím mu do duše. A věříš-li, Ivana si nezamilovala a neblahopřála mu. V Moskvě jsem s Kát'ou mnoho rozmlouval, popsal jsem jí celou svou osobnost, poctivě, přesně, upřímně. Všechno vyslechla:

»Byl sladký nepokoj, byla slova něhy«....

»Nuže, slova při tom byla také hrdá. Vynutila na mně tenkrát veliký slib, že se napravím. Slib jsem dal. A hle...

— Nuže?

— A hle, zavolal jsem tě a přitáhl jsem tě sem dnes, pravé dnes, — pamatuj si! — abych tě poslal a zase ještě dnes, ke Kateřině Ivanovně a...

Co?

— A bys jí řekl, že už k ní nikdy nepřijdu a že se jí poroučím.

— Což je to možné?

— Vždyť právě proto posílám tebe místo sebe, že je nemožné, vždyť jak já bych jí to sám řekl?

— A kam půjdeš ty?

— Do uličky.

— To znamená tedy ke Grušeňce! — trpce vykřikl Aljoša, sprásknuv ruce, — což vskutku tedy říkal Rakitin pravdu? A já jsem myslel, že jsi jen tak k ní chodil a nechal toho.

— A sluší se ženichu, aby k ní chodil? A což je to možné a ještě k tomu, mám-li takovou nevěstu a před očima lidí? Vždyť mám přece čest. Od toho okamžiku, co jsem začal chodit ke Grušeňce, jsem ihned přestal býti ženichem a čestným člověkem; vždyť to přece chápu. Co se díváš? Víš, nejprve jsem k ní šel proto, aby jí nabil. Dozvěděl jsem se, a teď to určitě vím, že Grušeňce byla oním štábním kapitánem, otcovým důvěrníkem, předána na mne směnka, aby ji protestovala a tím mne přinutila k ústupu a smíru. Chtěli mne polekat. Už jsem se chystal Grušeňce nabít. Již dříve jsem ji zběžně vídal. Překvapujícího dojmu nečiní. Věděl jsem o starém kupci, který je kromě toho teď také nemocen a leží vysílen, ale přece jí odkáže pořádné peníze. Viděl jsem také, že ráda schraňuje peníze, vydělává, dává je na zlá procenta, že je prohnaná, šelma, nemilosrdná. Šel jsem jí nabit a zůstal jsem u ní. Udeřil hrom, udeřil mor, nakazil jsem se a

jsem ještě nakažen a vím, že už je vše skončeno, že už nic jiného a nikdy se nestane. Cyklus dob je dokonán. Tak je tomu se mnou. A tenkrát, pojednou, jako naschvál, se mi v kapse, žebrákovi, ocitly tři tisíce. Odejeli jsme odsud s ní do Mokrého, to je odtud dvacet pět verst, objednal jsem tam cikány, cikánky, šampaňské, všechny mužiky jsem tam opil šampaňským a všechny ženy a dívky, rozvířil jsem tisíce. Za tři dni jsem byl holý, ale sokol. A myslíš, že sokol něco dosáhl? Ani zdaleka mne k sobě nepustila. Říkám ti: had, Grušeňka, šelma, má takový hadí pohyb těla, který se ukazuje i v její nožce, dokonce i v malíčku na levé nožce. Viděl jsem a líbal, ale to je vše — přísahám! Říkala: »Chceš, vezmu si tě, vždyť jsi žebrák. Slib mi, že mne nebudeš bít a že mi dovolíš, abych dělala všechno, co se mi zachce, pak si tě snad vezmu,« smála se. I teď se směje!

Dmitrij Fjodorovič zvedl se téměř s jakýmsi vztekem a náhle byl jako opilý. Oči se mu pojednou podlily krví.

— A chceš se s ní skutečně oženit?

— Zachce-li se jí, ihned, a nebude-li chtít, zůstanu tak. Budu u ní podomkem na dvoře. Ty... ty, Aljošo... — zastavil se pojednou před ním, popadl ho za ramena a začal jím náhle ze vsí síly třást, — víš, nevinný hochu, že je to všechno třeštění, nesmyslné třeštění, neboť je to tragedie! Pochop přece, Aleksěji, že mohu být nízkým člověkem, s nízkými a ničemnými vášněmi, ale zlodějem, kapesním zlodějem, bytovým zlodějem Dmitrij Karamazov nemůže být nikdy! Nu, tak tedy věz, že jsem zloděj, že jsem kapesní a bytový zloděj! Právě před

tím, než jsem šel nabít Grušeňce, zavolala mne téhož jitra Kateřina Ivanovna a se strašným tajemstvím, aby se to zatím nikdo nedozvěděl (nevím, proč to chtěla, bezpochyby myslela, že je to tak třeba), mne prosila, abych jel do gubernského města a tam poštou poslal tři tisíce Agafiji Ivanovně do Moskvy, proto jsem měl jet do města, aby se to ani zde nedozvěděli; a s těmi třemi tisíci v kapse jsem se tehdy ocitl u Grušeňky a za ně jsme také odjeli do Mokrého.

Potom jsem se tvářil, že jsem zajel do města, ale poštovní stvrzenku jsem jí neukázal, řekl jsem, že jsem peníze poslal, a potvrzení že přinesu, ale dosud jí je nenesu — zapomněl jsem. Nyní, co myslíš, půjdeš dneska k ní a řekneš: »Poroučím se vám,« a ona ti řekne: »A kde jsou peníze ?« A ty bys jí mohl ještě říci: »To je ničemný chlípník a ničemná bytost s nepřekonatelnými vášněmi. Nemohl se udržet, jako nízká zvěř,« ale přece bys mohl dodat: »Za to není zloděj, zde jsou vaše tři tisíce, posílá je zpět, pošlete je sama Agafiji Ivanovně, a vám se poroučí.« A teď řekne: »A kde jsou peníze?«

— Mít'ó, tys nešťasten, ano! Ale přece ne na tolik, jak si myslíš,
— nenič se ze zoufalství, nehub se!

— A co si myslíš, že se zastřelím, když nedostanu tři tisíce, abych je mohl vrátit? V tom to právě je, že se nezastřelím. Nemám teď síl, protože snad teď půjdu ke Grušeňce... Čert to všechno vem.

— A u ní?

— Budu jejím mužem, budu se snažit být hoden jejího manželství, a když přijde milenec, odejdu do druhého pokoje. Jejím přátelům budu čistit zablácené kaloše, budu rozdmychovat samovar, běhat po posílkách...

— Kateřina Ivanovna všechno pochopí, — řekl náhle Aljoša s přesvědčením, — pochopí celou hlubinu tvého hoře a smíří se. Bude mít pochopení, protože není možno být nešťastnější, nežli jsi ty, uzná to.

— Vůbec se s tím nesmíří, — usmál se Mít'a, — v tom, bratře, je cosi, s čím se nesmíří žádná žena. A víš, co by bylo ze všeho nejlepší?

— Co?

— Vrátit jí tři tisíce.

— Ale kde je vzít? Poslyš, mám dva tisíce, Ivan dá také tisíc, to jsou tři, vezmi je a vrať.

— A kdy je dostanu, ty tvé tři tisíce? Vždyť jsi ke všemu nezletilý a je třeba ihned, ihned, abys ještě dnes jí šel vyřídit vzkaz, s penězi nebo bez peněz, protože už to nemohu déle vléci. Věc už došla tak daleko. Zítra už bude pozdě; pošlu tě k otci.

— K otci?

— Ano, než půjdeš k ní, půjdeš k otci. Řekni mu o tři tisíce.

— Ale vždyť, Mi to, je nedá.

— A ještě aby dával, vím, že nedá. Víš, Aleksěji, co znamená zoufalství?

— Vím.

— Poslyš: podle zákona mi nemusí nic dát. Vše, co mi patřilo, jsem si už vybral, všechno, vím to. Ale vždyť je mi přece povinen dát podle mravního zákona, či ne? Vždyť začal matčinými dvaceti osmi tisíci. A nahrabal sto tisíc. Ať mi dá aspoň tři tisíce z dvaceti osmi, jenom tři, a zachrání mou duši z pekla, a ten dar mu bude připsán k dobru za mnohé hříchy ! Já na těch třech tisících přestanu, dávám ti čestné slovo, a už vůbec nikdy o mně nic neuslyšíš. Řekni mu, že sám bůh mu posílá tuto příležitost.

— Mířo, za nic na světě mi je nedá.

— Vím, že nedá, vím to docela dobře. A zvláště teď. Nedosti na tom, poslyš, co ještě vím: teď, v těchto dnech, snad dokonce právě včera, po prvé se dozvěděl vážně (opravdu vážně), že Grušeňka snad skutečně nežertuje a chce si mne vzít. On tu povahu zná, zná tu kočku. Nu, tak proč by mi nádavkem ještě dával peníze, aby té věci napomáhal, když sám pro ni šílí? Ale ještě toho není dosti, mohu ti říci ještě více: Vím, že asi před pěti dny vyzdvihl asi tři tisíce rublů, rozměnil je na storublové bankovky a zabalil je do velikého balíku, pod pět pečeti, a převázal je křížem růžovou stužkou. Vidiš, jak to podrobně vím! A na balíku je napsáno: »Anděli mému, Grušeňce, zachce-li se jí přijíti.« Sám to naškrábal potichu a potají a nikdo to neví, že u něho leží peníze, kromě lokaje Smerďakova, v jehož poctivost věří jako v sebe samého. Hle, už třetí nebo čtvrtý den čeká na Grušeňku, doufá, že si přijde pro balíček, vzkázal jí, a ona zase

vzkázala, že »snad přijde«. Tak tedy, vždyť přijde-li ke starému, což se potom s ní mohu oženit? Chápeš teď, proč tady potají sedím a koho vlastně hlídám?

— Ji?

— Ji. U těch cour, zdejších hospodyň, má pronajatu komůrku Foma. Foma je z našeho kraje, býval vojákem. Posluhuje jim, v noci hlídá a ve dne chodí střilet tetřívky a tím se živí...Au něho tady sedím na číhané. Ani on, ani bytné neznají tajemství, proč jsem zde na stráži.

— Jen Smerďakov to ví.

— Jen on. Ten mi také řekne, až Grušeňka přijde ke staříkovi.

— To on ti vyprávěl o balíčku?

— Ano. Je to největší tajemství. Dokonce ani Ivan neví o penězích a o ničem. A starý posílá Ivana do Čermašně, aby se na dva na tři dni projel: prý se našel kupec na les, pokácí jej za osm tisíc, a proto prosil starý Ivana: »Pomož, dojed tam,« to jest na dva na tři dni. Chce totiž, aby Grušeňka přijela v jeho nepřítomnosti.— Bezpochyby čeká Grušeňku i dnes?,

— Ne, dnes nepřijde, jsou pro to důvody. Určitě nepřijde! — vykřikl pojednou Mít'a. — Smerďakov také tak soudí. Otec teď pije, sedí u stolu s bratrem Ivanem. Jdi, Aleksěji, popros ho o ty tři tisíce...

— Mít' o, miláčku, co je s tebou! — vykřikl Aljoša, vyskočiv s místa a dívaje se na Dmitrije Fjodoroviče, který byl téměř bez sebe. Chvilí se domníval, že bratr zešilel.

— Co si myslíš? Nezbláznil jsem se, — řek! Dmitrij Fjodorovič, upřeně se dívaje na bratra a dokonce jaksi vítězně.

— Posílám tě k otci a vím, co mluvím: věřím na zázrak.

— Zázrak?

— Zázrak boží prozřetelnosti. Bůh zná mé srdce, vidí všechno moje zoufalství. Vidí celý ten obraz. Což dopustí, aby se stala strašná věc? Aljošo, věřím na zázrak, jdi!

— Půjdu. Řekni, budeš zde čekat?

— Budu, rozumím, že to nejde rychle, že nejde jen tak přijít a rovnou do toho. Je teď opilý. Budu čekat třeba tři hodiny, čtyři, pět, šest, sedm, ale jenom věz, že dneska, kdyby to mělo být o půlnoci, navštívíš Kateřinu Ivanovnu s penězi nebo bez peněz a vyřídíš jí: »poroučí se vám.« A zvláště chci, abys řekl právě tato slova: »poroučí se vám«.

— Mít' o! A co když přijde dnes Grušeňka... a když ne dnes, tak zítra neb pozítří?

— Grušeňka? Vyčítám ji, dostanu se tam a překazím to...

— Ale když...

— Ale když přece, tak zabiji. Nepřežiji toho.

— Koho zabiješ?

— Starého. Ji nezabiju.

— Bratře, co to říkáš?

— Vždyť nevím, nevím... Snad nezabiju, snad zabiju.

Bojím se, že jeho tvář se mi náhle v tom okamžiku stane nenávistně protivnou. Nenávidím jeho ohryzek, jeho nos, jeho oči, jeho nestydatý úsměšek. Cítím k němu osobní ošklivost. Toho se právě bojím. A při tom se neudržím.

— Půjdu, Mít'o. Věřím, že bůh to zařídí, jak bude umět nejlépe, aby nedošlo ke strašné věci.

— A já budu sedět a čekat na zázrak. Ale nesplní-li se, pak...

Aljoša se odebral v zadumání k otci.

VI. SMERĐAKOV.

Opravdu zastal otce ještě u stolu. Stůl byl podle všeobecného zvyku prostřen v sále, ačkoliv byla v domě skutečná jídelna. Tento sál byl největší pokoj v domě, zařízený s jakousi starodávnou okázalostí. Nábytek byl starodávný, pokrytý červenou polohedvábnou vetchou látkou. Na stěnách mezi okny byla zavěšena zrcadla v rámech, s ornamenty starodávně vyřezávanými, také bílými a pozlacenými. Na stěnách, pokrytých bílými papírovými a na mnohých místech popraskanými tapetami, visely dva veliké portréty — první jakéhosi kněze, jenž před třiceti lety byl generálním gubernátorem místního kraje a jakéhosi arcibiskupa, který rovněž dávno zemřel. V koutě bylo zavěšeno několik ikon, před kterými hořela v noci lampička... ne tak ze zbožnosti obyvateli!, nýbrž proto, aby byl pokoj osvětlen.

Fjodor Pavlovič uléhal velmi pozdě, ve tři nebo ve čtyři hodiny; než si lehl, chodil buď po pokoji, nebo seděl zamyšlen v křesle. Měl takový zvyk. Nocoval často úplně sám v domě, posílal sluhy do křídla, ale většinou zůstával v noci u něho sluha Smerďakov, jenž spal v předsíni na lavici.

Když vešel Aljoša, byl již oběd skončen, ale byla ještě podávána zavařenina a káva. Fjodor Pavlovič si rád pochutnával po obědě na sladkostech s koňakem. Ivan Fjodorovič byl u stolu a též pil kávu. Sluhové Grigorij a Smerďakov stáli u stolu. Jak pánové, tak sluhové byli zřejmí a neobyčejně vesele rozjaření. Fjodor Pavlovič se hlasitě

chechtal a smál se: Aljoša uslyšel již v předsíni jeho pisklavý smích, který tak dobře znal, a ihned si pomyslí, soudě podle zvuku smíchu, že otec není ještě zdaleka opilý, nýbrž že se přivádí do nálady.

— Tady ho máme, tady ho máme! — zařval Fjodor Pavlovič, jenž se náhle zaradoval z Aljoši. — Tak se k nám posad, sedni si a vypij kávu, je postní, vždyť je postní a vřelá a skvělá! Koňáček ti nenabízím, ty se postíš, ale chceš, chceš? Ne, raději ti naleji likér, skvělý! Smerďakove, skoč ke skříni, je to tam na druhé policiče napravo, tady máš klíče, honem!

Aljoša počal odmítati likér.

— To máš jedno, ať to sem dá, když ne pro tebe, tak pro nás, — zářil Fjodor Pavlovič, — ale počkej, obědval jsi už?

— Obědval jsem, — řekl Aljoša, sedaje si, ačkoli ve skutečnosti snědl jen skývu chleba a vypil sklenici kvasu v opatové kuchyni. — Ale horkou kávu vypiji s radostí.

— Ty jsi chlapík! Vypije kávu. Nemám ti ji dát ohřát? Ale ne, ještě je horká. Káva je znamenitá, smerďakovská. Vařit kávu, dělat kulebjaky a také uchu, to umí Smerďakov skvěle, opravdu! Někdy přijď na uchu, ale dřív mi to ohlas... Ale počkej, počkej, vždyť jsem ti před chvílí rozkázal, aby ses ještě dnes přestěhoval s matrací a poduškami? Přinesl jsi matraci? Checheche...

— Ne, nepřinesl, — usmál se Aljoša.

— A polekal jsi se, polekal jsi se před chvílí, že? Ach, ty můj drahý, což bych tě mohl urazit? Poslyš, Ivane, nemohu se dívat, jak

takhle se dívá do očí a směje se, nemohu... Všechny mé vnitřnosti se počínají na něho smát miluji ho! Aljoško, pojd', dám ti otcovské požehnání!

Aljoša vstal, ale Fjodor Pavlovič si to zase rozmyslel.

— Ne, ne, jen ti udělám křížek, takhle, sedni si. Nu, a nyní bude zábava právě na tvé téma. Nasměješ se. Naše Balaamova oslice promluvila, a jak ještě promluvila!

Balaamovou oslicí byl sluha Smerďakov. Byl to mladý člověk, dvaceti čtyřletý, a byl hrozně nespolečenský a mlčelivý. Nikoli, že by byl divoký, nebo že by se styděl, ne, naopak měl povahu pyšnou, jako by všemi pohrdal.

Avšak nemohu pokračovati, dokud o něm neřeknu aspoň dvě slova a právě nyní. Byl vychován Marfou Ignatěvnou a Grigorjem Vasiljevičem, ale hoch rostl »bez veškerých citů vděčnosti«, jak se o něm vyjadřoval Grigorij: byl to divoký hoch a stranil se lidí. V dětství velmi rád věšel kočky a pak je pohřbíval s ceremoniemi. Oblékal si prostěradlo, což mělo představovati něco jako řízu, zpíval a mával čímsi nad mrtvou kočkou, jako kaditelníci, všechno potichoučku, jako by to bylo velikým tajemstvím. Grigorij ho jednou přistihl při této zábavě a vyplatil ho bolestně důtkami. Smerďakov se uchýlil do kouta a zlobil se tam asi týden.

— Nemá nás rád, ten vyvrhel, — říkal Grigorij Marfě Ignatěvně, myslím, že dokonce nikoho nemiluje. Což jsi člověk, — obracel se

náhle přímo k Smerďakovovi, — ty nejsi člověk, ty jsi se vylíhl z lázeňské plísně...

Smerďakov, jak se potom ukázalo, mu nemohl nikdy odpustiti tato slova. Grigorij ho naučil číst a psát, a když mu bylo dvanáct let, počal ho učití svatým dějinám. Avšak vyučování se skončilo ihned neúspěchem. Jednou, při druhé nebo při třetí hodině, se hoch náhle usmál.

— Co je? — zeptal se Grigorij, dívaje se na něho hrozně přes své brýle.

— Nic. Světlo stvořil bůh prvního dne, ale slunce, měsíce a hvězdy až čtvrtého. Tak odkud zářilo světlo prvního dne?

Grigorij zdřevěněl. Hoch se výsměšně díval na učitele. V jeho pohledu bylo dokonce cosi, jako by se díval s patra. Grigorij to nemohl vydržeti.

—A tohle tedy! — zvolal a udeřil prudce žáka do tváře. Hoch snesl políček bez slova, ale schoval se opět do kouta na několik dní.

A jednou to dopadlo tak, že za týden se u něho objevila padoucnice, po prvé v životě, která ho neopustila potom po celý život. Když se o tom dozvěděl Fjodor Pavlovič, jako by změnil svůj názor na hochy. Dříve se na něho díval jaksi lhostejně, ačkoli mu nikdy nenadával, a když se s ním setkával, dával mu vždy kopejku. V příjemném rozpoložen; posílal vždycky hochovi od stolu něco sladkého.

Avšak když se dověděl o nemoci, počal se o něho starati, zavolal doktora, který ho počal léčit, a ukázalo se, že vyléčit ho není možno. Záchvaty se ho zmocňovaly jednou měsíčně a v různých lhůtách. Také záchvaty byly různé — některé lehké, jiné opět velmi kruté. Fjodor Pavlovič zakázal přísně Grigoriji trestati hoča tělesně a dovoloval mu, aby k němu chodil nahoru. Zakázal také, aby Grigorij ho čemukoliv učil.

Avšak jednou, když bylo hochovi již patnáct let, všiml si Fjodor Pavlovič, že hoch chodí okolo skříně s knihami a dívá se a čte sklem jejich názvy. Fjodor Pavlovič mel dosti knih, asi přes sto svazků, ale nikdo ho nikdy neviděl s knihou. Předal ihned klíč od skříně Smerďakovovi.

— Tu máš, čti. Budeš knihovníkem. Je to lepší, než toulat se venku, sedni si a čti. Přečti si tohle, — a Fjodor Pavlovič mu podal Večery na dědince blízko Dikaňky.

Hoch si knihu přečetl, ale nebyl spokojen; ani jednou se neusmál, nýbrž naopak, když dočetl, zachmuřil se.—' Cože? Není to veselé? — zeptal se Fjodor Pavlovič. Smerďakov mlčel.

— Odpověz, hlupáku.

— Vypravuje se tady nepravda, — zašišlal Smerďakov, usmívaje se přihlouple.

— Nu, tak tě vem čert, ty lokajská duše. Počkej, tady máš Všeobecné dějiny Smaragdová, to je všechno pravda, tak si to přečti.

Avšak Smerďakov si nepřečetl ze Smaragdová ani deset stránek. Připadal mu příliš nudný. Skřín s knihami se tedy opět zavřela. Brzy potom oznámili Marfa i Grigorij Fjodoru Pavloviči, že Smerďakov počíná býti hrozně vybíravý. Sedí před polévkou, vezme lžici, hledá v ní, hledá, nahýbá se, prohlíží, nabere na lžici a dívá se proti světlu.

— Je tam šváb, nebo co? — zeptal se Grigorij.

— Možná moucha, — poznamenala Maria. Čistotný jinoch nikdy neodpověděl, ale při chlebu, při masu a při všech jídlech bylo totéž: zvedne na vidličce kousek na světlo, prohlíží si jej podrobně jako mikroskopem, dlouho se odhodlává a na konec se rozhodne vpraviti jej do úst

— Vida, milostpána, jak se projevil, — bručel Grigorij, dívaje se na něho. Když uslyšel Fjodor Pavlovič o této nové vlastnosti Smerďakova, rozhodl se okamžitě, že Smerďakov bude kuchařem a dal ho na učení do Moskvy. Na učení byl několik let a vrátil se silně změněn v tváři.

Pojednou jakoby zestárl, což vůbec neodpovídalo jeho věku, zvráskovatěl, zežloutl, počal se podobati skopci. Pokud běží o mravní život, vrátil se týmž, jaký byl před odjezdem do Moskvy: stále byl nespolečenský a nestaral se o žádnou společnost. I v Moskvě, jak vypravovali, stále mlčel. Zajímal se o Moskvu neobyčejně málo, takže se tam snad něčemu naučil, ale o ostatní se nestaral. Byl také jednou v divadle, ale mlčky a nespokojen odešel. Za to k nám přijel z Moskvy v pěkných šatech, v čistém svrchníku a

prádle, velmi pečlivě si čistil sám kartáčem své šaty dvakrát za den a svoje švihácké boty z telecí kůže hrozně rád leštil zvláštním anglickým krém tak, že se leskly jako zrcadlo. Kuchařem byl skvělým. Fjodor Pavlovič mu určil plat a tento plat vydával Smerďakov téměř úplně jen za šaty, pomádu, voňavky a tak dále. Ženským pohlavím, jak se zdálo, také opovrhoval, jako mužským, choval se k němu odměřeně, téměř nepřístupně. Fjodor Pavlovič se počínal na něho dívati s jakéhosi jiného stanoviska. Běželo totiž o to, že záchvaty jeho padoucnice zesílily a v těch dnech vařila pak Marfa Ignatěvna, což se nelíbilo Fjodoru Pavloviči.

— Což máš záchvaty častěji? — mračil se někdy na nového kuchaře, dívaje se mu do tváře. — Kdyby ses alespoň oženil, chceš, ožením tě?...

Avšak Smerďakov jej bledl po těchto řečech rozhořčením, ale nic neodpovídal. Fjodor Pavlovič ho nechal na pokoji, mávnuv rukou. Především však byl přesvědčen o jeho poctivosti, a to jednou pro vždy, že nic nevezme a neukradne. Jednou se stalo, že Fjodor Pavlovič, jsa opilý, ztratil na vlastním dvoře ve špíně tři storublové bankovky, které právě dostal, a tuto ztrátu zpozoroval teprve na druhý den: právě chtěl prohledávat všechny kapsy, a náhle vidí, že storublovky leží všechny tři na jeho stole. Kde se tam vzaly? Smerďakov je zvedl a přinesl ještě včera.

— Nu, bratře, takového jsem ještě neviděl, — řekl tehdy Fjodor Pavlovič a daroval mu deset rublů. Je třeba dodati, že nebyl jen

přesvědčen o jeho poctivosti, nýbrž neznámo proč, měl ho dokonce rád, ačkoliv Smerďakov se na něho díval zrovna tak zachmuřeně, jako na jiné, a stála mlčel. Zřídka kdy mluvil.

Kdyby bylo někoho, kdo se na něho díval, napadlo zeptat se, o co se zajímá tento hoch a o čem vlastně přemýšlí, tu opravdu by to nebylo možno uhodnouti z dívání se na něho. A naproti tomu se v domě nebo třeba na dvoře nebo na ulici stávalo, že se zastavil, zamyslí a stál tak třeba deset minut. Kdyby se na něho díval fysiognomista, řekl by, že zde nemůže být ani myšlení, ani myšlenek, nýbrž jakési nazírání.

Malíř Kramskij namaloval skvělý obraz s názvem Nazírání: byl tam vyobrazen les v zimě, a v lese na cestě, v roztrhaném plášti a láptích, stojí sám, samotinký v úplné samotě, zbloudilý mužík, stojí, jako by se zamyslí, ale nemyslí, jaksi »nazírá«. Kdyby byl do něho někdo strčil, byl by se zatřásl a podíval se na vás, jako by se probudil, a ničeho nechápal. Pravda, ihned by se vzpamatoval, a kdybyste se ho zeptali, proč tak dlouho stál a na co myslel, tu by si jistě nic nepřipamatoval, ale za to by určitě zatajil v sobě onen dojem, pod jehož vlivem byl v době svého nazírání. Tyto dojmy jsou mu drahé, jistě je hromadí, nepozorovaně, ani si toho neuvědomuje — proč a zač ovšem, to také neví: možná, že když shromáždí dojmy za mnohá léta, náhle praští se vším a odejde do Jerusalema poustevničit a hledat spásu duše, ale možná, že náhle podpálí svou rodnou ves, a možná, že provede to i ono zároveň.

»Nazíratelů« je v lidu mnoho. Jedním z takových »nazíratelů« byl právě i Smerďakov, a jistě si také hromadil své dojmy s dychtivostí, ani nevěda proč.

VII. KONTROVERSE.

Avšak Balaamova oslice pojednou promluvila. Bylo to zvláštní téma: Grigorij, když kupoval ráno u kupce Kukjanova zboží, uslyšel od něho příběh o jakémisi ruském vojákov, který daleko na hranicích upadl do zajetí Asiatů a byl donucován hrozbou mučednické a okamžité smrti odřici se křesťanství a přestoupiti k islámu, ale odepřel zraditi svou víru a vytrpěl muka; stáhli s něho kůži a umřel s chválou Krista na rtech — o tomto hrdinném činu se psalo právě v onen den v novinách.

O tom tedy mluvil u stolu Grigorij. Fjodor Pavlovič mé! rád i dříve, když se mohl vysmát a pohovořiti si třeba s Grigorijem.

Tentokrát byl v příjemném rozpoložení myslí. Popíjeje koňak a vyslechnuv sdělenou zprávu, dodal, že takového vojáka by bylo třeba okamžitě povýšiti na svatého a sedřenou kůži dáti nějakému klášteru.

— To tam poběží lidu a to bude peněz!

Grigorij se zachmuřil, když uviděl, že Fjodor Pavlovič si nevzal zprávu nijak k srdci a že podle starého zvyku si počíná tropiti žerty. Pojednou se však Smerďakov, jenž stál u dveří, zasmál. Smerďakov velmi často i dříve stál u stolu, to jest na konci obědu. Od příjezdu do našeho města Ivana Fjodoroviče počal se objevovati u oběda téměř každý den.

— Čemu se směješ, — zeptal se Fjodor Pavlovič, jenž si okamžitě všiml úsměvu a pochopil ovšem, že patří Grigoriji.

— Ale tomuhle, — řekl pojednou hlasitě a neočekávané Smerďakov, — že ačkoliv provedl tento vychvalovaný voják veliký čin a hrdinství, přece by nebyl, podle mého mínění, žádný hřích, kdyby se byl vzdal v tomto případě Kristova jména a vlastního křtu, aby tím spasil svůj život pro dobré účely, kterými by mohl vykoupit během let svou malomoc.

— Jak by to nebyl hřích? Lžeš, za to přijdeš přímo do pekla, a tam si z tebe budou smažit kotlety, — řekl Fjodor Pavlovič.

A právě tehdy vešel Aljoša. Fjodor Pavlovič, jak jsme viděli, se hrozně zaradoval z Aljoši.

— To je tvé téma, tvé téma, — radostně se pochechtával Fjodor Pavlovič.

— Pokud běží o ty kotlety, tak takového tam nic nebude a nesmí být, je-li nějaká spravedlnost, — poznamenal solidně Smerďakov.

— Jak to, je-li nějaká spravedlnost, — zvolal ještě veselý Fjodor Pavlovič, pošťucháváje kolenem Aljošu.

— Je to ničema, je to ničema! — uklouzlo náhle Grigoriji a podíval se hněvivě na Smerďakova, přímo do očí.

— S tím ničemou počkejte, Grigoriji Vasiljeviči, — klidné a mírně odpověděl Smerďakov, — a raději si představte sám, že bych tedy upadl do zajetí k mučitelům křesťanů, a ti by na mně žádali, abych prokrel jméno boží a vzdal se svatého křtu; a k tomu jsem zmocněn vlastním úsudkem, neboť žádného hříchu zde nebude.

— To už jsi řekl, tak to nerozmazuj, nýbrž dokaž! — křičel Fjodor Pavlovič.

— Polívkář, — zabručel opovržlivě Grigorij.

— S tím polívkářem také počkejte, nenadávejte a rozsud'te sám, Grigoriji Vasiljeviči. Neboť jakmile řeknu mučitelům: »Ne, nejsem křesťan a svého pravého boha proklínánu, ihned budu nejvyšším rozsudkem božím — a k tomu okamžitě — proklet, budu anathéma, budu vyloučen z církve svaté, zrovna jako jakýkoliv pohan, nejen v tom okamžiku, kdy to pronesu, nýbrž už jak pomyslím to pronést, takže dokonce neuběhne ani čtvrt vteřiny a já jsem vyloučen — tak je to, Grigoriji Vasiljeviči?

Obracel se zřejmým potěšením ke Grigoriji, odpovídaje v podstatě jen na otázky Fjodora Pavloviče, a chápaje to velmi dobře, ale schválně se přetvařuje, jako by mu dával tyto otázky Grigorij.

— Ivane! — zvolal náhle Fjodor Pavlovič, — nahni se mi k uchu, to uspořádal všechno pro tebe, chce, abys ho pochválil. Tak ho pochval.

Ivan Fjodorovič vyslechl úplně vážně nadšenou zprávu tatínkovu.

— Počkej, Smerďakove, mlč chvilku, — zvolal opět Fjodor Pavlovič, — Ivane, ještě se ke mně nahni.

Ivan se zase s nejvážnější tváří k němu nahnul.

— Mám tě tak rád, jako Aljošku. Nemysli si, že tě nemám rád. Chceš koňak?

— Nalijte mi! (»Ale přihnul jsi si pořádně«) — podíval se pronikavě na otce Ivan Fjodorovič. Na Smerďakova se díval s neobyčejným zájmem.

— Jsi anathéma a prokletý nyní — vybuchl náhle Grigorij. — Jak pak můžeš potom, ničemo, uvažovati, když...

— Nenadávej, Grigoriji, nenadávej! — přerušil ho Fjodor Pavlovič.

— Počkejte, Grigoriji Vasiljeviči, třeba jen malou chvíličku, a poslyšte dále, protože jsem všechno ještě neskončil. Protože v onen okamžik, když budu bohem proklet, v onen okamžik jsem již samozřejmě pohanem. Můj křest se mi odjímá a jsem jej zbaven — tak je to, že ano?

— Dokonči, bratře, rychle, dokonči, — spěchal Fjodor Pavlovič, upív s rozkoší ze sklínky.

— A když tedy nejsem křesťan, tak jsem neobelhal trapiče, když se mne ptali: »Jsi křesťan nebo ne?«, neboť jsem již byl bohem zbaven svého křesťanství, jen pro myšlenku, dříve než jsem pronesl slovo k trapičům. A když tedy jsem již zbaven křesťanství, jakým způsobem a jakým právem mne budou volati k odpovědnosti na onom světě za to, že jsem se zřekl Krista, když jsem už za pomyšlení, ještě před odřeknutím, byl zbaven svého křtu? Když nejsem křesťan, nemohu se tedy odříci Krista, protože proč se ho mám pak odříkat? Kdo bude volati k odpovědnosti pohanského Tatara, Grigoriji Vasiljeviči, třeba na nebesích, za to, že se nenarodil

jako křesťan, a kdo ho bude za ti trestat, když uváží, že z jednoho vola nelze sedřítí dvě kůže? A dokonce bůh všemohoucí, i když bude volat Tatara k odpovědnosti, až zemře, tu se domnívám, že ho potrestá jen nejmenším trestem (vždyť to musí nějak potrestat), uváží-li, že není vinen tím, že se narodil pohanským rodičům jako pohan. Vždyť přece nemůže pánbůh spáchatí násilí na Tatarovi a říkat o něm, že byl křesťanem? Vždyť to by znamenalo, že bůh všemohoucí říká úplnou nepravdu. A což může bůh všemohoucí, pán nebe a země, říkati lež, třeba jen jediným slovem?

Grigorij stál jako sloup a díval se na řečníka s vypoulenýma očima. Ačkoli nechápal úplně dobře, co mluvil, přece něco pochopil z této breberendy a stál se vzezřením člověka, který vrazil z nenadání čelem do zdi.

Fjodor Pavlovič dopil sklínku a rozesmál se písklavým řehotem.

— Aljoško, Aljoško, to koukáš! Ach, ty kasuisto! Ten byl někde u jezuitů, Ivane. Ach, ty smradlavý jezuito, kdo tě to naučil? Ale ty jen lžeš, kasuisto, lžeš, lžeš a jen lžeš. Neplač, Grigoriji. Rozbijeme ho v okamžiku na cucky. Řekni mi tohleto, osle: ačkoliv mluvíš mučitelům pravdu, tak jsi se přece zřekl uvnitř sebe své víry a sám říkáš, že jsi by! v oné hodině anathéma, proklet, a když už jsi jednou anathéma, tak tě za tuhle anathému nepohládí v pekle po hlavě. Co o tom myslíš, ty můj skvělý jezuito?

— O tom nemůže býti pochyby, že jsem se odřekl sám v sobě, ale žádný zvláštní hřích to nebyl, a když, tak snad jen hříšek úplně obyčejný.

— Jak to, úplně obyčejný!

— Lžeš, proklatý, — sípal Grigorij.

— Uvažte, Grigoriji Vasiljeviči, — klidně a mírně, uvědomuje si vítězství, ale jako by byl velkomyslný k poraženému protivníku, pokračoval Smerďakov, — uvažte, Grigoriji Vasiljeviči, vždyť bylo řečeno v Písmu, že když máte víru třeba jen jako zrno hořčičné, a při tom řeknete hoře, aby slezla do moře, tedy sleze okamžitě na váš první rozkaz. Tak tedy, Grigoriji Vasiljeviči, když jste věřící a sám jsem tak nevěřící, jak mi stále nadáváte, tak to zkuste a řekněte oné hoře, aby slezla ne sice do moře (protože máme odsud k moři daleko), ale třeba do naší špinavé říčky, tamhle té, která u nás teče za zahradou, a uvidíte sám, že v onom okamžiku nic nesleze a všechno zůstane v dřívějším pořádku a celku, křičte si jak chcete. A to znamená, že mi nevěříte, Grigoriji Vasiljeviči, patřičným způsobem, a jen všem nadáváte, a když opět uvážíme, že nikdo v naší době, nejen vy, ale vůbec nikdo, počínaje od nejvyšších osob až do posledního mužika, nemůže rozkázat hoře, aby slezla do moře, kromě snad jednoho člověka na zemi, nanejvýš — dvou, a ti možná někde v egyptské poušti hledají spásu, takže je vůbec nenajdete — tak když je tomu tak, že všichni ostatní jsou nevěřící, tak co pak všechny ty ostatní, to jest obyvatelstvo celé země až na nějaké dva

poustevníky, bůh zatratí, a při svém milosrdenství, tak známém, nikomu z nich neodpustí? A proto doufám, že když jednou zhřeším, bude mi odpuštěno, když se budu upřímně káti. — Počkej! — zaječel Fjodor Pavlovič v apotheose nadšení. — Tak přece nějací dva lidé, kteří mohou rozkázat hoře, aby slezla do moře, jak se domníváš, přece jsou? Ivane, všimni si toho, zapiš si to: tady se projevil celý ruský člověk!

— Úplně správně jste poznamenal, že je to lidový rys víry, — schvaloval se souhlasem Ivan Fjodorovič.

— Souhlasíš se mnou! Tak tedy se mnou souhlasíš! Aljoško, vždyť je to pravda? Vždyť je to taková úplně ruská víra.

— Ne, Smerďakov nemá vůbec ruskou víru, — vážné a přesvědčeně řekl Aljoša.

— Ale nemluvím o jeho víře, mluvím o tomto rysu, o těch dvou poustevnících, vždyť to je přece ruské, ruské?

— Ano, tento rys je úplně ruský, — usmál se Aljoša.

— Tvé slovo stojí za dukát, oslice, a pošlu ti ho hned dnes, ale v ostatních věcech přece lžeš, lžeš a lžeš: věz, hlupáku, že my všichni zde nevěříme jen z lehkomyšlnost!, protože nemáme kdy: předně máme moc věcí na starostí, a za druhé nám dal bůh málo času. Určil, že den bude mít jenom dvacetčtyři hodiny, takže nemáme kdy ani se vyspat, natož káti se. Ale ty jsi se tam před trapiči odřekl, již na nic jiného si neměl myslet, než na víru a když bylo právě třeba ukázat svou víru. Tak tomu přece je, to něco znamená, že ano?

— Znamená nebo neznamená, ale uvažte Grigoriji Vasiljeviči sám, že je tu více polehčujících okolností, když to něco znamená. Vždyť, kdybych byl věřil, jak se patří, tu by to byl skutečně hřích, kdybych za svou víru nevytrpěl muka a přešel na pohanskou víru Mohameda. Avšak ani k mukám by tehdy nedošlo, protože bych mohl v tomto okamžiku říci hoře: vstaň a rozdrť mučitele, a ona by vstala a v témž okamžiku rozdrtila by ho jako švába a já bych odešel, jako by se nic nestalo, zpívaje a chvále boha. A když jsem právě v onom okamžiku všechno vyzkoušel a schválně křičel na horu, »rozdrť tyto trapiče«, a hora neposlechla, tak mi přece řekněte, jak bych v oné době nepochyboval, a to ještě v takové strašlivé hodině smrtelného velikého strachu? Vždyť beztoho vím, že nevejdu úplně do království nebeského (neboť hora na můj rozkaz nevstala a tedy mé víře asi mnoho nevěří a nečeká tedy již na mne veliká odměna na onom světě), tak proč bych měl ještě kromě toho bez veškerého užitku si nechat se sebe dřít kůži? Neboť i kdyby mi kůži již sedřeli do poloviny se zad, ani pak by se hora na mé slovo nebo na můj křik nehnula. Ano, v takovém okamžiku může nastati nejen pochybnost, ale možno ztratiti strachem i rozum, takže je nemožno vůbec uvažovati. A tak tedy jak mohu býti vinen, když nevidá ani tam, ani zde svou výhodu, aniž odměnu, alespoň chráním svou kůži? A proto doufaje v milost hospodinovu, mám naději, že mi bude vůbec odpuštěno.

VIII. PRI KOŇAKU.

Spor se skončil, „ale co bylo podivné: Fjodor Pavlovič. tak rozveselený, se na konec náhle zachmuřil. Zachmuřil se, usrkl koňak a to byla již zbytečná sklínka.

— Táhněte ven, jezuiti, — zvolal na sluhy, — táhni, Smerďakove! Ten slíbený dukát ti pošlu, ale táhni. Neplač Grigoriji, jdi k Marfě, utěší tě, uloží tě spát. Tyhle kanalie nedají člověku posedět v tichu po obědě, — řekl náhle mrzutě, když na jeho rozkaz odešli sluhové. — Smerďakov sem při obědě po každé leze; to je tak zvědavý, co se tady děje, nebo ho tak zajímáš? — obrátil se k Ivanu Fjodorovičovi.

— Ale co já vím, — odpověděl Ivan, — usmyslil si prokazovati mi úctu, je to lokaj a pacholek, a ostatně půjde v první řadě, když přijde čas.

— V první řadě?

— Budou tam i jiní, lepší, ale budou i takoví. Nejdříve jak c ví a za nimi lepší.

— A kdy nastane čas?

— Vzplane raketa a možná nedohoří. Lid zatím neposlouchá příliš rád tyto polívkáře.

— Ale kde pak, bratře, taková Balaamova oslice myslí, myslí a čert ví, co si na konec vymyslí.

— Shromažďuje myšlenky, — usmál se Ivan.

— Vidíš, vím, že mne nemůže strpět, zrovna jako jiné, a tebe také, ačkoliv se ti zdá, že si usmyslil prokazovali ti úctu, Aljoškou dávno, Aljoškou již dávno pohrdá. Ale nic neukradne, není to klepař, mlčí, nevynáší nic z domu, připravuje skvěle klebjaky a kromě toho, čert ho vem, co pak to stojí za to o něm mluvit?

— Ovšem, že nestojí.

— A pokud běží o to, co si vymyslí, tu se domnívám — řečeno všeobecně, že ruského mužíka je třeba řezat. Vždycky jsem to tvrdil. Náš mužík je ničema, není třeba ho litovat a ještě dobře, že ho řežou někdy i nyní. Ruská země je mocná proto, že v ní rostou břízy. Až zmizí lesy, bude konec ruské země. *Vážím* si rozumných lidí. Přestali jsme řezat mužíky z veliké moudrosti a ti se sami mezi sebe řežou a dělají dobře. A jakou měrou my jim měříme, tou nám taky naměří, nebo jak se to říká... Krátce řečeno, naměří. A Rusko je svinstvo. Příteli, kdybys věděl, jak nenávidím Rusko, to jest ne Rusko, ale všechny ty neřesti... a ostatně i Rusko. Tout cela c'est de la cochonnerie. Víš, co mám rád? Mám rád duchaplnost.

— Zase jste se napil. Měl byste toho už nechat.

— Počkej, ještě jednu a ještě jednu, a pak toho nechám. Ne, počkej, přerušil jsi mne. Když jsem byl v Mokrému, tak jsem se na cestě zeptal starce a on mně řekl: »Nejraději odsuzujeme holky k bití a práskat je dáváme chlapci, a potom tu holku, kterou právě bil, si vezme hoch druhý den za ženu, takže to holkám u nás jde k duhu.« To jsou markýzové de Sade, že? A jak chceš, je to vtipné. Což,

abychom si tam zajeli a podívali se na to? Aljoško, ty jsi se začervenal? Nestyď se, dítě. Škoda, že jsem nezůstal u opati na oběd a nesedl si k mnichům a nevypravoval jim o holkách z Mokrého. Aljoško, nezlob se, že jsem tvého 'ipatapřed chvílí urazil. Víš, bratře, zlo nade mnou vítězí. Vždyť je-li bůh, existuje-li, nu, ovšem, pak jsem vinen a budu za to pykat; ale když není, tak nač je potřebuju, ty tvé otce? Vždyť ani nestačím jim uříznout hlavy, když jsou překážkou pokroku. Věříš, Ivane, že mne to mučí? Ne, ty nevěříš, vidím ti to na očích. Ty věříš lidem, že jsem jen šašek. Aljošo, věříš, že jsem víc, než šašek?

— Věřím, že jste víc, než šašek.

— A já ti věřím, že věříš a mluvíš upřímně. Díváš se upřímně a mluvíš upřímně a Ivan ne. Ivan je nafoukaný... a přece bych udělal konec tvému klášteru. Vzít tu celou mystiku jedním rázem z celé ruské země a odstranit ji, aby všichni hlupáci konečně nabyli rozumu, a co stříbra a zlata by se dostalo do mincovny!

— Ale proč odstranit, — řekl Ivan.

— Aby pravda brzy zazářila, proto.

— Ale vždyť, když ta pravda zazáří, tak nás nejdříve oloupí a potom... odstraní.

— Ano, možná, že máš pravdu. Ach, já jsem osel, — zvolal náhle Fjodor Pavlovič, udeřiv se lehce do čela.

— Nu, tak ať stojí ten tvůj klášter, Aljoško, když je tomu tak. A my, rozumní lidé, budeme sedět v teple a pít koňak. Víš, Ivane, že to

sám bůh asi schválně tak zařídil? Ivane, řekni; je bůh nebo ne? Počkej: mluv pravdu, mluv vážně! Proč se opět směješ?

— Směji se tomu, co jste před chvílí vtipně podotkl o víře Smerďakova v existenci dvou starců, kteří mohu hýbat horami.

— Což se to tomu podobá?

— Hodně.

— Tak to tedy znamená, že jsem ruský člověk, že mám ruský **rys** a tebe, filosofe, je možno přistihnouti také při tomto rysu. Chceš, přistihnu tě. Vsadíme se, že tě zítra přistihnu. A přece mi řekni: je bůh nebo není? Jen mluv vážně i Chci, abys mluvil vážně.

— Ne, není bůh.

— Aljoško, je bůh?

— Je bůh.

— Ivane, a nesmrtelnost je? Nu, řekněme, taková malinká, droboučká?

— Není nesmrtelnost.

— Vůbec ne? — Vůbec ne.

— To jest úplná nula nebo nic. Možná, že přece něco je? Všechno přece není nic!

— Úplné nic.

— Aljošo, je nesmrtelnost?

— A bůh a nesmrtelnost?

— I bůh i nesmrtelnost. I bůh a život věčný.

— Hm. Bezpochyby má pravdu Ivan. Hospodine, když si pomyslím, kolik věnoval člověk víry, kolik věnoval sil marně na tento sen a to už tolik tisíciletí! Kdo se to tak vysmívá člověku? Ivane! Naposled a na konec: je bůh nebo není? Naposled.

— Naposled: není.

— A kdo se to vysmívá lidem, Ivane? —“Bezpochyby čert, — usmál se Ivan Fjodorovič.

— A čert je?

— Ne, ani čert není.

— Škoda. Čert to vem, co bych potom udělal tomu, kdo si vymyslel první boha. Pověsit ho na osiku bylo by málo.

— Nebylo by také civilisace, kdyby si nebyli lidé vymysleli boha.

— Že by nebylo? A bez boha!

— Ano. Ani koňaku by nebylo. A koňak se přece u vás tak pěkně pije.— Počkej, počkej, počkej, drahý, ještě jednu sklínku. Urazil jsem Aljošu. Nezlobíš se, Aleksěji? Milý Aleksějíčku, ty můj Aleksějíčku!

— Ne, nezlobím se. Zním vaše myšlenky. Máte srdce lepší, než hlavu.

— Že mám srdce lepší, než hlavu? Hospodine, kdo mi to už říkal? Ivane, máš rád Aljošku?

— Mám ho rád.

— Měj ho rád! (Fjodor Pavlovič byl silně opilý). — Poslyš, Aljošo, choval jsem se k tvému starci velmi hrubě. Ale byl jsem rozčilen a vždyť tento stařec je vtipný. Co myslíš, Ivane?

— Možná, že je.

— Je, je, il y a du Piron lá — dedaus. Je to jezuita, ovšem ruský. Jako u každé šlechtné bytosti vře v něm zatajené rozhořčení na to, že se musí přetvařovat... že je třeba dělat ze sebe svatyni.

— Ale vždyť on věří v boha.

— Ani za groš. Co pak jsi ho neznal? Vždyť to všem říká sám, to jest ne všem, ale všem rozumným lidem, kteří k němu přijdou. Gubernátoru Šulcovi řekl přímo: »Credo, nevím co.«

— Jistě?

— Právě tak to řekl. Ale vážím si ho. Je v něm cosi mefistofelského, nebo lépe řečeno něco z Hrdiny naší dob y, Arbenin nebo jak mu tam říkají... to jest, víš, je b chlípák; je tak chlípák, že bych se teď bál i o svou dceru nebo o svou ženu, kdyby se k němu šla vyzpovídat. Víš, když začne vyprávět... před dvěmi lety nás k sobě pozval na čaj a na likérky (slečny mu posílají likéry), a tu začal popisovat staré časy, až jsme se popadali za břicho. , Zvláště, když vyprávěl, jak vyléčil jednu vysílenou. »Kdyby mne nebolely nohy, zatancoval bych vám jeden tanec,« řekl.

A jaký? »Natropil jsem,« říká, »toho za svůj život spoustu« Kupci Demidovovi sebral šedesát tisíc.

— Co, ukradl mu je?

— Kupec mu je přivezl jako dobrému člověku: »Schovej mi je, bratře, zítra bude u mne prohlídka.« Schoval je. »Vždyť jsi je věnoval na kostel.« Říká mu: »jsi ničema.« — »Ne,« říká, »nejsem ničema, já jsem široká povaha.«... A ostatně to nebyl on... To byl jiný. Zmýlil jsem se s jiným... Nevšiml jsem se. Nu, ještě skleničku a dost; uklid' láhev, Ivane. Lhal jsem, proč jsi mne, Ivane, nezadržel... neřekl, že lžu?

— Věděl jsem, že se sám zastavíte.

— Lžeš, tos udělal, že máš na mne zlost, jenom ze zlosti. Ty mnou opovrhuješ. Přijel jsi ke mně a opovrhuješ mnou, v mém domě.

— Vždyť ujedu; působí na vás koňak.

— Prosil jsem tě pro všechny svaté, abys jel do Čermašně... na den, na dva, ale ty nejedeš.

— Zítra pojedu, když tak naléháte.

— Nepojedeš. Chce se ti tady dohlížet na mne, to se ti chce, zlá duše, proto také nepojedeš?

Stařík se nechtěl utiшит. Dospěl do toho stupně opilství, kdy některým opilým, doposud pokojným, najednou se zachce rozzlobit a ukázat, co dovedou.

— Co^e na mne díváš? Jaké to máš oči? Tvé oči se na mne dívají a říkají mi: »Ožralá držko!« Tvé oči jsou podezřívavé, tvé oči opovrhují... přijel jsi jako chytrák. Tuhle Aljoška se dívá a oči se mu svítí. Aljoša mnou neopovrhuje Aleksěji, Ivana neměj rád...

— Nezlobte se na bratra! Přestaňte ho urážet, — pronesl pojednou důrazně Aljoša.

— No co, ještě Já za to mohu. Ach, hlava mne bolí. Odklid' koňak, Ivane, už ti to říkám po třetí, — zamyslel se a pak se dlouze a chytře ušklíbl: — nezlob se, Ivane, na starou zříceninu. Víím, že mne nemáš rád, ale přece se nezlob. Vždyť není proč mne mít rád. Zajedeš do Čermašně, sám tam k tobě přijedu, přivezu ti dárek. Ukážu ti tam jednu dívenku, už si ji tam vyhlížím dávno. Ted' chodí ještě bosá. Nelekej se bosých, neopovrhuj jimi, jsou to perly!

Mlaskl si do ruky.

— Pro mne, — pojednou se celý oživil, jako by na chvíli vystřízlivěl, jakmile se dostal na oblíbené téma, — pro mne... Ech, děti! Dětičky, selátka vy moje malinká, pro mne... po celý můj život nebylo ženy, která by byla ošklivá, to je moje pravidlo! Dovedete mne pochopit? Ale kde pak byste to pochopili: vždyť vám teče ještě místo krve mléčko. ještě jste se nevylíhli! Podle mého pravidla je možno najít na každé ženě cosi, k čertu, neobyčejně zajímavého, co nenajdeš u jiné, — jenom je třeba umět to najít, to je ten vtip! Na to musí být talent! Pro mne šeredy neexistovaly: už proto, že to byla žena, už to bylo polovina všeho... Ale kde pak byste to pochopili! I v zestárlých, i v těch se někdy najde něco, že se člověk může udivit jiným hlupákům, že ji nechali zestárnout a že si ji dosud nevšimli. Bosonohou a škaredou je třeba nejdříve udivit — tak je třeba se o ni ucházet. A ty jsi to nevěděl? Je jí třeba udivit až do nadšení, do

vytržení, do studu, že se do takové padavky, jako je ona, zamiloval takový milostpán. Je to opravdu výborné, že vždy jsou a budou na světě podaní a pání, vždy bude taková děvečka, co drhne podlahy, a vždy bude její pán, a vždyť právě toho je třeba pro štěstí života! Počkej... poslechni, Aljoško, také tvou nebožku matku jsem vždycky udivoval, jenže to dopadalo trochu jinak. Nikdy jsem se s ní nemazlil, a pojednou, když přijde chvílka, pojednou se před ní téměř celý rozsypu, lezu po kolenou, líbám nožičky a vždy ji přivádím, — pamatuji se, jako by to bylo teď, — až do takového drobného smíchu, drobounkého, zvonivého, tichého, nervosního, zvláštního. Smála se vždycky jenom tak. Víím, stávalo se, že se u ní tak začínala nemoc, že zítra začne vykřikovat jako posedlá a že tento nynější drobný smích neznamená žádné nadšení, ale třeba je to jenom klam, přece je to nadšení. Vidíte, co znamená ve všem umět najít zvláštní rys! Jednou Běljavskij — byl to takový krasavec a boháč, dvořil se jí a začal ke mně jezdit, — dal mi znenadání políček, u nás, a v její přítomnosti. Představte si, taková ovce — myslel jsem si, že mi nabije pro ten pohlavek, vrhla se na mne: »Tobě nabili, nabili, dostal jsi od něho pohlavek! Tys mne mu prodával... Jak by tě směl udeřit v mé přítomnosti! A nikdy ke mně nesmíš přijít, nikdy! Hned utíkej, vyzvi ho na souboj«... Tak jsem ji tenkrát vozil do kláštera pro usmíření, svatí otcové ji ukonejšili. Ale, na mou duši, Aljošo, nikdy jsem své posedlé neukřivdil! Jedinkrát jenom a ještě v prvním roce: už se tenkrát příliš modlila, zejména ctíla svátky bohorodičky, a tu

mne vyháněla od sebe do mého kabinetu. Myslím si, však já z ní tu mystiku vytluču! »Vidiš,« povídám, »vidíš tohle je tvůj svatý obraz, koukni, já ho sundám. Podívej se, ty o něm myslíš, že umí dělat zázraky, a podívej se, já na něho v tvé přítomnosti plivnu a nic se mi za to nestane!« Když to uviděla, hospodine, myslím si: teď mne zabije, ale jenom vyskočila, spráskla ruce, potom si pojednou přikryla rukama tvář, celá se zatřásla a padla na podlahu... Takhle se zřítíla... Aljošo Aljošo! Co je ti!

Stařec vyskočil polekán. Aljoša od okamžiku, kdy otec začal mluvit o jeho matce, znenáhla se začal měnit v tváři. Začervenal se, oči se mu rozhořely. Rty se zachvěly... Opilý stařík prskal a ničeho si nevšímal, až do té chvíle, kdy se s Aljošou pojednou stalo cosi velmi podivného a opakovalo se s ním na vlas právě to, co zrovna vypravovalo »posedlé«. Aljoša pojednou vyskočil od stolu, na vlas tak, jako jeho matka ve vyprávění staříkově, spráskl ruce, po tom jimi zakryl tvář, upadl jako podťat na židli, a náhle se celý roztrásl hysterickým záchvatem náhlých slz, rozechvívajících a tichých. Neobyčejná podobnost s matkou zvláště překvapila staříka.

— Ivane, Ivane! Honem mu dej vodu. Je to jako ona, tu vlas jako ona, jako tenkrát jeho matka! Postříkej ho z úst vodou, dělal jsem to s ní. To on pro svou matku, pro svou matku... — šeptal Ivanovi.

— A vždyť jeho matka, myslím, byla i mou matkou, co myslíte?
— pojednou s neudržitelným hněvivým opovržením pronesl Ivan.

Stařík se polekal jeho lesknoucího se pohledu. Ale tu se stalo cosi velmi podivného, ovšem jen na chvíličku: staříkovi skutečně, jak se zdálo, vypadla z paměti představa, že matka Aljoši byla také matkou Ivanovou...

— Jak to tvoje matka? — zabručel, nechápaje. — O kom to mluvíš? O jaké matce?... Vždyť ona... Ach, k čertu! Vždyť je skutečně také tvoje! Ech, k čertu! Ale tohle, kamaráde, jsou mrákoty jako nikdy, odpusť, já jsem myslel, že Ivan... checheche! — zarazil se. Dlouhý, opilý, pološílený úšklebek rozšířil jeho tvář.

A pojednou — právě v témž okamžiku — bylo slyšeti v síni hrozný křik a rámus, bylo slyšet zběsilé výkřiky, dveře se rozletěly a do pokoje vletěl Dmitrij Fjodorovič. Stařec se vrhl polekán k Ivanovi.

— Zabije mne, zabije mne! Nedej mne, nedej! — výkřiku val, zachytiv se křečovitě okraje kabátu Ivana Fjodoroviče.

IX. CHLÍPNÍCI.

Těsně za Dmitrijem Fjodorovičem vběhl do sálu také Grigorij se Smerďakovem. Vrhli se za ním už v síni a n;chtěli ho pustiti (podle nařízení samého Fjodora Pavloviče, jež dal už před několika dny). Využiv toho, že Dmitrij Fjodorovič se na chvíli zastavil, když se řítil do sálu, aby se rozhlédl, Grigorij oběhl stůl, zavřel obě půlky dveří, které byly naproti vchodu a vedly do vnitřních pokojů, zastavil se před zavřenými dveřmi, rozprostřel obě ruce křížem, připraven bránit vchod, abychom tak řekli, do poslední krůpěje krve.

Když to Dmitrij uviděl, nevzkřikl, ale přímo zavýskl a vrhl se na Grigorije.

— Tak tedy ona je tam! Tam jste ji schovali! Pryč, ničemo! — chtěl Grigorije odtrhnout, ale Grigorij ho odstrčil. Dmitrij vztekem bez sebe rozehnal se a ze vší síly udeřil Grigorije. Stařík se svalil jako podťatý a Dmitrij ho přeskočil a vrazil do dveří.

Smerďakov zůstal v sálu, na druhém konci, bledý a třesoucí se, těsně se přimkl k Fjodoru Pavloviči.

— Ona je zde, — křičel Dmitrij Fjodorovič, — právě jsem ji sám viděl, jak zahrnula k domu, ale nedohnal jsem ji Kde je? Kde je? Na Fjodora Pavloviče tento výkřik »ona je zde« zapůsobil nepostižitelným dojmem. Všechn strach s něho spad!

— Drž ho, drž, zařval a vrhl se za Dmitrijem Fjodorovičem. Grigorij zatím se zvedl s podlahy, ale jaksi ještě bez sebe. Ivan Fjodorovič a Aljoša utíkali dohonit otce. Ve třetím pokoji bylo

slyšet, jak cosi upadlo na podlahu, rozbilo se a zazvonilo: byla to veliká skleněná váza (nikoli drahá) na mramorovém podstavci, kterou Dmitrij Fjodorovič strhl, když tudy utíkal.

— Za ním! — zařval stařec. — Pomoc!

Ivan Fjodorovič a Aljoša přece dohnali starce a násilně ho přivedli zpět do sálu.

— Proč se za ním honíte! Vždyť vás tam může vsutku zabít! — hněvivě křičel na otce Ivan Fjodorovič.

— Vaňko, Ljoško, vždyť je tady, Grušeňka je tady, říká. že ji viděl, jak sem běžela...

Dusil se. Nečekal, že právě teď Grušeňka přijde, a náhlá zpráva, že je zde, rázem ho zbavila rozumu. Celý se chvěl a jako by pozbýval smyslů.

— Ale vždyť jste sám viděl, že nepřišla! — křičel Ivan.

— Snad přišla tímhle vchodem.

— Ale vždyť je tenhle vchod zavřený a klíč máte vy... Dmitrij se opět pojednou objevil v sálu. Shledal ovšem, onen vchod byl zamčen, a skutečně klíč zamčeného vchodu byl v kapse Fjodora Pavloviče. Všechna okna ve všech pokojích byla rovněž zavřena; tedy nikudy nemohla Grušeňka vejít a nikudy nemohla vyskočit.

— Drž ho! — vykřikl Fjodor Pavlovič, jakmile opět uviděl Dmitrije, — ukradl mi v ložnici peníze, — a vytrhnuv se Ivanovi, vrhl se znovu na Dmitrije. Ale ten zvedl obě ruce a pojednou popadl staříka za dva poslední chomáčky vlasů, které mu zbyly na spáncích,

trhl jím a hlučně jím udeřil o podlahu. Podařilo se mu ještě dvakrát nebo třikrát udeřit podpatkem ležícího do tváře. Stařík pronikavě zanaříkal. Ivan Fjodorovič, ač nebyl tak silný, jako bratr Dmitrij, objal ho rukama a ze vši síly ho odtáhl od staříka. Aljoša celou svou maličkou silou rovněž mu pomáhal, popadnuv bratra zepředu.

— Blázne, vždyť jsi ho zabil! — vykřikl Ivan.

— To mu patří! — křičel Dmitrij, popadaje dech. — A nezabil-li jsem ho, tedy ho ještě přijdu zabít. Neuhlídáte ho!

— Dmitriji! Ihned odsud odejdi! — velitelsky zvolal Aljoša.

— Aleksěji! Ty mi to řekni, tobě jedinému uvěřím: byla teď tady nebo tady nebyla? Sám jsem ji viděl, jak právě podle plotu proklouzla tímto směrem. Křikl jsem, utekla...

— Přisahám ti, nebyla zde a ani ji tu nikdo vůbec nečekal!

— Ale viděl jsem ji... Bezpochyby... Hned se dozvím, kde je... Sbohem, Aleksěji! Ezopovi teď o penězích neříkej ani slova, ale ke Kateřině Ivano vně jdi ihned a určitě poroučí se vám, poroučí se vám, poroučí se, poroučí se! »Zvláště vzkazuje pozdrav a poručení!« Popiš ji scénu!

Tou dobou Ivan a Grigorij zvedli staříka a posadili ho do křesla. Jeho tvář byla zkrvavena, ale byl při smyslech a chtivě naslouchal výkřikům Dmitrije. Stále se mu zdálo, že Grušeňka je opravdu kdesi v domě. Dmitrij Fjodorovič když odcházel, podíval se na něho s nenávistí.

— Nelituji tvé krve! — vykřikl, — chraň se, starce, chraň myšlenku, protože i já mám myšlenku! Proklínám tě a úplně se té odříkám...

Vyběhl z pokoje.

— Ona je tady, jistě je tady! Smerďakove, Smerďakove, — sotva slyšitelně chraptěl stařík, volaje prstem Smerďakova.

— Není tady, není, vy jste bláznivý dědek, — zlostně na něho křikl Ivan. — Jdou na něho mrákoty! Vodu, obklad! Hod' sebou, Smerďakove!

Smerďakov se vrhl pro vodu. Posléze starce svlékli, odnesli ho do ložnice a uložili do postele. Hlavu mu ovázali mokrým obkladem. Zeslábl z koňaku, ze silných dojmů a z ran, a proto ihned, sotva se jen dotkl polštářů, zavřel oči a usnul.

Ivan Fjodorovič a Aljoša se vrátili do sálu. Smerďakov vynášel střepy rozbité vázy a Grigorij stál u stolu, zamračeně nachmuřen.

— Neměl by sis také dát obklad na hlavu a lehnout do postele, — oslovil Grigorije Aljoša. — Budeme se tady o něho starat; bratr tě velmi bolestně uhodil... do hlavy.

— Mne se odvážil uhodit! — zamračeně a trhaně řekl Grigorij.

— Vždyť se i na otce »odvážil«, nejenom na tebe! — poznamenal Ivan Fjodorovič, zkřiviv ústa.

— Já jsem ho myl v neckách... a on si na mne troufá! opakoval Grigorij.

— Čert to vem, ale kdybych ho nebyl odtrhl, byl by ho snad dokonce zabil. Kolik pak Ezop potřebuje? — zašeptal Ivan Fjodorovič Aljošovi.

— Nedopust' pánbůh, — vykřikl Aljoša.

— A proč nedopust' — stále šeptem pokračoval Ivan. zlostně pokrčiv tvář. — Dvě potvory se navzájem sežerou. To jim také patří.

Aljoša se zachvěl.

— Přirozeně nedopustím, aby se stala vražda, jako jsem to nedopustil teď. Zůstaň tady, Aljošo, půjdu se venku projít, začala mne bolet hlava.

Aljoša šel do ložnice k otci a proseděl asi hodinu za stěnou u hlav postele. Stařík pojednou otevřel oči a dlouho se mlčky díval na Aljošu, zřejmě si cosi připomínaje a představuje. Pojednou se na jeho tváři ukázalo neobyčejné rozčilení.

— Aljošo, zašeptal opatrně, — kde je Ivan?

— Venku, bolí ho hlava. Hlídá nás.

— Podej mi zrcadlo, tamhle stojí, podej.

Aljoša podal mu malé skládací kulaté zrcátko, jež stáli na prádelníku. Stařec se do něho zahleděl; nos mu dosti značně otekl a na čele nad levým obočím měl značnou krvavou bouli.

— Co říká Ivan? Aljošo, milý, jediný můj synu, bojím se Ivana; bojím se Ivana více, než tam toho. Jenom tebe jediného se nebojím.

— Nebojte se Ivana, Ivan se zlobí, ale chrání vás.

— Aljošo, a co tamten? Jistě běžel ke Grušeňce! Anděli milý, řekni pravdu; byla tu před chvílí Grušeňka nebo ne?

— Nikdo ji neviděl. Byl to klam, nebyla tu!

— Vždyť Mit'ka se s ní chce oženit, oženit!

— Ale nevezme si ho.

— Nevezme, nevezme, nevezme, nevezme, za nic na světě si ho nevezme!... Všecek rozveselen vzchopil se stařec, jako by mu v té chvíli nemohl říci nic příjemnějšího. Nadšeně popadl ruku Aljošovu a prudce ji přitiskl k srdci. Dokonce slzy se zaleskly v jeho očích.

— A ten obrázek bohorodičky, ten, o kterém jsem před chvílí vypravoval, vezmi si, vezmi si jej s sebou. A dovoluji ti, aby ses vrátil do kláštera... před chvílí jsem jen žertoval, nezlob se. Hlava mne bolí, Aljošo... Ljošo, utěš mé srdce, buď andělem, řekni pravdu!

— To stále mluvíte o tom, zda tady byla? — smutně poznamenal Aljoša.

— Ne, ne, ne, věřím ti, ale jde o to: zajdi sám ke Grušeňce, nebo se s ní nějak sejdi; vyptej se jí, jak budeš moci nejdříve, jak budeš moci nejdříve, snaž se uhodnout sám pohledem: ke komu vlastně chce, ke mně, či k němu? Ano? Co? Nemůžeš to udělat?

— Až ji uvidím, zeptám se jí, — zašeptal Aljoša v rozpacích.

— Ne, ona ti to neřekne, — přerušil ho stařík, — je to ještěrka. Začne tě líbat a řekne, že si chce vzít tebe. Je to taškárka, je to nestoudnice, ne, ty k ní nemůžeš k ní nemůžeš!

— A nebylo by to, tatínku, pěkné, docela by to nebylo pěkné.

— Kam tě to před chvílí posílal, křičel: »Zajdi tam,« když utíkal?

— Posílal mne ke Kateřině Ivanovně.

— Pro peníze? Žádat peníze?

— Ne, ne pro peníze.

— Vždyť on nemá peníze, nemá ani vindru. Poslyš, Aljošo, budu v noci ležet a přemýšlet a ty zatím jdi. Snad potkáš... Ale určitě ráno ke mně zítra, zajdi; určitě. Řeknu ti zítra jedno takové slovíčko; zajdeš?

— Přijdu.

— Až přijdeš, tvař se, že jsi sám přišel, že jsi přišel na návštěvu. Nikomu neříkej, že jsem tě pozval. Ivanovi neříkej ani slova.

— Dobře.

— Sbohem, andělí, před chvílí jsi se mne zastal, nikdy ti to nezapomenu. Zítra ti řeknu jedno slovíčko... jenom ještě to musím promyslet...

— A jak se teď cítíte?

— Zítra, zítra vstanu a půjdu, úplně zdrav, úplně zdrav, úplně zdrav!

Aljoša, když šel přes dvůr, setkal se s bratrem Ivanem na lavičce u vrat; Ivan seděl a zapisoval cosi tužkou do svého zápisníčku. Aljoša vyřídil Ivanovi, že stařec se vzbudil a že je při smyslech a že ho pustil, aby přenocoval v klášteře.

— Aljošo, byl bych nesmírně rád, kdybych se mohl s tebou zítra ráno setkat, — řekl Ivan velmi přívětivě, povstav, s přívětivostí, kterou Aljoša vůbec nečekal.

— Budu zítra u Chochlakových, — odpověděl Aljoša, — a snad budu zítra také u Kateřiny Ivanovny, nezastanuli ji teď...

— A teď tedy jdeš ke Kateřině Ivanovně? Vzkázat ji poroučí se vám?« ušklíbl se pojednou Ivan.

Aljoša se zarazil.

— Myslím, že jsem všechno pochopil z dnešních výkřiků a cosi i z dřívějšího. Dmitrij tě jistě prosil, abys k ní zašel a vyřídil, že on... nu... nu, krátce, »se jí poroučí?«

— Bratře! Čím se všechna ta hrůza mezi otcem a Dmitrijem skončí? — vykřikl Aljoša.

— Nelze to s určitostí předpovědět. Možná, že celá věc se rozplyne v ničem. Ta žena je zvíře. V každém případě je třeba staříka držet doma a Dmitrije do domu nepouštět.

— Bratře, dovol mi ještě otázku. Což má právo každý člověk rozhodovat, vzhledem na ostatní lidi: kdo z nich je hoden žít a kdo už není hoden?

— Proč do toho míchat rozhodování podle toho, je-li hoden? «

Tato otázka nejčastěji se řeší v lidských srdcích docela na jiném základě, než na tom, jsou-li hodni života, z jiných příčin, daleko přirozenějších. A pokud se týká práva, tak kdo by neměl práva si přát?

— Snad ne smrti jiného?

— A proč ne třeba i smrti? Proč se obelhávat, když všichni lidé tak žijí a snad ani jinak nemohou žít? Nenavazuješ tím na má nedávná slova o tom, že »dvě potvory se navzájem sežerou«? Dovol, abych se tě zeptal v tomto případě, pokládáš-li i mne, jako Dmitrije, za schopného prolít krev Ezopovu, nu, zabít ho?

— Co to říkáš, Ivane! Nikdy mi to ani nenapadlo! Ani Dmitrije nepokládám...

— Děkuji ti aspoň za to, — usmál se Ivan. — Věz, že ho vždy budu chránit. Ale pokud se týká mých přání, nechávám si v tomto případě úplnou volnost. Zítřka na shledanou. Neodsuzuj mne a nedívej se na mne jako na zločince, — dodal s úsměvem.

Stiskli si pevně ruce, jako nikdy před tím. Aljoša počítal, že bratr učinil sám první krok k němu a že to učinil z nějakého důvodu, docela jistě s nějakým úmyslem.

X. OBĚ POHROMADĚ.

Aljoša vyšel z otcovského domu v skleslém a zdrceném duševním stavu, ještě horším, než když před chvílí přišel k otci. Jeho myšlenky byly také jakoby roztržité a rozptýlené a zároveň cítil, že se bojí spojití roztržité myšlenky v jedinou celkovou myšlenku, vytvořit si obraz ze všech oněch mučivých protiv, prožitých jím tohoto dne. Hraničilo to téměř se zoufalstvím, jež Aljoša ještě nikdy nepocítil ve svém srdci.

Nade vším stála jako hora hlavní, osudná a nerozřešitelná otázka. Čím se skončí otcova pře s bratrem Dmitrijem pro tuto strašnou ženu? Nyní byl již sám svědkem. Viděl, jak se setkali. Ostatně nešťastným, úplně nešťastným a strašně nešťastným mohl být jen bratr Dmitrij: vězelo mu v patách nevyhnutelné neštěstí. Byli také jiní lidé, jichž se všechno toto týkalo, a možná i daleko více, než se mohlo zdát dříve Aljošovi. Zdálo se to dokonce záhadným.

Bratr Ivan mu vyšel vstříc, což si již Aljoša tak dávno přál, ale nyní jaksi cítil, že ho onen krok ke sblížení polekal.

A ženy? Podivná věc. Před chvílí šel ke Kateřině Ivanovně neobyčejně rozechvěn, ale nyní již nepociťuje rozechvění; naopak spěchá k ní, jako by čekal, že u ní najde pokyn. Avšak oznámiti jí poselství bylo, jak se zdálo, nyní těžší, než před chvílí: věc tří tisíců byla rozhodnuta definitivně a bratr Dmitrij, jenž cítil se nyní nečestným a nemá již žádnou naději, se ovšem již nezastaví před

pádem, a kromě toho žádal, aby Aljoša vylíčil Kateřině Ivanovně scénu, jež se sběhla u otce.

Bylo již sedm hodin a nastával soumrak, když přišel Aljoša ke Kateřině Ivanovně, která bydlela ve velmi prostorném a pohodlně zařízeném domě ve Veliké ulici. Aljoša věděl, že bydlí se dvěma tetami. Jedna z nich byla ostatně tetou jen sestře Agafjě Ivanovně. Byla to ona nemluvní! osoba v domě jejího otce, která nad ní bděla zároveň se sestrou, když přijela k nim tehdy z pensionátu. Druhá teta byla uhlazená a vážná moskevská milostpaní, ačkoli byla chudého původu. Říkalo se, že obě poslouchají ve všem Kateřinu Ivanovnu a že s ní bydlí jen pro zachování etikety.

Kateřina Ivanovna poslouchala jen svou dobrodějku generálku, která zůstala pro nemoc v Moskvě, a již musela posílat každý týden dvě psaní s podrobnými zprávami o sobě.

Když vešel Aljoša do předsíně a požádal panskou, jež mu otevřela, aby ho ohlásila, věděly již bezpochyby v pokoji o jeho příchodu (snad ho zpozorovaly oknem), poněvadž Aljoša náhle uslyšel jakýsi hluk, ozvaly se jakési rychlé ženské kroky, šustění šatů, snad to vyběhly dvě nebo tři ženy.

Aljošovi se zdálo podivným, že jeho příchod mohl vzbudit takový rozruch. Avšak ihned byl požádán, aby vešel do pokoje. Byl to veliký pokoj, elegantně zařízený bohatým nábytkem, který nečinil dojem venkovského nábytku. Bylo tam mnoho pohovek a klubovek, divanů, velkých a malých stolků, na stěnách visely obrazy, na stolech

stály vázy a lampy, bylo tam mnoho květin a bylo tam dokonce akvárium u okna.

Protože byl již soumrak, bylo v pokoji poněkud temno

Aljoša rozeznal na pohovce, na které bezpochyby před tím ženy seděly, přehozený hedvábný plášť a na stole před pohovkou dva nedopité koflíky čokolády, biskity, talířek z křišťálového skla s modravými hrozny a jiný s cukrovinkami. Kohosi hostily. Aljoša uhodl, kdo byl hostem a zachmuřil se. Avšak v témž okamžiku se rozhrnula portiera a do pokoje vešla rychlými kroky Kateřina Ivanovna s radosti a nadšeným úsměvem, podávajíc Aljošovi obě ruce. V témž okamžiku přinesla služka dvě hořící svíce a postavila je na stůl.

— Sláva bohu, konečně jste přišel! Prosila jsem boha celý den, abyste přišel. Sedněte si.

Krása Kateřiny Ivanovny překvapila Aljošu dříve, když ho bratr Dmitrij před třemi nedělemi zavedl k ní po prvé představit ho a seznámit s Kateřinou Ivanovnou, protože si toho naléhavě přála. Za onoho prvního setkání se ostatně nerozhovořili.

Kateřina Ivanovna, předpokládajíc, že Aljoša je velmi rozpačitý, jaksí ho šetřila a stále jen hovořila tenkrát s Dmitrijem Fjodorovičem. Aljoša mlčel, ale všiml si velmi dobře mnohého. Překvapila ho panovačnost, hrdopyšnost a sebedůvěra smělé dívky. A to vše bylo jisté, Aljoša cítil, že nezveličuje. Shledal, že její veliké

planoucí oči jsou překrásné a zvláště dobře se vyjímají na její bledé, dokonce poněkud bleděžluté protáhlé tváři.

Avšak v těchto očích, rovněž tak i v rysech překrásných úst, bylo cosi takového, več se mohl jeho bratr hrozně zamilovati, ale co snad nemohl dlouho milovat. Vyslovil téměř přímo svoji myšlenku Dmitrijovi, když tehdy na něho po návštěvě naléhal a prosil ho, aby mu nezatajil, jaký dojem na něho učinila nevěsta.

— Budeš s ní šťasten, ale možná... neklidně šťasten.

— Ano, je to tak, bratře. Takové zůstanou stejnými vždy. nikdy se nepokoří osudu. Tak ty myslíš, že ji nebudu věčně milovat?

— Ne, možná, že ji budeš věčně milovat, ale možná, že s ní nebudeš vždy šťasten...

Aljoša pronesl tehdy své mínění červenaje se a zlobě se na sebe, že neodolal prosbám bratra, a že vyslovil takové »hloupé myšlenky«, protože i jemu se zdálo toto mínění hrozně hloupým ihned, když je vyslovil. Dokonce se styděl za to, že tak důrazně vyslovil názor o ženě.

Proto s tím větším překvapením pocítil nyní při prvním pohledu na Kateřinu Ivanovnu, že se snad tehdy velmi mýlil. Tentokrát zářila její tvář neklamnou prostodušnou dobrotou, přímou a prudkou upřímností. Ze vsí dřívější »hrdosti a hrdopyšnosti«, jež tehdy tak překvapily Aljošu, zůstala jen smělá, ušlechtilá energie a jakási jasná a mohutná víra v sebe. Aljoša pochopil na první pohled, z jejích

prvních slov, že celá tragika jejího vztahu k tak milovanému člověku není jí vůbec tajemstvím, že snad již ví vše, vůbec vše.

Avšak přes to bylo tolik jasu v její tváři, bylo tolik víry v budoucnost! Aljoša se cítil pojednou před ní vážně a úmyslně vinným. Byl přemožen a získán ihned. Kromě toho si všiml z jejích prvních slov, že je jaksí silně rozechvěna a možná, že i neobyčejně, takže se to podobá téměř jakés; extasi.

— Čekala jsem proto tak na vás, že jen od vás se mohu dovědět nyní celou pravdu, — od nikoho jiného!

— Přišel jsem... — zahučel Aljoša, pleta se — poslal mne...

— Ano, poslal vás, nu, to jsem předvídala. Nyní vím vše, vše! — zvolala Kateřina Ivanovna a zablýskla náhle očima. — Počkejte, Aleksěji Fjodoroviči, řeknu vám dříve, proč jsem na vás tak čekala. Jak vidíte, vím snad daleko více, než vy sám; nepotřebuji žádné vaše zprávy, chci od vás jen toto: chci slyšet váš vlastní, osobní dojem o něm, chci, abyste mi o tom vyprávěl přímo, nepříkrášleně a dokonce hrubě (můžete být hrubý, jak chcete), jak se sám díváte na něho nyní a na jeho postavení po dnešním shledání! Bude to snad lepší, než kdybych já sama, poněvadž se mnou nechce mluvit, s ním mluvila osobně. Pochopil jste, co od vás chci? A nyní mi vyříd'te jeho poselství (věděla jsem, že vás pošle!) — mluvte prostě, řekněte mi každé slovo!...

— Prosil mne, abych vám vyřídil, že se vám poroučí, že již nepřijde nikdy, a že se vám... poroučí.

— Ze se mi poroučí? Tak to řekl, tak se vyjádřil?

— Ano.

— Možná, že se snad přerekl, řekl omylem jiné slovo, než bylo třeba?

— Ne, prosil právě, abych vám vyřídil toto slovo: »Poroučí se vám« — prosil mne třikrát, abych vám to nezapomněl vyřídít.

Kateřina Ivanovna vybuchla.

— Pomozte mi nyní, Aleksěji Fjodoroviči, nyní potřebuji vaši pomoci; řeknu vám svoji myšlenku, a vy jen řeknete, je-li správné, co si myslím. Poslyšte, prosil-li vás, abyste vyřídil, že se poroučí a řekl to bezděky, aniž naléhal na vyřízení tohoto slova, aniž je zdůraznil, tu by to... to by byl konec! Avšak naléhal-li zvláště na vyřízení tohoto slova, domlouval-li vám zvláště, abyste nezapomněl mi vyřídít, že se mi poroučí, — tu tedy asi byl velice rozčilen, možná, že nevěděl, co dělá? Rozhodl se a polekal se svého rozhodnutí! Neodešel od mne klidným krokem, nýbrž od' letěl. Zdůraznění tohoto slova může znamenati jen bravuru...

— Ano. ano! — potvrdil vřele Aljoša. — Připadá mi to nyní také tak.

— A když je tomu tak, tak ještě není zahuben. Je jen zoufalý, ale mohu ho ještě zachrániti. Počkejte: neříkal vám nic o penězích, o třech tisících?

— Nejen, že říkal, ale možná, že to ho ze všeho nejvíce zdrtilo. Říkal, že je nyní zbaven cti a že nyní je mu všechno jedno, —

odpověděl vášnivě Aljoša, pociťuje nyní v srdci, že se mu vlévá naděje do srdce a že i v takové věci se snad nalezne východisko a záchrana bratrova. — Ale což... o těch penězích víte? — dodal a náhle se zarazil.

— Dávno vím a vím to určitě. Ptala jsem se na to v Moskvě telegramem a dávno vím, že peníze neposlal. Neposlal peníze a mlčela jsem. V posledním týdnu jsem se dozvěděla, proč potřeboval a potřebuje peníze... Kladla jsem si při tom všem jen jediný úkol: aby věděl, ke komu se má obrátit a kdo je jeho věrný přítel. Ne, nechce věřit, že jsem jeho nejvěrnější přítel, nechce mne poznat, dívá se na mne jako na ženu. Trápila mně celý týden hrozná starost: c; bych měla udělat, aby se přede mnou nestyděl, že rozházal tři tisíce? To jest, ať se stydí přede všemi a před sebou samým, ale přede mnou ať se nestydí. Vždyť říká bohu vše, aniž se stydí. Proč neví dosud, co mohu pro něho vytrpět? Proč, proč mne nezná, jaké právo má, aby mne neznal, po tom, co se všechno stalo? Chci ho zachránit na věky. Ať na mně zapomene jako na svou nevěstu! Avšak bojí se přede mnou pro svou čest! Vždyť před vámi, Aleksěji Fjodoroviči, se nebál zpovídat se? Proč já bych nebyla hodná jeho zpovědi? Poslední slova pronesla se slzami v očích.

— Musím vám vypravovati, — řekl rovněž chvějícím se hlasem Aljoša, — o tom, co se právě nyní stalo mezi ním a otcem.

A vypravoval o celé scéně, vypravoval, jak byl poslán pro peníze, pak Dmitrij vtrhl do domu, zbil otce a pak zvláště a důrazně znovu naléhal na Aljošku, aby šel a vyřídil, že »se poroučí«...

— A šel k této ženě... tiše dodal Aljoša.

— A vy si myslíte, že nesnesu tuto ženu? Proč si myslí, že ji nesnesu, vždyť se s ní neožení, — zasmála s náhle nervosně, — což pak může Karamazov míti takovou vášeň na věky? To je vášeň, nikoli láska. Neožení se, protože ona si ho nevezme... opět se náhle podivně usmála Kateřina Ivanovna.

— Možná, že se ožení, — řekl smutně Aljoša, sklopiv oči.

— Neožení se, říkám vám to! Tato dívka Je anděl, víte to?! — zvolala pojednou s neobyčejnou prudkostí Kateřina Ivanovna. — Je to bytost nejfantastičtější ze všech fantastických bytostí! Vím, jak je svůdná, ale také vím, jak dobrá, smělá, šlechetná. Proč se tak na mne díváte, Aleksěj; Fjodoroviči? Možná, že se divíte mým slovům, možná, mi nevěříte? Agrafoeno Aleksandrovo, můj anděli! — zvolala pojednou na kohosi, dívajíc se do druhého pokoje, — pojd'te k nám, to je milý člověk, to je Aljoša, ví o nás všechno, ukažte se mu!

— A já jsem jen čekala za portiérou, až mne zavoláte, — řekl něžný, až nasládlý ženský hlas.

Portiéra se rozhrnula a... Grušeňka sama, smějíc se a radujíc se přistoupila ke stolu. Aljoška jako by byl převrácen vzhůru nohama. Byl k ní připoután pohledem, nemohl odvrátiti od ní ani očí.

»To je tedy ona, tato hrozná žena — ‚zvíře‘ — jak se o ní před půlhodinou bezděky vyjádřil bratr Ivan.« A přece před ním stála — zdálo by se — nejobyčejnější a nejprostší bytost na pohled — dobrá milá žena, dejme tomu, krásná, ale podobající se všem jiným krásným, ale »obyčejným« ženám! Pravda, byla velmi hezká, dokonce velmi hezká — ruská krása, kterou tak mnozí vášnivě milovali.

Byla to dosti vysoká žena, ovšem poněkud menší, než Kateřina Ivanovna (která byla již velmi vysoká) — plná, s měkkými, jakoby neslyšitelnými pohyby těla, jakoby též zněžnělými až do zvláštního nasládlého rázu, jako její hlas.

Nevstoupila jako Kateřina Ivanovna rozhodným, smělým krokem; naopak neslyšitelným. Její kroky na podlaze nebylo vůbec slyšeti. Měkce padla do křesla, měkce zašustila svým nádherným černým hedvábným šatem, a něžně zahalujíc svou šíjí, bílou jako pěna, a široká ramena do drahého černého vlněného šálu.

Bylo jí dvaadvacet let a její tvář svědčila přímo o tomto věku. Měla velmi bílou tvář s bleděružovým odstínem ruměnce. Rysy její tváře byly jakoby příliš široké a spodní čelist vyčnívala trochu dopředu. Vrchní ret byl tenký, ale spodní bil poněkud do očí, poněvadž byl dvakrát tlustší a jakoby opuchlý. Avšak podivuhodné, bohaté, temně rusé vlasy, temné sobolí brvy a překrásné šedomodré oči s dlouhými řasami — přinutily by dokonce nejlhostejnějšího a nejroztržitějšího člověka — dokonce někde v davu, na pouti, v

tlačenicí, — aby se náhle zastavil před touto tváří a zapamatoval si ji nadlouho.

Aljošu překvapil ještě více v této tváři její dětský, prostodušný výraz. Dívala se jako dítě, radovala se z čehosi jako dítě, právě přistoupila ke stolu »radujíc se«, a jako by nyní cosi očekávala s dětskou netrpělivou a důvěřivou zvědavostí. Pohled na ni rozveseloval duši — to Aljoša cítil. Bylo v ní ještě cosi, co nemohl nebo nedovedl rozeznat. Ale snad nevědomky tušil, snad to byla právě tato měkkost, něžnost pohybů těla, tato kočičí neslyšitelnost těchto pohybů. Pod šálou se rýsovala široká, plná ramena, vysoká, ještě úplně dívčí prsa. Toto tělo možná slibovalo formy Venuše Miloské, ačkoli již v trochu přehnaných rozměrech — to se dalo tušit.

Znalci ruské ženské krásy mohli by neomylně předpovědět, hledíce na Grušeňku, že tato svěží, ještě dívčí krása ztratí ve třiceti letech harmonii, rozplyne se, a dokonce tvář ztuční, okolo očí a na čele se neobyčejně rychle objeví vrásky, barva její tváře zhrubne, zčervená, — možná, že je to krása na okamžik, krása poletavá, se kterou se tak často setkáváme u ruské ženy.

Aljoša samozřejmě na to nemyslel, ačkoli byť i byl okouzlen, přece s jakýmsi nepříjemným pocitem a jakoby **lítostí** tázal se sám sebe, proč ta žena tak protahuje slova a proč nemůže mluvit přirozeně. Dělal to bezpochyby proto, že nalézala v tomto protahování a v tomto silně nasládlém odstínu stylu a řeči krásu. Byl

to ovšem jen hloupý zvyk špatného mravu, svědčící o malém vzdělání, o špatně osvojeném od dětství chápání slušnosti.

Avšak tento přízvuk a intonace slov se zdály Aljošovi téměř nemožnou protivou tomuto dětsky prostodušnému radostnému výrazu tváře, tomuto tichému záření očí, šťastnému jako u dítěte.

Kateřina Ivanovna ji okamžitě usadila do křesla naproti Aljošovi a s nadšením ji několikrát políbila na smějící se ústa. Jako by byla do ní zamilována.

— Vidíme se po prvé, Aleksěji Fjodoroviči, — řekla nadšeně Kateřina Fjodorovna. — Chtěla jsem ji poznat, uviděti ji, chtěla jsem k ní jíti, ale na první mé přání ihned přišla sama. Věděla jsem, že s ní všechno rozřešíme, všechno! Tak mi to předpovídalo srdce. — Prosili mne, abych nepodnikla tohoto kroku, ale já jsem tu cítila východisko a nemýlila jsem se. Grušeňka mi vysvětlila vše, všechny své úmysly; přiletěla jsem jako dobrý anděl a přinesla klid a radost...

— Neopovrhla jste mnou, milá, důstojná slečno, — zpívavě protáhla Grušeňka, stále s týmž milým, radostným úsměvem.

— Neříkejte mi, prosím, taková slova, čarodějko, kouzelnice! Že bych vámi opovrhovala? Vidíte, políbím znovu váš spodní ret. Vypadá jako opuchlý, tak, aby ještě více opuchl a ještě a ještě —... podívejte se, jak se směje, Aleksěji Fjodoroviči, srdce se raduje z pohledu na tohoto anděla, Aljoša se červenal a třásl se nepozorovaným drobným chvěním.

— Mazlíte se se mnou, milá slečno, a snad nejsem vůbec hodná vaší lásky.

— Není hodná! Prý toho není hodná! — zvolala opět S týmž žárem Kateřina Ivanovna. — Vězte, Aleksěji Fjodoroviči, že my jsme fantastická hlavička, že jsme svévolné, ale hrdé, hodně hrdé srdéčko! Jsme ušlechtilé, Aleksěji Fjodoroviči, jsme velkomyslné, víte o tom? Byly jsme jen nešťastné. Příliš brzo jsme chtěly přinést jakoukoliv oběť nedůstojnému a snad i lehkomyšlnému člověku. Byl také. také jeden důstojník a my jsme ho milovaly, my jsme mu všechno daly, bylo to dávno, před pěti lety, a on na nás zapomněl oženil se a nyní ovdověl, psal, že sem přijede, a vězte, *li* my jen jeho, jen jeho jediného milujeme až dosud, a milovaly jsme ho celý život! Přijede a Grušeňka bude opět šťastna a všech těchto pět let byla nešťastna. Avšak kdo jí může co vytýkat, kdo se může pyšnit její náklonností i Snad ten starý, chromý kupec — ale on byl spíše naším otcem, naším přítelem, ochráncem. Zastal nás tehdy v zoufalství, v mukách, opuštěny tím, koho jsme milovaly... Vždyť se tehdy chtěla utopit, vždyť ten stařec ji spasil, spasil ji.

— Příliš mne hájíte, milá slečno. Příliš se vším spěcháte, — řekla opět protáhle Grušeňka.

— Hájím vás? Ale což pak je třeba vás hájit? Což vás smím hájit? Grušeňko, anděle, dejte mi svou ručku, podívejte se na tu plňoučkou, malinkou, překrásnou ručku, Aleksěji Fjodoroviči; vidíte ji, přinesla mi štěstí a vzkřísila mne a budu ji nyní líbat, i na prsty i na dlaň,

takhle, takhle a takhle, — a skutečně, jako by se rozplývala, políbila překrásnou, snad příliš plnou ručku Grušeňky — a Grušeňka, podávajíc tuto ručku, s nervosním zvonivým překrásným smíchem pozorovala »milou slečnu, a bylo jí zřejmě příjemné, že tuto ručku líbá.

»Možná, že je snad až příliš nadšena,« mihlo se Aljošovi hlavou. Začervenal se. Srdce mu bilo jaksi zvláště neklidní.

— Vždyť mne zahanbujete, milá slečno, když líbáte před Aleksějem Fjodorovičem mou ruku.

— Což jsem vás tím chtěla zahanbit? — řekla poněkud udivena Kateřina Ivanovna. — Ach, milá, jak mne špatně chápete!

— A snad, milá slečno, dobře nechápete vy mne, možná že jsem horší, než se vám zdám. Jsem v srdci špatná, svéhlavá, přilákala jsem k sobě ubohého Dmitrije Fjodoroviče jen pro smích,

— Ale vždyť ho nyní zachráníte. Dala jste mi slovo. Domluvíte mu, odhalíte mu, že milujete dávno jiného a že nyní vám nabízí svou ruku...

— Ach, ne, nedala jsem vám takové slovo. Vy jste mi to stále říkala, ale já jsem slovo nedala.

— Tak jsem vás tedy dobře nepochopila, — tiše a poněkud blednouc řekla Kateřina Ivanovna. — Slíbila jste...

— Ale ne, slečno, anděle, nic jsem vám neslíbila, — tiše a klidně, stále s týmž veselým a nevinným výrazem, ji přerušila Grušeňka, — tady vidíte, drahá slečno, jaká jsem špatná a svévolná. Jak se mi

zachce, tak budu jednat. Před chvílí jsem možná vám snad něco slíbila, ale nyní si opět myslím: pojednou se mi zase zalíbí, totiž Mít'a, — jednou už se mi příliš zalíbil, celou hodinu se mi dokonce líbil. Možná, že nyní půjdu a řeknu mu hned, aby u mne ode dneška zůstal... Vidíte, jaká jsem nestálá...

— Před chvílí jste mi říkala... docela něco jiného — sotva zašeptala Kateřina Ivanovna.— Ach, před chvílí! Ale vždyť jsem v srdci něžná, hloupá. Když si jen pomyslím, co pro mne vytrpěl. A pojednou přijdu domů a polituii ho — a co potom?

— Nečekala jsem...

— Ech, slečno, jak mi připadáte dobrá, šlechetná. Snad si mne nyní, takovou husu, oblíbíte pro můj charakter. Dejte mi svou milou ručku, slečno-andílku, — něžně poprosila a jakoby zbožně uchopila ručku Kateřiny Ivanovny, — vidíte, milá slečno, vezmu takhle vaši ručku, jako by mou, a políbím ji. Vždyť jste políbila mou ruku třikrát a já bych měla vaši za to políbit třistakrát, abychom se vyrovnaly. Ať se stane co chce, a je-li boží vůle, tak možná, že vám budí! otrokyní a budu vám ve všem jako otrokyně sloužit. Jak bůh ustanoví, ať se stane, bez veškerých dorozumění a slibů. Ta vaše ručička, ta vaše milá ručička! Slečno má drahá, krasavice, vy moje sluníčko!

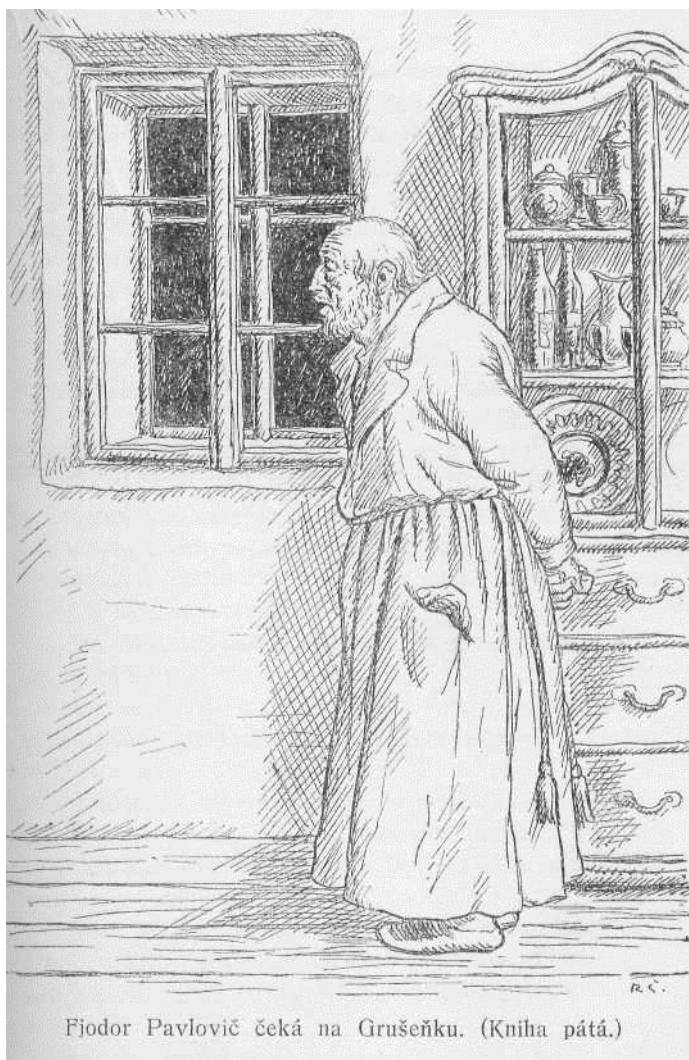
Tiše pozvedla tuto ručku ke svým rtům, pravda, za podivným účelem »vyrovnat se« polibky. Kateřina Ivanovna nevytrhla ruku; s bojácnou nadějí vyslechla poslední, ačkoli také velmi pozitivně vyjádřený slib Grušeňky »otrocky« jí sloužit; dívala se jí napjatě do

očí: viděla však v těchto očích jen ten prostodušný důvěřivý výraz, stále touž jasnou veselost...

»Snad je příliš naivní!« mihla se naděje v srdci Kateřiny Ivanovny. A Grušeňka zatím, jako by nadšena »milou ručkou«, zvolna ji zvedala ke svým rtům. Ale těsně u rtů pojednou ruku zadržela na dva, na tři okamžiky, jako by si něco rozmyslela.

— A víte co, slečnoanděle, náhle protáhla nejnežnějším a nejsladším hláskem, — víte co, vezmu vaši ručku a nepochlíbím ji. — A zasmála se drobným, veselým smíchem.

— Jak chcete... Co je vám? — trhla sebou pojednou Kateřina Ivanovna.

Fjodor Pavlovič čeká na Grušeňku. (Kniha pátá.)

— A to si nechtě na památku, že jste mi líbala ruku, ale. já vám ne. — Cosi se jí zalesklo pojednou v očích. Dívala se s neobyčejnou pozorností na Kateřinu Ivanovnu.

— Drzá! — řekla pojednou Kateřina Ivanovna, jako by náhle cosi pochopila, všechna se začervenala a vyskočila s místa. Nepospíchajíc zvedla se i Grušeňka.

— Hned to budu vyprávět také Mít'ovi, jak jste mi líbala ruku, a že já jsem vám ji vůbec nepolíbila. Ten se nasměje.

— Nestoudnice! Ven!

— Ach, jak je to nehezké, slečno, ach, jaká je to hanba, vždyť vám taková slova vůbec nesluší, milá slečno.

— Ven, prodejný tvore! — vykřikla Kateřina Ivanovna. V jejím zkřiveném obličejí se chvěl každý sval.

— Nu, tedy už také prodejná! Sama jste jako dívka přicházela za soumraku k pánům pro peníze, nosila jste na prodej svou krásu, vždyť to vím.

Kateřina Ivanovna vykřikla a byla by se na ni vrhla, ale Aljoša ji zadržel ze vší síly.

— Ani krok, ani slovo! Nemluvte, nic neodpovídejte, odejde, ihned odejde!

V tom okamžiku, uslyševše křik, vběhly do pokoje obě příbuzné Kateřiny Ivanovny, přiběhla také panská. Všechny se k ní vrhly.

— Tak půjdu, — řekla Grušeňka, sebravši svou mantilu s divanu.

— Aljošo, miláčku, doprovod' mne!

— Odejděte, odejděte ihned! — prosil Aljoša, sepnuv k ní ruce.

— Milý Aljoško, doprovod! Po cestě ti řeknu jedno moc krásné, pěknoučké slovíčko! To jsem pro tebe, Aljoško. udělala tu celou scénu. Doprovod mne, holoubku, bude se ti to líbit.

Aljoša se odvrátil, lomě rukama. Grušeňka vyběhla z domu s jasným smíchem. Kateřina Ivanovna dostala záchvat. Vzlykala, trápily ji křeče. Všichni se k ní sběhli, aby se o ni starali

— Varovala jsem vás, — říkala jí starší teta, — zdržovala jsem vás od toho kroku, — jste příliš unáhlená... což je možno se rozhodnout k takovému kroku! Vy neznáte taková stvoření a o té se povídá, že je nejhorší ze všech. Ne, jistě příliš svéhlavá!

— To je tygr! — zaúpěla Kateřina Ivanovna. — Proč jste mne zadržel, Aleksěji Fjodoroviči, byla bych jí zbila, zbila!

Neměla sil, aby se před Aljošou ovládla, snad se ani nechtěla ovládat.

— Zasloužila by, aby ji zmrskali karabáčem na pranýři, aby ji zmrskal kat před lidem!...

Aljoša ustupoval ke dveřím.

— Ale, bože! — vykřikla pojednou Kateřina Ivanovna. sprásknuvši ruce, — vždyť to byl on! On mohl být *tuk* nečestný, tak nelidský! Vždyť on vyprávěl tomu stvoření o tom, co bylo tam, tenkrát, v onen osudný, na věky prokletý, prokletý den! »Chodila jste prodávat svou krásu, milá slečno!« Ona to ví! Váš bratr je ničema, Aleksěji Fjodoroviči!

Aljoša chtěl cosi říci, ale nenalezl ani jediného slova. Srdce se mu bolestně svíralo.

— Odejďte, Aleksěji Fjodoroviči! Je mi hanba, je mi strašně! Zítřka... prosím vás na kolenou, přijďte zítřka. Neodsuzujte mne, odpusťte, nevím, co se sebou ještě udělám!

Aljoša vyšel na ulici, jako by se potácel. I jemu bylo do pláče, jako jí. Pojednou ho dohonila služka.

— Slečna vám zapoměla odevzdat toto psaní od paní Chochlakové, leží u ní už od oběda.

Aljoša mechanicky přijal maličkou růžovou obálku a vsunu ji do kapsy, téměř na to nemysle.

XI. JEŠTĚ JEDNA ZTRACENÁ REPUTACE.

Od města ke klášteru nebylo více než verstu a trochu. Aljoša spěšně krácel cestou, v této době už liduprázdnou Téměř už byla noc, na třicet kroků bylo už těžko rozeznávat předměty. Na polovině cesty byla křižovatka.

Na křižovatce, pod osamělou vrbou, zdálo se, že je nějaká postava. Sotva Aljoša došel na křižovatku, postava se odlepila s místa, vrhla se na něho a hrozně divokým hlasem vykřikla:

— Peníze nebo život!

— To jsi ty, Mít'o! — podivil se Aljoša, který se však přece pořádně polekal.

— Chachacha! Tys to neočekával, myslel jsem s': kde bych na tebe počkal? U jejího domu? Tam vedou tři cesty a mohl bych tě propást. Konečně jsem si vymyslel, že tě budu čekat tady, protože zde určitě půjdeš, jiné cesty do kláštera není. Nuže, řekni mi pravdu, zašlápní mne jako švába... Ale co je s tebou?

— Nic, bratře... jsem tak polekán. Ach, Dmitriji! Před chvílí ta otcova krev (Aljoša zaplakal, již dávno se mu chtělo plakat, a teď jako by se mu náhle cosi roztrhlo v duši). — Tys ho div nezabil... proklel jsi ho... a hle nyní... tady... teď... takhle žertuješ... peníze nebo život. Nu, a co na tom? Což je to neslušné? Nehodí se to k situaci?

— Ale ne... já jen tak...

— Počkej. Podívej se na noc: vidíš, jaká je zamračená noc, mraky, jaký vítr se zvedl! Schoval jsem se zdí, pod vrbou, čekám na tebe a pojednou jsem si pomyslel (na mou duši): ale proč se ještě trápit, nač čekat? Je tu vrba, šátek mám, košili mám, je možno hned svinout oprátku, šle mohu přivázat a — netížit už zemi, nezneuctívát ji svou ničemnou existencí! A tu slyším, že jdeš, — hospodine, jako by náhle cosi na mne sletělo: ale vždyť snad přece existuje člověk, kterého miluji, vždyť to je on, ten člověk, je můj milý bratříček, kterého já ze všech na světě nejvíce miluji a kterého miluji jediného! A tak jsem si tě zamiloval, tak jsem tě měl v tom okamžiku rád, že jsem si pomyslel; »vrhnu se mu hned na prsa«. Ale napadla mne zoufalá myšlenka: »rozveselím ho, polekám.« A vykřikl jsem jako hlupák : »Peníze!« odpusť mi tu hloupost — je to jenom hloupost, ale v mé duši... je to také slušné... Nu, k čertu, raději řekni, co se tam děje? Co řekla? Uškrť mne sraZ mne k zemi, nešetři mne! Zhrozila se?

— Ne, to se nestalo... Tam se vůbec nic takového nestalo, Mít' o. Tam... já jsem tam právě zastal obě.

— Jaké obě?

— Grušeňku i Kateřinu Ivanovnu. Dmitrij Fjodorovič zkameněl.

— To není možné! — vykřikl, — blouzníš! Grušeňka u ní?

Aljoša vyprávěl vše, co se s tím stalo od okamžiku, kdy vešel ke Kateřině Ivanovně, ale, zdá se, vylíčil to jasné, zachycuje

nejhlavnější slova, nejhlavnější gesta a ostře tlumoče, často jen jediným rysem, své vlastní pocity.

Bratr Dmitrij naslouchal mlčky, díval se upřeně se strašnou nehybností, ale Aljošovi bylo jasno, že už všechno pochopil, že pochopil celý fakt. Ale jeho tvář, čím více pokračovalo vyprávění, začínala být ani ne zamračenou, ale jaks' strašnou. Stáhl brvy, stiskl zuby, jeho nehybný pohled začal být jaksi ještě nehybnějším, úpornějším, úžasnějším...

Tím neočekávanější bylo, když pojednou s nepostihnuteľnou rychlostí proměnila se rázem celá jeho tvář, dosud hněvivá a sveřepá, stisknuté zuby se rozevřely a Dmitrij Fjodorovič vypukl náhle v nezkrutitelný, nejpřirozenější smích. Doslova se zalil smíchem, dlouho nemohl smíchem ani promluvit.

— Tak jí tedy nepolíbila ruku! Tak jí tedy nepolíbila, utekla, — vykřikoval v jakémsi chorobném nadšení — bylo by možno říci také v drzém nadšení, kdyby toto nadšení nebylo bývalo tak nevyumělkované. — Tedy tamta křičela, že je to tygr! Vždyť je to tygr! Že patří na pranýř? Ano ano, patří, patří tam, také jsem toho názoru, že tam patří, že už tam dávno patří! Vidíš, bratře, třeba pranýř, ale nejprve je třeba se vyléčit. Chápu královnu drzosti, celá je v tom, celá se projevila v té ruce, d'áblice! Je to královna všech d'áblic, jaké je si jen možno představit na světě. Svým způsobem skvělá. Tak tedy běžela domů? Hned... ach... Poběžím k ní!

Aljoško, neobviňuj mne, vždyť jsem také názoru, že uškrtit ji je málo...

A Kateřina Ivanovna? — smutně zvolal Aljoša.

— I tu vidím, vidím ji skrz na skrz, tak ji vidím, jako nikdy! To je celé odhalení všech čtyř stran světa, totiž pěti! Takový krok! To je právě ta Katěnka, dívka z pensionátu, která se nebála přiběhnout k ošklivému hrubému důstojníkovi pro velkodušnou ideu spasit svého otce, ač při tom riskovala, že bude strašně uražena! Ale při tom hrdost, potřeba risika, vyzvání osudu, vyzvání k nekonečnost! Říkáš, že ji ta teta zdržovala? Ta teta, víš je sama svéhlavá vždyť je to jediná sestra oné moskevské generálky, zdvihala nos ještě výše než ona. Ale její muž byl usvědčen, že okrádal erár, pozbyl všeho, jmění a všeho, a hrdá manželka pojednou snížila tón a od té doby se již nezvedla. Tak ona tedy zdržovala Kát'u, ale Kát'a neposlechla. »Všechno, myslí si, mohu překonat, všechno se mi podrobí; zachce-li se mi, okouzlím i Grušeňku« a — vždyť sama sobě věřila, sama nad sebou chtěla zvítězit, kdo je tedy vinen? Myslíš, že sama schválně první políbila Grušeňce ruku, s chytrým výpočtem? Nikoli, ona opravdu, opravdu se zamilovala do Grušeňky, totiž ne do Grušeňky, ale do svého snu, do své vidiny, — protože to je můj sen, moje vidina! Holoubku, Aljošo, ale jak jsi se zachránil před nimi, před takovými stvořeními? Utekl jsi, což, podkasal sis kutnu? Chachacha!

— Bratře, ty jsi si, zdá se, ani nevšiml, jak jsi urazil Kateřinu Ivanovnu tím, že jsi vyprávěl Grušeňce o onoho dnu a Grušeňka jí

hned vmetla do tváře, že »sama jste chodila potají k pánům prodávat svou krásu!« Bratře, co je většího nad tuto urážku?

Aljošu stále více mučila myšlenka, že bratr se přímo raduje z ponížení Kateřiny Ivanovny, ač ovšem tomu tak nemohlo být.

— Ach! — náhle se hrozně zachmuřil Dmitrij Fjodorovič a udeřil se dlaní do čela. Až teprve nyní si toho všiml, třeba? Aljoša právě před chvílí všechno, i o urážce, i o výkřiku Kateřiny Ivanovny: »Váš bratr je ničema!« — Ano, skutečně snad jsem vyprávěl Grušeňce o onom »osudném dni«, jak říká Kát'a. Ano, vskutku, vyprávěl jsem to, vzpomínám si! To bylo právě tenkrát, v Mokrému, byl jsem opilý, cikánky zpívaly... Ale vždyť jsem tenkrát vzlykal, klečel jsem na kolenou a modlil jsem se k obrazu Kati, a Grušeňka to chápala. Tenkrát vše pochopila, vzpomínám si, že sama plakala... Ach, čert to vem! Což mohlo být teď jinak?

Tenkrát plakala a teď... Ted' »kinžál do srdce«. Tak je tomu u žen.

Sklopil oči a zamyslel se.

Ano, jsem ničema! Jsem rozhodně ničema, — prones; náhle zachmuřeným hlasem. — Je jedno, plakal-li jsem či nikoli, přece jsem ničema! Vyříd' tam, že to jméno přijímám, může-li to být útěchou. Nu a dost, buď sbohem, nač tlachat! Nemáme nic veselého. Jdi svou cestou a já půjdu svou. Ani shledat se už s tebou nechci, leda až v jakémsi nejposlednějším okamžiku. Sbohem, Aleksěji! — silně stiskl Aljošovi ruku a začal rychle kráčet k městu, s očima

sklopenýma a s hlavou silně sehnutou. Aljoša se za ním díval, nevěře, že by pojednou tak úplně odešel.

— Počkej, Aleksěji, ještě jedno přiznání, tobě jedinému! — pojednou se vrátil Dmitrij Fjodorovič. — Podívej se na mne, dívej se pozorně: vidíš, právě tady, právě tady — připravuje se hrozná nepoctivost. (Dmitrij Fjodorovič, když říkal ono »právě tady«, bušil se pěstí do prsou s takovým divným pohledem, jako by ona nepoctivost ležela a byla skryta právě zde na jeho hrudi, v jakémisi místě, snad v kapse, nebo jakoby visela zašita na krku). — Už mne znáš: jsem ničema, notorický ničema! Ale věz, že i kdybych byl kdy co udělal dříve, teď, nebo ještě udělán;,

— nic, nic se nemůže srovnat v ničemnosti s tou nepoctivostí, kterou právě teď, právě v tuto chvíli, nosím zde ve své hrudi, tadyhle, která působí a naplňuje se, jejíž jsem úplným pánem a mohu ji zadržet, mohu ji zadržet neb:i udělat, pamatuj si to! Nuže, tedy věz, že já ji udělám, nezadržím. Před chvílí jsem ti vyprávěl všechno, ale toto jsem ti nevyprávěl, protože ani já jsem k tomu němě' tolik smělosti! Mohu se ještě zastavit; zastavím-li se, vykonám ničemný záměr a buď předem svědkem, že to říkám už napřed a vědomě! Zkáza a tma! Není co vykládat o tom dozvíš se to svým časem. Smrdutá slepá ulička a díblice! Bud' sbohem. Nemodli se za mne, nestojí to za to, a vůbec toho není třeba, vůbec toho není třeba... vůbec toho není třeba! Pryč!...

Náhle se vzdálil, tentokrát už definitivně. Aljoša šel ke klášteru: »Jak to, jak to, že ho už nikdy neuvidím, co to mluví?« přemítal divoce, — »ale zítra ho určitě uvidím a vyhledám ho, schválně ho vyhledám, co to vlastně mluvil«...

Obešel klášter a prošel dvorkem přímo do poustevny. Tam mu otevřeli, ačkoli v tuto hodinu už nikoho nepouštěli. Srdce se mu chvělo, když vešel do cely starcovy: »Proč, proč odtud odcházel, proč ho starec poslal »do světa?« Zde je mír, zde je posvátný klid, ale tam je nepokoj, tam je mrak, ve kterém se ihned ztratíš a zabloudíš...

V cele by! bratr Porfirij a klášterní duchovní, otec Paisij, který po celý den každou hodinu přicházel se poptat na zdraví otce Zosimy, kterému, jak se strachem se dozvěděl Aljoša, bylo stále hůř a hůř. Dokonce tentokrát nemohla se konat ani obvyklá večerní beseda bratrů.

Obyčejně večer, po službě, každý den před spánkem, scházelo se klášterní bratrstvo do cely starcovy a každý nahlas se mu zpovídal z dnešních svých prohřešení, ze hříšných snů, myšlenek, svodů, dokonce i ze společných hádek, došlo-li k nim. Někteří se zpovídali na kolenou... Starec dává! rozhřešení, smířoval, poučoval, ukládal pokání, žehnal a odpouštěl.

Právě proti těmto bratrským zpovědím vystupovali protivníci starectva, říkajíce, že je to profanace zpovědi jakožto tajemství, že je to téměř rouhání, ač to bylo něco zcela jiného. Udávali to také

nadřízenému arcibiskupství, že takové zpovědi nejenom nedosahují dobrého účele, nýbrž že skutečně a úmyslně uvádějí do hříchu a pokušení. Mnozí z bratří pokládají za obtíž chodit k starci a chodí tedy k němu nedobrovolně, protože všichni chodí, aby je nepokládali za hrdé a za lidi Spurných myšlenek.

Vyprávěli, že někteří z bratrů, když odcházeli k večerní zpovědi, se před tím smlouvali: »Já řeknu, že jsem se na tebe ráno rozzlobil a ty to potvrdíš — aby mohli aspoň něco říci, aby se zbavili povinnosti. Aljoša věděl, že se to někdy skutečně tak stávalo. Věděl rovněž, že mezi bratřími jsou někteří velmi roztrpčeni i nad tím, že podle zvyku také psaní od příbuzných, jež dostávali obyvatelé poustevny, byla nejdříve přinášena ke starci, aby je rozpečetil a přečetl dříve, než adresát. Předpokládalo se ovšem, že se to všechno má dít svobodně a upřímně, z celé duše, ve jménu dobrovolného usmíření a spasitelné útěchy, ale ve skutečnosti, jak se ukazovalo, stávalo se to někdy docela neupřímně a naopak vyumělkovaně a falešně.

Ale starší a zkušenější bratři stáli na svém, soudíce, že »kdo upřímně vstoupil do těchto stěn, aby se spasil, pro toho všechna tato poslušnoství a činy budou beze vší pochyby spasitelný a přinesou mu veliký užitek; kdo naproti tomu je cítí jako obtíž a reptá proti nim, ten beztoho jako by ani nebyl řeholníkem a jen zbytečně přišel do kláštera místo takového je ve světě. Hříchu a ďáblu neubráníš se nejenom na světě, ale ani v chrámu a není proč hříchu přisvědčovat.

— Zeslábl, přepadává siost, — šeptem sdělil Aljošovi otec Paisij, když mu požehnal. — Je těžké ho vzbudit. Ale není ani třeba ho budit. Asi za pět minut se probudil. prosil, abychom tlumočili bratrstvu jeho požehnání a prosil, aby bratrstvo se za něho v noci modlilo. Zítra hodlá znovu přijímat. Vzpomínal na tebe, Aleksěji, tázal se, zda jsi odešel; odpověděli jsme, že jsi ve městě. »Právě k tomu všemu žehnal; tam je jeho místo, zde prozatím nikoli,« — toto pravil v odpověď. S láskou na tebe vzpomínal, se starost, vyplníš-li, k čemu jsi povolán? Ale jak to, že ti určil, abys byl zatím ve světě? Bezpochyby něco předvídá ve tvém osudu! Chápej, Aleksěji, že vrátíš-li se do světa, je to proto abys vyplnil poslušenství, jež na tebe bylo vloženo tvým starcem, nikoli však proto, aby ses oddal pozemské lehkomyšlnosti a veselí světa...

Otec Paisij odešel. Aljoša nemohl pochybovati, že starce umírá, i když bude moci snad být ještě den nebo dva dni živ. Aljoša si pevně a vroucně umínil, že nehledě na slib, který dal, že se setká s otcem, Chochlakovými, bratrem a Kateřinou Ivanovnou — že zítra vůbec neodejde z kláštera a že zůstane u svého starce až do jeho smrti. Jeho srdce zahořelo láskou a hořce si vyčítal, že mohl na ok.:mži!c; tam ve městě, zapomenout na toho, koho zanechal v klášteře na smrtelném loži a koho ctil nejvýše ze všech na světě. Vstoupil do ložnice starcovy, padl na kolena a poklonil se spícímu k zemi. Zosima spal tiše, nehýbaje se, sotva dýchaje, rovnoměrně a téměř nepozorovatelně. Jeho obličej byl klidný.

Aljoša s vrátil do druhého pokoje, — toho, ve kterém ráno starec přijímal hosty, a téměř se ani nesvléknuv a jenom si zuv boty, lehl na kožené, tvrdé a úzké pohovce, na které už dávno spával, každou noc, podkládaje si pouze polštář. Matraci, o které nedávno křičel jeho otec, už dávno zapomněl si stlát. Svlékal pouze kutnu a tou se přikrýval místo přikrývky.

Ale dříve než usnul, padl na kolena a dlouho se modlili. Ve své horoucí modlitbě neprosil boha, aby mu vysvětili jeho pochybnosti, ale jenom dychtil po radostném usmíření, dřívějším míru, který vždy navštívil jeho duši, když vzdal bohu chválu a slávu, z čehož také pravidelně sestávala celá jeho modlitba před spánkem. Tato radost, která ho navštívila, přiváděla lehký a pokojný spánek.

Modle se i teď, náhodou nahmatat v kapse růžový maličký balíček, který mu odevzdala služka Kateřiny Ivanovny. Jež ho dohonila na cestě. Stal se roztržitým, ale dokončil modlitbu. Potom po jakémsi váhání otevřel obálku. Bylo v ní psaní, podepsané Lížou, — onou mladinkou dceruškou paní Chochlakové, která se mu tak ráno smála v přítomnosti starcově.

»Aleksěji Fjodoroviči,« — psala, — »píšu vám, aby to nikdo nevěděl, ani maminka, a vím, že to není správné Ale nemohla bych žít, kdybych vám netekla o tom, co se zrodilo v mém srdci, a to nesmí nikdo, kromě nás dvou, znát. Ale jak vám to řeknu, co bych tak ráda Vám chtěla říci; papír se prý nečervená — ujišťuji Vás, že to není pravda, a že se zrovna tak červená, jako já.

»Milý Aljošo, miluji Vás, miluji Vás již od dětství, již v Moskvě, když jste nebyl vůbec takový, jako nyní a miluji vás po celý život. Vyvolila jsem si Vás svým srdcem abych se s Vámi spojila a abych s Vámi dožila celý svůj život. Ovšem za podmínky, že odejdete z kláštera. Pokud běží o to, že jste ještě mlád, tu počkáme, jak to určuje zákon. Do té doby se určitě uzdravím, budu chodit a tancovat. O tom nemůže býti sporu.

»Vidíte, jak jsem všechno uvážila, jen jednu věc si nemohu ujasnit: co si o mne pomyslíte, když si přečtete toto psaní. Stále se směji a žertuji, před chvílí jsem vás rozzlobila, ale ujišťuji Vás, že právě nyní před tím, než jsem vzala do ruky pero, jsem se pomodlila k svaté bohorodičce, i nyní se modlím a div nepláču.

Nyní znáte mé tajemství, a zítra, až k nám přijdete, ani nevím, jak se budu moci na Vás podívat. Ach, Aleksěji Fjodoroviči, což nezdržím-li se opět, a budu se Vám smáti jako husa, když se na Vás podívám? Vždyť mne budete pokládati za zkaženou uličnici a neuvěříte mému psaní. Proto vás prosím, milý, máte-li se mnou soucit, abyste se mi nedíval, až k nám zítra přijdete, přímo do očí, protože jakmile se naše zraky setkají, určitě se zasměji, a kromě toho stále chodíte v té dlouhé říze...

»Dokonce i nyní se celá třesu, když si na to vzpomenu, a proto, až přijdete, nedívejte se po nějakou dobu na mne vůbec a dívejte se na maminku, nebo na okno...

»Tak jsem Vám tedy napsala milostné psaní. Můj bože, co jsem učinila! Aljošo, neopovrhujte mnou a provedla-li jsem nějakou šťastnou věc, a zlobí Vás to, odpusťte mi to, Nyní je tajemství mé reputace, možná, že zničené na věky. ve Vašich rukou.

»Dnes budu jistě plakat. Na shledanou, na hroznou setkanou. Lise.

»PS. Aljošo, jen určitě, určitě, určitě přijďte! Lise«

Aljoša si přečetl psaní s údivem, přečetl si je dvakrát, zamyslel se a pojednou se tiše, sladce zasmál. Jako by se vzpamatoval, srnách mu připadal hříšným. Za okamžik se opět zasmál, rovněž tak tiše a šťastně. Pomalu vložil psaní do obálky, pokřižoval se a ulehl. Jeho duševní pobouření zmizelo.

»Hospodine, smiluj se nad nimi všemi, spas je nešťastné a vzpurné, a naprav je. Ty znáš cestu: a touto cestou Je zachraň. Ty jsi láska, ty všem pošleš i radosti? huče), **křížuje** se, usínaje pokojným spánkem

ČÁST DRUHÁ

Kniha čtvrtá. POSLEDNÍ ÚSILÍ.

I. OTEC FERAPONT.

Brzy ráno, ještě před svítáním, byl Aljoša probuzen. Starec procitl a cítil se velmi slabým, ačkoli chtěl vstáti s postele a sednouti si do křesla.

Byl při plném vědomí. Jeho tvář, ačkoliv byla celá znavena, přece byla jasná, téměř radostná a jeho pohled byl veselý, přívětivý, přitažlivý.

— Možná, že nepřežiji tento den, — řekl Aljošovi. Pak si přál vyzpovídati se a přijati večeři páně. Jeho duchovním byl vždy otec Paisij. Když byly vykonány obě svátosti, počalo zaopatřování. Shromáždili se mniši, cely se pomalu naplnily poustevníky. Zatím se rozednilo. Počali přicházet mniši z kláštera. Když se skončila bohoslužba, projevil starec přání rozloučiti se se všemi a všechny políbil. Poněvadž cela byla těsná, ti, kdož přišli dříve, odcházeli a činili místo druhým.

Aljoša stál vedle starce, který si opět sedl do křesla. Mluvil a dával naučení, pokud mohl jeho hlas, ačkoli byl slabý, přece byl ještě dosti pevný.

— Kolik let jsem vás učil a tedy kolik let jsem mluvil nahlas, že jsem si téměř navykl mluvit nahlas a učití vás a sice tak, že mlčeti bylo by pro mne skoro těžší, než mluvit, otcové a bratři milí, dokonce i nyní, když jsem tak zeslábl, — zažertoval starec, dívaje se něžně na zástup, shromážděný kolem něho.

Aljoša si pamatoval cosi z toho, co tehdy říkal. Avšak ačkoli mluvil srozumitelně a dosti pevným hlasem, přece byla jeho řeč dosti nesouvislá...

Mluvil o mnohém, jak se zdálo, chtěl by říci vše, všechno vyjádřiti najednou před okamžikem smrti, všechno, co nedořekl v životě, nikoli jen pro naučení, ale jako by toužil rozdělit se o radost a své nadšení se všemi a naposledy v životě vylíti své srdce...

— Milujte se vespolek, otcové, — dával naučení starec (pokud se pamatoval potom Aljoša), — milujte národ boží. Nejsme svatější než světští lidé proto, že jsme sem přišli a uzavřeli se v těchto stěnách. Naopak, každý kdo sem přijde, už proto, že sem přišel, dozvěděl se o sobě, že je horší, než všichni světští lidé a všichni na zemi... A čím déle bude potom žiti mnich ve svých stěnách, tím citelněji to musí poznávati, neboť v opačném případě nemělo by smyslu sem přicházet. Když si uvědomí, že je nejen horší, než všichni světští lidé, nýbrž že je vinen přede všemi lidmi a za všechny hříchy lidské, světové a jednotlivců, jen tehdy dosáhne cíle svého osamocení.

»Neboť vězte, milí, že každý z nás je vinen za všechny a za všechno na zemi, určitě nejen z všeobecné světové viny, ale každý sám o sobě za všechny lidi a za každého člověka na zemi.

»Neboť mniši nejsou přece jiní lidé, nýbrž jen takoví, jakými by měli být všichni lidé na zemi. Jen tehdy naplnilo by se srdce vaše láskou nekonečnou, všesvětovou, neznající nasycení. Potom každý z

nás bude schopen získati celý svět láskou a svými slzami vykoupit hříchy světa...

»Každý chod' kolem srdce svého, každý se sám sobě stále zpovídej. Hříchu svého se nebojte, i když si jej uvědomujete, jen se kajte, ale podmínky od boha nežádejte, arcit', pravím vám — nevypínejte se. Nevypínejte se před malými, nevypínejte se ani před velikými. Nikoli nenávid'te ani protivníky, když vás hanobí, kteří vás pomlouvají, a na vás klevetí. Nemějte v nenávisti ani atheisty, špatné učitele, materialisty, dokonce ani zlé mezi nimi, neboť mezi nimi je mnoho dobrých, zejména v naší době.

»Vzpomínejte na ně v modlitbě takto: spas všechny, hospodine, za které se nikdo nemodlí, spas i ty, kteří se k tobě nechťi modlití, a dodejte ihned: ne z hrdosti tě o to prosím, hospodine, neboť sám jsem ze všech nejničemnější...

»Národ boží milujte, nenechte si odvádět stádo od příchozích, neboť usnete-li ve své lenosti a marnivé pyšnosti a což je horší, v zištnosti, tu přijdou lidé se všech stran a odvedou váni vaše stádo.

»Vykládejte stále lidu evangelium... nelichvařte... stříbra a zlata si nevažte, nemějte jej... věřte a držte prapor. Vysoko jej třímejte...«

Starec ostatně mluvil úryvkovitě, hůře, než bylo zde vyloženo, a jako by mu unikal hlas, jak to potom zapsal Aljoša. Někdy přestal mluvit vůbec, jako by sbíral své síly, odpočíval, ale byl v jakémsi nadšení. Naslouchali mu pozorně, ačkoli mnozí se divili jeho slovům a viděli v nich temnotu... později si všichni vzpomněli na tato slova.

Když Aljoša vyšel na minutu z cely, byl překvapen všeobecným vzrušením a očekáváním mnichů, tísnicích se v cele a kolem.

Někteří čekali téměř rozechvěni, druzí slavnostně. Všichni očekávali cosi okamžitého a velikého, ihned po věčném spánku starce. Toto očekávání se zdálo někdy jakoby lehkomyšlným, ale dokonce i nejpřísnější starci se mu oddávali. Nejpřísnější byla tvář starce mnicha Paisije.

Aljoša vyšel z cely jen proto, že byl tajně vyvolán prostřednictvím jakéhosi mnicha Rakitinem, jenž přišel z města s podivným psaním od paní Chochlakové pro Aljošu. Paní Chochlaková sdělovala Aljošovi velmi zajímavou, neobyčejnou zprávu, která přicházela právě vhod. Běželo o to, že včera byla mezi věřícími prostými ženami, které se přišly poklonit starci a vyžádati si požehnání, jakási městská stařenka Prochorovna, vdova po poddůstojníkovi. Ptala se starce, smí-li za svého syna Vasiňku, jenž byl poslán služebně daleko na Sibiř, až do Irkutska, a od něhož celý rok neobdržela zprávu, dáti v kostele na modlení, jako za nebožtíka. Na to jí odpověděl starce přísně, zakázal jí to a řekl, že takový skutek se podobá čarodějství. Ale pak jí odpustil, poněvadž byla nevědomá, a dodal, »jako by se díval do knihy budoucnosti« (jak se vyjadřovala ve svém listu paní Chochlaková), aby ji potěšil, že její syn Vasja je určitě živ a že jistě bud k ní přijede brzy, nebo pošle psaní, aby šla domů a čekala ho.

»A víte, co se stalo ?« — dodala nadšeně paní Chochlaková, — »proroctví se splnilo do slova, dokonce ještě více. Jakmile se totiž

vrátila stařena domů, našla tam ihned psaní synovo ze Sibíře, a kromě toho v tom psaní, napsaném *ni cestě*, z Jekatěrinburku, sděloval Vasja své matce, že jede do Ruska, že se vrací s jedním úředníkem a že za tři neděle po obdržení tohoto psaní doufá, že obejmeme svou matku «

Paní Chochlaková důrazně a vřele prosila Aljošu, aby ihned sdělil tento nový »prorocký zázrak« opatovi a všem mnichům: »Všichni, všichni, všichni to musí vědět!« — volala na konci svého listu. Toto psaní bylo psáno narychlo, spěšně, rozechvění se zrcadlilo na každé jeho řádce. Avšak Aljoša nemohl již nic říci nového mnichům, neboť ti to již věděli: Rakitin, když poslal za ním mnicha, pověřil ho kromě toho, »aby uctivě sdělil jeho velebnosti otci Paisijovi, že mu chce Rakitin cosi sdělit, cosi tak důležitého, že to nemůže čekat ani minutu, a prosí, aby mu byla prominuta jeho odvaha.«

Poněvadž mnich sdělil otci Paisijovi prosbu Rakitina dříve, než Aljošovi, nezbývalo Aljošovi nic jiného, když přečetl psaní, než předati je ihned otci Paisijovi jakožto dokument.

A tehdy tento hrubý a nedůvěřivý člověk, když si zachmuřeně přečetl zprávu o »zázraku«, nemohl se zdržeti, aby neprojevil jakési vnitřní pohnutí. Jeho oči se zablýskly, jeho ústa vážně a oduševněle se usmála.

— Ještě více uzříme? — uklouzlo mu pojednou.

— Ještě více uzříme, ještě více uzříme! — opakovali kolem mniši, ale otec Paisij, znovu se zachmuřiv, požádal všechny, aby dosud o

ničem nic neříkali nahlas, »dokud se to ještě nepotvrdí, neboť svěští lidé jsou velmi lehkomyšní a tento případ se mohl přihoditi přirozeně,« — dodal opatrně, jako by chtěl ulehčit svědomí, ale téměř sám nevěře své výmluvě, čehož si dobře všimli i posluchači.

V témž okamžiku byl ovšem »zázrak« znám celému klášteru a dokonce mnohým příchozím do kláštera k liturgii. Nejvíce ze všech, jak se zdálo, byl překvapen zázrakem včerejší mnich »od svatého Sylvestra«, který přišel do malé poustevny obdorské, zdaleka od severu. Uklonil se včera starci, stoje vedle paní Chochlakové, a ukazuje mu na »vyléčenou« dceru té dámy, zeptal se ho důrazně: »jak se odvažujete dělat takové věci?«

Věc byla v tom, že nyní byl jaksi zmaten a téměř nevěděl, čemu má věřit. Již včera večer navštívil klášterního otce Feraponta, v jeho zvláštní cele, za včelníkem, a byl překvapen tímto setkáním, které na něho učinilo neobyčejný a hrozný dojem.

Tento starce, otec Ferapont, byl onen starý mnich, veliký postník a mlčelivec, o kterém jsme se již zmínili, jakožto o protivníku starce Zosimy a hlavně — kultu starectví, jež považoval za škodlivé a lehkomyšlné novotářství. Tento protivník byl neobyčejně nebezpečný, přes to, že jakožto mlčelivec nemluvil téměř s nikým ani slovo.

Nebezpečný byl hlavně proto, že množství mnichů s ním úplně sympatisovalo, a že mnozí ze světských lidí ho velmi ctili, jakožto velikého spravedlivce a svatého muže, přes to, že ho pokládali za

potrhlého. Avšak potrhlost je vábila. K starci Zosimovi tento otec Ferapont nikdy nechodil. Ačkoli žil v poustevně, přece ho neznepokojovali příliš poustevními řády, protože se choval jako potrhlý.

Bylo mu sedmdesát pět let, a žil za včelínem v koutě ohrady, v staré, téměř rozpadlé dřevěné cele, postavené zde v dávných dobách, již v minulém století, pro jakéhosi rovněž velikého postníka a mlčelivce, otce Jonáše, jenž se dožil sto pěti let, a o jehož skutcích se vypravovalo doposud v klášteře a okolí mnoho neobyčejných příběhů.

Otec Ferapont domohl se toho, že posléze ubytovali i jeho asi před sedmi lety v této osamoceně cele, totiž v chatrči, ale která byla zcela podobná kapličky, protože obsahovala neobyčejně mnoho obětovaných svatých obrazů, před nimiž plápolaly většinou obětované lampičky; a povinností otce Feraponta bylo jaksi na ně dohlížet, zapalovat je.

Jak se říkalo (ale byla to také pravda), jedl jenom dvě libry chleba za tři dni, ne více; přinášel mu je každý třetí den včelař, který tu bydlel ve včelníku. Ale i s tímto služebným mnichem otec Ferapont jen zřídka kdy promluvil slova. Ony čtyři libry chleba, zároveň s nedělním chlebem páně, který po pozdní mši posílal pravidelně každou neděli zbožnému mnichu opat, byla celá jeho týdenní strava. Vodu ve džbánu mu vyměňovali každý den.

Mši býval přítomen zřídka. Příchozí ctitelé viděli, jak často klečel celý den na modlitbách, nevstával s kolenou a neohlížel se. A i když někdy s někým se pustil do rozhovoru, pak byl stručný, úsečný, divný a téměř hrubý. Ale přece se stávaly velmi řídké případy, že i on se rozhovořil s příchozími, ale ponejvíce pronášel jen jakési podivné slovo, které dalo návštěvníku velikou hádanku a potom už, i kdyby ho prosili sebe více, neřekl nic na objasnění.

Kněžského posvěcení neměl, byl jenom prostým mnichem. Kolovala velmi podivná pověst, ostatně jen mezi nejprostšími lidmi, že otec Ferapont má styky s nebeskými duchy a že jenom s nimi rozpráví, a to prý je to, proč s lidmi mlčí. Obdorský mnich, který se dostal do včelníku, šel podle pokynu včelařova, rovněž zcela mlčelivého a zamračeného mnicha, do koutku, kde byla cela otce Feraponta.

— Snad bude s tebou mluvit, jako s cizincem, ale také je možno, že se od něho nic nedozvíš, — varoval ho včelař. Mnich, jak potom vyprávěl, šel s největším strachem. Hodina byla už značně pozdní. Otec Ferapont tentokrát seděl u dveří cely na nízké lavičce. Nad ním lehce šuměl ohromný starý jilm. *Začínal* se večerní chládek. Obdorský mnich padl na tvář před zbožným a poprosil ho o požehnání.

— Chceš, abych já před tebou, mnichu, padl na tvář? — řekl otec Ferapont. — Vstaň!

Mnich vstal.

— Žehnající budiž požehnán, sedni si u mne. Odkud jsi přišel?

Ubohého mnicha nejvíce ze všeho překvapilo, že otec Ferapont, ač se zcela určitě neobyčejně postil a k tomu už byl tak velmi vysokého stáří, byl ještě na pohled staříkem silným, vysokým, který se držel rovně, neshrbeně, s obličejem svěžím, byť hubeným, přece zdravým. Nepochybně byla v něm ještě také značná síla. Měl atletickou postavu. Ač byl tak vysokého věku, nebyl ani úplně šedivý a měl ještě velmi husté, dříve úplně černé vlasy a bradu. Oči měl šedivé, veliké, zářící, neobyčejně vypouklé, až to překvapoval.

Mluvil se silným přízvukem na hlásku o. Měl na sobě dlouhý, ryšavý kabát z hrubého sukna, kterému se říkalo dříve trestanecké, a byl přepásán silným provazem. Krk a prsa měl obnažené. Z pod kabátu vykukovala košile z nejhrubšího plátna, téměř úplně zčernalá, kterou po měsíce nesvlékal. Říkalo se, že nosí pod kabátkem třicetiliberní okovy. Na nohou měl naboso staré, téměř se rozpadávající střevíce.

— Jsem z malého obdorského kláštera, od svatého Sylvestra, — pokorně odpověděl příchozí mnich, pozoruje poustevníka svýma bystrýma, zvědavýma očima, i když byli v nich vidět i trochu strachu.

— Býval jsem u tvého Sylvestra. Jest zdrav ten Sylvestr?

Mnich přišel do rozpaků.

— Jste tupí lidé! Jak zachováváte půst?

... Náš postní řád je upraven podle starodávného poustevnického způsobu: o čtyřicetidenním postu v pondělí, ve středu a v pátek se nejí. V úterý a ve čtvrtek je pro Bratrstvo bílý chléb, jícha s medem, maliny, nebo nakládané zelí a ovesná polévka. V sobotu je bílá kapustová polévka hrachové nudle, kaše se šťávou, všechno s olejem. V neděli je v bílé polévce sušená ryba a kaše. V pašijový týden je od pondělka až do sobotního večera po šest dní chléb s vodou, ale střídmě, a nevařené zelí, a i to s újmou; je-li to možno, tedy je předepsáno nejísti každý den, nýbrž jenom obden, jako v prvním postním týdnu. Na svatý veliký pátek se nic nejí, rovněž na velikou sobotu jest se nám postiti do tří hodin a pak sníme trochu chleba s vodou a vypijeme jedinou skleničku vína. Na svatý zelený čtvrtek jíme jídla bez oleje, pijeme víno a jíme suchá jídla. Neboť církevní sněm v Laodici o zeleném čtvrtku takto praví: »Nesluší se tedy ve čtyřicetidenním postu ve čtvrtek poslední neděle dáti dispens postu a zneuctíti celý čtyřicetidenní půst.« Tak je tomu u nás. Ale což je to ve srovnání s vámi, veliký otče, dodal mnich, dodav si odvahy, — neboť vy po celý rok, ba i o velikonocích, živíte se jenom chlebem a vodou, a co nám stačí chleba na dva dni, stačí vám na celý týden. Opravdu je podivuhodná taková veliká zdrželivost vaše.

— A co houby? — zeptal se pojednou otec Ferapont a vy slovil hlásku h téměř jako ch.

— Houby? — zeptal se překvapený mnich.

— Ovšem. Já nechávám jejich chléb, vůbec jej nepotřebuji, třeba jdu do lesa a tam se nakrmím houbami nebo ovocem, ale oni tady neopouštějí svého chleba, a také jsou tedy svázáni s čertem. Nyní pohani hlásají, že je zbytečné se tolik postiti. Jejich mínění je pyšné a pohanské.

— Och, pravda, — vzdychl si mnich.

— A čerty jsi u nich viděl? — zeptal se otec Ferapont.

— U koho? — zeptal se ostýchavě mnich.

— Zašel jsem k opatovi minulého roku o božím hodu svatodušním a od těch dob jsem tam nebyl. Viděl jsem, jak některému sedí na prsou, schovává se pod kutnou; čouhají jenom růžky; některému se dívá z kapsy, oči má navrch hlavy, to se mne bojí; u některého se usídlil ve vnitřnostech a některému visí na krku, pevně se mu tam zachytil, a on ho nosí, ale nevidí.

— A vy... to víte? — otázal se mnich.

— Říkám, že je vidím, vidím je skrz naskrz. Když jsem odcházel od opata, vidím — jeden se přede mnou schovává za dveře, takový starý, veliký asi půl druhého lokte, snad víc, s tlustým, hnědým dlouhým ocasem; a koncem ocasu se dostal mezi dveře, ale já jsem nebyl hloupý, přirazím najednou dveře a ocas jsem mu přiskřípl. Jak, pane, zapište!, začal sebou mlátit, ale já jsem ho zažehná] znamením kříže, třikrát po sobě — a opravdu jsem ho zažehnal. Chcípl jako zašlápnutý pavouk. Teď tam asi shnil v koutě, smrdí tam. ale oni to

nevidí a necítí. Už rok tam nechodím. Tobě jenom to prozrazuji, jako cizinci.

— Strašná jsou slova vaše! A což, veliký a blažený otče, — osměloval se mnich stále více a více — je opravdu pravda, jak veliká slavná pověst jde o vás i po dalekých zemích, že neustále obcujete se svatým duchem?

— Přilétá ke mně. Stává se to.

— Jak to přilétá? V jaké způsobě?

— Jako pták.

— Svatý duch v podobě holubice?

— To je duch svatý, ale tohle je svatoduch. Svatoduch je něco jiného, může přilétnout jako jiný pták: někdy jako vlaštovka, někdy jako stehlík, a někdy také jako sýkora.

— A jak ho rozeznáte od sýkory?

— Mluví.

— A jak mluví, jakým jazykem?

— Lidským.

— A co vám to říká?

— Tak dnes třeba ohlásil, že mne navštíví hlupák, a že se bude vyptávat nesmysly. Mnoho, mnichu, chceš vědět.

— Jsou strašná slova vaše, nejblaženější a nejsvětější otče, — vrtěl hlavou mnich. V ustrašených jeho očích kmitla se ostatně i nedůvěra.

— A vidíš tenhle strom? — zeptal se po chvílce mlčení otec Ferapont.

— Vidím, blažený otče.

— Řekneš, že je to jilm, ale já v tom vidím jiný obraz.

— Jaký? — umlkl mnich po marném očekávání.

— Stává se to v noci. Vidiš tyhle dvě větve? V noci to ke mně takhle Kristus prostírá **ruce** a těma rukama mne hledá, jasně to vidím a chvěji se. Je to hrozné, och, hrozné!

— Co je na tom hrozného, když by to byl sám Kristus?

— A popadne mne a vynese mne.

— Živého?

— A v »duchu a slávě Eliášově«, to jsi neslýchal, což? Obejme a unese...

Ač se obdorský mnich po tomto rozhovoru vrátil do vykázané cely u jednoho z bratří dokonce v dosti silných rozpacích, přece jeho srdce se jasně klonilo spíše k otci Ferapontovi, než k otci Zosimovi. Obdorský mnich především byl stoupencem postu a nebylo divné, když takový veliký postník, jako otec Ferapont, »viděl podivuhodném Jeho slova byla ovšem jaksi nepěkná, ale vždyť bůh ví, co tato slova obsahovala a všichni pro Krista chudí duchem nemívají ani taková slova a činy.

Přiskřípnutému čertově ocasu byl hotov uvěřiti nejenom ve smyslu alegorickém, ale doslovně, s radostí a z celé duše. Kromě toho už dříve, ještě než vstoupil do kláštera, byl velmi předpojat proti

starectvu, které dosud znal jenom z vyprávění, a pokládal je, jako mnozí jiní, za novotu rozhodně škodlivou. Když v klášteře chvíli pobyl, postřeh! i tajné reptání některých bratří, lehkomyšlných nesouhlasících se starectvem.

K tomu mnich byl svou povahou slídivý a čiperný, neobyčejně na všechno zvědavý. A proto důležitá zpráva o novém »zázraku«, který udělal starce Zosima, přivedla ho do neobyčejných rozpaků. Aljoša později si vzpomínal, jak mez; mnichy, tisínicími se k starci a okolo jeho cely, mnohokrát se mihla před ním postavička zvědavého obdorského hosta, která slídila všude po všech koutech, všude nastavovala ucho a všech se vyptávala.

Ale tenkrát si ho málo všimal a až později si všechno připomněl... Tenkrát měl jiné věci na mysli: starce Zosima, který pocítil znovu únavu a ulehl opět na postel, pojednou, když už zavíral oči, si na něho vzpomněl a dal si ho zavolati. Aljoša přiběhl ihned. U starce byl tenkrát jenom otec Paisij, otec kněz Josef a bratr Porfirij. Starce otevře', umdlené oči, zadíval se pozorně na Aljošu, a pojednou se ho zeptal:

— Neočekávají tě tvoji, synku? Aljoša byl na rozpacích.

— Nepotřebuji tě? Neslíbil jsi někomu včera, že dnes přijdeš?

— Slíbil jsem... otci... bratrům... jiným také...

— Vidíš. Určitě jdi. Nermuť se. Věz, že neumřu, dokud neřeknu ve tvé přítomnosti své poslední slovo na zemi. Tobě to slovo řeknu,

synku, tobě je odkázu. Tobě, milý synku, neboť mne miluješ. A teď zatím jdi k těm, kterým jsi to slíbil.

Aljoša se ihned podrobil, ač mu bylo těžko odejít. Ale slib uslyšet poslední jeho slovo na zemi a hlavně, že to Slovo bude jemu, Aljošovi, odkázáno, rozechvělo jeho duši nadšením. Pospíšil si, aby až vyřídí všechno v městě, se pokud možno nejrychleji vrátil.

A když také otec Paisij k němu pronesl slovo na cestu, učinilo to na něho velmi silný a neočekávaný dojem. Stan se to, když už vyšli z cely starcovy.

— Pamatuj si, mladíku, stále (tak přímo a beze vší předmluvy začal otec Paisij), že světská věda, spojivši se ve velikou sílu, rozebrala zejména v posledním století všechno, co odkázáno bylo nám v knihách svatých nebeského a po této kruté analýze učenců tohoto světa nezůstalo nám ze všeho, co je nám svaté, docela nic. Ale rozebrali to po částech a přehlédli celek, a až je to divné, jak slepě. Celek stojí před očima pevně jako jindy a brány pekelné jej nepřemohou. Což nežil devatenáct staletí, což nežije i teď v cítění osamocených duší i ve hnutí lidových mas? Dokonce cítění duší týchž atheistů, kteří všechno pokáceli, žijí pevně jako dříve! Neboť i ti, kteří se odřekli křesťanství a spikli se proti němu, jsou ve své podstatě lidmi podle téhož obrazu Kristova a takovými také zůstali, neboť dosud ani jejich moudrost, ani žár jejich srdce není dosti silný, aby vytvoří v člověku a jeho důstojnosti jiný, vyšší obraz, než byl obraz, zjevený kdysi Kristem. A co bylo pokusů, všechny d padaly

znetvořeně. Pamatuj si to zvláště, mladíku, neboť umírající starec tvůj posílá tě do světa. Možná, že vzpomínaje na tento veliký den, nezapomeneš ani mých slov, která ti byla řečena ze srdce na cestu, neboť mlád jsi, svůdnosti světa jsou těžké a není v tvých silách je snést. A nyní jdi, sirotku.

S těmi slovy otec Paisij mu požehnal. Aljoša, kdy? vycházel z kláštera a myslel na všechna ta nenadálá slova, pojednou pochopil, že v onom mnichovi, který k němu byl dosud přísný a strohý, nalézá teď nového, neočekávaného přítele a vroucně ho milujícího nového učitele, — právě tak, jako by stařec Zosima mu ho odkázal, umíraje.

»A snad se to skutečně takhle mezi nimi stalo,« pomyslel si pojednou Aljoša. Neočekávaná a učená úvaha, kterou právě vyslechl, právě to a nikoli něco jiného, svědčilo mu jenom o vroucnosti srdce otce Paisija: už spěchal, aby pokud možno nejdříve vyzbrojil svůj mladý rozum k boji s pokušeními a obehnal mladou duši, která mu byla svěřena, ohradou, nad kterou sám si nemohl představit nic pevnějšího.

II. U OTCE.

Aljoša šel nejdříve k otci. Když přicházel, vzpomněl si, že otec včera velmi naléhal, aby k němu přišel nějak tak, aby toho nepozoroval bratr Ivan.

»Proč?« — napadlo teď pojednou Aljošovi. — »Chce-li mi otec cosi říci samotnému, potají, proč bych měl k němu potají vcházet? Jistě chtěl včera v rozčilení říci cosi jiného, ale neřekl,« — rozhodl se Aljoša. Nicméně byl velmi rád, Když mu dvířka otvírala Marfa Ignatěvna (ukázalo se, že Grigorij se roznemohl a ležel ve svém domku) a odpověděla na jeho otázku, že Ivan Fjodorovič odešel už před dvěmi hodinami. A tatínek?

— Vstal, pije kávu, — jaksi suše odpověděla Marfa Ignatěvna.

Aljoša vstoupil. Stařec seděl sám za stolem, v pantoflích a ve starém plášti a prohlížel pro ukrácení chvíle jakési účty, ostatně ne zvláště pozorně. Byl docela sám ve svém domě (Smerďakov rovněž odešel, aby nakoupil k obědu).

Ale nezajímaly ho účty. Ač vstal časně ráno a snažil se být veselý, přece vypadal unaveně a vysíleně. Jeho čelo, na kterém se přes noc vytvořily ohromné boule, bylo ovázáno červeným šátkem. Také nos mu za noc silně opuchl a také na něm bylo znáti několik krevních podlitin, třebaš nepatrných, ale přece dodávajících celému obličejí jaksi zvláště zlostný a rozčilený výraz. Stařík to věděl a podíval se na přicházejícího Aljošu nepřívětivě.

— Káva je studená, — ostře křikl, — nepohostím tě. Já, kamaráde, sám budu mít jen postní polévku a nikoho nezvu. Proč si ráčil přijít?

— Rád bych se pozeptal na vaše zdraví, — řekl Aljoša.

— Ano. A kromě toho jsem ti včera sám rozkázal, abys přišel. To je všechno hloupost. Zbytečně jsi se namáhal. Ostatně jsem věděl, že teď přijdeš...

Řekl to s výrazem co nejnepřívětivějším. Vstal a starostlivě se podíval do zrcadla (od rána už snad po čtyřráte) na svůj nos. Začal si také upravovat na čele červený šátek.

— Červený šátek je lepší, protože s bílým to vypadá jako v nemocnici, — prohodil sentenčně. — Nu, co je nového? Co dělá tvůj starec?

— Je mu velmi špatně, snad dneska umře, — odpověděl Aljoša; ale otec snad to ani neslyšel a svou otázku ihned zapomněl.

— Ivan odešel, — pravil náhle. — Chce mermomocí odloudit Mít'kovi nevěstu a proto tady teď je, — dodal zlostně a zkřiviv ústa, podíval se na Aljošu.

— Což vám to takhle sám říkal? — zeptal se Aljoša.

— To už mi dávno řekl. Co si myslíš: řekl mi to už asi před třemi nedělemi. Snad sem nepřijel, aby mne potají zabil? Proč by vlastně přijel?

— Co to říkáte? Jak tak můžete mluvit? — řekl Aljoša nesmírně překvapen.

— Peníze na mně nechce, to je pravda, a nedostane ostatně ode mne ani groše. Já, nejmilejší Aleksěji Fjodoroviči, mám v úmyslu žít na světě pokud možno nejdéle, abyste to věděl, a proto potřebuji každé kopejky a čím déle budu žít, tím jich budu více potřebovat, — pokračoval, přecházeje po pokoji z kouta do kouta, s rukama v kapsách svého širokého usmoleného pláště ze žluté letní látky. — Vždyť jsem ještě teď přece muž, je mi všeho všudy pětapadesát let, ale chci ještě mužem zůstat dvacet let, a když zestárnu a zošklivím, nepůjdou pak ke mně dobrovolně a pak se mi budou penízky hodit. A teď pořád víc a víc škrtím, jenom pro sebe, můj milý synu, Aleksěji Fjodoroviči, abyste to věděl, protože chci ve své hanbě setrvat až do konce života, abyste to věděl.

V hanbě je to lepší: všichni na ni nadávají, ale všichni v ní žijí, jenom že potají a já otevřeně. Vždyť právě za tu upřímnost se na mne všichni ti hanebníci vrhli. A do tvého ráje, Aleksěji Fjodoroviči, nechci, abys to věděl, a pořádnému člověku se ani nesluší, aby vcházel do tvého ráje. jestli vůbec nějaký je. Podle mého názoru člověk usne a neprobudí se a nic už není, vzpomeňte si na mne, chcete-li, a nechtete-li tak vás vem čert. To je moje filosofie. Včera tu Ivan mluvil pěkně, třeba jsme byli všichni opilí. Ivan je vychloubač a nemá v sobě ani trochu takové učenosti... ani zvláštní vzdělání žádné nemá, mlčí a usmívá se na tebe mlčky, to je všechno, co dovede.

Aljoša ho poslouchal a mlčel.

— Proč se mnou nemluví? A když mluví, tak se přetvařuje; tvůj Ivan je mizera! A s Grušeňkou se ožením ihned, budu-li chtít. Protože, kdo má peníze, může jenom chtít, Aleksěji Fjodoroviči, a všechno se stane. To je právě to, čeho se obává Ivan, a hlídá mne, abych se neženil, a proto doráží na Mít'ku, aby se ten oženil s Gruškou: a tak chce i mne ochránit od Grušky (jako bych mu pak odkázal peníze, kdybych se s Gruškou neoženil!), a na druhé straně, ožení-li se Mít'ka s Gruškou, vezme si Ivan jeho bohatou nevěstu, takhle to má vypočítáno! Tvůj Ivan je ničema!

— Jak jste podrážděný. To máte od včerejška; kdybyste si raději a lehl si, — řekl Aljoša.

— Tak ty mluvíš takhle, — řekl náhle stařec, jako by byl náhle teprv na to přišel, — říkáš to, ale já se na tebe nezlobím, nýbrž na Ivana, kdyby mi řekl totéž, rozzlobil bych se. Jen v tvé přítomnosti mám okamžiky dobroty, vždyť jinak jsem zlý člověk.

— Nejste zlý člověk, nýbrž zkažený, — usmál se Aljoša.

— Poslyš, chtěl jsem toho zbůjníka Mít'ku dát zavřít, ano, ještě nyní nevím, jak se rozhodnu. Ovšem, nynější mladé pokolení pokládá otce a matky za předsudek, ale vždyť podle zákona, jak se mi zdá, ani v naší době není dovoleno tahati staré otce za vlasy a podpatkem je kopat na zemi do huby, v jejich vlastním domě, přijít se chvástat a vůbec zabít — a to všechno za přítomnosti svědků. Kdyby se mi zachtělo, mohl bych ho zpražít, mohl bych ho dát zavřít za to, co mi včera provedl.

— Tak vy nechcete podat žalobu?

— Ivan mi to vymluvil. Vykašlal bych se na Ivana, ale sám vím o jednom kousku... A nahnul se k Aljošovi a pokračoval důvěrným pološeptem:

— Kdybych ho dal zavřít, ničemu, tak se ona hned dozví, že sem ho dal zavřít a hned k němu poběží. Ale když dnes uslyší, že mne, slabého starce, zbil téměř do smrti, tu možná ho opustí, a přijde mne navštívit. Vždyť my máme takovou povahu, — jen abychom dělali něco opačného. Znáš ji, dočista! Což, nevypiješ koňak? Vezmi si studenou kávu a já ti do ní přileju čtvrt skleničky, je to dobré, bratře, chutná to.

— Ne, nechci, děkuji. Tady ten chleba bych si vzal s sebou, dáte-li mi jej, řekl Aljoša a vzal si francouzskou housku za tři kopejky, kterou položil do kapsy řízy. — A koňak byste neměl pít, — radil bojácně starci, dívaje se na jeho tvář. — Máš pravdu, dráždí a nedá mi pokoj. Ale vždyť jen jednu skleničku... jen tak trochu ze skříně...

Otevřel klíčem skříň, nalil si do sklenice, vypil, pak zavřel skříň a opět si dal klíč do kapsy.

— Dost, jedna sklínka mi neuškodí.

— Nu, nyní jste se stal i hodnější — usmál se Aljoša.

— Hm! Mám tě rád i bez koňaku, a když sedím s ničemy, jsem ničema. Vaňka nejede do Čermašně — proč? Chce vyzvídat: kolik dám Grušeňce, až sem přijde. Všichni jsou ničemové! Ano, a Ivana vůbec neuznávám, nechci ho vůbec znát. Kde se vzal takový člověk!

To není vůbec naše duše a myslíš, že mu něco odkážu? Nezanechám vůbec závěti, abyste to věděli. A Mít'ku rozdrťm, jako švába. V noci rozmačkávám bačkorou černé šváby: každý jen praskne, když na něho šlápnu. Praskne i tvůj Mít'ka. Tvůj Mít'ka, protože ho miluješ, vždyť ho miluješ a já se nebojím, že ho miluješ. Ale kdyby ho Ivan miloval, bál bych se o sebe, protože ho miluje. Ale Ivan nemá nikoho rád, Ivan není náš člověk, tito lidé, jako Ivan, bratře, to nejsou naši lidé, to je prach, který se zvedl... zaduje vítr a prach zmizí... Včera mi přišla do hlavy hloupost. Když jsem ti říkal, abys dnes přišel, chtěl jsem se tvým prostřednictvím dozvědět, zda by Mít'a, kdybych mu tak strčil tisícovku, nebo dvě, přistoupil na to, ten žebrák a ničema, aby odtud zmizel vůbec, na pět let nebo lépe na třicet pět a bez Grušky, a již nyní, aby se ji vůbec vzdal, co myslíš?

— Já... zeptám se ho... — zabručel Aljoša. — Kdyby to byly celé tři tisíce, tak možná...

— Lžeš! Není třeba se nyní ptát, nic není třeba! Rozmyslel jsem si to. To mi vlezla včera hloupost do palice. Nic mu nedám, ani co by za nehet vešlo, potřebuju sám peníze, — zamával rukou stařec. — Rozdrťm ho beztoho jako švába. Neříkej mu nic, jinak ještě bude mít naději. A ty nemáš u mne vůbec co dělat, seber se a běž odtud. Ta Jeho nevěsta, Kateřina Ivanovna, kterou tak pečlivě přede mnou stále skrýval, proč si ho chce vzít? Včera jsi byl u ní, že?

— Nechce od něho upustiti za nic.

— Vida, takové lidi ty něžné slečinky milují, hýřily a ničemy! Nestojí za nic, říkám ti, ty bledé slečinky; tak je to.... Nu! Kdybych měl jeho mládí, a tehdejší svou tvář (protože jsem byl daleko hezčí, když mi bylo dvacet osm let), tak bych byl měl úspěchy zrovna takové, jako on. Je to kanálie! Ale Grušeňku přece nedostane, nedostane... Rozšlapu ho na bláto!

Při posledních slovech se znovu rozzuřil:

— Táhni! Nemáš tady co dělat, — řekl hrubě.

Aljoša k němu přistoupil, aby se s ním rozloučil a políbil ho na rameno.

— Co to děláš? — divil se poněkud stařec, — vždyť se ještě uvidíme — nebo myslíš, že se neuvidíme?

— Vůbec ne, udělal jsem to jen tak bezděky.

— Nu, to je jedno, já jsem jen tak... díval se na něho stařec. Poslyš, poslyš, — volal na něho. — Přijď někdy dříve na uchu, já ti dám připravit uchu zvláštní, ne dnešní, určitě přijď! Ano, slyšíš, zítra přijď!

Ale jakmile byl Aljoška za dveřmi, přistoupil opět ke skříni a vypil ještě půl sklenky.

— A víc už nebudu! — zabručel, odfrkl si, opět zavřel skříň, opět si dal klíč do kapsy, pak odešel do ložnice, bezmocně si lehl na postel a za okamžik usnul.

III. NAVÁZAL STYKY SE ŠKOLÁKY.

»Sláva bohu, že se mne nezeptal na Grušeňku,« pomyslí si Aljoša v duchu, odcházíje od otce a kráčeje k domu pani Chochlakové.

»To bych byl musil bezpochyby vypravovat o včerejší schůzce s Grušeňkou.« Aljoša bolestně pocítil, že zápasníci naberou v noci opět nových sil, že jejich srdce za dne opět zkamení:

»Otec je podrážděn, a zlý, vymyslí si cosi a drží se toho; a co Dmitrij, ten také se za noc posilní, také jest podrážděný a zlý, a také si cosi, ovšem, vymyslí... ó, určitě ho musím dnes najít, za každou cenu...«

Avšak Aljošovi se nedařilo dlouho myslet, neboť pojednou se na cestě stala událost, na pohled nepatrná, která ho silně překvapila. Jakmile totiž přešel náměstí a zahrnul do příční uličky, aby došel do Michaljovské ulice, rovnoběžné s Velikou, ale oddělenou od ní jen strouhou (celé naše město je rozděleno strouhami), uviděl dole před můstkem malou skupinu školáků, malých dětí, od devíti do dvanácti let, ne starších.

Vraceli se domů ze školy s ranečky na zádech, někteří s koženými kabelami na řemenech, jiní prostě v blůzkách, druzí v šatičkách, někteří ve vysokých shrnovacích botách, jakými se rády pyšní malé děti, s kterými se mazlí zámožní rodiče.

Celá skupina o něčem oživeně hovořila, bezpochyby se radila. Aljoša nemohl nikdy bez účasti jítí kolem dětí, v Moskvě se mu to také stávalo; ačkoliv nejvíce ze všech měl rád tříleté děti nebo asi

takového věku, přece se mu velmi líbili i školáci desítiletí, nebo jedenáctiletí. A proto, přes to že byl nyní tak ustarán, zachtělo se mu i nyní připojit se k nim a navázati s nimi rozmluvu. Přistupuje k nim, dívaje se do jejich ruměnných, živých tvářiček, pojednou uviděl, že všichni hoši mají v rukou kámen a někteří dva. A za strouhou, asi třicet kroků od skupiny, stál u plotu hoch, také školák, s ranečkem na zádech, podle vzhledu desetiletý, nebo snad ještě mladší — bledý, chorobný, s černýma zářícíma očima. Pozorně a ostražitě pozoroval skupinu šesti školáků, bezpochyby svých spolužáků, kteří s ním vyšli nyní ze školy, ale kteří byli bezpochyby jeho nepřáteli. Aljoša přistoupil ke skupině a obrátiv se k jakémusi kučeravému plavému hošíkovi v černé blůzce, řekl mu, dívaje se na něho:

— Když jsem já nosil takovou brašničku, jako je tahle, nosívali jsme ji na levém boku, abychom mohli pravou rukou pohodlně do ní sáhnout. Ale vy máte brašnu na pravém boku, to je nepohodlné.

Aljoša začal rozhovor touto věcnou poznámkou bez jakéhokoli lstivého úmyslu a skutečně dospělý člověk nemůže začínat jinak, chce-li si získat důvěry dítěte a zvláště celé skupiny dětí. Je třeba právě začínat vážně a věcně, tak, jako by hovořící byl roven dětem; Aljoša to chápal instinktivně.

— Ale on je levičák, — odpověděl hned jiný hoch, smělý a zdravý, jedenáctiletý. Všech ostatních pět hochů se upřené dívalo na Aljošu, — Hází také kameny levačkou, — řekl třetí hoch. V tomto okamžiku vletěl do skupiny náhle kámen, udeřil lehce hochalevičáka

a letěl dále, ačkoli byl hozen obratně a energicky. Hodil jej hoch za strouhou.

— Dej mu jednu, prašť ho kamenem, Smurove! — zvolali všichni. Avšak Smurov (levičák) nepotřeboval, aby ho vybízeli a hned mu odplatil; hodil kamenem na hochu za strouhou, ale neúspěšně: kámen padl na zemi. Hoch za strouhou hodil ještě do skupiny kámen, ale tentokrát přímo na Aljošu a dosti bolestně jej udeřil do ramene. Hoch za strouhou měl totiž plné kapsy připravených kamenů. Bylo to viděti na třicet kroků podle nabitých kapes jeho kabátu.

— To on na vás, na vás, schválně mířil. Vždyť vy jste Karamazov, Karamazov? — volali, smějíce se, hoši. — Nu. a teď všichni do něho. Jedem!

A šest kamenů vyletělo rázem ze skupiny. Jeden udeřil hochu do hlavy a hoch upadl, ale rázem vyskočil a 'rozzuřen počal zasypávati skupinu kameny. S obou stran se rozvinula přestřelka, neboť mnozí ve skupině měli také připraveny v kapsách kameny.

— Co to děláte! Což se nestydíte, pánové! Šest na jednoho, vždyť ho zabijete! — zvolal Aljoša.

Vyskočil a stoupl si vstříc létajícím kamenům, aby kryl svým tělem hochu za strouhou. Tři nebo čtyři přestali na okamžik.

— On začal první! — vykřikl hošík v červené košilce rozčileným dětským hláskem, — on je mizera, ve třídě dneska píchl Krasotkina

perořízkem, až mu tekla krev, Krasotkin nechtěl být žalobníček, a tak mu musíme nabít...

— Ale proč? Jistě ho sami dráždíte?

— Vidíte, už vám zase poslal kámen na záda. On vás zná, — křičely děti. — To on teď hází na vás, a ne na nás. Kluci, zase do něho, miř dobře, Smurove!

A opět se začala přestřelka, tentokrát velmi zlá. Kámen udeřil hošíka za struhou do prsou; vykřikl, dal se do pláče a běžel vzhůru k Michajlovské ulici. Zástup dal se do křiku:

— Hele, dostal strach, utekl, mycí lýko!

— Vy ještě nevíte, Karamazove, jaký je to mizera, zabít je ho málo, — opakoval hoch v červené košili, s hořícíma očičkama, zřejmě ze všech nejstarší.

— A jaký je? — zeptal se Aljoša. — Je žalobníček? Hoši na sebe pohlédli jakoby s úsměvem.

— Jdete také do Michajlovské? — pokračoval týž hoch.

— Tak ho dohoňte... vidíte, už se zase zastavil, čeká a dívá se na vás.

— Dívá se na vás, na vás! — vpadli ostatní hoši.

— Tak se ho tedy zeptejte, má-li rád mycí lýko, co bývá v lázních. Pamatujte si to a takhle se ho zeptejte.

Všichni se dali do smíchu. Aljoša se díval na ně a oni na něho.

— Nechoďte, praští vás, — varoval Smurov.

— Hoši, na mycí lýko se ho ptát nebudu, protože ho tím jistě nějak dráždíte, ale zeptám se ho, proč ho všichni tak nenávidíte...

— Zeptejte, zeptejte, — zasmáli se hoši.

Aljoša přešel lávku a šel podle plotu vzhůru, přímo k opovrhovanému chlapci.

— Dejte si pozor, — křičeli za ním varovně, — nelekne se vás, najednou vás píchne, zákeřně, jako Krasotkina...

Hoch na něho čekal, nehýbaje se s místa. Když Aljoša se přiblížil až k němu, uviděl před sebou dítě sotva devítileté, slabé a malé, s bled'oučkým, hubeným, podlouhlým obličejem, s velikýma temnýma a zlostně na něho upřenýma očima. Hoch měl na sobě dosti ubohý starý pláštík, ze kterého už dávno vyrostl. Nahé ruce trčely z rukávů. Na pravém kolínku kalhot byla veliká záplata a na pravé botě, na špičce kde je palec, byla veliká díra, zřejmě hodně zamazaná inkoustem. Do obou odstávajících kapes svého pláště si nabral kameny.

Aljoša se zastavil před ním na dva kroky, dívaje se na něho tázavě. Hoch, který ihned uhádl s očí Aljoši, že ho nechce bít, také si dodal odvahy a řekl:

— Já jsem sám a jich je šest... Všechny je zmlátím sám, — řekl pojednou, zajiskřiv očima.

— Myslím, že vás jeden kámen hodně bolestně udeř¹l, — poznamenal Aljoša.

— Zato jsem trefil Smurova do hlavy! — vykřikl hoch.

— Tamti mi řekli, že mne znáte '— a proč jste na mne hodil kámen? — zeptal se Aljoša.

Hošík se na něho podíval zamračeně.

— Neznám vás. Což vy mne znáte? — ptal se Aljoša.

— Dejte mi pokoj! — vzkřikl náhle podrážděně chlapec, ale nehnul se s místa, jako by stále na něco čekal a zase zlostně zajiskřil očima.

— Dobře, půjdu, — řekl Aljoša, — ale pamatujte si, že vás neznám a nedráždím. Oni mi řekli, čím vás dráždí, ale nechci vás dráždit, sbohem.

— Kát'a ve vyfasovaných kafatech! — vzkřikl hošík, týmž zlostným a vyzývavým pohledem se dívaje za Aljošou Ostatně se přichystal do výbojné posice, předpokládaje, že se teď Aljoša určitě na něho vrhne, ale Aljoša se obrátil, podíval se na něho a odešel. Ale ještě neudělal tři kroky, když ho do zad bolestně udeřil největší oblázek, jaký měl chlapec v kapse.

— Tak vy tedy přepadáváte ze zadu? Tak oni říkají pravdu, že přepadáváte zákeřně? — obrátil se opět Aljoša, ale v tom okamžiku kluk zuřivě opět hodil na Aljošu kámen a už přímo do obličeje, ale Aljoša se ještě včas ochránil rukou a kámen ho udeřil do lokte.

— Že se nestydíte! Co jsem vám udělal?

Hoch teď mlčky a vyzývavě čekal jenom, že se teď Aljoša už určitě na něho vrhne; ale když viděl, že se ani teď na něho nevrhl, docela se rozzuřil jako křeček: vrhl se sám na Aljošu a než se Aljoša

mohl pohnouti, zlý hoch schýlil hlavu, popadl oběma rukama jeho levou ruku a bolestně ho kousl do prostředního prstu. Zakousl se do něho zuby a asi deset vteřin ho nepustil. Aljoša vykřikl bolestí, snaže se ze vši síly vytrhnouti prst. Hoch konečně pustil a uskočil na dřívější vzdálenost.

Aljoša měl prst bolestně pokousaný, u samého nehtu, hluboko až na kost; začla téci krev. Aljoša vyňal šátek a silně jím obtočil raněnou ruku. Ovazoval ruku téměř celou minutu. Hošík po celou tu dobu stál a čekal. Posléze zvedl Aljoša svůj tichý pohled k němu.

— Nuže dobře, — řekl, — vidíte, jak jste mne bolestně pokousal, ale to stačí, což? A teď mi řekněte, co jsem vám udělal!

Hoch se na něho podíval s údivem.

— Já vás vůbec neznám a vidím vás po prvé, — stále tak klidně pokračoval Aljoša, — ale není možné, že bych vám nebyl nic udělal, nezačal byste mne nadarmo tak trápil. Řekněte, co jsem vám udělal a čím jsem se na vás provinil?

Místo odpovědi hoch se pojednou hlasitě rozplakal a náhle se dal na útěk od Aljoši. Aljoša šel potichu za ním do Michajlovské ulice a ještě dlouho viděl, jak hoch v dálce utíká. stejně rychle, neohlížeje se a bezpochyby stále s hlasitým pláčem. Aljoša se rozhodl, že jakmile bude mít kdy, vyhledá ho a vysvětlí tuto otázku, která ho neobyčejně překvapila. Nyní však už neměl kdy.

IV. U CHOCHLAKOVÝCH.

Brzo došel k domu paní Chochlakové. Byl to dům kamenný, její vlastní, jednopatrový, pěkný, z nejlepších domů v našem městečku. Ač paní Chochlaková pobývala většinou v jiné gubernii, kde měla statek, nebo v Moskvě, kde měla vlastní dům, přece měla i v našem městečku svůj dům, který zdědila po otcích a dědech.

Rovněž její statek, který měla v našem Újezdu, byl největší ze všech tří jejích statků, ale přes to přijížděla dosud do naší gubernie velmi zřídka.

Aljošovi vyběhla vstříc až do předsíně.

— Dostal jste, dostal jste psaní o novém zázraku? — oslovila ho rychle a nervosně.

— Ano, dostal jsem.

— Rozhlásil jste tu zprávu, ukázal jste ji všem? Vždyť vrátil matce syna!

— Dneska zemře, — řekl Aljoša.

— Slyšela jsem, vím, och, jak toužím, abych si s vámi pohovořila! S vámi nebo s někým o tom všem. Ne, s vámi, s vámi! Jak je mi líto, že ho nemohu uvidět! Celé město je rozčilené, všichni jsou plni očekávání. Ale teď... víte, že u nás sedí Kateřina Ivanovna?

— Ach, to je šťastná náhoda! — vykřikl Aljoša. — Setkám se tedy s ní u vás, včera mi nakázala, abych k ní dnes zceli určitě přišel.

— Víím všechno, všechno víím. Slyšela jsem dopodrobna

O všem, co se u ní včera stalo... i o všech těch hrůzách s tou... bestií. C'est tragique, ale já být na jejím místě, — nevím, co bych udělala na jejím místě! Ale také váš bratr, Dmitrij Fjodorovič, jaký je... ach, bože! Aleksěji Fjodoroviči, jsem celá zmatená, představte si: sedí tam teď váš bratr, totiž ne ten strašný, včerejší, ale druhý, Ivan Fjodorovič, sedí tam a mluví tam s nimi: vedou takový slavnostní rozhovor... A kdybyste jenom uvěřil, co se mezi nimi teď děje, — to je strašné, to je poslední úsilí, to je strašná pohádka, které nelze za nic uvěřit: oba se hubí, neznámo proč, sami to vědí a sami z toho mají rozkoš. Jak jsem vás očekávala! Jak jsem po vás prahla! A hlavně to nemohu snést. Hned vám budu vše vyprávět. Ale teď ještě něco jiného a nejhlavnějšího, — ach, vždyť jsem dokonce zapomněla, co je nejdůležitějšího. Řekněte, proč Lise dostala hysterický záchvat. Sotva uslyšela, že přicházíte, dostala ihned hysterický záchvat!

— Maman, to vy jste teď dostala hysterický záchvat a ne já, — ozval se náhle skulinou hlásek Lízín ze sousedního pokoje.

Skulinka to byla docela maličká a hlásek zpřetrhaný, právě takový, jako když se člověku chce úžasne srna', ale když smích ze všech sil přemáhá. Aljoša si této šterbiny ihned všiml a jistě Lise se na něho dívala se svého křesla touto skulinou, ale to už vidět nemohl.

— Nebyl by to div, Lise, nebyl by to div... z tvých vrtochů dostanu i já záchvat a ostatně, ona je tak nemocna, Aleksěji Fjodoroviči, po celou noc byla tak nemocna, měla horečku, sténala!

Sotva jsem se dočkala rána a Herzenstubeho. Říká, že nic nemůže pochopit a že je třeba počkat. Tento Herzenstube vždycky přijde a říká, že nic nemůže pochopit. Jakmile jste přišel k domu, vykřikla a dostala záchvat a dala se sem převést do svého pokoje...

— Maminko, vůbec jsem nevěděla, že sem jde a vůbec jsem nechtěla do tohoto pokoje k vůli němu.

— To není pravda, Lise, Julie ti příběhla říci, že Aleksěj Fjodorovič jde, stála pro tebe na stráži.

— Holoubku, maminko, to je od vás velmi nerozumné a chci tedy to napravit a říci hned cosi velmi rozumného, řekněte tedy, milá maminko, váženému pánovi, že už tím dokázal, že není důvtipný, když se rozhodl k nám dnes přijít po tom, co se včera stalo a bez ohledu, že se mu všichni smějí.

— Lise, dovoluješ si příliš mnoho a ubezpečuji tě, že posléze budu nucena užít přísných prostředků. Kdo se komu směje? Jsem tak ráda, že přišel, potřebuji ho, nemohu se bez něho obejít. Och, Aleksěji Fjodoroviči, jsem neobyčejně nešťastná!

— A co se vám děje, maminko, holoubku?

— Ach, ty tvoje vrtochy, Lise, tvá neposednost, nemoc, ta strašná noc s horečkou, ten strašný a věčný Herzenstube, hlavně, věčný, věčný a věčný! A konečně všechno, všechno... A konečně také ten zázrak! Och, jak mne překvapil, jak mnou otřásl ten zázrak, milý Aleksěji Fjodoroviči! A teď a tragedie v pokoji, kterou nemohu snést, nemohu, říkám vám to předem, že nemohu. Snad je to

komedie a ne tragedie. Řekněte, vydrží starc Zosima ještě do zítřka, neumře? Och, můj bože! Co se to se mnou děje, každou chvíli zavírám oči a vidím, že je to všechno hloupost, všechno hloupost!

— Velmi rád bych vás poprosil, — přerušil ji náhle Aljoša. — abyste mi dala nějaký čistý hadřík, abych si Zavázal prst. Velmi jsem si jej poranil a teď mne silně bolí.

Aljoša rozvázal svůj pokousaný prst. Šátek byl silně poskvrněn krví. Paní Chochlaková vykřikla a zamhouřila oči.

— Bože, jaká je to rána, to je strašné!

Ale Lise, jakmile uviděla štěrbinou Aljošův prst, ihned prudce otevřela dveře.

— Pojd'te, pojd'te sem ke mně, — vykřikla důrazně a velitelsky, — teď už bez hloupostí! Och, bože, proč jste stál a mlčel takovou dobu? Vždyť mohl vykrvácet, maminko! Kde jste si to udělal, jak se vám to stalo? Především vodu, vodu! Je třeba ránu vymýt, prostě strčit do studené vody, aby bolest přestala, a držet ji tam, stále držet... Honem, honem vodu, maminko, do oplachovací misky. Ale honem, — nervosně dodala. Byla vrcholně polekána; Aljošova rána jí strašně překvapila.

— Nemám poslat pro Herzenstubeho? — pokusila se o výkřik paní Chochlaková.

— Maminko, vy mne usmrtíte. Váš Herzenstube přijede a řekne, že nic nemůže pochopit! Vodu, vodu! Maminko, pro boha, jděte

sama, sežeňte Julii, která kdesi uvázla a nikdy nemůže přijít včas!
Ale honem, maminko, jinak umřu...

— Ale vždyť jsou to hlouposti! — vykřikl Aljoša, ulekaný z úleku.

Julie přiběhla s vodou. Aljoša strčil do vody prst.

— Maminko, pro boha, přineste cupaninu, cupaninu a tu kalnou vodu na rány, jak se jí honem říká! Máme ji, máme, máme... maminko, vždyť víte, kde je lahvička, ve vaší ložnici ve skřínce napravo, tam je veliká lahvička a cupanina...

— Hned všechno přinesu, Lise, jenom nekřič a nerozčiluj se. Vidiš, jak Aleksěj Fjodorovič pevně snáší své neštěstí. A kde jste se mohl tak strašně poranit, Aleksěji Fjodoroviči? Paní Chochlaková rychle odběhla. Lise čekala právě na to.

— Především odpovězte na otázku, — rychle řekla Aljošovi, kde jste se to ráčil tak poranit? A pak budu s vámi mluvit o něčem docela jiném. Nuže?

Aljoša cítil instinktivně, že je jí čas do návratu maminčina drahý, chvatně, mnoho vynecháváje a zkracuje, ale přece přesně a jasně jí vyprávěl o svém záhadném setkání se školáky.

Když to Lise vyslechla, spráskla ruce:

— Ale což je možné, abyste se kamarádil s kluky a ještě k tomu v tomto oděvu? — hněvivě vykřikla, jako by měla na něho nějaké právo, — vždyť vy jste po tom všem také kluk, nejmenší hošíček, jaký jen může být! Ale rozhodně hleďte se něco dozvědět pro mne o

tom ošklivém hochu a všechno mi řekněte, protože je v tom nějaké tajemství. Ted' druhou věc, ale především otázku: můžete, Aleksěj:. Fjodoroviči, i při utrpení z bolesti mluvit o úplných hloupostech, ale mluvit s rozvahou?

— Docela dobře mohu, ani už ted' necítím takové bolesti.

— To je proto, že máte prst ve vodě. Vodu bude. nutno ihned vyměnit, protože se rychle zahřívá. Julie, přines hned kousek ledu ze sklepa a novou misku s vodou. Nu, ted' odešla, k věci: hned, milý Aleksěji Fjodoroviči, mi račte dát mé psaní, které jsem vám včera poslala, — honem, protože ihned může přijít maminka a nechci...

— Nemám to psaní s sebou.

— Není pravda, máte je u sebe. Věděla jsem, že tak odpovíte. Máte je v téhle kapse. Celou noc jsem litovala toho hloupého žertu. Vraťte mi ihned psaní, dejte mi je!

— Zůstalo tam.

— Ale vždyť mne ted' nemůžete pokládat za holčičku, za docela maličkou, maličkou holčičku, po tom mém psaní s takovým hloupým žertem! Prosím, abyste mi odpustil ten hloupý žert, ale psaní mi určitě přineste, nemáte-li je skutečně, — ještě dnes je přineste, určitě, určitě!

— Dnes to určitě nepůjde, protože jdu do kláštera a nepřijdu k vám snad dva, tři, čtyři dni, protože starec Zosima...

— Čtyři dni, jaká hloupost! Poslyšte, smál jste se mi hodně?

— Ani trochu jsem se nesmál.

— Proč?

— Protože jsem všemu úplně uvěřil.

— Urážíte mne!

— Ani trochu. Když jsem to přečetl, ihned jsem si pomyslel, že to všechno se tak stane, protože, jakmile umře starec Zosima, ihned budu muset opustit klášter. Pak budu studovat a udělám zkoušku, a až vyprší zákonitá lhůta, vezmeme se. Budu vás mít rád. Ač jsem ještě neměl kdy na všechno myslet, přece jsem uvážil, že lepší ženy nad vás nenajdu; a starec mi přikázal, abych se oženil...

— Ale vždyť jsem mrzák, vozí mne na křesle! — zasmála se Liza a ruměncem jí vystoupil na tvářích.

— Sám vás budu vozit v křesle. Ale jsem přesvědčen, že do té doby se uzdravíte.

— Ale vy jste blázen, — nervosně řekla Lise, — takový žert a vy jste z toho najednou udělal takový nesmysl! Ach, už jde maminka, snad právě vhod. Maminko, jak se vždycky loudáte, jak vám to může tak dlouho trvat! Julie už jde také a nese led!

— Ach, Lise, nekřič, hlavně nekřič. Mně z toho křiku... Co jsem měla dělat, když jsi sama cupaninu zastrčila jinam... Hledala jsem, hledala... Mám podezření, že jsi to udělala schválně.

— Ale vždyť jsem nemohla vědět, že přijde s pokousaným prstem, jinak bych to snad opravdu udělala schválně. Andělíčku, maminko, začínáte mluvit neobyčejně vtípné věci.

— Třebas vtipné, ale jaké mám pocity, Lise, z toho prstu, Aleksěji Fjodoroviči, a všech těch věcí! Och, milý Aleksěji Fjodoroviči, mne nezabíjejí jednotlivci, třeba takový Herzenstube, ale všechno dohromady, všechno jako celek, to je to.

— Dost už, maminko, dost o Herzenstubovi, — vesele se zasmála Lízá, — dejte mi honem cupaninu, maminko, a vodu. Olovnatá vodička na rány, Aleksěji Fjodoroviči, teď jsem si vzpomněla, jak se jmenuje, je to moc dobrá vodička. Maminko, představte si, on se cestou popral venku s kluky a to ho kousl jeden hoch, nu, není sám maličký, malinkatý, a což se, maminko, potom může oženit, protože, představte si, on se chce, maminko, oženit. Představte si ho ženatého, nu, není to k smíchu, není to strašné?

A Lisa se stále smála svým nervosním drobným smíchem, šibalsky se dívajíc na Aljošu.

— Ach, co to mluvíš, Lise, o ženění, to se nesluší, zvláště tobě se to nesluší... — a snad ten hoch byl vzteklý.

— Ach, mama! Což bývají chlapci vzteklí?

— Proč by nebyli, Lise, jako bych říkala hlouposti. Vašeho hošíka pokousal vzteklý pes a on se stal vzteklým hošíkem a ten zase někoho kousne, koho potká. Jak vám to pěkně převázala, Aleksěji Fjodoroviči, nikdy bych to tak nesvedla. Necítíte teď bolest?

— Ted velmi slabou.

— A nebojíte se vody? — zeptala se Lise.

— Nu, dosti, Lise, snad jsem skutečně o tom vzteklém chlapci to řekla příliš nepředložené, a ty už z toho děláš věci. Kateřina Ivanovna hned, když se dozvěděla, že jste přišel, Aleksěji Fjodoroviči, vrhla se ke mně, prahne po vás, prahne.

— Ach, maminko! Jděte tam samá, oři tam nemůže hned jít, příliš trpí.

— Vůbec netrpím. Docela dobře mohu jít... — řek' Aljoša.

— Jak! Vy odcházíte? Tak vy tak? Vy takhle?

— Co na tom? Vždyť, až to tam skončím, opět přijdu a můžeme zase spolu mluvit, jak vám bude libo. Ale velmi bych rád uviděl pokud možno nejdříve Kateřinu Ivanovnu, protože se chci dnes v každém případě co nejdříve vrátit do kláštera.

— Maminko, vezměte si ho a honem do odved'te. Aleksěii Fjodoroviči, nenamáhejte se, a až budete hotov s Kateřinou Ivanovnou, nemusíte ke mně chodit a jděte přímo do svého kláštera, to je vaše cesta. Chci spát, celou noc jsem nespala.

— Ach, Lise, co to vyvádíš, ale co kdybys opravdu usnula! — vykřikla paní Chochlaková.

— Nevím, čím jsem... zůstanu zde ještě asi tři minuty, chcete-li, dokonce pět, — vykoktal Aleksěj.

— Dokonce pět! Honem ho odved'te, maminko, to je netvor!

— Lise, ty jsi se zbláznila. Pojd'me, Aleksěji Fjodoroviči, je dneska příliš vrtošivá, bojím se ji dráždit. Och, to je osud s nervosní

ženskou, Aleksěji Fjodoroviči! A snad skutečně se jí zachtělo ve vaší přítomnosti spát. To vy jste na ni přivedl spánek, jaké to štěstí!

— Ach, maminko, jak jste začala roztomile mluvit, líbám vás za to, maminko.

— Já tebe také, Lise. Poslechněte, Aleksěji Fjodoroviči, — tajemně a vážně začala mluvit rychlým šepem paní Chochlakovová, když odcházela s Aljošou, — nechci vám nic našeptávat, ani zdvihati onu záclonu, ale vejďte tam a sám uvidíte všechno, co se tam děje, je to hrůza, to je **nejfantastičtější** komedie: **miluje vašeho** bratra **Ivana** Fjodoroviče **a** ujišťuje se ze všech **sil**, že miluje vašeho bratra Dmitrije Fjodoroviče. To je strašné! Půjdu tam s vámi a nevyženou-li mne, vyčkám konce.

V. POSLEDNÍ ÚSILÍ V SALONE.

Rozmluva v saloně už se však končila; Kateřina Ivanovna byla velice vzrušena, třebaš měla rozhodný výraz. Ve chvíli, kdy vešel Aljoša a paní Chochlaková, Ivan Fjodorovič právě vstával, aby odešel. Obličej měl poněkud bledý a Aljoša se na něho podíval s úzkostí. Šlo o to, že zde se Aljošovi rozřešovala jedna jeho domněnka, jedna znepokojující otázka, která ho trápila už nějakou dobu. Už měsíc se mu několikrát a s různých stran snažili namluvit, že bratr Ivan miluje Kateřinu Ivanovnu a hlavně, že je skutečně odhodlán »odlouditi« ji Mít'ovi.

Až do nejposlednější doby se to zdálo Aljošovi nemožným, ač ho to velmi znepokojovalo. Miloval oba bratry a obává! se takového jejich soupeřství. Ale zatím mu včera sám Dmitrij Fjodorovič pojednou přímo řekl, že je dokonce rád soupeřství bratra Ivana a že to jemu, Dmitrijovi, ve mnohém pomůže. V čem mu to pomůže? Ke svatbě s Grušeňkou? Ale v této věci Aljoša soudil, že by to byl čin zoufalý a poslední.

Kromě toho všeho Aljoša byl pevně přesvědčen až do včerejšího večera, že Kateřina Ivanovna miluje jeho bratra Dmitrije vášnivě a neústupně, — ale tomu věřil právě jen do včerejšího večera. Dále se mu z nějakého důvodu stále zdálo, že nemůže milovat takového člověka, jako je Ivan, a že miluje jeho bratra Dmitrije a že ho miluje právě takového, jakým vskutku je, byť taková láska vypadala sebe nesmyslněji. Včera při scéně s Grušeňkou jako by se mu náhle zdálo

cosi jiného. Slovo »poslední úsilí«, které právě pronesla paní Chochlakovová, způsobilo téměř, že se zachvěl, protože právě v této noci, když se za svítání napolo probudil, pojednou, odpovídaje svému snu, pronesl slovo »poslední úsilí, poslední úsilí.

Po celou noc se mu zdálo o včerejší scéně u Kateřiny Ivanovny. Nyní pak náhle přímé a skálopevné tvrzení paní Chochlakovové, že Kateřina Ivanovna miluje bratra Ivana a že jen naschvál, z jakési hry, z »posledního úsilí« se klame a sama sebe trápí zdánlivou láskou k Dmitrijovi, jako z jakési vděčnosti, — překvapilo Aljošu:

»Ano, snad skutečně právě v těchto slovech tkví plná pravda.«

Ale jaká v takovém případě je situace bratra Ivana? Aljoša cítil jakýmsi instinktem, že takové povaze, jakou je Kateřina Ivanovna, bylo třeba vládnout a vládnout by byla mohla jenom nad takovým, jakým je Ivan. Neboť jenom Dmitrij (předpokládejme, že by to i dlouho trvalo) mohl by se posléze před ní pokořit »svému vlastnímu štěstí« (což by si byl Aljoša také přál), ale Ivan nikoli, Ivan by se nemohl před ní pokořit a toto pokoření by mu nedalo štěstí. Takovou představu o Ivanovi si vytvořil Aljoša bezděky a z jakéhosi důvodu.

A právě všechny tyto podrobnosti a představy proletěly a mihly se v jeho mysli v tom okamžiku, kdy teď vstupoval do salonu. Mihla se mu ještě jedna myšlenka, náhlá a nezadržitelná: »A což, nemiluje-li ona nikoho, ani toho, ani onoho?« Je třeba poznamenati, že Aljoša jako by se byl styděl za takové myšlenky a vyčítal si je, když se stávalo za posledního měsíce, že mu napadaly: »Co já rozumím lásce

a ženám a jak mohu docházet k takovým úsudkům,« vyčítal si při každé takové myšlence nebo dohadu.

Ale zatím nebylo možno nemyslet. Instinktivně chápal, že na příklad teď v osudu jeho dvou bratrů je soupeřství příliš vážnou otázkou, na níž závisí příliš mnoho.

»Dvě potvory se navzájem sežerou«, řekl včera bratr Ivan, když mluvil v rozčilení o otci a bratru Dmitrijovi. Bezpochyby je bratr Dmitrij v jeho očích potvora a snad už je potvorou už dávno? Snad ne od té doby, kdy poznal bratr Ivan Kateřinu Ivanovnu? Tato slova ovšem se vyrvala Ivanovi bezděky, ale je tím důležitější, že byla bezděčná. Je-li tomu tak, jaký tu může nastat mír? Nebudou-li to naopak nové příčiny k nenávisti a nepřátelství v jejich rodině? A hlavně, koho má on, Aljoša, litovat? A co má jim přát? Miloval je oba, ale co mohl přát každému z nich uprostřed takových hrozných protiv?

V tomto zmatku bylo možno úplně zabloudit a srdce Aljoši nemohlo snést neurčitosti, protože jeho láska měla vždy ráz účinné pomoci. Milovat pasivně nemohl; když začal mít někoho rád, ihned jal se také pomáhat. Ale k tomu bylo třeba si vytknouti cíl, bylo třeba dobře vědět, co každému z nich by bylo dobré a prospěšné, přesvědčiti se nejprve, že cíl je správný a pak přirozeně z nich každému pomoci. Ale místo určitého cíle byla ve všem jenom nejasnost a zmatek. Bylo teď proneseno slovo »poslední úsilí«. Ale

co mohl pochopit byt' jen v tomto úsilí? Vždyť nerozumí už prvnímu slovu v celém tom zmatku!

Kateřina Ivanovna, uviděvši Aljošu, rychle a radostně řekla Ivanu Fjodorovičovi, který už vstával, aby odešel:

— Ještě okamžik! Zůstaňte ještě okamžik. Chci slyšet mínění tohoto člověka, kterému celou svou bytostí věřím. Kateřino Osipovno, neodcházejte ani vy, — dodala, obracejíc se k paní Chochlakovové. Posadila Aljošu vedle sebe a Chochlakovová usedla naproti vedle Ivana Fjodoroviče. — Teď jsou zde všichni mí přátelé, všichni, koho mám na světě, milí moji přátelé, — začala vroucím hlasem, ve kterém se chvěly upřímné trpělivé slzy a srdce Aljošovo se jí rázem zase naklonilo. — Vy, Aleksěji Fjodoroviči, vy jste byl včera svědkem té... hrůzy a viděl jste, jaká jsem byla. Vy, Ivane Fjodoroviči, jste to neviděl, on to viděl. Co si o mně včera pomyslel — nevím, vím jen jednu věc, že kdyby se to opakovalo dnes, v tomto okamžiku, projevila bych tytéž city, jako včera, — tytéž city, táž slova, tytéž pochyby. Pamatujete se na má gesta, Aleksěji Fjodoroviči, sám jste mne zadržel při jednom z nich... (Když to říkala, začervenala se a oči se jí zaleskly.) Musím vám říci, Aleksěji Fjodoroviči, že se s ničím nemohu smířit. Vězte, Aleksěji Fjodoroviči, že ani nevím, miluji-li ho nyní. Začíná mi ho být líto, to je špatné svědectví lásky. Kdybych ho milovala, kdybych ho ještě milovala, pak bych snad ho nyní nelitovala, ale naopak bych ho nenáviděla...

Hlas se jí zatřásl a na jejích řasách se zajiskřily slzy. Aljoša se v duši zachvěl: tato dívka je pravdivá a upřímná, — pomyslel si, — a... už nemiluje Dmitrije!

— Je to tak! Ovšem! — vykřikla paní Chochlakovová.

— Počkejte, milá Kateřino Osipovno, neřekla jsem ještě hlavní věc, neřekla jsem ještě, na čem jsem se definitivně rozhodla této noci. Cítím, že snad je moje rozhodnutí strašné, pro mne, ale tuším, že už je nezměním za nic, za nic, po celý svůj život, tak se stane. Můj milý, můj dobrý, můj stálý a velkodušný rádce a hluboký znalec srdcí a jediný můj přítel, kterého mám jen na světě, Ivan Fjodorovič, všechno mi schvaluje a chválí mé rozhodnutí... zná je.

— Ano, já je schvaluji, — tichým, ale pevným hlasem řekl Ivan Fjodorovič.

— Ale přála bych si, aby také Aljoša (ach, Aleksěji Fjodoroviči, odpusťte, že jsem vás nazvala prostě Aljošou), — přeji si, aby to také Aleksěj Fjodorovič řekl. mi v přítomnosti obou mých přátel, mám-li pravdu. Mám instinktivní tušení, že vy, Aljošo, můj milý bratře (protože jste mým milým bratrem), — pronesla opět nadšeně, popadnuvši jeho studenou ruku svou horkou rukou, — tuším, že vaše rozhodnutí, vaše schválení, nehledíc na vše moje utrpení, dá mi klid, protože po vašich slovech utichnu a usmírím se — to tuším!

— Nevím, nač se mne tážete, — řekl Aljoša, začervenav se, — jenom vím, že vás miluji a že vám v tomto okamžiku přeji více štěstí,

než sobě samému!... Ale vždyť z toho všeho nic nevím... — náhle chvatně z nějakého důvodu dodal.

— V tom všem, Aleksěji Fjodoroviči, v tom všem je teď nejdůležitější čest a povinnost a nevím co ještě, ale cosi vyššího, snad dokonce vyššího, než je povinnost. Srdce mi říká o tomto neodolatelném citu, který mne neúprosně vleče. Ostatně všechno řeknu dvěma slovy, už jsem se rozhodla: ožení-li se on s tou... osobou (začala slavnostně), které nikdy, nikdy nemohu odpustit, přece ho neopustím! Od té chvíle ho už nikdy, nikdy neopustím! — řekla s jakýmsi posledním úsilím jakéhosi bledého, vynuceného nadšení. — To neznamená, že bych mu stále byla v patách, že bych mu byla stále na očích, že bych ho trápila, — nikoli, odejdu do jiného města, kam chcete, ale celý život, po celý život budu ho sledovat neustále. Až začne být s tou nešťasten, a to se stane určitě a brzo, necht' přijde ke mně, a setká se s přítelem, se sestrou... Jenom se sestrou ovšem, a tomu tak musí být na věky, ale posléze se přesvědčí, že ta sestra je skutečně jeho sestrou, milující a obětující mu celý život. Domohu se toho a budu na tom státi, že posléze mne pozná a všechno mi řekne bez ostychu! — zvolala v jakémsi vytržení, — stanu se jeho bohem, ke kterému se bude modlit — a tím je mi při nejmenším povinen za svou nevěru a za to, co jsem pro něho včera vytrpěla. A necht' vidí po celý svůj život, že budu celý život věrna jemu a svému slovu, které jsem mu kdysi dala, bez ohledu na to, že mi byl nevěrný a že mne zradil. Já budu... Změním

se jenom v prostředek k jeho štěstí (nebo jak to říci), v nástroj, ve stroj jeho štěstí, a to na celý život, na celý život, a aby to viděl napříště po celý svůj život! To je moje rozhodnutí! Ivan Fjodorovič ve všem a úplně se mnou souhlasí.

Pozbývala dechu. Snad chtěla vyjádřit svou myšlenku daleko důstojněji, uměleji a přirozeněji, ale dopadlo to příliš chvatně a příliš naze. Bylo v tom mnoho mladistvé neukázněnosti, ve mnohém se ozývalo jenom včerejší rozčilení, potřeba ukázati hrdost, to sama cítila. Její tvář se pojednou jaksi zachmuřila, výraz očí byl nepěkný.

Aljoša si toho ihned všiml a v jeho srdci se pohnula soustrast. A právě v tom řekl také bratr Ivan:

— Pronesl jsem pouze svoji myšlenku, — u jiné ženy by to všechno vypadalo vyumělkovaně, nucené, ale u vás nikoli. Jiná by neměla pravdu, vy však ano! Nevím, jak bych to odůvodnil, ale vidím, že jste dokonale upřímná, a proto také máte pravdu.

— Ale vždyť je to jenom v tomto okamžiku... A co znamená tento okamžik? Nic, než jen včerejší urážku, — jen to znamená tento okamžik! — nezdržela se pojednou paní Chochlakovová, která zřejmě se nechtěla vměšovat, ale již se neudržela a řekla náhle velmi pravdivou myšlenku.

— Ano, ano, vskočil jí do řeči Ivan s jakýmsi náhlým odhodláním a zřejmě rozezlen, že ho přerušili, — ano, ale u jiné ženy by byl tento okamžik jenom včerejším dojmem a jenom okamžikem, ale při povaze Kateřiny Ivanovny se **tento** okamžik rozprostře na celý život.

Co je u jiných žen jenom slib, u ní se stává věčnou, těžkou, snad i truchlivou, ale neustálou povinností. A ona se bude živit pocitem tetu naplněné povinnosti! Váš život, Kateřino Ivanovno, bude teď plynout v mučivém pozorování vlastních citů, vlastního činu a vlastního hoře, ale později toto utrpení se zmírní a váš život se změní pak ve sladké pozorování jednou provždy vyplněného tvrdého a hrdého záměru, skutečně svým způsobem hrdého, v každém případě zoufalého, ale snad vítězného, a z tohoto poznání vám posléze vyplyne nejplnější uspokojení a smíří vás se vším ostatním...

Řekl to_ rozhodně, jaksi se zlostí, zřejmě schválně a také snad nepřeje si skrývat svého záměru, totiž, že tak mluví schválně a ironicky.

— Och, bože. jak je to všechno falešné! — vykřikla opět paní Chochlakovová.

— Aleksěji Fjodoroviči, řekněte vy! Hrozně potřebuji vědět, co mi řeknete vy! — zvolala Kateřina Ivanovna a pojednou se rozslzela.

Aljoša vstal s divanu.

— To nic není, to nic není! — pokračovala s pláčem, — to je z rozčilení, z dnešní noci, ale vedle takových dvou přátel, jako jste vy a váš bratr, cítím se ještě silnou... protože vím... že mne nikdy neopustíte.

— Na neštěstí budu snad muset zítra odejet do Moskvy a opustit vás nadlouho... A to nelze na neštěstí změnit... — řekl pojednou Ivan Fjodorovič.

— Zítřa, do Moskvy! zkřivila se pojednou celá tvář Kateřiny Ivanovny, — ale... ale můj bože, jaké to štěstí! — vykřikla v témž okamžiku úplně změněným hlasem a rázem zahnila slzy, že po nich nezbylo stopy. Skutečně v pouhém okamžiku se s ní stala podivuhodná změna, která Aljošu neobyčejně překvapilo: místo dívky, která právě vzlykala v jakémisi posledním úsilí svého citu, ubohé a uražené, objevila se tu pojednou žena, která se úplně ovládala a dokonce byla čímsi neobyčejně spokojena, zrovna jako by se byla z něčeho radovala.

— Och, nemyslím, že by bylo štěstí, že vás ztrácím, přirozeně, — opravovala se pojednou s milým zdvořilým úsměvem, — takový přítel, jako vy, nemůže si to ani pomyslet, jsem naopak velmi nešťastna, že vás ztrácím (pojednou se vrhla k Ivanu Fjodorovičovi, popadla ho za obě ruce a tiskla mu je s vroucím citem); ale to je štěstí, že teď budete moci sám osobně vyřídit v Moskvě tetičce a Agaši, v jaké jsem situaci, jakou prožívám hrůzu, při čemž můžete s Agašou mluvit zcela otevřeně, ale milou tetičku šetřte, tak, jak to sám svedete. Nedovedete si představit, jak jsem byla včera a dnes ráno nešťastna, nechápajíc, jak napíšu jim to strašné psaní... protože ve psaní to nelze nijak a za nic tlumočit... Teď to budu moci napsat lehce, protože tam u nich budete osobně a všechno jim vysvětlíte. Och, jak jsem ráda! Ale jen z toho se raduji, ubezpečuji vás. Vy sám jste mi ovšem nenahraditelný... ihned běžím napsat psaní, — náhle dodala a už se chystala, že odejde z pokoje.

— A co Aljoša?. Co mínění Aleksěje Fjodoroviče, které jste si přála tak nezbytně vyslechnout? — vykřikla paní Chochlakovová. V jejích slovech se ozval jizlivý a hněvivý tón.

— Nezapomněla jsem na to, — zarazila se pojednou Kateřina Ivanovna, — a proč se ke mně chováte tak nepřátelsky v takovém okamžiku, Kateřino Osipovno? — pronesla s trpkou, palčivou výčitkou. — Co jsem řekla, na tom trváni. Nezbytně potřebuji jeho mínění, nedosti na tom, potřebuji jeho rozhodnutí! Co řekne, to se stane — hle, tak mnoho naopak prahnu po vašich slovech, Aleksěji Fjodoroviči... Ale co je s vámi?

— Nikdy jsem si to nemyslel, nemohu si to představit! — vykřikl pojednou Aljoša zarmouceně.

— Co, co?

— On jede do Moskvy a vy jste vykřikla, že jste tomu ráda — to jste vykřikla schválně! A pak jste hned začala vykládat, že tomu nejste ráda, že naopak je vám líto, že... ztrácíte přítele, — ale to jste sehrála schválně... jako na divadle, sehrála jste komedii!...

— Na divadle? Co... co to znamená? — vykřikla Kateřina Ivanovna hluboce podivena, celá se zapálila a svraстила brvy.

— Ubezpečujte si ho, jak chcete, že v něm litujete přítele, přece mu tvrdíte do očí, že je v tom štěstí, že odjíždí... řekl Aljoša jaksi už vůbec bez dechu. Stál za stolem a nesedl si

— O čem to mluvíte, nechápu...

— Ani sám nevím... Jako by mne náhle cosi osvítilo... Vím, že nemluvím dobře, ale přece řeknu všechno, — pokračoval Aljoša tímž chvějícím se a trhaným hlasem, — mé vnuknutí říká, že bratra Dmitrije snad vůbec nemilujete... už od počátku... A snad ani Dmitrij vás rovněž vůbec nemiluje... už od počátku... a jenom si vás váží... Ovšem nevím, smím-li to teď všechno říci, ale někdo pravdu říci musí... protože zde nikdo nechce říci pravdu...

— Jakou pravdu? — vykřikla Kateřina Ivanovna a v jejím hlase, se ozvalo cosi hysterického.

— Takovou, — vyrazil Aljoša, jako by letěl se střechy. — zavolejte ihned Dmitrije — najdu ho, — ať sem přijde a vezme vás za ruku, potom vezme za ruku bratra Ivana a spojí vaše ruce. Protože trápíte Ivana jenom proto, že ho milujete... a trápíte ho proto, že Dmitrije milujete jenom s úsilím... milujete ho nepravdivě... protože jste si to namluvila... Aljoša se zarazil a umkl.

— Vy... vy... vy maličký blázínku, tím jenom jste! — s pobledlou tváří a se rty pokřivenými zlostí odsekla pojednou Kateřina Ivanovna.

Ivan Fjodorovič se pojednou zasmál a vstal. Klobouk měl v ruce.

— Zmýlil jsi se, můj dobrý Aljošo, — řekl s takovým výrazem tváře, jaký u něho Aljoša ještě nikdy neviděl — s výrazem jakési mladistvé upřímnosti a silného, nezadržitelně neskrývaného citu, — Kateřina Ivanovna mne nemilovala nikdy! Věděla stále, že ji miluji, byť jsem jí nikdy neřekl ani slova o své lásce, — věděla to, ale

nemilovala mne. Přítelem jsem jí také nebyl ani jedenkrát, ani jediného dne: hrdá žena neměla potřebí mého přátelství. Měla mne na blízku, aby se neustále mstila. Mstila se na mne za všechny urážky, které musela snášeti neustále a pořád po celou tuto dobu od Dmitrije, urážky od prvního jejich setkání... Protože už první jejich setkání utkvělo v jejím srdci jako urážka. Takové je její srdce! Po celou dobu jsem neustále jenom poslouchal o její lásce k němu. Ted odjíždím, ale vězte, Kateřino Ivanovno, že ve skutečnosti milujete jenom jeho. Po všech jeho urážkách, stále více a více. A to je právě vaše poslední úsilí. Vy ho milujete právě takového, jakým je, vy ho milujete, když vás uráží. Kdyby se polepšil, ihned byste ho nechala a úplně byste ho přestala mít ráda. Ale vy ho potřebujete, abyste mohla pozorovati neustále svůj hrdinský čin věrnosti a vyčítat mu nevěru. To vše je z vaší hrdosti. Och, je v tom mnoho ponížení a ponižování se, ale všechno je to z hrdosti... Jsem příliš mlád a příliš silně jsem vás miloval. Víím, že bych vám to ani nemusel říkat, že by bylo ode mne důstojnější, kdybych prostě od vás odešel; nebylo by to ani pro vás tak urážlivé. Ale vždyť jedu daleko a nikdy nepřijedu. Vždyť je to na věky... Nechci sedět vedle posledního úsilí... ostatně, už neumím mluvit, všechno jsem už řekl... Buďte sbohem, Kateřino Ivanovno, nemůžete se na mne zlobit, protože jsem potrestán stokrát více, než vy: potrestán už tím, že vás nikdy neuvidím. Buďte sbohem. Nepotřebuji vaší ruky. Mučila jste mne příliš vědomě, než

abych vám mohl v tomto okamžiku odpustit. Později odpustím, ale teď ruku nechci.

»Den Dank, Dáme, begehrt ich nicht,« — dodal s pokřiveným úsměvem, ukázav ostatně úplně neočekávaně, že i on dovede číst Schillera tak vášnivě, až se mu naučí nazpaměť, čemuž by Aljoša dříve nikdy neuvěřil. Odešel z pokoje a ani se nerozloučil s paní Chochlakovou.

Aljoša spráskl ruce.

— Ivane, — křičel za ním jako beze smyslů, — vrať se, Ivane! Ne, he, teď už se nevrátí za nic! — vykřikl opět se smutným tušením, — ale toho já jsem vinen, já jsem začal! Ivan mluvil se zlostí, nepěkně. Nespravedlivě a se zlostí... Musí sem opět přijít, musí se vrátit, vrátit... — Aljoša křičel jako šílený.

Kateřina Ivanovna pojednou odešla do druhého pokoje.

Nic jste neprovedl, jednal jste skvěle, jako anděl, — rychle a nadšeně zašeptala paní Chochlaková smutnému Aljošovi, — budu se snažit se všech sil, aby Ivan Fjodorovič „neodejel“...

Na tváři jí zářila radost k největšímu roztrpčení Aljošové, ale Kateřina Ivanovna se pojednou vrátila. Měla v rukou dvě duhové bankovky.

— Mám k vám, Aleksěji Fjodoroviči, velikou prosbu, — začala mluvit, obracejíc se přímo k Aljošovi, zdánlivě klidným a vyrovnaným hlasem, jako by se skutečně nebylo teď nic stalo. — Před týdnem, — ano, zdá se, že to bylo před týdnem, — Dmitrij

Fjodorovič dopustil se jednoho nepředloženého a nespravedlivého skutku, velice ohavného. Je tu jedno nepěkné místo, jakýsi výčep. Tam se setkal s tím vysloužilým důstojníkem, štábním kapitánem, kterého váš tatínek užíval k nějakým svým věcem. Dmitrij Fjodorovič se z nějakého důvodu na toho štábního kapitána rozzlobil, popadl ho za bradu a v přítomnosti všech ho odvedl v tomto ponižujícím stavu na ulici a ještě venku ho dlouho vedl; říká se, že hoch, syn štábního kapitána, který je žákem zdejší školy, ještě dítě, když to uviděl, běžel stále podle nich a hlasitě plakal a prosil za otce a vrhal se na všechny a prosil je, aby se otce zastali, ale všichni se smáli. Odpusťte, Aleksěji Fjodoroviči, nemohu vzpomenout na tento hanebný jeho čin bez rozhořčení, je to jeden z těch činů, ke kterým se může odhodlati jenom Dmitrij Fjodorovič ve zlosti... a ve své vášni! Ani vyprávět to nemohu, nemám sil... pletu si slova. Vyptávala jsem se na toho poniženého a dozvěděla jsem se, že je to velmi ubohý člověk. Jmenuje se Sněgirjov. čímsi se provinil ve službě. Vyloučili ho, nedovedu vám to vyprávět, a teď se svou rodinou, s nešťastnou rodinou nemocných dětí a ženy, zdá se, že šílené, upadl do strašné bídy. Už je zde ve městě dávno, cosi tu dělá, kdesi byl písařem a teď mu pojednou nic neplatí. Vzpomněla jsem si na vás... myslela jsem si, — nevím, nějak se pletu, — víte, chtěla jsem vás poprosit, Aleksěji Fjodoroviči, — můj dobrý Aleksěji Fjodoroviči, abyste k němu zašel, našel si nějakou záminku, abyste k nim mohl jít, totiž k tomu štábnímu kapitánovi, — och, bože, jak se pletu, — a jemně,

opatrně, — tak, jak to jenom vy dovedete udělat (Aljoša se náhle začervenal) — mu dovedl dát výpomoc, zde těch dvě stě rublů. Jistě je přijme... totiž budete ho muset přemluvit, aby je přijal... Či ne, jak to udělat? Víte, to nesmi být odměna za to, aby se usmířil, aby nežaloval (protože, zdá se, chtěl žalovat), ale že je to prostě ze soucitu, snaha pomoci, že je to ode mne, ode mne, od nevěsty Dmitrije

Fjodoroviče a nikoli přímo od něho... Krátce, jistě to svedete... Jela bych tam sama, ale vy to dovedete jistě daleko lépe než já... Bydlí v Jezerní ulici, v domě občanky Kalmykové... Proboha, Aleksěji Fjodoroviči, udělejte mi to, ale teď... teď jsem poněkud... unavena. Na shledanou... Náhle se tak rychle otočila, zmizela zase za portiercu, že Aljoša už nemohl říci ani slova, — a byl by chtěl říci. Chtě! prosit za odpuštění, obvinít se, — nu, cosi říci, protože měl srdce plné a rozhodně nechtěl bez toho odejít z pokoje. Ale paní Chochlakovová popadla ho za ruku a sama ho odvedla. V síni ho opět zastavila jako před tím.

— Je hrdá, překonává se, ale je dobrá, skvělá, velkodušná! — pološeptem mluvila s nadšením paní Chochlakovová. — Och, jak ji miluji, zvláště někdy a jak se ze všeho, ze všeho teď znovu zase raduji! Milý Aleksěji Fjodoroviči, vždyť vy jste to nevěděl: vězte, že my všichni, všichni — já, obě její tety, — nu všichni, i Lise, už po celý měsíc si přejeme jenom to, a modlíme se, aby se rozešla s vaším miláčkem Dmitrijem Fjodorovičem, který ji nechce znát a ani trochu

ji nemiluje, a aby se vdala za Ivana Fjodoroviče, vzdělaného a ušlechtilého muže, který ji má radši, než všechny na světě. Vždyť my jsme zde nastrojily celé spiknutí, a dokonce snad jsem jenom proto neodejela...

— Ale vždyť plakala, znovu uražena! — vykřikl Aljoša.

— Nevěřte ženským slzám, Aleksěji Fjodoroviči, — vždy jsem v takových případech proti ženám a pro muže.

— Maminko, vy ho kazíte a ničíte, — ozval se tenký hlásek Lízín za dveřmi

— Ne, to já jsem všechno způsobil, strašně jsem se provinil! — opakoval neútěšný Aljoša v záchvatu mučivého studu za svůj výpad a dokonce si zakrýváje studem obličej,

— Naopak, jednal jste jako anděl, jako anděl, jsem hotova opakovati to tisíckrát a tisíckrát.— Maminko, proč je jako anděl, — bylo opět slyšeti Lízín hlásek.

— Když jsem to všechno pozoroval, pojednou se mi z nějakého důvodu zdálo, — pokračoval Aljoša, jako by nebyl zaslechl Lízu, — že Kateřina Ivanovna miluje Ivana a proto jsem řekl tu hloupost... co se teď stane!

— Ale s kým? — vykřikla Lise, — maminko jistě mne chcete zahubit. Ptám se vás a vy mi neodpovídáte,

V tom okamžiku přiběhla panská.

— Kateřině Ivanovně je špatně... Pláče... hysterický záchvat, má křeče.

— Co to je! — vykřikla Lízá, už zděšeným hlasem. — Maminko, vždyť já dostanu hysterický záchvat a ne ona!

— Lise, proboha nekřič, netrap mne. Tys ještě tak mladá, že nemůžeš všechno vědět, co vědí velicí, pak přiběhnu a všechno ti budu vyprávět, co ti bude možno říci. Och, můj bože! Už běžím, běžím... Hysterický záchvat — to je dobré znamení, Aleksěji Fjodoroviči, to je znamenité, že dostala hysterický záchvat. Právě tak je to dobře. Já jsem v takovém případě vždycky proti ženám, proti všem těm hysterickým a ženským slzám. Julie, běž a řekni, že už letím *a*. že Ivan Fjodorovič tak odešel, tím je sama vinna. Ale vždyť neodjede. Lise, proboha, nekřič! Ach ano, vždyť nekřičíš, to já křičím, odpusť své mamince, já jsem úplně v extasi, v extasi, v extasi! A všiml jste si, Aleksěji Fjodoroviči, jak Ivan Fjodorovič před chvílí odešel jako takový mladík, mladík, řekl to všechno a odešel! Myslela jsem, že je takový učenec, akademik, a on pojednou promluvil tak nesmírně vroucně, otevřeně a mladě, nezkušeně a mladé, a všechno tak bylo krásné, krásné, jako kdybyste to byl vy. A i ten německý veršík řekl, nu, zrovna jako byste to byl vy. Ale už letím, letím. Aleksěji Fjodoroviči, pospěšte honem s tím vzkazem a honem se zase vraťte. Lise, nepotřebuješ něco? Proboha, nezadržuj ani na minutu Aleksěje Fjodoroviče, ihned se k tobě vrátí.

Paní Chochlakovová posléze odběhla. Aljoša dříve než chtěl odejít, chtěl otevřít dveře k Lise.

— Ani za nic! — vykřikla Lise, — teď už ani za nic! — Mluvte jen tak, dveřmi. Zač jste se dostal mezi anděly? Jenom to chci vědět.

— Za hroznou hloupost, Lise! Sbohem!

— Nesmíte tak odejít! — vykřikla Lisa.

— Lise, jsem opravdu nešťasten! Hned se vrátím, ale jsem nesmírně, nesmírně nešťasten.

A utekl z pokoje.

VI. POSLEDNÍ ÚSILÍ V DOMKU.

Byl skutečně vážně nešťasten, tak, jak toho dosud zřídka kdy zakusil. Vyskočil a »provedl hloupost« — a k tomu ještě v čem: v milostných citech!

»Ale což se v tom vyznám, co mohu v těch věcech chápat?« — opakoval si po sté, červenaje se. — »Och, o stud nejde, stud je jenom zaslouženým trestem, — ale neštěstí je v tom, že určitě budu teď příčinou nových neštěstí... a starec mne poslal, abych usmířoval a spojoval. To je pěkné spojování!« Vtom si náhle opět vzpomněl, jak »spojoval ruce« a opět se hrozně zastyděl. »Třebas jsem to dělal vše upřímně, přece bylo třeba mít nejprve rozum,« pojednou se rozhodl a ani se neusmál svému závěru.

Vzkaz Kateřiny Ivanovny byl určen do Jezerní ulice s bratr Dmitrij bydlel zde právě cestou, nedaleko Jezerní ulice v příční uličce. Aljoša se rozhodl, že k němu v každém případě zajde dříve než ke štábnímu kapitánu, třebas tušil, že bratra nezastihne. Měl podezření, že se bratr snad bude jaksi schválně před ním skrývat, — ale měl potřebu vyhledat ho za každou cenu.

Čas utíkal: myšlenka na umírajícího starce ho neopouštěla ani na minutu, ani na vteřinu, od toho okamžiku, kdy výše! z kláštera.

Ve vzkazu Kateřiny Ivanovny kmitla se jedna věc, která ho neobyčejně zaujala: když Kateřina Ivanovna se zmínila o maličkém hošíkovi školákovi, synu onoho štábního kapitána, který běžel s hlasitým pláčem vedle otce, — ihned tenkrát Aljošovi napadlo, že

ten hoch je jistě týmž žákem, který ho kousl do prstu, když se ho Aljoša ptal, čím ho urazil. Nyní byl Aljoša téměř přesvědčen o tom, aniž sám vědě! proč.

A tak, zaujat vedlejšími myšlenkami, rozptýlil se a rozhodl se »nemyslet« o »neštěstí«, které právě natropil, netrápit se lítostí, a vykonat, co právě měl vykonat, a ať se potom stane, co se ,stane. Touto myšlenkou si definitivně dodal odvahy. Ostatně, když zahnul od uličky k bratru Dmitrijovi a pocítil hlad, vyňal z kapsy housku, kterou si vzal u otce a cestou ji. snědl. To ho poněkud posílilo.

Dmitrij nebyl doma. Bytní — dědeček truhlář, jeho syn a babička, truhlářova žena — dívali se na Aljošu až podezřívavě. »Už třetí den tu nenocoval, snad někam odejel,« odpověděl stařík na usilovné dotazy Aljošovy. Aljoša pochopil, že stařík odpovídá podle instrukcí, jež dostal. Na otázku, »není-li u Grušeňky, nebo neschovává-li se opět u Fomy« (Aljoša schválně začal mluvit o těchto podrobnostech), podívali se na něho domácí lidé dokonce polekaně »Mají ho rádi, bezpochyby jsou při něm,« pomyslel si Aljoša, »a to je dobře.«

Posléze vyhledal v Jezerní ulici dům občanky Kalmykove, vetchý domeček, pokřivený, jen s třemi okny na ulici, se špinavým dvorem, uprostřed kterého stála kráva. Vchod byl z dvoru do síně — vlevo od síně byla stará hospodyně se stařenou dcerou a, jak se zdálo, byly obě hluché.

Když se několikrát zeptal na štábního kapitána, jedna z nich, posléze pochopivši, že se ptá na nájemníka, ukázala mu prstem přes

síň, směrem ke dveřím do čisté jizby. Byt štábního kapitána byla skutečně jen prostá jizba. Aljoša chtěl sáhnout na železnou skobu, aby otevřel dveře, když ho pojednou zarazilo neobyčejné ticho za dveřmi. Věděl, už ze slov Kateřiny Ivanovny, že vysloužilý štábní kapitán má rodinu: »Bud' všichni spí, neb snad neslyšeli, že jsem přišel a čekají, až otevru. Bude lépe, zaklepu-li nejdříve^ — a zaklepal. Uslyšel odpověď, ale ne ihned, ale snad až po deseti vteřinách.

— Kdo je to? — vykřikl kdosi silným a značně rozzlobeným hlasem.

Aljoša otevřel dveře a překročil práh. Ocitl se ve světnici, která byla sice dosti veliká, ale byla neobyčejně přeplněna jak lidmi, jak všelijakým domácím nářadím. Vlevo byla veliká ruská pec. Od pece k levému oknu přes celý pokoj byl natažen provaz, na kterém byly rozvěšeny různé hadry. Po obou stranách vlevo i napravo bylo po posteli, které byly pokryty háčkovanými přikrývkami. Na jedné z nich, na levé, byl vystaven kopeček ze čtyř kartounových podušek, které byly postupně menší. Na druhé posteli, vpravo, bylo viděti jen jediný velmi maličký polštářek. Dále v předním koutě bylo neveliké místo, zahrazené oponou nebo prostěradlem, rovněž přeloženým přes provaz, který byl natažen napříč v koutu. Za touto záclonou bylo viděti rovněž postel, postavenou na lavici a na přistavené k ní židli. Prostý dřevěný čtyřhranný muzický stůl byl odsunut z předního rohu k prostřednímu okénku. Všechna tři okna, v nichž v každém bylo po

čtyřech maličkých, zelených, zplesnivělých skleněných tabulkách, byla velice kalná a pevně zavřená, takže v pokoji bylo dosti dusno a ne právě světlo. Na stole stála pánev se zbytky vaječnice, ležel tu ojedený kousek chleba a kromě toho tu byla poloviční láhev se slabými zbytky pozemských rozkoší na dně.

Vedle levé postele na židli seděla žena, připomínající dámu, oblečená do kartounových šatů. Byla v obličejí velmi hubená, žlutá. Její neobyčejně vpadlé tváře svědčily na první pohled o chorobě. Ale nejvíce ze všeho překvapil Aljošu pohled ubohé dámy, — pohled neobyčejně tázavý a zároveň neobyčejně pyšný.

A dokud nepromluvila dáma sama a dokud Aljoša rozmlouval s hospodářem, stále tak pyšně a tázavě upírala své veliké hnědé oči brzy na jednoho, brzy na druhého. Vedle této dámy u levého okna stah mladá dívka s dosti nehezkou tváří, s ryšavými, dosti řídkými vlasy, chudě, ale jinak zcela slušně oblečená. Podívala se rozmrzele na vešedšího Aljošu.

Napravo, též u postele, seděla ještě žena. Byla to velmi ubohá bytost, také mladá dívka, dvacetiletá, ale hrbatá a chromá s bezvládnými nohama. Její berly stály vedle v koutě, mezi postelí a stěnou. Podivuhodně krásné a dobré oči ubohé dívky hleděly s jakousi klidnou pokorou na Aljošu.

Za stolem, dojíždaje vaječnou omeletu, seděl asi pětáctýřicetiletý pán nevysoké postavy, hubený, slabé konstrukce, ryšavý, s řídkou ryšavou brádkou, podobající se úplně roztřepanému lýku, jakého se

užívá v lázních, »mycímu lýku« (toto srovnání a zvláště slovo »mycí lýko« napadlo ihned na první pohled Aljošovi a potom si na to vzpomněl). Bezpochyby byl to týž pán, který křikl do dveří: »Kdo je to?«, poněvadž jiný muž v pokoji nebyl. Avšak když Aljoša vešel, jako by se utrhl od lavice, na níž seděl za stolem, a utíraje se rychle dřevým ubrouskem, přispěchal k Aljošovi.

— Přišel mnich sbírat na klášter, věděl, ke komu mi přijít! — řekla zatím hlasitě dívka, sedící v levém koutě. A však pán, který přispěchal k Aljošovi, rychle se k ní obrátil na podpatcích a vzrušeným, jaksí zajímavým hlasem jí odpověděl:

— Ne, Varvaro Nikolajevno, kde pak, neuhodla jste. Dovolte, abych se vás zeptal já, — náhle se opět obrátil k Aljošovi. — Co vás napadlo navštívit... tento brloh?

Aljoša se podíval na něho pozorně, viděl tohoto člověka po prvé. Bylo v něm cosi hranatého, chvatného a dráždivého. Ačkoli si bezpochyby právě přihnul, přece nebyl opilý. V jeho tváři se zrcadlila jakási krajní drzost a zároveň — bylo to zvláštní — zřejmě zbabělost. Podobal se člověku, jenž dlouhou dobu poslouchal, a mnoho vytrpěl, ale který náhle vyskočil a chtěl ukázat, co umí. Nebo lépe řečeno, člověku, kterému se hrozně chce uhodit, ale který se hrozně bojí, že ho uhodíte vy.

V jeho řeči a intonaci dosti pronikavého hlasu bylo slyšeli jakýsi hysterický humor, někdy zlý, někdy bojácný a zajímavý. Otázku o »brlohu« řekl jako by se celý třásl, vypouliv oči, a přistoupil k

Aljošovi tak těsně, že Aljoša udělal mechanicky krok zpátky. Tento pán byl oblečen do tmavého, dosti špatného, jakéhosi nankynového svrchníku, zašivaného a plného skvrn. Jeho kalhoty byly jaksi neobyčejně světlé, jaké už dávno nikdo nenosí, varhánkovité, z jakési velmi tenké látky, dole zmačkané a shrnuté nahoru, takže se zdálo, že z nich vyrostl jako malý hoch.

— Já... jsem Aleksěj Karamazov... — odpověděl Aljoša.

— Velmi dobře chápu, — ihned odsekl pán, dáváje mu na srozuměnou, že beztoho ví, kdo je. — Jsem štábní kapitán Sněgirjov, ale přece bych chtěl rád vědět, co vás právě napadlo...

— Ale jen jsem si sem tak zašel. Chtěl bych vám říci několik slov... dovolíte-li...

— V takovém případě tady máte židli a račte se posadit To říkali starodávni v komediích »Račte se posadit,...« — štábní kapitán uchopil rychlým pohybem nejbližší židli (obyčejnou selskou dřevěnou a ničím nepobyitou), postavil ji téměř doprostřed pokoje; pak uchopil rovněž takovou židli pro sebe, sedl si proti Aljošovi, dívaje se na něho stále upřeně, seděl tak, že se jejich kolena dotýkala.

— Nikolajič Sněrgijov, bývalý štábní kapitán ruské pěchoty, ačkoli zhanobený svými nečestnými kousky, ale přece štábní kapitán. Lépe bylo by říci: štábní kapitán poníženěrukulíbám, tedy nikoli Sněrgijov, neboť teprve v druhé polovině života jsem začal »poníženě ruku líbat«. Tohle slovo se naučí člověk, když je v ponížení.

— Je to tak, — usmál se Aljoša, — to se naučí bezděky nebo schválně?

— Ví bůh, bezděky. Nikdy jsem to neřikal, po celý život jsem to neřikal, a najednou jsem počal »poníženě ruku líbat«, to se stává vyšší silou. Vidím, že se zajímáte o současné otázky. Čím, jsem mohl však vzbuditi takový zájem? Vždyť žiji v prostředí, nehodícím se k pohostinství.

— Přišel jsem... pro onu věc...

— Pro onu věc? — netrpělivě ho přerušil štábní kapitán.

— Pro vaše setkání s mým bratrem Dmitrijem Fjodorovičem, — odpověděl neochotně Aljoša.

— Jaké setkání? Snad ne tamto? Ach, tedy pro to »mycí lýko, mycí lýko«! — a štábní kapitán přitáhl židli tak blízko, že se tentokrát dotkl koleny Aljoši. Jeho rty se jaksi zvláště sevřely.

— Jaké pak mycí lýko? — zahučel Aljoša.

— To si přišel na mne, tatínku, stěžovat! — zvolal známý již Aljošovi hlásek hošíka z kouta, — to jsem ho já před chvílí kousl do prstu. — Záclona se rozhrnula a Aljoša uviděl svého nepřítele v koutu, pod svatými obrazy na posteli, rozestlané na lavici a židli. Hoch ležel pokryt svým svrchníčkem a jakousi starou vatovanou příkrývkou. Bezpochyby byl nemocen, a soudě podle jeho planoucích očí, měl horečku. Díval se beze strachu, ne jako před chvílí na Aljošu: »Jsem doma, tak tedy se mi nemůže nic stát.«— Jak

to kousl do prstu? — vyskočil se židle štábní kapitán, — to vás kousl do prstu?

— Ano, kousl. Před chvílí on a několik chlapců házelo po sobě kameny, jich bylo šest a on sám. Přistoupil jsem k němu a on na mne hodil kámen a potom mne udeřil druhým do hlavy. Ptal jsem se ho, co jsem mu udělal. Náhle se na mna vrhl a kousl mne silně do prstu, nevím proč.

— Ihned mu nasekám! Hned mu nasekám, — úplně již vyskočil ze židle štábní kapitán.

— Ale, vždyť si vůbec nestěžuji, jen jsem vám to vypravoval... Nechci vůbec, abyste mu nasekal a ostatně je nyní, jak se zdá, nemocen...

— A vy jste myslil, že mu nasekám? Že chytnu Iljička a nasekám mu před vámi, až budete úplně spokojen? Kdy chcete, abych mu nasekal? — řekl štábní kapitán, obrátiv se náhle k Aljošovi s takovým gestem, jako by se chtěl na něho vrhnout, — lituju, pane, té historie s vaším prstem, ale nechcete snad — dříve než Iljičkovi nasekám, tak si raděj; své čtyři prsty před vašima očima, až budete úplně spokojen, tímhle nožem uřežu. Čtyři prsty, myslím, vám snad stačí, abyste ukojil svou touhu po pomstě, pátý snad nechcete?... Náhle se zarazil, jako by se zalykal. Každý rys v jeho tváři se třásl, díval se neobyčejně vyzývavě. Byl téměř rozzuřen.

— Jak se zdá, pochopil jsem nyní vše, — tiše a smutně odpověděl Aljoša, stále sedě. — Tedy váš hoch — dobrý hoch, miluje otce a

vrhl se na mne, jakožto na bratra vašeho uražeče... Nyní to chápu, — opakoval zamyšleně. — Avšak můj bratr Dmitrij Fjodorovič se kaje ze svého činu, vím to, a jak jen bude moci přijít k vám, nebo ještě lépe Setkati se s vámi, opět na témž místě, požádá vás v přítomnosti všech o odpuštění... budete-li si toho přát.

— To Jest: vytrhl bradku a poprosí za odpuštění, a bude si myslet, že všechno vyřídil a skoncoval, tak je to?

— Ne, naopak, učiní vše, co vám bude libo á jak bude libo!

— Takže, kdybych požádal jeho jasnost, aby klekla přede mnou na kolena v téže hospodě — jmenuje se »U hlavního města« — nebo na náměstí, tak by to učinil?

— Ano, klekne si i na kolena.

— Porazil jste mne. Pohnul jste mne k slzám a porazil Jsem příliš nakloněn pocítiti velkomyslnost vašeho bratra. Dovolte, abych provedl představení úplně: moje rodina, moje dvě dcery a můj syn — můj zmetek. Když umřu, kdo je bude mít rád? A dokud žiji, kdo si mne, špinavce, zamiluje? Velikou věc stvořil bůh pro každého člověka v mém postavení. Neboť je třeba, aby někdo miloval člověka v mém postavení...

— Ach, je to úplně pravda! — zvolal Aljoša.

— Tak už toho konečně nechtě, přijde sem nějaký hlupák a vy tady děláte ostudu, — zvolala náhle dívka u okna, obracejíc se k otci s rozmrzelým a opovržlivým výrazem.

— Počkejte trochu, Varvaro Nikolajevno, dovolte, abych se přidržel svého směru, — okřikl ji otec, ač velitelským tónem, přece jen se dívaje na ni schvalujícím pohledem. — To už máme takový charakter, a obrátil se opět k Aljošovi. —

A ničemu v celé přírodě nechtěl dát své požehnání.

Vlastně jsem to měl říkat v ženském rodu: nechtěla dát požehnání. A nyní dovolte, abych vás představil své manželce: to je Arina Petrovna, chromá dáma, čtyřicetiletá, trochu chodí, ale málo. Je prostého původu. Arino Petrovno, podívejte se: to je Aleksěj Fjodorovič Karamazov. Vstaňte, Aleksěji Fjodoroviči. — Vzal'ho za ruku á se silou, kterou nebylo možno očekávat, ho zvedl. — Představuji vás dámě, je třeba vstáti... ne, to není ten Karamazov, který... hm... a tak dále, ale jeho bratr, jemuž září z očí pokorné ctnosti. Dovolte, Arino Petrovno, dovolte, maminko, abych políbil nejdříve vaši ručku.

A uctivě, dokonce něžně, políbil ruku manželky. Dívka u okna se roztrpčeně obrátila k scéně zády, ale pyšná tázavá tvář manželky náhle zrcadlila neobyčejnou laskavost

— Buďte vítán, sedněte si, pane Černomazove, — řekla.

— Karamazov, maminko, Karamazov — (Je prostého původu), — zašeptal znova.

— Nu, Karamazov, nebo jak se jmenuje, ale já mu budu vždycky říkat Černomazov... — sedněte si, proč vás vytáhl? Chromá dáma,

říkal. Nohy mám, ale otekly jako vědra a sama jsem vyschla. Dříve jsem byla tlustá a nyní jsem jako bych spolkla jehlu...

— Jsme prostého původu, prostého původu, — znovu opakoval kapitán.

— Tatínku, ach, tatínku, — řekla náhle hrbatá dívka, která dosud seděla mlčky na své židli a náhle si zakryla oči šátkem.

— Šašek! — vyhrkla dívka u okna.

— Vidíte, jak to máme zavedené! — rozmáchla se rukama matka, ukazujíc na dcery, — chodí jako oblaka, odejdou oblaka, a zase naše muzika. Dříve, když sloužil, tak k nám chodilo mnoho takových hostů. Ano, pane, já to nesrovnávám. Kdo koho miluje, ten ať ho miluje. Přišla tenkrát diákonova žena a povídá: »Aleksandře Aleksandroviči, vy jste výtečný člověk, ale Nastasja, říká, Petrovna, to je pekla zplozenec.« — »Nu,« odpovídám, »to je tak, kdo koho zbožňuje, tak tomu je všechno jedno.« — »A tebe,« říká, »musí člověk držet na řetězu;« — »a co ty, Černé pometlo,« říkám jí, »přišla jsi mne učit?« — »Ano,« říká, »dýchám čistý vzduch, ale ty dýcháš nečistý« — »ale zeptej se,« odpovídám jí, »všech pánů důstojníků, jestli je u mně čistý vzduch, nebo ne,« a tak mi to vězí dosud v duši, že tuhle sedím ledy, jako nyní a vidím, že přišel týž generál, který sem přijel o velikonocích — a povídám mu: »co.« říkám mu, »vaše blahorodí, co pak může slušná dáma dýchat čistý vzduch?« — »Ano,« odpovídá, »bylo by třeba otevřít světlík, nebo dveře, protože skutečně je u vás špatný vzduch« — a co si to

vzpomněli se vzduchem? Vždyť mrtví ještě hůře páchnou. »Já,« říkám, »váš vzduch nekazím, objednáám si střevíce a odejdu.« Drazí pánové, nekárejte rodnou matku! Nikolaji Iljiči, drahousku, co pak jsem ti ve všem neposloužila, vždyť mám jediného Iljušku, přijde ze školy a má mne rád. Včera mi přinesl jablko. Promiňte mi, pánové, odpusťte mi, drazí, matce rodné, odpusťte mi, opuštěné, a proč se vám zprotivil můj vzduch?

A ubohá šíleně zaplakala, slzy jí tekly proudem. Štábní kapitán k ní ihned přiskočil.

— Maminko, maminko, drahousky nech toho, nech toho! Vždyť nejsi opuštěná. Všichni tě milují, všichni tě zbožňují! — a počal jí opět líbat obě ruce a něžně ji hladiti po tváři dlaněmi; pak uchopil ubrousek a počal jí náhle utírat slzy.

Aljošovi se zdálo, že sám trochu zaplakal.

— Nu, viděl jste to? Slyšel jste to? — jaksi náhle se prudce obrátil k němu, ukazuje rukou na ubohou šílenou.

— Vidím a slyším, — zahučel Aljoša.

— Tatínku, tatínku! Co pak ty s ním... nemluv s ním, tatínku... — zvolal náhle hoch, povstav na své postýlce a dívaje se na otce planoucím zrakem.

— Ano, měl byste už konečně přestat dělat paňácu, ukazovat své hloupé poskoky, které nikdy k ničemu nevedou!... — úplně již rozzlobena vykřikla z kouta Varvara Nikolajevna a dokonce dupla nohou.— Úplně spravedlivě se tentokrát zlobíte, Varvaro

Nikolajevno, dávám vám úplně za pravdu. Nu, vezměte si svou čepici, Aleksěji Fjodoroviči, a já si vezmu také svou, a půjdeme. Musím s vámi promluvit vážné slovo, ale ne v těchto stěnách. Tady ta sedící dívka je moje dcera, Nina Nikolajevna, zapomněl jsem vám ji představit. — Anděl boží v pozemském těle..., jenž přiletěl k smrtelníkům, můžete-li to pochopit...

— Vždyť se celý třese, jako by měl křeče, — pokračovalo rozzlobená Varvara Nikolajevna.

A tahle, co nyní na mne dupe nožkou, a co před chvílí prohlásila, že jsem paňáca, — to je také anděl boží v pozemském těle — a řekla mi to právem. Pojd'me, Aleksěji Fjodoroviči, je třeba to skoncovat...

A uchopiv Aljošu za ruku, vyvedl ho z pokoje přímo na ulici.

VII. A NA ČISTÉM VZDUCHU.

— Zde je čistý vzduch, v mém baráku není pravé světle, v každém smyslu. Pojd'me, pane, projdeme se tam. Byl bych velmi rád, kdybych vzbudil váš zájem.

— Také já chci vám říci o jedné neobyčejné věci — poznamenal Aljoša, — ale jenom nevím, jak bych začal.

— Jak bych nepoznal, že mi něco chcete říci? Bez příčiny byste jistě ke mně nepřišel. Nebo skutečně jste přišel jen žalovat na hoča? Vždyť to není pravděpodobné. Ale když už mluvíme o chlapci: nemohl jsem vám tam všechno vyložit, ale zde vám teď tu scénu popíšu. Víte, lýko bylo hustší; dokonce ještě před týdnem, — mluvím o své bradičce; to totiž mé bradičce říkají mycí lýko, hlavně školáci. Nu, tedy tenkrát mne vlekl váš bratřík, Dmitrij Fjodorovič, za bradku, pro nic, jen tak z bujnosti, já jsem se mu tak náhodou dostal do ruky, vytáhl mne z hospody na náměstí a právě v tom okamžiku vycházeli školáci ze školy a s nimi také Iljuška. Když mne uviděl v takové situaci, — vrhl se ke mně: »Tatínku,« křičel »tatínku!« Chytá se mne, objímá mne, chce mne vysvobodit, křičí na mého hanobitele: »Pust'te ho, pust'te, to je můj tatínek, tatínek, odpust'te mu,« právě takhle křičel: »Odpust'te mu!« Dokonce ho chytil ručičkama a začal mu líbat ruku, právě tuhleto jeho ruku... Pamatuji se, jakou měl v tom okamžiku tvář, nezapomněl jsem to a nezapomenu!...

— Zaklínám se vám, — vykřikl Aljoša, — bratr vám projeví svou lítost nejupřímněji, nejúplněji, byť by to bylo na kolenou a právě na témž náměstí... Přinutím ho k tomu, jinak by nebyl mým bratrem!

— Aha, tak to je prozatím ještě jenom projekt. Tak to nepřichází od něho, nýbrž jen ze šlechtivosti vašeho horoucího srdce. To jste mi měl říci. Ne, v takovém případě dovolte, abych se úplně vyslovil o vznešené, rytířské a důstojnické urozenosti vašeho bratra, neboť ji tenkrát projevil. Když mne přestal vléci za mycí lýko, pustil mne na svobodu: »Ty,« povídá, »jsi důstojník a já jsem důstojník, — můžeš-li najít sekundanta, pořádného člověka, tedy ho pošli, — dám ti zadostiučinění, třeba jsi. lump!« Takhle to řekl. Je to skutečně rytířský duch! Tentokrát jsme se s Iljuškou vzdálili, ale v jeho duševní paměti zůstal navěky genealogický rodinný obraz. Kde pak bychom zůstávali, šlechtici! A posuďte sám, ráčil jste být právě u mne v baráku! — Co jste viděl? Sedí tam tři dámy, jedna je bez nohou a bláznivá, druhá je bez nohou a hrbatá, a třetí je s nohami, ale příliš moudrá, studentka, chce mermomocí znovu do Petrohradu, hledat tam na březích Něvy práva ruské ženy. O Iljušovi nemluvím, je mu všeho všudy devět let, je sám jako prst, a teď umře — a co se stane se všemi těmi lidmi, jenom na tuto jedinou věc se vás ptám. A nyní si představte, že ho vyzvu na souboj, ale co se stane, když mne ihned zabije? Co se stane potom se všemi těmi? Ještě hůře, nezabijeli mne, a jenom mne zmrzačí: pracovat nebudu moci, ale huba mi zůstane, a kdo ji pak nakrmí a kdo potom nakrmí je? či mám potom

Iljušu posílat místo do školy po žebrotě? Tak teď víte, co pro mne znamená vyzvat ho na souboj, to je hloupé slovo a nic víc.

— Poprosí vás za odpuštění, uprostřed náměstí se vám pokloní k zemi, — vykřikl opět Aljoša s planoucímá očima.

— Chtěl jsem ho pohnat před soud, — pokračoval štábní kapitán, ale rozevřete náš zákoník, jaké mohu dostat zadostiučinění za osobní urážku od **hanobitele**? **A** tu mne pojednou volá Agrafena Aleksandrovna a křičí: »Ani se neopovaž na to pomyslet! Poženeš-li ho před soud, nastrojím to tak, že celý svět se veřejně dozví, že ti nabil za tvoje darebáctví, a pak tě samého dostanou před soud.« **A** bůh jenom vidí, kdo to darebáctvo začal a na čí rozkaz jsem ta chodil jako podomek. Bylo to z vlastní vůle, či z vůle Fjodoroviče Pavloviče? »A mimo to,« dodala, »navždy tě vyženu a nic si už u mne nevyděláš. Svému kupci také řeknu (tak svému dědkovi vždycky říká, »můj kupec«) tak a tak a ten tě vyžene.« Myslím si, když mne kupec také vyžene, co si potom u koho vydělám? Vždyť jenom ti dva mi zůstali když váš tatínek Fjodor Pavlovič mi nejenom přestal věřit, z jednoho vedlejšího důvodu, ale dokonce mne ještě sám chtěl vléci před soud, chtěje při tom užítí některých mých **kvitanci**.

Proto všechno jsem utichl a vy jste viděl mé domácí poměry. Ale teď mi dovolte otázku: nekousl vás Iljuša dneska do prstu bolestně? V baráku jsem nechtěl v jeho přítomnosti se pouštět do této podrobnosti. — Ano, velmi bolestně, byl velice rozlícen. Mstil se

mně, jako Karamazovu, za vás, to je mi teď jasné. Ale kdybyste byl viděl, jak se bil kameny se svými kamarády ze školy! To je velmi nebezpečné, mohou ho zabít, jsou to děti, hloupé, kámen let! a může rozbít hlavu.

— Však už se to stalo, sice ne do hlavy, ale do prsou, nad srdce, dnes dostal ránu kamenem, udělala se modřina, přišel s pláčem, vzdychal a rozstonal se.

— A víte, vždyť ve škole všechny napadá první, rozzlobil se za vás, říkají, že jednoho chlapce, Krasotkina, nedávno píchl do boku perořízkem...

— Slyšel jsem i tom, je to nebezpečné: Krasotkin je zdejší úředník a ještě z toho mohou být nepříjemnosti...

— Radil bych vám, — vroucně pokračoval Aljoša, — neposílat ho nějakou dobu vůbec do školy, dokud se neutiší a ten hněv v něm přejde...

— Hněv! — vpadl mu do řeči štábní kapitán, — ano, právě hněv! Je to taková maličká bytost a je v ní tak veliký hněv. Vy to všechno neznáte. Dovolte mi, abych vám tu historku mohl zvláště objasnit. Věc byla v tom, že po tom příběhu všichni žáci ve škole začali ho dráždit mycím lýkem. Děti ve škole jsou nemilosrdní tvorové — každý zvlášť je boží anděl, ale když jsou pohromadě, zvláště ve škole, jsou nesmírně často ukrutní. Začali ho trápit, v Iljuškovi se probudil šlechtný duch. Obvyčejný hošík, slabý syn, — ten by se pokořil, zastyděl by se za otce, ale ten se postavil za otce, jeden proti

všem. Za otce a za pravdu, za pravdu Neboť co on tenkrát vytrpěl, když vašemu bratru líbal ruce a křičel: »odpusťte tatínkovi, odpusťte tatínkovi«, — to ví jenom bůh a já. A vidíte, pane, jak naše děti — totiž ne vaše, ale naše, děti opovržených, ale poctivých žebráků, poznávají pravdu na zemi už v devátém roce života. Kde by ji poznávali bohatí: ti po celý život nepoznají takovou hloubku, ale můj Iljuška v témž okamžiku, tenkrát na náměstí, když mu líbal ruce, v tom jediném okamžiku prošel celou pravdou. Vešla do něho ta pravda a ranila ho na věky, — řekl štábní kapitán vroucně a opět jaksi v extasi a při tom udeřil pravou pěstí do levé dlaně, jako by chtěl ukázat, jak Iljušu »pravda« ranila. — Téhož dne dostal horečku, po celou noc blouznil Po celý den se mnou mluvil malou, dokonce úplně mlčel, ale všiml jsem si: dívá se na mne, dívá se na mne z koutu, a stále více se sklání k oknu a tváří se, jako by se učil úkol, ale vidím, že na úkoly nemyslí. Druhý den jsem se opil a na mnoho se nepamatuji, jsem hříšný člověk, udělal jsem to z lítosti. Maminka také začala plakat, — a maminku mám velmi rád, — nu, z lítosti jsem se ožral, za poslední peníze. Vy, pane, neopovrhňte mnou. U nás v Rusku jsou opilí lidí nejhodnější. U nás jsou nejhodnější lidé a nejopilejší. Tak tedy ležím a na Iljušu jsem si toho dne příliš nevzpomněl, ale právě toho dne od rána začali se mu hoši ve škole posmívat: »Mycí lýko,« křičeli na něho, »tvého otce za mycí lýko vytáhli z hospody a ty jsi běžel podle nich a prosil jsi za odpuštění!«

Za dva dni přišel opět ze školy, dívám se na něho — obličej se mu propadl, zbledl.

»Co je ti?« říkám. Mlčí. Nu, v baráku se nedalo mnoho mluvit, to by se hned do toho vmísila maminka a dívky. — Dívky se to ostatně všechno dozvěděly už prvního dne Varvara Nikolajevna už začala vrčet: »Blázni, šaškové, což dovedete něco rozumného?« »Ovšem,« říkám, »Varvaro Nikolajevno, což může u nás být něco rozumného?« — Tím se to tentokrát vyřídlilo. A k večeru jsem vyvedl hocha na procházku. Je třeba, abyste věděl, že jsme s ním chodívali na procházku každý večer i před tím, právě po té cestě, po které teď jdeme, od naší chaty až k tomuhle velikému kamenu, který leží tamhle na cestě u plotu jako sirotek, kde se začíná městský výhon: je to místo opuštěné a pěkné. Jdeme s Iljušou, má ručku v mé ruce, jako vždy; ručičku má maličkou, tenoučké prstíčky, studené, — vždyť mi stůně na prsa. — »Tatínku,« povídá, »tatínku!« »Co,« — říkám mu, vidím, že mu očka svítí. »Tatínku, co on s tebou tenkrát dělal, tatínku!« »Co dělat, Iljušo,« povídám.

»Nesmiřuj se s ním, tatínku, nesmiřuj. Školáci říkají, že ti dal za to deset rublů.« »Ne,« povídám, »Iljušo, peníze od něho teď nevezmu za nic.« Hoch se celý zatřásl, popadl mou ruku do obou svých ruček a líbá mi ji.

»Tatínku,« povídá, »tatínku, vyzvi ho na souboj, ve škole se mi vysmívají, že jsi strašpytel a že ho nevyzveš na souboj a že od něho vezmeš deset rublů.«

»Na souboj, Iljušo, ho vyzvat nemohu,« odpovídám a krátce mu vykládám všechno, co jsem o tom právě vyložil i vám Hoch to všechno vyslechl a řekl:

»Tatínku,« řekl, »tatínku, přece se neusmiřuj. Až vyrostu, vyzvu ho sám a zabiju ho!« Očka se mu lesknou a hoří. Nu, a při tom všem, vždyť jsem otec, bylo třeba mi říci slovo pravdy:

»Je hřích,« říkám, »zabíjet, třebas i v souboji.«

»Tatínku, tatínku, porazím ho, až budu veliký, šavli mu vyrazím svou šavlí, vrhnu se na něho, povalím ho, rozmáchnu se na něj šavlí a řeknu mu: mohl bych tě teď zabít, ale odpouštím ti, tu máš!« — Vidíte, vidíte, pane, jaký proces se odehrál v jeho hlavičce za ty dva dni, to on den a noc myslel právě na tu pomstu se šavlí, bezpochyby o tom měl horečné sny. Ale když přišel ze školy bolestně zbit, tu jsem třetího dne všechno pochopil; a máte pravdu; už ho do té školy posílat nebudu. Dozvídám se, že jde jediný proti celé třídě a sám všechny vyzývá, sám se rozvzteklil, srdce se v něm rozpálilo, — tu jsem se pro něho polekal. Chodíme zase, chodíme na procházku.

»Tatínku,« ptává se, »tatínku, že jsou bohatí na světě nejsilnější?«

»Ano, Iljušo, nad boháče není ve světě silnějšího.«

»Tatínku, zbohatnu, stanu se důstojníkem, všechny porazím, car mne odmění, přijedu a pak už se nikdo neodvází. — Potom se zamlčel a řekl, — rtíky už se mu předem zachvěly: »Tatínku, jaké je to naše město nepěkné!«

»Ano,« říkám. »Iljuško, naše město není zrovna pěkné.« »Tatínku, odstěhujeme se do jiného města, do pěkného města, kde nás neznají.«

»Přestěhujeme, přestěhujeme, Iljušo, — jen až seženu peníze.« — Měl jsem radost z toho, že jsem ho mohl odvést: od černých myšlenek a začali jsme spolu uvažovat, jak se přestěhujeme do jiného města, jak si koupíme svého koníčka a vozíček. Posadíme na něj maminku a sestru, přikryjeme je a sami půjdeme po stranách, časem ho vysadím a já půjdu podle vozu, protože je třeba dávat pozor na koníčka, všichni se posadit nemohou, a tak se vydáme na cestu. Nadchl se tím, hlavně, že budeme mít svého koníčka a že na něm pojede. A to je přece známé, že ruský hošík se s koníčkem už rodí. Tlachali jsme dlouho, chvála bohu. myslím si, rozptýlil jsem ho a potěšil. To bylo předevečirem večer, ale včera večer už tomu bylo zase jinak. Zase ráno šel do té školy, vrátil se zamračený, až příliš zamračený. Večer jsem ho vzal za ruku, šli jsme na procházku, mlčí, nemluví. Začal foukat větříček, slunce se zatáhlo, zavál podzim, už se smrákalo, — jdeme, oběma je nám smutno.

»Nu, chlapče, jak pak se vydáme spolu na cestu« — myslím si, že navážu na včerejší rozhovor. Mlčí. Jenom cítím, jak se mu prstíky zachvěly v mé ruce. Ech, myslím si, to je špatné, je to s ním zase jiné. Přišli jsme, jako teď, až k tomuhle kameni, sedl jsem si na ten kámen a na nebi je spousta draků, hučí a praskají, je jich asi třicet. Vždyť nyní je sezóna draků.

^Podívej se,« říkám, »Iljušo, měli bychom si pustit také loňského draka. Spravím ho, kam jsi jej schoval?« — Mlčí můj hošík, dívá se stranou, a ke mně stojí bokem. A tu náhle zahučel vítr, zvedl se prach... V tom se ke mně vrhl, objal svýma ručkama můj krk, stiskl mne. Víte, když děti jsou mlčenlivé a hrdé a dlouho v sobě přemáhají slzy, když se potom náhle vyrvou, přijde-li na ně veliké hoře, pak netečou jenom slzy, ale vytrysknou celé potoky. Teplými těmi potoky pojednou mi zamáčel celou tvář. Rozeštkal se jako v křečích, zachvěl se, tiskne mne k sobě, sedím na kameni.

»Tatínku,« křičí, »tatínku, milý tatínku, jak tě ponížil!' Tu jsem zavzlykal i já, sedíme a chvějeme se v náruči.

»Tatínku,« říká, »tatínku!«

»Iljušo, Iljuško!« Nikdo nás tenkrát neviděl, jen bůh nás viděl, snad mi to připiše k dobru. Poděkujte svému bratru, Aleksěji Fjodoroviči. Ne, já svému hošíkovi pro vaší rozkoš nenasekám.

Skončil opět svou nedávnou zlou a bláhovou vytáčkou. Ale Aljoša přece pocítil, že už mu věří a že kdyby byl na jeho místě jiný, že by s ním ten člověk nezačal tak rozprávět, a nevykládal by mu všechno to, co právě vyložil jemu. To dodalo odvahy Aljošovi, jemuž se duše chvěla slzami.

— Ach, jak bych se chtěl smířit s vaším hošíkem! — vykřikl, — kdybyste to mohl nějak zařídit...

— Zajisté, — zabručel štábní kapitán.

— Ale teď vám musím říci něco jiného, něco docela jiného, poslyšte, — pokračoval Aljoša, — poslyšte! Mám vám vyřídit vzkaz: týž můj bratr, týž Dmitrij, urazil i svou nevěstu, velmi ušlechtilou dívku, o které jste jistě slyšel. Mám právo vám svěřiti, že byla uražená, protože, když uslyšela o urážce, na vás spáchané, a když se dozvěděla o vši té vaší nešťastné situaci, poručila mi ihned... přec! chvílí... abych vám odnesl jejím jménem tuto výpomoc, ale je to jenom od ní, nikoli od Dmitrije, který ji opustil, od nikoho to není, ani ode mne, ani od bratra, ani od kohokoli jiného, jenom od ní jediné. Snažně vás prosí, abyste přijal její pomoc... jste tība uraženi, týmž člověkem... Vzpomněla na vás právě tehdy, když se jí dostalo od něho právě takové urážky (pokud se týče velikostí urážky), — jako i vy od něho! Jest tomu třeba rozuměti, že sestra přináší pomoc bratrovi... Nařídila mi, abych vás přemluvil, abyste přijal od ní těchto dvě stě rublů, jako od sestry, vědouc, že jste v takové nouzi. Nikdo se o tom nedozví žádné nespravedlivé klepy z toho nemohou vzejíti... tady je těch dvě stě rublů a zapřísahám vás, — musíte je vzíti, jinak... jinak by to znamenalo, že všichni lidé musí si být druh druhu nepřáteli! Ale vždy na světě jsou také bratři... Máte ušlechtilou duši... musíte to pochopit, musíte...

A Aljoša mu podal dvě novoučké, duhové storublové bankovky. Oba právě stáli u velikého kamene, u plotu, a daleko široko nikdo nebyl. Bankovky, jak se zdálo, působily na štábního kapitána hrozným dojmem: zachvěl se, ale ze začátku jaksi jenom údivem: o

ničem takovém se mu ani nezdálo a vůbec nečekal takového zakončení. Ani ve snu mu nenapadlo, že by mohl dostat od někoho pomoc, a ještě k tomu tak značnou. Vzal bankovky a chvíli téměř ani nemohl odpovědět, v jeho tváři se mihlo cosi zcela nového.

— To patří mně, mně, tolik peněz, dvě stě rublů! Pane bože! Už čtyři léta jsem neviděl takové peníze, — pane bože! A říká, že je sestra... a je to pravda, pravda?

— Zapřísahám se, že všechno, co jsem vám řekl, je pravda! — vykřikl Aljoša. Štábní kapitán se začervenal.

— Poslechněte, můj holoubku, poslechněte, pane, vždy? přijmu-li ty peníze, nebudu ničemou? Totiž ve vašich očích, Aleksěji Fjodoroviči, nestanu se, nebudu ničemou? Ne, Aleksěji Fjodoroviči, poslyšte, poslyšte, — mluvil chvatně, dotýkaje se Aljoši oběma rukama, — vždyť vy mne přemlouváte, abych to přijal, tím, že to posílá »sestra«, ale ne pocítíte ke mně v duši, uvnitř — nepocítíte opovržení, přijmu-li to?— Ale ne, ne! Svou spásou se vám Zaklínám, že nikoli! A nikdo se to nikdy nedozví, jenom my: „já, vy, ona a pak ještě jedna dáma, její veliká přítelkyně...

— Což, dáma! Poslyšte, Aleksěji Fjodoroviči, poslyšte, když už teď nastala taková chvíle, že mne musíte vyslechnouti — neboť si ho ani nedovedete představit, co pro mně teď znamená těch dvě stě rublů, — pokračoval ubožák, dostávaje se postupně do jakéhosi nepořádného, téměř divokého nadšení. Jako by byl zcela zmaten, mluvil neobyčejně chvatně a rychle, jako by se bál, že mu nedopřejí,

aby všechno vyslovil. — Mimo to, že je získáván poctivě od tak vážené a svaté »sestry«, víte-li pak, že teď mohu dát léčit maminku a Ninočku, — hrbatého svého andílka, svou dcerušku? Přicházel ke mně doktor Herzenstube z laskavosti svého srdce, prohlížel je obě, celou hodinu, říkal »nic nemohu pochopit« a přece minerální voda, kterou mají ve zdejší lékárně (předepsal ji), určitě jí prospěje. A také jí předepsal na nohy lázeň z medikamentů. Ta minerální voda stojí třicet kopejek a musí se vypít snad asi čtyřicet lahví. Vzal jsem recept a položil jsem jej na poličku pod obraz, a tam leží. Ninočce předepsal koupel v jakémsi roztoku, takovou horkou koupel, které má užívat každý den ráno a večer, a jak bychom byli mohli podniknout takové léčení u nás doma, v našem baráku, bez posluhy, bez pomoci, bez nádobí a bez vody? A Ninočka má celá revmatism, ještě jsem vám to neříkal. V noci jí bolí celá pravá polovina. trápí se, a věřil byste, je to anděl boží, přemáhá se, aby nás neznepokojovala, ani nezasténá, aby nás nevzbudila Jíme, co nám pánbůh přinese, co dostaneme, a ona si vezme vždy nejposlednější kousek, jen to, co by se hodilo psu. »Nestojím ani za ten kousek, vyjídám vás, jsem vám břemenem«. To říká její andělský pohled. Posluhujeme jí a ji je to obtížné: »Nezasluhuju si to, nezasluhuju, jsem nehodný mrzák, neužitečným, — a jak by si to nezasluhovala, vždyť ona svou andělskou pokorou u boha si vymodlila nás všechny, bez ní, bez jejího tichého slova, by bylo peklo, dokonce obměkčila i Varju. Ale Varvaru Nikolajevnu také neodsuzujte, také je to anděl, je také

uražena. Přijela k nám v létě a měla šestnáct rublů, vydělala si je kondicemi a schovala si je na cestu, aby v září, totiž nyní, se za ně vrátila do Petrohradu. Ale my jsme ty penízky vzali a utratili a teď nemá, zač by se vrátila, tak to je. A ani se tam nemůže vrátit, protože na nás pracuje jako v trestnici, vždyť my jsme ji zapřáhli a osedlali jako klisnu, všem posluhuje, pracuje, myje, zametá podlahu, maminku ukládá do postele, a maminka je vrtošivá, maminka je plačtivá, naše maminka je bláznivá!... A tak si teď za těch dvě stě rublů mohu najmout služku, chápete, Aleksěji Fjodoroviči, mohu dáti léčiti své drahé, studentku vypravím do Petrohradu, koupím hovězí maso, zavedu novou dietu. Hospodine, vždyť je to sen! Aljoša byl nesmírně rád, že způsobil tolik štěstí a že ubožák svolil, aby byl šťasten.

— Počkejte, Aleksěji Fjodoroviči, počkejte, — chopil se štábní kapitán opět nového snu, který se mu pojednou vynořil, a opět začal chvatně mluvit v extasi, — víte, že my teď s Iljuškou uskutečníme ten svůj sen: koupíme koníčka a voziček, koníčka vraného, přál si, aby byl určitě vraný, a vydáme se na cestu, jak jsme si to předevčírem kreslili. Mám v K-ské gubernii známého advokáta, je to můj přítel z dětství, vzkázal mi po známém, že přijedu-li, že by mi dal ve své kanceláři místo písaře, tak tedy kdo ví, snad by to skutečně dal to místo... Nuže, posadili bychom maminku, posadili bychom Ninočku, Iljuška by si sedl na kozlík a já bych šel pěšky, po svých, a všechny bych odvezl... Hospodine, kdybych jen dostal jeden

ztracený dluh, snad by to stačilo na všechno!— Vystačí to, vystačí! — vykřikl Aljoša, — Kateřina Ivanovna vám pošle ještě kolik budete chtít, a víte, já mám také peníze, vezměte, kolik potřebujete, jako od bratra, jako od přítele, pak mi je vrátíte... (Vždyť zbohatnete, zbohatnete!) A víte, že si nemůžete nic lepšího vymyslet, než to odstěhování do jiné gubernie! V tom je vaše spása a hlavně vašeho hošíka, — a víte, nejlépe pokud možno nejdříve, ještě před zimou, před mrazy, a napsal byste nám odtud a zůstali bychom bratry... Nikoli, to není sen.

Aljoša už ho chtěl obejmout, takovou měl radost. Ale když se na něho podíval, náhle se zarazil: štábní kapitán stá' s nataženým krkem, s vypjatými rty, obličej měl u vytržení a pobledlý a cosi šeptal, jako by chtěl cosi vyslovit; nebylo slyšeti hlas, ale stále šeptal pysky, bylo to až hrozné.

— Co je vám! — polekal se Aljoša.

— Aleksěji Fjodoroviči... já... vy... — koktal a vyrážel ze sebe štábní kapitán, dívaje se na něho podivně a divoce pohledem člověka, který se rozhodl vrhnouti se se skály; a v tom okamžiku se mu rty křivily jaksi v úsměšek. — já... vy... Nechcete, hned vám ukážu jeden hokuspokus! — pojednou zašeptal rychlým, tvrdým šepem, *ní* plynně.

— Jaký hokuspokus?

— Hokuspokus, takový hokuspokus, — stále šeptal štábní kapitán; jeho ústa se zkřivila na levou stranu, levé oko se přivřelo, usilovně se stále díval na Aljošu, jako přikován.

— Ale co je vám, jaký hokuspokus? — vykřikl Aljoša, už zcela polekán.

— Tenhle, podívejte se! — vypísl štábní kapitán.

A ukázav mu obě duhové bankovky, které po celou dobu, po celý rozhovor držel za růžek palcem a ukazováčkem pravé ruky, pojednou je popadl s jakými vztekem, smáčkl je a silně je sevřel v pěsti pravé ruky.

— Viděl jste, viděl jste? — zapísl opět na Aljošu, bledý a bez sebe a pojednou zvedl pěst a ze vší síly vrhl obě zmačkané bankovky na písek, — viděl jste? — znovu zapísl, ukazuje na ně prstem, — tak to je to!...

A pojednou zvedl pravou nohu a s divokým vztekem se na ně vrhl, aby je zadupal podpatkem, vykřikuje a popadaje dech s každým úderem nohy.

— Podívejte se na své peníze! Tady máte své peníze! Tady máte své peníze! Tady máte své peníze! — pojednou uskočil a vzpřimil se před Aljošou. Celé jeho vzezření vyjadřovalo nevysvětlitelnou hrdost.

— Vyříd'te těm, kdo vás poslali, že mycí lýko neprodá svou čest! — vykřikl, natahuje ruku. Pak se rychle otočil a vrhl se na útěk; ale neuběhl ani pět kroků, když pojednou se úplně zase otočil a pokynul

Aljošovi rukou. A pak zase ani ne po pěti krocích se naposledy otočil, tentokrát bez pokřiveného smíchu ve tváři, naopak, celá tvář se mu chvěla slzami. Plačícím, přerušovaným, zalykajícím se hlasem chvatně vykřikl:

— Ale co bych pak řekl svému hochu, kdybych vzal od vás peníze za naši hanbu? — a když to řekl, vrhl se na útěk, tentokrát už se neotáčeje. Aljoša se za ním díval s nevyslovitelným smutkem. Och, chápal, že štábní kapitán do posledního okamžiku nevěděl, že zmačká a mrští bankovkami. Utíkající člověk se neotočil ani jednou. Aljoša věděl, že se neotočí.

Pronásledovat a volat na něho nechtěl, věděl proč. Když zmizel s dohledu, Aljoša zvedl bankovky. Byly jenom velmi zmačkány, zdupány a zatlačeny do písku, ale byly úplně celé a dokonce zachrastily jako nové, když je Aljoša rozbaloval a narovnával.

Když je narovnal, složil je, strčil do kapsy a šel ke Kateřině Ivanovně vyřídit, jak dopadl její vzkaz.

Kniha pátá. PRO I CONTRA.

I. ÚMLUVA.

Paní Chochlakovová uvítala opět Aljošu první. Spěchala: stalo se cosi důležitého: hysterie Kateřiny Ivanovny se skončila mdlobami a pak nastala »hrozná, strašná slabost. Lehla si, zavřela oči, a počala blouznit. Nyní má horečku, poslali jsme pro Herzenstubeho a pro tety. Tety už jsou zde, ale Herzenstube ještě nepřišel. Všichni sedí v jejím pokoji a čekají. Cosi se děje a ona je bez vědomí. Nu, co když je to horečka!«

Paní Chochlovová, vykřikujíc to, měla polekané vzezření: »Je to velmi vážné, vážné!« dodávala při každém slovu, jako by všechno, co se jí stalo dříve, nebylo vážné. Aljoša ji vyslechl všecek zarmoucený: chtěl jí vypravovati i o svých dobrodružstvích, ale přerušila ho hned při prvním slově: neměla kdy, požádala ho, aby si sedl u Lízy a počkal na ni.

— Lise, nejmilejší Aleksěji Fjodoroviči, — zašeptala mu téměř do ucha, — Lise mne strašně teď překvapila, ale i rozradostnila, a proto jí mé srdce vše odpouští. Představte si, jakmile jste odešel, počala se pojednou upřímně káti, že prý se vám včera a dnes smála. Ale vždyť se vám nesmála, jen žertovala. Avšak tak vážně se kála, téměř až k slzám, že jsem se podivila. Nikdy dříve se tak vážně nekála, když se vysmívá, ačkoli to dělá ze žertu a víte, že se i mní směje každou

chvíli. Ale nyní je to vážné.“Nyní všechno bere vážně. Váží si velice vašeho mínění, Aleksěji Fjodoroviči, a můžete-li, tedy se na ni nezlobte a nedělejte si z toho nic. Vždyť já sama nic nedělám, než ji chráním, protože je taková rozumná, — věříte mi to? Říkala právě nyní, že jste byl jejím přítelem v mládí — »nejvážnějším přítelem v mém mládí« — představte si to, nejvážnějším, a co já? Má v tomto ohledu neobyčejně vážné city a dokonce vzpomínky, ale hlavní věc, tyto věty a slovíčka, docela neočekávaná slovíčka, která vůbec neočekává a už najednou uklouznou. Tak na příklad, co řekla o sosně: u nás v zahradě v jejím dětství stála sosna, možná, že i nyní tam stojí, takže není třeba mluvit o minulé době. Sosny nejsou lidé, ty se nemění, Aleksěji Fjodoroviči.

»Maminko,« říká, »vidím tuto sosnu, jako ze snu — to jest borovici »jako se snu« — nebo tak nějak se vyjádřila, protože je to pletenice, sosna je hloupé slovo? ale ona mně vypravovala o tom cosi tak originálního, že vám to nemohu ani vypravovati. Ano, a ostatně jsem všechno zapomněla. Nu, na shledanou, jsem velmi pobouřena a bezpochyby zešílím. Ach, Aleksěji Fjodoroviči, dvakrát jsem v životě zešílela a byla jsem léčena. Jděte k Lise. Potěšte ji, jak to vždy umíte skvěle dělat. Lise, — zvolala přistupujíc k dveřím, — tady jsem ti přivedla Aleksěje Fjodoroviče, kterého jsi tak urazila, ale on se vůbec nezlobí, ujišťuji tě, naopak diví se, jak sis to mohla pomyslet!

— Merci, maman, vstupte, Aleksěji Fjodoroviči.

Aljoša vstoupil. Lise dívala se ně něho jaksi zmateně a náhle se začervenala. Zřejmě se za cosi styděla, a jak *h* vždy bývá, počala rychle mluvit o něčem úplně vedlejším, a jen o to vedlejší se zajímala v tomto okamžiku.

— Maminka mi právě nyní vypravovala, Aleksěji Fjodorovičovi, celou historii o těch dvou stech rublech a o tom vašem poselství k tomu ubohému důstojníkovi... vypravovali mi tu hroznou historii, jak ho urazili, a víte, ačkoliv maminka vypravuje velmi nesouvisle... všechno nějak přeměňuje... přece jsem poslouchala a plakala. Tak co. odevzdal jste peníze, a co dělá nyní ten nešťastník?...

— To je právě to, že jsem je neodevzdal, to je celá historie, — odpověděl Aljoša, jako by se právě trápil hlavně tím, že neodevzdal peníze, zatím co Lise si velmi dobře všimla, že se dívá stranou a bezpochyby se rovněž snaží mluvit o vedlejších věcech. Aljoša si sedl ke stolu a počal vypravovati, ale od prvních slov se ihned přestal plést a vzbudil zájem Lizin. Mluvil pod vlivem silného citu a nedávného neobyčejného dojmu, takže se mu podařilo vypravovat dobře a zevrubně. Vždyť již dříve, ještě v Moskvě, ještě, když byla Lise dítětem, k ní chodil a vypravoval jí všelicos, buď co se mu stalo, nebo co si přečetl, nebo nějaké vzpomínky ze svého dětství.

Někdy oba snili spolu a vytvářeli celé povídky, ale většinou veselé a směšné, a nyní jako by se náhle přenesli do minulého moskevského období, před dvěmi léty.

Lise byla vyprávěním neobyčejně pohnuta. Aljoša dovedl velmi vřele nakreslit před ní obraz »Iljušečky«. Když skončil vypravování o podrobnostech, jak tento nešťastný člověk rozmačkával peníze, tu Lise spráskla ruce a zvolala, nemohouc se udržeti: — Tak vy jste mu nedal peníze, vy jste ho nechal utéci! Bože můj, kdybyste byl aspoň za ním běžel a dohnal ho...

— Ne, Lise, je to tak lépe, že jsem za ním neběžel, — řekl Aljoša, vstal se židle a ustarán učinil několik kroků po pokoji.

— Proč je to lépe, proč je to lépe? Nyní nemají co jísti a zahynou!— Nezahynou, protože těch dvě stě rublů se beztoho neztratí. Beztoho si je vezme zítra. Zítra si je určitě vezme, — řekl Aljoša, chodě v zamyšlení po pokoji. — Víte, Lise, — pokračoval, zastaviv se náhle před ní, — já sám jsem učinil chybu, ale tato chyba je k dobru.

— Jakou chybu a proč je k dobru?

— Ale to je tak, je to člověk zbabělý a slabého charakteru. Je takový zmučený a velmi dobrý. A tak tedy si nyní myslím, proč se náhle urazil a rozdupal peníze? Protože, ujišťuji vás, až do posledního okamžiku nevěděl, že je rozdupe. A tak se mi zdá, že se urazil mnohými věcmi... ostatně k tomu muselo dojít v jeho postavení... Především již proto se urazil, že se zaradoval v mé přítomnosti příliš z peněz a nemohl to přede mnou skrýti. Kdyby se byl zaradoval, ale málo, a nedal to na sobě znát, choval by se jako jiní přijímají peníze, klaněl by se, no, pak by to byl ještě mohl

vydržet a přijmouti peníze, ale zaradoval se příliš pravdivě, a to je urážlivé. Ach, Lise, je to pravdivý a dobrý člověk, to je právě s ním ten kříž! Celou dobu, když se mnou mluvil, měl takový slabý, vysílený hlas a mluvil tak rychle, stále se pochechtával takovým smíchem, nebo zase plakal... opravdu, plakal, tak byl rozechvěn... a mluvil o svých dcerách a o místu, které obdrží v jiném městě... A div přede mnou nevyžil celé srdce, ale pojednou se počal. za to stydět, že mně ukazuje srdce v celé nahotě. Tedy mne počal ihned nenávidět; a je to hrozně stydlivý ubožák, hlavně byl uražen proto, že mne příliš rychle uvítal jako svého přítele a brzy se mi vzdal; dříve se na mne vrhl, chtěl mne zastrašit, a nyní, jak jen uviděl peníze, hned mne chtěl objímat. Protože když mne objímal, dotýkal se mne stále rukama a právě proto, v takové podobě, to musel cítiti jako ponížení, a právě tehdy jsem učinil onu chybu velmi důležitou: pojednou jsem mu řekl, že nebude-li mít peníze na stěhování do druhého města, že mu ještě dáme a že dokonce já mu dám sám ze svých peněz, kolik bude třeba, a to ho náhle překvapilo: proč se mu tak nabízím pomáhat? Víte, Lise, jak je to hrozně těžké pro uraženého člověka, když všichni se na něho začnou dívat jako dobrodinci... slyšel jsem to, říkal mi to starec. Nevím, jak bych to vyjádřil, ale viděl jsem to i já často. A ostatně vždyť i já tak cítím. Ale hlavní věc je, že ačkoliv nevěděl, do posledního okamžiku, že rozdupe bankovky, tak to přece předvídal, to je jisté a proto byl tak silně rozechvěn, že to předvídal... A tak tedy přes to, že je to tak

hloupé, přece je to k dobru. Dokonce si myslím, že je to nejen k dobru, nýbrž, že se nic lepšího nemohlo stát...

— Proč, proč se nic nemohlo lepšího stát? — zvolala Lise, dívajíc se s velikým údivem na Aljošu.

— Protože, Lise, kdyby je byl nerozdupal, a vzal si je tak, až by přišel domů za nějakou hodinu, by hořekoval o svém ponížení, to By se stalo určitě. Hořekoval by a snad by zítra přišel ke mně ještě před svítáním, hodil by mi peníze a rozdupal je jako před chvílí. Avšak nyní odešel hrozně hrdý a s vítězoslávou, ačkoliv ví, že »se zahubil«. A tak tedy není již nyní nic lehčího, než donutit ho, aby přijal tyto peníze, těchto dvě stě rublů, ne později, než zítra, protože již svou čest dokázal, pohrdl penězi, rozdupal je'... přece nemohl vědět, když rozdupával peníze, že mu je zítra opět přinesu. A zatím tyto peníze přece hrozně potřebuje. Ačkoliv je nyní hrdý, přece bude dnes mysliti na to, jaké podpory se zřekl. V noci bude na to mysliti ještě více, bude to vidět ve snu, a zítra ráno bude snad ochoten přiběhnout ke mně a prosit za odpuštění. A tehdy já k němu přijdu: »Tak tedy vy jste hrdý člověk, dokázal jste to, a nyní si vezměte peníze, odpusťte nám.« Nu, a tehdy si je vezme! Aljoša s jakýmsi nadšením řekl: »Nu, a tehdy si je vezme.« Lise zatleskala rukama.

— Ach, to je pravda, ach, pojednou jsem to dobře pochopila! Ach, Aljošo, jak to všechno víte? Takový mladý a již ví, co se děje v duši... Nikdy bych si to nebyla pomyslela...

— Především je ho třeba přesvědčit o tom, že je všem roven, přes to, že bere od nás peníze, — pokračoval ve svém nadšení Aljoša. — Nejen, že je roven, ale že nás všechny převyšuje.

— »Převyšuje« — to je skvělé, Aleksěji Fjodoroviči, mluvte, mluvte!

— To jest nechtěl jsem se tak vyjádřiti... No, ale to nevadí, protože...

— Ach, to se ví, že nevadí, ovšem, ovšem! Odpuště, milý Aljošo... víte, nevážila jsem si vás dosud... to jest vážila jsem si vás jako sebe rovného, ale nyní, když mne převyšujete... můj milý, nezlobte se, že žertuji, — řekla ihned silně dojata, — jsem směšná a malá, ale vy, vy... poslyšte Aleksěji Fjodoroviči, když takhle o tom všem uvažujete, to jest vy uvažujete... nebo lépe řečeno, když my uvažujeme... neznamená to, že jím pohrdáme, tímto nešťastníkem... když tak rozbíráme jeho duši s vysoká, ne? Když mluvíme o tom a rozhodli jsme se, že zítra přijme peníze?

— Ne, Lise, to není opovržení, — odpověděl přesvědčiví ~ Aljoša, jako by byl připraven na tuto otázku, — již jsem na to myslel, když jsem sem šel. Uvažte, jaké tady může, býti opovržení, když jsme takoví jako on; protože vždyť jsme takoví, nejsme lepší. A kdybychom i byli lepší, tu bychom byli zrovna tací na jeho místě... Nevím, jak vy, Lise, ale myslím o sobě, že mám docela nicotnou duši, kdežto on nemá nicotnou, naopak velmi delikátní... ne, Lise, tady není žádné opovržení k němu! Víte, Lise, můj starec řekl

jednou: lidi se mají opatrovat stále jako děti, a někteří jako. nemocní v nemocnicích...

— Ach, Aleksěji Fjodoroviči, ach, drahoušku, budeme opatrovat lidi jako nemocné!

— Budeme, Lise, jsem ochoten, ale nejsem ještě úplně připraven, někdy jsem velmi netrpělivý a někdy nejsem ani dost pozorný. S vámi je to něco jiného.

— Ach, nevěřím! Aleksěji Fjodoroviči, jak jsem šťastna!

— Jak je to krásné, že to říkáte, Lise.

— Aleksěji Fjodoroviči, jste podivuhodně dobrý, ale jste někdy jakoby pedant... a naproti tomu, když se podívám, vůbec nejste pedant. Pojd'te sem, podívejte se do dveří, otevřte je tichounce a podívejte se, neposlouchá-li maminka, — zašeptala náhle Lisa jakýmsi nervosním, rychlým šeptem.

Aljoša šel, pootevřel dveře a hlásil, že nikdo neposlouchá.

— Přistupte, Aleksěji Fjodoroviči, — pokračovala Lise, červenajíc se stále více a více. Podejte mi ruku, takhle. Poslyšte, musím se, vám k něčemu velkému přiznat. Včerejší psaní jsem vám nenapsala žertem, nýbrž vážně...

A zakryla si rukou oči. Bylo zřejmé, že se velmi stydí učiniti toto přiznání. Náhle uchopila jeho ruku a vášnivě ji třikrát políbila.

— Ach, Lise, to je překrásné, — radostně zvolal Aljoša, — ale vždyť jsem byl úplně přesvědčen, že jste to napsala vážně.

— Přesvědčen, představte si! — přestala náhle tisknouti mu ruku, nepouštějíc ji však ze své, červenajíc se hrozně a smějíc se drobným šťastným smíchem, — políbila jsem mu ruku a on říká: »Je to překrásné.«

Dělala mu nespravedlivé výčitky. Aljoša byl velmi zmaten.

— Přál bych si, abych se vám vždy líbil, Lise, ale nevím, co mám učinit, — zahučel jaksi, rovněž se červenaje. — Aljošo, milý, vy jste chladný a drzý. Podívejme se na to, ráčil si mne vyvolit za manželku, a to mu stačí! A již byl přesvědčen, že jsem to napsala vážně, podívejme se! Ale vždyť je to drzost — to je to!.

— Což je na tom něco špatného, že jsem o tom byl přesvědčen? — zasmál se náhle Aljoša.

— Ach, Aljošo, naopak, je to hrozné, jak je to krásné, — něžně a šťastně se na něho podívala Lise. Aljoša vstal, stále maje ještě svou ruku v její ruce. Náhle se nahnul a políbil ji na rty.

— Co je to? Co to děláte? — zvolala Lise. Aljoša byl úplně zmaten.

— Nu, odpusťte, když jste si to... možná, že je to hrozně hloupé... řekla jste, že jsem chladný, tak jsem vás políbil. Nyní vidím, že je to hloupé... Lise se zasmála a zakryla si tvář rukama.

— A v tomto šatu, — uklouzlo jí pojednou mezi smíchem, ale náhle se přestala smáti a počala býti vážná, téměř přísná.

— Nu, Aljošo, počkáme ještě s polibky, protože to oba ještě dobře neumíme, a nemusíme beztoho dlouho čekat, — rozřešila náhle

situaci; — řekněte mi raději, proč si mne berete, takovou hlupačku, husu, vy, takový rozumný, takový přemýšlivý, takový pozorný. Ach, Aljošo, jsem hrozně šťastna, protože vás nejsem vůbec hodná!

— Jste hodná, Lise. V těchto dnech odejdu z kláštera vůbec. A až vyjdu do světa, musím se oženit, to vím. Tak mi to nařídil o n. A koho si mám vzít jiného... a kdo si mne kromě vás vezme? Na to všechno už jsem myslel. Za první, znáte mne již od dětství, a za druhé máte velmi mnoho schopností, jaké já vůbec nemám. Máte veselejší duši než já, a hlavní věc, jste nevinnější, než já, protože jsem se už mnohého, mnohého dotkl... Ach, vy nevíte, vždyť jsem

Karamazov! Co na tom, že se smějete a žertujete a že se mi také vysmíváte, mám to rád. Avšak vy se smějete jako malá dívka a na sebe myslíte jako mučednice...

— Jako mučednice? Jak to?

— Ano, Lise. Před chvílí jste se tázala: nepohrdáme snad tímto nešťastníkem, když tak rozebíráme jeho duši — to je otázka mučednická. Víte, neumím to jinak vyjádřit, ale kdo připadne na takové otázky, ten sám je schopen trpět. Když sedíte v křesle, tak i nyní musíte o mnohém přemýšlet...

— Aljošo, podejte mi vaši ruku, proč ji odtahujete, — řekla Lise šťastným, slabým, jaksi skleslým hláskem. — Poslyšte, Aljošo, do čeho se obléknete, až vyjdete z kláštera, do jakých šatů? Nesmějte se, nezlobte se, to je pro mne velmi, velmi důležité.

— Na šaty, Lise, jsem ještě nemyslel, ale jaké si budete přát, takové si obléknu.

— Chci, abyste měl temně modrý sametový kabát, bílou pikovou vestu a šedý, měkký plstěný klobouk... Poslyšte, jak to, že jste uvěřil před chvílí, že vás nemiluji, když jsem se zřekla včerejšího psaní?

— Ne, neuvěřil jsem.

— Ó, vy jste hrozný člověk, nenapravitelný!

— Víte, věděl jsem, že mne... jak se zdá, milujete, ale přetvařoval jsem se, že vám věřím, že mne nemilujete, aby vám to bylo... pohodlnější...

— To je ještě horší! Je to horší a lepší než všechno. Aljošo, vždyť vás hrozně miluji. Před chvílí, když jsem na vás čekala, jsem hádala: zeptám se ho na včerejší psaní a když ho klidně vytáhne a dá mi je (což jsem mohla zcela dobře očekávat) — tak to tedy znamená, že mne vůbec nemiluje, že nic necítí, že je to prostě hloupý a nedůstojný hoch, a to je moje záhuba. Avšak vy jste nechal psaní v cele a to mi dodalo sil: že je to tak, že jste nechal psaní v cele, poněvadž jste předvídal, že budu psaní od vás chtít zpět, abyste mi je nemusel dát? Je to tak, že?

— Och, Lise, vůbec tomu není tak, vždyť mám psaní i nyní u sebe a před chvílí jsem je měl také, tady v kapse, tady je.

Aljoša vytáhl, směje se, psaní a ukázal jí je zdálky

— Jenomže vám je nedám, podívejte se.

— Tak? Tak jste si před chvílí zalhal, vy, mnich, jste si zalhal?

— Snad zalhal, — smál se Aljoša, — abych vám nemusel dát psaní, tedy jsem si zalhal. Velice si je cením, — dodal náhle silně dojat a opět se červenaje, — a to na věky, nikdy je nikomu nedám!

Lise se na něho dívala s nadšením.

— Aljošo, — zašeptala opět, — podívejte se ke dveřím, neposlouchá-li maminka.

— Dobře, Lise, podívám se, ale bude lépe, když se nepodívám, že? Proč bych měl podezřívát vaši matku z lakové nízkosti.

— Z jaké nízkosti? Z jaké nízkosti? To, že poslouchá za dveřmi, to je její právo, nikoli nízkost, — vybuchla Lise. — Buďte přesvědčen, Aleksěji Fjodoroviči, že až já budu matkou a budu mítí takovou dceru, že jistě budu poslouchat u dveří.

— Opravdu, Lise? To není správné.

— Ach, bože můj, jaká pak nízkost? Kdyby to byla úplné obyčejná světská rozmluva a já to poslouchala, tak by to byla nízkost, ale tady se zavřela rodná dcera s mladým mužem... poslyšte, Aljošo, víte, že za vámi budu také slídit, jakmile se vezmeme, a vězte také, že vám budu otvírat vaše psaní a všechno budu číst... Tak, to vězte už předem...

— Nu, ovšem, když tak... koktal Aljoša, — ale pěkné» to není...

— Ach, jaké opovržení! Aljošo, milý, nebudeme se hádat hned napoprvé, — raději vám řeknu plnou pravdu: je to ovšem velmi hloupé tajně naslouchat, a přirozeně, nemám pravdu, nýbrž vy máte pravdu, ale přece budu tajně naslouchat.

— Poslouchejte si. Nic o mně nevyslídíte, — zasmál se Aljoša.

— Aljošo, a budete mne poslouchat? To je třeba rozhodnout předem.

— Nesmírně rád, Lise, a docela určitě, jenom ne v hlavní věci. V nejhlavnější věci, i když se mnou nebudete souhlasit, přece budu jednat tak, jak mi přikáže povinnost.

— Tak je to také třeba. Vězte tedy, že já naproti lomu jsem ochotna se vám podříditi nejenom v nejhlavnější věci, nýbrž že vám ustoupím ve všem a teď vám na to dám přísahu, — ve všem a na celý život, — vykřikla ohnivě Lise, — a budu při tom šťastna, šťastna! Nejenom to, přísahám vám. že nikdy nebudu po vás slídit, ani jednou a vůbec nikdy, ani jednou vaše psaní nepřečtu, protože pravdu máte vy a nikoli já. A i když se mi strašně bude chtít tajně naslouchat, vím to, přece to nebudu dělat, protože vy to pokládáte za málo ušlechtilé. Vy jste též jako moje prozíratelnost... Poslyšte, Aleksěji Fjodoroviči, proč jste v těchto dnech.takový smutný, i včera i dnes; vím, že máte starosti, nesnáze, ale vidím, že kromě toho máte nějaký zvláštní zármutek, — není to nějaký tajný zármutek?

— Ano, Lise, je to tajný zármutek, — truchlivě řekl Aljoša. — Vidím, že mne milujete, když jste to uhádla.

— A jaký je to zármutek? Čeho se týká? Můžete mi to říci? — řekla Lise, pokorně prosíc.

— Později vám to řeknu, Lise... později... — řekl Aljoša v rozpacích. — Teď by to snad vypadalo nepochopitelné Vždyť snad

bych to sám nedovedl říci.— Vím kromě toho, že vás trápí vaši bratři a otec?

— Ano, bratři také, — řekl Aljoša, jako by se rozmýšlel

— Vašeho bratra Ivana Fjodoroviče nemám ráda, Aljošo, — poznamenala pojednou Lise.

Aljoša si této poznámky všiml s jakýmsi údivem, ale neprojevil to.

— Bratři se hubí, — pokračoval, — otec rovněž. A jiné hubí zároveň se sebou. Je v tom »zemní karamazovská síla«, jak nedávno se vyslovil otec Paisij, — zemní, živelná, neobdělaná... Ale nevím, vznášeli-li se nad touto silou duch boží. Jenom vím, že jsem sám Karamazov... Jsem mnich, mnich? Jsem mnichem, Lise? Vy jste to právě řekla, že jsem mnich.

— Ano, řekla.

— A snad ani nevěřím v boha.

— Že nevěříte, co je vám? — tiše a opatrně řekla Lise.

Ale Aljoša na to neodpověděl. Bylo zde v těch příliš náhlých slovech jeho cosi příliš tajemného a příliš subjektivního a snad nejasného i jemu, ale co už ho určitě mučilo.

— A k tomu ještě teď, kromě všeho ostatního, odchází můj přítel, první člověk na světě, opouští zemi. Kdybyste věděla, kdybyste věděla, Lise, jak jsem spjat, jak jsem' stmelěn duševně s tím člověkem. A hle, teď zůstanu sám... Přijdu k vám, Lise... napříště budeme spolu...

— Ano, spolu, spolu! Od nynějška navždy spolu po celý život. Poslyšte, polibte mne, dovolím vám to.

Aljoša ji políbil.

— Nu, teď jděte, bůh s vámi! (Pokřičovala ho.) Jděte rychle k němu, dokud je živ. Vidím, že jsem vás krutě zdržela. Budu se dnes modlit za něho a za vás. Aljošo, budeme šťastni! Budeme šťastni, budeme?

— Myslím, že budeme, Lise. Aljoša, když odešel od Lízy, rozhodl se, že nezajde k paní Chochlakovové, a ani se s ní nerozloučiv, chtěl odejít z domu.

Ale sotva otevřel dveře a vyšel na schody, vystoupila před ním najednou paní Chochlakovová jako by vyrostla ze země. Od prvního slova jejího Aljoša věděl, že tu na něho čekala schválně.

— Aleksěji Fjodoroviči, to je strašné. To jsou dětské hlouposti a všechno je nesmysl. Doufám, že vás ani nenapadne si myslet... To jsou hlouposti, hlouposti a hloupost! — \rhla se na něho.

— Jenom to neříkejte jí, — řekl Aljoša, — jinak se rozčilí a to by jí teď škodilo.

— Slyším rozumné slovo rozumného mladého muže. Mám tomu tak rozumět, že jste j^h přesvědčoval jenom pro^o, že jste nechtěl ze soustrasti k jejímu chorobnému stavu rozzlobit ji svými námitkami?.

— Och, nikoli, vůbec ne, mluvil jsem s ní úplně vážně, — řekl Aljoša pevně.

— Zde je vážný úmysl nemožný, nemyslitelný. A předně už vás teď ani jednou nepřijmu a za druhé odjedu a odvezu ji, abyste věděl.

— Ale proč, — řekl Aljoša, — vždyť to ještě není tak blízké, snad bude třeba čekat ještě půldruhého roku.

— Ach, Aleksěji Fjodoroviči, to máte skutečně pravdu, a za půldruhého roku se s ní tisíckrát pohádáte a rozejdete. Á já jsem tak nešťastna, tak nešťastna! Ať jsou to všechno hlouposti, ale mne to zdrtilo. Nyní jsem jako Famusov v poslední scéně, vy jste Čadský, ona je Sofije, a představte si, schválně jsem vyběhla sem na schody, abych se s vámi setkala, a tam se také ta osudná scéna odehrála na schodech. Slyšela jsem vše, sotva jsem to vydržela. Tak tohle je objasnění hrůz celé této noci a všech nedávných hysterických záchvatů! Dceři láska a matce smrt. Polož se do rakve. A nyní k druhé a nejhlavnější věci: jaké to bylo psaní, které vám napsala, hned mi je ukažte, ihned!

— Ne, není třeba, řekněte, jak je se zdravím Kateřiny Ivanovny, potřebuji to nutně vědět.

— Má dosud horečku, dosud se nevzpamatovala; její příbuzné jsou tady a jenom vzdychají a vytahují se nade tanou, Herzenstube přijel a tak se polekal, že jsem nevěděla, co se mu stalo a čím bych ho zachránila, chtěla jsem mu dokonce poslat pro doktora. Odvezli ho v mém voze. A pojednou k dovršení všeho, ještě vy s tím psaním. Ovšem všechno to má ještě půldruhého roku čas. Jménem všeho velkého a svatého, ve jménu umírajícího starce vašeho, ukažte mi to

psaní, Aleksěji Fjodoroviči, mně, matce! Chcete-li, držte je v prstech a já si je přečtu z vaší ruky.

— Ne, neukážu, Kateřino Osipovno, i kdyby to ona dovolila, neukážu. Zítra přijdu a chcete-li, budu s vámi o mnohých věcech rozprávět, ale teď — buďte sbohem!

A Aljoša seběhl se schodů na ulici.

II. SMERĐAKOV S KYTAROU.

Neměl příliš času.' Už ho, cosi napadlo, když se loučil s Lisou. Napadlo ho, jak by ihned pokud možno nejchytřeji chytil bratra Dmitrije, který se jasně před ním skrýval. Nebylo už brzo, bylo už téměř tři hodiny odpoledne. Celou svou bytostí Aljoša toužil do kláštera ke svému »velikému« umírajícímu, ale potřeba viděti bratra Dmitrije ho překonala: v Aljošově mysli každou hodinou vzrůstalo přesvědčení o nevyhnutelné strašné katastrofě, která se připravovala. Snad by ani sám nebyl dovedl určitě říci, jaká to měla být katastrofa a co chtěl říci v tomto okamžiku bratrovi.

»Necht' můj dobrodinec umře beze mne, ale aspoň si celý život nebudu vyčítat, že jsem snad mohl něco zachránit a nezachránil jsem, že jsem kolem toho přešel, chvátaje domů Jednám-li tak, činím tak podle jeho velikého příkazu«

Jeho plán byl překvapit bratra Dmitrije zcela neočekávaně a přelézt proto jako včera onen plot, dostat se tak do zahrady a usednout do oné besídky.

»Není-li tam,« mýsl si Aljoša, »pak nic neřeknu ani Fomovi, ani jeho domácím, a budu tajně na něho v besídce čekati třeba do večera. Střeží-li jako dříve příchod Grušeňky, je velmi možné, že do besídky přijde«...

Aljoša si ostatně nelámal příliš hlavu podrobnostmi svého záměru, ale rozhodl se, že jej vyplní, i kdyby bylo nutno dostat se do kláštera až zítra...

Všechno se podařilo bez překážek: přelezl plot téměř na témž místě, jako včera, a potají se dostal do besídky. Nechtěl, aby si ho všimli: jak bytná, jak Foma (je-li tady), mohli pomáhat bratrovi a poslouchat jeho rozkazů, a buď Aljošu nepustiti do zahrady, nebo včas uvědomit bratra, že se na něho Aljoša ptal a že ho hledá.

V besídce nikdo nebyl. Aljoša si sedl na své včerejší místo a začal čekat. Prohlédl si besídku, zdálo se mu z nějakého důvodu daleko chatrnější, než včera; teď se mu zdálo, že je úplně zpustošená. Ale den byl právě tak jasný, jako včera. Na zeleném stole zůstala kruhovitá skvrna, bezpochyby po včerejší přelité skleničce s koňakem.

Do hlavy se mu plížily prázdné myšlenky, které se vůbec nehodily k věci, jako vždy v okamžicích nudného čekání: na příklad, proč, když sem teď přišel, si sedl právě přesně na totéž místo, na kterém seděl včera, a proč ne na jiné.

Posléze mu bylo velice smutno, smutno z děsivé nejistoty. Ale nesesedl ještě ani čtvrt hodiny, když pojednou, kdesi velmi blízko, bylo slyšeti akord kytary. Buď někdo seděl, nebo si právě sedl kdesi od něho na dvacet kroků v křoví, rozhodně ne dále. Aljošovi pojednou napadlo, že když včera odcházel od bratra z besídky, uviděl, jako by se před ním mihla vlevo u plotu zahradní, zelená nizoučká stará lavička uprostřed křovin. Bezpochyby právě na ni si teď sedli hosté. Ale kdo?

Jeden mužský hlas pojednou začal zpívat slad'oučkou fistulkou
kuplet, doprovázejí se na kytáře:

Co říci strašné síle, jež mne táhne k milé, pánbůh se smíííluj
nade mnou i jí, nade mnou i jí, nade mnou i jí!

Hlas umlkl. Tenor to byl lokajský, a také rytmus písne lokajský.
Jiný, tentokráte už ženský hlas, pojednou pronesl mazlavě, a jakoby
bojácně, ale nesmírně upejpavě:

— Proč k nám už tak dlouho nechodíte, Pavle Fjodoroviči, proč
námi všemi opovrhujete?

— Ale ba ne, — odpověděl mužský hlas, zdvořile sice, ale
především s důrazem a tvrdou důstojností. Bylo zřejmé, že muž byl
pánem a žena si ho nadcházela. »Ten muž — to je bezpochyby
Smerďakov«, pomyslel si Aljoša, »alespoň podle hlasu, a ta dáma to
je jistě dcera hospodyně tohoto domečku, která přijela z Moskvy,
nosí šaty s vlečkou a chodí k Marfě Ignatěvně na polévku«...

— Mám strašně ráda všelijaké verše, když jsou pěkné, —
pokračoval ženský hlas. — Proč nepokračujete?

Hlas začal znovu zpívat:

Dám korunu cara, ať je milka zdráva,
pánbůh se smiluj nade mnou i jí,
nade mnou i jí,

nade mnou i jí!

— Minule to dopadlo lépe, — podotkl ženský hlas. — Zpíval jste o koruně. »Ať milenka jest ti zdráva«, bylo to tak něžnější, bezpochyby jste to dnes zapomněl.

— Básně jsou hloupost — odsekl Smerďakov.

— Ale ne, mám ráda básničky.

— Ano, kdyby to byla báseň, ale vždyť je to úplná hloupost. Uvažte: kdo na světě mluví rýmy, a kdyby všichni začali mluvit rýmy, třeba na rozkaz představených, tak co bychom vlastně řekli? Básně se nám nehodí, Marie Kondratěvno.

— Jak jste rozumný, jak jste na to přišel? — lichotil se stále více a více ženský hlas.

— Mohl bych ještě více, znal bych ještě více, kdyby byl jiný můj úděl od dětství. Zabil bych každého v souboji na pistole, kdo by mi řekl, že jsem ničema, protože jsem se zrodil bez otce ze Smrduté, ale popichovali mne tím do očí i v Moskvě, kam se to dostalo pomoci Grigorije Vasiljeviče. Grigorij Vasiljevič mi vyčítá, že se bouřím proti svému zrození: »Ty jsi přece její útrobu rozevřel.« Třeba i útrobu, ale já bych se raději dal zabít ještě v mateřském životě, abych se vůbec nezrodil. Vypravovali mi na trhu, a vaše maminka mi to také vypravovala, protože je tak nedelikátní, — že má matka chodila s pejzy na hlavě a že byla velká jen dva lokte s okolkem; proč s okolkem, když je možno prostě říci něco přes dva lokte, jak to říkají

všichni lidé? Chtěla mluvit plačtivě, ale vždyť je to muzická, abych tak řekl, slza, to jsou přece muzické city. Může mít ruský mužik k vzdělanému člověku nějaké city? Pro svou nevzdělanost nemůže mít žádné city. Již od dětství, když uslyším »s okolkem«, tak jako bych se praštil hlavou do zdi. Nenávidím celé Rusko, Marie Kondratěvno.

— Kdybyste byl vojenským kadetíčkem nebo mladým husaříčkem, tak byste mluvil jinak, vytáhl byste šavli a hájil byste celé Rusko.

— Nejen, že nechci býti vojenským husaříčkem, Marfe Kondratěvno, ale dokonce si přeji zničení všech vojáků.

— A když přijde nepřítel, kdo nás bude hájit?

— Ale to není vůbec třeba. V dvanáctém roce, když bylo veliké tažení na Rusko císaře Napoleona I., otce nynějšího císaře, tak by bylo bývalo lépe, kdyby nás byli porazili Francouzi: moudrý národ by byl porazil hloupý a byl by nás připojil k sobě. A to by byl potom jiný pořádek.

— Jako by se oni tam měli lépe než my! Já bych nedala našeho frajírka ani za tři nejmladší Angličany, — řekla něžně Marie Kondratěvna, bezpochyby doprovázejíc v onom okamžiku tato svá slova toužebným pohledem.

— To jak se komu líbí.

— A vy jste sám jako cizinec, jako urozený cizinec, říkám vám to, ačkoli se stydím.

— Chcete-li vědět, tu v prostopášnosti se našim vyrovnají. Všichni jsou šejdíři, rozdíl je jen v tom, že tamější člověk chodí v lakových botách a náš ničema ve své bídě zapáchá, a nevidí v tom nic špatného. Ruský lid je třeba řezat, jak říkal správně včera Fjodor Pavlovič, ačkoli je to bláznivý člověk a všechny jeho děti také.

— Říkal jste sám, že si Ivana Fjodoroviče *vážíte*.

— A on o mně prohlásil, že jsem smradlavý lokaj. Myslí si, že bych se mohl bouřit; to se mýlí. Kdybych měl v kapse nějaké peníze, tak bych již zde dávno nebyl. Dmitrij Fjodorovič je horší, než jakýkoliv lokaj, i chováním i rozumem i svou bídou, neumí nic dělat, ale přece mu každý prokazuje úctu. Dejme tomu, že jsem polívkář, ale kdybych měl štěstí., tak bych mohl otevřít v Moskvě kavárenskou restauraci _na Petrovce. Protože umím zvláště vařit a v Moskvě ani jeden z kuchařů, kromě cizinců, neumí vařit zvláště. Dmitrij Fjodorovič je otrhanec, ale kdyby i vyzval na souboj nejurozenějšího hraběcího syna, tak se s ním bude bít, ale čím je lepší než já. Na příklad on je daleko hloupější než já. Kolik peněz již probil bez jakéhokoli užitku.

— Souboj, to je, myslím, pěkná věc, — podotkla náhle Marie Kondratěvna.

Jak pak to?— No, že je to tak strašné a odvážné, zvláště když mladí důstojníci s pistolemi střílí na sebe pro nějakou dívku. To je jako obrázek. Ach, kdyby dovolili, aby se mohly na to dívky dívat, hrozně bych to chtěla vidět.

— Možná, že je to příjemné, když člověk sám míří, ale když mu druhý zamíří přímo na hubu, tak to je myslím velmi hloupý pocit. To člověk odtamtud uteče, Mario Kondratěvno.

— Co pak byste utekl?

Ale Smerďakov ji neuznal za hodná odpovědět. Na okamžik nastala pomlčka, ale pak se opět ozval akord kytary a fistulový hlas zazpíval poslední slohu.

Přestanu pracovat,
budu se radovat,
každý den flámovat,
v hlavním městě bouřit,
nebudu se mořit,
nač pak se jen mořit,
vůbec bych se nechtěl mořit!

A tehdy se stala neočekávaná věc: Aljoša náhle kýchl; na lavičce rázem ztichli. Aljoša vstal a šel směrem k nim. Byl to skutečně Smerďakov, vyparáděný, napomádovaný a div ne nakadeřený, v lakových botkách. Kytara ležela na lavičce. Dáma byla Marie Kondratěvna, dcerka majitelky domu; měla bledomodré šaty s dvouloketní vlečkou. Byla to mladá dívka a nebyla ošklivá, ale měla velmi kulatý obličej a příliš pih.

— Bratr Dmitrij se vrátí brzy? — řekl Aljoša pokud možno nejklidněji. «

Smerďakov se pomalu zvedl s lavičky, zvedla se také Marie Kondratěvna.

— Proč bych měl vědět o Dmitriji Fjodoroviči, jiná věc, kdybych sloužil u něho jako strážce? — tiše, srozumitelně a pohrdavě odpověděl Smerďakov.

— Ale ptal jsem se prostě, nevíte-li to? — vysvětloval Aljoša.

— Nic nevím, kde je, ani nechci vědět.

— Ale bratr mi právě říkal, že ho o všem zpravujete, co se děje v domě, a že jste mu slíbil dát zprávu o tom, až přijde Agrafera Aleksandrovna.

Smerďakov na něho pomalu a klidně upřel oči.

— A jak pak jste se sem ráčil dostat, když jsou zdejší vrata zavřena na skobu? — zeptal se ho, dívaje se upřeně na Aljošu.

— Šel jsem za humny a přelezl jsem plot a šel jsem přímí • do altánu. Doufám, že mi odpustíte, — obrátil se k Marii

Kondratěvně. Chtěl jsem zastihnout bratra co nejdříve.

— Ale což bychom se mohli na vás zlobit, — řek'a protáhle Marie Kondratěvna, polichocena omlouváním Aljošovým, — vždyť přece i Dmitrij Fjodorovič chodí často tímto způsobem do altánu, a my ani někdy nevíme, zda již sedí v besídce.

— Právě nyní ho velmi hledám, chtěl bych ho vidět, nebo se dovědět od vás, kde je. Věřte mi, že jde o velmi vážnou věc.

— On nám nikdy nic neříká, — řekla Marie Kondratěvna.

— Ačkoliv sem chodí ze známosti, — začal znovu Smerďakov, — přece mne zde nelidsky obtěžuje stálým vyptáváním na milostpána: co se tam u něho děje, kdo tam chodí a kdo odchází, nemohu-li mu říci to nebo ono? Dvakrát mi vyhrožoval dokonce smrtí.

— Jak to smrtí? — podivil se Aljoša.

— Ale co pak je to u něho něco divného, u jeho povahy, vždyť jste ho včera sám viděl. Když, říká, propasu Grafu Aleksandrovnu, a ona tam přenocuje — tak že nebudu na živu. Bojím se ho moc a kdybych se nebál ještě něčeho jiného, musel bych to říci policii. Bůhví co ještě vyvede.

— Tuhle mu řekl: »Rozšaluju tě na kusy«, — dodala Marie Kondratěvna.

— Nu, když řekl »rozšaluji«, tak snad to bylo jen tak jak se mluví... poznamenal Aljoša. — Kdybych ho mohl nyní najít, tak bych cosi o tom řekl...

— Mohu vám říci jen jedno, — jako by si náhle vzpomněl Smerďakov. — Chodím sem ze staré sousedské známosti, jak pak bych sem nechodil? Avšak s druhé strany poslal mne dnes Ivan Fjodorovič ještě za svítání k němu do bytu, do Jezerní ulice, bez psaní, abych to řekl jen slovy, aby určitě přišel do zdejšího hostince na náměstí, že tam spolu poobědvají. Šel jsem tam, ale Dmitrije Fjodoroviče jsem v bytě nenašel, ačkoliv bylo osm hodin: »Byl tady,

říkají, ale odešel« — tak mi to řekli jeho bytní, jako by se na to smluvili. Nyní, možná v tomhle okamžiku, sedí s bratrem Ivanem Fjodorovičem v hostinci, poněvadž Ivan Fjodorovič nešel obědvat domů a Fjodor Pavlovič obědval již před hodinou a nyní si lehl a odpočívá. Prosím vás však naléhavě, abyste o mně a o tom, že jsem vám to řekl, nic neříkal, jinak mne za to zabije.

— Bratr Ivan zval Dmitrije dnes do hospody? — rychle se tázal Aljoša.

— Tak je to, prosím.

— Do hostince »U hlavního města« na náměstí?

— Ano, do toho hostince.

— Ano, to by bylo docela možné! — zvolal Aljoša velmi vzrušen.

— Děkuji vám, Smerďakove, to je důležitá zpráva, hned tam půjdu.

Jen mne nezrad'te, — řekl Smerďakov.

— Och ne, vejdu do hospody jakoby náhodou, buďte kliden.

— Ale co byste se namáhal, otevřu vám dvířka, — zvolala Marie Kondratěvna.

— Ne, tudy je blíž, přelezu zase přes plot.

Zpráva strašně ohromila Aljošu. Pustil se k hostinci. Neslušelo se mu však, aby chodil do hostince v tomto šatě, ale myslil si, že by se mohl na ně zeptat na schodech a vyvolati je. Avšak jakmile přišel k hostinci, otevřelo se pojednou okno a sám bratr {van na něho vykřikl z okna.

— Aljošo, nemůžeš sem hned přijít? Prokážeš mi velkou úsluhu.

— Docela rád, ale nevím, jak mohu jít v tomto šatě.

— Ale sedím v oddělené místnosti, jdi do předsíně, půjdu ti naproti...

Za minutu seděl Aljoša vedle bratra Ivan byl sám a obědval.

III. BRATŘI SE SEZNAMUJÍ.

Ivan však nebyl v oddělené místnosti. Byl to jen stůl u okna, oddělený zástěnami, avšak ty, kdož seděli za zástěnou, nemohl nikdo z místnosti viděti. Byl to první pokoj, kterým se vcházelo do ostatních místností, s buffetem u boční stěny. Běhali tudy ustavičně číšníci. Z hostů byl tu pouze jakýsi stařeček, voják na pensi, který pil v koutku čaj. Za to v ostatních místnostech hostince byl obvyklý hospodský ruch, bylo slyšeti volání na číšníky, otvírání lahví piva, klapot kulečnickových koulí, hru na harmonium.

Aljoša věděl, že Ivan do tohoto hostince téměř nikdy nechodil, a že vůbec hostince nemá příliš rád.

»Tak tedy,« pomyslel si, »sem bezpochyby přišel jen proto — aby se zde sešel, podle úmluvy, s bratrem Dmitrijem.« Avšak Dmitrij ještě nepřišel.

— Objednám ti uchu nebo něco k jídlu, vždyť žiješ jenom o čaji,
— zvolal Ivan, bezpochyby velmi spokojený, že přilákal Aljošu. Sám již poobědval a nyní pil čaj.

— Jen mi objednej uchu, potom se napiju i čaje, jsem hladov, — řekl vesele Aljoša.

— A co višňová zavařenina? Tady ji mají. Pamatuješ se, jak když jsi byl malý, jsi rád u Poljenova višňovou zavařeninu? ;

A ty se na to pamatuješ? Dej mi zavařeninu, mám ji i nyní rád.
Ivan zazvonil na číšníka a objednal uchu, čaj a zavařeninu.

— Pamatuju se na všechno, Aljošo, pamatuju se na tebe do jedenácti let, bylo mi tehdy patnáct let. Patnáct a jedenáct — to je takový rozdíl, že bratři v těchto letech nebývají nikdy kamarády. Nevím dokonce, zda jsem tě měl rád. Když jsem odejel do Moskvy, tu v prvních letech jsem na tebe ani nevzpomněl. Potom, když jsi sám přijel do Moskvy, viděli jsme se kdesi jen jednou a tady již žili čtyři měsíce a dosud jsme spolu nevyměnili ani slovo. Zítřa odjíždím, myslil jsem si právě, když jsem zde seděl, jak bych ho mohl uvidět, abych se s ním rozloučil, a tu právě jdeš tudy.

— A ty jsi si velmi přál mně uvidět?

— Velmi. Chci se s tebou seznámiti jednou provždy a chci, aby jsi mně také poznal. Ano, tak se chci rozloučiti. Podle mého mínění se nejlépe člověk seznámí s člověkem před rozloučením. Viděl jsem, jak jsi se na mne díval celé ony tři měsíce, a v tvých očích bylo jakési stálé očekávání, a to nemám rád, proto jsem se k tobě nepřiblížil. Avšak konečně jsem se naučil si tě vážit. Řekl jsem si: »Tento člověk stojí pevně na nohou«. Pamatuj si, ačkoliv se nyní směji, přece mluvím vážně. Vždyť přece stojíš pevně na nohou, že? Mám rád takové pevné lidi, ať stojí na čemkoli, ať jsou to „třeba takoví malí hošci, jako ty. Posléze mi nebyl tvůj vyčkávací pohled vůbec protivný, naopak jsem si nakonec zamiloval tvůj vyčkávací pohled... Zdá se mi, že mne máš, Aljošo, rád?

— Mám tě rád, Ivane. Bratr Dmitrij říká o tobě: Ivan, to je hrob. Já říkám o tobě: Ivan, to je hádanka. I nyní jsi pro mne hádankou, ale

něčemu jsem v tobě již porozuměl, a to teprve dnešního rána! — A čemu pak? — zasmál se Ivan.

— A nerozzlobíš se? — zasmál se Aljoša.

— Nu?

— Ale tomu, že ty jsi právě takový mladý člověk, jako všichni ostatní tříadvacetiletí mladí lidé, rovněž takový mladý, mlad'oučký, svěží a skvělý hošík, nu, zelený hoch. Neurazil jsem tě přece?

— Naopak, překvapil jsi mne shodou! — vesele a ohnivě zvolal Ivan, — věříš, že po dnešním našem setkání u ni jsem jen myslel na sebe, na tuto svoji tříadvacetiletou zelenost, a ty jsi to' nyní náhle uhodl a tím začínáš. Právě jsem zde seděl, víš, a říkal jsem si: kdybych nevěřil „v život, kdybych se zklamal v ženě, která mi byla drahá, kdybych se třeba zklamal v světovém řádu, kdybych se dokonce přesvědčil, že všechno je naopak nepořádný, prokletý a ďábelský chaos, kdyby mne třeba postihly všechny hrůzy lidského rozčarování — přece jen si budu přát žít, a jakmile jsem jen jednou přiložil kartu v onen pohár, tu se od něho neodtrhnu dokud ho nevypiji do dna! Ostatně, až mi bude třicet, odhodím bezpochyby pohár, ačkoliv ho nedopiji a odejdu... nevím kam, ale do třiceti let, vím to pevně, všechno zmůže mé mládí — jakékoliv rozčarování, jakýkoliv odpor k životu.

»Ptal jsem se sebe mnohokrát, zda je ve světě takové zoufalství, které by zmohlo ve mně tuto tupou a snad neslušnou dychtivost života, a shledal jsem, že jak se zdá, není takové zoufalství, ovšem

zase jen do třiceti let, a tehdy sám si toho již nebudu přát, tak se mi alespoň zdá.

»Tuto dychtivost života někteří souchotinářští, fňukaví moralisté nazývají často ničemnou, zvláště básníci. Tento rys je částečně karamazovský, to je pravda, tato dychtivost života, přes to, že v tobě také určitě vězí, ale proč by měla být ničemná? Přitažlivé síly je ještě mnoho na naší planetě, Aljoško. Chce se mi žít a žiji třeba proti logice. Necht' nevěřím ve světový řád, ale jsou mi drahé šťavnaté lístky, pučící z jara, je mi drahé modravé nebe, je mi drahý některý člověk, kterého někdy, věř mi, ani nevíš, proč miluješ, je mi drahý nějaký lidský hrdinský čin, ve který jsem již dávno snad přestal věřit, a přece jej ze starého zvyku ctím srdcem. Vida, přinesli ti uchu, dobré chutnání. Je, to skvělá ucha, tady vaří dobře.

»Chci se podívat do Evropy, Aljošo, pojedu odtud; vždyť vím, že pojedu jen na hřbitov, ale nejdražší, nejdražší hřbitov, to je to! Leží tam drazí nebožtíci, každý kámen nad nimi hlásá o takovém ohnivém bývalém životě, o takové vášnivé víře ve své skutky, ve svou pravdu, ve svůj boj a ve svou vědu, že vím předem, že padnu na zemi a budu líbat tyto kameny a plakat nad nimi — zatím co budu přesvědčen ve svém srdci, že to je již dávno hřbitov a nic více. A nebudu plakat ze zoufalství, nýbrž jen proto, že se budu radovat ze svých prolitých slz. Budu se upíjeti svou vlastní radostí.

— Miluji šťavnaté jarní lístky, miluji modravé nebe, to je to! To není rozum, to není logika. Tady miluješ svým nitrem, svými

útrobami chceš milovat: to jsi řekl překrásné, jsem tomu velmi rád, že se ti chce tak žít, — zvolal Aljoša, — myslím, že my všichni si musíme nejdříve zamilovat na světě život.

— Zamilovat si více život než jeho smysl?

— Jistě. Láska je přednější logiky, jak říkáš, jistě přednější, než logika a jen tehdy pochopím smysl. Vida, co mi již dávno tane na mysli. Polovina tvé věty je vykonána, Ivane, a využita: miluješ život. Nyní je třeba postarat se o tvou druhou polovinu a jsi zachráněn.

— Cože mne zachraňuješ, vždyť snad nehynu! A v čem vězí ona tvá druhá polovina?

— V tom, že je třeba vzkřísiti tvé nebožtíky, kteří možná nikdy neumřeli. Nu, dej sem čaj. Jsem rád, že spolu mluvíme, Ivane.

— Vidím, že jsi nějak nadšen. Miluji velice takové professions de foi právě od takových... noviců. Jsi pevný člověk, Aleksěji. Chceš opravdu odejít z kláštera?

— Opravdu. Můj starec mne posílá do světa.

— Tak se tedy ještě uvidíme ve světě. Uvidíme se do třiceti let, když se budu odtrhávati od poháru. Otec se nechce odtrhnouti od svého poháru do sedmdesáti let, myslí dokonce do osmdesáti let, říkal mi to sám, a to velice vážně, ačkoliv je šašek. Postavil se na své chlípnictví a stojí jako na kameni... ačkoliv po třiceti letech není snad možno na něčem jiném stát, než na tom... Ale do sedmdesáti let je to podlé, lépe do třiceti. Je třeba zachovati »odstín šlechtnosti«, klamati se. Neviděl jsi dnes Dmitrije?

— Ne, neviděl jsem ho, ale viděl jsem Smerďakova, — a Aljoša vypravoval bratrovi rychle a podrobně o svém setkání se Smerďakovem. Ivan počal náhle starostlivě naslouchat, a na cosi se také otázel.

— Jen mne prosil, abych nevypravoval bratru Dmitrijovi o tom, co o něm hovořil, — dodal Aljoša.

Ivan se zachmuřil a zamyslel.

— Ty jsi se zachmuřil k vůli Smerďakovovi, — zeptal se Aljoša.

— Ano, k vůli němu. Čert ho vem, Dmitrije, skutečné jsem ho chtěl vidět, ale nyní není třeba... — řekl neochotně Ivan.

— A ty skutečně tak brzy odjedeš, bratře?

— Ano.

— A co Dmitrij a otec? čím se to skončí? — řekl polekaně Aljoša.

— Ale dej mi pokoj s těmi tahanicemi! Co je mi do toho?

Což pak jsem strážce svého bratra Dmitrije? — podrážděně odsekl Ivan, ale náhle se hoře usmál: — Kainova odpověď bohu o zabitém bratrovi, že ano, možná, že na to myslíš v tomto okamžiku? Nu, čert ho vem, přece nemohu tady zůstat jako jejich strážce? Vyřídil jsem si své věci a jedu. Snad si přece nemyslíš, že žárlím na Dmitrije, že jsem mu přebíral celé ty tři měsíce jeho krasavici Kateřinu Ivanovnu. Ech, čert to vem, měl jsem dost svých věcí. Vyřídil jsem je a jedu. Před chvílí jsem je vyřídil, ty jsi byl svědkem.

— To myslíš u Kateřiny Ivanovny?

— Ano, u ní, naráz jsem to ukončil a co ještě? Co je mí do Dmitrije? Dmitrij s tím nemá nic co dělat! MSI jsem své vlastní věci s Kateřinou Ivanovnou. Naopak, sám víš, že Dmitrij se choval, jako by byl se mnou smluven, vždyť jsem ho o to vůbec neprosil, nýbrž on sám mne vítězoslavně doporučil a požehnal mi. To je všechno směšné Ne, Aljošo, ne, kdybys věděl, jak je mi nyní lehce! Seděl jsem nyní zde a obědvám, věříš, chtěl jsem si objednat šampaňské, abych oslavil první hodinu svobody. Fuj, téměř půl roku: a náhle naráz, naráz jsem se všeho zbavil. Nu, co pak jsem si včera nemyslel, že stačí si jen přát a všechno bude skončeno.

— To mluvíš o lásce, Ivane.

— Chceš-li, tedy v lásce, ano. Zamiloval jsem se do slečinky z pensionátu. Trápil jsem se s ní a ona mne trápila. Seděl jsem nad ní... a náhle všechno sletělo. Před chvílí jsem mluvil nadšeně, ale vyšel jsem a rozesmál jsem se — věř tomu. Neříkám to doslova.

— Říkáš to i nyní vesele, — poznamená! Aljoša, dívaje se na jeho skutečně náhle rozveselenou tvář.

— Ale což jsem věděl, že ji vůbec nemiluji! Cheche! Vida, a ukázalo se, že ne. Ale vždyť se mi líbila, jak se mi před chvílí líbila, když jsem řečnil. A víš, i nyní se m: hrozně líbí — ale naproti tomu jak lehké je od ní odejít Nemyslíš si, že se vychloubám?

— Ne, jen že to snad nebyla láska.

— Aljoško, — zasmál se Ivan, — nepouštěj se do úvah o lásce! Tobě se to nepatří. Před chvílí, to ano, před chvílí jsi to vystihl!

Dokonce jsem zapomněl tě za to políbit... a jak mně trápila! Opravdu jsem tam seděl s posledním úsilím. Och, věděla, že ji miluji! Milovala mne a nikoli Dmitrije, — vesele tvrdil Ivan. — Dmitrij je jenom poslední úsilí. Všechno, co jsem jí tuhle říkal, je skutečná pravda. Ale věc je v tom, o to nejvíce jde, že by potřebovala snad nějakých patnáct nebo dvacet let, než by uhodla, že Dmitrije vůbec nemiluje a že miluje jenom mne, kterého trápí. A snad to ani neuhádne nikdy, nehledě ani na dnešní lekci. Nu, a jř tomu lépe: vstal jsem a odešel navždy. Ostatně co teď dělá? Co se tam stalo, když jsem odešel?

Aljoša mu vyprávěl o hysterickém záchvatu a o tom, že je teď snad bez sebe a že blouzní.

— A nelže Chochlakovová?

— Zdá se, že ne.

— Je to třeba vyšetřit. Ostatně na hysterický záchvat ještě nikdy nikdo neumřel. A i když je to hysterický záchvat, vždyť bůh z lásky obdařil ženy hysterií. Nepůjdu tam vůbec. Proč bych tam zase lezl.

— Ale vždyť jsi jí právě řekl, že tě nikdy nemilovala.

— To jsem řekl schválně. Aljoško, objednáám šampaňské, připijeme si na svou svobodu. Ne, kdybys věděl, jak jsem šťasten.

— Ne, bratře, raději nebudem pít, — řekl pojednou Aljoša, — jsem na to příliš smutný.

— Ano, ty už jsi dávno smuten, už to dávno pozoruiu, Tak ty jistě zítra ráno pojedeš?

— Ráno? Neříkal jsem že ráno... A ostatně snad ráno. Věřil bys, dnes jsem tady obědval sám, abych nemusel obědvat se staříkem, tak se mi stal protivným. Už jenom k vůli němu Bych byl již dávno odejel. A co se tak znepokojuješ, že odjíždím. Vždyť máme spolu ještě bůhví co času do mého odjezdu. Celá věčnost času, nesmrtelnost!

— Odjíždíš-li zítra, jaká je to věčnost?

— Ale což se to všechno týká nás dvou? — zasmál se Ivan, — vždyť si jistě ještě všechno řekneme, všechny své věci, pro které jsme sem přišli. Proč se díváš s takovým údivem? Odpověz: proč jsme se zde sešli? Abychom mluvili o lásce ke Kateřině Ivanovně? O staříkovi a o Dmitrijovi? O cizině? O osudné situaci Ruska? O císaři Napoleonu? Proto jsme se tu sešli? ,....

— „Ne, proto ne.

— Tak tedy sám chápeš, proč. Jiné baví to, a nás, mladou generaci, ono, my musíme především řešiti věkovité otázky, to je naše starost. Celé mladé Rusko teď rokuje jenom o věčných otázkách. Zvláště teď, když dědci všichni se začali pojednou zabývat praktickými otázkami. Proč jsi se po celé tři měsíce na mne díval s očekáváním? Aby ses mne zeptal: »Věříš, či vůbec nevěříš«, — jen proto jste ke mně vysílal své tříměsíční pohledy, Aleksěji Fjodoroviči?

— Snad je tomu tak, — usmál se Aljoša. — Ale nevysmíváš se mi teď, bratře?

— Já, že se vysmívám? Přece nebudu chtít zarmoutit svého bratříčka, který tři měsíce se na mne díval v takovém'očekávání. Aljošo, podívej se dobře: vždyť já jsem navlas právě takový maličký hošíček jako ty, jenomže nejsem' novic. Vždyť jak si ruští hošici dosud počínají? Totiž ti ostatní? Hle, na příklad, sem, do zdejšího smradlavého výčepu, se scházejí, sednou si do kouta. Celý život před tím neznali druh druhu, a až vyjdou z výčepu, čtyřicet let zase ho nebudou znát druh druhu, nu a což, o čem budou uvažovat, když se na minutku sesli ve výčepu? Zcela určitě o světových otázkách, je-li bůh, je-li nesmrtelnost. A kteří z nich v boha nevěří, ti začnou mluvit o socialismu a anarchismu, o přetvoření všeho lidstva podle nového řádu, tak vždyť je to konec konců totéž, jsou to stále tytéž otázky, jenom načaty s druhého konce. A spousta, spousta nejoriginálnějších hošíků dělá jenom to, že stále u nás mluví o věkovitých otázkách. Což tomu není tak?

— Ano, pravému Rusovi jsou otázky, je-li bůh a její nesmrtelnost, nebo, jako ty říkáš, otázky s druhého konce, jsou ovšem otázkami nejprzednějšími a nejdůležitějšími, a je to tak třeba, — řekl Aljoša, dívaje s na bratra stále s týmž tichým a zkoumavým úsměvem.

— Víš, Aljošo, být Rusem není někdy vůbec rozumné, ale přece si nelze představit nic hloupějšího, než to, čím se teď zabývají ruští hoši. Ale jednoho ruského hochu. Aljošku, mám strašně rád.

— Jak jsi to krásně vyslovil, — zasmál se pojednou Aljoša.

— Nu, tak tedy řekni, čím máme začít, urči sám, — bohem? Existuje-li bůh, což?

— Čím chceš, tím začni, třeba »s druhého konce«. Vždyť jsi včera u otce prohlásil, že není boha, — pátravě se Aljoša podíval na bratra.

— Včera při obědě u starého jsem tě tím schválně dráždil a viděl jsem, jak se ti rozhořely oči. Ale nyní bych si docela rád s tebou pohovořil a říkám to velmi vážně. Chtě! bych se s tebou spřátelil, Aljošo, protože nemám přátel, chci to zkusit. Nu, tak si představ, že snad přece uznávám boha, — zasmál se Ivan, — pro tebe je to neočekávané, což?

— Ovšem, nežertuješ-li i teď.

Nežertuješ-li! To včera řekli u starce, že žertuji. Víš, holoubku, v osmnáctém století byl jeden starý hříšník, kteří pravil, že kdyby nebylo boha, musel by být vymyšlen, s'il n'existait pas Dieu, il faudrait l'inventer. A skutečně boha vymyslel člověk. A to není divné a nebylo by to zvláštní, že bůh skutečně existuje, ale to je divné, že taková myšlenka, — myšlenka o nezbytnosti boha — mohla vlézt do hlavy takovému divokému a zlému zvířeti, jako je člověk, je tak svatá, je tak dojemná, je tak moudrá a t&k dělá člověku čest!

»Pokud se mne týká, už jsem se dávno rozhodl nepřemýšlet, stvořil-li člověk boha, či bůh člověka. Přirozeně nezačnu se probíratí všemi současnými axiomy ruských hochů o tomto tématu, která jsou houfně odvozena z evropských'hypothés; protože co je na západě hypothesou, u ruského hochu se ihned mění v axiom, a nejenom u

hochů, ale, prosím, i u mnohých profesorů, protože i ruští profesori jsou LI nás velmi často týmiž ruskými chlapci. A proto všechny hypotheses obcházím.

»A k čemu my dva teď směřujeme«? Směřujeme k tomu. abych ti mohl pokud možno nejrychleji vyložit svou bytost, totiž jaký jsem člověk, več věřím a na co doufám, je tomu přece tak, že? A proto prohlašuji, že uznávám boha přímo a prostě. Ale je přece třeba podotknout toto: existuje-li bůh a stvořil-li skutečně zemi, pak, jak dobře víme, stvořil ji podle zákonů euklidovské geometrie, ale rozum lidský stvořil jen s chápáním tří rozměrů prostoru. Avšak byli a jsou ještě i teď geometrové a filosofové a dokonce velmi znamenití, kteří pochybují o tom, že by celý svět, nebo, abychom to vyslovili ještě obsírněji, — všechno, co existuje, bylo stvořeno jen podle zákonů euklidovské geometrie, dokonce se odvažují snít, že dvě rovnoběžné přímky, které podle Euklida za nic se nemohou sejít na zemi, že se snad přece sejdou kdesi v nekonečnu.»Já, holoubku, jsem to rozřešil tak, že nemohu-li pochopit ani to, jak bych potom mohl pochopit boha. Přiznávám se pokorně, že nemám vůbec schopností řešit takové otázky, mám rozum euklidovský, pozemský, a proto jakým nástrojem bych uvažoval o věcech, které nejsou z tohoto světa? A i tobě radím, kamaráde Aljošo, abys o tom nikdy neuvažoval a už dokonce ne o bohu, existuje-li, či nikoli. Všechny tyto otázky vůbec neodpovídají rozumu, který je stvořen tak, že může chápat jenom tři rozměry.

»A tak tedy uznávám boha a nejenom ochotně, nýbrž, nedosti na tom, uznávám i jeho velemoudrost i jeho cíl, — které už vůbec neznáme, věřím v pořádek, ve smysl života, věřím ve věčnou harmonii, ve které se jaksi všichni slijeme, věřím v slovo, ke kterému spěje celý svět a které samo »bylo u boha« a které je samo bůh, nu, a tak dále, a tak dále a tak dále do nekonečna. O této věci bylo naděláno spousty slov. Zdá se, že už jsem na správné cestě — což?

»Nuže, tedy si představ, že v definitivním resultátu tento boží svět — neuznávám, ač vím, že existuje, ale vůbec jej neuznávám. Neříkám, že neuznávám boha, rozuměj tomu, ale neuznávám svět, který stvořil, neuznávám boží svět a nemohu jej uznati.

»Opravuji se: jsem přesvědčen, jako dítě, že utrpení přejdou a vymizí, že zmizí celá urážlivá komika lidských sporů jako ubohý bludný obraz, jako maličký hnusný výmysl slabého a maličkého, jako atom lidského euklidovského rozumu, že posléze ve světovém finále v okamžiku věčné harmonie se stane a vyvstane cosi tak drahocenného, že to postačí na všechna srdce, na utišení všeho rozhořčení, na vykoupení všech zločinů lidí, vší krve, již sami prolili, že to bude tolik, aby bylo možno nejenom odpustit, nýbrž i učinit: zadost za všechno, co se dalo s lidmi, — nechť se to všechno stane a objeví, ale já to neuznávám a nechci uznat! Nechť se také „rovnoběžné přímky sejdou a uvidím to sám: uvidím a řeknu, že se sešly, ale přece tomu neuvěřím.

»To je moje bytost, Aljošo, to je má teso. Tohle jsem ti vyprávěl vážně. Schválně jsem ten náš rozhovor začal tak hloupě, že hloupěji si to nelze představit, ale dostal jsem se ke své zpovědi, protože ji právě ty potřebuješ. Nepotřeboval jsi se nic nedozvědět o bohu, ale potřeboval jsi se jenom dozvědět, čím žije bratr, kterého miluješ. Řekl jsem to.

Ivan zakončil svou dlouhou tirádu pojednou jakýmsi zvláštním a neočekávaným citem.

— A proč jsi začal tak »hloupě, že hloupěji si to nelze představit?« — zeptal se Aljoša, dívaje se na něho zádušně.

— Ale především třeba proto, aby to bylo v ruském slohu. Ruské rozhovory o těchto tématech jsou „vždy vedeny nejhloupějším způsobem. A za druhé proto, že čím se mluví hloupěji, tím je člověk blíže k věci. Čím hloupěji, tím jasněji. Hloupost je stručná a bez chytrosti, ale rozum se vykrucuje a schovává. Rozum je ničema, ale hloupost je přímá a poctivá. Dovedl jsem věc až k zoufalství a čím jsem ji předvedl hloupěji, tím je to pro mne výhodnější.

— Vysvětlíš mi, proč ^neuznáváš svět? — řekl Aljoša.

— Ovšem, že ti to vysvětlím, není to tajemství, vždyť k tomu směřuji. Bratříčku můj, nechci tě rozvrátit a zbavit tě tvého pilíře, nýbrž snad bych se chtěl sám tebou vyléčit, — usmál se pojednou Ivan, docela jako maličký krotký hošík.

Ještě nikdy Aljoša neviděl u něho takového úsměvu.

IV. VZPOURA.

— Musím se ti k něčemu přiznat, — začal Ivan. — Nikdy jsem nemohl pochopiti, jak je možno milovati své bližní. Právě bližní, podle mého mínění, není možno milovati, sňal jen vzdálené. Četl jsem kdesi cosi o Janu Milostivém (světci), že když k němu přišel hladový a zkrhlý člověk a prosil ho, aby ho zahřál, lehl si s ním do postele, objal ho a počal mu dýchat do úst, hnisajících a nepříjemně páchnoucích od nějaké hrozné nemoci. Jsem přesvědčen, že to udělal s přemáháním, s falešným přemáháním, protože si stanovil lásku za povinnost, z jakéhosi pokání, jež vložil na sebe. Abychom si mohli zamilovat člověka, je nutno, aby se schoval, neboť jak jen ukáže svou tvář — tak je po lásce.

—O tom mluvil několikrát starec Zosima, — podotkl Aljoša, — říkal také, že lidská tvář překáží často mnohým, ještě nezkušeným, v lásce k lidem. Avšak vždyť je mnoho lásky mezi lidmi, téměř podobné lásce Kristově. Víím to sám, Ivane...

—Nu, a já to dosud ještě nevím a nedovedu pochopit A I nesčíslné množství lidí také. Otázka vězí v tom, je-li to vinou špatných vlastností lidí, nebo proto, že jejich povaha je taková? Podle mého mínění je Kristova láska k lidem svého druhu div nemožný na zemi. Pravda, byl to bůh. Ale my nejsme boží.

Předpokládejme, že na příklad já mohu hluboce trpět, ale jiný nemůže nikdy vědět, do jaké míry trpím, protože je právě jiný a není

já a kromě toho zřídka kdy je ochoten člověk uznati jiného člověka za trpitele (jako by to byla nějaká hodnost).

Proč myslíš, že není ochoten? Protože, na příklad, páchnu, nebo mám hloupou tvář, nebo protože jsem mu jednou šlápl na nohu.

»A kromě toho je utrpení a utrpení, ponižující utrpení, ponižující mne. Na příklad hlad, to ještě připustí můj dobrodinec, ale bývá vyšší utrpení, za myšlenku na příklad, a to připustí jen v řídkých případech, protože se na příklad na mne podívá a náhle' uvidí, že nemám vůbec takovou tvář, jakou by měl míti podle jeho představy člověk, jenž trpí pro jakousi ideu, a proto ihned mi přestane prokazovat dobrodiní a vůbec ne ze zlého srdce.

»Žebráci, hlavně slušní žebráci, neměli by nikdy ukazoval svůj zevnějšek, nýbrž žebrot jen inzeráty v novinách. Abstraktně je možno ještě milovati bližního, dokonce někdy zdálky, ale zblízka téměř nikdy. Kdyby bylo všechno, jako na scéně, v baletu, kde když vystupují žebráci, přijdou v hedvábných hadrech a roztrhaných krajkách a prosí o almužnu graciesně tancující, nu, tak bychom v nich mohli míti snad zálibu.

»Ale míti v něčem zálibu, to neznamena ještě milovat. Nu, nechme toho, chtěl jsem ti jen vysvětliti své stanovisko. Chtěli jsem mluvit o utrpení lidstva vůbec, ale bude lépe, když si promluvíme jen o utrpení dětí. To není pro mne docela, výhodné. Za prvé děti je možno milovati dokonce zblízka, dokonce špinavé, dokonce s ošklivými tvářemi (ale zdá se mi, že děti nemají nikdy ošklivé tváře).

Za druhé o dospělých nebudu ještě mluvit, protože kromě toho, že jsou odporní a nezaslouží si lásky, jsou stížení odplatou.

Snědli jablko moudrosti, poznali dobro a zlo a jsou »jako bohové«. I nyní ho jedí.

»Avšak děti ještě nic nesnědly a nejsou ještě ničím vinny. Máš rád děti, Aljošo? Víím, že je máš rád, a proto pochopíš proč chci nyní mluvit jen o nich.

»Trpí-li děti na zemi také hrozně, trpí ovšem za své otce, jsou potrestány za své otce, kteří snědli jablko — ale vždyť to je uvažování z jiného světa, nepochopitelné lidskému srdci zde, na zemi. Není přece možno, aby trpěl nevinný za jiného a ještě takový nevinný! Podívej se na mne, Aljošo. Mám také hrozně rád děti. A pamatuj si, krutí lidé, vášniví, chlípni, Karamazovové, mají často velmi rádi děti. Děti, dokud jsou dětmi, na příklad do sedmi let, se strašně liší od lidí: jako by to byly jiné bytosti s jinou povahou.

»Viděl jsem jednoho loupežného vraha v trestnici: ještě v době jeho kariéry, když pobíjel celé rodiny v domech, do kterých se v noci vloupal, přihodilo se mu, že zavraždil také několik dětí. Avšak když seděl v žaláři, tak je vášnivě miloval. Nic jiného nedělal, než se díval na děti, hrající si na žalářním dvoře. Jednoho malého hošíka naučil chodit k němu pod okno a hošík se s ním velice spřátelil. Nevíš, proč nač to říkám, Aljošo? Bolí mne hlava a je mi smutno.

— Mluvíš s podivným vzezřením, — poznamenal s neklidem Aljoša, — jako bys byl šílený.

— Mimochoodem, nedávno mi vypravoval jeden Bulhar v Moskvě, — pokračoval Ivan Fjodorovič, jako by neposlouchal bratra, — jak Turci a Čerkesové, tam u nich v Bulharsku, provádějí všude zločiny, bojíce se hromadného povstání Slovanů. — To jest pálí, vraždí, znásilňují ženy a děti, přibíjejí vězňům uši k plotu hřebíky, nechávají je tam do rána a ráno je pověsí a tak dále, představit si všechno není možné.

»Mimochoodem řečeno, mluví se někdy o »zvířecké krutosti lidí, ale to je strašně nespravedlivé a urážlivé pro zvířata: zvíře nemůže býti nikdy tak kruté, jako člověk, tak herecky, tak umělecky kruté. Tygr prostě kouše a trhá, umí jen to, vůbec by mu nenapadlo, aby přibíjel lidi za uši hřebíky na noc, a i kdyby to mohl dokonce udělat. Tito Turci mezi jiným mučili s perversí i děti, počínaje tím, že je kynžálem párali ze života matčina, a konče tím, že házeli kojence do vzduchu a chytali je na bodáky před“ očima matek. Před očima matek — a to jim připravovalo hlavní rozkoš. »Avšak poslyš nyní jeden obrázek, který mne velmi zajímal. Představ si kojence v rukou chvějící se matky, a kolem ní Turky, kteří vrazili do světnice. Vymyslili si veselou hru: mazlí se s dítětem, smějí se, aby je rozesmáli, podaří se jim to a kojenec se směje. V témž okamžiku namíří na ně Turek pistoli na čtyři pídě od jeho tváře. Hošík se radostně směje, vztahuje ručky, aby chytil pistoli, a náhle uměle spouští kohoutek, střílí přímo do obličeje dítěte a rozdrtí mu

hlavičku... Je to umělecké, že je to pravda? Ostatně, jak se říká, mají Turci velice rádi sladkosti.

— Bratře, nač to všechno vypravuješ? — zeptal se Aljošo.

— Myslím, že když d'ábel neexistuje, že ho tedy vytvořil člověk a vytvořil ho podle svého obrazu a podoby.

— Tak tedy jako boha.

— Umíš tak výborně obracet slova jako Polonius v »Hamletovi«, — zasmál se Ivan, — chytil jsi mne za slovo; nechť, jsem tomu rád. Je pěkný tvůj bůh, jen co je pravda, když ho vytvořil člověk podle svého obrazu a podoby. Ptal jsi se mne právě nač a proč jsem to vypravoval — víš, jsem milovník a sběratel některých faktů a věř mi, zapisuji si a sbírám z novin a z vypravování, kde se mi namane, příběhy jistého druhu a jíž mám pěknou sbírku. Turci ovšem patří také do sbírky, ale to jsou všechno cizinci.

»Mám také i domácí obrázky, a dokonce lepší, než turecké. Víš, u nás si víc potrpíme na bití, na důtky a kančík, to je naše, to si nedáme vzít. Za hranicemi nyní se nebije vůbec. Tam se zlepšily mravy, neboť tam mají takové zákony, že člověk nesmí člověku nařezat, ale to si nahrazují něčím jiným, a také čistě národním, jako u nás, a to tak národním, že by to u nás snad bylo nemožné, ačkoli, jak se mi zdá, si to osvojujeme zvláště v dobách náboženského hnutí ve své vyšší společnosti.

»Mám překrásnou brožurku, překlad z francouzštiny, o tom, jak v Ženevě, zcela nedávno, celkem před pěti lety. popravovali jakéhosi

zločince a vraha Richarda, třiatvacetiletého mladíka, který se dal na pokání a obrátil se na křesťanskou víru ještě před popravištěm.

»Tento Richard byl nemanželské dítě, jež rodičové, když byl ještě šestiletým dítětem, d a r o v a l i jakýmsi horalům, švýcarským pastevcům, a ti ho vychovali, aby ho mohli užívat k práci. Rostl u nich jako divoké zvíře, pastevci ho nenaučili ničemu, naopak, když mu bylo sedm let, posílali ho již pásti stádo do deště a mrazu, téměř bez oděvu a nedávající mu téměř žádnou potravu, a to se ví, když to dělali, nikdo z nich na to nemyslel a nelitoval toho, naopak domníval se, že má k tomu plné právo, neboť Richard byl jim darován jako věc a oni nepokládali dokonce za nutné ho živit.

»Sám Richard svědčí, že v oněch letech si hrozně přál, jako marnotratný syn v evangeliu, jíst mláto, jež dávali sviním, které vykrmovali na prodej, ale ani to mu nedali a bili ho, když je kradl sviním z koryta. A takovým způsobem strávil své celé dětství a jinošství, do těch dob, dokud nevyrostl a nezesílil a pak šel sám krást. Divoch počal vydělávati peníze nádenickou prací v Ženevě, co vydělal propil, žil jako vyvrhel a skončil tím, že zabil jakéhosi starce a oloupil ho...

»Chytili ho, soudili a odsoudili k smrti“ Tam nepanují, žádná sentimentalita. A tu v žaláři je okamžitě obklopen faktory a členy různých křesťanských společností, dobročinnými dámami a tak dále. Ve vězení ho naučili psát a číst, počali tnu vykládati evangelium, mluvili mu do svědomí, přesvědčovali ho, naléhali na něho,

domlouvali mu, dotírali a tu se na konec sám slavnostně přizná! Ke svému zločinu.

»Obrátil se, napsal sám soudu, že je vyvrhel, ale že přece na konec dosáhl milosti, že jeho osvětil bůh a poslal mu milost. Celá Ženeva byla vzrušena, celá dobročinná a zbožná Ženeva. Všechno, co bylo vyššího a vzdělanějšího, se k němu hrnulo do vězení; Richarda líbají, objímají:

»Ty jsi bratr náš, na tebe sestoupila milost!«. A Richard jen pláče radostí:

»Ano, na mne sestoupila milost! Dříve jsem v dětství a mládí si přál jen“ žrádlo sviní a nyní i na mne sestoupila milost, umírám v Pánu!«

»Ano, ano, Richarde, umři v Pánu, prolil jsi krev a musíš umřít v Pánu. Ačkoliv jsi nevinný, neboť si neznal vůbec Pána, když jsi záviděl žrádlo sviním a když tě bili za to, že jsi jim kradl žrádlo (a to jsi se dopouštěl špatného činu, protože krásti není dovoleno), ale ty jsi prolil krev a musíš umřít.« A tu nastává poslední den. Dojatý Richard pláče a nic jiného nedělá, než opakuje:

».Je to nejkrásnější ze všech mých dní, jdu k Pánu!«

»Ano,« křičí pastoři, soudci a dobročinné dámy, »je to tvůj nejšťastnější den, neboť jdeš k Pánu!« Všechno se hrne k popravišti za trestaneckou károu, na které vezou Richarda. v kočárech, pěšky. Nu, a přišli k popravišti:

»Umři, bratře náš,« křičí na Richarda, »umři v Pánu, neboť na tebe sestoupila milost boží!« A tak tedy vytáhli bratra Richarda, pokrytého polibky bratří, na popraviště, položili ho na guillotinu a usekli tnu bratrsky hlavu za to, že na něho sestoupila milost. Ne, je to charakteristické. Tato brožurka byla přeložena do ruštiny jakýmisi ruskými dobrodinci z vysoké společnosti, sympatisujícími s luteránstvem. a rozeslána při novinách a jiných publikacích zdarma pro osvícení ruského národa.

»Kousek s Richardem je pěkný tím, že je národní. Ačkoliv u nás by bylo nepěkné usekávat hlavu bratrovi, protože se stal naším bratrem a sestoupila na něho božská milost, přece opakuji, že u nás máme své kousky, které nejsou ani horší. Máme své blízké historické bezprostřední rozkoše při týrání bitím.

»Někrasov napsal verše o tom, jak mužík bije koně bičem do očí, »do pokorných očí«. Kdo neviděl nic takového? To je rusism. Popisuje, jak slabá kobylka, které naložili příliš velký náklad, uvázla s vozem a nemůže jej vytáhnout. Mužík ji bije, bije ji zuřivě, mlátí a na konec, nechápaje co dělá, v opojení bití ji řeže bolestně nesčíslněkrát: »Ačkoli nemáš sílu, táhni, umři a táhni!« Kobyla sebou trhá a počíná ji řezat, bezbrannou, po plačících, »pokorných očích«. Celá zmučená sebou trhla a vytáhla konečně náklad, kráčela dále, třesouc se na celém těle, ani nedýchajíc, šla jaksi bokem, jaksi připoskakujíc, nějak nepřírozeně a hanebně.

Někrasov to strašně popisuje.

»Avšak vždyť to je jenom kůň a koně dal sám bůh, aby je lidi řezali. Tak nám to vyložili Tataři a na památku nám dali knutu. Avšak je možno řezat i lidi. Hle, inteligentní vzdělaný pán a jeho dáma řezou vlastní dceru, sedmileté dítě, metlou. Mám to podrobně zapsáno. Tatínek je rád, že pruty mají suky: »bude to sladší«, říká. A tak tedy počíná »sekat« vlastní dceru.

Vím jistě, že jsou takoví sadisté, kteří se rozpalují s každou ranou do rozkoše, do skutečné rozkoše, s každou další ranou stále více a více, stále silněji. Řezou chvilku, řezou potom pět minut, řezou deset minut, dále, více, častěji, bolestněji. Dítě křičí, dítě na konec nemůže křičet, zalyká se: »Tatínku, tatínku, tatínečku, tatínečku«.

»Věc se dostane nějakou čertovsky neslušnou náhodou k soudu. Najme se advokát. Ruský lid již dávno nazval advokáta — »a plakat — najaté svědomí«. Advokát křičí na obhajobu svého klienta: »Věc je přece úplně prostá, rodinná a obyčejná, otec nasekal dceři a představte si, jak je to hanebné, že se to dostalo k soudu« Přesvědčení porotci se radí a vyřknou osvobozující rozsudek. Obecenstvo řve štěstím, že osvobodili mučitele — ech, nebyl jsem tam, ale byl bych jim hodil návrh zřídit stipendium na počest trapiče!... To jsou skvělé obrázky...

»Ale vím o dětech ještě lepší věci, sebral jsem velmi mnoho, velmi mnoho materiálu o ruských dětech, Aljošo. Pětiletou malou dívku nenáviděl otec i matka, »vážení, vysoce postavení lidé, vzdělaní a vychováni. Vidiš, ještě jedenkrát zdůrazňuji, že mnozí

lidé mají zvláštní vlastnost — zálibu v mučení dětí, ale jen dětí. Ke všem ostatním osobám lidského pokolení se tyto trýznitelé chovají blahosklonně a laskavě, jak se sluší na evropsky vzdělané a humánní lidi, ale hrozně rádi mučí děti, dokonce milují děti v tomto smyslu. V tomto případě zvláště vábí trýznitele bezbrannost těchto bytostí, andělská důvěřivost dítěte, které se nemá kam obrátiti, nemá se ke komu uchýliti — a ta všechno rozpaluje ohavnou krev trýznitele.

»V každém člověku se ovšem skrývá zvíře, — zvíře hněvivosti, zvíře náruživého sadismu z křiku mučené oběti, zvíře puštěné z řetězu, zvíře nemocí vypěstovaných prostopášností, podager, nemocných jater a tak dále. Tito vzdělaní lidé všemožně mučili tuto pětiletou dívčinku. Bili ji, řezali, kopali do ní nohama, nevědouc sami proč, mlátili ji, až byla samá modřina; na konec dosáhli vyšší zjemnělosti: v zimě v mrazu ji zavírali na celou noc na záchod za to, že v noc. nehlásila včas, že má potřebu (jako by pětileté dítě, spící andělským pevným spánkem, se mohlo tomu naučit) — za to jí namazali celou tvář výkaly a donutili ji jíst tyto výkaly — a to matka, vlastní matka ji nutila! A tato matka mohla spát, když v noci bylo slyšeti sténání ubohého dítěte, zavřeného v hnusném místě!

»Chápeš, když malá bytost, která si ani neumí uvědomit, co se s ní děje, bije se v hnusném místě, ve tmě a mrazu, drobounkou svou pěstičkou do prsíček a pláče svými krvavými pokornými slzami, modlí se »k pánbičkovi«, aby ji zachránil — chápeš to, takový

nesmysl, můj příteli a bratře, můj boží novici, můj pokorný bratře, chápeš, nač je třeba takového nesmyslu a nač byl stvořen!

»Říká se, že bez něho by nemohl býti člověk na zemi, neboť by nepoznal dobro a zlo. Tak nač poznávat toto čertovo dobro a zlo, když tolik stojí. Vždyť celý svět přiznání nestojí přece za tyto slzičky dítěte k »pánbíčkovi«. Nemluvím o utrpení dospělých, ti snědli jablko a čert je vem, ať si je třeba čert všechny vezme. Ale co tihle, tihle! Mučím tě, Aljoško, jako bys nebyl ve své kůži. Přestanu, chceš-li.

— To nevadí, chci se také mučit, — zahučel Aljoša.

— Jenom ještě jeden obraz, jen tak pro zajímavost, velič: charakteristický a hlavní věc, přečetl jsem si jej právě v jednom z našich historických sborníků, v »archivu« nebo v »starině«. Musím si to zjistit, zapomněl jsem dokonce, kde jsem to četl. Bylo to v nejhroznější době nevolnického práva, ještě na počátku století, ať žije Osvoboditel lidu!

»Tehdy na počátku století byl jeden generál, generál s velikými konexemi a bohatý statkář, ale patřil k těm (pravda, bylo jich již tehdy velmi málo) lidem, kteří když odešli na odpočinek ze služby, div že nebyli přesvědčeni, že si vysloužili právo na život a smrt svých podaných. Byli tehdy tací lidé. Nu, tedy žije si generál na svém statku s dvěma tisíci duší, vychloubá se, honí své drobné sousedy, jako by to byli jeho příživníci a šašci. Má psinec se stovkami psů a téměř sto psářů v uniformách, a všichni jsou na

koních, a tu se stalo, že jeden hoch z čeledi, malý hoch, osmiletý, hodil kdysi, když si hrál, kamenem na generálova oblíbeného honícího psa a poranil jej.

»Proč můj oblíbený pes kulhá ?« Vypravují mu, že ten malý hoch uhodil psa kamenem a poranil ho na noze.

»A to jsi ty« — podíval se na něho generál — »chopte se ho!« Chopili se ho, vzali ho matce, celou noc seděl v šatlavě a ráno, před svítáním, vyjíždí generál v celé parádě na lov. sedí na koni a kolem něho příživníci, psi, psáři, honci, všichni na koni. Kolem něho je shromážděna čeleď na výstrahu a vpředu, přede všemi stojí matka provinilého hochu.

»Vvedou hochu ze šatlavy. Zachmuřený, chladný, mlhavý podzimní den, hodící se pro lov. Generál nařizuje svléci hochu do nahá, svlékají ho, pláče, ztratil rozum strachem, ale nesmí ani ceknout.

»Žeňte ho!« velí generál.

»Běž, běž!« křičí na něho psáři, hoch běží...

»Štvát ho!« křičí generál a pouští na něho celou smečku loveckých psů. Uštval ho před očima matky a psi roztrhali dítě na kousky!... Generála, tuším, dali pod kuratelu... Nu... tak co s ním? Zastřelit? Pro uspokojení mravního citu zastřelit? Mluv, Aljoško!

— Zastřelit! — řekl tiše Aljoša s bledým, jaksi zkřiveným úsměvem, podívav se na bratra.

— Bravo! — zvolal Ivan v jakémisi nadšení, — když ty jsi to řekl, tedy... vida ho, mnicha! Tak ty máš taky běsa v srdéčku, Aljošo Karamazove!

— Řekl jsem hloupost, ale...

— To je to právě, že ale... — křičel Ivan, — věz, novici, že hlouposti jsou příliš nutný na zemi. Na hloupostech stojí svět a bez nich by se snad možná vůbec nic nestalo. Víme, co víme!

— Co ty víš?

— Nic nechápu, — pokračoval Ivan, jako by blouznil, — nechci nic nyní chápat — chci se přidržovati fakta. Dávno jsem se již rozhodl, že nebudu chápat, budu-li si přát něco pochopit, tak ihned zradím fakt, a proto jsem se odbodlal držeti se faktů...

— Nač mne zkoušíš? — zvolal vysílen naříkavě Aljoša, — řekni mi to přece konečně.

— Ovšem, že ti to řeknu, vždyť proto jsem to rozváděl, abych ti to řekl. Mám tě rád a nechci tě opustiti, nechci tě odstoupiti tvému Zosimovi.

Ivan se odmlčel na okamžik a jeho tvář náhle zesmutněla.

— Tedy poslyš: mluvil jsem o dětech jenom proto, aby to bylo názornější. O ostatních lidských slzách, kterými je napojena celá země, od kůry až do středu — jsem neřekl ani slova, schválně jsem zúžil svoje téma. Jsem štěnice a přiznávám se s úplným pokořením, že — vůbec nemohu pochopit, proč je to tak všechno zařízeno. Bezpochyby jsou lidé sami vinni: byl jim dán ráj, jim se však

zachtělo svobody, snesli oheň s nebes, dobře vědouce, že budou nešťastni, tak tedy proč jich litovat.

»Och, podle svého ubohého pozemského euklidovského rozumu vím jenom tolik, že utrpení existuje, že není viníků, že všechno vyplývá jenom jedno z druhého, přímo a prostě, že všechno teče a vyrovnává se, — ale vždyť to vše je jenom euklidovská hloupost, vždyť to vím, vždyť nechci podle ní žít! Co mi pomáhá, že není viníků a že všechno vychází jedno z druhého přímo a prostě, a že to vím — potřebuji odplatu, jinak zahynu. A odplatu nikoli někde a někdy v nekonečnosti, ale už tady na zemi a abych to sám uviděl.

»Uvěřil jsem tedy chci sám také uvidět, a budu-li v té době už mrtev, nechť mne vzkřísí, neboť projde-li všechno beze mne. bude to příliš veliká křivda. Netrpěl jsem jenom proto, abych sám sebou, svými zločiny a utrpeními měkce ustlal komusi v příští harmonii. Chci viděti na své oči, jak laň bude ležeti vedle lva a jak zavražděný vstane a obejmě svého vraha. Chci být při tom, až se všichni dozvědí, proč to všechno tak bylo. Na tomto přání jsou založena všechna náboženství na světě, a já věřím.

»Ale opět mi napadají děti, co si potom s nimi počnu? To je otázka, kterou nemohu rozřešit. Po sté opakuji, že otázek je spousta, ale že jsem vybral z nich jenom děti, protože při tom je zcela zřejmé, co chci říci. Poslyš: musíme-li všichni trpět, abychom v utrpení vykoupili věčnou harmonii, tak co s tím mají co dělat děti, řekni, prosím? Je docela nepochopitelné, proč musí procházet utrpením i

ony a proč děti musí vykupovat utrpením harmonií? Proč se ony také dostaly do materiálu a pomáhají samy sebou hnojit pro kohosi v příští harmonii. Chápu solidaritu ve hříchu mezi lidmi, chápu solidaritu v pomstě, ale nechápu solidaritu v hříchu s dětmi, a je-li pravda skutečně v tom, že děti jsou solidární s otci svými ve všech zločinech otců, pak tato pravda není z tohoto světa a je mi nepochopitelná.

»Některý šibal třeba řekne, že beztoho dítě vyroste a zhřeší, ale vždyť ještě nevyrostlo a už v osmi letech je uštváno psy. Och, Aljošo, já se nerouhám! Chápu, jak se musí otřásti vesmír, až všechno na nebi i pod zemí splyne v jediný chvalozpěv a všechno, co žije a žilo, bude volati: »Spravedliv jsi, hospodine, neboť se zjevily cesty tvé!« Až se matka obejmě s trapičem, který roztrhal psy jejího syna a všichni tři zvolají se slzami: »Spravedlivý jsi, hospodine«, pak ovšem nastane koruna poznání a všechno se zjeví.

»Ale právě zde je pomlčka — právě na to nemohu uvěřit. Pokud jsem na zemi, snažím se, abych si všechno vyřídil. Víš, Aljošo, snad se skutečně stane, že až se sám dožiji toho okamžiku, nebo vstanu z mrtvých, abych jej uviděl, pak snad i já zvolám se všemi, dívaje se na matku, která se objímá s trapičem dítěte: »Spravedlivý jsi, hospodine«, ale nechci to potom volat. Pokud je čas, snažím se zabezpečit se a pak se úplně vzdám vyšší harmonie. Nestojí ani za jedinou slzičku jediného toho umučeného dítěte, které se bilo pěstičkou do hrudi a modlilo se ve své smrduté díře nevykoupenými

svými slzičkami k »pánbíčkovi«. Nestojí za to, protože jeho slzičky zůstaly nevypoupeny. A musí být vypoupeny, jinak by nemohla být ani harmonie.

»Ale čím, čím je vypoupiš? Což je to možné? Snad ne tím, že budou pomstěny? Ale co je mi do jejich pomsty, čím je mi peklo pro trapiče, co tu může napravit peklo, když už byly umučeny? A jaká je vůbec harmonie, je-li peklo: chci odpustit, chci objímat a nechci, aby bylo ještě dále utrpení. A šla-li utrpení dětí na doplnění onoho množství utrpení, které je nevyhnutelné na vypoupení pravdy, pak tvrdím předem, že celá pravda nestojí za takovou cenu.

»Posléze nechci, aby matka se objímala s trapičem, který uštvál její dítě! Nesmí mu odpustiti. Chce-li, nechť odpust' za sebe, nechť odpustí svému trapiči své bezměrné mateřsko utrpení; ale nemá práva, aby odpustila utrpení svého uštvaneho dítěte, nesmí odpustiti trapiči, i kdyby mu odpustilo dítě samo! A je-li tomu tak, nesmí-li odpustit, kde je potom harmonie? Či jest na celém světě bytost, která by mohla měla právo odpouštět? Nechci harmonii, z lásky k lidstvu ji nechci. Raději chci zůstat s utrpeními nepomstěnými. Raději zůstanu při svém nepomstěném utrpení a při svém neuhašeném rozhorlení, i kdybych nebyl v p r á v i;

Příliš draze ocenili harmonii, takové vysoké vstupné je příliš na naši kapsu. A proto pospíchám, abych svou vstupenku honem vrátil. A jsem-li poctivým člověkem, pak jsem povinen ji vrátit pokud

možno nejrychleji. To také činím. Neříkám, Aljošo, že nevěřím v boha, jenom mu s veškerou úctou vracím vstupenku.

— To je vzpoura, — řekl Aljoša tiše, sklopiv oči.

— Vzpoura? Nechtěl bych slyšet od tebe takové slovo, — řekl Ivan dojat. — Což je možno vzpourou žít? A já chci žít. Řekni mi sám upřímně, vyzývám tě, — odpověz: představ si, že sám buduješ stavbu lidského osudu s cílem, abys ve velikém finále učinil lidi šťastnými, abys jim posléze dal mír a klid, ale že by bylo třeba a nevyhnutelně nutno utrápit proto jen jediné droboučké stvořeníčko, právě totéž dítě, které se bilo pěstičkou do prsou a na nepomstěných jeho slzičkách vystavět tuto budovu, řekni, zda bys souhlasil být architektem za těchto podmínek?

— Ne, nesouhlasil bych, — tiše pronesl Aljoša.

—A mohl bys připustiti myšlenku, že lidé, pro které stavíš, by souhlasili sami přijmouti své štěstí z neospravedlněné krve maličkého umučeného a že až toto štěstí přijmou, budou na věky šťastnými?

— Nikoli, nemohu to připustit. Bratře, — řekl pojednou Aljoša s jiskřícíma očima, — tys právě řekl: což jest v celém světě bytost, která by mohla a měla právo odpustit? Ale tato bytost existuje a může vše odpustit, všem a všechno a za v š e c h n o, protože sama obětovala svou nevinnou krev za všechny a za všechno. Zapomněl jsi na Něho, a na něm bude vystavěna stavba a jemu vstříc zvolají — »Spravedlivý jsi, hospodine, neboť zjevily se cesty tvé«...

— Ach, to je »Jediný Bezhříšný« a jeho krev! Nikoli, nezapomněl jsem na něho a naopak jsem se stále divil, že s ním tak dlouho nepřicházíš, protože pravidelně v takových sporech všichni vaši připomenou nejdříve jeho. Víš, Aljošo, nesměj se, kdysi jsem napsal báseň, asi před rokem. Můžeš ztratit se mnou asi deset minut, abych ti jí vyprávěl?

— Ty jsi napsal báseň?

— Ach nikoli, nenapsal, — zasmál se Ivan, — za celý život jsem nenapsal ani dva verše. Ale tuto báseň jsem si vymyslel a zapamatoval. Vymyslel jsem si ji s horoucností. Budeš mým prvním čtenářem, totiž posluchačem. A opravdu, Proč by autor ztrácel aspoň jediného posluchače, — usmál se Ivan. — Mám ji vypravovat?

— Dychtivě poslouchám, — řekl Aljoša.

— Moje báseň se nazývá » Veliký inkvizitor«, je to hloupost, ale chtěl bych ti jí říci.

V. VELIKÝ INKVISITOR.

— Vždyť ani tady není možno obejít se bez důvodu. To jest bez literárního důvodu, fuj, — zasmál se Ivan — a jaký já jsem spisovatel! Vidiš, můj děj se odehrává v šestnáctém století a tehdy — ostatně to musíš znát z gymnasia — tehdy právě bylo zvykem uváděti v poetických dílech na zemi vyšší síly. Nemluvím ani o Dantovi. Ve Francii soudní písaři a rovněž mniši v kláštorech dávali celá představení, ve kterých vystupovala na scéně Madonna, andělé, svatí, Kristus a dokonce bůh. Tehdy to bylo všechno velmi prostodušné. V »Notre Dame de Paris« Viktora Huga se líčí, jak na počest narození francouzského Dauphina, v Paříži, za Ludvíka XI., v síni radnice, se dává poučné a bezplatné představení lidu pod názvem »Le bone jugement de la très sainte et gracieuse Vierge Marie«, kde se objevuje Madonna osobně a pronáší svůj »bone jugement«. U nás v Moskvě, ještě před Petrem Velikým, byla téměř také taková dramatická představení, hlavně ze starého zákona, také byla hrána příležitostně; ale kromě dramatických představení kolovalo po celém světě tehdy mnoho pověstí a »básní«, ve kterých vystupovali, bylo-li toho třeba, svatí, andělé a všechny mocnosti nebeské.

V našich kláštorech se mniši rovněž zabývali překlady, opisováním a dokonce spisováním takových básní, ano ještě tehdy — za tatarské vlády. Existuje na příklad jedna klášterní legenda (ovšem přeložená z řečtiny) »Putování matky boží po mukách« s obrazy, jež se vyrovnají svou smělostí Dantovi. Matka boží navštíví peklo a provádí ji po

mukách »archanděl Michael«. Vidí hříšníky. Je tam mezi jiným jedna velmi zajímavá odrůda hříšníků v hořícím jezeře. Kteří z nich se pohrouží do tohoto jezera tak, že již nemohou vyplavat, na ty »zapomíná bůh«. — Výraz neobyčejně hluboký a silný. A tu zkormoucená a plačící Matka boží padne před božím trůnem a prosí o milost pro všechny v pekle, pro všechny, které tam viděla bez rozdílu. Její rozmluva s bohem je ohromně zajímavá. Prosí boha. Nechce odejít a když bůh jí ukazuje na probodané ruce a nohy jejího syna a táže se: jak mohl odpustiti svým mučitelům — tu ona rozkáže všem svatým, všem mučedníkům, všem andělům a archandělům kleknouti před trůn zároveň s ní a prosit o milost pro všechny bez rozdílu. Skončí se to tím, že si vyprosí u boha každoroční zastavení muk od Velikého pátku až do svatodušních svátků, a hříšníci z pekla ihned děkují hospodinu a volají k němu: »Pravdu máš, hospodine, že jsi tak rozsoudila.

Nu, a moje básnička by se tomu podobala, kdyby se byla objevila v oné době. V mé básni se objevuje na scéně On; pravda, nic nemluví, jen se objeví a odejde. Patnáct století již uplynulo od té doby, kdy přislíbil, že přijde s královstvím božím, patnáct století uplynulo, kdy jeho prorok napsal: »Maličko uvidíte mne a maličko neuvidíte mne« — a o tom dni a hodině nikdo neví, ani Syn, jediné »otec můj na nebesích, jak pravil ještě na zemi. Avšak lidstvo na něho čeká s dřívější vírou a s dřívější zbožností. O, dokonce s větší

vírou, neboť patnáct století již uplynulo od těch dob, kde se přestaly dávat z nebes lidstvu záruky:

Věř tomu, co srdce praví, záruk s nebes nečekej.

A tedy jen víra, v to, co řekne srdce! Ovšem i tehdy bylo mnoho zázraků. Byli svatí, jež prováděli zázračná léčení; k některým spravedlivým, podle jejich životopisu, přicházela sama královna nebeská. Avšak ďábel nedřímá a v lidstvu již vznikly pochyby o pravdivosti těchto zázraků. Právě v oné době se objevilo na severu, v Německu, strašné nové kacírství. Ohromná hvězda, »podobná světla zdroji« (to jest církvi) »padla na prameny vod a prameny zhořkly«. Tato kacírství počala rouhačsky popírat zázraky. Avšak tím vroucněji věří ti, kdož zůstali věrní. Slzy lidstva tekou k Němu, jako dříve, čekají na Něho, milují Ho, spoléhají na Něho, žízní po utrpení a smrti za Něho, jako dříve...

A tedy kolik století se modlilo lidstvo s vírou a vroucností: »Přijdiž k nám, hospodine«, kolik století ho vzývalo, že v nesmírném milosrdenství svém ráčil sestoupiti k modlícím se. Sestoupil, navštívil několik spravedlivých mučedníků a svatých poustevníků, ještě na zemi, jak je to zapsána v jejich »životech«. U nás Ťučév, hluboce věřící v pravdu svých slov, hlásal, že

»Shrbený pod křížem, teskný,

celou tebou, země rodná,
jako otrok král nebeský
kráčel, stále žehnaje ti.«

Ze tomu bylo jistě tak, budu ti vypravovati. A tehdy se mu zachtělo objeviti se na okamžik před lidem — před mučícím se, trpícím hříchem, páchnoucím, ale dětsky Jej milujícím lidem. Můj děj se odehrává ve Španělsku, v Seville, v nejhroznější době inkvisice, kdy na slávu boží hořely v zemi každodenně ohně, a:»v autodafé velkolepých kacíře zlé spalovali.«

To ovšem nebylo to příští, ve kterém se zjeví On, podle slibu svého, na konci všech staletí, v celé slávě nebeské, a které bude nenadále, »jako blesk, zablesknuvší se od východu na západ«. Ne, zachtělo se mu jen na okamžik navštívit své. děti a to tam, kde právě vzplanuly ohně kacířů. Z nesmírného svého milosrdenství přichází znovu mezi lidi v téže lidské podobě, ve které chodil tři léta mezi lidmi před patnácti staletími.

Sestupuje na palčivé ulice jižního města, které se právě chystá k »velikolepému autodafé« za přítomnosti krále, dvora, rytířů, kardinálů a překrásných dvorních dam, za přítomnosti ohromného davu obyvatelstva celé Sevilly. Tehdy bylo spáleno kardinálem. Velikým inkvisitorem, rázem div ne sto kacířů ad maiorem gloriam Dei. Objevil se tiše, nepozorovaně, a tu všichni — což je podivné —

Ho poznávají. To by mohlo býti jedno z nejlepších míst básně — to jest, proč Ho právě poznávají. Lid sbíhá se k Němu, obklopuje Ho, hromadí se kolem Něho, jde v Jeho stopách. Mlčky jde mezi nimi s tichým úsměvem nekonečného utrpení. Slunce lásky hoří v jeho srdci, paprsky světla, osvěty a síly proudí mu z očí a rozlévajíce se po lidech, rozněcují jejich srdce obapolnou láskou. Spíná k nim ruce, žehná jim a od dotknutí se Jeho, dokonce jen jeho oděvu, vychází léčivá síla.

A tehdy vykřikne stařec z davu, slepý od dětských let Hospodine, uzdrav mne, abych já tebe uzřel«. A jakoby šupiny padají s očí jeho a slepý Ho vidí. Lid pláče a líbá zemi, po které jde On. Děti házejí před Ním květiny, zpívají a chválí Pána: »Hosanna! To je On, to je On«, opakují všichni, »to je On, to nemůže býti nikdo, než On, to musí býti On.« Zastavuje se na schodišti sevillské katedrály v okamžiku, když s pláčem nesou do chrámu otevřenou bílou dětskou rakvičku: v ní spočívá sedmiletá holčička, jediná dcera jakéhosi urozeného občana. Mrtvé dítě leží v květinách.

»Vzkřísí tvé dítě«, křičí lidé z davu na plačící matku. Kněz, jenž vyšel z katedrály vstříc smutečnímu průvodu, dívá se překvapen a zachmuřen. Avšak tehdy se rozlehne pláč matky mrtvého dítěte. Padá mu k nohám:

»Jsi-li On, vzkřís dítě moje!« volá, spínajíc k Němu ruce. Smutečný průvod se zastavuje, spouštějí rakev k Jeho nohám. Dívá se se soucitem a Jeho ústa tiše znovu *říkali*:

»Talitakumy — Děvečko vstaň!« Dívka se zvedá v rakvi, sedne si a rozhlíží se, smějíc se, udivenýma, otevřenýma očima. V jejích rukou je kytice bílých růží, s kterou ležela v rakvi. Lid je vzrušen, křičí, vzlyká a v témž okamžiku náhle jde mimo katedrálu na náměstí sám kardinál, Veliký inkvisitor.

Je to téměř devadesátiletý stařec, vysoký a přímého držení, s vyschlým obličejem, s vpadlýma očima, ve kterých však ještě svítí jako ohnivá jiskra blesk. Není ve svém velkolepém kardinálském rouše, v jakém vystupoval včera před lidem, když pálili nepřátele římské církve. — Ne, v tomto okamžiku je jen ve staré hrubé mnišské říze. Za ním v určité vzdálenosti jdou jeho chmurní pomocníci a otroci a jeho »svatá stráž«; zastavil se před davem a dívá se zdálky.

Viděl, všechno videí, jak položili rakev u Jeho nohou, viděl, jak vstala z mrtvých dívka a jeho tvář se zachmuřila. Zachmuřuje šedé husté brvy a jeho pohled blýská zlověstným plamenem. Vztahuje svůj prst a nařizuje stráž, aby se Ho chopila. Avšak taková je jeho síla a tak je již přiučen pokorný a bláznivě poslušný lid, že dav se ihned rozestupuje před stráží a za hrobového mlčení, jež náhle nastalo, vztahuje na Něho ruce a odvádí Ho. Dav ihned, všichni jako jeden člověk, se uklánějí až na zemi starci inkvisitorovi, který mlčky žehná lidu a odchází.

Stráž přivede Vězně do těsného, ponurého, klenutého žaláře v budově Svatého soudu a zavírá Ho v něm. Uplyne den, nastane

temná, horká, a »bezvzdušná« sevillská noc. Vzduch voní »břečtanem a citronem«. Uprostřed hluboké noci se náhle otvírají železné dveře vězení a sám stařec, Veliký inkvizitor, se svítilnou v ruce vchází pomalu do žaláře. Je sám, dveře za ním se ihned zavírají. Zastaví se u dveří a dlouho, minutu nebo dvě, se dívá upřeně na obličej Páně. Posléze tiše přistoupí, postaví svítilnu na stůl a říká Mu:

»To jsi ty, Ty?« Když neobdrží odpovědi, rychle dodává: »Neodpovídej, mlč. Ano, co bys mohl říci? Příliš dobře vím co řekneš. Ano, ani nemáš právo nic dodat k tomu, co jsi řekl dříve. Proč jsi nám přišel překážet? Neboť Ty jsi přišel nám překážet a sám to víš! Což nevíš, co bude zítra? Nevím, kdo jsi Ty a nechci to vědět: jsi to Ty nebo jako podoba, ale zítra tě odsoudím a spálím v ohni jako nejhoršího z kacířů, a týž lid, který dnes líbal Tvé nohy, zítra už na můj pokyn bude shrabovati k Tvému ohništi žhavé uhlí, víš to? Ano, možná, že to víš«, — dodal v pronikavém přemýšlení, ani na okamžik nespouštěje s očí svého Vězně

— Nevím vůbec, Ivane, co to je, — usmál se Aljoša, který mlčky naslouchal po celou dobu. — Je to snad neohraničená fantasie, nebo omyl starce, nějaké nemožné qui pro quo?

— Věř třeba poslednímu, — zasmál se Ivan, — když jsi již tak rozmazlen současným realismem a nemůžeš strpět; nic fantastického — pro mne za mne qui pro quo, když si tak přeješ. Je to sice pravda, zasmál se opět — starci je již devadesát let a mohl již dávno zešílet z své myšlenky

Vězeň ho mohl překvapili svým zevnějškem. Avšak mohlo to býti — konečně — prosté blouznění, vidění devadesátiletého starce před smrtí, ještě rozpáleného včerejším autodafé se sto upálenými kacíři, ale není nám to jedno, je-li to *qui pro quo* nebo bezmezná fantasmie? Tady jen jde o to, že stařec se musí vysloviti, že posléze po prvé za devadesát let se vysloví a říká nahlas to, o čem devadesát let mlčel

— A Vězen také mlčí? Dívá se na něho a neříká ani slovo?

— Ano, tak to musí být dokonce ve všech případech, — opět se zasmál Ivan, — dokonce stařec mu připomíná, že on nemá právo dodati nic k tomu, co řekl již dříve. Víš, v tom je právě základní rys římského katolicismu, alespoň podle mého mínění: »Všechno jsi svěřil svatému otci a všechno tedy má papež, a ty nepřicházej vůbec a nepřekázej aspoň do času.« V tomto smyslu nejenom mluví, ale i píše, alespoň jezuité. Četl jsem sám jejich teologii.

»Máš snad právo sdělit nám třeba jen jedno tajemství onoho světa, z kterého jsi přišel?« — ptá se ho stařec a sám odpovídá za Něho:

»Ne, nemáš, nesmíš nic dodati k tomu, co bylo již řečeno dříve, a nesmíš vzít lidem svobodu, za kterou jsi tak bojoval, když jsi byl na zemi. Všechno, co znovu budeš kázat, dotkne se svobody víry lidí, neboť to se ti zjeví jako zázrak, a svoboda jejich víry byla ti dražší, než všechno, tehdy před jeden a půl tisíci lety. Což jsi to nebyl ty, kdož tak často říkal: »Chci vás učiniti svobodným? A nyní jsi uviděl tyto »svobodné lidi«, — dodává náhle stařec s chytrým výsměchem.

»Ano, všechno to nám přišlo draho,« — pokračuje, dívaje se přísně na Něho, — »ale dokončili jsme posléze toto dílo, ve jménu tvém. Patnáct století jsme se mučili s touto svobodou, ale nyní je všechno skončeno a skončeno dobře. Nevěříš, že je to skončeno dobře? Díváš se na mne pokorně a neshledáváš mne hodným svého rozhořčení? Ale věz, že nyní, právě nyní, jsou tito lidé přesvědčeni více, než kdy dříve, o své svobodě, zatím co sami nám přinesli svou svobodu a pokorně ji položili k našim nohám. Avšak to jsme učinili my, ale přál jsi si vlastně Ty takovou svobodu?

— Opět nechápu, — přerušil ho Aljoša, — to ironisuje, vysmívá se?

— Vůbec ne, pokládá právě za svou zásluhu a za zásluhu svých lidí, že nakonec zdeptali svobodu a že učinili všechno proto, aby udělali lidi šťastnějšími.

»Neboť nyní« (ovšem mluví o době inkvisice) je možno po prvé mysliti na štěstí lidí. Člověk byl stvořen buřičem; což buřiči mohou býti šťastnými? Varovali tě,« — říká mu. — »Byl jsi dosti varován a napomínán, ale neposlechl jsi varování. Odmítl jsi i jinou cestu, pomocí které by bylo možno učiniti lidi šťastnými, ale na štěstí, když jsi odešel, svěřil jsi své dílo nám. Slíbil jsi, potvrdil jsi svým slovem, dal jsi nám právo svazovat a rozvazovat a nyní ovšem nemůžeš ani mysliti na to, že bys nám vzal toto právo. Proč jsi nám přišel překážet?«

— Co znamená: byl jsi dosti varován a napomínán? — zeptal se Aljoša.

— Právě v tom je hlavní věc, kterou stařec chce vysloviti.

»Strašný a chytrý duch, duch sebezničení a nebytí,« — pokračuje stařec, — »veliký duch mluvil s tebou na poušti a je nám řečeno v knihách, jako by tě byl »pokoušel«. Je tomu tak? A bylo by možné říci cosi pravdivějšího, než to, co ti zvěstoval ve třech otázkách, ale co jsi zavrhl a co je v knihách nazváno »pokusením«? A přece, byl-li kdy na zemi dokonán skutečný, ohromující zázrak, bylo to toho dne, ve dnu těch tří pokusů. Zvláště v objevení se těch tří otázek byl zázrak. Kdyby bylo možno si představit, jenom tak na zkoušku a pro názornost, že tyto tři otázky strašného ducha zmizely z knih beze stop a že je třeba je obnoviti, znovu vymysleti a vytvořit, aby byly do knih opět vneseny, a že by se proto shromáždili všichni mudrci světa — panovníci, biskupové, učenci, filosofové, básníci a že by jim byla položena otázka: vymyslete, stvořte tři otázky, ale takové, aby nejenom odpovídaly velikosti události, ale aby vyjadřovaly kromě toho ve třech slovech, ve třech lidských větách celou příští historii světa a lidstva, — myslíš, že všechna moudrost země, která by se na to složila, dovedla by vymysleti aspoň cosi podobného silou a hloubkou těm třem otázkám, které byly skutečně tobě předloženy mocným a rozumným duchem na poušti?

»Už z pouhých těchto otázek, už z pouhého zázraku jejich vynoření, je možno chápat, že máš co dělat nikoli s běžným lidským'

rozumem, ale s věčným a absolutním, neboť v těchto třech otázkách jako by byla shrnuta do jediného celku a předpověděna všechna příští historie lidstva, a jako by v nich byly zjeveny tři obrazy, ve kterých se setkají všechny nerozřešené historické protimlvy lidské povahy na celém světě.

»Tenkrát to ještě nemohlo být tak zřejmé, protože budoucnost byla neznáma, ale teď, když uplynulo patnáct století, vidíme, že všechno bylo v těch třech otázkách tak uhádnuto a předpověděno, a že se to všechno tak vyplnilo, že není možno k nim nic ani přidat ani ubrat.

Nuže, rozhodni sám, kdo byl v právu: ty či on, který se tě tenkrát ptal? Vzpomeň si na prvou otázku; její smysl byť nikoli doslovný, je tento: »Chceš jít do světa a jdeš s prázdnýma rukama, jen s jakýmsi slibem svobody, který oni ve své prostotě a ve své přirozené nezřízenosti nemohou ani pochopit, jehož se bojí a lekají, neboť nic a nikdy nebylo pro člověka a pro lidskou společnost nesnesitelnější, než svoboda! A vidíš tyto kameny v této nahé a vyprahlé poušti? Proměň je v chléb a za tebou poběží lidstvo jako stádo, vděčné a poslušné, třebaš věčně se chvějící, že odtáhneš svou ruku a tvé chleby přestanou.« Ale tys nechtěl zbavit člověka svobody a odvrhl jsi návrh, neboť jaká by to byla svoboda, uvážil jsi, kdyby byla poslušnost koupena chleby?

»Ty jsi řekl, že netoliko chlebem živ jest člověk, ale víš, že ve jménu právě tohoto pozemského chleba vyvstane proti tobě duch

země, srazí se s tebou a porazí tě a všichni půjdou za ním, křičíce: »Kdo je podoben tvoru tomuto, dal nám oheň s nebe!« Víš, že přejdou věky a lidstvo prohlásí ústy své moudrosti a vědy, že není zločinu a bezpochyby není ani hříchu a že jsou jenom hladoví. »Nakrm je a pak od nich chtěj ctnost!« to napíší na prapory, které pozdvihnou proti tobě a kterými bude rozmetán chrám tvůj. Na místě chrámu tvého vyvstane nová budova, vyvstane znovu strašná věž babylonská, a třebaš nebude dostavena, jako nebyla dostavena dřívější, přece by ses mohl vyhnouti této nové věži a na tisíc let zkrátiti utrpení lidí, — neboť k nám potom přijdou, až tisíc let se budou mučit se svou věží!

»Vyhledají nás potom opět pod zemí, v katakombách, nás, kteří se budeme museti skrývat (neboť budeme opět pronásledováni a mučeni), najdou nás a budou se k nám modlit: »Nakrm nás, neboť ti, kteří slíbili nám oheň s nebes, nám jej nedali.« A pak my dostavíme jejich věž, neboť ji dostaví ten, kdo je bude moci nakrmit, a nakrmíme je jenom my, ve jménu svém budeme lháti, že ve jménu tvém. Och, nikdy se bez nás nenakrmí! Žádná věda jim nedá chleba, pokud budou svobodnými, ale skončí se to tím, že přinesou svoji svobodu k našim nohám a řeknou: »Raději nás zotročte, ale nakrmte nás«. Posléze pochopí sami, že svobody a chlebu země nemůže býti dostatek pro všechny dohromady, neboť nikdy, nikdy nesvedou, aby se sami rozdělili!

»Rovněž se přesvědčí, že nikdy nemohou býti svobodnými, protože jsou slabí, hříšní, nepatrní a buřiči. Slíbil jsi jim chléb nebeský, ale opakuji, což může být srovnáván v očích slabého, věčně hříšného a věčně nevďěčného lidského plemene s chlebem pozemským? A půjdou-li za tebou ve jménu chleba nebeského tisíce a desetitisíce, co se stane s miliony a s desetitisíci miliony lidí, kteří nebudou mít síly, aby pro nebeský chléb opovrhli chlebem pozemským?

»či jsou ti drahé jenom desítky tisíc velikých a silných, ale ostatní miliony, nesčíslné jako písek mořský, miliony slabých, ale milujících tě, mají sloužit jen jako materiál pro veliké a silné? Nikoli, nám jsou drazí také slabí. Jsou hříšníci a buřiči, ale posléze právě oni se stanou poslušnými. Budou nás obdivovati a budou nás pokládati za bohy proto, že my jsme se jim postavili v čelo, uvolili jsme se snést svobodu, které se oni polekali, a panovat nad nimi, — tak strašné se jim posléze stane být svobodným!

»Ale my řekneme, že posloucháme tebe a že panujeme tvým jménem. My je opět oklameme, neboť tebe už k sobě nepustíme. V tomto oklamání bude také naše utrpení, neboť budeme muset lhát. Hle, co znamenala ta prvá otázka na poušti, a hle, co jsi zavrhl jménem svobody, kterou jsi postavil nade všechno. A přece v této otázce bylo obsaženo veliké tajemství tohoto světa.

»Kdybys byl přistoupil na »chleby«, byl bys odpověděl na obecnou a věčnou starost lidstva, jak jediné bytosti, tak zároveň

celého lidstva dohromady: »Komu se klaněti?« člověk nemá starosti neustálější a mučivější, než tu, když se stane svobodným, naléztí honem někoho, komu by se klaněl. Ale člověk se snaží klaněti se tomu, co už je nesporné, tak nesporné, že by rázem všichni lidé souhlasili obecně se před ním klaněti. Neboť starost těchto ubohých tvorů není jenom v tom, aby našli to, před kým by se ten či onen klaněl, ale, aby našli cosi, več by uvěřili všichni a před čím by se všichni klaněli a aby tak učinili všichni společně.

»Tato potřeba obecnosti klanění je nejhlavnější mučivou starostí každého člověka zvlášť a celého lidstva od počátku věků. Pro obecné klanění hubili druh druhu mečem. Postavili si bohy a vybízeli druh druhu: »Zahod'te své bohy a přijd'te se poklonit našim, neli, tedy smrt na vás a na vaše bohy!« A tak tomu bude do skonání světa, dokonce i pak, až ve světě zmizí bohové: stále to bude stejné, budou padati před idoly. Znal jsi, nemohl jsi neznáti to základní tajemství lidské přirozenosti, ale ty jsi zavrhl jediný absolutní prapor, který ti byl nabídnut, abys přinutil všechny, aby se před tebou bez odporu poklonili, — prapor vezdejšího chleba a zavrhl jsi jej jménem svobody a chleba nebeského.

Pohled', co jsi udělal dále. A zase všechno ve jménu svobody. Říkám ti, že člověk nemá mučivější starosti, než najítí někoho, komu by honem dal ten dar svobody, s nímž se toto nešťastné stvoření rodí. Ale jen ten může vládnouti svobodou lidí, kdo uspokojí jejich svědomí. S chlebem nabízel se ti prapor zcela nepochybný: dáš chléb

a člověk se před tebou pokloní, neboť nic není nespornějšího, než chléb, ale ovládne-li v téže době kdosi jeho svědomí kromě tebe, — och, pak dokonce opovrhne tvým chlebem a půjde za tím, kdo přelstil jeho svědomí.

»V tom jsi měl pravdu. Neboť tajemství lidské bytosti není v tom, aby člověk jenom žil, nýbrž v tom, proč by žil. Člověk, nemá-li pevné představy, proč má žít, nechce žít a spíše se zahubí, než by zůstal na zemi, třeba by kolem všude viděl chléb. Tak je to, ale co se stalo: místo toho, abys ovládl svobodu lidí, ty jim ji ještě zvětšuješ! Ty jsi zapomněl, že spokojenost a dokonce smrt je člověku dražší, než svobodný výběr poznání dobra a zla? Nic není klamavějšího pro člověka, než svoboda jeho svědomí, ale není také nic trýznivějšího. A hle, tys místo pevných zásad k utišení lidského svědomí jednou pro vždy — tys vzal všechno, co bylo neobyčejného, záhadného a neurčitého, tys vzal všechno, co nebylo úměrné lidským silám a proto jsi jednal, jako bys jich vůbec neměl rád — a kým jsi byl: tím, který přišel za ně dát svůj život! Svůj!

»Místo, abys přemohl, rozmnožil jsi a zatížil mukami duševní panství člověka na věky. Přál jsi si svobodného hlasu člověka, aby svobodně šel za tebou, nadšený a uchvácený tebou. Místo tvrdého starého *zákonu* — měl člověk svobodným srdcem na příště rozhodovat, co je dobro a co je zlo, řídě se jen tvým obrazem před sebou — ale což \si nepomyslí, že posléze odmítne a bude popírat

dokonce i tvůj obraz a tvou pravdu, bude-li utlačován takovým strašným břemenem, jako je svoboda volby?

»Lidé na konec zvolají, že pravda není v tobě, neboť bylo nemožné zůstaviti je ve zmatku a mukách více, než jsi učinil ty, ponechav jim tolik starostí a nerozřešitelných úkolů. A tak jsi sám kladl základ k zničení svého království, a nemůžeš z toho nikoho viniti. A naproti tomu, co ti bylo nabízeno?

»Jsou tři síly, jediné tři síly na zemi, jež mohou na věky zvítěziti a uchvátiti svědomí těchto slabých buřičů, pro jejich štěstí. — Tyto síly jsou: zázrak, tajemství, autorita. Ty jsi odmítl všechny tři a sám poskytuješ tomu příklad. Když starší a moudrý duch tě postavil na kupoli chrámu a řekl tobě: »Jsi-li Syn Boží, spustiž se dolů, neboť psáno jest, že andělům svým přikázal o tobě a na ruce uchopí tebe, abys někde o kámen nohy své neurazil,« avšak ty, když jsi to vyslechl, odmítl jsi návrh, neuposlechl a nevrhl ses dolů. O, jistě jsi jednal hrdě a velkolepě, jako bůh, ale lidé, vždyť lidé jsou slabé buřičské plémě — což jsou to bohové?

»Ó, pochopil jsi tehdy, že když učiníš jen jeden krok, jen jeden pohyb vrhnout se dolů, že ihned bys pokoušel hospodina a ztratil v něho celou výhru a roztříštil by ses o zemi, kterou jsi přišel spasit, a tehdy by se zaradoval chytrý duch, jenž tě přišel pokoušet. Avšak, opakuji, což je mnoho takových, jako ty? A což jsi mohl opravdu připustiti třeba jen na okamžik, že lidé budou míti dosti síly odolat takovému pokušení?

»Což je lidská podstata tak stvořena, aby mohla odmítnouti zázrak v takové strašné okamžiky života, okamžiky nejstrašnějších základních a nejpalčivějších svých duševních otázek a ponechat si jen svobodné rozhodnutí srdce?

»Och, ty jsi věděl, že tvůj čin bude zachován v knihách, že přetrvá všechny doby a poslední hranice země, a doufal jsi, že člověk, bude-li tě následovat, se spojí s bohem a nebude potřebovati zázraků. Avšak ty jsi nevěděl, že jakmile jen člověk odmítne zázrak, tu ihned odmítne i boha, neboť člověk hledá spíše zázrak, než boha. A poněvadž člověk není schopen zůstat bez zázraků, tu si vytvoří nové zázraky, již vlastní, a bude se klaněti fušerskému zázraku, babskému kouzelnictví, byť stokrát byl buřičem, kacířem a neznabohem.

»Nesestoupil jsi s kříže, když na tebe křičeli, vysmívající se ti a dráždíce tě: »Sestup s kříže, a uvěříme, že jsi to ty«. Nesestoupil jsi proto, poněvadž jsi opět nechtěl zotročiti člověka zázrakem a toužil jsi po svobodné víře, nikoli po zázračné. Toužil jsi po svobodné lásce a nikoli po otrockém nadšení nevolníka před nocí, která jednou provždy vzbudila jeho úžas.

»Ale i tehdy jsi soudil o lidech příliš vysoko, neboť jsou to opravdu nevolníci, ačkoli byli stvořeni jako buřiči. Rozhlédni se a sud': hle, uplynulo patnáct století, podívej se na ně: koho jsi pozvedl k sobě? Přisahám, že člověk byl stvořen daleko slabší a nižší, než jsi si myslel! Což může vykonati to, co ty? Tím, že 'jsi si ho tak vážil, jednal jsi, jako bys přestal pociťovati k němu soustrast, a to právě

proto, že jsi vyžadoval na něm příliš mnoho; a kdo tak jednal? Ten, který si zamiloval člověka více než sebe! Kdyby sis ho byl méně vážil, byl bys od něho méně žádal, a to by bylo bližší lásce, neboť jeho břemeno bylo by lehčí, Test slabý a ničemný. Co na tom, že nyní všude se bouří proti naší moci a pyšní se, že se bouří? To je pýcha dítěte a školáka; jako malé děti, jež se vzbouřily ve třídě a vyhnaly učitele. Ale přejde nadšení dětí a toto nadšení je bude stát draho. Svrhnou chrámy a zalijí zemi krví. Avšak dovtípí se posléze, tyto hloupé děti, že ačkoli jsou buřiči, přece jsou buřiči malomocnými, kteří ani nevydrží svou vzpouru.

»Utápějíce se v slzách, doznají se konečně, že ten, kdo je stvořil buřiči, se jim chtěl bezpochyby vysmát. Řeknou to v zoufalství a tato slova budou kacírství, kterým se stanou nešťastnějšími, neboť lidská povaha nesnese rouhačství a posléze se sama na sobě pomstí.

»A tak neklid, zmatek a neštěstí — to je nynější úděl lidí, potom, kdy ty jsi tolik vytrpěl pro jejich svobodu! Veliký prorok tvůj ve viděních a alegoriích říká, že viděl všechny účastníky prvního vzkříšení a že jich bylo z každého kolena po dvanácti tisících. Avšak bylo-li jich tolik, pak nebyli to vůbec lidé, nýbrž bohové. Vytrpěli tvůj kříž, vytrpěli desítky let v hladové a holé poušti, živíce se kobylkami a kořínky — a tu ovšem můžeš ukázati s hrdostí na tyto děti svobody, svobodné lásky, svobodné a velikolepé oběti ve tvém jménu.»Avšak vzpomeň si, že jich bylo jen několik tisíc, a to jsou bohové, a co ti ostatní, a čím jsou vinni ostatní svatí lidé, že nemohli

vytrpěti to, co vytrpěli mohutní, čím je vinna slabá duše, nemá-li dosti sil přijmouti tak strašné dary? Avšak což jsi přímo šel k vyvoleným a pro vyvolené? Avšak je-li tomu tak, pak zde jest nějaké tajemství, a my ho nemůžeme pochopit. A je-li zde nějaké tajemství, pak i my bychom měli právo kázati tajemství a učit je, že nikoli svobodné rozhodnutí jejich srdce je důležité, nikoli láska, nýbrž tajemství, které musí poslouchati slepě, dokonce mimo své svědomí.

»Tak jsme i učinili. Opravili jsme tvé skutky a založili jsme je na zázraku, tajemství a autoritě. A lidé se zaradovali, že je znovu někdo vede, jako stádo, a že z jejich srdce je na konec sňat onen strašný dar, jenž přinesl tolik muky. Měli isme pravdu, když jsme tak učili a dělali, řekni?

»Což jsme nemilovali lidstvo, když jsme si tak pokorně uvědomili jeho bezmocnost, ulehčili s láskou jeho břemeno a dovolili jeho malomocné povaze třeba i hřích, ale jenom s naším dovolením? Proč jsi nám přišel překážet? A proč hledíš mlčky na mne svýma pokornýma očima? Rozzlob se, nechci tvé lásky, protože tě sám nemiluji. Co mám před tebou tajit? Což nevím, s kým mluvím? To, co ti chci říci, to vše již znáš, čtu to ve tvých očích. Což mohu před tebou skrýti tajemství?

»Snad je chceš právě uslyšet z mých úst, tedy poslyš: nejdeme s tebou, nýbrž s ním, to je naše tajemství! Dávno již nejdeme s tebou, nýbrž sním, již osm století. Právě před osmi sty lety isme vzali od něho to, co jsi rozhořčeně odmítl, tento poslední dar, který ti nabízel,

ukazuje ti všechna království světa; vzali jsme od Něho Řím a meč pisařů a prohlásili se za krále pozemské, za jediné krále, ačkoli až dosud jsme ještě nedosáhli úplného skoncování naší věci. Avšak kdo je vinen?

»Ó, tato věc je teprve na počátku, ale již počala. Budeme ještě dlouho musiti čekat na její vyvrcholení a ještě mnoho bude strádati země, ale dosáhneme svého cíle a budeme králi a tehdy se již postaráme o světové štěstí lidí; a naproti tomu mohl jsi již tenkrát si vzít meč císařův. Proč jsi odmítl tento poslední dar? Kdybys byl přijal tuto třetí radu mohutného ducha, uskutečnil bys všechno, co hledá člověk na zemi, to jest: čemu se klaní, komu odevzdal své svědomí a jakým způsobem se všichni sjednotí na konec v nesporné, všeobecné a jednotné mravenišťě, neboť nutnost světového sjednocení je třetí a poslední mukou lidí.

»Vždycky se lidstvo ve svém celku snažilo zařídit se světově. Bylo mnoho velikých národů s velikou historií, ale čím byly vyšší tyto národy, tím byly nešťastnější, neboť ty, kteří byli silnější než ostatní, si neuvědomovaly nutnost světového sjednocení lidí. Velicí dobyvatelé, Timurové a Čingischánové, proletěli jako vítr na zemi, snažíce se dobýt celý světadíl, ale i ti, ačkoli si toho neuvědomovali, vyjádřili tutéž potřebu lidí světové a všeobecné jednoty. Kdybys byl přijal celý svět a purpur císařův, byl bys založil světovou říši a dal bys mír celému světu. Neboť jiný nemůže panovati nad lidmi, než ten, kdo ovládá jejich svědomí a v jehož rukou je jejich chleba.

»Vzali jsme meč císařův, a když jsme jej vzali, pak ovšem isme tě odmítli a šli za ním. Ó, uplynou ještě staletí řádění jejich svobodného rozumu, jejich vědy a lidojedství, poněvadž, když započali stavěti svou babylonskou věž bez nás, skončí lidojedstvím. Avšak tehdy se právě připlazí k nám zvíře, bude lízat naše nohy a zalije je krvavými slzami ze svých očí a my se posadíme na zvíře, pozvedneme číši a na ní bude napsáno: »Tajemství!«»A teprve tehdy nastane pro lidi království klidu a štěstí. Pyšníš se svými vyvolenci, ale máš jen vyvolené, a my uklidníme všechny a kromě toho ještě: jak mnozí z těchto vyvolenců, z mocných, kteří by se byli mohli stát vyvolenými, klesli konečně únavou, očekávající tebe a přenesli a ještě přenesou sílu svého ducha a žár svého srdce na jiné pole a skončí tím, že proti tobě vztyčí svůj svobodný prapor. Avšak ty sám jsi vztyčil tento prapor.

»U nás však budou šťastni všichni a nebudou vůbec se bouřit, nebudou hubiti druh druhu, jak se to děje všude v tvé svobodě. O, přesvědčíme je, že jen tehdy se stanou svobodnými, vzdají-li se své svobody v náš prospěch a pokoří-li se nám. Nu což, budeme míti pravdu, či budeme lháti?

»Přesvědčí se sami, že máme pravdu, neboť si vzpomenou, do jakých hrůz otroctví a zmatku je přivedla tvá svoboda. Svoboda, svobodný rozum a věda je přivedou do takových houštin a postaví před takové zázraky a nerozřešitelná tajemství, že někteří z nich, nepokorní a krutí, zahubí sami sebe, **druzí**, nepokorní, ale

malomocní, zahubí druh druhu, a třetí, kteří zůstanou malomocní a nešťastní, přilezou k našim nohám a budou žadoniti:

»Ano, měli jste pravdu, jen vy jste znali jeho tajemství, vracíme se k vám, zachraňte nás před námi.« Až od nás obdrží chléb, budou ovšem jasně vidět, že jim bereme chléb, který vlastníma rukama vydobyli, abychom jim jejich rozdali, bez veškerého zázraku, uvidí, že jsme neproměnili kameny v chleby, aby skutečně více než z chleba se budou radovati z toho, že jej obdrží z našich rukou!

»Neboť příliš dobře si budou pamatovati, že dříve, bez nás, dokonce chléb, který vydobyli, se měnil v jejich rukou jen v kámen, ale potom když se vrátili k nám, se též kámen změnil v jejich rukou v chléb. Příliš, příliš dobře ocení, co znamená podrobiti se jednou pro vždy. Dokud to však lidé nepochopí, dotud budou nešťastní.

»A kdo nejvíce přispěl k tomu, že nechápou, řekni? Kdo rozptýlil stádo a rozehnal je po cestách neznámých? Avšak stádo se opět shromáždí a znovu pokoří, a to již navždy. Tehdy jim dáme tiché, pokorné štěstí malomocných bytostí, jakými jsou stvořeny. Ó, přesvědčíme je posléze, aby se nepyšnili, neboť ty jsi se povzněl a proto je naučil pyšnit se; dokážeme jim, že jsou malomocní, že jsou jen ubohými dětmi a že dětské štěstí je sladší než cokoliv jiného.

»Budou nesmělí, budou se dívat na nás a tisknout se k nám v strachu, jako kuřátka ke kvočně. Budou se diviti a hroziti se nás a budou se pyšnit tím, že jsme tak mohutní a rozumní, že jsme mohli upokojiti takové bujně tisícimilionové stádo. Budou se malomocně

třásti před naším hněvem, jejich rozum otupí, jejich oči budou slzavé jako dětí a žen, ale stejně lehko budou na náš pokyn přecházeti do veselí a smíchu, do jasné radosti a do šťastné dětské písně.

»Ano, donutíme je pracovat, ale ve volných hodinách zařídíme jiní život jako dětskou hru, s dětskými písněmi, sborem, a s nevinnými tanci. Ó, dovolíme jim i hřích, neboť jsou slabí a bezmocní, a budou nás milovat jako děti, že jim dovolujeme hřešit. Řekneme jim, že každý hřích bude vykoupen, když bude udělán s naším dovolením, dovolujeme jim hřešit proto, že je milujeme. Trest za jejich hříchy, tak to musí být, vezmeme na sebe.

Vezmeme jej na sebe a budou nás zbožňovat jako dobrodince, protože neseme jejich hříchy před bohem. A nebudou mít před námi žádných tajemství. Budeme jim dovolovati nebo zakazovati žít s jejich ženami a milenkami, mít nebo nemít děti — vše podle jejich poslušnosti. A budou nás poslouchat s veselím a radostí. Nejmučivější tajemství svědomí, všechno, všechno nám řeknou a my dovolíme vše a uvěří našemu rozhřešení s radostí, protože je zbaví velkých starostí a strašných nynějších muk svobodného a osobního rozhodnutí.

»A všichni budou šťastni, všechny miliony bytostí, kromě stotisíce lidí, jež jim budou vládnout. Neboť jen my, kteří opatrujeme tajemství, jen my budeme nešťastni. Bude tisíce milionů šťastných dětí a stotísíc trpitelů, kteří vzali na sebe prokletí vědění o dobru i zlu. Tiše zemřou, tiše uhasnou ve jménu tvém a teprve za hrobem

najdou smrt. Avšak my zachováme tajemství a pro jejich štěstí budeme je lákati odměnou nebeskou a věčnou, neboť bylo-li by něco na onom světě, pak by to ovšem nebylo pro takové, jako jsou oni.

»Říkají a prorokují, že přijdeš a znovu zvítězíš, přijdeš se svými vyvolenými, se svými hrdými a mohutnými, ale my řekneme, že oni spasili jen sami sebe a my jsme spasili všechny.

»Říká se, že zhanobena bude nevěsta, sedící na zvířeti, a držící ve svých rukou tajemství, že se vzbouří znovu malomocní, že roztrhnou její purpur a obnaží její »hnusné« tělo. Avšak tehdy vstanu a ukážu ti na miliony šťastných dětí, jež nepoznaly hříchu. A my, kdož jsme vzali jejich hříchy pro jejich štěstí na sebe, staneme před tebou a řekneme:

»Sud' nás, můžeš-li a smíš-li.« Věz, že se tě nebojím. Věz, že i já jsem byl v poušti a živil jsem se tam kobyilkami a kořínky, že jsem žehnal svobodě, kterou jsi ty požehnal lidi, že jsem se připravoval vstoupiti do řady vyvolenců tvých, do řady mohutných a silných, s touhou »doplniti řadu«.

»Avšak vzpamatoval jsem se a nechtěl jsem již sloužit šílenství. Vrátil jsem se a přimkl jsem se k těm, kteří opravili tvůj skutek. Odešel jsem od hrdých a vrátil jsem se k pokorným, pro štěstí těchto pokorných.

»To, co ti říkám, se splní a říše naše bude vybudována.

Opakuji ti, že již zítra uvidíš ono poslušné stádo, které na » první můj pokyn se vrhne k tobě a bude shrabovati žhavé uhlí k tvé hranici, na které tě spálím za to, že jsi nám přišel překážeti.

»Neboť zaslouží-li si někdo nejvíce ze všech naší hranice, pak jsi to ty. Zítra tě upálím. Dixi.«

Ivan se zastavil. Rozohnil se při řeči a mluvil vášnivě. Když skončil, pojednou se usmál.

Aljoša, který stále mu naslouchal mlčky, posléze v neobyčejném rozčilení, když několikrát se pokoušel přerušit řeč bratrovu, ale přece se zdržoval, pojednou řekl, jako by se utrhl:

— Ale... co je nesmysl! — vykřikl, červenaje se. — Tvoje báseň je chvála na Ježíše a nikoli hana... jak jsi to chtěl. A kdo uvěří tomu, co říkáš o svobodě? Je-li ji třeba takhle, takhle chápat! Je-li to chápání pravoslaví... to je Řím, a ani to není tím úplný, to je nepravda, — to jsou jen nejhorší z katolicismu, inkvisitoři, jesuité!... A vůbec nemůže existovat takový fantastický tvor, jako tvůj inkvizitor. Jaké jsou to hříchy lidí, jež berou na sebe? Jací jsou to nositelé tajemství, kteří vzali na sebe jakési prokletí pro štěstí lidí. Kdo to kdy viděl? Známe jesuity, mluví se o nich ošklivě, ale jsou tací, jak je líčíš? Nejsou vůbec takoví, vůbec ne... Je to prostě římská armáda pro příští světové království z tohoto světa, s panovníkem — římským papežem v čele... to je jejich ideál, ale bez jakýchkoliv tajemství a povzneseného zármutku... Je to nejprostší přání vládnout,

mít pozemské špinavé štěstí, porobu... něco, jako příští nevolnické právo, ve kterém oni by se stali statkáři... a na tom je jim dost. Snad nevěří ani v 'noha. Tvůj trpící inkvizitor je jenom fantasie...

— Ale počkej, počkej, — smál se Ivan, — jak jsi se rozčilil. Ať je to fantasie, jak říkáš! Ovšem, je to fantasie. Ale přece dovol: snad skutečně nemyslíš, že celé katolické hnutí posledních staletí je skutečně jenom přáním vládnout jenom pro špinavá blaha. Snad tě to tak neučí otec Paisij?

— Ne. ne, naopak, otec Paisij říkal nedávno cosi takového, jako ty... ale osem nebylo to to, docela ne to, honem dodal Aljoša.

— Přece je to velmi cenná zpráva, přes tvoje »docela ne to«. A zvláště se tě ptám, proč tvoji jesuité a inkvizitoři se spojili pouze pro hmotné, ošklivé blaho? Proč by se nemohl najít uprostřed nich ani jediný trpitel, který je mučen velikým zármutkem a který miluje lidstvo? Hleď: předpokládej, že by se našel byt' jen jeden ze všech těch, kteří si přejí jenom hmotné a špinavé blaho — třeba jenom jediný takový, jako můj stařec inkvizitor, který sám jedl kořínky na poušti, byl pokoušen d'áblem, když přemáhal své tělo, aby ze sebe vytvořil bytost svobodnou a dokonalou, který však po celý svůj život miloval lidstvo a náhle prozřel a uviděl, že není velikým mravním blahem dosíci svrchované dokonalosti vůle jen proto, aby se zároveň přesvědčil, že miliony ostatních bytostí božích zůstaly tu jenom pro posměch, že nikdy nebudou mít dosti sil, aby se vyrovnaly se svojí svobodou, že z ubohých vzbouřenců nikdy nepovstanou obři, kteří by

dostavěli věž, že veliký idealista nesnil o své harmonii pro takové výtečníky. Když to všechno pochopil, vrátil se a přimkl se... k rozumným lidem. Což se to nemohlo stát?

— Ke komu se přimkl, k jakým rozumným lidem? — vykřikl Aljoša téměř v ohni. — Nikdo z nich není tak rozumný a nemá žádných tajemství a tajností... Leda snad neznabožství, snad to je všechno to jejich tajemství. Tvůj inkvizitor nevěří v boha a to je celé jeho tajemství!

— A i kdyby tomu tak bylo! Konečně jsi se přece dovtípil. A je tomu skutečně tak, skutečně jenom v tom je celé tajemství, ale což není utrpení, na příklad pro takového člověka, jako on, který celý svůj život utratil na sebezapírání v poušti a nevyléčil se z lásky k lidstvu? Na sklonku svých dní dochází jasně k názoru, že jenom rady velikého, strašného ducha mohly by alespoň poněkud snesitelně uspořádat slabé buřiče, »nedodělané pokusné bytosti, vytvořené na posměch«. A když se o tom přesvědčí, vidí, že je třeba řídit se radou rozumného ducha, strašného ducha smrti a zničení, a že je proto nutno přijmouti lék a klam a vésti lidi už vědomě k smrti a zániku a při tom oklamávat je po celou cestu, aby nějak nepostřehli, kam je vedou, jenom proto, aby tito ubozí slepci se pokládali za šťastné alespoň cestou. A všimni si, že ten klam se děje ve jménu toho, v jehož ideál tak vášnivě věřil stařec po celý svůj život! Což to není neštěstí? A kdyby se třebas jen jediný takový ocitl v čele celé té armády, »prahnoucí vládnout jenom pro špinavé blaho«, — což by

nestačil jen jediný takový, aby nastala tragedie? Nedosti na tom: stačí je jediný takový člověk, který by stál v čele, aby se posléze našla skutečná vedoucí myšlenka vši římské věci se všemi jejími armádami a jesuity, vyšší idea té věci. Říkám ti přímo, že pevně věřím, že právě takový jeden člověk nikdy nescházel mezi těmi, kdo stáli v čele hnutí. Kdo ví, snad se právě tito lidé vyskytovali i mezi římskými papeži. Kdo ví, snad tento prokletý stařec, který tak usilovně a tak po svém miluje lidstvo, existuje i teď v podobě celého zástupu mnohých takových osamocených starců a že to vůbec není náhodou, nýbrž že existuje jako společnost, jako tajný svaz, který už byl dávno vybudován, aby ochraňoval tajemství, aby je ochraňoval před nešťastnými a slabošskými lidmi, proto, aby je udělal šťastnými. Tomu určitě tak je a musí tak být. Zdá se mi, že také svobodní zednáři mají cosi podobného tomuto tajemství ve svých zásadách a že právě proto katolíci tak nenávidí svobodné zednáře, že v nich vidí konkurenty, rozdrobování jednoty idee, když přece má být jen jediné stádo a jediný pastýř... Ostatně hájím-li svou myšlenku, vypadám jako autor, který neobstál před tvou kritikou. Nechme to.

— Snad jsi sám svobodný zednář! — vyrvalo se pojednou Aljošovi z prsou. — Nevěříš v boha, — dodal, ale \li s neobyčejným zármutkem. Kromě toho se mu zdálo, že bratr se na něho dívá s úsměškem. — A čím se končí tvá báseň? — zeptal se pojednou, dívaje se do země, — či JŽ je skončena?

— Chtěl jsem ji skončiti takto: když inkvizitor umlkl, čekal chvíli, co mu odpoví jeho zajatec. Jeho mlčení mu bylo těžké. Viděl, jak vězeň ho napjatě poslouchal a klidně se tnu díval přímo do očí a zřejmě nechtěl nic říci. Stařec si velmi přál, aby dostal nějakou odpověď, byť i hořkou, hroznou. Ale vězeň se pojednou mlčky přibližuje k staříkovi a tiše ho líbá na jeho bezkrevné, devadesátileté rty, a to je celá odpověď. Stařík se zachvívá. Cosi se zachvělo v koutcích jeho rtů; kde ke dveřím, otevírá je a říká vězni: »Jdi, a už nikdy nechod'... nechod' sem vůbec... nikdy, nikdy!« A propouští ho do »temných ulic města«. Vězeň odchází.

— A stařec?

— Polibek mu hoří na srdci, ale stařec už nemění své myšlenky.

— A ty rovněž, ty také? — vášnivě vykřikl Aljoša. Ivan se zasmál.

Ale vždyť je to hloupost, Aljošo, vždyť je to jen hloupý básnický výtvar hloupého studenta, který nikdy nenapsal ani dvou veršů. Proč z toho děláš takovou vážnou věc? Snad si nemyslíš, že půjdu teď přímo tam, k jesuitům, abych se ocitl v hloučku lidí, opravujících Jeho Dílo? Och, bože, co je mi do toho! Vždyť jsem ti řekl, že bych to chtěl dotáhnout jen do třiceti let a pak —praštit pohárem o podlahu!

— A šťavnaté lístky, drahé hroby, blankytné nebe a milovaná žena! Jak potom budeš žít, jak je budeš milovat? — vykřikl s hořem Aljoša. — Což je to možno s takovým peklem v prsou a v hlavě?

Nikoli, právě ty jdeš, aby ses k nim přimkl... a ne-li, pak zabiješ sám sebe a nevydržíš to!

— Je-li taková síla, která všechno vydrží! — s chladným úsměvem řekl Ivan.

— Jaká síla?

— Karamazovská... síla karamazovské nízkosti.

— To znamená utonout v prostopášnosti, zabít duši v mravní hnilobě, tak je to?

— Snad přijde i to... snad se tomu vyhnu do třicet let a potom...

— Jak se tomu vyhneš? Čím se tomu vyhneš? To je nemožné s tvými myšlenkami.

— Opět po karamazovsku.

— To znamená, aby »bylo všechno dovoleno«? Všechno dovoleno, tak je tomu, tak tomu je?

Ivan se zachmuřil a pojednou jaksi podivně zbledl.

— Ach, to jsi zachytil včerejší slovíčko, kterým se tak urazil Miusov... a při kterém tak naivně vyskočil a začal mluvit bratr Dmitrij? — křivě se usmál. — Ano, prosím: »Vše je dovoleno«, Je-li už to slovo vysloveno. Nezapírám je. Ani Mít'ova redakce není špatná.

Aljoša se díval na něho mlčky.

— Myslel jsem si, bratře, když jsem odjížděl, že mám na celém světě aspoň tebe, — s neočekávaným citem řekl pojednou Ivan, — ale teď vidím, že ani ve tvém srdci není pro mne místa, můj milý

poustevníku. Formule »všechno je dovoleno« se nezřeknu, nu a což, za to se zřekneš zase ty mne, což?

Aljoša vstal, přistoupil k němu a mlčky, tiše políbil ho na rty.

— Literární krádež! — vykřikl Ivan, který se dostal náhle v jakési vytržení, — to jsi ukradl z mé básně! Ale děkuji ti. Vstávej, Aljošo, pojďme, musíme už oba jít.

Vyšli, ale zastavili se ještě u veřejí hostince.

— Víš, Aljošo, — řekl Ivan pevným hlasem, — budu-li mít skutečně kdy na šťavnaté lístky, budu je milovat jen vzpomínaje na tebe. Dost na tom, že ty tady někde žiješ a proto se mi ještě nebude chtít přestat žít. Stačí ti to? Chceš-li, pokládej to třeba za vyznání lásky. A teď, ty jdeš vpravo, já vlevo — a dost, slyšíš, dost. Totiž, kdybych zítra neodejel (ale zdá se, že určitě odjedu) a kdybychom se zase nějak setkali, pak o všech těchto věcech nepromluvíme už ani slova. Prosím tě snažně. A pokud se týká bratra Dmitrije, zvláště tě prosím, rovněž nemluv se mnou o něm už nikdy, — dodal pojednou podrážděně, — všechno je vyčerpáno, o všem jsme již dopodrobna mluvili, že? A já ti za to dám také slib: až ve třiceti letech se mi zachce »praštit pohárem o podlahu«, vyhledám tě, ať budeš kdekoli, a přijdu si ještě jednou s tebou pohovořit... i kdybych musel přijeti z Ameriky, věř tomu. Schválně přijedu. Bude potom velmi zajímavé podívat se i na tebe v tu dobu, jaký potom budeš. Vidiš, je to dosti slavnostní slib. A skutečně se snad loučíme na sedm, na deset let. Nuže, jdi si teď ke svému »Pater Seraphicus«, vždyť umírá; umře-li

bez tebe, snad se ještě na mne rozzlobíš, že jsem tě zdržel. Na shledanou, polib mne ještě, takhle, a jdi...

Ivan se pojednou obrátil a šel svou cestou, už se neohlížeje. Bylo to podobné tomu, jak včera odešel od Aljoši bratr Dmitrij, třebas to bylo včera docela jiného druhu. Tento podivný nápad se mihl jako střela ve smutné mysli Aljošově, smutné a zarmoucené v onom okamžiku. Chvilku postál, dívaje se za bratrem. Nějak si pojednou všiml, že bratr Ivan jde jaksi kolébavým krokem a že se zdá, díváme-li se zezadu, že pravé rameno má nižší, než levé. Nikdy si toho ještě nevšiml.

Ale pojednou se také otočil a téměř běžel ke klášteru.

Nastával už silný soumrak a Aljošovi bylo téměř hrozně; cosi nového v něm vzrůstalo, nač by nebyl dovedl odpovědět. Zvedl se zase, jako včera, vítr a staleté borovice smutně zašuměly okolo něj, když vešel do klášterního lesíku. Téměř běžel.

»Pater Seraphicus — to jméno odněkud vzal — odkud?« — mihlo se Aljošovi hlavou. — »Ivane, ubohý Ivane, kdy tě uvidím... A tady už je poustevna, hospodine! Ano, ano, to je on, to je Pater Seraphicus, on mne spasí... od něho a na věky!«

Později si připomínal několikrát v životě s velikým údivem, jak tenkrát mohl po rozchodu s Ivanem tak úplně zapomenout na bratra Dmitrije, když se sotva před několika hodinami rozhodl určitě ho vyhledat a neodcházet, byť by byl musel nevrátit se do kláštera této noci.

VI. KAPITOLA ZATÍM VELMI NEJASNÁ.

Ivan Fjodorovič, když se rozloučil s Aljošou, šel domů, do domu Fjodora Pavloviče. Ale ku podivu, pojednou ho popadl nesnesitelný stesk, který při každém kroku, jak se přibližoval k domu, rostl stále silněji a silněji. Podivné nebylo, že ho stesk popadl, ale bylo podivné, že Ivan Fjodorovič nijak nedovedl určit, proč onen stesk vznikl.

Stesk ho přepadával často i dříve a nebylo by divné, že přišel v takovém okamžiku, kdy Ivan, přetrhav všechny nitky, které ho sem přivábily, hotovil se už zítra znovu dát se zcela jiným směrem na cestě svého života a vstoupit na novou, úplně neznámou cestu, opět úplně sám a sám jako dříve, s mnohými nadějemi, o kterých nevěděl, čeho se týkají; očekával při tom mnoho, příliš mnoho od života, ale nic nedovedl z toho určit, ani ve svých nadějích, ale dokonce ani ve svých přáních.

A přece v tomto okamžiku, třebaš v jeho duši byl stesk z nového a neznámého, trápilo ho přece cosi zcela jiného.

»Snad to není ošklivost k otcovskému domu? — pomyslel si v duchu, — možné to je, tak se mi stal protivným; a i když dnes naposled překročím ten ohavný práh, přece je mi to protivné«... ale ne, ani to to nebylo. Snad to nebylo loučení s Aljošou a rozmluva s ním? »Tolik let jsem mlčely s celým světem a neuznával jej za hodná, abych s ním promluvil, a pojednou jsem namluvil tolik nesmyslů.«

Opravdu to mohla být mladistvá rozmrzelost mladistvé nezkušenosti a mladistvé ctižádosti, rozmrzelost nad tím, že se nedovedl vyjádřit, a ještě k tomu před takovým člověkem, jakým byl Aljoša, ke kterému se v jeho srdci upínaly nepochybně veliké naděje. Ovšem i tato rozmrzelost mohla být příčinou, docela jistě existovala, ale přece to nebylo to, stále to nebylo to.

»Mám takový stesk, až se mi dělá špatně, ale přece nemám sil, abych určil, co vlastně chci. Raději nemyslet«...

Ivan Fjodorovič se jaksi pokusil nemyslet, ale nepomohl si tím. Stesk byl hlavně tím rozčilující a vydražďující, že měl jakýsi nahodilý, úplně vnější ráz; to cítil. Kdesi stála a trčela jakási bytost nebo předmět, právě tak, jak někdy něco trčí před očima a dlouho při práci nebo v zaníceném rozhovoru to nepostřehujeme, ale při tom se zřejmě rozčilujeme, téměř se mučíme a posléze se dovtipíme, že je třeba odstranit nepohodlný předmět, často velmi hloupý a směšný, jakousi věc, která zůstala tam, kde nemá být, šátek, který upadl na podlahu, knihu, která nebyla uklizena do skříně a tak dále a tak dále.

Posléze, došel Ivan Fjodorovič v nejošklivější a podrážděné duševní náladě k otcovskému domu a pojednou asi na padesát kroků od vchodu, podívav se na vrata, rázem poznal, co ho tak mučilo a děsilo.

Na lavičce u vrat seděl a ochlazoval se na večerním vzduchu lokaj Smerďakov a Ivan Fjodorovič při prvním pohledu na něho pochopil, že mu v duši seděl lokaj Smerďakov a že právě tohoto člověka

nemůže snést jeho duše. Všechno se pojednou ozářilo a vyjasnilo. Před chvílí, když mu Aljoša vyprávěl, jak se setkal se Smerďakovem, vniklo mu to do srdce a vzbudilo to v něm ihned odpovídající zlost. Potom při řeči na Smerďakova na chvíli zapomněl, ale přece mu zůstal v duši, a sotva se rozloučil s Aljošou a šel sám k domu, ihned zapomenutý pocit se začal rychle vynořovat.

»Což je možno, že mne ten otrhaný ničema může tak rozčilovat !« pomyslel si s nesnesitelnou zlostí.

Věc byla v tom, že Ivan Fjodorovič začal poslední dobou tohoto člověka velmi nemilovat a zvláště v nejposlednějších dnech. Dokonce sám začal pozorovat tuto rostoucí téměř nenávisť k tomuto tvorů. Snad se proces nenávisti tak zостřil zvláště proto, že ze začátku, když k nám přijel Ivan Fjodorovič, dalo se cosi zcela jiného.

Tenkrát Ivan Fjodorovič našel jaksi ve Smerďakovovi jakési zvláštní zalíbení, pokládal ho dokonce také za velmi originálního. Sám ho naučil, že Smerďakov s ním začal mluvit, vždy se při tom divil jakési zpřeházenosti, či lépe řečeno jakémusi neklidu jeho rozumu a nechápal, co mohlo tohoto »pozorovatele« tak stále a usilovně zneklidňovat.

Mluvili o filosofických otázkách, ba i o tom, proč světlo svítilo už prvního dne, když slunce, měsíc a hvězdy byly stvořeny až čtvrtého dne, a jak je to třeba chápati; ale Ivan Fjodorovič brzo došel k poznání, že tu vůbec nejde o slunce, měsíc a hvězdy, že ačkoliv slunce, měsíc a hvězdy jsou předměty zajímavými, že přece pro

Smerďakova jsou něčím úplně třetířadým a že hlavní věcí je mu cosi docela jiného.

Necht' je tomu jakkoli, začala se objevovat a prozrazovat nekonečná samolibost a při tom samolibost uražená. Ivanu Fjodoroviči se to velmi nelíbilo. Tím se také začala jeho ošklivost.

Později se v domě začaly nepořádky, objevila se Grušeňka, začal se příběh s bratrem Dmitrijem, nastaly starosti, — mluvíváli i o tom, ale třeba Smerďakov při tom o tom mluvil velmi rozčileně, přece nebylo možno nijak z něho dostat, co by si v těch věcech vlastně přál. Nelogičnost a konfusnost některých jeho přání, která mimoděk vycházela najevo, ale přece vždy byla nejasná, vyvolávala až podiv. Smerďakov se na všechno vypytał, dával jakési nepřímé, patrně vymyšlené otázky, ale nikdy nevysvětlil proč, a pravidelně v nejohavnivějším okamžiku vlastních otázek náhle umlkal nebo přecházel k čemusi docela jinému.

Ale co posléze hlavně a definitivně podráždilo Ivana Fjodoroviče a vnuklo mu takovou ošklivost — byla jakási hnusná a zvláštní familiárnost, se kterou se k němu začal Smerďakov chovat, čím dále tím silněji. Ne že by si byl dovoloval být dotěrným, naopak mluvil vždy neobyčejně uctivě, ale dopadlo to tak, že Smerďakov se zřejmě začal pokládat bůh ví proč posléze za solidárního s Ivanem Fjodorovičem v jakési věci, mluvil vždy takovým tónem, jako by bylo mezi nimi dvěma cosi ujednaného a jaksi tajemného, cosi, co bylo kdysi vyřčeno s obou stran, cosi známého jen jim dvěma a co

bylo nepochopitelné všem jiným smrtelníkům, kteří se hemžili kolem nich.

Ivan Fjodorovič však ani tehdy dlouho ještě nepochopil pravé příčiny své vzrůstající ošklivosti a teprve v nejposlednější době posléze se dovtípil, v čem tkvěla příčina.

I nyní chtěl s hnusem a podrážděním projít mlčky a nedívaje se na Smerďakova do dvířek, ale Smerďakov vstal s lavičky a už podle tohoto jediného pohybu se Ivan Fjodorovič ihned dovtípil, že Smerďakov chce s ním začít zvláštní rozhovor.

Ivan Fjodorovič se na něho podíval a zastavil se, a to, že se tak náhle zastavil a nešel dále, jak si ještě před chvilkou přál, rozeznilo ho tak, že se až otrásl. S hněvem a odporem se díval na skopectkou vyzáblou tvář Smerďakova, s vlasy, sčesanýrni na spánky a s trčící maličkou chocholkou. Levé, téměř přimhouřené jeho oko mrkalo a usmívalo se, jako by chtělo říci: »Proč chceš jít, neujdeš, vidíš, že my dva rozumní lidé si musíme o něčem pohovořit.«

Ivan Fjodorovič se otrásl. »Pryč ničemo, jakým jsem ti já společníkem, hlupáku!« už mu chtělo sletět se rtů, ale k největšímu jeho údivu sletělo mu se rtů cosi docela jiného:

— Co tatínek, spí nebo se už vzbudil? — řekl tiše a klidně, sám toho neočekával, a pojednou, rovněž úplně neočekávaně, usedl na lavičku. Na okamžik ho div nepopadla hrůza, jak si později vzpomínal. Smerďakov stál proti němu, složil ruce za zády a díval se sebevědomě, téměř přísně.

— Ještě spí, — řekl pomalu. (»První jsi začal mluvit, já ne«) — divím se vám, pane, — dodal po krátké pomlčce, sklopil jaksi upejpaté oči, postavil pravou nohu dopředu a pohrával si špičkou lakované boty.

— Proč se mi divíš? — řekl Ivan Fjodorovič úsečně a přísně, zdržuje se ze všech sil, a pojednou s ošklivostí pochopil, že pocituje velmi silnou zvědavost a že za nic odtud neodejde, dokud ji neukojí.

— Proč, pane, nejedete do Čermašně? — pojednou zvedl Smerďakov oči a familiárně se usmál. »A proč jsem se usmál, musíš se dovtípit, **jsi-li** chytrý člověk«, jako by mluvilo jeho levé přimhouřené oko.

— Proč bych jezdil do Čermašně? — podivil se Ivan Fjodorovič.

Smerďakov se zase zamlčel.

— Vždyť vás dokonce sám Fjodor Pavlovič tak o to prosil, — řekl posléze zvolna a jako by sám nedával váhy své odpovědi: »Nejmalichernějšími důvody vám odpovídám, jen abych něco řekl«, jako by chtěl říci.

— Ech, čerte, mluv jasněji, co chceš? — vykřikl posléze hněvivě Ivan Fjodorovič, přecházeje z pokornosti do hrubství.

Smerďakov postavil pravou nohu k levé, vzpřimil se poněkud, ale díval se stále s tímž klidem a s tímž úsměvem.

— Důležitého nic není... ale tak, když už o tom mluvíme...

Zavládlo opět mlčení... Mlčeli téměř minutu. Ivan Fjodorovič věděl, že bude muset hned vstát a rozzlobit se, ale Smerďakov stál před ním a jako by čekal:

»Počkám si, rozzlobíš-li se či ne!« — tak se aspoň zdálo Ivanu Fjodorovičovi. Posléze se pohnul, aby vstal. Smerďakov jako by na ten okamžik čekal.

— Moje situace je strašná, Ivane Fjodoroviči, ani nevím, jak bych si pomohl, — řekl pojednou pevně a důrazně a při posledním slovu vzdychl. Ivan Fjodorovič si ihned zase sedl.

— Oba se úplně zbláznili, z obou se stali maličké dětičky, — pokračoval Smerďakov. — Mluvím o vašem panu otci a o vašem bratru Dmitriji Fjodorovičovi. Fjodor Pavlovič teď vstane a začne na mne ustavičně dotírat: »Jak to, že nepřišla? Proč nepřišla?« — a tak to půjde do půlnoci, dokonce i přes půlnoc. A když Agrafena Aleksandrovna nepřijde (protože snad vůbec nechce nikdy přijít), vrhne se na mne zase zítra ráno: »Proč nepřišla? Proč nepřišla, kdy přijde ?« — a vypadá to zrovna tak, jako bych já za to mohl. A na druhé straně zase taková věc, sotva nastane soumrak, někdy i dříve, objeví se v sousedství váš bratříček se zbraní v ruce: »Podívej se šelmo, polívkáři, když ji propaseš a neřekneš mi, že přišla, — zabiju tě prvního«. Přejde noc a začne mne hrozně trápit jako Fjodor Pavlovič: »Proč nepřišla, přijde brzo?« a zase to vypadá, jako bych za to mohl, že jejich dáma nepřišla. A tak se oba každý den a každou

hodinu pořád více vztekají, že si někdy myslím, že ze strachu se sám zabiju. Pane, nevěřím jim.

— A proč jsi do toho vlezl? Proč jsi začal donášet Dmitriji Fjodorovičovi? — řekl zlostně Ivan Fjodorovič.— Jak jsem do toho neměl vlézt? A já jsem do toho vůbec nevlezl, chcete-li to vědět dopodrobna. Od počátku jsem pořád mlčel, nesměl jsem odmítnout, ale sami ze mne udělali takového svého důvěrného sluhu. Ale od těch dob dovedou jen jedno slovo: »Zabiju tě, šelmo, když ji propaseš!« Víím určitě, pane, že zítra dostanu tu dlouhou padoucnici.

— Co je to dlouhá padoucnice?

— To je takový dlouhý záchvat, neobyčejně dlouhý. Trvá několik hodin, nebo také den a dva dni. Jednou mi trval tři dni, spadl jsem tenkrát s půdy. Přestane a pak začne zase; po celé tři dni jsem nemohl přijít k sobě. Fjodor Pavlovič tenkrát poslal pro Herzenstubeho, zdejšího doktora, ten mi tenkrát dával na hlavu led a ještě při tom užíval nějaký prostředek... Člověk by na to mohl umřít.

— Ale vždyť se říká, že při padoucnici nelze předem vědět, kdy záchvat přijde. A ty říkáš, že přijde zítra, — se zvláštní a podrážděnou zvědavostí vyptával se Ivan Fjodorovič.

— To je jisté, že se to nemůže vědět předem.

— A kromě toho jsi tenkrát spadl s půdy.

— Na půdu lezu každý den, tak tedy mohu spadnout s půdy i zítra. A když ne s půdy, tak spadnu do sklepa, do sklepa chodím také každý den, musím tam chodit.

Ivan Fjodorovič se na něho dlouze podíval.

— Vidím, že mluvíš nesmysly, a v něčem ti nerozumím! — L řekl Ivan Fjodorovič tiše, ale jaksi hrozivě, — nechceš od zítřka simulovat třídní padoucnici? Což?

Smerďakov, který se díval do země a hrál si zase špičkou pravé nohy, postavil pravou nohu na místo a vystrčil levou, zvedl hlavu, a řekl, ušklíbnuv se: a i kdybych tu věc provedl, totiž že bych simuloval, a pro zkušeného člověka je to úplná hračka, přece mám úplně právo užít toho prostředku, abych spasil svůj život před smrtí; protože, když budu ležet v nemoci, tak i kdyby přišla Agrafena Aleksandrovna k jeho otci, nikdo se nemůže přece vyptávat nemocného člověka »proč jsi mi to neřekl«, musel by se stydět.

— Ech, čerte! — vykřikl pojednou Ivan Fjodorovič s tváří, ' zkrivenou zlobou, — co se pořád bojíš o život! Vždyť všechny ty vyhrůžky bratra Dmitrije jsou jen slova ze vzteku a nic víc. Nezabije tě; zabije, ale ne tebe!

— Zabije jako mouchu, ale mne nejdřív. Víc se bojím něčeho jiného: aby nemysleli, že jsem mu pomáhal, když vyvede něco ošklivého se svým otcem.

— Proč by tě pokládali za spoluviníka?

— Proto mne budou pokládat za spoluviníka, protože jsem mu sdělil ta znamení jako velkou tajnost.

— Jaká znamení? Komu jsi je řekl? Čert tě vem, mluv jasněji!

— Musím se úplně přiznat, — protahoval řeč Smerďakov s pedantickým klidem, — mezi mnou a Fjodorem Pavlovičem je jedna tajnost. On, jak ráčíte vědět (jestli to ráčíte vědět), už několik dní totiž každou noc nebo už večer se hned zevnitř zavře. Vy jste se po každé vracíval do svého pokoje brzo a včera jste vůbec nikam nešel a proto snad ani nevíte, jak se teď začal starostlivě zavírat na noc. A i kdyby přišel sám Grigorij Vasiljevič, otevřel by mu, až by ho poznal po hlase. Ale Grigorij Vasiljevič teď tam nechodí, protože mu teď v pokoji posluhuju sám, — tak to nařídil od té chvíle, kdy začal tu historii s Agrafenou Aleksandrovnou, a na noc i já teď na jeho rozkaz odcházím a přenocuji v křídle a do půlnoci nesmím spát a musím hlídat, vstávat a chodit venku a čekat, až přijde Agrafena Aleksandrovna, a tak už ji teď čekám několik dní jako blázen. Myslí si tohle: Agrafena Aleksandrovna bojí se Dmitrije Fjodoroviče (on mu říká Mít'ka) a proto k němu přijde zadem někdy pozdě v noci; říká »hlídej ji až do půlnoci a víc.

A když přijde, běž ke dveřím a zatluč na dveře nebo okno do zahrady dvakrát potichu, takhle: jeden, dva, a potom hned třikrát rychle: ťuk, ťuk, ťuk. A já hned budu vědět«, povídá, »že přišla a otevřu ti potichoučku dveře.« Druhé znamení mi řekl pro ten případ, kdyby se stalo něco neočekávaného: nejdříve dvakrát rychle »ťuk, ťuk«, a potom za chvíli ještě jednou mnohem silněji. A to bude vědět, že se stalo něco neočekávaného, a že s ním potřebuju náramně mluvit a také mi pak otevře a já k němu přijdu a řeknu mu to.

Všechno je to umluveno pro ten případ, že by Agrafena Aleksandrovna snad sama nepřišla, ale že by poslala nějaký vzkaz; kromě toho může také přijít Dmitrij Fjodorovič a tak, abych mohl pánovi říci, že je na blízku. Náramně se bojí Dmitrije Fjodoroviče, a proto kdyby Agrafena Aleksandrovna už přišla a pán by se s ní zavřel, ale Dmitrij Fjodorovič by v té době se někde blízko objevil, tak musím ihned mu to oznámit tím, že třikrát zaklepu, takže první znamení při pěti zat'ukáních znamená: »Agrafena Aleksandrovna přišla^, druhé znamení — třikrát zat'ukat — »musím s vámi nutně mluvit«, tak mne to sám několikrát učil a ukazoval mi, jak to mám dělat. A protože na celém světě o těch znameních vím jenom já a on, tak už beze strachu a bez vyptávání (pán se velmi bolí ptát se nahlas) otevře, A teď ta znamení zná také Dmitrij Fjodorovič.

— Jak je může znát? Tys mu je vyzradil? Jak jsi je směl vyzradit?

— Já jsem to udělal jenom ze strachu. A jak bych je mohl před ním zapřít? Dmitrij Fjodorovič na mne každý den dotíral: »Ty mne klameš, něco přede mnou skrýváš a já ti zpřerážím nohy. A tu já jsem mu řekl ta tajná znamení, aby se přesvědčil aspoň o mé oddanosti a aby viděl, že ho nepodvádím a že mu všechno řeknu.

— Když myslíš, že by mohl těch znamení užít a že by chtěl přijít, tedy ho nepouštěj.

A když budu ležet a budu mít záchvat, jak pak ho nepustím, jak bych se mohl osmělit, abych ho nepustil, když vím, jak je bezhlavý.

— Ech, čert tě vem! Jak to můžeš tak určitě vědět, že dostaneš padoucnici, čert tě vem? Neděláš si ze mne blázný?

— Jak bych si mohl z vás dělat blázný, co pak je mi do smíchu, když mám takový strach? Cítím to, že dostanu padoucnici, mám takové tušení, dostanu ji už ze strachu.

— Ech, čerte! Když budeš ležet, bude na stráži Grigorij. Varuj včas Grigorije, on ho jistě nepustí.

— O znameních nesmím bez milostpánova příkazu Grigoriji Vasiljevičovi za žádnou cenu říci. A co se týká toho, co říkáte, že. Grigorij Vasiljevič ho uslyší a nepustí, tedy to se také nestane, protože se Grigorij Vasiljevič právě ze včerejška na dnešek rozstonal a Marfa Ignatěvna se chystá, že ho bude zítra léčit. Nedávno si to smluvili. Jejich léčení je náramně zajímavé: Marfa Ignatěvna zná takový odvar a má jej stále připravený, takový silný, z nějakých bylin, je to nějaký tajný recept. A léčí tím tajným lékem Grigorije Vasiljeviče asi třikrát do roka, když dostane lámání v kříži, jako by dostal paralysu, tak třikrát do roka. A když to dostane, vezme Marfa Ignatěvna ručník, namočí jej do toho odvaru a tře mu záda asi půl hodiny do sucha, až to všechno zčervená a opuchne, a potom, co zbyde ve sklenici, dá mu vypít s jakousi modlitbičkou, ale přece ne všechno, protože maličkou část v tom výjimečném případě nechá si pro sebe a vypije to rovněž. A oba, věřte mi, protože nikdy nepijí, hned se převálí a spí tvrdě náramně dlouho; a když se Grigorij Vasiljevič vzbudí, je pak téměř úplně zdrav a Marfa Ignatěvna se

vzbudí a ji vždycky potom bolí hlava. Tak tedy, když zítra Marfa Ignatěvna udělá, co zamýšlí, tak jak budou moci něco zaslechnout a nepustit Dmitrije Fjodoroviče. Budou spát.

— Co je to za pitomost! A jak se to sešlo všechno zrovna jako naschvál: ty dostaneš padoucnici a tamti oba budou ležet bez sebe! — vykřikl Ivan Fjodorovič. — Snad to nechceš sám tak nastražit, aby se to všechno tak semlelo? — nemohl se udržet Ivan Fjodorovič a hrozně nachmuřil obočí.

— Jak bych to mohl tak nastražit... A proč bych to dělal, když všechno tady závisí jen na Dmitriji Fjodorovičovi a na jeho myšlenkách... Když si umíní, že něco provede, tak to provede, a když ne, tak já ho schválně nepřivedu, abych ho strčil k jeho otci do pokoje.

— A proč by měl chodit k otci a ještě k tomu potají, když, jak sám říkáš, Agrafena Aleksandrovna vůbec ani nepřijde, — pokračoval Ivan Fjodorovič, bledna zlostí; sám to říkáš a také já po celou tu dobu, co zde bydlím, jsem přesvědčen, že stařík jenom blázní a že 'k němu ta bestie nepřijde. Proč by se měl Dmitrij vloupat ke staříkovi, když ona nepřijde? Řekni! Chci znát tvé myšlenky.

— Sám ráčíte vědět, proč Dmitrij Fjodorovič přijde, co s tím mají dělat moje myšlenky? Přijde jenom ze vzteku, nebo ve své podezřívavosti, stane-li se na příklad, že budu nemocen, začne být na pochybách a z netrpělivosti půjde hledat do pokojů, jako tuhle, není-li tady, neproklouzla-li sem nějak tajně, že ji neviděl. Potom také

velmi dobře ví, že Fjodor Pavlovič má připravenou velikou obálku a v ní má pod třemi pečeti uschovány tři tisíce, že je to ovázáno stužkou a adresováno vlastní rukou: »Anděli mému, Grušeňce, zachce-li se jí a přijde«, k čemuž ještě po třech dnech připsal: »a kuřátečku«. Tak toho se bojí.

Hlouposti! — vykřikl Ivan Fjodorovič téměř bez sebe,

Dmitrij nepůjde loupit peníze a ještě při tom zabíjet otce. Mohl ho včera zabít pro Grušeňku, jako rozvzteklý, zlostný hlupák, ale loupit nepůjde!

— Ale když právě teď potřebuje náramně peníze, potřebuje je náramně nutně, Ivane Fjodoroviči. Ani nevíte, jak je potřebuje, — vykládal Smerďakov neobyčejně klidně a jasně si to rozváživ. — A potom ty tři tisíce pokládá jaksi za své vlastní a sám mně řekl: »Mně zůstal tatínek dlužen ještě právě tři tisíce.« A ke všemu tomu uvažte, Ivane Fjodoroviči, i tuhle čistou pravdu — vždyť je tomu skutečně téměř tak, je třeba říci, že Agrafena Aleksandrovna, když se jí jenom zachce, okamžití ho přinutí, aby se s ní oženil, totiž samotný milostpán Fjodor Pavlovič, nu, a vždyť se jí snad zachce. To já jen tak říkám, že ona nepřijde, ale snad bude chtít ještě víc, totiž rovnou se udělat milostpaní. Sám jsem slyšel, že její kupec Samsonov jí říkal docela otevřeně, že by to vůbec nebyla hloupá věc, a smáli se při tom. A ona sama je velmi chytrá. To by pro ni nic nebylo, aby se provdala za takového chudáka, jako je Dmitrij Fjodorovič. A když to teď všechno vezmete, posuďte sám, Ivane Fjodoroviči, že potom ani

Dmitrijovi Fjodorovičovi, ani vám s vaším bratrem Aleksějem Fjodorovičem po smrti vašeho pana otce nezbude vůbec nic, ani rubl, protože Agrafena Aleksandrovna se za něho provdá jenom proto, aby všechno dala přepsat na sebe, a aby na sebe převedla kde jaký kapitál. A kdyby váš pan otec zemřel ještě teď, dokud se ještě nic nestalo, dostanete každý jistých čtyřicet tisíc, dokonce i Dmitrij Fjodorovič, kterého tak nenávidí, protože váš pan otec ještě neudělal závěť... A to všechno ví Dmitrij Fjodorovič velmi dobře...

V obličejí Ivana Fjodoroviče jako by se cosi zkrivilo a zachvělo. Pojednou se začervenal.

— Tak proč mi radíš, — skočil Smerďakovovi náhle do řeči, — Po tom všem, abych jel do Čermašně? Co jsi tím chtěl říci? Odjedu a tady se stane neštěstí. — Ivan Fjodorovič sotva popadal dech.

— To je úplně pravda, — odpověděl Smerďakov tiše a rozvážně, dívaje se při tom pozorně na Ivana Fjodoroviče.

— Jak to, že je to úplně pravda? — zeptal se Ivan Fjodorovič, přemáhaje se ze vší síly a hrozně svitě očima.

— Říkal jsem to, protože je mi vás líto. Kdybych byl na vašem místě, kdybych to byl já, tak bych tady toho všeho nechal... proč bych u takové věci seděl... odpověděl Smerďakov, dívaje se velmi otevřeně do svítících očí Ivana Fjodoroviče. Oba se zamlčeli.

— Zdá se, že jsi náramný idiot a ovšem také... hrozný ničema! — vstal pojednou s lavičky Ivan Fjodorovič. Pak chtěl ihned vejít do dvířek, ale pojednou se zastavil a vrátil se k Smerďakovovi.

Stalo se cosi divného: Ivan Fjodorovič znenadání, jako V křečích, zaťal rty, stiskl pěsti a — ještě okamžik a byl by se vrhl na Smerďakova. Smerďakov si toho alespoň ihned povšiml, trhl sebou a uhnul se celým tělem nazpět. Ale pro Smerďakova dopadl tento okamžik dobře a Ivan Fjodorovič mlčky, ale jaksi v rozpacích, zaměřil do dvířek.

— Zítra odjždím do Moskvy, chceš-li to vědět, — zítra časně ráno — a to je všechno! — řekl pojednou se zlostí. důrazně a nahlas, divě se potom sám sobě, jak mu napadlo, aby to Smerďakovovi říkal.

— To bude ze všeho nejlepší, — navázal Smerďakov, jako by na to čekal, — jen snad že vás budou odsud telegraficky znepokojoval, kdyby se něco stalo.

Ivan Fjodorovič se opět zastavil a opět se rychle vrátil k Smerďakovovi. Ale i s tím jako by se bylo cosi stalo. Všechna familiárnost a nedbalost okamžitě zmizela; celá jeho tvář projevovala neobyčejnou uctivost a očekávání, ale už bojácné a zdvořilé: »Neřekneš ještě něco, nedodáš ještě něco?« — tak bylo možno čísti v jeho pohledu, který se upřel, téměř vpil do Ivana Fjodoroviče.

— A což by mne z Čermašně také nezavolali... kdyby se něco stalo? — vykřikl pojednou Ivan Fjodorovič, který, neznámo proč, náhle strašně zvýšil hlas.

— Také z Čermašně... by vás zavolali... — pronesl Smerďakov téměř šeptem, jako by byl zmaten, ale díval se stále neobyčejně pozorně Ivanu Fjodorovičovi přímo do očí.

— Jenže Moskva je dál a Čermašňa blíž, to by ti bylo líto peněz na cestu, což, když jsi tak naléhal, abych jel do Černašně, nebo mne lituješ, že musím udělat tak velikou okliku?

— Úplná pravda... — zamumlal Smerďakov už selhávajícím hlasem, hnusně se usmívaje a opět se chystaje včas uskočit. Ale Ivan Fjodorovič se pojednou k Smerďakovově údivu zasmál a rychle odešel do dvířek, nepřestávaje se smáti. Kdo by se byl podíval na jeho tvář, jistě by byl usoudil, že se vůbec nesměje proto, že by měl něco tak veselého. A ani sám by za nic nebyl dovedl vysvětlit, co se s ním v onom okamžiku dalo. Pohyboval se a šel přímo jako v křečích.

VII. »S MOUDRÝM ČLOVĚKEM JE ZAJÍMAVÉ POHOVOŘIT.«

Dokonce i mluvil jaksi v křečích. Když se setkal s Fjodorem Pavlovičem v sálu, hned jakmile vešel, vykřikl na něho, mávaje rukama:

— Jdu do svého pokoje nahoru, ne k vám, nashledanou, — a proběhl sálem, snaže se, aby se na otce ani nepodíval. Je velmi možné, že v tu chvíli staříka příliš nenáviděl, ale takový bezohledný projev nepřátelského citění překvapil i Fjodora Pavloviče. A stařík zřejmě mu právě chtěl něco honem říci, a proto schválně mu vyšel naproti do sálu; když uslyšel takovou líbeznost, zastavil se a díval se mlčky a posměšně za synem, který stoupal po schodech do mezzaninu, dokud mu nezmizel s očí.

— Co je mu? — honem se zeptal Smerďakova, který vešel za Ivanem Fjodorovičem.

— Zlobí se na něco, kdo by mu rozuměl, — zabručel Smerďakov vyhýbavě.

— Ech, k čertu! Ať se zlobí! Přines samovar a honem koukej ať zmizíš. Nového není nic?

A tu se začalo vyptávání, jedno z těch, na které si Smerďakov právě stěžoval Ivanu Fjodorovičovi, týkající se totiž očekávané návštěvnice a proto tyto otázky tady vynecháme. Za půl hodiny byl dům zavřen a bláznivý stařec chodil sám po pokojích, očekávaje s

chvěním, že se každou chvílí ozve pět smluvených ťuknutí, chvílemi se díval do tmavých oken a neviděl v nich však nic kromě noci.

Bylo již velmi pozdě, ale Ivan' Fjodorovič stále ještě nespál a přemítal. Ulehl této noci pozdě, asi ve dvě hodiny. Nebudeme však tlumočit všechn běh jeho myšlenek, není ještě na čas, abychom vníkali v tuto duši: i na tuto duši dojde. I kdybychom zkusili něco z toho tlumočit, bylo by velmi těžké to učinit, protože to nebyly ani myšlenky, nýbrž cosi zcela neurčitého a hlavně příliš vzrušeného. Cítil sám, že ztratil všechn smysl myšlenek.

Trápila ho také všelijaká podivná a téměř úplně neočekávaná přání, na příklad: už po půlnoci se mu pojednou zachtělo neodbytně a nesnesitelně, aby sešel dolů, otevřel dveře, vešel do křídla a nabil Smerďakovovi, ale kdybyste se ho zeptali proč, určitě by nebyl dovedl říci ani jedinou skutečnou příčinu, kromě té, že se mu ten lokaj zprotivil jako kdosi, kdo ho nejtíže urazil na světě. S druhé strany nejednou za tuto noc zachvacoval jeho duši jakýsi nevysvětlitelný a pokořující strach, který působil, že jaksí dokonce — cítil to — pojednou ztrácel fysickou sílu. Hlava se mu točila a bolela ho. Cosi nenávistného mu svíralo duši, jako by se chystal se někomu pomstít. Nenáviděl dokonce i Aljošu, když si vzpomněl na nedávný jejich rozhovor; chvílemi velice nenáviděl i sebe.

Na Kateřinu Ivanovnu téměř zapomněl myslet, a velmi se tomu později divil, tím více, že si určitě pamatoval, jak ještě včera ráno, když se tak velkolepě vychloubal u Kateřiny Ivanovny, že zítra

odjede do Moskvy, si tenkrát pošeptal v duši: »Vždyť je to hloupost, vždyť nepojedeš, vždyť ti nebude tak lehko se s ní rozloučit, jak se teď vychloubáš.« Když si po dlouhé době potom vzpomínal na tuto noc, vzpomínal si Ivan Fjodorovič se zvláštní ošklivostí na to, pojednou několikrát vstal s divanu a potichu, jako by se strašně bál, aby ho nikdo neviděl, otevíral dveře, vycházel na schody a zaposlouchával se dolů do dolních pokojů, jak se tam pohyboval a přecházel Fjodor Pavlovič, poslouchal dlouho, vždy asi pět minut, s jakousi hroznou zvědavostí, se zatajeným dechem, s tlukoucím srdcem, ale proč to všechno dělal, proč poslouchal, — nevěděl ovšem ani sám.

Tento »čin« po celý svůj život potom nazýval »hanebným« a pokládal jej po celý život v hlubinách své duše za nejhanebnější čin celého svého života. K Fjodoru Pavlovičovi necítil té chvíli nějaké nenávisti, ale jenom hrozně zvědavě a ze všech sil by si byl přál z nějakých důvodů vědět, jak tam dole otec chodí, co tam asi teď dělá, hádal a představoval si, jak otec tam dole se asi dívá do černých oken a pojednou se zastavuje uprostřed pokoje a čeká, čeká — neklepe-li někdo. Ivan Fjodorovič vyšel asi dvakrát na schody, aby se tím zabýval.

Když vše utichlo a už si ulehl i Fjodor Pavlovič — bylo to asi ve dvě hodiny v noci — ulehl si i Ivan Fjodorovič s pevným přáním usnouti pokud možno nejrychleji, protože se cítil hrozně zmořen. A

vskutku: usnul rázem pevně a spal beze snů, ale vzbudil se brzo, asi v sedm hodin, když už se rozednilo.

Když otevřel oči, pocítil v sobě ke svému údivu pojednou jakýsi příliv neobyčejné energie, rychle vyskočil a rychle se oblékl, potom vytáhl svou cestovní brašnu a začal bez meškání hbitě rovnat věci. Prádlo přinesli od pradelny všechno právě už včera ráno. Ivan Fjodorovič se dokonce usmál při myšlence, že to všechno tak dopadlo, že nenastala překážka náhlého odjezdu. A odjezd to byl skutečně náhlý. Byť Ivan Fjodorovič včera říkal (Kateřině Ivanovně, Aljošovi a. později i Smerďakovovi), že zítra odjede, přece si velmi dobře vzpomínal, že když včera uléhal spát, ani ho nenapadlo, že odjede, alespoň vůbec nepomyslel, že ráno, až se vzbudí, prvním pohybem se vrhne srovnávat brašnu.

Posléze byla brašna i tlumok připraveny: bylo již kolem devíti hodin, když Marfa Ignatěvna k němu přišla s obvyklou každodenní otázkou:

— Kde ráčíte pít čaj, u sebe, nebo sejdete dolů?

Ivan Fjodorovič sel do přízemku, vypadal téměř vesele, byl v něm bylo, ve slovech i v pohybech, cosi rozháraného a chvatného.

Pozdravil se přívětivě s otcem a dokonce se zvláště zeptal na zdraví, ale nevyčkav dokončení otcovy odpovědi, prohlásil hned, že za hodinu odjíždí do Moskvy definitivně, a poprosil, aby bylo posláno pro koně. Stařík vyslechl toto sdělení bez nejmenšího údivu, dokonce velmi nezdvořile zapomněl projevit lítost nad synovým

odjezdem; místo toho pojednou začal rychle mluvit, vzpomenuv si při tom na jednu naléhavou svou věc.

— Ach, ty jsi pěkný! Což jsi včera neřekl... nu, to je... hned to srovnáme. Udělej mi velikou laskavost, miláčku můj drahý, jeď do Čermašně. Vždyť když se zabočíš ze stanice Volové všeho všudy nějakých dvacet verst nalevo, už budeš v Čermašni.

— Ale odpusťte, nemohu: mám k železnici osmdesát verst a vlak odjíždí ze stanice do Moskvy v sedm hodin večer — taktak to chytím.

— Vždyť budeš mít dost času, když přijdeš zítra nebo pozítří, ale dnes zajed' do Čermašně. Nic tě to stát nebude a vyhovíš otcí! Kdybych tady neměl práci, už bych tam byl sám dávno zajel, protože ta věc tam kvapí a je neobyčejná, ale já tady... nemám na to dost kdy... Víš, ten můj les leží tam ve dvou částech, v Begičevě a v Ďačkině. Maslovové, otec se synem, kupci, dávají za dříví všeho všudy osm tisíc, ale ještě vloni se mi nabízel kupec, který dával dvanáct, ale to nebyl zdejší, v tom je to. Ze zdejších nikdo nic nekoupí: Maslovové, otec se synem, nahrabali statisíce; co dávají, to musíš vzít, protože ze zdejších nikdo jim nesmí konkurovat. A tu mi napsal minulý čtvrtek iljinský pop, že přijel Gorstkin, také obchodník, znám ho, skvělé je na tom to, že není zdejší, nýbrž z Pogrebova, to tedy znamená, že se nebojí Maslovových, protože není zdejší. Říká, že dá za les jedenáct tisíc, slyšíš? A pop píše, že tu

zůstane všeho všudy jenom týden. Tak kdybys tam zajel a domluvil by ses s ním...

— Tak napište popovi, ať se s ním domluví.

— Nedovede to, v tom je vtip. Není dost opatrný. Je to člověk zlatý, dal bych mu hned dvacet tisíc beze všeho úpisu do úschovy, ale nedovede býti dost opatrný, jako by to nebyl ani člověk, vrána ho ošidí. A při tom je to vzdělaný člověk, představ si. Ten Gorstkin je na pohled mužík, chodí v modrém kabátu, ale povahu má úplně hanebnou, a to je právě to neštěstí: lže, to je to. Někdy se dá tak do lhaní, že se až divíš, proč to dělá. Předloni nalhal, že mu umřela žena a že už se oženil s jinou a vůbec to nebylo pravda, představ si: nikdy mu žena neumřela, ještě teď žije a jednou za tři dni mu vždycky nabije. A i teď bude třeba se dozvědět, lže-li, nebo mluví-li pravdu, že to chce koupit a dát za to jedenáct tisíc.

— Vždyť ani já s ním nic nepořídím, také nedovedu být opatrný.

— Počkej, počkej, ty se k tomu hodíš, protože ti řeknu všechny jeho vlastnosti, toho Gorstkina, už dávno jsem s ním měl co dělat. Víš, je třeba se mu dívat na bradu; má takovou zrzavou, řid'oučkou ošklivou bradičku. Když se mu bradička třese, když mluví a zlobí se — znamená to — dobře, mluví pravdu, chce věc udělat. Ale když bradu hladí levou rukou a pochechtává se, to znamená, že člověka chce oblafnout, šidí. Do očí se mu nikdy nedívej, z očí se nic nedozvíš, to je ,tůň, lhavá, — dívej se mu na bradu, dám ti pro něho psaníčko a ukaž mu je. Říká si Gorstkin, ale nejmenuje se Gorstkin,

nýbrž Čmuchal, ale neříkej mu, že je Čmuchal, urazil by se. Až se s ním domluvíš a uvidíš, že je všechno v pořádku, hned mi napiš, ale napiš také: »nelže«. Stůj na jedenácti; tisíc můžeš slevit, ale níž nechod'. Pomysli si: osm a jedenáct to je tři tisíce rozdílu. Ty tři tisíce jako bych našel na ulici, kde pak by člověk tak hned našel kupce, a peníze potřebuji nutně. Když napíšeš, že je to vážné, pak už tam sám zaskočím a skončím to, jakmile budu mít trochu kdy. Ale teď — proč bych tam jezdil, co když si to Iljič všechno vymyslel? Nu tak, pojeděš?

— Ech, nemám kdy, nechtě toho.

— Udělej otci radost, nezapomenu ti to! Nikdo z vás nemá srdce, to je to! Co je pro tebe den nebo dva? Kam teď jedeš, do Benátek? Vždyť se ty tvé Benátky za dva dny nezboří. Já bych posla! Aljošu, ale kam pak s Aljoškou v takových věcech. Vždyť jsem té chtěl poslat jenom proto, že jsi rozumný člověk, vždyť to vidím. Lesy neobchoduješ, ale máš oko. Tady jde jenom o to, aby měl člověk oko: aby poznal, mluví-li se vážně nebo ne. Říkám, dívej se mu na bradu: když se mu bradička bude třást — znamená to, že to myslí vážně.

— Sám mne nutíte do té proklaté čermašně, což, — vykřikl Ivan Fjodorovič, zlostně se ušklíbnuv. Fjodor Pavlovič si zlosti nevšiml nebo nechtěl všimnout, ale úsměšku se zachytil:

— Tak to tedy znamená, že jedeš, jedeš? Hned ti napíšu lístek.

— Nevím, pojedu-li, nevím, cestou si to rozmyslím.

— Co cestou, teď si to rozmysli. Holoubku, rozmysli si to! Až to ujednáš, napiš mi dva řádky, dej to popu a on mi ten tvůj lístek hned pošle. Pak už tě zdržovat nebudu, jdi si do Benátek. Nazpět na stanici Volové tě dá pop zavést svým povozem...

Stařec byl přímo nadšen, honem napsal lísteček, poslali pro koně, dal přinést zákusek, koňak. Když měl stařík radost, vždy začínal být důvěrný, ale tentokrát se jaksi zdržoval. Na příklad o Dmitrijovi Fjodorovičovi neřekl ani slovíčka. Loučení ho vůbec nedojalo. Dokonce jako by nevěděl, o čem má mluvit; Ivan Fjodorovič si toho dobře všiml: »Už jsem ho asi omrzel«, pomyslel si v duchu. Až když stařík doprovázel syna ze dveří, jako by se byl poněkud vzrušil a chtěl se se synem líbat. Ale Ivan Fjodorovič honem mu podal na rozloučenou ruku, zřejmě se snaže obejít se bez líbání. Stařík to ihned pochopil a ihned se ovládl.

— Nu, sbohem, sbohem! — opakoval ode dveří. — Vždyť ještě někdy v životě přijedeš? Nu, přijed', vždycky budu mít radost. Nu, bůh s tebou!

Ivan Fjodorovič vlezl do cestovního vozu.

— Sbohem, Ivane, moc se na mne nezlob! — zvolal na něho naposledy otec.

Vyprovodit ho přišli všichni domácí lidé: Smerďakov, Maria i Grigorij. Ivan Fjodorovič dal každému deset rubli Když už si usedl do kočáru, přiskočil Smerďakov, aby upravit koberec.

— Vidíš... jedu do Čermašně... — jaksi náhle se vyrvalo Ivanu Fjodorovičovi z nitra, zase jako včera, sletělo to se rtů tak samo od sebe, ještě k tomu s jakýmsi nervosním smíchem. Dlouho potom na to vzpomínal.

— Tak tedy lidé říkají pravdu, s moudrým člověkem je zajímavé pohovořit, — odpověděl pevně Smerďakov, dívaje se pronikavě na Ivana Fjodoroviče.

Cestovní vůz se hnul a rozejel se. V duši cestujícího bylo smutno, ale chtivě se díval na pole, na chlupy, na stromy, na houf hus, letících vysoko na jasném nebi. A pojednou mu bylo tak dobře. Zkusil dát se do řeči s kočím a cosi z toho, co mužík odpověděl, ho velmi zaujalo, ale za chvíli si uvědomil, že všechno mu proletělo kolem uší a že ve skutečnosti ani nepochopil, co mu kočí odpověděl.

Umlkl, ale i pak mu bylo pěkně: vzduch byl čistý, svěží, chladný, nebe jasné. V mysli se mu mihly obrazy Aljoši a Kateřiny Ivanovny; ale tiše se usmál, tiše foukl do bílých příznaků, odletěly: »Přijde i jejich čas«, pomyslel si.

Ke stanici dojeli rychle, vyměnili koně a rozejeli se k Volové. »Proč je s rozumným člověkem zajímavé pohovořit, co tím chtěl říci?« — náhle se v něm zatajil dech. »A proč jsem mu řekl, že jedu do Čermašně?«

Dojeli na stanici Volové. Ivan Fjodorovič vystoupil s vozu a obstoupili ho vozkové. Nabízeli se do Čermašně, dvanáct verst polními cestami. Prikázal, aby zapřahli. Vešel do staniční budovy,

rozhlédl se, podíval se na ženu staničního dozorce a pojednou se vrátil před budovu.

— Nepojedeni do Čermašně. Nepřijedu pozdě, kamaráde, k sedmihodinovému vlaku?

— Zrovna přijedem. Máme zapřahat?

— Hned zapřahej. Nebude z vás nikdo zítra ve městě?

— Jak by nebyl. Tady Mitrij tam bude.

— Nemůžeš, Mitriji, prokázat mi službičku? Zajdi k mému otci, Fjodoru Pavlovičovi Karamazovu a řekni mu, že jsem do Čermašně nejel. Můžeš?

— Proč bych tam nezašel, zajdu; Fjodora Pavloviče už znám dávno.

— A tady máš spropitné, protože by ti snad nedal... vesele se zasmál Ivan Fjodorovič.

— Docela jistě by nedal, — zasmál se také Mitrij. — Děkuji, milostpane, určitě to vyřídím.

V sedm hodin večer vstoupil Ivan Fjodorovič do vagónu a letěl do Moskvy.

»Pryč se vším minulým, na věky je skončen dřívější svět, a nechť po něm nezůstane ani památky, ani hlesu; do nového světa, na nová místa a bez ohlížení!«

Ale místo nadšení dolehl na jeho duši pojednou takový mrak a v srdci se mu ozvala taková bolest, jaké ještě nikdy v životě nepocítil.

Myslel po celou noc. Vagón letěl, a teprve za úsvitu, když už vjížděl do Moskvy, pojednou se jaksi vzpamatoval:

Jsem ničema! — řekl si v duchu.

A Fjodor Pavlovič, když doprovodil synka, byl ve velice dobré náladě. Celé dvě hodiny se cítil téměř šťastným a popíjel koňak.

Ale pojednou došlo v domě k jedné velmi mrzuté a všem velmi nepříjemné události, která rázem Fjodora Pavloviče uvedla do velikého zmatku: Smerakov šel pro cosi do sklepa a spadl s nejvyššího schůdku. Bylo ještě dobře, že v onom okamžiku byla náhodou venku Marfa Ignatěvna a uslyšela to včas. Pád neviděla, ale za to uslyšela křik, křik zvláštní, podivný, ale už jí dávno známý, — křik epileptika, padajícího v záchvatu.

Dostal-li záchvat v okamžiku, kdy sestupoval po schůdcích, takže ovšem ihned spadl do sklepa v bezvědomí, nebo zda obráceně dostal Smerďakov, známý epileptik, záchvat z pádu a otřesu — nebylo možno rozeznat, ale našli ho už na dně sklepa v křečích, zmítajícího se a s pěnou u úst.

Mysleli nejprve, že si jistě něco zlomil, ruku nebo nohu a že se potloukl, ale přece ho »ostříhal pánbůh«, jak se vyjádřila Marfa Ignatěvna. Nic takového se mu nestalo, jenom bylo obtížné ho dostat a vynést ze sklepa na světlo boží. Ale požádali u sousedů o pomoc a nějak se jim to přece podařilo.

Při té celé ceremonii byl také Fjodor Pavlovič, pomáhal sám, byl zřejmě přestrašen a jaksi velmi zmaten. Avšak nemocný nepřicházel k sobě: záchvaty sice na čas ustávaly, ale zato se zase obnovovaly a všichni dospěli k názoru, že se stane bezpochyby totéž, co bylo loni, kdy rovněž upadl neočekávaně s půdy. Vzpomněli si, že mu tenkrát přikládali na hlavu led. Kousek ledu ve sklepě ještě našli, Marfa Ignatěvna jej užila, a Fjodor Pavlovič večer poslal pro doktora Herzenstubeho, který také okamžitě přijel. Když nemocného pečlivě prohlédl (byl to nejpečlivější a nejpozornější lékař z celé gubernie, starý a vážený dědeček), dospěl k závěru, že je to záchvat neobyčejný, a že »může hrozit nebezpečí, že zatím on, Herzenstube, ještě to nemůže pochopit, ale že zítra ráno, když nepomohou nynější prostředky, užije jiných.

Nemocného uložili v křídle, v pokojíku, který byl vedle bytu Grigorije a Marfy Ignatěvny.

Na Fjodora Pavloviče se potom už po celý den snášelo neštěstí za neštěstím. Oběd uvařila Marfa Ignatěvna a polévka ve srovnání s polévkou, jakou dovedl uvařit Smerďakov, byla » zrovna jako pomeje«, a slepice byla tak vysušena, že ji nijak nebylo možno ani rozkousat. Marfa Ignatěvna odpovídala na trpké, byť i spravedlivé výčitky pánovy, že slepice beztoho byla už velmi stará, a že ona, Marfa, se neučila kuchařkou.

K večeru stihla Fjodora Pavloviče druhá rána: řekli mu, že Grigorij, který se už předevcírem roztonal, teď už docela ulehl,

dostal lámání v kříži. Fjodor Pavlovič dopil svůj čaj pokud možno nejdříve a zavřel se sám v domě.

Byl hrozně rozechvřen očekáváním. Neboť právě tohoto večera čekal už téměř najisto příchod Grušeňky; alespoň ho dnes ráno Smerďakov téměř ubezpečoval, že »slíbila, že přijde už docela jistě«.

Srdce neúnavného staříka horečně bilo, chodil po prázdných svých pokojích a zaposlouchával se. Bylo třeba napínat uši: mohl kdesi ji hlídat Dmitrij Fjodorovič, a až Grušeňka přijde a zaklepe na okno (Smerďakov už předevcírem ubezpečoval Fjodora Pavloviče, že jí vyřídil, kde a kam má ťukat), pak bude nutno honem otevřít dveře pokud možno nejrychleji a za nic na světě ji nadarmo nezdržovat, ani na vteřinu, v předsíni, aby se něčeho, nedopust' pánbůh, něčeho neulekla a neutekla.

Mnoho starostí měl Fjodor Pavlovič, ale ještě nikdy se nekoupalo jeho srdce v sladší naději: vždyť bylo možno říci skoro s jistotou, že Grušeňka tentokrát jistě přijde!...

Kniha šestá. RUSKÝ MNICH.

I. STAREC ZOSIMA A JEHO HOSTÉ.

Když vešel Aljoša s nepokojem a bolestí v srdci do cely starcovy, zastavil se téměř udiven: místo umírajícího nemocného snad již bez vědomí, jak se ho obával, že ho najde, uviděl starce sedícího v křesle, ač zesláblého únavou, přece se spokojenou a veselou tváří, obklopeného hosty a vedoucího s nimi tichý a pokojný rozhovor. Ostatně vstal s postele před čtvrt hodinou před příchodem Aljošovým; hosté se již shromáždili v cele dříve a čekali, dokud se neprobudí, podle pevného ujišťování otce Paisije, »že učitel vstane určitě, aby ještě jednou pobesedoval s miláčky svého srdce, jak sám řekl a jak sám slíbil ještě ráno«.

Tomuto slibu, jakož i jakémukoliv slovu umírajícího starce, věřil otec Paisij pevně, takže i kdyby ho byl viděl docela již v bezvědomí a bez dechu, a měl jeho slib, že ještě jednou vstane a rozloučí se s ním, tu by nevěřil, možná, ani smrti, stále očekáváje, že umírající se vzpamatuje a splní svůj slib. Ráno mu řekl stařec Zosima určitě, když uléhal: »Nezemru dříve, dokud ještě jednou se neoblažím besedou s vámi, milácci srdce mého, dokud se ještě nepodívám na milé vaše tváře a dokud ještě jednou nevyliji svou duši před vámi.«

Ti, kdož se shromáždili k této poslední bezpochyby besedě starce, byli jeho nejoddanější přátelé od dávných let. Byli čtyři: mniši otec

Josef a otec Paisij, mnich otec Michail, představený poustevny, člověk ještě ne starý, daleko ne tak učený, z prostého stavu, ale pevný v duši, neotřesitelně a prostě věřící, na pohled hrubý, ale prodchnutý hlubokou zbožností v srdci, ačkoli navenek skrýval svou zbožnost, jako by se dokonce styděl. Čtvrtý host byl úplně starý, prostý mnich, původem sedlák, bratr Anfim, téměř negramotný, mlčelivý a tichý, dokonce zřídka s někým hovořící, mezi pokornými nejpokornější, a mající vzhled člověka, jakoby na věky zalekaného čímsi velikým a strašným, co nemůže stačiti jeho rozum.

Tohoto stále jaksi se chvějícího člověka starec Zosima velmi miloval a po celý život se k němu choval s velkou vážností, ačkoliv snad s nikým nepromluvil méně slov za celý svůj život, než s ním, nehledě k tomu, že mnohá léta s ním putoval ve dvou po celé svaté Rusi. To bylo již dávno před čtyřiceti lety, kdy starec Zosima po prvé počal svůj mnišský život v chudém, málo známém klášteře kostromském, a když brzy potom se vypravil na putování s otcem Anfimem, aby sbírali příspěvky na svůj chudý kostromský klášter.

Všichni, i starec i hosté, se usídlili v druhém pokoji starce, ve kterém stála jeho postel, v pokoji, jak bylo řečeno již dříve, velmi těsném, takže všichni čtyři (kromě novice Porfirije, jenž stál), se tísnili kolem křesla starce na židlích, přinesených z prvního pokoje. Nastával již soumrak, pokoj byl osvětlen kahanci a voskovými svíčkami před svatými obrazy. Starec, když uviděl Aljošu,

zmateného a stojícího ve dveřích, radostně se na něho usmál a podal mu ruku.

— Buď vítán, tichý, buď vítán, milý, to je dobře, že jsi přišel. Věděl jsem, že přijdeš.

Aljoša k němu přistoupil, uklonil se před ním až k zemi a zaplakal. Co si se mu prodíralo ze srdce, jeho duše se chvěla, chtělo se mu vzlykat.

— Co to děláš, počkej s tím pláčem, — usmál se starec, položiv mu pravou ruku na hlavu. — Vidiš, sedím a mluvím a možná, že budu žít ještě dvacet let, jak mi přála včera ta dobrá milá žena z Vyšegorje, s dívkou Lisavetou na rukou. Smiluj se, hospodine, nad matkou a dívkou Lisavetou (pokřičoval se), Porfiriji, odnesl jsi její dar, kam jsem řekl? Vzpomněl si na včerejších šedesát kopejek, které mu věnovala veselá ctitelka, aby je dal »té, která je ubožejší než já«. Takové dary bývají pokáním, jež si ukládají lidé dobrovolně z nějaké příčiny a bývají to vždy peníze vydělané vlastní prací. Starec poslal Porfirije ještě večer k jedné nedávno vyhořelé ženě, vdově s dětmi, jež byla nucena po požáru žebrot. Porfirij si spíšíl sdělit, že vykonal již věc a že věnoval peníze, jak mu bylo uloženo, »od neznámé dobrodějky«.

— Vstaň, milý, — pokračoval starec k Aljošovi, — chci se na tebe podívat. Byl jsi doma a viděl jsi bratra?

Aljošovi se zdálo podivným, že se ptá tak určitě a přesné na jednoho z bratří — ale na kterého: tedy na toho bratra, k vůli kterému ho posílal včera i dnes od sebe.

— Jednoho bratra jsem viděl, — odpověděl Aljoša.

— Ptám se na toho včerejšího, staršího, kterému jsem se uklonil až k zemi.

— Toho jsem viděl jen včera, ale dnes jsem ho nijak nemohl najítí, — řekl Aljoša.

— Pospěš si, abys ho našel, zítra opět si pospěš, všeho nech a pospěš si, možná, že zabrániš ještě čemusi hroznému.

Klaněl jsem se včera jeho velikému budoucímu utrpení, — náhle umkl a jako by se zamyslíl. Jeho slova byla podivná. Otec Josef, svědek včerejší poklony k zemi, vyměnil pohled s otcem Paisijem. Aljoša to nevydržel — Otče a učiteli, — řekl v neobyčejném vzrušení, — vaše slova jsou příliš nejasná. Jaké utrpení ho čeká?

— Nebuď zvědav. Uviděl jsem včera cosi podivného... jako by jeho pohled vyjadřoval včera celý jeho osud. Měl takový pohled... až jsem se zhrozil v srdci svém na okamžik toho, co připravuje tento člověk pro sebe. Jednou nebo dvakrát v životě jsem viděl u některých lidí takový výraz obličeje, vyjadřující jaksi celý osud těch lidí — a jejich osud se, běda, vyplnil. Poslal jsem tě k němu, Aleksěji, neboť jsem si myslel, že tvoje bratrská tvář mu pomůže. Ale člověk míní a pánbůh mění. »Zrno pšeničné, padši k zemi, neumře-li, samotné zůstane, pak-li umře, hojný plod přinese,« pamatuj si to. A tobě,

Aleksěji, jsem mnohokrát žehnal v myšlenkách za svého života, za tvář tvou, věz to, — řekl starec s tichým úsměvem. — Myslím o tobě tak: vyjdeš z těchto stěn a budeš pobývati ve světě, jako mnich. Budeš míti mnoho protivníků, ale i tví nepřátelé tě budou milovat. Mnoho neštěstí ti přinese život, ale jimi budeš šťasten a budeš blahoslaviti život a donutíš jiné, aby jej blahoslavili — což je ze všeho nejdůležitější. Nu, už jsi takový. Otcové, učitelé moji, — zbožně se usmívaje obrátil se ke svým hostům, — nikdy dodnes jsem neříkal, dokonce ani jemu, proč mi byl tak milý v duši obličej tohoto jinocha, nyní to řeknu: jeho tvář mi byla jakoby napomínáním a proroctvím. Na prahu svého života, ještě jako malé dítě, jsem měl staršího bratra, jenž zemřel jako jinoch před mýma očima, když mu bylo teprve sedmnáct let. A potom, když jsem probíral svůj život, přesvědčil jsem se postupně, že tento můj bratr byl v mém osudu jakoby vyšším ukázáním a předpovědí, neboť kdyby se byl neobjevil v mém životě, kdyby ho vůbec nebylo, tu nikdy, myslím si, nebyl bych se stal mnichem a nebyl bych vstoupil na tuto tak drahou cestu. To se stalo ještě v mém dětství a hle, již na sklonku

Starec Zosima vypráví svůj životopis.

svých let se mí zjevilo jakési opakování. Je to podivuhodné, otcové a učitelé, že Aleksěj, ač nebyl mu tak podoben obličejem, nýbrž jen poněkud, zdál se mi podobný s ním duševně tak, že jsem ho mnohokrát pokládal za onoho jinocha mého bratra, jenž přišel ke mně na konci mé cesty tajemně, pro jakousi připomínku a vnuknutí,

takže jsem se až podivil sám sobě a takovému podivnému svému snu. Slyšíš, Porfiriji — obrátil se k obsluhujícímu ho novici, — mnohokrát jsem viděl na tvé tváři jakoby rozhořčení, že miluji Aleksěje více, než tebe. Nyní víš, proč bylo tomu tak, ale i tebe miluji, věz to, a mnohokrát jsem litoval, že se zlobíš. Vám pak, milí hosté, chci vypravovati o onom jinochovi, svém bratru, neboť nebylo v mém životě zjevu drahocennějšího, proročtějšího a dojemnějšího. Srdce mé se naplnilo radostí a pohlížím na svůj život v tomto okamžiku, jako bych jej znovu celý prožíval...

Musím zde poznamenati, že tato poslední rozmluva starce s návštěvníky za posledního dne jeho života byla zachována částečně v zápisech. Zapsal ji Aleksěj Fjodorovič Karamazov po uplynutí jisté doby po smrti starcově na památku. Avšak byl-li to úplný tehdejší rozhovor, či, zda Aleksěj připojil ke svému zápisu něco z dřívějších svých rozhovorů s učitelem, nemohu říci, a kromě toho celá řeč starcova v zápisu plyne bez přestávek, jako by vykládal svůj život v podobě povídky, obraceje se ke svým přátelům, když naproti tomu beze vší pochybnosti, jak bylo o tom vypravováno, děl se rozhovor úplně jinak, neboť rozhovor byl onoho večera všeobecný, ačkoliv hosté přerušovali starce velmi málo, ale přece jen mluvili, zasahovali do rozhovoru, a možná dokonce sami vypravovali cosi, a kromě toho, i kdyby toho nebylo, nemohlo býti takového plyného vypravování, neboť starce se někdy' zalykal, ztrácel hlas a dokonce si

lehl na postel odpočívát, ačkoliv neusínal a hosté neopouštěli svá místa.

Jednou nebo dvakrát byl přerušen rozhovor čtením evangelia, četl otec Paisij. Zajímavé je, že nikdo z nich nemyslel, že starce umře tutéž noc, tím spíše, že za tohoto posledního večera svého života, po hlubokém denním spánku, náhle jako by našel v sobě novou sílu, jež ho udržovala po celou dobu této dlouhé besedy s přáteli. Byla to jakoby poslední radost, která v něm způsobila neuvěřitelné oživení, ale jen na malou dobu, neboť jeho život byl náhle přerušat... ale o tom později. Nyní chci oznámiti, že jsem uznal za lepší, nevykládáje všechny podrobnosti rozhovoru, omezit se jen na vypravování starce podle rukopisu Aleksěje Fjodoroviče Karamazova. Bude krátké a nebude tak unavovati, ačkoli ovšem, opakuji, vzal Aljoša mnohé z dřívějších rozhovorů starcových a připojil to k vypravování.

II Z VYPSÁNÍ ŽIVOTA V PÁNU ZESNULÉHO BLAHOSLAVENÉHO MNICHA STARCE ZOSÍMY,

sepsáno podle jeho vlastních slov Aleksějem Fjodorovičem Karamazovem.

Životopisné údaje.

A.

O jinochu bratru starce Z o s i m y.

Milovaní otcové a učitelé, narodil jsem se v daleké severní gubernii ve městě V. — z otce šlechtice, nikoli však významného a bez úředních hodností. Zemřel, když mi bylo teprve dvě léta a vůbec se na něho nepamatuji. Zanechal mé matičce neveliký dřevěný dům a nějaké peníze, rovněž neveliké, ale stačící, aby nemusila žít s dětmi v nouzi.

Maminka měla jenom dvě děti: byl jsem to já, Zinovij, a starší bratr můj Markel. Byl o osm let starší než já, povahu měl prchlivou a vznětlivou, ale byl dobrý, neposmíval se a ku podivu byl mlčelivý, zejména doma, když byl se mnou, s matkou a služebnictvem. Na gymnasiu se učil dobře, ale se svými druhy se nepřátelil, byť s nimi nežil v nepřátelství; tak alespoň na něho vzpomínala maminka.

Půl roku před svou smrtí, když už mu bylo přes sedmnáct let, navykl si chodit k jednomu osamělému člověku v našem městě, jakémusi politickému vyhnanci, který byl vyhnán z Moskvy do našeho města pro svobodomyslnost.

Tento vyhnanec byl nemálo učeným a vynikajícím filosofem na universitě. Z nějakého důvodu si oblíbil Markela a zval ho na návštěvy. Jinoch u něho sedával po celé večery, bylo tomu tak celou zimu, dokud vyhnance nezavolali zpět do státní služby do Petrohradu, na jeho vlastní přání, neboť měl mocné příznivce.

Začal se veliký půst, ale Markel se nechce postiti, hádá se a směje se tomu: »To je všechno hloupá pověra, — říkal, — vždyť není ani boha«, až se zmocnil matky i služebnictva veliký úžas, i mne malého, neboť třeba jsem byl teprve devítiletý, přece jsem se i já velmi polekal, když jsem uslyšel jeho slova. Naše služebnictvo bylo vesměs nevolnické, byli to čtyři lidé, koupení na jméno našeho známého statkáře. Ještě se pamatuji, jak z těchto čtyř prodala maminka kuchařku Afimju, chromou a starou, za šedesát rublů v asignacích a najala si za ni svobodnou.

Když přišel šestý den postu, udělalo se náhle bratrovi hůř, býval vždy nezdravý, slabý na prsa, slabé konstrukte a náchylný k souchotinám; postavy nebyl malý, ale byl tenký a chorobný, obličej měl velmi hezký. Snad se nastudil, ale když přišel lékař, ihned pošeptal mamince, že jsou to rychlé souchotiny a že jara nepřečká.

Začala maminka plakat, začala prosit opatrně bratra (hlavně proto, aby ho nepolekala), aby se chvíli postil a chodil do kostela a účastnil se svatých božích svátostí, neboť tenkrát ještě chodil. Když to uslyšel, rozzlobil se a spěchal chrámu božímu, ale přece se zamyslel: ihned se dovtípil, že je nebezpečně nemocen a že proto ho matka

posila, dokud má sílu, k přijímání. Ostatně věděl sám, že už je dávno nemocen a už asi před rokem řekl jednou u stolu raně a mamince chladnokrevně: »Nebudu dlouho na světě mezi vámi, snad nebudu živ ani rok«, a uhádl to doslova. Prošly tři dni a začal se pašijový týden.

A tu bratr od úterý ráno začal se postem a návštěvou kostela připravovat k přijímání. »Dělám to, maminko, jenom pro vás, abych vás potěšil a upokojil,« — řekl jí. — Zaplakala maminka z radosti i z hoře: »Je vidět, že se blíží jeho smrt, děje-li se s ním taková změna.« Ale nechodil dlouho do kostela, ulehl, takže se zpovídal a přijímal už doma. Nastaly'světlé, jasné, vonné dni, velikonoce byly tenkrát pozdě. Celou noc, jak si vzpomínám, kašlal, špatně spal Ráno se však vždy oblékl a zkoušel si sednout do křesla. Tak se na něho pamatuji: sedí tichý, pokorný, usmívá se, ač je nemocen, přece má veselý a radostný pohled. Celý se duševně změnil — stala se s ním pojednou taková divná změna! Vejde k němu do pokoje stará chůva:

— Dovol, miláčku, rozsvítím u tebe lampičku před ikonou. — A dříve to nedovoloval, dokonce lampičku zhasínal.

— Rozsvěť, milá, rozsvěť, byl jsem vyvrhel, že jsem vám v tom dříve překážel. Když rozsvěcuješ lampičku, modlíš se k bohu a já se modlím tím, že mám z tebe radost. Znamená to tedy, že se k jedinému bohu modlíme. — Zdá'a se nám podivná ta slova, matka šla do svého pokoje a stále plakala, jenom když šla k němu, otřela si oči a tvářila se vesele.

— Maminko, neplač, holoubku, — říkal, — snad ještě budu dlouho žít, snad se s vámi budu ještě mnoho radovat, ale život, život je veselý a radostný!

— Ach, miláčku, jaký máš radostný život, když celou noc hoříš v horečce a kašleš, že se ti div nerozskočí prsa.

— Maminko, — odpovídal jí, — neplač, život je ráj a my všichni jsme v ráji, ale nechceme to vědět, ale kdybychom to chtěl vědět, už zítra by nastal ráj po celém světě. A všichni se divili slovům jeho, tak to říkal divně a určitě; byli dojati a plakali. Přicházeli k nám známí:

— Drazí, — říkal, — drazí, čím jsem si zasloužil, že mne milujete, zač mne tak milujete a jak to, že jsem o tom dříve nevěděl, že jsem si toho nevážil.

Služebnictvu, které k němu přicházelo, často říkal:

— Milí, drazí moji, proč mi sloužíte, zda jsem toho hoden, aby mi někdo sloužil? Kdyby se smíloval bůh a zůstal bych na živu, začal bych Sára vám sloužit, neboť všichni mají sloužit druh druhu.

Maminka, když to uslyšela, vrtěla hlavou:

— Můj miláčku, to říkáš v nemoci.

— Maminko, mé potěšení, — říkal, — není možné, aby nebylo pánů a sluhů, ale nechť i já se stanu sluhou svých sluhů, takovým, jakými jsou oni mně. A ještě ti řeknu, maminko, že každý z nás je přede všemi vinen a já nejvíce ze všech. Tu se maminka usmála, pláče a chvílemi se usmívá:

— Tak čím jsi vlastně přede všemi nejvíce ze všech vinen? Jsou na světě vrahové, lupiči, ale co ty jsi spáchal, že obviňuješ sebe nejvíce ze všech?

— Maminko, krvinko ty moje, — řekl (začal tenkrát říkat taková neobvyklá laskavá slovíčka), — krvinko ty moje milá, milovaná, věz, že opravdu je každý přede všemi vinen za všechny a za všechno. Nevím, jak bych ti to vyložil, ale cítím až bolestně, že je tomu tak. A jak jsme my to žili, zlobili jsme se a nic jsme tenkrát nevěděli?

Tak se probouzel ze spánku, každý den byl více a více dojatější a radostnější, a celý se rozechvíval láskou. Přijíždíval lékař, — byl to dědeček, Němec, Eisensmidt:

— Tak co, pane doktore, budu ještě den živ? — žertoval s ním.

— Kde pak den, mnoho dní ještě budete živ, — odpovídal lékař, — ještě měsíce, léta budete živ.

— Nač léta, nač měsíce! — volával, — proč počítat dni, když jediný den stačí člověku, aby poznal všechno štěstí. Moji drazí, proč se hádáme, proč se druh před druhem vychloubáme, proč nezapomínáme druh druhu urážku: jděme rovnou do zahrady a začněme se toulat a radovat se, druh druhu milovat a chválit a líbat se a žehnat svému životu.

— Nebude živ váš syn, — řekl lékař mamince, když ho doprovázela přede dveře, — mate se tnu rozum z nemoci.

Jeho okna se dívala do zahrady a zahradu jsme měli stinnou,' se starými stromy, na stromech nalévala se jarní poupata, přilétali ranní

ptáčekové, štěbetali, zpívali mu do oken. A pojednou začal, dívaje se na ně a raduje se z nich, prositi je za odpuštění:

— Ptáčekové boží, ptáčekové radostní, i vy mi odpusťte, protože jsem před vámi zhřešil.

To už z nás nikdo nemohl pochopit, ale on plakal radostí:

— Ano, — říkal, — obklopovala mne taková sláva boží: ptáčekové, stromy, luka, nebesa, ale já jsem žil ve hříchu, všechno jsem zhanobil a vůbec jsem nepozoroval ani krásy, ani slávy.

— Příliš mnoho hříchu bereš na sebe, — plakávala maminka.

— Maminko, radosti moje, vždyť pláču z radosti, nikoli z hoře; vždyť mně samotnému chce se být před nimi vinen, jen ti to nemohu vyložit, protože nevím, jak bych je měl milovat. I kdybych byl zhřešil přede všemi, za to mi všichni všechno odpustí, a v tom je ráj, což nejsem nyní v ráji?

A bylo toho ještě mnoho, nač už si nevzpomínám a co nemohu popsat. Pamatuji se, jak jsem jednou přišel k němu sám, když nikdo u něho nebyl. Bylo k večeru, bylo jasno, slunce zapadalo a celý pokoj ozařovalo šikmými paprsky. Když mne uviděl, zavolal mne k sobě, přistoupil jsem k němu, vzal mne oběma rukama za ramena, dívá se mi do tváře s dojetím a láskou; nic neřekl, jen se tak na mne chvílí díval:

— Nuže, — řekl, — teď jdi, hraj si a žij za mne!

Odešel jsem tenkrát a šel jsem si hrát. A potom jsem si mnohokrát vzpomínal se slzami, jak mi přikázal, abych žil za něho. Ještě mnoho

takových podivných a krásných slov, byť nepochopitelných, nám tenkrát říkal.

Zemřel třetí týden po velikonocích při vědomí, a třeba už přestal mluvit, přece se nezměnil až do své poslední hodiny: díval se vesele, v očích měl radost, hledal nás pohledy, usmíval se na nás, zval nás k sobě. I ve městě se tenkrát mnoho mluvilo o jeho smrti. Všechno mne to tenkrát rozechvělo, ale přece ne příliš, byť jsem velmi plakal, když ho pochovávali. Byl jsem hoch, dítě, ale v srdci mi stále zůstal nevyhladitelný utajený pocit. Svou dobou se mělo všechno vzkřísit a ozvat se. Tak se také stalo.

B.

O písmu svatém v životě otce Zosimy.

Zůstali jsme tenkrát s maminkou sami. Brzo jí poradili dobří známí, aby, když jí zůstal jenom jediný synek a není chudá, má jmění, tak aby podle příkladu jiných poslala svého syna do Petrohradu, neboť kdyby zůstal zde, snad by byl připraven o vznešenou budoucnost.

Radili mamince, aby mne odvezla do Petrohradu do kadetní školy, že se potom budu moci dostat do carské gardy. Maminka byla dlouho na rozpacích, má-li se rozloučiti s posledním synem, ale přece se rozhodla, byť s pláčem, neboť nechtěla překážet mému štěstí. Odvezla mne do Petrohradu, všechno mi zařídila, ale od té doby už

jsem ji vůbec neviděl; neboť za tři léta zemřela i ona, po celá tři léta pro nás oba tesknila a chvělo se jí srdce.

Z otcovského domu jsem si přinesl jen drahé vzpomínky, neboť není dražších vzpomínek, které může mít člověk, než vzpomínky na prvé dětství v domě rodičů, a je tomu téměř vždy tak, je-li v rodině aspoň trochu lásky a souladu. Ba i z nejhorší rodiny mohou se uchovati drahé vzpomínky, má-li jenom tvoje duše sama schopnost ono drahé najít.

Ke vzpomínkám na domov počítám i vzpomínky na biblickou dějepravu, kterou jsem v otcovském domě velmi dychtivě toužil znát, byť jsem byl dítětem. Měl jsem tenkrát knihu, biblickou dějepravu, s překrásnými obrázky a s názvem »Sto čtyři posvátné příběhy Starého i Nového zákona«, a z té jsem se učil také číst. I teď ji mám zde na polici, chovám ji jako drahou památku. Ale ještě před tím, než jsem se naučil číst, vzpomínám si, jak mne po prvé navštívilo svého druhu duchovní proniknutí, když mi bylo asi osm let. Vedla mne tenkrát maminka samotného (nepamatuji se, kde byl tenkrát bratr) do chrámu páně na mši, bylo to v pondělí pašijového týdne.

Den byl jasný, a když si na to teď vzpomínám, jako bych to znovu viděl, jak se vznášel dým kadidla a tiše vystupoval vzhůru a se shora uzoučkým okénkem v kupoli lily se na nás do chrámu boží paprsky a když do nich vstupoval dým kadidla, jako by tál v jejich záři.

Díval jsem se na to dojatě a po prvé v životě jsem tenkrát přijal do duše sémě slova božího uvědoměle. Doprostřed chrámu vešel

chlapec s velikou knihou, tak velikou, že, jak se mi tenkrát zdálo, nesl ji těžce, položil ji na podstavec, rozevřel a začal číst, a pojednou jsem tenkrát po prvé cosi pochopil, co se čte v chrámu páně.

Byl muž v zemi Ur, spravedlivý a bohabojný, měl tolik a tolik bohatství, tolik a tolik velbloudů, tolik a tolik ovcí a oslů, a měl radost z dětí a velmi je miloval a modlil se za ně k bohu: snad zhřešily, veselíce se. A tu přichází k bohu d'ábel spolu se syny božími a říká hospodinu, že prošel celou zemi i podzemí.

»A viděl jsi služebníka mého Joba?« — ptá se bůh, i pochlubil se bůh d'ábelovi, ukazuje na velikého svatého služebníka svého. I usmál se d'ábel slovům božím:

»Odevzdej ho mně a uvidíš, že bude reptati služebník tvůj a že prokleje tvé jméno.«

I odevzdal bůh svého spravedlivého, kterého tak miloval, d'áblu, i porazil d'ábel děti jeho i stáda jeho a rozmetal bohatství jeho, všechno náhle, jako božím bleskem, i roztrhl Job roucho své a vrhl se na zemi a zvolal:

»Nahý vyšel jsem z života své matky, nahý vracím se do země, bůh dal, bůh vzal. Buď jméno páně pochváleno nyní i na věky věkův!«

Otcové a učitelé, buďte milosrdní k nynějším mým slzám, — neboť celé moje dětství jako by znovu vyvstávalo přede mnou a dýchám teď, jako jsem dýchal tenkrát svou osmiletou dětskou hrudí a cítím jako tenkrát údiv, překvapení a radost. Kterak ti velbloudové

zaujali moji obrazivost, i satan, který tak s bohem mluvil, i bůh, který vydal služebníka svého záhubě, a služebník jeho, volající »Budiž pochváleno jméno tvé, ačkoli mne trestáš«, — a potom tichý a sladký zpěv v kostele: »Necht' se vznese modlitba má«, a znovu dým kadidla knězova a modlitba na kolenou!

Od těch dob, — ještě včera jsem jej vzal, — nemohu číst ten svatý příběh beze slz. A kolik je tu velikého, tajného, nepředstavitelného! Později jsem slyšel slova posměvačů a rouhačů, slova hrdá: jak mohl pán odevzdat miláčka ze svých svatých k potěšení d'áblu, vzít mu děti, stihnout ho nemocí a ranami tak, že střípkem seškraboval se sebe hnis svých ran, a proč: aby se jenom pochlubil před satanem: »Podívej se, co dovede můj svatý pro mne vytrpět!«

Ale právě v tom je velikost, že je zde tajemství, — že tvář země a věčná pravda, jež jdou různými cestami, se zde sešly. Před pravdou pozemskou naplňuje se čin pravdy věčné. Zde tvůrce jako v prvních dnech stvoření světa, když dovršoval každý den pochvalou »je dobré, co jsem stvořil«, dívá se na Joba a znovu chválí to, co stvořil. A Job, když chválí hospodina, neslouží jenom jemu, nýbrž slouží i všemu jeho Tvorstvu od pokolení do pokolení na věky věkův, neboť k tomu byl předurčen.

Hospodine, jaká je to kniha a jaké poučení! Jaká je to kniha to písmo svaté, jaký zázrak a jaká síla, daná jí člověku!

Je to přímo obraz světa a člověka a lidských povah a je tu pojmenováno všechno a ukázáno na věky věků. A kolik je tu

tajemství, rozřešených a zjevených: bůh znovu křísí Joba, opět mu dává bohatství, uplyne zase mnoho let a má nové děti, jiné a miluje je, — hospodine! Zdálo by se, jak by mohl milovat nové děti, nemáli dřívějších, ztratil-li je? Což může být při vzpomínce na ně úplně šťasten jako dříve, může být šťasten novými dětmi, byť mu tyto nové děti byly sebe dražší?

Ale je to možné, je to možné: staré hoře se velikým tajemstvím lidského života postupně mění v tichou, dojemnou radost; místo mladistvé kypící krve nastupuje pokorné, jasné stáří: blahoslavím každodenní východ slunce a mé srdce jako dříve jásá mu vstříc, ale už mám raději jeho západ, dlouhé šikmé jeho paprsky, a s nimi tiché, pokorné, dojemné vzpomínky, drahé obrazy z celého dlouhého a požehnaného života, — a nade vším je pravda boží, která se dovede slitovat, usmířit, všechno odpustit! Končí se život můj, vím to a pozoruji to, ale cítím v každém dnu, který tni zbývá, jak můj pozemský život už se setkává s novým, nekonečným, neznámým životem, který vbrzku nastoupím, a duše moje, která tento život už tuší, chvěje se nadšením, moje mysl září a srdce pláče radostí...

Přátelé a učitelé, nejednou jsem slyšel, a teď, poslední dobou, ještě více se dozvídám, jak u nás duchovní a nejvíce selští stěžují si se slzami a všude na své malé důchody a na své ponížení a přímo tvrdí, dokonce i tiskem, — sám jsem to četl, — že teď nemohou už tlumočit lidu písmo, neboť mají malé důchody, a i kdyby přišli luteráni a heretikové a začali by odhánět jejich stádo, necht' prý je

odhánějí, neboť, říkají, máme málo důchodů, hospodine! Myslím, nedlí jim bůh dá více důchodů, jež jsou jim tak drahé (neboť je spravedlivá jejich stížnost), ale v pravdě pravím vám: je-li tím kdo vinen, jsme tím napolovic vinni sami!

Neboť dejme tomu, že člověk nemá kdy, dejme tomu, že říká podle pravdy, že je uhněten celý čas prací a povinnostmi, vždyť to přece není stále, vždyť i u něho by se našla aspoň jedna hodina za týden, aby vzpomenu na boha. A vždyť není práce po celý rok. Ať shromáždí u sebe jednou za týden večer na začátku aspoň jen děti, — dozvědí se o tom otcové a i otcové začnou chodit. Ani není proto třeba stavět kostely, stačí, přijme-li je ve své světnici; neboj se, nepošpiní ti světnici, vždyť jsi je shromáždil jen na jedinou hodinu. Rozevři jim tuto knihu a začni jim číst bez velemoudrých slov a bez zbytečného mluvení, bez vyvyšování se nad ně, ale zbožně a pokorně, maje sám z toho radost, že jim čteš, a že tě poslouchají a že ti rozumí, sám maje rád ona slova, jen někdy se zastav a vylož některé slovo, jemuž prostý lid nerozumí, nestarej se, pochopí všechno, všechno pochopí pravoslavné srdce!

Čti jim o Abrahamu a Sáře, o Izákovi a Rebece, o tom, jak Jakub šel k Labanovi a zápasil ve snu s bohem a řekl: »Strašné je místo toto«, a dojmeš zbožnou mysl prostého lidu. Přešti jim a zvláště dítkám, jak bratři prodali do otroctví svého rodného bratra, dítě milé, Josefa, velikého věštce a proroka, a řekni otci, že zvěř roztrhala jeho syna a ukázali mu zakrvácený jeho oblek.

Přečti, jak potom bratři přijeli pro obilí do Egypta a Josef, tenkrát už mocný dvořan, kterého však nepoznali, mučil je, obvinil je, zadržel bratra Benjamina a všechno z lásky, z lásky: »Miluji vás a trápím vás, miluje«. Neboť po celý svůj život neustále vzpomínal, jak ho tam kdesi prodali ve vyprahlé poušti u studnice kupcům a jak lomil rukama, plakal a prosil své bratry, aby ho neprodávali za otroka do cizí země, a hle, když je uviděl po tolika letech, zamiloval si je znovu nesmírně, ale trápil je a mučil je z lásky.

Posléze odchází od nich, když nevydržel sám muk svého srdce, vrhá se na lože své a pláče; pak si utírá obličej a vychází zářící a jasný a zvěstuje jim:

»Bratři, já jsem Josef, bratr váš« At' jim přečte dále, jak se zaradoval stařec Jakub, když se dozvěděl, že ještě žije jeho drahý hoch a jak táhl do Egypta, opustiv dokonce vlast a umřel v cizí zemi, vyřknuv na věky věkův ve svém odkazu největší slovo, které po celý život jeho se tajemně skrývalo v jeho pokorném a bojácném srdci, že z jeho pokolení, z pokolení Judova, vzejde veliká naděje světa, jeho smírce a spasitel!

Otcové a učitelé, odpusťte a nehněvejte se, že jako hošík vám vykládám o tom, co už dávno znáte a o čem byste mne sami mohli poučit stokrát lépe a dovedněji. Vypravuji to jen z nadšení a odpusťte mi slzy, neboť miluji tuto knihu! Nechť zapláče i on, sluha 'boží, a uvidí, že na odpověď se zachvějí srdce jeho posluchačů. Je třeba jenom malého seménka, droboučkého: nechť je vhodí do duše

prostého lidu, a ono neumře, bude žít v jeho duši po celý život, ukryje se v něm uprostřed bouří, uprostřed zápachu jeho hříchů, jako světlý bod, jako veliká připomínka. A tlení třeba, není třeba mnoho vykládat, poučovat, všechno prostě pochopí. Či myslíte, že to prostý lid nepochopí?

Zkuste, přečtete mu další povídku o krásné Esther a pyšné Vasti; nebo podivuhodnou legendu o proroku Jonáši v břiše velryby. Nezapomeňte také na podobenství páně, zejména na evangelium Lukášovo (tak jsem to dělal) a potom ze Skutků apoštolských na obrácení Savlovo (to určitě, určitě!). A posléze ze života svatých třeba Aleksje, člověka božího, a největší ze všech radostné trpitelky, jasnovidky a nositelky Krista, matky Marie egyptské — a dojmete jeho srdce těmito prostými legendami, a to vše jen za jednu hodinu týdne, tedy při všech malých příjmech za jednu hodinku.

A kněz uvidí sám, že lid náš je milostiplný a vděčný, že mu poděkuje, že se poděkuje stokrát. Jsa pamětliv dobré vůle duchovního a jeho dojemných slov, pomůže mu dobrovolně polní práci, pomůže mu v domácnosti, ano, bude mu i prokazovati větší úctu — tím se i zvýší jeho příjem. Věc je tak prostá, že někdy se dokonce bojím ji vysloviti, neboť se mi mohou vysmáti, ale naproti tomu jak je správná!

Kdo nevěří v boha, ten neuvěří ani v národ boží. A kdo uvěřil v národ boží, ten uvidí i jeho svatyni, třeba by v ni nevěřil před tím vůbec. Jedině lid ;i jeho duchovní síla obrátí atheisty, kteří se odvrátí

od rodné země. A co je slovo Kristovo bez příkladu? Bez slova božího čeká lid záhuba, neboť jeho duše prahne po slovu a všelijakém krásném naučení.

V mém mládí, již dávno, asi tak před čtyřiceti lety, isme chodili s otcem Anfimem po celém Rusku, sbírajíce dárky na klášter, a přenocovali jsme jednou u veliké řeky na břehu s rybáři, a tu k nám přisedl jakýsi ušlechtilý jinoch, sedlák, podle vzhledu osmnáctiletý. Chystal se, že zítra bude táhnouti kupeckou bárku a proto spěchal na své místo.

Vidím, dívá se před sebe pokojně a jasně. Nor. je světlá, tichá, teplá, červencová, řeka široká, stoupá z ní pára, osvěžuje nás, lehce se pleská ryba, ptáci umlkli, všechno je tiché, všechno se modlí k bohu a nespíme jenom my % dva, já a onen jinoch, a hovoříme o krásách světa božího o velikém jeho tajemství. Každá travička, každý brouček, mravenec, zlatá včelka, všichni ku podivu znají své cesty, nemajíce rozumu, svědčí o tajemství božím, stále je naplňují, vidím, vzplálo srdce milého jinocha.

Povídá mi, že má rád les, lesní ptáčky: byl to ptáčník, rozuměl každému jejich hvizdu, uměl přilákat ptáčka:

— O ničem lepším, než co je v lese, nevím, — povídal, — ano, a to vše je krásné.

— Opravdu, — odpovídám mu, — všechno je krásné a velkolepé, protože je to pravda. Podívej se, — říkám mu, na koně, je to zvíře veliké, blízké člověku, nebo na vola, pracujícího a žijícího u člověka,

pochmurného a zádumčivého, podívej se na jejich tváře: jaká pokora, jaká oddanost k člověku, často je nemilosrdně bijícímu, jaká důvěřivost a jaká krása je v jejich tváři. Je dojemné vědět, že nemají žádného hříchu, neboť vše je stvořeno, všechno, kromě člověka, bez hříchu, a s nimi byl Kristus dříve než s námi. — Což, ptá se jinoch, — i u nich je Kristus?

— Jak tomu může být jinak, — říkám mu, — neboť Slovo je pro všechny, všechny bytosti a všechna stvoření, každý lístek směřuje k Slovu, pěje slávu boží, ke Kristu pláče, aniž o tom ví, tajemství svého života bez hříchu to tvoří. Tam, — říkám mu, — v lese, bloudí strašný medvěd, hrozný a krutý, a který za to vůbec nemůže.

A vypravoval jsem mu, jak přišel jednou medvěd k velikému světci, který poustevničil v lese v malé cele, i zaradoval se z něho veliký světec, přistoupil k němu bez strachu a podal mu kousek chleba:»Odejdi, pravím tobě, Kristus s tebou.«

I odešlo dravé zvíře poslušně a pokorně a žádnou škodu neudělalo a zaradoval se jinoch, že medvěd odešel a nikomu žádnou škodu neudělal a že je s ním Kristus.

— Ach, říká, — jak je to krásné, jak všechno boží Je krásné a podivuhodné! — sedí, zamyslí se, tiše a sladce. Vidím, že pochopil. A usnul vedle mne lehkým snem bez hříchu. Bůh žehnej mládí! A pomodlil jsem se za něha, když jsem uléhal. Pane, sešli mír a světlo lidu tvému!

C

Vzpomínky na j i n o š s t v í a m l á d í s t a r c e Z o s i m y ještě za světského života. Souboj.

V Petrohradě v kadetské škole jsem byl dlouho, téměř osm let, a nová výchova přehlušila mnohé z dětských vzpomínek, ačkoliv jsem nezapomněl nic. Místo toho jsem nabyl tolika nových zvyků a dokonce i názorů, že jsem se změnil v bytost téměř divokou, krutou a odpornou. Nabyl jsem lesku elegance a světské zdvořilosti spolu s francouzským jazykem, ale vojáky, kteří sloužili nám v ústavě, jsme pokládali všichni za úplný dobytek a já též. Snad já nejvíce ze všech, neboť ze všech svých spolužáků jsem se nejvíce přizpůsobil.

Když jsme se stali důstojníky, byli jsme ochotni prolévatí svou krev za uraženou plukovní čest, ale o skutečné cti téměř nikdo z nás nic nevěděl, co to je, a kdyby se to byl dověděl, tu by se tomu byl ihned vysmál. Opilstvím, hýřením a skandály jsme se téměř pyšnili. Nechci říci, že jsme byli špatní lidé; všichni tito mladí mužové byli dobří, ale chovali se odporně, a já nejhůře ze všech. Hlavní věc byla, že jsem měl vlastní kapitál a proto jsem se pustil do života pro svou rozkoš se vši mladistvou touhou, vrhl jsem se do něj plnou parou. Avšak co je podivné: četl jsem tehdy knihy a s velkým potěšením; bibli ovšem jsem tehdy nikdy ani neotvíral, ale nikdy jsem se od ní neodlučoval a vozil jsem ji stále s sebou: opravdu, opatroval jsem tuto knihu sám »ani toho nevěda, »neznaje ani dne, ani hodiny, ani měsíce, ani roku«.

Když jsem tak sloužil čtyři léta, ocitl jsem se posléze ve městě K., kde byl tehdy ubytován náš pluk. Městská společnost byla různorodá, početná a veselá, pohostinná a bohatá, chovali se ke mně všude dobře, neboť jsem byl od malička veselý a kromě toho jsem nebyl považován za chudého, což ve světě znamená mnoho.

A tu tedy se vyskytla jistá okolnost, která byla počátkem všeho. Zajímal jsem se o jistou mladou a krásnou dívku, rozumnou a důstojnou, skvělé, ušlechtilé povahy, dceru vážených rodičů. Byli to lidé dosti vynikající, bohatí, vlivní a mocní a chovali se ke mně laskavě a vřele. A tu se mi zdálo, že dívka je ke mně ve svém srdci nakloněna.— a mé srdce vzplálo při takovém snu. Potom jsem sám již zjistil a úplně se dověděl, že jsem ji snad vůbec nemiloval s takovou silou, nýbrž že jsem jen si vážil jejího rozumu a vznešené povahy, což asi tak bylo.

Avšak ješitnost mi zabránila učiniti jí nabídnutí ruky v oné době: zdálo se mi obtížným a strašným rozloučiti se s lákadly prostopášného, svobodného a volného života v takových mladých letech, když kromě toho jsem měl i peníze. Avšak narážky jsem již učinil. V každém případě jsem poněkud poodložil jakýkoliv rozhodný krok a tu náhle byl jsem služebně poslán do druhého Újezdu na dva měsíce. Vracím se za dva měsíce a náhle se dovídám, že dívka se již vdala za bohatého statkáře, člověka, který byl sice starší než já, ale přece ještě mladý, jenž měl styky v hlavním městě a

v přední společnosti, což jsem já neměl, člověka velmi laskavého a kromě toho vzdělaného, kdežto já jsem vzdělání vůbec neměl.

Byl jsem tak překvapen touto neočekávanou příhodou, že se mi dokonce rozum zmátl. Hlavní spočívalo v tom, že jsem se tehdy dověděl, že tento mladý statkář byl jejím ženichem již dávno a že jsem se sám s ním mnohokrát setkal v jejich domě, ale nevšiml jsem si ničeho, zaslepen svoji ješitností. Avšak ze všeho nejvíce mne urazilo, jak to přijde, že téměř všichni o tom věděli a já jediný jsem nic nevěděl. A pocítil jsem tehdy náhle nesnesitelnou zlobu. S rozpálenou tváří jsem si počal vzpomínati, jak mnohokrát jsem ji téměř vyslovil svou lásku a jak mne nechala mluvit a nevarovala; usoudil jsem tedy, že se mi vysmívala. Později ovšem jsem si uvědomil a připomněl, že se mi vůbec nesmála, nýbrž naopak přerušovala takové rozhovory žertem a počínala mluvit o něčem jiném — ale tehdy jsem si to nemohl uvědomiti a hořel jsem touhou po pomstě.

Vzpomínám si s údivem, že touha po pomstě a můj hněv byly mi krajně obtížné a protivné, protože, poněvadž jsem měl lehkou povahu, nemohl jsem se dlouho na nikoho zlobit, a proto jsem se sám jakoby uměle rozpaloval, a začal jsem být odporným a nezřízeným. Vyčkal jsem poněkud a jednou ve velké společnosti se mi podařilo urazit pojednou svého »soupeře« z jakési úplně nepatrné příčiny, vysmáti se jakémusi jeho mínění o jakési důležité tehdy události — bylo to v šestadvacátém roce — a vysmát se mi podařilo, jak říkali

lidé, velmi vtipně a chytře. Pak jsem ho donutil k řeči a ovšem vedl jsem si tak hrubě, že přijal mou výzvu bez ohledu na ohromný rozdíl mezi námi, neboť jsem byl mladší než on, nic jsem neznamenal a neměl žádnou hodnotu. Potom jsem se dozvěděl, že přijal mou výzvu rovněž z jakéhosi pocitu žárlivosti: žárlil na mne již dříve, trochu na svou ženu, která tehdy byla nevěstou; nyní si pomyslí, že doví-li se jeho žena, že snesl mou urážku a že se neodhodlal vyzvati mne na souboj, že jím bude pohrdat a že její láska bude otřesena.

Našel jsem sekundanta rychle, byl to kamarád, poručík z našeho pluku. Tehdy, ačkoliv se pronásledovaly souboje krutě, přece byly jaksi dokonce módou mezi důstojníky — taft divoké předsudky někdy rostou a sílí. Bylo to ke konci června a náš souboj měl se konati zítra za městem v sedm hodin ráno — a opravdu stalo tenkrát se mnou cosi jakoby osudného. Večer, když jsem se vrátil domů, krutý a rozzlobený, rozzuřil jsem se na svého sluhu Afanasije a udeřil jsem ho vši silou dvakrát do tváře, takže jsem mu zkravil obličej. Sloužil u mne teprve nedávno a stávalo se, že jsem ho udeřil i dříve, ale nikdy ne s takovou zvířecí krutostí. A věřte mi, milí, uplynulo již čtyřicet let od té doby a vzpomínám si na to i nyní se studem a mukou.

Ulehl jsem a usnul jsem na tři hodiny, vstávám, již se počíná den. Pojednou jsem se zvedl, nechtělo se mi spát, přistoupil jsem k oknu, otevřel — okno vedlo do zahrady, vidím, vychází slunce, je teplo, krásně zpívají ptáčkova. Co je to, myslím si, pociťuji ve své duši

jakoby cosi hanebného a nízkého? Snad to, že jdu prolévat krev? Ne, myslím s', jaksí ne to, snad tedy to, že se bojím smrti, že se bojím, abych nebyl zabít?

Ne, jistě ne, vůbec ne... a náhle jsem uhodl, oč šlo: to bylo to, že jsem večer zbil Afanasije! Představil jsem si náhle všechno, jako by se to znovu opakovalo: stojí přede mnou a já ho biji přímo do tváře a on drží ruce u kalhot, hlavu má vzpřímenou, oči vypoulené, jako by stál v šiku, třese se pod každou ranou a ani nesmí zvednout ruce, aby se chránil — a tohle dělá člověk, to člověk bije člověka! Takový zločin! Jako by ostrá jehla projela mou duší. Stojím jako zdřevěnělý, a slunce svítí, lístky se radují, lesknou se, a ptáčci, ptáčci boha chválí... zakryl jsem si oběma dlaněmi tvář, svalil jsem se na postel a zaplakal, vzlykaje. A vzpomněl jsem si tehdy na svého bratra Markela a jeho slova před smrtí sluhovi: »Mojí milí drazí, proč mi sloužíte, proč mne máte rádi, což za to stojím, aby se mi sloužilo?«

»Opravdu, stojím za to?« — pojednou mi napadlo. — »Což skutečně za to stojím, aby jiný člověk, právě takový jako já, stvořený k obrazu a podobnosti božímu, mi sloužil? A tak mi tenkrát po prvé v životě vnikla do mysli tato otázka. »Maminko, krvinko ty moje, jistě je každý přede všemi za všechny vinen, jenže to lidé nevědí, ale kdyby to pochopili — hned by nastal ráj!«

Hospodine, což je to pravda?« — pláču a myslím si. — »Jistě jsem za všechny snad ze všech nejvíce vinen a nejhůře ze všech lidí na světě!« A náhle jsem si uvědomil celou pravdu v plném světle: co

jdu udělat? Jdu zabít dobrého, rozumného, ušlechtilého člověka, který se ničím proti mně neprovinil, a jeho ženu tím na věky zbavím štěstí, zahubím a zabiji.

Tak jsem ležel na posteli na břichu, s tváří v podušce a ani jsem nepozoroval, jak plynul čas. Pojednou vchází můj druh poručík s pistolemi:

— Ach, — říká, — to je dobře, že už jsi vstal, je čas, abychom šli.

Když to řekl, nevěděl jsem, čím jsem, úplně jsem ztratil rozvahu, ale přece jsme vyšli, abychom se posadili do vozu.

— Počkej tu chvíli, — řekl jsem mu, — hned přiběhnu, zapomněl jsem tašku s penězi.

Vrátil jsem se kvapně do bytu a šel jsem rovnou do komůrky a k Afanasiovi:

— Afanasiji, — říkám, — včera jsem tě udeřil dvakrát do tváře, odpusť mi, — říkám. Tak sebou trhl, zrovna se polekal, dívá se na mne, — vidím, že je to málo, málo, a pojednou, jak jsem byl v epoletách, padnu k jeho nohám a čelem udeřím do země:

— Odpusť mi! — řekl jsem. Afanasij z toho div neomdlel:

— Vaše blahorodí, milostpane, co to děláte... stojím za to... — a pojednou sám zaplakal, právě jako před chvílí já, oběma dlaněmi si zakryl tvář, otočil se k oknu a celý se otrásl slzami. Vyběhl jsem ke svému druhu, vletěl jsem do vozu a vykřikl jsem:

— Jeď! Viděl jsi vítěze? Zde je před tebou!

Byl jsem pln nadšení, smál jsem se po celou cestu, mluvil jsem, mluvil jsem, už se ani napamatuji, co jsem říkal. Poručík se na mne díval: — Nu, kamaráde, jsi chlapík, vidím, že obhájíš svůj stejnokroj.

Tak jsme tedy přijeli na místo a už nás tam očekávali. Rozestavili nás, stáli jsme na dvanáct kroků, měl vystřelit první, stojím před ním veselý, tváří v tvář, ani nemrкну, dívám se na něho s láskou, vím, co dělám. Vystřelí, jen trochu mi tu škráblo obličej a zavadilo o ucho:

Sláva bohu, — křičím, — nezabil jste! — popadl jsem svoji pistoli, obrátil jsem se a mrštil jsem ji vzhůru do lesa: — Tam, — křičím, — patříš. — Obrátil jsem se ke svému protivníku — Vážený pane, odpusťte mi, hloupému mladému člověku, že jsem vás ze své viny urazil a teď jsem vás dokonce donutil, abyste do mně střílel. Jsem desetkrát horší, než vy, a snad ještě víckrát. Vyříd'te to té bytosti, které si vážíte na světě ze všech nejvíc. — Sotva jsem to řekl, všichni tři začali křičet:

— Prosím vás, — říká můj protivník, až se rozzlobil, — když jste se nechtěl bít, tak proč jste mne obtěžoval?

— Včera, — říkám, — jsem byl ještě hloupý, ale dnes jsem dostal rozum, — vesele jsem mu odpověděl.

— Včerejšímu věřím, — říká, — ale o dnešním je těžko soudit podle vašeho názoru.— Výborně, — křičím, tleskám do dlaní, — souhlasím s vámi, zasloužil jsem si to!

— Tak budete, vážený pane, střílet, nebo ne?

— Nebudu, — říkám, — ale chcete-li, střelte znovu vy, ale udělal byste lépe, kdybyste také nestřílel.

Také sekundanti se dali do křiku, zvláště můj:

— Což je to možné, takhle dělat pluku ostudu, prosit za odpuštění na bariéře? Kdybych to byl jen věděl!

Předstoupil jsem před všechny a už jsem se nesmál:

— Pánové, — říkám, — je skutečně za našich dob tak podivné setkat se s člověkem, který by sám litoval své hlouposti a řekl veřejně, čím se provinil?

— Ale ne na bariéře, — křičí opět můj sekundant.

— O to právě jde, — odpovídám, — to je právě podivné, protože jsem se měl přiznat ke své vině hned, když jsme sem přišli, ještě před prvním výstřelem, abych ho neuváděl do velikého a smrtelného hříchu, ale my jsme si to sami zařídili ve světě tak odporně, že jsem tak téměř nemohl jednati, neboť až potom, když jsem přečkal jeho výstřel na dvanáct kroků, mohou má slova teď něco pro něho znamenat, ale kdybych je byl pronesl před výstřelem, hned, když jsme sem přišli, mohlo by se snadno říci: »Je to baba, polekal se pistole a nic nedáme na jeho slova.« Pánové, — vykřikl jsem pojednou z celého srdce, — pohlédněte kolem na dary boží: jasné nebe, čistý vzduch, jemná tráva, ptáčci, krásná a nehřešící příroda, jenom my, jenom my jsme zde bezbožní a hloupí a nechápeme, že život je ráj, neboť stačí, abychom chtěli to jenom pochopit a ihned pak vyvstane ve vši své kráse, obejmeme se a zapláčeme...

Chtěl jsem ještě pokračovat, ale nemohl jsem, nemohl jsem popadnout dechu, bylo mi tak sladko, tak mladé a v srdci jsem měl takové štěstí, jaké jsem nepocítil ještě nikdy v životě.

— To je sice velmi rozumné a pobožné, —, řekl můj soupeř, — ale v každém případě jste originální člověk.

— Smějte se, — odpovídám i já se smíchem, — ale později mne pochválíte i vy.

— Vždyť jsem odhodlán vás pochválit hned, dovolte, podám vám ruku, protože se zdá, že jste opravdu upřímný člověk.

— Ne, — říkám, — teď není třeba, ale později, až se polepším a zasloužím si vaši úctu. Potom mi podejte ruku, dobře uděláte. I

Vrátili jsme se domů, sekundant na mne po celou cestu huboval, ale já jsem ho líbal. Všichni důstojníci se to ihned dozvěděli a sešli se, aby mne týž den soudili, protože prý jsem zneuctil stejnokroj a abych si proto podal žádost do výslužby.

Vyskytli se však i obhájcové:

— Vždyť přece výstřel snesl.

— Ano, ale dostal strach z druhých výstřelů a začal prosit na bariéře o odpuštění.

— Ale kdyby se byl bál výstřelů, — říkají obhájcové, — tak by byl nejprve vystřelil ze své pistole, než by začal prosit za odpuštění, ale on zahodil pistoli ještě nabitou, ne, tady jde o něco zcela jiného, o něco docela originálního.

Poslouchám je a mám radost, když se na ně dívám:

— Moji laskaví soudruzi a kamarádi, nedělejte si starostí s mnou výslužbou, protože jsem to udělal, už jsem podal žádost ráno v kanceláři a až dostanu vyřízení, ihned vstoupím do kláštera, proto žádám do výslužby.

Sotva jsem to řekl, dali se všichni do jednoho do smíchu:

— To jsi měl říci hned, teď je všechno jasné, mnicha soudit nemůžeme, — smějí se, pranic se nezdržují, ale vůbec v tom nebyla jízlivost, ale smějí se tak přátelsky, vesele, náhle si mne všichni zamilovali, i ti, kteří mne nejpříkřeji obviňovali a potom po celý měsíc, dokud jsem nedostal pensi, přímo mne nosili na rukou.

— Ach, ty mníšku, — říkali mi a každý mi řekl laskavé slovo, začali mi to vymlouvat, litovat: co to se sebou děláš?

— Ne, — říkali také, — je statečný, vydržel výstřel a mohl vystřelit ze své pistole, ale to se mu v noci před tím zdálo, aby šel do kláštera, proto se to stalo.

Téměř totéž se dalo i v městské společnosti. Dříve si mne ani zvláště nevšíмали, jen že mne laskavě přijímali, ale teď se se mnou všichni o překot seznamovali a *začali* mne i zvát: smáli se mi, ale milovali mne.

Musím zde poznamenati, že třeba o našem souboji všude tenkrát mluvili nahlas, přece naše velitelství tu věc zatajilo, neboť můj soupeř byl blízký příbuzný našeho generála, a protože se celá věc obešla bez krve a jaksi žertem a já jsem posléze podal žádost do výslužby, obrátili skutečně všechno v žert. A začal jsem tenkrát

hlasitě a směle mluvit, nedbaje jejich smíchu, protože to všechno nebyl smích jízlivý, nýbrž dobrý. Tyto rozhovory se daly všechny hlavně večer v dámské společnosti, ženy mne tenkrát poslouchaly raději a nutily k tomu i muže.

— Jak je to možné, abych byl za všechny vinen, — směje se mi každý do očí, — nu, což mohu být na příklad vinen za vás?

— Jak byste to mohl pochopit, — odpovídal jsem, — když celý svět už dávno přešel na jinou cestu a když pokládáme úplnou lež za pravdu a od jiných také vyžadujeme lži. Podívejte se, jedenkrát v životě jsem vykonal upřímný čin, a co se stalo, jsem ve vašich očích téměř blázen: i když jste si mne zamilovali, přece se mi smějete.

— Jak bychom vás nemilovali, když jste takový, — směje se mi nahlas hostitelka; bylo tenkrát u ní mnoho lidí. Pojednou vidím, jak se uprostřed dam zdvihá táž mladičká žena, pro kterou jsem tenkrát vyzval svého soupeře, a kterou jsem si ještě tak nedávno vyhlédl za nevěstu; ani jsem si nevšiml, že také přijela na tento večer. Vstala, přistoupila ke mně, podala mi ruku:

— Dovolte mi, — řekla, — abych vám řekla, že já první se vám nesměji, ale že vám naopak se slzami děkuji, že si vás vážím za tehdejší čin.

Tu ke mně přistoupil i její muž a pojednou se ke mně přihnuli i všichni ostatní, div mne nelíbalí. Mou duši zalila tenkrát radost, ale nejvíce jsem si všiml tehdy jednoho pána, už staršího člověka, jenž ke mně také přistoupil, ale kterého jsem už dříve znal podle jména,

ale nikdy jsem se s ním neznal a až do onoho večera jsem s ním nepromluvil ani slova.

D.

Tajemný host.

V našem městě byl už dávno úředníkem, zaujímal významné postavení, všemi byl vážen, byl bohatý, slynul dobročinností, obětoval veliké peníze na chudobinec a na sirotčinec a kromě toho dělal mnoho dobrodiní tajně, nemluvě o tom, co se všechno ukázalo později, po jeho smrti. Bylo mu asi padesát let a vypadal téměř přísně: málo mluvil; oženil se sotva před deseti lety s ženou ještě mladou, s níž měl tři děti, ještě maličké.

Na druhý večer jsem seděl doma a pojednou se otevrou dveře a vchází ke mně tento pán.

Musím podotknout, že už jsem tenkrát nebydlel v dřívějším bytu, ale jakmile jsem si zažádal do výslužby, odstěhoval jsem se do jiného, který jsem si najal u jedné staré ženy, vdovy po úředníku a s její posluhou. Neboť jsem se přestěhoval do tohoto bytu jenom proto, že jsem Afanasije téhož dne, kdy jsem se vrátil ze souboje, poslal zpět k rotě, neboť jsem se mu styděl podívat se do očí po tom, co se mezi námi před tím stalo, — tak se může stydět někdy nepřipravený světský člověk i za nejspravedlivější svůj čin.

— Už několik dní vás poslouchám, — řekl pán, který ke mně přišel, — v různých domech s velikým zájmem, a posléze jsem si

přál, abych se s vámi seznámil osobně, abych si s vámi mohl pohovořit ještě podrobněji. Můžete mi, vážený pane, prokázat tak velikou laskavost?

— Mohu, nesmírně rád a pokládám si to za zvláštní čest, — řekl jsem mu a téměř jsem se polekal, tak mne tenkrát překvapil už na první pohled. Neboť i když mne lidé poslouchali a zajímali se o mne, ještě nikdo ke mně nepřistoupil s takovým vážným a přísným, oduševnělým vzezřením. A tento muž přišel dokonce ke mně do bytu. Sedl si.

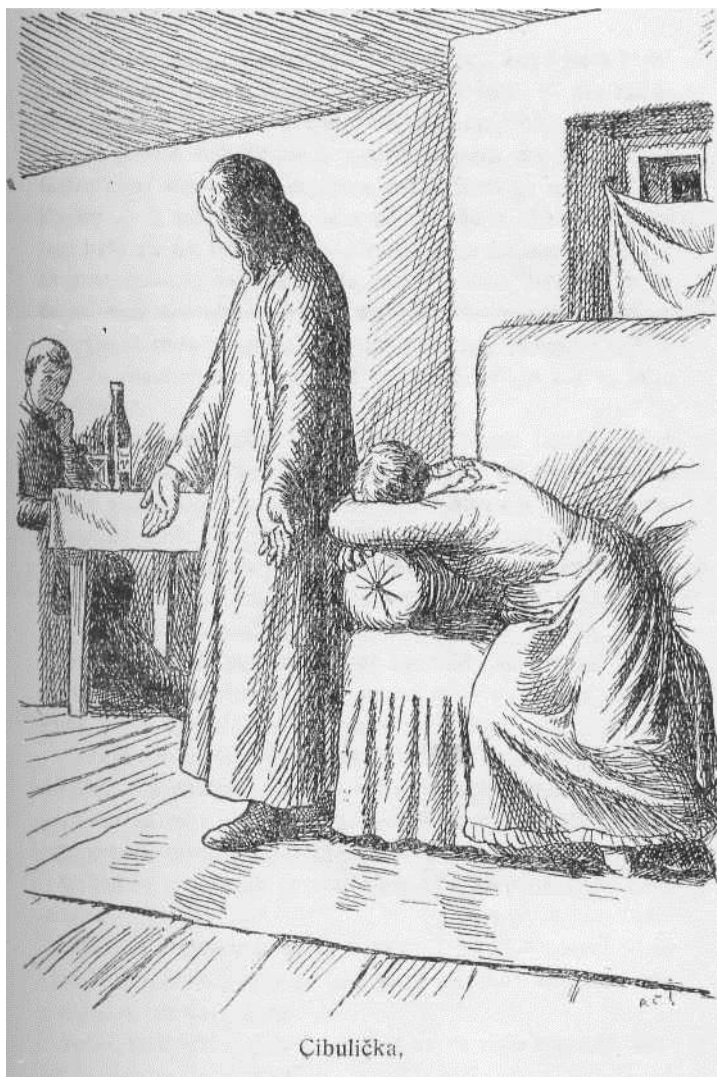
— Vidím ve vás, — pokračoval, — velikou sílu povahy, neboť jste se nezalekl posloužit pravdě v takové věci, při jaké jste se odvážil pro svou pravdu vytrpět obecné *opovržení*.

— Snad mne chválíte příliš přehnaně, — řekl jsem.

— Nikoli, není to přehnáno, — odpověděl, — věřte, že vykonat takový skutek je daleko těžší, než si myslíte. Zvláště to mne překvapilo a proto také jsem k vám přišel: řekněte mi, neodmítnete-li mou snad tak neslušnou zvědavost, co jste zvláště pociťoval v onom okamžiku, když jste se při souboji rozhodl prosit za odpuštění, pamatujete-li se? Nepokládejte mou otázku za lehkovážnou; kladu-li takovou otázku, mám naopak svůj tajný cíl, který vám potom bezpochyby vyložím, zalíbí-li se bohu sblížit nás ještě více.

Po celou dobu, když to říkal, díval jsem se mu přímo do tváře a pojednou jsem pocítil k němu nejsilnější důvěru a kromě toho jsem i

já pocítil neobyčejnou zvědavost, neboť jsem tušil, že má v duši
jakési zvláštní tajemství,

— Ptáte se, co jsem pocíťoval v okamžiku, když jsem žádal svého
soupeře o odpuštění, — odpověděl jsem, — ale raději vám budu

vyprávět všechno od začátku, co jsem ještě nikomu jinému neřekl, — a vyprávěl jsem mu vše, co se sběhlo mezi mnou a Afanasijem a jak jsem se mu poklonil k zemi. — Z toho můžete sám poznat, že v okamžiku souboje bylo mi už lehčeji, neboť začal jsem již doma, a když už jsem vstoupil na tuto cestu, pak všechno další nejenom, že mi nedělalo obtíží, nýbrž mi dokonce působilo radost.

Vyslechl mne a podíval se na mne tak pěkně:

— To všechno je neobyčejně zajímavé, přijdu k vám ještě mnohokrát.

A od těch dob začal ke mně chodit téměř každý večer. A byli bychom se velmi spřátelili, kdyby mi byl vyprávěl také o sobě. Ale o sobě neřekl téměř slova a stále se vyptával na mne, ale přes to jsem si ho velmi zamiloval a úplně jsem mu důvěřoval ve všech svých citech, neboť jsem si myslel, nač potřebuju jeho tajemství, vidím i beztoho, že je to člověk spravedlivý. K. tomu to byl člověk tak vážný a mnohem starší než já. Chodí ke mně, mladíkovi, a neopovrhne mnou. Naučil jsem se od něho mnohému užitečnému, neboť to byl člověk vysoce rozumný.

— Že život je ráj, — řekl mi pojednou, — na to už dávno myslím, — a potom dodal, — vždyť myslím jenom na to. — Díval se na mne a usmívá se. — Jsem o tom přesvědčen více než vy, později se dozvíte, proč.

Slyším to a myslím si v duchu: »To mi jistě chce něco **svěřit**«.

— Ráj je utajen v každém z nás, — řekl, — i nyní je ve mně ukryt, a zachce-li se mi, zítra ve mně skutečně nastane a už na celý život.

Vidím, že mluví s dojetím a dívá se na mne tajemně, jako by se mne na něco ptal.— A to, — pokračoval, — že každý člověk je vinen za všechny a za všechno, ještě vedle svých hříchů, to jste pochopil úplně správně, a je dojemné, jak jste mohl tuto myšlenku pojednou pochopit v celé její velikosti. A určitě věřím, že až lidé tuto myšlenku pochopí, že pro ně nastane království nebeské nikoli ve snech a přáních, nýbrž ve skutečnosti.

— Ale kdy, — vykřikl jsem vášnivě, — se to stane a dojde-li k tomu vůbec někdy? Není to všechno jenom sen?

— Vidíte, už sám tomu nevěříte, kázete a nevěříte tomu, Vězte, že tato myšlenka určitě se vyplní, jak říkáte, tomu věřte, ale nikoli nyní, neboť každý děj má své zákony. Věc je to duševní, psychologická. Aby byl svět přetvořen podle nového obrazu, je třeba, aby se lidé sami psychicky obrátili na druhou stranu. Nejdříve se musíš stát skutečně každému bratrem a potom teprve může nastat bratrství. Lidstvo nikdy žádnou vědou a žádnou zkušeností se nenaučí bez křivdy se rozdělit o svůj majetek a o svá práva. Každému , bude všeho málo a všichni budou reptat, závidět a hubit se navzájem. Ptáte se, kdy se to vyplní. Vyplní se to, ale nejdříve je nutno, aby se naplnila perioda lidského osamocení.

— Jakého osamocení? — ptám se.

— Takového, které nyní všude panuje a zvláště v našem století, ale které se ještě nenaplnilo a jeho čas ještě nevypršel. Neboť každý se teď snaží, aby svou bytost pokud možno nejvíce ohradil, chce sám v sobě vyzkoušet plnost života a zatím ze všeho jeho úsilí místo plnosti života vychází jen úplná sebevražda, neboť místo úplného vymezení bytosti dostává se do úplného osamocení. Neboť všichni v naší době se rozdělili na jedničky, každý se osamocuje ve svém doupěti, druh vzdaluje se druhu, skrývá se a skrývá, co má a končí tím, že se sám odpuzuje od lidí a sám odpuzuje lidi od sebe. Shromažďuje v samotě bohatství a myslí si: jak jsem teď pilný a jak jsem teď bezpečný, a neví, blázen, že čím více hromadí, že tím více se pohružuje v sebevražednou malomocnost. Neboť si zvykl věřit jen na sebe a oddělil se od celku jako jednotka, naučil svou duši nevěřit na lidskou pomoc, na lidi a na lidstvo, a jenom se obává, že ztratí své peníze a svá práva, která získal. Všude lidský rozum začíná jízlivě nechápat, že skutečné zabezpečení jednotlivce není v osobním, osamoceném jeho úsilí, nýbrž ve velikém společném lidském celku. A docela určitě se stane, že vyprší čas i tomuto strašnému osamocení a že všichni rázem pochopí, jak nepřirozeně se oddělili druh od druhu. Takový už nastane duch času a budou se diviti tomu, že tak dlouho seděli v temnotách a neviděli světla. A pak se objeví znamení syna člověka na nebesích... ale do těch dob je třeba opatrovat prapor a buď jak buď, člověk, třeba osamocen, musí ukázat příklad a vyvésti duši z osamocení k dílu bratrského,

milujícího společenstva, byť by za to byl pokládán za blázna. To proto, aby neumírala veliká myšlenka...

V takových ohnivých a nadšených rozhovorech míjely naše večery — dokonce jsem přestal chodit do společnosti a daleko řidčeji jsem se objevoval na návštěvách, ostatně jsem začal už také vycházet z módy. Neříkám to proto, že bych je chtěl odsuzovat, neboť mne stále milovali a chovali se ke mně vesele, ale proto, že móda je skutečně na světě mocnou královnou; to je nutno přiznati.

Na svého tajemného návštěvníka jsem se posléze začal dívat s nadšením, neboť kromě požitku, který mi působil jeho rozum, začal jsem tušit, že má v sobě jakýsi úmysl a že se připravuje snad k nějakému velikému činu. Snad se mu líbilo také, že jsem nenaléhal zvědavě, aby mi sdělil své tajemství, že jsem se ho nevyptával na to ani přímo, ani narážkou. Ale všiml jsem si posléze, že ho konečně jaksi začala trýznit touha mi cosi svěřit. Alespoň už to bylo velmi zřejmé asi měsíc od okamžiku, kdy mne začal navštěvovat.

— Víte-li pak, — zeptal se mne jednou, — že ve městě jsou velmi zvědavi a diví se, že k vám tak často chodím; ale ať, všechno se brzo vysvětlí.

Někdy se ho náhle zmocňovalo neobyčejné rozčilení a téměř vždy, když se tak stalo, vstal a odešel. Někdy se dlouho a jakoby pronikavě díval na mne, — myslel jsem si, »že hned něco řekne«; ale náhle změnil hovor a dal se do řeči o něčem známém a obyčejném. Začal si také často stěžovat na bolení hlavy. A jednou, docela

neočekávaně, když před tím dlouho a ohnivě hovořil, vidím, že náhle zbledl, obličej se mu úplně zkřivil, a díval se na mne upřeně.

— Co je vám, — říkám, — není vám špatně? — řekl jsem, to, protože si mi právě stěžoval na bolení hlavy.

— Já jsem... nevíte to... já jsem... zabil člověka. Řekl to, ale usmívá se a je bledý jako křída. »Proč se usmívá,« — projela tni náhle tato myšlenka srdcem, dříve než jsem si mohl něco uvědomit. Zbledl jsem rovněž.

— Co to říkáte? — křičím na něho.

— Vidíte, — odpověděl mi s bledým úsměvem, — jak mi bylo těžko říci prvé slovo. Teď jsem to řekl a myslím, že jsem se dal do pohybu. Teď už to pojede.

Dlouho jsem mu nevěřil, ale ještě jsem mu neuvěřil ani na po prvé, až teprve potom, když chodil ke mně tři dni a vše mi podrobně vyprávěl. Myslel jsem o něm, že se zbláznil, ale posléze jsem se o tom přesvědčil docela určitě, s nesmírným smutkem a údivem.

Dopustil se velikého a strašného zločinu před čtrnácti lety na jedné bohaté paní, mladé a krásné, statkářce vdově, která měla v našem městě vlastní dům, aby měla kde být, když přijela. Pocítil k ní nesmírnou lásku, vyznal se jí a začal ji přemlouvat, aby si ho vzala. Ale vdova zadala už své srdce jinému, jakémusi vynikajícímu vojenskému hodnostáři, který byl tenkrát s armádou na pochodu, ale kterého brzo očekávala u sebe. Jeho návrh zamítla a požádala ho, aby k ní nechodil. Přestal k ní chodit, ale znaje polohu celého domu, vlezl

k ní v noci ze zahrady přes střech!), s neobyčejnou smělostí, odvažuje se při tom, že bude dopaden, ale jak se tak často stává, všechny zločiny, které byly vykonány s neobyčejnou drzostí, podaří se daleko častěji než jiné.

Vikýřem dostal se na půdu domu a s půdy sestoupil po schůdkách do obytných pokojů, protože věděl, že dveře, které byly na konci schodů, nebyly vždy zavřeny na zámek, protože sluhové byli lajdáci. Doufal v tuto okolnost i tentokrát, a skutečně se mu to povedlo. Když se dostal do obytných pokojů, vstoupil po tmě do její ložnice, ve které hořela lampička. A jako naschvál odešly obě její panské potají a bez dovolení k sousedům na oslavu narozenin, v téže ulici. Ostatní sluhové a služky spali v čeledníku a v kuchyni v dolejší patře.

Při pohledu na spící ženu vzplanula v něm vášeň a pak se zmocnila jeho srdce mstivá, žárlivá zloba, a nevěda o sobě, jako opilý, přistoupil k ní a vrazil jí nůž přímo do srdce, takže ani nevzkřikla. Pak s pekelnou a zločineckou vypočítavostí uspořádal věci tak, aby vzniklo podezření na sluhy: nestyděl se jí vzít toboleku, otevřel klíči, které vytáhl zpod polštáře, její skříň a vytáhl z ní nějaké věci, právě tak, jak by to učinil hloupý sluha, to jest nechal tam cenné papíry a vzal si jen peníze, vzal si několik větších zlatých věcí a opovrhl desetkrát drahocennějšími malými věcmi. Vzal si také sobě něco na památku, ale o tom později.

Když spáchal tento strašný čin, vyšel toutéž cestou. Ani druhého dne, když nastal poplach, a nikdy potom po celý život nikomu

nepřišlo ani na mysl podezřívati skutečného zločince! A o jeho lásce k ní nikdo nevěděl, neboť měl vždy povahu mlčenlivou a nesdílnou a neměl přítele, kterému by svěřoval svá tajemství. Pokládali ho prostě za známého zavražděné a dokonce vůbec ne blízkého, poněvadž v posledních dvou týdnech ji vůbec nenavštívil. Podezření padlo ihned na jejího nevolníka, sluhu Petra, a právě se tak sběhly všechny okolnosti, aby zesílily toto podezření, neboť tento sluha věděl, a nebožka se tím také netajila, že má úmysl ho dát do vojska jako rekruta místo jednoho z jejích sedláků, poněvadž neměl rodinu a kromě toho měl špatné chování. Kdesi ve výčepu slyšeli, jak ve zlosti, opilý, vyhrožoval, že ji zabije. Dva dni před její smrtí utekl a žil někde ve městě na neznámých místech. Druhého dne po vraždě ho našli na silnici za městem opilého do němoty. Měl v kapse nůž a jeho dlaň byla kromě toho potřísněná krví. Tvrdil, že mu tekla krev z nosu, ale neuvěřili mu.

Služky se přiznaly, že byly na hostině a že dveře z křídla zůstaly nezavřeny až do jejich návratu. Ano, a kromě toho tu bylo ještě mnoho takových indicií, na základě kterých zatkli nevinného sluha. Dali ho do vězení a začalo soudní přelíčení, ale právě za týden zatčený onemocněl a umřel v horečce v nemocnici, v bezvědomí. Tím se věc skončila, nechali to na vůli boží, a všichni, i soudcové, i představení, i celá společnost byli přesvědčeni, že nikdo jiný nespáchal zločin, než zemřelý sluha. A pak se začal trest.

Tajemný host, nyní již můj přítel, mi vypravoval, že se s počátku vůbec natrápil výčitkami svědomí. Trápil se dlouho, ale ne výčitkami, nýbrž jen litoval, že zabil milovanou ženu, že již není a že v ní zabil svou lásku, neboť oheň vášně plál ještě v jeho srdci. Avšak na prolitou krev, na nevinně zabitého člověka téměř nikdy nemyslel. Myšlenka na to, že jeho oběť se mohla stát manželkou jiného, se mu zdála nemožnou a proto byl dlouhou dobu ve svém svědomí přesvědčen, že nemohl jednat jinak.

Na počátku tísnilo ho poněkud zatčení sluhy, ale nemoc a potom smrt vězně ho uklidnila, neboť zemřel podle všech okolností (myslil si tehdy) nikoli vězněním nebo strachem, nýbrž nachlazením, jímž onemocněl právě, když se potuloval, když špit do němoty se válel celou noc na vlhké zemi. Ukradené peníze a věci ho málo mrzely, neboť (tak si myslel) spáchal krádež nikoli pro obohacení, nýbrž aby jen odvrátil podezření. Ukradené věci měly nepatrnou cenu a brzo jejich hodnotu a dokonce daleko větší věnoval na městskou nemocnici. Schválně to učinil, aby uklidnil svědomí pro krádež, a je zajímavé, že skutečně na dlouhou dobu se uklidnil — sám mi to vypravoval. Pustil se tehdy do velké služební činnosti, sám si vyžádal pracné a obtížné poslání, jež ho zaměstnávalo plná dvě léta a protože byl silné povahy, téměř zapomínal na zločin; když si na něj vzpomněl, tu se snažil nemyslet na to vůbec.

Věnoval se také dobročinnosti. Zařídil a vykonal mnoho pro naše město, stal se známým i v hlavním městě a byl jmenován v Moskvě a

Petrohradě členem tamějších dobročinných společností. Avšak přece se posléze počal zamýšlet a mučiti, bylo to nad jeho síly. Právě tehdy se mu zalíbila krásná a vzdělaná dívka, brzy se s ní oženil, doufaje, že se sňatkem zbaví svého smutku a vstoupí na novou cestu, vykonává horlivě svou povinnost k ženě a dětem, a že se zbaví starých vzpomínek vůbec. Avšak bylo tomu právě naopak. Již v prvním měsíci manželství počala ho obtěžovati myšlenka: »Nu, žena tě miluje, a což kdyby věděla?« Když byla jeho žena po prvé těhotná a vypravovala mu o tom, náhle byl sklíčen. »Dávám život a sám jsem jej vzal«. Přišly děti: »Jak smím milovat, učit a vzdělávat je, jak jim budu vypravovat o dobru, když jsem prolil krev,« Děti rostou překrásné, chce se s nimi mazlit: »Ale nemohu se dívat na jejich nevinné, jasné tváře, nejsem toho hodem. Posléze počala ho hrozně a hořce mučit krev zabitě oběti, zahubený její mladý život, krev volající po pomstě. Počaly se mu zdáti hrozné sny. Protože byl pevný v srdci svém, trpěl muka dlouho: »Vykoupím všechno tímto tajemstvím svých muk«. Avšak tato naděje byla marná, čím dále tím silnější bylo utrpení.

Ve společnosti si ho vážili za jeho dobročinnost, ačkoliv se báli všichni přísné a pochmurné jeho povahy, ale čím více si ho vážili, tím hůře mu bylo. Přiznal se mi, že pomýšlel se zavraždit. Avšak místo toho vynořil se před ním jiný sen — sen, který pokládá s počátku za nemožný a šílený, ale který na konec se tak zmocnil jeho srdce, že se ho nemohl zbaviti. Blouznil takto: vzepříti se, vystoupiti

před lidem a prohlásiti všem, že zabil člověka. Tři léta chodil s tímto snem, vynořoval se mu v různých podobách. *i* Konečně uvěřil vším srdcem, že když se přizná k svému zločinu, že určitě vyléčí svou duši a uklidní se navždy. Avšak, když tomu věřil, pocítil ve svém srdci hrůzu, neboť jak to vykoná? A pojednou se stala ona příhoda s mým soubojem.

— Hledě na vás, odhodlal jsem se nyní. Díval jsem se na něho.

— A což — zvolal jsem, sprásknuv ruce, — takový malý případ mohl vyvolati ve vás takovou rozhodnost?

— Moje odhodlání vzniklo před třemi lety — odpověděl mi, — a váš případ mne jenom ponukl. Při pohledu na vás jsem si dělal výčitky a záviděl vám, — řekl mi dokonce s hrubostí.

— Ale vždyť vám ani neuvěří, — podotkl jsem. — Uplynula již čtrnáct let.

— Mám důkazy, veliké důkazy. Ukáži je. Zaplakal jsem tehdy a políbil jsem ho.

— Jednu věc rozhodněte, jednu věc: žena, děti! Žena možná umře hořem, a děti, ačkoliv nebudou zbaveny šlechtictví a jmění, jsou přece dětmi vraha na věky. A jakou památku po sobě zanechám v jejích srdcích?

Mlčím.

— A rozloučiti se s nimi, opustiti je navěky? Vždyť navěky, navěky!

Sedím, mlčím a šeptám si pro sebe modlitbu. Vstal jsem konečně a bylo mi strašně.

— Tak co? — dívá se na mne.

— Všechno uplyne, jen pravda zůstane. Jděte, — říkám, — řekněte to lidem. Děti pochopí, kolik bylo ve vašem odhodlání velikomyslnosti.

Odešel tehdy ode mne, jako by se pevně odhodlal. Avšak přece potom ke mně chodil více než dva týdny, každý večer, stále se připravoval, stále se nemohl odhodlati. Utrápil mé srdce. Přijde někdy odhodlaný a říká radostně:

— Víím, že nastane pro mne ráj, ihned nastane, jak to prohlásím. Čtrnáct let jsem byl v pekle. Toužím po utrpení. Přijmu utrpení a počnu žít. Lži bych se třeba daleko dostal, ale zpátky bych se nevrátil. Nyní nejen svého bližního, nýbrž ani své děti nesmím milovat. Hospodine, vždyť snad pochopí děti, co mne stálo toto utrpení a neodsoudí mne! Hospodin není v síle, nýbrž v pravdě.

— Pochopí všichni vaši uběh, — říkám mu — ne ihned, později pochopí, neboť pravdě budete sloužiti, vyšší pravdě, ne z tohoto světa.;

A odchází ode mne, jako by potěšen, a druhý den přijde opět zlostný, bledý, říká posměšně: ‘

— Každý den, když k vám přijdu, díváte se na mne s takovou zvědavostí: »Ještě se tedy nepřiznal?« Počkejte, neopovrhujte mnou.

Vždyť to není tak lehké, jak se vám zdá. Možná, že to neučiním vůbec. Neudáte mne přece, že?

A já nejen, že jsem se na něho nedíval s nerozumnou zvědavostí, nýbrž jsem se dokonce bál se na něho podívat. Byl jsem utrápen až k nemoci a moje duše byla plna smutku. Dokonce jsem ztratil v noci spánek.

— Právě jdu, — pokračuje, — od ženy. Chápete, co je to žena? Děti, když jsem odcházel, volaly na mne: »Sbohem, tatínku, přijďte brzo, budete s námi číst Dětskou četbu«. Ne, vy to nechápete! Cizí bolest se necítí.

Zablýskl očima a jeho rty se chvěly. Náhle udeřil pěstí do stolu, takže věci na stole povyskočily — takový měkký člověk, po prvé se mu stalo.

— Což je toho třeba? — zvolal, — což je toho třeba! Vždyť nikdo nebyl odsouzen, nikoho neposlali k vůli mně do vězení, sluha zemřel na nemoc. A za prolitou krev byl jsem potrestán svými mukami a neuvěř! mi vůbec, žádným mým důkazům neuvěří. Což je nutno se přiznat, což je to nutno? Jsem ochoten mučit se za prolitou krev celý život, jen abych ženě a dětem neublížil. Což je to spravedlivé zahubit je? Neklameme se? Kde je tady pravda? Což poznají pravdu lidé, ocení ji, budou si jí vážit?

»Hospodine, — myslím si pro sebe, — myslí na úctu lidí v takový okamžik!« A bylo mi ho tehdy tak líto, že bych se s ním byl rozdělil o jeho osud, kdyby to bylo možné. Vidím, jak je utrýzněn. Zhrozil

jsem se, když jsem pochopil, nejen svým rozumem, nýbrž i živou duší, co stojí takové odhodlání.

— Tak se rozhodněte! — zvolal jsem opět. — Jděte a udejte se — zašeptal jsem mu. Hlas mi selhal, ale zašeptal jsem to pevně. Vzal jsem se stolu evangelium, ruský překlad, a ukázal jsem mu evangelium svatého Jana, hlavu dvanáctou, verš dvacátý čtvrtý: »Amen, amen pravím vám:

zrno pšeničné, padnouc k zemi, neumře-li, onot' samo zůstane, umře-liť, pak mnohý užitek přinese.« Tento verš jsem právě četl před jeho příchodem.

Přečetl si verš:

Pravda, říká, ale usmál se hořce, — ano, v takových knihách — říká, odmlčev se — je hrůza, co najdeš. Pod nos se strkají lehce. Ale kdo je psal, což je psali lidé?

— Duch svatý je psal, — říkám.

— To se vám to žvaní, — usmál se ještě, ale téměř nenávistně. Vzal jsem opět bibli, otevřel jsem ji na jiném místě a ukázal jsem mu epistolu svatého Pavla k Židům, kapitolu desátou, verš třicátý první.

»Hrozněť jest upadnouti v ruce boha živého.« Přečetl si to a odhodil knihu. Zachvěl se dokonce.

— Strašný verš, — říká, — darmo mluvit, dobře jste to vybral. — Vstal se židle: »Nu, sbohem, možná, že již nepřijdu... v ráji se uvidíme. Tedy je to již čtrnáct let, když jsem »upadl v ruce boha

živého« — tak se tedy těchto čtrnáct let jmenuje. Zítra poprosím ty ruce, aby mne pustily...

Chtěl jsem ho obejmout a políbit, ale neodvážil jsem se — jeho tvář byla tak zkřivená, že dokonce dívat se na něho bylo těžké.

Odešel. »Hospodine,« pomyslel jsem si, »kam to šel ten člověk!« Padl jsem na kolena před ikonou a zaplakal jsem pro něho před svatou Bohorodičkou, boží opatrovnící a pomocnicí. Půl hodiny uplynulo, co jsem se v slzách modlil, a byla již pozdní noc, asi dvanáct hodin. Pojednou, dívám se, otvírají se dveře a vchází znovu. Byl jsem překvapen.

— Kde jste byl? — ptám se ho.

— Já, — říká, — jsem, myslím, něco zapomněl... Snad kapesník... nu, třeba jsem nic nezapomněl, dovozte, abych si sedl... Sedl si na židli. Stojím nad ním.

— Sedněte si i vy!

Sedl jsem si. Seděli jsme asi dvě minuty, dívá se na mne upřeně a náhle se usmál, zapamatoval jsem si to, pak vstal, pevně mne objal a políbil...

— Vzpomeň si, — říká, — jak jsem k tobě někdy chodil. Slyšíš, připomeň si to!

Po prvé mi tykal a odešel.

»Zňra,« pomyslel jsem si.

Tak se to také stalo. Nevěděl jsem onoho večera, že právě na zítřek připadají jeho narozeniny. Sám jsem v posledních dnech

nikam nechodil, proto jsem se to nemohl od nikoho dozvědět. Onoho dne bylo u něho každoročně velké shromáždění, sjelo se k němu celé město. Shromáždili se u něho i nyní, a tehdy po hostině vstoupí do středu pokoje a v rukou má papír — správně vyhotovené udání policii. A protože jeho představení byli přítomni, přečetl papír nahlas všem shromážděným, a bylo v něm úplné vyličení celého zločinu se všemi podrobnostmi.

— Jako vyvrhel se vyvrhuji ze středu lidí, bůh mne navštívil, — ukončil čtení papíru. — Toužím po utrpení!

A ihned přinesl a položil na stůl všechno, co mělo dokázat jeho zločin, a co schovával čtrnáct let: zlaté věci zavražděné, které ukradl, aby odvrátil od sebe podezření, medailon a její kříž, který jí sňal s hrdla — a v medailonu portrét jejího ženicha, její deník a konečně dvě psaní: psaní ženichovo, určené jí se zprávou o brzkém příjezdu, a její odpověď na toto psaní, kterou začala psát a nedopsala, zanechala na stole, aby ji zítra poslal poštou. Obou psaní se tehdy zmocnil — proč? Aby je potom schovával čtrnáct let, místo toho, aby je zničil jakožto důkazy.

Nu, a co se stalo: všichni se podivili a zhrozili a nikdo nechtěl tomu uvěřiti, ačkoliv ho všichni vyslechli s neobyčejnou zvědavostí, ale jako nemocného, a několik dní potom bylo již rozhodnuto ve všech domech a uznáno, že nešťastný člověk zešílel. Představem a soud se museli věcí zabývat, ale zastavili ji rovněž: ačkoli předložené věci a psaní nutily k přemýšlení, přece bylo tehdy

rozhodnuto, že jsou! i tyto dokumenty, že nemůže býti rozhodnuto o definitivní obžalobě jen na základě těchto dokumentů. A ostatně mohl mít věci třeba od ní, jako její *známý*, z důvěry.

Slyšel jsem ostatně, že pravost těchto věcí byla potom ověřena pomocí známých a příbuzných zavražděné, a že se o jejich pravosti nepochybovalo. Avšak věc přece nebyla projednávána. Za pět dní se všichni dověděli, že trpitel onemocněl a že je obava o jeho život. Jakou nemocí onemocněl, nemohu vám říci; říkali, že onemocněl srdeční vadou, ale bylo známo, že konsilium lékařů dosvědčilo také o jeho duševním stavu, že se u něho vyskytuje šílenství.

Neprozdil jsem nic, ačkoli se mne stále vyptávali, ale když jsem si přál ho navštívit, tu dlouho mi v tom bránili, hlavně jeho manželka:

— To vy jste ho tak rozčilil, i dříve byl takový zachmuřený, ale v posledním roce jsme u něho pozorovali neobyčejné vzrušení a podivné záchvaty, to jste ho vy zničil, to vy jste měl na něho takový vliv, vždyť k vám chodil celý měsíc.

A co se stalo, nejenom manželka, nýbrž všichni z celého města se na mne vrhli a začali mne obviňovat:

— To jste všechno vy způsobil!

Mlčím, ale v duši mám radost, neboť jsem užírl nepochybnou milost boží k člověku, který vystoupil proti sobě, aby se potrestal. Jeho šílenství jsem nemohl uvěřit. Posléze mne k němu pustili, žádal si toho naléhavě, aby se se mnou rozloučil. Vešel jsem a ihned jsem

uviděl, že nejenom dni, nýbrž i hodiny jeho jsou sečteny. Byl slabý, žlutý, ruce se mu chvěly, popadal dech, ale díval se s radostným dojetím.

— Vykonáno jest! — řekl mi, — již dávno prahnu, abych tě viděl, proč jsi nepřišel?

Neřekl jsem mu, že mne k němu nepustili.

— Bůh se slitoval nade mnou a volá mne k sobě. Vím, že umírám, ale pocítuji radost a klid po prvé po tolika letech. Pojednou jsem pocítil ve své duši ráj, bylo nutno jen vykonat, co bylo třeba. Nyní už smím milovat své děti a líbat je. Nevěří mi, nikdo mi neuvěřil, ani žena, ani moji soudcové; neuvěří nikdy ani děti. Vidím v tom milost boží k mým dětem. Umřu a mé jméno jim zůstane nepošpiněno. Ale tuším boha, srdce se raduje jako v ráji... povinnost jsem vykonal...

Mluvit nemůže, stěží popadá dech, vroucně mi tiskne ruku, ohnivě se na mne dívá. Ale nerozmlouvali jsme dlouho, jeho manželka se k nám ustavičně chodila dívat. Ale přece se mu podařilo, aby mi pošeptal:

— Pamatuješ se, jak jsem tenkrát přišel k tobě po druhé o půlnoci? Jak jsem ti přišel rozkázat, aby sis to pamatoval? Víš, proč jsem přišel? Vždyť jsem tě přišel zabít!

Zachvěl jsem se.

— Odešel jsem tenkrát od tebe do tmy, toulal jsem se po ulicích a bojoval jsem v duši. A pojednou jsem tě začal nenávidět tak, že to sotva uneslo mé srdce. »Teď, — myslím si, — on jediný mne spoutal

a je mým soudcem, nemohu už se vyhnouti příštímu trestu, neboť on vše ví.« Nemyslel jsem tím, že bych se bál, že to udáš (ani mne to nenapadlo), ale myslel jsem si: »Jak budu moci na něho pohlédnout, neudám-li se?« A i kdybys byl za devadesáti devíti zeměmi, ale živ, bylo by to jedno, ta myšlenka by byla nesnesitelná, že žiješ, a všechno víš a jsi mým soudcem. Začal jsem tě nenávidět, jako bys byl všeho příčinou a vším vinen. Vrátil jsem se tenkrát k tobě, vzpomněl jsem si, že máš na stole ležet kinžál, usedl jsem a požádal jsem i tebe, abys usedl a pak jsem celou minutu přemýšlel. Kdybych tě zabil, byl bych přece zahynul pro tu vraždu, i kdybych nebyl vyzradil dřívější zločin. Ale na to jsem vůbec nemyslel a ani myslet jsem. nechtěl onu chvíli. Jen jsem tě nenáviděl a žádal jsem si ze všech sil se ti pomstít za všechny. Ale bůh překonal ďábla v mém srdci. Ale věz, že nikdy jsi nebyl blíže smrti.

Za týden umřel. Jeho rakev ke hrobu doprovázelo celé město. Arcikněz promluvil nad hrobem procítěnou řeč. Plakali nad hroznou nemocí, která zkrátila jeho dni.

Ale celé město, když byl pochován, se proti mně vzbouřilo a dokonce mne přestali zvát na návštěvy. Pravda, někteří, s počátku ne mnozí, ale potom stále hojnější a hojnější začali věřit pravdivosti jeho udání a začali mne velmi navštěvovat a vyptávat se s velikou zvědavostí a radostí: neboť působí radost člověku pád spravedlivého a jeho hanba. Ale já jsem mlčel a vbrzku jsem z města navždy odešel a za pět měsíců uznal mne hospodin za hodná, abych vstoupil na

cestu pevnou a krásnou, a blahoslavlil jsem neviditelný prst, který mi tak jasně ukázal tuto dráhu. A služebníka božího Michaila, který tak mnoho vytrpěl, vzpomínám na svých modlitbách až do dnes každý den.

III. Z ROZPRAV A KÁZÁNÍ STARCE ZOSIMY.

A.

Něco o ruském mnichu a významu, který by mohl mít.

Otcové a učitelé, co jest mnich? V osvíceném světě je to slovo vyslovováno za našich dnů někdy s výsměchem, někdy jako nadávka. A čím dále tím více. Je pravda, ach, , pravda, že i mezi mnichy je mnoho darmochlebů, lidí, hovících svému tělu, chlípníků a drzých poběhlíků. Na ty ukazují vzdělaní světští lidé: »Vy, lenoši a neužiteční členové společnosti, žijete z cizí práce, jste nestoudní žebráci!«

A přece kolik je mezi mnichy pokorných a plachých, kteří prahnou po samotě a po horoucí modlitbě v tichu. Na tyto se ukazuje už méně a dokonce jsou vůbec přecházeni mlčením; a jak by se ti osvícenci podívali, když říkám, že od těchto plachých mnichů, prahnoucích po modlitbě v samotě, snad jednou ještě vzejde spása ruské země! Neboť opravdu jsou připraveni ve své pokojné samotě »na den i hodinu, na měsíc i rok«.

Kristův obraz uchovávají posud ve své samotě ve Vší kráse a nepokažený, v čistotě božské pravdy, jak ji zdědil od dávných otců apoštolů a mučedníků, a až bude třeba, zjeví jej kolísající se pravdě světské. Tato myšlenka je Veliká. Od východu zazáří tato hvězda.

Tak uvažuji o mnichovi a není-li to lživé, není-li to přehnané? Podívejte se na laiky a na celý svět, který se vyvyšuje nad lid boží, nebyl-li tam pokažen obraz boží a pravda jeho?

Oni mají vědu; ale ve vědě je jenom to, co mohou přistihnout smysly. Duševní však svět, vyšší polovina lidské bytosti, je tam vůbec zavržena, vyhnána s jakousi vítězoslávou' a dokonce s nenávisť. Svět vyhlásil svobodu, v poslední době zvláště, ale co vidíme v té jejich svobodě? Jenom otroctví a sebevraždu! Neboť svět říká: »Máš potřeby, tedy je ukájej, neboť máš právě taková práva, jako nejvznešenější a nejbohatší lidé. Neboj se a ukájej je a ještě je rozmnožuj«, — to je nynější učení světa. V tom spatřují svobodu.

Ale co pochází z toho práva na rozmnožení potřeb? U bohatých osamocení a duchovní sebevražda, a u chudých — závist a vražda, neboť dali jim práva, ale ještě jim neukázali, jakými prostředky by ukojili své potřeby. Ubezpečují, že svět se čím dále tím více sjednocuje, skládá se v bratrskou společnost, protože vzdálenosti se zkracují, myšlenky jsou sdělovány vzduchem. Ach, nevěřte takovému sjednocení lidí! Chápající svobodu jako rozmnožení a rychlé ukájení potřeb, ničí svou přirozenost, neboť dávají v sobě vyrůst mnohým nesmyslným a hloupým přáním zvyků a nejošklivějším výmyslům. Žijí jenom proto, aby druh druhu záviděli, aby hověli svému tělu a žvanili.

Moci pořádat obědy, návštěvy, mít ekvipáže, hodnosti a služebné otroky — pokládá se už za takovou nezbytnost, že pro ni lidé obětují dokonce život, čest a lásku k bližnímu, aby tuto nezbytnost ukojili a dokonce se sami vraždí, nemohou-li ji ukojit. U těch, kteří nejsou bohatí, vidíme totéž, a u chudáků je neukojování potřeb a závist zatím

ohlušována opilstvím. Ale brzy právě ti se opijí místo kořalkou krví, vždyť k tomu jsou vedeni.

Táži se vás: má takový člověk svobodu? Znal jsem jed' noho »bojovníka za myšlenku«, který mi sám vyprávěl, že když ho zbavili ve vězení tabáku, že byl tak zmučen touto ztrátou, že div nešel a nezradil tuto svou »myšlenku«, aby mu jen dali tabák. A vždyť takový člověk říká: »Jdu bojovat za lidstvo.« Nuže, kam půjde takový člověk a k čemu je schopen? Leda bude schopen nějakého rychlého skutku, ale dlouho to nevydrží. A není divné, že místo ke svobodě se dostali do otroctví a místo, aby sloužili bratrské lásce a lidskému sjednocení, dostali se naopak do odjednocení a osamocení, jak mi říkal v mém mládí můj tajemný host a učitel.

A proto ve světě stále více a více uhasíná myšlenka o službě lidstvu, o bratrství a jednotě lidí, a už ve skutečnosti je tato myšlenka přijímána s úsměvem, neboť jak je možné vzdáti se svých návyků, kam se má podíti takový otrok, který tak silně si přivykl ukájet své nesčíslné potřeby, které si sám vymyslí? Je osamocen a co je mu do celku. A dospěli posléze tam, že věci neshromáždili více, ale radosti začalo být méně.

Něco jiného je dráha řeholní. Lidé se také smějí poslušenství, postu a dokonce i modlitbě, ale zatím jenom v nich je obsažena cesta ke skutečné a už pravé svobodě. Zbavuji se potřeb zbytečných a nepotřebných, krotím samolibou a hrdou svou vůli a bičují se

poslušenstvím a docilují tak s pomocí boží svobody ducha a s ní i duševní radosti!

Kdo z nich je schopnější, aby povznesl velikou myšlenku a sloužil jí, — osamocený boháč, či tento mnich osvobozený od tyranie věcí a návyků? Mnichu je vyčítáno jeho osamocení:

»Zavřel ses, aby ses spasil v klášterních zdech a zapomněl jsi na bratrskou službu lidstvu.«

Ale podíváme se ještě, kdo více napomáhá bratrské lásce. Neboť osamocení není u nás, ale u nich, ale nepozorují toho. Právě od nás ode dávna vycházeli lidé, pracující pro lid, proč by tomu tak nemohlo být i nyní? Právě ti pokojní a pokorní postníci a mlčelivci vstanou a vyjdou na veliké dílo.

Z lidu vyjde spása Ruska. Ruský klášter byl vždycky s lidem. Je-li lid osamocen, pak jsme osamoceni i my. Lid věří jako my a nevěrecký horlivec proto u nás v Rusku nic nepořídí, byť i měl upřímné srdce a geniálního ducha. To si pamatujte. Lid, setká-li se s ateistou, přemůže ho a bude jediná pravoslavná Rus. Ostříhejte lid a ostříhejte jeho srdce. V tichu jej vychovávejte.

A to je vaše mnišské dílo, neboť tento lid nosí v sobě boha.

Chybí půl stránky

hlomozicí stroj, celý boží den práce, prostopášná slova a kořalka a kořalka a toho je třeba duši takového malého ještě dítěte? Vždyť potřebuje slunce, dětské hry a všude světlý příklad a aspoň krupějš lásky. Mnichové, necht' toto se neděje. Necht' není mučení dětí, rychle povstaňte a rychle to hlásejte.

Ale bůh spasí Rusko, neboť i když je prostopášný prostý lid a nemůže se vzdát hnusného hříchu, přece ví, že jeho hnusný hřích je proklet bohem, a že činí-li hřích, že činí tak špatně a hřeší. Takže ještě stále věří náš lid v pravdu, uznává boha, dojemně se modlí.

Avšak jinak je tomu u vyšší společnosti. Její příslušníci podle své vědy chtějí vybudovati spravedlivou společnost jenom svým rozumem, ale už bez Krista, kterého dříve uznávali a vyhlásili už, že není zločinu, že není hříchu. V jednom mají pravdu: neboť není-li boha, jak může být zločin? V Evropě už povstává lid proti boháčům s mocí a

Chybí půl stránky

A opravdu nemluví-li tak (neboť to ještě nedovedou říci), tedy tak jednají, viděl jsem to, zakusil jsem to, a věřte: čím ubožejší a nižší je náš ruský člověk, tím více lze v něm pozorovati tuto pravdu, neboť bohatí z nich, drobní obchodníci a lichváři, jsou většinou už v

rozvratu a mnoho, mnoho se tu stalo jen proto, že jsme se o to nestarali a že jsme toho nedbali!

Ale bůh spasí své lidi, neboť Rusko je veliké svou pokorou. Zdá se mi, že vidím a jako bych už jasně viděl naši budoucnost: neboť se jistě stane, že i nejzkaženější náš boháč skončí tím, že se zastydí za své bohatství před chud'asem, a chud'as, až uvidí jeho pokoru, pochopí a ustoupí mu s radostí a láskou odpoví na krásný jeho stud. Věřte, že se to tím skončí: všechno se k tomu blíží. Jenom v lidské duchovní důstojnosti je rovnost a to je možno pochopiti jenom u nás. Kdyby byli bratři, bylo i bratrstvo, dokud však nebude bratrstvo, nikdy se nebudou umět rozdělit. Chraňme obraz Kristův a zazáří jako drahocenný démant celému světu... Staniž se, staniž se!

Otcové a učitelé, jednou se mi stala dojemná věc. Na své pouti setkal jsem se kdysi v gubernském městě K. se svým bývalým vojenským sluhou Afanasijem, minulo tenkrát už osm let od té doby, co jsem se s ním rozešel. Uviděl mne pojednou na trhu, poznal mne, přiběhl ke mně, a bože, jak se zaradoval, jak se na mne vrhnul:

— Milostpane, to jste vy? Opravdu vás vidím?

Vedl mne k sobě. Byl už ve výslužbě, oženil se, měl už dvě malé dětičky. Živil se se svou manželkou malým obchodem na náměstí. Pokojík měl chudičký, ale čistý, veselý. Posadil mne, postavil samovar, poslal pro ženu, zrovna jako bych mu způsobil svátek tím, že jsem se u něho ukázal. Přivedl mi dětičky:

— Požehnejte jim, otče.— Nemohu jim žehnat, — odpověděl jsem, — jsem prostý a pokorný mnich. Bohu se za ně pomodlím, ale za tebe, Afanasiji Pavloviči, se vždy každého dne už odtenkrát modlím k bohu, neboť tebou se všechno začalo.

A vyložil jsem mu to, jak jsem dovedl. A co dělal ten člověk: díval se na mne a stále nemohl pochopit, že já, jeho dřívější pán, důstojník, teď tak vypadám a mám takový oblek: dokonce zaplakal.

— Proč pláčeš, — řekl jsem mu, — nezapomenutelný člověče, raději se se mnou zaraduj z duše, milý, neboť moje cesta je radostná a světlá.

Mnoho nemluvil, jen vzdychal a dojatě vrtěl hlavou.

— Kde je vaše bohatství? — odpovídá mi.

— Dal jsem je klášteru, neboť žijeme společně.

Po čaji jsem se s nimi loučil a pojednou mi přinesl půl ruble jako almužnu na klášter, a druhý půl ruble strká mi honem do rukou:

— To je pro vás, pro poutníka, snad se vám, otče, bude hodit.

Přijal jsem jeho půl ruble, poklonil jsem se mu i jeho ženě a odešel jsem radostně a myslel jsem si cestou: »Hle, teď my oba, on doma a já na cestě, vzdycháme bezpochyby a radostně se usmíváme, s radostí v srdci vrtíme hlavou a vzpomínáme, jak bůh zařídil naše setkání.«

A od těch dob už jsem ho nikdy neuviděl. Byl jsem jeho pánem a on byl mým sluhou, ale jak jsme se teď s láskou políbili, z duše dojati, nastalo mezi námi veliké lidské sjednocení.

Myslel jsem na to mnoho a nyní soudím tak: což je opravdu tak nepředstavitelné, že to veliké a prostosrdečné sbratření by mohlo nastati u našich ruských lidí svou dobou všude? Věřím, že nastane a že jeho čas je blízký.

Ale o služebných ještě dodám toto: dříve, jako jinoch, jsem se mnoho zlobil na služebné: »Kuchařka podala jídlo příliš horké, sluha nevyčistil šaty.« Ale tenkrát mne znenadání ozářila myšlenka mého milého bratra, kterou jsem od něho slyšel v dětství: »Jsem hoden toho, aby mi jiný sloužil a abych já jím strkal pro jeho nouzi a nevzdělanost?« A podivil jsem se tenkrát, jak nejprostší myšlenky, nejočividnější, pozdě nás napadají. Není to možno ve světě bez sluhů, ale zaříd' to tak, aby tvůj sluha byl duchem svobodnější, než kdyby nebyl sluhou. A proč bych nemohl být sluhou svému sluhovi tak, aby to dokonce viděl a aby to bylo bez jakékoli hrdosti s mé strany a bez nedůvěry s jeho strany? Proč by mi sluha nemohl být jako příbuzný, takže ho posléze přijmu do své rodiny a zaraduji se z toho?

To už je možné vyplnit dokonce nyní, ale poslouží to za základ příštímu, velkolepému už sbratření lidí, až člověk si nebude hledati sluhu a nezachce se mu nadělat z takových lidí sluhy jako teď, a naopak ze všech sil bude si přát, aby se stal sám všem sluhou podle evangelia.

Což je to jen sen, aby posléze člověk hledal své radosti jenom v skutcích osvěty a milosrdenství a nikoli v krutých radostech, jako

nyní, — v obžerství, smilství, žvanění, vychloubačství a závistivém, vzájemném vynášení se? Pevně věřím, že to není sen a že doba je blízká. Smějí se a ptají se: kdy nastane ta doba, a je pravděpodobné, že nastane? Já pak myslím, že toto veliké dílo rozřešíme s pomocí Krista. A vždyť kolik bylo myšlenek na světě v historii lidstva, které dokonce ještě před deseti lety byly nemyslitelné, a které se pojednou objevily, když vypršela tajemná jejich lhůta, až rozšířily se po celé zemi? Tak tomu bude i u nás; a zazáří náš lid celému světu a řeknou všichni lidé: »Kámen, kterýž odvrhli stavitelé, stal se kamenem úhelným.« A mohli bychom se zeptat posměváčků samých: je-li toto jen náš sen, tedy kdy vy vybudujete svou budovu a kdy uspořádáte spravedlivě svou společnost jenom pomocí svého rozumu a bez Krista? Tvrdí-li sami, že naopak oni spějí ke sbratření, tedy věří tomu jenom ti nejprostodušnější, takže je až ku podivu jejich prostodušnost. Ve skutečnosti malí snivých fantasií více, než my. Chtějí se zařídití spravedlivě, ale když zavrhli Krista, skončí tím, že zatopí svět krví, neboť krev žádá si krve, a kdo mečem zachází, mečem zahyne.

A i kdyby nebylo oběti Kristovy, vyhubili by se navzájem až do posledních dvou lidí na zemi. Ba, ani tito dva lidé poslední nedovedli by ve své hrdosti zachovat druh druhá, takže by poslední zahubil předposledního a potom sám sebe. A splnilo by se, kdyby nebylo oběti Kristovy, že pro pokorné a vyvolené ukrátil tuto věc.

Začal jsem tenkrát ještě v důstojnické uniformě po svém souboji mluvit o sluzích ve společnosti, a všichni, jak si vzpomínám, se mi divili:

— Co máme dělat, máme posadit sluhu na divan a uctít ho čajem?

A Já jsem jim tenkrát řekl:

— Proč ne, kéž by tomu bylo tak aspoň někdy. Všichni se tenkrát zasmáli. Jejich otázka byla lehkomyšlná a odpověď moje byla nejasná, ale myslím, že v ní bylo trochu pravdy.

C.

O modlitbě, o lásce a o styku s jinými světy.

Jinochu, nezapomínej na modlitbu. Ve tvé modlitbě pokaždé, je-li upřímná, mihne se nový cit a s ním též nová myšlenka, kterou jsi dříve neznal, a která ti znovu dodá síly; a pochopíš, že modlitba je výchovou.

Pamatuj si také: každý den a kdykoli jen můžeš, opakuj si: »Hospodine, smiluj se nade všemi, kteří dnes před tebe předstoupili.« Neboť v každou hodinu a v každém okamžiku tisíce lidí opouští svůj život na této zemi a jejich duše předstupují před Hospodina, — a kolik z nich se rozloučilo se zemí v ústraní, že nikdo o tom nevěděl, v zármutku a ve smutku, takže nikdo jich nepolituje a nikdo ani neví, zda žili.

A hle, snad s druhého konce země se vznese k Hospodinu za pokoj jeho duše tvá modlitba, třeba bys ho vůbec neznal a on tebe.

Jak to dojemně upokojí jeho duši, která stanula ve strachu před Hospodinem, když v tom okamžiku pocítí, že i on má orodovníka, že zůstala na zemi lidská bytost, která měla ráda i jej. I bůh milostivěji shlédne na vás oba; neboť slitoval-li ses ty nad ním tolik, jak více se slituje on, který je nekonečně milosrdnější a schopen nekonečně větší lásky, než ty. A odpustí mu k vůli tobě.

Bratři, nebojte se hříchů lidských, milujte člověka i v jeho hříchu, neboť to už je podobenství božské lásky a je to vrchol lásky pozemské. Milujte všechna boží stvoření, milujte celek i písečné zrníčko zvlášť. Milujte každý lístek, každý paprsek boží! Milujte zvířata, milujte rostliny, milujte všechno, postihneš ve všem také božské tajemství. Jednou je postihneš a už neustále začneš je poznávat, stále více a více každého dne. A budeš posléze milovat celý svět už všeobsáhlou, všesvětovou láskou.

Milujte zvířata: jim dal bůh začátek myšlenky a neporušenou radost. Nermuťte je, nemučte ji, neberte jim radost, neprotivte se božské myšlence. Člověče, nepovyšuj se nad zvířata: jsou bez hříchu, ale ty se svou vznešeností hnojiš zemi už tím, že jsi se na ni objevil a tvoje hnojná stopa zůstává po tobě, — ach, téměř po každém z nás!

Zvláště milujte děti, neboť jsou také bez hříchu, jako andělé, a žijí pro naši radost, pro očištění našich srdcí a jako příklad náš. Běda tomu, kdo ublíží dítěti. Mne učil milovat děti otec Anřim. On, milý a mlčelivý, při našich poutích za podarované halěře kupovával jim

perníček a cukroví a rozdával; nemohl jít mimo děti, aniž se mu rozechvělo srdce: takový to byl člověk.

Před některou myšlenkou zastavíš se na rozpacích, zvláště, když vidíš lidský hřích a zeptáš se: »Má se tu užití síly nebo pokorné lásky?« Vždy se rozhodni: »Užiji pokorné lásky.« Rozhodni se tak jednou pro vždy a budeš moci dobýt světa. Milující pokora je ohromná síla, ze všech nejsilnější, a nic se jí nevyrovná.

Každého dne, každé hodiny, každé minuty obcházej sebe a dávej na sebe pozor, aby tvůj obraz byl krásný. Hle, šel jsi mimo malé děťátko, šel jsi se zlobou, s ošklivým slovem, s hněvivou duší; ani sis možná nevšiml děťátka, ale ono tě vidělo a snad obraz tvůj, škaredý a bezbožný, zůstal v jeho bezbranném srděčku. Ani si o tom nevěděl a snad už tím jsi do něho vhodil ošklivé semě, které snad vzroste, a vše jen proto, že jsi na sebe nedal pozor před dítětem, proto, že jsi v sobě neživil pozornou a účinnou lásku.

Bratři, láska je učitelkou, ale je třeba umět ji získat, neboť získává se těžce, kupuje se draze, dlouhou prací a dlouhou dobou, neboť je třeba nemilovati jen náhodou a na okamžik, ale navždy. Jinoch můj bratr prosil ptáčky za odpuštění: vypadalo to bláhové, ale přece je to pravda, neboť všechno, jako oceán, všechno teče a stýká se: na jednom místě se toho dotkneš a na druhém konci světa se to ozve. Necht' je bláhovost prosit ptáčky za odpuštění, ale vždyť i ptáčkům i dítěti i každému zvířeti kolem tebe by bylo lépe, kdybys byl sám lepší, než jsi nyní, i kdyby to bylo jen o krůpěj. Všechno je jako

oceán, pravím vám. Pak byste začali prosit i ptáčky za odpuštění, kdybyste byli stíženi všesvětovou láskou, jako v nějakém nadšení, a začali byste prosit, aby i oni odpustili tobě hřích tvůj. A toho nadšení si važte, byť by se zdálo lidem nesmyslné.

Přátelé moji, prostě boha o radost. Buďte veselí jako děti, jako ptáčci nebeští, necht' vás nermoutí lidský hřích ve vašem konání, nebojte se, že ohluší vaše počínání a že nedá, by se naplnilo, neříkejte: »je silný hřích, je mocná bezbožnost, je silno ohavné prostředí a nedají nám, abychom vykonali ušlechtilý čin«. Varujte se, děti, takové malomyslnosti! Je tu pro tebe jediná záchrana: vezmi sebe a učiň se odpovědným za všechny lidský hřích. Příteli, vždyť je tomu opravdu tak, neboť jakmile se upřímně učiníš odpovědným za všechno a za všechny, ihned poznáš, že tomu tak je opravdu a že jsi skutečně vinen za všechny a za všechno. Budeš-li však svalovat svou lenost a svoji nemohoucnost na lidi, skončíš tím, že vezmeš na sebe hrdost satanovu a začneš reptati proti bohu.

O hrdosti satanově soudím tak. Nám na zemi je těžko ji postihnout a proto je tak lehké upadnout do omylu a získati ji a ještě k tomu v domněni, že děláme něco velikého a krásného. Ale vždyť ani mnohé z nejsilnějších citů a dějů přírody nemůžeme postihnouti, pokud jsme na zemi, ale nedej se tím svést a nemysli, že tě to může nějak ospravedlnit, neboť bude se tě ptát věčný soudce jen na to, co jsi mohl postihnouti a nikoli na to, co jsi nemohl, a přesvědčíš se o tom, neboť pak už všechno uzříš správně a nebudeš se přít.

Na zemi však skutečně jaksi bloudíme a kdyby nebyli před námi drahého Kristova obrazu, zahynuli bychom a docela bychom zabloudili, jako lidské pokolení před potopou. Mnoho věcí na zemi je před námi skryto, ale místo toho já vám dán tajný, ukrytý cit živého spojení našeho s jiným světem, se světem hořením a vyšším; vždyť i kořeny našich myšlenek a citů nejsou zde, nýbrž v jiných světech. A proto říkají filosofové, že podstatu věcí nelze postihnout na zemi Bůh vzal semena ze světů jiných a zasal je na této zemi a vypěstoval sad svůj a vzešlo všechno, co mohlo vzejíti a vzrostlé žije a je živo jenom pocitem styku svého s tajemnými světy jinými; jestliže bude tento cit v tobě oslaben nebo zničen, pak zemře to, co v tobě vyrostlo. Pak začneš být lhostejný k životu a dokonce jej začneš také nenávidět. Tak se domnívám.

D.

Je možno býti soudcem sobě podobných? O víře až do konce.

Pamatuj si zvláště, že nemůžeš býti soudcem nikomu. Neboť nikdo nemůže býti na zemi soudcem zločince, dokud sám tento soudce nepozná, že je zrovna takový zločinec, jako člověk stojící před ním, a že je v zločinu onoho člověka nejvíce přede všemi vinen. Když se to doví, tu může býti i soudcem.

Je to na pohled nesmyslné, ale je to pravda. Neboť kdybych byl sám spravedlivý, možná, že by zločinec, stojící přede mnou, neexistoval. Jsi-li schopen vzít na sebe zločin zločince, stojícího

před tebou a souzeného svým srdcem, tu vezmi jej ihned na sebe a trp za něho sám a jeho pak propusť bez pokárání. Dokonce kdyby tě sám zákon ustanovil soudcem, pak bude-li ti to možno, čiň zrovna tak, neboť zločinec odejde a odsoudí se sám ještě hůře, než bys ho odsoudil ty. Odejde-li s tvým polibkem bezcitný a smějící se nad tebou, tu neupadni tím do omylu: znamená to, že neudeřila ještě jeho hodina, ale že udeří, až nastane čas; a neudeří-li, je to lhostejné, když ne on, tedy jiný si to za něho uvědomí, bude trpěti a odsoudí se, obviní sebe sám a pravda budu naplněna. Věř tomu, pevně věř, neboť v tom spočívá veškerá naděje a víra světců.

Pracuj neustále. Vzpomeneš-li si v noci, uléhaje: »Nevykonal jsem, čeho bylo třeba«, tu ihned vstaň a vykonej to. Nebudou-li tě lidé kolem tebe, zlostní a bezcitní, chtít poslouchat, tu padni před nimi na kolena a pros je za odpuštění, neboť opravdu jsi tím vinen, že tě nechtějí poslouchat. A neumíš-li mluvit se zlostnými, pak služ jim mlčky a v pokoře, nikdy neztrácej naděje. Opustí-li tě všichni a vyženou násilím, tu když zůstaneš sám, padni na zemi a polib jí, zalij Ji svými slzami, a země vydá plod tvých slz, ačkoliv tě nikdo neviděl a neslyšel v tvé samotě.

Věř, dokonce i kdyby se stalo, že by všichni lidi na zemi zbloudili a tys jediný zůstal věren: obětuj se tedy a chval boha, ty jediný, který jsi zůstal. A potkáte-li se dva — ta je to již celý svět, celý svět živé lásky, obejměte druh druhá radostně a chvalte hospodina: neboť ačkoliv jste dva, přece se naplnila Jeho pravda.

Zhřešíš-li sám a budeš smutný až k smrti, v lítosti nad svými hříchy nebo nad svým nenadálým hříchem, tu raduj se za jiného, raduj se za spravedlivého, raduj se proto, že zhřešil-li jsi ty, tu on je spravedlivý a nezhřešil.

Budeš-li pobouřen a rozhořčen zločinností lidí a jat nepřekonatelným zármutkem, dokonce budeš-li si přát pomstít se zločincům, tu nejvíce ze všeho se strachuj tohoto citu; ihned jdi a hledej si taková muka, jako bys byl sám vinen celou zločinností lidí. Vezmi na sebe tato muka, vytrp je a uspokojí se srdce tvé a. pochopíš, že jsi sám vinen, neboť mohl jsi býti světlem hříšníkům jako jediný bez hříchů a nesvítil jsi. Kdybys byl svítil, tu ozářil bys světlem svým i jiným cestu, a ten, kdo spáchal zločin, nebyl by jej snad spáchal při světle tvém. A dokonce i kdybys byl svítil a uviděl, že lidé nenalézají spásy při tvém světle, tu zůstaň pevný a nepochybuji o síle světla nebeského; věř tomu, že nenalezli-li nyní spásu, že potom ji najdou, a nenajdou-li ji ani potom, tu jejich synové je spasí, neboť neumře světlo tvé, třeba bys byl sám umřel. Spravedlivý odchází, ale světlo jeho zůstává. Naleznou spásu vždy po smrti dárce spásy. Lidské plémě nevěří svým prorokům a kamenuje je, ale lidé mají rádi své mučedníky a váží si těch, které umučili. Vždyť pracuješ pro celek, pro budoucnost.

Nehledej nikdy odměnu, neboť i beztoho máš velikou odměnu na této zemi: tvoje duševní radost, kterou získá jen spravedlivý. Neboj se ani urozených, ani silných, ale buď moudrý a vždy spravedlivý.

Znej míru, znej dobu, nauč se tomu. Ve své samotě se modli: padej rád na zemi a líbej ji. Líbej zemi stále nenasytnou láskou, miluj všechny, miluj všechno, hledej nadšení a vytržení. Zaliž zemi slzami své radosti a miluj tyto slzy. Za své vytržení se nestyd', važ si, ho, neboť je to dar boží, veliký, a jen nemnozí jej obdrží, jen vyvolení.

E.

O pekle a ohni pekelném, úvaha mystická.

Otcové a učitelé, myslím si: »co je to peklo?« Uvažuji takto: »Utrpení spočívá v tom, že není možno již milovat.« Jednou v nekonečném bytí, jež se nedá měřit časem ani prostorem, byla dána nějaké duchovní bytosti tím, že se objevila na zemi, schopnost, aby řekla sama sobě: »Jsem a miluji.« Jen jednou byl jí dán okamžik lásky účinné, živé, a proto byl jí dán život pozemský a s ní doby i lhůty, nu, a co se stalo: tato šťastná bytost odmítla dar ze všech nejcennější, neocenila jej, nezamilovala si jej, podívala se výsměšně a zůstala bezcitnou.

Takový tvor, když odejde ze světa, vidí i lůno Abrahamovo a rozmlouvá s Abrahamem, jako v podobenství o boháči a Lazarovi, vidí i ráj a může vstoupiti k hospodinovi, ale právě tím se mučí, že k hospodinu nepřijde jako milující, nýbrž že se setká s milujícími, jejichž láskou opovrhl. Neboť vidí jasně a říká sobě sám:

»Nyní už jsem došel poznání a jakkoli prahnu po lásce, přece nebude hrdinství v mé lásce, nebude v ní ani oběti, neboť je ukončen

můj život pozemský a nepřijde Abraham byt' jen s kapkou živé vody (totiž znovu s darem pozemského života, dřívějšího a účinného) ochladiti plamen touhy po lásce duševní, kterou nyní planu, když jsem jí na zemi opovrhl; není již života a nebude již času! Ačkoliv bych dal rád celý svůj život za jiné, nyní již nemohu, neboť uplynul již můj život, ve kterém bych mohl přinést oběť lásce, nyní je mezi oním životem a tímto bytím propast.«

Mluví se o ohni pekelném, hmotném: nezkoumám toto tajemství a bojím se je zkoumat, ale myslím, že kdyby to byl plamen hmotný, že opravdu by se tato bytost z něho zaradovala, neboť myslím tak, že v hmotném mučení přece by zapomněla na jiná, daleko strašnější muka duševní. A odejmouti tato duševní muka není možno, neboť toto mučení není vnější, nýbrž vnitřní. A i kdyby bylo možno je odejmouti, myslím, že by potom byli ještě nešťastnější, neboť i kdyby jim odpustili spravedliví z ráje, přihlížejíce k jejich mukám a pozvali je k sobě, milujíce je nekonečně, přece by ještě zvýšili muka, neboť rozplamenili by v nich ještě více touhu po účinném, odpovědném a šlechetném životě, který je již nemožný.

Myslím však v tichosti svého srdce, že již uvědomení si této nemožnosti bylo by konečně ulehčením, neboť přijmouce lásku spravedlivých s nemožností dáti za ni náhradu, naleznou konečně v této pokoře a v jejím působení alespoň jakousi podobu oné účinné lásky, kterou opovrhli na zemi a zároveň jisté působení, s ní shodné... Lituji, bratři a přátelé moji, že to neumím říci jasně. Avšak

běda těm, kdož se zničili sami na zemi, běda sebevrahům! Myslím, že nikdo nemůže být nešťastnější, než oni. Řeknou vám, že je to hřích se za ně modlit u boha, a církev jako by se jich vnějšně zříkala. Ale myslím v tajnosti své duše, že by bylo možno i za ně se pomodlit. Vždyť Kristus se nebude zlobiti pro lásku. Za takové jsem se vždy po celý život ve svém nitru modlil, zpovídám se vám z toho, otcové a učitelé, i nyní se každý den za ně modlím.

Ó, jsou v pekle i takoví lidé, kteří zůstanou hrdými a sveřepými přes jasné poznání a uvědomění si nevývratné pravdy; takoví lidé jsou blízcí satanáši a jeho hrdému duchu úplně. Pro ty je peklo již dobrovolné a nevyhnutelné; to jsou již mučedníci z ochoty. Neboť sami se prokleli, proklínajíce boha a život. Živí se svou zlostnou hrdostí, jako by hladový na poušti počal sáti ze svého těla svou vlastní krev. Avšak nenasytí se na věky věkův a odpuštění odmítají, boha, zvoucího je, proklínají. Na boha živého bez nenávisti patřiti nemohou a žádají, aby nebylo boha života, aby zničil sebe bůh a všechna svá stvoření. A budou hořeti v ohni svého hněvu věčně, budou toužiti po smrti a nebytí. Avšak nedostane se jim smrti...

Zde se končí rukopis Aleksěje Fjodoroviče Karamazova. Opakuji, že není úplný a že je úryvkovitý. Životopisné zprávy, na příklad, popisují jen ranné mládí starcovo. Jeho kázání a názvy byly spojeny dohromady, jako jeden celek, a věci vypravované v různých dobách a při různých příležitostech rovněž. Všechno, co řekl starce vlastně v

posledních hodinách svého života, není určitě vymezeno, nýbrž je podáno jen jako pojem o duchu a rázu oné besedy, srovnáme-li to s tím, co je uvedeno v rukopise Aleksěje Fjodoroviče z jeho dřívějších naučení.

Smrt starcova nastala opravdu úplně nenadále; nebe ačkoliv všichni, kdož se shromáždili u něho za onoho posledního večera, chápali úplně, že jeho smrt je blízká, přece nebylo možno si představit, že nastane tak nenadále; naopak jeho přátelé, jak jsem poznamenal dříve, když ho viděli *II* oné noci tak, jak se zdálo, bodrého a vlídného, byli přesvědčeni dokonce, že v jeho zdraví nastalo zjevné zlepšení, třeba jen na krátkou dobu. Dokonce pět minut před jeho smrtí, jak vypravovali potom s údivem, nebylo možno nic pozorovati.

Náhle pocítil jakoby silnější bolest v prsou, zvedl a pevně přitiskl ruku k srdci. Všichni tehdy vstali se svých míst *i* vrhli se k němu; ale Zosima, ačkoliv trpící, ale stále se na ně dívající ještě s úsměvem, tiše klesl s křesla na podlahu a padl na kolena, pak se naklonil tváří k zemi, rozprostřel ruce, a jako by v radostném nadšení, líbaje zemi a modle se (jak sám učil), tiše a radostně odevzdal duši bohu.

Zpráva o jeho smrti se okamžitě roznesla v poustevně a pak v klášteře. Lidé, kteří byli nejvíce sblíženi s nebožtíkem, nebo kterým se to slušelo podle hodnosti, počali podle starobylého obřadu oblékati jeho tělo a všichni mniši se shromáždili v klášterním chrámu.

A ještě před svítáním, jak se o tom pak vypravovalo, došla zpráva o nebožtíkovi do města. Ráno mluvilo téměř celé město o události a množství měšťanů proudilo do kláštera. Avšak o tom budeme vypravovati v další části a nyní jen řekneme předem, že neuplynul ani den, když se přihodilo něco, co bylo pro všechny neočekávané, a podle dojmu, jaký to způsobilo v klášteře i ve městě, tak podivné, poplašné a působící zmatek, že až doposud, po tolika letech, se o tom zachovává v našem městě nejživější vzpomínka, vzpomínka na onen, pro mnohé tak poplašný den...

ČÁST TŘETÍ.

Kniha sedmá.

ALJOŠA.

I. HNILOBNÝ ZÁPACH.

Tělo zesnulého mnicha otce Zosimy připravili k pohřbu podle ustanoveného obřadu. Zemřelé mnichy a poustevníky, jak je známo, neomývají. »Odejde-li někdo z mnichů k bohu (tak je to řečeno v obřadní knize), tu mnich k tomu naznačený otírá jeho tělo teplou vodou, děláje řeckou houbou kříž na čele zesnulého, na prsou, na rukou, na nohou a na kolenou a víc nic.«

Všechno to vykonal nad zesnulým sám Paisij. Po otírání oblékl ho do mnišského roucha a ovinul závojem; proto podle pravidla závoj rozřezal, aby mohl ovinouti tělo křížem. Na hlavu mu nasadil kuklu s osmírohým křížem. Kukla nebyla stažena na obličej, tvář zemřelého zakryli černou rouškou. Do rukou mu vložili obraz spasitele. V takové podobě položili ráno tělo do rakve (již dávno připravené). Rakev měli v úmyslu nechati v cele (v prvním velkém pokoji, v onom, ve kterém starec přijímal mnichy a světské hosty) celý den. Poněvadž zesnulý byl mnichem a knězem, proto kněží a diákonové byli povinni čísti nikoli žaltář, nýbrž evangelium.

Čísti začal, ihned po panichidě, otec Josef; otec Paisij, jenž si sám přál čísti pak celý den a celou noc, byl dosud ještě příliš zaměstnán a zaneprázdněn, rovněž i otec představený poustevny, neboť náhle se počalo na ně všechnohrnouti a čím dále tím více, jak mniši, tak i světští lidé, kteří sem počali prouditi z klášterních hostinců a z města; nastalo cosi neobyčejného, jakýsi neslýchaný a téměř nedůstojný

ruch a netrpělivé očekávání. Jak představený, tak i otec Paisij se starali ze všech sil, aby pokud to bylo možno uklidnili toto příliš světské vzrušení. Když se dostatečně rozednilo, počali přicházeti z města i někteří takoví lidé, kteří vzali s sebou své nemocné, zvláště děti — jako by čekali schválně na onen okamžik, zjevně doufající v okamžitou sílu vyléčení, jaká podle jejich víry se musila okamžitě projevit.

A tak tedy se teprve nyní ukázalo, do jaké míry všichni u nás si navykli pokládati zesnulého starce ještě za jeho života za nepochybného a velikého světce. Mezi přichozími byli daleko ne všichni z prostého lidu. Toto veliké očekávání věřících, tak spěšně a plně projevené, dokonce s netrpělivostí a div ne s vymáháním, se zdálo otci Paisijovi nepochybným pohoršením, které tušil již dříve, ale jež přece převýšilo jeho očekávání. Při setkání se vzrušenými mnichy počal otec Paisij dokonce říkati: »Takové a tak spěšné očekávání čehosi velikého je lehkomyšlnost, možná mezi světskými lidmi, kterou však nám projevovati se nesluší.«

Avšak poslouchali ho málo a otec Paisij to pozoroval s neklidem, přes to, že dokonce sám (má-li se říci pravda), ačkoliv byl rozhořčen příliš netrpělivým očekáváním a shledával v něm lehkomyšlnost a nepořádek, přece tajně pro sebe v hlubině své duše čekal téměř na totéž, nač čekali i tito vzrušenci, což si musil sám přiznat. Avšak přes to mu byla nepříjemná některá setkání, vyvolávající v něm podle Jakési předtuchy velké pochybnosti. V zástupu, tísnícím se v cele

zesnulého, uviděl s duševním odporem (za který se sám ihned pokáral) Rakitina, nebo dalekého hosta, obdorského mnicha, stále ještě bydlícího v klášteře, a oba pokládal otec Paisij z jakési příčiny za podezřelé — ačkoli ani o jednom z nich to nebylo možno říci v tomto smyslu.

Obdorský mnich se zdál ze všech vzrušených nejvíce znepokojeným; bylo jej možno viděti všude, na všech místech: všude se vyptával, všude poslouchal, všude šeptal s jakousi zvláště tajemnou tváří. Jeho výraz tváře byl nejnetrpělivější, jako by podrážděný tím, že očekávané se tak dlouho nestává. A pokud běží o Rakitina, tu, jak se potom ukázalo, byl proto tak záhy v poustevně, že mu to bylo zvláště nakázáno paní Chochlakovou.

Tato dobrá, ale bezcharakterní žena, která sama nemohla býti vpuštěna do poustevny, jakmile se probudila a dozvěděla se o události, ihned byla proniknuta takovou vášnivou zvědavostí, že ihned poslala za sebe do poustevny Rakitina s tím posláním, aby si všeho všímal a ihned ji o tom zpravil písemně, tak asi každou půl hodinu, ovšem, co se stane. Rakitina pokládala za nejzbožnějšího a věřícího mladého muže — tak dobře uměl vycházeti se všemi a každému se zdáti podle jeho přání, viděl-li v tom nejmenší výhodu pro sebe.

Den byl jasný a světlý a mnozí z příchozích poutníků se shromáždili kolem náhrobků poustevny, seskupených kolem chrámu, ale i také roztroušených po celé poustevně. Obcházejí poustevnu,

vzpomněl si otec Paisij náhle na Aljošu, na to, že ho již dávno neviděl, ale ihned ho zpozoroval v nejvzdálenějším koutu poustevny u ohrady, jak sedí na náhrobku jakéhosi dávno zesnulého mnicha, vynikajícího svými skutky. Seděl obrácen zády k poustevně, tváří k ohradě, jako by se schovával za náhrobek. Když k němu otec Paisij přistoupil, uviděl, že Aljoša, zakrýváje si oběma dlaněmi tvář, ačkoli bez hlesu, přece hořce pláče, třesa se po celém těle vzlykotem. Otec Paisij postál chvíli nad ním.

— Dosti, milý synu, dosti, příteli, — řekl procítěně nakonec, — co to děláš? Raduj se, neplač. Což nevíš, že tento den je největší z jeh o dnů? Kde je nyní, v tomto okamžiku, pamatuj na to!

Aljoša se chtěl na něho podívat, odhaliv tvář, opuchlou pláčem jako u malého dítěte, ale ihned zase, nepromluviv ani slova, se obrátil a znovu si zakryl tvář oběma dlaněmi

— A snad je to tak dobře, — řekl zádumčivě otec Paisij, — poplač si, Kristus ti poslal tyto slzy. »Tvé dojemné slzy jsou jen duševním oddychem a poslouží k radosti tvého milého srdce«, — dodal již pro sebe, když odcházel od Aljoši a s láskou na něho myslel. Ostatně odešel jak mohl nejdříve, neboť cítil, že při pohledu na něho by se snad i on rozplakal

Zatím ubíhaly hodiny, klášterní služby a slavnosti po zemřelém pokračovaly podle pořádku. Otec Paisij si znovu všiml u rakve otce Josefa, opět přejal od něho čtení evangelia. Ale ještě neminuly ani tři hodiny odpoledne, když se stalo cosi, o čem jsem se zmínil již na

konci minulé knihy, cosi tak neočekávaného nikým u nás, a tak příkře odporujícího všeobecné naději, že, opakuji, podrobná a rozčilující pověst o této události udržuje se až do těchto dob v našem městě a po všem okolí neobyčejně živě.

Zde přidám ještě osobní poznámku: je mi téměř protivné vzpomínat na tuto rozčilující a pohoršlivou událost, která byla v podstatě velmi malicherná a přirozená, a přirozeně bych ji vypustil ve svém vyprávění bez jakékoliv zmínky, kdyby nebyla měla vliv, dokonce velmi silný a zvláštní, na duši a srdce hlavního, byť i příštího hrdiny mého vyprávění, Aljoši, vytvořivši v jeho duši jakýsi zlom a převrat, který otrásl jeho duchem, ale zároveň jej už definitivně upevnil na celý život a jistým směrem.

Nuže, k věci: když ještě před úsvitem položili starcovo tělo, připravené k pohřbení do rakve a odnesli je do prvního pokoje, který býval pokojem přijímacím, vznikla mezi přítomnými otázka, je-li třeba otevřít v pokoji okno. Ale tato otázka, kterou někdo vyslovil mimochodem a bez jakéhokoliv významu, zůstala bez odpovědi a téměř nepozorována, — jenom někteří z přítomných si jí všimli a jenom v duchu, v tom smyslu, že očekávat hnilobu a hnilobný zápach mrtvoly u takového nebožtíka je opravdová bláhovost, hodná dokonce soustrasti (ne-li výsměchu), a svědčící jen o malé víře a lehkomyšlnosti toho, kdo ji vyslovil. Neboť bylo očekáváno cosi úplně opačného.

Avšak brzy po poledni začalo se cosi, co s počátku bylo přijímáno příchozími a odcházejícími jen mlčky a v duchu a dokonce se zřejmou bázní sdělití se s kýmkoli o rodící se myšlence, ale ke třetí hodině odpolední se toto mínění už projevilo tak jasně a nezvratně, že zvěst o tom v okamžiku proletěla celou poustevnou a dostala se k uším všech poutníků, kteří navštívili poustevnu, a hned také pronikla do kláštera a přivedla v údiv všechny lidi v klášteře a posléze velmi brzo dostala se i do města a rozčilila tam všechny, jak věřící tak nevěřící. Nevěřící se zaradovali a pokud se týká věřících, našli se někteří z nich, kteří se zaradovali dokonce více, než nevěřící, neboť smilují lidé pád spravedlivého a jeho hanbu«, jak pravil sám nebožtík starec v jednom ze svých kázání.

Věc byla v tom, že z rakve začal znenáhla vycházet hnilobný zápach, který bylo lze čím dále tím více pozorovati a ke třetí hodině odpoledne už se objevil příliš jasně a stále se zesiloval.

Dávno se nepřihodilo, ba ani nebylo možno vzpomenout z celého minulého života kláštera našeho takového pohoršení, hrubě rozpoutaného a v jiném takovém případě docela nemožného, jaké se vyskytlo po této události dokonce i mezi mnichy. Později a po mnoha letech někteří rozumní naši mniši, když vzpomínali na celý tento den podrobně, divili se a žasli, jak mohlo pohoršení dostoupit tenkrát takového stupně.

Neboť i dříve se stávalo, že mnichové umírali po velmi spravedlivém životě a jejich spravedlivost byla všem zřejmá, jako

bohaborní starci, a při tom i od jejich tichých rakví vycházel hnilobný zápach, který se objevil jako u všech mrtvol, ale to nezpůsobilo pohoršení a dokonce ani nejmenšího rozčilení. Ovšem, stávalo se kdysi dávno u některých zemřelých, — a vzpomínka na to uchovala se ještě živě v klášteře, — že jejich ostatky, jak se vyprávělo, nevykázaly hniloby, což působilo dojemně a tajemně na bratrstvo a bylo uchováno v jeho vzpomínkách, jako cosi krásného a kouzelného a jako slib pro budoucnost ještě větší slávy jejich hrobů, až z vůle boží přijde jejich čas.

Zvláště zachovávala se vzpomínka o starci Jonovi, který se dožil sto pěti let, byl veliký hrdina, veliký postník a mlčelivec, a skonal již dávno, už v druhém desetiletí nynějšího století, a jehož hrob se zvláštní a neobyčejnou úctou ukazovali všem poutníkům, kteří po prvé přicházeli do klášteře a tajemně při tom naráželi na jakési veliké naděje. (Byl to týž hrob, na kterém otec Paisij zastihl ráno sedět Aljošu.)

Kromě tohoto dávno zemřelého starce žila ještě právě taková vzpomínka na nedávno zemřelého velikého otce, klášterního kněze starce Varsonofije, — na téhož, po kterém otec Zosima převzal starectví a kterého za jeho živobytí lidé, přicházející do klášteře, pokládali přímo za blahoslaveného chudého duchem.

O obou těchto starcích vyprávělo se, že leželi ve svých rakvích jako živí, a že byli pohřbeni bez jakýchkoliv stop hniloby a že dokonce jako by se jejich obličeje v rakvi rozzářily. A někteří

dokonce tvrdošíjně vzpomínali, že z jejich těl vycházela příjemná vůně. Ale přes tyto tak významné vzpomínky přece bylo těžko objasnit pravou příčinu, proč právě u rakve starce Zosimy mohl nastati tak nepěkný, lehkomyšlný a zlobný výjev. Osobně o tom soudím, že se tu současně sešlo i mnoho jiného, že tu působilo současně mnoho různých příčin. Tak na příklad působila zde ona zakořeněná nenávist k stárcetvu jako ke škodlivé novotě, nenávist, která se hluboce skrývala v klášteřu v myslích dokonce mnohých mnichů.

A potom ovšem byla tu hlavně závist ke svatosti zemřelého, která se uznávala tak silně za jeho života, že bylo jaksi zakázáno proti ní cosi říci. Neboť ačkoliv zemřelý stárec připoutal k sobě mnohé a ani ne tak zázraky, jako láskou, a vykouznil okolo sebe jakýsi celý svět lidí ho milujících, přece a právě proto způsobil si též závistníky, a s nimi i zuřivé nepřátele, zjevné i tajné, a netoliko mezi klášterníky, nýbrž i mezi světskými lidmi. Nikomu na příklad neublížil. Ale »proč ho pokládají za tak svatého ?« A už tato jediná otázka stále opakovaná zrodila posléze celou propast nejnenasytnější zloby. A proto myslím, že mnozí, ucítivše hnilobný zápach jeho těla a ještě k tomu tak brzo, — neboť neuplynul ještě ani den od jeho smrti, — nesmírně se zaradovali; a zároveň mezi těmi, kdož byli starci oddáni a dosud ho ctili, našli se ihned takoví, kteří byli touto událostí téměř osobně uraženi. Věc se vyvíjela takto:

Sotva se začal ukazovati rozklad, bylo možno už podle tváře mnichů, vcházejících do cely zemřelého, poznat, proč přicházejí. Každý z nich vešel, chvilku postál a honem odešel, aby potvrdil za tepla zprávu ostatním, kteří venku čekali v celém houfu. Někteří z těchto očekávajících lidí bolestně kývali hlavami, ale jiní už ani nechtěli skrývat svou radost, která zřejmě zářila v jejich zlomyslných pohledech. A nikdo je už za to nekáral, nikdo neřekl dobrého slova, což bylo až ku podivu, neboť těch, kteří byli starci oddáni, byla v klášteře přece většina: ale to už tak bezpochyby sám bůh dopustil, aby tentokrát menšina na čas měla vrch. Brzy začali přicházeti do cely i zvědavci ze světských lidí, hlavně vzdělání návštěvníci. Prostého lidu vcházelo sem málo, třeba se ho mnoho shromáždilo u vrat poustevny. Je jisté, že příliv světských návštěvníků se velmi zesílil zvláště po třetí hodině a hlavně pro pohoršlivou zvěst. Ti, kteří by snad vůbec nebyli toho dne přijeli a neměli v úmyslu přijeti, teď přijeli schválně; byly mezi nimi některé významné osobnosti. Ostatně vnější slušnost dosud nebyla porušena a otec Paisij tvrdě a ostře, s přísným obličejem, stále ještě četl hlasitě evangelium, jako by nepozoroval, co se dalo, ačkoliv už dávno si všiml čehosi neobyčejného. Ale tu až k němu začaly doléhat hlasy, nejprve docela tiché, ale pozvolna se stupňující a smělejší.

— Je vidět, že soud boží je jiný, než lidský! — zaslechl pojednou otec Paisij. Řekl to první ze všech jeden světský člověk, městský úředník, člověk už starší, a pokud bylo o něm známo, velmi nábožný,

ale řekl nahlas to, co už dávno si mezi sebou opakovali mnichové potají. Ti už dávno vyslovili toto překvapující slovo a nejhorší ze všeho bylo, že téměř každým okamžikem se v tomto slovu objevovalo a rostlo jakési vítězství. Brzy však začala se porušovati i slušnost a jakoby všichni cítili právo ji porušovat.

— A jak se t o t o mohlo státi, — říkali někteří mnichové nejprve jakoby s lítostí, — tělo měl neveliké, hubené, přischlé ke kostem, odkud by mohl vzniknouti zápach?

— To znamená, že bůh to chtěl schválně ukázat, — honem dodávali jiní a jejich názor byl přijímán bez debaty a okamžitě, neboť se poukazovalo na to, že i kdyby byl zápach přirozený, jako u každého zemřelého hříšníka, přece by se ukázal až později, nikoli tak nápadně rychle, alespoň teprve druhý den, ale »ten předstihl přírodu«, tedy bezpochyby to způsobil bůh a je v tom viděti úmysl a jeho prst. Chtěl dáti znamení.

Tento názor vítězil. Pokorný otec kněz Josef, knihovník, miláček zvěčnělého, pokusil se vyvrátiti námitky některých pomlouvačů, že »se to neděje všude« a že v pravoslaví není takového dogmatu, které by stanovilo, že těla spravedlivých nezbytně nesmí tlíti, a že dokonce v nejpravoslavnějších krajinách, na příklad na Athosů, se nijak nezarmucují hnilobným zápachem a že nehnutí těla není pokládáno za hlavní příznak pravoslaví spasených, nýbrž barva jejich kostí, když těla již po mnoho let ležela v zemi a už v ní shnila, pak »ukáží-li se kosti žluté jako vosk, je to nejhlavnější znak, že bůh oslavil

zemřelého spravedlivého, nejsou-li však žluté a ukáže-li se, že jsou černé, znamená to, že neuznal takového bůh hodným slávy, — tak je tomu na Athosů, velikém místě, kde od pradávna neporušeně a v nejjasnější čistotě uchovává se pravoslaví«, uzavřel otec Josef svůj výklad.

Ale slova pokorného otce byla pronesena bez účinku a dokonce vyvolala posměšný odpor.

— To je všechno učenost a novotářství, na to nic nedáme, — rozhodli se mniši v duchu.

— Máme starý pořádek; což se rozmáhá málo novotářství, což máme všechna napodobit? — dodávali jiní.

— Měli jsme právě tolik svatých otců, jako oni. Žijí tam pod tureckou vládou a všechno zapomněli, u nich i pravoslaví už je dávno zkalené, vždyť nemají ani zvony, — namítali posměváčci.

Otec Josef odešel smuten, tím více, že své mínění neřekl dosti pevně, jako by mu sám málo věřil. Ale tušil se zármutkem, že se začíná cosi velmi nehezkého a že dokonce zvedá hlavu i neposlušnost. Znenáhla po otci Josefovi utichly i všechny rozumné hlasy. A nějak se stalo, že všichni, kteří milovali zemřelého starce a s dojemným poslušenstvím přijímali ustanovení starectva, pojednou se čehosi hrozně polekali a když se setkávali druh s druhem, dívali se na sebe jen plaše.

Nepřátelé starectva, jakožto novotářství, hrdě zvedli hlavu.

— Když zemřel nebožtík starec Varsonofij, nejen, že nebyl zápach, nýbrž vycházela z něho příjemná vůně, — připomínali škodolibě, — ale nedobyl si zásluh starectvem, nýbrž tím, že byl sám spravedlivý.

A hned nato začaly se na nedávno zemřelého starce sypat už jen výčitky a obvinění:

— Učil nesprávně; učil, že život je veliká radost, nikoli slzavé údolí, — říkali jedni, kteří byli nejméně rozumní.

— Věřil podle módy, že v pekle není skutečný oheň, dodávali jiní, ještě hloupější.

— Nedodržoval přísně půst, dovoľoval si sladké věci, jedl třešňovou zavařeninu s čajem, měl to velmi rád, posílaly mu to paničky. Což poustevník má pít čaj? — říkali někteří závistivci.

— Seděl pln hrdosti, — příkře tvrdili nejzlomyslnější, — pokládal se za světce, lidé před ním padali na kolena a on to přijímal, jako by mu to patřilo.

— Zneužíval svátosti pokání, — zlostným šepem dodávali nejživější protivníci starectva, a byli mezi nimi někteří z nejstarších a nejprísnejši zbožných mnichů, opravdových postníků a mlčelivců, kteří mlčeli za života zemřelého, ale nyní otevřeli ústa svá, což působilo až hrozně, neboť jejich výroky měly silný vliv na mladé, ještě neustálené mnichy.

Všemu tomu naslouchal také obdorský host, mnich od svatého Silvestra, který hluboce vzdychal a pokyvoval hlavou:

»Ne, je vidět, že otec Ferapont včera usuzoval správně«, myslel si a právě, v tom okamžiku se objevil také otec Ferapont, přišel jako schválně, aby zesílil rozechvění.

Už jsem se zmínil dříve, že ze své dřevěné cely u včelníku vycházel zřídka, dokonce ani do kostela často dlouho nešel, že mu to dovolovali jako chudému na duchu, nepoutajíce ho pravidly, která platila pro všechny. Ale máme-li říci plnou pravdu, bylo mu to dovolováno z jisté nezbytnosti. Neboť tak velikého postníka a mlčelivce, který se modlil ve dne v noci (dokonce na kolenou i někdy usínal), bylo by jaksi neslušné obtěžovat společnými řády, když sám se jim nechtěl podřídit. »Vede život světlejší, než mi všichni a činí obtížnější věci, než jaké jsou předepsány řádem«, mysleli si mnichové, »a že nechodí do kostela, je to jen znamení, že sám ví nejlépe, kdy má chodit, má svůj vlastní řád«. Protože se chtěli uvarovat představení reptání a pohoršení, nechávali otce Feraponta na pokoji.

Starce Zosimu, jak to bylo všem dobře známo, otec Ferapont měl neobyčejně nerad, a hle, i k němu, do jeho cely, dospěla pojednou zvěst o tom, že »soud boží je patrně něco jiného, než lidský, a že předstihl i přírodu«. Je třeba se domnívati, že mezi prvními, kdo mu to přiběhli říci, byl obdorský host, který ho včera navštívil a který od něho odešel v úžasu.

Také jsem připomenul, že otec Paisij, který pevně a nehnutě stál u rakve a četl evangelium, byť nemohl slyšeti a viděti, co se dalo mimo

celu, přece ve svém srdci tušil neomylně všechno důležité, co se mělo státí, neboť znal zevrubně své okolí. Na rozpacích však nebyl a očekával vše, co se ještě mohlo státí, beze strachu, sleduje pronikavým pohledem další vývoj rozčilení, který už se jasně rýsoval jeho duševnímu zraku.

Pojednou překvapil jeho sluch jakýsi neobyčejný hluk v síni, už zřejmě porušující slušnost. Dveře se otevřely dokořán a na prahu stanul otec Ferapont, za ním, jak bylo jasně vidět i z cely, shluklo se dole u vchodu mnoho mnichů, kteří ho doprovázeli, a také osob světských. Ale ti, kteří ho doprovázeli, nevstoupili, nýbrž zůstali venku, očekávající, co řekne a udělá otec Ferapont, neboť tušili dokonce s některými obavami, přes všechnu svou drzost, že sem nepřišel nadarmo.

Otec Ferapont se zastavil na prahu, zdvihl ruce a pod pravou jeho rukou vyhlédla ostrá a zvědavá očka obdorského hosta, který to jediný nevydržel a přiběhl za otcem Ferapontem po schůdcích ze své převeliké zvědavosti. Ostatní naopak ještě více ustoupili, přepadeni náhlým strachem, když se otevřely dveře dokořán. Otec Ferapont zvedl ruce a začal křičet:

— Vymítaje vymítám! — a hned začal, obraceje se ke všem čtyřem stranám, znamenati křížem rukou stěny a všechny čtyři úhly cely.

Tomuto na pohled podivnému úkonu otce Feraponta ihned porozuměli ti, kteří ho provázeli; neboť věděli, že to vždy tak dělal,

at' přišel kamkoli, a že si neusedl, neřekl slova, dokud nevyhnal nečistou sílu.

— Satane, odejdi, odejdi satane, — opakoval při každém kříži. — Vymítaje, vymítám! — opět vykřikl. Byl ve své říze, přepásané provazem. Pod režnou košilí vykukovala jeho obnažená prsa, porostlá šedivými vlasy. Nohy měl úplně bosé, jakmile začal mávat rukama, začal se otřásat a řinčet hrubé okovy, které nosil pod řízou. Otec Paisij přestal čísti, popošel ku předu a stanul před ním v očekávání.

— Proč jsi přišel, ctný otče? Proč porušuješ slušnost? Proč popouzíš pokorné stádo? — posléze řekl, dívaje se na něho přísně.

Proč jsi přišel? Čeho si žádáš? Jak víříš? — vykřikl otec Ferapont, jako šílený, — přišel jsem vyhnati vaše zdejší hosty, pohanské čerty. Dívám se, kolik jste jich tady nashromáždili v mé nepřítomnosti, chci je vymítat březovým koštětem.

Đábla vyháníš a snad sám mu sloužíš, — bez bázně pokračoval otec Paisij, — a kdo může říci o sobě: »Svatý jsem?« Či ty, otče?

Jsem pohan a nejsem svatý. Neposadím se do křesla a nezachce se mi, aby se mi klaněli, jako modle! — hřměl otec Ferapont. — Lidé nyní hubí svatou víru. Nebožtík, váš svatý, — obrátil se k zástupu a prstem ukazoval na rakev, neuznával čerty. Čerty léčil projímacími prostředky a proto se tady rozmnožili, jako pavouci v koutech, a dneska začal smrdět. Vidím v tom veliké znamení boží.

A skutečně se to kdysi stalo za života otce Zosimy. Jednomu z mnichů se začalo zdát a posléze i při bdění ukazovat nečistá síla. Když to v největším strachu svěřil starci, poradil mu nestálou modlitbu a přísnější půst. Ale když ani to nepomohlo, poradil mu, aby nepřestáváje se modlit a postit, užil jednoho léku. Nad tím se mnozí tenkrát pohoršili a mluvili o tom, pokyvující hlavami, — nejhůře ze všech otec Ferapont, kterému někteří pomlouvači hned za tepla přinesli zprávu o tomto »neobyčejném« nařízení starcově v tak zvláštním případě.

— Odejdi, otče! — velitelsky řekl otec Paisij, — není určeno lidem, aby soudili, jenom bohu. Snad tu vidíme takové »znamení«, které nemůžeš pochopit ani ty, ani já, nikdo. Odejdi, otče, a nepopouzej stádo! — opakoval důrazně.

— Nezachovával posty, jak měl jako poustevník činiti, proto se ukázalo toto znamení. Je to jasné a je hřích to zakrývat! — nepřestával pověřčivý starec, kterého jeho nerozumná horlivost zavedla příliš daleko. — Svádělo ho cukroví, paničky mu to nosily v kapsách, pochutnával si na čaji, břichu obětoval, naplňuje je sladkostmi a rozum hrdými myšlenkami... proto je stížen hanbou...

— Jsou lehkomyšlná slova tvoje, otče! — povýšil hlas také otec Paisij, — obdivuji tvůj půst a zdrženlivost, ale slova tvá jsou lehkomyšlná, jako by je řekl světský jinoch, neustálený a nedospělého rozumu. Odejdi, otče, příkazuji ti, — zahřměl posléze otec Paisij.

— Tedy odejdu! — řekl otec Ferapont, jaksi trochu zaražen, ale stále plný zlosti, — vy učenci! Pro veliký rozum povznesli jste se nad mou nicotností. Přišel jsem sem a sotva jsem uměl číst a tady, co jsem uměl, jsem zapomněl, sám pán bůh mne ochránil, maličkého, od převeliké vaší moudrosti...

Otec Paisij stál nad ním a odhodlaně čekal. Otec Ferapont se zamlčel a pojednou se zasmušil a přiloživ pravou dlaň ke tváři, řekl zpívavě, dívaje se na rakev zemřelého starce:

— Nad ním budou zítra zpívat »Pomocníka a ochránce«, slavný kánon, ale až já zdechnu, zazpívají mi jenom prostou písničku: »Jaká radost na zemi«, — řekl se slzami a lítostivě. (Při vynášení mrtvého těla z cely do kostela a potom z kostela na hřbitov zpívá se, byl-li to mnich nebo poustevník, píseň »Jaká radost na zemi...«, byl-li zemřelý klášterním knězem, zpívá se kánon »Pomocník a ochránce...« Poznámka autorova.) — Zhrdli jste a vynášíte se, je ničemné toto místo! — pojednou vykřikl jako šílený, a mávnuv rukou, rychle se otočil a rychle sešel po schůdcích na dvůr.

Zástup, který ho očekával dole, se zvlnil; někteří hned šli za ním, ale jiní sečkali, neboť cela ještě byla otevřena a otec Paisij, který vyšel za otcem Ferapontem ke vchodu, zastavil se a díval se. Ale rozpálený stařík ještě nepřestával; když odešel asi na dvacet kroků, pojednou se otočil k zapadajícímu slunci, rozprostřel nad sebou obě ruce a jako podřát upadl hřmotně na zemi s velikým křikem:

— Můj pán zvítězil! Kristus zvítězil při západu slunce! — vykřikoval bez sebe, zdvihaje ruce ke slunci a zaryv se tváří do země, začal hlasitě vzlykat, jako malé dítě, celý se otrásal svými slzami a rozprostíral prudce po zemi. Tu se všichni k němu vrhli, rozlehly se výkřiky, souhlasný pláč. Všech se zmocnila jakási extase.

— Hle, kdo je svatý! Hle, kdo je spravedlivý! — bylo slyšet už nebojácné hlasy, — hle, kdo měl být starcem, — dodávali jiní rozhorleně.

— Nestane se starcem... odmítne to... nebude sloužit prokletému novotářství... nebude napodobit jejich hlouposti, — ihned dodávaly jiné hlasy a bylo by těžko si představit, k čemu by to bylo vedlo, ale v tom zazněl zvon, zvoucí k bohoslužbě. Všichni se začali křížovat: zvedl se i otec Ferapont a znamenal se znamením kříže, šel neohlížeje se ke své cele, stále ještě křiče, ale už cosi zcela nesouvislého. Za ním šlo několik lidí, ale ne mnoho, většina odcházela a chvála k bohoslužbě.

Otec Paisij předal čtení evangelia otci Josefovi a šel dolů. Šílené výkřiky pověřčivého nemohly ho přivést z klidu, a jeho srdce pojednou zesmutnělo a po něčem si zastesklo; pocítil to. Zastavil se a pojednou se otázel: »Odkud přichází tento můj smutek, který je tak silný, že div neupadám na duchu?« a s údivem ihned poznal, že tento nenadálý zármutek má zřejmě malou a zvláštní příčinu: v zástupu, který se tísnil právě u vchodu do cely, všiml si mezi jinými také Aljoši, a vzpomněl si, že když ho uviděl, že ihned pocítil ve svém

srdci jakousi bolest. »Což ten mladík znamená tak příliš v mém srdci?« — pojednou se otázel sám sebe s údivem. Tuto chvíli právě se setkal s Aljošou, který jako by kamsi utíkal, ale nikoli směrem ke kostelu. Jejich pohledy se setkaly. Aljoša rychle odvrátil oči a sklopil je k zemi a už podle mladíkova vzezření otec Paisij uhádl, že se právě v tomto okamžiku v něm dala silná změna.

— Což jsi se i ty pohoršil? — vykřikl pojednou otec Paisij, — snad nejdeš i ty s malověrnými! — dodal smutně.

Aljoša se zastavil a podíval se jaksi neurčitě na otce Paisije, ale znovu rychle odvrátil oči a znovu je sklopil k zemi. Stál stranou a neobrátil se tváří k tazateli. Otec Paisij ho bedlivě pozoroval.

— Kam spěcháš? Sezvání se k bohoslužbě, — zeptal se znovu, ale Aljoša zase neodpověděl.

— či odcházíš z poustevny? Bez dovolení a bez požehnání?

Aljoša se pojednou křivě ušklíbl, podivně, velmi podivně obrátil svoje oči k tazateli, k otci Paisiovi, kterému ho svěřil, umíraje, bývalý jeho vůdce, bývalý vládce jeho srdce a rozumu, milovaný jeho starec, a pojednou, jako dříve bez odpovědi mávl rukou, jako by se nestaral už ani o patřičnou úctu a rychlými kroky odešel k východu poustevny.

— Ještě se vrátíš! — zašeptal otec Paisij, dívaje se za ním se smutným údivem.

II. TAKOVÝ OKAMŽIK.

Otec Paisij se ovšem nemýlil, když byl přesvědčen, že jeho »milý hoch« se zase vrátí a snad dokonce (i když ne úplně, přece s dobrým tušením) pronikl pravý smysl Aljošovy duševní nálady. Ale přece se otevřeně přiznám, že i mně by bylo těžké vylíčit jasně smysl té podivné a neurčité chvíle v životě hrdiny mého vyprávění, kterého jsem si tak zamiloval a který je ještě tak mlád.

Na smutnou otázku otce Paisije, jíž se ptal Aljoši, zda i on jde s malověrnými, mohl bych ovšem za Aljošu s určitostí odpovědět: »Ne, nejde s malověrnými.« Nedostí na tom, bylo tu cosi docela opačného: celý jeho zmatek povstal právě z toho, že věřil mnoho. Ale tento zmatek přece byl, přece vznikl a byl tak mučivý, že dokonce i později ještě po dlouhé době Aljoša pokládal tento smutný den za nejobtížnější a nejosudovější den svého života.

Kdyby se někdo zeptal přímo: »Což je možné, aby všechen ten stesk a bázeň mohl v něm povstati jenom proto, že tělo jeho starce místo, aby začalo projevovati moc zázračného uzdravování, bylo naopak podrobena předčasné hnilobě«, — pak bych na to bez rozpaků odpověděl: »Ano, bylo tomu vsutku tak.« Poprosil bych jenom čtenáře, aby se ještě neukvapoval se smíchem nad čistým srdcem mého jinocha. Sám jsem nejenom ochoten prositi za něho odpuštění nebo prominutí a ospravedlnění jeho prostodušné víry, jeho mládím na příklad, nebo malými úspěchy ve vědách, kterými musil projít dříve, a tak dále a tak dále, ale učiním dokonce opak a

pevně prohlašuji, že pocit'uji upřímnou úctu ke charakteru jeho srdce. Bezpochyby jiný mladík, který přijímá dojmy svého srdce opatrně, který už nedovede milovat horoucně, nýbrž jenom vlažně, byť se správným úsudkem, ale na jeho věk už příliš uvažujícím (a proto laciným), takový jinoch, říkám, by se vyhnul tomu, co se stalo s mým mladíkem; ale v některých případech je skutečně čestnější poddati se citové vášni, byť nerozumné, ale přece pramenící ve veliké lásce, než se jí vůbec nepoddat. A tím spíše v mládí, neboť chladně uvažující mladík je příliš nespolehlivý a má malou cenu — to je můj názor!

»Ale, — zde snad vykřiknou rozumní lidé, — vždyť nemůže každý jinoch uvěřit takovému předsudku a váš jinoch není příkladem pro ostatní.« Na to odpovím rovněž: ano, můj jinoch věřil, věřil svatě a nezvratně, ale přece neprosím za něho za odpuštění.

Vidíte: když jsem řekl výše (a snad příliš ukvapeně), že nebudu omlouvat, ospravedlňovat svého hrdinu, přece vidím, že je cosi nevyhnutelně třeba objasnit, aby další vyprávění bylo dobře chápáno. Očekávání zázraků ve své netrpělivosti nebylo lehkomyslné. Také Aljoša nepotřeboval nějaké zázraky, aby dopomohly k vítězství v nějakých přesvědčeních (to už dokonce ne); nebylo jich třeba pro nějakou dřívější předsevzatou ideu, která by honem měla zvítězit nad jinou? — Ne, nikoli, docela tomu tak nebylo: zde při tom všem a především na prvním místě stála před ním bytost a jenom bytost milovaného jeho starce, bytost onoho spravedlivého, kterého si vážil

s takovou posvátnou úctou... a tak tomu bylo, neboť veškerá jeho láska, která se skrývala v jeho mladém a čistém srdci »ke všemu a ke všem« v onu dobu a po celý minulý rok, jako by se časem soustřeďovala — snad dokonce nesprávně — jenom a hlavně, alespoň ve chvílích mocných záchvatů jeho srdce, — na milovaném jeho starci, který teď skonal.

Pravda, tato bytost stála před ním tak dlouho jako nesmírný ideál, že všechny jeho mladé síly a veškery jeho snahy ani nemohly nesměřovat jinam, než výhradně k tomuto ideálu, což bylo někdy tak silné, že zapomínal »na vše a na všechny«. (Později si vzpomínal, že v tomto těžkém dnu úplně zapomněl na bratra Dmitrije, o kterého měl tak velikou starost a ještě večer po něm tak toužil; zapomněl také odevzdati otci Iljušečky dvě stě rublů, k čemuž se včera také s takovou horoucností připravoval). Ale také teď nepotřeboval zázraku, nýbrž jenom »vyšší spravedlnosti«, která byla podle jeho přesvědčení porušena, a čím bylo tak kruté a náhle poraněno jeho srdce.

A co je na tom, že tato »spravedlnost« v očekáváních Aljošových už prostým chodem věcí přijala tvar zázraků, které byly očekávány od prachu zbožňovaného jím bývalého vůdce? Ale vždyť tak mysleli a očekávali všichni v klášteře, i ti, před jejichž rozumem se Aljoša s úctou klaněl, na příklad sám otec Paisij, a tu Aljoša, prost všech pochybností, oblékl i své sny do téhož hávu, do jakého je oblékli

všichni. A už dávno se mu to skládalo v srdci, už po celý rok jeho klášterního života, a jeho srdce už si zvyklo to očekávat.

Ale prahl po spravedlnosti, spravedlnosti a ne pouze po nějakém zázraku. A hle, ten, který v jeho nadějích si zasloužil být vynesena nejvíce ze všech na celém světě, právě ten místo slávy, která mu patřila, pojednou byl svržen a zneuctěn! Proč? Kdo zde byl soudcem? Kdo mohl zde tak soudit? To byly otázky, které ihned začaly trápit jeho nezkušené a citlivé srdce. Nemohl snést bez urážky, dokonce bez horoucího rozhořčení, že nejspravedlivější ze spravedlivých je vydán tak výsměšným a zlomyslným úšklebkům tak lehkomyšlného davu, který stál pod ním tak hluboko.

Nu, a i kdyby nebylo vůbec zázraku, i kdyby se nic nebylo ukázalo zázračného a nic by se nesplnilo hned, več všichni doufali, — proč došlo k zneuctění, proč došlo k zhanobení, proč nastala ona předčasná hniloba, »která předstihla přírodu«, jak říkali zlomyslní mniši? Proč nastalo ono »znamení«, které všichni teď s takovou vítězoslávou spolu s otcem Feranpontem ukazují, a proč věří, že dostali právo tak soudit? Kde je prozřetelnost a prst boží? Proč prozřetelnost skryla svůj prst právě »v takovém nutném okamžiku« (jak si myslel Aljoša), jako by prozřetelnost sama chtěla se podříditi slepým, němým, neúprosným zákonům přírody.

Víte, proč se zalilo krví srdce Aljošovo; a ovšem při tom, jak už jsem řekl, především tu stála na prvním místě osobnost, kterou si zamiloval nejvíce na světě a ta je nyní »zhanobena«, ta je nyní

»zneuctěna«! Snad bylo toto reptání mého jinocha lehkomyšlné a nerozvážné, ale opakuji to už po třetí (a předem souhlasím, vytkne-li se mi snad rovné? lehkomyšlnost): jsem rád, že můj jinoch byl v tomto okamžiku tak nerozvážný, neboť rozvaha se vždy dostává časem u člověka nehlopého, ale nenajde-li se v takovém výjimečném okamžiku láska v srdci jinochově, kdy by se měla objevit?

Nechci však při tom zamlčeti poněkud divný zjev, který se — byť jen na chvíli — objevil v Aljošově mysli, v onom okamžiku, který byl proň tak osudný a svůdný. Toto nově se objevivší a mihnuvší cosi tkvělo v jakémsi mučivém dojmu z jeho včerejšího rozhovoru s bratrem Ivanem, který si Aljoša teď stále připomínal. Zvláště teď. Och ne, že by v jeho duši bylo cosi zvrtkáno ze základních, takřka živelních plánů jeho víry. Svého boha miloval a věřil v něho pevně, ačkoli na něho teď náhle reptal. Ale přece jakýsi neurčitý, ale mučivý a zlý dojem při vzpomínce na včerejší rozhovor s bratrem Ivanem pojednou teď znovu se mu vynořil v duši, stále silněji a silněji se dral napovrch.

Když už nastával silný soumrak, zahlédl pojednou Rakitin, přicházející borkem z poustevny ke klášteru, Aljošu, ležícího pod stromem obličejem k zemi, bez hnutí, který jako by spal. Přistoupil k němu a zavolal na něho.

— Ty jsi tady, Aleksěji? Což to... — chtěl říci v údivu, ale zarazil se, nedokončiv větu. Chtěl říci: »Což to s tebou došlo tak daleko?«

Aljoša se na něho nepodíval, ale podle jistých jeho pohybů Rakitin ihned poznal, že ho slyší a že mu rozumí.

— Tak co je s tebou? — divil se stále, ale údiv v jeho obličejí už začínal býti vystřídáván úsměvem, který se stále více a více měnil v úsměšek.

— Poslyš, vždyť už tě hledám přes dvě hodiny. Náhle jsi se ztratil. Co to tady děláš? Jaké to děláš hlouposti? Tak se aspoň na mne podívej...

Aljoša zvedl hlavu, usedl a opřel se zády o strom. Neplakal, ale jeho tvář vyjadřovala utrpení a v jeho pohledu bylo viděti rozčilení. Ostatně se nedíval na Rakitina, ale kamsi stranou.

— Víš, že jsi se úplně změnil v tváři? Není v ní ani trochu tvé dřívější proslulé pokory. Rozzlobil jsi se na někoho, co? Urazili tě?

— Dej mi pokoj! — řekl pojednou Aljoša, který se jako dříve na něho nedíval a mávl unaveně rukou.

— Oho, podívejme se! Dal se do křiku jako jiní smrtelníci. A pak je to anděl! Nu, Aljoško, překvapil jsi mne, víš, říkám ti to upřímně. Už mne tady dávno nic nepřekvapuje. Vždyť já jsem tě pokládal stále za vzdělaného člověka... Aljoša se konečně na něho podíval, ale jaksi roztržitě, jako by mu stále ještě dobře nerozuměl.

— Snad se netrápíš jen proto, že tvůj starec začal smrdět? Snad jsi skutečně nevěřil, že začne dělat zázraky? — vykřikl Rakitin přecházeje opět do upřímného podivu.

— Věřil jsem, věřím, chci věřit a budu věřit, stačí ti to? — rozčileně vykřikl Aljoša.

— Ale ovšem, holoubku. K čertu, vždyť tomu teď nevěří ani třináctiletý školák. A ostatně, čert to vem... Tak ty ses tedy rozzlobil na svého boha, vzbouřil jsi se: zapomněl tvého starce vyznamenat, neposlal mu k svátku řád! Ech, ty!

Aljoša dlouze a s jaksi přimhouřenýma očima se podíval na Rakitina a v jeho očích se cosi pojednou zalesklo, ale nebyl to hněv na Rakitina.

— Proti svému bohu se nebouřím, jenom »neuzná vám jeho světa«, — usmál se pojednou křivě Aljoša.

— Jak to, že neuznáváš jeho světa? — chvílku se zamyslel nad jeho odpovědí Rakitin. — Co je to za nesmysl?

Aljoša neodpověděl.

— Nu, přestaňme mluvit hlouposti, teď k věci: jedí jsi dnes?

— Nepamatuji se... myslím, že jsem jedl.

— Měl by ses posílit, soudím tak podle tvé tváře. Vždyť člověka se zmocní soucit, když se na tebe podívá. Vždyť prý jsi ani nespál v noci, jak jsem slyšel, měli jste tam zasedání. A potom všechen ten poplach a randál... Bezpochyby jsi snědl nějaký zbytek hostie, a to je všechno. Mám sebou v kapse salám, vzal jsem si jej ve městě pro každý případ, když jsem sem šel, ale vždyť ty salám jíst nebudeš...

— Dej mi salám.

— Ach! Tak takové to s tebou je. To už je úplná revoluce, barikády! Nu, kamaráde, není proč tím opovrhovat. Zajdeme ke mně... Sám bych rád vypil trochu vodky, jsem k smíti unaven, ale na vodku se neodvážíš... nebo budeš pít?

— Tak mi dej také vodku.

— Podívejme se! To je div, kamaráde! — podíval se na něho Rakitin divoce. — Nu, ať je to tak nebo tak, vodka nebo salám, ale věc je to důležitá, znamenitá, a není ji možno ji propást, pojďme!

Aljoša se mlčky zvedl se země a šel s Rakitinem.

— Kdyby to viděl tvůj bratr Ivan, ten by se divil! Ostatně, víš, že tvůj bratr Ivan Fjodorovič dnes ráno odjel do Moskvy?

— Víím, — odpověděl bez účasti Aljoša a pojednou se mu mihl v mysli obraz bratra Dmitrije, ale jenom mihl, a ačkoli mu tento obraz cosi připomenul, jakousi nutnou věc, které už nelze ani na chvílku odkládat, jakousi povinnost, jakýsi hrozný závazek, přece tato vzpomínka neučinila na něho žádného dojmu, nedostala se až k jeho srdci, v témž okamžiku mu zmizela z paměti a byla zapomenuta. Ale dlouho potom na to Aljoša vzpomínal.

— Tvůj bratr Vanička mi kdysi jednou řekl, že jsem »neschopný liberální pytel«. Ty jsi to také jednou nevydržel a dal jsi mi na srozuměnou, že jsem »nečestný«... Ať! Podívám se teď na tu vaši schopnost a čest (Rakitin už to dokončoval pro sebe, šeptem). Fuj, poslyš! — řekl opět hlasitě, — obejděme klášter, pojďme po pěšince přímo do města... Hm! měl bych ostatně zajít k Chochlakovové.

Představ si: popsal jsem jí všechno, co se stalo, a představ si, obratem mi poslala lístek, psaný tužkou (ta dáma strašně ráda posílá lístky), že »nijak neočekávala od tak vážného starce, jakým byl otec Zosima — takového skutku!« Takhle to napsala: »Skutku!« Vždyť se také rozzlobila; ech, vy jste všichni pěkní! Počkej! — pojednou vykřikl, zastavil se a uchopiv Aljošu za rameno, zastavil také jej:— Víš, Aljoško, — zkoumavě se mu podíval do očí, jsa všecek ovládán dojmem náhlé nové myšlenky, která se v něm pojednou vynořila, a ačkoli se na venek smál, přece zřejmě se bál vyslovit nahlas tuto svou nenadálou novou myšlenku, ještě tak nemohl uvěřit podivné a vůbec neočekávané náladě, ve které teď viděl Aljošu, — Aljošo, víš, kam bychom teď nejlépe šli? — posléze řekl ostýchavě a zkoumavě.

— Mně je to jedno... kam chceš.

— Pojd'me ke Grušeňce, což? Půjdeš? — řekl posléze Rakitin celý se chvěje očekáváním.

— Tak pojd'me tedy ke Grušeňce, — klidně a ihned odpověděl Aljoša; a to už bylo pro Rakitina tak neočekávané, Aljošův souhlas byl tak rychlý a klidný, že Rakitin div neuskočil.

— Nu... tak tedy! — zvolal jaksi udiven, ale náhle uchopil Aljošu pod paži a rychle ho vlekl po cestě, stále se obávaje strašně, že Aljoša ztratí odhodlání. Šli mlčky, Rakitin se dokonce bál promluvit.

— A jak bude ráda, ta bude ráda... zahlučel, ale opět umkl. Vždyť přece nevlekl Aljošu ke Grušeňce, aby měla radost; byl to člověk vážný a nic nepodnikal bez výhodného cíle pro sebe. Jeho cíl

byl dvojí, především pomstychtivý, to jest chtěl uvidět »hanbu spravedlivého« a bezpochyby »pád« Aljoši, »ze světce k hříšníkoví«, z čehož se již napřed radoval, a za druhé měl na mysli i jakýsi hmotný a velice výhodný cíl, o kterém se zmíním níže.

»Nu, tak se tedy našel takový okamžik,« myslil si pro sebe vesele a zlostně, »tak se ho tedy chopíme, toho okamžiku, protože nám přichází velmi vhod.«

III. CIBULIČKA.

Grušeňka žila v nejživější části města blízko Kostelního náměstí, v domě vdovy po kupci, Morozovové, u které měla najaté ve dvoře nevelké dřevěné křídlo. Avšak dům Morozovové byl velký, kamenný, dvoupatrový, starý a velmi nevzhledný; žila v něm o samotě sama domácí, stará žena, se svými dvěma neteřemi, také velmi starými pannami. Neměla potřebí pronajímat toto křídlo v dvoře, ale všichni věděli, že přijala jako nájemnici Grušeňku (již před čtyřmi lety) jen na přání svého příbuzného, kupce Samsonova, veřejného ochránce Grušeňky.

Říkalo se, že žárlivý stařec, když ubytoval u Morozovové svou »favoritku«, měl na mysli bystré oči stařeny, která měla dohlížeti nad chováním nové nájemnice. Avšak bystré oči se brzy ukázaly nepotřebnými a věc se skončila tím, že Morozovová se zřídka kdy setkávala s Grušeňkou a vůbec ji neobtěžovala nakonec žádným dohledem. Ovšem, uplynula již čtyři léta od oné doby, kdy stařec přivezl do tohoto domu, z gubernského města, osmnáctiletou dívku, nesmělou, bázlivou, štíhlou, hubeňoučkou, zádumčivou a smutnou, a od těch dob mnoho vody uteklo.

Životopis této dívky znali u nás ve městě lidé ostatně málo a nepřesně; a nedověděli se nic víc ani v poslední době, dokonce ani tehdy, když již velmi mnozí se počali zajímati o takovou »krasavici«, v jakou se změnila za čtyři léta Agrařena Aleksandrova. Vyskytly se také pověsti, že jako sedmnáctiletá dívka byla kýmsi oklamána,

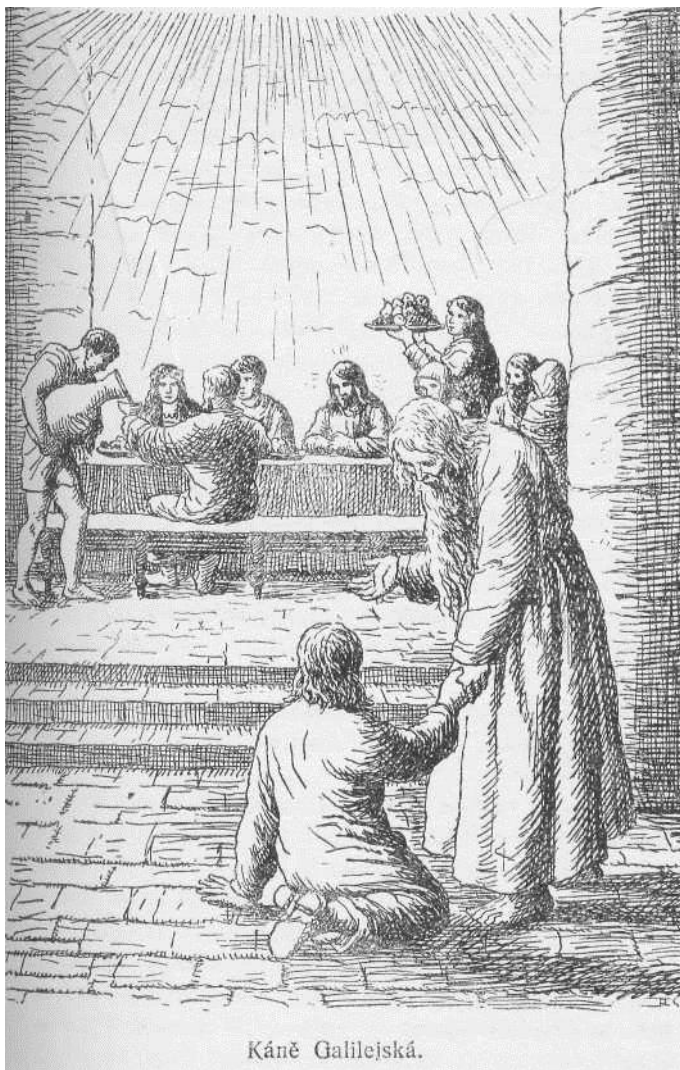
prý jakýmsi důstojníkem, který ji hned opustil. Důstojník odejel a kdesi se potom oženil a Grušeňka zůstala v hanbě a bídě. Vypravovalo se ostatně, že ačkoli Grušeňka byla skutečně vytažena starcem z bídy, přes to pocházela z vážené rodiny, prý z duchovenské. Prý byla dcerou jakéhosi diákona na pensi, nebo někoho podobného.

A tak tedy za čtyři léta se stala z citlivého, uraženého a ubohého sirotka ruměnná, plná ruská krasavice, žena se smělou povahou a odhodláním, hrdá a prudká, jež se vyznala dobře v penězích, hospodárná, skoupá a opatrná. Ať už je to pravda nebo ne, nashromáždila si už pěkný kapitál. O jedné věci byli všichni přesvědčeni: že ke Grušeňce je těžký přístup a že kromě starce, jejího ochránce, nebylo ještě ani jednoho člověka, za celá čtyři léta, který by se mohl pochlubit její přízní. To byl fakt zjištěný, protože se snažilo dosíci této přízně mnoho lidí, zvláště za poslední dvě léta. Avšak všechny pokusy se končily neúspěchem a někteří z těchto lidí byli dokonce nuceni dáti se na ústup s komickým a ostudným rozezlením, díky pevnému a výsměšnému odporu se strany energické mladé osoby.

Vědělo se kromě tohoto, že mladá osoba, zvláště za poslední léta, se pustila do toho, čemu se říká »kšeft«, a že v tomto ohledu projevila neobyčejné schopnosti, takže posléze jí mnozí počali říkati, že je hotová židovka. Ne sice, že by půjčovala peníze na úroky, ale bylo známo, že společně s Fjodorem Pavlovičem Karamazovem se

skutečně zabývala kupováním směnek za babku, po groši za rubl, a potom získala na některé z těchto směnek rubl za groš.

Nemocný Samsonov, jenž v posledním roce ztratil vládu

nad svýma oteklýma nohama, vdovec, tyran svých dospělých synů, veliký boháč, člověk lakomý a neúprosný, upadl přes to do silného vlivu své favoritky, kterou sice s počátku držel velmi zkrátka a pěkně u těla a krmil ji »postním olejem«, jak říkali tedy posměváčkové. Avšak Grušeňka se dovedla emancipovat, přes to však vnukla neohraničenou důvěru ke své věrnosti. Tento stařec, veliký spekulant (nyní je již dávno nebožtíkem), měl také velmi zvláštní povahu, hlavně byl skoupý a tvrdý jako křemen, ačkoliv ho Grušeňka okouzila tak, že bez ní nemohl žít (v posledních dvou letech tomu tak bylo), přece jí nedával větší, značnější kapitál, a dokonce i kdyby mu byla pohrozila, že ho vůbec opustí, i tehdy by byl zůstal neúprosný.

Avšak dal pro ni stranou malý kapitál a když se věc stala známou, tu všichni se tomu divili. »Ty, ženská, se neztrátiš« — řekl jí, dávaje jí asi osm tisíc — sama si s tím hýbej, ale věz, že kromě ročního platu na vydržování nedostaneš ode mne nic víc až do smrti, a ve své závěti ti také nic nezanechám.« A splnil své slovo: umřel a všechno zanechal synům, které po celý život držel u těla, jako sluhy, s jejich ženami a dětmi, a o Grušeňce se ve své závěti nezmínil vůbec. To všechno se prozradilo později. Pomáhal Grušeňce radami, jak ohýbat vlastním kapitálem« a ukazoval jí »na kšefty«.

Když Fjodor Pavlovič Karamazov, jenž původně navázal spojení s Grušeňkou pro jakýsi náhodný »kšeft«, skončil neočekávaně tím, že se do ní zamiloval šíleně a jakoby ztratil rozum, tu stařec Samsonov,

který už měl na kahaníku, se mu velmi vysmíval. Je zajímavé, že Grušeňka byla ke svému stařečkovi po celou dobu své známosti úplně a jaksi srdečně upřímná, a to bylo, jak se zdá, k jedinému člověku na světě. Avšak v poslední době, když se pojednou objevil se svou láskou i Dmitrij Fjodorovič, přestal se stařec smát. Naopak jednou vážně a přísně poradil Grušeňce: »Když už musíš volit mezi oběma, otcem a synem, tak si vyvol starce, ale tak, že se ten starý ničema musí s tebou oženit, a předem ti dá připsat nějaký kapitál. A s kapitálem se nemazli, ten se ti nehodí do krámu.« Toto jsou tedy vlastní slova starého chlípníka, tušícího tehdy již svou blízkou smrt, a který skutečně za pět měsíců po této radě zemřel.

Zmíním se ještě mimochodem, že ačkoliv u nás ve městě věděli dokonce mnozí o ohavném a zruďném soupeřství Karamazovů, otce a syna, jehož předmětem byla Grušeňka, přece skutečný smysl jejího poměru k nim oběma, otci a synovi, málo kdo chápal. Dokonce obě služby Grušeňky (již po katastrofě, o které budu vypravovati později) svědčily potom na soudě, že Dmitrije Fjodoroviče přijímala Agrafena Aleksandrovna jen ze strachu, protože prý hrozil, »že ji zabije«. Měla dvě služby, jedna z nich byla stará kuchařka ještě z rodného domu, nemocná a téměř hluchá, a druhá její vnučka, mladičká živá dívka, dvacetiletá, panská Grušeňky. Grušeňka žila však velmi skoupě a její domácnost byla zařízena velmi skromně. Měla ve křídle jen tři pokoje, zařízené domácí starým mahagonovým nábytkem, fasony dvacátých let.

Když k ní vešli Rakitin a Aljoša, byl již úplný soumrak, ale pokoje nebyly ještě osvětleny. Grušeňka ležela v saloně, na svém velikém nemotorném divaně s lenochem z padělaného mahagonu, tvrdém a pokrytém kůží, dávno již odřeném a potřhaném. Pod hlavou měla dva bílé polštáře ze své postele. Ležela naznak, roztáhnuvši se nehybně se založenýma rukama pod hlavou. Byla oblečena, jako by kohosi čekala, v hedvábných černých šatech s lehkým krajkovým čepečkem, jenž jí velmi dobře padl; přes ramena měla přehozený krajkový šáteček, přišpendlený masivní brožkou. Právě tak, jako kdyby na někoho čekala, ležela v touze a netrpělivosti s poněkud pobledlou tváří, s horečnými ústy a očima, klepajíc špičkou pravé nohy netrpělivě do opěradla pohovky. Jakmile se objevili Rakitin a Aljoša, nastal jakýsi malý zmatek: bylo slyšeti z předsíně. jak Grušeňka rychle vyskočila s pohovky a náhle polekaně zvolala: »Kdo je to?« Avšak hosty uvítala panská a ihned oznámila paní: — To nejsou oni, to jsou jiní, to nic není.

— Koho to jen čeká? — zahučel Rakitin, uváděje Aljošu za ruku do salonu. Grušeňka stála u pohovky, jako by stále ještě polekána. Husté kadeře jejích tmavorusých vlasů se vydraly náhle z čepce a padly na její pravé rameno, ale nevšimla si toho a neupravila se, dokud se nepodívala na hosty a nepoznala je.

— Ach, to jsi ty, Rakitko? Ale to jsi mne polekal. S kým jsi to přišel? Kdo je to s tebou? Pane bože, koho si to přivedl, — zvolala, poznávajíc Aljošu.

— Řekni, ať sem přinesou svíčky! — řekl Rakitin zcela nedbale, jako starý známý a velmi blízký člověk, která má právo poroučet v domě.

— Svíčky... to se ví, svíčky... Féňo, přines mi svíčku... Nu, to jsi si vybral dobu, abys ho přivedl! — zvolala opět, kývajíc na Aljošu a obrátivši se k zrcadlu, rychle počala si upravovati vlasy. Jako by byla nespokojena.

— Vida, snad jsem nepřišel nevhod? — zeptal se Rakitin, který se rázem téměř urazil.

— Polekal jsi mne, Rakitko — to je to, — obrátila se Grušeňka s úsměvem k Aljošovi, — neboj se mne, milý Aljošo, ani nevíš, jak jsem ráda, že jsi přišel, ty můj neočekávaný hoste, a ty, Rakitko, jsi mne polekal: myslela jsem, že se sem dobývá Mít'a. Víš, já jsem ho před chvilkou oklamala, dala jsem mu čestné slovo, aby mi věřil, a obelhala jsem ho. Řekla jsem mu, že půjdu ke Kuzmovi Kuzmiči, svému dědkovi na celý večer, a že budu s ním počítat do noci peníze.

»Totiž já chodím každý týden k němu na celý večer a děláme tam vyúčtování. Zamkneme se na zámek: on počítá na počítadle a já sedím a zapisuji do knih — důvěřuje jen mně jedině. Mít'a mi uvěřil, že jsem tam, a zavřela jsem se doma — sedím a čekám na jednu zprávu. Jak to, že vás Féňa pustila! Féňo, Féňo! Běž ke vratům, otevři a podívej se kolem, není-li tu někde kapitán? Možná, že se schoval a číhá. Bojím se k smrti!

— Nikdo tam není, Agrafoeno Aleksandrovno, právě jsem se rozhlédla. Dívám se stále štěrbínou, sama se strachem třesu!

— Okenice jsou zavřeny, Féňo, ale záclony spust' — takhle! — sama spustila těžké záclony — nebo sem vtrhne jako vítr. Míti, tvého bratra, Aljošo, se dnes bojím. — Grušeňka mluvila hlasitě, ačkoli polekána, přece v jakémsi nadšení.

— Proč se tak dnes bojíš Mítěnky? — ptal se Rakitin, — zdá se, že nejsi tak bojácná, vždyť tancuje, jak mu pískáš.

— Říkám ti, že čekám zprávu, takovou jednu zlatou zprávu, a tak Mítěnku vůbec nepotřebuji. Ale asi mi neuvěřil, že jsem šla ke Kuzmovi Kuzmiči, cítím to. Asi sedí tam u Fjodora Pavloviče za humny v zahradě a číhá na mne.

A když si tam sedl, tak tedy sem nepřijde a tím lépe! A vždyť ke Kuzmovi Kuzmiči jsem skutečně běžela, Míťa mne tam doprovázel, řekla jsem mu, že tam budu seděti do půlnoci, a aby mne přišel určitě v půlnoci vyprovodit domů. Odešel a já jsem seděla u starce asi deset minut a pak jsem běžela zase sem, bála jsem se, abych se s ním nesetkala.

— A jak jsi se vyparádila! Jaký to máš zajímavý čepec.

— To jsi ty sám spíš zajímavý, Rakitine! Říkám ti, že čekám na jednu takovou zprávičku. Až přijde zprávička, vyskočím — poletím, už mne tu neuvidíte. Proto jsem se vyparádila, abych seděla připravena.

— A kam poletíš?

— Kdo je zvědavý, ten brzo zestárne.

— Vida ji, celá se radostí třese... Nikdy jsem tě ještě takovou neviděl. Vyparádila se jako na bál — prohlížel ji Rakitin.

— Ty toho asi mnoho víš o bále.

— A ty toho víš mnoho?

— Já jsem viděla bál. Před třemi lety ženil Kuzma Kuzmič syna a já jsem se na to dívala z galerie, ale co bych s tebou, Rakitko, mluvila, když je tu takový princ. To je přece hoch! Aljošo, holoubku, dívám se na tebe a nevěřím svým očím; pane bože, jak to, že jsi se tady u mne objevil! Abych ti řekla pravdu, nečekala jsem, nemyslila jsem a dříve bych to byla nikomu neuvěřila, že můžeš přijít. Ačkoli není zrovna vhodná chvíle, přece jakou mám z tebe radost! Sedni si na divan, tady sem, takhle, ty můj medový měsíci. Opravdu, jako bych si to ani nemohla rozvážit... Ech, ty Rakitko, kdybys ho byl přivedl včera, nebo předevčírem!... Ale jsem ráda i tak. Možná, že je to lepší, že jsi ho přivedl v takové chvílce a ne předevčírem...

Sedla si prudce k Aljošovi na divan vedle něho a dívala se na něho vyzývavě a nadšeně. Byla skutečně ráda, nelhala, když to říkala. Oči jí planuly, ústa se smála, ale dobrosrdečně, vesele se smála. Aljoša ani u ní nečekal takový dobrý výraz tváře... Setkával se s ní do včerejšího dne málo a měl o ní hrozný dojem a včera byl tak strašně překvapen jejím zlostným a potměšilým výpadem proti Kateřině Ivanovně, tak velice udiven, že nyní, když ji uviděl v jiné podobě, uviděl v ní jako by jinou a neočekávanou bytost.

A jakkoli byl stísněn vlastním hořem, přece jeho oči jaksi bezděky se na ni upřely s pozorností. Všechny její způsoby jako by se změnily také od včerejšího dne k lepšímu: neužívala vůbec v hovoru přísládlého tónu, těchto slad'oučkových a afektovaných pohybů... Všechno bylo prosté, prostosrdečné, její pohyby byly rychlé, přímé, důvěrné, ale byla příliš vzrušena.

— Hospodine, jak se ty věci dnes pletou, opravdu, — zašveholila opět. — Ale proč mám z tebe radost, Aljošo, sama nevím. Zeptej se a neodpovím ti.

— Což nevíš, proč máš radost? — usmál se Rakitin. — Dříve jsi stále na mne naléhala: přived ho, přived' ho, tak jsi asi měla nějaký účel.

— Dříve jsem měla jiný účel, ale nyní se to změnilo, to už není taková chvíle. Víte co, budu vás hostit. Nyní jsem nabrala sil, Rakitko. Ano, sedni si, Rakitko, proč stojíš? Nebo jsi si už sedl? To se ví, Rakitka na sebe nezapomene. Vidíte ho, Aljošo, sedí tamhle proti nám a ani se neurazí: proč jsem ho dříve nevyzvala, aby si sedl. Oh, ten je urážlivý, co, ten Rakitka! — zasmála se Grušeňka. — Nezlob se, Rakitko, nyní jsem dobrá. Proč sedíš tak smutně, Aljoško, což se mne bojíš, — s veselým úsměvem se mu podívala do očí.

— Má smutek. Nedali mu rád, — zabručel Rakitin.

— Jaký rád?

— Jeho starec zapáchá.

— Jak to zapáchá? Pleteš nějakou hloupost, chceš říci nějakou ohavnost. Mlč, hlupáku. Pust mne, Aljošo, chci si ti sednout na kolena, takhle! — a náhle rázem vyskočila a sedla si mu, smějíc se, na kolena, jako mazlivá kočička, laskajíc pravou rukou jeho šíji: — rozveselím tě, hošíčku můj bohumilý! Ne, opravdu, což mi dovolíš, abych ti seděla na kolenou a nebudeš se zlobit? Rozkážeš-li, seskočím.

Aljoša mlčel. Seděl, boje se pohnouti se a slyšel její slova: »rozkážeš-li, seskočím«, ale neodpověděl, jako by nedýchal.

Ne, že by se s ním dělo to, co mohl Čekat, nebo si mohl představit na příklad Rakitin, jízlivě a závistivě ho pozorující se svého místa. Veliké hoře pohlcovalo všechny jeho pocity, jaké mohly vzniknout v jeho srdci, a kdyby si byl mohl je plně v tomto okamžiku uvědomiti, byl by se dovtípil, že nyní je zcela obrněn proti veškeré vášni a pokušení.

Ale přes všechnu tuto smutnou neuvědomělost svého duševního stavu a přes všechno hoře, jež ho hnětlo, divil se mimoděk novému a podivnému citu, který se rodil v jeho srdci. Ta žena, ta »hrozná« žena ho nejenom nelekala teď bývalou hrůzou, hrůzou, která se v něm zrodila již' dříve při každé myšlence na ženu, vynořila-li se mu v duši, ale naopak tato žena, které se bál ze všech nejvíce, která mu seděla na kolenou a objímala ho, vzbuzovala v něm nyní úplně jiný, neočekávaný a zvláštní pocit, pocit jakési neobyčejné, ohromné a upřímné zvědavosti, ale to všechno bylo už bez jakékoliv bázně, bez

nejmenší dřívější hrůzy, — hle, co bylo hlavní a co ho mimoděk udivovalo.

— Ech, nežvaňte hlouposti, — vykřikl Rakitin, — a raději dej přinést šampaňské, slíbila jsi to, víš to dobře!

— Opravdu jsem mu to slíbila. Vždyť, Aljošo, jsem mu slíbila šampaňské, kromě všeho ostatního, přivede-li tě. Přivalte šampaňské a budu pít! Féňo, Féňo, přines nám šampaňské, tu láhev, kterou tu nechal Mít'a, honem pro ni běž. Třeba jsem lakomá, přece dám láhev, tobě, Rakitine, ne, ty jsi houby, ale on je kníže! Třebas mám teď v duši cosi jiného, ale buď'si, budu pít s vámi, chce se mi hýřit.

— Na jakou to čekáš chvíli a jakou to čekáš »zprávu«, mohu to vědět, či je to tajemství? — zvědavě se vrátil k dřívějšímu rozhovoru Rakitin, tváře se, že si vůbec nevšímá štulců, které neustále dostával.

— Ech, to není tajemství, vždyť o tom víš, — řekla pojednou starostlivě Grušeňka, obrátivši hlavu k Rakitinovi a poněkud se odklonivši od Aljoši, ačkoliv mu stále ještě seděla na kolenou a rukou mu objímala krk, — důstojník jede, Rakitine, můj důstojník jede!

— Slyšel jsem, že jede, ale což už je tak blízko?

— Teď je v Mokrému, odtamtud pošle depeši, tak mi to napsal, právě jsem dostala psaní... sedím a čekám na depeši.

— Podívejme se, proč v Mokrému?

— To bych musela dlouho vyprávět a to ti stačí.

— A proto teď Mítěnka... och, och! Ví to nebo to neví?

— Co by věděl! Vůbec to neví! Kdyby to věděl, tak by ho zabil. Ale toho se teď vůbec nebojím, nebojím se jeho nože. Mlč, Rakitko, nepřipomínej mi Dmitrije Fjodoroviče. Zničil mi srdce. A vůbec nechci teď na nic myslet. Teď mohu myslet jenom na Aljošku, dívám se na Aljošku... No, usměj se na mne, holoubku, rozvesel se, mně pro radost, pro mou hloupost se usměj... A vždyť se usmál, usmál! Dívá se teď tak přívětivě. Víš, Aljošo, pořád jsem si myslela, že se na mne zlobíš, za to, co se stalo předešlým pro slečnu. Byla jsem pes, to je to... Ale přece je dobře, že se to tak sběhlo. Bylo to hloupé, bylo to pěkné, — zadumaně se usmála pojednou Grušeňka a v jejím úsměvu se pojednou mihl jakýsi krutý rys. — Mít'a vyprávěl, že křičela: »Zasloužila by karabáč!« Urazila jsem ji tenkrát příliš. Pozvala mne, chtěla zvítězit, přelstít mne svou čokoládou... Ne, to je dobře, že se to tak stalo, — opět se usmála. — Ale víš, pořád se bojím, že jsi se rozzlobil...

— Vždyť opravdu, — s vážným údivem podotkl pojednou Rakitin, vždyť ona se tě, Aljošo, opravdu bojí, takového kuřete.

— To je pro tebe, Rakitko, kuřetem, to ti řeknu... protože nemáš svědomí, to je to! Vidíš, já ho miluji z celé duše, abys to věděl! Věříš, Aljošo, že tě miluji z celé duše?

— Ach, ty nestoudnice! Vždyť ti, Aleksěji, vyznává lásku!

— A. co na tom, miluji ho.

— A důstojník? A druhá zpráva z Mokrého?

— To je něco jiného.

— Vida, jak to vypadá podle ženského rozumu!

— Nezlob mne, Rakitko, — ohnivě ho přerušila Grušeňka, to je něco docela jiného. Aljošu miluji docela jinak. Ovšem, Aljošo, měla jsem s tebou dříve takové lstivé plány. Vždyť jsem nízká, vždyť jsem nezkročená, ale jindy zase, Aljošo, se na tebe dívám jako na vlastní svědomí. Stále si myslím: »Jak mnou takový člověk musí teď opovrhovat, jaká jsem ohavná.« Tak předevířem jsem si to myslela, když jsem sem běžela od slečny. Už dávno jsem se tak na tebe dívala, Aljošo. Mít'a to ví, říkala jsem mu to. Mít'a tomu rozumí. A věříš, někdy se zase, Aljošo, na tebe dívám a stydím se, sama se stydím před sebou... A kdy jsem na tebe začala myslet a od které doby, ani nevím a nemohu si vzpomenout...

Vešla Féňa a postavila na stůl podnos, na něm otevřenou láhev a tři nalité poháry.

— Už je tady šampaňské! — vykřikl Rakitin, — jsi v náladě, Agrafeno Aleksandrovno a v extasi. Vypiješ pohár a budeš tančit. Ech, ani to neumějí udělat, — dodal, prohlížeje si šampaňské. — Baba v kuchyni přelila a láhev přinesly bez zátky a víno je teplé. Nu, vypijeme to aspoň takhle...

Přistoupil k stolu, vzal pohár, vypil jej rázem a nalil si druhý.

— K šampaňskému se člověk tak často nedostane, — řekl, olizuje se, — nu, Aljošo, vezmi pohár, ukaž, co dovedeš. Nač máme pít? Na nebeské brány? Vezmi si, Grušo, pohár, pij i ty na nebeské brány.— Na jaké nebeské brány?

Vzala pohár, Aljoša vzal svůj, upil trošičku a pohár zase postavil.

— Ne, už raději nebudu pít! — tiše se usmál.

— Ale chlubil jsi se, že budeš pít! — vykřikl Rakitin.

— A když je tomu tak, nebudu pít ani já, — dodala Grušeňka, — ani se mi nechce. Pij, Rakitko, vypij sám celou láhev. Až začne pít Aljoša, budu pít také.

— Teď je z toho úplná telecí něžnost! — uškleboval se Rakitin, — a při tom mu sedíš na kolenou! Má snad zármutek a co máš ty? Vzbouřil se proti svému bohu, chtěl žrát salám...

— Co se stalo?

— Jeho starec dneska zemřel, starec Zosima, světec.

— Tak starec Zosima zemřel! — vykřikla Grušeňka, — pane bože, a já jsem to nevěděla! — nábožně se pokřičovala. — Bože, a co já to dělám, já mu sedím teď na kolenou! — úplně se vylekala, honem seskočila s kolenou a sedla si na divan. Aljoša se podíval na ni dlouze s údivem, a jako by v jeho tváři cosi zazářilo.

— Rakitine, — řekl pojednou hlasitě a pevně, — nedráždi mne, že jsem se vzbouřil proti svému bohu. Nechci, abych se na tebe rozzlobil a proto buď i ty hodnější. Ztratil jsem takový poklad, jaký jsi nikdy neměl a nemůžeš mne teď soudit. Podívej se na ni lépe: viděl jsi, jak se mnou jednala šetrně? Šel jsem sem, abych našel zlou duši — tak mne to sem táhlo, protože jsem sáta byl ničemný a zlý a našel jsem nejupřímnější sestru, našel jsem poklad — milující duši...

Hned byla ke mně šetrná... Agrafeno Aleksandrovno, to mluvím o tobě, tys právě obnovila moji duši

Aljošovi se zachvěly rty a zúžil dech. Zarazil se.

— Říkáš to, jako by tě spasila! — zasmál se zlostně Rakitin. — A zatím tě chtěla zničit.

— Počkej, Rakitko! — skočila mu do řeči Grušeňka, — mlčte oba. Ted' já všechno řeknu: ty, Aljošo, mlč, protože taková tvoje slova mne zahanbují, protože jsem zlá a nejsem dobrá, — abys to věděl. A ty, Rakitko, mlč proto, protože lžeš. Měla jsem takovou ničemnou myšlenku, že jsem ho chtěla zničit, ale ted' lžeš, ted' je to vůbec něco jiného... A ať už tě nikdy neslyším, Rakitko! — Grušeňka to všechno řekla s neobyčejným rozčilením.

— Vida, čerti ted' berou oba! — zašeptal Rakitin, dívaje se na ni s údivem, — jsou jako blázni, jako bych přišel do blázince. Oba se začli rozplývat, za chvílku se rozbřečí.

— A rozbřečím se, a rozbřečím se! — řekla Grušeňka, — nazval mne sestrou a nikdy mu to nezapomenu! Ale víš, Rakitko, třeba jsem zlá, přece jsem dala cibuličku almužnou.

— Jakou cibuličku? Čert vás vem, vždyť jste se všichni zbláznili!

Rakitin se divil jejich rozčilení a uraženě se zlobil, ač si mohl představit, že náhodou oběma právě vyvstalo vše v duši, co mohlo jimi tak otrásti, jak se to nestává často v životě, ale Rakitin, který vždy dovedl velmi citlivě chápat všechno, co se ho týkalo, velmi

málo chápal city a pocity svých bližních, — jednak pro svou mladistvou nezkušenost, jednak pro své veliké sobectví.

— Vidiš, Aljošečko, — pojednou se nervosně rozesmála Grušeňka, obrátivši se k němu, — to jsem se Rakitinovi pochlubila, že jsem dala almužnou cibuli, ale tobě se nebudu chlubit, tobě to budu vypravovat pro něco jiného. Je to jenom pohádka, ale je to pěkná pohádka, a slyšela jsem ji ještě jako dítě od své Matreny, která teď u mne slouží jako kuchařka. Bylo to takhle: »Byla jednou jedna baba, náramně zlá, a umřela. A nezanechala po sobě ani jediného dobrého skutku. Popadli ji čerti a hodili ji do ohnivého jezera, ale anděl strážce stojí a myslí si: na jaký dobrý skutek bych si vzpomněl, abych to mohl říci bohu. Vzpomněl si a řekl bohu: jednou, jednou vytáhla v zahradě cibuli a darovala ji žebračce. A bůh mu odpověděl: Vezmi tu cibuli, podej jí ji do jezera, ať se jí drží, a vytáhne-li ji z jezera, nechť vstoupí do ráje, ale přetrhne-li se cibulka, ať baba zůstane, kde je. Běžel anděl k bábě, podal jí cibuli: Tu máš, povídá, babo, drž se pevně. A začal ji opatrně táhnout a už by ji byl celou vytáhl, když v tom ostatní hříšníci v jezeru, kteří uviděli, že ji anděl vytahuje, začali se jí chytat, aby byli vytaženi s ní. Ale baba to byla náramně zlá a začala je kopat. »Mne táhnou a ne vás, to je moje cibule a ne vaše« Sotva to řekla, cibule se přetrhla. I spadla baba do jezera a hoří po celý den. A anděl zaplakal a odešel.« To je ta pohádka, Aljošo, pamatuji si ji nazpaměť, protože právě já jsem ta zlostná baba. Rakitkovi jsem se pochlubila, že jsem darovala cibuli

almužnou, ale tobě to řeknu jinak: jenom jakousi cibuličku jsem podarovala za celý život a to jsou všechny mé dobré skutky. A proto, Aljošo, mne nechval, nepokládej mne za hodnou, jsem zlá, náramně zlá, a budeš-li mne chválit, zahanbíš mne. Ech, udělám pokání dočista. Poslyš, Aljošo, tak jsem toužila, abych tě k sobě přivábila a tak jsem naléhala na Rakitku, že jsem mu slíbila dvacet pět rublů, když tě ke mně přivede. Počkej, Rakitko, počkej!

Rychlými kroky přistoupila ke stolu, vytáhla zásuvku, vyňala peněženku a z ní dvacetipětirublovou bankovku.

— Jaké to říkáš hlouposti! To jsou hlouposti! — vykřikoval Rakitin, který byl úplně ohromen.

— Tu máš, Rakitko, co ti patří, snad to neodmítneš. Vždyť jsi o to sám prosil. — A hodila mu bankovku.

— **Ještě**, abych to odmítal, — zabručel Rakitin, který byl zřejmě v rozpacích, ale statečně skrýval stud, — to se nám bude náramně hodit, hlupáci jsou na světě jen, aby chytří z nich měli užitek.

— Ale teď mlč, Rakitko, to všechno, co budu vyprávět, nehodí se pro tvé uši. Sedni si tady v koutě, mlč, nemáš nás rád a tak mlč.

A proč bych měl vás mít rád? — odsekl Rakitin, který se už netajil se svou zlostí. Pěťadvacetirublovou bankovku strčil do kapsy a rozhodně se velice styděl před Aljošou. Doufal, že odměnu dostane později, tak, aby to Aljoša nevěděl, a teď se studem až rozzlobil. Do této chvíle myslel, že bude velice politické, když nebude příliš

Grušeňce odmítnout, nehledě na všechny její štulce, neboť bylo zřejmo, že měla nad ním jakousi moc. Ale teď se rozzlobil.

— Proč bych vás měl mít rád? Co jste mi udělali dobrého?

— Měj rád, i když ti nic nikdo nedá, tak jako miluje Aljoša.

— A jak on tě miluje a co ti takového dal najevo, že se tak chlubíš?

Grušeňka stanula uprostřed pokoje, mluvila ohnivě a v jejím hlasu bylo možno slyšet hysterickou intonaci.

— Mlč, Rakitko, vůbec nám nerozumíš! A nesmíš mi vůbec tykat, nedovolím ti to, kde jsi nabral takovou smělost, pamatuj si to! Sedni si do kouta a mlč, jako můj lokaj! A **ted'**, Aljošo, ti řeknu úplně čistou pravdu, abys viděl, jaké jsem zvíře! Neříkám to Rakitinu, ale tobě. Chtěla jsem tě zahubit, to je veliká pravda, úplně jsem se na tom rozhodla; tak se mi toho zachtělo, že jsem Rakitku podplatila, aby tě přivedl. A proč se mi toho tak zachtělo? Tys, Aljošo, ani nic nevěděl, odvracel jsi se ode mne, když jsi mne potkal, sklopil jsi oči, ale já jsem se na tebe dívala stokrát, začala jsem se všech na tebe vyptávat. Tvoje tvář mi uvízla v srdci:

Opovrhuje mnou, myslím si, nechce se ani na mne podívat.

A posléze se mne zmocnil takový cit, že jsem se až sobe sama divila: co se bojím takového hošíka? Sním ho celého a budu se smát. Úplně jsem se rozzuřila. Věříš-li, nikdo zde nesmí říci, ani pomyslet, že by přišel k Agrafeně Aleksandrovně za špatným účelem; mám jen toho dědka, jsem k němu upoutána a jsem mu prodána, ďábel nás

ženil, ale za to z jiných nikdo. Ale když jsem se na tebe dívala, rozhodla jsem se: toho se zmocním, toho se zmocním a budu se smát. Vidiš, jsem zlý pes a tys mne nazval svou sestrou! A teď přijel člověk, který mi ublížil, sedím zde a čekám na zprávu. A víš, čím mi byl ten člověk?

»Před pěti lety mne sem přivezl Kuzma, — sedívala jsem, skrývala jsem se před lidmi, aby o mně neslyšeli a neviděli, byla jsem hubeňoučká, sedím a pláču, po celé noci nespím a myslím si: »Kde je asi ten, který mi ublížil? Bezpochyby se mi s jinou směje, ale kdybych ho jen někdy uviděla, kdybych se s ním někdy setkala: jak mu to odplatím, ach, jak mu to odplatím.« V noci, ve tmě pláču do polštáře, pořád na to myslím, srdce si rozdírám, schválně je živím zlobou: »ach, jak mu to odplatím, jak mu to odplatím!« A stávalo se, že jsem to i křičela do tmy. A když jsem si pojednou vzpomněla, že mu nic neudělám, ale že se mi teď směje a že snad na mne úplně zapomněl a nepamatuje se na mne, vrhla jsem se s postele na podlahu, zalila jsem se bezmocnými slzami a třásla jsem se pláčem až do svítání. Ráno vstanu, zlá jak pes, celý svět bych zničila.

»A co si myslíš, že se stalo potom: začala jsem shromažďovat peníze, stala jsem se nelítostnou, ztloustla jsem, — myslíš, že jsem dostala rozum? Ba ne, nikdo to nevidí a nikdo na světě o tom neví, ale jakmile se snese noční tma, přece jako holčička před pěti lety někdy ležím, skřípu zuby a celou noc pláču. »Jak se mu pomstím, co mu udělám«, myslím si. Slyšíš?

»Nu, a jak mi teď budeš rozumět: právě před měsícem jsem dostala to psaní; přijíždí, ovdověl, chce se mnou oženit. Nemohla jsem popadnout dechu. Bože, pomyslela jsem si pojednou, přijede, zahvízdne na mne, zavolá mne a já k němu přilezu jako zbitý, provinilý psík! Myslím si to a ti|věřím si sama: »Jsem ničemná nebo nejsem ničemná, přiběhnu k němu nebo k němu nepřiběhnu?« A tak jsem se po celý ten měsíc na sebe zlobila, že to bylo ještě horší, než před pěti lety.

»Vidiš, Aljošo, jaká jsem nezkrotná, jaká jsem vášnivá, říkám ti plnou pravdu. Dmitrijem jsem se bavila jenom proto, abych k tamtomu neutekla. Mlč, Rakitko, ty nejsi mým soudcem, tobě jsem to neříkala. Než jste přišli, ležela jsem tady, čekala jsem, myslěla jsem, řešila jsem svůj osud a nikdo nepochopí, co se mi dalo v srdci. Ne, Aljošo, řekni své slečně, aby se na mne nezlobila za to, co se stalo přede mnou. A nikdo na celém světě neví, jak mi teď je, a nemůže to ani vědět... Protože tam snad vezmu s sebou nůž. ještě jsem se nerozhodla...

Ale když Grušeňka vyslovila tuto smutnou řeč, pojednou se nezdržela, nedokončila, přikryla tvář rukama, vrhla se na divan do polštářů a začala vzlykat jako malé dítě. Aljoša vstal a přistoupil k Rakitinovi.

— Mít'o, — řekl, — nezlob se. Urazila tě, ale nezlob se. Slyšel jsi ji též. Není možno chtít tolik na lidské duši, je třeba být milosrdnější...

Aljoša to vyslovil v nezadržitelném záchvatu citu. Potřeboval to říci a proto oslovil Rakitina. Kdyby tu Rakitin nebyl, byl by to řekl sám sobě. Ale Rakitin vzhlédl posměšně a Aljoša se pojednou zarazil.

— To tě dřív nabili jako pušku tím tvým starcem a teď jsi na mne svým starcem vystřelil, Aljošečko, člověče boží, s nenávisným úsměškem řekl Rakitin.— Nevysmívej se, Rakitine, neposmívej se, nemluv o nebožtíkovi: je vyšší než všichni, kdo byli na zemi! — vykřikl Aljoša s pláčem v hlase. — Nevstal jsem, abych promluvil jako soudce nad tebou, vždyť jsem sám jako nejposlednější z obžalovaných. Co jsem před ním? Šel jsem sem, abych zahynul a říkal jsem: »necht', necht'«; a to jenom ze své malomyslnosti, ale ona po pěti letech utrpení, jakmile k ní přišel první člověk a řekl jí upřímné slovo, všechna odpustila, všechno zapomenula a pláče! Ten, který jí ublížil, se vrátil, zve ji a ona mu odpouští vše a pospíchá k němu radostně a nevezme s sebou nuž, nevezme. Nikoli, nejsem takový. Nevím, nejsi-li ty, Mít'ó, takový, ale já nejsem. Dnes, právě teď, jsem dostal lekci... Svou láskou stojí výše, než my... Už ti někdy říkala, co teď vypravovala? Nikoli, ještě jsi to neslyšel; kdybys to byl slyšel, dávno bys byl všechno pochopil... a jiná uražená, předevcírem, necht' i ta jí odpustí! A odpustí jí, až pozná... a pozná... Tato duše ještě není usmířena, je jí třeba šetřit... možná, že je v té duši poklad...

Aljoša umkl, protože selhal dech. Rakitin, ač byl velmi rozzloben, díval se s údivem. Nikdy neočekával, že by tichý Aljoša pronesl takovou tirádu.

— Koukněme se, našel se advokát! Ty jsi se do ní zamiloval, což? Agrafeno Aleksandrovno, vždyť se náš postník docela do tebe zamiloval, zvítězila jsi! — vykřikl s drzým smíchem.

Grušeňka zvedla, s podušky hlavu a podívala se na Aljošu s dojemným úsměvem, který se rozzářil na jejím obličejí, poněkud opuchlém od pláče.

— Nech ho, Aljošo, anděli můj, vidíš, jaký je, nemluv s ním. Michaile Osipoviči, otočila se k Rakitinu, — chtěla jsem tě poprosit za odpuštění, že jsem tě urazila, ale teď zase nechci. Aljošo, pojd' ke mně, sedni si sem, — vábila ho s radostným úsměvem, — takhle, sem si sedni, řekni mi (vzala ho za ruku a zadívala se mu s úsměvem do tváře), řekni mi: miluji ho? Miluji toho, který mne urazil? Než jste přišli, ležela jsem ve snách, stále jsem se ptala srdce: miluji ho, či ho nemiluji? Rozhodni to ty, Aljošo, nastal čas, jak řekneš, tak se stane. Mám mu odpustit?

— Vždyť už jsi mu odpustila, — řekl Aljoša s úsměvem.

— Vskutku jsem mu odpustila, — zádumčivě řekla Grušeňka. — Jaké to mám ničemné srdce. Ne, mé ničemné srdce! — popadla pojednou se stolu pohár, rázem jej vypila, zvedla jej a ze vši síly jím udeřila o zemi. Pohár se rozbil a zazvonil. Jakýsi krutý rys se mihl v jejím úsměvu.

— A snad jsem mu přec neodpustila, — řekla jaksi strašně, sklopila oči k zemi, jako by mluvila sama se sebou. — Snad srdce se teprve chystá odpustit. Ještě budu muset se srdcem bojovat. Víš, Aljošo, zamilovala jsem si hrozně své slzy pěti let... Snad jsem si zamilovala právě jen svou křivdu, ale nikoli jeho!

— Nu, nechtěl bych být v jeho kůži! — zasípěl Rakitin.

— Vždyť nebudeš, Rakitko. Nikdy nebudeš v jeho kůži. Ty mi budeš šít střevíce, Rakitko, na to tě budu moci užít, ale na takovou, jako jsem já, nikdy si nebudeš smět ani pomyslet. Ale snad ani on si nebude smět pomyslet...

— On? A proč jsi se tedy vyparádila? — dráždil ji jizlivě Rakitin.

— Nevyčítej mi oblek, Rakitko, neznáš dosud celé moje srdce! Zachce se mi a šaty se sebe strhám, hned je strhám, ještě teď, — vykřikla. — Ty nevíš, proč jsem si oblékla tyto šaty! Snad k němu přijdu a řeknu: »Už jsi mne viděl takovou? Vždyť, když mne opustil, byla jsem sedmnáctileté, hubeňoučké, souchotinářské vyžle...« Sednu si k němu, zalichotím se, přivedu ho do ohně: »Všiml sis, jaká jsem teď, ale to je všechno, vážený pane, oči by jedly, ale nedostanou!« — snad proto jsem si to oblékla, Rakitko, skončila Grušeňka se zlým smíchem. — Aljošo, jsem nezkrotná, jsem vášnivá. Strhám se sebe šaty, zmrzačím se, zničím svou krásu, spálím si obličej a rozřežu nožem, půjdu po žebrotě. Zachce se mi a nepůjdu teď nikam a k nikomu, zachce se mi — a zítra pošlu Kuzmovi všechno, co mi daroval a všechny jeho peníze a sama budu

po celý život nádeničit!... Myslíš, Rakitko, že bych to neudělala, že bych se to neodvážila udělat? Udělám to, udělám to, hned bych to mohla udělat, jenom mne nedrážděte... a tamtoho vyhodím, ukážu mu záda, nesmí si na mne pomyslet!

Poslední slova vykřikla hystericky, ale opět to nevydržela, přikryla tvář rukama, vrhla se do polštářů a opět se rozvzlykala.

Rakitin vstal.

— Už je čas, — řekl, — je pozdě, nepustí nás do kláštera. Grušeňka zrovna vyskočila.

— Snad nechceš, Aljošo, odejít! — vykřikla v bolestném vzrušení;— cos to se mnou teď udělal! Celou jsi mne rozebral, rozdrásal a teď nastane zase ta noc, zase budu sama!

— Což má u tebe přenocovat? Ale ostatně, když chce — třeba! Půjdu sám! — ironicky se ušklíbl Rakitin.

— Mlč, zlá duše, — vášnivě ho okřikla Grušeňka, — nikdy jsi mi neřekl taková slova, jaká on mi přišel říci.

— A co ti vlastně řekl? — rozzlobeně zabručel Rakitin.

— Nevím, neznám, nic neznám, co by mi řekl, srdce mi to řeklo, srdce mi obrátil... Politoval mne první, jediný, to je to! Proč jsi nepřišel, cherubíne, dříve, — padla před ním na kolena jako u vytržení. — Po celý život jsem čekala takového člověka jako ty, věděla jsem, že kdosi takový přijde a odpustí mi. Věřila jsem, že kdosi si mne zamiluje, ohavnou, a nejen pro hanbu!...

Co jsem jen pro tebe učinil? — pokojně se usmívaje odpověděl Aljoša, skloniv se k ní a něžně ji vzal za ruce, — cibuličku jsem ti podal, jen jednu maličkou cibulku a to je vše, vše!...

A když to řekl, sám zaplakal. V tomto okamžiku se rozlehl na chodbě hluk, kdosi vešel do předsíně; Grušeňka vyskočila jakoby strašně polekána. Do pokoje s hlukem a křikem vběhla Féňa.

— Milostpaničko, drahousku, milostpaničko, pošta přijela! — volala vesele a zajíkajíc se. — Přijel za vámi kočár z Mokrého. Je to kočí Timofej s trojkou, hned bude zapřahat nové koně... Psaní, psaní, milostpaničko, tady je psaní!

Psaní měla v ruce a stále, po celou dobu co křičela, jím mávala ve vzduchu. Grušeňka jí vytrhla psaní a přistoupila s ním ke svíčke. Byl to jen lístek, několik řádek, za okamžik je přečetla.

— Zavolal! — vzkřikla celá bledá se zkřivenou tváří a I se zmučeným úsměvem, — hvízd! Lez, pejsku!

Avšak jen okamžik stála jakoby nerozhodnuta; náhle jí stoupla krev do hlavy a zalila jí líce ruměncem.

— Jedu! — zvolala pojednou, — pět mých let! S bohem! S bohem, Aljošo, osud je rozhodnut... Odejděte, odejděte, odejděte ode mne všichni, abych vás již neviděla!... Grušeňka letí do nového života... Nevzpomínej na mne ve zlém ani ty, Rakitko! Možná, že jdu na smrt! Ach! Jako bych byla opilá!

Náhle je opustila a vběhla do své ložnice.

— Nu, nyní nemá na nás kdy! — zavrčel Rakitin, — pojďme, možná, že začne zase znova ten ženský křik, mám už dost těch lamentací...

Aljoša se nechal vyvésti jako stroj. Na dvoře stál kočár, zapřahali do něho koně a kolem něj chodili lidé se svítilnami, spěchali. Do otevřených vrat vedli čerstvé koně. Avšak jakmile vyšli Aljoša a Rakitin na práh, otevřelo se pojednou okno v ložnici Grušeňky a Grušeňka křičela na Aljošu zvukným hlasem:

— Aljoško, vyříd' mé poručení bratrovi Mítěnkovi, řekni mu, aby na mne nevzpomínal, na svou svůdnici, ve zlém. A řekni mu to také svými slovy: »Ničema dostal Grušeňku a ne ty, šlechetný člověče«, a dodej k tomu ještě, že Grušeňka ho milovala jen jednu hodinku z celé doby, jen jednu hodinku ho milovala — tak aby si tuto hodinku po celý život od nynějška pamatoval, že mu to poroučí Grušeňka na celý život!...

Domluvila hlasem, plným vzlyků. Okno se zavřelo.

— Hm! Hm, — zabručel Rakitin, směje se. — Zničila bratra Mítěnku a ještě poroučí, aby na ni celý život pamatoval. Taková žádostivost!

Aljoša neodpověděl, jako by to neslyšel; kráčel vedle Rakitina rychle, jako by hrozně spěchal, byl jaksi beze smyslů, kráčel jaksi mechanicky. Rakitina náhle jako kdyby něco štíplo, jako by se náhle dotkli jeho svěží rány prstem. Zcela něco jiného čekal před chvílí,

když uváděl Aljošu ke Grušeňce, zcela něco jiného se stalo, než to, co se mu chtělo.

— Je to Polák, ten její důstojník, — řekl opět, ovládnuv se, — a dokonce není vůbec nyní důstojník, nýbrž slouží jako celní úředník na Sibiři, kdesi na čínské hranici, asi je to takový mizerný Poláček. Ztratil prý místo. Doslechl se nyní, že Grušeňka má peníze, a tak se vrátil — to je ten celý zázrak.

Aljoša jako by nic neslyšel. Rakitin se neudržel:

— Nu, tak co, obrátil jsi hřišnici? — zlostně se smál Aljošovi, — nevěstku jsi přivedl na cestu pravdy? Sedm běsů jsi vyhnal? Vida, tady se staly ty zázraky, co jsme před chvílí čekali!

— Přestaň, Rakitine, — odpověděl Aljoša s utrpením v duši.

— Tak to nyní mnou pohrdáš pro těch pětadvacet rublů?

Prodal jsem tedy pravého přítele, ale vždyť ty nejsi Kristus a já nejsem Jidáš.

— Ach, Rakitine, ujišťuji tě, zapomněl jsem na to, — zvolal Aljoša, — sám jsi mi to nyní připomněl...

Avšak Rakitin se nyní rozzlobil dokonale.

Čert vás vem všechny a každého! — náhle zahulákal, který čert mne to bral, že jsem se s tebou spojil! Nechci tě už znát od této chvíle. Jdi si sám, tamhle máš cestu!

A náhle prudce zabočil do jiné ulice a zanechal Aljošu samotného ve tmě. Aljoša vyšel z města a šel polem ke klášteru.

IV. KÁNĚ GALILEJSKÁ.

Bylo již velmi pozdě podle klášterního řádu, když přišel Aljoša do poustevny; dveřník ho pustil zvláštními vrátky. Odbilo právě devět hodin, hodina odpočinku a spánku po dni tak bouřlivém pro všechny. Aljoša otevřel nesměle dveře a vstoupil do cely starcovy, ve které stála jeho rakev. Kromě otce Paisije, který osamělý četl nad rakví evangelium, a jinocha novice Porfirije, unaveného včerejším nočním rozhovorem a dnešním zmatkem, spícího v druhém pokoji na podlaze pevným, mladistvým snem, nebyl v cele nikdo.

Otec Paisij, ačkoliv slyšel, jak vešel Aljoša, se dokonce ani nepodíval. Aljoša zabočil vpravo od dveří do kouta, klekl na kolena a počal se modlit. Jeho duše byla přeplněna, ale jaksi neurčitě, ani jeden pocit nevynikal tak, aby se příliš projevoval, naopak, jeden pocit vytlačoval druhý v jakémsi tichém, klidném koloběhu. Avšak v srdci byle, sladce a podivně a Aljoša se tomu nedivil. Opět viděl před sebou tuto rakev, tohoto celého zakrytého, drahého jemu nebožtíka, ale nebylo v jeho duši plačící, nyjící, mučivé lítosti, jako před chvílí ráno.

Padl na kolena před rakví, když vešel, jako před svatyní, ale radost, radost *žáhla*, v jeho rozumu a srdci. Okno.cely bylo otevřené, vzduch byl svěží a chladný — »tedy zápach je ještě silnější, když se odhodlali otevřít okno« — pomyslně se Aljoša. Avšak myšlenka na hnilobný zápach, jež se mu zdála ještě před chvílí tak hroznou a ostudnou, nevzbudila v něm již smutek a rozhořčení. Počal se tiše

modlit, ale brzy pocítil, že se modlí téměř mechanicky. Úryvky myšlenek se míhaly v jeho duši, vzplanuly jako hvězdičky a hned zase hasly, jsouce vyměněny druhými, ale zato vládlo v jeho duši cosi celého, pevného, konejšivého a byl si toho vědom. Někdy se počínal vroucně modliti, chtělo se mu tak děkovat a milovat... Avšak, když začal modlitbu, přecházel náhle k něčemu jinému, zamýšlel se, zapomínal i na modlitbu i na to, čím ji přerušil.

Počal tedy poslouchat, co četl otec Paisij, ale jsa velmi unaven, počal ponenáhlu usínat...

»T ř e t í h o pak dne byla svatba v Káni Galilejské«, četl otec Paisij, — »a byla matka Ježíšova tam. A pozván jest také Ježíš i učedníci jeho na tu svatbu.

— Svatba? Co je to... svatba... — kroužilo jako vítr v hlavě Aljošově, — je také šťastná... odejela na hostinu... ne, nevzala si nůž, nevzala si nůž... to bylo jen »ubohé slovo«... Avšak... ubohá slova se musí odpouštět, jistě. Ubohá slova potěšují duši... bez nich by bylo hoře příliš těžké u lidí. Rakitin odešel do uličky. Dokud bude Rakitin myslet na své urážky, bude vždycky odcházet do uličky... a cesta... cesta veliká, přímá, světlá, křišťálová, a slunce na jejím konci... co?... Co to čte?

... »když se pak nedostalo vína, řekla matka Ježíšova jemu: vína nemají... — slyšel AlJoša.

— Ach, ano, tady jsem to přeslechl a nechtěl jsem to přeslechnout, mám to místo rád, to je Káně Galilejská, první

zázrak... ach, tento zázrak, tento milý zázrak! Ne hoře, nýbrž radost lidskou navštívil Ježíš, když po prvé stvořil zázrak, radosti lidské pomohl... »kdo miluje lidi, ten miluje jejich radost«... To říkával nebožtík stále, to bylo jednou z jeho nejhlavnějších myšlenek... bez radosti není možno žít, říká Mít'a... ano, Mít'a... všechno, co je pravdivé a překrásné, to všechno je plno odpuštění — to opět on říkal.

»... Dí jí Ježíš: co mně a tobě, ženo? Ještě nepřišla hodina má. Dí matka jeho služebníkům: což by koli vám řekl, učiňte.

— Učiňte... radost, radost nějakých chudých, velmi chudých lidí... Samozřejmě chudých, když dokonce neměli na svatbě víno... Vždyť přece píše historikové, že kolem jezera Genezaretského žilo tehdy nejchudší obyvatelstvo, jaké je možno si jen představit... I vědělo druhé veliké srdce, druhé veliké bytosti, která zde byla, jeho matky, že nesestoupil tehdy na zemi jen proto, aby vykonal svůj velký, strašný skutek a že jeho srdci je přístupné i prostosrdečné, nemoudré veselí nějakých neučených, nevzdělaných a prostých lidiček, kteří ho laskavě pozvali na svou ubohou svatbu. »Ještě nepřišla hodina má«, říká to s tichým úsměvem (jistě se na ni pokorně usmál)... ve skutečnosti — což sestoupil na zemi, aby rozmnožoval víno na chudobných svatbách? Avšak přece tam šel, aby vyhověl její prosbě... Ach, opět čte:

»... Řekl jim Ježíš: naplňte ty štoudve vadou. I naplnili je až do vrchu.

»I d í jim: N a l é v e i t e ž již, a neste vrchníma správci svatby. I nesli.

»A jakž okusil vrchní správce té vody, vínem učiněné, (nevěděl pak, odkud bylo, ale služebníci věděli, kteříž vážili vodu), povolal ženicha ten vrchní správce.

»A řekl mu: Každý člověk nejprve dobré víno dává, a když by se hojně napili, tedy to, kteréž horší. Ty zachoval jsi víno dobré až d o s a v a d.«

— Ale co je to, co je to? Proč se rozestupuje pokoj... Ach ano... Vždyť je to svatba... veselka... ano, ovšem, jsou tu hosté, tamhle sedí ženich s nevěstou a veselí svatebčané a kde je veselý tlampač? Ale co je to? Kdo? Opět se rozestupuje pokoj... Kdo to vstává tam od velikého stolu? Cože?... I on je zde? Vždyť je v rakvi... avšak on je zde... vstal, uviděl mne, kde jsem... hospodine...

Ano, přistoupil k němu on, suchý stařeček s dobrými vráskami na tváři, radostný a tiše se chvějící. Rakev již není a on je v tomtéž oděvu, v jakém seděl s nimi, když se u naho shromáždili hosté. Jeho tvář je veselá, oči září. Jak to, že on je také na hostině? Také je pozván na svatbu v Káni Galilejské...

— Také, můj milý, jsem zván, jsem zván a pozván — rozlehne se nad ním tichý hlas, — proč jsi se sem schoval, že tě není vidět... pojď ty také k nám...

Je to jeho hlas, hlas starce Zosimy... ano, kdo by to byl jiný, když ho zve? Starec zval Aljošu rukou a Aljoša vstal.

— Veselíme se, — pokračuje suchý stařeček, — pijeme mladé víno, víno nové radosti, veliké; vidíš, kolik je hostí? Tady je ženich a nevěsta i moudrý vrchní správce svatby, zkouší nové víno. Co se tak na mne díváš? Podal jsem cibuličku, a proto jsem zde. A mnozí jsou zde, kteří podali jen cibuličku, jen jednu malinkou cibuličku... Nu, jak se máš? I ty, tichý, i ty, můj pokorný hochu, jsi dovedl dnes podat cibulku žíznící. Počni, milý, počni, pokorný, svou práci!... A vidíš Slunce naše, vidíš ho?

— Bojím se... nesmím se dívat... — zašeptal Aljoša.

— Neboj se Ho. Je strašný svou velikostí před námi, je hrozný svou vznešeností, ale je nekonečně milosrdný, učinil se z lásky nám podobným a veselí se s námi, vodu mění ve víno, aby neustala radost hostí, čeká nové hosty, nové hosty, stále zve, na věky věků. Vidíš, nesou nové víno, štoudve nesou...

Cosí plálo v srdci Aljošově, cosí je naplnilo náhle až do bolesti, slzy nadšení proudily mu z duše... rozprostřel ruce. vzkřikl a probudil se...

Opět rakev, otevřené okno, a tiché vážné, srozumitelné čtení evangelia. Avšak Aljoša již neposlouchal, co se čte. Bylo to podivné, usnul na kolenou a nyní stál na nohou a náhle jako by se utrhl s místa, třemi pevnými rychlými kroky přistoupil k rakvi. Dokonce se dotkl ramenem otce Paisije, ale nevšiml si toho. Otec Paisij se na něho na okamžik podíval, ale ihned odvrátil od něho oči, pochopiv, že se přihodilo jinochovi cosí podivného.

Aljoša se díval půl minuty na rakev, na zahaleného, nehybného umrlce, ležícího v rakvi, s ikonou na prsou, s kuklí s osmirohým křížem na hlavě. Právě před chvílí slyšel jeho hlas a tento hlas se mu ještě rozléhal v uších. Ještě naslouchal, čekal ještě na zvuk... ale náhle prudce se obrátil a vyšel z cely.

Nezastavil se na prahu, nýbrž rychle sešel dolů. Jeho duše, plná nadšení, prahla po svobodě, místu a šíři. Nad ním zářila široce, nekonečně nebeská kopule, plná tichých zářících hvězd. Od zenitu až k horizontu se rozdvjovala ještě nejasná mléčná dráha. Svěží noc, tichá do nehybnosti, padla na zemi. Bílé věže a zlaté makovice chrámu zářily na blankytném nebi. Podzimní překrásné květiny v trsech kolem domu usnuly až do rána. Ticho pozemské jako by splývalo s nebeským, tajemství pozemské se dotýkalo hvězdného. Aljoša stál, díval se a pojednou jako podřat padl na zemi.

Nevěděl, proč ji objímal, nemyslel na to, proč tak neudržitelně se mu chtělo políbiti ji, políbiti ji celou, nýbrž líbal li, pláče, vzlykaje a zalévaje ji svými slzami, a přísahal u vytržení, že ji bude milovat, milovat na věky věkův. »Zalij zemi slzami radosti své a miluj tyto slzy«... zaznělo v jeho duši.

Proč plakal? O, plakal ve svém nadšení dokonce i nad limity hvězdami, které mu zářily v propasti a »nestyděl se za své vytržení«. Jako by se sešly rázem v jeho duši nitě ode všech těchto nekonečných světů božích a duše se celá třásla, »dotýkajíc se jiných světů«. Chtělo se mu prositi za všechny, prositi za odpuštění, ne za

sebe, ale za všechny, za všechno, protože »za mne jiní prosí«, zaznělo mu opět v duši. Avšak s každým okamžikem cítil jasněji a jakoby makavěji, jak cosi pevného a nepohnutelného, jako tato nebeská kopule, vzcházelo mu do duše. Jakási myšlenka se zmocňovala vlády v jeho rozumu — a to na celý život a na věky věkův. Padl na zemi jako slabý jinoch a vstal jako tvrdý bojovník pro celý život, uvědomil si a pocítil to náhle v téměř okamžiku svého nadšení. A nikdy, nikdy Aljoša nemohl zapomenouti, po celý život svůj, potom na tento okamžik. »Kdo navštívil mou duši v hodinu tuto«. Říkal si potom s pevnou vírou ve svá slova...

Za tři dni opustil klášter, což odpovídalo slovům zesnulého starce, jenž mu rozkázal, aby »pobýval ve světě«.

Kniha osmá.

MÍŤA.

I. KUZMA SAMSONOV.

Ale Dmitrij Fjodorovič, kterému Grušeňka, letíc do nového života, »rozkázala« vyříditi svůj poslední pozdrav, a poručila, aby si na věky pamatoval hodinku její lásky, byl v tomto okamžiku, aniž věděl, co se teď s ní dalo, také hrozně rozrušen a starostliv. V posledních dvou dnech byl v takovém nesmyslném stavu, že skutečně mohl onemocnět zápallem mozku, jak potom vypravoval.

Aljoša ho nemohl najíti den před tím a bratr Ivan se nemohl s nim sejítí týž den v hostinci. Domácí bytu, ve kterém bydlel, ukryli na jeho rozkaz všechny stopy po něm. V těchto dvou dnech byl na roztrhání, »bojuje se svým osudem a zachraňuje se«, jak se potom vyjádřil, a dokonce na několik hodin odejel pro jednu naléhavou věc z města, ač bylo pro něho strašné odjíždět, neboť nechal Grušeňku bez dohledu. Všechno se to potom vyjasnilo velmi podrobně a dokumentárně, ale nyní se spokojíme jen s nejnutnějším vylíčením historie těchto hrozných dvou dnů jeho života, předcházejících strašné katastrofě, která tak neočekávaně stihla jeho osud.

Grušeňka ho milovala na hodinku opravdově a upřímně, to je pravda, ale mučila ho zároveň mnohokrát opravdu krutě a nemilosrdně. Hlavně nemohl uhodnout nic z jejích úmyslů; vylákati to z ní laskavostí nebylo také možno: neřekla by mu to za nic, jen

aby se rozzlobila a odvrátila by se od něho vůbec, to věděl jasně. Tušil tehdy úplně správně, že sama bojuje jakýsi boj, že je sama na vahách, že se k něčemu odhodlává a nemůže se odhodlati, a proto nikoli bez důvodů předpokládal, až se mu srdce při tom svíralo, že někdy ho prostě musí nenávidět s jeho vášní k ní. Tak tomu asi bylo, ale dobře nechápal, po čem právě toužila Grušeňka. Vlastně celá otázka, která ho mučila, jevila se mu jen ve dvou směrech: »Bud' on, Mít'a, nebo Fjodor Pavlovič.«

A právě zde je nutno uvést jeden pevný fakt: byl pevně přesvědčen, že Fjodor Pavlovič určitě Grušeňce nabídne (nenabídl-li už) zákonný sňatek; a nevěřil ani okamžik, že starý chlípák doufá, že se z toho dostane jen třemi tisíci. Mít'a to předpokládal, poněvadž znal Grušeňku a její povahu. Proto tedy se mu mohlo časem zdát, že všechno utrpení Grušeňky a její celá váhavost tkví jen v tom, že neví, koho z nich si má vyvolit a kdo bude pro ní výhodnější. Na brzký návrat »důstojníka«, totiž onoho osudného člověka v životě Grušeňčině, na jehož návrat čekala s takovým rozechvěním a strachem, Dmitrij Fjodorovič ani ve snu nepomyslel, ačkoliv je to podivné. Grušeňka sama za posledních dnů s ním ovšem málo o tom mluvila. Avšak přece velmi dobře věděl od ní o psaní, které dostala před měsícem od tohoto bývalého jejího svůdce, a znal dokonce poněkud i obsah toho listu. Tehdy v jednom zlém okamžiku mu Grušeňka ukázala toto psaní, ale k jejímu údivu nevěnoval mu Mít'a zvláštní pozornosti.

A bylo to velmi obtížné vysvětliti, proč: snad proto, že zmítán vším velikým zmatkem a hrůzou svého boje s rodným otcem o tuto ženu, nemohl si představit nic strašnějšího a nebezpečnějšího, alespoň v oné době. Ženichovi, který se znenadání objevil odkudsi po pětiletém zmizení, prostě nevěřil, a hlavně nevěřil, že brzo přijede. Ano, vždyť v tomto prvním psaní »důstojníkově«, které Grušenka Mít'ovi ukázala, se mluvilo o příjezdu tohoto nového soupeře zcela neurčitě: psaní bylo velmi mlhavé, velmi květnaté a plné jen sentimentality. Je nutno poznamenati, že Grušenka tenkrát mu neukázala poslední řádky listu, ve kterých se mluvilo poněkud určitěji o návratu. A kromě toho si potom Mítěnka vzpomněl, že v onom okamžiku zpozoroval v Grušenčině tváři jakési bezděčné a hrdé pohrdání k tomuto poselství ze Sibíře. A potom o všech dalších stycích s tímto novým soupeřem Grušenka již nic Mítěnkovi neříkala, a tak na důstojníka zapomněl pomalu vůbec.

Myslil jen na to, že ať se stane cokoliv, ať nastane v jeho věci jakýkoliv obrat, je nastávající konečná srážka s Fjodorem Pavlovičem příliš blízká a musí se rozřešiti především. S trýzní v duši čekal každý okamžik na rozhodnutí Grušenky a stále věřil, že se to stane neočekávaně, podle nálady. Znenadání mu řekne: »Vezmi si mne, jsem na věky tvá,« — a všechno se skončí: popadne ji a odveze ji ihned na kraj světa. Och, ihned ji odveze, jak je možno nejdále, neodveze-li ji na kraj světa, alespoň někam na kraj Ruska, ožení se s

ní tam a usídlí incognito, tak, aby nikdo o nich vůbec nevěděl, ani zde, ani tam, nikde.

Tehdy, ó, tehdy počne se ihned úplně nový život! O tomto druhém, novém a ušlechtilém životě (jistě, jistě ušlechtilém) snil stále a nadšeně. Toužil po tomto vzkříšení a obrození. Hnusné bahno, do kterého zabředl z vlastní vůle, ho příliš tížilo, a, jako mnozí v takových případech, věřil nejvíce ze všeho změně místa: jen ne tyto lidi, jen ne tyto okolnosti, jen kdyby mohl uletět z tohoto prokletého místa a — všechno se obrodí, nastane nový život! Hle, več věřil a po čem toužil. Avšak to by bylo jen v případě prvního, Šťastného, řešení otázky. Bylo tu i druhé řešení, představoval si je a jeho hrozné východisko. Znenadání mu řekne: »Odejdi, rozhodla jsem se právě, že se vdám za Fjodora Pavloviče a tebe nepotřebuji.« — A tehdy... co tehdy... Mít'a ostatně nevěděl, co bude tehdy, do poslední hodiny nevěděl!, v tomto ohledu je nutno ho ospravedlnit. Určité úmysly neměl a o zločinu nepřemýšlel. Jen stopoval, číhal a mučil se, ale připravoval se přece jen na první, šťastné východisko svého osudu. Dokonce odháněl jakoukoliv jinou myšlenku. Avšak zde se počínala úplně jiná muka, vyvstávalo cosi úplně nového a vedlejšího, ale také osudného a nerozřešitelného.

Totíž, řekne-li mu Grušeňka: »Jsem tvá, odvez mne,« — jak ji odveze? Kde vezme na to peníze? Právě v této době byly vyčerpány všechny důchody, které dostával po dobu tolika let pravidelně od Fjodora Pavloviče. Ovšem, Grušeňka má peníze, ale Mít'a byl v

tomto ohledu strašně hrdý: chtěl ji odvézt sám a počít s ní nový život za své peníze a nikoli za její; nemohl si dokonce ani představit, že by vzal od ní peníze a trápil se touto myšlenkou až do mučivého zhnusení. Nebudu rozbírat zde sířeji tuto skutečnost, budu ji analysovat, jen podotýkám, že takový byl jeho duševní stav v tomto okamžiku. Mohlo se to stát i nepřímou, jakoby neuvědoměle, dokonce z tajných výčitek svědomí pro peníze Kateřiny Ivanovny, které si zlodějsky присvojil: »U jedné jsem ničema a u druhé zase budu ničema«, myslil si tehdy, jak se sám potom přiznával: »Doví-li se to Grušeňka, ani si nevšimne takového ničemy.« A tak tedy: kde vzít peníze, kde vzít tyto osudné peníze? Jinak se všechno zhroutí a nic se nestane, »a jenom proto, že nemám dost peněz, ó, jaká hanba!«

Předbílám: možná totiž, že věděl, kde by mohl dostat ty peníze, věděl snad dokonce, kde leží, Podrobně o tom tentokrát mluvit nebudu, neboť se to potom všechno vysvětlí; avšak v čem spočívalo jeho hlavní neštěstí, přece řeknu, byť nejasně, aby bylo možno vzít tyto peníze, které kdesi leží, aby bylo možno mít právo vzít je, bylo by třeba před tím vrátit tři tisíce Kateřině Ivanovně — jinak — »jsem kapesní zloděj, ničema — a nechci začít nový život jako ničema« — rozhodl se Míťa, a proto se odhodlal obrátit třeba celý svět na ruby, bude-li třeba, jen aby mohl odevzdat tři tisíce Kateřině Ivanovně, stůj co stůj a především.

Konečný průběh tohoto rozhodnutí se v něm udal, abych tak řekl, v posledních hodinách jeho života, právě za posledního setkání s

Aljošou dva dni před tím, večer na cestě, potom, kdy Grušeňka urazila Kateřinu Ivanovnu, a Míťa, když se o tom doslechl od Aljoši, se doznal, že je ničema a rozkázal vyříditi to Kateřině Ivanovně, »může-li jí to snad poněkud ulehčit«.

Tedy tehdy, za oné noci, když se rozloučil s bratrem, pocítil v rozechvění, že je lépe dokonce »zabít a oloupit někoho, ale vrátiti dluh Kátě.« »Necht' raději se stanu pro toho zabitého a oloupeného — vrahem a zlodějem, a pro všechny lidi, a do Sibíře půjdu, než abych měl říci Katě pravdu, že jsem ji zradil, že jsem ukradl její peníze a za tyto peníze utekl s Grušeňkou počítí nový život! To nemohu!« Říkal si to se skřípěním zubů a skutečně si někdy představoval, že se to skončí zápalem mozku. Avšak dosud bojoval...

Podivná věc: zdálo by se, že při takovém rozhodnutí mu nezbývalo nic jiného než zoufalství, neboť kde by měl vzíti najednou takové peníze, a ještě k tomu takový otrhanec, jako je on? Avšak přesto stále přece jen doufal, že dostane tyto tři tisíce, že přijdou, sletí k němu, třeba s nebe. To se právě stává těm, kteří, jako Dmitrij Fjodorovič, po celý svůj život dovedou jen utrácet peníze a probíjet dědictví, které dostali zadarmo, ale o tom, jak se peníze vydělávají, nemají ani ponětí. V jeho hlavě se zdvihl nejfantastičtější víchř hned potom, jakmile se předevcírem rozešel s Aljošou, a jeho myšlenky se popletly. A tak se stalo, že začal nejdivočejším podnikem. Ano, právě snad v takové situaci u takových lidí se zdají nejnemožnější a,

nejfantastičtější podniky nejmožnějšími. Rozhodl se náhle zajít ke kupci Samsonovovi, ochránci Grušeňky, a nabídnouti mu jakýsi »plán« a vypůjčiti si od něho na tento »plán« hned značné peníze. O svém plánu s obchodního stanoviska nepochyboval vůbec, pochyboval jen o tom, jak se bude dívati na jeho příchod Samsonov, zda se bude chtít zabývati plánem jen s obchodní stránky.

Ačkoliv Mít'a tohoto kupce znal podle vidění, přece s ním nebyl *znám*. dokonce s ním ani jednou nemluvil. Ale z nějakého důvodu vzniklo v něm už dávno přesvědčení, že ten starý prostopášník, který už měl duši na jazyku, snad se vůbec nebude v této chvíli bránit, zařídí-li si Grušeňka svůj život nějak poctivě a vdá se za »spolehlivého člověka«. A že se nejenom nebude tomu bránit, nýbrž že si toho sám přeje a že k tomu bude působit sám, naskytne-li se příležitost. Snad z nějakých klepů nebo z nějakých výroků Grušeňčiných dospěl k názoru, že stařec by dal jemu přednost před Fjodorem Pavlovičem, kdyby chtěl Grušeňku provdati.

Snad mnohým našim čtenářům se bude zdáti takové spoléhání Dmitrije Fjodoroviče na pomoc a záměr vzít svou nevěstu, tak říkajíc, z rukou jejího protektora, příliš hrubým a málo vybíravým. Mohu jen poznamenati, že Grušeňčina minulost zdála se Mít'ovi něčím, co už je definitivně skončeno. Díval se na tuto minulost s nekonečnou soustrastí, a rozhodl se se vším ohněm své vášně, že když Grušeňka řekne, že ho miluje a že se za něho provdá, že v tom okamžiku začne žít docela nová Grušeňka a zároveň s ní i docela

nový Dmitrij Fjodorovič beze všech vad a neřestí a jenom s ctnostmi. Že si navzájem odpustí a že začnou život úplně znova.

Pokud se týká Kuzmy Samsonova, pokládal jeho úlohu v onom minulém, úplně již zapomenutém životu Grušeňčině za osudnou, pokládal ho za člověka, kterého nikdy nemilovala a který hlavně už je »minulý«, patří minulosti, takže už teď vlastně vůbec neexistuje. A kromě toho nemohl ho Mít'a nyní pokládati ani za člověka, protože všichni a každý ve městě věděl, že je to jen nemocná zřícenina, která má ke Grušeňce vztahy, abychom tak řekli, jenom otcovské, prostě docela jiné, než dříve, a že už je tomu tak dávno, už téměř rok.

V každém případě bylo v tom všem se strany Mít'ovy mnoho prostoduchosti, neboť při všech svých neřestech byl Mít'a člověk velice naivní. Pro tuto svou prostodušnost byl ostatně také *vážně* přesvědčen, že starý Kuzma, chystající se odejít na onen svět, pociťuje upřímné pokání za to, co s Grušeňkou udělal, a že Grušeňka nemá teď oddanějšího ochránce a přítele nad tohoto neškodného už dědečka.

Druhého dne po rozhovoru s Aljošou na poli, po kterém Mít'a téměř celou noc nespál, přišel kolem deseti hodin ráno do domu Samsonových a dal se ohlásiti. Tento dům byl starý, zachmuřený, velmi rozložitý, patrový, s nádvorními budovami a křídlem. V přízemí bydleli dva ženatí synové Samsonova s rodinami, jeho velmi stará sestra a neprovdaná dcera. V křídle bydleli dva jeho příručí, z nichž jeden měl také velikou rodinu. Děti i příručí tísnil se ve svých

bytech, ale v patře bydlel stařec sám a nedovoľoval ani dceři, aby u něho bydlela, dceři, která za ním chodila a která v určitých hodinách, ale také, když se starci zachtělo a zavolał ji, musela pokaždě k němu běhati po schodech, ač dávno trpěla záduchou. Toto »patro« sestávalo z mnoha velikých parádních pokojů, které byly zařizeny podle starého kupeckého zvyku, s dlouhými, nudnými řadami nemotorných křesel a židlí z červeného dřeva podle Stěn, s křišťálovými lustry, které byly potaženy, aby se na ně neprášilo, a s ohromnými zrcadly v mezistěnách.

Všechny tyto pokoje byly úplně prázdné a neobydlené, protože nemocný stařec civěl jenom v jediném pokojíku, v odlehlé své maličké ložnici, kde mu posluhovala staříčká služka s vlasy v šátku, a »hoch«, který bydlil v předsíni, na lavičce. Stařec, protože měl oteklé nohy, téměř už vůbec nemohl chodit a jenom zřídka se zvedal se svého koženého křesla, a stařena, která ho držela pod pažím, provedla ho sem a tam po světnici. Byl přísný a nemluvný také se stařenou.

Když mu vyřídili, že přišel »kapitán«, ihned poručil, aby řekli, že není doma. Ale Mít'a naléhal a dal se ohlásiti po druhé. Kuzma Kuzmič se podrobně vyptal chlapce, jak vypadá, není-li opilý a nekřičí-li. A když dostal odpověď, že je »střízlivý, ale nechce odejít«, stařec znovu vzkázal, že nepřijímá. Tu Mít'a, který to všechno předvídal a schválně vzal s sebou papír a tužku, napsal zřetelně na útržku papíru jediný řádek: »V nejnutnější věci, blízce se

týkající Agraferny Aleksandrovny«, a poslal to stařečkovi. Stařík se poněkud zamyslel a potom rozkázal chlapci, aby návštěvníka uvedl do sálu, a mladšímu synu vzkázal po stařeně, aby ihned k němu přišel nahoru. Tento mladší syn, vysoký dvanáct veršků a úžasně silný, který se holil a oblékal se po německu (starý Samsonov chodil v kaftanu a s plnovousem), objevil se ihned a beze slova. Všichni se před otcem třásli. Otec zavolal tohoto mladíka ne snad ze strachu před kapitánem, neboť neměl bojácnou povahu, ale jen tak pro každý případ, spíše aby měl svědka. V doprovodu syna, který ho vzal pod *pažím*, a chlapce, posléze veplul do sálu. Je možno se domýšlet, že i on pocíťoval dosti silnou zvědavost.

Sál, ve kterém čekal Mít'a, byl ohromný, zasmušilý, tísnivý pokoj s dvěma řadami oken nad sebou, s galerií, s »mramorovanými« stěnami a s třemi ohromnými křišťálovými lustry, potaženými látkou. Mít'a seděl na židli vedle dveří a s nervosní netrpělivostí čekal na svůj osud. Když se stařec objevil u protějších dveří asi na deset sažňů od místa, kde seděl Mít'a, tu Karamazov pojednou vyskočil a svými tvrdými, vojenskými, metrovými kroky mu šel vstříc. Mít'a byl oblečen slušně, měl upjatý kabát, kulatý klobouk v ruce a černé rukavičky, právě tak, jak byl oblečen před třemi dny v klášteře u starce při rodinném shledání s Fjodorem Pavlovičem a s bratry. Stařík ho vyčkával vážně a přísně, ve stoje, a Mít'a ihned pocítil, jak ho celého prohlédl, ještě než k němu přistoupil. Mít'u neobyčejně překvapilo také, jak obličej Kuzmy Kuzmiče za poslední dobu

neobyčejně otekl: spodní ret, beztoho tlustý, vypadal teď jako nějaký převislý koláč.

Uklonil se hostu vážně a mlčky, ukázal mu na křeslo vedle divanu a zvolna, opíraje se o paži synovu a chorobně chrchlaje, začal si usedati proti Mít'ovi na divan, takže Mít'a, když viděl bolestnou jeho námahu, ihned pocítil ve svém srdci lítost a delikátní stud za svou nynější nicotnost před tak vážnou osobností, kterou znepokojil.

— Co si, pane, ode mne přejete? — řekl posléze zvolna, důrazně, ale uctivě stařec, když si usedl.

Mít'a sebou trhl, chtěl vyskočit, ale opět si usedl. Potom začal hned mluvit hlasitě, rychle, nervosně, gestikuluje a jsa zřejmě velmi vzrušen. Bylo vidět, že tento člověk došel až k nejzazší mezi — je ztracen a hledá poslední východ, ale nezdaří-li se to, snad rovnou skočí do vody. Bez' pochyby stařec Samsonov to všechno pochopil v jediném okamžiku, byt i jeho tvář byla stále nezměněna a chladná jako socha.

— Vysoce vážený Kuzmo Kuzmiči, jistě jste ráčil už slyšet o mých sporech s otcem, Fjodorem Pavlovičem Karamazovem, který mne oloupil o dědictví po mé vlastní matce... takže už o tom štěbetá celé město, protože tady... štěbetají všichni o tom, do čeho jim nic není... A kromě toho... mohl jste se to dozvědět i od Grušeňky... promiňte: od Agrafeny Aleksandrovny... od velmi vážené Agrafeny Aleksandrovny... — tak nějak chtěl začít Mít'a, ale zakoktal se už po prvních slovech. Neuvedeme zde doslova celou jeho řeč, ale

podáme zde jenom její osnovu. Prý jde o to, že on, Mít'a, se »naschvál radil« s advokátem v gubernském městě, — »se znamenitým advokátem, Kuzmo Kuzmiči, Pavlem Pavlovičem Korněplodovem, jistě jste už o něm ráčil slyšet... Je to znamenitá hlava, rozum má jako státník... vás také zná... vyslovoval se o vás velmi krásně«... — zakoktal se Mít'a po druhé. Ale jeho klopýtání v řeči ho nezdržovalo, ihned přes ně přeskakoval a dostával se stále dále a dále. Ten starý Korněplodov, když se na všechno podrobně vyptal a prohlédl dokumenty, které mu Mít'a mohl předložit (o dokumentech se Mít'a vyslovil nejasně a v tomto místu zvláště chvátal), vyjádřil se prý, že pokud se týká vesnice Čermašně, která by mu prý skutečně měla po matce patřit, bylo by možno začít proces a tím zasadit ránu nestoudnému starci... »protože nejsou všechny dveře zavřeny a spravedlnost ví, kudy má prolézt.« Krátce — byla by naděje dokonce tak na šest tisíc, jež Fjodor Pavlovič bude muset ještě doplatit, snad i na sedm, protože celá Čermašla nestojí méně než dvacet pět tisíc, totiž jistě dvacet osm, — »třicet, třicet, Kuzmo Kuzmiči, a já, představte si, jsem od toho krutého člověka nedostal ani sedmnáct.«

— A tak tedy jsem tenkrát od toho upustil, protože to se soudy nedovedu, ale když jsem sem přijel, byl jsem překvapen protižalobou (zde se Mít'a opět popletl a opět pořádně přeskočil): a tak neráčil byste, vážený Kuzmo Kuzmiči, vzít na sebe všechna má práva proti tomu vyvrheli, a zaplatiti mi za ně jenom tři tisíce... vždyť určité

nemůžete prohrát, dávám vám na to slovo, čestné slovo, a docela naopak, můžete získat asi šest, sedm tisíc místo tří... ale hlavní věc je, kdyby to mohlo být skončeno ještě dnes. »Dám vám to u notáře nebo kde bude třeba... krátce, jsem připraven na všechno, dám vám všechny dokumenty, které potřebujete, všechno podepíšu... a mohli bychom tu listinu' hned tady napsat, že by to bylo možné, kdyby to bylo jen možné, tak bychom hned ráno dnes... dal byste mi ty tři tisíce... kdo pak je v našem městečku takový kapitalista jako vy... a tím byste mne zachránil od... krátce, spasil byste mou ubohou hlavu pro ušlechtilější věc, pro nejvznešenější věc, můžeme-li tak říci... neboť chovám velmi ušlechtilé pocity ke známé dámě, kterou velmi dobře znáte, a o kterou se otcovsky staráte. A chcete-li, srazili se tu tři lidé hlavami, neboť osud — to je hrůza, Kuzmo Kuzmiči. Realismus, Kuzmo Kuzmiči, realismus! A protože vás už je třeba dávno vyloučit, pak tu zůstaly dvě hlavy, jak jsem to vyslovil snad nepěkně, nejsem spisovatel. Totiž jedna hlava moje a druhá — toho vyvrhele. A tak si tedy vyberte: buď já nebo vyvrhel. Všechno je teď ve vašich rukou — tři osudy a dva losy... odpusťte, zmýlil jsem se, ale rozumíte mi... vidím to na vašich vážených očích, že jste mi porozuměl... neporozuměl-li jste, pak nezbývá, než ještě dnes skočit do vody. Tak!«

Mířa přerušil svou hloupou řeč tímto »tak« a vyskočiv s místa, čekal odpověď na svůj nesmyslný návrh. S poslední větou náhle a beznadějně pocítil, že všechno prasklo, a hlavně že nažvanil hroznou

hloupost. »To je divné, když jsem sem šel, zdálo se mi všechno v pořádku a nyní jsem řekl takový nesmysl!« kmitlo se mu náhle beznadějně hlavou. Po celou dobu, kdy Mít'a mluvil, seděl stařec ani se nehýbaje a pozoroval ho s ledovým výrazem v očích. Pak ho nechal Kuzma Kuzmič asi minutu čekat a řekl posléze nejrozhodnějším a neútěšným tónem:

— Promiňte, takovými věcmi se nezabývám. Mít'a náhle pocítil, že se mu podlamují nohy.

— Co si nyní počnu, Kuzmo Kuzmiči, — zabrebtal, nutě se do úsměvu, — vždyť nyní jsem ztracen, jak myslíte?

— Promiňte...

Mít'a stále stál a stále se díval nehybně a upřeně, náhle však pozoroval, že cosi v tváři starcově se hnulo. Zachvěl se.

— Víte, pane, nám se, takové věci nehodí, — pomalu se rozpovídal stařec, — budou z toho soudy, advokáti, to je holé neštěstí! Avšak chcete-li, je tu jeden člověk, obraťte se na něho...

— Bože můj, kdo je to?... probouzíte mne znovu k životu, Kuzmo Kuzmiči, — zakoktal se pojednou Mít'a.

— Ten člověk není zdejší a není zde. Má tedy obchodní věc, obchoduje dřívím, říkají mu Čmuchač. Už skoro celý rok smlouvá o háj s Fjodorem Pavlovičem v Čermašni, ale rozcházejí se v ceně, možná, že jste o tom slyšel. Právě nyní sem přijel opět a bydlí nyní u Iljinského popa, je to asi dvanáct verst od stanice Volové, ve vesnici Iljinsku. Psal mi o té věci sem, to jest o tom hájku, žádal mne o radu.

Fjodor Pavlovič chtěl k němu sám zajeti. Takže kdybyste předešel Fjodora Pavloviče a nabídl Čmuchalovi totéž, o čem jste mi řekl, snad byste se dohodli.

— Geniální myšlenka! — přerušil ho nadšeně Mít'a, — tu je právě on, to se mu právě hodí! Smlouvá, žádají od něho drahou cenu a tu právě obdrží dokument na týž majetek, chachacha! — A Mít'a se náhle zasmál svým krátkým, dřevěným smíchem, úplně neočekávaně, takže Samsonov dokonce trhl hlavou.

— Jak bych vám měl poděkovati, Kuzmo Kuzmiči, — zářil Mít'a.

— Ale to nic není, — sklopil hlavu Samsonov.

— Ale vy nevíte, že jste mne zachránil, ó, táhla mne k vám předtucha... tak tedy u toho popa!

— Ale to nestojí ani za řeč.

— Spěchám a letím, zneužil jsem vašeho zdraví. Nezapomenu vám to na věky. Říká vám to ruský člověk, Kuzmo Kuzmiči, r— ruský člověk!

— No.

Mít'a se chystal uchopiti starce za ruku, aby mu jí potřásl, ale cosi zlostného se zablesklo v očích starcových. Mít'a odtáhl ruku, ale ihned si vyčetl podezřívavost. »To je asi unaven«... mihlo se mu hlavou.

— Pro ni! Pro ni, Kuzmo Kuzmiči! Chápete, že je to pro ni! — zvolal náhle na celou síň, uklonil se, prudce se obrátil a týmiž

rychlými, dlouhými kroky, neohlížeje se, mířil k východu. Třásl se nadšením.

»Vždyť všechno již bylo ztraceno a náhle anděl strážce mne spasil,« říkal si, »vždyť když takový obchodník, jako tento stařec (šlechtný stařec a jaká vznešená postava) mi ukázal cestu, tak tedy... tak tedy ovšem jsem to vyhrál. Nyní poletím. Do noci se vrátím, v noci se vrátím a věc je vyhrána. Což by se mi tento stařec vysmíval?« — tak uvažoval Mít'a, když kráčel do svého bytu a ovšem jinak si to jeho rozum nemohl představit, to jest: bud praktická rada (od takového obchodníka) — se znalostí věcí, se znalostí tohoto Čmucha (podivné jméno!), nebo — se mu stařec vysmívá! Běda! Poslední myšlenka byla úplně správná. Potom, po dlouhé době, když se již přihodila celá katastrofa, se stařec Samsonov sám přiznal, směje se, že se tehdy vysmál »kapitánovi«. Byl to zlostný, chladný a vysměvačný člověk a kromě toho s chorobnými antipatiemi. Nadšený vzhled kapitána, hloupé přesvědčení tohoto »fajera a marnotratníka«, že on, Samsonov, může nalítnouti na takový nesmysl, jako jeho »plán«, snad pocit žárlivosti ke Grušeňce, v jejímž jménu tento »šibeníčník« k němu přišel s takovým nesmyslem pro peníze, nevím, co právě přimělo tehdy starce, ale v onom okamžiku, když stál před ním Mít'a, cíťe, že se mu podlamují nohy a bezmocně volá, že je ztracen — v oné minutě se na něho podíval stařec s nekonečnou zlostí a usmyslil si ztropiti si z něho žert.

Když Mít'a vyšel, Kuzma Kuzmič, bledý zlostí, obrátil se k synovi a rozkázal mu, aby učinil opatření, aby nadále se tento otrhanec tady ani nohou neukázal a aby nebyl vpuštěn do domu, jinak...

Nedořekl, čím vyhrožoval, ale dokonce i syn, jenž často viděl jeho hněv, se zachvěl strachem. Celou hodinu potom se ještě stařec třásl zlostí a večer onemocněl a poslal pro lékaře.

II. ČMUCHAL.

A tak bylo třeba »zapřahat koně«, ale nebylo peněz na cestu, to jest zbyly mu sice dvě dvacetikopějky, ale to bylo všechno, co mu zůstalo po tolika letech dřívějšího blahobytu!

Avšak měl doma staré stříbrné hodiny, které již dávno nešly. Sebral je a donesl je k židovi hodináři, který měl krámek na bazaru. Ten mu dal za ně šest rublů. »Ani to jsem neočekával!« — zvolal nadšený Mít'a (stále byl v nadšení), vzal svých šest rublů a běžel domů.

Doma si ještě vypůjčil tři ruble od domácích, kteří mu je půjčili s radostí, ačkoliv mu půjčovali poslední peníze, tak ho měli rádi. Mít'a ve svém nadšeném stavu jim sdělil ihned, že se rozhodl jeho osud a vypravoval jim, samozřejmě hrozně spěchaje, téměř svůj celý »plán«, který právě nabídl Samsonovovi, dále Samsonovovu radu, své budoucí naděje a tak dále a tak dále. Domácí, kteří již před tím byli zasvěceni do jeho mnohých tajemství, dívali se na něho jako na svého člověka a vůbec ne jako na hrdého pána. Když dal tímto způsobem dohromady devět rublů, poslal Mít'a pro poštovské koně do stanice Volové.

A tak se zachoval v paměti a vyšel najevo fakt, že »den před jistou událostí v poledne neměl Mít'a ani kopejky a aby si obstaral peníze, prodal hodinky a vypůjčil si tři ruble, u domácích a to všechno za přítomnosti svědků«.

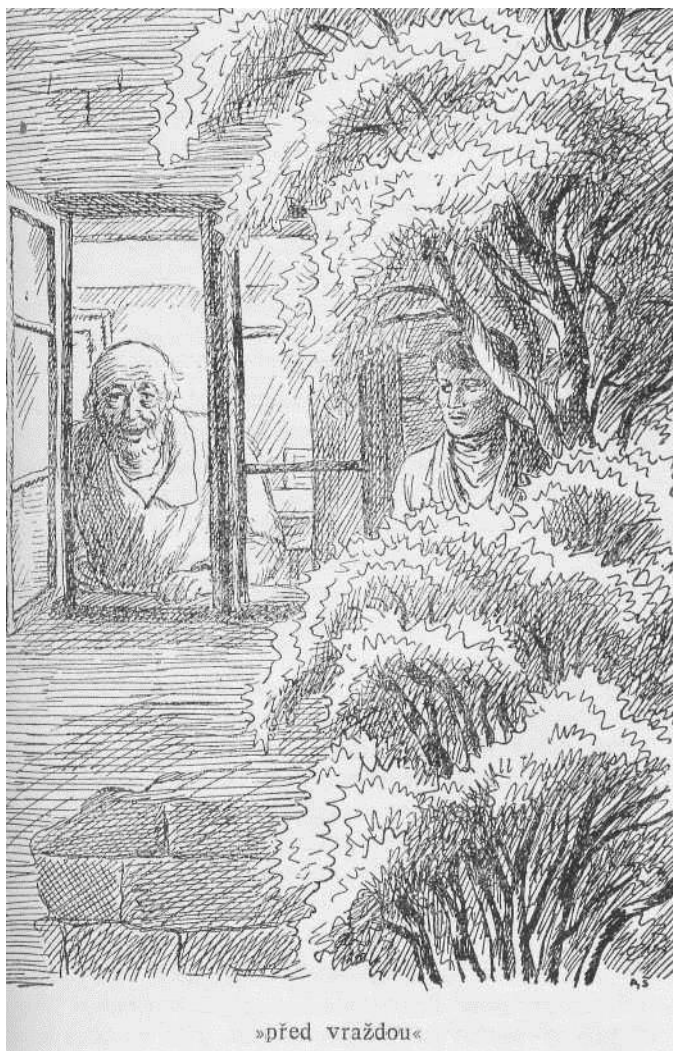
Zdůrazňuji tento fakt předem; později se vysvětlí, proč tak činím.

Když Mít'a dojel do stanice Volové, ačkoliv září! radostnou předtuchou, že konečně skončí a rozplete »všechny tyto věci«, přece se chvěl strachem: co se stane nyní s Grušeňkou za jeho nepřítomnosti? Nu, což rozhodne-li se právě dnes přece jen odejít k Fjodoru Pavloviči? Proto odejel, aniž jí řekl slova; poručil domácím, aby nikomu neříkali, kam odejel, bude-li se na to někdo ptát. »Určitě, jistě se dnes k večeru musím vrátit«, opakoval si, třesa se ve voze. »A tohoto Čmuchala budu musít přivléci sem... abychom tu smlouvu mohli uzavřít«... snil, tak snil, až se mu srdce svíralo. Avšak běda těmto snům, nebylo souzeno, aby se naplnily »podle plámu.

Především se opozdil, poněvadž ze stanice Volové jel *do* vsi polními cestami. Úvozy to nebylo dvanáct, nýbrž osmnáct verst. Za druhé nezastal doma iljinského popa, neboť ten odejel do sousední vesnice. Než ho tam našel Mít'a, který se vypravil do této vesnice stále ještě s těmito již sedřenými koňmi, nastala již noc.

Pop, nesmělý a laskavý člověk, vysvětlil mu okamžitě, že tento čmuchal, ačkoliv u něho bydlí od počátku, jest nyní ve vesnici Suchém a že tam nocuje u lesníka v hájovně, protože tam má obchody s dřívím. Na snažnou prosbu Mít'ovu, aby ho dovedl k Čmuchalovi ještě teď a »tím, tak říkajíc, aby ho spasil«, pop, ačkoliv byl s počátku na rozpacích, přece konečně svolil, že ho doprovodí do Suchého, bezpochyby pocítil zvědavost; ale na neštěstí poradil mu jít pěšky, protože je to nějaká versta »s trochou«. Mít'a samozřejmě

s tím souhlasil a kráčel svými metrovými kroky tak, že ubohý pop za ním téměř běžel. Byl to docela ne starý

a velmi opatrný človíček. Mít'a s ním hned počal mluvit o svých plánech, srdečně, nervosně žádal od něho radu ohledný čmuchala a

mluvil do něho po celou cestu. Pop poslouchal pozorné, ale radil málo. Na Mít'ovy otázky odpovídal vyhýbavě: »Nevím, och nevím, jak pak bych to věděl« a tak dále.

Když Mít'a počal mluvit o svých sporech s otcem o dědictví, tu se pop dokonce polekal, protože byl nějak na Fjodoru Pavlovičovi závislý. S údivem ostatně se vyptává!, proč říká tomuto Gorstkinovi, obchodníku s dřívím, čmuchal a vysvětlil potom Mít'ovi, že tento obchodník je skutečně Čmuchal, ačkoli není Čmuchal, protože se urazí, když se mu takto říká a že je třeba mu říkati Gorstkin, »jinak s ním nic nesvedete, dokonce vás ani nebude poslouchat«, dodal pop. Mít'a se poněkud podivil a vysvětlil, že mu to tak říkal sám Samsonov. Když pop uslyšel o této okolnosti, ihned převedl řeč na jiný předmět, ačkoli by byl učinil dobře, kdyby byl ihned vysvětlil Dmitriji Fjodoroviči svůj dohad: že poslal-li ho sám Samsonov k tomu mužíkovi, jakožto k Čmuchalovi, tak snad to učinil ze žertu, nebo tu není něco v pořádku.

Avšak Mít'a neměl kdy, aby si všiml »takových maličností«. Spěchal, kráčel a teprve když přišel do Suchého, dovtípil se, že urazili nikoli verstu nebo půl druhé versty, nýbrž bezpochyby tři, zamrzelo ho to, ale neřekl nic. Vešli do hájovny. Lesník, popův známý, žil v jedné polovině hájovny a v druhé, lepší polovině, se ubytoval Gorškin.

Vešli do této čisté světnice a rozsvítili lojovou svíčku. Světnice byla hodně přetopena. Na sosnovém stole stál vyhaslý samovar,

podnos s číškami, dopitá láhev rumu, ne zcela dopitá láhev vodky a zbytky pšeničného chleba. Host ležel natažen na lavici, pod hlavou měl místo polštáře sbalené šaty a opile chrápal. Mít'a byl na rozpacích. »Ovšem, je třeba ho probudit: má věc je velmi vážná, tak jsem sem pospíchal a chci se ještě dnes vrátit«, uvažoval s obavou'; ale pop a hajný stáli mlčky, nevyjadřující svého názoru. Mít'a přistoupil k spícímu a začal ho energicky budit sám, ale spáče se neprobouzel. »Je opilý«, pomyslně si Mít'a, »co mám dělat, bože, co mám dělat!« Pojednou se strašnou netrpělivostí začal tahat spáče za ruce, za nohy, točit mu hlavou, zvedat ho a usazovat na lavici, a přece po velmi dlouhém úsilí docílil jenom to, že Čmuchar začal ošklivě brčet a pořádně nadávat, ač slova pronášel dosti nejasně.

— Ne, nechtě to, raději počkejte, — řekl posléze pop, — protože, jak je vidět, není schopen...

— Pil celý den, — podotkl hajný.

— Bože! — vykřikoval Mít'a, — kdybyste jen věděli, jak ho potřebuji a jak jsem zoufalý!

— Nechtě ho, lip uděláte, když počkáte do rána, — opakoval pop.

— Do rána? Kde pak, to není možné! — a v zoufalství div se zase nevrhl na opilce, aby ho budil, ale hned se zarazil, pochopiv celou neúčinnost svého úsilí. Pop mlčel, rozespálý hajný se mračil.

— Jaké strašné tragedie připravuje lidem realismus! — řekl Mít'a v úplném zoufalství; pot se mu lil s tváře. Pop využil příhodného okamžiku a velmi rozumně vyložil, že i kdyby se podařilo spáče

probudit, že by přece nebylo možno s ním začít nějaký rozhovor, protože je opilý a »vy máte věc vážnou, tak bude lépe, když to necháte na ráno... Mít'a rozhodil rukama a souhlasil.

— Otče, zůstanu zde při svíče a budu čekat na příhodnou chvíli. Až se vzbudí, hned začnu... Za svíčku ti zaplatím, — obrátil se k hajnému, — za nocleh také, budeš mít „památku na Dmitrije Karamazova. Jenom nevím, co bychom udělali s vámi, otče: kam si lehnete?

— Ale ne, já se Vrátím domů. Dojedu tady na jeho kobylce, — ukázal na hajného. — Za tím sbohem, přeju vám, aby se vám všechno podařilo.

Tak se také stalo. Pop odejel na kobylce, raduje se, že se přece konečně zbavil Míti, ale při tom stále ještě nedůvěřivě pokyvoval hlavou a přemýšlel, nebylo-li třeba hned zítra a včas uvědomit o tom zajímavém případě dobrodince Fjodora Pavloviče, »a kdyby se to dozvěděl pozdě, rozzlobí se a já ztratím jeho přízeň«.

Hajný se poškrábal za ušima a odebral se mlčky do své světnice. Mít'a usedl na lavičku, aby čekal, jak řekl, na vhodný okamžik. Hluboký smutek zalehl jeho duši jako těžký mrak. Hluboký, strašný smutek! Seděl, myslel, ale nemohl nic vymyslet. Svíčka mdle plápolala, skřípal cvrček, v přetopeném pokoji začlo být nesnesitelné horko. Pojednou se mu představila zahrada, cestička v zahradě, k otcovi v domě se tajemně otvírají dveře a do dveří vklouzává Grušeňka... Vyskočil s lavice.

— Tragedie! — řekl, skřípaje zuby. Mechanicky přistoupil ke spáči a začal prohlížet jeho tvář. Byl to hubený, ještě ne starý mužík, s velmi dlouhým obličejem, s rusými kučerami a s dlouhou tenoučkou zrzavou bradkou, v kartounové košili a v černé vestě, z jejíž kapsy vyhledal řetízek stříbrných hodinek.

Mít'a pohlížel na tuto tvář s hroznou nenávistí a z nijakého důvodu mu bylo protivné, že je kučeravý. Ale nejvíc, nesnesitelně ho uráželo, že on, Mít'a, stojí nad ním se svou neodkladnou věcí, pro kterou tolik obětoval, tolik opustil a tenhle darmožrout, »na kterém závisí teď všechen můj osud, chrápe zde jakoby nic, jakoby spadl s měsíce«.

— Och, ironie osudu! — vykřikl Mít'a a pojednou, ztrativ hlavu, vrhl se opět na opilého mužíka, aby ho probudil. Budil ho s jakýmsi vztekem, trhal ho, strkal do něho, dokonce ho bil, ale když se usilovně namáhal asi pět minut a zase ničeho nedocílil, v malomocné zoufalosti se vrátil na svou lavičku a usedl.

Je to hloupé, hloupé! — křičel Mít'a, — a... jak je to všechno nečestné! — dodal pojednou z nějakého důvodu. Začala ho strašně bolet hlava: »Což toho mám nechat? Vůbec odejet«, kmitlo se mu v mysli. »Ne, počkám do rána, schválně tady zůstanu, schválně! Proč bych sem byl příjížděl? A vždyť bych neměl ani čím odejet, jak bych teď odsud odejel, och, to je nesmysl!«

Ale hlava mu bolela stále více a více. Seděl nehnutě a ani nevěděl, jak začal dřímat, a pojednou usnul v sedě. Bezpochyby spal asi dvě

hodiny nebo více. Vzbudil se nesnesitelnou bolestí hlavy, nesnesitelnou tak, že div nekřičel. Ve spáncích mu bušila krev, hlava ho bolela; když se vzbudil, ještě dlouho nemohl přijít k sobě a nemohl si uvědomit, co se to s ním vlastně stalo. Posléze mu napadlo, že přetopená světnice se naplnila plyny z pece a že snad mohl umřít. Ale opilý mužik stále ležel a chrápal; svíčka už dohořívala a zhasínala.

Mít'a vykřikl a vrhl se, vrávoraje, přes síň do světnice hajného. Hajný se brzo probudil, ale když porozuměl, že druhá světnice je naplněna plynem, šel učinit, co bylo třeba, ale zprávu přijal ku podivu lhostejně, což Mít'u urazilo a překvapilo.

— Ale vždyť umřel, umřel, co potom... co potom? — vykřikoval Mít'a téměř bez sebe.

Otevřeli dvěře, otevřeli okno a dvířka do komína. Mít'a vytáhl z předsíně vědro s vodou, nejdříve si namočil hlavu do vody, a pak, když našel jakýsi hadr, namočil jej. do vody a dal na hlavu Čmuchalovi. Lesník se stále choval k celé události jaksi pohrdavě a otevřev okno, řekl pochmurně;

— No, to se spraví, — a šel si opět lehnout, zanechav

Mít'ovi rozsvícenou železnou lucernu. Mít'a se trápil s poloudušeným opilcem půl hodiny, stále mu namáčel hlavu a myslil již vážně, že nebude spát celou noc, ale unaven sedl si na okamžik, aby si trochu odpočinul a okamžitě zavřel oči, pak nevědomky se roztáhl na lavici a usnul jako zabitý.

Probudil se hrozně pozdě. Bylo již asi devět hodin ráno. Slunce pálilo prudce do dvou oken hájovny. Včerejší kučeravý mužík seděl na lavici, oblečen v dlouhý kabát. Stál před ním nový samovar a nová láhev kořalky. Stará včerejší byla již vypita a nová již vyprázdněna víc než na polovinu. Mít'a vyskočil a okamžitě se dovtípl, že prokletý mužík je zase opilý, opilý jako dřevo, opilý na celý den. Díval se na něho okamžik, vypouliv oči. Mužík se díval na něho mlčky a lstivě, s jakýmsi urážlivým klidem, dokonce s jakousi pohrdlivou vypínavostí, jak se zdálo Mít'ovi. Přiskočil k němu.

— Dovolte, víte... já... vy, bezpochyby jste slyšel od zdejšího lesníka; jsem poručík Dmitrij Karamazov, syn starého Karamazova, s kterým se smlouváte o háj...

— To zase lžeš! — náhle pevně a klidně odsekl mužík.

— Jak to, že lžu? Fjodora Pavloviče přece znáte?

— Žádného tvého Fjodora Pavloviče nechci znát, — jaksí ztěžka obraceje jazyk, řekl mužík.

— Vždyť se s ním smlouváte o les; vzbud'te se, vzpamatujte se. Iljinský otec Pavel mne sem přivedl... psal jste Samsonovi a on mně k vám poslal... — zajíkal se Mít'a.

— Lžeš! — odsekl opět Čmuchal. Mít'ovi se podlamovaly nohy.

— Prosím vás pro boha, vždyť to není žert! Možná, že jste opilý, ale vždyť přece můžete chápat, mluvit... jinak... jinak já nic nechápu!

— Ty jsi barvíř!— Ale prosím vás, já jsem Karamazov, Dmitrij Karamazov. Mám pro vás návrh... výhodný návrh... úplně výhodný... Právě o hájku.

Mužík si důležitě pohladil bradu.

— Ne, ty jsi vzal ode mne práci a ukázalo se, že jsi ničema. Ty jsi ničema!

— Ujišťuji vás, že se mýlíte!— lomil v zoufalství rukama Mít'a. Mužík si stále hladil bradu a náhle zahmouřil snivě oči. '

— Ne, ty mi ukaž tohle: ukaž mi takový zákon, podle kterého by bylo dovoleno provádět darebáctví, slyšíš! Jsi ničema, chápeš to?

Mít'a zamračen odstoupil a náhle jako by ho »něco praštilo do čela«, jak se sám potom vyjádřil. V jediném okamžiku se jeho rozum jaksi rozzářil, »vzplanula pochodeň a já jsem všechno vystihl«. Stál jako zdřevěnělý, nechápaje, jak mohl on, člověk přece rozumný, se dáti zlákat takovou hloupostí, zamotati se do takového dobrodružství a téměř celý den a noc se tahati s tímto čmuchalem, navlhčovati mu hlavu... »Nu, vždyť ten člověk je opilý, opilý jako dřevo a bude pít v jednom rázu ještě týden — nač mám tady čekat a což poslal-li mne Samsonov sem schválně? A což když ona... O bože, co jsem to natropil!«...

Mužík seděl, díval se na něho a posmíval se. Kdyby to bylo jindy, byl by možná Mít'a zabil ve zlosti tohoto hlupáka, ale nyní sám byl slab, jako dítě. Tiše přistoupil k lavici, vzal si svrchník, mlčky si jej oblékl a vyšel ze světnice. V druhé světnici nenašel lesníka, nikdo

tam nebyl. Vytáhl z kapsy padesát kopejek drobných a položil je na stůl, za nocleh, za svíčku a za to, že ho obtěžoval.

Když vyšel z hájovny, uviděl, že kolem je jen les a nic více. Šel nazdařbůh, nepamatuje se, ani kam by měl zahrnout z hájovny — napravo nebo nalevo; včera v noci, když sem spěchal s popem, si nevšiml cesty. V jeho duši nebylo žádné msty,' dokonce ani ne k Samsonovovi. Kráčet po úzké lesní stezce bezmyšlenkovitě, roztržitě, se »ztracenou ideí« a vůbec se nestaraje, kam jde. Mohlo ho přemoci každé dítě, tak oslábl náhle na duši a na těle. Posléze se přece jaksi dostal z lesa: uviděl náhle pokosená holá pole v nepřehledném prostranství: »Jaká zoufalost, jaká smrt je kolem!« opakoval si, stále kráčeje ku předu a ku předu.

Zachránili ho lidé, kteří tudy jeli: kočí vezl úvozem jakéhosi stařečka kupce. Když se přiblížili k Mít'ovi, ptal se jich na cestu a ukázalo se, že jedou také do Volové. Počali s ním hovořiti a usadili Mít'u do vozu. Za tři hodiny přijeli. Ve Volové objednal ihned Mít'a poštovské koně do města a pojednou si uvědomil, že je strašně hladov. Než byli zapraženi koně, usmažili mu vaječnou omeletu. Snědl ji za okamžik celou, snědl celou velikou skývu chleba, snědl salám a vypil tři sklenky vody. Když se občerstvil ihned se vzmužil a v duši se mu též vyjasnilo.

Cestou jen letěl, pobízel kočího a náhle si utvořil nový, a již »nezměnitelný plán«, jak by mohl obdržet ještě dnes do večera »ty prokleté peníze«.

»A když si člověk pomyslí, jenom pomyslí, že pro tyto nepatrné tři tisíce může být zahuben osud člověka!« zvolal pohrdavě. »Dnes se rozhodnu!... Kdyby nebylo jen té stálé myšlenky na Grušeňku, na to, nepříhodilo-li se s ní něco, tu bych byl možná opět úplně veselý.« Avšak tato myšlenka se zabodávala každou minutu do jeho duše, jako ostrý nůž. Posléze přijeli a Míťa ihned běžel ke Grušeňkou.

III. ZLATÉ DOLY.

Byla to právě ona Mít'ova návštěva, o které Grušeňka vyprávěla Rakitinovi s takovým strachem. Čekala tenkrát na svou »depeši« a byla velmi ráda, že Mít'a nepřišel ani včera, ani dnes a doufala, že snad bůh dá a nepřijde do jejího odjezdu, a pojednou se náhle přihnul.

Co bylo dál, už víme: aby se ho zbavila, honem ho přemluvila, aby ji doprovodil ke Kuzmovi Samsonovi, kam nezbytně musela prý jít »počítat peníze«, a když ji Mít'a ihned doprovodil, musel jí při rozloučení u Kuzmova domu slíbit, že ji přijde ve dvanáct hodin naproti, aby ji doprovodil domů.

Míra byl tomuto rozvrhu také rád: »bude sedět tedy u Kuzmy, nepůjde k Fjodoru Pavlovičovi... jenom nelže-li«, ihned dodal. Ale myslel, že nelhala.

Byl žárlivec toho druhu, který, když se musí rozloučit s milovanou ženou, ihned si vymyslí bůhví jaké hrůzy o tom, co se s ní děje a jak ho »podvádí«, ale když k ní opět přiběhne, vysílený, zničený, nadobro přesvědčený, že mu už docela jistě byla nevěrná, při prvním pohledu na její tvář, na smějící se, veselý a laskavý obličej té ženy, okamžitě pookřává na duchu, ihned ztrácí všechno podezření a s radostným studem kára sám sebe za žárlivost.

Když doprovodil Grušeňku, pospíchal domů. Och, dnes musel toho ještě tolik udělat! Ale přece se mu ulehčilo. »Jenom by bylo třeba pokud možno nejrychleji dozvědět se od Smerďakova, nestalo-

li se tam včera večer něco, nepřišla-li, nedej bůh, k Fjodorovi Pavlovičovi!« proběhlo mu hlavou Takže ještě ani nedoběhl domů a žárlivost už zase začala hryzat v jeho nepokojném srdci.

Žárlivost! »Otello není žárlivý, je důvěřivý«, poznamenal Puškin a už tato poznámka svědčí o neobyčejné hloubce ducha našeho velikého básníka. Otello má prostě zdrcenou duši a zakalil se všechen jeho názor na svět, protože zahynul jeho ideál. Ale Otello nezačíná se ukryvat, špehovat, slídit: je důvěřivý. Naopak museli ho přivádět na stopu, přistrkovat, rozpalovat s neobyčejným úsilím, aby mu nevěra vůbec napadla.

Skutečný žárlivec je jiný. Není si ani možno představit všechnu nestoudnost a mravní úpadek, s nimiž se dovede spřátelit žárlivec beze všech výčitek svědomí. A nejsou to snad nízké a špinavé duše. Naopak bývají to lidé ušlechtilého srdce, kteří milují čistou láskou, plnou sebeobětování, kteří zcela současně schovávají se pod stoly, kupují si nejničemnější lidi a přáteli se s nejhnusnější špínou špionství a slídění. Otello nebyl by se mohl za nic smířit s nevěrou, — ne že by nemohl odpustit, ale nemohl by se smířit — ačkoli jeho duše neznala zlosti a je nevinná jako duše dítěte.

Se skutečným žárlivcem je to jinak: je těžko si představit, s čím se může některý žárlivec spřátelit a smířit a co může odpustit! Vždyť žárlivci odpouštějí nejrychleji ze všech, a všechny ženy to vědí. Žárlivec (přirozeně nejdříve po hrozně scéně) dovede a je schopen neobyčejně brzo odpustit na příklad i téměř dokázanou nevěru,

dovede odpustit i obětí a polibky, jež sám viděl, jen když by se mohl nějakým způsobem přesvědčit, že to »bylo naposled« a že jeho soupeř od té chvíle zmizí, odejde na kraj světa, nebo, že on sání' ji uveze někam na takové místo, kam už nikdy onen hrozný soupeř nepřijde. Přirozeně smír nastane jenom dočasný, protože i když soupeř skutečně zmizí, žárlivec zítra najde jiného, nového, a začne na něj žárlit.

A snad byste řekli: jaká je to láska, za kterou je třeba tak slídit a zač stojí láska, kterou je třeba tak usilovně hlídat? A právě to nikdy nepochopí skutečný žárlivec a při tom mezi nimi skutečně někdy bývají i lidé s ušlechtilými srdci. Je zajímavé ještě, že právě tito lidé ušlechtilých srdcí, když jsou v nějaké komůrce a tajně naslouchají a slídí, i když chápou jasně »svým ušlechtilým srdcem« všechnu hanbu, do níž dobrovolně vlezli, přece chvíli, alespoň dokud stojí v té komůrce, nikdy necítí výčitek svědomí.

Mít'a, když uviděl Grušeňku, přestal žárlit a na okamžik byl důvěřivý a ušlechtilý a dokonce sám sebou opovrhoval pro ošklivé city. Ale to jenom znamenalo, že v jeho lásce k té ženě bylo také cosi daleko vyššího, než sám předpokládal a nejenom vášeň, nejenom ono »chvění těla«, o kterém vyprávěl Aljošovi. Ale za to když Grušeňka zmizela, Mít'a ihned ji začal podezřívat zase ze všech nízkostí a úkladů nevěry. Při tom necítil žádných výčitek svědomí. Tak tedy žárlivost v něm znova vzkypěla. V každém případě bylo třeba si přispíšit. Především bylo třeba získat aspoň trochu peněz na běžná

vydání. Včerejších devět rublů téměř úplně zmizelo na jízdu a docela bez peněz nelze udělat téměř krok. Zároveň se svým novým plánem přemýšlel už nedávno na voze, kde by dostal nejnnutnější peníze. Měl pár dobrých soubojových pistolí s náboji, a že je dosud nezastavil, bylo jen proto, že je měl nejraději ze všeho, co měl. V hospodě »U sídelního města« už dávno se seznámil s jedním mladým úředníkem a nějak se v hospodě dozvěděl, že onen svobodný a zámožný úředník je vášnivý milovník zbraní, že kupuje pistole, revolvery, kynžály, rozvěšuje je doma po zdech, ukazuje je známým, chlubí se jimi, že je mistr ve výkladech o systému revolveru, jak jej nabít, jak vystřelit a tak dále.

Mít'a ani dlouho nepřemýšlel a ihned k němu šel a nabídl mu, aby si vzal pistole do zástavy za deset rublů. Úředník s radostí začal přemlouvát Mít'u, aby je vůbec prodal, a'e Mít'a nechtěl a tak mu úředník dal deset rublů, prohlásí, že za nic na světě nevezme procenta. Rozloučili se jako přátelé. Mít'a pospíchal, směřoval zadem k Fjodoru Pavlovičovi, do své besídky, aby nejdříve zavolal Smerďakova. Ale tak byl znovu potvrzen fakt, že před třemi, čtyřmi hodinami před jistou událostí, o které bude mnoho mluveno níže, Mít'a neměl ani kopejky peněz a že za deset rublů zastavil milovaný předmět a že pojednou po třech hodinách měl v rukou tisíce... Ale předbíhám.

U Marfy Kondratěvny (sousedky Fjodora Pavloviče) čekala ho zpráva o nemoci Smerďakova, která ho neobyčejně překvapila a

avedla do rozpaků. Vyslechl historii o pádu do sklepa, o padoucnici, příjezdu lékaře, starostech Fjodora Pavloviče; se zájmem vyslechl také, že bratr Ivan Fjodorovič už včera ráno odejel do Moskvy. »Bezpochyby jel stanici Volové přede mnou«, pomyslel si Dmitrij Fjodorovič, ale Smerďakov ho úžasně znepokojoval: »Jak to teď bude, kdo bude na stráž, kdo mi to řekne ?« S dychtivostí se začal vyptávat oněch žen, nevšimly-li si včera večer něčeho: ženy velmi dobře chápaly, nač se vyptává a plně ho ubezpečily, že tam nikdo nebyl, že tam jen nocoval Ivan Fjodorovič, »vše bylo v úplném pořádku«.

Mít'a se zamyslel. Beze vši pochyby bylo třeba i dnes hlídat, ale kde: zde nebo u domu Samsonova? Rozhodl se, že zde i tam, to se ještě uvidí, ale zatím, zatím... Věc byla v tom, že teď před ním stál onen »plán«, nedávný, nový a už opravdový plán, který si vymyslel na voze a jehož vyplnění nebylo možno odložit. Mít'a se rozhodl obětovat na to hodinu: »Za hodinu všechno vyřeším, všechno se dozvím a potom, potom především k Samsonovu domu, zeptám se, je-li tam Grušeňka a potom honem zpátky a do jedenácti hodin zde a potom zase za ní k Samsonovovi, abych ji vyprovodil domů.« Tak se rozhodl.

Letěl domů, umyl se, učesal se, vyčistil si šaty, oblékl se a šel k paní Chochlakovové. Ach, v tom byl jeho »plán«. Rozhodl se, že si půjčí tři tisíce u této dámy. A hlavně pojednou a jaksi znenadání se v něm vynořilo neobyčejné přesvědčení, že ho neodmítne. Snad se

tomu bude někdo divit, že když byl o tom tak přesvědčen, proč nešel sem už dříve, abychom tak řekli, do své společnosti, než šel k Samsonovovi, člověku cizích mravů, s nímž ani nevěděl, jak promluvit. Ale věc byla v tom, že s paní Chochlakovovou za poslední měsíc téměř zpřetrhal styky a i dříve s ní byl jen málo znám. A kromě toho dobře věděl, že ho nemůže vystát. Tato dáma nenáviděla ho od samého začátku prostě proto, že je ženichem Kateřiny Ivanovny a se jí přece z nějakého důvodu chtělo, aby Kateřina Ivanovna ho nechala a vdala se za »milého, rytířsky vzdělaného Ivana Fjodoroviče, který má takové překrásné způsoby«. Zato nenáviděla způsoby Mít'ovy. Mít'a se jí rovněž smál a kdysi se o ní vyjádřil, že ta dáma je »právě tak živá a nevázaná, jako nevzdělaná«.

A hle, před chvílí ráno na voze napadla mu jasná myšlenka: »Tedy — když si ta dáma tak příliš nepřeje, abych se oženil s Kateřinou Ivanovnou a její přání v tomto ohledu dosahuje takové síly (věděl, že dosahovalo téměř hysterických záchvatů), proč by mne nyní odmítla s požadavkem těch tří tisíc, zvláště když s těmi penězi mohu zanechat Kát'u a odejet odsud na věky? Takové rozmazené dámy vyšších kruhů, když se jim zachce něco z rozmaru, ničeho nelitují, aby se stalo po jejich. A k tomu je tak bohatá«, uvažoval Mít'a.

Co se týkalo vlastního »plánu«, bylo to stále totéž, jako dříve, totiž nabídka vlastních práv na vesnici Čermašnu, — ale už nikoli s

obchodním cílem, jako včera u Samsonova, bez dělání laskomin té dámě, že může shrábnout místo tří tisíc dvakrát tolik, asi šest nebo sedm tisíc, ale prostě jako čestnou záruku za dluh. Když tuto myšlenku rozvínoval, přicházel až do nadšení, ale to se s ním vždycky dělo při všech jeho podnicích, při všech jeho náhlých rozhodnutích Každému svému novému nápadu vzdával se vášnivě. Nicméně však, když vstupoval do průjezdu domu paní Chochlakovové, pojednou ucítil, jak mu po zádech přeběhl mráz hrůzy: právě v této vteřině poznal úplně a už matematicky jasně, že je to už jeho poslední naděje, že už nic jiného inu na světě nezbývá, že pokazí-li se i to, nezbyde, než »zavraždit a oloupit někoho pro tři tisíce«...

Bylo půl osmé, když zazvonil. S počátku jako by se by!o na něho usmálo štěstí — sotva se ohlásil, byl ihned pozván s neobyčejnou rychlostí. »Zrovna jako by mne čekala«, mihlo se Mít'ovi v mysli; a sotva ho uvedli do salonu, už téměř přiběhla paní domu a rovnou mu řekla, že na něho čekala...

— Čekala, čekala jsem na vás! Vždyť jsem ani nemohla pomyslet, že ke mně přijdete, uznejte laskavě sám, ale přece jsem vás čekala, obdivujte můj instinkt, Dmitriji Fjodoroviči, celé ráno jsem byla přesvědčena, že dnes přijdete.

— To je skutečně, milostivá paní, podivuhodné, — prohodil Mít'a, neobratně si sedaje, — ale... přišel jsem z neobyčejně vážného důvodu... z nejdůležitějšího z důležitých, totiž pro mne důležitého,

milostivá paní, jenom pro mne, a pospíchám, abych... — Vím, že je to velmi důležitý důvod, Dmitriji Fjodoroviči, tady nejsou nějaké předtuchy, nějaké zpátečnické nároky na zázrak (slyšel jste o starci Zosimovi?), v tom, v tom je matematika: nemohl jste nepřijít po tom, co se zde stalo s Kateřinou Ivanovnou, nemohl, nemohl jste nepřijít; to je matematika.

— Realismus skutečného života, milostivá paní, to je to! Ale dovolte přece, abych vám vyložil...

— Právě že je to realismus, Dmitriji Fjodoroviči. Teď jenom horuju pro realismus, dostala jsem řádné naučení pokud se týká zázraků. Slyšel jste, že zemřel starec Zosima?

— Nikoli, milostivá paní, slyším to po prvé, — podivil se poněkud Mít'a. V jeho mysli mihl se obraz Aljošův.

— Dnes v noci, a představte si...

— Milostivá paní, — skočil jí Mít'a do řeči, — mohu si představit jenom to, že jsem v nejzoufalejší situaci a nepomůžete-li mi vy, praskne to všechno a já prasknu první. Odpusťte mi triviálnost toho výrazu, ale jsem v horečce, mám horečku...

— Vím, vím, že máte horečku, všechno vím, ani nemůžete být v jiné náladě, a všechno vím předem, ať řeknete cokoli. Už dávno jsem si představila váš osud, Dmitriji Fjodoroviči, pozoruji jej a studuji jej... Och, věřte, že jsem zkušený duševní lékař, Dmitriji Fjodoroviči.

— Milostivá paní, jste-li zkušený lékař, jsem za to zkušený nemocný, — snažil se Mít'a s neobyčejnou námahou ještě mluvit salonně, — a tuším, že pozorujete-li tak můj osud, pomůžete mi také před záhubou, ale proto mi konečně dovolte, abych vám vyložil onen plán, s kterým 'jsem se odvážil před vás předstoupit... a to, co od vás očekávám...“Přišel jsem, milostivá paní...”

— Nic nevykládejte, to je vedlejší... pokud se týká pomoci, nepomáhám vám prvnímu, Dmitriji Fjodoroviči. Jistě jste už slyšel o mé sestřenici Belmesovové, její muž přišel na mizinu, praskl, jak jste se charakteristicky vyjádřil, Dmitriji Fjodoroviči; a co se stalo, obrátila jsem jeho pozornost k chovu koní a daří se mu teď skvěle. Máte ponětí o chovu koní, Dmitriji Fjodoroviči?

— Ani nejmenší, milostivá paní, — och, milostivá paní, ani nejmenší! — vykřikl v nervosní netrpělivosti Mít'a a dokonce už chtěl vstát, — jenom vás snažně prosím, milostivá paní, abyste mne vyslechla, poskytněte mi jenom dvě minuty, abych mohl volně mluvit, abych vám mohl nejprve všechno vyložit, celý projekt, se kterým jsem přišel. A kromě toho je mi každá minuta drahá, hrozně pospíchám!... — vykřikl hystericky Mít'a, pocítiv, že hned začne Chochlakovová mluvit a snaže se ji překřičet, — přišel jsem v zoufalství, v posledním stupni zoufalství, abych si u vás přišel vypůjčit tři tisíce, vypůjčit, ale na úplně bezpečnou, na nejbezpečnější záruku, milostivá paní, na úplně bezpečnou záruku! Jen mi dovolte, abych vysvětlil...

— Ale to všechno až potom, potom, — začala mávat rukama paní Chochlakovová, — kdybyste řekl cokoliv, všechno vím předem, vždyť už jsem vám to řekla. Žádáte nějaké peníze, potřebujete tři tisíce, a já dám více, nekonečně více, já vás spasím, Dmitriji Fjodoroviči, ale je třeba, abyste mne poslouchal.

Mít'á zrovna vyskočil s místa.

— Milostivá paní, jste skutečně tak hodná! — vykřikl neobyčejným citem. — Bože, vy jste mne spasila. Zachraňujete člověka, milostivá paní, od násilné smrti, od pistole... Moje věčná vděčnost...

— Dám vám nekonečně, nekonečně více, než tři tisíce! — vykřikla paní Chochlakovová, dívaje se se zářícím úsměvem na Mít'ovo nadšení.

— Nekonečně více? Tolik ani nepotřebuji. Nezbytně potřebuju jenom ty osudné tři tisíce a přišel jsem, abych vám tyto peníze s nekonečnou vděčností zaručil a nabízím vám plán, který...

— Dosti, Dmitriji Fjodoroviči, řečeno a vykonáno, — skočila mu do řeči paní Chochlakovová s čistou vítězoslávou člověka, který dělá dobrodiní, — slíbila jsem, že vás zachráním — a zachráním vás. Zachráním vás jako Belmesova. Co soudíte o zlatých dolech, Dmitriji Fjodoroviči?

— O zlatých dolech, milostivá paní! Nikdy jsem o nich nic nesoudil.

— Ale zato jsem já myslela za vás! Přemýšlela jsem a něco jsem si vymyslela! Už celý měsíc vás sleduji s tímto účelem. Stokrát jsem se na vás dívala, když jsem vás potkávala a opakovala jsem si: tohle je energický člověk, který musí na doly. Studovala jsem také vaši chůzi a dospěla jsem k názoru, že tenhle člověk bude mít ve zlatých dolech štěstí.

— Podle chůze, milostivá paní? — ušklíbl se Mít'a.

— Co na tom, podle chůze také. Či snad chcete tvrdit, že podle chůze není možno poznat charakter, Dmitriji Fjodoroviči? Přírodní vědy to také dokazují. Och, nyní jsem realistka, Dmitriji Fjodoroviči. Ode dneška, po celé té příhodě v klášteře, která mne tak vzrušila, jsem úplně realistka a chci se vrhnout do praktické činnosti. Jsem vyléčena. Dosti! — jak řekl Turgeněv.

— Ale milostivá paní, ony tři tisíce, kterými tak velkomyslně jste se rozhodla mne obšťastnit...

— Vás neminou, Dmitriji Fjodoroviči, — ihned mu vpadla do řeči paní Chochlakovová, — ty tři tisíce zrovna jako byste měl v kapse, a ne tři tisíce, ale tři miliony, Dmitriji Fjodoroviči, v době velmi krátké! Řeknu vám vaši myšlenku. Najdete zlaté doly, získáte miliony, vrátíte se, začnete být veřejně činný, vzbudíte u nás ruch, budete povzbuzovat k dobru. Což máme všechno nechávat židům? Budete stavět budovy a založíte různé podniky. Budete pomáhat ubohým a ti vám budou žehnat. Teď je století železnic, Dmitriji Fjodoroviči. Začnete být známý a nezbytný ministerstvu financí,

které je teď na tom tak špatně. Klesání našeho rublu nedává mi spáti, Dmitriji Fjodoroviči, po této stránce mne lidé znají málo...

— Milostivá paní, milostivá paní! — přerušil ji Dmitrij Fjodorovič s jakousi neblahou předtuchou, — snad docela jistě uposlechnu vaší rady, — vaší moudré rady, — milostivá paní, a snad tam odcestuji, na ty doly... ještě někdy k vám zajdu, abych si s vámi o tom promluvil... ještě mnohokrát... ale teď ty tři tisíce, které jste tak velkodušně... och, ty by mne zachránily, kdybych je mohl mít dnes... totiž, víte, nemám teď ani hodinu, ani hodinu kdy...

— Dost, Dmitriji Fjodoroviči, dost! — důrazně ho přerušila zase paní Chochlakovová; — jen otázku: pojedete na zlaté doly, rozhodl jste se, odpovězte matematicky!

— Jedu, milostivá paní, potom... Pojedu, kam chcete, milostivá paní... ale teď...

— Počkejte! — vykřikla paní Chochlakovová, vyskočila a vrhla se ke svému skvělému psacímu stolu s nesčíslnými přihrádkami a začala vytahovati přihrádku za přihrádkou, cosi hledajíc a strašně chvátajíc.

»Hledá tři tisíce!« pomyslel si Mít'a, taje dech — »hned, beze všech listin, bez úpisu. Och, to je gentlemanské! Je to skvělá žena, jen kdyby nebyla taková povídavá«...

— Tady je to! — vykřikla radostně pění Chochlakovová, vracejíc se k Mít'ovi, — tohle jsem hledala!

Byl to maličký, stříbrný svatý obrázek na šňůrce, takový, jaké se někdy nosívají spolu s křížkem.

— To je z Kijeva, Dmitriji Fjodoroviči, — pokračovala zbožným Masem, — od mocné velké mučednice Barbory.

Dovolte, abych vám jej sama navlékla na krk a tak vám požehnala do nového života a k novým skutkům.

A skutečně mu hodila obrázek na krk a začala mu jej upravovat. Mít'a nesmírně překvapen se nahnul a začal jí pomáhat a posléze si vpravil obrázek pod límecem na prsa pod košili.

A teď můžete jet! — řekla paní Chochlakovová, usadivši se vítězoslavně opět na své místo.

— Milostivá paní, jsem tak dojat... ani nevím, jak bych vám děkoval... za takové city. Ale... kdybyste věděla, jak je mi teď čas drahý... Ty peníze, které tak očekávám od vaší velkomyslnosti... Och, milostivá paní, jste-li už tak hodná, tak dojemně velkomyslná ke mně (vykřikl Mít'a pojednou nadšeně), — pak dovolte, abych vám vyjevil... co ostatně už dávno víte... že miluji zde jednu bytost... Byl jsem nevěrný Katě... Kateřině Ivanovně, totiž chci říci... Och, byl jsem nelidský a jednal jsem s ní nečestně, ale zamiloval jsem se do jiné... do jedné ženy, milostivá paní, kterou snad opovrhujete, protože už to všechno víte, ale od které nijak nemohu upustit, nijak, a proto teď ty tři tisíce...

— Nechte všeho, Dmitriji Fjodoroviči, — velmi rozhodně skočila mu do řeči paní Chochlakovová. — Nechtě toho a zvláště ženy. Váš

cíl jsou zlaté doly a s tím nemají ženy co dělat. Později, až se vrátíte s bohatstvím a se slávou, najdete si družku svého srdce v nejvyšší společnosti. To bude dívka moderní, s vědomostmi a bez předsudků. V té době právě uzraje rodící se nyní ženská otázka a objeví se nová žena...

— Milostivá paní, to není to, to není to... sepal ruce prosebně Dmitrij Fjodorovič.

— Právě to je to, Dmitriji Fjodoroviči, právě to je to, co je vám třeba, po čem prahnete, ani o tom nevíte. Vůbec nejsem proti nynější ženské otázce, Dmitriji Fjodoroviči. Ženská emancipace a dokonce i politická úloha ženy v nejbližší budoucnosti — to je můj ideál. Vždyť mám sama dceru, Dmitriji Fjodoroviči, a po této stránce mne lidé málo znají. Napsala jsem o tom spisovateli Ščedrinovi. Ten spisovatel mi tolik ukázal, tolik ukázal o významu ženy, že jsem mu poslala minulého roku anonymní psaní o dvou řádcích: »objímám a líbám vás, můj spisovateli, za moderní ženu, pokračujte.« A podepsala jsem se: »Matka«. A chtěla jsem se jaksi podepsat »moderní matka«, dlouho jsem byla na rozpacích, konečně jsem se podepsala prostě jen »matka«: je v tom více mravní krásy, Dmitriji Fjodoroviči... Ale bože, co je vám?

— Milostivá paní, — konečně vyskočil Dmitrij Fjodorovič, spínaje před ní ruce k malomocné prosbě, — přinutíte mne posléze, že se rozpláču, budete-li odkládat, co jste tak velkodušně...

— I plačte, Dmitriji Fjodoroviči, plačte! To jsou krásné city... Máte před sebou takovou cestu! Slzy vám ulehčí, potom se vrátíte a budete se radovat. Jistě ke mne schválně přiběhnete ze Sibiře, abyste se se mnou zaradoval...

— Ale dovolte, abych řekl... — zaúpěl pojednou Mít'a, — naposledy vás snažně prosím, řekněte, mohu dostat od vás dneska ty slíbené peníze? A ne-li, kdy si pro ně mohu přijít?

— Jaké peníze. Dmitriji Fjodoroviči?

— Ty tři tisíce, které jste mi slíbila tak velkodušně.

— Tři tisíce? To myslíte rublů? Och ne, já nemám tři tisíce, — s jakýmsi klidným údivem řekla paní Chochlakovová.

Mít'a zkameněl.

— Jak to... Vždyť jste právě řekla... řekla jste také že jako kdybych už je měl v kapse...— Och, ne, nerozuměl jste mi dobře, Dmitriji Fjodoroviči. Kdyby tomu tak bylo, tedy jste mi neporozuměl. Mluvila jsem o dolech... Pravda, já jsem vám slibovala více, nekonečně více, než tři tisíce, teď si na všechno vzpomínám, ale myslela jsem při tom jenom na doly.

— A peníze? A tři tisíce? — ošklivě začal křičet Dmitrij Fjodorovič.

— Och, jestliže jste myslel peníze, tedy peníze nemám. Teď vůbec nemám peníze, Dmitriji Fjodoroviči, právě teď zápasím se svým správcem, sama jsem si nedávno vypůjčila u Miusova pět set rublů. Ne, ne, peníze nemám. A víte, Dmitriji Fjodoroviči, i kdybych

měla peníze, nepůjčila bych vám. Předně nikomu nepůjčuji. Někomu půjčit — znamená pohádat se. Ale vám, vám bych je zvláště nedala, protože vás mám ráda, nedala bych vám je, abych vás zachránila, protože vy potřebujete jenom jedinou věc: zlaté doly, doly a doly!...

— Och, aby to čert vzal!... — zařval pojednou Mít'a a ze vší síly udeřil pěstí do stolu.

— Ach! — vykřikla Chochlakovová v leknutí a odletěla do druhého koutu salonu.

Mít'a plivl a rychlými kroky vyšel z pokoje, z domu, na ulici, do tmy!

Šel jako beze smyslů, bil se do prsou, na totéž místo prsou, do kterého se bil před dvěma dny, před Aljošou, když se s ním naposled viděl večer, za tmy, na cestě. Co znamenalo toto bití do prsou na tomto místě a co tím chtěl vyjádřit — to bylo zatím tajemství, které neznal ještě nikdo na světě, které tenkrát nevyjevil ani Aljošovi, ale v tomto tajemství bylo pro něho obsaženo více než hanba, byla v něm obsažena záhuba a sebevražda, a už se lak rozhodl, nedostane-li ty tři tisíce, aby zaplatil Kateřině Ivanovně a tím sňal se svých prsou, »s toho místa p r s o u« hanbu, kterou tam nosil a která tak svírala jeho svědomí.

Všechno si to čtenář vysvětlí později, ale teď tento člověk, tak fysicky silný, když zmizela poslední jeho naděje, sotva ušel několik kroků od domu Chochlakovové, pojednou se. dal do pláče jako malý hoch. Šel, a ani nevěda, co činí, utíral si slzy pěstí.

Tak přišel na náměstí a pojednou pocítil, že celým tělem na cosi narazil. Rozlehlo se pisklavé ječení jakési babičky, kterou div neporazil.

— Bože, div jste mne nezabil! Kde máš oči, otropo!

— Jak, to jste vy? — vykřikl Mít'a, prohlížeje si ve tmě babičku. Byla to táž stará služka, která posluhovala Kuzmovi Samsonovu a které si Mít'a včera dobře povšiml.

— A kdo pak vy jste, panáčku? — řekla úplně jiným hlasem babička, — nemohu vás ve tmě poznat.

— Vždyť bydlíte u Kuzmy Kuzmiče. Posluhujete mu?

— Ano, prosím, panáčku, právě jsem si jenom zaběhla k Prochoryčovi... Ale pořád vás nemohu nějak poznat.

— Řekněte, matičko, je u vás teď Agrafena Aleksandrovna? — bez sebe očekáváním pronesl Mít'a. — Nedávno jsem ji tam sám doprovodil.

— Byla u nás, panáčku, přišla, chvilku poseděla a odešla. '— Co? Odešla? — vykřikl Mít'a. — Kdy odešla?

— Ale hned zase odešla. Byla u nás jenom chvíličku. Kuzmovi Kuzmiči vyprávěla jenom nějakou hloupost, rozesmála ho a utekla.

— Lžeš, prokletá babo! — zaúpěl Mít'a.

— Ái! — vykřikla babička, ale Mít'a už byl v prachu; běžel ze všech sil do domu Morozovové. Bylo to právě v oněch chvílích, kdy Grušeňka odejela do Mokrého, neuplynulo ani čtvrt hodiny po jejím odjezdu. Féňa seděla se svou babičkou, kuchařkou Matrenou, v

kuchyni, když náhle k nim vletěl »kapitán«. Když ho Féňa uviděla, vykřikla z plna hrdla.

— Křičíš? — zaúpěl Mít'a. — Kde je? — ale nedal ani odpovědět Féňě, která omdlávala strachem a pojednou se jí vrhl k nohám:

— Féňo, proboha mi řekni, kde je?

— Panáčku, nic nevím, drahý Dmitriji Fjodoroviči, nic nevím, třeba mne zabijte, nic nevím, — zaklínala se, zapřísahala se Féňa, — vždyť jste s ní sám šel nedávno...

— Vrátila se!...

— Panáčku, nevrátila se, na mou duši, nepřišla sem!

— Lžeš, — vykřikl Mít'a, — vidím už z toho, jak jsi se polekala, kde je!...

Vyřítíl se z domu. Polekaná Féňa byla ráda, že se ho lacino zbyla, ale velmi dobře pochopila, že jenom neměl čas, ale jinak, že by se jí dobře nevedlo. Ale Mít'a ještě na odchodu překvapil Féňu i babičku Matrenu jedním naprosto neočekávaným činem: na stole stál měděný hmoždír a v něm palička, nevelká měděná palička, dlouhá všeho všudy asi čtvrt lokte. Mít'a, když už byl ve dveřích a jednou rukou otvíral dveře, druhou pojednou popadl paličku z hmoždíře, strčil si ji do postranní kapsy a zmizel s ní.

— Ach, bože, někoho chce zabít! — spráskla Féňa ruce.

IV. VE TMĚ.

Kam běžel? Přirozeně: »Kde by mohla být, ne-li u Fjodora Pavloviče? Od Samsonova běžela rovnou k němu, teď už je to jasné. Celá intrika, celá lest je nyní zřejmá«... Všechno mu to prolétlo hlavou jako vichr. Na dvůr k Marfě Kondratěvně nezaskočil: »Tam nemusím chodit, to je úplně zbytečné... jen žádný poplach... ti by mne hned zradili a udali... Marfa Kondratěvna je s nimi patrně sprážena, Smerďakov také, také, všichni jsou podplaceni!«

Napadl ho jiný plán: oběhl velikou oklikou přes příční uličku dům Fjodora Pavloviče, proběhl Dmitrovskou ulicí, běžel pak přes můstek a přímo se dostal do opuštěné uličky za humny, prázdné a neobydlené, ohraničené s jedné strany plotem sousední zahrady a s druhé strany silným vysokým plotem, který byl obehnán kolem zahrad Fjodora Pavloviče. Vybral si tu místo, zdá se, že totéž, na kterém podle vyprávění, které i on znal, přelezla kdysi plot Lisaveta Smrdutá. »Mohla-li ta přelézt«, bůhví proč se mu mihlo hlavou, — »proč bych to nepřelezl já?«

A skutečně: vyskočil, chytil se rukou za okraj plotu, potom se energicky zvedl, vlezl nahoru a usedl na plotu. Blízko v zahradě stála lázeň, ale s plotu bylo vidět i osvětlená okna domu. »Tak je to pravda, stařec má v ložnici rozsvíceno, Grušeňka je tam a skočil s plotu do zahrady. Třeba věděl, že Grigorij je nemocen a že snad i Smerďakov je skutečně nemocen a že ho tedy nikdo nemůže slyšet, přece instinktivně utajil dech, zastavil se a začal poslouchat. Ale

všude bylo mrtvé ticho a jako naschvál úplný klid, nebyl ani nejmenší větérek.

»A jenom ticho šeptá«, bezděky mu napadl tento veršík, — »jen, aby nikdo neslyšel, jak jsem přiskočil plot; zdá se, že ne.« Chvilku postál a pak potichoučku šel zahradou po trávě; obcházíje stromy a keře šel dlouho, utahuje každý krok, zaposlouchávaje se po každém kroku. Dobrých deset minut mu trvalo, než se dostal k osvětlenému oknu.

Pamatoval se, že tam, těsně pod okny, je několik velikých, vysokých, hustých keřů bezových a kalinových. Dveře, vycházející z domu do zahrady v levé straně zdi, byly zavřeny, a všiml si toho, když tudy šel, úmyslně a bedlivě. Posléze dostal se až ke keřům a ukryl se v nich.

Ani nedýchal.

»Teď je třeba chvíli počkat«, pomyslel si. —, »Uslyšeli-li mé kroky, teď poslouchají, aby pak poznali, že se mýlili... jenom, abych nezakašlal, nekýchl«...

Potkal asi dvě minuty, ale jeho srdce strašně bilo a chvílemi téměř ztrácel dech. »Ne, tlučení srdce nepřejde«, pomyslel si, »už nemohu čekat«. Stál za keřem ve stínu; přední polovina keře byla osvětlena světlem z okna.

»Kalina, bobule, jaké jsou červené!« zašeptal, nevěda proč. Tiše, opatrnými, neslyšnými kroky přistoupil k oknu a stoupl si na špičky. Celá ložnice Fjodora Pavloviče ležela před ním jako na dlani. Byl to

neveliký pokojík, celý rozdělený napříč červenou zástěnkou, »čínskou«, jak jí říkal Fjodor Pavlovič. »Čínská«, mihlo se Mít'ovi hlavou, »a za zástěnkou je Grušeňka«. Začal si prohlížet Fjodora Pavloviče. Měl nový pruhovaný hedvábný župan, který Mít'a ještě nikdy na něm neviděl, přepásaný hedvábnou šňůrou s třapci. Pod límcem županu vykukovalo čisté švihácké prádlo, tenká holandská košilka se zlatými sponkami. Na hlavě měl Fjodor Pavlovič týž červený ovazek, který na něm viděl Aljoša.

»Vyparádil se«, pomyslel si Mít'a. Fjodor Pavlovič stál blízko okna, zřejmě zadumán, pojednou trhl hlavou, zaposlouchal se, ale když nic neuslyšel, přistoupil ke stolu, nalil si z lahve půl skleničky koňaku a vypil. Potom z celých prsou vzdychl, zase se zastavil, roztržitě přistoupil k zrcadlu v příční stěně, pravou rukou pozvedl poněkud červený ovaz na čele a začal si prohlížet své modřiny a boule, které ještě nezmizely.

»Je sám,« — pomyslel si Mít'a, — »podle všeho se zdá, že je sám.

Fjodor Pavlovič odešel od zrcadla a pojednou zaměřil k oknu a podíval se do něho. Mít'a chvatně uskočil do stínu.

»Snad ji má za zástěnou, snad už spí«, — bodlo ho u srdce. Fjodor Pavlovič odešel zase od okna.

»To asi ji teď vyhlížel z okna, bezpochyby tam přece není, proč by se díval do tmy?... Bezpochyby ho žere netrpělivost...

Mít'a ihned přiskočil k oknu a začal se opět dívat do pokoje. Stařík už seděl u stolu, zřejmě roztrpčený. Posléze se opřel loktem o stůl a pravou dlaň si přiložil k tváři. Mít'a se na něho díval lačně.

»Je sám, sám!« opakoval si. »Kdyby zde byla, měl by jiný výraz.«

Ku podivu: v jeho srdci pojednou se rozbouřil jakýsi nesmyslný a podivný vztek, že tu Grušeňka není. »To se nezlobím proto, že tu není,« — uvažoval Mít'a a hned si na to odpovídal, — »ale proto, že nemohu poznat zcela určitě, je-li tady či ne.« Mít'a si později připomínal, že jeho rozum byl v onom okamžiku neobyčejně jasný a představoval si vše do nejmenších podrobností, pamatoval se i na nejdrobnější věc. Ale lítost, lítost z nevědomosti a nerozhodnosti vzrůstala s úžasnou rychlostí v jeho srdci.

»Tak tedy je tu, nebo tu není?« zlostně se vzbouřilo jeho srdce.

A pojednou se rozhodl, natáhl ruku a potichu zaklepal na okenní rám. Zaklepal znamení, které měl stařík smluveno se Smerďakovem: prvé dva údery pomalé a potom třikrát rychle: ťuk, tuk, ťuk, — znamení, hlásící, že »Grušeňka přišla«. Stařík sebou trhl, zdvihl hlavu, honem vyskočil a vrhl se k oknu. Mít'a uskočil do stínu. Fjodor Pavlovič otevřel okno a vystrčil hlavu.

— Grušeňko, to jsi ty? Jsi to ty? — řekl v jakémsi chvějícím se pološeptu. — Kde jsi, drahoušku, andělíčku, kde jsi? — Byl hrozně rozčilen, popadal dech.

»Je sám!« — dospěl Mít'a k závěru.

— Kde pak jsi? — zvolal opět stařík a vystrčil hlavu ještě více, natáhl krk, rozhlížeje se na všechny strany, napravo i nalevo; — pojď sem; připravil jsem ti dárek, pojď, ukážu ti jej!... »To mluví o balíčku s třemi tisíci,« — napadlo **Mít'ovi**.

— Tak kde jsi?... Nejsi u dveří? Hned ti otevřu...

A stařec div nevylezl z okna, jak se díval napravo, směrem, kde by byly dveře do zahrady, a jak se snažil ji poznat v tmě. Za vteřinu by byl zcela určitě běžel otevřít dveře, ani nevyčkav odpovědi Grušečiny. Mít'a se díval na něho se strany a ani se nepohnul.

Celý profil staříka, profil, který mu byl tak protivný, jeho vyvstávající ohryzek, hrbatý nos, obličej, šklebící se ve vášnivém očekávání, jeho rty, všechno to bylo jasně ozářeno šikmými paprsky lampy zleva v pokoji. Strašná, zuřivá zlost zaplála pojednou v Mít'ově srdci:

»Tohle, tohle je můj soupeř, můj trapič, trapič mého života!« Byl to příliv téže náhlé, mstivé a zuřivé zlosti, o které, jako by ji byl tušil, vyprávěl Aljošovi, když s ním před čtyřmi dny rozmlouval v besídce a když odpověděl na otázku Aljošovu, jak může říkat, že zabije otce: »Vždyť nevím, nevím«, — řekl tenkrát, — »snad ho nezabiji a snad ho zabiji. Bojím se, že ho budu nenávidět pojednou ,p r o jeho tvář v onom okamžiku. Nenávidím jeho ohryzek, jeho nos, jeho oči, jeho nestydatý úsměšek. Cítím k němu osobní ošklivost. Právě toho se bojím, že se neudržím«

Osobní ošklivost vzrůstala v něm nesnesitelně. Mít'a už se nepamatoval, pojednou vytáhl měděnou paličku z kapsy.

»Bůh,« jak později vyprávěl sám Mít'a, »mne tenkrát ostříhal.«

Právě v onom okamžiku vzbudil se na svém lůžku nemocný Grigorij Vasiljevič. K večeru téhož dne podrobil se známému léčení, o kterém Smerďakov vyprávěl Ivanu Fjodorovičovi, totiž celý se natřel s pomocí své ženy vodkou, s jakýmsi tajným silným roztokem, a ostatní vypil »s modlitbičkou«, kterou nad ním šeptala jeho žena a lehl si spát. Marfa Ignatěvna vypila toho též trochu a protože jinak nepila, usnula vedle starce těžkým spánkem.

Ale Grigorij se v noci pojednou probudil zcela neočekávaně, chvíli uvažoval a třebaš ihned pocítil palčivou bolest v zádech, přece se zvedl s postele. Potom zase se jaksi zamyslel, vstal a narychlo se oblékl. Snad ho hryzlo svědomí, že spí a že dům je bez hlídače »v takové nebezpečné době«. Smerďakov, zničený padoucníci, ležel v druhé komůrce bez hnutí. Rovněž Maria Ignatěvna se ani nepohnula: »Zmohlo ji to,« pomyslí si Grigorij Vasiljevič, podívav se na ni, vyšel, hekaje, na zápraží. Přirozeně se chtěl jenom podívat se zápraží, protože neměl dosti síly, aby chodil, a bolest v zádech a v pravé noze byla nesnesitelná.

Ale jaksi si pojednou vzpomněl, že večer nezamkl na zámek dvířka do zahrady. Byl to člověk přesný a neobyčejně pořádný, člověk, který dbal na ustanovený pořádek a mnoholeté zvyky. Kulhaje a krče se bolestí sešel se zápraží k zahradě. Ovšem: dvířka

byla otevřena dokořán. Mechanicky vstoupil do zahrady: snad se mu cosi zdálo, snad uslyšel nějaký zvuk, ale je jisté, že když se podíval nalevo, uviděl otevřené okno v pánově pokoji, už prázdné okno, už se z něho nikdo nedíval.

»Proč je otevřené, vždyť teď není léto« — pomyslel si Grigorij, a pojednou, právě v témž okamžiku, kmitlo se v zahradě zrovna před ním cosi neobyčejného. Asi čtyřicet kroků od něho jako by ve tmě běžel nějaký člověk, jako by se velmi rychle pohyboval nějaký stín.

»Bože,« — pomyslel si Grigorij a zapomenul na všechno, na svou bolest v kříži a snažil se utíkajícímu nadběhnout. Volil kratší cestu, zahradu zřejmě lépe znal, než člověk, který utíkal: stín směřoval k lázni, zahnul za lázeň, vrhl se ke zdi... Grigorij se snažil neztratit jej s očí a běžel, nemyslel na sebe. Přiběhl k plotu v okamžiku, kdy stín už přelézal plot. Grigorij, zcela bez sebe, zařval, vrhl se k němu a objal oběma rukama jeho nohu jako kleštěmi.

Tušení ho nezklamalo, bylo tomu vskutku tak: poznal ho, byl to on, »vyvrhel — otcovrahu!

— Otcovrahu! — vykřikl stařík z plných plic, ale stačil to jenom vykřiknout: pojednou upadl, jako zasažen bleskem. Mít'a opět seskočil do zahrady a nahnul se nad ležícím. Mít'a měl v rukou měděnou paličku a mechanicky ji odhodil do trávy. Palička upadla na dva kroky od Grigorije, ale ne do trávy, nýbrž na cestičku, na velmi viditelné místo. Několik vteřin se díval na člověka, ležícího před

ním. Hlava staříkova byla celá v krvi; Mít'a natáhl ruku a začal ji ohmatávat.

Později si jasně vzpomínal, že v tom okamžiku se mu strašně chtělo sapině se přesvědčit«, zda staříkovi rozrazil lebku, či zda ho jenom zbavil vědomí ranou do hlavy. Ale krev tekla, tekla proudem a v okamžiku zalila horkým potůčkem chvějící se prsty Mít'ovy; jak se pamatoval, vytáhl z kapsy bílý nový šátek, kterým se zásobil, když šel ke Chochlakovové, a přiložil jej k hlavě starcově, nesmyslně se snaže utřít krev s čela a s tváře. Ale i šátek se okamžitě celý napil krví.

»Bože, proč to dělám?« vzpomatoval se pojednou Mít'a, »když už jsem mu prorazil hlavu, jak bych teď poznal... A což není všechno jedno?« dodal pojednou zoufale, — »když jsem zabil, tak jsem zabil... dostal se tni ten stařec do rukou — a teď lež!« řekl hlasitě a pojednou se vrhl na plot, přeskočil do ulice a dal se do běhu.

Krví zamáčený šátek pevně tiskl v pravé dlani a v běhu jej zastrčil do zadní kapsy kabátu. Běžel střemhlav, a několik málo chodců, které potkával ve tmě na ulicích města, připomínalo si později, jak tenkrát oné noci se setkali s člověkem, šíleně běžícím. Letěl opět do domu Morozovové.

Nedávno Féňa, hned po jeho odchodu, běžela k domovníkovi Lazarovi Ivanyči a začala ho proboha prosit, aby »kapitána už nepouštěl, dnes ani zítra«. Lazar Ivanovic, když ji vyslechl, slíbil, ale na neštěstí musel odejít nahoru k paní, kam byl znenadání zavolán, a

cestou, když potkal svého příbuzného, asi dvacetiletého jinocha, který teprv nedávno se sem dostal z vesnice, rozkázal mu, aby zatím byl na dvoře, ale zapomněl mu dát rozkazy, týkající se kapitána.

Když Mít'a přiběhl k vratům, zaklepal. Jinoch ho okamžitě poznal: Mít'a už nejednou mu dal spropitné. Ihned mu otevřel dveře, pustil ho, a vesele se usmívaje, snažil se honem Dmitrijovi varovně oznámit, že »Agrafena Aleksandrovna teď není doma«.

— A kde je, Prochore? — zarazil se pojednou Mít'a.

— Nedávno odjela, asi před dvěma hodinami, s Tymofějem, do Mokrého.

— Proč? — vykřikl Mít'a.

— To, prosím, nevím, k nějakému oficíru, prei ji pozval, poslal pro ni taky koně...

Mít'a ho nechal a jako šílený vběhl k Feně.

V. NÁHLÉ ROZHODNUTÍ.

Féňa seděla v kuchyni s babičkou; chystaly se, že půjdou spát, a spoléhající se na Lazara Ivanovice, ani se tentokráte nezavřely. Mít'a vběhl, vrhl se na Fénu a ze vší síly ji popadl za hrdlo.

— Hned řekni, kde je, s kým je teď v Mokrému? — zařval, jsa téměř bez sebe.

Obě ženy zaječely.

»Ano, jejej, řeknu to, jejej, drahý Dmitriji Fjodoroviči, hned to všechno řeknu, nic nezamlčím, — vykřikovala Féňa, polekaná na smrt, snažíc se honem všechno říci: že odjela do Mokrého k důstojníkovi.

— K jakému důstojníkovi? — řval Mít'a.

— K dřívějšímu důstojníkovi, k tomu důstojníkovi, ke svému dřívějšímu důstojníkovi, kterého měla před pěti lety, co ji nechal a ujel, — stejně rychle vykřikovala Féňa.

Dmitrij Fjodorovič odtáhl ruce, kterými jí svíral hrdlo. Stál před tlí bledý jak mrtvola, nepromluvil ani slova, ale na jeho očích bylo vidět, že všechno okamžitě pochopil, všechno z jediné náповědi do nejmenší podrobnosti, a že všechno uhl.

Ovšem, ubohá Féňa nemohla si v tom okamžiku všímat, pochopili to či ne. Jak byla, sedíc na truhle, když přiběhl, tak teď také zůstala, všechna se chvějíc a s rukama vystrčenýma před sebe, jako by se snažila se chránit, ale v této posici také zůstala. Vpila se do něho polekanými, strachem zvětšenými zorníčkami očí, a dívala se

na něho ztrnule. A Mít'a měl ještě k tomu obě ruce zamazané krví. Bezpochyby cestou na útěku dotkl se jimi čela, utíraje si s tváře pot, takže na čele a na pravé tváři zůstaly rudé skvrny rozmazané krve. Fena vypadala, jako by upadala do hysterického záchvatu, a stařena-kuchařka vyskočila a dívala se jako šílená, pozbyvši téměř vědomí.

Dmitrij Fjodorovič chvíli nehybně stál a pojednou se mechanicky spustil na židli vedle Féni.

Seděl a nemůžeme říci, že by uvažoval, ale byl jaksi zděšen, jaksi ohromen. Ale všechno bylo jasné jako den: ten důstojník — vždyť o něm věděl, vždyť o něm věděl všechno dopodrobna, věděl to přímo od Grušeňky, věděl, že ji poslal před měsícem sem. Tak to tedy znamená, že měsíc, celý měsíc byla celá ta věc uchována v hlubokém tajemství až těsně do nynějšího příjezdu tohoto nového člověka a on, Mít'a, na něho ani nepomyslel! Ale jak mohl na něho nemyslet? Jak to, že na toho důstojníka ihned zapomněl v tom okamžiku, kdy se o něm dozvěděl? To je otázka, která před ním vyvstala jako zázrak. A díval se na tento zázrak v úleku, zmražen překvapením.

Ale pojednou začal s Féňou mluvit tiše a pokorně, jako tichý a milý hošík, jako by úplně zapomněl, že ji právě tak polekal, že jí tak ukřivdil a že ji tak trápil. Pojednou začal se vyptávat Féni s přesností, která byla neobyčejná a dokonce překvapovala v jeho situaci.

A Féňa, byť se divoce dívala na jeho zkrvácené ruce, přece začala odpovídat na každou otázku s obdivuhodnou pohotovostí a rychlostí, dokonce jako by se mu snažila honem říci všechnu »pravdu

pravdoucí«. Znenáhla, téměř s jakousi radostí, začala líčit všechny podrobnosti, nechťíc ho tím vůbec mučit, ale snažíc se jaksi mu upřímně a se všech sil posloužit.

Vyprávěla mu všechny podrobnosti dnešního dne, vyprávěla mu o návštěvě Rakitina a Aljoši, jak ona, Féňa, stála na stráži, jak slečna ujela a že křikla ještě do okénka Aljošovi pozdrav pro něho, Mítěnkou, a aby »věčně vzpomínal, jak ho hodinku milovala«.

Mít'a, když uslyšel o pozdravu, pojednou se usmál, a na jeho bledých tvářích vyvstal ruměnc. Féňa v témž okamžiku mu řekla, už se ani trochu nestrachujíc za svou zvědavost:

— Jaké to máte ruce, Dmitriji Fjodoroviči, vždyť je máte úplně zakrvácené!

— Ano, — odpověděl mechanicky Mít'a, podíval se roztržitě na své ruce a hned na ně zapomněl a zapomněl i na Féninu otázku. Opět se pohroužil v mlčení. Od okamžiku, kdy sem přiběhl, minulo už asi dvacet minut. Jeho nedávný úděs už přešel, ale zřejmě už jím ovládalo jakési docela nové pevné rozhodnutí. Pojednou vstal a zádumčivě se usmál.

— Milostpane, co se vám to stalo? — řekla Féňa, ukazujíc na jeho ruce, — řekla to se soustrastí, jako by mu byla v jeho nynějším hoři nejbližší bytostí.

Mít'a se podíval zase na ruce.

— To je krev, Féňo, — řekl, dívaje se na ni s podivným výrazem, — to je lidská krev a, bože, krev byla prolita! Ale... Féňo... tady je

jeden plot (díval se na ni, jako by jí dával hádanku), jeden vysoký plot a hrozný na pohled, ale... zítra na úsvitě, až »slunce vyletíš, Mítěnka přes ten plot přeskočí... Nechápeš, Féňo, jaký je to plot? Nu, nevadí... To je jedno, zítra se to dozvíš a všechno pochopíš... a teď' bud sbohem! Nebudu překážet a odejdu do ústraní, dovedu odejít do ústraní. Žij blaze, má radosti... milovala jsi mne hodinku a tak vzpomínej věčně na Mítěňku Karamazova... Vždyť mi vždycky říkala Mítěňka, pamatuješ se?

A s těmi slovy pojednou odešel z kuchyně. A Féňa si toho odchodu div nepolekala ještě více, než když nedávno sem přiběhl a vrhl se na ni.

Přesně po deseti minutách Dmitrij Fjodorovič přišel k témuž mladému úředníku, Petru Iljiči Perchotinovi, kterému nedávno dal v zástavu pistole. Bylo už půl deváté a Petr Iljič, popiv doma čaje, právě si oblékl znovu kabát, aby odešel do hostince »U hlavního města« zahrát si kulečník. Mít'a ho zastihl na odchodu. Petr Iljič, když ho uviděl a jeho tvář, zamazanou krví, vykřikl:

— Pane bože! Co se vám stalo?

— Víte, řekl rychle Mít'a, — přišel jsem si pro své pistole a přinesl jsem vám peníze. Jsem vám zavázán díky. Pospíchám, Petře Iljiči, prosím vás honem.

Petr Iljič se divil stále více a více: uviděl pojednou v Mít'ových rukou hromadu peněz, ale co je hlavní, Mít'a ty peníze držel a přišel s nimi jak nikdo peníze nedrží a nikdo s nimi nepřichází: všechny

bankovky nesl v pravé ruce, jako by je nesl na podívanou a ruku měl nataženu před sebe.

Hoch, úředníkův sluha, který se setkal s Mít'ou v předsíni, říkal potom, že Mít'a vešel i do předsíně s penězi v rukou a bezpochyby tedy je nesl i po ulici stále před sebou v pravé ruce. Všechny bankovky byly storublové, duhové, tiskl je zkrvácenými prsty.

Petr Iljič odpovídal později na otázky lidí, kteří se o to zajímali a ptali, kolik měl Mít'a peněz, že bylo těžko je spočítat jen tak od oka, snad to byly dva tisíce, snad tři, ale že balíček to byl veliký, tlustý. A Dmitrij Fjodorovič byl podle jeho tehdejšího mínění »jaksi ne při paměti, ale ne opilý, ale v jakémisi nadšení, velmi roztržitý, a zároveň jaksi soustředěný, jako by o čemsi myslel a snažil se rozluštit a nemohl dospět k cíli. Velmi chvátal, odpovídal příkře, velmi podivně, chvílemi jako by neměl zármutek, ale jako by byl dokonce veselý«.

— Ale co se to s vámi děje, co je vám? — křikl opět Petr Iljič, prohlížeje si hosta s vytřeštěnými očima. — Jak jste se zakrvácel, snad jste upadl, podívejte se! Popadl ho za ruku a postavil ho k zrcadlu. Mít'a, uviděv svou tvář, pomazanou krví, trhl sebou a hněvivě se zachmuřil.

— Ech, k čertu! To ještě scházelo, — zabručel zlostně, honem přendal bankovky z pravé ruky do levé a křečovitě vytrhl z kapsy šátek. Ale ukázalo se, že i šátek je úplně zakrvácen (týmž šátkem utíral Grigoriji hlavu a obličej): nebylo na něm téměř bílého místa

a nejen, že krev na něm zaschla, ale jaksi celý šátek zkornatěl v chumáčku a nebylo možno jej rozvinouti. Mít'a jím zlostně udeřil o podlahu.

— Ech, k čertu! Nemáte nějaký hadřík... abych se utřel...

— Tedy jste se jenom zamazal a nejste raněn? Raději se umyjte,
— odpověděl Petr Iljič. — Tady je umyvadlo, dám vám je.

— Umyvadlo? To je dobře... Jenom kam mám dát tohle? — v jakési až podivné rozpačitosti ukázal Petru Iljičovi svůj balíček storublových bankovek, dívaje se na něho tázavě, jako by musel teprve řešit otázku, kam má dát své vlastní peníze.

— Dejte je do kapsy, nebo je položte tady na stůl, vždyť se neztratí.

— Do kapsy? Ano, do kapsy. To je dobře... Ne, víte, to je všechno hloupost! — vykřikl opět, jako by se pojednou dostával z rozržitosti. — Víte: nejdříve skončíme tu věc, totiž s těmi pistolemi, vraťte mi je a já vám dám vaše peníze... protože je velmi nutně potřebuji... a nemám ani chvíličku kdy... Sňal s balíčku vrchní bankovku a podal ji úředníku.

— Ale já nebudu mít zpátky, — poznamenal Petr Iljič: — nemáte drobné?

— Nemám, — řekl Mít'a, podívav se opět na balíček a jako by nevěřil docela svým slovům, prohlédl dvě tři vrchní bankovky, — nemám, všechny jsou stejné, — dodal a opět se tázavě podíval na Petra Iljiče.

— Ale jak jste tak zbohatl? — zeptal se úředník. — Počkejte, pošlu svého hochu, aby doběhl k Plotnikovovým, zavírají pozdě, — snad rozmění. Hej, Míso! — zavolal do předsíně.

— Do krámu k Plotnikovovým — to je skvělé! — vykřikl Mít'a, jako by proniknut nějakým nápadem. — Míso, — obrátil se k vešedšímu hošíku, — víš, běž k Plotnikovovi a řekni, že Dmitrij Fjodorovič se dává poroučet a že tam hned sám přijde... A poslyš: aby, než přijde, připravili šampaňské, asi tak tři tucty lahví, a zabalili je jako tenkrát, když jel do Mokrého... Tenkrát jsem u nich koupil čtyři tucty (pojednou se otočil opět k Petru Iljičovi), — oni už vědí, nestrachuj se, Mít'o, — obrátil se opět k hochu, poslyš: ať připraví také sýr, štrasburskou paštiku, uzené lososy, šunku, kaviár, nu, prostě všechno, všechno, co mají, tak za sto nebo za stodvacet rublů, jak to bylo tenkrát... A poslyš: ať nezapomenou na sladké věci, bonbony, hrušky, tak tři nebo čtyři melouny, — ne, počkej, jeden meloun stačí, a čokoládu, kandisové ovoce, cukroví: krátce všechno, co mi tenkrát nachystali do Mokrého, aby to se šampaňským dělalo asi tak tři sta rublů... a teď, aby to bylo právě takové. A nezapomeň, Míšo, Míšo... jmenuje se Míša? — opět se otočil k Petrovi Iljičovi,

— Ale počkejte, — skočil mu do řeči Petr Iljič, který ho poslouchal a pozoroval s nepokojem, — raději tam jděte sám a řekněte si, co chcete, vždyť to všechno poplete.

— Poplete to, vidím, že by to popletl! Víš, Míšo, snad jsem ti chtěl dát za obstarávku pusu... Když to nepopleteš, dostaneš deset

rublů, běž honem... Hlavně ať přivalí šampaňské, koňak, červený i bílý, všechno, jako tenkrát. Oni už vědí, jak to tenkrát bylo.

— Ale poslyšte! — přerušil ho Petr Iljič už netrpělivě.

— Říkám: ať jenom skočí rozměnit a vyřídí, aby nezavírali a vy tam půjdete a řeknete sám... dejte mi svou bankovku. Marš, Míšo, ať už jsi zpátky! — Petr Iljič, jak se zdálo, schválně vyhnal Mísu, protože když Míša stál před hostem a vyvaloval oči na jeho zkrvavený obličej a zkrvavené ruce s chumlem peněz ve chvějící se ruce, stál s otevřenými ústy z údivu a strachu a bezpochyby pochopil velmi málo ze všeho, co mu Mít'a přikazoval.

— Nu, a teď se pojd'te umýt, — řekl přísně Petr Iljič.

— Položte peníze na stůl, nebo si je strčte do kapsy... Takhle, pojd'me. A svlékněte si kabát.

Začal mu pomáhat při svlékání kabátu a pojednou opět vykřikl.

— Podívejte se, vždyť máte i kabát zakrvácený!

— To... to není kabát, to je jen trochu tady u rukávu. A to je jen tady, co ležel šátek — to se prosáklo z kapsy. Sedl jsem si na šátek u Féni a krev se prosákla, — s jakousi podivuhodnou důvěřivostí vykládal Mít'a.

Petr Iljič poslouchal zamračeně.

— Co vás to posedlo? Nejspíš jste se s někým popral, — zabručel.

Začalo se mytí. Petr **Iljič** držel džbán a naléval vodu. Mít'a chvátal a bezpochyby si ruce namydлил špatně (ruce se mu chvěly, pak Petr Iljič později vzpomínal). Petr Iljič ihned přikázal Mít'ovi, aby si ruce

namydlil více a aby si je silněji třel. V onom okamžiku se choval, jako by byl Mít'ovým nadřízeným a čím dále tím silněji. Ostatně poznamenejme: mladík měl povahu značně pevnou.

— Podívejte se, ještě jste si neumyl nehty; nu, a teď si třete tvář, tuhle na spánku, u ucha... Pojedete v téhle košili? Kam to jedete? Podívejte se, celou manšetu na pravém rukávu máte zakrvácenu.

— Ano, zakrvácenou, — poznamenal Mít'a, prohlížeje si manšetu.

— Vezměte si jiné prádlo.

— Nemám kdy. Já si takhle, vidíte... — pokračoval Mít'a s touž důvěrností, utíraje už si ručníkem tvář a ruce a oblékáje si kabát, — takhle si zahnu kraj rukávu a nebude jej vidět pod kabátem... vidíte!

— A teď mi řekněte, co se vám to stalo? Nepopřál jste se s někým? Nebylo to zase v hospodě jako tenkrát? Nenabil jste zase a netahal jste toho kapitána jako tenkrát? řekl Petr Iljič jaksi káravě. — Komu pak jste to zase nabil... nebo snad dokonce zabil?

— Hlouposti! — řekl Mít'a.

— Jak to, hlouposti?

— Ale nemluvme o tom, — řekl Mít'a a pojednou se ušklíbl: — to já jsem teď na náměstí právě zašlápl jednu babičku.

— Zašlápl? Babičku?

— Dědka! — vykřikl Mít'a, dívaje se Petrovi Iljičovi přímo do tváře, směje se a křiče na něho jako na hluchého.

— Ech, čert vás vem, dědka, babičku... nezabil jste někoho?

— Smířili jsme se. Dostali jsme se do křížku — a smířili jsme se. Tam někde. Rozešli jsme se přátelsky. Jeden hlupák... už mi odpustil... teď už mi jistě odpustil... Kdyby vstal, tak by neodpustil, — zamrkal Mít'a pojednou na Petra Iljiče, — ale víte, čert ho vem, slyšíte, Petře Iljiči, vem to všechno čert, nechci! Teď nechci! — rozhodně prohlásil Mít'a.

— Chtěl jsem jenom podotknout, že se vám chce se s každým hádat... jako tenkrát pro hloupost s tím štábním kapitánem... Popral jste se a teď honem jdete flámovat — to je celá vaše povaha. Tři tucty šampaňského, — kam s tím?

— Výborně! A teď mi dejte pistole. Nemám na mou duši kdy. Chtěl bych si s tebou porozprávět, holoubku, ale nemám kdy. Ach! Kde mám peníze, kam jsem je dal? — vykřikl a začal se hrabat po kapsách.

— Položil jste je na stůl... sám jste je tam dal. Tady leží. Zapomněl jste? Skutečně, pro vás jsou peníze jako smetí nebo voda. Tady máte pistole. To je divné, před chvílí, v šest hodin, jste je zastavil za deset rublů a teď máte několik tisíc. Dva nebo tři, což? '

— Snad tři, — zasmál se Mít'a, a zastrčil peníze do postranní kapsy kalhot.

— Takhle je ztratíte. To vypadá, jako byste měl zlaté doly.

— Doly? Zlaté doly! — ze vší síly vykřikl Mít'a a prohýbal se smíchem. — Nechcete, Perchotine, na doly? Hned vám jedna dáma

tady vysype tři tisíce, jen abyste už jel. Mně už nasypala, tak příliš miluje doly! Neznáte Chochlakovovou?

— Zním s ní nejsem, ale slyšel jsem o ní a viděl jsem ji. To vám ona dala tři tisíce? To ona vám je nasypala? — díval se nedůvěřivě Petr Iljič.

— Zítra, až vyjde slunce, až vyletí věčně mladý Foebus, chvále a velebě boha, jděte zítra k ní, k paní Chachlakovové, a zeptejte se jí sám, zda mi nasypala tři tisíce. Zeptejte se! — Neznám vaše styky... když to tak přesvědčivě říkáte, tedy vám je asi dala... ale vy jste penízky sebral a místo na Sibiř jdete na flám... A kam vlastně jdete nejdříve?

— Do Mokrého.

— Do Mokrého? Ale vždyť je noc!

— Měl jsem všechno, teď nemám nic! — řekl pojednou Mít'a.

— Jak to nic? Máte takové tisíce a říkáte, že nemáte nic?

— Ale to se netýká tisíců! Tisíce ať vezme čert! Mluvím o ženské povaze...

Je lehkověrná povaha žen, je plná zrad a neřestí.

Souhlasím s Odyseem, co říkal. — Nerozumím vám!

— Jsem opilý, což?

— Nejste opilý, ale hůře než to.

— Mám opilou duši, Petře Iljiči, mám opilou duši, a hodně, pořádně...

— Co to děláte, nabíjíte pistoli? —i Nabízím pistoli.

Mít'a opravdu otevřel pouzdro s pistolemi, otevřel růžek s prachem, opatrně nasypal do hlavně a nabil. Potom vzal kulku, ale než ji nabil, zdvihl ji ve dvou prstech ke svíčke.

— Co si tak prohlížíte tu kulku? — se zvědavým nepokojem vyzvídal Petr Iljič.

— Jen tak. Fantasie. Kdyby mi napadlo vehnati si tuto kulku do mozku, podíval bych se při nabíjení na ni nebo ne?

— Proč se na ni díváš?

— Nu, vletí mi do mozku, tak je zajímavé se podívat, jaká je... A ostatně — to je hloupost, je to chvilkový hloupý nápad. Nu, hotovo, — dodal, nabil kulku a ucpal ji koudelí. — Petře Iljiči, příteli, to je hloupost, všechno je hloupost a kdybyste věděl, jaká je to hloupost! Dej mi kousek papíru.

— Tady je papír.

— Ne, chtěl bych čistý, hladký, na jakém se píše. Takový! — a Mít'a, vzav se stolu pero, rychle napsal na papíru dvě řádky, složil papír a strčil jej do kapsy u vesty. Pistole uložil do pouzdra, zavřel klíčem a vzal pouzdro do rukou. Potom se podíval na Petra Iljiče a dlouze, zádumčivě se usmál.

— Ted' pojďme...

—Kam půjdem? Ne, počkejte... Snad si nechcete tu kulku vechnat do hlavy... — znepokojeně se zeptal Petr Iljič.

— Kulka je hloupost! Chci žít, miluji život! Pamatuji si to. Miluji zlatovlasého Foeba a jeho žhoucí světlo... Milý Petře Iljiči, dovedeš ty se odstranit?

— Jak to — se odstranit?

— Udělat místo. — Dát volnou cestu milé a nenáviděné bytosti. A aby i nenáviděné se stalo milým, tak uvolnit cestu! A říci jí: bůh s vámi, jděte si, jděte a já...

— A vy?

— Dost. Jdeme.

— Na mou duši, že to někomu řeknu (díval se na něho Petr Iljič), aby vás tam nepouštěli. Proč chcete teď do Mokrého?

— Je tam žena, žena, to ti stačí, Petře Iljiči, a bašta!

— Poslechněte, ačkoliv jste divoký, přece jste se mi vždycky jaksi líbil... proto mám obavy.

— Děkuji ti, bratře. Říkáš, že jsem divoký. Divoši, divoši! Jenom stále tvrdím: divoši! Á, tady je Míša, už jsem na něho zapomněl.

Vešel udýchaný Míša s hrstí rozměněných peněz a hlásil, že u Plotnikovových všichni jsou na nohou, tahají lahve, ryby, čaj — hned bude všechno připraveno.

Míša popadl desetirublovou bankovku a podal ji Petru Iljičovi a druhou desetirublovou hodil Míšovi.

— To se nesmí! — vykřikl Petr Iljič. — V mé domácnosti se to nesmí a kazí se tím lidé. Schovejte si své peníze, položte je semhle, proč je tak vyhazujete? Zítra se vám budou hodit, vždyť ke mně zase zítra přijdete prosit o deset rublů. Proč to všechno strkáte do postranní kapsy? Vždyť to ztratíte!

— Poslechni, kamaráde, pojďme spolu do Mokrého!

— Co bych tam dělal?

— Poslechni, chceš, otevru hned láhev, připijem si na život! Chtěl bych pít, a zejména s tebou bych chtěl pít. Ještě nikdy jsem s tebou nepil, vid?

— Prosím, můžeme jít do hostince, pojďme, chtěl jsem tam právě jít.

— Není kdy na hospodu, ale můžeme jít k Plotnikovovým do krámu, do zadního pokoje. Chceš, dám ti hádanku.

— Dej.

Mít'a vyňal z vesty svůj papírek, rozevřel jej a ukázal. Zřetelným a velikým písmem bylo na něm napsáno: »Trestám se za celý život, trestám celý svůj život!«

— Opravdu, hned to někomu řeknu, půjdu a někomu to řeknu, — řekl Petr Iljič, když přečetl papírek.

— Nedostaneš se k tomu, pojďme pít, marš!

Krám Plotnikovových byl jen dva domy vzdálen od Petra Iljiče, na rohu ulice. Byl to nejvýznamnější lahůdkářský obchod našeho města, patřil bohatým kupcům a byl opravdu dobrý. Měli tam

všechno, jako v kterémkoli obchodu hlavního města, nejrůznější zboží, vína ze sklepů »bratří Jelišějevých«, ovoce, doutníky, čaj, cukr, kávu a tak dále. V krámě byli stále tři příručí a dva poslíčkové roznášeli zboží.

Ačkoli náš kraj zchudl, statkáři se rozejeli, peněz bylo málo, přece jim obchod kvetl jako dříve a dokonce se mu dařilo s každým rokem lépe a lépe: jejich zboží mělo kupců stále dost.

Mít'ů očekávali v krámě s netrpělivostí. Velmi dobře si pamatovali, jak před asi třemi nebo čtyřmi nedělemi nakoupil také tak náhle různého zboží a vín za několik set rublů v hotovosti (na úvěr by mu ovšem nebyli nic dali), pamatovali si, že právě tak jako teď měl v rukou celý balík duhových bankovek a že je vyhazoval do větru, bez smlouvání, neuvažuje a nechtěje uvažovat, nač potřebuje tolik zboží, vína a tak dále.

Potom se vyprávělo po celém městě, že tenkrát, když odejel s Grušeňkou do Mokrého, »probil za jedinou noc a následující den celé tři tisíce a vrátil se z flámu bez groše, nahý jako pes«. Sebral tehdy celý tábor cikánů (tenkrát u nás tábořili), kteří za dva dni z opilého Míti vytahali nesčíslně peněz a vypili nemožně drahého vína. Lidé vypravovali a smáli se Mít'ovi, že v Mokrému opíjel šampaňským sprosté mužíky a vesnické holky a ženy krmil bonbony a paštikami.

Tehdy se mu také smáli, zvláště po hospodách, pro jeho otevřené a veřejné vlastní doznání (nesmáli se mu přirozeně do očí, smát se mu do očí bylo poněkud nebezpečné), že tenkrát za celý ten

»bouřlivý útok« nedostal od Grušeňky nic, jen mu dovolila, aby jí políbil nožku. Nic jiného mu nedovolila.

Když Mít'a s Petrem Iljičem přišli ke krámu, našli u vchodu už připravenou trojku, zapraženou do vozu, pokrytého kobercem, se zvonečky a rolničkami a s kočím Andrejem, který Mít'u očekával. V krámu už měli téměř úplně naloženu jednu bednu se zbožím a čekali jenom na Mít'u, aby ji zatloukli a naložili na vůz. Petr Iljič se podívil.

— Jak jsi dostal **tak** rychle trojku? — zeptal se **Míti**.

— Když jsem k tobě běžel, potkal jsem tady Andreje a poručil jsem mu, aby přijel rovnou sem ke krámu. Nemohu ztrácet čas! Posledně jsem jel s Timofejem, ale Timofej teď, fuj, fuj, fuj, odejel přede mnou s nějakou čarodějnící. Andreji, neopozdíme se příliš?

— Za hodinu se zaručuju, Dmitriji Fjodoroviči, ech, kde pak! Nebudou tam ani o půl hodiny dříve, kde pak hodinu!

Mít'a začal chvatně udílet rozkazy, ale mluvil a rozkazoval jaksi podivně, roztržitě a nesouvisle. Něco začínal a zapomněl konec. Petr Iljič dospěl k názoru, že je nezbytné se do toho vložit a věci pomoci.

— Za čtyřista rublů, ne méně, než za čtyřista, a aby to bylo právě tak, jako tenkrát, — rozkazoval Mít'a. — Čtyři tucty šampaňského, ani o láhev méně.

— Nač potřebuješ tolik, k čemu to? Počkej! — vykřikl Petr Iljič. — Co je to za bednu? Zač tam je? To je zboží za čtyři sta rublů?

Pobíhající příručí mu hned začali vysvětlovat nasládlou řečí, že v té prvé bedně je všeho všudy jen půl tuctu šampaňského a všelijaké

»nezbytné věci pro první případ«, jako zákusky, bonbony, cukroví a tak dále. Ale že hlavní »objednávka« bude složena hned zvláště, jako tenkrát, pojedje na zvláštním voze a rovněž trojkou a přijde včas, »všeho všudy tak o hodinku dorazí na místo po Dmitriji Fjodorovičovi.«

— Víc než hodinu to nesmí trvat, ne víc než hodinu, **a** hlavně dejte hodně cukroví a bonbonů, **to tam** holky mají rády, — nadšeně jim domlouval Dmitrij Fjodorovič.

— Cukroví snad. Ale nač potřebuješ ty čtyři tucty? Vždyť by stačil jeden, — **téměř** už se rozzlobil Petr Iljič. Začal smlouvat, chtěl účet, nechtěl se uklidnit. Přece však zachránil jen sto rublů. Konečně se shodli, aby všeho zboží nebylo více, než za tři sta rublů.

— Ech, čert vás vem! — vykřikl Petr **Iljič**, jako by se náhle vzpamatoval, — co je mi vlastně do toho? Vyhazuj si peníze, když jsi je dostal zadarmo!

— Sem, ekonome, sem, nezlob se, — vlekl ho Mít'a do zadního pokoje obchodu, — tady nám hned dají jednu láhev, lízneme si. Ech, Petře Iljiči, pojed'me spolu, protože ty jsi takový milý člověk, takové lidi mám rád.

Mít'a usedl na pletené židličky u maličkého stolku, prostřeného velmi špinavým ubrouskem. Petr Iljič se usadil mu naproti **a** okamžitě se tu objevilo šampaňské. Byli otázaní, zda si »panstvo nepřeje ústřice, prima ústřice z nejčerstvější zásilky«.

— Čert vem ústřice, nejím to, vůbec nic nechci, — téměř zlostně odsekl Petr Iljič.

— Není kdy na ústřice, — poznamenal Mít'a, — a nemám ani na ně chuť. Víš, kamaráde, — řekl pojednou s citem, — nikdy jsem neměl rád takovou nezřízenost.

— A kdo pak ji tedy má rád? Tři tucty, prosím, pro mužíky, to by leckoho dopálilo.

— Ale o tom nemluvím. Mluvím o vyšším pořádku. Pořádek ve mně není, a čert to vem! Celý můj život byl nezřízený a je třeba jej nějak urovnat. Dělán vtipy, což?

— Tlacháš a neděláš vtipy.

— Sláva nejvyššímu v světě, sláva nejvyššímu ve mně!

Ten veršík se mi jednou vyrval z duše, ne veršík, ale slza... sám jsem si *to* vymyslel... tenkrát ne, ale když jsem vlekl štábního kapitána za bradičku...

— Co sis na něho najednou vzpomněl?

— Co jsem si na něj vzpomněl? Ale hlouposti! Všechno se končí, všechno se vyrovnává, čáru pod to a součet!

— Opravdu, pořád vidím před sebou tvé pistole.

— I pistole jsou hloupost! Pij a nemysli na nesmysly. Miluj život, příliš jsem si život zamiloval, tak příliš, až je to ohavné, dost! Na život, kamaráde, na život si připijem, navrhuji přípitek životu. Proč

jsem se sebou spokojen? Jsem ničemný, ale jsem se sebou spokojen. A přece se trápím tím, že jsem ničemný, ale přece jsem spokojen. Chválím tvorstvo, jsem ochoten chválit boha a jeho stvoření, ale... je nutno zahubit jeden smradlavý hmyz, aby nelezl a nekazil druhým život... Připijme životu, milý příteli! Co může být dražšího, než život! Nic, nic! Životu a jedné královně všech královen!

— Připijem životu a třeba i tvé královně.

Vypili po sklenici. Třebas byl Mít'a jaksi nadšený a vzrušený, přece byl při tom nějak smuten. Jako by ho očekával jakýsi neodkladný a těžký úkol.

— Mít'a... to přišel tvůj Mít'a? Mít'o, holoubku, Mít'o, pojd' sem! Vypij tu sklenici za zlatovlasého zítřejšího Foeba...

— Proč mu dáváš! — vykřikl podrážděně Petr Iljič.

— Nu, dovol, jen tak, zachtělo se mi.

— Ech!

Miša vypil sklenici, poklonil se a utekl.

— Bude na mne více pamatovat, — poznamenal Mít'a. — Ženu miluji, ženu! Co je žena? Královna země! Smutno je, smutno, Petře Iljiči. Pamatuješ se na Hamleta: »Je mi tak smutno, tak smutno, Horacio... Ach, ubohý Jorik!« Snad jsem to já, ten Jorik, zvláště teď jsem Jorik, lebka přijde potom. — Petr Iljič poslouchal a mlčel. Umlkl i Mít'a.

— Jakého to máte psíka? — zeptal se pojednou roztržitě příručího, všimnuv si v koutku malinkého hezkého boloňského psíka s černýma očima.

— To je pejsek Varvary Aleksějevny, naší domácí, — odpověděl příručí, — nedávno ho sem přinesla a zapomněla ho tady. Musíme jí ho vrátit.

— Právě takového jsem viděl... v našem pluku... — prohodil zádušně Mít'a, — ale ten měl zadní nožku zlomenou... Petře Iljiči, chtěl bych se tě ostatně zeptat: už jsi někdy v životě kradl?

— Co je to za otázku?

— Tak to nemyslím. Víš, zda jsi ukradl někdy někomu něco z kapsy? O eráru nemluví, erár okrádají všichni a ty přirozeně také...

— Táhni k čertu!

— Mluví o krádeži cizích věcí: přímo z kapsy, z peněženky. Nic jsi nevzal?

— Jednou jsem matce ukradl dvouhřívenník, bylo mi devět let, vzal jsem jej se stolu. Potichoučku jsem jej vzal a sevřel v dlaní.

— Nu, a co?

— Nic. Tři dne jsem jej opatroval, pak jsem se zastyděl, přiznal jsem se a vrátil. — Nu, a?

— Přirozeně jsem dostal výprask. Ale co je ti do toho, snad jsi sám něco neukradl?

— Ukradl, — chytrácky zamrkal Mít'a očima.

— Co jsi ukradl? — začal být zvědavý Petr Iljič.

— Matce dvouhřivenník, bylo mi devět let, po třech dnech jsem jej vrátil. — Když to Mít'a řekl, pojednou povstal.

— Dmitriji Fjodoroviči, neměli bychom už jet? — vykřikl pojednou u dveří krámu Andrej.

— Hotovo? Pojd'me! — vzchopil se Mít'a. — Ještě poslední slovo a... Andrejovi sklenici vodky na cestu, hned! A kromě vodky mu nalijte skleničku koňaku! Tohle pozdrů (s pistolemi) mi dej pod sedadlo. Sbohem, Petře Iljiči, nevzpomínej na mne ve zlém.— Vždyť se zítra vrátíš?

— Určitě.

— Účet ráčíte vyrovnat teď? — přiskočil příručí.

— Ach, ano, účet! Okamžitě!

Opět vytáhl z kapsy balík bankovek, vytáhl tři storublové, hodil je na pult a spěšnými kroky vyšel z krámu. Všichni šli za ním a doprovázeli ho s poklonami, pozdravy a přáními všeho dobra. Andrej si říhl po pravé vypitím koňaku a vyskočil na kozlík, ale sotva se Mít'a začal usazovat, pojednou zcela neočekávaně se před ním vynořila Féňa. Přiběhla všechna udýchána, s křikem sepjala před ním ruce a padla mu k nohám:

— Panáčku, Dmitriji Fjodoroviči, nezabíjejte slečnu! A já jsem vám to všechno řekla!... Ani jeho nezabíjejte, vždyť je to její bývalý! Ted se s Agrafenou Aleksandrovnou ožení, proto se vrátil ze Sibiře. Panáčku, Dmitriji Fjodoroviči, neničte cizí život!

— Tak takové je to! To tam vyvedeš pěkné věci, — zabručel pro sebe Petr Iljič. — Ted už všechno chápu, jak bych to teď nepochopil. Dmitriji Fjodoroviči, hned mi odevzdej pistole, chceš-li být mužem, — hlasitě zavolal na Mít'u,

— slyšíš, Dmitriji?

— Pistole? Počkej, miláčku, cestou je zahodím do louže,

— odpověděl Mít'a. — Féňo, vstaň, nelež přede mnou. Nikoho Mít'a nezahubí, teď už nikoho nezabije, ten hlupák. A víš co, Féňo, — vykřikl už s úsměvem, — ukřivdil jsem ti nedávno, odpust mi, smiluj se nade mnou, odpust' ničemnému člověku. A když neodpustíš, je to jedno! Protože teď už je všechno jedno! Jed, Andreji, jed honem!

Andrej pobídl koně; zvoneček zazvonil. — Sbohem, Petře Iljiči! Tobě platí má poslední slza!... »Přece není opilý a přece jaké tlachá nesmysly!« pomyslně si Petr Iljič. Chystal se, že zůstane v krámu, aby dohlédl, jak budou nakládat trojku s ostatními lahůdkami a vínem, tuše, že kupec Mít'u ošidí, ale pojednou se sám na sebe rozzlobil, plivl a šel do své hospody hrát kulečník.

»Hlupák, třebas dobrý hoch...« bručel si pro sebe cestou. »O nějakém takovém.dřívějším' důstojníkovi Grušeňky jsem slyšel. Nu, když přijel, pak... Ech, ty pistole! K čertu, což jsem jeho hlídačem? Ať je čert vezme! Vždyť se nic nestane. Rámus a víc nic. Napijí se a poperou se, poperou se a smíří se? Což jsou to lidé činu? Co to znamená ,odstráním se', ,ztrestám se' — nic se nestane! Tisíckrát

křičel tímto způsobem v hospodě. Ted' ovšem není opilý. 'Opilý duchem' — ničemové mají rádi pěkný sloh. Což jsem jeho hlídač? Ale musel se někde poprat, celý obličej měl zakrvácený, ale s kým? V hospodě se to dovím. Také šátek měl zakrvácený... Fuj, k čertu, zůstal u mne na podlaze... naplít na to!«

Do hostince přišel v nejošklivější náladě a hned začal hrát. Hra ho rozptýlila. Dal se do druhé partie a pojednou začal mluvit s jedním ze spoluhráčů o tom, že se u Dmitrije Karamazova objevily zase peníze, že je sám viděl a že zase jel flámovat do Mokrého s Grušeňkou. Poslouchači to přijali téměř s překvapujícím zájmem. A všichni o tom začli mluvit, ale beze smíchu, jaksí podivně vážně. Dokonce přerušili hru.

— Tři tisíce? Kde by vzal tři tisíce?

Začli se vyptávat podrobněji. Zprávu o Chochlakovové přijali nedůvěřivě.

— A neoloupil starého?

— Tři tisíce! Něco v tom neklape.

— Vždyť se hlasitě vychloubal, že zabije otce, všichni to tady slyšeli... a zvláště mluvil o třech tisících...

Petr Iljič poslouchal a pojednou začal odpovídat na otázky suše a skoupě. O krvi, kterou Mít'a měl na tváři a na rukou, nezmínil se ani slovem, třebaš, když sem šel, chtěl o tom vyprávět. Začali hrát třetí partii, znenáhla hovor o Mít'ovi utichoval. Ale Petr Iljič, když dohrál

třetí partii, nechtěl už dále hrát, položil tágo a bez večeře, ač se chystal tam večeřet, odešel z hostince.

Když vyšel na náměstí, rozpačitě se zarazil a divil se sám sobě. Pojednou si uvědomil, že právě chtěl zajít do domu Fjodora Pavloviče, aby se přesvědčil, zda se něco nestalo. »Pro hloupost, jak se ukáže, probudím cizí dům a ztropím skandál. Fuj, k čertu, což jsem jeho chůva, či co?« V nejošklivější náladě zamířil rovnou domů a pojednou si vzpomněl na Fénu: »K čertu, kdybych se jí byl před chvílí zeptal«, uvažoval roztrpčen, »věděl bych všechno.«

A nesmírně netrpělivé a úporné přání promluvit s ní a dozvědět se něco, zahořelo v něm tak příliš, že na půl cestě se obrátil ostře k domu Morozovové, kde bydlela Grušeňka. Přistoupil k vratům, zaklepal, a klepání, které se rozlehlo nočním tichem, jako by ho bylo pojednou přivedlo k vědomí i rozezlilo. K tomu ještě se nikdo neozval, všichni v domě spali.

»A ztropím tady skandál!« pomyslel si už s jakýmsi utrpením v duši, ale místo, aby definitivně odešel, začal pojednou znovu tlouci ze vší síly. Rozlehl se rámus celou ulicí. »Ale přece se dotluču, dotluču se!« bručel, zlobě se po každém úderu až do vzteku, ale zároveň bouchaje do vrat čím dále tím silněji.

VI. JÁ JEDU!

Dmitrij Fjodorovič už letěl na trojce. Do Mokrého bylo něco přes dvacet verst, ale Andrejova trojka jela tak, že tam mohla být za pět čtvrtí hodiny. Rychlá jízda jaksi pojednou Mít'ou osvěžila. Vzduch byl svěží a chladný, na čistém nebi zářily veliké hvězdy. Byla to táž noc a snad táž hodina, v níž Aljoša, padnuv na zemi, »v extasi se zapřisahal, že ji bude milovat na věky věkův«.

Ale v duši Mít'ově vládl smutek, veliký smutek, a byť nyní velmi mnoho věcí trýznilo jeho duši, přece v tomto okamžiku celá jeho bytost směřovala jenom k ní, k jeho královně, k níž spěchal, aby se na ni podíval naposled.

A ještě dodám: v těchto chvílích jeho srdce dokonce vůbec nežárlilo. Snad se mi neuvěří, řeknu-li, že tento žárlivec nepocit'oval k onomu novému člověku, novému soupeři, který se vynořil ze země, k onomu »důstojníku«, ani nejmenší žárlivosti. Na každého jiného, kdyby se objevil, začal by ihned žárlit a snad by si znovu zakrvácel své hrozné ruce, — ale k tomuto člověku, k tomuto »jejímu prvému«, nepocit'oval, když letěl na své trojce, nejenom žárlivé nenávisti, nýbrž ani nepřátelského pocitu — ovšem, ještě ho neviděl.

Vždyť docela beze sporu je ona i on v právu; je to její první láska, kterou po pět let nezapomněla; tak tedy jenom jeho milovala v těch pěti letech a proč já jsem lezl do cesty? Co tady mám co dělat a co je mi do toho? Ustup s cesty, Mít'o, nepřekážej! A co jsem teď já? Teď

už je všechno skoncováno i bez důstojníka, i kdyby se nebyl vůbec objevil, přece by bylo už všechno skoncováno«...

Hle, jakými slovy by byl asi mohl tlumočit své city, kdyby jen byl mohl usuzovat. Ale tenkrát už ani nemohl usuzovat. Všechna nynější jeho odhodlanost se zrodila bez úvah, v jediném okamžiku, byla procítěna ihned a přijata jako celek se všemi důsledky už nedávno, u Féni, po jejích prvních slovech.

A přece, nehledě na všechnu odhodlanost, již vzal na sebe, bylo v duši jeho smutno, smutno až k utrpení. Odhodlání nedalo mu klidu. Příliš mnoho toho měl za sebou, co ho mučilo. A chvílemi bylo mu to podivné: vždyť už vlastní rukou napsal si ortel na papír: »Trestám se za celý život, trestám celý svůj život!«; a papírek měl s sebou v kapse — připravený; vždyť už měl nabitou pistoli, vždyť už se rozhodl, jak zítra pozdraví první žhavý paprsek zlatovlasého Foeba. A přece se nemohl vyrovnat s tím vším dřívějším, se vším, co stálo za ním a mučilo ho, pociťoval to až bolestně, a tato myšlenka vpíjela se do jeho duše jako zoufalství.

V jednom okamžiku se mu pojednou zachtělo zastavit Andreje, seskočit s vozu, vytáhnout nabitou pistoli a ukončit vše bez čekání na úsvit. Ale tento okamžik přeletěl jako jiskra a také trojka letěla, »žrala vzdálenosti«, a úměrně s tím, jak se blížil k cíli, zase myšlenka na ni, na ni jedinou, stále silněji a silněji se zmocňovala jeho duše a zaháněla všechny ostatní hrozné příznaky od jeho srdce. Och, tak se mu chtělo se na ni podívat, aspoň běžně, aspoň zdálky!

»Ted je s n í m, podívám se, jak je teď s ním, se svým dřívějším milencem, a jenom to musím vidět.« A ještě nikdy se v jeho prsou nezdvihlo tolik lásky k té ženě, tak osudné v jeho životě, tolik nového citu, jaký ještě nikdy nepoznal, citu, který i jej překvapil, citu, který byl něžný jako modlitba, tak něžný, že Dmitrij v duchu div před ním nemizel. »A zmizí!« řekl pojednou v záchvatu jakéhosi hysterického nadšení.

Jeli už téměř hodinu. Mít'a mlčel, a Andrej, ačkoliv to byl mužík hovorný, rovněž nepronесl ani slova, jako by se bál začít mluvit a jenom, živě poháněl své »spřežení«, svou hnědou, hubenou, ale rychlou trojku. Mít'a však pojednou vykřikl v hrozném nepokoji: — Andreji! A co když spí?

Pojednou ho to napadlo, dosud ani na to nepomyslel.

— Bezpochyby si už lehli, Dmitriji Fjodoroviči.

Mít'a se bolestně zamračil: opravdu... přijede tryskem... s takovými city... a oni spí... a snad spí i ona... Zlý cit vzkypěl v jeho srdci.

— Popožen koně, Andreji, jed', Andreji, rychle! — vykřikl téměř bez sebe.

— A snad si ještě nelehli, — pronесl Andrej po chvilce mlčení. — Tuhle Tymofej říká, že jich tam tuhle byla spousta...

— Na stanici?

— Ne na stanici, ale u Plastunovových, v zájezdni hospodě, je to jenom volná stanice.

— Vím; tak ty říkáš, že jich tam bylo mnoho? Jak to mnoho? Kdo je to? — vykřikl Mít'a v hrozném rozechvění při neočekávané zprávě.

— Ale říkal Tymofej, že jsou to samí pánové: z města dva, kdo to je nevím, Tymofej jenom říkal, že jsou zdejší, a potom dva cizinci a snad ještě někdo tam je, neptal jsem se na to. Prý začali hrát karty.

— Karty?

— Tak teda snad ani nespí, když začali hrát karty. Vždyť je všeho všudy asi jedenáct hodin, víc není.— Rychleji, Andreji, rychleji! — nervosně vykřikl opět

Mít'a.

— Na něco bych se vás zeptal, pane, — začal Andrej znovu po chvilce mlčení, — jenom se bojím, abych si vás, milostpane, nerozhněval.

— Co chceš?

— Před chvílí vám padla k nohám Fedosja Markovna, prosila vás, abyste nezabil slečnu a ještě někoho... a víte, milostpane, když vás sem tak vezu... Odpusťte mi, milostpane, říkám to jenom, abych si uklidnil svědomí, snad je to hloupé, že jsem to řekl.

Mít'a pojednou ho popadl zezadu za rameno.

— Ty jsi postilion? Postilion? — vykřikl jako bez sebe. — Ano, postilion...

— Víš, že je třeba uhýbat s cesty. Ze jsi postilion, tak se nikomu s cesty nevyhýbej, jed přes všechno, jedu já! Ne, postilione, nikoho

nepřejed"! Není možno přejet člověka, není možno kazit lidem život: a když jsi někomu zkazil život — potrestej se... pokazil-li jsi někomu život, zahubil-li jsi někomu život, — potrestej se a zmiz.

Z Míti vyletěla celá tato řeč 'jako v úplném hysterickém záchvatu.

Ačkoliv se Andrej pánovi divil, přece pokračoval v rozhovoru.

— To je pravda, panáčku, Dmitriji Fjodoroviči, to máte pravdu, že se nemá člověk přejet, ani trápit, a zrovna tak se nemá trápit ani žádná bytost na světě, protože je to boží stvoření, byť to byl kůň, někdo je žene bez rozumu, třeba i naši postilioní... a nedovede se udržet, jen letí, letí střemhlav.

— Do pekla? — skočil mu pojednou Mít'a do řeči a zachechtal se svým neočekávaným krátkým smíchem. — Andreji, duše prostá, — popadl ho opět pevně za ramena, — řekni: dostane se Dmitrij Fjodorovič Karamazov do pekla nebo ne, co ty myslíš?

— Nevím, miláčku, to na vás závisí, protože my o vás... Víte, pane, když syn boží byl natažen na kříži a umřel, tak odešel s kříže přímo do pekla a osvobodil všechny hříšníky, kteří se tam trápili. A zanaříkalo peklo, že už teď tam nikdo nepříjde, totiž žádný hříšník. A řekl tenkrát Hospodin peklu: »Nenaříkej, peklo, neboť přijdou k tobě všelijací velmoži, správcové, vrchní soudci a boháči a budeš naplněno právě tak, jak jsi bylo od počátku až do toho času, dokud nepřijdou znova.« To je jisté, že to řekl.

— Lidová legenda, to je velkolepé! Švihni levého koně, Andreji!

— Tak víte teda, pane, komu je peklo předurčeno, — švihl Andrej levého koně, — ale my všichni, pane, ve vás vidíme takové malé děcko... za takového vás pokládáme... A byť jste zlostný, milostpane, a to je pravda, přece vám odpustí hospodin pro vaši prostoduchost.

— A ty, Andreji, ty mi odpustíš?

— Co bych já vám odpouštěl, mně jste nic neudělal.

— Ne, za všechny, ty jediný za všechny, hle, právě teď, tady na silnici, odpustíš mi za všechny? Mluv, prostá duše!

— Och, milostpane! Strach je vás vézt, jakási podivná je vaše řeč...

Ale Mít'a neposlušal. Jako v extasi se modlil a divoce si šeptal:

— Bože, přijmi mne se všemi mými nepravostmi, ale neodsuzuj mne. Propuť mne bez soudu svého... Nesud' mne, protože jsem se sám odsoudil; nesud' mne, protože tě miluji, bože! Jsem ohavný, ale tebe miluji: pošleš mne do pekla a i tam tě budu milovat a odtamtud budu křičet, že tě miluji na věky věkův... Ale dopuť, abych já zde domiloval... Tady, teď abych domiloval, všeho všudy pět hodin, dokud se nerozhoří tvůj paprsek: neboť miluji královnu své duše. Miluji a nemohu nemilovat. Vidiš mne celého. Až přijedu, padnu před ní. Máš pravdu, že jsi mne minula... Bud' sbohem a zapomeň na svou oběť, nikdy se netrap! —' Mokrě! — vykřikl Andrej, ukazuje bičem dopředu. Bledou noční mlhou začernala se pojednou tvrdá massa budov, rozhozených na velikém prostranství. Vesnice Mokrě

měla asi dva tisíce obyvatel, ale v onu hodinu už všechno spalo a jenom několik málo ohének ještě blikalo v mlze.

— Popožen koně, popožen je, Andreji, jedu já! — vykřikl Mít'a jako v horečce.

— Nespí! — řekl opět Andrej, ukazuje bičem na zájezdni hostinec Plastonovovův, který stál na okraji vesnice a kde všech šest oken do ulice bylo jasně osvětleno.

— Nespí! — radostně potvrdil Mít'a. Aby všichni věděli, kdo přijel! Já jedu! Jedu já! — křičel Mít'a bez sebe.

Andrej pustil tryskem svou ztýranou trojku a skutečně se hřmotem přijel k vysokému pojezdu a zastavil své spařené, napolo zadušené koně. Mít'a seskočil s vozu a právě v tom okamžiku hospodský, který už šel spát, se podíval zvědavě, kdo to přijel.

— To jsi ty, Trifone Borisyči?

Hospodský se nahnul, zadíval se, střemhlav vyběhl se zápraží a v téměř vášnivém nadšení vrhl se k hostu.

— Panáčku, Dmitriji Fjodoroviči! Jste to opravdu vy?

Trifon Borisyč byl rozložitý zdravý mužík, střední postavy, s poněkud tlustou tváří, s přísným a nesmířlivým vzezřením, zvláště k mužíkům z Mokrého, ale který byl obdařen schopností rychle změnit svou tvář do nejnadšenějšího výrazu, když cítil pořádný výdělek. Chodil po rusku, v košili se šikmým límečkem a v kaftanu. Měl značné peníze, ale stále snil o vyšším postavení. Měl v hrsti dobrou polovinu mužíků; všichni mu byli dlužni. Od statkářů si najímal

pozemky a také sám půdu kupoval a mužáci mu museli zemi vzdělávati, aby uplatili dluh, ze kterého se nikdy nemohli dostat.

Byl vdovec a měl čtyři dospělé dcery; jedna už byla vdova, bydlela u něho se dvěmi maličkými dětmi, jeho vnučkami, a pracovala na něho jako nádenice. Druhá dcerka byla vdána za úředníka, jakéhosi vysloužilého písaře, a v jednom z pokojů zájezdního hostince bylo možno na stěně vidět mezi rodinnými fotografiemi nejminiaturnějšího rozměru fotografii i onoho úředníka v uniformě a s epoletami. Dvě mladší dcery ve svátek, nebo když odjížděly někam na návštěvu, oblékaly si modré nebo zelené šaty s honzíkem vzadu a s dlouhou vlečkou, ale druhého dne, jako každodenně, vstávaly se sluncem, metly březovými košťaty v rukou místnosti, vynášely pomeje a uklízely po hostech.

Trifon Borisyč, ač měl nastrádány pěkné tisíce, velmi rád obral rozhýřeného hosta, a připomenuv si, že ještě ani ne před měsícem za jediný den vydělal na Dmitriji Fjodorovičovi za jeho flámu s Grušenkou více než dvě stě rublů, ne-li dokonce celá tři sta, přivítal ho teď radostně a dychtivě, čenichaje opět hojnou kořist už podle toho, jak Mít'a přijel k podjezdu.

— Panáčku, Dmitriji Fjodoroviči, přece vás zase vidíme?

— Počkej, Trifone Borisyči, — začal Mít'a, — především chci vědět, co je nejdůležitější: kde je ona?

— Agrafena Aleksandrovna? — pochopil okamžitě hostinský, ostře se zadívav Mít'ovi do tváře, — ano, je také zde...

— S kým, s kým?

— Jsou tu cizí hosté... jeden úředník, bezpochyby Polák, soudě podle řeči, on také pro ni poslal odsud koně; a pak je s ním ještě jeho přítel nebo spolucestující, kdo by se v tom vyznal; jsou oblečení pěkně...

— A co, hýří? Jsou bohatí?— Kde pak by hýřili. Velká zvířata to nejsou, Dmitriji

Fjodoroviči.

— Ne? A co ti ostatní?

— Ti jsou z města, jsou to dva pánové... vracejí se z černé a zůstali tady. Jeden, mladý, je — myslím, — příbuzný pana Miusova, jen jsem zapomněl, jak se jmenuje... a myslím, že druhého také znáte: je to statkář Maksimov, říká, že jel na bohoslužby do vašeho kláštera a jezdí teď s tím mladým příbuzným pana Miusova...

— A to jsou všichni?

— Všichni.

— Počkej, Trifone Borisyči. Nejdřív odpověz na hlavní otázku... co dělá ona, co je s ní?

— Ale nedávno přijela a sedí s nimi.

— Je veselá? Směje se?

— Ne, myslím, že se moc nesměje... Myslím, že se dokonce velmi nudí... tomu mladíkovi česala vlasy...

— Polákovi, důstojníkovi?

— Ale jaký pak je to mladík, a důstojník vůbec není; ne, milostpane, jemu ne, ale příbuznému panu Miusova, tomu mladému... jen jsem zapomněl, jak se jmenuje.

— Kalganov?

— Ano, ano, Kalganov.

— Dobře, uvidím. Hrají karty?

— Hráli, ale přestali, pili čaj. Úředník si poručil višňovku.

— Počkej, Trifone Borisyči, počkej, miláčku; to všechno uvitím. Teď mi odpověz na nejdůležitější otázku. Jsou tu cikáni?

— Po cikánech teď tady není ani stopy, Dmitriji Fjodoroviči. „Úřady je vyhnaly, ale jsou tady židi, hrají na cimbál a housle, jsou nedaleko, v Rožděstvenské, takže je možno pro ně hned poslat a přijdou.

Poslat, určitě poslat! — vykřikl Mít'a. A je třeba vzbudit holky, jako tenkrát, zvláště Marii Stěpanidu a Rinu. Dvě stě rublů za sbor!

— Ale za takové peníze probudím celou vesnici, třeba už šli na kutě. Ale, panáčku, Dmitriji Fjodoroviči, což stojí zdejší mužáci za takovou lásku, nebo tyhle holky? Dávat takovým ničemům a hrubcům takové peníze! Co pak potřebuje náš mužík kouřit cigárka — a tys jim je dával. Vždyť z něho jde zápach, z lotra. A všechny holky, všechny do jedné, jsou všivé. Vždyť já ti vzbudím zadarmo své dcery, a nebude to stát takové peníze, šly právě spát, tak já je kopnu do zad a přinutím je, aby pro tebe zpívaly. Tenkrát jsi lil do mužíků šampaňské, ech!

Trifon Borisyč nadarmo Míti litoval: sám mu tenkrát zapřel asi půl tuctu lahví šampaňského a zvedl pod stolem storublovou bankovku a zmačkal ji v dlani. A v dlani mu také zůstala.

— Trifone Borisyči, tenkrát jsem tady rozkutálel nejednu tisícovku. Pamatuješ se?

— Rozkutálel, miláčku, jak bych se na to nepamatoval nechal jste u nás, myslím, tři tisícovky.

— A víš, teď to chci zase udělat.

A vyňal svůj balíček bankovek a strčil je hostinskému až pod nos.

— A teď si dej dobrý pozor: za hodinu přijde víno, zákusky, pirohy, cukroví, — tak všechno dej hned odnést nahoru. Tuhle bedničku, co má Andrej ve voze, dej odnést také hned nahoru, otevřít a hned podávat šampaňské. A hlavně postarej se honem o holky, holky, a docela určitě, aby přišla Marie... Vrátil se k vozu a vytáhl pod sedadlem své pouzdro s pistolemi.

— Vyrovnáme se, Andreji! Tady máš patnáct rublů za trojku, a tady padesát spropitné... za ochotu, za svou lásku... pamatuj na pana Karamazova.— Bojím se, milostpane... — začal váhat Andrej, — víte, pět rublů spropitného vezmu, ale víc nevezmu. Trifon Borisyč je svědek. Odpusťte mi mou hloupou řeč...

— Čeho se bojíš, — měřil si ho pohledem Mít'a, — čert tě vem, když je tomu tak! — vykřikl a hodil mu pět rublů. — A teď, Trifone Borisyči, veď mne potichu, a zaříd' to tak, abych se na ně mohl na

všechny podívat, tak, aby mne nepozorovali. Kde jsou, v modrém pokoji?

Trifon Borisyč podíval se opatrně na Mít'u, ale poslušně vyplnil, co Mít'a chtěl: ostražitě ho vedl do síně, vešel do prvního velkého pokoje, který sousedil s oním, ve kterém seděli hosté, a odnesl z něho svíčku. Potom potichu uvedl do pokoje Mít'u a postavil ho do kouta, do tmy, odkud si mohl po libosti prohlížet celou společnost, aniž byl viděn. Ale Mít'a se nedíval dlouho a ani se nemohl dívat. Uviděl ji a jeho srdce se rozbušilo, v očích se mu zatmělo. Seděla u stolu stranou, v křesle, a vedle ní na divanu seděl hezký a ještě velmi mladý Kalganov; držela ho za ruce, a jak se zdálo, se smála, ale Kalganov, nedívaje se na ni, cosi hlasitě říkal, jakoby s rozhořčením, Maksimovu, který seděl naproti Grušeňce přes stůl. Maksimov se čemusi velmi smál. Na divanu seděl on a vedle divanu, na židli u stěny, jakýsi jiný neznámý. Muž, který seděl na divanu, seděl rozvalené, kouřil dýmku a Mít'a si jen všiml, že je to nějaký obtloustlý člověk, bezpochyby malý, a jako by byl nějak rozzloben. Jeho druh, druhý neznámý, byl, jak se Mít'ovi zdálo, zcela neobyčejně vysoký; ale více vidět nemohl.

Zatajil se mu dech. Nemohl vydržet ani chvíli, položil pouzdro na prádelník a přímo — ledovatěje a pozbýváje sil — namířil ke společnosti do modrého pokoje. — Ach! — vykřikla v úleku Grušeňka, která si ho všimla první.

VII. DŘÍVĚJŠÍ A NESPORNÝ.

Mít'a vešel dlouhými a rychlými kroky a přistoupil až těsně ke stolu.

— Pánové, — začal hlasitě, téměř křiče, ale zajímaje se po každém slově, — já... já nic! Nebojte se, — vykřikl, — vždyť já nic, nic nechci, — obrátil se pojednou ke Grušeňce, která se na křeslu vyklonila směrem ke Kalganovu a křečovitě se zachytila za jeho ruku. — Já... Já také jedu. Zůstanu tu do rána. Pánové, může projíždějící tudy cestující... pobýt s vámi do rána? Jenom do rána, naposled, v témž pokoji?

S posledními slovy obracel se už k přitloustlému pánovi, sedícímu s dýmkou na divanu. Pán vážně vyňal ze rtů dýmku a přísně pronesl:

— Pane, to je soukromá společnost. Jsou zde jiné pokoje.

— Ale to jste vy, Dmitriji Fjodoroviči, proč se ptáte? — ozval se pojednou Kalganov, — sedněte si přece s námi, buďte vítán!

— Dobrý den, drahý pane... a neocenitelný... vždy jsem si vás vážil... — radostně a bouřlivě ozval se Mít'a, podáváje mu ihned ruku přes stůl.

— Ach, jak jste mne pevně stiskl! Úplně jste mi zpřelámal prsty, — zasmál se Kalganov. — On vždycky takhle tiskne ruku, vždycky! — vesele řekla Grušeňka, ještě plaše se usmívajíc, která, jak se zdálo, pojednou se přesvědčila z Mít'ova vzhledu, že nebude vyvádět, a pohlížela na něho se strašnou zvědavostí a přece ještě s nepokojem.

Bylo v něm cosi, co ji neobyčejně překvapilo, vůbec neočekávala, že v takové chvíli takhle vejde a takhle začne mluvit.

— Buďte zdrav, — sladce se zleva ozval také statkář Maksimov. Mít'a se k němu vrhl.

— Buďte zdrav, vy jste tady, jak jsem rád, že jste tady! Pánové, pánové, já... (znovu se obrátil k němu s dýmkou, zřejmě ho pokládaje za nejhlavnějšího člověka zde)... letěl jsem... chtěl jsem poslední den a poslední svou hodinu pobýti v tomto pokoji, v témž pokoji... kde jsem zbožňoval, svou královnu!... Odpusťte, — pane! — vykřikl rozčileně, — letěl jsem a zapřísahal jsem se... Och, nebojte se, je to má poslední noc! Připijme si, pane, na usmířenou! Hned přinesou víno... Přivezl jsem tohle (pojednou, neznámo proč, vytáhl svůj balíček bankovek) — dovolte, pane! Chci hudbu, rámus, křik, všechno, jak bylo... Ale červ, neužitečný červ popoleze po zemi a zmizí! Vzpomenu na den svého štěstí v poslední své noci!...

Téměř pozbyl dechu. Chtěl říci velmi mnoho, ale dopadlo to tak, že ze sebe vypravil jen podivné výkřiky. Pán se na něho díval nehnutě, na balíček jeho bankovek, díval se na Grušeňku a byl zřejmě na rozpacích.

— Když dovolí má kruleva... — chtěl začít mluvit.

— Co je to kruleva, to má být královna, což? — skočila mu pojednou Grušeňka do řeči. — Je mi směšné, jak všichni mluvíte. Posad se, Mít'o, a co to mluvíš? Nestraš, prosím. Nebudeš strašit, nebudeš? Když nebudeš, budu ráda, že...

Já, já, že straším? — vykřikl pojednou Mít'a, vymrštiv vzhůru ruce. — Och, jděte si, jděte pryč, nebudu vám překážet. ! A pojednou učinil něco, co vůbec nikdo neočekával a co neočekával ani sám, vrhl se na židli a dal se do pláče, obrátiv k protější stěně hlavu a zachytiv se rukama pevně lenochu židle, přímo jako by jej objímal.

— Tak se podívej, podívej se, jaký jsi! — vykřikla káravě Grušeňka. — Právě tak chodil ke mně — najednou něco začal mluvit a ničemu jsem nerozuměla. A jednou dokonce také začal plakat a teď po druhé — jaká hanba! Proč pláčeš? Kdybys měl aspoň proč! — dodala pojednou záhadně, a jaksi rozdrážděně přizvukujíc tuto větu.

— Já... nepláču... nu, nazdar! — Otočil se pojednou rázem na židli a'zasmál se znenadání, ale nikoli svým dřevěným trhaným smíchem, nýbrž jakýmsi neslyšným smíchem, dlouhým, nervosním a rozechvívajícím.

— Vida, tak už zase... Nu, nebuď smuten, rozvesel se! — přemlouvala ho Grušeňka, — jsem velmi ráda, že jsi přijel, velmi ráda, Mít'o, slyšíš, že jsem velmi ráda? Chci, aby seděl tady s námi, — velitelsky se obrátila jaksi ke všem, byť její slova se zřejmě vztahovala jenom k muži, sedícímu na divanu. — Chci, chci! A odejde-li, odejdu také, abyste věděli! — dodala pojednou s planoucíma očima.

— Co ráčí má královna, je mi zákonem! — řekl pán, políbiv galantně Grušeňce ruku. — Zvu pána do naší společnosti! — obrátil se líbezně k Mít'ovi.

Mít'a, jak se zdálo, chtěl zase vyskočit a pronést dlouhou tirádu, ale dopadlo to zcela jinak:

— Připijme si, pane! — vyrazil pojednou místo řeči. Všichni se dali do smíchu.

— Bože! A já jsem myslela, že zase chce řečnit, — vykřikla nervosně Grušeňka, — slyšíš, Mít'o, — důrazně dodala, — už nevyskakuj; a že jsi přivezl šampaňské, to je znamenité. I já budu pít, višňovku nemohu vystát. A nejlepší ze všeho je, že jsi přijel, tady je nuda... Nepřijel jsi zase flámovat? Ale schovej si peníze do kapsy! Odkud máš tolik?

Mít'a, který ještě stále měl v rukou zmačkané bankovky, jichž si všichni a zvláště Poláci velmi dobře všimli, rychle a zmateně je zastrčil do kapsy. Začervenal se.

V témž okamžiku přinesl hostinský otevřenou láhev šampaňského na podnosu a sklenice. Mít'a chtěl vzít láhev, ale byl zmaten tak, že zapomněl, co je s tím třeba dělat. Vzal ji Kalganov a nalil za něho víno.

— Ano, ještě, ještě láhev! — vykřikl Mít'a na hostinského, a zapomněl si ťuknout s Polákem, kterého tak slavnostně zval, aby s ním vypil na smír, pojednou vypil sám celou sklenici, nečekaje na nikoho. Celá jeho tvář se pojednou změnila. Místo slavnostního a tragického výrazu, s jakým vstoupil, objevilo se teď na něm cosi dětského. Jako by byl pojednou naplněn pokorou a ponížením.

Díval se na všechny pokorně a radostně, často a nervosně se smál, s vděčným pohledem provinilého psíka, kterého opět pohladili a pustili do pokoje. Jako by na všechno zapomněl a díval se na všechny s nadšením s dětským úsměvem. Na Grušeňku se díval, ustavičně se směje, a svou židli přisunul těsně k jejímu křeslu. Pomalu si začal prohlížet i oba Poláky, ač si ještě o nich nevytvořil úsudku. Pán na divanu překvapoval ho svou důstojností, polským přízvukem a hlavně — dýmkou.

»Co je na tom, vždyť Ba tom nic není, že kouří dýmkou«, uvažoval Mít'a. Poněkud vyžilý, téměř už čtyřicetiletý obličej Polákův s velmi malinkým nosíkem, pod nímž bylo viděti nesmírně tenké knírky, navoskované a drzé, zatím nebudil v Mít'ovi nijakých otázek. Ba ani velmi ubohá Polákova paruka, udělaná na Sibiři, se spánky, sčesanými hloupě dopředu. Mít'u zvláště nepřekvapila: »Bezpochyby musí mít paruku«, pokračoval dobromyslně v úvahách.

Druhý Polák, který seděl u zdi, mladší, než Polák na divanu, díval se na celou společnost drze a vyzývavě a naslouchal hovoru společnosti s mlčenlivým opovržením: i ten překvapil Mít'u jenom svou velmi vysokou postavou, která byla úžasně neúměrná k postavě Poláka, sedícího na divanu. »Až vstane, bude asi jedenáct veršků«, napadlo Mít'ovi, napadlo mu také, že ten vysoký pán jo bezpochyby přítel a pomocník pána na divanu, jakýsi jeho »tělesný strážce«, a že maličký pán s dýmkou přirozeně vysokému pánovi poroučí. Ale také to všechno zdálo se Mít'ovi jaksi strašně pěkným a nesporným.

V malinkém psíku utichla všechna žárlivost; ještě nic neuhádl z Grušeňky a ze záhadného tónu několika jejích vět, a jenom chápal — s rozechvěným srdcem — že je k němu laskavá, že mu »odpustila« a že ho posadila vedle sebe. Byl všečen bez sebe nadšením, když uviděl, že ochutnala víno ze sklenice. Ale přece ho pojednou jaksi překvapilo mlčení společnosti a začal prohlížet si všechny pohledem, který na cosi čeká: »Tak proč, pánové, tak sedíme, proč nic nezačínáte?« jako by říkal jeho tázavý pohled.

— Ale tenhle tady stále lže a my jsme se mu pořád smáli, — začal pojednou Kalganov, jako by uhádl jeho myšlenku a ukázal na Maksimova.

Mít'a zadíval se upřeně na Kalganova a potom hned na Maksimova.

— Lže? — zasmál se krátkým, dřevěným smíchem, jako by se z čehosi zaradoval, — chacha!

— Ano, představte si, že tvrdí, jako by se celá naše kavalerie ve dvacátých letech oženila s Polkami; a to je úžasná hloupost, není-li pravda?

S Polkami? — navázal opět Mít'a, úplně nadšen. Kalganov velmi dobře chápal poměr Mít'ův ke Grušeňce, měl jakési tušení i o Polákovi, ale to ho všechno příliš nezajímalo, dokonce snad ho to vůbec nezajímalo. Ale ze všeho nejvíce ho zajímal Maksimov. Dostal se sem s Maksimovem náhodou a s Poláky se zde v zájezdním hostinci setkal po prvé v životě. Grušeňku znal už dříve a jednou

dokonce u ní s kýmsi byl; tenkrát se jí nelíbil. Ale tady se na něho dívala velmi laskavě, před příjezdem Mít'ovým se s ním dokonce mazlila, ale on neprojevoval jaksi pro ni dost citu. Byl to mladík ani ne dvacetiletý, švihácky oblečený, s velmi milou, bled'oučkou tvářičkou a s krásnými hustými rusými vlasy. A na běloučké tvářičce byly skvělé světle modré oči¹ s moudrým a někdy i s hlubokým výrazem, což neodpovídalo ani jeho věku, nehledě ovšem na to, že tento mladík někdy mluvil a díval se úplně jako dítě, a nijak ho to nemátlo, dokonce sám to doznával. Vůbec byl velmi svérázný, poněkud dokonce vrtošivý, byť vždy laskavý. Někdy ve výrazu jeho obličeje se kmitlo cosi nehnutého a ztrnulého: díval se na vás, poslouchal, a jako by při tom usilovně přemítal o něčem svém. Chvillemi se stával mdlým a líným, chvillemi zase začal se rozčilovati, někdy zřejmé z nejnicotnější příčiny.

— Představte si, už ho tahám sebou čtyři dni, — pokračoval, poněkud lenivě protahuje slova, ale beze všeho přetvařování, zcela přirozeně. — Víte, od té doby, kdy ho váš bratr srazil tenkrát s vozu a vypadl. Tenkrát mne tím velice zaujal, vzal jsem ho do vesnice, ale stále lže, až je to hanba s ním být. Proto ho vezu zpět...

— Pán polskou pani nevidzel a muví, co nemohlo být, — řekl Maksimovu Polák s dýmkou.

Pán s dýmkou mluvil rusky slušně, alespoň daleko lépe, než jak se přetvařoval. I když užíval ruských slov, krucoval je po polském způsobu.

— Ale vždyť já sám jsem měl za ženu polskou paní, — ušklíbl se na odpověď Maksimov.

— A což jste sloužil v kavalerii? Vždyť jste mluvil o kavalerii! Tak vy jste tedy kavalerista? — vpadl hned do řeči Kalganov.

— Ovšem, co pak je kavalerista? Chacha! — vykřikl Mít'a, který chtivě naslouchal a rychle přebíhal tázavým pohledem na každého, kdo začal mluvit, zrovna jako by bůhví co čekal, že uslyší.

— Ne, prosím, víte, — otočil se k němu Maksimov, — mluvím o tom, že ty jejich panenky... jsou hezoučké, když odtančí s naším hulánem mazurku... jak s ním odtančí mazurku, hned mu skočí na kolínka, jako kočička... běloučká... a pan oje a paní matka to vidí a dovolují... a dovolují, prosím... a hulán zítra přijde a nabídne ruku... tak je to... a nabídne ruku, chichi! — zachechtal se Maksimov, když skončil.

— Pán je lajdák! — zavrčel pojednou vysoký Polák na židli a přeložil nohu přes nohu. Mít'ovi padla do očí jenom jeho ohromná juchtová bota s tlustou a zablácenou podešví. Vůbec oba pánové byli oblečení dosti špinavě.

— Hned lajdák! Proč nadává? — rozzlobila se pojednou Grušeňka.

— Paní Agrippino, pán viděl v polských krajích selky a ne šlechtické paní, — poznamenal pán s dýmkou Grušeňky.

— Na to můžete spolehnout! — opovržlivě podotkl vysoký pán na židli.

— A co ještě! Nechtě ho mluvit! Lidé povídají, proč jim překážet? Je s nimi veselo, — odsekla Grušeňka.

— Nepřekážím, paní, — významně poznamenal pán v paruce a upřel dlouhý pohled na Grušeňku, a vážně se zamlčev, začal znovu ssát svou dýmku.

— Ale ne, ne, pán teď řekl pravdu, — řekl opět Kalganov, jako by šlo bůhví oč. — Vždyť vůbec v Polsku nebyl, jak může o Polsku mluvit? Že jste se neoženil v Polsku, což?

— Ne, prosím, ve smolenské gubernii. Jenže hulán ji už před tím přivezl z Polska, totiž moji manželku, budoucí, i s paní matkou a s paní tetou a ještě s nějakou příbuznou s dospělým synem a přivezl ji ze samotného Polska, z Polska... a postoupil mně ji. Byl to jeden náš poručík, velmi hezký mladík. Ze začátku se chtěl oženit sám, ale neoženil se, protože se ukázalo, že je chromá...

— Tak vy jste se oženil s chromou? — vykřikl Kalganov.

— S chromou. Oni mne tenkrát Oba trošičku ošidili a natáhli. Myslel jsem, že si tak vyskakuje... pořád si poskakovala a myslel jsem, že je lak veselá...

— Že je tak veselá, že si vás vezme? — vykřikl Kalganov s jakýmsi dětsky zvonivým hlasem.

— Ano, ano, že je veselá. A ukázalo se, že to dělala z úplně jiného důvodu. Potom, když už jsme se vzali, hned po svatbě, téhož večera, se mi přiznala, a velmi dojemně mne prosila za odpuštění: prý v

mladých letech jednou skočila přes louži a poškodila si tím nožičku, chichichi!...

Kalganov se dusil úplně dětským smíchem a téměř padl na divan. Rozesmála se také Grušeňka. Mít'a pak byl na vrcholku štěstí.

— Víte, víte, teď už říká pravdu, teď nelže! — vykřikoval Kalganov, obraceje se k Mít'ovi. — A víte, vždyť byl dvakrát ženatý, — to mluví o své první ženě, ale druhá jeho žena mu utekla a dosud žije, věděli jste to?

— Jistě? — rychle se otočil Mít'a k Maksimovovi s výrazem neobyčejného překvapení v tváři.

— Ano, prosím, utekla mi, stala se mi ta nepříjemnost, — skromně potvrzoval Maksimov. — S jedním mesijé. A hlavně nejdříve celou mou vesničku dala přepsat úvodem na sebe. »Ty jsi člověk vzdělaný,« říkala, »a nějak se uživíš.« Tím mne usadila. Jeden vážený biskup mi jednou řekl: »Jednu ženu jsi měl chromou, a druhou až příliš lehkonohou«, chichi!

— Slyšte, slyšte! — úplně hořel Kalganov, — i když lže a lže často, — tedy lže jedině proto, aby ostatním způsobil potěšení: že to není podlé, že to není podlé? Víte, někdy ho mám rád. Je velký ničema, ale je ničemný tak přirozeně, což? Co myslíte? Jiný se přetvařuje z nějakého důvodu, aby z toho něco měl, ale on to dělá jen tak prostě, od přirozenosti... Představte si, on na příklad určitě tvrdí (včera se se mnou hádal celou cestu), že Gogol v Mrtvých duších psal o něm. Vzpomínáte si, je tam opravdu statkář Maksimov,

kterému Nozdrev napráskal a byl za to souzen. »Že statkáři Maksimovovi nasekal metlou v opilém stavu«, — nevzpomínáte si? A teď si představte, činí si nároky na to, že to byl on a že jemu nařezali! Co pak to může být? Cičikov jezdil nejpozději v letech dvacátých, začátkem let dvacátých, takže to 'vůbec neodpovídá časově. Nemohli mu tenkrát nasekat. Že nemohli?

Bylo těžko si představit, proč se Kalganov dostal do takového žáru. Ale v žáru byl doopravdy. Mít'a mu upřímně vpadával do noty.

— Ale což, když mu opravdu nasekali! — vykřikl se smíchem.

— Ne, že by mi byli nasekali, ale tak, — obrátil pojednou Maksimov.

— Jak to tak? Nasekali vám nebo ne?

— Ktura hodina, pane? — obrátil se pán s dýmkou s nudícím se vzezřením k vysokému pánovi na židli. Vysoký pokrčil na odpověď rameny. Ani jeden neměl hodiny.

— Proč si neporozprávět. Nechtě mluvit i jiné. Nudíte-li, se, tak druzí nemají také mluvit? — vpadla opět do řeči Grušeňka, zřejmě schválně. Mít'ovi jako by po prvé cos'napadlo. Tentokrát pán odpověděl už zřejmě podrážděn:

— Paní, nic nenamítám, nic nepovidalem.

— Nu, tedy dobře, vyprávěj, — vykřikla Grušeňka na Maksimova. — Co jste všichni utichli?

— Ale vždyť není co vyprávět, vždyť jsou to všechno jen hlouposti, — chopil se Maksimov ihned slova, zřejmě rád, byť

poněkud se upejpaje, — vždyť u Gogola je to všechno jenom v alegorickém smyslu, protože všechna jména dával alegorická. Nozdře v nebyl vlastně Nozdrev, nýbrž Nosov a Kuvšinikov — to už vůbec se nepodobá pravdě, protože to byl Škvorněv. Ale Fenardi byl skutečně Fenardi, jenže nebyl Ital, nýbrž Rus, Petrov. A mamzel Fenardi byla pěknounká, s nožkami v trikotu, pěknoučkými, sukénku měla kratoučkou, celou posetou cetkami, a točila se jako na obrtlíku, ale nikoli čtyři hodiny, nýbrž všeho všudy jen asi čtyři minuty... a všechny okouzila...

— Ale proč ti nařezali, zač jsi byl bit? — řval Kalganov.

— K vůli Pironovi, — odpověděl Maksimov.

— K vůli jakému Pironovi? — vykřikl Mířa.

— K vůli francouzskému známému spisovateli Pironovi. Všichni jsme tenkrát pili víno ve velké společnosti, v hostinci, při výročním trhu. Pozvali mne a já jsem hned začal říkat epigramy: »Tos ty, Boileau? Jak jsi směšně ustrojen!« a Boileau odpovídá, že se chystá na maškarádu, totiž do lázně, chichi, a oni to vztahovali na sebe. Ale já jsem honem řekl druhý epigram, dobře známý všem vzdělaným lidem, jedovatý:

Ty jsi Sapho, já jsem Faon, o tom není spor, ale k mému hoři, cesty neznáš k moři.

Ale oni se urazili ještě více a začali mi za to neslušně nadávat, a já na neštěstí, abych věc napravil, začal jsem vyprávět jednu velmi vzdělanou anekdotu o Pironovi, jak ho nepřijali do francouzské akademie a jak on, aby se pomstil, napsal epitaf pro náhrobní kámen:

Čigit Piron, qui ne fut rien, Pas même académicien.

A oni mne chytily a nařezali mi.

— Ale proč, proč?

— Za mou vzdělanost, člověk může být bit za leccos, — skromně a poučně dodal Maksimov.

— Ech, dost, všechno je to ošklivé, nechci to poslouchat, myslela jsem, že to bude veselé, — přerušila je pojednou Grušeňka.

Mít'a se zarazil a ihned se přestal.smát. Vysoký pán se zdvihl a s opovržlivým výrazem člověka, který se nudí ve společnosti sobě nerovné, začal přecházet po pokoji z rohu do rohu, s rukama, složenýma za zády.

— Vida, jak si vykračuje! — podívala se na něho Grušeňka s opovržením. Mít'a zneklidněl; k tomu si ještě všiml, že Polák na divanu se na něho podrážděně dívá.

— Pane, — vykřikl Mít'a, — připijme si, pane! A s druhým pánem také: připijme si, pánové! — Ihned popadl tři sklenice a nalil do nich šampaňské.

— Ať žije Polsko, pánové, piji na vaše Polsko, na polskou zemi!
— vykřikl Mít'a.

— Bardzo mi to milo, pane, připijem, — vážně a blahosklonně řekl pán na divanu a vzal svou sklenici.

— Také druhý pane, jak se jmenuje, ech, jasně velmožný, vezmi číši! — říkal kvapně Mít'a.

— Pan Wrublewski, — napověděl pán na divanu. Pan Wrublewski přistoupil kolébavě ke stolu a vzal svou sklenici stoje.— Na Polsko, pánové, hurá! — vykřikl Mít'a, pozvednuv sklenku.

Všichni tři vypili. Mít'a uchopil láhev a ihned zase nalil tři poháry.

— A nyní si připijeme na Rusko, pánové, na bratrství!

— Nám také nalij, — řekla Grušeňka, — na Rusko chci pít také.

— Já také, — řekl Kalganov.

— A já bych také připil... naší Rusičce, staré babičce, — zachechtal se Maksimov.

— Všichni, všichni! — vykřikoval Mít'a. — Hostinský, ještě láhve!

Přinesli všechny tři zbylé láhve z těch, které Mít'a přivezl. Mít'a nalil víno.

— Ať žije Rusko, hurá! — vykřikl znovu. Všichni připili až na Poláky, a Grušeňka vypila svůj pohár naráz. Polští pánové se svých pohárů ani netkli.

— Co to, pánové? — vykřikl Mít'a. — Vy tedy tak? Pan Wrublewski vzal pohár, zvedl jej a zvučným hlasem pronesl:

— Ať žije Rusko v hranicích před rokem sedm set sedmdesátým druhým!

— Oto bardzo pękne! — vykřikl druhý pán a oba rázem vyprázdnilí své číše.

— Vy jste, pánové, hlupáci! — vyklouzlo z nenadání Mít'ovi.

— Pane!! — vykřikli oba pánové, výhružně dotírajíce na Mít'u jako kohouti. Zvláště byl rozbouřen pan Wrublewski.

— Což není možno milovat svou vlast? — vykřikl.

— Mlčet! Nehádat se! Žádné hádky! — křikla velitelsky Grušeňka a dupla. Tvář její zahořela, oči se jí zaleskly. Ozval se právě vypitý pohár. Mít'a se strašně polekal.

— Pánové, odpusťte! Já jsem vinen, už nebudu. Wrublewski, pan Wrublewski, už nebudu!...

— Prosím tě, mlč aspoň ty, sedmi si, jaký jsi hloupý! — se zlostnou výčitkou okřikla ho Grušeňka.

Všichni se usadili, všichni umlkli, všichni se dívali druh na druhu.

— Pánové, já jsem to všechno zavínil, — začal opět Mít'a, který nic nepochopil z výkřiku Grušeňčina: — nu, proč tak sedíme? Něco bychom měli dělat... aby bylo zase veselo, zase veselo?

— Ach, opravdu je to tady strašně neveselé, — lenivě prohodil Kalganov.

— Měli bychom si hodit karty, jako před chvílí, — zachechtal se pojednou Maksimov.

— Karty? To je velkolepé! — skočil mu do řeči Mít'a. — Jen budou-li pánové...

— Je puzno, pane! — jaksi neochotně pronesl pán na divanu...

— To pravda, — přisvědčil pan Wrublewski.

— Puzno? Co je to puzno? — zeptala se Grušeňka.

— To znamená pozdě, paní, pozdě, že už je pozdní hodina, —' objasňoval pán na divanu.

— Všechno je jim pozdě, nic nikdy nemohou! — téměř zaječela Grušeňka rozhořčením. — Nudí se tady a chtějí, aby se i jiní nudili. Než jsi přišel, Mít'o, pořád takhle mlčeli a ušklíbovali se nade mnou...

— Má bohyně! — vykřikl pán na divanu. — Co řekneš, to se stane. Vidím, že jsi k nám nemilostivá a proto jsem smutný. Jestem hotov, pane, — dokončil, obraceje se k Mít'ovi.

— Začínej, pane! — řekl Mít'a, vytahuje z kapsy své bankovky a pokládaje dvě storublovky na stůl.

— Chci ti dát mnoho vyhrát, — vezmi karty, drž bank! — Karty ať dá hostinský, pane, — důrazně a vážně pronesl malý pán.

— To nejlepší způsob, — přitakal pan Wrublewski.

— Od hostinského? Dobře, chápu, tak třeba od hostinského, máte pravdu, pánové! Karty! — zavolal Mít'a na hostinského.

Hostinský přinesl nerozpečetěnou hru karet a sdělil Mít'ovi, že už se holky scházejí, židi s cimbály přijdou také bezpochyby brzo, ale že trojka s lahůdkami ještě nepřijela. Mít'a vyskočil od stolu a běžel

do sousedního pokoje, aby ihned zařídil, co bylo třeba. Ale z holek tu byly jen tři a nebyla tu ještě ani Marie. Ostatně sám nevěděl, co by tu měl zařizovat a proč sem přiběhl: nařídil jenom, aby z bedny vyndali mlsky, bonbony a cukroví, a aby byly holky poděleny.

— A Andrejovi vodku, Andrejovi vodku! — přikázal ve spěchu, — urazil jsem Andreje!

Tu se ho někdo dotkl za rameno; byl to Maksimov, který za ním přiběhl.

— Dejte mi pět rublů, — zašeptal Mít'ovi, — já bych si taky zkusil štěstí v kartičkách, chichi!

— To je skvělé, velkolepé! Vezměte si deset, tady! Vytáhl opět všechny bankovky z kapsy a vyhledal deset rublů. — A když prohraješ, tak přijď zase, přijď zase...

— Dobře, prosím, — radostně zašeptal Maksimov a vrátil se. Mít'a se také ihned vrátil a prosil za odpuštění, že na něho museli čekat. Pánové si už sedli a rozpečetili karty. Tvářili se mnohem přívětivěji, téměř laskavě. Pán na divanu zapálil si novou dýmku a připravil se k rozdávání karet; v jeho tváři bylo lze viděti jakousi vítěznou náladu.

— Na místa, pánové! — vykřikl pan Wrublewski.

— Ne, já už nebudu hrát, — ozval se Kalganov, — já už, jsem s nimi před chvílí prohrál padesát rublů.

Pán měl štěstí, pán může štěstí zase mít, — podotkl pán na dívánu.

— Kolik je v banku? Mohu sázet kolik chci? — přicházel Mít'a do varu.

— Prosím, pane, můžete sto, dvě stě, kolik dáš.

— Milion! — zachechtal se Mít'a.

— Pan kapitán snad slyšel o panu Podwysockém?

— Jakém Podwysockém?

— Ve Varšavě se hraje vabank šmahem. Přichází Podwysocki, vidí tisíc zlatých, volá: »Vabank!« Bankéř říká: »Pane Podwysocki, sázíš zlato nebo čest?« — »Na čest, pane,« říká Podwysocki. »Tím lépe, pane.« Bankéř rozdá karty, Podwysocki bere tisíc zlatých. — »Počkej, pane,« říká bankéř, vytáhl zásuvku a dává mu milion: »Vezmi si, pane, tohle ti patří.« V banku byl milion. — »Já sám to neviděl,« říká Podwysocki. — »Pane Podwysocki,« říká bankéř, »ty jsi sázel na čest a my také na čest.« Podwysocki vzal milion.

— To není pravda, — řekl Kalganov.

— Pane Kalganov, ve slušné společnosti se nesluší tak mluvit.

— Tak ti dá polský hráč milion! — vykřikl Mít'a, ale ihned se vzpamatoval: — odpusť, pane, jsem vinen, opět jsem se provinil, dá milion, dá, na honor, na polskou čest! Vidiš, jak mluvím polsky! Chacha! Tady sázím deset rublů do toho!

— A já dám rublík na dámičku, na červeňoučkou, pěknoučkou panenku, chichi! — zachechtal se Maksimov, vytáhl svou dámu a pojednou se sehnul se stolu a potají se hbitě pod stolem pokřižoval. Mít'a vyhrál. Rublík vyhrál také.

— Čtvrtku! — vykřikl Mít'a.

— A já zase jenom rublíček, já jen obyčejnou, maličkou sázkou,
— šťastně bručel Maksimov, maje nesmírnou radost, že vyhrál rublík.

— Přebito! — Vykřikl Mít'a. — Sedmičku na prohru.

— Přebili i prohru.

— Přestaňte, — řekl náhle Kalganov.

— Na prohru, na prohru, — zdvojnásoboval sázky Mít'a.

— Prohrál jste dvě stě, pane. Vsaďte ještě dvě stě? — zeptal se pán na pohovce.

— Dvě stě že jsem prohrál? Tak ještě jednou dvě stě! Celé dvě stě na prohru! — a vytáhnuv z kapsy peníze, chtěl je Mít'a hoditi na dámu, ale náhle ji zakryl Kalganov rukou: — Dosti! — zvolal svým jasným hlasem.

— Co to děláte? — napadl ho Mít'a.

— Dosti, nechci! Nebudete již hrát.

— Proč?

— Proto. Vykašlete se na to a odejděte, to je to, proč. Nedovolím vám již hrát!

Mít'a se na něho díval s podivením.

— Nech toho, Mít'o, možná, že má pravdu, beztoho jsi mnoho prohrál, — řekla s podivným odstínem v hlasu

Grušeňka.

Oba páni se náhle zvedli se svých míst se strašně uraženým vzezřením.

— Žertuješ, pane? — řekl malý pán, prohlížeje si přísně Kalganova.

— Jak se považáš to robit, pane! vzkřikl na Kalganova pan Wrublewski.

— Nekřičte mi tady, nekřičte! — zvolala Grušeňka. — Ach, vy indičí kohouti!

Mít'a se díval na ně na všechny, s jednoho na druhého; ale cosi ho náhle překvapilo v Grušeňčině tváři, v témž okamžiku jako by se cosi úplně nového mihlo v jeho hlavě — úplně nová myšlenka!

Paní Agrippina! — chtěl cosi vykládati malinký pán, celý červený vztekem, když náhle Mít'a, přistoupiv k němu, mu poklepal na rameno.

— Jasně velmožný, na dvě slova.

— Co chceš, pane?

— Pojd' sem, do toho pokoje, na dvě slovíčka, řeknu ti pěkná, zrovna nejlepší, budeš spokojen.

Malý pán se podívil a bojácně se podíval na Mít'u. Ihned však přistoupil na jeho návrh, ale s bezvýhradnou podmínkou, že s ním půjde i pan Wrublewski.

— Tělesný ochránce, co? Nu, ať si jde, potřebuji ho také! Dokonce ho určitě potřebuji! — zvolal Mít'a — marš, pánové!

— Kam to jdete? — ptala se pobouřená Grušeňka.

— Za okamžik se vrátíme, — odpověděl Mít'a. Jakási odvaha, jakási neočekávaná smělost vzplanula v jeho tváři, v zcela jiné tváři, než byla ona, se kterou před hodinou vešel do tohoto pokoje.

Odvedl pány do pokoje napravo, nikoli do onoho, ve kterém se scházel sbor dívek a prostíral se stůl, nýbrž do ložnice, ve které byly uloženy různé kufry a truhly a stály tam dvě veliké postele s hromadou kartounových polštářů. Tam na malém stole z měkkého dřeva, v koutě, hořela svíčka.

Pán a Mít'a zasedli u tohoto stolu naproti sobě a ohromný pan Wrublewski si sedl stranou, založiv ruce za záda. Páni se dívali přísně, ale se zřejmou zvědavostí.

— Čím mužem sloužit pánovi? — promluvil malý pán. — Ale tímhle tím, pánové, nebudu o tom mnoho mluvit:

tady máš peníze, — vytáhl své bankovky —. chceš-li tři tisíce, tak si je vem a odjed' odsud, kam chceš.

Pán se podíval tázavě se široce rozevřenýma očima, přímo se vpíjel zrakem do tváře Míti.— Tři tisíce, pane? — podívali se na sebe s Wrublewským.

— Tři, pánové, tři! Poslyš, pane, vidím, že jsi rozumný člověk. Vezmi si tři tisíce a odejdi ke všem čertům, a nezapomeň vzít s sebou Wrublewského — slyšíš? Ale, aby to bylo hned, za minutu, a abys zmizel na věky, chápeš, pane, na věky, těmhle dveřmi a ať už tě nevidím. Co tam máš? Plášť, kožich? Přinesu ti to. Hned ti objednáám trojku — a dovidzenia, pane! Nu!

Mít'a čekal sebevědomě na odpověď. Nepochyboval. Něco neobyčejně rozhodného se mihlo v tváři pána.

— A co ruble, pane?

— Ruble dostaneš takhle, pane: pět set rublů dostaneš hned na ruku, na kočího a jako závdavek, a dva tisíce pět set zítra ve městě — přísahám ti na své čestné slovo, dostaneš je, kdybych je měl třeba vykopat ze země! — zvolal

Mít'a. Poláci se opět na sebe podívali. Tvář pánova vyznačovala opět obrat k horšímu.

— Sedm set, sedm set, a ne pět set, hned, hned na ruku!

— přidal Mít'a, pocítiv špatný obrat.

— Cože, pane? Nevěříš? Vždyť ti nemohu dát všechny tři tisíce najednou. Dám ti je a ty se k ní vrátíš hned zítra... a ostatně nemám u sebe celé tři tisíce, leží u mne doma ve městě — breptal Mít'a, strachuje se a ztrácel odvahu při každém svém slovu, — na mou duši, že je mám doma schované... Náhle zazářil v tváři malého pána pocit neobyčejné vlastní důstojnosti.

— Či nepotřebuješ ještě čeho? — zeptal se ironicky. — Fuji Fuj!
— a odplivl. Odplivl i pan Wrublewski.

— Proč ,pak pliváš, pane, — řekl Mít'a, jako zoufalec, pochopiv, že všecko se skončilo, — protože myslíš, že vytáhneš z Grušeňky víc? Jste oba šejdíři, to je to!

— Jestem do živého dotknutým! — rozzuřil se náhle malý pán a zčervenal jako rak, strašně rozhořčen, a jako. by již nechtěl nic

poslouchat, vyšel z pokoje. Za ním, pohoupávaje se, šel i Wrublewski a za nimi pak i Mít'a, zmatený a ztrápený. Báł se Grušeňky, předvídal, že pán se hned dá do křiku. Tak se i stalo.

Pán vstoupil do pokoje a postavil se teatrálně před Grušeňku.

— Paní Agrippina, jsem do živého dotknety! — zvolal, ale Grušeňka jako by náhle ztratila veškerou trpělivost, jako by se dotkli jejího bolavého místa.

— Mluvte rusky, mluv rusky, už abych neslyšela ani jedno polské slovo! — vzkřikla na něho. — Dříve jsi mluvil rusky, což jsi zapomněl za pět let! — celá zčervenala hněvem.

— Paní Agrippina. „|

— Jsem — Agrafena, jsem Grušeňka, mluv rusky nebo tě nebudu poslouchat!

Pán se zalykal a lámaje ruský jazyk, rychle a nadutě spustil:

— Paní Agrafeno, přijel jsem, abych zapomněl na všechno staré a odpustil, zapomněl, co bylo před dnešním dnem...

— Jak to odpustil? To si přijel, abys odpustil mně? — přerušila ho Grušeňka a vyskočila s místa.

— Tak jest, paní, jsem velkomyslný. Ale byl jsem zdivený, když jsem viděl tvé milence. Pan Mít'a mi v tomto pokoji dával tři tisíce, abych odejel. Plivl jsem pánovi do visáže.

— Jak? On ti dával za mně peníze? — vzkřikla hystericky Grušeňka. — Je to pravda, Mít'o, jak sis to mohl dovolit? Což jsem prodejná?

— Pane, pane, — úpěl Mít'a, — je čistá a svatá, nikdy jsem nebyl jejím milencem! To jsi lhal...

— Jak se opovažuješ mne před ním hájit? — křičela Grušeňka, — nebyla jsem čistá z ctnosti, a také ne proto, že jsem se bála Kuzmy, nýbrž, abych mohla býti před ním hrdá, abych měla právo mu říci do očí, že je ničema, až se s ním setkám. Což on nevzal od tebe peníze?

— Ale bral je, bral! — zvolal Mít'a, — jenom, že chtěl celé tři tisíce najednou a já jsem mu dával jen sedm set závdavku.

— Nu, to se ví: slyšel, že mám peníze a proto přijel se ženit.

— Paní Agrippino, — zvolal pán, — jsem rytíř, jsem Šlechtic, nejsem lajdák! Přijel jsem, abych si tě vzal za manželku, ale vidím novou paní, ne onu, jako dříve, nýbrž svéhlavou a beze studu.

— Táhni, odkud jsi přijel! Nařídím, aby tě hned vyhnali a vyhodili! — zvolala Grušeňka bez sebe. Jaká jsem to byla husa, husa jsem byla, že jsem se pět let trápila! Ale netrápila jsem se pro něho vůbec, nýbrž ze zlosti jsem se mučila! A vůbec to není on. Což byl takový? To je nějaký jeho otec! Kde pak sis objednal tu paruku? Onen byl sokol a tohle je střízlík. Onen se smál a zpíval mi písničky... A já jsem se, já jsem se celých pět let v slzách trápila, já prokletá husa, nízká a nestoudná!

Padla na své křeslo a zastřela si tvář rukama. V témž okamžiku se rozlehl konečně v sousedním pokoji sbor holek z Mokrého — skočná taneční píseň.

— To je Sodoma! — zařval náhle pan Wrublewski. — Hospodský, vyhod' ty nestydy!

Hospodský, který se již zvědavě díval do dveří, uslyšev křik, a tuše, že se hosté pohádali, ihned se objevil v pokoji.

— Co křičíš, co řveš na plné hrdlo? — obrátil se k Wrublewskému s jakousi nepochopitelnou neuctivostí.

— Dobytku! — zařval pan Wrublewski.

— Tak ty mi říkáš dobytku? A s jakými kartami jsi před chvílí hrál? Dal jsem ti balíček karet, a ty jsi jej schoval! Hrál jsi falešnými kartami! Mohu tě pro ty falešné karty hnát na Sibiř, víš to, protože je to stejné, jako kdybys falšoval peníze...

A přistoupiv k pohovce, strčil prsty mezi záhlaví a podušku pohovky a vytáhl odtud nerozbalený balíček karet.

— Tohle je můj balíček, nerozbalený! — zvedl jej a ukázal všem kolem. — Vždyť jsem to viděl, jak schoval můj balíček a vyměnil jej za svůj — jsi šejdíř a ne pán!

— A já jsem viděl, jak tenhle pán dvakrát podstrčil kartu, — zvolal Kalganov.

— Ach, jak je to hanebné, jak je to hanebné! — zvolala Grušeňka, a lomíc ruce, opravdu se červenala studem. — Pane bože, jaký se z něho stal, jaký se z něho stal člověk!

— Myslil jsem si to, — zvolal Mít'a. A ještě to nedořekl, když pan Wrublewski, zmatený a zuřivý, obraceje se ke Grušeňce a'hroze jí pěstí, vzkřikl:

— Veřejná holko!

Ale ještě to nedořekl, když Mít'a se na něho vrhl, chytil ho oběma rukama, zvedl a naráz vynesl ze sálu do pokoje napravo, do kterého před tím odvedl oba pány.

— Položil jsem ho tam na podlahu! — oznámil, ihned se vracaje a duse se rozčilením, — pere se, kanalie, ale odtamtud nevyleze... Zavřel jednu polovinu dveří a drže druhou otevřenou, vzkřikl na malého pána:

— Jasně velmožný, nechtěl byste tam také? Píkně prosím!

— Dmitriji Fjodoroviči, — řekl Trifon Borisyvič, — seber mu peníze, o které tě obehrál. Vždyť ti je přece zrovna ukradl!

— Nechci svých padesát rublů, — prohlásil náhle Kalganov.— A já své dvě stě také nechci! — zvolal Mít'a. — Ani za nic je nevezmu, ať mu zůstanou pro útěchu!

— Výborně, Mít'o! Jsi chlapík, Mít'o! — zvolala Grušeňka a strašně zlostný odstín zazněl v jejím výkřiku.

Malinký pán, červený zlostí, ale vůbec neztrácející svou důstojnost, kráčel přímo ke dveřím, ale náhle se zastavil a řekl, obraceje se ke Grušeňce:

— Paní, chceš-li jít se mnou, tak jdeme, nechceš-li — buď zdráva!

A vážně, funě rozhořčením a domýšlivostí, vešel do dveří. Byl to člověk s charakterem: dokonce ještě po všem, co se stalo, neztrácel

naději, že paní půjde s ním — tak vysoko se cenil. Mít'a za ním zabouchl dveře.

— Zavřete je na klíč, — řekl Kalganov. Avšak zámek zacvakl s jejich strany a dveře se zavřely samy.

— Výborně! — zlostně a nelítostně zvolala opět Grušeňka. — Výborně! Šťastnou cestu!

VIII. HOREČNÝ SEN.

Nastala téměř orgie, hýření od podlahy. Grušeňka zavolala první, aby jí dali víno;

— Chci pít, chci se opít do němoty, jak to bývávalo dříve, pamatuješ se, Mít'ó? Pamatuješ se, jak jsme se zde seznámili?

Sám Mít'a byl jako v horečce a předvídal »své štěstí«. Grušeňka však ho od sebe stále odháněla:

— Odejdi, raduj se, řekni jim, aby tančili, aby se všichni radovali, »ať se točí jizba, ať se točí pec«, jako tehdy, jako tehdy! — stále křičela. Byla strašně vzrušena a Mít'a běhal s rozkazy.

Sbor se shromáždil v sousedním pokoji. Onen pokoj, ve kterém dosud seděli, byl kromě toho těsný, rozdělený kartounovou záclonou, za kterou byla opět ohromná postel s nabitou peřinou a s rovněž takovými nakupenými kartounovými polštáři. Ano, ve všech čtyřech »čistých« pokojích tohoto domu byly všude postele. Grušeňka si sedla ke dveřím, Mít'a jí tam přinesl křeslo: zrovna tak seděla i »tehdy«, za onoho dne jejich prvního flámu, a dívala se odtud na sbor a tanec.

Dívky se shromáždily všechny tytéž. Přišli i židé s houslemi a cimbály a na konec přijel i tak očekávaný vůz s víny a jídly. Mít'a lítal sem a tam. Do pokoje se chodili dívat i cizí, mužici i ženské, kteří již spali, ale vstali, tušíce nebyvalé pohoštění, jako před měsícem. Mít'a se pozdravoval a objímal se známými, připomínal si tváře, odzátkovával láhve a naléval všem, kdo chtěl. O šampaňské

stály jen dívky, mužíkům se zamlouval více rum a koňak, zvláště horký punš. Mít'a dal rozkaz, aby byla uvařena čokoláda pro všechny dívky a aby byly pohotově tři kypící samovary na čaj a punš pro každého, kdo přijde: kdo chce, bude pohoštěn.

Krátce řečeno, nastalo cosi nezřízeného a zmateného, ale Mít'a byl jako ve svém rodném živlu; čím bylo všechno nezřízenější, tím více se radoval v duši. Kdyby ho byl požádal v onen okamžik nějaký mužík o peníze, ihned by byl vytáhl všechny své bankovky a počal by rozdávat napravo a nalevo bez počítání. Proto tedy asi, aby chránil Mít'u, chodil stále kolem něho téměř nerozlučně hospodský Trifon Borisyč, který, jak se zdá, si to již téměř rozmyslel, aby šel spát oné noci, jenž však pil málo (vypil jen jednu sklenici punše) a obezřetně dbal o Mít'ovy zájmy. V okamžicích nutnosti laskavě a uctivě ho zadržoval a přemlouval. Nedovoloval mu, aby jako tehdy rozdával mezi mužíky cigára a rýnské víno a »bůh chraň peníze«; byl rozhořčen tím, že holky pijí likér a jedí cukroví:

— To je jen všiváctví, Dmitriji Fjodoroviči, v— říkal, — kopnu do každé a ještě si z toho musí dělat čest — takové jsou!

Mít'a si znovu vzpomněl na Andreje a rozkázal, aby mu poslali punš:

— Urazil jsem ho před chvílí, — opakoval slabým a znaveným hlasem. Kalganov nechtěl nejprve pít a sbor se mu vůbec nelíbil, ale když vypil dva poháry šampaňského, strašně se rozveselil, chodil po pokoji, smál se a stále všechny a všechno chválil, i písně i hudbu.

Maksimov, blažený a opilý, ho neopouštěl. Grušeňka, která už měla také špičku, ukazovala na Kalganova Mít'ovi:

— Jaký je milý, jaký je to skvělý hoch!

A Mít'a nadšeně běžel se líbat s Kalganovem a Maksimovem. Ó, předvídal mnohé; ale ještě mu nic neřekla, zřejmě schválně se zdržovala říci, zřídka jen se dívajíc na něho laskavým, ale vřelým pohledem. Posléze ho náhle uchopila pevně za ruku a silou přitáhla k sobě. Seděla tehdy v křesle u dveří.

— Jak jsi to před chvílí vstoupil? Jak jsi přišel... strašně jsem se polekala. Což jsi chtěl ustoupit? Což jsi chtěl mne mu nechat?

— Nechtěl jsem zničit tvé štěstí! — odpověděl Mít'a, zalykaje se blažeností. Avšak nebylo již třeba její odpovědi.

— Nu, jdi... raduj se, — odháněla ho opět, — a neplač, zase tě zavolám.

A Mít'a odcházel a Grušeňka opět naslouchala písňím a dívala se na tanec, sledujíc ho pohledem, kdekoliv byl, ale za čtvrt hodiny ho zase zavolala a on opět přiběhl.

— Nu, a nyní si sedni vedle mne a vypravuj, jak jsi se včera dověděl, kam jsem odjela. Kdo ti to první řekl?

A Mít'a počal vše vypravovati, nesouvisle, bez pořádku, vřele, ale nějak podivně vypravoval, často se zachmuřoval a odmlčoval.

— Proč se mračíš? — ptala se.

— Ale to nic... Zanechal jsem tam jednoho nemocného. Kdyby se uzdravil, kdybych věděl, že se uzdraví, deset let života bych za to dal.

— Nu, bůh s ním, když je nemocen; tak ty jsi se chtěl zítra zastřelit, ty hloupý, a proč pak? A vidíš, já mám takové nerozumné ráda, — říkala mu poněkud těžkým jazykem. — Tak ty půjdeš pro mne do všeho? Co? A co pak jsi se chtěl, hlupáčku, opravdu včera zastřelit? Ne, počkej, zítra ti možná řeknu jedno slovíčko... ne, dnes ti ho řeknu, a ne zítra. A chtěl bys dnes? Ne, dnes nechci, ne... Nu, odejdi, odejdi nyní, vesel se!

Jednou však ho pozvala, jako by cosi nechápala a zeptala se ho starostlivě:

— Proč jsi tak smuten? Vidím, že je ti smutno... Ne, vidím to, — dodala, dívajíc se mu upřeně do očí, — ačkoli se líbáš s mužíky a křičíš, přece to vidím. Ne, vesel se, jsem veselá a ty se raduj... Miluji tady někoho, uhodl jsi koho? Podívej se: ten můj kluk usnul, úplně se opil.

Mluvila o Kalganovi: skutečně se opil a usnul naráz, sedě na pohovce. Avšak neusnul jen z opilosti. Bylo mu náhle jaksi smutně, nebo jak on říkal, »teskně«. Konečně ho také silně zbavovaly odvahy i písně holek, jež se počaly měnit postupně s pitím v cosi příliš bujného a bezuzdného. A jejich tance rovněž: dvě holky se přestrojily za medvědy, Stěpanida, smělá holka s holí v ruce, představovala medvědáře a počala je »ukazovat«.

— Jen veseleji, Marjo, — zvolala — jinak tě natřu holí!

Medvědi se posléze svalili na podlahu jaksi už zcela neslušně, za hromového smíchu žen a mužů, jichž se zde shromáždilo tolik, že by jablko nepropadlo.

— Nu, ať si dělají co chtějí, ať si dělají, — řekla sentenčně Grušeňka se shovívavým pohledem, — zřídka kdy se jim dostane veselého dnu, tak proč by se neradovali?

Kalganov se díval tak, jako by se byl něčím zamazal:

— Je to svinstvo, ta všechna lidovost, — poznamenal odcházeje, — to jsou jejich jarní hry, kdy hlídají slunce po celou letní noc.

Ale zvláště se mu nelíbila jedna »nová« píseň s živou taneční melodií, která zpívala o tom, jak jel pán a ptal se děvčat:

Pán se děvčat vyptával, mají-li ho ráda.

Ale děvčatům se zdálo, že není možno milovat pána:

Pán dostane výprask, ale lásku — kde pak.

Jel potom cikán a také se ptal:

Cikán se děvčat vyptával, mají-li ho ráda.

Ale ani cikána není možno milovat,

Cikán bude chodit krást a já budu husy pást.

A tak tudy jelo mnoho lidí, kteří se ptali děvčat, také voják:

Voják se děvčat vyptával, mají-li ho ráda. Voják půjde s rukou na kveru, a já se za ním...

Tady následoval verš velmi necensurní, který byl zazpíván úplně otevřeně, a který způsobil v naslouchajícím obecnstvu nesmírné nadšení. Celá věc se posléze skončila kupcem:

Kupec se děvčat vyptával, mají-li ho ráda.

A ukázalo se, že ho holky velmi milují, protože prý

kupec bude prodávat, a já budu kralovat.

Kalganov se až rozezlil:

— To je písnička teprve od včerejška, — poznamenal hlasitě, —' kdo pak jim to skládá! Ještě schází, aby tu jel železničář nebo žid a vyptával se děvčat; jistě by oba u nich zvítězili. — A téměř uražen prohlásil, že se nudí, usedl na divan a hned začal dřímat. Jeho pěkná tvářička poněkud zbledla a sklesla na polštář divanu.

— Podívej se, jaký je hezoučký, — řekla Grušeňka, přivádějíc k němu Mít'u, — před chvílí jsem mu česala hlavičku, vlásky má jak len a husté...

Sklonila se nad ním v dojetí a políbila ho na čelo. Kalganov okamžitě otevřel oči, podíval se na ni, zvedl se a s velmi starostlivou tváří se zeptal:

— Kde je Maksimov?

— Vida, koho potřebuje, — zasmála se Grušeňka: — ale posed' chvilku se mnou. Mít'o, jdi pro jeho Maksimova.

Ukázalo se, že Maksimov už se od děvčat téměř nehýbal, jen časem odbíhal, aby si nalil likér, čokolády vypil dva šálky. Jeho tvář byla červená, nos mu zrudl, oči měl vlhké, smyslné. Přiběhl a prohlásil, že chce právě »na jeden nápěv« zatančit tanec sabotiéru.

— Už když jsem byl maličký, učili mne všem těm dobře vychovaným velkosvětským tancům...

— Nu jdi, jdi s ním, Mít'o, budu se odtud dívat, jak tam bude tancovat.

— Ne, půjdu se také podívat, — vykřikl Kalganov, odmítaje velmi naivně návrh Grušeňčin, aby s ní poseděl. Všichni se šli dívat. Maksimov skutečně zatančil svůj tanec, ale kromě Míti téměř u nikoho nevzbudil zvláštního nadšení. Celý tanec pozůstával v jakýchsi poskocích s ohýbáním noh na stranu, podešvemi nahoru, a při každém poskoku Maksimov udeřil dlaní na podešev. Kalganovu se to vůbec nelíbilo, ale Mít'a tanečníka dokonce zlíbal.

— Nu, děkuju, neunavil ses, co se sem díváš: nechceš bonbon?
Nebo chceš doutníček?

— Cigaretku.

— A pít nechceš?

— Tady likéreček... A čokoládové bonbony nemáte?

— Ale tamhle je na stole celý vůz, vyber si, jaké se ti líbí,
miláčku!

— Ne, ne, chtěl bych takový bonbónek s vanilkou... pro
dědečky... chichi!

— Ne, kamaráde, takové zvláštní nemáme.

— Poslyšte! — sklonil se pojednou dědeček Mít'ovi až k uchu, —
tamhleta holčička, Maruška, chichi... jestli pak bych se s ní mohl
seznámit s vaší laskavostí...

— Vida, čeho se ti zachtělo! Ne, kamaráde, to nejde.

— Ale vždyť nikomu neubližuju, — unyle zašeptal Maksimov.

— Nu, dobře, dobře. Tady, kamaráde, jenom zpívají a tančí, ale
ostatně čert ví, počkej... zatím jez, pij, vesel se. Nepotřebuješ
peníze?

— Snad potom, — usmál se Maksimov.

— Dobře, dobře...

Mít'ovi hořela hlava. Vyšel na dřevěnou pavláčku, která
procházela částí celé budovy zevnitř, ve dvoře. Svěží vzduch ho
vzkřísil. Stál sám, ve tmě, v koutu, a pojednou se popadl oběma
rukama za hlavu. Jeho roztříštěné myšlenky se pojednou sloučily,

pocity se slily v jediný proud, a všechno dalo světlo. Hrozné však, strašné světlo!

»Mám-li se zastřelit, tedy kdy, ne-li teď?« — vynořilo se v jeho mysli. »**Jít** pro pistoli a přinést ji sem a právě tady, v tom špinavém a tmavém koutu, se zabít.«

Téměř minutu stál nerozhodně. Nedávno, když sem letěl na trojce, stála za ním hanba, dokonaná, uskutečněná loupež a ona krev, krev!... Ale tehdy to bylo lehčí, och, lehčí! Vždyť už všechno bylo tehdy ukončeno: ztratil ji, ustoupil jí s cesty, pro něho byla mrtva, zmizela, — och, ortel byl tenkrát lehčí, alespoň se zdálo, že je nevyhnutelný, nezbytný, neboť nebylo proč zůstat na světě. Ale teď, což je teď to, co bylo tehdy? Aspoň jeden přízrak, jeden strašidelný přízrak, zmizel: onen její »dřívější«, její »nesporný«, osudný člověk zmizel, nezůstalo po něm stopy. Strašlivý přízrak změnil se pojednou v cosi docela maličkého, komického: odnesli ho na rukou do ložnice a zamkli na klíč. Nikdy se nevrátí.

Je zahanbena a z jejích očí teď už vidí jasně, koho má ráda. Nuže, nezbývalo by než žít a... možno žít, proklatě.

»Bože, navrať k životu onoho ležícího u plotu! Učiň, aby tento hrozný kalich mne minul! Vždyť jsi dělal, bože, zázraky k vůli takovým hříšníkům, jakým jsem já! Ale co, co je-li stařec živ? Och, pak zničím hanbu zbývajícího ještě hříchu, vrátím ukradené peníze, vrátím je, vydupám je ze země... Nezůstane ani stopy hanby, než

jenom na věky v mém srdci! Ale ne, ne, jsou to nemožné, malomyslné sny!

Proklatě!«

Ale přece jako by mu zazářilo světlo jakési jasné naděje ve tmě. Vrhł se do pokoje — k ní, opět k ní, ke své královně na věky!

»Což nestojí jediná hodina, jediná chvíle její lásky za celý ostatní život, byť prožitý v mukách hanby?«

Tato divoká otázka zmocnila se jeho srdce.

»K ní, k ní jediné, ji vidět, slyšet a na nic nemyslet, na všechno zapomenout, byť jen na tuto jedinou noc, na hodinu, na okamžik!« Těsně před vchodem do síně, ještě na pavlači, srazil se s hostinským Trifonem Borisyčem. Zdál se mu být nějak zamračen a starostlivý, a jak se zdálo, šel ho hledat.

— Co je, Borisyči, nehleď mne?

— Ne, prosím, vás ne, — jaksi se polekal hostinský, — proč bych vás hledal? A kde... jste byl vy?

— Co jsi takový smutný? Nezlobíš se? Počkej, brzo půjdem spát... kolik je hodin?

— Už budou tři hodiny. Snad už čtyři.

— Skončíme to, skončíme.

— Ale prosím, jak chcete dlouho.

»Co je mu?« proletělo Mít'ovi hlavou a vběhl do pokoje, kde tančily holky. Ale nebyla tam. V modrém pokoji také nebyla; jenom Kalganov tam dřímал na divanu. Mít'a se podíval za záclonu — tam

byla. Seděla v koutu na truhle a sehnuta, ruce a hlavu majíc opřenu o postel, hořce plakala, ze všech sil se snažíc ovládnout a utajit hlasitý pláč, aby to nikdo neslyšel.

Když zahlédla Mít'ů, zavolala ho k sobě, a když přiběhl, stiskla mu pevně ruku.

— Mít'ó, Mít'ó, vždyť jsem ho milovala! — začala šeptem, — tak jsem ho milovala, všech pět let, stále, po celou tu dobu! Milovala jsem jej, či jenom svou zlobu? Nikoli, jej! Och, jej! Vždyť lžu, že jsem milovala jenom svou zlobu a jeho ne! Mít'ó, vždyť jsem tenkrát byla teprve sedmnáctiletá, byl ke mně tenkrát takový laskavý, takový veselý, písničky mi zpíval... Či se mi jen takovým zdál, hloupé holce... Ale teď, bože, to není on, to vůbec není on! Vždyť jsem ho ani nepoznala. Jela jsem s Tymofejem a stále jsem myslela, po celou cestu jsem myslela, jak se s ním setkám, co řeknu, jak se budem dívat druh na druh. Duše ve mně umírala — a tady — jako by mne byli polili pomejemi. Mluví jako učitel: všechno je takové učené, vážné, přivítal mne tak vážně, až jsem se zarazila. Nemohla jsem ani slovíčko promluvit. S počátku jsem myslela, že se tak stydí před tím svým dlouhým Polákem. Sedím, dívám se na ně a myslím si: »Proč nedovedu tak vůbec nic s ním mluvit?« Víš, toho tak zkazila žena, ta, s níž se oženil, když mne opustil... To ona ho tak předělala, Mít'ó, jaká hanba! Och, stydím se, Mít'ó, stydím se, och, stydím se za celý svůj život! Nechť je prokleta, nechť je prokleta těch pět let, prokleta!

— A opět se zalila slzami, ale Mít'ovu ruku již nepouštěla, držela ji pevně.

— Mít'o, holoubku, počkej, neodcházej, chci ti říci slovíčko, — zašeptala a pojednou otočila k němu tvář. — Poslyš, řekni mi, koho miluji. Miluji tady jednoho člověka. Kdo to je? To mi řekni. — Na její tváři, opuchlé pláčem, rozsvítil se úsměv a v polotmě zářily její oči. — Přišel sem před chvílí jeden sokol a srdce se mi zachvělo: »Ty hloupá, vidíš, koho miluješ«, — tak mi hned zašeptalo srdce. Přišel jsi ty a bylo světlo. Ale čeho se bojíš? — myslím si. Vždyť ty jsi skutečně dostal strach, bál jsi se, nedovedl jsi promluvit. Snad se nebojí jich, myslím si, — což se můžeš ty někoho polekat? To se bojí jenom mne, myslím si, jenom mne. To ti jistě, hlupáčku, vyprávěla Féňa, jak jsem křikla Aljošovi do okénka, že jsem hodinku milovala Mítěnku a že teď jedu milovat... jiného. Mít'o, Mít'o, jak jsem si mohla, hloupá, myslet, že mohu po tobě milovat jiného! Odpouštíš mi, Mít'o? Odpouštíš mi? Miluješ mne? Miluješ?

Vyskočila a popadla ho oběma rukama za ramena. Mít'a, němý radostí, díval se jí do očí, do tváře, na její úsměv a pojednou ji silně objal a začal ji líbat.

— A odpouštíš, že jsem tě trápila? Vždyť jsem vás všechny trápila ze zlosti. Vždyť já jsem ze zlosti naschvál toho dědečka připravila o rozum... Pamatuješ se, jak jsi jednou u mně pil a rozbil pohár? Zapamatovala jsem si to a dnes jsem také rozbila pohár, připíjela jsem »svému ničemnému srdci«. Mít'o, hochu, proč mne nelíbáš?

Začal jsi mne líbat a přestals, díváš se, posloucháš... Není proč mne poslouchat! Líbej mne, líbej mne silněji, takhle. Když milovat, tak milovat! Budu teď tvou služkou, služkou na celý život! Je sladké být služkou!... Líbej! Bij mne, trap mne, dělej se mnou, co chceš... Och, vždyť skutečně zasluhuji, aby mne trápili... počkej! Počkej, později, tak nechci... pojednou ho odstrčila. — Jdi pryč, Mít'ko, půjdu se teď napít vína, chci být opilá, hned půjdu opilá tančit, chci, chci!

Vyrvala se mu z koutku za záclonou. Mít'a za ní vyšel jako opilý. »Ale ať, ať, ať se stane cokoliv, — za jedinou minutu dám celý svět«, — mihlo se mu hlavou. Grušeňka skutečně rázem vypila pohár šampaňského a náhle se silně opila. Usedla na křesle, na dřívějším místě, s blaženým úsměvem. Tváře jí vzplanuly, rty se rozhořely, lesknoucí se oči se zakalily, její vášnivý pohled lákal. I Kalganova jako by bylo cosi ušklo a přistoupil k ní.

— A víš o tom, že jsem tě nedávno políbila, když jsi spal? — zažvatlala Grušeňka, — opila jsem se, to je to... A ty nejsi opilý? A proč nepije Mít'a? Proč nepiješ, Mít'o, já jsem pila a ty nepiješ...

— Jsem opilý! I tak jsem opilý... tebou jsem opilý, teď chci být opilý také vínem.

Vypil ještě sklenici a.— i jemu to bylo podivné — opil se náhle tímto posledním pohárem, opil se náhle, ale dosud byl stále střízlivý, věděl to. Od toho okamžiku vše se s ním zatočilo jako v horečném snu. Chodil, smál se, se všemi začínal mluvit, jako by ani o sobě nevěděl. Jenom jediný nepohnutý a palčivý cit objevoval se v něm

každou chvíli, ^jakýsi žhavý kout v duši«, jak potom si vzpomínal. Přistoupil k ní, sedl si u ní, díval se na ni, naslouchal jí... Začala být velmi hovorná, všechny k sobě zvala, chvílemi k sobě přivolávala některé dívky ze sboru, které, když přišly, Grušeňka buď líbala a propouštěla, nebo je pokřičovala. Ještě chvíli a byla by se rozplakala.

Velmi ji rozveselil »dědeček«, jak říkala Maksimovovi. Každou chvíli přibíhal, aby jí líbal ruce »a každý prstíček« a posléze zatančil ještě jeden taneček ke staré písničce, kterou sám také zazpíval. Se zvláštním žárem tančil při slovech:

Svinka chruchru, chruchru, kravička mumu, kachnička kvakva, husička haha, haha, slepička po zápraží běhala íururu, ťururu říkala, ajajajaj říkala!

— Dej mu něco, Mít'ó, — řekla Grušeňka, — podaruj ho, je chudák. Ach, ubozí ponížení!... Víš, Mít'ó, půjdu do kláštera. Ne, opravdu tam jednou půjdu. Aljoša mi dnes řekl naučení pro celý život... Ano... Ale dnes si zatančíme. Zítra do kláštera, ale dnes si zatančíme. Chci dovádět, dobří lidé, a co je na tom, bůh mi to odpustí. Kdybych byla bohem, všem lidem bych odpustila: »Moji milí hříšníci, ode dneška odpouštím všem.« Půjdu prosit za prominutí: »Odpusťte, dobří lidé, hloupé ženské.« Jsem zvíře, to je to. Chci se modlit, podala jsem cibuličku. A taková hříšnice, jako jsem já, se chce modlit. Mít'ó, ať tančí, nepřekázej. Všichni lidé na

světě jsou dobří, všichni do jednoho. Je krásně na světě. Třeba jsme oškliví, přece je krásně na světě. Jsme oškliví i dobří, oškliví i hodní... Ne, řekněte, zeptám se vás, všichni sem přistupte, zeptám se vás: řekněte mi tohle: proč jsem taková hodná? Vždyť jsem hodná, vždyť jsem velmi hodná... nu tak teda, proč jsem taková hodná? — Tak žvatlala Grušeňka, stávajíc se stále víc a více opilou, a posléze rovnou prohlásila, že teď půjde sama tančit.

Vstala s křesla a zakymácela se.

— Mít'ó, už mi nedávej víno, budu tě prosit, ale nedávej, víno nedává klid a všechno se točí, i kamna, všechno se točí. Chci tančit! Ať se všichni dívají, jak tančím... jak pěkně a krásně tančím...

Úmysl měla vážný: vyňala z kapsy bílý batistový šateček a vzala jej za cíp, aby jím při tanci mávala. Mít'a začal pobíhat, děvčata utichla, připravena spustit celým sborem taneční píseň, jakmile se dá znamení. Maksimov, když pochopil, že Grušeňka chce sama tančit, zaječel nadšením a chtěl tančit před ní, notuje písničku:

Tenké nožky, plné boky, zakroucený ocásek.

Ale Grušeňka zahнала ho šatečkem:

— Kš! Mít'ó, proč nejdou? ať všichni přijdou... se podívat. Zavolej i tamty, zavřené. Proč jsi se zavřel? Řekni jim, že tančím, ať se i oni podívají, jak tančím.

Mít'a s opilým veselím přistoupil k zavřeným dveřím a počal bušiti do nich pěstí.

— Hej, vy... Podvysočtí! Vylezte, chce tancovat, zve vás!

— Lajdáku! — zvolal v odpověď jeden z pánů.

— A ty jsi podlajdák! Ty jsi malý ničema, tím jsi.

— Přestaňte se Polsku vysmívat, — podotkl, jako by říkal sentenci, Kalganov, též příliš opilý.

— Mlč, hochu! Řekl-li jsem mu, že je ničema, to neznamená, že jsem o celém Polsku řekl, že je ničemné! Vždyť jeden lajdák nedělá Polsko. Mlč, hodný hochu, jez cukroví!

— Ach, co jsou to zač! Jako by to nebyli ani lidé. Proč se nechtějí smířit? — řekla Grušeňka a šla tančit. Sbor zpíval: »Ach, vy síně, moje síně...« Grušeňka pohodila hlavou, pootevřela rty, usmála se, zamávala šátečkem a náhle, silně se potácejíc, na místě se zastavila uprostřed pokoje, nic nechápajíc.

— Jsem slabá... — řekla jakýmsi utrápeným hlasem, — odpusťte, jsem slabá, nemohu... promiňte...

Uklonila se sboru a pak se počala klaněti na všechny čtyři strany po pořádku:— Promiňte... odpusťte.

— Napila se, slečinka. Napila se, hezká slečinka, — rozlehly se hlasy.

— Jó, napila se, — vykládal, pochechtávaje se, dívkám Maksimov.

— Mít'o, odved' mne... vezmi mne odtud, Mít'o, — řekla bezmocně Grušeňka.

Mít'a se k ní vrhl, uchopil ji za ruce a odběhl se svou drahocennou kořistí za záclonu.

»Nu, ale nyní již odejdu,« pomyslně si Kalganov, a vyšel z modrého pokoje, zavřel za sebou obě poloviny dveří. Avšak hýření hlučelo v sále a pokračovalo, hlučelo ještě více.

Mít'a položil Grušeňku na postel a vpil se do jejích rtů polibkem.

— Nedotýkej se mne... — řekla mu prosebným hlasem, — nedotýkej se mne, ještě nejsem tvá... řekla jsem, že jsem tvá, ale nedotýkej se mne... Smiluj se... Za přítomnosti těchto lidí, vedle nich, to není možné. On je zde. Je tu hnusně...

— Poslouchám tě! Nemyslím na nic... kořím se! — koktal Mít'a, — ano, je tu hnusně, odporně, — nepouštějte ji ze svého objetí, klesl vedle postele na podlahu, na kolena.

— Vím, že ačkoliv jsi zvíře, že jsi přece šlechetný, — těžce pronášela slova Grušeňka, — je třeba, aby bylo všechno čestné... Nadále bude všechno čestné, abychom i my byli čestní... abychom i my byli dobří, ne zvířata, nýbrž dobří. Odvez mne, odvez mne daleko, slyšíš... zde nechci, ale až budu daleko, daleko...

— Ó, ano, ano, určitě! — svíral ji v objetích Mít'a. — Odvezu tě, uletíme... ó, celý život bych dal za jeden rok nyní, abych nevěděl o té krvi!

— O jaké krvi? — zeptala se nechápavě Grušeňka.

— Ale to nic! — odsekl Mít'a. — Grušo, ty chceš, aby bylo všechno čestné, ale já jsem zloděj. Ukradl jsem Katce peníze... To je hanba, hanba!

— Katce? Té slečince? Ne, neukradl jsi je. Dej jí je, vem si je ode mne... Proč křičíš? Nyní co je moje, to je tvoje. Nač potřebujem peníze? Beztoho je probijeme... Nejsme už takoví, abychom je neprobili. Půjďme raději orat půdu. Je třeba pracovat, slyšíš? Aljoša to poroučí... A nebudu ti milenkou, nýbrž budu tvou věrnou otrokyní. Budu na tebe pracovat. Zajdeme ke slečně a ukloníme se jí, aby odpustila, a odjedeme. A když neodpustí, tak také odjedeme. A ty peníze jí odevzdej a miluj mne. A ji nemiluj. Už ji nikdy nemiluj. A budeš-li ji milovat, tak ji uškrťm. Obě oči jí vypíchnu jehlou!

— Miluji tebe, jen tebe jedinou, na Sibiři tě budu milovat.

— Proč na Sibiři? A když na Sibiři, tak jak chceš... Je to lhostejné... budeme pracovat... na Sibiři je sníh... A já se ráda projíždím po sněhu... Když tak zvonky pěkně zvoní. — Slyšíš, zvoní zvonek... Kde to zvoní zvonek? Někdo jede... A teď přestal zvonit.

Zavřela bezmocně oči a náhle jako by usnula naráz.

Zvonek skutečně zvonil kdesi daleko a náhle přestal zvonit. Mít'a sklonil hlavu k ní na prsa. Nevšiml si, že přestal zvonek zvonit, nevšiml si ani toho, že náhle přestaly i písně a místo písní a opilého hluku zavládlo na všech stranách jakoby náhle mrtvé ticho.

Grušeňka otevřela oči.

— Jak to, to jsem spala? Ano... zvonek... spala jsem a viděla jsem sen — jako bych jela po sněhu... zvonek zvoní a já dřímám. Jako bych jela s milým člověkem, s tebou, a daleko, daleko... Objímala a líbala jsem tě, tiskla jsem se k tobě, jako by mi bylo chladno a sníh se třpytí... Znáš to, když se v noci sníh třpytí a měsíc se dívá, jako bych nebyla ani na zemi... probudila jsem se a milý je vedle mne. Jak je to krásné...

— Vedle, — hučel Mít'a, líbaje její šaty, prsa, ruce. A náhle zpozoroval cosi podivného: zdálo se mu, že se dívá přímo před sebe, ne na něho, ne na jeho tvář, nýbrž přes jeho hlavu, upřeně a podivně nehybně. V její tváři se náhle objevil údiv, téměř strach.

— Mít'o, kdo se to sem dívá, odtamtud, sem k nám? — zašeptala náhle. Mít'a se obrátil a uviděl opravdu, že kdosi rozhrnul záclonu a jakoby se na ně díval. Ale jaksi ne jeden, Vyskočil a rychle přistoupil k dívajícímu se člověku.

— Sem račte, sem k nám račte, — nehlučně, ale pevně a důrazně řekl mu čísi hlas.

Mít'a vystoupil za záclonu a zastavil se nehybně.

Celý pokoj byl naplněn lidmi, ale nikoliv dřívějšími, nýbrž novými. Na okamžik mu přeběhl po zádech mráz a zachvěl se. Všechny tyto lidi poznal ihned. Hle, tento vysoký, ramenatý stařec v plášti a v čepici s kokardou — to je policejní hejtman Michail Makaryč, a tento »souchotinářský« vymydlený švihák »vždycky s

takovými vyleštěnými botami — to je náměstek státního zástupce. Má chronometr za čtyři sta rublů, ukazoval jej.

A tento mladý, malý, s brýlemi... Mít'a si nemohl právě vzpomenout na jeho jméno, ale zná ho, viděl ho: je to vyšetřující soudce, »jurista«, nedávno přijel, a tenhle, to je policejní inspektor Mavrikij Mavrikyč, kdo by ho neznal, to je známý člověk. Nu, a tihleti s odznaky, proč jsou zde? A ještě jacísi dva, mužíci. A hle, tamhle u dveří je Kalganov a Trifon Borisýč.

— Pánové... co se děje, pánové? — chtěl říci Mít'a, ale náhle, jako by ztratil rozum, jako by nebyl sám sebou, zvolal hlasitě na plné hrdlo:

— C h á p u ! —

Mladý člověk s brýlemi náhle vykročil kupředu a přistoupiv k Mít'ovi, počal mluvit, ačkoli důstojně, přece jaksi ukvapeně: — Chceme vám něco... krátce řečeno, dovoluji si vás požádati, abyste se postavil sem, tady sem k pohovce... Musím s vámi nevyhnutelně mluvit.

— Stařec! — zvolal Mít'a rozrušen. — Stařec a jeho krev... Chápu!

A jako podkosený si sedl, jako by upadl na židli, která tu stála...

— Chápeš? Pochopils! Otcovrahu, otcovrahu a vyvrheli, krev tvého otce padá na tvou hlavu! — zvolal náhle, přistupuje k Mít'ovi, starý policejní hejtman. Byl bez sebe, zrudl a celý se třásl.

— Ale to je nepřípustné! — zvolal malý mladý muž. — Michaile Makaryči, Michaile Makaryči! Tak to není, tak to není!... Prosím, aby mi bylo dovoleno samotnému mluvit... nemohl jsem přece od vás očekávat takovou scénu...

— Ale vždyť je to horečný sen, pánové, horečný sen! — zvolal hejtman, — podívejte se na něho: v noci, opilý, s prostopášnou holkou, a v krvi svého otce... Horečný sen! Horečný sen!

— Prosím vás všemožně, drahý Michaile Makaryči, abyste se pro tentokrát zdržel projevů svých citů, — zašeptal jaksi rychle starci náměstek státního zástupce, — jinak budu nucen se postarati...

Avšak malý vyšetřující soudce mu nedal domluvit; obrátil se k Mít'ovi a pevně hlasitě a vážně řekl:

— Pane, pane rezervní poručíku Karamazove, jsem nucen vám sdělit, že jste obviněn z vraždy svého otce Fjodora Pavloviče Karamazova, jež byla spáchána této noci...

Řekl ještě cosi a rovněž náměstek státního zástupce cosi podotkl, ale Mít'a, ačkoliv poslouchal, to již nechápal. Prohlížel si je všechny divokým pohledem...

Kniha devátá.
PŘEDBĚŽNÉ VYŠETŘOVÁNÍ.

I. POČÁTEK KARIÉRY ÚŘEDNÍKA PERCHOTINA.

Petr Iljič Perchotin, kterého jsme opustili v okamžiku, kdy bušil ze všech sil do pevných zavřených vrat domu kupcové Morozovové, se na konec ovšem dotloukl. Féňa, když uslyšela takové prudké bušení do dveří, jsouc vylekána před dvěma hodinami a stále ještě nemohouc usnouti vzrušením a přemýšlením, byla postrašena nyní téměř k hysterii: zdálo se jí, že klepe opět Dmitrij Fjodorovič (ačkoli sama viděla, jak odejel), protože klepat tak »drže« nemohl nikdo, než on.

Vrhla se k probuzenému domovníkovi, který již běžel k vratům otevřít, a počala ho zapřísahat, aby nikoho nepouštěl. Avšak domovník se vyptal bušícího do vrat, a když uslyšel, kdo je, a že chce viděti Fedosju Markovnu ve velmi důležité věci, rozhodl se posléze mu otevřít.

Petr Iljič, když vešel k Fedosje Markovně do téže kuchyně, při čemž ho požádala, aby dovolil pro její klid, aby tam vstoupil také domovník, počal se jí vyptávat a náhle udeřil na hlavní bod: to jest, že Dmitrij Fjodorovič, když běžel hledat Grušeňku, vzal s sebou paličku z hmoždíře, ale vrátil se již bez paličky, ale s krvavýma rukama.

— A krev ještě kapala a kape s nich, stále kape! — zvolala Féňa, bezpochyby sama si vytvářejíc tento hrozný fakt ve své pobouřené představě. Avšak zkrvavené ruce viděl i sám Petr Iljič, ačkoliv s nich krev nekapala, a sám je pomáhal umývat, ale konečně neběželo o to, zdali brzy uschly, nýbrž o to, kam právě běžel s paličkou Dmitrij Fjodorovič, to jest, zda určitě k Fjodoru Pavlovičovi, a z čeho je o tom možno rozhodně souditi. Na tento bod naléhal Petr Iljič důrazně, ačkoliv na konec nic určitého se nedověděl, ale přece byl téměř přesvědčen, že Dmitrij Fjodorovič nemohl nikam běžet, než v dům svého otce, a že tedy se tam musilo cosi státi.

— A když se vrátil, — dodala se vzrušením Féňa, — a já jsem se mu ve všem přiznala, tu počala jsem se ho vyptávat: proč máte, drahý Dmitriji Fjodoroviči, krvavé obě ruce, a on mi na to asi takhle odpověděl: že je to krev lidská a že právě zabil člověka — tak se mi vlastně přiznal, tak se mi tedy ze všeho vyzpovídal, a náhle utekl, jako šílený. Sedla jsem si a počala jsem přemýšlet: kam nyní, jako šílený, běžel. Pojede do Mokrého, myslím si a tam zabije paní. Vyběhla jsem proto ho prosit, aby nezabíjel paní, k němu do jeho bytu, ale u krámu Plotnikovových vidím, že již odjíždí a že již nemá zkrvavené ruce. (Féňa si toho všimla a pamatovala si to).

Stařena, babička Féni, potvrdila, pokud mohla, výpověď své vnučky. Petr Iljič, když se ještě na cosi vyptal, vyšel z domu ještě více vzrušen a znepokojen, než když do domu vešel.

Zdalo se, že by bylo nejpřímější a nejbližší se nyní odebrati do domu Fjodora Pavloviče a zeptati se, zdali se tam něco stalo. A stalo-li se, pak právě co se stalo, a když by byl o tom nezvratně přesvědčen, jíti přímo pak ke komisaři, jak si to pevně usmyslil Petr Iljič.

Ale noc byla temná, vrata u Fjodora Pavloviče pevná, bylo třeba opět klepat, s Fjodorem Pavlovičem byl málo znám — a náhle se doklepe, otevrou mu a doví se, že se tam nic nestalo, a posměvačný Fjodor Pavlovič půjde zítra vypravovat po městě anekdotu o tom, jak se k němu v noci dobýval neznámý úředník Perchotin, aby se dozvěděl, zda ho někdo nezabil. Skandál! A skandálu se Petr **Iljič** bál ze všeho nejvíce na světě. Avšak přesto cit, jenž se ho zmocnil, byl tak silný, že dupnul nohou na zemi a opět si dodav odvahy, pomalu se vrhl na novou cestu, ale ne již k Fjodoru Pavloviči, nýbrž k paní Chochlakovové.

»Odpoví-li tato dáma,« myslil si, »na otázku, zda dala ona ty tři tisíce (a v které hodině to bylo) Dmitriji Fjodoroviči, pak, dostanu-li zápornou odpověď, půjdu ihned ke komisaři, aniž už zajdu k Fjodoru Pavloviči; v kladném případě odložím všechno na zítřek a vrátím se domů.«

Zde by se mohlo zdáti, že v odhodlání mladého muže jíti v noci, téměř v jedenáct hodin, do domu úplně neznámé paní ze společnosti, vyburcovati ji snad z postele pro podivnou otázku, že v této situaci je daleko více vyhlídek na skandál, než v cestě k Fjodoru Pavloviči.

Avšak tak se to stává někdy, hlavně v podobných případech, v rozhodnutích nejpřesnějších a nejflegmatictějších lidí, a Petr Iljič v onom okamžiku nebyl vůbec flegmatikem! Po celý život potom vzpomínal, jak nepřekonatelný neklid, který se ho zmocnil, se postupně stupňoval k mukám a jak ho ovládl dokonce proti jeho vůli. Samozřejmě nadával si přesto po celou cestu za to, že jde k této dámě, ale »vyřídím to!« opakoval si po desáté, skřípaje zuby, a splnil svůj úmysl — vyřídil to!

Bylo právě jedenáct hodin, když vstoupil do domu paní Chochlakovové. Pustili ho do domu poměrně brzy. Ale na otázku, zda paní ještě bdí, či si již šla lehnout — mu nemohl domovník přesně odpovědět, řekl mu jediné, že tou dobou už obyčejně chodívá spát.— Tam nahoře se zeptejte: chtějí-li vás přijmout, tak vás přijmou, a nechťejí-li — tak vás nepřijmou.

Petr Iljič vystoupil nahoru, ale tam to bylo už obtížnější. Sluha nechtěl oznámit jeho návštěvu; posléze zavolal panskou. Petr Iljič uctivě, ale důrazně ji požádal, aby oznámila paní, že přišel zdejší úředník Perchotin za zvláštním účelem, a že kdyby to nebyla taková vážná věc, tak by se neodvážil přijít — »právě, právě těmito slovy to řekněte,« požádal panskou. Ta odešla. Čekal v předsíni.

Paní Chochlakovová, ačkoliv ještě neulehla, přece již byla ve své ložnici. Byla pobouřena již od návštěvy Míti a již předvíдалa, že oné noci neunikne obvyklé v takových případech migréně. Když vyslechla oznámení panské, podivila se, přece však rozzlobeně

nařídila, aby mu odřekli, přesto, že neočekávaná návštěva v takovou hodinu neznámého jí »zdejšího úředníka« probudila neobyčejně její ženskou zvědavost. Avšak Petr Iljič tentokrát byl tvrdohlavý jako mezek: vyslechnuv odepření, neobyčejně důrazně požádal, aby ho znovu ohlásili a vyřídili právě »týmiž slovy«, že přišel v důležité věci, a že »paní bude potom třeba sama litovat, že ho nyní nepřijala.«

»Bylo mi, jako bych tenkrát letěl s hory,« vypravoval potom sám. Panská, udiveně si ho prohlízejíc, šla po druhé ho hlásit. Paní Chochlakovová byla překvapena, počala přemýšlet, vyptala se, jak vypadá, a dověděla se, že je »velrai slušně oblečen, mladý a také uctivý«. Připomínáme v závorkách mimochodem, že Petr **Iljič** byl poměrně hezký mladý muž a že to o sobě věděl.

Paní Chochlakovová se rozhodla, že ho přijme. Byla již ve svém domácím županu a bačkorách, ale přes rameno si přehodila černou šálu. Požádali »úředníka«, aby vešel do salonu, do téhož, ve kterém byl nedávno přijat Mít'a. Paní domu vešla k hostovi s přísně tázavým vzhledem a nevybídnuvši ho ani, aby si sedl, počala přímo otázkou:

— Co si přejete?

— Odhodlal jsem se vás znepokojovat, milostivá paní, ve věci našeho společného známého Dmitrije Fjodoroviče Karamazova, — počal Perchotin, ale jakmile pronesl toto jméno, ve tváři paní se náhle objevilo silné podráždění. Div, že nevypískla a prudce ho přerušila.

— Jak dlouho, jak dlouho mne budou mučit tímto hrozným člověkem? — zvolala zuřivě. — Jak se opovažujete, vážený pane, jak si dovolujete znepokojoval neznámou vám dámu v jejím domě v takové hodině... a přijít k ní mluvit o člověku, který právě zde v tomto pokoji ani ne před třemi hodinami, přišel sem; aby mne zabil, dupal nohama a odešel, jako nikdo neodhází z pořádného domu. Vězte, vážený pane, že si na vás budu stěžovat a že vám to neodpustím, prosím, abyste ihned mne opustil... jsem matka, ihned... já... já...

— Zabít! Tak on chtěl zabít také vás?

— A což již někoho zabil? — zeptala se prudce paní Chochlakovová.

— Račte mne laskavě vyslechnout, milostivá paní, jenom chvilíčku, ve dvou slovech vám všechno vyložím, — pevně odpověděl Perchotin. — Dnes v pět hodin odpoledne vypůjčil si u mne po přátelsku pan Karamazov deset rublů a určitě vím, že peníze neměl, ale dnes v devět hodin ke mně přišel, maje v rukou zcela zřejmě balíček storublových bankovek, asi tak dva tisíce nebo snad i tři tisíce rublů. Ruce a tvář měl zamazány krví a sám vypadal, jako by pozbyl rozumu. Na mou otázku, odkud vzal tolik peněz, odpověděl s určitostí, že je právě dostal od vás a že jste ho obmyslela s třemi tisíci, aby odejel někam na zlaté doly...

V obličeji paní Chochlakovové objevilo se pojednou nesmírně chorobné a neobyčejné rozčilení.— Bože! To jistě zabil starce, svého

otce! — vykřikla a spráskla ruce. — Žádné peníze jsem mu nedala, žádné! Och, běžte, běžte!... už neříkejte ani slova! běžte zachránit starce, běžte k jeho otci, běžte!

— Dovolte, milostivá paní, tedy vy jste mu nedala peníze? Pamatujete se docela určitě, že jste mu nedávala žádné peníze?

— Nedala jsem mu nic! Odmítla jsem ho, protože si nedovedl vážit mých rad. Odešel jako šílený, dupal nohama Vrh! se na mne, uskočila jsem... A ještě vám řeknu, jako člověku, před kterým nehodlám už ničeho skrývat, že dokonce na mne plivl, dovedete si to představit? Ale proč stojíme? Ach, sedněte si... Odpusťte, že... Nebo raději běžte, běžte, musíte honem běžet a zachránit nešťastného starce před strašnou smrtí!

— Ale co, když už ho zabil?

— Ach, můj bože, skutečně! Co si tedy teď počneme? Co myslíte, co máme dělat?

Zatím posadila Petra Iljiče a usedla mu naproti. Petr Iljič, stručně, ale dosti jasně jí vyložil celý příběh, či alespoň onu část příběhu, jíž byl dnes sám svědkem, vyprávěl i o návštěvě, kterou právě učinil Feně a sdělil jí novinku o paličce. Všechny tyto podrobnosti rozechvěly rozčilenou dámu do nemožnosti a paní Chochlakovová vykřikovala a zakrývala si oči rukama...

Představte si, já jsem to všechno tušila! Víte, mám takový dar, ať si představím co chci, všechno se stane. Kolikrát, kolikrát jsem se dívala na toho vašeho člověka a myslela jsem si: tohle je člověk,

který skončí tím, že mne zabije. A tak se také stalo... a že teď nezabil mne, nýbrž svého otce, je to nejspíše proto, že tu zasáhl prst boží, který mne chránil, a kromě toho, protože se zastyděl mne zabit, neboť jsem mu zde sama na tomto místě oblékla na šiji svatý obrázek s Barborou velkomučednicí... Jak jsem byla v onom okamžiku blízka smrti, vždyť jsem se k němu přiblížila docela těsně a on ke mně úplně natáhl krk! Víte, Petře Iljiči... (odpusťte, prosím, zdá se mi, že jste řekl, že se jmenujete Petr Iljič), víte, nevěřím v zázraky, ale ten svatý obrázek a ten zázrak, který se se mnou tak zřejmě stal — to mnou otrásá a zase začínám věřit všemu, co si přejete. Slyšel jste o starci Zosimovi?... A ostatně vždyť nevím, co mluvím... A představte si, vždyť s obrázkem na krku na mne plivl... Přirozeně jenom plivl a nezabil mne a... a vida, kam utekl! Ale kam my teď půjdeme, ke komu se máme obrátit, co myslíte?...

Petr Iljič vstal a prohlásil, že teď půjde rovnou k policejnímu hejtmanovi a že mu všechno vylíčí a ten už udělá, co bude třeba.

— Ach, to je skvělý, skvělý člověk, znám Michaila Makaroviče! Určitě k němu jděte. Jak jste vynalézavý, Petře Iljiči, jak jste to všechno dobře vymyslel! Víte, já bych na vašem místě na to nikdy nepřipadla!

— Tím spíše, že se velmi dobře znám s policejním hejtmanem, — poznamenal Petr Iljič, který stále ještě stál a zřejmě toužil pokud možno nejrychleji se nějak dostat od temperamentní dámy, která vůbec nepřipustila, aby se s ní rozloučil a odešel.

— A víte, víte, — mluvila o překot, — přijďte mi říci, co se tam dozvíte, co uvidíte... nač se přijde... jak se rozhodnou a k čemu ho odsoudí... Řekněte, vždyť u nás není trest smrti, ale určitě přijďte, třeba ve tři hodiny v noci, třeba ve čtyři, nebo v půl páté... Poručte, aby mne vzbudili, aby mnou zatřásli, kdybych nevstávala... Och, bože, vždyť já vůbec neusnu... Co myslíte, neměla bych jít s vámi?...

— Nne, — ale prosím, kdybyste laskavě napsala vlastnoručně tři rádečky pro každý případ o tom, že jste Dmitriji Fjodorovičovi žádné peníze nedala, snad by to nebylo na škodu... pro každý případ...

— Zajisté! — nadšeně se vrhla paní Chochlakovová ke svému psacímu stolu. — A víte, vy mne úžasně překvapujete, jsem zcela ohromena vaší vynalézavostí a vaší dovedností v těch věcech. Vy jste tady ve službě? Jak je to příjemné, že vím, že jste tady ve službě...

Zatím co ještě mluvila, rychle načmárala na půl aršíčku papíru tři velké řádky:

»Nikdy ve svém životě jsem neposkytla půjčku nešťastnému Dmitriji Fjodoroviči Karamazovi (poněvadž je přece nyní nešťasten), tři tisíce rublů dnes a nikdy žádné jiné peníze, nikdy! A zapřísahám se vším, co je svaté na světě.

Chochlakovová.«

— To je ta potvrzenka! — rychle se otočila k Petru Iljičovi. — Jděte a zachraňte. Bude to od vás veliký čin.

Ba, i třikrát ho pokřižovala. Vyběhla ho dokonce doprovodit do předsíně.

— Jak jsem vám vděčná! Neuvěříte mi, jak jsem vám nyní vděčná, za to, že jste ke mně první přišel. Jak to, že jsem se s vámi ještě nikdy nesetkala? Bude mi velmi příjemné vás vídat i dále v mém domu. Jak je to příjemné slyšet, že jste zde ve službě...As takovou přesností, s takovou bystrostí... vždyť vás musí ocenit, musí vás na konec pochopit všichni. A co by bylo na mně, tu věřte... Och, jak miluji mládež! Jsem zamilovaná do mládeže! Mladí lidé — to je základ celého nynějšího trpícího Ruska, to je celá jeho naděje... Och, běžte, běžte!...

Avšak Petr Iljič již vyběhl, jinak by ho byla tak brzy nepustila. Ostatně paní Chochlakovová učinila na něho dosti příjemný dojem, který dokonce poněkud zmírnil jeho obavu, že se pustil do takové hloupé věci. Vkus bývá neobyčejně rozmanitý, což je známo. »A vůbec není tak stará,« — pomyslí si v příjemné náladě, — »pokládal bych ji naopak za její dceru.«

Pokud běží o paní Chochlakovovou, byla prostě okouzlena mladým mužem. »Jaká dovednost, jaká přesnost u takového mladého muže v naší době, a všechno to při takových způsobech a zevnějšku. Tak vida, říkají o současné mládeži, že nic neumí a tady máte příklad« atd., atd. Takže na tento »hrozný případ« prostě zapomněla, a jen když si již lehla do postele, si náhle vzpomněla, »jak byla

blízka smrti«, a říkala si: »Ach, to je hrozné, hrozné!« Avšak ihned usnula nejtvrdějším a nejsladším spánkem.

Nezabýval bych se ostatně takovými druhořadými a malichernými podrobnostmi, kdyby nebylo výstřední setkání mladého úředníka s docela ne starou ještě vdovou, jež jsem právě vyličil, posloužilo jakožto základ celé životní kariéry tohoto přesného mladého muže, nač je dosud vzpomínáno s podivem v našem městečku, a o čem snad řekneme několik zvláštních slov, až dokončíme své dlouhé vypravování o bratřích Karamazových.

II. POPLACH.

Náš policejní hejtman Michail Makarovič Makarov, vysloužilý podplukovník, jmenovaný dvorním radou, byl člověk ovdovělý a hodný. Byl k nám poslán teprve před třemi léty, ale již si získal všeobecnou sympatii hlavně tím, že dovedli »sjednotiti společnost«. Byli u něho stále hosté a zdálo se, že by bez nich nemohl ani žít. Určitě u něho každý den někdo obědval, někdy dva, někdy jeden host, ale bez hostů ani nemohl zasednouti ke stolu. Pořádal i větší obědy pod všelijakými záminkami, někdy neočekávanými. Hostil jídlem ačkoli ne vybraným, přece bohatým, lívance měl skvělé, a vín, ačkoli nevynikala jakostí, přece bylo velké množství.

V uváděcím pokoji stál kulečník se zcela slušným zařízením, to jest dokonce s obrazy anglických dostihových koní v černých rámech, což, jak známo, tvoří výzdobu každého kulečnickového pokoje svobodného muže. Každý večer se hrálo v karty, byť jen na jediném stole. Avšak velmi často se u něho shromažďovala celá nejlepší společnost našeho města s matinkami a dívkami, aby si zatančily.

Michail Makarovič, ač byl vdovec, žil jakoby v rodinném kruhu, maje u sebe svou dávno ovdovělou dceru a matku dvou dívek, vnuček Machila Makaryče. Dívky již byly dospělé a ukončily své vzdělání. Měly příjemný zevnějšek, veselé způsoby, a ačkoli všichni věděli, že nedostanou věna, přece lákaly do domu dědova všechnu mládež ze společnosti.

V úředních věcech nebyl sice Michail Makarovič příliš přesný, ale svou hodnost nezastával hůře, než ostatní. Kdybych měl mluvit přímo, řekl bych, že to byl člověk přece jen dosti nevzdělaný, ale zato jistý v jasném chápání hranic své administrativní moci. Některým reformám současné vlády ne sice, že by úplně nerozuměl, ale chápal je s některými, někdy dokonce velmi patrnými omyly, a to opět ne z nějaké zvláštní neschopnosti, nýbrž prostě proto, že byl člověk bezstarostný a neměl nikdy kdy, aby vnikl náležitě v tu nebo onu reformu.

»Má duše, pánové, je více vojenská, než civilní,« vyjadřoval se sám o sobě. Dokonce o přesných základech zemědělské reformy neměl jaksi definitivní a pevné představy, a dovídal se o ní, abych tak řekl, s postupem let, získávaje své znalosti prakticky a bezděky. Ale naproti tomu sám byl statkářem.

Petr Iljič věděl přesně, že tohoto večera zastane určitě u Michaila Makaroviče někoho z hostí, ale nevěděl přesně koho, a zatím právě seděl u něho v tomto okamžiku při whistu státní zástupce a náš krajský lékař Vavrinskij, mladý muž, který k nám právě přijel z Petrohradu; byl to jeden z nejskvělejších absolventů petrohradské lékařské akademie.

Státní zástupce, to jest náměstek státního zástupce, kterému však u nás říkali státní zástupce, Ipolit Kyrilovič, byl člověk zvláštní, ne starý, třicetipětiletý, ale značně náchylný k souchotinám, při čemž byl ženat s velmi tlustou a bezdětnou dámou, ješitnou a dráždivou,

ale zcela solidního rozumu a dokonce dobrého srdce. Zdá se, že celé neštěstí jeho povahy bylo v tom, že si myslel o sobě daleko více, než to dovolovaly jeho skutečné hodnoty, a proto tedy se zdál stále nespokojený. Měl také některé vyšší a umělecké koníčky. Na příklad psychologii, zvláštní znalost lidské duše a zvláštní dar poznání zločince a jeho zločinu. V tomto smyslu se dokonce domníval, že je mu křivděno a že je přeskakován při povýšení a byl vždy přesvědčen, že tam ve vyšších sférách ho neuměli ocenit a že tam má nepřátele. V pochmurných okamžicích dokonce vyhrožoval, že se stane obhájcem ve věcech trestních. Neočekávaný případ Karamazových a otcovraždy jakoby jím celým otřásl: »Je to takový případ, že bych se mohl státi známým po celém Rusku.« Avšak to již předbílám vypravování.

V sousedním pokoji se slečnami seděl náš mladý vyšetřující soudce, Nikolaj Parfenovič Neljudov, jenž k nám přijel teprve přede dvěma měsíci z Petrohradu. Potom u nás všichni mluvili a dokonce se divili tomu, že všechny tyto osoby se jakoby schválně shromáždily na večer »zločinu« v domě výkonného orgánu. Ale naproti tomu věc byla daleko prostší a sběhla se zcela přirozeně: manželce Ipolita Kyriloviče již druhý den bolely zuby a proto musel někam utéci před jejími vzdechy; a lékař nemohl být — již vzhledem ke své profesi — nikde jinde večer, než u karet.

A Nikolaj Parfenovič Neljudov se rozhodl již před třemi dny, že přijde toho večera k Michailu Makaroviči, abych tak řekl znenadání,

aby takovým lstivým způsobem překvapil jeho nejstarší dceru Olgu Michailovnu, že ví její tajemství, že ví, že má dnes narozeniny a že to schválně utajila před naší společností, aby nemusela sezvat město na bál. Těšil se na mnoho smíchu a narážek na její léta, že prý se bojí je prozradit, že nyní, když zná její tajemství, to bude všem vypravovat a tak dále a tak dále. Tento milý mladý muž byl v tomto ohledu velikým čtverákem, takže mu tak říkaly u nás dámy, a jemu se to, jak se zdá, velmi líbilo. Ostatně byl z velmi dobré společnosti, z dobré rodiny, měl dobré vzdělání a způsoby, a ač byl hráč, přece zcela nevinný a vždy slušný. Na pohled byl malé postavy, slabé a jemné konstrukce. Na jeho tenkých hubených prstech se třpytilo několik neobyčejně velkých prstenů. Když vykonával svůj úřad, tu stával se neobyčejně *vážný*, jako by pokládal svou hodnost a své povinnosti za posvátné. Zvláště uměl překvapovati při výsledku vrahy a ostatní zločince z prostého lidu, a skutečně v nich budil, i když ne úctu k sobě, přece jen jakýsi údiv.

Petr Iljič, když vešel k hejtmanovi, byl prostě ohromen: náhle uviděl, že tam již všechno vědí. Skutečně zanechali karet, všichni stáli a uvažovali, a dokonce Nikolaj Parfenovič utekl slečnám a měl nejbojovnější a nejzuřivější vzezření. Petr Iljič byl uvítán ohromující zprávou, že starý Fjodor Pavlovič byl skutečně a opravdu téhož večera zabit ve svém domě, zabit a oloupen. Dověděli se o tom právě před tím, než vešel, a to tímto způsobem:

Marfa Ignatěvna, žena Grigorije, sraženého vedle plotu, spala tvrdým spánkem na své posteli a byla by spala tak až do rána, když náhle se však probudila. Byla probuzena strašným epileptickým sténáním Smerďakova, ležícího bez sebe v sousedním pokoji — oním sténáním, kterým se vždy počínají u něho záchvaty padoucnice, a které vždy po celý život hrozně lekaly Marfu Ignatěvnu a působily na ni tísnivě. Nemohla jim nikdy přivyknout. Vyskočila v polospánku a téměř nevědomky vpadla do komůrky Smerďakova. Avšak tam byla tma, bylo jen slyšeti, že nemocný počal strašně chrčeti a zmítat sebou.

Tu se Marfa Ignatěvna dala sama do křiku a počala volati na muže, ale náhle si uvědomila, že přece Grigorij musil býti na posteli, když vstala, a jako by ho ani nebyla neviděla. Přiběhla k posteli, ohmatala ji, ale postel byla opravdu prázdná. Tak tedy odešel, ale kam? Vyběhla na zápraží a nesměle ho zavolala. Nedostalo se jí ovšem odpovědi, ale zato uslyšela v nočním tichu, kdesi zdaleka, ze zahrady, jakési sténání. Naslouchala: sténání se opakovalo a bylo jasné, že skutečně se ozývá ze zahrady. »Pauc bože, jako tehdy Lisaveta Smrdutá!« — mihlo se jí v popletené hlavě. Sešla nesměle se zápraží a uviděla, že dvířka do sadu jsou otevřena. »Asi je staroušek tam,« pomyslela si, přistoupila ke dvířkám a náhle jasně uslyšela, že na ni volá Grigorij, že křičí: »Marfo, Marfo!« slabým, sténajícím, strašným hlasem. »Hospodine, zbav nás všeho zlého,« zašeptala Marfa Ignatěvna, vrhla se směrem k hlasu, a tak našla

Grigoriје. Avšak nenašla ho u plotu, nikoliv na onom místě, kde byl sražen, nýbrž již dvacet kroků od plotu. Potom se ukázalo, že když se vzpamatoval, plazil se a bezpochyby se plazil dlouho, pozbyv několikrátě vědomí. Ihned zpozorovala, že je celý zkrvavený, a tu zakřičela ze všech sil.

Grigorij blábolil tiše a nesouvisle: »Zabil... otce zabil... co křičíš, huso... běž, volej«... ale Marfa Ignatěvna si nedala říci a stále křičela.

Ale když pojednou uviděla, že u milostpána je otevřeno okno, a v okně že je světlo, přistoupila k oknu a počala volati na Fjodora Pavloviče.

Avšak když se podívala do okna, uviděla strašnou podívanou: milostpán ležel na znaku na podlaze bez hnutí. Světlý župan a bílá košile na prsou byly zality krví. Svíčka na stole prudce osvětlovala krev a nehybnou mrtvou tvář Fjodora Pavloviče — a tu v posledním stupni hrůzy uprchlá Marfa Ignatěvna od okna, vyběhla ze zahrady, otevřela závoru u vrat a běžela, div si nohy nepolámala, za humna k sousedce Marfě Kondratěvně. Obě sousedky, matka i dcera, již spaly; ale silné, zuřivé bušení do okenic a křik Marfy Ignatěvny je probudil a přiskočily k oknu. Marfa Ignatěvna nesouvisle, jektajíc a křičíc, přece sdělila hlavní věc a, volala na pomoc.

Právě oné noci přespával u nich doma věčně se toulající Foma. Probudili ho v okamžiku a všichni tři běželi na místo zločinu.

Po cestě si Marfa Kondratěvna vzpomněla, že před chvílí, o deváté hodině, uslyšela strašný a pronikavý výkřik na celé kolo z jejich zahrady. Byl to ovšem právě onen výkřik Grigorij e, když chytal oběma rukama za nohu Dmitrije Fjodoroviče, sedícího již na plotu a volal: »Otcovrahu!«

— Vykřikl to jednou a náhle přestal, — prohlásila v běhu Marfa Kondratěvna. Když přiběhly na místo, kde ležel Grigorij, odnesly ho obě ženy za pomoci Fomy do křídla. Rozsvítily a uviděly, že Smerďakov stále ještě neutichl a zmítá se ve své komůrce s vypoulenýma očima a že mu z úst teče pěna.

Umyly Grigorijovi hlavu vodou a octem. Grigorij se vodou ihned vzpamatoval a ihned se zeptal:

— Je zabít milostpán nebo ne?

Obě ženy a Foma běželi ihned k pánovi a když vešli do zahrady, uviděli tentokrát, že nejen okno, nýbrž i dveře ze zahrady do domu byly úplně otevřené, ačkoli pán se každodenně večer na noc zavíral již celý týden, a dokonce ani Grigorijovi nedovoloval, aby na něho v noci klepal. Když obě ženy a Foma uviděli, že dveře jsou otevřeny, báli se vejít k milostpánovi, »aby z toho neměli opletačky«. Ale Grigorij, když se vrátili, jim rozkázal, aby ihned běželi pro policejního hejtmana a proto tedy Marfa Kondratěvna běžela a způsobila poplach u policejního hejtmana. Předhonila Petra Iljiče jen o pět minut, takže Petr Iljič nepřišel již jen se svými dohady a závěry, nýbrž jako očividný svědek, který ještě více potvrdil svým

vypravováním všeobecný dohad o tom, kdo je zločincem (čemuž on ostatně v hloubi své duše až do poslední minuty nechtěl věřit).

Rozhodli se jednat energicky. Zástupci policejního inspektora rozkázali, aby našel čtyři hodnověrné svědky a podle všech pravidel, jež tu nebudu uvádět, aby vnikli do domu Fjodora Pavloviče a provedli šetření na místě. Krajský lékař, člověk horkokrevný a nováček, si skoro sám vyprosil dovolení doprovázeti komisaře, státního zástupce a vyšetřujícího soudce.

Uvedu jen krátce: Fjodor Pavlovič byl nalezen úplně zabitý, s prolomenou lebkou, ale čím? Nejpravděpodobněji touž zbraní, kterou byl potom sražen Grigorij, a tu právě našli i zbraň, a vyslechli od Grigorije, který byl všestranně lékařsky ošetřen, vypravování o tom, jak byl sražen, dosti souvislé, ačkoliv vypravované slabým a přerývaným hlasem. Počali hledati se svítilnou u plotu a našli mosaznou paličku, pohozenou na zahradní pěšinu, na místě pokud možno nejnápadnějším.

V pokoji, ve kterém ležel Fjodor Pavlovič, neshledali žádného zvláštního nepořádku, ale za závěsy u jeho postele zvedli se země velikou obálku z tlustého papíru a kancelářského rozměru s nápisem: »Pohostěníčko za tři tisíce rublů mému anděli Grušeňce, uráčí-li se jí přijíti« a dole bylo připsáno, bezpochyby později, Fjodorem Pavlovičem:

A kuřátečku«.

Na obálce byly tři velké pečeti z červeného vosku; ale obálka byla již roztržena a prázdná: peníze již byly odneseny. Na podlaze našli i tenkou růžovou pásku, kterou byla obálka ovázána.

Ve výpovědi Petra Iljiče učinila jedna okolnost neobyčejný dojem na státního zástupce a vyšetřujícího soudce: dohad, že Dmitrij Fjodorovič se určitě za svítání zastřelil, že se sám o tom rozhodl, sám o tom říkal Petrovi Iljičovi, že si nabil v jeho přítomnosti pistoli a napsal lístek, vložil do kapsy, a tak dále a tak dále.

A že když potom Petr Iljič, který mu stále ještě nechtěl věřit, pohrozil, že půjde a někomu to řekne, aby předešel sebevraždě, tu že se Míťa ušklíbl a odpověděl: »Nebudeš mít kdy.« Bylo tedy třeba pospíšet na místo, do Mokrého, aby bylo možno dopadnout zločince dříve, než by se skutečně rozhodl k sebevraždě.

— To je jasné, to je jasné! — opakoval státní zástupce neobyčejně rozčilen, — právě tak to takoví šibeničníci dělají, myslí si: zítra se zabiju, ale před tím si zahýřím.

Příběh, jak nakoupil v krámě víno a zboží, státního zástupce ještě více rozohnil.

— Pamatujete se, pánové, na toho výrostka, který zabil kupce Olsuvjeva, oloupil ho o půldruhého tisíce a hned se šel dát nakadeřit a potom (ani peníze pořádně neschoval, nesl je skoro v rukou) vypravil se rovnou k holkám.

Ale zadržovalo je vyšetřování, prohlídka v domě Fjodora Pavloviče, výslechy a tak dále. Všechno to vyžadovalo času; a proto

o dvě hodiny dříve, než vyjeli, poslali do Mokrého policejního komisaře Mavrikije Mavrikjeviče Šmercova, který právě včera ráno přijel do města pro služné. Mavrikijovi Mavrikjeviči dali instrukce, aby, až přijede do Mokrého, bez jakéhokoliv poplachu dával neustále pozor na zločince, dokud nepřijede soudní komise. Zároveň aby sehnal svědky, obecní starší a tak dále. Mavrikij Mavrikjevič vskutku tak učinil, uchoval inkognito, a jenom Trifona Borisyviče, svého starého známého, poněkud zasvětil do tajemství věci.

Časově to odpovídalo chvíli, kdy Mít'a se. setkal ve tmě na pavlácce s hostinským, který ho hledal a při čemž Mít'a zpozoroval, že Triton Borisovič se jaksi náhle změnil v obličej i v řeči. A tak nevěděl ani Mít'a, ani ostatní, že jsou pozorováni; jeho pouzdro s pistolemi už dávno sebral Trifon Borisovič a schoval je na bezpečném místě. A teprve v pět hodin ráno, téměř na úsvitu, přijeli všichni úředníci, policejní hejtman, státní zástupce a vyšetřující soudce ve dvou povozech s trojkami. Doktor však zůstal v domě Fjodora Pavloviče, neboť měl v úmyslu hned z rána rozpitvat mrtvolu zavražděného, ale hlavně ho zajímal stav nemocného sluhy Smerďakova: »Takové urputné a tak dlouho trvající záchvaty padoucnice, opakující se neustále po dva dny, stávají se zřídka a je třeba si jich povšimnouti se stránky vědecké,« řekl nadšeně svým odjíždějícím druhům, a ti mu smíchem blahopřáli k jeho nálezu. Při tom si státní zástupce i vyšetřující soudce velmi dobře všimli, že lékař prohlásil naprosto určitě, že Smerďakov rána nedožije.

Nyní, po dlouhém, ale jak se zdá, nezbytném výkladu, vracíme se právě k onomu okamžiku našeho vyprávění, na kterém jsme se zastavili v předešlé knize.

III. KRIZOVÁ CESTA DUŠE.

Zastavení první.

A tak tedy Mít'a seděl a divoce se rozhlížel po přítomných, a nechápal, co mu říkají. Pojednou se zvedl, zdvihl ruce do výše a hlasitě zvolal:

— Nejsem vinen! Nejsem vinen tou krví! Krví svého otce nejsem vinen... Chtěl jsem ho zabít, ale nejsem vinen! Já ne!

Ale sotva to vykřikl, vyskočila Grušeňka, která byla za záclonou, a zřítíla se policejnímu hejtmanu rovnou k nohám.

— To já, já, nešťastná, já jsem vinna! — vykřikla nářkem, rozdírajícím duši, tonouc v slzách a spínajíc ke všem ruce, — pro mne se stal vrahem!... Já jsem ho tak trýznila, až došel tak daleko! I toho starce, nebožtíka ubohého, jsem trápila, ze své zlomyslnosti, hnala jsem to tak daleko! Já jsem vinna, já jsem nejvíce vinna, já především, já jsem vinna!

— Ano, tys vinna! Tys hlavní zločinec! Ty nezřízená, ty prostopášná, tys vším vinna, — zařval policejní hejtman, hroze jí prstem, ale v tom ho rozhodně a rychle přerušili. Státní zástupce ho dokonce sevřel v náruči.

— Vždyť takhle způsobíte, Michaille Makaroviči, úplný nepořádek, — vykřikl, — vždyť docela překážíte vyšetřování... všechno kazíte... — téměř popadal dech.

— Musí se učinit opatření, učinit opatření, opatření! — hrozně se rozohnil také Nikolaj Parfenovic, — jinak to rozhodně nejde!...

— Sud'te nás společně! — pokračovala ve výkřicích Grušeňka, bez sebe a stále ještě na kolenou. — Trestejte nás spolu, teď s ním půjdu třeba na popravu!

— Grušo, živote můj, krvi má, svěťice má! — vrhl se vedle ní na kolena také Mít'a a tiskl ji silně v objetí. — Nevěřte jí, — křičel, — ničím se neprovinila, žádnou krví není vinna, za nic nemůže!

Později si vzpomínal, že několik lidí ho násilně od ní odtáhlo a že ji pojednou odvedli, a že se vzpamatoval, až když seděl u stolu. Vedle něho a za ním stáli lidé s odznaky na prsou. Naproti němu, přes stůl, seděl na divanu Nikolaj Parfenovic, vyšetřující soudce, a stále ho přemlouval, aby se aspoň trochu napil vody ze sklenice, která stála na stole:

— To vás osvěží, to vás uklidní, nestrachujte se, nerozčilujte se, — dodal neobyčejně zdvořile. Mít'u začaly pojednou, jak si později vzpomínal, úžasně zajímat jeho velké prsteny, jeden ametystový a jeden jakýsi ostře žlutý, průzračný a skvělého lesku. A ještě dlouho potom připomínal si s údivem, že tyto prsteny neodolatelně vábily jeho pozornost a dokonce i v oněch hrozných hodinách výslechu, takže se z nějakého důvodu vůbec nemohl od nich odtrhnout a zapomenout na ně, jako na věc, která se vůbec nehodila k situaci. Vlevo, po Mít'ově boku, na místě, kde na počátku večera seděl Maksimov, usadil se teď státní zástupce, a po Mít'ově pravé ruce, na místě, kde byla tenkrát Grušeňka, rozložil se jakýsi červený mladík, který měl jakoby lovecký kabát, velmi obnošený, a před mladíkem se

ocitl inkoust a papír. Ukázalo se, že to byl písař vyšetřujícího soudce, který si ho přivezl. Hejtman stál teď u okna v druhém konci pokoje vedle Kalganova, který rovněž usedl na židli u téhož okna.

— Napijte se vody! — měkce opakoval vyšetřující soudce už asi po desáté.

— Napil jsem se, pánové, napil... ale... proč mne, pánové, trápíte, trestejte mne, rozhodněte můj osud! — vykřikl Mít'a s hrozně ustrnulým, vytřeštěným pohledem na vyšetřujícího soudce.

— Vy tedy určitě tvrdíte, že nejste vinen smrtí svého otce, Fjodora Pavloviče? — měkce, ale důrazně se zeptal vyšetřující soudce.

— Nevinen! Jsem vinen jinou krví, krví druhého staříka, ale nikoli svého otce. A lituji toho! Zabil jsem, zabil jsem starce, zabil jsem ho a srazil k zemi... Ale je těžko být odpověden pro tuto krev za jinou krev, strašnou krev, jíž jsem nevinen... Je to hrozné obvinění, pánové, jako byste mne byli udeřili do hlavy. Ale kdo zabil otce, kdo ho zabil? Kdo ho mohl zabít, ne-li já? Div, podivná věc, nemožnost!

— Ano, to je právě to, kdo ho mohl zabít... — chtěl začít vyšetřující soudce, ale státní zástupce Ipolit Kyrilovič (náměstek státního zástupce, ale budeme ho pro stručnost nazývat státním zástupcem) vyměnil pohled s vyšetřujícím soudcem a řekl, obrací se k Mít'ovi:

— Zbytečně se pro starého sluhu Grigorije Vasiljeviče rozčilujete. Vězte, že je živ, vzpamatoval se, a ačkoli jste mu způsobil těžké rány

(jak vypovídá on a jak jste se teď právě doznal i vy), přece se zdá, že zůstane na živu, alespoň podle názoru lékařova.

— Živ? Tedy on je živ! — vykřikl pojednou Mít'a a spráskl ruce. Celá jeho tvář se rozzářila. — Bože, děkuji ti za ohromný zázrak, který jsi mi způsobil, hříšnému zločinci, po mé modlitbě!... Ano, ano, to se stalo proto, že jsem se modlil, modlil jsem se po celou noc!... — a třikráte se pokřížoval. Téměř ztrácel dech.

— Tedy právě od onoho Grigorije jsme dostali tak důležité náznaky o vás, že... — chtěl pokračovati zástupce, ale Mít'a pojednou vyskočil se židle.

— Jenom chvilíčku, pánové, proboha, jenom chvilíčku; zaběhnu k ní...

— Dovolte! Teď to vůbec nejde! —. div nezaječel Nikolaj Parfenovič a rovněž vyskočil se židle. Mít'u popadli lidé s plechovými odznaky na prsou, ostatně usedl na židli sám...

— Pánové, jak je mi to líto! Chtěl jsem k ní jen na okamžik, chtěl jsem jí říci, že je smyta, že zmizela ona krev, která po celou noc mi vysávala srdce, že nejsem vrah. Pánové, vždyť je to moje nevěsta! — nadšeně a šťastně pojednou pronesl a rozhlédl se po všech. — Och, děkuji vám, pánové! Och, jak jste mne vzkřísili, jak jste mne přivedli k životu v jediné chvíli!... Vždyť onen stařec mne nosil na rukou, pánové, koupal mne v korytu, když mne jako tříletého chlapce všichni opustili, byl mi opravdovým otcem!...

— A tak tedy jste... — chtěl začít vyšetřující soudce.

— Dovolte, pánové, dovolte ještě chvíličku, — skočil mu do řeči Mít'a, oba lokte opřel o stůl a skryl tvář do dlaní, — dejte mi chvílku se vzpamatovat, dejte, abych mohl aspoň vydechnout, pánové. Všechno to úžasně vzrušuje, strašně, vždyť člověk není ovčí kůže, pánové.

— Kdybyste se zase napil vody... — zašeptal Nikolaj Parfenovič.

Mít'a sňal ruce s tváře a rozesmál se. Jeho pohled byl jasný, jako by se byl v jediné chvílce úplně změnil. Změnil se i celý jeho způsob: už tu zase seděl člověk, rovný všem těm lidem, všem těmto svým dřívějším známým, právě asi tak, jako by se byli včera sešli, když se ještě nic nestalo, kdesi ve společnosti.

Poznamenejme ostatně, že Mít'a byl v prvních dobách svého pobytu zde přijat u hejtmana srdečně, ale později, zvláště v posledních dnech, ho Mít'a téměř nenavštěvoval, a hejtman, když se s ním setkal na ulici, silně se mračil a jenom ze zdvořilosti se s ním pozdravoval, čehož si Mít'a velmi dobře všiml. Se státním zástupcem byl znám ještě vzdáleněji, ale k ženě státního zástupce, nervosní a fantastické dámě, chodíval někdy na velmi zdvořilou návštěvu a při tom ani sám si jasně nebyl vědom, proč k ní chodí. Přijímala ho vždy laskavě, zajímajíc se o něho z nějakého důvodu až do poslední doby. S vyšetřujícím soudcem se ještě neseznámil, ale setkal se už s ním a dokonce s ním jednou nebo dvakrát mluvil, po každé o ženách.

— Nikolaji Parfenoviči, jak vidím, jste velmi obratný vyšetřující soudce, — vesele se Mít'a pojednou rozesmál, — ale teď pomohu

sám. Och, pánové, vzkřísil jsem se zase... a nezlobte se, že se k vám obracím tak prostě a přímo. K tomu jsem poněkud opilý, řeknu vám to rovnou. Myslím, že jsem měl čest, čest a potěšení... setkati se s vámi, Nikolaji Parfenoviči, u svého příbuzného Miusova... Pánové, pánové, nečiním si nároků na rovnost, vždyť chápu, jak teď před vámi sedím. Vždyť na mně tkví... vydal-li Grigorij proti mně svědectví... na mně tkví, — ech, přirozeně, že na mně tkví — strašně podezření! Vždyť je to hrůza, hrůza — vždyť to chápu! Ale teď k věci, pánové, jsem připraven, teď to všechno naráz ukončíme, protože, poslyšte, poslyšte, pánové, vždyť vím, jsem nevinný, tedy to jistě ukončíme naráz! Že je tomu tak? Že?

Mít'a mluvil rychle a mnoho, nervosně a expansivně, a jako by rozhodně pokládal své posluchače za své nejlepší přátele.— Tak tedy zatím zapíšeme, že rozhodně odmítáte podezření, jež bylo na vás vzneseno, — řekl důrazně Nikolaj Parfenovič, obrátil se k písáři a diktoval mu polohlasem, co měl psát.

— Zapsat? Vy to chcete zapsat? Nu, což, zapište si 'to, souhlasím, vyslovuji svůj úplný souhlas, pánové... Jenom pohled'te... Počkejte, počkejte, napište to tak: Je vinný rušením veřejného pořádku, je také vinný těžkými ranami, jež způsobil nešťastnému staříkovi. A pak je ještě vinný sám u sebe, uvnitř, v hloubi svého srdce, — ale to už není třeba psát (obrátil se pojednou k písáři), to už je můj soukromý život, pánové, to už se vás netýká, to už jsou hlubiny srdce, totiž... Ale vraždou starého otce — nejsem vinný! To je divoká myšlenka, to je

úplně divoká myšlenka!... Dokážu vám to a ihned se o tom přesvědčíte. Budete se smát, pánové, sami se budete smát svému podezření!...

— Uklidněte se, Dmitriji Fjodoroviči, — podotkl vyšetřující soudce, jako by si zřejmě přál zvítězit svým klidem nad člověkem, který byl bez sebe. — Než budeme pokračovati ve výslechu, přál bych si, budete-li chtít ovšem odpovědět, uslyšet od vás potvrzení onoho faktu, že, jak se zdá, jste neměl rád nebožtíka Fjodora Pavloviče, že jste s ním měl jakési neustálé různice... Aspoň tady, ještě před čtvrt hodinou, myslím, jste ráčil říci, že jste ho chtěl zabít: »Nezabil jsem ho,« vykřikl jste, »ale chtěl jsem ho zabít!«

— To že jsem vykřikl? Och, snad, pánové! Ano, na neštěstí, chtěl jsem ho zabít, mnohokrát jsem chtěl... na neštěstí, na neštěstí!

— Chtěl jste tedy. Nechtěl byste nám říci, jaké vlastně pohnutky způsobily takovou nenávist k osobě vašeho otce?

— Co vykládat, pánové, — zasmušile pokrčil rameny Mít'a a sklopil oči, — že jsem své city netajil, celé město to ví, — všichni v hospodě to vědí. Ještě nedávno v klá-

šteře prohlásil jsem v cele starce Zosimy... V týž den večer jsem otce bil a div nezabil a zapřísahal jsem se, že přijdu znovu a zabiju ho v přítomnosti svědků. Och, na to je tisíc svědků, po celý měsíc jsem to vykřikoval, všichni jsou svědky... Fakt je zjevný, fakt mluví,

křičí, ale — city, pánové, city, to už je jiná věc. Víte, pánové (zachmuřil se Mít'a), zdá se mi, že na mé city nemáte právo se mne ptát. Jste tu úředně, chápu, ale vždyť je to moje věc, moje vnitřní věc, intimní, ale... když už jsem se se svými city dříve netajil... na příklad v hospodě... a říkal jsem o tom všem a každému... neučiním ani teď z toho tajemství. Víte, pánové, vždyť chápu, že v tomto případě je proti mne strašné podezření: všem jsem vyprávěl, že ho zabiju a pojednou je zabit. Kdo by to byl jiný, než já? Chacha! Odpouštím vám, pánové, docela vám odpouštím. Jsem sám tím překvapen do hloubi duše, protože, kdo ho tedy zabil, nebyl-li jsem to já? Pravda? Nebyl-li jsem to já, tedy kdo, kdo? Pánové, pojednou vykřikl, — chci vědět a potřebuji to vědět, pánové: kde byl zabit? Jak byl zabit? Čím a jak? Řekněte mi to, — rychle se ptal, pohlížeje na státního zástupce a vyšetřujícího soudce.

— Našli jsme ho ležeti na podlaze, na znaku, v jeho ložnici, s proraženou hlavou, — řekl státní zástupce.

— To je strašné, pánové! — zachvěl se pojednou Mít'a, opřel se lokty o stůl a zakryl dlaní tvář.

— Budeme pokračovat, — skočil mu do řeči Nikolaj Parfenovič.
— Tak tedy, co vás tenkrát dohnalo k citu nenávisti? Myslím, že jste říkal veřejně, že to byla žárlivost?

— No ano, žárlivost, ale nejenom žárlivost.

— Peněžní spory?

— Ano, peněžní spory také.

— Zdá se, spor se týkal tří tisíc, o kterých jste myslel, že jste je nedostal, ač vám patřily jako dědictví?— Jaké tři tisíce! Víc, víc, trhl sebou Mít'a, — přes šest tisíc, snad i přes deset. Všem jsem to vyprávěl, všude jsem to vykřikoval! Ale rozhodl jsem se, aby to tak zůstalo, smířil jsem se s třemi tisíci. Potřeboval jsem ty tři tisíce úžasně nutně... takže jsem onen balíček se třemi tisíci, který, jak jsem věděl, měl připravený pod polštářem, pro Grušeňku, pokládal přímo za svůj majetek, jako mi byl ukraden, jako by byl, pánové, mým vlastnictvím...

Státní zástupce vyměnil významný pohled s vyšetřujícím soudcem a potají mu pokynul.

— My se ještě k té věci vrátíme, — řekl ihned vyšetřující soudce, — dovolíte nám, abychom si teď všimli a zapsali tenhle bod: že jste pokládal ty peníze, v oné obálce, jaksi za své vlastnictví...

— Pište, pánové, vždyť chápu, že je tu opět proti mně důkaz, ale nebojím se důkazů, a sám je proti sobě říkám. Slyšíte, sám! Vidíte, pánové, zdá se, že mne pokládáte za zcela jiného člověka, než jakým jsem, — dodal pojednou smutně a zachmuřeně. — Mluví s vámi ušlechtilý člověk, velmi šlechetný člověk a hlavně — prosím, na to nezapomínejte — člověk, který nadělal celou propast ničemností, ale který vždy zůstal a byl velmi ušlechtilou bytostí, jakožto bytost, uvnitř, v hloubi duše, krátce, neumím to vyjádřit... A právě proto se trápil po celý život, že prahl po ušlechtilosti, byl, abychom tak řekli, trpítelem ušlechtilostí, a hledal ji s lucernou, s lucernou Diogenovou,

a při tom po celý život dělal jenom hanebnosti, jako my všichni, pánové... totiž jako já sám, pánové, nikoli všichni, jen já sám, zmýlil jsem se, jen já, já!... Pánové, bolí mne hlava, — trpitelsky se zachmuřil, — vidíte, pánové, mně se nelíbil jeho zevnějšek, bylo v tom cosi nečestného, vychloubání a popírám všeho svatého, posměšky a nevěra, hnus, hnus! Ale teď, když už umřel, smýšlím jinak.

— Jak to jinak?

— Ne jinak, ale lituji, že jsem ho tak nenáviděl.

— Cítíte lítost?

— Ne, že by to byla lítost, to nezapisujte. Sám nejsem hezký, pánové, a víte, nejsem příliš krásný, a proto jsem neměl práva, ho pokládat za hnusného, to je to! To, prosím, запиšte.

Když to Mít'a řekl, pojednou se nesmírně zasmušil. Už dávno, postupně jak se množily odpovědi na otázky vyšetřujícího soudce, byl stále zachmuřenější a zachmuřenější. A náhle právě v tomto okamžiku došlo opět k neočekávané scéně. Šlo o to, že Grušenku sice před chvílí vzdálili, ale neodvedli ji příliš daleko, jen asi do třetí místnosti od modrého pokoje, ve kterém byl teď výslech.

Byl to maličký pokojíček o jednom oknu, hned za oním velkým pokojem, ve kterém v noci tančili, a kde hýření dostoupilo vrcholu. Tam seděla ona a s ní jen Maksimov, úžasně poplašený, který se stal nesmírně zbabělým a přilepil se k ní, jako by od ní čekal spásu. U jejich dveří stál Jakýsi mužík s plechovým odznakem na prsou.

Grušeňka plakala, a pojednou, když hoře už příliš vzkypělo v její duši, vyskočila, spráskla ruce, vykřikla hlasitým nářkem: »Běda mi, běda!« a vrhla se z pokoje k němu, ke svému Mít'ovi, a učinila to tak neočekávaně, že ji nikdo nestačil zadržet.

Mít'a, když uslyšel její výkřik, zachvěl se, vyskočil, zaúpěl a střemhlav se jí vrhl vstříc, jako by byl bez sebe. Ale ani tentokráte jim nedovolili, aby se sešli, když už aspoň uviděli druh druhu. Mít'u popadli pevně za ruce. Bil se, pral se, museli přiskočiti na pomoc tři nebo čtyři lidé, aby ho udrželi. Popadli také jí a Mít'a viděl, jak s křikem prostírala k němu ruce, když ji odváděli. Když se scéna skončila, vzpamatoval se opět na svém dřívějším místě u stolu naproti vyšetřujícímu soudci, a vykřikoval, obraceje se ke všem:

— Co je vám do ní? Proč ji trápíte? Je nevinna, nevinna...

Státní zástupce i vyšetřující soudce mu domlouvali. Tak přešlo asi deset minut; posléze vstoupil rychle do pokoje Michail Makarovič, který se před tím vzdálil, a hlasitě a rozčileně řekl státnímu zástupci:

— Dal jsem ji odvésti, je dole, dovolíte mi, pánové, abych tomu nešťastnému člověku řekl jediné slovíčko? Ve vaší přítomnosti, pánové, ve vaší přítomnosti!

— Račte, Michaille Makaroviči, — odpověděl vyšetřující soudce, — v tomto případě nemám nic proti tomu.

— Dmitriji Fjodoroviči, poslyš, kamaráde, — začal Michail Makarovič, obraceje se k Mít'ovi, a jeho velmi rozčilená tvář vyjadřovala horoucí, téměř otcovskou soustrast s nešťastníkem, —

tvou Agrafenu Aleksandrovnu jsem sám odvedl dolů a odevzdal jsem ji tam domácím dcerám a je teď tam s ní stále ten dědeček Maksimov a utěšil jsem ji, slyšíš, — utěšil jsem ji a upokojil, namluvil jsem jí, že se teď musíš hájit, tedy aby ti nepřekážela, aby tě nerozlítostňovala, protože bys mohl ztratit hlavu a mohl bys vypovídat proti sobě, chápeš? Krátce, řekl jsem jí to a ona pochopila. Kamaráde, ona je pašák, ona je hodná, ruce mi šla líbat, dědkovi, prosila za tebe. Sama mne sem poslala, aby ses k vůli ní nerozčiloval, a je třeba, miláčku, třeba, abych šel a řekl jí, že jsi klidný a že se pro ni nestrachuješ. A tak se teda uklidni, pochop to. Provinil jsem se před ní, je to duše křesťanská, ano, pánové, je to duše pokorná a za nic nemůže. Tak co jí mám říci, Dmitriji Fjodoroviči, budeš sedět pokojně nebo ne?

Dobrák hejtman namluvil mnoho hloupostí, ale Grušeňčino hoře, lidské hoře, proniklo do jeho dobré duše a v očích mu dokonce stály slzy.

Mít'a vyskočil a vrhl se k němu.

— Dovolte, pánové, dovolte, och, dovolte! — vykřikl, — jste andělská, andělská duše, Michaile Makaroviči, díky vám! Budu, budu kliden, budu veselý, vyříd'te jí to po neobsáhlé dobrotě své duše, že jsem veselý, veselý, hned se také začnu smát, když vím, že je s ní takový anděl strážce, jako vy. Hned skončím, jakmile se osvobodím, hned k ní přijdu, uvidí mne, ať počká! Pánové, — obrátil se pojednou k státnímu zástupci a k vyšetřujícímu soudci, — teď

vám odhalím celou svou duši, — všechno před vámi otevru, rázem to skončíme, vesele to skončíme, — vždyť se budeme na konec smát, což? Ale, pánové, ta žena — je královna mé duše! Och, dovolte mi to říci, když už se tak odhaluji... Vždyť vidím, že jsem ve společnosti ušlechtilých lidí — ona je světlo, má bohyně! Kdybyste jen věděli!“ Slyšeli jste její výkřiky: »S tebou chci i do vyhnanství.« A co jsem jí dal já žebrák, ubožák, čím si zasluhuji takovou lásku, což stojím já, nemotorné, zhanobené stvoření, se zhanobenou tváří, za takovou lásku, aby šla se mnou i do vyhnanství? Pro mne padala vám před chvílí k nohám, ona, hrdá a ničím nevinná! Jak bych ji neměl zbožňovat, vzývat, prahnout po ní, ne-li právě teď? Och, pánové, odpusťte! Ale teď, teď jsem upokojen!

Padl na židli, zakryl oběma dlaněma tvář a dal se do hlasitého pláče. Byly to už slzy štěstí. Rázem se vzpamatoval. Dědeček hejtmán byl velmi spokojen, a zdá se, že právníci rovněž; pocítili, že výslech vstoupil teď do nové fáze. Mít'a, když doprovodil policejního hejtmána, téměř se rozveselil.

— Nuže pánové, teď jsem úplně, úplně váš. A... kdyby tu nebylo všech těch hloupostí, dohodli bychom se ihned. Už zase mluvím o hloupostech. Jsem váš, pánové, ale na mou duši, je třeba vzájemné důvěry, — vaší ke mně a mé k vám, — jinak to nikdy neskončíme. Vám to říkám! K věci, pánové, k věci, a hlavně neryjte se tak v mé duši, netrýzněte ji maličkostmi, ale ptejte se jen na věc a na fakta, a

já vám ihned vyhovím... ale hlouposti vzal čert! Tak zvolal Mít'a.
Výslech se začal znovu.

IV. ZASTAVENÍ DRUHÉ.

— Ani neuvěříte, jak jste nám dodal myslí, Dmitriji Fjodoroviči, svou ochotou... — začal mluvit Nikolaj Parfenovič s oživeným výrazem a zřejmou spokojeností, která zazářila v jeho velikých světlešedých, vypoulených, ale velmi krátkozrakých očích, s nichž před chvílí sňal brýle. — A dobře jste to teď řekl o té vzájemné důvěře, bez níž někdy ani není možno se dostat kupředu ve věcech tak důležitých, jako v tomto případě, a když člověk, který je v podezření, skutečně si přeje této upřímnosti a může se ospravedlnit. S naší strany užijeme vše, co je jenom na nás; mohl jste vidět i teď, jak tuto věc vedeme... Souhlasíte, Ipolite Kiriloviči? — obrátil se pojednou k státnímu zástupci.

— Och, přirozeně, — souhlasil státní zástupce, byť i poněkud suše ve srovnání s nadšením Nikolaje Parfenoviče.

Poznamenám jednou pro vždy: nedávno k nám dosazený Nikolaj Parfenovič pocítil od samého začátku k našemu státnímu zástupci Ipolitu Kiriloviči neobyčejnou úctu a téměř si ho zamiloval. Byl to skoro jediný člověk, který upřímně uvěřil v neobyčejný psychologický a řečnický talent našeho »ve službě odstrkovaného Ipolita Kiriloviče a rovněž zcela byl přesvědčen, že státní zástupce je odstrkován. Dozvěděl se o něm už v Petrohradě, Ale ukázalo se zase, že mladičký Nikolaj Parfenovič byl také jediným člověkem **na** celém světě, kterého si upřímně zamiloval **náš** »odstrkovaný« státní zástupce. Cestou sem smluvili se už o leccěms z věci, která je tady

čekala, a nyní u stolu bystrý rozum Nikolaje Parfenoviče lovil ve vzduchu a ihned chápal každý pokyn, každý pohyb v tváři svého staršího druha, už z nedopověděného slova, z pohledu, z pohybu oka.

— Pánové, dovolte, abych vám všechno vyprávěl a nepřerušujte mne hloupostmi, hned vám všechno řeknu, — začal ohnivě Mít'a.

— Výborně... Děkuji vám. Ale dříve než přistoupíme k vyslechnutí vaší zprávy, dovolte mi, abych konstatoval ještě jeden malý fakt, o který se velice zajímáme, totiž o těch deseti rublech, které jste si včera okolo pěti hodin vypůjčil u svého přítele Petra Iljiče Perchotina, když jste mu zastavil své pistole.

— Zastavil jsem mu je, pane, zastavil jsem mu je za deset rublů, a co na tom? To je všechno! Jakmile jsem se vrátil do města z cesty, hned jsem je zastavil.

— Vy jste se vrátil z cesty? Vy jste byl mimo město?

— Ano, pánové, byl jsem vzdálen asi čtyřicet verst a vy jste to nevěděli?

Státní zástupce a Nikolaj Parfenovič vyměnili pohled.

— A což kdybyste začal své vyprávění systematickým vyličením svého včerejšího dne od rána? Dovolte, na příklad, abychom se dozvěděli: proč jste se vzdálil z města a kdy jste vyjel a přijel... a všechna tato fakta...

— Kdybyste to byl řekl hned, — hlasitě se zasmál Mít'a, — ale chcete-li, bude třeba věci začít nikoli od včerejška, nýbrž už od předvčerejška, hned z rána, a potom pochopíte, kam, jak a proč jsem

jel. Předevčírem ráno jsem šel, pánové, kde zdejšímu kupci Samsonovovi, abych si u něho vypůjčil tři tisíce na velmi pevnou záruku, — pojednou jsem ty peníze potřeboval, pánové, potřeboval...

— Dovolte, abychom vás přerušili, — zdvořile mu skočil do řeči státní zástupce, — proč jste tak pojednou potřeboval tolik peněz a právě tři tisíce rublů?

— Ech, pánové, nemluvme o hloupostech: jak, kdy a proč, a zvlášť proč jsem potřeboval peněz právě tolik a nikoliv méně a všechny ty hlouposti... vždyť by na to nestačily ani tři knihy, ještě by se musil připsat epilog...

Mít'a pronesl to všechno dobromyslně, ale s netrpělivou familiárností člověka, který si přeje říci celou **pravdu**, a je naplněn jenom dobrými úmysly.

— Pánové, — jako by se pojednou vzpamatoval, — nezlobte se na mne pro mé poznámky, prosím vás znovu: buďte ubezpečeni, že cítím k vám veškerou úctu a chápu nynější situaci. Nemyslete si, že jsem opilý. Už jsem vystřízlivěl. A i kdybych byl opilý, nevadilo by to. Vždyť je to se mnou tak:

Vystřízlivěl, dostal rozum — stal se hloupým opil se, stal se hloupým — dostal rozum. Chacha! A ostatně, pánové, vidím, že se **zatím** ještě nesluší, abych tu s vámi vtipkoval, totiž dokud se to všechnu nevyjasní. Dovolte však, abych dbal své vlastní důstojnosti. Chápu nynější rozdíl: vždyť přece sedím zde před vámi jako

zločinec, bezpochyby se nemohu s vámi rovnat ani v nejmenším, a vy mne musíte vyšetřovat: přece mne nepolíbíte za to, co jsem udělal Grigorijovi, vždyť opravdu nejde beztrestně rozrážet hlavy starcům, vždyť vím, že mne za to zavřete, nu, snad na půl roku, snad na rok do vězení, nevím, jak to bude souzeno, ale myslím, že nebudu při tom zbaven práv, že nebudu při tom zbaven práv, pane státní zástupce? Nu tak tedy, pánové, chápu ten rozdíl... Ale prosím, přisvědčte mi i v tom, že i pánaboha můžete přivést z konceptu takovými otázkami: jak jsi stoupl, kde jsi stoupl, kdy jsi stoupl, nač jsi stoupl? Vždyť půjde-li to takhle, popletu se a vy to hned zapíšete, a co z toho bude? Nic z toho nebude! A ostatně, jakmile začnu lhát, budu lhát stále, odpusťte mi, pánové, jakožto lidé vyššího vzdělání a velmi šlechetní. A konečně mám k vám prosbu. Odnaučte se, pánové, tomu erárnímu způsobu výslechů, totiž nejdříve začínat čímsi mizerným a nepatrným: jak jsi vstal, co jsi snědl, jak jsi plívl, kam jsi plívl, a když byla pozornost zločincova ochromena, pojednou ho překvapit ohromující otázkou: koho jsi zabil, koho jsi oloupil? Chacha! Tohle je ten váš erární způsob, tohle je vaše pravidlo, na tom je vybudována vaše chytrost! Ale takovými chytrostmi klamte si mužíky, ale ne mne. Vždyť tomu rozumím, byl jsem sám ve státní službě, chachacha! Nezlobíte se, pánové, odpustíte mé drzosti? — vykřikl, dívaje se na ně s téměř podivuhodnou dobromyslností. — Vždyť to řekl Mítka Karamazov, a proto je mu to možno odpustit,

neboť rozumnému člověku to odpuštěno být nemůže, ale Mít'kovi se to musí odpustit! Chacha!

Nikolaj Parfenovič naslouchal a rovněž se smál. Státní zástupce se nesmál, ale bystře pozoroval Mít'u, nespouštěje s něho očí, jako by nechtěl propásti ani jediné slovíčko, ani nejdrobnější gesto, ani nejmenší zachvění nejjemnějšího rysu jeho tváře.

— Ale vždyť jsme hned od počátku začli tak s vámi jednat, — pokračoval stále se smíchem Nikolaj Parfenovič, — že jsme vás nepletli otázkami: jak jste ráno vstal a co jste jedl a začali jsme ihned věci velice vážnou!

— Chápu, pochopil jsem to, vážím si toho a ještě více si cením vaší skutečné dobroty ke mně, bezpříkladné, hodné ušlechtilých duší. Sešli jsme se zde tři ušlechtilí lidé — a necht' i dále mezi námi všechno spočívá na vzájemné důvěře vzdělaných lidí z velké společnosti, splatných šlechtictvím a ctí. V každém případě mi dovolu, abych vás pokládal za nejlepší přátele v této chvíli svého života, v tomto okamžiku ponížení mé cti! Neurážím vás tím, pánové, neurážím?

— Naopak, vyjádřil jste se tak pěkně, Dmitriji Fjodoroviči, — vážně a pochvalně přisvědčil Nikolaj Parfenovič.

— Ale malichernosti, pánové, všechny ty kličkovité malichernosti necháme stranou, — vykřikl Mít'a nadšeně, — jinak čert ví, co z toho vzejde, není-liž pravda, pánové?

— Budu se zcela řídit vaší rozumnou radou, — vpadl pojednou do řeči státní zástupce, obraceje se k Mít'ovi, — ale přece se nevzdám své otázky. Je pro nás příliš důležité, abychom se určitě dozvěděli, nač jste potřeboval zrovna tři tisíce?

— Nač jsem je potřeboval? Nu, abych, abych... nu, abych zaplatil dluh.

— A komu, prosím?

— To rozhodně odmítám říci, pánové. Víte, ne proto, že bych to nemohl říci, nebo nesměl, nebo, že bych se bál, protože je to všechno jen taková hloupost a nestojí to za řeč, ale — proto to neřeknu, že je v tom zásada: je to můj soukromý život a nedovolím, aby bylo zasahováno do mého soukromého života. To je moje zásada. Vaše otázka se netýká věci, a všechno, co se netýká věci, je můj soukromý život. Chtěl jsem zaplatit dluh, chtěl jsem zaplatit čestný dluh, ale komu — neřeknu.

— Dovolte, abychom to zapsali, — řekl státní zástupce.

— Račte. Napište si, že to neřeknu a neřeknu. Pište, pánové, že pokládám dokonce za nečestné to říci. Že máte tolik času na zapisování!

— Dovolte, vážený pane, abychom vás upozornili a znovu vám připomněli, nevěděl-li jste to dosud, — řekl státní zástupce se zvláštním a velmi přísným důrazem, — že máte úplné právo neodpovídat na otázky, jež jsou vám předkládány, a že my naopak nemáme žádného práva na vás tyto odpovědi vymáhat, vyhýbáte-li se

sám odpovědi z té nebo jiné příčiny. To je věc vaší vlastní úvahy. Ale zároveň vás v takovém případě, jako je tento, musíme upozornit a vyložit, jak značnou škodu si můžete způsobit, odmítáte-li nám dát to nebo ono vysvětlení. A nyní prosím, aby se pokračovalo.

— Pánové, vždyť já se nezlobím... já— zakoktal se

Mít'a, trochu zmaten poučením, — víte tedy, pánové, ten Samsonov, ke kterému jsem tenkrát šel...

Nebudeme přirozeně podrobně vykládat, co už čtenář ví. Vypravěč netrpělivě si přál vyložit věc do nejmenší podrobnosti, ale současně, aby to bylo co nejrychleji odbyto. Jeho výpověď také postupně zapisovali a někdy ho proto museli zarazit. Dmitrij Fjodorovič to nelibě nesl, ale podřizoval se, zlobil se, ale zatím ještě dobrosrdečně. Pravda, někdy vykřikl: »Pánové, to by rozzuřilo i pánaboha,« nebo: »**Pánové**, víte, jak mne nadarmo rozčilujete« — ale přece neměnil zatím své přátelsky expansivní nálady.

A tak vylíčil, jak ho předevčírem Samsonov ošidil. (Nyní už se dovtípil úplně, že byl tehdy ošizen.) Prodej hodinek za šest rublů, aby získal peněz na cestu, o kterém ani vyšetřující soudce, ani státní zástupce ještě nevěděli, vzbudil ihned jejich neobyčejnou pozornost a k nesmírné nelibosti Mít'ově shledali nutným tento fakt podrobně zapsat, jako druhé potvrzení oné okolnosti, že den před činem neměl téměř haléře. Mít'a se znenáhla stával roztrpčeným. Popsal potom cestu ke Čmucharovi a noc, kterou ztrávil v chatě, otrávené plynem, a tak dále. Dospěl se svým vyprávěním až k návratu do města a pak

začal sám už bez zvláštní pobídky podrobně popisovat svá muka žárlivosti pro Grušeňku. Naslouchali mu mlčky a pozorně; zvláště si povšimli té okolnosti, že už měl dávno své pozorovací stanoviště za humny v domě Marfy Kondratěvny, odkud slídl, zda nejde Grušeňka k Fjodoru Pavlovičovi; a toho si všimli, že mu Smerďakov přinášel zprávy.

O své žárlivosti mluvil vroucně a široce, a byť se i vnitřně styděl, že své nejintimnější city vystavuje tak veřejně, přece přemáhal stud, jen aby mluvil pravdivě. Necitelná přísnost pohledů vyšetřujícího soudce a zvláště státního zástupce, jež byly na něho upřeny po dobu vyprávění, zmátly ho posléze dosti silně: »Ten kluk Nikolaj Parfenovič, s nímž jsem ještě před několika dny mluvil hlouposti o ženách, a ten churavý státní zástupce nestojí za to, abych jim to všechno vyprávěl«, pomyslel si se smutnou lítostí, »je to hanba!« — »Trp, buď pokorný a mlč,« uzavřel svou myšlenku veršem, ale přece se znovu vzchopil, aby pokračoval.

Když začal vyprávět o Chochlakovové, dokonce se znovu rozveselil a byl by vyprávěl o té paničce zvláštní novou anekdotu, která se nehodila k věci, ale vyšetřující soudce ho zarazil a zdvořile ho vybídl, aby přešel k věci důležitější. Posléze, když vyličil svoje zoufalství a vyprávěl o onom okamžiku, kdy odcházel od Chochlakovové a napadlo ho »honem někoho zabít a zmocnit se tří tisíc,« znovu ho zarazili a jeho výrok, že chtěl zabít, zapsali. Posléze dospěl až k onomu okamžiku vyprávění, kdy pojednou sebral, že

Grušeňka ho ošidila a od Samsonova odešla, sotva ji přivedl, ačkoli sama řekla, že bude u starce sedět do půlnoci:

— Jestliže jsem, pánové, tenkrát tu Fénu nezabil, bylo to jen proto, že jsem neměl kdy, — vylétlo mu pojednou z úst v tomto místě vyprávění. I tento výrok byl pečlivě zapsán. Mít'a zachmuřeně vyčkal a pak chtěl vyprávět o tom, jak běžel k otci do zahrady, ale v tom ho vyšetřující soudce zarazil, otevřel svou velkou aktovku, která vedle něho ležela na divánu, a vyňal z ní měděnou paličku.

— Znáte tenhle předmět? — ukázal jej Mít'ovi.

— Ach, ano! — zachmuřeně se usmál, — jak bych to neznal! Dejte, ať se podívám... Ech, k čertu, není třeba!

— Zapomněl jste se o tom zmínit, — poznamenal vyšetřující soudce.

— Ech, k čertu! Přec bych to před vámi nezatajoval, vždyť by to bez toho nebylo šlo, co myslíte? Vypadlo mi to jen z paměti!

— Račte vyložit okolnost, jak jste se jí vyzbrojil.

— Prosím, s radostí, pánové.

A Mít'a vyprávěl, jak vzal paličku a utekl.

— Ale jaký jste měl cíl na mysli, když jste se takovým nástrojem ozbrojil?

— Jaký cíl? Žádný cíl! Popadl jsem to a utíkal jsem.

— Ale proč, když jste neměl cíl?

V Mít'ovi kypěla zlost. Upřeně se zadíval na »hošíka« a zamračeně a zlostně se ušklíbl. Věc byla v tom, že se stále více a více

styděl, že právě před chvílí tak upřímně a s takovými výlevy citů vyprávěl »takovým lidem« příběh své žárlivosti.

— K čertu s paličkou! — pojednou mu sletělo se rtů.

— Ale přece...

— Nu, vzal jsem ji na psy... Nu, byla tma... no, pro každý případ...

— I dříve, když jste v noci vycházel ven, brával jste také nějakou zbraň, když jste se tak bál tmy?

— Ech, čert to vzal, fuj, pánové, s vámi se vůbec nedá mluvit! — vykřikl Mít'a na nejvyšší míru rozrušen a obrátil se k písáři, všecek zrudlý zlostí a s jakýmsi hysterickým přízvukem v hlasu začal mu říkat:

— Hned zapiš... hned... »že popadl paličku, aby běžel zabít svého otce... Fjodora Pavloviče... ranou do hlavy!« Nu, a teď jste, pánové, spokojeni? Má dušička pokoj? — řekl a zadíval se vyzývavě na vyšetřujícího soudce a na státního zástupce.

— Velmi dobře chápeme, že toto přiznání jste vyslovil jenom ze zlosti k nám a v rozhořčení na otázky, které vám klademe, jež pokládáte za malicherné, ale které ve skutečnosti jsou velice závažné, — suše mu odpověděl státní zástupce.

— Ale prosím vás, pánové! Nuže, tedy jsem vzal paličku... Nu, proč v takových případech berou lidé něco do ruky? Nevím proč. Popadl jsem ji a utíkal jsem. A to je všechno. Je to hanba, pánové, nechme to, nebo na mou duši přestanu vyprávět! — Opřel se lokty o

stůl a dlaní podepřel hlavu. Seděl obrácen k nim stranou a díval se do stěny, překonávaje v sobě ošklivý cit. Ve skutečnosti se mu hrozně chtělo vstát a prohlásit, že už neřekne ani slova, »i kdyby ho vedli na popravu«.

— Víte, pánové, — řekl pojednou, pracně se přemáhaje, — vidíte, poslouchám vás a zdá se mi... víte, někdy ve spaní se mi zdá takový sen... — takový sen... a často se mi zdá, opakuje se, že se za mnou cosi honí, cosi, čeho se strašně bojím, honí mne to ve tmě, v noci, hledá mne to, a já se schovávám někam za dveře nebo za skříň, schovávám se zbaběle, ale hlavní na tom je, že to stvoření velmi dobře ví, kam jsem se před ním schoval, ale přetvařuje se jako naschvál, že neví, kde sedím, aby mne mučilo déle, aby si působilo rozkoš mým strachem. A právě to teď děláte! Podobá se tomu!

— Vidáte takové sny často? — řekl státní zástupce.

— Ano, takové sny... snad to nechcete také zapsat? — křivě se ušklíbl Mít'a.— Ne, nechceme to zapsat, ale máte zajímavé sny.

— Ted' to není sen! To je realism, pánové, realism skutečného života! Jsem vlk a vy jste myslivci, nuže, uštvěte vlka.

— Zbytečně jste užil toho srovnání... — začal jaksí neobyčejně měkce Nikolaj Parfenovič.

— Zbytečně ne, pánové, zbytečně ne! — vykřikl opět Mít'a, byť zřejmé ulehčil duši výbuchem náhlého hněvu, a začal se již s každým slovem udobřovat, — můžete nevěřit zločinci, nebo obžalovanému, utýranému vašimi otázkami, ale nemáte práva nevěřit šlechtnému

člověku, nejšlechetnějším hnutím duše (křičím to směle!) Ne! Není možno, abyste tomu nevěřili... ani na to nemáte práva... — ale —

srdce mlč,

trp, pokoř se a mlč!

Nuže, mám pokračovat? — zamračeně se pojednou zeptal. — Ovšem, buďte tak laskav, — odpověděl Nikolaj Parfenovič.

V. ZASTAVENÍ TŘETÍ.

Mít'a začal vyprávět stroze, ale zřejmě ještě více se snažil, aby nezapomněl a nevynechal ani jediného rysu z toho, co líčil.

Vyprávěl, jak přeskočil plot do otcovy zahrady, jak přistoupil k oknu, a posléze vylíčil vše, co se stalo u okna. Jasně, přesně a plasticky vylíčil city, které jím zmítaly v onom okamžiku v zahradě, kdy se mu chtělo tak hrozně vědět, je-li Grušeňka u otce. Ale podivno: jak státní zástupce, tak vyšetřující soudce poslouchali tentokráte jaksi nesmírně zdrženlivě, dívali se suše, otázek dávali daleko méně. Mít'a nemohl z jejich tváří nic rozeznat.

»Rozzlobili se a urazili se,« pomyslel si, »čert to vzal!« Když vyprávěl, jak se posléze rozhodl dát otcí znamení, že přišla Grušeňka, aby otevřel okno, státní zástupce a vyšetřující soudce nevěnovali vůbec pozornosti slovu »z n a m e n í«, jako by vůbec nepochopili, jaký význam toto slovo má, takže i Mít'a si toho všiml.

Když posléze dospěl až k onomu okamžiku vyprávění, jak uviděl otce, vyklánějícího se z okna, a jak se ho zmocnila nenávist a vytáhl z kapsy paličku, pojednou se zastavil jako schválně. Seděl a díval se do zdi a věděl, že oba úředníci se do něho úplně vpili očima.— Nuže, — řekl vyšetřující soudce, — vy jste vytáhl zbraň a... a co se stalo potom?

— Potom? A potom jsem ho zabil... udeřil jsem ho clo hlavy a rozrazil jsem mu lebku... Tak je to podle vašeho názoru, což? —

zasvítit pojednou očima. Všecek jeho hněv, který jaksi na chvíli utichl, zdvihl se mu v duši s neobyčejnou silou.

— To je, jak říkáte, podle našeho názoru, — řekl Nikolaj Parfenovič, — a jak je to podle vašeho názoru?

Mít'a sklopil oči a dlouho mlčel.

— Podle mého názoru, pánové, podle mého názoru to bylo takhle, — řekl potichu, — nevím, zda něčí slzy, či zda moje matka uprosila boha, nebo zda jasný duch mne políbil v onom okamžiku — nevím, ale ďábel byl překonán. Odtrhl jsem se od okna a běžel jsem k plotu... Otec se polekal a všiml si mne tehdy po prvé, vykřikl a uskočil od okna — pamatuji se na to dobře. A já jsem letěl zahradou k plotu... a tam mne dohonil Grigorij, když už jsem seděl na plotu...

V tom konečně zvedl oči k posluchačům. Ti, jak se zdálo, dívali se na něho s pozorností zcela klidnou. Duší Mít'ovou proběhla jakási křeč rozhorlení.

— A vždyť se mi, pánové, v tomto okamžiku vysmíváte! — pojednou vykřikl.

— Proč tak soudíte? — poznamenal Nikolaj Parfenovič.

— Nevěříte ani jedinému slovu, to je to! Vždyť chápu, že jsem dospěl k hlavnímu bodu: Stařec teď tam leží s proraženou lebkou a já — vyličil jsem tragicky, jak jsem ho chtěl zabít a jak už jsem vytáhl paličku a pojednou utíkám od okna... Báseň! Verše! Což je tomu možno věřit? Chacha! Jste posměváčci, pánové!

Obrátil se celým tělem na židli, až zapraskala.

— A nepozoroval jste, — začal pojednou státní zástupce, jako by si nevšímal Mít'ova rozčilení, — nepozoroval jste, když jste utíkal od okna: byly dveře do zahrady, které jsou na druhém konci křídla, otevřeny nebo ne?

— Ne, nebyly otevřeny.

— Nebyly?

— Byly naopak zamčeny, kdo by je mohl otevřít? Ach, ano, dveře, počkejte! — jako by se pojednou vzpamatoval a div se nezachvěl, — což jste je našli otevřené?

— Ano, byly otevřené.

— Tak kdo je tedy mohl otevřít, když jste je neotevřeli vy? — hrozně se pojednou podivil Mít'a.

— Dveře byly otevřené a vrah vašeho otce určitě těmi dveřmi vešel, a když dokončil vraždu, týmiž dveřmi odešel — řekl státní zástupce důrazně, 'zvolna a zřetelně. — To je nám docela jasné. Vražda byla zřejmě provedena v pokoji, a nikoli oknem, což je úplně jasné z provedené prohlídky, z polohy těla a ze všeho. Pokud se toho týká nemůže být žádných pochybností.

Mít'a byl strašně překvapen.

— Ale to je nemožné, pánové! — vykřikl zcela zmaten, — já... já do místnosti nevešel... docela určitě a přesně vám říkám, že dveře byly zamčeny po celou dobu, pokud jsem byl v zahradě, a když jsem ze zahrady utíkal. Stál jsem jenom pod oknem a viděl jsem ho jenom oknem, já jsem jenom, jenom... Pamatuji se na to do posledního

okamžiku. A i kdybych se na to nepamatoval, přece to vím, protože znamení jsem znal jenom já, Smerďakov a on, nebožtík, a bez těchto znamení by nebyl otevřel nikomu na světě!

— Znamení? Jaká znamení? — se žádostivou, téměř hysterickou zvědavostí řekl státní zástupce a ihned pozbyl své zdrženlivé důstojnosti. Zeptal se, jako by ostýchavě podlézal. Tušil nějaký důležitý fakt, který ještě neznal, a současně pocítil nesmírný strach, že Mít'a snad nebude chtít tento fakt úplně odhalit.— A vy jste to nevěděl! — zamrkal na něho Mít'a a ironicky a zlostně se ušklíbl. — A co, když to neřeknu? Od koho se to potom dozvíte? O znameních věděl jenom nebožtík, já a Smerďakov, a to jsou také všichni, nu, a ještě to vědělo také nebe, ale to vám to neřekne. Ale fakt je to zajímavý, čert ví, co by se z něho dalo vyvodit, chacha! Ale upokojte se, pánové, prozradím vám to, máte na mysli jenom hlouposti. Nevíte, s kým máte co činit! Máte co činit s takovým obžalovaným, který vypovídá sám proti sobě, vypovídá na svou škodu! Ano, pánové, neboť já jsem rytíř cti, ale vy — nikoliv!

Státní zástupce spolkl všechny pilulky a jenom se chvěl netrpělivostí, aby se dozvěděl nový fakt. Mít'a přesně a obšírně jim sdělil vše, co se týkalo znamení, vymyšlených Fjodorem Pavlovičem pro Smerďakova, vyložil, co značily údery na okno, vyťukal také to znamení na stole, a na otázku Nikolaje Parfenoviče, že tedy Mít'a klepal starci na okno, zaťukal právě to znamení, které znamenalo, že

přišla Grušeňka, —. odpověděl přesně, že právě tak také zaklepal, aby se stařec domníval, že Grušeňka přišla.

— Ted' to víte, a nyní si budujte svou věž! — skončil Mít'a a odvrátil se od nich opět s opovržením.

— A o těch znameních věděl jenom váš nebožtík otec, vy, sluha Smerďakov a nikdo jiný? — znovu se zeptal Nikolaj Parfenovič.

— Ano, sluha Smerďakov a ještě nebe, zapište si, že to vědělo také nebe; poslouží vám to, když si to zapíšete. I bůh se vám bude hodit.

Ovšem už začali jeho výpovědi zapisovat, ale při zápisu státní zástupce pojednou zvolal, jako by pojednou zcela neočekávaně narazil na novou myšlenku:

— Ale vždyť když o těch znameních věděl také Smerďakov, a vy rozhodně odmítáte jakékoliv podezření! z vraždy svého otce, nebyl to on, který zaklepal smluvená znamení a přinutil vašeho otce, aby mu otevřel a potom... vykonal zločin?

Mít'a se na něho podíval nesmírně posměšným, ale současně také strašně nenávistným pohledem. Díval se na něho dlouho a mlčky, až státní zástupce začal mrkat očima.

— Zase jste chytil lišku! — řekl posléze Mít'a, — přiskřípli jste darebníci za ocas, cheche! Vidím vám až do duše, pane státní zástupce! Vždyť jste si myslel, že hned vyskočím, chytím se na to, co mi tady našeptáváte a začnu křičet na celé kolo: »Ach, to udělal

Smerďakov, to je vrah!« Přiznejte se, že jste si to myslel, přiznejte se, a potom budu pokračovat!

Ale státní zástupce se nepřiznal. Mlčel a čekal.

— Mýlil jste se, nebudu obviňovat Smerďakova! — řekl Mít'a.

— A nemáte ho oni v podezření?

— A vy ho podezříváte?

— Podezřivali jsme ho také. Mít'a upřel oči k zemi.

— Žerty stranou, — řekl zachmuřeně, — poslyšte: od samého začátku, téměř již tenkrát, když jsem k vám před chvílí vyběhl z oné záclony, napadlo mi: »Smerďakov!« Seděl jsem zde za stolem a křičel jsem, že nejsem vinen krví otcovou, ale sám jsem si stále myslel: »Smerďakov!« — A Smerďakov mi nechtěl vymizet z mysli. Posléze jsem si teď pojednou pomyslel rovněž: »Smerďakov«, ale jenom na vteřinu: ihned jsem si současně pomyslel: »Ne, ne Smerďakov!« To není jeho dílo, pánové!

— Nepodezříváte tedy v takovém případě někoho jiného? — opatrně se zeptal Nikolaj Parfenovič.

— Nevím, kdo by to byl, ruka boží, či satanova, ale... Smerďakov nikoli! — rozhodně odpověděl Mít'a. — Ale proč tak určitě a s takovou vytrvalostí tvrdíte, že to nebyl on?

— Jsem o tom přesvědčen. Mám takový dojem. Protože Smerďakov je člověk nejnižší povahy a zbabělec. Vlastně není zbabělec, to je sloučení vši zbabělosti celého světa, chodící po dvou nohou. Narodil se ze slepice. Když se mnou mluvil, pokaždé se

chvěl, abych ho nezabil, a já jsem nezvedl ani ruky. Padal mi k nohám a plakal, líbal mi doslova tyto boty, prosil mne snažně, abych ho »nestrašil«. Slyšíte: »nestrašil« —co je to za slovo? Ještě jsem ho obdarovával. Je to slepice, nemocná padoucnicí, slabomyslná, kterou přemůže osmiletý hošík. Což je to nějaká povaha? Ne, Smerďakov to nebyl, pánové, vždyť ani nestál o peníze, nepřijímal vůbec ode mne dárků... A proč by ostatně starce zabíjel? Vždyť snad je jeho nevlastní syn, což to nevíte?

— Slyšeli isme tu legendu. Ale vždyť i vy jste syn svého otce, a přece jste každému říkal, že jste ho chtěl zabít.

— To je kámen, hozený do zahrady! A kámen nízký a ošklivý! Nebojím se! Och, pánové, snad i vám je stydno mi to říkat takhle do očí. Nejenom, že jsem chtěl, ale mohl jsem ho zabít, a sám jsem ještě na sebe dobrovolně udal, že jsem ho div nezabil! Ale vždyť jsem ho nezabil, vždyť mne ochránil můj anděl strážce, — to jste si neuvědomili... a proto je to od vás ničemné, ničemné! Protože jsem nezabil, nezabil, nezabil! Slyšíte, pane státní zástupce, nezabil jsem! Div se nezalkl. Po celou dobu výslechu ještě ani jednou nebyl tak rozrušen.

— A co on vám řekl, pánové, ten Smerďakov? — pojednou dodal po chvilce mlčení. — Mohu se vás na to zeptat?

— Na všechno se nás můžete ptát, — se studeným a přísným pohledem odpověděl státní zástupce, — na všechno, co se týká faktické stránky věci, a my, opakuji, dokonce jsme povinni vám

odpovědět na každou otázku. Našli jsme sluhu Smerďakova, na kterého se ptáte, jak ležel v bezvědomí na své posteli, v neobyčejně silném záchvatu padoucnice, který se opakoval snad už po desáté. Lékař, který s námi byl, prohlédl nemocného a také nám řekl, že snad Smerďakov nevydrží ani do rána.

— Nuže, v tom případě zabil otce čert! — uklouzlo pojednou Mít'ovi, jako by se byl až do této chvíle stále sám sebe ptal, učinil-li to Smerďakov či nikoli.

— My se ještě k tomu faktu vrátíme, — rozhodl Nikolaj Parfenovič, — nebyl byste tak laskav a nepokračoval byste ve výpovědi?

Mít'a poprosil o chvílku oddechu. Zdvořile mu to dovolili. Když si odpočinul, začal pokračovat. Ale dařilo se mu to zřejmě těžce. Byl ztrápen, uražen a mravně otřesen. K tomu státní zástupce teď už jako naschvál začal ho každou chvíli rozčilovat otázkami o »hloupostech«. Sotva Mít'a vylíčil, jak seděl nahoře na plotu a jak udeřil do hlavy paličkou Grigorije, který se mu zavěsil na levou nohu, a jak ihned potom seskočil s plotu k ležícímu starci, — státní zástupce ho zarazil, a požádal ho, aby popsal podrobněji, jak seděl na plotu. Mít'a se podivil.

— No, takhle jsem seděl, jako na koní, jednu nohu tam, druhou jsem měl tady...

— A paličku?

— Paličku jsem měl v rukou.

— Ne v kapse? Pamatujete si to dobře? Co, rozpřáhl jste se zprudka?

— Bezpochyby zprudka, nač to chcete vědět?

— Kdybyste byl tak laskav a sedl si na židli právě tak, jak jste seděl tenkrát na plotě a ukázal byste nám názorně pro lepší porozumění, jak a kam jste se rozpřáhl, na kterou stranu?— Nevysmíváte se mi? — zeptal se Míťa a podíval se svysoka na tazatele, ale ten ani nemrkl. Míťa křečovitě se otočil, usedl na židli jako na koni a rozpřáhl se rukou:

— Takhle jsem ho udeřil! Takhle jsem ho zabil! Chcete ještě něco?

— Děkuji vám. Neobtěžoval byste se ještě odpovědět na otázku: proč jste vlastně seskočil, s jakým úmyslem a co jste vlastně měl na zřeteli?

— Nu, k čertu... seskočil jsem k ležícímu... nevím proč!

— V takovém rozčilení? A na útěku?

— Ano, v takovém rozčilení a na útěku.

— Chtěl jste mu pomoci?

— Jak bych mu mohl pomoci... Ano, snad jsem mu chtěl pomoci, nepamatuji se.

— Nepamatoval jste se? Tedy snad jste ani nebyl úplně při vědomí?

— Och, nikoli, byl jsem docela dobře při vědomí, na všechno se pamatuji. Na všechno, do nejmenší podrobnosti. Seskočil jsem, abych se na něho podíval a utíral jsem mu šátkem krev.

— Viděli jsme váš šátek. Doufal jste, že přivedete zabitého k životu?

— Nevím, doufal-li jsem. Prostě jsem se chtěl přesvědčit, je-li živ.

— Chtěl jste se přesvědčit? Nu a co?

— Nejsem lékař, nemohl jsem to poznat. Utekl jsem a myslel jsem, že jsem ho zabil, a přece se vzpamatoval.

— Výborně, — ukončil státní zástupce. — Děkuji vám. Potřeboval jsem to vědět. Račte pokračovat.

Ach, Mít'ovi ani nenapadlo vyprávět, ač se na to pamatoval, že seskočil z lítosti, a že když stanul nad domněle zabitým, pronesl dokonce několik slov lítosti: »Přišel jsi mi do rány, starý, co dělat, lež.« Státní zástupce však si vyvodil jenom jediný závěr, že Mít'a seskočil v takovém okamžiku a v takovém rozčilení jenom proto, aby se určitě přesvědčil, je-li živ či mrtev jediný svědek jeho zločinu. A jaká tedy byla síla, rozhodnost, chladnokrevnost a střízlivá úvaha tohoto člověka dokonce i v takovém okamžiku... a tak dále a tak dále. Státní zástupce byl spokojen: »Podráždil jsem chorobného člověka.hloupostmi' a podřekl se.« Mít'a pokračoval s utrpením. Ale ihned ho zarazil zase Nikolaj Parfenovič:

— Jak jste mohl přiběhnouti ke služce Fedosje Markové, maje tak zakrvácené ruce, a jak se později ukázalo, i tvář?

— Ale já jsem si tenkrát vůbec nevšiml, že jsem zamazán krví! — odpověděl Mít'a.

— To je pravděpodobně, tak tomu bývá, — vyměnil pohled státní zástupce s Nikolajem Parfenovičem.

— Ano, nevšiml jsem si toho, máte pravdu, pane státní zástupce, — podotkl Mít'a.

A potom se dostala na program historie náhlého rozhodnutí Mít'ova »odstranit se« a »uvolnit šťastným cestu«. Mít'a se však už nikterak nemohl odhodlat, jak to učinil před chvílí, aby znovu otevřel své srdce a vyprávěl o »královně své duše«. Příčilo se mu to před těmito chladnými lidmi, »kteří se do něho zakousli jak štěnice«. A proto na opětované otázky odpověděl krátce a stroze:

— Nu, rozhodl jsem se, že se zabiju. Nebylo proč zůstávat na Světě: přišlo to jaksi samo sebou. Objevil se její dřívější milenec, jehož práva byla nesporná, ten, který jí ublížil, ale teď přijel s láskou po pěti letech zahladit křivdu zákonným sňatkem. Nu, pochopil jsem, že všechno je v prachu... A za mnou byl hřích a ta krev, krev Grigorijova... Proč žít? Nu, a tak jsem šel vykoupit zastavené pistole, abych je nabil a na úsvitu si vehnal kulku do hlavy...— Ale před tím v noci jste si chtěl pořádně zahýřit?

— Ano, pořádně zahýřit. Ech, pánové, k čertu, skončete to rychle. Chtěl jsem se určitě zastřelit, nedaleko odtud, za humny, a vypořádal bych se se sebou asi v pět hodin ráno, v kapse už jsem měl připraven papírek, napsal jsem to u Perchotina, když jsem nabil pistoli. Tady je

ten papírek, přečtěte si to. Nepovídám to pro vás, — dodal pojednou s opovržením.

Hodil jim na stůl papírek, který měl schován v kapsičce vesty; úředníci jej přečetli se zájmem, a jak se sluší, připojili jej ke spisům.

— Ani když jste přicházel k panu Perchotinovi vám nenapadlo, abyste si umyl ruce? Nebál jste se podezření?

— Jakého podezření? Má-li kdo chuť, ať si mne podezřívá, to mi bylo jedno, byl bych sem odejel v pět hodin, abych se zastřelil, nebyli by stačili nic udělat. Vždyť, kdyby nebylo případu s otcem, nikdo by nic nevěděl a nepřijel sem. Och, to čert udělal, čert zabil otce, čertovým prostřednictvím se to tak brzo dozvěděli! — Jak jste se sem tak rychle dostali? To je zázrak, sen!

— Pan Perchotin nám řekl, že když jste k němu vcházel, držel jste v rukou... v zakrvácených rukou... své peníze... veliké peníze... balík storublových bankovek — a že to viděl i hoch, který mu posluhuje!

— Ano, pánové, pamatuji se, že je tomu tak.

— Ted' tedy se vynořuje jistá otázka. Nemohl byste nám říci, — neobyčejně měkce začal Nikolaj Parfenovič, — odkud jste pojednou vzal tolik peněz, když vychází ze všeho najevo, také podle časových disposic, že jste nezašel domů?

Státní zástupce se poněkud zamračil nad otázkou, postavenou tak příkře, ale nepřerušil Nikolaje Parfenoviče.

— Ne, nezašel jsem domů, —odpověděl Mít'a, zřejmě velmi klidně, ale dívaje se do země.

— Dovolte tedy, abych v tom případě opakoval otázku, — jaksi podlízavě pokračoval Nikolaj Parfenovič. — Jak jste tedy mohl náhle nabýt takových peněz, když podle svého vlastního přiznání ještě v pět hodin téhož dne...

— Jsem neměl ani deset rublů a zastavil jsem Perchotinovi pistole, pak jsem šel k Chochlakovové, aby mi dala tři tisíce, ta mi je nedala, a tak dále a tak dále ji— skočil mu do řeči Mít'a příkrým hlasem, — ano, pánové, neměl jsem nic a pojednou se u mne objevily tisíce, což? Víte, pánové, teď liste oba v úzkých: a co, když neřekne, odkud je vzal? A vskutku to neřeknu, pánové, uhádli jste to, nedozvíte se to, — odsekl pojednou Mít'a s neobyčejnou rozhodností. Úředníci chvilku umlkli.

— Pochopte, pane Karamazove, že to potřebujeme nezbytně vědět, — tiše a pokorně řekl Nikolaj Parfenovič.

— Chápu, ale přece to neřeknu.

Vložil se do toho i státní zástupce a opět připomenul, že vyslýchaný ovšem nemusí odpovídat na otázky, pokládá-li to pro sebe za výhodnější, a tak dále, ale vzhledem k tomu, jakou škodu může vyslýchaný si způsobiti tím mlčením a zvláště při otázkách tak důležitých, jaké...

— A tak dále, pánové, a tak dále! Dost, to kázání už jsem slyšel dříve! — skočil mu do řeči Mít'a, — vždyť chápu, jak je ta věc důležitá a že právě v tom je nejdůležitější bod, ale přece to neřeknu!

— Vždyť my z toho nic nemáme, vždyť nejde o nás, ale o vás, vy si uškodíte, — nervosně poznamenal Nikolaj Parfenovič.

— Vidíte, pánové, žerty stranou, — zvedl oči Mít'a a tvrdě se na ně podíval. — Od samého počátku jsem tušil, že se v tomto bodě srazíme čely. Ale ze začátku, když jsem začal vypovídat, všechno to bylo ještě v daleké mlze, všechno bylo ještě rozmazáno a já sám jsem byl tak pošetilý, že jsem začal s nabídkou »vzájemné důvěry«. Ale teď vidím, že tato důvěra nemohla ani existovat, protože přece bychom došli ,k této proklaté přehradě! Nu, a teď isme k ní došli! Nemohu a dost! Ostatně nemám vám to za zlé, vždyť mi ani nemůžete uvěřit na slovo, přece to chápu! Zachmuřen se zamlčel.

— A nemohl byste, aniž porušíte své rozhodnutí mlčet v nejhlavnějším bodě, nemohl byste mám dát aspoň nejmenší narážku, jaké tak silné pohnutky mohly vás vést k mlčení právě v tak nebezpečném okamžiku vaší výpovědi?

Mít'a se usmál.smutně a jaksi zádumčivě.

— Jsem mnohem hodnější, než si myslíte, pánové, řeknu vám proč.a dám vám onu narážku, ač za to nestojíte. Proto, pánové, jsem to chtěl zamlčet, protože v tom tkví pro mne hanba. V odpovědi na otázku, odkud jsem vzal ty peníze, tkví 'pro mne takový hanebný čin, s jakým by se nemohla srovnati ani vražda, ani oloupení otce,

kdybych ho byl skutečně zabil a oloupil. Proto nemohu mluvit. — Hanbou nemohu. Vy to, pánové, chcete zapisovat?

— Ano, zapíšeme to, — zašeptal Nikolaj Parfenovič.

— Neměli byste to zapisovat pro tu »hanbu«, co vám chci říci jenom z dobroty své duše a co bych vám nemusel říci, co vám chci, tak říkajíc, darovat, a vy hned to berete tak přísně. Nu, pište si, pište si, co chcete, — s opovržením a ošklivostí dodal, — nebojím se vás a... jsem hrdý před vámi.

— A neřeknete, jakého druhu je ta hanba? —. zašeptal Nikolaj Parfenovič.

Státní zástupce se strašně zakabonil.

— Ne, ne, d'est fini, nenamáhejte se, nestojí za to se špinit. Beztoho jsem se už o vás zašpinil. Nejste toho hodin i ani vy, ani nikdo... Dost, pánové, končím.

Řekl to velmi rozhodně. Nikolaj Parfenovič přestal naléhat, ale z pohledů Ipolita Kiriloviče rázem vyzozoroval, že státní zástupce ještě nepozbývá naděje.

— Nemůžete nám aspoň říci, kolik peněz jste měl v rukou, když jste s nimi vešel k panu Perchotinovi, kolik to bylo rublů?

— Nemohu říci ani to.

— Zdá se, že jste panu Perchotinovi něco říkal o :třech tisících, jako byste je byl dostal od paní Chochlakovové?

— Snad jsem to řekl. Dost, pánové, neřeknu kolik.

— V tom případě laskavě popište, jak jste sem jel a všechno, co jste dělal, když jste sem přijel?

— Och, na to se zeptejte všech zdejších lidí. A ostatně, Budu to vyprávět.

Vyprávěl, ale 'nebudeme už tlumočit, co říkal. Vypravoval suše a zběžně. O extasi své lásky nemluvil vůbec. Ale přece řekl, jak jeho odhodlání se zastřelit zmizelo »pod dojmem nových fa'krtů«. Vyprávěl bez motivování, nezabíhaje do podrobností. Ani úředníci ho tentokráte mnoho neznepokojovali. Bylo jasné, že nejdůležitější bod pro něj byl jinde.

— My si to všechno ověříme, ke všemu se ještě vrátíme při výsledku svědků, který přirozeně bude konán ve vaší přítomnosti, — uzaVřel výslech Nikolaj Parfenovič. — A teď dovolte, abychom vás poprosili, abyste vyndal sem na stůl všechny své věci, jež máte u Sebe, hlavně všechny peníze, všechny, které teď máte.

— Peníze, pánové, dovolte, chápu, že je to nutné. Dokonce se divím, že jste nebyli zvědaví už dříve. Pravda, nikam bych neutekl, sedím vám na očích. Nu, tady jsou mé peníze, počítejte, vemte si je, zdá se, že jsou „všechny.

Vyndal všechny peníze z kapes, také drobné, dva dvougriveníky vytáhl z postranní kapsičky vesty. Při přepočítávání peněz se ukázalo, že je jich všeho všudy osm set třicet šest rublů čtyřicet kopejek.— A ,to je všechno? — zeptal se vyšetřující soudce.

— Všechno.

— Ráčil jste právě říci ve své výpovědi, že v krámu Plotnikova jste nechal tři sta rublů, Perchotinovi jste dal deset, postilionovi dvacet, zde jste prohrál dvě stě, pak...

Nikolaj Parfenovič spočítal všechno. Mít'a ochotně pomohl. Vzpomněli si a zaznamenali každou kopejku. Nikolaj Parfenovič hbitě provedl součet.

— S těmi osmi sty jste tedy měl s počátku kolem půl druhého tisíce rublů?

— Bezpochyby, — odsekl Mít'a.

— A jak to, že všichni tvrdí, že jste měl daleko více?

— Ať si to tvrdí.

— Vždyť vy sám jste to tvrdil.

— Ano, také jsem to tvrdil.

— Ještě to všechno ověříme svědectvími osob, které ještě nebyly vyslýchány, o své peníze se nestrachujte, budou uloženy jak se patří, a budou vám k dispozici, až bude všechno skončeno... ukáže-li se, nebo, abychom tak řekli, dokáže-li se, že na ně máte nesporné právo. Nu, a teď...

Nikolaj Parfenovič pojednou vstal a tvrdě oznámil Mít'ovi, že je »nucen a poučen« vykonati nejpodrobnější a nejpřesnější tělesnou prohlídku »jak vašich šatů, tak všeho«...

— Dovolte, pánové, všechny kapsy obrátím 'na ruby, chcete-li.

A skutečně chtěl začít obracet kapsy.

— 'Je však nezbytné, abyste se svlékl.

— Jak? svlékl? Hrome! Prohledejte mne tak! Což to nejde?

— To vůbec nejde, Dmitriji Fjodoroviči. Musíte se svléknout.

— Jak chcete, — zamračeně se podřídil Mít'a, — jenom, prosím, ne tady, nýbrž za záclonou. Kdo vykoná prohlídku?

— Ovšem že to bude za záclonou, — na znamení souhlasu pokývl hlavou Nikolaj Parfenovič. Jeho tvář vyjadřovala dokonce jakousi vážnost.

VI. STÁTNÍ ZÁSTUPCE CHYTL MÍŤU.

Začalo se cosi, co pro Míťu bylo zcela (neočekávané a překvapující. Za nic by nebyl předpokládal ani minutu před tím, že by někdo s ním, Míťou Karamazovem, mohl takhle zacházet. Hlavně to bylo cosi podivujícího a s jejich strany »povýšeného a opovržlivého«. Kabát by byl ještě svlékl, ale požádali ho, aby se svlékl dále. A ne, že by ho byli poprosili, nýbrž ve skutečnosti mu to nařídili; dobře to pochopil. Z hrdosti a opovržení podřídil se úplně, beze slova.

Za záclonu vešel kromě Nikolaje Parfenoviče také státní zástupce, asistovalo tu i několik mužů, »asi kdyby bylo třeba pomoci«, pomyslel si Míťa, — »ale snad také jsou tu pro cosi jiného«.

— Tak co, nemám svléknout košili? — (zeptal se ostře, ale Nikolaj Parfenovič mu neodpověděl: byl spolu se státním zástupcem zahloubám do prohlížení kabátu, kalhot, vesty a čepice, a bylo zřejmé, že prohlídka je velmi zajímavá: »Vůbec nedělají okolky«, napadlo Míťovi, »ani nezachovávají nutnou zdvořilost«.

— Ptám se vás po druhé! Nemám si sundat košili? — řekl ještě příkřeji a podrážděněji.

— Nestrachujte se, potom vám to řekneme, — odpověděl Nikolaj Parfenovič jaksi velitelsky, aspoň Míťovi se to zdálo.

Zatím si vyšetřující soudce a státní zástupce vyměňovali pološeptem starostlivě názory. Ukázalo se, že na kabátě, zvláště na levé straně vzadu, jsou ohromné skvrny krve, zaschlé, ssedlé a ještě

příliš nešetřené. Rovněž tomu tak bylo na kalhotách. Nikolaj Parfenovič kromě toho vlastnoručně v přítomnosti svědků ohmatal límec, obrubu a všechny švy kabátu a kalhot, zřejmě cosi hledal, — přirozeně, že peníze. Hlavně se před Mít'ou vůbec netajili podezřením, že by mohl a byl schopen zašít peníze do šatů.

»Jako kdybych byl zloděj a ne důstojník«, řekl si pro sebe.

Své názory vyměňovali před ním s podivuhodnou otevřeností. Na příklad písař, který se ocitl rovněž za záclonou, snaže se pomáhat, kde se dalo, upozornil Nikolaje Parfenoviče na čepici, kterou také ohmatali...

— Pamatuje se na písaře Grušěnku, — poznamenal písař, — v létě jel pro služné celé kanceláře, a když se vrátil, prohlásil, že peníze ztratil v opilosti, — a kde je našli? Právě tady v tom okraji čepice, storublové bankovky byly tam svinuty do trubiček a zašity do obruby čepice.

Na tuto skutečnost se velmi dobře pamatoval i vyšetřující soudce, i státní zástupce, a proto také Mít'ovu čepici dali stranou a rozhodli, že později bude třeba všechno to bedlivě prohlédnout, rovněž tak oděv.

— Dovolte, — vykřikl pojednou Nikolaj Parfenovič, který si všiml ohrnuté manšety na pravém rukávu Mít'ovy košile, která byla všechna v krvi, — dovolte, co to je, krev?

— Krev, — odsekl Míra.

— Totiž, jaká krev... a proč máte vyhrnutý rukáv? Mít'a vyprávěl, jak si zamazal manžetu, když se zabýval

Grigorijem, a jak si ji vyhrnul už u Perchotina, když si n něho myl ruce.— Vaši košili budeme muset také vzít s sebou, to je věc velmi důležitá... jako corpus delicti.

Mít'a zrudl a rozvzteklil se.

— Co pak mám zůstat nahý? — vykřikl.

— Uklidněte se... nějak to spravíme... 'zatím račte svléci také ponožky.

— Nežertujete? Je to skutečně tak nezbytné? — zajiskřil očima Mít'a.

— Není nám do žertu! — přísně odsekl Nikolaj Parfenovič.

— Když je to teda třeba... Tak já... zakoktal se Mít'a, sedl na postel a začal svlékat ponožky. Byl v nesnesitelných rozpacích: všichni jsou oblečeni a on je svlečen, a ku podivu, — když byl svlečen, jako by se sám cítil v jejich očích vinen, a hlavně sám téměř souhlasil s tím, že se skutečně jim teď nerovná, že stojí níže, že teď mají plné právo jím opovrhovat.

»Jsou!i všichni svlečeni, není to tak zahanbující, ale jsem svlečen sám a všichni se na mne dívají — je to ostuda!« stále znovu a znovu se mu míhalo hlavou. »Jako by to byl sen, někdy ve snu jsem viděl sám sebe tak zhanbeného a pokořeného.«

Ale svlékat ponožky bylo mu až trapné: byly velmi špinavé, ostatní prádlo rovněž, a teď to všichni uviděli. Ale hlavně sám neměl

rád své nohy, z nějakého důvodu po celý život pokládal palce na obou nohou za nestvůrné, zejména jeden veliký, ploský, jaksi dolů zahnutý 'nehet na pravé noze, teď to všichni uvidí. Z nesnesitelného studu stal se pojednou ještě hrubší a teď už naschvál. Strhl sám se sebe košili.

— Nechcete snad ještě někde hledat, nestydíte-li se?

— Ne, zatím to není třeba.

— A co, mám zůstat takhle nahý? — dodal vztekle.

Ano, je to zatím nevyhnutelné... Račte si zatím zde sednouti, můžete si vzít s postele prostěradlo a zabalit se. já... já To všechno uvedu do pořádku.

Všechny věci ukázali svědkům, sepsali protokol, až konečně Nikolaj Parfenovič odešel a šaty odnesli za ním. Ipolit Kirilovič odešel rovněž. S Mít'ou zůstali jenom mužici, kteří tu stáli mlčky a nespouštěli s něho očí. Mít'a se zabalil do prostěradla, začala mu být zima. Jeho nahé nohy trčely ven. Stále [nijak se mu (nemohlo podařit, aby si přes ně přehodil prostěradlo a přikryl je. Nikolaj Parfenovič se jaksi dlouho nevracel, »mučivě dlouho«, »pokládá mne za štěně«, skřípal zuby Mít'a. »Ten ničema státní zástupce také odešel, jistě proto, že mnou opovrhne, zhnusilo se mu dívat se na nahého.«

Mít'a přece však předpokládal, že jeho šaty kdesi tam prohlédnou a přinesou zpět. Ale jaké bylo jeho rozhorlení, když se Nikolaj

Parfenovič pojednou vrátil s úplně jiným oblekem, který za ním nesl mužík.

— Nu, tady máte šaty, — řekl vesele, zřejmě velmi spokojen úspěchem své námahy. — To pan Kalganov obětoval šaty pro ten zajímavý případ, rovněž čistou, košili. Na štěstí to měl všechno v kufru. Spodní prádlo a ponožky můžete si nechat své.

Mít'a se strašně rozvzteklil.

— Nechci cizí šaty! — hrozně vykřikl, — dejte mi mé!

— To není možné.

— Dejte mi mé, ať čert vezme Kalganova i jeho šaty! Přemlouvali ho dlouho. Ale přece ho jakž takž uklidnili.

Namluvili mu, že jeho šaty, protože jsou zamazány krví, musí být »předány jako corpora delicti k ostatním věcným důkazům«, že oni »nemají práva mu je teď nechat... vzhledem k tomu, jak se může věc skončit«. Mít'a to posléze jakž takž pochopil. Zamlčel se zamračeně a začal se chvatně oblékat. Poznamenal jenom, když si oblékal šaty, že jsou dražší než jeho a že by nechtěl Kalganovu způsobit škodu. Kromě toho prohlásil, že jsou mu malé.

— Což mám představovat v těch šatech hadroše... k vašemu obveselení?

Opět mu domlouvali, že i teď přehání, že pan Kalganov je sice vyšší, ale jenom trochu, a že jenom kalhoty mu budou příliš dlouhé. Ale ukázalo se, že kabát je mu skutečně úzký v ramenou:

— Čert to vem, ani zapnout se nemohu, — zavrčel znovu Mít'a, — buďte tak laskaví, vyříd'te ihned panu Kalganovu, že jsem se neprosil o jeho šaty a že mně oni tak oblékli jako hasťoš.

— Vždyť on to velmi dobře chápe a lituje... totiž nelituje svých šatů, ale celého toho případu... — zamumlal Nikolaj Parfenovič.

— Vykašlu se mu na to! No, a kam teď? Budem zde pořád sedět?

Požádali ho, aby vstoupil do »toho pokoje«. Mít'a šel 'zamračen zlostí a snažil se na nikoho se nepodívat. V cizích šatech cítil se zcela zostuzeným, dokonce i před těmi mužíky a Trifonem Borisovičem, jehož tvář pojednou se z nějakého důvodu mihla ve dveřích a zmizela: »Přišel se podívat na maškaru«, pomyslel si Mít'a. Usedl na své dřívější židli. Hlavou se mu honilo cosi ošklivého a nesmyslného, zdálo se mu, že ztrácí rozum.

— A co bude teď, začnete mne bít metlou, či co? Vždyť už nic jiného nezbývá, — zaskřípal zuby, obraceje se k státnímu zástupci. K Nikolaji Parfenovičovi už se nechtěl ani obracet, jako by ho nepokládal za hodná ani hovorů. »Příliš pečlivě prohlížel mé ponožky a ještě, mizera, rozkázal, abych je obrátil na ruby, to udělal naschvál, aby všichni viděli, jaké mám špinavé prádlo!«

— Ted' bude nutno přistoupiti k výslechu svědků, — pronesl Nikolaj Parfenovič, jako v odpovědi na otázku Dmitrije Fjodoroviče.

— Ano, zádušně řekl státní zástupce, rovněž jako by o čemsi přemítal.

— Udělali jsme, Dmitriji Fjodoroviči, co jsme mohli ve váš prospěch, — pokračoval Nikolaj Parfenovič, — ale když jste tak radikálně odmítl nám vyložit, jak jste nabyl peněz, které byly u vás nalezeny, musíme v tomto okamžiku...

— Z čeho to máte prsten? — skočil mu pojednou Mít'a do řeči, jako by se dostával ze zamyšlenosti, a ukázal prstem na jeden ze tří velikých prstenů, které zdobily pravou ruku Nikolaje Parfenoviče.

— Prsten? — zeptal se s údivem Nikolaj Parfenovič.

— Ano, tenhle... tady na prostředním prstě, ten žilkovaný, — jaký je to kámen? — naléhal rozčileně Mít'a, jako svéhlavý chlapec.

— To je kouřový topas, — usmál se Nikolaj Parfenovič, — chcete se podívat, sundám jej...

— Ne, ne, nesundávejte to! — zuřivě vykřikl Mít'a, který se pojednou vzpamatoval a rozzlobil sám na sebe, — nesundávejte to, není třeba... k čertu!... Pánové, vy jste mi pošpinili duši! Což si myslíte, že bych to tajil, kdybych byl skutečně zabil otce, že bych se vytácel, lhal a hrál si na schovávanou? Ne, takový není Dmitrij Karamazov, nesnesl by toho, a kdybych byl vinen, zapřísahám se, nečekal bych na váš. příchod a na východ slunce, jak jsem s počátku zamýšlel, a zabil bych se dříve, ještě před úsvitem! Cítím to. Za dvacet let života bych se nenaučil tolik, co jsem poznal za tuto prokletou noc!... Což bych byl takový, což bych byl takový v této noci a v tomto prokletém okamžiku, kdy s vámi sedím, — což bych takhle mluvil, což bych se takhle choval, což bych se takhle díval na

vás a na svět, kdybych byl skutečně otcovrahem, i když ona nenadálá vražda Grigorije mi nedávala pokoje po celou noc, — nikoli však ze strachu, nikoli však jenom ze strachu před vaším trestem. Hanba! A vy chcete, abych takovým posměváčkům, jako jste vy, kteří nic nevidí a ničemu nevěří, takovým slepým krtkům a posměváčkům, ještě odhaloval a vyprávěl ještě o jiném ničemném skutku, ještě o nové hanbě, byť by mne to zachránilo před vaším obviněním? To je lépe jít do káznice! Ten, který otevřel dveře k otci a těmi dveřmi vešel, ten ho také zabil, ten ho také oloupil. Kdo je to — to nevím, marně se namáhám na to přijít, ale nebyl to Dmitrij Karamazov, vězte to, — a to je všechno, co vám mohu říci, a dost, dost, už na mne nenaléhejte... Pošlete mne na Sibiř, popravte si mne, ale už mne netrýzněte. Domluvil jsem. Zavolejte si své svědky!

Mít'a pronesl svůj nenadálý monolog, jako by se před tím rozhodl, že pak už nepromluví ani slova. Státní zástupce ho stále pozoroval a jakmile Mít'a umlkl, řekl studeným a velmi klidným způsobem, jako by říkal cosi velmi všedního:

— Právě o těch otevřených dveřích, o kterých jste se zrovna zmínil, můžeme vám sdělit jednu neobyčejně 'zajímavou a 'nejvýše důležitou (pro nás i pro vás) výpověď' raněného vámi starce Grigorije Vasiljeviče, která se právě hodí k věci. Když se vzpamatoval, prohlásil na naše otázky jasně a důrazně, že už v tu dobu, když vyšel na zápraží a uslyšel v zahradě jakýsi hluk a rozhodl se vyjít do zahrady dvířky, jež byla otevřena, že když vstoupil do zahrady, ještě

než vás uviděl prchajícího ve tmě, jak už jste nám sdělil, od otevřeného okénka, ve kterém jste viděl svého otce, on, Grigorij, pohlédl vlevo a všiml si skutečně otevřeného okna, ale současně si všiml, že dveře, které mu byly daleko blíž, byly dokořán otevřeny, dveře, o kterých jste prohlásil, že po celou dobu, co jste byl v zahradě, byly zavřeny. Nezatajím vám, že sám Vasiljev pevně vyvozuje a vypovídá, že jste musel vyběhnouti ze dveří, byť vás ovšem na vlastní oči neviděl, jak jste z nich vyběhl, protože si vás po prvé všiml, když už jste byl v jisté vzdálenosti od něho, v hloubi zahrady, a utíkal jste směrem k plotu... Míťa už v polovině jeho řeči vyskočil se židle.

— Nesmysl! — vykřikl pojednou bez sebe, — drzá lež! Nemohl vidět otevřené dveře, protože byly zavřeny... Lže!...

— Pokládám za povinnost vám říci, že jeho výpověď je jasná. Stojí na ní pevně a neúchylně. Ptali jsme se ho několikrát.

— Zajisté, několikrát jsem se ho na to ptal, — potvrdil prudce i Nikolaj Parfenovič.

— Není to pravda, není to pravda! Buď je to pomluva, nebo halucinace šilence, — křičel stále Míťa, — snad se mu to zdálo v horečce, v krvi, z rány, snad se mu to zdálo, když se probudil... Mluví z horečky.

— Ano, ale vždyť si nevšiml otevřených dveří teprve, když se vzpamatoval z bezvědomí, nýbrž už dříve, jakmile vstoupil z křídla do zahrady.

— Ale není to pravda, není to pravda, to nemůže být! To mne jen tak pomlouvá, protože má na mne zlost... Nemohl to vidět... Nevyběhl jsem ze dveří... — ztrácel Mít'a dech.

Státní zástupce obrátil se k Nikolaji Parfenoviči a řekl mu důrazně:

— Předložte mu to.

— Znáte tento předmět? — Nikolaj Parfenovič vytáhl pojednou na stůl velikou obálku z tlustého papíru, kancelářského formátu, na které byly uchovány ještě tři pečeti. Obálka byla prázdná a na jednom kraji roztržena. Mít'a na ni vyvalil oči.

— To... to je bezpochyby otcova obálka, — zakoktal, — obálka, ve které byly tři tisícovky... a je tam napsáno, dovolte: »Kuřátečku«... hle: tři tisíce, — vykřikl, — tři tisíce, vidíte?

— Ovšem, že to vidíme, ale peníze už jsme v ní nenašli, byla prázdná a válela se na podlaze u postele za zástěnkou.

Několik vteřin byl Mít'a jak omámen.

— Pánové, to udělal Smerďakov! — vykřikl pojednou ze vší síly, — to on ho zabil, on ho oloupil!... Jenom on jediný věděl, kde měl stařík schovanou obálku... To udělal on, teď je to jasné!

— Ale vždyť i vy jste věděl o té obálce a o tom, že leží pod poduškou.

— Nikdy jsem to nevěděl; nikdy jsem ji vůbec neviděl, vidím ji 'teď po prvé, dřív jsem o ní věděl jen to, co mi říkal Smerďakov...

On jediný věděl, kde ji má starý schovanou, já jsem to nevěděl... — pozbýval Mít'a dechu.

— Ale vždyť jste nám nedávno sám řekl, že obálku měl váš nebožtík otec schovánu pod poduškou. Řekl jste přímo, že pod poduškou, tedy jste bezpochyby věděl, kde byla.

— Máme to také tak zapsáno! — potvrdil Nikolaj Parfenovič.

— Nesmysl, hloupost! Vůbec jsem nevěděl, že ji měl pod poduškou. Snad ji ani pod poduškou neměl... Řekl jsem to jen tak, že ji měl pod poduškou... Co říká Smerďakov? Ptali jste se ho, kde obálka byla? Co říká Smerďakov? To je hlavní věc... Co se týká mně, já jsem to schválně vylhal... Lhal jsem a nevěděl jsem, že ležela pod poduškou a vy teď... Nu, víte, sletí to s jazyka a řekneš lež. Ale věděl to jenom Smerďakov, jediný Smerďakov a nikdo jiný!... Ani mně to neřekl, kde ta obálka je. Ale to udělal on, to udělal on; jistě ho zabil on, to je mi teď jasné jako den, — vykřikoval Mít'a stále s větším a větším vzrušením, nelogicky se opakoval, přicházel do varu. — Chyťte ho a honem, honem ho uvězněte... jistě otce zabil on, když jsem utekl, a když Grigorij ležel beze smyslů, to je teď jasné... Dal znamení a otec mu otevřel... Protože jenom on znal znamení a bez znamení by otec nikomu neotevřel...

— Opět zapomínáte na okolnost, — stále ještě zdrželivě, ale už jaksi vítězně poznamenal státní zástupce, — že znamení dávat ani nemusel, byly-li dveře už otevřené ještě ve vaší přítomnosti, ještě dokud jste byl v zahradě...

— Dveře, dveře, — koktal Mít'a a mlčky se zadíval na státního zástupce; vyčerpán klesl opět na židli. Všichni umkli.

— Ano, dveře!... To je fantom! Bůh je proti mně! — vykřikl už zcela bezmyšlenkovitě, dívaje se před sebe.

— Tak to vidíte, — vážně řekl státní zástupce, — a posuďte to teď sám, Dmitriji Fjodoroviči. S jedné strany je tu výpověď o otevřených dveřích, ze kterých jste vyběhl, výpověď, která drtí vás i nás. S druhé strany je tu nepochopitelné, úporné a téměř rozhořčené vaše mlčení o původu peněz, které se pojednou objevily ve vašich rukou, když jste ještě před třemi hodinami, než jste těch peněz nabyl, podle vlastního svého doznání zastavil své pistole, abyste dostal pouhých deset rublů! Uvážíte-li to všechno, sudťe sám, čemu máme věřit a o čem máme rozhodnout. A nestěžujte si na nás, že isme »studení cynikové a posměváček, kteří nejsou s to, aby uvěřili ušlechtilým hnutím vaší duše... Snažte se naopak vníknout i do naší situace...

Mít'a byl nepředstavitelně rozčilen; zbledl.

— Dobře — pojednou vykřikl, — odhalím vám své tajemství, svěřím vám, odkud jsem vzal peníze!... Odhalím hanebný čin, abych pak nemohl vinit ani vás, ani sebe...

— A věřte, Dmitriji Fjodoroviči, — jakýmsi dojatě radostným hláskem připojil Nikolaj Parfenovič, — že jakékoliv upřímné a úplné vaše doznání, které uděláte právě teď, může mít později vliv na nesmírné ulehčení vašeho osudu a mimo to dokonce...

Ale státní zástupce ho lehce kopl pod stolem, a vyšetřující soudce se ještě včas zarazil. Mířa ho ostatně ani neposlouchal.

VII. VELIKÉ MÍŤOVO TAJEMSTVÍ.

Vypískali ho.

— Pánovo, — začal, stále v témž rozčilení, — ty peníze... chci učiniti úplné přiznání... ty peníze byly moje.

Tváře státního zástupce a vyšetřujícího soudce se prodloužily. Tohle vůbec neočekávali.

— Jak to — vaše, — zašeptal Nikolaj Parfenovič, — vždyť jste ještě v pět hodin se sám přiznal...

— Ech, čert vem pět hodin a vlastní přiznání, teď o to nejde! Ty peníze byly moje, moje, totiž mnou ukradené... tedy ne moje, ale ukradené, mnou ukradené, a bylo jich půl druhého tisíce a měl jsem je stále při sobě, stále jsem je měl u sebe...

— Ale odkud jste je vzal?

— S krku, pánové, jsem je vzal, s krku, tady s tohoto krku... tady byly, zde jsem je měl na krku, zašité do hadříku, visely mi na krku už dávno, už měsíc jsem je nosil na krku se studem a hanbou!

— Ale komu jste je... kde jste si je přisvojil?

— Chtěl jste říci »ukradl«? Mluvte teď otevřeně. Ano, jsem přesvědčen, že jsem je zrovna jako ukradl a chcete-li, skutečně jsem si je »přisvojil«. Ale podle mého názoru jsem je ukradl. A včera večer už jsem je docela ukradl.— Včera večer? Ale vždyť jste právě řekl, že už jste před měsícem... dostal!

— Ano, ale neukradl jsem je otci, otci ne, uklidněte se, neukradl jsem je otci, nýbrž jí. Nechtě mne vyprávět a neskákejte mi do řeči.

Vždyť je to těžké. Víte: před měsícem mne pozvala Kateřina Ivanovna Verchovcegová, bývalá moje nevěsta... znáte ji?

— No ovšem, samozřejmě.

— Víím, že ji znáte. Je to nejušlechtilejší duše, nejušlechtilejší z ušlechtilých, ale která mne už dávno nenáviděla, och, už dávno, dávno... a zaslouženě, zaslouženě mne nenáviděla!

— Kateřina Ivanovna? — s údivem se zeptal znovu vyšetřující soudce. Rovněž státní zástupce hrozně vyvaloval oči.

— Och, neříkejte jména jejího nadarmo! Jsem ničema, že ji tak vystavuji na pranýř. Ano, poznal jsem, že mne nenáviděla, dávno... od prvního okamžiku, už od tenkrát, kdy byla u mne v bytě... Ale dost, dost, nejste ani hodni, abyste to věděli, to nemusím vykládat... Jenom musím říci, že mne před měsícem zavolala, dala mi tři tisíce, abych je odeslal její sestře a ještě jedné příbuzné do Moskvy (jako by je sama nemohla poslat!), ale já... bylo to právě v oné osudné hodině mého života, kdy jsem... nu, krátce, kdy jsem se právě zamiloval do jiné, do ní, nynější, která teď tam sedí dole, do Grušeňky... vzal jsem ji tenkrát sebou do Mokrého a prohýřil jsem zde za dva dni polovinu těch proklatých tří tisíc, teda půl druhého tisíce, a druhou polovinu jsem si schoval. Nu, a tohle je ten půl druhý tisíc, který jsem schoval, nosil jsem jej sebou na krku, jako poklad, a včera jsem je otevřel a prohýřil. Zbytek — osm set rublů — máte teď v rukou, Nikolaji Parfenoviči, je to zbytek ze včerejšího půl druhého tisíce.

— Dovolte, jak to, vždyť jste tenkrát tady před měsícem probil tři tisíce a ne půl druhého, vždyť to všichni vědí!

— Kdo že to ví? Kdo to počítal? Komu jsem to dával počítat?

— Prosím vás, vždyť jste sám všem vyprávěl, že jste zde prohýřil rovné tři tisíce.

— Ano, říkal jsem to, po celém městě jsem to říkal, a celé město to říkalo, a všichni to mysleli, i tady, v Mokrému, všichni mysleli, že to byly tři tisíce. Ale přece jsem neprohýřil tři tisíce, nýbrž jen půl druhého, a půl druhého tisíce jsem zašil do váčku na krk; takhle se věc měla, pánové, teď víte, odkud jsou ty mé včerejší peníze...

— To je téměř zázračné... — zašeptal Nikolaj Parfenovič.

— Dovolte, abychom se vás otázali, — řekl posléze státní zástupce, — neřekl-li jste někomu o této okolnosti dříve... totiž, že toho půl druhého tisíce jste si tenkrát před měsícem nechal?

— Nikomu jsem to neřekl.

— To je divné. Opravdu vůbec nikomu?

— Vůbec nikomu. Nikomu na světě!

— Ale proč jste to tak tajil? Co vás pohnulo k tomu, že jste z toho dělal takové tajemství? Vyslovím se přesněji: konečně jste nám řekl své tajemství, podle vašich slov, tak »hanebné«, třebas ve skutečnosti — totiž ovšem řečeno jen relativně — tento čin, totiž ono přisvojení cizích tří tisíc rublů a nepochybně jenom dočasné — tento čin, alespoň podle mého názoru, je jenom čin velmi lehkomyšlný, ale rozhodně ne hanebný, máme-li na mysli i váš charakter... Nu,

předpokládejme, že je to čin nehezký, velmi nehezký, souhlasím, ale nehezký ještě není hanebný... Totiž směřuji hlavně k tomu, že o těch třech tisících slečny Verchovcevodé, které jste utratil, už mnozí se v tomto měsíci dohadovali i bez vašeho přiznání, slyšel jsem sám tu pověst... Michail Makarovič na příklad to také slyšel. Takže už to vlastně není legenda, nýbrž klep celého města Mimo to by se snad dalo dokázat, že i vy sám, nemýlím-li se, někomu jste se přiznal, že jsou to peníze pani Verchovcevodé... a proto mne velmi překvapuje, že jste obklopoval dosud, totiž až do tohoto okamžiku, takovým neobyčejným tajemstvím těch schovaných, podle vašich slov, půl druhého tisíce, a při tom, že do tohoto svého tajemství skládáte dokonce jakousi hrůzu... Je pochopitelné, že by takové tajemství mohlo vás stát tolik utrpení, abyste se přiznal... protože jste právě křičel, že je lépe jít na Sibiř, než se přiznat...

Státní zástupce umkl. Rozhořčil se. Netajil se svou zlostí, téměř vztekem, a vyložil všechno, co se v něm nahromadilo, nestaraje se ani o krásu slova, tedy mluvil nesouvisle a téměř trhaně.

— Hanebný čin není v tom půldruhém tisíci, nýbrž v tom; že jsem toho půl druhého tisíce oddělil od oněch tří tisíc, — pevně pronesl Mít'a.

— Ale co na tom, — podrážděně se usmál státní zástupce, — co je na tom tak zvlášť hanebného, zadržel-li jste polovinu, jak tvrdíte, z oněch tří tisíc, jichž jste nepěkně nabyt, či jak vy říkáte, hanebně nabyt? Důležitější přece je, že jste si присvojil ony tři tisíce, než to,

jak jste s nimi naložil. Ostatně — proč jste vlastně s nimi tak naložil, totiž proč jste oddělil tu polovinu? Proč, pro jaký účel, nemůžete nám objasnit, proč jste to udělal?

— Och, pánové, právě v tom »proč« je všechno! — vykřikl Mít'a, — odložil jsem je z ničemnosti, totiž z vypočítavosti, a vypočítavost v tomto případě je ničemná... A tato ničemnost trvala celý měsíc!

— Tomu nerozumíme.

— Divím se vám. A ostatně to ještě vysvětlím, je skutečně možné, že je to nepochopitelné. Pohleďte, dávejte pozor: prisvojím si tři tisíce, které byly svěřeny mé cti, flámuju za ně, prohýřím všechno, ráno se u ní objevím a řeknu: »Kát'o, jsem vinen, prohýřil jsem tvé tři tisíce«, — nu což, je to tak dobře? Ne, není to dobře, je to nečestné a slabé, jednal bych jako zvíře, jako člověk, který nedovede překonati své zvířeckosti, je tomu, je tomu tak? Ale snad přece bych v tom případě nebyl zlodějem? Vždyť to není vyložená krádež, není-liž pravda, že to není vyložená krádež? Prohýřil bych je, ale neukradl! A teď, prosím, řeknu druhý, ještě makavější případ, dávejte pozor, nebo se zase popletu — jak se mi točí hlava! — tak tedy druhý případ: řekněme, že tu prohýřím jenom půl druhého tisíce ze tří, teda polovinu, druhého dne k ní přijdu a přinesu jí polovinu: »Kát'o, vezmi si od darebáka a lehkomyšlného ničemy tu polovinu, protože polovičku jsem prohýřil, bezpochyby prohýřím i tuhle, tak abych nepropadl hříchu!« Nu, a jak je to v tomto případě, co chcete, zvíře a ničema, ale ještě ne zloděj, určitě ne zloděj, neboť, kdybych měl být

zlodějem, jistě bych jí tu zbylou polovinu nepřinesl zpět, ale prisvojil bych si ji. Pozná, že když jsem přinesl polovičku, přinesu brzo i zbytek, totiž prohýřený, že třeba po celý život budu se snažit a pracovat, ale získám je, a vrátím. A tak tedy v tom případě bych byl ničema, ale nikoli zloděj, všechno, co chcete, ale ne zloděj!

— Dejme tomu, že je v tom nějaký rozdíl, — studeně se usmál státní zástupce. — Ale přece je podivné, že v tom vidíte rozdíl tak osudný.

— Ano, vidím v tom osudný rozdíl! Ničemou může být každý, a také, prosím, každý je ničema, ale zlodějem nemůže být každý, nýbrž jenom arciničema. Nu, ano, já ty jemné odstíny nedovedu... jenom vím, že zloděj je ničemnější, než ničema, to je moje přesvědčení. Poslyšte: celý měsíc nosím na krku peníze, zítra se mohu rozhodnout, že je vrátím, a už bych nebyl ničemou, ale nemohu se k tomu rozhodnout, to je to, třeba se každý den k tomu odhodlávám, třeba každý den se povzbuzuji: »Odhodlej se, odhodlej se, ničemo«, a přece po celý měsíc se nemohu k tomu odhodlat, to je to! A to je pěkné, to je pěkné podle vašeho názoru?

— Připusťme, že to není právě pěkné, to velmi dobře chápu a nehádám se o to, — zdržlivě odpověděl státní zástupce. — A vůbec opusťme všechny spory o těchto jemných rozdílech a odstínech a bylo by dobře, kdybyste opět ráčil přejít k věci. Jde hlavně o to, že jste nám ještě neráčil vysvětlit, ač jsme se na to ptali: proč jste hned tenkrát ty tři tisíce tak rozdělil, totiž proč jste jednu polovičku

prohýřil a druhou schoval? Tedy pro jaký účel jste je uschoval, nač jste vlastně chtěl užít těch peněz, půl druhého tisíce, jež jsem dal stranou? Trvám na této otázce, Dmitriji Fjodoroviči!

— Ach, vskutku! — vykřikl Mít'a, a udeřil se do čela, — odpusťte, trápím vás, ale hlavní věc jsem ještě nevyložil a pak byste okamžitě pochopil, neboť ničemný čin je právě v onom cíli, v onom účelu! Víte, ten nebožtík stařec Grušeňku stále znepokojoval a já jsem žárlil, myslel jsem si tenkrát, že se kolísá mezi mnou a jím: a tak jsem si tedy každý den myslel: co když se Agrafena Aleksandrovna pojednou rozhodne, co když mne přestane trápit a pojednou mi řekne: »Tebe miluji, jeho ne, odvez mne na konec světa.« Ale já jsem měl všeho všudy dva dvougrivenníky; zač ji uvezeš, co potom dělat, — a už jsem letěl střemhlav do propasti. Vždyť jsem ji tenkrát ještě neznal a nerozuměl jsem jí, myslel jsem, že potřebuje peníze a že mi neodpustí mou chudobu. A proto lstivě odpočítávám půldruhého tisíce **a zašívám je** chladnokrevně, jehlou, zašívám je vypočítavě, zašívám je ještě těsně před flámem a potom, když jsem je zašil, jedu hýřit za druhou polovinu peněz! Ne, pánové, to je ničemnost! Pochopili jste?

Státní zástupce se hlasitě rozesmál, vyšetřující soudce rovněž.

— Podle mého názoru to bylo rozumné a mravné, že jste se přemohl a že jste neprohýřil všechno, — chechtal se Nikolaj Parfenovič, — co je na tom tak špatného?

— Ale to, že jsem je ukradl, to je to! Och, bože, přivádíte mne v úžas svou nechápavostí! Po celou dobu, kdy jsem nosil toho půl druhého tisíce, zašitého na krku, každý den a každou hodinu jsem si říkal: »Jsi zloděj, jsi zloděj!« Proto jsem celý tento měsíc zuřil, proto jsem se pral v hostinci, proto jsem nabil otci, že jsem se pokládal za zloděje! Dokonce ani Aljošovi, svému bratru, neodhodlal jsem se a neodvážil jsem se svěřit se s tím půl druhým tisícem: tak příliš jsem cítil, že jsem ničema a sprostý zloděj! Ale vězte, že pokud jsem ty peníze nosil u sebe, že jsem si současně každý den a každou hodinu říkal: »Ne, Dmitriji Fjodoroviči, snad přece ještě nejsi zloděj.« A proč? Proto, že můžeš třeba zítra jít a vrátit Kátě toho půl druhého tisíce rublů. *Až* teprve včera jsem se rozhodl, že utrhnu svůj amulet s krku, když jsem šel od Féni k Perchotinovi; až do této chvíle jsem se k tomu neodhodlal, ale jakmile jsem si peníze strhl s krku, v tom okamžiku jsem se už definitivně stal nesporným zlodějem, zlodějem a nečestným člověkem na celý život. Proč? Protože zároveň s váčkem jsem roztrhal i svůj sen, že půjdu ke Kátě a řeknu jí: »Jsem ničema, ale nejsem zloděj!« Chápete teď, chápete?

Proč jste se rozhodl k tomu právě včera večer?« skočil mu do řeči Nikolaj Parfenovič.

— Proč? Směšná otázka: protože jsem sám sebe odsoudil k smrti, na pět hodin ráno, tady, na úsvitě: »Vždyť je to všechno jedno,« myslel jsem si, »umřít jako ničema, nebo jako šlechtitý člověk!« Ale přece se ukázalo, že to není jedno! Věříte, pánové, už tuto noc

mne netrápilo nejvíce to, že jsem zabil starého sluhu, že mi hrozila Sibiř, a ještě k tomu kdy? Tehdy, kdy se naplnila moje láska a kdy se mi znovu otevřelo nebe! Och, mučilo mne to, ale ne tak; přece ne tak, jako to proklaté vědomí, že jsem strhl se svých prsou ony proklaté peníze a že jsem je utratil a že jsem tedy už definitivně zlodějem! Och, pánové, říkám vám krví svého srdce: mnoho jsem poznal této noci! Poznal jsem, že nejenom je nemožné zůstat na živu jako ničema, nýbrž, že není možno ani umřít jako ničema... Nikoli, pánové, umřít je třeba poctivě!...

Mířa byl bledý. Jeho tvář měla vyčerpaný a ztrápený výraz, ač byl do krajnosti rozhořčen.

— Začínám vám rozumět, Dmitriji Fjodoroviči, — řekl měkce a jakoby soucitně státní zástupce, — to je podle mého názoru jen váš rozmar, jenom nervy... chorobné vaše nervy, to je to! Proč byste, na příklad, abyste se zbavil tolika utrpení téměř celého měsíce, nešel a nevrátil toho půl druhého tisíce oné ženě, která vám je svěřila, a proč byste se nepokusil ji věc vyložit a vzhledem ke své tehdejší situaci, tak strašné, jak ji líčíte, se nepokusil o kombinaci, která se tak jasně vtírá na mysl, totiž, že byste se po upřímném přiznání ke svým chybám pokusil ji požádat o peníze, jež potřebujete, které by vám jistě při svém velkodušném srdci — a vidíc vaše bídné hmotné poměry — dala, zvláště když jí můžete dátí úpis nebo konečně třeba takovou záruku, kterou jste nabízel kupci Samsonovu a paní Chochlakovové... Přece pokládáte tuto záruku ještě' dosud za

bezpečnou? Mít'a pojednou zrudl: Což mne pokládáte za tak velkého ničemu? To přece nemyslíte vážně!... — řekl rozhořčeně, dívaje se státnímu zástupci do očí a jako by nevěřil svému sluchu.

— Ale ubezpečuji vás, že jsem to říkal vážně... Proč myslíte, že jsem to nemyslel vážně? — divil se zase státní zástupce.

— Och, jak by to bylo ničemně! Pánové, víte vůbec, jak mne trápíte? Dovolte, budiž, všechno vám řeknu, teď se vám přiznám ze vši své d'ábelskosti, ale také, abych zahanbil i vás, a podivíte se, k jaké ničemnosti může dospěti kombinace lidských citů. Vězte, že i já jsem už měl tu kombinaci, tutéž, o které jste právě mluvil, pane státní zástupce. Ano, pánové, já, i já jsem měl tu myšlenku v onom prokletém měsíci, že už jsem se téměř rozhodl, že půjdu ke Katě, tak jsem byl ničemný! Ale jít k ní, říci jí o své nevěře a na tuto nevěru, na vyvrcholení této nevěry, na útraty, jež s ní budou spojeny, vypůjčit si peníze u ní, u Kati, poprosit ji o ty peníze (poprosit, slyšíte, poprosit!) a rovnou od ní utéci s jinou, s její soupeřkou, se ženou, se kterou žije v nenávisti a která ji urazila? — Dovolte, vždyť jste se zbláznil, pane státní zástupce!

— Zbláznil nezbláznil, ale já jsem si to tak honem neuvědomil... o té ženské žárlivosti... byla-li tady vskutku žárlivost, jak tvrdíte... nu, snad v tom je něco toho druhu, — usmál se státní zástupce.

— Ale vždyť to by bylo už takové darebáctví, — zuřivě udeřil Mít'a pěstí do stolu, — to už by bylo tak špinavé, že neznám nic špinavějšího! A víte, že by mi opravdu snad dala ty peníze, že by mi

je dala, určitě by mi je dala, ze msty, dala by mi je, z rozkoše pomsty by mi je dala, protože mnou opovrhne, protože je to také ďábelská duše a protože je to žena schopná nesmírného hněvu! A já bych ty peníze vzal, och, vzal bych si vzal a pak bych po celý;...život... och, bože! Odpusťte, pánové, křičím tolik proto, že tuto myšlenku jsem měl ještě nedávno, všeho všudy předevčírem, tenkrát, kdy jsem se v noci trápil s Čmuchalem a potom včera, ano, včera také, včera celý den, pamatuji se na to, až do toho případu...

— Do jakého případu? — chtěl se Nikolaj Parfenovič zvědově otázati, ale Mít'a to neslyšel.

— Učinil jsem vám hrozné přiznání, — smutně dodal. — Oceňte to, pánové. Ale to nestačí, ocenit je málo, neoceňujte to jen, ale važte si toho — a ne-li, přejde-li mimo vaše duše pak to tedy znamená, že si mne vůbec nevážíte, pánové, to vám řeknu, a zemru studem, že jsem se přiznal takovým lidem, jako jste vy! Och, zastřelím se! A už vidím, vidím, že mi nevěříte! Co, vy chcete i tohle zapsat? — vykřikl už v úleku.

— Ale vždyť zapisujeme jen, co jste právě řekl, — s údivem se na něho díval Nikolaj Parfenovič, — totiž, že jste do poslední chvíle se stále ještě chystal jít ke slečně Verchovcevojové požádat ji o ty peníze... Ujišťuji vás, že je to pro nás velmi důležitá výpověď, Dmitriji Fjodoroviči, totiž pro celý ten případ... a že je to důležité zvláště pro vás, zvláště pro vás!

— Mějte slitování, pánové, — spráskl ruce Mít'a, — aspoň tohle nepište, styďte se! Vždyť jsem, abych tak řekl, svou duši před vámi roztrhl na dvě, a vy jste to zneužili a hrabete se prsty v roztrženém místě v obou polovinách... och, bože! Zakryl se v zoufalství tvář rukama.

— Nerozčilujte se tak, Dmitriji Fjodoroviči, — podotkl státní zástupce, všechno, co jsme teď zapsali, uslyšíte, a s čím nebudete souhlasit, podle vašich slov změníme, ale teď ještě po třetí vám zopakuji jednu otázku: tak tedy opravdu nikdo, nikdo na celém světě se od vás nedozvěděl o těch penězích, které Jste zašil do váčku? Víte, to je téměř nemožné si představit! — Nikdo, nikdo, řekl jsem, jinak jste nic nepochopili! Dejte mi pokoj!

— Ale dovolte, tu věc je třeba vyložit a máme na to ještě dost času, ale zatím si rozmyslete tohle: Máme snad desítky svědků, že jste sám rozšiřoval a vykřikoval všude do světa, že jste utratil tři tisíce, tři, a nikoli půl druhého, a také teď, když jste se vytrasil se včerejšími penězi, rovněž jste řadě lidí naznačil, že jste s sebou přivezl tři tisíce.

— Nejen desítky, nýbrž sta svědků máte v rukou, je o tom dvě stě svědků, dvě stě lidí to slyšelo, tisíc lidí to slyšelo! — vykřikl Mít'a.

— Nu tak tedy vidíte, všichni, všichni to dosvědčí! A přece slovíčko všichni něco znamená!

— Nic to neznamená, vylhal jsem si to — a po mně začli lhát všichni.

— Ale proč jste měl takovou potřebu »lhát«, jak říkáte?

— Ale čert ví. Snad, abych se pochlubil... že jsem proflámoval tak mnoho peněz... Snad proto, abych zapomněl na ty zašité peníze... ano, právě proto... k čertu... po kolikáté mi dáte ještě tuto otázku? Nu, zalhal jsem si a přirozeně, když už jsem jednou selhal, nechtěl jsem se opravovat. Proč lidé lžou?

— To je velmi těžko rozhodnout, Dmitriji Fjodoroviči, proč lidé lžou, — důrazně řekl státní zástupce. — Řekněte nám však tohle: byl veliký ten váček, co jste měl na krku?

— Ne, nebyl veliký.

— A jaký měl asi rozměr?

— Rozměr? Jako složená storublová bankovka.

— A neukázal byste nám ten hadříček? Jistě jej máte někde u sebe.

— Ech, k čertu... co jsou to za hlouposti... nevím, kde je — Ale dovolte: kde a kdy jste ten váček sňal s krku? Vždyť, jak sám říkáte, jste domů nezašel.

— Když jsem šel od Féni k Perchotinovi, strhal jsem jej cestou s krku a vyňal jsem peníze. — Po tmě?

— Proč bych na to potřeboval svíčku? To jsem udělal prstem, naráz!

— Bez nůžek, na ulici?

— Myslím, že na náměstí; proč bych na to potřeboval nůžky? Ten hadřík byl starý, hned se roztrhl.

— Kam jste jej pak dal?

— Pohodil jsem jej tam.

— Kde?

— No, na náměstí, tam někde na náměstí! Čert ví, na kterém místě náměstí. Nač to potřebujete vědět?

— To je neobyčejně důležité, Dmitriji Fjodoroviči: vždyť jsou to corpora delicti ve váš prospěch, jak to, že tomu nechcete rozumět? Kdo vám pomohl před měsícem ten váček zašít?

— Nikdo mi nepomáhal, zašil jsem jej sám.

— Vy umíte šít?

— Voják musí umět šít a na to nebylo třeba žádného umění.

— Kde jste vzal látku, totiž ten hadřík, do kterého jste peníze zašil?

— Nevysmíváte se mi?

— Ani trochu, vůbec nám není do smíchu, Dmitriji Fjodoroviči.

— Nepamatuji se, kde jsem ten hadřík vzal, někde jsem jej vzal.

— Jak to, zdálo by se, že na takovou věc nemůže člověk zapomenout.

— Ale na mou duši se nepamatuji, snad jsem to utrhl někde z prádla.

— To je velmi zajímavé: vždyť by ve vašem bytě mohla být zítra nalezena ta věc, na příklad košile, ze které jste ten kousek utrhl. Jaký byl ten hadřík: plátěný?

— Čert ví, jaký. Počkejte... myslím, že jsem to nikde neutrl. Byl bavlněný... Myslím, že jsem peníze zašil do čepce své bytné.

— Do čepce své bytné?

— Ano, já jsem jí ten čepce sebral.

— Jak to — »sebral«?

— Víte, určitě se pamatuji, že jsem jí vzal jeden roztrhaný čepce, snad na otírání per. Vzal jsem jej potají, byl to hadr úplně nepotřebný, ty hadříky se válely u mně, a do nich jsem zašil toho půldruhého tisíce... Zdá se mi, že jsem je zašil právě do těch hadříků. Byla to stará bavlněná veteš, tisíckrát praná.

— A pamatujete se na to určitě?

— Nevím, pamatuji-li se na to určitě. Myslím, že to byl čepce. Ale co, naplivat na to!

— Když je tomu tak, snad by si aspoň vaše bytná vzpomněla, že se jí ta věc ztratila?

— To jistě ne, ani to nepohřešovala, vždyť vám říkám, že to byl starý hadr, neměl cenu ani krejcar.

— A kde jste vzal jehlu, nit?

— Neřeknu už ani slovo, už nechci, dost! — rozzlobil se posléze Mít'a.

— To je podivné, že už jste tak docela zapomněl, na kterém místě náměstí jste zahodil ten hadr.

— Ale rozkažte, aby zítra vymetli náměstí, snad jej najdete, — ušklíbl se Mít'a, — dost, pánové, dost, — rozhodně řekl ztrápeným

hlasem. — Vidím jasné, že jste mi neuvěřili! Ani kapku! Byla to moje vina, vaše ne, neměl jsem se vám cpát. Proč, proč jsem se zostudil vyznáním svého tajemství? Vy se tomu jen smějete, vidím vám to na očích. To vy, pane státní zástupce, jste mne k tomu přivedl! Zazpívejte si hymnu vítězství, nemůžete-li... Buďte proklet, vy trapiči!

Sklonil hlavu a přikryl si rukama tvář. Státní zástupce i vyšetřující soudce mlčeli. Po chvíli zvedl hlavu a podíval se na ně jaksi bezmyšlenkovitě. Jeho tvář vyjadřovala už dokonalé, už neodvratné zoufalství, utichl, seděl a jako by ani nebyl při vědomí.

Ale bylo třeba věc ukončit: úředníci museli bez váhání přistoupiti k výslechu svědků. Bylo už osm hodin ráno. Svíčky shasili už dávno. Michail Makarovič a Kalganov, kteří po dobu výslechu přicházeli a odcházeli z pokoje, tentokrát zase odešli.

Státní zástupce a vyšetřující soudce vypadali také neobyčejně unaveně. Jitro bylo deštivé, celé nebe bylo zataženo mraky, a lilo se jak z konve. Mít'a se díval bezmyšlenkovitě do oken.

— Mohu se podívat z okna? — zeptal se pojednou Nikolaje Parfenoviče.

— Och, jak dlouho chcete, — odpověděl vyšetřující soudce.

Mít'a vstal a přistoupil k oknu. Déšť bičoval malé, nazelenalé okenní tabulky. Právě před oknem bylo viděti zablácenou silnici a o kus dále v deštivé mlze černé, ubohé, nevzhledné řady chat, které, jak se zdálo, ještě více zčernaly a zchátraly deštěm.

Mít'a si vzpomněl na »zlatovlasého Foeba« a jak se chtěl zastřelit s prvním jeho paprskem: »Snad by to bylo v takovém ránu ještě lepší«, ušklíbl se, a pojednou mávl rukou a vrátil se ke svým trapičům«:

— Pánové! — vykřikl, — vždyť vidím, že jsem ztracen! Ale co bude s ní? Řekněte mi, snažně vás prosím, nebude ztracena se mnou také ona? Vždyť je nevinna, vždyť včera nebyla při rozumu, když křičela, že je »vším vinna«. Není ničím, ničím není vinna! Celou noc jsem se proto trápil, když jsem tu s vámi seděl... nemůžete mi říci, co s ní **ted'** uděláte?

— Pokud se toho týká, buďte zcela kliden, Dmitriji Fjodoroviči, — ihned se zřejmým chvatem odpověděl státní zástupce, — nemáme zatím žádných zvláštních důvodů, abychom jakkoli znepokojovali bytost, o kterou se tak zajímáte. Doufám, že tomu bude tak i nadále... Naopak, pokud se toho týká, uděláme všechno, co jen bude v našich silách. Buďte zcela kliden.

— Pánové, děkuji vám, vždyť jsem věděl, že jste přece čestní a spravedliví lidé, ať se děje cokoli. Svalili jste mi se srdce kámen... A co teď budu dělat? Jsem připraven.

— Ano, ano, měli bychom si pospíšet. Musíme bez průtahy přistoupit k výslechu svědků. Všechno musí být vykonáno ve vaší přítomnosti a proto...

— Neměli bychom nejdříve vypít čaj? — skočil mu do řeči Nikolaj Parfenovič, — myslím, že už si to zasloužíme!

Rozhodli se, že mají-li dole hotový čaj (vzhledem k tomu, že Michail Makarovič už jistě šel na čaj), že vypijí po sklenici a pak že budou pokračovat a pokračovat. Opravdovou snídani odložili na později, až budou mít více času.

Čaj skutečně dole měli a brzy jej přinesli nahoru. Mít'a nejprve odmítl sklenici, kterou mu laskavě nabídl Nikolaj Parfenovič, ale pak o ni sám požádal a vypil ji dychtivě. Vůbec vypadal jaksi až ku podivu ztrápeně. Zdálo by se, že co při jeho bohatýrské síle může znamenat jedna prohýřena noc, byť naplněná nejsilnějšími dojmy? Ale cítil sám, že sotva sedí a chvílemi všechny předměty začínaly mu před očima se jaksi pohybovat a tančit.

»Neschází mnoho a snad začnu blouzniti, pomyslel si.

VIII. VYPOVĚDI SVĚDKŮ, DÍTĚ.

Začal se výslech svědků. Ale nebudeme už svůj příběh líčit tak podrobně jako dosud, a proto také přejdeme mlčením, jak Nikolaj Parfenovič připomínal každému zavalanému svědku, že jest povinen vypovídat podle pravdy a svědomí, a že později bude muset tuto výpověď opakovat pod přísahou; jak se potom na každém svědku vyžadovalo, aby podepsal protokol své výpovědi a tak dále a tak dále. Zmíníme se jen o tom, že nejhlavnějším.bodem, na který se soustřeďovala všechna pozornost vyšetřujících úředníků, byla především a stále táž otázka, týkající se tří tisíc, totiž, měl-li Dmitrij Fjodorovič tady v Mokřém před měsícem tři tisíce, nebo jen půl druhého, — a měl-li Dmitrij Fjodorovič tři tisíce, či jen půl druhého, při svém druhém hýření.

Běda, všechny výpovědi svědků, všechny až do jedné, svědčily proti Mít'ovi, a ani jediná v jeho prospěch; a některé ze svědeckých výpovědí přinesly nová, téměř ohromující fakta, jimiž byly výpovědi Mít'ovi vyvráceny.

Prvý byl vyslechnut Trifon Borisyč. Předstoupil před vyšetřující úředníky bez nejmenšího strachu, naopak, jeho tvář vyjadřovala přísné, tvrdé rozhorlení proti obžalovanému, a tím si dodal zdání neobyčejné pravdomluvnosti a vlastní důstojnosti. Mluvil málo, zdrželivě, Sekal na otázky, odpovídal přesně a s rozmyslem. Pevně a bez váhání dosvědčil, že před měsícem Dmitrij Fjodorovič nemohl

utrátiti méně, než tři tisíce, že tu všichni mužáci dosvědčí, že o třech tisících slyšeli od samotného »Mitrije Fjodoryče«.

— Co peněz rozdal jen cikánkám. Jistě jenom ty dostaly aspoň tisíc.

— Snad ani pět set jsem jim nedal, — zamračeně k tomu poznamenal Mít'a, — škoda, že jsem to tenkrát nepočítal, Byl jsem opilý...

Mít'a teď seděl stranou, zády k zácloně, naslouchal zachmuřeně, měl smutný a unavený výraz, který jako by říkal: »Ech, mluvte si co chcete, teď už je mi všechno jedno!«

— Na cikánky připadlo víc než tisíc, Dmitriji Fjodoroviči, — pevně mu namítl Trifon Borisyč, — vyhazoval jste peníze do vzduchu a cikánky peníze sbíraly. Vždyť ti cikáni jsou zloději a podvodníci, koně kradou, proto byli odsud vyhnáni, ale jinak by snad sami dosvědčili, kolik jste jim dal. Sám jsem viděl tenkrát ve vašich rukou veliké peníze — nepočítal jsem je, nedal jste mi je přepočítat, to je pravda — ale tak podle oka, pamatuji se, bylo to mnohem více, než půl druhého tisíce... Kde pak půl druhého tisíce! Vždyť jsem už viděl peníze, mohu to posoudit...

Pokud se týká včerejších peněz, Trifon Borisyč prohlásil přímo, že Dmitrij Fjodorovič mu sám sdělil, sotva vylezl z kočáru, že přivezl tři tisíce.

— Opravdu, Trifone Borisyči, — chtěl se ohraditi Mít'a, — opravdu jsem prohlásil tak určitě, že jsem přivezl tři tisíce?

— Řekl jste to, Dmitriji Fjodoroviči. Řekl jste to v přítomnosti Andreje. Andrej tady ještě je, ještě neodjel, zavolejte ho. A tady v sále, když jste častoval sbor, tak jste otevřeně křičel, že tu necháváte už šestou tisícovku, — totiž s předešlými, — tak je tomu nutno rozumět. Slyšel to Stěpan i Semion, také Petr Fomič Kalganov stál tenkrát vedle vás, snad se na to pamatují...

Výpověď o šesté tisícovce byla přijata vyšetřujícím úředníky s neobyčejným dojmem. Nová redakce se jim zalíbila: tři a tři je šest, tři tisíce tenkrát, tři tisíce teď, dohromady je to šest, součet to byl jasný.

Vyslechli všechny mužíky, jež naznačil Trifon Borisyč, Stěpana a Semjona, kočího Andreje a také Petra Fomiče Kalganova. Mužáci a Andrej bez váhání potvrdili výpověď Trifona Borisyče. Kromě toho byl zvláště zapsán — podle slov Andrejových — jeho rozhovor s Mít'ou, který vedli cestou o tom, »kam se já, Dmitrij Fjodorovič, dostanu: do nebe nebo do pekla, bude mi na onom světě odpuštěno nebo ne?« — »Psycholog« Ipolit Kirilovič vyslechl to všechno s jemným úsměvem a skončil tím, že doporučil, aby i výpověď o tom, kam se dostane Dmitriji Fjodorovič, byla připojena ke spisům.

Zavolaný Kalganov přišel neochotně. Byl zachmuřený, vrtošivý a rozmlouval se státním zástupcem a s Nikolajem Parfenovičem tak, jako by se byli uviděli po prvé v životě, ač byl s nimi již dávno a stále znám. Začal tím, že »nic o tom neví a nechce vědět«.

Ale ukázalo se, že výrok o šestém tisíci slyšel a přiznal se, že v onom okamžiku byl při tom. Podle jeho odhadu měl Mít'a v rukou peněz »nevím kolik«. Pokud se týká toho, že Poláci hráli falešné karty, výpověď potvrdil. Vyložil také na opěťované otázky, že po zahnání Poláků se skutečně poměr Mít'ův s Agrafenou Aleksandrovnou zlepšil a že sama řekla, že ho miluje. O Agrafeně Aleksandrovně vyjadřoval se zdrženlivě a uctivě, jako by to byla slečna z nejlepší společnosti, a dokonce se ani jedenkrát neopovážil ji nazvat Grušeňkou. Ačkoli mladík zřejmě vypovídal jen s odporem, přece ho Ipolit Kirilovič vyslýchal dlouho a právě od něho se dověděl všechny podrobnosti toho, co tvořilo, abychom tak řekli, Mít'ův »román« této noci. Mít'a nezarazil Kalganova ani jedenkrát. Posléze jinocha propustili a odešel s netajeným rozhořčením.

Vyslýchali také Poláky. Ti si už ve své komůrce lehli spát, ale neusnuli celou noc, a když přijela soudní komise, honem se oblékli a ustrojili, neboť chápali, že budou určitě voláni. Předstoupili důstojně, byť měli poněkud strach. Ukázalo se, že hlavní, totiž maličký pán, je úředníkem dvanácté třídy ve výslužbě, že sloužil na Sibiři jako zvěrolékař, a že se jmenuje pan Mussjalovič. O panu Wrublewském vyšlo najevo, že je zubním lékařem.

Oba, když vešli do pokoje, ihned, ačkoli se jich vyptával Nikolaj Parfenovič, začali se obracet se svými odpověďmi k Michailu Makaroviči, který stál stranou, neboť ho z neznalosti pokládali za nejvyššího úředníka zde a za hlavní osobu, a nazývali ho s každým

slovem »pane plukovníku«. A teprve po několikáté instrukci samotného Michaila Makaroviče se dovtípili, že je třeba obracet se s odpověďmi toliko k Nikolaji Parfenovičovi. Ukázalo se, že rusky dovedou dokonce velmi dobře, až na výslovnost některých slov. Pan Mussjalovič začal vykládati o svých vztazích — dřívějších i nyníjších — ke Grušeňce prudce a hrdě, takže Mít'a ztratil rozvahu a vykřikl, že nedovolí, aby ten »ničema« mluvil tak v jeho přítomnosti. Pan Mussjalovič ihned obrátil pozornost ke slovu »ničema« a požádal, aby bylo protokolováno. V Mít'ovi se všechno rozbouřilo vztekem.

— A je ničema, je ničema! Protokolujte si to, napište, že ačkoliv je to protokolováno, že přece křičím, že je ničema! — vykřikl.

Ačkoli to Nikolaj Parfenovič protokoloval, přece projevil při této trapné příhodě velmi chvályhodnou věcnost a rozšafnost: nejdříve přísně napomenul Mít'u, ale pak ihned přerušil všechny další otázky, týkající se romantické stránky věci, a rychle přešel k věcem konkrétním. Závažnou se ukázala jedna výpověď Poláků, která vzbudila neobyčejný zájem vyšetřujících úředníků: jak Mít'a v onom pokojíku podplácel pana Mussjaloviče a nabízel mu tři tisíce odstupného s tím, že mu dá sedm set rublů hotově a zbytek — dva tisíce tři sta — »zítra ráno ve městě«, při čemž se zadušoval slovem a prohlásil, že nemá sebou tady v Mokrému tolik peněz, ale že má peníze ve městě. Mít'a chtěl podotknouti, že neřekl, že peníze určitě dá zítra ve městě, ale pan Wrublewski potvrdil výpověď; a dokonce i

Mít'a, když se na chvilku zamyslel, zasmušile potvrdil, že tomu tak muselo být, jak to říkají Poláci, že byl v onom okamžiku nesmírně rozčilen a že proto to snad tak řekl.

Státní zástupce se na tuto výpověď přímo vrhl: pro žalobu to byl jasný důkaz (pak to skutečně také tak udělali), že polovina nebo část oněch tří tisíc, jež se dostala Mít'ovi do rukou, skutečně mohla zůstat kdesi schována ve městě nebo snad dokonce i tady někde v Mokrému, takže tím způsobem se vysvětlila i ona okolnost — pro žalobu velmi choulostivá — že se u Míti našlo všeho všudy jenom osm set rublů — okolnost, která do této chvíle byla sice jenom jediným a dosti nicotným, ale přece alespoň jakýmsi svěděním v Mít'ův prospěch. Nyní i toto jediné svědectví v jeho prospěch se zhroutilo.

Na otázku státního zástupce, kde by byl vzal zbývajících dva tisíce tři sta, aby je odevzdal zítra Polákovi, když sám tvrdí, že měl všeho všudy půl druhého tisíce, ale při tom ubezpečoval Poláka čestným slovem, Mít'a pevně odpověděl, že nechtěl druhého dne nabídnout »Poláčkovi« peníze, nýbrž úřední dokument na svá práva na statek v Čermašni, táž práva, která nabízel Samsonovovi a Chochlakovové.

Státní zástupce se až usmál »naivnosti té vytáčky«.

— A vy myslíte, že by byl ochoten vzít ona »práva« místo hotových dvou tisíc tři set rublů?

— Určitě by byl ochoten, — ohnivě odsekl Mífa. — Prosím vás, vždyť by na tom mohl vydělat nejenom dva tisíce, nýbrž čtyři,

dokonce snad i šest! Hned by svolal své advokátky, Poláčky a židáčky, a připravili by starého nejenom o tři tisíce, ale o celou Čermašni.

Výpověď pana Mussjaloviče byla přirozeně protokolována do nejmenších podrobností. Potom pány propustili. O falešné hře v karty se téměř ani nezmínili; Nikolaj Parfenovič byl jim i tak velmi vděčen a nechtěl je znepokojovat hloupostmi, tím spíše, že to bylo všechno jen hloupá hádka v opilosti pro karty a nic víc. Což se tu málo hýřilo a což se tu natropilo málo neslušností v oné noci?... A tak oněch dvě stě rublů zůstalo pánům v kapse.

Potom zavolali dědečka Maksimova. Přišel se strachem, předstoupil drobnými krůčky, byl vyjevený a velmi smutný. Po celou dobu se tam tulil dole ke Grušeňce, seděl s ní mlčky, svažal znenadání nad ní fňukat a očička si utíral modrým kostkovaným šátečkem«, jak potom vyprávěl Michail Makarovič, — takže ho Grušeňka musela sama uklidňovat a utěšovat.

Dědeček se hned se slzami přiznal, že je vinen, protože si u Dmitrije Fjodoroviče vypůjčil »deset rublů, z nouze« a že je ochoten je vrátit... Na přímou otázku Nikolaje Parfenoviče, zda si nevšiml, kolik peněz měl Dmitrij Fjodorovič v rukou, protože mohl ze všech nejbližší vidět tyto peníze, když si od něho vypůjčoval, — Maksimov nesmírně určitě odpověděl, že Dmitrij Fjodorovič měl v rukou »dvacet tisíc, prosím.«

— A už jste někdy viděl dvacet tisíc? — zeptal se s úsměvem Nikolaj Parfenovič.

— Ovšem že, prosím, jsem viděl, prosím, jenom že ne dvacet, nýbrž sedm, když má žena zastavila moji vesničku. Ukázala mi je jenom zdálky, chtěla se pochlubit. Byl to pořádný balík, samé duhové bankovky. A Dmitrij Fjodorovič děl také samé duhové bankovky...

Dědečka propustili brzo. Posléze došla řada i na Grušeňku. Vyšetřující úředníci se zřejmě obávali dojmu, který mohl způsobiti její příchod na Dmitrije Fjodoroviče; a Nikolaj Parfenovič dokonce zakoktal několik slov domluvy, ale Mít'a místo odpovědi sklopil mlčky hlavu, dáváje tím najevo, že »ke skandálu nedorazí«.

Grušeňku přivedl sám Michail Makarovič. Vstoupila s přísným, zasmušilým a na pohled téměř klidným výrazem a tiše usedla na židli proti Nikolaji Parfenoviči, kterou jí nabídli. Byla velmi bleďá, zdálo se, že je jí zima, těsně se zahalila do svého krásného černého šátku, skutečně ji tenkrát začínalo přemáhat lehké zimničné mrazení — začátek dlouhé nemoci, která se této noci začala.

Její přísný výraz, přímý a vážný pohled a klidné způsoby učinily na všechny velmi příznivý dojem. Nikolaj Parfenovič dokonce s počátku se jí dal poněkud strhnouti. Přiznával se, když později o tom vyprávěl, že teprve v onom okamžiku pochopil, jak je ta žena krásná, kdežto dříve, i když ji vídal, vždy ji pokládal za jakousi »okresní hetéru«. — »Má způsoby, jako by byla z nejlepší společnosti,«

nadšeně se podřekl v jakési dámské společnosti. Ale jeho chvála byla vyslechnuta s největším rozhorlením a společnost ho za to nazvala »šibalem«, čím byl také velmi spokojen.

Když Grušeňka vešla do pokoje, pohlédla jaksi úkosem na Mít'u, který zase se podíval s obavou na ni, ale její pohled ho okamžitě uklidnil. Po prvních nezbytných otázkách a napomenutích se jí zeptal Nikolaj Parfenovič, trochu se zajímaje, ale zachovávaje velmi zdvořilý výraz, jaký měla poměr k rezervnímu poručíku Dmitriji Fjodoroviči Karamazovu. Na což Grušeňka odpověděla tiše a pevně:

— Byl to můj známý, jako známého přijímala jsem ho u sebe poslední měsíc.

Na další zvědavé otázky prohlásila přímo a velmi otevřeně, že ačkoliv se jí chvílemi líbil, že ho nemilovala, nýbrž že ho jen sváděla »ze své hnusné zloby«, právě tak jako onoho dědečka, viděla, že Mít'a velmi žárlil pro ni na Fjodora Pavloviče a na všechny, ale že z toho měla jenom potěšení. K Fjodoru Pavlovičovi vůbec nikdy nechtěla jíti, jenom si tak z něho tropila žerty.

— Po celý tento měsíc mně vlastně žádný z nich nezajímal; čekala jsem na jiného člověka, který se na mně provinil... jenom, myslím, — dodala, — že nemáte proč se na to ptát, a že já nemám na to odpovídat, protože to je má soukromá věc.

Nikolaj Parfenovič jí okamžitě vyhověl. Přestal ihned se dotazovat na »romantické« stránky věci a přímo přešel k vážné otázce, totiž k stále téže a nejhlavnější otázce o třech tisících. Grušeňka potvrdila,

že před měsícem Dmitrij Fjodorovič skutečně v Mokřém utratil tři tisíce rublů a ačkoliv peníze sama nepočítala, slyšela od samotného Dmitrije Fjodoroviče, že to byly tři tisíce.

— Říkal vám to o samotě, nebo v něčí přítomnosti, nebo jste jenom slyšela, jak si o tom vyprávěl s jinými ve vaší přítomnosti? — vyptával se ihned státní zástupce.

Grušeňka na to odpověděla, že to slyšela jak v přítomnosti jiných, tak když to říkal jiným v její přítomnosti, a konečně, že to slyšela i o samotě od Dmitrije Fjodoroviče.

— Slyšela jste to o samotě jednou nebo několikrát? — vyptal se opět státní zástupce, a dozvěděl se, že Grušeňka to slyšela několikrát.

Ipolit Kirilovič byl touto výpovědí velmi spokojen. Při dalších otázkách vyšlo také najevo, že Grušeňka věděla, odkud ty peníze jsou a že je Dmitrij Fjodorovič vzal Kateřině Ivanovně.

— A neslyšela jste, byť jen jedenkrát, že Dmitrij Fjodorovič před měsícem neutratil celé tři tisíce, nýbrž, že polovinu z nich uschoval?

— Ne, nikdy jsem to neslyšela, — prohlásila Grušeňka. Dále se ukázalo, že Mít'a jí naopak velmi často říkal po celý tento měsíc, že nemá ani groš.

— Stále doufal, že je dostane od svého otce, — zakončila Grušeňka.

— A neříkal nikdy ve vaší přítomnosti... nebo aspoň mimochodem, nebo v rozčilení, — zeptal se pojednou Nikolaj Parfenovič, — že má úmysl sáhnouti na život svého otce?

— Och, říkal to! — vzdechla Grušeňka.

— Jednou nebo několikrát?

— Několikrát, vždycky v rozhorlení.

— A věřila jste, že to splní?

— Ne, nikdy jsem to nevěřila! — pevně odpověděla Grušeňka, — doufala jsem v jeho šlechetnost.

— Pánové, dovolte, — vykřikl pojednou Mít'a, — dovolte, abych ve vaší přítomnosti řekl Agrafeně Aleksandrovně jenom jediné slovíčko.

— Prosím, — dovolil mu Nikolaj Parfenovič.

— Agrafeno Aleksandrovno, — povstal Mít'a se židle, — věř bohu a mně: krví zabitého svého otce nejsem vinen!

Když to Mít'a řekl, opět usedl na židli. Grušeňka vstala a zbožně se pokřižovala, dívajíc se na ikonu.

— Pochválen bud, hospodine! — řekla vroucným hlasem a ještě než usedla, obrátila se k Nikolaji Parfenoviči a dodala:

— Co teď řekl, tomu věřte! Zním ho: někdy lže pro lež nebo pro smích, nebo ze zarputilosti, ale jde-li o jeho svědomí, nikdy nemluví nepravdu. Říká čistou pravdu, věřte tomu!

— Děkuji ti, Agrafeno Aleksandrovno, dodala jsi mi odvahy! — pronesl Mít'a chvějícím se hlasem.

Když byla tázána na včerejší peníze, prohlásila, že neví, kolik jich bylo, ale že slyšela, jak mnohokrát včera říkal lidem, že přivezl tři tisíce. A pokud se týká toho, odkud peníze vzal, že jí řekl jediné, že

je »ukradl« Kateřině Ivanovně, a že mu na to odpověděla, že je neukradl, a že je třeba peníze zítra vrátit.

Na důraznou otázku státního zástupce, o jakých penězích to vlastně mluvil, zda o včerejších, či o oněch třech tisících, které zde utratil před časem, prohlásila, že mluvil o těch, které před měsícem utratil, a že tomu aspoň tak rozuměla.

Konečně propustili také Grušeňku, při čemž Nikolaj Parfenovič jí honem sdělil, že se může třeba ihned vrátit do města, a že může-li jí něčím prospět, na příklad sehnat koně nebo, na příklad, bude-li si přátí průvodce, že je ochoten...

— Uctivě vám děkuji, — poklonila se mu Grušeňka, — pojedu s tím dědečkem statkářem, odvezu ho a pak počkám dole, dovolíte-li, jak zde rozhodnete o Dmitriji Fjodorovičovi.

Odešla.

Mít'a byl klidný, dokonce vypadal velmi čile, ale jen na okamžik. Čím dále tím více se ho zmocňovala jakási podivná fysická slabost. Oči se mu zavíraly únavou.

Konečně byl výslech svědků skončen. Úředníci přistoupili k definitivní redakci protokolu. Mít'a vstal a přešel od své židle do kouta, k zácloně, převálil se na veliký kufr hostinského, přikrytý kobercem, a ihned usnul.

Zdál se mu jakýsi podivný sen, který se sem jaksi vůbec nehodil ani místem, ani časem. Jako by to bylo kdesi v stepi, tam, kde dávno před tím byl ve službě; veze ho mužík na voze blátivou cestou. Ale

Mít'ovi jako by bylo zima, je začátek listopadu, a sníh padá ve velkých, mokrých vločkách, a taje, jakmile dopadne na zemi. A mužík ho veze rychle, pobízí koně, má zrzavou dlouhou bradu, není ani příliš stár, asi tak padesát let, má na sobě šedivý muzický plášť. A hle, nedaleko je osada, je vidět zčernalé chalupy, a polovička chalup je ohořelá, do vzduchu trčí jen ohořelé trámy. A když přijíždějí do osady, vidí, že se na silnici seřadily ženy, spousta žen, celý houf, všechny jsou hubené, vyzáblé, tváře mají téměř hnědé. Zvláště tady jedna na kraji, taková kostnatá, vysoká, zdá se, asi čtyřicetiletá, ale snad jen dvacetiletá, má takovou dlouhou, hubenou tvář, a na rukou jí pláče dítě, a bezpochyby má takové vyschlé prsy, ani kapky mléka v nich. Dítě pláče, pláče, natahuje ruce, holé, se zaťatými pěstičkami, celé zmodralé zimou.

— Proč pláčou? Proč pláčou? — ptá se Mít'a, když projíždí rychle mimo ně.

— Děťátko, — odpovídá mu mužík, — děťátko pláče. — A Mít'u překvapuje, že mužík řekl »děťátko« a ne dítě. Líbilo se mu, že mužík řekl děťátko: jako by v tom bylo více lítosti.

— Ale proč pláče? — naléhá Mít'a, jako by nechápal, — proč má nahé ruce, proč ho nezavinou?

— Ale děťátko prozáblo, šatičky promrzly a nehřejou.

— Ale proč je to tak? Proč? — stále naléhá hloupý Mít'a.

— Ale mají bídu, vyhořeli, nemají chlebiček, žebrají na spálenišť.

— Ale ne, ne, — jako by stále ještě nechápal, — řekni mi: proč tu stojí vyhořelé matky, proč jsou lidé chudí, proč je to dítě tak ubohé, proč je step pustá, proč se neobjímají, nelíbají, proč nezpívají píseň radosti, proč ti lidé tak zčernali z černé bídy, proč nenakrmí děťátko?

A cítí v duši, že ač se vyptává tak nerozumně a nesmyslně, že se mu nezadržitelně chce právě tak se vyptávat a že právě tak je třeba se ptát. A ještě cítí, že se mu v srdci zvedá jaksi dojetí, jaké ještě nikdy nepocítil, že se mu chce plakat, že chce všem něco udělat takového, aby děťátko už neplakalo, aby neplakala ani černá, vyschlá matka dítěte, aby vůbec od toho okamžiku nebylo nikde slz, a aby se to učinilo ihned, ihned, bez odkladu, stůj co stůj, se vši karamazovskou zběsilostí.

— Vždyť i já jsem s tebou, teď už tě nenechám, půjdu s tebou po celý život, — zaslechl slova Grušeňky, milá, proniknutá citem a v tom se rozhořelo celé jeho srdce. Rozehnal se k jakémusi světlu a chce se mu žít a žít, jít a jít po jakési cestě k novému, zvoucímu ho světlu, honem, honem, pokud možno nejrychleji, ihned!

— Co? Kam? — vykřikuje a otevírá oči, sedá na svůj kufr, jako by se nemohl vzpamatovat ze snu, a jasně se při tom usmívá. Nad ním stojí Nikolaj Parfenovič a vyzývá ho, aby vyslechl a podepsal protokol. Mít'a se dovtípil, že spal snad hodinu nebo více, ale Nikolaje Parfenoviče neslyšel. Pojednou ho překvapilo, že se mu pod hlavou ocitl polštář, který tady dříve nebyl, když se vysílen složil na kufr.

— Kdo mi to přinesl pod hlavu polštář? — vykřikl s jakýmsi nadšeným a vděčným citem a v hlase se mu ozvaly slzy, jako by mu bylo prokázáno bůh ví jaké dobrodiní. Dobrý člověk však zůstal neznám. Snad to byl někdo ze svědků, nebo snad písař Nikolaje Parfenoviče z útrpnosti nařídil, aby mu podložili polštář pod hlavu, ale celá Mít'ova duše jako by se zachvívala slzami. Přistoupil ke stolu a prohlásil, že podepíše všechno, co budou chtít.

— Viděl jsem krásný sen, pánové, — pronesl jaksi podivně, s jakousi novou tváří, rozzářenou radostí.

IX. MÍTŮ ODVEZLI.

Když byl protokol podepsán, Nikolaj Parfenovič se slavnostně obrátil k obžalovanému a přečetl mu »nález«, který hlásal, že toho a toho roku a toho a toho dne tam a tam vyšetřující soudce toho a toho okresního soudu, vyslechnuv toho a toho (totiž Mít'ů), který je vinen z toho a z toho (vše, čím se provinil, bylo tu podrobně uvedeno), a uváživ, že obviněný, ač se nepřiznal ke zločinům, z nichž je viněn, přece nemohl nic uvést na své ospravedlnění, kdežto svědkové (ti a ti) ho úplně usvědčují, proto, řídě se takovými a takovými paragrafy trestního zákoníka a tak dále a tak dále, rozhodl: aby bylo znemožněno tomu a tomu (Mít'ovi) vyhnouti se vyšetřování a soudu, zavřítí ho do toho a toho vězení, o čemž se obviněný vyrozumívá a opis tohoto rozhodnutí je dán náměstkovi státního zástupce a tak dále a tak dále.

Krátce, Mít'ovi prohlásil, že je od tohoto okamžiku vězněm a že ho hned odvezou do města, kde bude zavřen do jakési velmi nepříjemné místnosti. Mít'a vyslechl pozorně rozhodnutí a jenom pokrčil rameny.

— No, což, pánové, neviním vás, jsem ochoten... Chápu, že vám nic jiného nezbývá.

Nikolaj Parfenovič mu měkce vyložil, že ho odveze do města policejní komisař Mavrikij Mavrikijevič, který tu náhodou právě je...

— Počkejte, — vpadl mu náhle do řeči Mít'a, obrátil se ke všem přítomným a řekl v jakémisi neudržitelném výbuchu citu, — pánové,

my všichni jsme krutí, všichni jsme vyvrhelové, všichni nutíme k pláči lidi, matky a kojence, ale ze všech — ať se to' rozhodne tady — ze všech jsem já nejničemnější zmije! Ba! Každý den svého života jsem se bil do prsou a sliboval jsem, že se napravím a každý den jsem páchal zase hanebnosti. Chápu, že na takové, jako jsem já, je třeba rány, mocné rány osudu, aby ho popadla jako do oprátky a přemohla vnější silou. Nikdy, nikdy bych se nepozvedl sám! Ale blesk udeřil. Přijímám utrpení obžaloby a své veřejné hanby, chci trpět a utrpením se očistím! Vždyť se snad přece očistím, pánové, co myslíte? Ale přece vězte naposledy: krví svého otce nejsem vinen! Přijímám trest ne proto, že jsem ho zabil, nýbrž za to, že jsem ho chtěl zabít a že snad bych ho byl skutečně zabil. Ale přece hodlám s vámi zápasit a to vám teď ohlašuji. Budu s vámi zápasit do posledního okamžení a pak ať rozhodne bůh! Sbohem, pánové, nezlobte se, že jsem při výslechu na vás křičel, och, tenkrát jsem byl ještě tak hloupý... Za minutu jsem vězněm a teď naposled, Dmitrij Karamazov ještě jako svobodný člověk, podává vám svou ruku. Louče se s vámi, loučím se s lidmi!...

Hlas se mu zachvěl; učinil pohyb, jako by byl chtěl všem podat ruku, ale Nikolaj Parfenovič, který stál ze všech nejbliže, jaksi najednou, téměř křečovitým pohybem, schoval své ruce dozadu. Mít'a si toho ihned všiml a zachvěl se. Nataženou ruku ihned spustil.

— Vyšetřování ještě není skončeno, — zašeptal Nikolaj Parfenovič, který přišel poněkud do rozpaků, — budeme pokračovat

ještě ve městě, a pokud se mne týče, přirozeně vám přeji všeho úspěchu... k vašemu ospravedlnění... Právě vás, Dmitriji Fjodoroviči, jsem byl vždy nakloněn pokládat za člověka, abych tak řekl, spíše nešťastného, než provinilého... My všichni tady, mohu-li mluvit jménem všech, my všichni tady isme ochotni uznati vás za mladého muže, který je v základě dobrák, ale, bohužel, který se dává strhávat některými vášněmi v míře poněkud přílišné...

Maličká postava Nikolaje Parfenoviče vyjadřovala ke konci této řeči všechnu úřední důstojnost. Mít'ovi pojednou napadlo, že ho ten »hošík« hned vezme pod paždí, odvede ho do jiného koutu a že tam s ním bude pokračovat v nedávné jejich rozmluvě o »holčičkách«. Ale což málo napadá myšlenek, úplně vedlejších a nehodících se k věci, někdy i zločinci, který je veden na popravu?

— Pánové, jste hodní, jste humánní, — mohu vidět ji, mohu se s ní naposled rozloučit? — zeptal se Mít'a.

— Samozřejmě, ale vzhledem k tomu, že... krátce, teď už to nejde bez přítomnosti...

— Prosím, buďte při tom!

Přivedli Grušeňku, ale loučení bylo krátké, bez mnoha slov, a Nikolaje Parfenoviče neuspokojilo. Grušeňka se hluboko poklonila Mít'ovi.

— Řekla jsem ti, že jsem tvá a budu tvá, půjdu s tebou na věky, ať tě pošlou kamkoliv. Sbohem, člověče, který jsi se bez viny zahubil!

Její rty se zachvěly, z očí jí vytryskly slzy.

— Odpusť, Grušo, odpusť mi mou lásku, odpusť, že jsem svou láskou zahubil i tebe!

Mít'a chtěl ještě cosi říci, ale pojednou umkl a odešel. Ihned ho obklopili lidé, kteří s něho nespouštěli očí. Dole u vjezdu, ke kterému včera přijel s takovým rámusem na trojce Andrejově, byly už připraveny dva vozy. Mavrikij Mavrikijevič, nízký a zavalitý člověk s houbovitou tváří, byl čímsi rozčilen, nějakou nepřístojností, která se náhle stala, zlobil se a křičel. A tak vybídl Mít'u, aby sedl do vozu, jaksi až příliš drsně. »Ten člověk, když jsem ho dříve napájel v hospodě, měl úplně jiný obličej«, pomyslně si Mít'a. když nastupoval do vozu. Se zápraží sestoupil i Trifon Borisyč.

U vrat se shlukli lidé, mužící, ženské, kočí, všichni se dívali na Mít'u.

— Bud'te s bohem, lidé boží! — vykřikl na ně pojednou s vozu Mít'a.

— I ty bud' s bohem, — ozvaly se dva tři hlasy. — Bud' s bohem i ty, Tritone Borisyči!

Ale Trifon Borisyč se ani neotočil; snad byl příliš zaměstnán. Také křičel a o něco se horlivě staral. Ukázalo se, že na druhém vozu, na kterém měli Mavrikije Mavrikijeviče provázet dva strážníci, nebylo ještě všechno v pořádku. Mužík, kterému nařídili, aby jel na druhé trojce, oblékal plášť a úporně se hádal, že nemá jeti on, nýbrž Akim. Ale Akim tu nebyl; běželi pro něho: mužík stál na svém a prosil, aby počkali.

— Vždyť ti naši lidé, Mavrikiji Mavrikijeviči, jsou nestydatí! — křičel Trifon Borisyč. — Předevčírem ti dal Akim čtvrt ruble, tys to propil a teď křičíš. Jen se divím vaši dobrotě, jakou máte, Mavrikiji Mavrikijeviči, k těm našim ničemům, jenom to vám řeknu!

— Ale proč potřebujeme druhou trojku? — chtěl se vmísit do hovoru Mít'a, — pojedme na jedné, Mavrikiji Mavrikijeviči, vždyť se ti nevzbouřím, neuteču ti, nač potřebujeme celý průvod?

— Račte, pane, se naučit, jak se se mnou mluví, nevíte-li to ještě, nejsem pro vás žádný »ty«, neračte mi tykat, a své rady si nechtě na jindy... — surově mu pojednou odsekl Mavrikij Mavrikijevič, jako by měl radost, že si mohl vylít zlost.

Mít'a umkl. Všechn se začervenal. Za okamžik mu pojednou bylo velmi zima. Déšť přestal, ale špinavé nebe bylo ještě stále zataženo mraky, ostrý vítr vál přímo do tváří.

»Nemám zimnici, či co je to se mnou«, pomyslel si Mít'a a trhl rameny. Posléze vlezl na vůz a Mavrikij Mavrikijevič usedl těžce, že široka, a jako by si toho nevšiml, silně přimáčkl Mít'u. Pravda, byl roztrpčen a velmi se mu nelíbil úkol, který byl na něho vložen.

— Sbohem, Trifone Borisyči! — vykřikl opět Mít'a a pocítil, že to nevykřikl teď dobrosrdečně, nýbrž ze zlosti, proti své vůli. Ale Trifon Borisyč stál hrdě, obě ruce měl založeny za zády, díval se přímo na Mít'u přísně a rozzlobeně, ale Mít'ovi nic neodpověděl.

— Sbohem, Dmitriji Fjodoroviči, sbohem! — ozval se pojednou hlas Kalganova, který odněkud vyskočil. Přiběhl k vozu a podal Mít'ovi ruku. Byl bez čepice. Mít'a stačil ještě mu stisknout ruku.

— Sbohem, milý hochu, nezapomenu tvou velkomyslnost! — vroucně vykřikl. Ale vůz se hnul a jejich ruce se roztrhly. Zazvonil zvoneček — Mít'u odvezli.

Ale Kalganov vběhl do síně, usedl do kouta, sklonil hlavu, přikryl rukama tvář a zaplakal, dlouho tak seděl a plakal, plakal, jako by byl ještě maličký hoch a ne už dvacetiletý mladík. Och, věřil téměř úplně v Mít'ovu nevinu!

»Jací jsou lidé, jací po tom všem mohou být lidé« nesouvisle vykřikoval v hořkém zklamání, téměř v zoufalství. Ani se mu nechtělo žít v onu chvíli. »Což to za to stojí!« vykřikoval roztrpčeně mladík.

ČÁST ČTVRTÁ

Kniha desátá.

HOŠI.

I. KOLJA KRASOTKIN.

Začátek listopadu. Bylo asi jedenáct stupňů mrazu a náledí. Na umrzlou zemi napadlo v noci trochu suchého sněhu a suchý a ostrý vítr jej zvedal a vrhal do nudných ulic našeho městečka a zvláště na tržiště. Jitro bylo kalné, ale přestal padat sníh.

Nedaleko náměstí, blízko obchodu Plotnikovova, stál neveliký, velmi čist'oučký (jak zvenčí tak uvnitř) domek vdovy po úředníku Krasotkinovi. Gubernský tajemník Krasotkin umřel již velmi dávno, již téměř před čtrnácti lety, ale jeho vdova, která je něco přes třicet a ještě velmi hezoučká, je živa a žije ve svém čist'oučkém domečku »z kapitálku«. Žije si počestně a nesměle, má něžnou povahu, ale dosti veselou.

Když jí umřel muž, bylo jí osmnáct let; žila s ním všeho všudy jen asi rok a právě mu porodila syna. Od okamžiku jeho smrti zasvětila se výchově tohoto svého sirotečka Kolji a ač ho po celých čtrnáct let šíleně milovala, zakusila s ním nesrovnatelně více utrpení, než radostí, chvěla se a strachy umírala téměř každý den, že onemocní, nastudí se, že bude příliš dovádět, vyleze na židli a spadne a tak dále. Když začal Kolja chodit do školy a potom do našeho gymnasia, začala matka se s ním všechno učit, aby mu mohla pomáhat a opakovat s ním úlohy, seznámila se s učiteli a s jejich ženami, mazlila se i s Koljovými druhy, školáky, a lichotila jim, jen, aby Koljovi dali pokoj, neposmívali se mu, nebili ho. Dosáhla toho, že se hoši skutečně začali mu pro ni vysmívat a začali ho dráždit, že je

maminčin mazlíček. Ale hoch se nedal. Byl to hoch smělý, »úžasně silný«, jak se o něm roznesla pověst a brzy také potvrdila ve třídě, byl obratný, neústupné povahy, ducha odvážného a podnikavého.

Učil se dobře a dokonce se o něm říkalo, že v aritmetice a dějepise »zkoupá« i učitele Dardanelova.

Ačkoliv však se hoch na všechny díval s vysoká, s ohnutým nosíkem, přece byl dobrým kamarádem a nevypínal se. Úctu svých spolužáků přijímal jako povinnou věc, ale choval se přátelsky. Hlavně zachovával míru, uměl se při příležitosti sám udržet na uzdě a v poměru k představeným nikdy nepřestupoval jisté poslední dovolené meze, za kterou by už jeho jednání nebylo trpěno, neboť by se změnilo v nekázeň, vzpouru, nedovolenou věc. A přece měl tisíc chutí něco vyvést při každé vhodné příležitosti, něco vyvést jako nejposlednější kluk, ale nejenom něco vyvést, nýbrž spíše udělat cosi zvláštního, překvapit všechny, ukázat, co umí, vyznamenat se. Neboť byl velmi ješitný. Dokonce i svou matku dovedl uvést v podřízený poměr a působil na ni téměř despoticky.

A matka se mu podřídila, och, už dávno se mu podřídila, jen za nic nemohla snést jednu myšlenku, že ji hoch »málo miluje«. Neustále se jí zdálo, že Kolja je k ní »necitelný«, a stávalo se, že tonouc v hysterických slzách, začínala mu vyčítat chladnost. Hoch to neměl rád a čím více od něho vyžadovala výlevy citů, tím jako naschvál se stával tvrdší. Ale nebylo to naschvál, nýbrž nevolky, — takovou už měl povahu. Matka se mýlila: svou maminku velmi

miloval, nemiloval však »telecí něžnosti«, jak se vyjadřoval svým školáckým jazykem.

Po otci zůstala skříňka, v níž bylo několik knih; Kolja rád četl a přečetl si jich už několik. Matku to netrápilo, jen se někdy divila, jak to, že hoch, místo, aby si šel hrát, celé hodiny stojí u skříně nad nějakou knížkou. A tak Kolja přečetl leccos, co by nebyl měl číst ve svém věku. Ostatně v poslední době — ačkoli hoch nepřestupoval ve svých taškařinách určitou mez — přece začínal čtveráctví, která už beze žertu poděsila jeho matku — pravda, nebyla to darebáctví nějaká nemravná, ale za to nesmírně odvážná a krkolomná.

Právě toho léta v červenci o prázdninách se stalo, že maminka se synáčkem odejela na týden na návštěvu do jiného Újezdu, asi sedmdesát verst daleko, k jedné vzdálené příbuzné, jejíž muž byl v železniční službě (byla to táž stanice, nejbližší od nás, ve které o měsíc později Ivan Fjodorovič Karamazov nastoupil cestu do Moskvy). Kolja tam začal tím, že si podrobně prohlédl železnici, naučil se železničnímu řádu, neboť se těšil, že novými poznatky se bude moci blýsknout, až se vrátí domů, před spolužáky na gymnasiu.

Ale právě v té době tam bylo náhodou ještě několik jiných hochů, s nimiž se seznámil; někteří z nich bydleli na stanici, jiní v sousedství, — a vši té drobtiny od dvanácti do patnácti let bylo asi šest nebo sedm, a dva z nich byli z našeho městečka. Hoši si spolu hráli, dováděli, a tu čtvrtého nebo pátého dne jejich návštěvy na stanici došlo mezi hloupou mládeží k úplně nemožné sázce o dva

ruble: Kolja, téměř ze všech nejmladší a proto staršími poněkud přezíraný, nabídl se snad z ješitnosti nebo z krkolomné odvahy, že v noci, až přijede jedenáctihodinový vlak, lehne si mezi koleje tváří do země a bude ležet nehybně, dokud vlak nad ním neproletí plnou parou. Pravda, **byla** vykonána předběžná zkouška, při níž se ukázalo, že je opravdu možno natáhnouti se a přitisknouti se mezi kolejemi tak, že vlak přejede a ležícího se ani netkne, ale jak při tom ležícímu asi je!

Kolja stál na svém, že si tam lehne. Nejdříve se mu smáli, říkali, že je lhář, fanfaron, ale tím více ho dráždili. A hlavní příčina byla, že patnáctiletí hoši příliš nad ním ohrnovali nos a nejdříve si s ním ani nechtěli hrát, jako s »maličkým«, což bylo nesnesitelně urážlivé. A tak tedy se hoši rozhodli, že odejdou večer asi verstu nedaleko od stanice, aby vlak, který ze stanice vyjížděl, se zatím už úplně rozejel.

Hoši vydali se na cestu. Byla bezměsíčná noc, nejen, že bylo tma, nýbrž byla úplně černá noc. V patřičnou hodinu si Kolja lehl mezi koleje. Pět ostatních hochů, kteří se vsadili, čekalo s tlčením srdce a později také se strachem a lítostí v křoví pod náspem dráhy. Posléze zahřměl v dálce vlak, který vyjel ze stanice. Ze tmy zasvítily dvě červené lampy, zahučela blížící se nestvůra.

— Uteč, uteč s kolejí! — vykřikli na Kolju z křovin hoši, umírající strachem, ale už bylo pozdě: vlak se přiřítíl a proletěl mimo ně. Hoši se vrhli ke Koljovi: ležel nepohnutě. Začali jím trhat, zdvihat. Pojednou vstal a mlčky sešel s náspu. Pak prohlásil, že ležel

schválně jako mrtvý, aby je polekal, ale ve skutečnosti opravdu byl bez sebe, jak se také později — už dlouho potom — přiznal své mamince. A tak mu už navždy zůstala sláva »zoufale odvážného«.

Domů na stanici se vrátil bledý jako plátno. Druhého dne lehce onemocněl nervosní horečkou, jinak však byl duševně úžasně veselý, šťastný a spokojený. Příhoda se neroznesla hned, nýbrž teprve v našem městě, roznesla se až do gymnasia a dozvěděl se o ní i ředitel. Ale tu si pospíšila Koljova maminka a prosila ředitele za svého synáčka a dosáhla toho, že jí pomohl prosit vážený a vlivný učitel Dardanelov a věc zůstala utajena, jako by se vůbec nebyla přihodila.

Tento Dardanelov byl člověk svobodný a ještě ne starý a byl vášnivě a už po několik let zamilován do paní Krasotkinové a už jednou, asi před rokem, odvážil se co nejuctivěji, a umíraje při tom strachem a delikátností, nabídnouti jí svou ruku; ale odmítla ho příkře, neboť pokládala by souhlas za zradu na svém hochu, byť Dardanelov podle jistých tajemných příznaků měl snad jakési právo se domnívat, že není tak docela protivný krásné, ale až příliš počestné a něžné vdovičce. Šílené darebáctví Koljovo, zdá se, prorazilo led a Dardanelovi za jeho přimluvu dostalo se pokynu, že má přece naději, ovšem vzdálenou; ale i sám Dardanelov byl fenomén čistoty a delikátnosti a proto mu to zatím stačilo, aby byl úplně šťasten. Hochu měl rád, byť pokládal za snižující, aby mu to dával najevo, a ve třídě se k němu choval přísně a hodně na něm žádal.

Ale i Kolja ho udržoval ve slušné vzdálenosti, úlohy pracoval výborně, ve třídě byl druhým žákem, s Dardanelovem mluvil suše a celá třída byla pevně přesvědčena, že Kolja je v dějepise tak silný, že by »zkoupal« samého Dardanelova. A skutečně Kolja mu dal jednou otázku, kdo založil Tróju. Dardanelov na to odpověděl jen všeobecně, mluvil o národech, jejich pohybech a stěhováních, o vzdálenosti dob, o pověstech, ale na otázku, kdo vlastně založil Tróju, tedy které osoby, odpovědět nedovedl, a o otázce prohlásil, že je prázdná a nevěcná. Hoši však zůstali přesvědčeni, že Dardanelov neví, kdo zbudoval Tróju. Kolja o založení Troje četl v dějepise Smaradgovově, který byl ve skříni s knihami po otci. Skončilo se to tím, že všichni, dokonce i hoši, se začli posléze zajímat, kdo vlastně Tróju založil, ale Krasotkin své tajemství nevyzradil a sláva jeho vědomostí mu zůstala. Po události na železnici nastala poněkud změna v Koljově poměru k matce. Když Anna Fjodorovna (paní Krasotkinová) se dozvěděla o synově skutku, div nezešílela hrůzou. Dostala tak hrozný hysterický záchvat, které trvaly s přestávkami několik dní, že vážně už polekaný Kolja jí dal čestné slovo, že už nikdy nic takového neprovede. Zapřísáhl se na kolenou před ikonou a při památce svého otce, jak tomu chtěla sama paní Krasotkinová, při čemž i »mužný« Kolja se rozplakal, jako šestiletý hoch, z přílivu »citu«, a matka i syn po celý den vrhali se druh druhu do náruče a otřásali se pláčem.

Ale druhý den se Kolja vzbudil »necitelný« jako dřív, stal se však mlčelivějším, uzavřenějším, přísnějším, zádumčivějším. Pravda, za půldruhého měsíce opět cosi vyvedl, a jeho jméno se doneslo i k našemu smírčímu soudci, ale toto darebáctví bylo už zcela jiného druhu, dokonce směšné a hloupoučké, a jak se ukázalo, nevykonal je vlastně on, nýbrž v tom byl jenom zamíchán. Ale o tom později. Matka se stále chvěla a trápila, a Dardanelov, čím se více chvěla, tím měl silnější a silnější naději.

Je třeba poznamenat, že Kolja po této stránce už Dardanelovovi rozuměl a uhádl, co chce, a přirozeně jím pro tyto »city« hluboce opovrhoval; dříve dokonce byl tak málo delikátní, že toto své opovržení pronášel i před matkou, a vzdáleně jí naznačoval, že ví, po čem Dardanelov touží. Ale po události na železnici změnil se i v tom, že si nedovoloval poznámky ani vzdálenější a o Dardanelovi v přítomnosti matčině se začal vyjadřovat uctivěji, což s nekonečnou vděčností ve svém srdci ihned pochopila citlivá Anna Fjodorovna.

Ale za to při sebe menším, sebe letmějším slovíčku o Dardanelovovi, které třeba pronesl nějaký cizí host, byl-li při tom Kolja, pojednou celá zrudla studem, jako růže. Kolja v oněch okamžicích buď se zachmuřeně díval oknem, nebo si prohlížel boty, nepotřebují-li vyleštit, nebo zuřivě volal »Perezvona«, chundelatého, dosti velkého a prašivého psa, kterého asi před měsícem pojednou někde sebral, přitáhl domů a z nějakého důvodu ho potají skrýval v pokojích, nikomu ho neukazuje ze svých druhů. Hrozně ho trápil,

učil ho všelijakým kouskům a dovednostem, ale nicméně ubohého psa si tak získal, že vyl, když Kolja nebyl doma, když odešel do školy, ale když přicházel, kňučel nadšením, skákal jako blázen, dělal panáčka, převalil se na zemi a dělal ze sebe mrtvého a tak dále, krátce, ukazoval všechny kousky, které ho Kolja naučil, nečekaje, až mu to Kolja poručí, nýbrž jenom z horoucnosti svých nadšených citů a z vděčného srdce.

Ale byl bych zapomněl připomenout, že Kolja Krasotkin byl právě týmž hochem, kterého Iljuša, hoch už čtenáři *známý*, syn vysloužilého štábního kapitána Sněgireva, bodl nožem do žebra, zastává se otce, jehož školáci dráždili přezdívkou »mycí lýko«.

II. DROBOTINA.

A tak tedy za onoho mrazivého a větrného listopadového jitra seděl náš hoch, Kolja Krasotkin, doma. Byla neděle a neměli školu. Ale už odbilo jedenáct hodin a měl někam jít, »protože měl cosi neobyčejně důležitého«, a při tom byl však v celém domě sám, přímo jako jeho ochránce, protože náhodou všichni jeho starší obyvatelé z nějakého mimořádného a neobyčejného důvodu odešli. V domě vdovy Krasotkinové přes síň od bytu, ve kterém sama bydlela, byl ještě jeden a jediný v domě byteček, sestávající ze dvou maličkých pokojíků, které měla pronajaty paní doktorová se svými dvěma malými dětmi.

Tato doktorová byla stejného věku s Annou Fjodorovnou a byla to její veliká přítelkyně; doktor už před rokem odjel kamsi nejdříve do Orenburgu a potom Taškentu a už půl roku nebylo po něm ani slechu, takže kdyby opuštěná paní doktorová neměla přátelství paní Krasotkinové, jež poněkud mírnilo její hoře, jistě by se byla z hoře utopila v slzách.

A aby se všechny útrapy osudu dovršily, téže noci ze soboty na neděli Kateřina, jediná služka paní doktorové, pojednou sdělila své paní úplně neočekávaně, že se chystá k jitru porodit dítě. Jak se stalo, že si toho před tím nikdo nevšiml, připadalo všem jako zázrak. Překvapená paní doktorová rozhodla, že dokud je čas, odveze Kateřinu k jedné porodní babičce, která byla zařízena na takové případy. Protože si své služby velmi vážila, ihned provedla svůj plán,

odvezla ji a kromě toho u ní zůstala. Nato hned po ránu bylo pojednou třeba přátelské účasti a pomoci paní Krasotkinové, která v tomto případě mohla kohosi o cosi požádati a přispěti svou přímluvou. A tak se stalo, že obě dámy byly pryč, služka paní Krasotkinové, baba Agafja, odešla do trhu, a Kolja stal se tak na chvíli ochráncem a strážcem »capartů«, totiž hošíka a holčičky paní doktore, kteří zůstali sami. Kolja se nebál hlídat dům, vždyť k tomu měl na pomoc Perezvona, jemuž nařídil, aby ležel v předsíni pod lavicí »nehnutě«, a který právě proto, po každé, když přišel Kolja, který se procházel po pokoji do předsíně, trhl hlavou a dvakrát tvrdě a nadějně udeřil ocasem o podlahu, ale běda, zvoucí hvízdnutí se neozvalo. Kolja hrozně se podíval pokaždé na nešťastného psa a pes opět ustrnul v poslušné nehybnosti.

Ale jestliže Kolju něco hnětlo, byli to jen »capartk. Na neočekávanou příhodu s Kateřinou díval se přirozeně s nejhlubším opovržením, ale osiřelé caparty měl velice rád a přinesl už jim jakousi dětskou knížku. Nast'a, starší z obou dětí, které již bylo osm let, uměla číst, a mladší capart, sedmiletý hošíček Kost'a, velmi rád poslouchal, když mu Nast'a předčítala. Přirozeně byl by Krasotkin dovedl pro ně najít zajímavější zábavu, totiž postavit je do řady a začít si s nimi hrát na vojáky, nebo hrát si s nimi v celém domě na schovávanou. Vždyť už to udělal nejednou a nestyděl se, takže se jednou také rozesla ve škole pověst, že Krasotkin doma si hraje se svými maličkými nájemníky na koně, že skáče jako příprězný kůň a

hází hlavou, ale Krasotkin toto obvinění hrdě odmítl a namítl, že hrát si na koně s třináctiletými druhy bylo by »v naší době« skutečně hanba, ale že to dělá pro »caparty«, protože je má rád a že nikdo nemá práva na něm žádat, aby kladl počet ze svých citů. Za to ho také oba caparti zbožňovali.

Ale tentokráte mu nebylo do hraní. Čekala ho jedna velmi důležitá soukromá věc, na pohled dokonce téměř tajná; zatím čas ubíhal, a Agafja, které by mohl dát opatrovat děti, stále se ještě nevracela z trhu. Už několikrát prošel síní, otevřel dveře k paní doktorové a starostlivě pohlédl na caparty, kteří, podle jeho příkazu, seděli u knížky, a pokaždé, když otevřel dveře, mlčky se na něho zubili na celé kolo, očekávající, že k nim vstoupí a udělá něco velmi krásného a zábavného. Ale Kolja byl nesmírně rozčilen a nešel k nim.

Posléze odbilo jedenáct hodin a rozhodl se pevně a definitivně, že nevrátí-li se »prokletá« Agafja do deseti minut, že odejde a nebude na ni čekat, ovšem nejprve si dá od capartů slíbit, že se nebudou v jeho nepřítomnosti bát, že nic nevyvedou a že nebudou ze strachu plakat. Při těchto myšlenkách oblékl se do svého zimního vatovaného pláštíku s kožišinovým límcem, pověsil si na ramena brašnu a bez ohledu na mnohonásobné dřívější prosby matčiny, aby si vždy, když v takovém chladnu odchází, obul kaloše, jenom se na ně s opovržením podíval, když šel předsíní, a odešel jen v botách.

Perezvon, když uviděl, že je Kolja oblečen, začal prudce bít ohonem o podlahu, nervosně trhaje celým tělem, a chtěl se dát do

žalostného vytí, ale Kolja, když viděl takovou vášnivou dychtivost svého psa, rozhodl se, že to škodí disciplíně a proto ho nejprve nechal chvíli čekat pod lavicí a teprve, když otevřel dveře, pojednou na něho hvízdal. Pes vyskočil jako blázen a nadšeně začal před ním skákat. Když prošel síní, otevřel dveře k capartům. Oba jako dříve seděli u stolku; ale už nečtli, nýbrž ohnivě se o něco hádali. Tyto děti často se spolu hádaly o různých věcech, jež den přinesl a které vzbudily jejich pozornost; Nast'a při tom jako starší vždy vítězila. Kost'a, když s ní nesouhlasil, téměř vždy šel se odvolat ke Koljovi Krasotkinovi a jak ten rozhodl, to také zůstalo absolutním rozsudkem pro obě strany. Tentokrát hádka capartů poněkud zaujala Krasotkina a zastavil se ve dveřích, aby je vyslechl. Děti uviděly, že poslouchá a proto s tím větší ohnivostí se začaly hádat.

— Nikdy, nikdy neuvěřím, — vášnivě žvatlala Nast'a, — že porodní babičky nalézají maličké děti na zahradě mezi záhonky se zelím. Teď už je zima a žádné zeleninové záhonky nejsou a proto babička nemohla přinésti Kateřině dcerku.

— Fjů! — hvízdal Kolja.

— Nebo se podívej: odněkud je přinášejí, ale jenom těm, které se vdají.

Kost'a upřeně se díval na Nast'u, hlubokomyslně poslouchal a přemítal.

— Nast'o, ty jsi husa, — posléze řekl pevně a bez rozčilení, — jak může mít Kateřina děťátko, když není vdaná?

Nast'a se strašně dopálila.

— Ty ničemu nerozumíš, — skočila mu rozčileně do řeči, — snad muže měla, ale muž teď sedí ve vězení a ona teď dostala dítě.

— Copak její muž sedí ve vězení? — vážně se zeptal důkladný Kost'a.

— Nebo víš co, — náhle mu skočila do řeči Nast'a, která úplně zapoměla a opovrhla svou první hypotesou, — muže nemá, v tom máš pravdu, ale chce se provdat, a tak začala myslet, jak by se měla provdat, a pořád myslela, pořád myslela a tak dlouho myslela, že na konec nedostala muže, ale dítě.

— Tak takhle to je? — souhlasil úplně poražený Kost'a, — vždyť jsi to dříve neřekla, tak jak jsem to mohl vědět?

— Nu, caparti, — řekl Kolja, vkročiv k nim do pokoje,

— vidím, že jste nebezpeční tvorové!

— A Perezvon je s vámi? — cenil zuby Kost'a a začal luskat prsty a volat psa.

— Caparti, mám starosti, — začal vážně Krasotkin, — a vy mi musíte pomoci: Agaf'ja si jistě zlomila nohu, že ještě nepřišla, to už je dočista jisté, nutně musím odejít. Pustíte mne, co?

Děti starostlivě na sebe pohlédly, rozzářené jejich obličejy začaly vyjadřovat nepokoj. Ostatně ještě úplně nechápaly, co od nich Krasotkin chce.

— Nevyvedete nic, když tu nebudu? Nepolezete na almaru, nezlámete si nohy? Nebudete strachem plakat?

Na tváři dětí objevil se nesmírný smutek.

— Já bych vám za to mohl ukázat takovou pěknou věc, měděné dělo, ze kterého se dá střílet opravdovým prachem.

Tváře dětí se ihned rozjasnily.

— Ukažte nám dělo, — řekl Kost'a, který jen zářil. Krasotkin sáhl do své brašny, vyndal z ní maličké bronzové dělo a postavil je na stůl.

— Tak vám to ukážu! Podívej se, je na kolečkách, — jel s hračkou po stole, — a dá se tím střílet. Nabije se brok a vystřelí se.

— A zabije to?

— Všechny to zabije, jen se to musí namířit, — Krasotkin jim vyložil, kam se musí dát prach, kam dát brok, ukázal jim dirku, kterou se rána vypaluje, a také jim řekl, že po výstřelu dělo couvne. Děti naslouchaly s nesmírným zájmem. Zvláště překvapilo jejich představivost, že dělo couvá.

— A máte prach? — zeptala se Nast'a.

— Mám.

— Ukažte nám prach, — žadonila s prosebným úsměvem.

Krasotkin opět se zabořil do brašny a vyňal z ní maličkou lahvičku, ve které skutečně bylo trošičku opravdového prachu a v kornoutku měl několik broků.

Dokonce odzátkoval lahvičku a trošku prachu nasypal si na dlaň.

— Jen, aby tu někde nebyl oheň, jinak vybuchne a všechny vyhodí do povětří, — varoval Krasotkin pro efekt.

Děti prohlížely prach se zbožnou bází, která rozkoš objevu ještě zvýšila. Ale Kost'ovi se nejvíce líbily broky.

— A broky nehoří? — zeptal se.

— Broky nehoří.

— Dejte mi trochu broků, — řekl prosebným hláskem.

— Trochu broků ti dám, vezmi si, ale neukazuj je své mamince, dokud se nevrátím, jinak si pomyslí, že je to prach, umře strachem a vám nabije.

— Maminka nás nikdy nebije, — ihned namítla Nast'a.

— Víím, řekl jsem to jen tak. A maminku nikdy nepodvádějte, ale tentokrát počkejte — až přijdu. Tak, caparti, mohu jít nebo ne? Nebudete strachem plakat, když tu nebudu?

— Budeme plakat, — chystal se Kost'a, že spustí moldánky.

— Jistě budeme plakat, — řekla přestraseným hlasem Nast'a.

— Och, děti, děti, jak jsou vaše léta nebezpečná! Co dělat, holátka, budu muset u vás zůstat bůhví jak dlouho, a čas utíká jako voda, to je hrůza!

— Naříd'te Perezvonovi, aby ze sebe dělal mrtvého, — poprosil Kost'a.

— Co se dá dělat, musíme vzít zavděk i Perezvonem. Pojd', Perezvone! — a Kolja začal psovi rozkazovat a pes ukazoval vše, co umí. Byl to chundelatý pes, veliký asi jako obyčejný hlídací pes, jakési šedé, popelavé barvy. Na pravé oko šilhal a levé ucho měl

rozříznuté. Kňučel a skákal, dělal panáčka, chodil po zadních nohou, padal na záda všemi čtyřmi vzhůru, a ležel bez hnutí jako mrtvý.

Při tomto posledním kousku otevřely se dveře a na prahu se objevila Agafja, tlustá služka paní Krasotkinové, čtyřicetiletá, doličkováná žena; vracela se z trhu s košíčkem nakoupených potravin v ruce. Zastavila se a držíc ve spuštěné levé ruce košík, dívala se na psa. Kolja, ač už se dávno nemohl Agafji dočkat, představení nepřerušil, nýbrž nechal Perezvona nějakou dobu ležet jako mrtvého, a teprve po chvíli na něho zahvízdl. Pes vyskočil a začal radostně skákat, že jeho povinnost je skončena.

— Kdo by to na psa řekl? — upřímně se divila Agafja.

— Co jsi se tak opozdila, ty ženská! — ptal se výhružně Kolja.

— Ženská! Koukněme se na něho, na skrčka!

— Skrčka?

— To se ví, že skrčka. Co je ti do toho, že jsem se opozdila? Bezpochyby to mělo svou příčinu, že jsem se opozdila, — bručela Agafja, pobíhající starostlivě kolem peci, ale nebručela hlasem uraženým nebo zlostným, nýbrž naopak velmi spokojeným, jako by byla ráda, že měla příležitost, aby trochu vyhubovala veselého mladého pána.

— Poslechni, ty lehkomyšlná babo, — začal Krasotkin, vstávaje s pohovky, — můžeš mi odpřisáhnout při všem, co je svatého na tomto světě a ještě při něčem, že budeš dávat pozor tuhle na ty caparty, než se vrátím? Musím odejít.

— Nevím, proč bych tobě měla přísahat? — zasmála se Agafja.
— Všimnu si jich i bez toho.

— Ne, musíš mi přísahat při věčné spáse své duše. Jinak neodejdu.

— Tak nechod'. Co je mi do toho; venku je mráz, sed' doma.

— Děti, — obrátil se Kolja k dětem, — tahle ženská s vámi zůstane, dokud se nevrátím já, nebo vaše maminka, protože i ta by už se měla dávno vrátit. A k tomu vám dá něco k jídlu. Dáš jim něco, Agafjo?

— Něco najdu.

— Sbohem, caparti, teď odcházím s klidným srdcem. A ty, babičko, — pokračoval polohlasem a vážně, když šel mimo Agafju, — doufám, že jim nebudeš věšet na nos ty obvyklé babské povídačky o Kateřině, z úcty k dětským letům. — Perezvone, pojď!

— Tak koukej, ať už jsi venku! — utrhla se na něho už zlostně Agafja. — Komediante! Zasloužil bys výprask za to, co říkáš, abys to věděl!

III. ŠKOLÁK.

Ale Kolja už neslyšel. Konečně mohl odejít. Když vyšel ze vrat, rozhlédl se, pokrčil rameny, řekl »mráz«, a zamířil přímo ulicí, pak zabočil do příční uličky, vedoucí na tržiště. U posledního domu před náměstím se zastavil u vrat, vyňal z kapsy píšťalku a hvízdal ze vši síly, jako by tím dával umluvené znamení. Čekal jen asi minutu a ze dveří přiběhl k němu pojednou asi jedenáctiletý hoch, s červenými tvářemi, oblečený také v teplý, čistý, skoro moderní zimník.

Byl to Smurov, který chodil ještě do přípravky, kdežto Kolja Krasotkin chodil už o dvě třídy výše. Smurov byl synem zámožného úředníka, a jak se zdá, měl zakázáno, aby se přátelil s Krasotkinem, který měl pověst nejodvážnějšího uličníka. Proto k němu přiběhl teď potají, aby doma nevěděli. Byl to jeden z těch chlapců, kteří — jak čtenář ještě nezapomněl — před dvěma měsíci házeli kamením na Iljušu, stojícího za struhou; Smurov tenkrát Aljošovi Karamazovu vyprávěl o Iljuškovi.

— Už na tebe čekám celou hodinu, Krasotkine, — začal Smurov s vyčítavým pohledem, a oba chlapci šli k náměstí.

— Zmeškal jsem, — odpověděl Krasotkin, — zdržely mne neočekávané věci. Nedostaneš nabito, že jdeš se mnou?

— Přestaň! Což myslíš, že dostávám ještě bití? Ach, Perezvon je také s tebou?

— Ano.

— Také ho tam vezmeš?

— Také.

— Ach, kdyby to byla Žučka!

— To není možné. Žučka neexistuje. Žučka zmizela ve tmách neznáma.

— Ach, proč by to nebylo možné, — zvolal Smurov a pojednou se zastavil, — vždyť Iljuša říká, že Žučka byla také tak chlupatá a také taková šedopopelavá, jako Perezvon. Nebylo by možno říci, že je to Žučka? Snad by tomu uvěřil.

— Školáku, měj v ošklivosti lež, to je za prvé! I jde-li při tom o dobrou věc, to je za druhé! Ale hlavně: doufám, žeš tam nic neřekl, že přijdu?

— Chraň pámbů, vždyť mám rozum. Ale Perezvonem ho nepotěšíš, — vzdychl Smurov. — A víš, že jeho otec, ten štábní kapitán, »mycí lýko«, nám povídal, že mu dnes přinese štěňátko, pravé medelánské, s černým nosíkem? Myslí si, že tím potěší Iljušu, ale pochybuju.

— A jak se daří Iljušovi?

— Špatně, špatně! Myslím, že má souchotiny. Sice !e úplně při smyslech, ale nějak tak divně a nepěkně dýchá. Tuhle požádal, aby s ním šli trochu na procházku. Obuli mu boty, ale nohy pod ním klesaly. »Říkal jsem ti, tatínku, — obrátil se k otci, — že mám ošklivé boty; už dříve se v nich špatně chodilo. Myslel si, že nohy pod ním klesají pro špatné boty, ale zatím to bylo slabostí. Nevydrží

ani týden. Jezdí k němu Herzenstube. Ted' jsou opět bohatí, mají mnoho peněz.

— Darebáci!

— Koho tím myslíš?— Doktoři a vůbec celá ta medicínská sebranka, a přirozeně každý zvlášť také. Neuznávám lékařství. Je to instituce úplně zbytečná. Ostatně já to všechno prozkoumám. Mě s jakými sentimentalitami jste si to začli? Vždyť, jak myslím, chodí tam celá vaše třída?

— Ale ne celá třída, tak deset nás tam chodí každý den. To nic není.

— Mně v tom překvapuje úloha Aleksěje Karamazova. Zítra nebo pozítří začnou jeho bratra soudit pro takový zločin a on má tolik času, že se může s chlapci pouštět do takových sentimentalit.

— To vůbec není žádná sentimentalita. Vždyť ty tam také jdeš, aby ses s Iljušou smířil.

— Smířil — to je směšný výraz. Ostatně nikomu nedovolím, aby rozbíral mé skutky.

— To bude mít Iljuša z tebe radost! Ani netuší, že přijdeš. Proč, proč jsi nechtěl tak dlouho přijít? — zeptal se pojednou Smurov vroucím hlasem.

— Milý hochu, to je moje věc a ne tvoje. Jdu sám od sebe, protože je to moje vůle. Vás všechny tam zatáhl Aleksěj Karamazov. V tom je tedy rozdíl. A odkud to víš? Snad se ani vůbec nejdu smiřovat. To je hloupé slovo!

— Ale Karamazov nás tam vůbec nezatáhl. Počali jsme tam chodit sami, ovšem, s počátku s Karamazovem. A nic takového, co ty říkáš, při tom nebylo, žádné hlouposti. Na před šel jeden, potom druhý. Otec z toho měl velkou radost. Víš, že i on se jistě zblázní, když mu Iljuša zemře. Vidí, že mu Iljuša zemře. A jak je rád, že jsme se s Iljušou smířili. A na tebe se Iljuša ptal, ale jinak neříkal nic. Zeptal se a umlkl. Ale jeho otec se opravdu zblázní, nebo se oběsí. Vždyť už dříve byl jako pomatený. Víš, je to šlechetný člověk a tenkrát se to stalo omylem. Všim je vinen ten otcovrah, který ho tenkrát ztloukl.

— Karamazov je mi hádankou. Mohl jsem se s ním už dávno seznámit, ale v některých případech bývám rád hrdý. MiiifTo to jsem si o něm utvořil mínění, které ještě musím jak se patří prozkoumat a vyjasnit si.

Kolja vážně umlkl; Smurov také. Smurov se díval na Kolju Krasotkina ovšem s úctou, a ani by se neodvážil se s ním rovnat. Nyní pak byl nesmírně zvědav, protože Kolja mu řekl, že jde k Iljuškovi sám od sebe. Nezbyvalo, než tušiti v tom nějakou záhadu, proč si Kolja usmyslel, že k němu půjde teď, právě dnes.

Šli po tržišti, na kterém bylo dnes spousta venkovských povozů a drůbeže. Městské prodavačky prodávaly ve svých boudách preclíky, nitě a tak dále. Takovým denním trhům říká se u nás naivně jarmarky, ale takových jarmarků je do roka spousta.

Perezvon běžel y nejlepší a nejveselejší náladě, odbíhal stále napravo a nalevo, kde bylo třeba něco očichat. Když se setkal s jinými psy, očichával se s nimi s neobyčejnou radostí podle všech psích zákonů.

— Rád si všímám realismu, Smurove, — zvolal pojednou Kolja.

— Všiml sis, jak se psi pozdravují a očichávají? Mají při tom jakýsi zákon přírody, všem psům společný.

— Ano. A nějaký směšný.

— Proč pak směšný? To není správné. V přírodě není nic směšného, ať se to člověku s jeho předsudky zdá jaké chce. Kdyby psi mohli posuzovat a kritisovat, jistě by našli právě tak mnoho (ne-li mnohem více) směšného ve společenských vztazích a poměrech velitelů, lidí; opakují: ne-li mnohem více. Opakují to proto, že jsem pevně přesvědčen, že my natropíme hloupostí daleko více. Je to výrok Rakitina, výrok znamenitý. Já jsem socialista, Smurove.

— A co je to socialista? — ptal se Smurov.

— To je, když jsou si všichni rovni, všichni mají jeden společný majetek, není manželských a náboženských svazků a všechny zákony si každý vykládá, jak chce. A tak dále. Ty jsi ještě mladý, pro tebe je to příliš brzo. — Ale je to dneska zima!

— Ano, dvanáct stupňů. Tatínek se díval před chvílí na teploměr.

— A všiml sis, Smurove, že koncem zimy, když je patnáct nebo i osmnáct stupňů mrazu, nám ani nepřipadá, že je taková zima, jako na příklad teď, na počátku zimy, když najednou udeří mráz, jako dnes,

dvanáctistupňový, a při tom je ještě málo sněhu. To je proto, že si lidé ještě na zimu nezvykli. U lidí mnoho dělá zvyk ve všem, i ve státních a politických poměrech. Zvyk je hlavní motor. — Ale podívej se, to je směšný mužík!

Kolja ukázal na vysokého mužíka s dobráckou tváří, který stál u svého vozu, a aby se zahřál, tleskal rukama, jež měl oblečeny v rukavicích. Byl v kožichu. Jeho dlouhá zrzavá brada celá zjinovatěla mrazem.

— Mužíkovi zmrzly vousy! — vykřikl hlasitě Kolja, dobíraje si mužíka, kterého právě potkali.

— Mnohým lidem zmrzly, — klidně a poučně odpověděl mužík.

— Proč si ho dobíráš? — napomenul Kolju Smurov.

— Ale to nic není, on se nerozohněvá, je hodný. Sbohem, Matvěji.

— Sbohem.

— Což jsi Matvěj?

— Ano. A tys to nevěděl?

— Nevěděl. Řekl jsem to jen tak.

— Koukněme se na něho. Chodíš do školy, což?

— Chodím.

— A dostáváš tam pořádný výprask?

— Pořádný ne, jen tak trochu.

— Bolí to?

— Jak by to nebolelo.

— Ach, to je život! — vzdychl mužík z celého srdce.

— Sbohem, Matvěji.

— Sbohem. Jsi hodný chlapec. Je to vidět. Chlapci šli dále.

— To je hodný mužík, — vysvětloval Kolja Smurovu. — S lidem si rád promluví a vždycky rád uznám jeho dobré vlastnosti.

— Proč jsi mu namluvil, že dostáváme ve škole výprask? — zeptal se ho Smurov.

— Musel jsem ho něčím potěšit.

— Jak to?

— Víš Smurove, nemám rád, když se mně někdo dvakrát ptá, 'když mi neporozumí hned napoprvé. Všelicos ani nejde vyložit. Mužík si myslí, že žáci ve škole dostávají výprask a že musí dostávat výprask. Co by to podle jeho názoru bylo za školáka, kdyby nebyl bit? A já mu mám najednou říci, že nás ve škole nebijí? Vždyť bych ho tím zarmoutil! Ale ostatně ty tomu nerozumíš. S lidem se musí umět mluvit.

— Jen, prosím tě, si nikoho nedobírej. Jinak bude zas mrzutost, jako tuhle s tou husou.

— Bojíš se?

— Nesměj se mi, Koljo; opravdu se bojím. Tatínek by se hrozně rozzlobil. Mám přísně zakázáno s tebou chodit.

— Neboj se, dnes se nic nestane. Dobrý den, Natašo, — křikl na jednu prodavačku, sedící v boudě.

— Nejsem žádná tvoje Nataša, já jsem Marja, — odpověděla křiklavě prodavačka, žena ještě daleko ne stará.

— Tak? To je správné, že jsi Marja, na shledanou.

— Ach, ty pokušiteli! Ještě ho není ani vidět, a už taky začíná.—
Nemám kdy, dnes nemám kdy, dopovíš mi to příští týden, —
zamával na ni rukama Kolja, jako by ona dotírala na něho a ne on na
ni.

— Co bych ti měla za týden povídat? Ty jsi začal a ne já, uličníku,
— rozkřikla se Maria. — Nasekat ti, to bys zasloužil! Ty jsi známý
uličník.

Mezi ostatními prodavačkami, které seděly v boudách kolem
Marie, ozval se smích, ale v tom pojednou z podloubí před obecními
krámy vyskočil pro nic za nic jakýsi podrážděný člověk, který
vypadal jako kupecký příručí, ale ne zdejší, nýbrž cizí, oblečený v
dlouhý modrý kaftan, s čepicí se štítkem na hlavě, ještě mladý, s
kaštanovými kadeřavými vlasy, a dlouhým bledým obličejem, trochu
zdřobaným po neštovicích. Byl nějak hloupě rozčilen a hned začal
Koljovi hrozit pěstí.

— Já tě znám! — zvolal podrážděně, — já tě znám!

Kolja se na něho pozorně podíval. Ale nemohl si vzpomenouti,
kde a kdy už se s tím člověkem srazil. Ostatně takových srážek na
ulicích měl už tolik, že si ani nemohl na všechny vzpomenout.

— Znáš mne? — zeptal se ironicky.

— Znáš tě, znám tě! — opakoval stále občan, jako hloupý.

— Tak tedy koukej, abys na mne nezapomněl. Nemám teď kdy,
sbohem!

— Proč vyvádíš uličnictví? — vykřikl občan. — Zase začínáš vyvádět? Já tě znám! Zase začínáš?

— Poslechni, kamaráde, do toho ti nic není, že dělám uličnictví, — namítl Kolja, který se zastavil a prohlížel si ho upřeně.

— Proč by mi do toho nic nebylo?

— Protože proto.

— A komu do toho má něco být? Komu?

— To je, kamaráde, věc Trifona Nikitiče a ne tvoje.

— Jakého Trifona Nikitiče? — zvolal občan a vyvalil na Kolju oči s blbým údivem a s neobyčejnou zvědavostí.

Kolja si ho vážně změřil pohledem.

— Byl jsi u Nanebevstoupení? — zeptal se ho pojednou přísně a důrazně.

— U jakého Nanebevstoupení? Proč bych tam chodil? Ne, nebyl jsem tam, — odpověděl občan trochu zaraženě.

— A neznáš Sabanějeva? — pokračoval Kolja ještě důrazněji a vážněji.

— Jakého Sabanějeva? Ne, neznám.

— Tak tedy — čert tě vem! — odsekl znenadání Kolja, zabočil rychle napravo a pospíchal svou cestou, jako by se mu bylo zošklivilo mluvit s takovým pitomcem, který nezná ani Sabanějeva.

— Hej, ty, počkej! Jakého Sabanějeva? — vzchopil se mladík, všechen rozčilen. — O kom to mluvil? — ptal se, obrátiv se náhle k prodavačkám a hloupě se na ně dívaje.

Ženy se daly do smíchu.

— To je povedený kluk! — prohodila jedna.

— O jakém, o jakém Sabanějevovi to mluvil? — opakoval zuřivě mladík a mával pravou rukou.

— Ale to asi mluvil o tom Sabanějevovi, co sloužil u Kuzmičevových. Ten to asi bude, — dovtípila se pojednou jedna žena. — Mladík na ni udiveně vyvalil oči.

— U Kuzmičevových? — namítla druhá žena. — Co pak je Trifon? Jmenuje se Kuzma a ne Trifon. A ten kluk ho nazval Trifonem Nikitičem. To tedy nebude Kuzmičev.

— Ale, není to ani Trifon, ani Sabanějev. Je to Čižov, — spustila pojednou třetí žena, která dosud jenom mlčky a vážně naslouchala. — Jmenuje se Aleksěj Ivanyč. Cižov, Aleksěj Ivanyč.

— To se rozumí, to jiný nebude, než Cižov, — potvrdila i čtvrtá žena. Překvapený mladík se díval s jedné na druhou.

— Ale proč se ptal, proč se propánaboha ptal, lidičky' — zvolal skoro zoufale. — »Znáš Sabanějeva?« — čert ví, co je to za toho Sabanějeva!

— Ty jsi blázen! Vždyť ti povídám, že to není Sabanějev, je to Čižov, Aleksěj Ivanyč Čižov! — vykřikla na něho důrazně jedna z prodavaček.

— Jaký Cižov? Který? Tak teda mluv, když to víš!

— Ale ten dlouhý, usmrkaný; vloni seděl na trhu.

— Ale co je mi do toho tvého Čižova, co, lidičky!

— Co pak já vím, co je ti do něho?

— Kdo ví, co spolu máte, —. vpadla do řeči druhá. — Sám to musíš vědět, když tak tady hulákáš. Přece mluvil s tebou a ne s námi, ty blázne. Či ho opravdu neznáš?

— Koho?

— Čižova.

— Ale čert vem tvého Čižova i s tebou! Namlátím mu, abyste to věděli! Dělá si ze mne blázny!

— Že namlátíš ČÍŽOVU? Nebo on tobě! Ty jsi blázen!

— Ale ČÍŽOVU ne, ČÍŽOVU ne, hloupá babo; tomu klukovi nařežu! Přiveďte mi ho sem, přiveďte! Dělal si ze mne blázny!

Ženy se chechtaly. A Kolja už si vykračoval daleko s vítězným výrazem ve tváři. Smurov šel vedle něho a ohlížel se na zástup, který povykoval daleko za nimi. Také ho to velice bavilo, ale měl stále strach, aby se s Koljou nezapletl do nějaké mrzutosti.

— Na jakého Sabanějeva jsi se ptal? — zeptal se Kolji, ač tušil odpověď.

— Což já vím jakého? Teď budu mít až do večera látku ke křiku. Rád rozhýbávám hlupáky ve všech vrstvách společnosti. Tady stojí zase jeden takový pitomec, tamhle ten mužík. Pamatuj si, že se říká, že se nenajde na světě větší hlupák nad hloupého Francouze, ale také ruská tvář se prozradí. Jen se podívej: což nemá tenhle mužík zrovna na tváři napsáno, že je hlupák, což?

— Nech ho, Koljo, raději pojďme.

— Ne, nenechám, už jsem se dostal do ráže. — Hej, nazdar, mužíku!

Ramenatý mužík s okrouhlým prostým obličejem a prošedivělou bradou krácel zrovna mimo ně, patrně již byl napilý, zvedl hlavu a podíval se na hochy.

— Nu tak teda nazdar, jestli nežertuješ, — zvolna odpověděl.

— A když žertuju? — zeptal se se smíchem Kolja.

— No, když žertuješ, tak si žertuj, pámbůh ti odpustí. Což. to není nic zlého. Žertovat se vždycky smí.

— Odpust tedy, kamaráde, opravdu jsem žertoval.

— Tak co? Odpust' ti to pámbůh.

— A ty mi odpustíš také?

— Rád ti odpustím, jen běž.

— Vida, mužík vypadá rozumně.

— Je rozumnější než ty, — znenadání odpověděl mužík právě tak vážně, jako dříve.

— To snad ne, — zarazil se Kolja.

— Ale určitě.

— Ostatně je to možné.

— Tak vidíš, kamaráde!

— Sbohem, mužíku!

— Sbohem!

— Mužici jsou různí, — vysvětloval Kolja Smurovovi po krátké pomlčce, — jak jsem mohl vědět, že padnu právě na chytrého. Jsem vždy ochoten uznat rozumnost našeho lidu.

Opodál na zvonici hlavního kostela odbilo půl dvanácté. Chlapci si pospíšili a zbývajících ještě dosti dlouhý kus cesty k bytu štábního kapitána Sněgirěva prošli rychle a téměř bez řeči. Asi dvacet kroků od domu se Kolja zastavil a nařídil Smurovovi, aby šel napřed a vyvolal mu sem Karamazova.

— Musíme se nejdříve smluvit, — prohodil k Smurovovi.

— Ale proč ho vyvolávat? — namítl Smurov. — Jen pojd' tak. Velice rád tě uvidí. Jaké pak by to bylo seznamování tady na mraze.

— Já vím dobře, proč je třeba, aby přišel sem ke mně na mráz, — odpověděl Kolja despoticky. Byla to jeho záliba jednati takto s těmi »caparty«.

Smurov tedy běžel vyplnit jeho rozkaz.

IV. ŽUCKA.

Kolja s vážným výrazem se opřel o plot a čekal, až se objeví Aljoša. Už dávno si přál setkat se s ním. Slyšel o něm mnoho od ostatních chlapců, ale kdykoli mu o něm vypravovali, vždycky se doposud tvářil, jako by se na něho díval lhostejně, s opovržením, ba i kritisoval, co mu o něm sdělovali. V duši si však velice přál, aby se s ním seznámil, neboť ve všem, co mu o Aljošovi vypravovali, bylo cosi sympatického a lákavého.

Proto tedy nynější chvíle byla pro něho důležitá.

Především bylo třeba, aby si před Aljošou nezadal, aby projevil svou samostatnost. »Jinak si snad pomyslí, že je mi třináct let, a bude mne pokládati také za takového chlapce, jako všechny ostatní. A co mám s těmi chlapci společného? Zeptám se ho na to, dohodneme-li se. Jen to je mrzuté, že jsem takový maličký. Tuzikov je mladší než já, a je o půl hlavy vyšší. Ostatně mám rozumný obličej. Nejsem hezký, vím, že mám ošklivou tvář, ale zato je v ní vidět rozum. Budu se muset také opatrně vyjadřovat; jinak ho napadne a třeba se se mnou hned začne objímat... Fuj, to by byla ostuda.«

Tak se rozčiloval Kolja, který se snažil ze všech sil dodat si pokud možno nejsamostatnějšího výrazu. Nejvíce ho trápila jeho malá postava. Ani ne tak ošklivá tvář, jako postava. Loni si udělal doma v koutku na zdi tužkou čáru, jak byl tenkrát veliký. Od té doby chodil se každé dva měsíce celý rozčilen měřit, o kolik vyrostl. Ale běda! Rostl velmi málo, což na něho časem působilo přímo zoufale.

Jeho tvář vůbec nebyla ošklivá, nýbrž naopak byla dosti hezká, bílá abledá. Šedé, malé, ale živé oči dívaly se směle a často se rozněcovaly citem. Bradu měl trochu širokou, rty malé, nepřiliš tlusté, ale značně červené; nos maličký a zřejmě ohrnutý.

»Prši mi do nosu, rozhodně mi prší do nosu«, bručel s; Kolja, když se díval do zrcadla a vždycky odcházel od zrcadla rozmrzelý.

»Snad ani nemám rozumnou tvář?« myslíval si někdy a měl i v této věci pochybnosti. Není však třeba předpokládati, že by starosti o postavu a obličej zaujímalý celou jeho duši. Naopak, ač okamžiky, jež trávil před zrcadlem, byly pro něho bolestné, přece na ně rychle zapomínal a na dlouho, »oddávaje se všecek ideám a realitě«, jak sám označoval svou činnost.

Aljoša se objevil brzo a spěšně přistoupil ke Koljovi. Kolja už na několik kroků poznal, že Aljošova tvář vyjadřuje značnou radost.

»Což mne má opravdu tak rád«, pomyslel si spokojeně Kolja.

Podotýkáme při této příležitosti, že se Aljoša nesmírně změnil od okamžiku, kdy jsme se s ním rozloučili. Shodil kutnu a nosil teď pěkně šitý kabát, měkký klobouk a krátce ostříhané vlasy. Všechno mu velice slušelo, takže opravdu vypadal jako krasavec. Jeho příjemný obličej byl vždycky veselý, ale byla to jakási tichá a pokorná veselost. Kolja byl velice překvapen, že Aljoša k němu vyšel tak, jak seděl ve světnici, bez zimníku; zřejmě tedy spěchal.

Koljovi ihned podával ruku.

— Nu, konečně přicházíte; všichni jsme na vás čekali.

— Mám příčinu, o které se ihned dovíte. Ale jsem potěšen, že se s vámi mohu seznámit. Dávno jsem vyhledával k tomu příležitost a mnoho jsem o vás slyšel, — koktal Kolja poněkud v rozpacích.

— Byli bychom se jistě beztoho seznámili. Slyšel jsem o vás mnoho. Ale sem přicházíte pozdě.

— Řekněte mi, co je tady nového.

— Iljušovi je velmi špatně, určitě umře.

— Co říkáte? Vidíte, Karamazove, že mám pravdu, že medicína je ničemnost? — ohnivě zvolal Kolja.

— Iljuša často, velmi často na vás vzpomínal, dokonce i ve spánku, v blouznění. Je vidět, že jste mu byl dříve velice drahým... než. se stala ta věc... s nožikem. Ovšem, je zde i jiná příčina... Prosím vás, to je váš pes?

— Můj, Perezvon.

— A ne Žučka? — pohlédl Aljoša smutně Koljovi do očí. ^ Žučka tedy zmizela nadobro?

— Víím, že byste všichni měli zase rádi Žučku; slyšel jsem všechno, — tajemně se usmál Kolja. — Poslyšte, Karamazove, vysvětlím vám celou tu věc, protože jsem přišel hlavně proto a dal jsem si vás vyvolat, abych vám nejprve vyložil celou tu historii, než vejdemo do domu, — začal Kolja oživeným hlasem. — Tak se podívejte, Karamazove. Na jaře Iljuška vstoupil do přípravky. Vždyť víte, co je naše příprava: jsou to malé děti, caparti. Iljušu si hned začali dobírat. Já jsem o dvě třídy výše a přirozeně se na ně dívám

jen zdálky, tak mimochodem. Vidím, že Iljuša je malý, slaboučký hošík, ale že se jim nechce poddat, pere se s nimi, je hrdý, oči se mu svítí. Mám takové rád. Spolužáci si ho však tím více dobírali.

Měl tenkrát ošklivé šaty, nohavice se mu vytahovaly a boty měl dřavé. Spolužáci se mu posmívali. Ponižovali ho. A to se mi nelíbilo. Ujal jsem se ho a klukům jsem dal co proto. Víte, Karamazove, já je biju a oni mne za to zbožňují, —' pochlubil se Kolja bez ostychu. — Vůbec mám děti rád. I teď mám doma na krku dva caparty; právě ti mne teď zdrželi. Iljušu tedy přestali ve škole bít a já jsem ho vzal pod ochranu.

»Poznal jsem, že je to hrdý kluk, opravdu hrdý; ale skončil tím, že se mi oddal přímo otrocky; plnil každý můj rozkaz, poslouchal mne jako boha, napodobil mne ve všem jako opička. V přestávkách mezi hodinami byl hned u mne a procházeli jsme se spolu. V neděli také. U nás na gymnasiu se smějí, když starší student se tak důvěrně spřátelí s malinkým, ale to je jenom předsudek. To je moje přesvědčení a bašta! Nemám pravdu? Já ho učím, vzdělávám — a řekněte mi, proč bych ho nemohl vzdělávat, když se mi chlapec líbí? Vždyť vy, Karamazove, jste se spřátelil se všemi těmi caparty, chcete tedy působit na mladé pokolení, vzdělávat je, být mu užitečným. A přiznám se, že právě ten rys vaší povahy, který jsem znal z doslechu, upoutal mne ze všeho nejvíce.

»Ale vraťme se k věci. Pozoroval jsem, že v hošíku se' vyvíjela jakási citlivost, sentimentálnost, a já, víte, jsem úhlavní nepřítel

všech telecích něžností, už od narození. A k tomu ještě mi začal odporovat. Je hrdý, ale otrocky je mi oddán, — otrocky je mi oddán, a najednou zajiskří očima a nechce mi ani dát za pravdu, vzpírá se, div že neleze na zeď. Dokazoval jsem mu různé myšlenky. Vidím že proti myšlenkám vlastně nic neměl, nýbrž jen proti mně, proti mé osobě se vzpouzel, protože jsem na jeho něžnosti odpovídal studenou lhostejností. Abych ho tedy vycvičil, stával jsem se tím lhostejnější, čím byl něžnější. Dělal jsem to naschvál, z přesvědčení. Měl jsem v úmyslu vzdělati jeho povahu, urovnati, vytvořiti člověka... nu, a potom... však tni už rozumíte.

»Pojednou pozoruju den, dva dni, tři dni, že je smutný, ale už ne pro ty něžnosti, nýbrž pro něco jiného, většího, silnějšího. Myslím si, co je to za tragedii? Vzal jsem si ho do práce a dozvěděl jsem se pěknou věc: bůhví jak se seznámil s lokajem vašeho nebožtíka otce (který byl tenkrát ještě na živu), se Smerďakovem a ten ho, blázínka, naučil hloupému žertu, hovadskému, ohavnému žertu: vzít kousek chleba, střídky, zapíchnout do něj špendlík a hodit jej nějakému hlídacímu psu, takovému, který je pořád hladový a proto hozené sousto chleba spolkne bez kousání, a pak se dívat, co z toho bude.

»A tak tedy připravili takové sousto a hodili je právě té chundelaté Žučce, k vůli níž je teď takové vzbouření; byl to jeden hlídací pes z takového domu, kde mu vůbec nedávali žrát, a proto celý den štěkal do větru. (Máte rád to hloupé štěkání, Karamazove? Já je nemohu vystát.) Pes se na sousto vrhl, spolkl je a zakňučel, otřásl se a dal se

do běhu, běží a stále běží a zmizel — tak mi to popisoval sám Iljuša. Když se mi přiznal, plakal — plakal, objímal mne, otřásal se slzami: »běží a kňučí, běží a kňučí« — jenom to stále opakuje, ten obraz ho úplně zničil. Vidím, hryže ho svědomí. Vzal jsem to na vědomí velmi vážně. Hlavně jsem tnu chtěl dát za vyučenou také za jeho předešlé činy, takže jsem užil lsti, přetvařoval jsem se, že jsem tak rozhorlen, jak jsem snad ještě nikdy nebyl: »Udělal jsi hanebný čin, jsi ničema, přirozeně to na tebe neřeknu, ale zatím s tebou přerušuji styky. Já si tu věc promyslím a vzkážu ti po Smurovu (to je týž hoch, který teď přišel se mnou a který mi byl vždy oddán), budu-li pokračovat ve stycích s tebou, nebo zřeknu-li se tě navždy jako ničemy.« Dotklo se ho to úžasně. Přiznávám se, pocítil jsem, že jsem snad jednal příliš přísně, ale co dělat, měl jsem tenkrát takový úmysl. Za den k němu posílám Smurova a vzkazuji mu, že už s ním »nemluví«, totiž tak se tomu u nás říká, když dva přátelé přerušují styky.

»Moje tajemství bylo, že jsem ho chtěl ponechat v klatbě jen několik dní a pak mu opět podat ruku, až bych uviděl pokání. Byl to můj pevný úmysl. Ale co byste myslel: »Vyříd',« — vykřikl, — »Krasotkinovi, že teď budu házet chleba se špendlíky všem psům, všem, všem!« Aha, myslím si, zrodil se v něm vzpurný duch, musíme jej vykourit, a začal jsem mu dávat najevo nejhlubší opovržení a při každém setkání jsem se buď k němu obracel zády nebo jsem se ironicky usmíval.

»A pojednou se stala ta věc, pamatujete se, s jeho otcem, »mycím lýkem«. Chápejte, že takovým způsobem byl dokonale připraven ke strašnému rozčilení. Hoši, když viděli, že jsem ho nechal, vrhli se na něho a začli ho dráždit: »Mycí lýko, mycí lýko«. A tu se začaly mezi nimi bitky, jichž strašně lituji, protože myslím, že jednou ho zbili velmi bolestně. Jednou, když žáci vycházeli ze školy, vrhl se venku na všechny; a já právě stojím asi deset kroků od něho a dívám se na něho. A na mou duši se nepamatuji, že bych se byl tenkrát smál, naopak, bylo mi ho tenkrát velmi líto, a ještě okamžik, a byl bych se vrhl ho chránit.

»Pojednou však se setkal s mým pohledem: nevím, co' se mu zdálo, ale vytrhl nožík, vrhl se na mne a bodl mne do bedra, tuhle u pravé nohy. Ani jsem se nehnul, přiznávám se, bývám někdy statečný, Karamazove, a jenom jsem se na něho požíval s opovržením, jako bych chtěl říci: »Chceš-li mne ještě bodnout za všechno mé přátelství, nuže, jsem, k tvým službám«. Ale po druhé už mne nebodl, polekal se, odhodil nůž, hlasitě zaplakal a dal se na útěk. Přirozeně jsem to nežaloval a všem jsem nařídil, aby mlčeli, aby se to neaozveaei reaitei, tase maice jsem to nereia, az Kayz se všechno zahojilo, ostatně to nebyla velká rána, jenom Škrábnutí. Pak jsem se dozvěděl, že téhož dne házel kamení a vás kousl do prstu, — nuže, chápete, v jakém byl stavu! Nu, co dělat, udělal jsem hloupost: když onemocněl, nešel jsem mu odpustit, totiž smířit se s ním, teď toho

lituji. Ale tenkrát jsem měl zvláštní záměry. Nuže, to je to celá příhoda... jenom, myslím, jsem udělal hloupost...

— Ach, jaká škoda, — vykřikl rozčilený Aljoša, — že jsem o těchto vašich vztazích nevěděl dříve, byl bych už dávno vás poprosil, abyste k němu šel se mnou. Věříte, v horečce, v nemoci, blouznil o vás. Ani jsem nevěděl, jak jste mu drahý! A opravdu jste nevypátrali onu Žučku? Otec a všichni hoši hledali ji po celém městě. Věříte, nemocný Iljuša v mé přítomnosti už třikrát opakoval otcí: »To jsem proto nemocen, tatínku, že jsem tenkrát zabil Žučku, to mne bůh potrestala; a není možno mu tu myšlenku vypudit z hlavy! A kdybyste teď tu Žučku našel a ukázal, že neumřela, nýbrž že je živa, zdá se, že by se uzdravil radostí. Všichni jsme doufali ve vás.

— Řekněte, proč jste doufali, že já najdu Žučku, totiž proč bych ji měl najít právě já? — s neobyčejnou zvědavostí se zeptal Kolja, — proč jste počítali právě se mnou a ne s jiným?

— Kolovala taková pověst, že ji hledáte a že až ji najdete, že ji přivedete. Smurov říkal něco takového. Hlavně se ho snažíme přesvědčit, že Žučka je na živu, že ji kdosi někde viděl. Hoši někde pro něho chytili živého zajíce, ale jen se na něho podíval, taktak že se usmál a poprosil, aby ho pustili do polí. Také jsme to udělali. Právě se vrátil jeho otec a přinesl mu medelanské štěně, také je někde dostal, myslel si, že tím Iljušu potěší, ale zdá se, že to dopadlo ještě hůře...

— A řekněte mi ještě, Karamazove: jaký je jeho otec?

Znám ho, ale co si vy o něm myslíte: je to blázen, šašek?

— Ach, ne, ne, na světě jsou lidé, kteří mají hluboký cit, ale jsou jaksi přiškrceni. Jejich bláznovství je něco na způsob zlostné ironie proti těm, jimž nesmějí říci do očí pravdu, pro svou dávnou, pokořující bázlivost. Věřte, Krasotkine, že takové bláznovství je někdy neobyčejně tragické. Pro něho je nyní všechno na světě soustředěno k Iljušovi, a umře-li Iljuša, buď se zblázní hořem, nebo se zabije. Jsem o tom téměř přesvědčen, dívám-li se teď na něho!

— Rozumím vám, Karamazove, vidím, že se vyznáte v lidské duši, — dodal přesvědčeně Kolja.

— Ale já, když jsem vás uviděl se psem, myslel jsem si, že jste přivedl Žučku.

— Počkejte, Karamazove, možná, že ji ještě najdeme, ale tohle — tohle je Perezvon. Pustím ho teď do pokoje a snad rozveselím Iljušu víc, než medelánským štěnětem. Počkejte, Karamazove, teď něco uvidíte. Ale, můj bože, já vás zdržuji! — výkřik! pojednou Kolja. — Jste jenom v kabátu na takovém mrazu a já vás zdržuji, vidíte, vidíte, jaký jsem egoista. Och, všichni jsme egoisté, Karamazove!

— Neobávejte se, je ovšem zima, ale já se nenastydnu. Pojd'me tedy. Ostatně: jak se jmenujete? Vím, že Kolja, ale dál?

— Nikolaj, Nikolaj Ivanov Krasotkin, nebo jak se úředně říká: syn Krasotkin, — z nějakého důvodu se Kolja zasmál, ale pojednou dodal:

— Své jméno Nikolaj přirozeně nenávidím.

— Proč?

— Je triviální, takové úřední...

— Vám je třináct let? — zeptal se Aljoša.

— Totiž čtrnáct, za dvě neděle mi bude čtrnáct, už hodně brzo.

Nejprve se vám vyzpovídám, Karamazove, z jedné slabosti, to jen tak na první seznámení, abyste rázem seznal celou mou povahu: hrozně nemám rád, když se **mne** někdo ptá, kolik je mi let, ano, a mám to více nerad, než... ostatně... na příklad se o mně říká, že jsem si před týdnem hrál na loupežníky se žáky z přípravy. Ze jsem si hrál — to je pravda, ale že jsem si hrál, abych sám sobě způsobil radost, to je rozhodně pomluva. Nemám důvodů si myslet, že se to doneslo až k vám, ale nehrál jsem pro sebe, nýbrž pro caparty, protože si beze mne nic nedovedli vymyslet — u nás vždy každou hloupost roznesou po celém městě. Je to město klepů, věřte mi.

— A i kdybyste si hrál pro své potěšení, co by na tom bylo?

— Pro sebe... Přece si nezačnete hrát na koníčky?

— Ale musíte uvažovat takhle, — usmál se Aljoša, — na příklad do divadla jezdí dospělí a v divadle se také ukazují příhody různých hrdinů, někdy také s lupiči a bitvou, — což to není totéž, ovšem svého druhu? A hraje-li si mládež na vojáky o přestávkách mezi vyučováním, nebo na lupiče, — vždyť je to také rodící se umění, rodící se potřeba umění v mladé duši, a často jsou tyto hry dokonce vytvořeny dovedněji, než divadelní představení, jenom v tom je

rozdíl, že do divadla se lidé chodí dívat na herce a zde jsou hoši sami herci. To je přirozené.

— Tak o tom soudíte? Takové je vaše přesvědčení? — podíval se na něho upřeně Kolja. — Víte, řekl jste dosti zajímavou myšlenku; až přijdu domů, začnu o tom přemýšlet. Přiznávám se, očekával jsem, že se od vás budu moci něčemu naučit. Přišel jsem se k vám učit, Karamazove, — dodal Kolja dojatě a důrazně.

— A já k vám, — usmál se Aljoša a stiskl mu ruku. Kolja byl Aljošou neobyčejně spokojen. Překvapilo ho, že se k němu chová, jako by i byli rovni, a že s ním mluví, jako s »velikým«. — Hned vám ukážu jeden kousek, Karamazove, také jakési divadelní představení, — nervosně se zasmál, — proto jsem přišel.

— Nejprve zajdeme nalevo k domácím, tam si všichni hoši nechávají kabáty, protože v pokoji je málo místa a horko...

— Och, vždyť jdu jenom na skok, budu sedět v kabátu. Perezvon zůstane v síni a umře: »Sem, Perezvone, lehni a umři« — Vidíte, umřel. Nejdříve vejdu do světnice, obhlédnu scénu, a potom, až bude třeba, hvízdnu: »Sem Perezvone!« A uvidíte, že tam hned vletí, jako by mu hořel ocas. Jenom je třeba, aby Smurov nezapomněl v onom okamžiku otevřít dveře. Však to zařídím a uvidíte kousek...

V. U ILJUŠOVY POSTÝLKY.

Ve světnici, kterou už známe a v níž bydlela rodina známého už nám vysloužilého štábního kapitána Sněgireva, bylo v této chvíli dusno a těsno, protože se tam shromáždilo množství obecnstva. Několik hochů sedělo právě u Iljuši, a ač byli všichni schopni, jako Smurov, zapřít, že je s Iljušou smířil a spřátelil Aljoša, přece tomu tak bylo. Všechno jeho umění v tomto případě záleželo v tom, že je spřátelil s Iljušou jednoho po druhém, bez »telecích něžností« a docela jaksí náhodou a nikoli úmyslně. Iljušovi pak to přineslo ohromnou úlevu v jeho utrpení.

Když uviděl téměř přátelství a účast všech hochů, kteří byli dříve jeho nepřáteli, byl velmi dojat. Jenom Krasotkin scházel a to mu leželo na srdci jako balvan. Bylo-li v hořkých vzpomínkách Iljušky cosi velmi hořkého, pak to byla právě tato epizoda s Krasotkinem, bývalým jeho jediným přítelem a ochráncem, na kterého se vrhl tenkrát s nožem. Tušil to také i velmi rozumný hošík Smurov, který první přišel se s Iljušou smířit.

Ale Krasotkin, když mu Smurov zdaleka napověděl, že Aljoša k němu chce přijít »v jedné věci«, ihned přerušil a zmařil vyjednávání a poručil Smurovovi, aby ihned sdělil »Karamazovu«, že sám ví, co má dělat, že nikoho o radu neprosí, a že půjde-li k nemocnému, ví sám, kdy tam má jít, protože má »své záměry«. Bylo to asi tak čtrnáct dní před touto nedělí. To byla příčina, proč také Aljoša k němu nešel, jak zamýšlel. Ostatně byť tedy zatím čekal, přece posílal

Smurova ke Krasotkinovi znovu a znovu. Ale pokaždé Krasotkin velmi rozhodně a příkře odřekl, a vyřídil Aljošovi, že přijede-li za ním sám, že pak nikdy k Iljušovi nepůjde. A aby už ho neotravovali.

Dokonce ani Smurov až do posledního dne nevěděl, že se Kolja rozhodl tohoto jitra navštívit Iljušu; až teprve večer Kolja, když se loučil se Smurovem, pojednou mu příkře sdělil, aby zítra ráno čekal doma, protože s ním půjde k Sněgirevovým, ale že nesmí nikomu říci o jeho návštěvě, protože chce přijít neočekávaně. Smurov poslechl.

Jeho domněnka, že Kolja přivede s sebou zmizelou Žučku, vznikla ve Smurovovi na základě Krasotkinova výroku, který kdysi lehce nahodil, že »všichni jsou oslové, nemohou-li najít psa, je-li naživu«. Když pak Smurov při vhodné příležitosti ostýchavě se zmínil o své domněnce, týkající se psa, Krasotkin se pojednou strašně rozzlobil: »Což jsem osel, abych po celém městě hledal cizí psy, mám-li svého Perezvona? Což je možné myslet, že by pes, který spolkl špendlík, zůstal na živu? To jsou telecí něžnosti, nic jiného!«

Zatím Iljuša už asi dvě neděle téměř neopouštěl svou postýlku v koutě pod ikonou. Do školy nechodil od onoho okamžiku, kdy se setkal s Aljošou a kousl ho do prstu. Ostatně téhož dne onemocněl, byť ještě asi měsíc mohl někdy jakž takž se procházet po pokoji a po síni, když zřídka kdy vstal s postýlky. Posléze ztratil úplně sílu, takže se bez pomoci otcovy nemohl ani hnout. Otec se o něho chvěl, dokonce vůbec přestal pít, téměř strachem přišel o rozum, že umře jeho hoch, a často, zvláště po tom, když hoch provedl po pokoji,

drže ho pod pažím, a když ho uložil ihned do postýlky, pojednou utekl do: síně, do tmavého koutu, opřel se čelem o stěnu a dal se do usedavého pláče, ale svůj nářek tlumil, aby Iljuška neslyšel jeho vzlykot.

Když se vrátil do pokoje, začínal pravidelně něčím rozptylovat a utěšovat svého drahého hochu. Vyprávěl mu pohádky, směšné anekdoty, nebo dělal ze sebe všelijaké směšné lidi, které potkával, také napodoboval zvířata, jak směšně kňučí nebo křičí. Ale Iljuša byl velmi, velmi nerad, když otec se opičil po jiných a dělal ze sebe šaška. Ačkoliv hoch se snažil nedáti najevo, že je mu to nepříjemné, přece s bolestí v srdci poznával, že otec je společensky ponížen a nikdy nemohl zahnat vzpomínku na »mycí lýko« a na onen »strašný den«.

Ninočka, beznohá, tichá a skromná sestra Iljušečky, také neměla ráda, když otec dělal ze sebe blázna (pokud se týká Varvary Nikolajevny, ta už dávno se odebrala do Petrohradu pokračovat v studiích), zato slabomyslná maminka se velice bavila a smála se z plna srdce, když její manžel začal něco hrát nebo provádět nějaké směšné pohyby. Jenom tím také ji bylo možno utěšit, celou ostatní dobu stále na« říkala a plakala, že všichni na ni zapomněli, že si jí nikdo nevážší, že ji každý uráží a tak dále a tak dále.

Ale v nejposlednějších dnech jako by se byla všechna změnila i ona. Často se začla dívat do koutku na Iljušu a začala se zamýšlet. Stala se daleko mlčenlivější, utichla, a když začla plakat, plakala

potichu, aby to nebylo slyšet. Štábní kapitán zpozoroval tuto změnu s trpkým překvapením. Návštěvy hochů se jí s počátku nelíbily a zlobily ji, ale posléze se jí zalíbily tak, že kdyby hoši byli přestali k nim chodit, byla by úžasně smutná. Když něco vyprávěly nebo si začínaly hrát, smála se a tleskala do dlaní. Některé k sobě volala a líbala. Zvláště si zamilovala Smurova. Pokud se týká štábního kapitána, návštěvy dětí, které přicházely obveselit Iljušu, naplnily jeho duši od samého počátku nadšenou radostí a také nadějí, že Iljuša teď přestane být smuten a že se snad proto rychleji uzdraví. Ani na okamžik až do poslední chvíle při všem svém strachu o Iljušu nepochyboval, že jeho hoch se pojednou uzdraví. Maličké hosty vítal tedy uctivě, obcházel je, snažil si je získat úsluhami, byl ochoten třeba je na sobě vozit, a dokonce skutečně je začal vozit, ale Iljušovi se tyto hry nelíbily a proto toho otec nechal. Začal pro ně kupovat dárky, perník, oříšky, vařil jim čaj, mazal housky s máslem.

Je třeba poznamenat, že po celou tu dobu měl peníze. Oněch dvě stě rublů od Kateřiny Ivanovny přijal potom na vlas tak, jak to předpověděl Aljoša. Později Kateřina Ivanovna, když se podrobněji dozvěděla o jeho poměrech a o Iljušově nemoci, navštívila jejich byt, seznámila se s celou rodinou a dokonce se jí podařilo okouzlit i slabomyslnou ženu štábního kapitána. Od těch dob její ruka nepřestala býti štědrá a sám štábní kapitán, umírající hrůzou při myšlence, že jeho hoch umře, zapomněl na svou dřívější hrdost a pokorně přijímal almužnu.

Po celou tu dobu jezdil stále a pravidelně obden k nemocnému doktor Herzenstube, byv vyzván Kateřinou Ivanovnou, ale jeho návštěvy přinášely málo užitku; jenom do nemocného cpal úžasnou spoustu léků. Ale zato toho dne, totiž oné neděle, byl u štábního kapitána ráno očekáván nový lékař, který měl přijeti z Moskvy; v Moskvě byl pokládán za znamenitost. Schválně mu dopsala do Moskvy a pozvala ho Kateřina Ivanovna za veliké peníze, — ne pro Iljušku, ale pro zcela jinou věc, o které bude mluveno níže a na svém místě, ale když už přijel, poprosila ho, aby navštívil také Iljušečku, o čemž byla štábnímu kapitánu dána dříve zpráva.

O návštěvě Kolji Krasotkina neměl kapitán ani tušení, byl už si dávno přál, aby konečně přišel ten hoch, po kterém tak mučivě toužil jeho Iljušečka. V témž okamžiku, kdy Krasotkin otevřel dveře a objevil se v pokoji, všichni, štábní kapitán a hoši, byli nakupeni u postýlky nemocného a prohlíželi právě přinesené drobounké medelánské štěně, které se teprve včera narodilo, ale už bylo asi týden objednáno štábním kapitánem, který jím chtěl rozptýliti a utěšiti Iljušečku, jenž stále byl smutný pro zmizelou a jistě již mrtvou Žučku.

Ale Iljuša, který se dozvěděl již předevečírem, že dostane darem maličkého psíka a nikoli obyčejného, nýbrž pravého medelánského (což bylo ovšem velmi důležité), byt' z jemnosti a delikátnosti dával najevo, že má z dárku radost, přece všichni, i otec i hoši, jasně viděli, že nový psík snad jenom ještě silněji vyvolal v jeho srdéčku

vzpomínku na nešťastnou Zučku, kterou utrápil. Štěně leželo a válelo se u Iljušky, který s chorobným úsměvem hladil je svou tenoučkou, bledou, vyschlou ručkou; bylo zřejmé, že se mu psík zalíbil, ale... přece to nebyla Zučka, přece to nebyla Zučka, a jak by byl úplně šťasten, kdyby zde měl jak Zučku, tak štěňátko!

— Krasotkin! — vykřikl pojednou jeden z hochů, který první uviděl vešedšího Kolju. Nastalo zřejmé vzrušení, hoši se rozestoupili a couvli k obou stranám postýlky, takže bylo vidět pojednou celého Iljušečku. Štábní kapitán dychtivě se vrhl Koljovi vstříc.

— Buďte vítán, buďte vítán... jste vzácný host! — zašeptal. — Iljuško, pan Krasotkin ráčil k tobě přijít...

Ale Krasotkin mu podal zběžně ruku a hned projevil svou neobyčejnou znalost společenských zvyklostí. Ihned a především obrátil se k ženě štábního kapitána, která seděla ve svém křesle a byla v oné chvíli hrozně nespokojena a bručela, že hoši jí zaclánějí postýlku Iljušky a nedají se jí podívat na nového psíčka; Kolja neobyčejně zdvořile šoupl pravou nožkou, načež se obrátil k Ninoče a také ji vysekl, jakožto dámě, poklonu. Tento zdvořilý čin působil na nemocnou dámu neobyčejně dobrým dojmem.

— To je hned vidět dobře vychovaného mladého člověka, — hlasitě pronesla a rozhodila rukama, — ten není, jako naši ostatní hosté. Ti přijíždějí druh na druhu.

— Jak to myslíš, maminko, druh na druhu, — zašeptal štábní kapitán sice laskavě, ale poněkud se strachuje o »maminku«.

— Ale takhle přijíždějí! V síni si jeden druhému sedne na ramena a přijede do dobře vychované rodiny jako na koni. Co pak je to nějaký host?

— Ale kdopak, maminko, tak přijel, kdo?

— Ale tenhle hoch přijel dnes na tamtom, a tamten na tomhle...

Ale Kolja už stál u Iljušovy postýlky. Nemocný zřejmě zbledl. Zvedl se na postýlce a zadíval se na Kolju nesmírné upřeně. Kolja už neviděl svého dřívějšího maličkého přítele asi dva měsíce a byl jím nesmírně překvapen: ani si nedovedl představit, že uvidí takovou vyhublou a zežloutlou tvářičku, takové oči, hořící horečným žářem a jaksi strašně zvětšené, že uvidí takové hubeňoučké ručičky. Se smutným údivem si všiml, že Iljuša tak hluboce a rychle dýchá a že se mu rty tak seschly. Přistoupil k němu, podal mu ruku a řekl v úplných rozpacích:

— Tak co, starý... jak se ti vede?

Ale hlas mu selhal, neměl dost odvahy, obličej se mu pojednou zachvěl, a cosi mu trhlo kolem rtů. Iljuša se na něho chorobně usmíval a stále ještě neměl sil, aby pronesl slovo. Kolja pojednou zvedl ruku, a neznámo proč, pohladil dlaní Iljušu po vlasech.

— To — nic — ne—ní, — zašeptal mu, — jako by ho chtěl potěšit, ale vlastně nevěděl, proč to řekl. Na chvíli opět umkl.

— Co je to, máš nové štěně? — pojednou řekl Kolja zcela tvrdým hlasem.

— A—no — odpověděl Iljuša dlouhým šeptem, ztrácejede dech.

— Má černý nos, bude to asi zlý pes, co musí být na řetěze, — vážně a pevně poznamenal Kolja, jako by o nic jiného nešlo, než o štěně a o jeho černý nos. Ale věc byla v tom, že se ještě ze všech sil snažil překonat v sobě citovost, aby se nerozplakal jako »maličký«, a stále to ještě nemohl překonat. — Až vyrostete, bude mu třeba dát řetěz, to vidím.

— Bude velikánský! — vykřikl jeden hoch ze zástupu.

— To se rozumí, je to medelánský, bude ohromný, takhle veliký, jako tele, — ozvalo se pojednou několik hlásků.

— Jako tele, jako skutečné tele, — potvrdil štábní kapitán, — schválně jsem vyhledal takového psa, úžasně zlého, také jeho rodiče jsou ohromní a strašně zlí, asi takhle velicí... Posad'te se, třeba tadyhle na Iljušovu postýlku, nebo zde na lavici, prosím pěkně, vzácný hoste, dlouho očekávaný... Ráčil jste přijít s Aleksějem Fjodorovičem?

Krasotkin usedl na postýlku k Iljuškovým nohám. Cestou si už připravil, jak by uličnický začal rozhovor, ale teď rozhodně ztratil nit.

— Ne... přišel jsem s Perezvonem... Mám teď takového psa, Perezvona. Má slovanské jméno. Čeká tam venku... hvízdnu a přiletí. Mám také psa, — obrátil se pojednou k Iljušovi. — Pamatuješ se, starý, na Zučku? — pojednou ho ohromil otázkou.

Iljušečkova tvář se zkřivila. Trpitelsky se podíval na Kolju. Aljoša, který stál u dveří, zamračil se a chtěl potají Koljovi

pokynout, aby o Žučce nezačínal mluvit, ale Kolja si toho nevšiml nebo nechtěl všimnout.

— A kde je... Zučka? — zeptal se Iljuša zlomeným hláskem.

— Kamaráde, tvá Zučka je ta tam! Zmizela ze světa tvoje Žučka!

Iljuša umkl, ale nesmírně upřeně se znovu zadíval na Kolju. Aljoša, když se setkal s Koljovým pohledem, opět na něho zakýval ze všech sil, ale Kolja znovu odvrátil oči, tvářil se, jako by si toho ani teď nebyl všiml.

— Někam se zaběhla a utekla. Jak by se neztratila po takové lahůdce, — necitelně ho zraňoval Kolja, ale zatím jako by sám začal z nějakého důvodu ztrácet dech. — Zato já mám Perezvona... Je to slovanské jméno... Přivedl jsem ti ho...

— Není třeba! — řekl pojednou Iljušečka.

— Ne, ne, musíš se na něho podívat, určitě se musíš na něho podívat. Pobavíš se. Schválně jsem ho přivedl... je takový chlupatý jako byla Žučka... Dovolíte, milostpaní, abych sem zavolał svého psa? — obrátil se pojednou k paní Sněgirevové v jakémisi už úplně nepochopitelném rozčilení.

— Není třeba, není třeba, — vykřikl Iljuša s bolestným úsilím v hlase. Výčitka mu zahořela v očích.

— Kdybyste... — seskočil pojednou štábní kapitán s truhly u stěny, na níž seděl, — kdybyste... raději jindy... — zakoktal, ale Kolja s neudržitelným chvatem pojednou křikl na Smurova:

— Smurove, otevři dveře! — Sotva Smurov otevřel, hvízdal na píšťalku. Perezvon o překot vletěl do pokoje.

— Perezvone, udělej panáčka! — vykřikl Kolja, vyskočiv, a pes se postavil na zadní nohy a vztyčil se přímo před Iljušovou postýlkou. Stalo se cosi, co nikdo neočekával: Iljuša sebou trhl a pojednou ze vši síly se sklonil, sklonil se k Perezvonovi a díval se na něho se zatajeným dechem,

— To je Zučka! — vykřikl pojednou hláskem, rozechvěným štěstím a utrpením.

— A kdo jsi myslel, že to je? — vykřikl Krasotkin zvonivým, šťastným hláskem ze vši síly, sklonil se ke psu, objal jej a zvedl k Iljušovi.

— Podívej se, starý, vidíš, šilhá a levé ucho má rozříznuté, to jsou právě ta znamení, jež jsi mi řekl. Podle těch znamení jsem ho také našel! Hned tenkrát jsem ho našel, velmi brzo. Vždyť ten pes nikomu nepatřil, nikomu! — vykládal, obraceje se rychle ke štábnímu kapitánovi, k jeho manželce, k Aljošovi, a potom zase k Iljušovi, — byl u Fedotových za humny, tam se uhnízdil, ale oni ho nekrmili, je to uprchlík, zaběhl se z vesnice... Našel jsem Zučku... Vidíš, starý, tak to tedy znamená, že tenkrát to tvé sousto nespokla. Kdyby je byla spokla, byla by určitě umřela, určitě! Tedy to ještě včas vyplivla, když je teď živa. A ty sis asi nevšiml, že to vyplivla. Vyplivla to, ale přece si poranila jazyk, proto také kňučela. Běžela a kňučela a tys myslel, že to docela spokla. Musela kňučet, protože

pes má v hubě náramně jemnou kůži... jemnější, než člověk, daleko jemnější! — vykřikoval horlivě Kolja s tváří rozpálenou a zářící nadšením.

Iljuša nemohl ani promluvit. Díval se na Kolju svýma velikýma a jaksi úžasně vyvalenýma očima, s otevřenými ústy a bledý jako plátno. A kdyby byl věděl nic netušící Krasotkin, jaký zhoubný a vražedný vliv mohla mít tato chvíle na zdraví nemocného hochy, za nic by se byl nerozhodl provést takový žert, jaký provedl. Ale v pokoji to chápal snad jen jediný Aljoša. Pokud se týká štábního kapitána, ten jako by se byl změnil v docela malinkého chlapečka.

— Zučka! Tak je to Zučka? — vykřikoval šťastným hlasem. — Iljušečko, vždyť je to Zučka, tvoje Žučka! Maminko, vždyť to je Žučka! — Div neplakal.

— A já jsem se nedovtípil! — trpce zvolal Smurov. — Podívejme se na Krasotkina! Já jsem říkal, že najde Žučku, a našel ji!

— Našel ji! — radostně se ozval ještě kdosi.

— Chlapík Krasotkin! — zazvonil třetí hlásek.

— Chlapík, chlapík! — dali se do křiku všichni hoši a začali tleskat.

— Ale počkejte, počkejte, — snažil se Krasotkin všechny překřičet, — budu vám vyprávět, jak to bylo, vtip je v tom, jak to bylo, a v ničem jiném! Já jsem ho našel, přitáhl domů, a ihned jsem ho schoval a zamkl a nikomu jsem ho neukazoval až do poslední chvíle. Jenom Smurov o něm věděl již před čtrnácti dny, ale

přesvědčil jsem ho, že je to Perezvon a nedovtípil se, a já jsem zatím naučil Žučku všemu možnému, uvidíte, uvidíte, co umí! Proto jsem psa učil, abych ti ho přivedl, starý, už učeného, vychovaného, abych mohl říci: »tady máš, starý, podívej se, jaká je teď ta tvá Žučka!« Nemáte nějaký kousíček hovězího masa? Ukáže vám hned jeden kousek, že se rozházíte smíchy, — nemáte kousíček hovězího masa?

Štábní kapitán vrhl se střemhlav přes síň do jizby domácích, 'kde se vařilo také štábněkapitánské jídlo. Kolja, aby neztrácel drahocenný čas — spěchal přímo zoufale — vykřikl na Perezvona:

— Umři!

Pes se pojednou zamotal, lehl si na záda a zůstal nepohnutě ležet všemi čtyřmi nahoru. Hoši se smáli, Iljuša se díval se svým dřívějším trpitelským úsměvem, ale nejvíce se to zalíbilo »mamince«, že Perezvon zemřel. Rozesmála se na psa a začala luskat prsty a volat:

— Perezvone, Perezvone!

Čert.

— Ani za nic se nezvedne, ani za nic, — vítězně a spravedlivě se pyšnil Kolja, — nevstane, ani kdyby křičel celý svět, ale když já křiknu, hned vyskočí: Sem, Perezvone!

Pes vyskočil a začal skákat a kňučet radostí. Štábní kapitán přiběhl s kouskem vařeného hovězího masa.

— Není horké? — chvatně a důležitě se ptal Kolja, a vzal kousek, — ne, není horké, psi nemají rádi horké maso. Dívejte se všichni, Iljuško, podívej se, podívej se, starý, proč se nedíváš? Přivedl jsem Žučku a on se nedívá!

Nový žert byl v tom, že Kolja položil nehnutě stojícímu psu s nataženým nosem svůdný kousek masa až na nos. Nešťastný pes musel stát s kouskem na nosu nepohnutě tak dlouho, jak mu pán nařídil, třeba půl hodiny. Ale Perezvona nechali stát jen malinký okamžik.

— Chytej! — vykřikl Kolja a kousek v okamžiku přeletěl s nosu do Perezvonovy tlamy. Obecenstvo přirozeně projevilo nadšený údiv.

— A což jste opravdu jenom proto, jenom proto tak dlouho nepřišel, abyste mohl nejdříve vycvičit psa? — vykřikl Aljoša s mimovolnou výčitkou.

— Právě proto, — vykřikl naivně Kolja. — Chtěl jsem ho ukázat ve všem lesku!

— Perezvone! Perezvone! — zaluskal pojednou svými hubeňoučkými prstíky Iljuša, volaje psa.

— Nenamáhej se! Ať skočí sám k tobě na postel! Sem, Perezvone! — plácl Kolja dlaní po posteli, a Perezvon vletěl k Iljušovi jako střela. Iljuša objal dychtivě jeho hlavu oběma rukama a

Perezvon mu za to honem olízal tvář. Iljušečka se k němu přitiskl, natáhl se na postýlce a ukryl přede všemi tvář do jeho chundelaté srsti.

— Bože, bože! — vykřikoval štábní kapitán. Kolja opět přisedl k Iljušovi na postel.

— Iljušo, mohu ti ukázat ještě jeden kousek. Přinesl jsem ti malé dělo. Pamatuješ se, jak jsem ti jednou vyprávěl o tom dělu a jak jsi řekl: »Ach, kdybych se na ně mohl také podívat!« Nu, a tak jsem to teď přinesl.

A Kolja chvatně vytáhl ze své brašny bronzové dělíčko. Spěchal proto, že byl teď sám velmi šťasten: jindy by počkal, až by vyprchal efekt, který způsobil Perezvon, ale teď pospíchal, zanechal vši vypočítavosti: »Jste-li tak šťastni, hle, zde je ještě štěstí!« Byl sám velmi dojat.

— Už jsem si tu věcíčku dávno vyhlédl u úředníka Morozova, — pro tebe, starý, pro tebe. Stála u něho nadarmo, dostal ji od bratra, vyměnil jsem to za knížku z otcovy skříně: »П р í б у з н ý М а х о м е д а, čili uzdravující hloupost«. Knížka už je stoletá, pikantní, vyšla v Moskvě, když ještě nebyla censura, a Morozov je milovník takových knížek. Ještě mi poděkoval...

Kolja držel v rukou dělo přede všemi, takže všichni se, mohli dívat a mít z toho rozkoš. Iljuša se pozvedl a objímaje stále ještě pravou rukou Perezvona, nadšeně si prohlížel hračku. Efekt dosáhl

vrcholu, když Kolja prohlásil, že má také prach a že je možno hned střílet, »nebude-li to znepokojoovat dámy«.

»Maminka« okamžitě poprosila, aby jí dali se na hračku lépe podívat, v čemž jí bylo okamžitě vyhověno. Bronzové dělo na kolečkách se jí strašně zalíbilo a začla jím jezdit po svých kolenou. Když se Kolja zeptal, může-li vystřelit, nadšeně souhlasila, ostatně nechápala, nač se jí ptají. Kolja ukázal prach a broky. Štábní kapitán, jako bývalý voják, vzal si sám na starost nabíjení, vsypal trochu pracím, ale požádal, aby broky nechali napodruhé.

Dělo postavili na podlahu, ústím do prázdna, strčili do pánvičky tři zrnka prachu a zapálili je sirkou. Nastal nejskvělejší výstřel. »Maminka« se nejprve polekala, ale ihned se zasmála štěstím, Hoši se dívali s tichým nadšením, ale nejvíce ze všech byl nadšen štábní kapitán, dívaje se na Iljušu. Kolja zvedl dělo a ihned je daroval Iljušovi, zároveň s broky a s prachem.

— To je pro tebe, pro tebe! Už jsem ti to dávno připravil, — opakoval v přemíře štěstí.

— Ach, dejte to mně! Dejte dělo raději mně! — začala pojednou prosit »maminka« jako maličká holčička. V její tváři se objevil bolestný nepokoj ze strachu, že jí to nedají. Kolja přišel do rozpaků. Štábní kapitán sebou nepokojně trhl,

— Maminko, maminko! — přiskočil k ní, — vždyť je dělo tvé, tvé, ale ať je má Iljuša, protože on to dostal jako dárek, ale vždyť je

to jako tvé, Iljuška ti vždycky dá si s ním pohrát, bude vaše společné, společné...

— Ne, nechci, aby bylo společné, nechci, chci, aby bylo úplně moje, ne Iljuškovo, — pokračovala »maminka«, natahujíc už moldánky.

— Maminko, vezmi si to, podívej se, vezmi si to! — vykřikl pojednou Iljuša. — Krasotkine, mohu to dělo dát mamince? — obrátil se pojednou prosebně ke Krasotkinovi, jako by se bál, aby se dárce neurazil, že dává jeho dárek jinému.

— Samozřejmě! — ihned souhlasil Krasotkin, vzal dělo Iljušovi z rukou a sám je odevzdal s velmi zdvořilou poklonou »mamince«. Ta se až rozplakala dojetím.

— Iljuško, milý, tady je vidět, kdo svou maminku miluje!

— vykřikla s dojetím a ihned zase začla jezdit s dělem na svých kolenou.

— Maminko, dej, políbím ti ruku, — přiskočil k ní manžel a ihned vyplnil, co sliboval.

— A kdo je ještě velmi milý mladý člověk, je tenhle hodný hoch! — řekla vděčně dáma, ukazujíc na Krasotkina.

— Budu ti nosit, Iljušo, prachu, kolik budeš chtít. Děláme si teď prach sami. Borovikov se dozvěděl recept: dvacetčtyři částí ledku, deset síry a šest březového uhlí, všechno se tluče dohromady, přileje voda, rozmísí se na kaši a protře bubnovou kozí — a to je prach.

— Mně už říkal Smurov o vašem prachu, ale tatínek říká, že to není pravý prach, — řekl Iljuša.

— Jak to, že není pravý? — zrudl Kolja, — vždyť hoří. Nevím ostatně...

— Ale ne, já nic, — ozval se štábní kapitán provinile. — Pravda, říkal jsem, že opravdový prach se vyrábí jinak, ale to nic neznamená, vždyť je jej možno dělati tak.

— Nevím, vy to víte lépe. Zapálili jsme jej v kamenem kelímku od pomády a hořel znamenitě, všechen shořel, zbylo jen trochu sazí. A to byla jen kaše, ale kdyby se protřela kozí... Ostatně znáte to lépe, nevím... Bulkinovi otec nasekal pro ten prach, slyšel jsi? — obrátil se pojednou k Iljušovi.

— Ano, — odpověděl Iljuša. Naslouchal Koljovi s nekonečným zájmem a rozkoší.

— Nadělali jsme celou láhev prachu a on ji měl schovanou pod postelí. Otec to uviděl. Řekl, že by to mohlo explodovat a hned mu nasekal. Chtěl jít do gymnasia na mne žalovat. Ted ho se mnou nepouští, teď se mnou nikdo nesmí chodit. Ani Smurov nesmí, všude jsem se proslavil, — říkají všichni, že jsem všeho schopen, — opovržlivě se usmál Kolja. — To se všechno začalo tou železnicí.

— Ach, slyšeli jsme o tom vašem kousku! — vykřikl štábní kapitán. — Jak jste to tam mohl vydržet na kolejích? A skutečně jste se ani trochu nepolekal, když jste ležel pod vlakem? Bylo to hrozné, což?

Štábní kapitán si velice Kolju předcházel.

— Nic zvláštního! — odpověděl nedbale Kolja. — Mou reputaci zde nejvíce ze všeho pokazila ta prokletá husa, — obrátil se opět k Iljušovi. Ačkoli se snažil při vyprávění dosíci nedbalého tónu, přece se ještě nemohl ovládati a stále vybočoval z kolejí.

— Ach, i o huse jsem slyšel! — zasmál se Iljuša, celý záře; — vypravovali mi to, ale nerozuměl jsem, opravdu tě soudili, u soudu?

— Vždyť to je nejpitomější věc, úplně malicherná, ze které podle zvyku udělali u nás slona, v začal výbojně Kolja. — Tak jsem šel jednou tady po náměstí a v tom tam právě přihnali husy. Zastavím se a dívám se na husy. Pojednou jeden zdejší mladík, Višňakov, teď slouží u Plotnikovových jako poslíček, dívá se na mne a říká: »Proč se díváš na husy?« — Pohlédnu na něho: takový hloupý, kulatý obličej, je mu asi dvacet let, víte, nikdy neopovrhuju prostým lidem. Rád s lidem... Jsme pozadu za lidem, to je axióma — myslím, že se ráčíte smát, Karamazove?

— Ne, uchovej bůh, napjatě vás poslouchám, — pronesl Aljoša s nejdobromyslnější tváří, takže i podezíravý Kolja s[hned zase dodal odvahy.

— Má teorie, Karamazove, je jasná a prostá, — počal opět s radostným spěchem. — Věřím v lid a vždy jsem hotov mu dát, což jeho jest, ale ani trochu se s ním nemazlím, to je sine qua non... Ano, vždyť chci mluvit o huse. Tak se tedy obracím k tomu hlupáku a odpovídám mu:

»Ale tak si myslím, o čem ta husa asi přemýšlí ?« — Dívá se na mne nesmírně hloupě.

»A o čem přemýšlí husa?« — zeptal se.

»Vidiš, tady stojí vůz s ovsem. Z pytle se trousí oves a husa protáhla krk právě pod kolem a žere zrní, vidíš?«

»Na mou duši, vidím to«, říká.

»Tak teda vidíš,« říkám, »kdyby teď někdo ten vůz trošičku postrčil, přejede kolo huse krk nebo ne?«

»Určitě přejede, máš pravdu.« — a zubí se na celé kolo, celý zrovna hoří.»Tak tedy pojďme,« říkám, »chlapče, zkusme to.«

»Zkusme to,« souhlasil. Nepotřebovali isme na to mnoho času: postavil se nepozorovaně k uzdě a já jsem se postavil stranou, aby husa neutekla: ale ani jsem ji nemusel držet: husa sama vytáhla krk na oves, pod vůz, těsně pod kolo. Pokynul jsem mladíkovi, on trhl a — krak, kolo přejelo huse krk. Ale na neštěstí nás právě v tom okamžiku uviděli všichni mužáci a všichni zařvali:

»Tos udělal schválně!«

»Ne, neudělal jsem to schválně!«

»Ne, udělals to schválně!« a řvou: »K soudci!« Popadli také mne:

»Tys tady byl také, pomáhal jsi mu, zná tě celý trh!« — a skutečně mne, nevím proč, zná celý trh, — dodal samolibě Kolja. — Táhneme tedy všichni k smírcímu soudci, nesou také husu. Vidím, že můj mladík dostal strach a dal se do breku, opravdu brečí jak baba. A obchodník s husami křičí:

»Takovým způsobem by bylo možné zabít hus, kolik by kdo chtěl!« Přirozeně byli na to svědci. Smírčí soudce to ukončil rázem: za husu dá mladík obchodníkovi rubl a husu ať si mladík vezme. A ještě ho napomenul, aby si příště takové žerty za nic nedovoloval. Ale mladík pořád brečí, jak baba:

»To jsem já neudělal,« říká, »to on mne navedl« — a ukazuje na mne. Odpovídám docela chladnokrevně, že jsem ho vůbec nenavedl, že jsem jenom vyslovil základní myšlenku a mluvil jsem jenom o projektu. Smírčí soudce Nefedov se usmál, ale hned se na sebe rozzlobil za to, že se usmál:

»Hned to na vás řeknu vašemu ředitelství, abyste se do takových projektů už nikdy nepouštěl, co byste zatím měl sedět u knih a učit se úlohy«. Ředitelství to neudal, to byl žert, ale věc se skutečně rozhlásila a dostala se až k našemu ředitelství — u nás mají dlouhé uši. Zvláště se dal do křiku klasický filolog Kolbasnikov, ale Dardanelov opět mne hájil. Kolbasnikov je teď na nás všechny zlý jako čert. Už jsi slyšel, Iljušo, že se oženil, dostal od Michajlovových věna tisíc rublů a nevěsta je trdlo první třídy a posledního druhu. Ve třetí třídě hned na něj udělali epigram:

To vám je pro terciány překvapení, že se trhan Kolbasnikov žení.

Pak ta básnička pokračuje velmi žertovně, někdy ti to přinesu... Proti Dardanelovovi nemohu mít nic. Je to člověk, který má vědomosti. Takových si vážím a ne proto, že mne hájil...

— Ale vždyť jsi ho uvedl do rozpaků otázkou, kdo založil Tróju!
— namítl pojednou Smurov, který byl v tom okamžiku na Krasotkina hrdý. Velice se mu zalíbilo vyprávění o huse.

— Opravdu jste ho přivedl do rozpaků? — lichotil se štábní kapitán; — tím, kdo založil Tróju? Už jsme slyšeli, že jste ho přivedl do rozpaků. Iljušečka mi to tenkrát hned vyprávěl...

— On, tatínku, všechno ví, ze všech všechno ví nejlépe! — vpadl do řeči také Iljuška, — on se jen tak přetvařuje... že je takový, ale ve škole je nejlepší žák ve všech předmětech...

Iljuša s nekonečným štěstím se díval na Kolju.

— Ale o té Troje to jsou hlouposti. Sám pokládám tu otázku za hloupou, — se vznešenou skromností namítl Kolja. Už se mu podařilo úplně se dostat do kolejí, byť ostatně nebyl ještě zcela kliden: cítil, že byl silně rozčilen a že na příklad příběh o huse vyprávěl příliš otevřeně, a při tom Aljoša mlčel po celou dobu vyprávění a byl vážný a to samolibého chlapce začalo už poněkud mrzet, neboť si myslel: »Snad mlčí proto, že mnou opovrhne, že si myslí, že se snažím o jeho pochvalu. Kdyby se opovážil si to myslet, pak bych...«

— Pokládám tu otázku rozhodně za malichernou, — dodal ještě jednou pohrdavě.

— A já vím, kdo založil Tróju, — řekl pojednou zcela neočekávaně jeden hoch, který dosud ještě téměř nic neřekl, mlčelivý a zřejmě ostýchavý, velmi hezoučkový, asi jedenáctiletý, jménem

Kartašov. Seděl až u dveří. Kolja se na něho podíval s údivem a vážně. Šlo o to, že otázka, kdo založil Tróju, změnila se ve všech třídách v tajemství, jež bylo možno proniknouti jenom tím, že by se někomu podařilo nahlédnouti do dějepisu Smaragdová. Ale Smaragdová nikdo neměl, než Kolja.

A tu se stalo, že jednou Kartašov potají, když se Kolja nedíval, honem rozevřel Smaragdová, ležícího mezi ostatními Koljovými knihami a náhodou padl právě na to místo, kde se mluvilo o zakladatelích Troje. Stalo se to už dosti dávno, ale Kartašov byl stále jaksí na rozpacích a neodvažoval se veřejně se přiznat, že i on ví, kdo založil Tróju, obávaje se, aby z toho něco nebylo a aby ho za to Kolja nějak nepřivedl do rozpaků. A teď se pojednou z nějakého důvodu neudržel a řekl to. Už dávno se mu chtělo to říci.

— Nu, a kdo ji založil? — obrátil se k němu hrdě a s vysoká Kolja, který už mu na tváři poznal, že to skutečně ví, a proto se ihned přichystal ke všem dalším důsledkům. V náladě celé společnosti nastala, jak se říká, disonance.

— Tróju založil Teukros, Dardanos, Illius a Tros, — odříkal chlapec a ihned všecek zrudl, tak zrudl, že bylo líto se na něho podívat. Ale všichni hoši se na něho upřeně zadívali, dívali se na něho celou minutu, a potom všechny upřené pohledy se pojednou obrátily na Kolju. Kolja s pohrdavou chladnokrevností stále ještě přeměřoval pohledem drzého hochy:

— Co tím myslíš, že ji založili ?— uznal posléze za hodno říci, — a co to vůbec znamená založiti město nebo stát? Co udělali: přišli a každý položil cihlu, což?

Ozval se smích. Provinilý hoch zrudl ještě více. Mlče! a div se nedal do pláče. Kolja ho potrápil ještě chvíli.

— Aby bylo možno mluvit o takových historických událostech, jako je založení říše, je třeba především vědět, co to znamená, — ostře a poučeně odsekl. — Ostatně nepřikládám všem těm babským povídkám váhy, a vůbec si příliš nevážím všeobecného dějepisu, — dodal pojednou nedbale, obraceje se už ke všem.

— Jak, všeobecného dějepisu? — zeptal se s jakýmsi náhlým úlekem štábní kapitán.

— Ano, všeobecného dějepisu. Je to jenom výklad o řadě lidských hloupostí a nic víc. Vážím si jenom matematiky a přírodních věd, — prohodil Kolja a letmo se podíval na Aljošu: jenom jeho názoru se obával. Ale Aljoša stále mlčel a byl vážný jako dříve. Kdyby byl teď Aljoša cosi řekl, bylo by zůstalo při tom, ale Aljoša mlčel a »jeho mlčení mohlo být opovržením a Kolja se rozkurážil už docela.

— Nebo ta naše klasická filologie: to je bláznovství a nic víc... Myslím, že opět se mnou nesouhlasíte, Karamazove?

— Nesouhlasím, — zdrželivě se usmál Aljoša.

— Klasické jazyky, chcete-li vědět můj názor o nich, je jenom policejní prostředek, jenom proto je zavedli do škol, — začal se Kolja znenáhla opět rozčilovati, — jsou zavedeny jenom proto, že

jsou nudné a že otupují schopnosti. Ve škole to bylo nudné i dříve, tedy jak to udělat, aby byla nuda ještě větší? Ve škole se učilo nesmyslům, tak jak to udělat, aby to bylo ještě nesmyslnější? A tak byla vymyšlena klasická filologie. To je celé moje mínění o ní, a doufám, že je nikdy nezměním, — příkře dokončil Kolja.

Na obou jeho tvářích vyrazila rudá skvrna ruměnce.— To je pravda, — zvučným a přesvědčeným hlasem souhlasil pojednou Smurov, který pozorně poslouchal.

— A při tom je v latině první! — pojednou opět vykřikl jeden hoch z hloučku.

— Ano, tatínku, takhle mluví a při tom je ve třídě v latině nejlepší, — ozval se také Iljuša.

— A co na tom? — pokládal za nutné Kolja se bránit, ač mu také pochvala byla velice příjemná. — Latinu dřu, protože je to třeba, protože jsem slíbil matce, že vystuduji, a podle mého názoru, když se do něčeho dám, musím už to udělat dobře, ale z duše hluboce opovrhují klasickou filologií a vší tou ničemností... Nesouhlasíte se mnou, Karamazove?

— Ale proč »ničemností«? — usmál se opět Aljoša.

— Ale promiňte, vždyť všichni klasikové jsou přeloženi do všech jazyků a tak tedy latiny není třeba vůbec pro poznání klasiků, nýbrž jenom jako policejní prostředek a k otupování schopností. A jak by to potom nebyla ničemnost?

— Kdo vás to všechno naučil? — vykřikl posléze Aljoša v údivu.

— Předně mne to nemusel nikdo učit, protože mám sám tolik rozumu, a za druhé vězte, že právě totéž, co jsem vám vyložil o překladech klasiků, mluvil veřejně ve třetí třídě sám profesor Kolbasnikov...

— Přijel doktor! — vykřikla pojednou Ninočka, která po celou dobu mlčela.

Skutečně, k domovním vratům přijel kočár, patřící paní Chochlakovové. Štábní kapitán, který celé ráno čekal lékaře, střemhlav se vrhl k vratům, aby ho přivítal. »Maminka« se vzpřímila a tvářila se vážně. Aljoša přistoupil k Iljušovi a začal mu rovnati polštář. Ninočka ve svém křesle netrpělivě pozorovala, jak upravuje postýlku. Hoši se začali spěšně loučit, někteří z nich slíbili, že přijdou večer.

Kolja zavolal Perezvona, který hned seskočil s postele.

— Neodejdu, neodejdu! — řekl Kolja honem Iljušovi, — počkám v síni, a zase se vrátím, až odjede lékař, přijdu s Perezvonem.

Ale do místnosti už vstupoval doktor — *vážná*, postava v medvědíh kožichu, s dlouhými tmavými licousy a se zářivě vyholenou bradou. Když přestoupil práh, pojednou se zarazil, jako by zabloudil: zdálo se mu, že vstoupil jinam:

— Co to je? Kde to jsem? — zabručel, neshodiv s ramen kožich a nesejmuv kožišinou čepici s kožišinovým štítkem. Zástup lidí, chudoba světnice, prádlo, rozvěšené v koutě na provázku, — všechno ho popletlo. Štábní kapitán poklonil se před ním až k zemi.

— Ano, tady je to, tady je to, — koktal ostýchavě, — ráčíte být na pravém místě, u mně, ke mně jste ráčil...

— Sně—gi—rev? — pronesl vážně a hlasitě lékař. — Pan Sněgirev — to jste vy?

— Ano, prosím.

— Ach!

Lékař znovu opovržlivě se rozhlédl po pokoji a shodil se sebe kožich. Všem zasvítíl do očí veliký řád na jeho krku. Štábní kapitán zachytil kožich v letu a lékař sňal čepici.

— A kde máme pacienta? — zeptal se hlasitě a důrazně.

VI. RANNÝ ROZVOJ.

— Co myslíte, že mu řekne ten doktor? — rychle podotkl Kolja,
— jaký je to hnusný obličej, že? Nemohu vystát lékařství.

— Iljuša umře. Zdá se mi, že už je to jisté, — smutně odpověděl Aljoša.

— Darebáci! Lékařství je darebáctví! Ale jsem rád, že jsem vás poznal, Karamazove. Chtěl jsem vás poznat dávno. Jenom škoda, že jsme se setkali v tak smutné chvíli...

Koljovi se velmi chtělo říci ještě něco vroucnějšího, ještě srdečnějšího, ale jako by ho cosi zdržovalo. Aljoša si toho všiml, usmál se a stiskl mu ruku.

— Už dávno jsem si vás naučil vážit jako vzácnou osobnost, — zakoktal opět Kolja, který se začal plést. — Slyšel jsem, že jste mystik a že jste byl v klášteře. Víím, že jste mystik, ale... to mne zarazilo. Styk se skutečností vás vyléčí... Povahám, jako jste vy, nikdy se jinak nevede.

— Čemu říkáte mystik? Z čeho se mám vyléčit? — poněkud se podivil Aljoša.

— Nu, bůh a tak dále.

— Co, což vy nevěříte v boha?

— Naopak, proti bohu nic nemám, ovšem, bůh je jenom hypotéza... ale... přiznávám se, že je potřebný k udržení pořádku, k udržení světového pořádku a tak dále... a kdyby neexistoval, bylo by nutno si ho vymyslet, — dodal Kolja, začínaje se červenat. Pojednou

si představil, že si Aljoša hned pomyslí, že se chce chlubit svým věděním a ukázat, že už je »veliký«. — »Vůbec nechci se před ním chlubit svými vědomostmi«, pomyslel si s nelibostí Kolja. A pojednou dostal velikou zlost.

— Přiznám se, nemohu vystát hádky o těch věcech, — odsekl, — vždyť je možno i bez víry v boha milovat lidstvo, co myslíte? Voltaire přece nevěřil v boha a lidstvo miloval. (»Zase, zase!« — pomyslel si v duchu.)

— Voltaire v boha věřil, ale zdá se, málo, a zdá se také, že málo miloval lidstvo, — tiše, zdrželivý a úplně přirozeně pronesl Aljoša, jako by rozmlouval s mužem, který se mu rovná lety, nebo dokonce s člověkem ještě starším. Kolju zvláště překvapila jakási nejistota Aljošova v názoru na Voltaira a že jako by právě jemu, malému Koljovi, dal tuto otázku, aby ji rozhodl.

— A což jste četl Voltaira? — poznamenal Aljoša.

— Ne, vlastně jsem ho nečetl... Ostatně jsem četl C a n d i d a v ruském překlade... ve starém, zmrzačeném, směšném překlade... (»Zase, zase!«)

— A rozuměl jste tomu?

— Ovšem, všemu... totiž... proč myslíte, že bych tomu nerozuměl? Je tam ovšem mnoho neslušností, ale dovedu pochopit, že je to román filosofický a že je napsán, aby byla provedena idea... — už se úplně Kolja popletl. — Jsem socialista, Karamazove, jsem nenapravitelný socialista, — pojednou dodal pro nic za nic.

— Socialista? — zasmál se Aljoša, — jak jste se k tomu dostal? Vždyť je vám, myslím, teprve třináct let?

Kolja dostal ránu.

— Předně mi není třináct, nýbrž čtrnáct, za čtrnáct dní mi bude čtrnáct, — vybuchl, — a za druhé vůbec nechápu, co s tím má co dělat můj věk? Přece jde o to, jaké mám přesvědčení, a ne, kolik je mi let; či ne?

— Až budete starším, poznáte sám, jaký vliv má věk na přesvědčení. Také se mi zdálo, že neříkáte svá slova, — skromně a klidně odpověděl Aljoša, ale Kolja mu ohnivě skočil do řeči:

— Prosím vás, vy chcete poslušenství a mystiku. A přece nepopřete, že křesťanství pomohlo jenom bohatým a mocným, aby udrželi nižší třídy v otroctví. Či ne?

— Ach, vím, kde jste to vyčetl, určitě vás to někdo naučil! — vykřikl Aljoša.

— Prosím vás, proč bych to musel tak určitě vyčíst? A také mne to nikdo neučil. Přece mohu sám o tom přemýšlet... A víte, nejsem proti Kristovi. Byla to osobnost úplně humánní a kdyby žil v naší době, určitě by se přidal k revolucionářům a snad by hrál vůdčí úlohu... To je dokonce zcela jisté.

— Ale kde jste k tomu přišel? S jakým hlupákem jste ve styku? — vykřikl Aljoša.

— Ale prosím vás, pravdu neutajíte. Sice od jednoho případu často mluvím s panem Rakitinem, ale... Vždyť už prý to také říkal starý Bělinskij.

— Bělinskij? Nepamatuji se. Tohle nikdy nenapsal.

— Když to nenapsal, tak prý to aspoň říkal, slyšel jsem to od jednoho... ostatně vem to čert...

— Vy jste četl Bělinského?

— Víte... ne... nečetl jsem ho vůbec, ale... to místo o Taťaně, proč nešla s Oněginem jsem četl.

— Jak to, »nešla s Oněginem«? Což vy tomu už... rozumíte?

— Dovolte, zdá se, že mne pokládáte za hošíka Smurova, — dopáleně se ušklíbl Kolja. — Ostatně, prosím, nemyslete si, že jsem už takový revolucionář. Já velmi často nesouhlasím s panem Rakitinem. Mluvil-li jsem o Tafaň, neznamená to, že jsem pro emancipaci žen. Uznávám, že žena je bytost podřízená a je povinna poslouchat. Les femmes tricotent, jak řekl Napoleon, — usmál se z nějakého důvodu Kolja, — alespoň v tomto ohledu úplně sdílím přesvědčení toho pseudovelikého člověka. Také na příklad jsem toho názoru, že utéci z vlasti do Ameriky je ničemnost, a hůř než ničemnost, hloupost. Proč odjíždět do Ameriky, když je možno i u nás přinést lidstvu mnoho užitku? Zvláště teď. Je tu celá spousta plodné práce. Tak jsem odpověděl.

— Jak odpověděl? Komu? Což už vás někdo zval do Ameriky?

— Přiznám se, zkoušeli to, ale já jsem, to odmítl. To je, přirozeně, mezi námi, Karamazove, slyšíte, neřekněte nikomu ani slova! Říkám to jenom vám. Vůbec netoužím po tom, abych se dostal do drápů Třetího oddělení a abych bral hodiny u Řetězového mostu.

Bude vzpomínat na budovu u Řetězového mostu!

Znáte to? Je to znamenité! čemu se smějete? Snad si nemyslíte, že jsem si to jen vylhal? (»A co, doví-li se, že mám v otcově skříni jenom jediné číslo Kolokola a že jsem o tom nic jiného nečetl?« — pomyslel si Kolja jen letmo, ale zachvěl se.)

— Och, ne, vůbec se nesměji a nemyslím, že lžete. A právě o to jde, že si to nemyslím, protože je to, běda, čistá pravda! A řekněte, četl jste Puškina, totiž O n ě g i n a... Vždyť jste se právě zmínil o Tat'aně?

— Ne, ještě jsem to nečetl, ale chci si to přečísti... Jsem bez předsudků, Karamazove. Chci vyslechnout i tu, i onu stranu. Proč jste se ptal?— Jen tak.

— Řekněte, Karamazove, opovrhujete mnou hodně? — řekl pojednou Kolja a celý se vytáhl před Aljošou, jako by se stavěl do bojovné pozice. — Řekněte mi to, laskavě, bez okolků.

— Že vámi opovrhují? — podíval se na něho Aljoša s údivem. — Ale proč? Jsem jenom smuten, že tak skvělá duše, jako je vaše, která ještě ani nezačala žít, už je rozvrácena vší tou strašnou hloupostí!

— O mou duši se nestarejte, — skočil mu Kolja do řeči poněkud nadutě, — ale je pravda, že jsem podezíravý. Jsem hloupě podezíravý, velice podezíravý. Teď jste se usmál a zdálo se mi, jako byste...

— Ach, usmál jsem se něčemu docela jinému. Podívejte se, čemu jsem se usmál: nedávno jsem přečetl jeden výrok zahraničního Němce, který žil v Rusku, o nynější naší studující mládeži: »Ukažte« — tak píše — »ruskému studentu mapu hvězdné oblohy, o které dosud neměl ani ponětí, a zítra vám tu mapu vrátí už opravenou.« Žádné vědomosti a nesmírná domýšlivost — to chtěl říci Němec o ruském studentu.

— Ach, vždyť je to úplně správné! — zasmál se pojednou Kolja, — je to navlas takové! Výborně to ten Němec napsal! Ale přece přehlédl při tom dobrou stránku, nemyslíte? Domýšlivost — snad, to je z mládí, to se napraví, bude-li vůbec třeba, aby se to napravovalo, ale za to je zde nezávislý duch, už takřka od dětství, za to je tu smělost myšlenek a přesvědčení a nikoli duch jejich němčourské, otrocké poníženosti před autoritami... Nicméně to řekl ten Němec dobře! Výborně! Ačkoli je přece třeba Němce vyhubit. Snad jsou silní ve vědách, ale přece je nutno je vyhubit...

— A proč vyhubit? — usmál se Aljoša.

Nu, teď jsem si snad zalhal, přiznávám se. Někdy jsem úžasné dítě, někdy, když mám z něčeho radost, neudržím se a jsem schopen nalhat hlouposti. Poslyšte, my tady s vámi žvaníme o hloupostech a

ten doktor tam nějak dlouho uvízl. Ostatně, snad prohlíží také »maminku« a tu beznohou Ninočku. Víte, ta Ninočka se mi líbila. Pojednou mi zašeptala, když jsem odcházel: »Proč jste nepřišel dříve?« a takovým vyčítavým hlasem! Zdá se mi, že je hrozně dobrá a že zasluhuje lítost.

— Ano, ano! Budete-li sem chodit, poznáte, jaká je to bytost. Bude vám velice užitečné, budete-li poznávat právě takové bytosti, abyste dovedl ocenit ještě mnoho jiného, o čem se můžete dozvědět při známosti s právě takovými bytostmi, — vroucně poznamenal Aljoša. — To vás předělá ze všeho nejlépe.

— Och, jak lituji a jak si vyčítám, že jsem nepřišel dříve! — s trpkým pocitem vykřikl Kolja.

— Ano, je to velká škoda. Viděl jste sám, jakou šťastnou chvíli jste způsobil ubohému hochu. A jak se soužil, když na vás čekal!

— Neříkejte mi to! Zraňujete mne! A ostatně po zásluze. Což jsem nepřišel ze samolibosti, z egoistické samolibosti a ničemné nadutosti, které se po celý život nemohu zbavit, byť se celý život snažím, abych se polepšil. Ted to vidím, jsem v mnohých směrech ničema, Karamazove!

— Ne, jste skvělá povaha, byť i rozvrácená, velmi dobře chápu, proč jste mohl mít takový vliv na toho šlechetného a chorobně vnímavého chlapce! — vřele odpověděl Aljoša.

— A to říkáte mně! — vykřikl Kolja, — a představte si, myslel jsem, a už několikrát za tu dobu, co jsem zde, myslel jsem, že mne přehlížíte! Kdybyste jen věděl, jak si vážím vašeho mínění!

— Což jste opravdu tak citlivý? Tak mladý! Ale víte, právě tam v pokoji jsem si pomyslel, když jsem vás pozoroval při vašem vyprávění, že musíte být velmi citlivý!

— Vskutku jste si to myslel? Vidíte, vidíte, jaké máte oko! Sázím se, že to bylo tehdy, když jsem vyprávěl o huse. Právě tenkrát se mi zdálo, že mnou hluboce opovrhujete proto, že se snažím učinit ze sebe hrdinu, a dokonce jsem vás pojednou začal nenávidět za to a začal jsem mluvit nesmysl. Potom se mi zdálo (to už bylo tady) v onom místě, když jsem řekl »kdyby nebylo boha, bylo by nutno si ho vymyslet«, že jsem se příliš snažil vystavit na odiv svou vzdělanost, tím spíše, že jsem tu frázi vyčetl z knihy. Ale, na mou duši, nechtěl jsem ji vystavit na odiv z ješitnosti, nýbrž jen tak, nevím proč, z radosti, na mou duši, z jakési radosti... ačkoli je to velmi zahanbující vlastnost, když člověk z radosti všem leze na krk, vím to. Ale za to jsem teď přesvědčen, že neopovrhujete, a všechno jsem si to vymyslel. Och, Karamazove, jsem nesmírně nešťasten! Někdy si myslím, bůhví proč, že se mi všichni smějí, celý svět, a pak, v takových chvílích, jsem schopen převrátit celý svět vzhůru nohama.

— A trápíte své bližní, — usmál se Aljoša.

— A trápím své bližní, zvláště matku. Karamazove, řekněte, jsem teď velmi směšný?

— Ale nemyslete na to, nemyslete na to vůbec! — vykřikl Aljoša.

— A co znamená »směšný«? Což se to stává málo, že člověk je nebo zdá se být směšným? Při tom téměř všichni nynější lidé, kteří mají schopnosti, úžasně se obávají, aby nebyli směšnými a jsou proto nešťastní. Jenom mne překvapuje, že jste to začal pociťovat tak záhy, ačkoliv ostatně už to dávno pozoruji i na jiných. Teď už téměř děti začaly tím trpět. Je to téměř šílenství. To se čert vtělil v ješitnost a zalezl do celé generace, jistě čert, — dodal Aljoša, který se ani neusmál, jak si všiml Kolja, který se na něho upřeně díval. — Jste jako všichni. — dodal Aljoša. — totiž jako velmi mnozí, ale je třeba nebýt takovým, jako jsou všichni, o to jde.

— Ačkoli jsou všichni takoví?

— Ano, ačkoli jsou všichni takoví. Jenom vy takovým nebud'te. Vždyť ve skutečnosti ani nejste takový, jako všichni: vždyť jste se právě nestyděl přiznati se k hloupým a dokonce k směšným činům. A kdo se teď k tomu přizná? Nikdo, vůbec lidé přestali mít potřebu autokritiky. Nebud'te takový, jako všichni; i kdybyste byl sám, přece nebud'te takový.

— Výborně! Nezmýlil jsem se ve vás. Dovedete potěšit. Och, jak jsem po vás prahl, Karamazove, jak dávno už vyhledávám s vámi schůzku. Nemyslel jste na mne také? Před chvílí jste říkal, že jste na mne také myslel!

— Ano, slyšel jsem o vás a myslel jsem také na vás... a i když vás k této otázce teď poněkud vedla ješitnost, přece to nic nevadí.

— Víte, Karamazove, naše vyznání je podobné vyznání lásky, — jakýmsi oslabeným a stydlivým hlasem pronesl Kolja. — Není to směšné, není to směšné?

— Vůbec to není směšné, a i kdyby to bylo směšné, nevadí, protože je to pěkné, — usmál se jasně Aljoša.

— A víte, Karamazove, uznejte, že i vy se teď trochu stydíte, že tak spolu mluvíme... Vidím vám to na očích, — jaksi chytrácky, ale téměř s jakýmsi štěstím usmál se Kolja.

— Proč bych se styděl?

— A proč jste se začervenal?

— To jste vy způsobil, že jsem se začervenal! — zasmál se Aljoša, a skutečně celý zrudl. — Nu, ano, trochu se stydím, bůhví proč, nevím proč... — koktal, téměř rovněž na rozpacích.

— Och, jak vás miluji a jak si vás *vizím* této chvíle právě za to, že se z nějakého důvodu se mnou stydíte! Protože jste právě jako já! — v úplném nadšení vykřikl Kolja. Jeho tváře hořely, oči se mu leskly.

— Poslyšte, Koljo, mimochodem řečeno, budete v životě velmi nešťastný, — řekl pojednou neznámo proč Aljoša.

— Vím, vím. Jak to všechno víte předem! — ihned potvrdil Kolja.

— Ale v celku přece chválíte život.

— To je to! Hurá! Jste prorok! Och, dorozumíme se, Karamazove. Víte, nejvíce ze všeho jsem nadšen tím, že se mnou jednáte jako se sebou rovným. A nejsme rovni, nikoli, nejsme rovni, vy jste výše! Ale dorozumíme se. Víte, po celý poslední měsíc jsem si říkal: »Buď

se hned napoprvé sejdeme jako přátelé na věky, nebo hned po prvé se rozejdeme jako nepřátelé do hrobu!

— A když jste si to říkal, přirozeně už jste mne miloval! — vesele se smál Aljoša.

— Miloval jsem vás, hrozně jsem vás miloval, miloval jsem vás a myslel jsem na vás! Jak to všechno víte předem? Ach, zde je lékař. Bože, co asi řekne, podívejte se, jaký má výraz!

VII. ILJUŠA.

Doktor odcházel z domku už zase zabalen do kožichu a s čapkou na hlavě. Jeho tvář byla téměř rozzlobená a vyjadřovala ošklivost, jako by se bál, že se o něco umaže. Zběžně přejel očima síň a při tom zavadil pohledem o Kolju a Aljošu. Aljoša kývl ze dveří kočímu, a kočár, který doktora přivezl, přijel k domovním dveřím. Štábní kapitán úprkem vyběhl za doktorem a se sehnutými zády, téměř se před ním plaze, zastavil ho na poslední slovo. Tvář ubožákova byla zničená, pohled polekaný.

— Vaše blahorodí, vaše blahorodí... což opravdu?... — chtěl začít, ale nedořekl, jenom v zoufalství spráskl ruce, byť stále ještě v poslední modlitbě vzhlížel na lékaře, jako by opravdu nynější lékařovo slovo mohlo změnit verdikt nad ubohým hochem.

— Co dělat! Nejsem bůh, — nedbalým, byť ze zvyku důrazným hlasem odpověděl lékař.

— Pane doktore... vaše blahorodí... A stane se to brzo, brzo?

— Při—prav—te se na všechno, — řekl lékař s přízvukem na každé slabice, sklopil oči a chystal se překročit práh ke kočáru.

— Vaše blahorodí, proboha! — polekaně ho znovu zastavil štábní kapitán, — vaše blahorodí!... Tak tedy už teď ho nic, nic, nic nezachrání?...

— To nezávisí na mně, — řekl lékař netrpělivě. — Ale ostatně, hm, — pojednou se zastavil, — kdybyste na příklad mohl svého... pacienta... odvézt... ihned a neprodleně (slova »ihned« a

»neprodleně« neproněsl lékař jenom přísně, nýbrž dokonce téměř hněvivě, takže štábní kapitán se až polekal) do Sy—ra—kus, kde... následkem jiných kli—matic—kých podmínek... snad by se mohlo stát...

— Do Syrakus, — vykřikl štábní kapitán, jako by ještě nic nechápal.

— Syrakusy — to je na Sicílii, — vykřikl pojednou Kolja, aby věc objasnil. Doktor se na něho podíval.

— Na Sicílii! Panáčku, vaše blahorodí, — přišel do rozpaků štábní kapitán, — vždyť jste přece viděl! — oběma rukama ukázal kolem dokola, chtěje lékaři naznačit bídu, ve které žil. — A co maminka, a co rodina?

— Ne, vaše rodina by nejela na Sicílii, vaše rodina by měla na Kavkaz v předjaří... Svou dceru odvezte na Kavkaz a svou manželku také... aby tam prodělala vodoléčbu... vzhledem k jejímu revmatismu... a poté ihned ji odvezte do Paříže do institutu doktora psy—chi—a—tra Le—pel—le—ti—era, mohl bych vám dát na něho doporučení, a pak snad by mohlo nastati...

— Ale, pane doktore! Ale, pane doktore! Vždyť přece' vidíte! — rozhodil pojednou štábní kapitán opět rukama, ukazuje na holé trámové stěny síně.

— Ale to už není moje věc, — usmál se lékař. — Řekl jsem jenom to, co mohla odpovědět věda na vaši otázku o posledních prostředcích, ale poslední... lituji...

— Nebojte se, pane lékaři, můj pes vás nekousne, — vykřikl Kolja, který si všiml neklidného pohledu doktorova na Perezvona, jenž stál na prahu. V Koljově hlase zazněl zlostný tón. Slovo »lékaři« místo »doktore« řekl schválně a jak potom později sám prohlásil, aby ho »urazil«.

— Co to je? — kývl doktor hlavou, obraceje se k Aljošovi, jako by od něho očekával vysvětlení, — kdo to je?

— To je pán Perezvona, pane lékaři, nečňte si starosti o mou osobu, — odsekl opět Kolja.

— Zvona? — řekl lékař, který nepochopil, co je to Perezvon.

— Aby zahnali slona. Sbohem, pane lékaři, na shledanou v Syrakusách.

— Kdo t—to je? Kdo? rozkohoutil se pojednou strašně doktor.

— To je zdejší student, pane doktore, je to taškář, nevšímejte si ho, — řekl zamračeně a rychle Aljoša. — Koljo, mlčte, — okřikl Krasotkina. — Nemusíte si ho všímat, pane doktore, — opakoval už poněkud netrpělivě.

— Nas—sekat, nas—sekat mu, nas—sekat, — už zadupal doktor, který se pojednou z nějakého důvodu už příliš vztekli.

— A víte, pane lékaři, vždyť můj Perezvon přece jenom kouše! — řekl Kolja chvějícím se hláskem, zbledl a zablýskl očima. — Sem, Perezvone.

— Koljo, řeknete-li ještě jedno slovo, znepřátelíme se navždy! — vykřikl Aljoša velitelsky.

— Pane lékaři, je jenom jedna bytost na světě, která může rozkazovat Nikolaji Krasotkinovi, a to je tenhle člověk (Kolja ukázal na Aljošu); jemu se podrobím, sbohem!

Otevřel dveře a rychle utekl do pokoje. Perezvon se vrhl za ním. Doktor stál ještě asi pět vteřin jako zpitomnělý, dívaje se na Aljošu, potom pojednou plivl a rychle kráčel ke kočáru, hlasitě opakuje:

— To je, to je, to je, nevím, co to je!

Štábní kapitán se vrhl k němu, aby mu pomohl do vozu. Aljoša šel do pokoje za Koljou. Kolja už stál u Iljušovy postýlky. Iljuša ho držel za ruku a volal tatínka. Za okamžik se vrátil také štábní kapitán.

— Tatínku, tatínku, pojd' sem... my... — chtěl Iliuša cosi říci, ale byl neobyčejně rozčilen a zřejmě nemohl pokračovat, a pojednou natáhl své obě vyzáblé ručičky a silně, jak jen mohl, objal oba zároveň, i Kolju, i tatínka, spojiv je v jediném obětí a přitiskl se k nim. Štábní kapitán pojednou celý se zatřásl němým pláčem a Koljovi se zachvěly rty a brada.

— Tatínku, tatínku, jak je mi tě líto, tatínku, — hořce naříkal Iljuša.

— Iljuško... miláčku... lékař řekl... budeš zdrav... budeme šťastni... lékař... — chtěl začít mluvit štábní kapitán.

— Ach, tatínku! Vždyť vím, co ti nový doktor o mně řekl. Vždyť jsem to slyšel! — vykřikl Iljuša a opět silně ze všech sil oba přitiskl k sobě a skryl svou tvář na otcově rameni.

— Tatínku, neplač... až umřu, vezmi si jiného hezkého hochu... vyber si ze všech, hezkého, říkej mu Iljuša a miluj ho místo mne...

— Ale mlč, starý, vždyť se uzdravíš, — jako by se rozzlobil vykřikl pojednou Krasotkin.

— Ale nikdy, nikdy na mne nezapomeň, — pokračoval Iljuša, — chod' navštěvovat můj hrobeček... a víš co, tatínku, pochovej mne u našeho velikého kamene, ke kterému, isme spolu chodili na procházku, a chod' tam večer s Krasotkinem... a Perezvonem... budu na vás čekat... Tatínku, tatínku!

Hlas mu selhal, všichni tři zůstali v obětí a už mlčeli. Také Ninočka tiše plakala na svém křesle a pojednou, když uviděla, že všichni pláčou, zaslzela také maminka.

— Iljušečko! Iljušečko! — vykřikovala.

Krasotkin se pojednou vytrhl z Iljušova obětí:

— Sbohem, starý, čeká mne matka s obědem, — řekl rychle. — Škoda, že jsem jí neřekl dříve o své návštěvě! Bude mít velký strach... ale hned po obědě přijdu k tobě, budu u tebe celý den, celý večer a budu ti tolik vypravovat, tolik vypravovat. A Perezvona přivedu také, teď ho musím vzít sebou, protože kdybych tu nebyl, začal by kňučet a překážel by ti; na shledanou! — Vyběhl do síně. Nechtěl plakat, ale v síni přece se rozplakal. Tak ho našel Aljoša.

— Koljo, musíte určitě dostat slovu, jinak by byl hrozně nešťasten, — důrazně řekl Aljoša.

— Určitě! Och, jak si vyčítám, že jsem nepřišel dříve, — řekl Kolja s pláčem, za který už se nestyděl. V tu chvíli doslova vyskočil štábní kapitán z pokoje a ihned zavřel za sebou dveře. Jeho obličej projevoval nejvyšší vzrušení, ruce se mu trásly. Zastavil se před oběma mladými lidmi a zdvihl ruce.

— Nechci hodného chlapce! Nechci jiného chlapce! — zašeptal divokým šepetem, skřípaje zuby, — jestliže zapomenu na tebe, Jerusaleme, přilniž i... Nedořekl, jako by se zalkl a klesl vysílen na kolena před dřevěnou lavicí. Stiskl pěstmi hlavu a začal stkát, jaksi nehezky při tom hvízdaje, ale ze všech sil se snaže, aby se ovládl, hlavně, aby ve světnici nebylo slyšet jeho nářek. Kolja vyběhl na ulici.

— Sbohem, Karamazove! Přijdete také? — ostrým a zlostným hlasem vykřikl na Aljošu.

— Večer zde budu určitě.

— Co to říká o Jerusalemu?... Co to má být?

— To je z bible: Jestliže zapomenu na tebe, Jerusaleme, to jest, zapomenu-li na všechno, co mám nejdražšího, vyměním-li to za něco jiného, pak ať mne postihne...

— Chápu, dost! Tak přijďte jistě! Perezvone, pojď! — křikl už úplně surově na psa a velkými kroky zaměřil domů.

Kniha jedenáctá.
BRATR IVAN FJODOROVIC.

I. U GRUŠEŇKY.

Aljoša šel směrem ke Kostelnímu náměstí, k domu kupcové Morozovové, ke Grušeňce. Poslala už ráno k němu Fénu s naléhavou prosbou, aby k ní zašel. Když se Aljoša vyptal Féni, dozvěděl se, že slečna je od včerejška jaksi chorobná a zvláště rozrušena.

Po celé ty dva měsíce po Mít'ově zatčení Aljoša často navštěvoval dům Morozovové jak z vlastního popudu, tak na přání Mít'ovo. Dva dny po Mít'ově zatčení Grušeňka vážně onemocněla a stonala už téměř pět neděl. Jednu neděli z těchto pěti proležela v bezvědomí. Ve tváři se velice změnila, zhubla a zežloutla, byť už téměř čtrnáct dní mohla vycházet z domu. Ale podle Aljošova mínění její tvář se stala jaksi ještě vábnější, a když k ní přicházel, rád se setkával s jejím pohledem. V jejím pohledu se zakotvilo cosi pevného, odhodlaného. Bylo v něm viděti jakýsi duševní převrat, jakási pevná, pokorná, ale šťastná a neochvějná odhodlanost.

Mezi obočím na čele objevila se malá svislá vráska, která dodala jejímu milému obličejí výrazu soustředěné zádumčivosti, na první pohled až příliš přísné. Po předešlé lehkomyšlnosti nezbylo ani stopy.

Aljošu podivovalo i to, že ubohá Grušeňka, ač ji stihlo kruté neštěstí, přece jako nevěsta ženicha, uvězněného pro zločin, téměř v

témž okamžiku, kdy se stala jeho nevěstou, bez ohledu na nemoc a na hrozící téměř nepochybný rozsudek soudu, přece neztratila své dřívější mladistvé veselosti. V jejích očích, které byly dříve tak hrdé, zazářila teď jakási pokora, byť... byť ostatně tyto oči časem zase se rozhořely jakýmsi zlověstným ohněm, když ji zachvátila jedna dřívější starost, která nejenom nezmizela, nýbrž dokonce se zvětšila v jejím srdci.

Předmět této starosti byl stále týž: Kateřina Ivanovna, na kterou Grušeňka, když ještě ležela nemocna, myslela i v horečce. Aljoša chápal, že na ni strašně žárlí pro Mít'u, pro uvězněného Mít'u, ačkoli Kateřina Ivanovna ani jedenkrát ho nenavštívila ve vězení, byť to mohla učinit, kdykoli chtěla. Všechno se stalo Aljošovi jakousi těžkou hádankou, neboť Grušeňka jenom jemu se svěřovala se svým srdcem a neustále ho prosila o rady; někdy jí nemohl říci vůbec nic.

Starostlivě vstoupil do jejího bytu. Byla již doma. Před půl hodinou se vrátila od Míti a již podle onoho rychlého pohybu, jakým vyskočila se židle od stolu jemu. vstříc, vyrozuměl, že na něho čekala s velikou netrpělivostí. Na stole ležely karty a bylo rozdáno ke hře v dudáka. Na kožené pohovce na druhé straně stolu byla rozesílána postel, a na ní napolo ležel v županu a bavlněné čepici Maksimov, podle všeho nemocný a malátný, ačkoliv se sladce usmíval. Tento stařeček bez domova zůstal navždy u Grušeňky od té doby, co se s ní tehdy před dvěma měsíci vrátil z Mokrého. Když s ní tehdy přijel v dešti a blátě, sedl si promoklý a polekaný na pohovku a

upřel na ni mlčky oči s ostýchavým prosebným úsměvem. Grušeňka, jež byla strašlivě zarmoucená a již zachvácená horečkou, téměř na něho zapomněla v první půl hodině po příjezdu pro různé trampoty — a náhle se na něho upřeně zadívala: Maksimov žalostivě a zoufale se jí usmál do očí. Grušeňka zvolala Fénu a nařídila, aby dostal jídlo. Maksimov celý den proseděl na svém místě, ani se nepohnul. Když se pak setmělo a Féňa zavřela okenice, zeptala se paní:

— Prosím, milostpaní, zůstane také tady přes noc?

— Ano, ustel mu na pohovce, — odpověděla Grušeňka. Když se ho podrobně vyptala, dověděla se Grušeňka, že skutečně nyní neví kudy kam a že »pan Kalganov, můj dobrodinec, mi přímo prohlásil, že mne již nechce vidět a daroval mi pět rublů«.

— Nu, pámbůh s vámi, zůstaňte si tady, — rozhodla se ve svém smutku Grušeňka, soucitně se na něho usmívajíc.

Stařec byl pohnut jejím úsměvem a rty se mu zatřásly vděčným pláčem. A tak od té doby u ní zůstal tento toulavý příživník. Dokonce ani když byla nemocná, neodešel z jejího domu. Féňa a její matka, kuchařka Grušeňky, ho nevyhodily, nýbrž stále ho živily a stlaly mu postel na pohovce. Posléze si na něho Grušeňka dokonce zvykla a přicházejíc od Míti (ke kterému, jakmile se jí jen trochu ulevilo, počala chodit, a to ještě nebyla uzdravena), sedala si k němu a počala hovořit s »Maksimuškou« o všelijakých hloupostech, aby zapudila smutek a aby nemusila myslet na své hoře.

Ukázalo se, že stařeček uměl také někdy vypravovat, takže se nakonec bez něho nemohla obejít. Kromě Aljoši, který však k ní nepřicházel každý den a vždy na krátko, Grušeňka nikoho téměř nepřijímala.

Její stařec, kupec, ležel tou dobou již strašně nemocen, »umíral«, jak říkali ve městě, a skutečně umřel týden po soudu nad Mít'ou. Tři neděle před smrtí, když pocítil blízké finále, zavolal k sobě naposled své syny s jejich ženami a dětmi, a rozkázal, aby ho od této chvíle neopouštěli. A ohledně Grušeňky přísně nakázal svým sluhům, aby ji nepřijímali vůbec, a kdyby přišla, aby jí řekli: »Pán vám vzkazuje, abyste byla dlouho na živu, veselá, a vůbec na něho zapoměla«. Grušeňka však se dávala každý den ptát na jeho zdraví.

— Konečně přišel! — zvolala, odhodivši karty a radostně vítajíc Aljošu. — A Maksimuška mne strašil, že snad již vůbec nepřijdeš. Ach, jak tě potřebuji! Sedni si ke stolu. Nu, nechceš kávu?

— Nu, třeba, — řekl Aljoša, sedaje si ke stolu, — úplně jsem vyhladověl.

— Hned, hned, Féňo, kávu! — zvolala Grušeňka, — už se dávno vaří, čekáme jen na tebe, a také přines pirožky, ale horké. Ne, počkej, Aljošo, s těmi pirožky mám dnes neštěstí. Nesla jsem mu je dnes do žaláře, ale on, věříš-li, mi je hodil zpátky a nesnědl. Jeden pirožek hodil přímo na podlahu a rozdupal. Řekla jsem mu: »Nechám je u hlídače: když je nesníš do večera, tak se tedy nakrm zlostí!« A tak

jsem odešla. Opět jsme se pohádali, věř mi. Jakmile přijdu, už se hádáme.

Grušeňka řekla toto všechno jedním rázem, celá vzrušena. Maksimov ihned dostal strach, sklopil oči a usmíval se.

— A proč jste se tentokrát pohádala? — zeptal se Aljoša.

— Ale to jsem už vůbec neočekávala! Představ si, počal žárliti na »bývalého«: »Proč pak ho vydržuje, že prý ho vydržuji. Stále žárlí, stále mi nedůvěřuje. I když spí a jí, žárlí. Minulý týden počal dokonce žárliti i na Kuzmu.

— Vždyť věděl o »bývalém«!

— Nu tak vidíš. Věděl o tom od a až do z a dnes náhle vstal a počal nadávat. Hanba mluvit o tom, co říkal. Hlupák! Rakitka k němu přišel, když jsem odešla. Možná, že Rakitka ho štve, co myslíš? — dodala jaksi roztržitě.

— Miluje tě, to je to, velmi miluje. A nyní právě je rozčilen.

— Jak by nebyl rozčilen, když ho zítra budou soudit. Já jsem k němu přišla proto, abych mu něco řekla o zítřku, protože, Aljošo, je mi strašné i pomyslit, co bude zítra! Ty tady říkáš, že je rozčilen, ale já jsem také rozčilena a on mluví o Polákovi! Takový hlupák! Ale na Maksimušku, na příklad, vůbec nežárlí.

— Má manželka na mne také žárlila, — vmísil se do rozhovoru Maksimov.

— Nu, dej pokoj, — zasmála se bezděky Grušeňka. — A na koho, prosím tě, žárlila?

— Na panské.

— Ale mlč, Maksimuško, teď mi není do smíchu, dostávám zlost. Po pirožkách nepokukui, nedám ti je, škodí ti a tvůj oblíbený balzám ti také nedám. Teď se musím tahat také s ním; opravdu, jako by u mně byl dobročinný dům, — rozesmála se.

— Nejsem hoden vašeho dobrodiní, jsem *ubožák*, — řekl plačky Maksimov. — Kdybyste raději byla dobročinná k těm, kteří jsou užitečnější, než já.

— Ech, každý je užitečný, Maksimuško, jak poznat, kdo je užitečnější. Alespoň kdyby nebylo toho Poláka, Aljošo! Také mu napadlo, aby se rozstonal. Byla jsem také u něho. A schválně mu pošlu také pirohy, neposílala se mu je, ale Mít'a mi vyčítal, že mu je posílám, proto teď mu pošlu naschvál, naschvál! Ach, tady je Féňa s psaním! Jistě je to zase od Poláků, zase chtějí peníze!

Pan Mussjalovič skutečně poslal neobyčejně dlouhé a podle svého zvyku bombastické psaní, ve kterém prosil, aby mu Grušeňka půjčila tři ruble. Ke psaní byla přiložena stvrzenka na tři ruble se závazkem zaplatit je během tří měsíců; pod stvrzenkou podepsal se také pan Wrublewski. Takových psaní, která vždy byla doprovázena podobnými stvrzenkami, dostala Grušeňka od svého »dřívějšího« už mnoho. Začalo se to hned po Grušeňčině uzdravení, před čtrnácti dny. Ale věděla, že oba pánové se po dobu její nemoci chodili ptát, jak se jí vede.

První psaní, jež Grušeňka dostala, bylo dlouhé, na celém archu papíru velkého formátu, zapečetěné velikou pečetí s rodinným znakem, a neobyčejně nesrozumitelné a bombastické, takže Grušeňka přečetla jenom polovičku a zahodila je, protože nepochopila ani slovo. Po tomto prvním psaní následovalo druhého dne jiné, ve kterém pan Mussjalovič prosil, aby mu půjčila dva tisíce rublů na velmi krátkou lhůtu. Grušeňka neodpověděla ani na toto psaní. Potom následovala už celá řada psaní, tak jedno denně. Všechna byla taková důležitá a bombastická, ale postupně se v nich snižovala velikost žádané půjčky, sklesla na sto rublů, na dvacet pět, na deset a posléze pojednou Grušeňka dostala psaní, ve kterém oba pánové ji žádali jenom o jeden rubl a přiložili potvrzení, na kterém se oba podepsali.

Tu Grušeňce jich byl pojednou líto a za soumraku zaskočila sama k Polákovi. Našla oba Poláky ve strašné bídě, téměř jako žebráky, bez jídla, bez dříví, bez cigaret, zadlužené své bytné. Dvě stě rublů, jež vyhráli v Mokrému na Mít'ovi, někam rychle zmizelo; Grušeňku však překvapilo, že oba pánové ji přivítali s vypínavou důležitostí a hrdostí, s nejvyšší etiketou, s nabubřelými řečmi. Grušeňka se jen dala do smíchu a dala svému »dřívějšímu« deset rublů. A potom se smíchem o tom vyprávěla Mít'ovi, který vůbec nežárlil. Ale od té doby pánové se Grušeňky drželi, zuby nehty, a každý den ji bombardovali psaními s prosbou o peníze, a Grušeňka jim pokaždé

něco málo poslala. A dnes pojednou Mít'a si vzpomněl a začal hrozně žárlit.

— Já hloupá, dnes jsem také k němu zaskočila, jenom na chvíličku, když jsem šla k Mít'ovi, protože se také rozstonal, totiž můj dřívější Polák, — začala opět Grušeňka, — směju se a vypravuji to také Mít'ovi: »Představ si,« říkám, »mému

Polákovi napadlo, že mi zazpívá s doprovodem kytary všechny tehdejší písně, myslí, že se rozcitlivím a že si ho vezmu.« Ale jak Mít'a při tom vyskočil a nadával... A. schválně ne, Polákům pirohy pošlu! Féno, to poslali tamhletu holčičku? Hle, dej jí tři ruble a asi deset pirohů jim zabal do papíru, a ty, Aljošo, ihned vypravuj Mít'ovi, že jsem jim poslala pirohy.

— Ani za nic to neřeknu, — řekl Aljoša s úsměvem.

— Ech, ty si myslíš, že se trápí; vždyť začal žárlit schválně, ale ve skutečnosti je mu to všechno jedno, — řekla trpce Grušeňka.

— Jak to »schválně«? — zeptal se Aljoša.

— Tys hloupý, Aljoško, to je to, ničemu nerozumíš při všem svém rozumu. Neuráží mne, že na mne začal žárlit, ale urazilo by mne, kdyby vůbec nežárlil. Taková jsem. Pro žárlivost se neurazím, mám sama prudké srdce, sama začnu žárlit. Ale uráží mne, že mne nemiluje a že teď začal žárlit schválně, to je to. Což jsem slepá, což nevidím? Najednou mi začal říkat o tamté, o Katě: taková je a maková, z Moskvy objednala pro mne lékaře na proces, aby mne zachránila, a nejlepšího advokáta, nejučenějšího. Tak tedy miluje ji,

když mi ji začal chválit do očí, nestyda! Je sám přede mnou vinen a proto začal na mne teď dotírat, aby mi ukázal, že já jsem se provinila dříve než on, a že jenom já jsem všeho příčina: »Tys byla přede mnou s Polákem, proto si mohu já teď jít s Katkou.« O to jde! Všechnu vinu chce svalit na mne. Schválně se toho chytil, schválně, říkám ti, ale já...

Grušeňka nedomluvila, co udělá, přitiskla šátek k očím a dala se do hořkého pláče.

— Kateřinu Ivanovnu nemiluje, — řekl pevně Aljoša.

— Nu, miluje-li ji či ne, to se brzo dozvím, — s hrozebnou notou v hlase odpovědělo Grušeňka, snímajíc šátek s očí. Její tvář byla změněna. Aljoša se zármutkem zpozoroval, jak se její pokorná a veselá tvář pojednou stala smutnou a zlou.

— Ale už dost těch hloupostí, — pojednou prohlásila, — proto jsem tě vůbec nezvala. Aljošo, miláčku, co bude zítra, zítra? To mne trápí! Jenom to mne trápí! Dívám se na všechny, nikdo na to nemyslí, nikomu do toho nic není; myslíš alespoň ty na to? Vždyť zítra ho budou soudit! Pověz mi, jak ho tam budou soudit! Vždyť ten lokaj, ten lokaj je vrahem! Bože! Snad neodsoudí jej místo lokaje, což se ho nikdo nezastane? Vždyť toho lokaje nechali úplně na pokoji, což?

— Vyslýchali ho přísně, — poznamenal Aljoša zádumčivě, — ale všichni dospěli k přesvědčení, že to neudělal. Leží teď velmi

nemocen. Je od těch dob nemocen padoucníci. Opravdu nemocen, — dodal Aljoša.

— Bože, kdybys šel k tomu advokátu a pověděl mu všechno dopodrobna. Vždyť ho prý objednali z Petrohradu za tři tisíce.

— To isme se my tři, já, bratr Ivan a Kateřina Ivanovna, složili na tři tisíce na advokáta, ale lékaře z Moskvy objednala za dva tisíce sama. Advokát Feťukovič by vzal více, ale o té věci se povídá po celém Rusku, píše se o tom ve všech novinách a žurnálech; Feťukovič proto přijel spíše pro slávu, neboť proces se stal až příliš slavným. Viděl jsem ho včera.

— Nu, a co? řekl jsi mu to?... skočila mu Grušeňka do řeči.

— Vyslechl mne a neřekl nic. Řekl jen, že už má o tom svůj názor. Ale slíbil, že má slova vezme v úvahu.

— Jak to »v úvahu«! To jsou darebáci! Zahubí ho! Ale proč objednala lékaře, lékaře?

— Jako znalce. Chtějí dokázat, že bratr je šílený a že otce zabil v pomatení smyslů, nevěda o tom, — tiše se usmál Aljoša, — ale bratr na to nepřistoupí.

— Ach, vždyť je to pravda, kdyby ho byl skutečně zabil! — vykřikla Grušeňka. — Byl tenkrát šílený, úplně šílený, a tím jsem já, ničemná, vinna! Ale vždyť ho nezabil, nezabil! A všichni jsou proti němu, že zabil, celé město. I Féňa, i ta vypovídala tak, že to vypadá, jako by byl vrahem. A v krámě, potom ten úředník a před tím to

slyšeli v hostinci! Všichni, všichni jsou proti němu, přímo to vykřikují.

— Ano, vyrostla spousta svědectví proti němu, — zasmušile poznamenal Aljoša.

— A Grigorij, Grigorij Vasiljevič stojí na svém, že dveře byly otevřené, pořád vede svou, že to viděl, nedá si říci, běžela jsem k němu a mluvila jsem s ním. Ještě mi vynadal!

— Ano, to je snad nejsilnější výpověď proti bratrovi, — řekl Aljoša.

— A co se týká toho, že je Mít'a šílený, vždyť je teď právě takový, — začala pojednou Grušeňka s jakýmsi zvláště starostlivým a tajemným vzezřením. — Víš, Aljošo, už jsem ti chtěla o tom dávno říci: chodím k němu každý den a prostě se divím. Řekni mi, co myslíš: o čem to začal teď stále mluvit? Mluví, mluví, — nic nemohu pochopit, myslím, mluví o čemsi rozumném, ale já to nemohu pochopit, protože jsem hloupá; ale nedávno začal mi říkat něco o děťátku. »Proč to děťátko ubohé? Pro dítě teď půjdu na Sibiř, nezabil jsem, ale přece musím jít na Sibiř«. Ale co to je, jaké děťátko myslí, ani trochu jsem nepochopila, jen jsem se dala do pláče, když mluvil, protože to říkal velmi krásně, plakal při tom, a dala jsem se i já do pláče, pojednou mne políbil a pokřičoval. Co to je, Aljošo, řekni mi, jaké děťátko myslí?

— To Rakitin k němu začal chodit, — usmál se Aljoša, — ostatně... to nemá od Rakitina. Včera jsem u něho ne'byl, dnes k

němu půjdu... Ne, to nemá od Rakitina, to ho tak plete bratr Ivan Fjodorovič. On k němu chodí, to bude to... — řekla Grušeňka a pojednou se jaksi *zarazila*. Aljoša se na ni zadíval nesmírně překvapen.

— Jak to, že k němu chodí? Což k němu chodí? Mít'a mi sám říkal, že Ivan k němu ani jednou nepřišel!

— Nu... vida, jaká jsem! Prořekla jsem se! — vykřikla Grušeňka na rozpacích a celá se začervenala — Počkej, Aljošo, mlč, když už jsem se prořekla, řeknu ti celou pravdu: byl u něho dvakrát, po prvé hned tenkrát, když přijel, — tenkrát přijel rovnou z Moskvy, ještě jsem neležela, a po druhé přišel před týdnem. Mít'ovi nařídil, aby ti o tom nepovídal, rozhodně mu to zakázal, a vůbec nařídil, aby to nikomu neříkal, přišel potajmu.

Aljoša seděl hluboce zadumán a o čemsi přemítal. Zpráva ho zřejmě překvapila.

— Bratr Ivan o Mít'ově věci se mnou nemluvil, — řekl zvolna, — a vůbec se mnou po celé ty dva měsíce mluvil velmi málo, ale když jsem k němu přišel, vždy byl nespokojen, že jsem přišel, takže tři. neděle už jsem ho nenavštívil. Hm... byl-li skutečně před týdnem u Míti, pak... se opravdu s Mít'ou za ten týden stala jakási změna...

— Ano, změna, stala se s ním změna! — rychle přisvědčila Grušeňka. — Mají tajemství, měli tajemství! Mít'a mi sám řekl, že měli tajemství, a víš, takové tajemství, že Mít'a se ani nemůže uklidnit. A vždyť byl dříve veselý, vždyť i teď je veselý, ale když

začne takhle točit hlavou, přecházet po pokoji a tímhle pravým prstem třít vlasy na spáncích, hned vím, že má v duši nějaký neklid... hned to poznám!... Ale jinak byl veselý; i dneska je veselý!

— Tys řekla, že je rozčilen?

— Ano, je rozčilený, i veselý. Stále je rozčilený, ale jen tak na chvíli, pak se rozveselí a pojeďnou je opět rozčilen.

A víš, Aljošo, stále se mu divím: nejdříve takový strach a potom se se mnou směje takovým hloupostem, jako by byl dítě.

— A je to pravda, že nařídil, aby se mi nic neříkalo o Ivanovi? Řekl ti přímo: »neříkej mu to«?

— Ano, tak to řekl. Mít'a se hlavně bojí tebe, proto je to tajemství, sám řekl, že je to tajemství... Aljošo, miláčku, jdi a výzvěď, jaké je to tajemství, a přijď mi to říci, — vrhla se k němu prosebně Grušeňka, — vynes ty nade mnou ortel, abych už věděla svůj prokletý osud! Proto jsem tě pozvala.

— Myslíš, že se to týká tebe? Vždyť pak by nemluvil o tajemství ve tvé přítomnosti.

— Nevím. Snad by mi to chtěl říci, ale nesmí. Připravuje mne na něco. Je prý to tajemství, ale jaké tajemství — neřekl.

— A co si myslíš ty?

— Co si myslím? Nastal můj konec, to si myslím. Všichni tři mi uchystali konec, protože je v tom Kat'ka. To všechno způsobila Kafka, od ní to vychází. Mít'a o ní říká, že je taková a maková, to tedy znamená, že já nejsem taková. To říká předem, předem mne

upozorňuje. Umyslil si, že mne opustí, to je asi všechno tajemství! Vymyslili si to ve třech — Mítka, Kafka a Ivan Fjodorovič. Aljošo, chtěla jsem se tě zeptat: před týdnem mi pojednou prozradil, že je Ivan zamilován do Kafky, protože k ní chodí tak často. Řekl mi pravdu? Řekni mi to na své svědomí, nešetři mne.

— Nebudu lhát. Myslím, že Ivan není zamilován do Kateřiny Ivanovny.

— Vida, hned jsem si to myslela! Lže, nestydatý, to je to! A teď začal na mne žárlit, aby to potom na mne svalil.

Vždyť je hlupák, neumí myslet na konec, je takový otevřený... ale já mu povím! Poslechni, věříš, že jsem spáchal vraždu« — to mi řekl, mně, to mi chtěl vyčísti! Bůh s ním! Ale počkej, té Katce se zle povede u soudu! Já tam řeknu jedno takové slovíčko... Všechno tam řeknu!

A zase se dala do hořkého pláče.

— Viš, co ti mohu určitě říci, Grušeňko, — řekl Aljoša, vstávaje, — předně, že tě miluje, že tě miluje na světě ze všech nejvíce, a jenom tebe, to mi věř. Vím to. Vím to dobře. Za druhé ti řeknu, že se ho nechci na tajemství vyptávat, a neřekne-li to sám dnes, přímo mu řeknu, že jsem ti slíbil, že ti to povím. Pak bych k tobě dnes přišel a řekl ti to. Ale... zdá se mi... že při tom nejde ani trochu o Kateřinu Ivanovnu, a že tajemství se týká něčeho jiného. To je jisté... Není pravděpodobné, že by se týkalo Kateřiny Ivanovny, tak se mi aspoň zdá. Ale zatím na shledanou!

Aljoša jí stiskl ruku. Grušeňka stále ještě plakala. Viděl, že jeho útěchám velmi málo věřila, ale i to jí udělalo dobře, že aspoň se svěřila se svým hořem. Bylo mu líto opustit ji v takovém stavu, ale spěchal, čekalo ho ještě mnoho práce.

II. NEMOCNÁ NOŽKA.

První práce čekala ho v domě Chochlakovové a spěchal, aby to odbyl pokud možno nejdříve a nepřišel pozdě k Mít'ovi. Paní Chochlakovová už tři neděle byla trochu churava: otekla jí noha a byt neležela v posteli, přece po celý den napolo ležela v půvabném, ale slušném negližé na pohovce ve svém budoáru. Aljoša si jednou všiml s nevinným úsměvem, že paní Chochlakovová, ač byla nemocná, začala se téměř fňtit: objevily se na ní různé mašličky, pentličky, a domýšlel se, proč, byť zaháněl tyto myšlenky jako zbytečné. V posledních dvou měsících začal ji totiž navštěvovat s ostatními jejími hosty také mladý úředník Parchotin.

Aljoša už tu nebyl čtyři dni, a když přišel do domu, chtěl jítí přímo k Líze, neboť k ní vlastně šel: Lízá už včera k němu poslala služku s důraznou prosbou, aby k ní ihned přišel »ve velmi vážné věci«, což z některých důvodů Aljošu zaujalo. Ale zatím, co služka šla ho Líze ohlásit, paní Chochlakovová už se od někoho dozvěděla o jeho příchodu a ihned poslala požádat ho, aby k ní zašel »jenom na minutku«. Aljoša uvážil, že je lépe vyhověti nejprve prosbě maminky, neboť jinak by každou chvíli posílala k Líze, až u ní bude sedět.

Paní Chochlakovová ležela na pohovce, jaksi zvláště svátečně oblečena, a zřejmě v neobyčejném nervovém vzrušení. Aljošu přivítala nadšenými výkřiky.

— Už jsem vás století, století, celé století neviděla! Celý týden, prosím, ach, ostatně jste zde byl před čtyřmi dni, ve středu. Jdete k Líze, jsem přesvědčena, že jste k ní chtěl projít po špičkách, abych vás neslyšela. Milý, milý Aleksěji Fjodoroviči, kdybyste věděl, jak mne rozčiluje! Ale o tom později. Snad je to nejdůležitější, ale později. Milý Aleksěji Fjodoroviči, úplně vám svěruji svou Lízu. Po smrti starce Zosimy — věčné odpočinutí dej mu, ó pane (pokřičovala se), dívám se na vás jako na poustevníka, ačkoliv váš nový oblek vám velmi sluší. Kde jste tady dostal takového krejčího? Ale ne, to není hlavní věc, o tom později. Opuštěte, že vám někdy říkám Aljošo, já už jsem stará, mně je všechno dovoleno, — koketně se usmála, —ale o tom později.

Hlavně abych nezapomněla na nejdůležitější věc! — Prosím vás, připomeňte mi sám, kdybych se dostala jinam, a řekněte: »A nejdůležitější věc?« Ach, bože, jak mám vědět, co je teď nejdůležitější! — Od těch dob, co Lízá vzala zpět daný vám slib, — svůj dětský slib, Aleksěji Fjodoroviči, — že se za vás provdá, vždyť jste přirozeně pochopil, že to byla jenom dětská, hravá fantasie nemocné holčičky, která dlouho musela pobývat v křesle, — chvála bohu, teď už chodí. Ten nový doktor, kterého Káťa pozvala z Moskvy pro toho vašeho nešťastného bratra, kterého zítra... Ale co mluvit o zítřku! Umírám už při myšlence na zítřek! Hlavně zvědavostí... Krátce, ten lékař včera byl u nás a viděl Lízu... zaplatila jsem mu za návštěvu padesát rublů. Ale to není to, to zase

není to. Vidíte, teď už jsem se docela popletla! Protože pospíchám. A proč pospíchám? Nevím. Teď vůbec nic nevím. Všechno se mi zamotalo do jakéhosi klubka. Bojím se, že se seberete a utečete odsud z nudy, sotva jsem vás uviděla. Ach, můj bože! My tady tak sedíme, a především přece kávu, Julie, Glafiro, kávu! Aljoša honem poděkoval a prohlásil, že kávu právě pil.

— U koho?

— U Agrafeny Aleksandrovnny.

— U té... U té ženské! Ach, vždyť ta všechny zahubila, ostatně nevím, říká se, že se stala svatou, byt pozdě. Bylo by prospěšnější, musilo-li tomu tak být, kdyby to byla udělala dříve, ale jaký je teď z toho užitek? Mlčte, mlčte, Aleksěji Fjodoroviči, protože chci říci tolik, že se zdá, neřeknu vůbec nic. Ten strašný proces... určitě tam půjdu, připravuji se na to, přinesou mne tam na křesle, při tom mohu sedět, budou tam mí lidé, víte, vždyť jsem také svědkyně. Jak budu mluvit, jak budu mluvit! Nevím, co budu mluvit. Vždyť musím přísahat, že?

— Ano, ale nemyslím, že byste mohla přijít.

— Mohu sedět; ach, pletete mne! Ten proces, ten hrozný zločin, potom všichni jdou na Sibiř, jiní se žení a všechno je tak rychlé, rychlé, všechno se mění a nakonec z toho nebude nic, všichni zestárnou, a budou nad hrobem. Ale ať, jsem unavena. Ta Kát'a — *cette charmante personne*, ta zničila všechny mé naděje: teď pojedje za jedním vaším bratrem na Sibiř a druhý váš bratr pojedje za ní a

bude žít v sousedním městě a všichni se budou trápit navzájem. Připravuje mne to o rozum a hlavně ten veřejný zájem: už o tom ve všech petrohradských a moskevských novinách miliónkrát psali. Ach, ano, představte si, že o mně napsali, že jsem byla »milou přítelkyní« vašeho bratra, nechci říci ošklivé slovo, ale představte si to, představte si!

— To nemůže být! Kde to bylo napsáno?

— Hned vám to ukážu. Včera jsem to dostala a včera jsem to přečetla. Podívejte se, tady, v časopise »Co se říká«, který vychází v Petrohradě. To »Co se říká« zašlo vycházet letos, hrozně miluji, co se říká, předplatila jsem se, a to jsem si dala: to se říkají pěkné věci. Podívejte se, přečtete si tohle místo!

Podala Aljošovi noviny, které měla pod polštářem.

Nebyla ani rozčilená, byla jaksi celá rozbita a snad skutečně se jí v hlavě všechno zamotalo do klubka. Novinářská zpráva byla velice charakteristická a přirozeně musila na ni působit velmi choulostivě, ale snad ke svému štěstí nebyla schopna v tomto okamžiku se soustřediti na jednom bodě a proto mohla za okamžik zapomenouti i na noviny a dostat se zcela jinam.

O tom, že sláva hrozného procesu roznesla se už po celém Rusku, Aljoša věděl už dávno, a hrůza, jaké divoké pověsti a zprávy za ty dva měsíce přečetl (vedle jiných pravdivých zpráv) o svém bratru, o Karamazových vůbec a dokonce i o sobě. V jedněch novinách bylo napsáno, že ze strachu po bratrově zločinu stal se poustevníkem a

uzavřel se v poustevně; v jiných novinách to vyvraceli a napsali, že naopak spolu se starcem Zosimou vyloupili klášterní pokladnu a »utekli z kláštera«. Nynější zpráva v »Co se říká« byla nazvána: »Ze Skotoprignoněvska (běda, tak se jmenuje naše městečko, dlouho jsem tajil jeho jméno), k procesu Karamazova«. Zpráva byla krátká, o paní Chochlakovové neříkalo se téměř nic a vůbec všechna jména byla zatajena. Oznamovalo se jenom, že zločinec, který bude teď, souzen, je vysloužilý kapitán, člověk drzé povahy, lenoch. i zločinec, který zvláště se zabýval milostnými pletkami a zejména měl vliv na některé »dámy, nudící se ve své samotě«. Jedna taková dáma, »nudící se vdovička«, která ze sebe dělá ještě mladou, ač už má dospělou dceru, tak se jíťi dala unést, že dvě hodiny před zločinem mu nabízela ' tři tisíce rublů s podmínkou, aby s ní okamžitě utekl na zlaté doly. Ale zločinec dal přednost tomu, že zavraždil otce a oloupil ho právě o ty tři tisíce (předpokládal, že ujde trestu), než by se tahal na Sibiř se čtyřicetiletými vnadami své nudící se dámy. Tato žertovná zpráva končila, jak se patří, šlechetným rozhorlením proti nemravnosti otcovraždy a bývalého nevolnického práva. Aljoša přečetl zvědavě noviny, složil je a vrátil je paní Chochlakovové.

— Kdo by to byl jiný než já? — spustila zase, — vždyť to já, já jsem mu hodinu před tím nabízela, aby šel do zlatých dolů, a teď jsou z toho »čtyřicetileté vnady«! Což jsem to udělala proto? To napsal schválně! Věčný Soudce necht' mu odpustí čtyřicetileté vnady, jako

já mu je odpouštím, ale vždyť to... víte kdo to napsal? Váš přítel Rakitin!

— To je možné, — řekl Aljoša, — ale nic o tom nevím.

— On je to, on, nejenom, že je to možné! Vždyť jsem ho vyhnala... přece znáte ten celý příběh?

— Víím, že jste ho vybídla, aby vás už nenavštěvoval, ale proč — to jsem se ještě nedozvěděl, aspoň ne od vás.

— A od něho to tedy víte! Nadává mi, hodně mi nadává?

— Ano, nadává, ale vždyť nadává všem. Ale proč jste mu zakázala, aby vás navštěvoval — neslyšel jsem ani od něho. Ostatně se s ním teď vůbec velmi zřídka stýkám. Nejsme přátelé.

— Nuže, tady vám všechno odhalím, co dělat, vyzpovídám se, protože je ;při tom jedna věc, již snad jsem sama vinna, jenom malininká, malininká věc, docela nepatrná, takže možno předpokládat, jako by vůbec nebyla. Víte, můj milý (paní Chochlakovová počala se pojednou tvářiti jaksi čtverácky, a kolem úst jí zahrál milý, ač záhadný úsměv), vidíte, mám podezření... odpusťte mi, Aljošo, řeknu vám to jako matka... och ne, ne, naopak, budu s vámi teď mluvit jako se svým otcem... protože matka se sem vůbec nehodí... nu, to je jedno, jako kdybych mluvila při zpovědi se starcem Zosimou, to je nejsprávnější, to se sem nejlépe hodí: vždyť jsem vás před chvílí nazvala poustevníkem, — nu, tak tedy ten ubohý mladý člověk, váš přítel Rakitin (och, bože, prostě se na něho nemohu zlobit, zlobím se a mrzí mne to, ale ne příliš), krátce, tomu

lehkomyslnému mladému člověku pojednou napadlo, jak se zdá, že se do mne zamiluje.

»Potom, potom jsem si toho náhle všimla, ale s počátku, to jest před měsícem, počal mne navštěvovati častěji, téměř každý den, ačkoliv i dříve isme se znali. Nic nevím... a náhle jako by mne cosi ozářilo a já k svému údivu počínám chápat. Víte, že již před dvěma měsíci jsem počala přijímati návštěvy onoho skromného, milého a důstojného mladého muže. Petra Iljiče Perchotina, který zde slouží. Zastihl jste ho zde několikrát. Není-liž pravda, že je to důstojný, vážný člověk? Přichází tak ob dva dni a nikoliv každý den. (Ačkoliv nic by na tom nebylo, kdyby chodil i každý den.) Ale vždycky je tak dobře oblečen a vůbec mám ráda mládež, Aljošo, nadanou, skromnou, takovou, jako jste vy, a on má přímo státnický rozum. Mluví tak mile a budu určitě, určitě mu pomáhat. Je to budoucí diplomat. Za onoho hrozného dne mne zachránil téměř před smrtí, když ke mně přišel v noci. Nu, a váš přítel Rakitin přicházel vždy v takových botách a šoupal jimi po koberci... Krátce řečeno, _ počal na cosi dokonce narážet, a náhle jednou, když odcházel, stiskl mi strašně silně ruku. Jakmile mi stiskl ruku, hned mi náhle rozbolela noha. Již před tím se u mne setkával s Petrem Iljičem, ale věříte, stále na něho doráží, stále doráží a bůhví proč na něho bručí. Dívám se na ně oba, když se sejdou, a směji se pro sebe. Tak tedy náhle sedím sama, to jest nikoli, tehdy už jsem ležela, náhle ležím sama, a přijde Michail Ivanovic, a představte si, přináší mi své“ verše, takové

krátké, o mé bolavé noze. To jest vylíčil ve verších mou bolavou nohu. Počkejte, jak to je:

Och, — hleďme tuto nožku, nožku, rozbolela trošku.

Nebo jak to je — nemohu si nijak vzpomenout na ty verše — ale leží tady někde — ukážu vám je potom. Ale jsou skvělé, skvělé. A víte, nejsou jen o nožce, ale jsou také mravoučné se skvělými myšlenkami, jenom jsem je zapomněla, krátce řečeno, tyto verše patří přímo do památníku. Nu, samozřejmě jsem mu poděkovala a to mu zřejmě lichotilo. Počkejte: jakmile jsem mu poděkovala, náhle přišel Petr Iljič a Michail Ivanovic se zamračil jako noc. Vidím, že Petr Iljič mu cosi překazil, protože Michail Ivanovic chtěl určitě cosi říci ihned po verších, já to již předvídala, když vešel Petr Iljič. Pojednou ukazuju Petru Iljičovi verše, neříkám mu, kdo je napsal/ Ale jsem přesvědčena, že se ihned dovtípil, ačkoli se nepřiznal dodnes, nýbrž říká, že se nedovtípil; ale to říká schválně. Petr Iljič se ihned zasmál a počal kritisovati: to jsou hloupé básně, říkal, to napsal nějaký seminarista — a říkal to s takovou určitostí, s takovou určitostí! A v tom právě, místo aby se zasmál, váš přítel se náhle rozčertil... Pane bože, myslela jsem, že se popere:

»To jsem já,« říká, »napsal. A napsal jsem to pro žert, protože pokládám za sprostotu psát básně... Ale moje verše jsou dobré. Vašemu Puškinovi chtějí postavit za ženské nožky pomník, a moje

básně jsou tendenční, a vy,« říká, »sám jste otrokář, nemáte žádnou humanitu, nepociťujete nynější osvětové styky, vás se nedotkl nikdo, vy,« říká, »jste úředník a berete úplatky!« A tu jsem sama začla křičet a zapřísahat je. Petr Iljič je vždy přece takový nesmělý, ale náhle počal mluvití nejvhodnějším tónem: dívá se na něho výsměšně. Poslouchá a omlouvá se:

»Vidíte, já jsem to nevěděl. Kdybych to byl věděl, tak bych to byl neřekl, byl bych ty verše pochválil... básníci jsou přece všichni takoví horkokrevní.«... Krátce řečeno — takové výsměšky — a to všechno nejušlechtilejším tónem To mně potom však vysvětlil, že to byly výsměšky. Myslela jsem, že je to doopravdy. Tak tedy ležím, jako právě nyní před vámi, a myslím si: bude to nebo nebude slušné, když Michaila Ivanovice náhle vyhodím, za to, že tak neslušně křičí v mém domě na mého hosta? A tak tedy, věříte-li: ležím, zavřela jsem oči a myslím si: bude to nebo nebude slušné — a nemohu se odhodlat, a trápím se, trápím a srdce mi buší; mám to říci nebo ne? Jeden hlas mi praví: řekni to, ale druhý hlas mi říká: ne, neříkej! Jakmile to ten druhý hlas řekl, tak jsem náhle vykřikla a upadla do mdlob. Nu, samozřejmě, byl z toho rámus. A náhle vstanu a říkám Michailu Ivanoviči:

»Je mi to nepříjemné, že vám to musím říci, ale nepřej' si, abyste již chodil do mého domu.« — A tak jsem ho vyhnala. Ach, Aleksěii Fjodoroviči! Vím sama, že jsem učinila špatný skutek, že jsem lhala, a vůbec se na něho nezlobila, ale náhle se mi zdálo, že ta scéna bude

tak dobře... jenom věřte mi, tato scéna byla tak hrubá, že jsem se dokonce rozplakala a plakala jsem i několik dní poté, ale potom náhle po obědě jsem na všechno zapomněla. A tak tedy přestal již ke mně chodit dva týdny a já si myslím: což již vůbec nepřijde? To bylo ještě včera. A náhle večer přijde tohle »Co se říká,« přečetla jsem si to a vykřikla: »Nu, kdo by to jiný napsal, než on, než on, to jistě přišel tehdy domů, sedl si — a napsal; napsal — oni mu to uveřejnili. Vždyť to bylo před dvěma týdny.« Jenomže, Aljošo, co já to všechno pletu dohromady, vůbec nemluvím, o čem je třeba mluvit. Ach, to se tak mluví!

— Spěchám dnes hrozně k bratrovi, — pokusil se promluvit Aljoša.

— Právě, právě! Vy jste mi to připomněl! Poslyšte, co je to afekt?

— Jaký afekt? — podivil se Aljoša.

— Soudní afekt. Takový afekt, pro který všechny osvobodí. Ať uděláte co chcete, — ihned vás osvobodí.

— A o čem to mluvíte?

— Ale o tom: ta Kát'a... ach, ta milá, milá osoba, jenomže nevím, do koho je zamilována, — nedávno byla u mně na návštěvě a nic jsem z ní nedostala. Tím spíše, že mluvila se mnou tak nějak povrchně. Krátce řečeno, ptala se na mé zdraví a nic víc. A dokonce takovým tónem, že jsem si řekla: nu, ať si, pámbůh s ní... Aha, ano, tak o tom afektu: přijel sem doktor. Víte, že přijel doktor? Nu, jak byste to nevěděl, to je takový doktor, který pozná ihned blázna.

Vždyť jste ho sem pozvali. To jest ne vy, nýbrž Káťa. Všechno Káťa! Nu tak vidíte: sedí člověk a vůbec to není blázen, jen náhle dostane afekt. Je si vědom a ví, co dělá, ale přece je v afektu. Tak tedy u Dmitrije Fjodoroviče jistě to byl afekt. To jak zřídili nové soudy, tak se hned dověděli o afektu. To je dobrodiní nových soudů. Tento doktor byl u mne a vyptával se na onen večer, nu, a na zlaté doly: jak se tehdy choval? Jak pak by nebyl v afektu: přišel a křičí: »peníze, peníze, tři tisíce, dejte sem tři tisíce,« a potom odešel a náhle zavraždil. »Nechci,« říká, »nechci zabíjet« — a náhle zavraždí. A tak tedy proto ho osvobodí, že tomu nechtěl a přece zabil.

— Ale vždyť nikoho nezavraždil, — poněkud ostře ji přerušil Aljoša. Nepokoj a netrpělivost se ho stále více a více zmocňovaly. — Víím to, vraždil ten starý Grigorij...

— Jak to Grigorij? — volal Aljoša.

— To se ví, Grigorij. Dmitrij Fjodorovič, jak ho uhodil, tak potom zůstal ležet, pak vstal, vidí, že dveře jsou otevřené, šel a zabil Fjodora Pavloviče... Ale proč, proč?

— Ale dostal afekt. Jakmile ho udeřil Dmitrij Fjodorovič do hlavy, tak se vzpamatoval, dostal afekt, šel a zabil. A to, že mluvím sám, že nikoho nezabil, tak to se snad asi nepamatuje. Jenomže vidíte: bude lépe, daleko lépe, když vrahem bude Dmitrij Fjodorovič. Ano, tak tomu také bylo, ačkoliv říkám, že to udělal Grigorij, ale byl to Dmitrij Fjodorovič, a to je daleko, daleko lepší! Ach, nikoliv proto lepší, že syn zabil otce, to nechválím, děti naopak mají ctít rodiče,

ale přece je lépe, když to byl on, protože nemáte proč plakat, poněvadž zabil, aniž věděl, co činí, nebo lépe řečeno, všechno si pamatoval, ale nevěděl, co se s ním stalo. Ne, ať ho osvobodí; bude to humánní a je nutno, aby lidé poznali dobrodiní nových soudů, já jsem to nevěděla, ale říkají, Že je to již zavedeno dávno, ale já jsem se ta dozvěděla teprve včera a překvapilo mne to tak, že jsem ihned chtěla poslat pro vás; a potom, když ho osvobodí, pak přijďte všichni přímo ke mně na oběd, pozvu známé a vypijeme na počest nových soudů. Myslím si, že je třeba nebezpečný, a proto sezvu mnoho hostí, takže ho bude možno ihned vyvést, kdyby něco dělal, a potom v nějakém jiném městě může býti smírčím soudcem nebo něčím takovým. Neboť všichni ti, kdož sami byli stíženi neštěstím, vždy lépe soudí. A hlavní věc: kdo nemá nyní afekt, vy, já, všichni máme afekt a kolik je toho příkladů: sedí člověk, zpívá romanci, náhle se mu cosi nelíbí, vezme pistoli a , zabije, kdo se mu namane. A pak mu všichni odpustí. Nyní všichni schvalují doktorovy názory, všichni. Představte si, moje Lise má afekt. A já jsem včera ještě k vůli ní plakala, předvčírem jsem plakala, a nyní jsem se dovtípila, že má prostě afekt. Och, Lise mne tak zlobí! Myslím si, zda se vůbec nezbláznila. Proč vás pozvala? Pozvala vás, nebo jste k ní sám přišel?

— Ano, pozvala, a hned k ní půjdu, — chtěl se rozhodně zvednout Aljoša. — Ach, drahý Aleksěji Fjodoroviči, to je právě to nejhlavnější! zvolala paní Chochlakovová a náhle se rozplakala, —

bůh ví, že vám svěřuji Lise upřímně, ale to nevadí, aby vás nepozvala tajně, aby to matka nevěděla. Ale Ivanu Fjodoroviči, vašemu bratru, promiňte mi, nemohu svěřiti svou dceru, tak snadno, ačkoli ho stále ještě pokládám za člověka co nejvíce rytířského. A představte si, náhle byl u Lise, a já jsem o tom neměla ani ponětí.

— Jak? Co? Kdy? — strašně se podivil Aljoša. Nesedl si už a poslouchal ve stoje.

— Řeknu vám to. Právě proto jsem vás dala zavolat, protože už sama nevím, proč jsem vás dala zavolat. Tedy poslechněte: Ivan Fjodorovič byl u mne pouze dvakrát od té doby, co se vrátil z Moskvy. Nejprve ke mně přišel jako starý známý na návštěvu, a po druhé, to bylo nedávno, seděla u mne Kát'a a on ke mně přišel, když se doslechl, že je Kát'a u mne. Samozřejmě, že jsem nepočítala na jeho časté návštěvy, poněvadž vím, že má teď beztoho starosti. Vous comprenez, cette affaire et la mort terrible de votre papá, a tu se náhle dovím, že byl zase u nás, ale nikoliv u mne, nýbrž u Lise. Bylo to před šesti dny. Přišel, seděl tady asi pět minut a odešel. Dověděla jsem se o tom teprve za tři dny od Glafiry a strašně mne to překvapilo. Hned jsem dala zavolat Lise, ale ta se jen směje. Myslí prý, že spím, a zašel se zeptat, jak se mi daří. No, ovšem, že tomu je tak, jenomže Lise, Lise, ó, bože, jak mne trápí! Představte si, že najednou v noci — bylo to před čtyřmi dny, hned potom, jak jste byl u nás naposled a odešel jste — najednou v noci dostala hysterický záchvat a křičí, ječí. Proč já nedostanu nikdy hysterické záchvaty?

Potom druhého dne záchvat, třetího dne zase záchvat, a včera také, včera zase ten afekt, a náhle na mne křičí: »Nenávidím Ivana Fjodoroviče, žádám, abyste ho nepřijímala, abyste ho nepouštěla do svého domu!« Zdřevěněla jsem přímo z takového překvapení a namítám jí: »z jakého důvodu mám odmítnout návštěvy takového důstojného mladého muže, který má takové vědomosti a kromě toho je tak nešťasten«, protože, ať se to vezme jakkoliv, všechny ty události jsou neštěstí a nikoli štěstí, že je tomu tak? Náhle se dala do smíchu nad mými slovy, a víte, tak urážlivě. Nu, já jsem byla ráda. Myslím si, opět jsem ji rozesmála a záchvaty nyní přestanou, tím spíše, že jsem chtěla sama odřící Ivanu Fjodorovičovi jeho podivné návštěvy bez mého svolení a chtěla jsem ho požádati o vysvětlení. A tu náhle se dnes ráno Lise probudila, rozzlobila se na Julii, a představte si, udeřila ji rukou do tváře. Vždyť je to monstruosní! Já svým služkám říkám »vy«, a za hodinu nato objímá Julii a líbá Ji nohy. Mně potom vzkázala, že ke mně vůbec nepřijde a že ani v budoucnu nechce ke mně přicházet; když pak jsem se k ní sama přivlékla, vrhla se ke mně, začala mne líbat a plakat, a líbajíc mne, vystrčila mne ze dveří a nepromluvila ani slovo. Tak jsem se nedověděla zase nic. Nyní, drahý Aleksěji Fjodoroviči, skládám všechny naděje na vás; a ovšem osud mého celého života spočívá ve vašich rukou. Prosím vás, abyste zašel k Lise a abyste mi přišel pak povědět, mně, matce, protože já, přece rozumíte, umřu, prostě umřu, potrvá-li to déle, nebo uteču z domu. Již to nemohu vydržet; mám

trpělivost , a mohu ji pozbýt a pak... potom nastane hrůza, ach, bože můj, konečně, Petře Iljiči! — zvolala náhle rozjasněná pani Chochlakovová, sotvaže spatřila vcházejícího Petra Iljiče Perchotina, — opozdil jste se, opozdil! Nu, tak co? Sedněte si, vypravujte, rozhodněte můj osud: co ten advokát? Kampak už jdete, Aleksěji Fjodoroviči?

— K Lise.

— **Ach** ano, tedy nezapomeňte, oč jsem vás prosila! V tom spočívá osud, osud!

— Ovšem, že nezapomenu, bude-li jen možno... ale [a jsem se již beztoho opozdil, — hučel Aljoša, rychle se ubíraje z pokoje.

— Ne, určitě, určitě ještě přijďte a nikoliv »bude-li možno«, jinak zemřu! — zvolala za ním paní Chochlakovová, ale Aljoša již vyšel z pokoje.

III. ČERTÍK.

Když vešel k Lise, zastal ji pólo ležící v křesle, ve kterém ji vozili, dokud ještě nemohla chodit. Ani se nepohnula jemu vstříc, ale její bystrý, ostrý pohled se do něho přímo vpil. Její výraz byl poněkud horečný a tvář bledě žlutá. Aljoša se podivil, jak se změnila za tři dni, dokonce zhubla. Nepodala mu ruku. Dotkl se sám jejích tenkých, dlouhých prstů, jež ležely nehybně na jejích šatech, a potom si mlčky sedl naproti ní.

— Víím, že spěcháte do vězení, — řekla ostře Lise. — Ale maminka vás zdržela celé dvě hodiny. Právě vám vypravovala o mně a o Julii.

— Jak to vííte? — zeptal se Aljoša.

— Poslouchala jsem za dveřmi. Proč se na mne tak díváte? Když chci poslouchat, tak poslouchám. Nevidím v tom nic zlého. Neomlouvám se.

— Jste nějak rozmrzelá.

— Naopak, jsem velice spokojena. Právě jsem zase uvažovala — už po třicáté jak je dobře, že jsem vás odmítla a že nebudu vaší ženou. Nehodíte se za muže. Já se za vás provdám a najednou vám odevzdám psaníčko, abyste je do' nesl tomu, do koho se zamiluji po vás, vy to psaníčko přijmete, správně ho doručíte, a ještě mi přinesete odpověď'.

Bude vám čtyřicet let a ještě budete nosit taková psaníčka. Lise se náhle zasmála.

— Jste nějak zlostná, ale zároveň prostosrdečná, — usmál se na ni Aljoša.

— Prostosrdečné je to, že se před vámi nestydím. A ještě nic není, že se nestydím, ale dokonce se ani nechci stydět. Právě před vámi, právě u vás. Aljošo, proč si vás nevážím? Mám vás velice ráda, ale nevážím si vás. Kdybych si vás vážila, tak bych to neříkala, styděla bych se, že je tomu tak?

— Ano.

— A věříte mi, že se před vámi nestydím?

— Ne, nevěřím.

Lise se náhle opět nervosně zasmála; mluvila rychle, bystře.

— Poslala jsem vašemu bratrovi Dmitriji Fjodoroviči bonbony do *žaláře*. Aljošo, víte, jak jste skvělý. Budu vás hrozně milovat, protože jste mi tak brzo dovolil, abych vás neměla ráda!

— Proč jste mne dnes pozvala, Lise?

— Přála jsem si vám sdělit jednu svou prosbu. Chci, aby mne někdo ztýral, aby se se mnou oženil, a potom mne týral, klama], odešel a odejel. Nechci býti šťastna!

— Oblíbila jste si nepořádek?

— Ne, nechci nepořádek. Stále chci zapálit dům. Představuji si, jak půjdu a zapálím potichouнку, určitě potichouнку. Lidé to hasí, ale ono to hoří. A já to vím a mlčím. Ach, hlouposti! A jak je to nudné!

A s odporem mávla rukou.

— Žijete bohatě, — řekl tiše Aljoša.

— Bylo by lépe, kdybych byla chudá?

— Lépe.

— To vám namluvil nebožtík mnich. To není pravda. Ať jsem bohatá a ostatní chudí, budu jíst cukrovinky a pít smetanu a jim nikomu nic nedám. Ach, nemluvte, nemluvte nic (zamávala rukou, ač Aljoša neotevřel ani úst), říkal jste mi o tom již dávno a všechno to znám nazpaměť. Je to nudné. Budu-li chudá, někoho zabiju. — Ostatně, i když budu bohatá, snad někoho zavraždím. — Nač mám sedět! A víte, chci žít, žít žito, vezmu si vás, ale staňte se mužíkem, právě mužíkem, budeme mít hříbátko, chcete? Znáte Kalganova?

— Zám.

— Stále jen chodí a blouzní. Říká: nač žít ve skutečnosti, je lépe jen blouznit. Možno si vykouzlití nejveselejší věci, ale žít je nudné. Avšak sám se dobře ožení, dokonce i mně vyznával lásku. Umíte hrát káču?

— Umím.

— Tak vidíte, je jako káča: roztočit ho a pustit, a pak šlehat, šlehat, šlehat, bičíkem: vezmu si ho a celý život ho budu pouštět. Nestydíte se se mnou sedět? — Hrozně se zlobíte, že nemluvím o svatých věcech. Nechci být svatou. Co mi udělají na onom světě za největší hřích? Vy to přece musíte přesně vědět.

— Bůh bude soudit, — díval se na ni upřeně Aljoša.

— Tak vidíte, to si přeji. Přišla bych, soudili by mne a já bych se jim náhle všem vysmála do očí. Hrozně se mi chce zapálit dům, Aljošo, náš dům, stále mi nevěříte?

— Proč pak ne? Jsou dokonce děti asi tak dvanáctileté, kterým se hrozně chce zapálit cokoliv a zapalují to. Je to jako nemoc.

— To není pravda, to není pravda. Ať jsou takové děti, ale o tomhle já nemluvím.

— Pokládáte zlé za dobré: to je chvilková krise, v tom je ještě vaše bývalá nemoc.

Přece se mnou pohrdáte? Prostě — nechci dělat dobro, chci dělat zlo a o žádnou nemoc při tom nejde.

— Proč dělat zlo?

— Ale, aby nikde nic dobrého nezůstalo! Ach, jak by to bylo dobře, kdyby nic nezůstalo! Víte, Aljošo, někdy myslím, že učiním mnoho zla a mnoho špatného, a dlouho to budu potichouнку dělat, a náhle se o tom všichni dovědí.

Všichni mne obstoupí a budou na mne ukazovat prsty a já budu se na všechny dívat. To je velice příjemné. Proč je to tak příjemné, Aljošo?

— Tak. Lidé mají takovou touhu rozdrtit cosi dobrého, nebo, jak jste říkala, zapálit. To se také stává.

— Ale já jsem vám to nejen říkala, já to také udělám.

— Věřím.

— Ach, jak vás miluji za to, že říkáte »věřím«, a vždyť vy vůbec, vůbec nelžete. A možná, že si myslíte, že jsem vám to všechno říkala schválně, abych vás poslechla?

— Ne, nemyslím... ačkoliv možná, že si to také tak trochu přejete.

— Ano, tak trochu. Nikdy nebudu před vámi lháti, — řekla s jakýmsi bleskem v očích.

Aljošu ze všeho nejvíce překvapovala její vážnost. Ani stín výsměchu a žertovnosti nebyl nyní v jejím obličeji, ačkoliv dříve veselost a žertovnost ji nikdy neopouštěly, dokonce ani v nejvážnějších jejích chvílích.

— Jsou chvíle, kdy lidé milují zločin, — řekl zádumčivě Aljoša.

— Ano, ano! Řekl jste moji myšlenku. Milují, všichni milují a vždycky budou milovat, a to nejsou jen »chvíle«. Víte, v tom ohledu všichni jako by si navykli lhát a všichni od té doby lžou. Všichni říkají, že nenávidí špatnost, ale uvnitř ji všichni milují.

— A čtete stále jako dříve špatné knihy?— Čtu. Maminka je čte a schovává pod polštář a já ji je kradu.

— A to se pranic nestydíte, že se tak kazíte?

— Chci se zkazit. Je tu jeden hoch, který ležel na kolejích a nad ním přešel vlak. To je šťastný hoch! Poslyšte, nyní soudí vašeho bratra za to, že zabil otce, a všichni jsou rádi, že ho zabil.

— Jsou rádi, že ho zabil?

— Jsou rádi, všichni jsou rádi! Všichni říkají, že je to hrozné, ale v duši jsou hrozně rádi. Já první jsem ráda.

— Ve vašich slovech ovšem je trochu pravdy, — řekl Aljoša tiše.

— Ach, jaké máte myšlenky! — vypískla v nadšení Lise.

— A to jste mnich! Neuvěříte mi, jak si vás vážím, Aljošo, za to, že nikdy nelžete. Ach, budu vám vypravovati jeden svůj směšný sen: zdá se mi někdy o čertech, jako by byla noc, a já byla ve svém pokoji se svíčkou, a náhle jsou všude čerti, ve všech koutech, pod stolem, a otvírají dveře, a tam za dveřmi je jich celý zástup, chtějí vstoupit a zmocnit se mne... A již přistupuji, již mne chytají. A tu se náhle pokřičuji a všichni ustoupí, bojí se, jenže úplně neodejdou, nýbrž čekají u dveří a v koutech. A náhle se mi chce hrozně klnout bohu, tak tedy začnu klnout, a náhle všichni opět v zástupu na mne, radují se, a již mne chytají opět, ale já se zase pokřičuji, a všichni zase ustupují. Je to strašně veselé. Duše se při tom zalyká.

— Měl jsem také takový sen, — řekl náhle Aljoša.

— Vážně? — zvolala Lise s údivem. — Poslyšte, Aljošo, nesmějte se, to je hrozně důležité: což je možné, aby dva různí lidé měli týž sen?

— Ano, je to možné.

— Aljošo, říkám vám, to je hrozně důležité, — s jakýmsi neobyčejným údivem pokračovala Lise. — Ten sen není důležitý, ale to, že jste mohl vidět týž sen, jako já. Nikdy nelžete, nelžete ani nyní: je to pravda? Neděláte si ze mne žert?

— Je to pravda.

Lise byla náhle čímsi hrozně překvapena a na půl minuty utichla.

— Aljošo, chod'te ke mně, chod'te ke mně častěji, — řekla náhle prosebným hlasem.

— Budu k vám po celý život přicházet, — odpověděl pevně Aljoša.

— Vždyť to říkám jen vám, — počala opět Lise, — jen sobě to říkám, a pak ještě vám. Vám jedinému v celém světě. A vám ochotněji to říkám, než sobě. A vůbec se před vámi nestydím, Aljošo. Proč se před vámi vůbec nestydím, vůbec? Aljošo, je to pravda, že židé kradou na velikonoce děti a zabíjejí je?

— Nevím.

— Víte, právě mám takovou knihu a četla jsem o jakémisi soudě, totiž, že žid uřezal čtyřletému hochovi s počátku všechny prsty na obou rukou, potom ho ukřižoval na stěně, přibil hřebíky, a ukřižoval, a potom na soudě řekl, že hoch umřel brzy, už za čtyři hodiny. Tak brzy! Říkal: »Sténal, stále sténal« — a on že se na něho díval, stál a měl z toho radost. To je dobré!

— Dobré?

— Dobré. Někdy si myslím, že sama jsem někoho ukřižovala. Visí a sténá, a já si stoupnu proti němu a budu jíst ananasový kompot. Mám velice ráda ananasový kompot. Vy také?

Aljoša mlčel a díval se na ni. Její bledě žlutá tvář se náhle zkřivila a oči se jí zakalily.

— Víte, načetla jsem se o tom židovi tolik, že jsem celou noc nespala a trásla s'e v slzách. Představuji si, jak děťátko křičí a sténá (vždyť čtyřletí hošici již chápou.) Ale mne ta myšlenka na kompot neopouští. Ráno jsem poslala psaní jednomu člověku, aby ke mně určitě přišel. Přišel a já jsem mu náhle vypravovala o hošíkovi a o kompotu, všechno jsem vypravovala, všechno, a řekla jsem: »to je dobré«. Náhle se zasmál a řekl, že je to skutečně dobré. Pak vstal a odešel. Celkem byl tady pět minut. Opovrhoval mnou. nebo neopovrhoval? Řekněte mi, řekněte mi, Aljošo, opovrhoval mnou nebo ne? — vztyčila se v křesle a zablýskla očima.

— Řekněte mi, — řekl vzrušeně Aljoša, — pozvala jste sama toho člověka?

— Sama.

— Poslala jste mu psaní?

— Poslala.

— Jenom abyste se zeptala na to dítě?

— Ne, nebylo to vůbec proto. Ale jak vešel, tak jsem se ho dnes na to zeptala. Odpověděl, zasmál se, vstal a odešel.

— Ten člověk jednal s vámi čestně, — řekl tiše Aljoša.

— A opovrhoval mnou? Smál se?

— Ne, protože sám možná věří ananasovému kompotu. Je také velice nemocen, Lise.

— Ano, věřím! — zablýskla očima Lise.

— Neopovrhujе nikým, — pokračoval Aljoša, — jen nikomu nevěří. Když nevěří, tu ovšem opovrhujе.

— Tak tedy i mnou? Mnou?

— I vámi.

— To je dobře, — jaksi zaskřípala Lise. — Když vyšel a zasmál se, pocítila jsem, že je dobře býti v opovržení, i hoch s uřezanými prsty je dobrá věc, i býti v opovržení je dobrá věc...

A Lisa jaksi zlostně a horečně se zasmála Aljošovi do očí.

— Víte, Aljošo, víte, chtěla bych... Aljošo, zachraňte mne! — vyskočila náhle s křesla, vrhla se k němu a pevně ho objala rukama. — Zachraňte mne, — téměř sténala, což řeknu někomu jinému na světě, co jsem vám řekla? A vždyť jsem vám říkala pravdu, pravdu, pravdu! Já se zavraždím, protože je mi všechno hnusné! Nechci žít, protože je mi všechno hnusné! Všechno je mi hnusné, hnusné! Aljošo, proč mne vůbec, vůbec nemilujete! — skončila jako by měla záchvat.

— Ne, miluji! — odpověděl vřele Aljoša.

— A budete pro mne plakat, budete?

— Budu.

— Ne proto, že jsem se nechtěla stát vaší ženou, ale prostě — budete pro mne plakat?

— Budu.

— Děkuji vám! Potřebuji jen vaše slzy. A všichni ostatní ať mne trestají, a udupou nohama, všichni, všichni bez výjimky! Protože

nemiluji nikoho. Slyšíte, nikoho! Naopak, všechny nenávidím! Jděte, Aljošo, je čas, abyste šel k bratrovi! — pojednou se od něho odvrátila.

— A co bude s vámi? — téměř polekán zeptal se Aljoša.

— Jděte k bratru, zavrou vám vězení, jděte, tady máte klobouk! Polibte Mít'u, jděte, jděte!

A téměř násilím vystrčila Aljošu ze dveří. Aljoša se díval se smutnými rozpaky, když pojednou pocítil ve své pravé ruce psaní, maličké psaníčko, pevně složené a zapečetěné. Podíval se na ně a rychle přečetl adresu: »Ivanu Fjodorovičovi Karamazovu«. Podíval se na Lisu. Její obličej se stal téměř hrozným.

— Odevzdejte to, určitě to odevzdejte! — přikazovala mu v nejvyšším rozčilení, celá se chvějíc, — ještě dnes, ihned! Jinak se otrávím! Proto jsem vás pozvala!

A rychle zabouchla dveře. Zacvakl zámek. Aljoša položil psaní do kapsy a šel přímo ke schodišti, nezastaviv se u paní Chochlakové, ostatně na ni vůbec zapomněl. Ale Lisa, sotva Aljoša odešel, ihned otevřela zámek, pootevřela poněkud dveře, vložila do štěrbin prst, pak zavřela dveře a ze všech sil prst přiskřípla. Asi za deset vteřin si osvobodila ruku, a tiše, zvolna se vrátila do svého křesla, usedla všechna vzpřímena a začala se bedlivě dívat na svůj zčernalý prst a na krev, která vytryskla pod nehtem. Rty se jí třásly a při tom si velice rychle šeptala: — Ničemná, ničemná, ničemná, ničemná!

IV. HYMNA A TAJEMSTVÍ.

Bylo už velmi pozdě (a listopadový den není dlouhý), když Aljoša zazvonil u vrat vězení. Začínal se už soumrak. Ale Aljoša věděl, že ho pustí k Mít'ovi bez překážek. V našem městečku bylo všechno takové, jako všude jinde. S počátku ovšem, když bylo ukončeno předběžné vyšetřování, byly návštěvy příbuzných a některých jiných lidí přece vázány některými nezbytnými formalitami, a formality sice nezmizely, ale alespoň pro některé lidi, kteří přicházeli k Mít'ovi, uzákonily se jaksi samo sebou některé výjimky.

To vedlo tak daleko, že někdy návštěvy u vězně v určeném pro to pokoji daly se téměř mezi čtyřma očima. Ostatně těchto lidí bylo velmi málo: byla to jenom Grušeňka, Aljoša a Rakitin. Grušeňce byl velmi nakloněn sám policejní hejtman Michail Makarovič. Starci ležel na srdci jeho výkřik, kterým ji obvinil v Mokřém. Později, když poznal celou podstatu věci, změnil svůj názor o ní úplně. A ku podivu: ač byl pevně přesvědčen o Mít'ově zločinu, přece od chvíle, kdy byl zatčen, díval se na něho jaksi stále měkčeji a měkčeji: »Snad měl ten člověk dobrou duši, ale zdechl jak šváb z opilství a flámování«. Jeho dřívější úžas změnil se v jeho srdci v jakousi lítost.

Aljošu hejtman velmi miloval a už dávno s ním se znal, a Rakitin, který později začal přicházet k uvězněnému velmi často, byl jedním z nejbližších známých »hejtmanových slečen«, jak jim říkal, a každý den se potloukal v jejich domě. V rodině vězeňského dozorce, dobráckého starce, byt svědomitého úředníka, dával kondice. Aljoša

zase byl také starým a dobrým známým dozorcovým, který s ním velice rád rozmlouval o »božské moudrosti«. Na příklad Ivana Fjodoroviče si dozorce ani tak nevážil, jako spíše se ho bál, hlavně pro jeho úsudky, byť byl sám velikým filosofem, rozumí se »na vlastní pěst«. Ale k Aljošovi měl jakousi nevyhladitelnou sympatii. V posledním roce stařec se dal do čtení apokryfních evangelií a každou chvíli sděloval své dojmy svému mladému příteli. Dříve chodil za ním i do kláštera a bavil se s ním a s klášterními duchovními celé hodiny.

Krátce, i kdyby byl Aljoša přišel do vězení pozdě, stačilo jiti k dozorcům a věc se vždy urovnala. Kromě toho na Aljošu si ve vězení zvykli všichni až do posledního strážníka. Hlídky přirozeně nečinily obtíží, když nic proti tomu neměli nadřízení. Mít'a, když ho vyvolali, scházel se své komůrky dolů do místnosti, která byla určena pro návštěvy. Když Aljoša do této místnosti vešel, právě se srazil s Rakitinem, který už se s Mít'ou loučil. Oba mluvili hlasitě. Mít'a, provázeje ho, čemusi se velice smál, a Rakitin jako by vrčel. Rakitin zvláště v poslední době setkával se s Aljošou nerad, téměř s ním nemluvil, dokonce ho i pozdravoval , s odporem. Když zahlédl teď vcházejícího Aljošu, zvláště se zamračil a odvrátil oči, jako by byl úplně zaměstnán zapínáním svého velikého teplého pláště s kožíšinovým límcem. A pak začal hledat svůj deštník.

— Abych si tady nic nezapomněl, — zabručel při tom, jen aby něco řekl.

— Nezapomeň si tu něco cizího! — vtipkoval Mít'a, a hned se sám dal do smíchu svému vtipu. Rakitin se rázem začervenal.

— To doporuč svým Karamazovým, tomu trestaneckému rodu, a ne Rakitinovi! — pojednou vykřikl a celý se zatřásl zlostí.

— Ale co je ti? Vždyť jsem žertoval! — výkřik) Mít'a — hrome! Všichni jsou takoví, — obrátil se k Aljošovi, kývaje na rychle odcházejícího Rakitina, — pořád seděl, smál se a byl veselý, a pojednou se rozvzteklil! Na tebe ani nekývl hlavou, což jste se úplně znepřátelili? Proč jdeš tak pozdě? Ne, že bych byl na tebe čekal, ale přímo po tobě prahnu od rána. Nu, nic se nestalo, teď si to vynahradíme.

— Co se teď s tebou tak často stýká? Ty jsi se s ním spřátelil, což? — zeptal se Aljoša, ukazuje rovněž na dveře, jimiž odešel Rakitin.

— Že jsem se s Michaiilem spřátelil? Ani ne. A proč bych se s ním spřátelil, vždyť je to hlupák! Myslí, že jsem... darebák. Takoví lidé nerozumějí ani žertu — to je důležité. Nikdy nepochopí žert. A v duši mají sucho, pusto a sucho, právě jako když jsem vcházel do vězení a díval jsem se na vězeňské zdi. Ale je to chytrý člověk, chytrák. Nu, Aleksěji, už je má hlava ztracena!

Usedl na lavici a vedle sebe posadil Aljošu.

— Ano, zítra je soud. Což máš tak velmi malou naději, bratře? — s plachým soucitem se zeptal Aljoša.

— O čem to mluvíš? — podíval se na něho Mít'a jaksi roztržitě,
— ach, o procesu! Čert to vzal! — Pořád jsme spolu mluvili o hloupostech, o tom soudu, ale o nejdůležitější věci jsme nemluvili. Ano, zítra je proces, ale když jsem řekl, že je má hlava ztracena, nemyslel jsem při tom na proces. Hlava není ztracena. Ale je ztraceno to, co mi sedělo v hlavě. Co se na mne díváš tak kriticky?

— O čem to mluvíš, Mít'o?— Ideje, ideje, o to jde! Ethika. Co je to ethika?

— Ethika? — podivil se Aljoša.

— To je nějaká věda, což?

— Ano, je to taková věda... ale... přiznám se, nemohu ti vyložit, jaká.

— Rakitin to ví, aby ho čert vzal! Mnichem nebude. Chystá se do Petrohradu. A tam se věnuje kritice, ale s ušlechtilým cílem. Nu což, může přinést užitek a udělat kariéru. Och, na kariéru jsou ti lidé dělaní! Čert vzal ethiku. Já jsem ztracen, Aleksěji, já, člověče boží! Tebe miluji ze všech nejvíce. Srdce se mi chvěje o tebe, abys to věděl. Kdo to byl Karel Bernard?

— Karel Bernard? — podivil se opět Aljoša.

— Ne, ne Karel, počkej, spletl jsem to: Claude Bernard. Co to je? Chemik, což?

— Ano, myslím, že jeden učenec, — odpověděl Aljoša, — ale přiznám se ti, že o něm nedovedu mnoho říci. Jenom vím, že je to učenec, ale nevím, jaký.

— Nu, čert ho vem, ani já nevím, — řekl Mít'a. — Nejspíše nějaký ničema, protože všichni jsou ničemové. Ale Rakitin se protlačí, Rakitin se i dírkou protlačí, to je také takový Bernard. Och, ti Bernardové, ti se rozmnožili!

— Ale co je ti? — důrazně se zeptal Aljoša.

— Chce o mně, o mé věci, napsat článek a tím začít v literatuře svou dráhu, proto také sem chodí, sám to prohlásil. Chce něco napsat s tendencí: »Nemohl nezabít, donutilo ho k tomu prostředí« a tak dále, jak mi to vykládal. Bude prý to, jak říká, se socialistickým odstínem. Nu, čert ho vem, když s odstínem, tak tedy s odstínem, mně je to všechno jedno. Bratra Ivana nemiluje, nenávidí ho, tobě také není nakloněn. Ale nevyháním ho, protože je člověk chytrý. Ale příliš se vypíná. Právě jsem mu řekl: »Karamazovi nejsou ničemové, nýbrž filosofové, protože všichni skuteční ruští lidé jsou filosofové, ale ty, ač jsi studoval, přece jsi jenom pohůnek«. Smál se tomu, tak vztekle. A já jsem mu řekl: »o myšlenkybus non est disputandunu, dobrý vtip, což? Alespoň jsem se dostal mezi klasiky, — zachechtal se pojednou Mít'a.

— Proč myslíš, že jsi ztracen, jak jsi právě řekl? — skočil mu do řeči Aljoša. »

— Proč jsem ztracen? Hm! Opravdu... když se to vezme tak kolem a kolem — je mi líto boha, proto!

— Jak to, že je ti líto boha?

— Představ si: tam v nervech, v hlavě, totiž ty nervy jsou tam v mozku... (čert je vem!) jsou takové ocásky, totiž ty nervy mají takové ocásky, a když se zachvějí... totiž, abys tomu rozuměl, podívám se třeba na něco očima, takhle, a ty ocásky se zachvějí... a jakmile se zachvějí, objeví se obraz, ale neobjeví se hned, nýbrž projde jakýsi okamžik, taková vteřinka, a objeví se takový jakýsi moment, totiž ne moment, — aby to čert vzal, — nýbrž obraz, totiž předmět, nebo děj, nu, hrom do toho — a proto nazírám a potom myslím... protože jsou ty ocásky, a vůbec ne proto, že bych měl duši a že je v ní nějaký obraz a podobenství, to jsou všechno hlouposti. To mi, kamaráde, už včera vykládal Michail a jako by mne tím opářili. Aljošo, věda je velkolepá! to chápu... A přece je mi líto boha!

— Nu, i to je dobře, — řekl Aljoša.

— Ze je mi boha líto? Chemie, bratře, chemie! Nic nepořídíte, velebný pane, uhněte se trochu, chemie jde! A Rakitin už nemiluje boha, už ho nemiluje! To je jejich nemocné místo. Ale tají to. Lžou. Přetvařují se. »Co budeš hlásat v kritice?« ptal jsem se ho. — »Nu, nedovolí, abych to říkal otevřeně,« řekl se smíchem. — »Ale co potom bude s člověkem? Bez boha a bez budoucího života? Vždyť to znamená, že je teď všechno dovoleno, že se smí všechno dělat?« — »A tys to nevěděl?« směje se. — »Chytrý člověk smí všechno, chytrý člověk se vyzná v tlačnici, ale na příklad ty jsi zabil a dal jsi se chytit a hniješ ve vězení!« To řekl mně. Opravdová svině! Dříve jsem takové lidi vyhazoval ze dveří, ale teď je poslouchám. Vždyť

říká i mnoho rozumného. A také chytře píše. Před týdnem mi začal číst jeden článek a schválně jsem si z něj opsal tři řádky, počkej, tady je mám. Mít'a se spěchem vyňal z kapsy u vesty papírek a četl:

— »Abychom rozřešili tuto otázku, je třeba, abychom především celou svou osobnost promítli do své skutečnosti.« — Rozumíš tomu?

— Ne, nerozumím, — řekl Aljoša. Zvědavě se zadíval na Mít'u a poslouchal.

— Ani já tomu nerozumím. Je to temné a nejasné, ale za to však chytré. Říká, že teď všichni tak píší, protože je teď takové prostředí... Toho prostředí se všichni bojí. Verše také píše, mizera! Opěvuje nožku Chochlakovové, chachachacha!

— Slyšel jsem o tom, — řekl Aljoša.

— Slyšel jsi? A veršičky znáš?

— Ne.

— Mám je, přečtu ti je. Ještě o tom nevíš, neříkal jsem ti to, to je celá historie. Darebák! Před třemi nedělemi ho napadlo, že mne bude dráždit:

»Dal jsi se nachytat jako hlupák pro tři tisíce, ale já shrábnu půl druhého sta tisíce, ožením se s jednou vdovičkou a koupím si v Petrohradě kamenný dům.« —, A vyprávěl mi, že se dvoří Chochlakovové, která neměla rozum ani z mládí a ve čtyřiceti letech, že už se úplně zbláznila.

»A při tom je náramně citová, tím si ji získám. Ožením se, odvezu ji do Petrohradu a tam začnu vydávat časopis,« mi řekl. A při tom se

mu hnusně a žádostivě sbíhaly sliny, — ale ne na Chochlakovovou, nýbrž na toho půl druhého sta tisíce. Ujišťoval mne, že je to pravda, že je to pravda; stále ke mně chodil, každý den, a říkal, že se mu už poddává. Zářil radostí. A tu ho pojednou vyhnali: chlapík Petr Iljič Perchotin zvítězil! Měl bych takovou chuť zlíbat tu husu za to, že ho vyhnala! Když tedy ke mně chodil, napsal ty veršíky.

»Po prvé,« říkal, »si špiním ruce, píšu verše, abych ji navnadil, tedy pro užitečnou věc. Když té huse seberu penízky, mohu potom přinést užitek společnosti.« Vždyť oni mají pro každé darebáctví omluvu ve společnosti! »A přece,« říkal, »jsem to napsal lépe, než tvůj Puškin, protože jsem dovedl do žertovného veršíku vepsat občanský stesk.« Co se týká Puškina — to chápu. Neboť byl to vskutku schopný člověk a přece jenom opěvoval nožky a jak se vychloubal svými veršíky. Jak jsou ti lidé samolibí, samolibí! »Na uzdravení nemocné nožky, předmětu mé lásky« — takový nadpis si vymyslel, — uličník!

Och, — hleďme na tu nožku, nožku, co otekla trošku. Lékaři k ní jezdí, léčí, ovazují s velkou péčí.

Ale ne po nožkách teskním, — to byl Puškinův jen nápad, — po hlavičce tuze teskním, která ještě nechce chápat.

Už se dovtípila trošku, ale vtom čert přines nožku, kéž by se nožka brzo uzdravila, aby hlava můj žal pochopila.

Svině, úplná svině, ale podařilo se mu to vtipně, mizerovi! A skutečně tam vsunul občanský stesk. Ale jak se rozzlobil, když ho vyhnali. Skřípal zuby! — Už se pomstil, — řekl Aljoša. — Napsal o Chochlakovové zprávu do novin.

A Aljoša mu stručně vyprávěl o zprávě v novinách »Co se říká«.

— To on napsal, on! — potvrdil Mít'a, zachmuřiv se, — to on napsal! Ty zprávy... vždyť vím... totiž kolik hanebností už bylo napsáno, na příklad o Gruše!... A o Katě také... Hm!

Starostlivě se prošel po světnici.

— Bratře, nemohu zde dlouho zůstat, — řekl Aljoša po chvilce mlčení. — Zítra je úžasný, veliký den pro tebe. Bude nad tebou vykonán boží soud... a víš, divím se, že místo o své věci mluvíš bůhví o čem...

— Ne, nediv se, — prudce ho přerušil Mít'a. — Což mám stále mluvit o tom smrdutém psu, což? O vrahu? Už jsme se toho spolu dost namluvili. Nechci už mluvit o tom smrdutém, o synu Smrduté! Toho zničí bůh, uvidíš, mlč!

V rozčilení přistoupil k Aljošovi a pojednou ho políbil. Oči se mu rozhořely.

— Rakitin to nepochopí, — začal jakoby ve vytržení, — ale ty, ty pochopíš všechno. Proto jsem po tobě prahl. Vidiš, už jsem ti chtěl

dávno tady, v těchto oprýskaných zdech, mnoho svěřiti, ale o nejhlavnějším jsem mlčel: jako by stále ještě k tomu nebyl čas. Dočkal jsem se teď poslední lhůty, abych před tebou otevřel svou duši.

»Bratře, pocítil jsem za ty dva poslední měsíce v sobě nového člověka, zrodil se ve mně nový člověk! Byl ve mně uzamčen, ale nikdy by se nebyl objevil, kdyby nebylo té strašné rány. Hrůza! A co je mi po tom, budu-li v dolech otloukat kladivem dvanáct let rudu, — toho se vůbec nebojím, ale mám hrůzu teď z jiné věci: abych neztratil nově narozeného člověka!

»Je přece možno nalézt i tam v dolech pod zemí vedle sebe« právě v takovém trestanci a vrahovi lidské srdce a sejít se s ním, protože i tam je možno žít a milovat i trpět! Je možno obrodit a vzkřísit v tom trestanci mrtvé srdce. Je možno po léta dobývat a posléze dobýt ze šachty na světlo už duši vznešenou, trpitelské vědomí, obrodit anděla, vzkřísit hrdinu! A vždyť je jich mnoho, Se jich sta, a všichni isme za ně vinni.

»Proč se mi tenkrát zdálo o »děťátku« v takovém okamžiku? »Proč je ubohé děťátko?« Bylo to pro mne v onu chvíli proroctvím! Pro »děťátko« také půjdu. Protože jsme vinni všichni za všechny. Za všechna »děťátka«, protože jsou zde malé děti i veliké děti. Všichni jsou »děťátka«. Za všechny půjdu, protože někdo musí jít za všechny. Nezabil jsem otce, ale musím jít. Přijímám! Všechno mi to

napadlo tady... v těchto oprýskaných zdech. Vždyť je jich mnoho, je jich tam sta, v podzemí, s kladivy v rukou.

»Och, ano, budeme v okovech, nebude tam svoboda, ale potom, ve velikém našem hoři, znovu se zrodíme do radosti, bez níž nemůže člověk žít a bez níž nemůže bůh být, neboť bůh dává radost, to je jeho veliká privilej... Hospodine, necht' člověk se rozplyne v modlitbě! Jak já tam budu pod zemí bez boha? Rakitin lže: vyženou-li boha ze země, setkáme se s ním pod zemí! Trestanec nemůže být bez boha, dokonce více, než člověk, který není trestancem! A pak tedy my, podzemní lidé, zazpíváme z nitra země tragickou hymnu bohu, u kterého je radost! Necht' je pozdraven bůh a jeho radost! Miluji ho!

Mít'a, když pronášel svou divokou řeč, téměř pozbyl dechu. Zbledl, jeho rty se chvěly, z očí se mu lily slzy.

— Nikoli, život je neobsáhlý, život existuje i pod zemí, — opět začal. — Neuvěříš, Aleksěji, jak teď chci žít, jaká se ve mně zrodila prudká touha existovat a poznávat právě v těchto oprýskaných zdech! Rakitin to nechápe, jeho jediná snaha je honem si postavit dům a obsadit ho nájemníky, ale na tebe jsem čekal. Co je utrpení? Nebojím se ho, byť bylo nesmírné. Nyní se ho nebojím, dříve jsem se ho bál. Víš, snad ani nebudu při procesu odpovídat... Myslím, že je teď ve mně tolik síly, že všechno překonám, všechna utrpení, jenom abych si mohl říci a stále opakovat: existuji! Jsem vydán tisícům utrpení... ale jsem, svíjím se v mukách — ale jsem! Sedím v žaláři, ale existuji,

vidím slunce, a i když nevidím slunce, přece vím, že je. A vědět, že je slunce — to už je život. Aljošo, anděli můj, trápí mne různé filosofie, aby je vzal čert! Bratr Ivan...

— Co bratr Ivan? — skočil mu do řeči Aljoša, ale Míťa ho neslyšel.

— Vidíš, dříve jsem nikdy neměl všechny tyto pochybnosti, ale vše bylo ve mně utajeno. Snad zvláště proto, že v mé duši se bouřily neznámé ideje, snad proto jsem pil, pral se, zuřil. Rval jsem se, abych je v sobě utišil, abych je vyhladil, zničil. Bratr Ivan není Rakitin, má také skrytou ideu. Bratr Ivan je sfinx a mlčí, stále mlčí.

»Ale mne trápí bůh. Jenom to mne trápí. A co by bylo, není-li? Má-li Rakitin pravdu, že je to umělá idea lidstva? A tehdy, není-li bůh, pak člověk je pánem země a světa. To je velkolepé! Ale — jak bez boha může být ctnostný? To je otázka! Stále na to myslím. Neboť, koho potom bude člověk milovat? Komu bude vděčný, komu zazpívá hymnu? Rakitin se směje. Rakitin říká, že je možno milovat lidstvo i bez boha. Ale to může tvrdit jen nějaký usmrkanec, já to nemohu pochopit.

»Rakitinu se žije lehce: »Raději, kdyby ses staral o rozšíření občanských práv člověka,« mi dnes řekl, »nebo třeba o to, aby se nezvyšovala cena hovězího masa; tím prokážeš prostěji a blíže lásku k lidstvu, než filosofiemi.« Odpověděl jsem mu: »Ale ty bez boha sám ještě na hovězím mase přirazíš, dostaneš-li se k tomu, a budeš vydělávat rubl na každé kopejce.« Rozzlobil se. Neboť co je to

ctnost? Odpověz mi, Aleksěje. Mně je tohle ctností, Čiňanovi něco jiného — je to tedy hodnota relativní. Či ne? Či není relativní? Je to zákeřná otázka! Nevysměješ se mi, řeknu-li, že jsem proto dvě noci nespál. Teď se dívám jenom tomu, jak lidé tam venku žijí a že o tom nepřemýšlejí. Vanitas! Ivan nemá boha. Ivan má ideu. Ne v mém měřítku. Ale mlčí. Myslím, že je zednář. Ptal jsem se ho — mlčí. Z jeho studánky chtěl jsem se napít vody — mlčí. Jen jednou řekl jedinou větu.

— Co řekl? — rychle se zeptal Aljoša.

— Řekl jsem mu: bezpochyby je všechno dovoleno, je-li tomu tak? — zamračil se: »Fjodor Pavlovič« řekl, »náš tatínek, byl prasátko, ale myslel správně.« Tohle odpověděl. Jenom to mi řekl. To už je něco jiného, než Rakitin.

— Ano, — hořce souhlasil Aljoša. — Kdy byl u tebe?

— O tom později, teď ti řeknu jinou věc. O Ivanovi jsem ti dosud téměř nic neřekl. Odkládal jsem to na konec. Až se ta věc tady se mnou skončí a vynesou rozsudek, pak ti něco řeknu, všechno ti budu vyprávět. Je to jedna strašná věc... A budeš mým soudcem v té věci. Ale teď o tom nezačínej, teď mlč. Víš, mluvíš o zítřku, o procesu, a věříš, že o tom nic nevím?

— Mluvil jsi s tím advokátem?

— Což advokát! Vyprávěl jsem mu všechno. Je to pěkný lišák z hlavního města, takový Bernard. Ale nevěří mi ani trochu. Věří, že jsem zabil, představ si, — vím to. »A proč,« ptám se, »v tom případě

jste mne tedy přijel hájit?« Vykašlat se na ně. Také lékaře objednali. Chtějí ze mne udělat šílence. Nedovolím to! Kateřina Ivanovna chce »svou povinnost« vyplnit do konce. Úmyslně! (Mít'a se hořce usmál.) Kočka! Kruté srdce! Vždyť ona ví, co jsem o ní tenkrát řekl v Mokrému, že je žena »velikého hněvu«! Vyřídili jí to. Ano, svědecké výpovědi se rozmnožily jak písek v moři! Grigorij trvá na svém. Grigorij je poctivý, ale hlupák. Mnoho lidí je poctivých díky tomu, že jsou hlupáci. To — je myšlenka Rakitinova. Grigorij je můj nepřítel. Je mnoho výhodnější je mít mezi nepřáteli, než přáteli. Říkám to o Kateřině Ivanovně. Bojím se, hrozně se bojím, že bude při procesu vyprávět o pokloně až k zemi, kterou učinila, když dostala ty čtyři tisíce pět set! Splatí mi je do posledního haléře. Nechci její oběti! Zahanbí mne před soudem! Nějak to snesu. Jdi k ní, Aljošo, popros ji, aby to před soudem neříkala. Či to nejde? Ach, k čertu, to je jedno, vydržím to! Jí mi není líto. Přeje si to sama. Co chce, to dostane. Já, Aleksěji, promluvím řeč. (Opět se hořce usmál.) Jenom... co Gruša, Gruša, bože! Zač na sebe vezme takové utrpení? — vykřikl pojednou se slzami. — Gruša mne ničí, myšlenka na ni mne ničí, ničí! Nedávno byla u mne...

— Vyprávěla mi o tom. Byla tebou velmi zarmoucená.

— Víím. Čert aby mne vzal za mou povahu. Začal jsem žárlit! Při loučení jsem toho litoval, líbal jsem ji. Ale za odpuštění jsem ji nepoprosil.

— Proč jsi ji nepoprosil? — vykřikl Aljoša. Mít'a se pojednou zasmál téměř vesele.

— Bůh tě chraň, hodný hochu, abys někdy prosil za odpuštění milovanou ženu za svou vinu! Zejména milovanou ženu, zejména tu ne, i kdyby ses provinil proti ní sebe víc!. Neboť žena.— bratře, čert ví, co to je, aspoň já se v nich nevyznám, jak se patří! Ale zkus přiznat se ženě ze své viny a říci jí: »Jsem vinen, promiň, odpusť«: a hned se na tebe snese krupobití výčitek! Ani za nic ti neodpustí přímo a prostě, ale poníží tě jako hadr, vyčte ti, i co se nestalo, všechno ti vyčte, na nic nezapomene, ještě přidá ze svého, a teprve pak ti odpustí. A tak to dělá ještě nejlepsi, nejlepsi z nich! Nejposlednější výskrabky seškrabe a všechno ti hodí na hlavu — takové rasovství vězí v nich ve všech, ve všech do jedné, v těch andělich, bez kterých nemůžeme žít! Vidiš, miláčku, řeknu otevřeně a prostě: každý pořádný člověk má být pod pantoflem aspoň nějaké ženy. To je moje přesvědčení; ne přesvědčení, nýbrž tušení. Muž musí být velkodušný, muže to neušpiní! Ani hrdinu to neušpiní, ani Caesara! Ale přece nepros ňa odpuštění, nikdy a za nic! Pamatuj si to pravidlo. Řekl ti je tvůj bratr Mít'a, který pro ženy zahynul. Ne, raději bez prošení si zasloužím něčím Grušičino odpuštění. Mám ji v nesmírné úctě, Aleksěji, v nesmírné úctě! Jenom že to neví, neví, stále je jí lásky málo. A trápí mne, trápí mne láskou. Což dřív! Dřív mne trápily jen pekelné pochyby. Ale nyní jsem celou její duši přijal do své a jí jsem se stal člověkem. Oddají nás? Jinak umru žárlivostí.

Každý den se mi něco zdá... co ti o mně říkala? Aljoša opakoval všechno, co nedávno Grušeňka říkala. Mít'a poslouchal pozorně, na mnohé se vyptal a byl spokojen.

— Tedy se nezlobí, že žárlím, — vykřikl. — Skutečná žena! »Mám sama tvrdé srdce.« Och, mám rád takové kruté, ačkoli nestrpím, když na mne žárlí, nestrpím! — Budeme se prát. Ale milovat — milovat ji budu nekonečně. Oddají nás? Což trestance oddávají? To je otázka. Ale bez ní nemohu žít...

Mít'a se prošel zamračen po světnici. Ve světnici už bylo téměř tma. Pojednou se stal neobyčejně starostlivým.

— Tedy tajemství, říká, tajemství? Že my tři jsme se proti ní spikli a že je také »Kaťka« do toho zamíchána? Ne, bratře, Grušeňko, to není to. Tentokrát jsi se zmýlila, zmýlila jsi se svým hloupoučkým ženským rozumem! Aljošo, holoubku, co na tom! Odhalím ti naše tajemství!

Rozhlédl se na všechny strany, pak přistoupil rychle až těsně k Aljošovi, který před ním stál, a začal šeptat s tajemným výrazem, byt ve skutečnosti ho nikdo nemohl uslyšet: starý strážník dřímал v koutu na lavici, a vojáci, kteří měli službu, nemohli slyšet ani slovo.

— Odhalím ti celé naše tajemství! — zašeptal chvatně Mít'a. — Chtěl jsem ti je odhalit později, neboť což se mohu k něčemu rozhodnout bez tebe? Jsi mi vším. A byť říkám, že Ivan je vyšší než my, tys mým andělem. Jenom tvé řešení rozhodne. Snad právě ty jsi ten vyšší člověk, a ne Ivan. Víš, zde jde o věc svědomí, vyššího

svědomí, — tajemství je tak důležité, že o něm se nemohu sám rozhodnout d všechno jsem odložil, až co řekneš ty. A přece je teď brzo na rozhodnutí, protože je třeba vyčkat rozsudku: až bude vynesena rozsudek, pak ty rozhodneš o mém osudu. Teď ještě nerozhoduj; řeknu ti všechno hned, dozvíš se to, ale ještě nerozhoduj, stůj a mlč. Neodhalím ti všechno Řeknu ti jenom myšlenku, bez podrobností, ale mlč. Ani otázku, ani gesto, souhlasíš? A ostatně, bože, kam dám tvé oči! Bojím se, že tvé oči vysloví rozhodnutí, i když budeš mlčet. Och, bojím se! Aljošo, poslyš: bratr Ivan mi navrhuje, abych u p r c h l. Podrobnosti neřeknu. Na všechno je pamatováno, všechno se dá provést. Mlč, nerozhoduj. Do Ameriky, s Grušou. Vždyť nemohu bez Grušeňky žít. Ale což, když ji tam ke mně, nepustí? Vždyť trestanci se nesmí oženit. Bratr Ivan říká, že ne. A co si tam počnu pod zemí bez Gruši s kladivem? Jen si hlavu rozbiju tím kladivem! Ale na druhé straně — co svědomí? Vždyť bych utekl utrpení! Byla mi ukázána cesta — zavrhl jsem tu cestu, byla cesta očisty, zabočil jsem vlevo. Ivan říká, že v Americe »při dobré vůli« je možno přinést více užitku, než pod zemí. Ale kde se uskuteční naše podzemní hymna? Co je Amerika, Amerika je opět marnost! A myslím, že v Americe je také mnoho darebáctví. Utekl bych ukřižování. Vždyť proto ti říkám, Aleksěji, že jenom ty to můžeš pochopit a nikdo jiný, pro jiné jsou to hlouposti, nesmysl, víš, to všechno, co jsem ti vyprávěl o hymně. Řeknou, že jsem se zbláznil, nebo že jsem hlupák. Ale nezbláznil jsem se, ani nejsem

hlupák. Mé hymně rozumí také Ivan, och, jak jí rozumí, ale neodpovídá, mlčí. Hymně nevěří. Nemluv, nemluv: vždyť vím, jak se díváš: už jsi rozhodl! Nerozhoduj, šetři mne, nemohu žít bez Grušeňky, vyčkej soudu!

Mít'a skončil jako v extasi. Držel Aljošu oběma rukama za ramena a úplně se vpil do jeho očí prahnoucím, žhavým pohledem.

— Což se trestanec smí oženit? — opakoval po třetí prosebným hlasem.

Aljoša poslouchal s neobyčejným údivem a byl hluboce dojat.

— Řekni mi jenom tohle, — řekl. — Ivan velmi naléhá? Kdo si to vymyslel první?

— On si to vymyslel, on naléhal! Stále ke mně nepřicházel a pojednou před týdnem přišel a hned začal s tím. Hrozně naléhá. Neprosí mne, nýbrž mi to nařizuje. Ani trochu nepochybuje, že ho neposlechnu, byť jsem mu odhalil celé své srdce jako tobě, a mluvil jsem i o hymně. Vyprávěl mi, jak to zařídit, opatřil si už všechny zprávy, ale o tom později. Naléhá příšerně. Podle něho je hlavní věc peníze. Deset tisíc, říká, tobě na útěk, a dvacet tisíc na Ameriku, ale za deset tisíc, říká, uspořádáme útěk velkolepý.

— A nařídil, aby se mi to za nic neříkalo? — zeptal se znovu Aljoša.

— Za nic, nikomu a zejména tobě ne: tobě za žádnou cenu! Jistě se bojí, že ty vy vstaneš přede mnou jako mé svědomí. Neříkej mu, že jsem ti to svěřil. Och, neříkej!

— Máš pravdu, — rozhodl Aljoša, — není možno to rozhodnouti před rozsudkem soudu. Po procesu se rozhodneš sám; pak v sobě najdeš nového člověka a ten to rozhodne. — Nového člověka, nebo Bernarda a ten to rozhodne po bernardovsku! Protože, zdá se mi, jsem sám ohavný Bernard! — hořce se usmál Mít'a.

— Ale což, bratře, opravdu, opravdu vůbec nemáš naděje, že se ospravedlníš?

Mít'a křečovitě trhl rameny a záporně zavrtěl hlavou.

— Aljošo, miláčku, musíš jít! — pojednou rychle řekl. — Bylo slyšet dozorce, jak venku křičí, jistě sem hned přijde. Už je pozdě — to by byl nepořádek. Honem mne obejmí, polib mne, pokřižuj mne, miláčku, pokřižuj mne na můj zítřejší kříž...

Objali se a políbili.

— A Ivan, — řekl pojednou Mít'a, — navrhuje útěk, ale při tom věří, že jsem vrahem!

Smutný úsměv se mu objevil na rtech.

— Ptal jsi se ho, zda tomu věří? — řekl Aljoša.

— Ne, neptal jsem se. Chtěl jsem se zeptat, ale nedovedl jsem to, neměl jsem dosti síly. Ale to je jedno, vidím mu to na očích. Nuže, sbohem!

Znovu se rychle políbili a Aljoša už chtěl odejít, když na něho pojednou Mít'a opět zavolal:

— Postav se přede mne, takhle!

A opět silně uchopil Aljošu oběma rukama za ramena. Jeho tvář pojednou úplně zbledla, takže to bylo i ve tmě téměř vidět. Rty se mu zkrivily, jeho pohled se vpil do Aljoši.

— Aljošo, řekni mi celou pravdu, jako před bohem: věříš, že jsem vrah, či nevěříš? Chci vědět, věříš-li tomu ty, právě ty? Skutečnou pravdu, nelži! — vykřikl na něho v nesmírném rozčilení.

Aljošou to trhlo a pocítil, jako by mu srdcem proniklo cosi ostrého.

— Ale přestaň... — zašeptal všecek popleten.

Celou pravdu, celou, nelži! — opakoval Mít'a.

— Ani chvilku jsem nevěřil, že jsi vrah, — pojednou se vyrvalo Aljošovi z hrudi třesoucím se hlasem a zvedl pravou ruku, jako by volal boha za svědka svých slov. Mít'ovu tvář ozářilo ihned štěstí.

— Děkuji ti! — řekl zvolna, jako by vydechl po mdlobách. — Nyní jsi mne vzkřísil... Věříš, že jsem se dosud bál se tě zeptat? Nu, jdi, jdi! Posílil jsi mne na zítřek, požehnej ti bůh! Nuže, jdi a miluj Ivana, — řekl Mít'a ještě naposled.

Aljoša odešel a tonul v slzách. Tak veliká Mít'ova podezíravost, tak veliká jeho nedůvěra i k němu, Aljošovi — to všechno pojednou odhalilo Aljošovi takovou propast bezvýchodného hoře a zoufalství v duši jeho nešťastného bratra, o jaké neměl ani tušení. Hluboká, nekonečná soustrast se ho pojednou zmocnila a způsobila mu nesmírné utrpení. Jeho probodnuté srdce strašně bolelo. »Miluj Ivana!« Vzpomněl si pojednou na poslední slova Mít'ova. Vždyť šel

k Ivanovi. Už ráno potřeboval nutně vidět Ivana. Ivan ho trápil neméně než Míťa, a nyní po návštěvě u bratra více, než kdykoliv jindy.

V. TY NE, TY NE!

Cestou k Ivanovi musil jít mimo dům, ve kterém bydlela Kateřina Ivanovna. Okna byla osvětlena. Náhle se zastavil a rozhodl se vejít. Neviděl již Kateřinu Ivanovnu tři týdny. Avšak vzpomněl si, že je možná u ní Ivan, zvláště když je předvečer takového dne. Když zazvonil a vystoupil po schodech, matně osvětlených lucernou, uviděl člověka, sestupujícího po schodech, ve kterém, když se s ním setkal, poznal svého bratra. Ivan tedy již odcházel od Kateřiny Ivanovny.

— Ach, to jsi jen ty, — řekl suše Ivan Fjodorovič. — Nu, sbohem. Jdeš k ní? — Ano.

— Neradím ti to, je vzrušená a ještě více ji rozmrzíš.

— Ne — ne! — zvolal náhle hlas se shora, ze dveří v mžiku otevřených, — Aleksěji Fjodoroviči, jdete od něho?

— Ano, byl jsem u něho.

— Máte mi vyřídit nějaký vzkaz? Vejděte, Aljošo, a vy, Ivane Fjodoroviči, se ihned, ihned vraťte. Slyšíte!

V Katině hlasu zazněl jakýsi velitelský tón, takže Ivan Fjodorovič, zaváhav okamžik, se rozhodl vrátit se opět, zároveň s Aljošou.

— Poslouchala za dveřmi! — zašeptal podrážděně pro sebe, ale Aljoša to uslyšel.

— Dovolte, abych zůstal ve svrchníku, — řekl Ivan Fjodorovič, vstupuje do pokoje. — Ani si nesednu. Nezůstanu zde déle než minutu.

— Sedněte si, Aleksěji Fjodoroviči, — řekla Kateřina Ivanovna, sama zůstávajíc stát. Změnila se málo za tu dobu a oči jí hořely zlověstným leskem. Aljoša si potom pamatoval, že mu připadala neobyčejně hezkou v onom okamžiku.

— Co mi vzkazuje?

— Jenom jedno, — řekl Aljoša, dívaje se přímo do její tváře, — abyste se šetřila a neříkala nic u soudu o tom, — upadl na okamžik do rozpaků —... co bylo mezi vámi... v době vaší první známosti... v onom městě...

— Aha, o té hluboké pokloně za ony peníze! — porozuměla Káťa, hořce se smějíc. — A to se bojí o sebe či o mne

— co? Řekl, abych šetřila — ale koho? Jeho nebo sebe? Mluvte, Aleksěji Fjodoroviči.

Aljoša se díval na ni upřeně, snaže se ji pochopit.

— I sebe, i jeho, — řekl tiše.

— Ach tak, — jaksi zlostně odsekla a náhle zčervenala.

— Ještě mne neznáte, Aleksěji Fjodoroviči, — řekla příkře.

— Dokonce ani. já sebe neznám. Možná, že po zítřejším výsledku si budete přát rozdupat mne nohama.

— Budete vypovídati čestně, — řekl Aljoša. — Jen toho je třeba.

— Žena je často nečestná, — procedila mezi zuby. — Ještě před hodinou jsem myslela, že mi bude strašné dotknouti se toho vyvrhele... jako hada... a vidíte, není tomu tak, přece je ještě pro

mne člověk. A ostatně zabil? Byl to on, který zabil? — zvolala náhle hystericky, obracejíc se rychle k Ivanu Fjodoroviči.

Aljoša ihned pochopil, že tuto otázku již kladla Ivanu Fjodoroviči snad minutu před jeho příchodem, a nikoli po prvé, nýbrž stokrát a že se pro tuto otázku pohádali.— Byla jsem u Smerďakova... to jsi byl ty, ty jsi mne přesvědčil, že je otcovrahem. Jen tobě jsem věřila! — pokračovala, stále se obracejíc k Ivanu Fjodoroviči. Ivan se jaksi nucené usmál. Aljoša sebou trhl, když uslyšel toto »ty«. Neměl ani tušení o tak důvěrném poměru.

— Nu, ale teď dost, — odsekl Ivan. — Půjdu. Přijdu zítra. — A ihned se obrátil, vyšel z pokoje a vkročil přímo na schody. Kateřina Ivanovna náhle jakýmsi velitelským gestem uchopila Aljošu za obě ruce.

— Jděte za ním! Dohoňte ho! Nenechávejte ho samotného ani minutu, — rychle zašeptala. — Je šílený. Vy nevíte, že je šílený? Má horečku, nervovou horečku! Říkal mi to lékař. Jděte, běžte za ním...

Aljoša vyskočil a běžel za Ivanem Fjodorovičem. Ivan ještě neučinil ani padesát kroků.

— Co chceš? — obrátil se náhle k Aljošovi, když uviděl, že ho již dohání. — Nařídila ti, abys za mnou běžel, protože jsem šílený. Znam to nazpaměť, — dodal podrážděně.

— Samozřejmě, že se mýlí, ale má pravdu, když říká, že jsi nemocen, — řekl Aljoša. — Díval jsem se na tvou tvář, když jsi byl u ní. Máš velmi nemocný obličej, velice, Ivane!

Ivan šel, nezastavuje se. Aljoša za ním.

— A víš, Aleksěji Fjodoroviči, jak člověk zešílí? — zeptal se Ivan náhle úplně tichým, již ne podrážděným tónem, ve kterém pojednou bylo možno uslyšeti nejprostosrdečnější zvědavost.

— Ne, nevím. Domnívám se, že je mnoho různých druhů šílenství.

— A je možno pozorovat sebe samého, když propadá šílenství?

— Domnívám se, že to není možno jasně pozorovat v takovém případě, — odpověděl s údivem Aljoša, Ivan na chvílku umlkl.

— Chceš-li se mnou o něčem mluvit, tak, prosím, změň téma, — řekl náhle.

— A vida, abych nezapomněl, mám pro tebe psaní, řekl nesměle Aljoša, a vyňav psaní Lízino z kapsy, podal mu je. Právě přišli k lucerně.

Ivan ihned poznal rukopis.

— Ach, to je od toho čertíka! — zasmál se zlostně a ani neotevřel obálku, roztrhal náhle psaní na několik kousků a hodil je do větru. Útržky se rozletěly.

— Není jí ještě šestnáct let a již se nabízí! — řekl opovržlivě, kráčeje po ulici.

— Jak to nabízí? — zvolal Aljoša.

— Nu, to je jasné, nabízí se jako prostopášné ženy.

— Co to mluvíš, Ivane, co to mluvíš? — naříkavě a vřele ji počal hájit Aljoša. — Vždyť je to dítě, urážíš dítě! Je nemocná, je velmi

nemocná, možná že se jí také začíná plést rozum... Musil jsem ti odevzdat její psaní... Chtěl jsem naopak od tebe cosi uslyšeti... aby jí bylo možno zachránit.

— Nic ode mne neuslyšíš. Je-li vskutku dítětem, pak já nejsem její chůvou. Mlč, Aleksěji. Nevykládej mi již o tom. Dokonce na to ani nemyslím.

Na okamžik se opět odmlčeli.

— A nyní po celou noc prosí matku boží, aby jí ukázala, co má dělati zítra u soudu, — příkře a zlostně promluvil náhle Ivan.

— To mluvíš... o Kateřině Ivanovně?

— Ano, má-li vystoupiti jako spasitelka nebo zhoubce Míti. Sama ještě neví, neměla kdy to připravit. Také mně pokládá za chůvu. Chce, abych jí ukolébal.

— Kateřina Ivanovna tě miluje, bratře, — řekl s bolestným pocitem Aljoša.

— Možná, ale já o ni nestojím, — Trpí. Proč jí říkáš... někdy... taková slova, že doufá? — pokračoval s neumělou výčitkou Aljoša.
— Vždyť víra, že jsi jí dal naději, odpust', že tak mluvím...

— Nemohu tady jednat, jak je třeba, roztrhat se a říci jí to přímo!
— řekl podrážděně Ivan. — Je třeba počkati, až bude vynesena rozsudek nad vrahem. Rozejdu-li se s ní nyní, pak ze msty ke mně zahubí zítra toho ničemu u soudu, protože ho nenávidí, a ví, že ho nenávidí. Tady je všechno lež, lež na lži! Nyní, když jsem se s ní ještě nerozešel, stále ještě doufám, že nezahubí toho vyvrhele,

poněvadž ví, že ho chce vytáhnouti z louže. Ach, kdy už bude ten prokletý rozsudek!

Slova »vrah, vyvrhel« bolestně působila na Aljošovo srdce.

— A čím může zahubiti bratra? — zeptal se, snaže se porozuměti slovům Ivanovým. — Což může vypovídati tak, že by to přímo mohlo zničiti Mít'u?

— To ještě nevíš? Má v rukou dokument, psaný vlastní rukou Míti, dokazující matematicky, že zabil Fjodora Pavloviče.

— To není možná! — zvolal Aljoša.

— Jak to »není možná«? Sám jsem jej četl.

— Takový dokument nemůže mít! — opakoval vášnivě Aljoša. — Nemůže být, protože není vrahem. Nezavraždil. otce, to nebyl on!

Ivan Fjodorovič se náhle zarazil.

— A kdo je tedy vrahem podle vašeho mínění, — jaksi chladně se zeptal a v jeho tónu zazněl dokonce opovržlivý tón.

— Ty sám víš, kdo to je, — tiše a pronikavě řekl Aljoša.

— Co? Ta bajka o onom šíleném idiotu, epileptikovi? O Smerďakovovi?

Aljoša náhle pocítil, že se celý třese. Ty sám víš, kdo, — bezmocně opakoval. Zalykal se.

Ano, kdo, kdo? — již téměř hrubě volal Ivan. Jeho zdrženlivost náhle zmizela.

— Vím jenom jedno, — stále téměř šeptem mluvil Aljoša,

— že ty jsi otce nezabil.

— »Že ty jsi nezabil«! Co to znamená? — zdřevěněl Ivan.

— Ne, ty jsi nezabil otce, ty ne! — pevně opakoval Aljoša.

Na okamžik zavládlo mlčení.

— Ano, vím, že ne já, nýbrž že ty blouzníš, — bledý a se zkřiveným úsměvem řekl Ivan, jako by se vpíjel očima do Aljoši. Oba stáli opět u lucerny.

— Ne, Ivane, sám jsi několikrát řekl, že nejsi vrahem.

— Kdy jsem to říkal... Byl jsem v Moskvě... Kdy jsem to říkal?
— téměř malátně šeptal Ivan.

— Říkal sis to mnohokrát, když jsi byl sám v oněch strašných dvou měsících, — stále tiše a srozumitelně pokračoval Aljoša. Avšak mluvil jako by byl bez sebe, jako by nemluvil ze své vůle, nýbrž poslušen jakéhosi neurčitého nařízení. — Obviňoval jsi se a přiznával jsi se, že vrahem není nikdo, než ty. Ale nezavraždil jsi ho ty, mylíš se, ty nejsi vrahem, slyšíš, nejsi! Bůh mne posílá, abych ti to řekl.

Oba se odmlčeli. Po celou dlouhou chvíli vládlo toto mlčení. Oba stáli a dívali se druh druhu do očí. Oba byli bledí. Náhle se Ivan celý zatřásl a pevně uchopil Aljošu za rameno.

— Ty jsi byl u mne! — řekl šepem se skřípajícími zuby,

— ty jsi byl u mne v noci, když přišel on... přiznej se... ty jsi ho viděl?

— O kom to mluvíš... O Mít'ovi? — zeptal se nechápaje Aljoša.

— Ne, o něm ne, čert vem toho vyvrhele! — zuřivě zaúpěl Ivan.
— Což nevíš, že on zase ke mně chodí? Jak jsi se to dověděl, mluv!— Kdo je to »on«? Nevím, o kom mluvíš, — blábolil Aljoša již polekaný.

— Ne, ty nevíš... jinak jak bys... Ne, není možná, abys nevěděl...

Avšak náhle se jaksi opanoval. Stál a o čemsi přemýšlel. Podivný úsměv mu zkřivil rty.

— Bratře, — počal mluvit Aljoša opět třesoucím se hlasem. — Řekl jsi to proto, že uvěříš mým slovům, vím to. Řekl jsem ti tato slova pro celý život: ty ne! Slyšíš, pro celý život, to mi bůh uložil, abych ti to řekl, ačkoli od této hodiny mne budeš nenávidět navždy...

Avšak Ivan Fjodorovič se podle všeho již úplně ovládl.

— Aleksěji Fjodoroviči, — řekl s chladným úsměvem. — Nemohu snést proroky a epileptiky a posly boží zvláště, to asi dobře víte. Od tohoto okamžiku se přestávám s vámi stýkat, a jak se zdá, navždy. Prosím, abyste mne ihned na této křižovatce opustil. Ostatně tamhle je cesta k vašemu bytu. Zvláště si dejte pozor, abyste se dneska u mne neobjevil! Slyšíte?

Obrátil se a šel pevně a přímo, neotáčeje se.

— Bratře, — zvolal za ním Aljoša, — stane-li se s tebou dnes něco, pomysli si především na mně!...

Avšak Ivan neodpověděl. Aljoša stál na křižovatce u lucerny, dokud Ivan nezmizel v dálce. Pak se obrátil a pomalu kráčel ke

svému bytu. I on i Ivan Fjodorovič měli zvláštní byt: ani jeden z nich nechtěl žít v opuštěném domě Fjodora Pavloviče. Aljoša si najal zařízený byt v rodině jakýchsi měšťanů.

Ivan Fjodorovič žil dosti daleko od něho a měl prostorný a dosti pohodlný byt v křídle elegantního domu, patřícího bohaté vdově úřednici. Avšak obsluhovala ho v celém křídle jen jediná, stará, úplně hluchá stařenka, revmatická, která chodila spát v šest hodin večer a vstávala v šest hodin ráno. Ivan Fjodorovič měl v těchto dvou měsících velmi skrovné požadavky a byl velmi rád, když byl sám. Dokonce pokoj, ve kterém bydlel, sám uklízel a v ostatních pokojích svého bytu bydlel velmi zřídka. Když přišel k vratům svého domu a uchopil již držadlo zvonku, zastavil se. Pocítil, že se ještě třese zlostí. Náhle odhodil držadlo, odplivl, obrátil se a rychle šel opět směrem k druhému konci města, asi dvě versty od svého bytu, do malinkého, dřevěného, stářím nakloněného domku, ve kterém bydlela Marie Kondratěvna, bývalá sousedka Fjodora Pavloviče, jež chodila k Fjodoru Pavlovičovi do kuchyně za polívkou, a které zpíval tehdy Smerďakov své písně a hrál na kytaru. Svůj bývalý domek prodala a nyní žila s matkou téměř v chalupě a nemocný, téměř umírající Smerďakov, se po smrti Fjodora Pavloviče ubytoval u ní.

Tam tedy krácel nyní Ivan Fjodorovič, puzen jistou nenadálou a neodolatelnou úvahou.

VI. PRVNÍ SETKÁNÍ SE SMERĎAKOVEM.

Již po třetí šel Ivan Fjodorovič rozmlouvat se Smerďakovem po svém návratu z Moskvy. Po prvé po katastrofě viděl ho a mluvil s ním ihned prvého dne po svém příjezdu, pak ho navštívil znovu po dvou týdnech. Avšak po tomto druhém setkání počal se Smerďakovu vyhýbati, takže nyní ho již neviděl měsíc a téměř nic o něm neslyšel. Ivan Fjodorovič se vrátil z Moskvy pět dní po smrti otce, takže nebyl přítomen ani jeho pohřbu: pohřeb byl vykonán právě den před jeho příjezdem.

Příčina opoždění Ivana Fjodoroviče byla v tom, že Aljoša, protože neznal přesně jeho moskevskou adresu, obrátil se ke Kateřině Ivanovně, aby poslala telegram, ale „protože ta také nevěděla skutečnou adresu, telegrafovala své sestře a tetě, předpokládajíc, že Ivan ihned po svém příjezdu do Moskvy je navštíví. Avšak Ivan je navštívil teprve čtvrtý den po svém příjezdu a když si přečetl telegram, ovšem ihned letěl jako šílený domů.

První, s kým se setkal, byl Aljoša, ale když s ním hovořil, byl velice překvapen, že nechce ani dokonce podezřívát Mít'u, a ukazuje přímo na Smerďakova, jakožto na vraha, což neodpovídalo všeobecnému mínění ve městě. Když navštívil pak policejního hejtmána, státního zástupce a dověděl se o podrobnostech obžaloby a uvěznění, podivil se ještě více Aljošovi a připsal jeho mínění jediné pobouřenému bratrskému citu a soucitu k Mít'ovi, kterého Aljoša, což Ivan dobře věděl, velice miloval. Ostatně promluvíme několik

slov provždy o citech Ivana k bratru Dmitriji Fjodoroviči: neměl ho ani v nejmenším rád, nejvýše pocíťoval k němu soucit, ale vždy smíšený s velkým opovržením, hraničícím s ošklivostí. Celý Míťa i svou postavou byl mu neobyčejně nesympatický. Na lásku Kateřiny Ivanovny k němu se díval s rozhořčením. S uvězněným Míťou se viděl také hned první den po svém příjezdu, však toto setkání nejen že neoslabilo přesvědčení o jeho vině, nýbrž ještě je posilnilo.

Našel tehdy bratra rozčileného, chorobně vzrušeného. Míťa byl velice hovorný, ale roztržitý a nedržel se věci, mluvil velice příkře, vinil Smerďakova a strašně se pletl. Nejvíce však mluvil o těch třech tisících, které mu »ukradl' nebožtíka — »Ty peníze jsou moje, byly mé,« tvrdil Míťa

— »i kdybych je byl ukradl, byl bych v právu.« Různá svědectví, mluvící proti němu, téměř ani nepopíral a vykládal-li různá fakta ve svůj prospěch, činil to zmateně a nesmyslně

— jako by si vůbec ani nepřál ospravedlňovati se před Ivanem nebo před kýmkoliv jiným, naopak se zlobil, opovrhoval hrdě obžalobou, nadával a rozhořčoval se. Vysmíval se opovržlivě svědectví Grigorije, že dveře byly otevřeny, a tvrdil, že je tedy »otevřel čert«. Avšak žádné souvislé vysvětlení tohoto faktu nemohl podati.

Ba podařilo se mu dokonce za této první schůzky urazit Ivana Fjodoroviče: řekl mu přímo, že nemají právo podezřívati a vyslýčati ho ti, kdož sami tvrdí, že je »všechno dovoleno«. Vůbec se choval

„za tohoto prvního setkání k Ivanu Fjodoroviči velmi nepřívětivě. Hned po této schůzce s Mítou se Ivan Fjodorovič odebral k Smerďakovovi. Ještě ve vlaku, v němž letěl z Moskvy, myslel stále na Smerďakova a na svou poslední rozmluvu s ním v předvečer svého odjezdu do Moskvy. Všelicos ho uvádělo do pochybností, všelicos mu bylo podezřelé. Avšak při svém výslechu se Ivan Fjodorovič ani nezmnínil vyšetřujícímu soudci o této rozmluvě. Odkládal to všechno až do svého setkání se Smerďakovem, který byl v oné době v městské nemocnici.

Doktor Herzenstube a lékař Varvinskij, s nimiž se Ivan Fjodorovič setkal v nemocnici, odpověděli zcela určitě, že o padoucnici Smerďakovově nemůže být pochyby, dokonce se podivili jeho otázce, zda nebyl záchvat v den katastrofy líčený. Dali mu na srozuměnou, že onen záchvat byl dokonce neobyčejný, že trval a opakoval se několik dní, takže život pacientův byl v povážlivém nebezpečí a že teprve po všemožném opatření je možno již říci s určitostí, že nemocný zůstane na živu, ačkoliv je dosti dobře možno (dodal doktor Herzenstube), že jeho rozum zůstane z části porušen, ne-li na celý život, tedy aspoň na dosti dlouhou dobu. Na netrpělivou otázku Ivana Fjodoroviče, zda tedy Smerďakov již nyní není vlastně pomatený, odpověděli mu, že v úplném smyslu slova ještě není, ale že již pozorují jisté nepravidelnosti myšlení.

Ivan Fjodorovič si umínil, že sám prozkoumá tyto nenormálnosti. V nemocnici mu ihned povolili návštěvu. Smerďakov byl ve

zvláštním pokojíku a ležel na posteli. V témž pokojíku byla ještě jedna postel, na které ležel jakýsi ochromený člověk z našeho města, celý opuchlý od vodnatelnosti, jehož čekala smrt ne-li dnes, tedy zítra. Jejich rozmluvě nemohl tedy překážeti. Smerďakov se ušklibl nedůvěřivě, když uviděl Ivana Fjodoroviče, a v prvním okamžiku jako by byl dostal strach. Tak se alespoň zdálo Ivanu Fjodoroviči. Ale trvalo to pouze okamžik. Po celou ostatní dobu ho překvapoval Smerďakov naopak svým klidem.

Ivan Fjodorovič se přesvědčil z prvního pohledu na něho, že je opravdu těžce nemocen: byl velice slab, mluvil pomalu a jakoby obtížně vládl jazykem. Velice zhubeněl a zežloutl. Po celých dvacet minut této návštěvy si stěžoval na bolení hlavy a na lámání ve všech údech. Jeho skopecký, suchý obličej se stal drobounkým, jeho vlasy na spáncích byly načechrány, místo chocholky trčela vzhůru pouze **jediná** kadeř řídoučkových vlasů. Avšak přimhouřené a jakoby na něco připomínající levé oko prozrazovalo starého Smerďakova. »S moudrým člověkem je zajímavě pohovořit«... tato slova ihned napadla Ivana Fjodoroviče.

Sedl si vedle jeho postele na stoličku. Smerďakov s námahou pohnul celým tělem na posteli, ale nepromluvil první, mlčel a díval se, jaksi ne zrovna zvědavě.

— Můžeš se mnou mluvit? — zeptal se Ivan Fjodorovič. — Příliš tě nebudu namáhat.

— Docela dobře mohu, — procedil Smerďakov slabým hlasem, — dávno jste ráčil přijet? — dodal shovívavě, jako by povzbuzoval trochu zmateného návštěvníka.

— Ale právě dnes... přišel jsem vylízat vaši kaši. Smerďakov si povzdechl.

— Co vzdycháš, vždyť ty jsi to věděl? — přímo na něho spustil Ivan Fjodorovič. Smerďakov se solidně odmlčel.

— Jak bych to byl nevěděl? Bylo to jasné již předem. Jenomže jak jsem měl vědět, že to provedou takhle?

— Co provedou? Nevykrucuj se. Vždyť jsi sám předpovídal, že dostaneš padoucnici, až polezeš do sklepa. Přímou jsi mluvil o sklepu.

— Vy jste to již udal při výslechu? — klidně se zajímal Smerďakov.

Ivan Fjodorovič se náhle rozčilil.

— Ne, ještě jsem to neudal, ale udám to určitě. Ty mi musíš, přítelíčku, vysvětlit hodně věci, a věz, že se mnou nejsou žerty!

— Proč bych si měl z vás dělat nějaké žerty, když se na vás spoléhám jako na pánaboha! — řekl Smerďakov stále tak klidně, jenom na okamžik zavřel očka.

— Především, — začal Ivan Fjodorovič, — vím, že padoucnici není možno předpovědět napřed. Ptal jsem se na to. Tak se nevykrucuj. Den a hodinu není možno předpovědět. Jako to, že jsi mi tehdy předpověděl den a hodinu, a dokonce i sklep? Jak jsi mohl

napřed vědět, že se svalíš do toho sklepa v záchvatu, když jsi se nepřetvařoval, že máš padoucnici?

— Do sklepa jsem musel beztoho jít, a dokonce několikrát denně,
— beze spěchu protahoval slova Smerďakov. — Vždyť právě takhle jsem sletěl před rokem s půdy. Zrovna tak. Padoucnici není možno předpovědět napřed, ale člověk může mít vždy předtuchu.

— Avšak ty jsi předpověděl den a hodinu!

— Ohledně mé nemoci bude nejlépe, pane, když se na ni zeptáte zdejších lékařů, — byla-li skutečná, nebo předstíraná, já s vámi o této věci již mluvit nebudu.

— A co sklep? Sklep jsi také tušil?

— Co to máte stále s tím sklepem? Když jsem tehdy lezl do toho sklepa, měl jsem strach a pochybnosti; hlavně jsem se bál, že jsem ztratil vás a nemohl jsem již spoléhat na ochranu již od nikoho na světě. Lezu tedy do onoho sklepa a myslím si: »že to nyní přijde, že se mne to zmocní, sletím tam nebo ne?« A z těchto pochybností náhle mi sevřely hrdlo ony známé křeče... a sletěl jsem. To všechno i celou naši předcházející rozmluvu s vámi u vrat v předvečer vašeho odjezdu, když jsem vám tehdy vypravoval, jaký mám strach, a o tom, že se bojím sklepa, to všechno jsem dopodrobna udal panu doktorovi Herzenstubenu a vyšetřujícímu soudci Nikolaji Parfenoviči, a oni to všechno zapsali do protokolu. A zdejší lékař pan Varvinskij dokazoval přede všemi, že se to právě přihodilo z oné myšlenky, to jest právě z mých pochybností, když jsem lezl do sklepa, spadnu-li

nebo ne. A tu se mne právě zmocnila padoucnice. Tak to také zapsali, že se to právě takhle muselo přihoditi, to jest jen z mého strachu.

Smerďakov, když toto prohlásil, hluboce si oddechl, jako by byl zmučen únavou.

— Tak ty jsi to již udal při výslechu? — zeptal se poněkud zaraženě Ivan Fjodorovič. Chtěl ho právě zastrašiti tím, že udá jejich tehdejší rozhovor, a ukázalo se, že Smerďakov již řekl všechno sám.

— čeho se mám bát? Ať zapíšíou všechnu pravdu pravdoucí, — pevně pronesl Smerďakov.

— A o našem rozhovoru u vrat jsi vypovídal podrobně?

— Ne, všechno doslova jsem neříkal.

— A že umíš předstíratí padoucnici, jak jsi se mi tehdy, vychloubal, jsi také říkal?

— Ne, to jsem neříkal.

— Řekni mi nyní, proč jsi mne tehdy posílal do Čermašně?

— Báł jsem se, že odjedete do Moskvy a do Čermašně je přece blíže.

— Lžeš. Sám jsi mne přemlouval, abych odejel: Odjed'te, říkal jsi, utečte před hříchem!

— To jsem vám tehdy říkal jedině z přátelství a ze srdečné oddanosti k vám, protože jsem tušil, že přijde neštěstí, a vás jsem litoval. Jenom že jsem litoval sebe více, než vás, proto jsem říkal:

odjedťte od hříchů, myslel jsem, že pochopíte, že doma se stane nešťestí, a že zůstanete chránit otce.

— Tak jsi mi to měl říci přímo, hlupáku! — rozhněval se náhle Ivan Fjodorovič.— Jak jsem vám to mohl říci přímo? Vždyť to ze mne mluvil jenom strach a vy jste se mohl rozzlobit. Ovšem, že jsem se mohl bát, že Dimitrij Fjodorovič udělá nějaký skandál a sebere ony peníze, protože je stejně pokládal za své. Ale kdo věděl, že se to skončí takovou vraždou? Myslel jsem, že prostě jen ukradne ty tři tisíce rublů, které ležely pod pánovou matrací v balíčku, a vida, on zabil. Jak jste to mohl uhodnout, pane!

— Když tedy sám říkáš, že to nebylo možno uhodnout, jak jsem tedy měl se já dovtípit a zůstat? Co to pleteš? — řekl Ivan Fjodorovič, který o něčem přemýšlel...

— Proto jste se mohl dovtípit, že jsem vás posílal do Čermašně místo do Moskvy.

— Co bych se při tom měl dovtípit?

Smerďakov se zdál velice unaveným a na chvílku umkl.

— Když jsem vás posílal místo do Moskvy do Čermašně, mohl jste se dovtípit, že to znamená, že chci, abyste byl pokud možno hodně nablízku, protože Moskva je daleko, a Dmitrij Fjodorovič, když bude vědět, že nejste tak daleko, nebude mít tolik odvahy. A ostatně jste mohl velmi rychle, kdyby se bylo něco stalo, přijeti a chránit mne, neboť jsem vás upozorňoval na nemoc Grigorije Vasiljiče a na to, že se bojím padoucnice. A když jsem vám vyložil

to klepání, jehož pomocí bylo možno se dostat k nebožtíku, a že je Dmitrij Fjodorovič zná mým prostřednictvím, myslel jsem, že se už sám dovtipíte, že Dmitrij Fjodorovič jistě něco vyvede, a myslel jsem, že ani nepojedete do Čermašně, nýbrž vůbec zůstanete doma.

»Mluví velice souvisle,« pomyslel si Ivan Fjodorovič, »ačkoli sotva pohybuje jazykem. O jakém porušení smyslů mluvil tedy Herzenstube?«

— Vytáčíš se, čert aby tě vzal! — vykřikl rozzloben.

— Abych řekl pravdu, myslel jsem tenkrát, že jste se všeho domyslel, — odpověděl Smerďakov s nejprostodušnějším výrazem.

— Kdybych se byl domyslel, byl bych zůstal! — vykřikl Ivan Fjodorovič, který se opět dopálil.

— Nu, já jsem myslel, že jste se všechno domyslel, a že honem odjíždíte od hříchu, abyste někam utekl, abyste se zachránil ze strachu.

— Tys myslel, že všichni jsou takoví bázlivci jako ty?

— Odpusťte, myslel jsem, že jste takový jako já.

— Ovšem, bylo čeho se domýšlet, — rozčiloval se Ivan, — a také jsem se domýšlel, že cosi ohavného provedeš... Ale lžeš, zase lžeš, — vykřikl a pojednou si na něco vzpomněl: — pamatuješ se, jak jsi tenkrát přistoupil ke kočáru a jak jsi mi řekl: »S rozumným člověkem je zajímavé pohovořit?« Tady jsi byl rád, že jsem odejel, když jsi mne pochválil.

Smerďakov několikrát vzdechl. Poněkud se začervenal.

— Kdybych byl měl radost, — řekl poněkud stísněně, — tedy jenom proto, že jste souhlasil, že nepojedete do Moskvy, nýbrž do čermašně, protože je to přece blíž; ale já jsem ta slova neřekl tenkrát jako pochvalu, nýbrž jako výčitku. Ale nepochopil jste to.

— Jakou výčitku?

— Ale v tom smyslu, že ačkoli tušíte takové neštěstí, že opouštíte vlastního otce a nechcete nás chránit, protože pro ty tři tisíce mohli mne chytit, že jsem je ukradl.

— Hrom do tebe! — zlobil se Ivan. — Počkej: vyložil jsi to o těch znameních, o tom ťukání totiž, také státnímu zástupci?

— Vyložil jsem všechno, jak se věci měly. Ivan Fjodorovič se opět v duchu podivil.

— Napadlo-li mne tehdy něco, začal opět, — pak to bylo jen to, že snad něco vyvedeš. Dmitrij mohl zabít, ale že by kradl — to jsem tenkrát nevěřil... ale od tebe jsem očekával všechno darebáctví. Řekl jsi mi sám, že umíš simulovat padoucnici, proč jsi to tenkrát říkal?

— Jenom z hlouposti. Vždyť jsem nikdy v životě nesimuloval padoucnici a řekl jsem to jenom proto, abych se vám pochlubil. Jenom z hlouposti. Tenkrát jsem si vás velmi zamiloval a proto jsem byl k vám docela upřímný.

— Bratr tě přímo obviňuje, že jsi otce zabil, a že jsi ho okradl.

— No, co mu jiného zbývá? — trpce se usmál Smerďakov, — a kdo by mu mohl uvěřit po těch všech důkazech? Grigorij Vasiljevič

viděl dveře otevřené, co už může dělat. Za zlé mu to nemám, bůh s ním! Snaží se, aby se zachránil...

Zamlčel se, ale pojednou jako by si cosi rozmyslel, dodal:

— Vždyť je to stále totéž: chce na mne svést, že je to dílo mých rukou, — už jsem to také slyšel, — a představte si, kdyby tomu tak bylo, že bych opravdu dovedl tak mistrně simulovat padoucnici: což bych vám předem řekl, že dovedu simulovat, kdybych byl měl vskutku nějaký špatný úmysl s vaším otcem? Kdybych byl měl v úmyslu takovou vraždu, mohl bych být takovým hlupákem, že bych proti sobě řekl předem takový důkaz a ještě k tomu vlastnímu synu?! Což je to pravděpodobné? Naopak, to by se nikdy nestalo. Ted' ten náš rozhovor nikdo neslyší, jenom nejvyšší prozřetelnost, ale i kdybyste to řekl státnímu zástupci a Nikolaji Parfenovičovi, už tím byste mne mohl konec konců obhájit: neboť jaký je to zločinec, je-li před tím tak hloupý? Všechno to pochopí zcela dobře.

— Poslyš, — vstal Ivan Fjodorovič, který byl zmaten posledním důvodem Smerďakovovým a chtěl přerušit další rozmluvu, — vůbec tě nepodezřívám a dokonce pokládám za směšné tě podezřívát... naopak, jsem ti vděčen, že jsi mne uklidnil. Ted' půjdu, ale ještě se u tebe zastavím. Zatím na shledanou, hled se uzdravit. Nepotřebuješ nic?

— Děkuji za všechno. Marfa Ignatěvna na mne nezapomíná a ve všem mi pomáhá, když něco potřebuji, ze své dřívější dobroty. A každý den mne navštěvují dobří lidé.

— Na shledanou. Ostatně... neřeknu nikomu, že dovedeš simulovat... a i tobě doporučuji, abys to neříkal, — řekl pojednou z nějakého důvodu Ivan.

— Úplně tomu rozumím. A když to neřeknete, neřeknu ani já o celém tom našem rozhovoru tenkrát u vrat...

A tu se stalo, že Ivan Fjodorovič odešel a teprve když prošel asi deset kroků po síni, pojednou pocítil, že v poslední větě Smerďakovova byl jakýsi urážlivý smysl. Už se chtěl vrátit, ale tu mu napadlo, že jsou to jen hlouposti, a honem odešel z nemocnice. Cítil, že byl skutečně uklidněn, a hlavně tím, že Smerďakov není vinen, nýbrž bratr Mít'a, byť, jak by se zdálo, mělo tomu být obráceně. Proč tomu tak bylo — nechtěl tenkrát uvažovati, dokonce cítil ošklivost k tomu, aby se hrabal ve svých citech. Chtělo se mu jaksí na všechno honem zapomenout.

Potom v několika příštích dnech už se úplně přesvědčil o Mít'ově vině, když se blíže a důkladněji seznámil se všemi zdrcujícími důkazy Mít'ovi viny. Byly tu výpovědi zcela nepatrných lidí, ale téměř ohromující, na příklad výpověď Fěni a její matky. O Perchotinovi, o hospodě, o krámu Plotnikovových, o svědcích v Mokrému, o tom všem ani nemluvě. Hlavně překvapovaly podrobnosti. Zpráva o tajemném »třukání« ohromila vyšetřujícího soudce i státního zástupce téměř v takovém stupni, jako Grigorijova výpověď o otevřených dveřích. Grigorijova žena Marfa Ignatěvna na dotaz Ivana Fjodoroviče přímo mu prohlásila, že Smerďakov po

celou noc ležel u nich za přístěnkem, »nebylo to ani tři kroky od naší postele,« a že sice pevně spala, ale mnohokrát se probudila a slyšela, jak Smerďakov sténal: »Stále nařikal, neustále sténal.«Když pohovořil s doktorem Herzenstubelem a sdělil mu svůj názor, že Smerďakov se mu vůbec nezdá slabomyslným, jenom vysíleným, vyvolal u starce jenom jemný úsměv.

— A víte, čím se teď zvláště zaměstnává? — zeptal se Ivana Fjodoroviče, — učí se zpaměti francouzským slovíčkům: má pod polštářem sešitek a někdo mu tam napsal francouzská slova ruskými písmeny, checheche!

Ivan Fjodorovič posléze zanechal všech pochyb. Na bratra Dmitrije si bez ošklivosti nemohl ani vzpomenout. Jenom jedna věc byla přece podivná: že Aljoša nepřestával usilovně tvrdit, že otce nezavraždil Dmitrij, nýbrž »podle vší pravděpodobnosti Smerďakov. Ivan vždy pociťoval, že Aljošova mínění si velice váží a proto byl nyní na rozpacích. Podivné bylo i to, že Aljoša nevyhledával s ním rozhovorů o Mít'ovi a nikdy nezačínal sám a jenom odpovídal na Ivanovy otázky. Toho si také dobře všiml Ivan Fjodorovič.

Ostatně tenkrát byl Ivan Fjodorovič zaměstnán jednou věcí, která s tím vůbec nesouvisela: když přijel z Moskvy, oddal se už v prvních dnech celý a nezadržitelně své ohnivé a šílené vášni ke Kateřině Ivanovně. Zde není na čase začínat mluvit o této nové vášni Ivana Fjodoroviče, která zanechala stopy na celý jeho život: to vše by se mohlo stát základem už nového vyprávění, jiného románu, o kterém

ještě nevím, zda jej někdy napíše. Ale přece nemohu zamlčet nyní to, že když Ivan Fjodorovič šel, jak už jsem popsal, v noci s Aljošou od Kateřiny Ivanovny, a řekl mu: »Nestojím o ni,« — že tenkrát strašně lhal: miloval ji šíleně, byť je rovněž pravda, že ji časem nenáviděl tak silně, že by ji mohl dokonce zabít.

Sešlo se tu mnoho příčin. Kateřina Ivanovna, zcela otřesena příběhem Mít'ovým, vrhla se k Ivanu Fjodorovičovi, jenž se k ní opět vrátil, jako k nějakému svému spasiteli.

Byla uražena, ponížena ve svých citech. A hle, objevil se opět člověk, který už dříve ji tak miloval, — och, věděla to příliš dobře, — a jehož rozumu i srdce si vždy nesmírně vážila. Ale přísná dívka neoddala se celá jako oběť, ač její milenec projevoval všechnu karamazovskou bezuzdnost svých přání, a ačkoli měl na ni okouzlující vliv. Současně se neustále trápila lítostí, že se stala Mít'ovi nevěrnou a v hroz. ných okamžicích hádek s Ivanem (a bylo jich mnoho) říkala mu to otevřeně. To také Ivan ve svých rozhovorech s Aljošou nazýval »lži na lež«. Bylo zde opravdu mnoho lži a skutečně to ze všeho nejvíce rozčilovalo Ivana Fjodoroviče... Ale o tom později...

Krátce, na chvíli na Smerďakova téměř zapomněl. Ale přece po čtrnácti dnech po jeho prvé návštěvě u Smerďakova opět ho začaly trápit všechny ty podivné myšlenky, jako dříve. Stačí, řekneme-li, že se neustále sám sebe ptal, proč tenkrát, když byl naposled v noci v domě Fjodora Pavloviče před svým odjezdem, scházel potichu jako

zloděj na schodiště a zaposlouchával se, co otec dole dělá. Proč na to později vzpomínal s odporem, proč druhého dne ráno ve vlaku byl tak pojednou smuten a proč si řekl, když přijížděl do Moskvy: »jsem ničema!«

A tu se mu pojednou zdálo, že pro všechny tyto mučivé myšlenky by byl dokonce schopen zapomenout i na Kateřinu Ivanovnu, tak silně se ho opět pojednou zmocnily! Právě když na. to myslel, potkal na ulici Aljošu. Ihned ho zastavil a pojednou se ho zeptal:

— Pamatuješ se, když po obědě Dmitrij vrazil do domu a zbil otce a potom jsem ti řekl venku, že si nechávám svolnost přání«, — řekni, nemyslel sis tenkrát, že si přeji smrti otcovy?

— Myslel jsem si to, — tiše odpověděl Aljoša.

— Ostatně tomu tak bylo, na tom nebylo nic, co by se muselo teprve hádat. Ale nenapadlo tě tenkrát i to, že si zvláště přeji, aby »jedna potvora sežrala druhou,« to jest aby otec zabil právě Dmitrij a ještě k tomu co nejdříve... a že já jsem byl ochoten tomu napomoci? Aljoša lehce zbledl a díval se bratru mlčky do očí.

— Tak mluv! — vykřikl Ivan. — Chtěl bych vědět vši mocí, co sis tenkrát myslel, potřebuji to vědět; pravdu, pravdu! — těžce vydechl a už předem se díval na Aljošu s jakousi zlostí.

— Odpust', ale i to jsem si tenkrát myslel, — zašeptal Aljoša a umlkl, aniž dodal jakoukoli »polehčující okolnost«.

— Děkuji! — odsekl Ivan, opustil Aljošu a rychle šel svou cestou. Od těch dob si Aljoša všiml, že Ivan začal se ho jaksi příkře straniti,

ano, jako by ho začal nenávidět, takže potom přestal i Aljoša k němu chodit. Ale v tomto okamžiku, hned po setkání se s Aljošou, Ivan Fjodorovič ani nezašel domů a pojednou zaměřil opět k Smerďakovovi.

VII. DRUHÁ NÁVŠTĚVA U SMERĎAKOVA.

V té době Smerďakov už odešel z nemocnice. Ivan Fjodorovič věděl o jeho novém bytě: ubytoval se právě v onom pokřiveném dřevěném maličkém domečku o dvou místnostech, oddělených síní. V jedné světnici bydlela Marja Kondratěvna s matkou, ve druhé Smerďakov. Bůhví, za jakých podmínek se u nich ubytoval, zda tam bydlel zadarmo, či za peníze. Později se mělo za to, že se u nich ubytoval jako ženich Marii Kondratěvny a že u nich bydlel zatím zadarmo. I matka i dcera si ho velice vážily a dívaly se na něho jako na člověka, který byl výše než ony.

Když se Ivan Fjodorovič doklepal, vstoupil do síně a podle pokynu Marji Kondratěvny šel přímo nalevo do »bílého pokoje«, který obýval Smerďakov. V této světnici stála kachlová kamna a bylo v nich hodně zatopeno. Stěny byly polepeny modravými čalouny, pravda, úplně roztrhanými, a pod nimi ve štěrbinách se hemžili švábi v tak strašném množství, že ve světnici bylo slyšet neustálé šustění. Nábytek byl ubohý: dvě lavice u stěn a dvě židle u stolu. Stůl byl sice z prostého dřeva, ale byl pokryt ubrusem s modrým vzorem. Na každém ze dvou maličkých okének byl hrníček s geraniemi. V koutu byla skříňka s ikonami. Na stole stál neveliký, hodně zprohýbaný měděný samovar a podnos se dvěma číškami. Smerďakov však už čaj vypil a samovar vyhasl...

Smerďakov seděl za stolem na lavici, díval se do sešitu a něco čmáral perem. U sešitu stála lahvička s inkoustem a nizoučký

litinový svícen se stearinovou svíčkou. Ivan Fjodorovič ze Smerďakovova vzezření poznal, že už se po nemoci úplně vzpamatoval. Jeho tvář byla svěží, plnější, chocholku měl načechranou, spánky učešány. Seděl v pestrém vatovaném županu, který byl ostatně značně zašpiněn a roztrhán. Na nosu měl brýle, které Ivan Fjodorovič na něm ještě neviděl. Tato hloupá věc pojednou jako by zdvojnásobila zlost Ivana Fjodoroviče: »Takové zvíře a má ještě brýle!«

Smerďakov zvolna zvedl hlavu a upřeně se zadíval brýlemi na příchozího; potom je klidně sňal a zvedl se trochu na lavici, ale jaksi vůbec ne zdvořile, jenom tak lenivě, jenom, aby naznačil nejnutnější uctivost, bez níž se ani nelze obejít. Všechno to proběhlo ihned Ivanovi hlavou a všeho si ihned všiml, hlavně Smerďakovova výrazu, rozhodně zlého, nepřívětivého, a dokonce hrdého, jako by chtěl říci: »Co se na mne lepíš, vždyť jsme si tenkrát všechno řekli, proč jsi zase přišel?«

Ivan Fjodorovič se sotva ovládl:

— Máš tu horko, — řekl a rozepjal plášť.

— Odložte, — dovolil Smerďakov.

Ivan Fjodorovič sňal plášť a hodil jej na lavici, třesoucícma se rukama vzal židli, rychle ji přisunul ke stolu a usedl. Smerďakovovi se podařilo usednutí na svou lavičku dřívej

— Především — jsme sami? — přísně a důrazně se zeptal Ivan Fjodorovič. — Neuslyší nás nikdo?

— Nikdo nic neuslyší. Vždyť jste viděl, za stěnou je síň.

— Poslechni, miláčku: cos to tenkrát brebtal, když jsem odcházel z nemocnice, že zamlčím-li, že dovedeš mistrně simulovat padoucnici, že ani ty neřekneš všechno vyšetřujícímu soudci o našem rozhovoru u vrat? Co to znamená všechno? Co jsi tím mínil? Vyhrožoval jsi mi, či co? Což jsem s tebou umlouval nějaký tajný spolek, či se tě bojím, což?

Ivan Fjodorovič řekl to zcela ve vzteku, dávaje zřejmě a schválně najevo, že opovrhuje vším dvojsmyslem a uskokem a že hraje s odkrytými kartami. Smerďakovovy oči zlostně se zaleskly, levé očko zamrkalo a hned odpovědělo, byť podle svého obyčeje zdrželivě a odměřeně: »Chceš-li plnou pravdu, tedy si měj plnou pravdu!«

— To jsem tenkrát mínil tak a proto jsem to řekl, že ačkoli jste předem věděl, že váš vlastní otec bude zavražděn, nechal jste ho tenkrát jako oběť, a proto jsem slíbil, že to neřeknu úřadům, aby si lidé nemysleli něco zlého o vašich citech a snad i o něčem jiném.

Smerďakov to řekl pomalu a dobře se ovládaje, ač už v jeho hlase bylo možno zaslechnouti cosi tvrdého a důrazného, zlostného a drze vyzývajícího. Podíval se drze na Ivana Fjodoroviče, jemuž v prvním okamžiku se až udělaly mžitky před očima:

— Jak? Co? Neblázníš?

— Vůbec neblázním.

— Což jsem tenkrát věděl o vraždě? — vykřikl posléze Ivan Fjodorovič a silně udeřil pěstí do stolu. — A co znamená »snad i o něčem jiném«? — mluv, ničemo!

Smerďakov však mlčel a týmž drzým pohledem si stále prohlížel Ivana Fjodoroviče.

— Mluv, smradlavý taškáři, co je to »něčem jiném«? zařval.

— Tím jsem tenkrát myslel, že snad jste si sám přál smrti svého otce.

Ivan Fjodorovič vyskočil a ze vší síly ho udeřil pěstí do ramene, takže se Smerďakov zapotácel až ke stěně. Kazem se celý jeho obličej zalil slzami, jako by říkal: »Je hanba, pane, bít slabého člověka!« a náhle si přikryl oči svým bavlněným, úplně zasmrkaným šátkem s modrými kostkami a dal se do tichého, slzavého pláče. Uplynula chvíle.

— Dost! Přestaň! — posléze řekl velitelsky Ivan Fjodorovič, který si opět sedal na židli. — Nezbavuj mne poslední trpělivosti!

Smerďakov spustil s očí svůj hadřík. Každý rys jeho zamračeného obličejce vyjadřoval urážku, kterou právě utrpěl.

— Tak ty sis, ničemo, tenkrát myslel, že chci spolu s Dmitrijem zavraždit otce?

— Neznal jsem tehdejší vaše myšlenky, — uraženě řekl Smerďakov, — a proto také jsem vás tenkrát zastavil, když jste vcházel do vrat, abych vás v tomto ohledu vyzkoušel.

— Co abys vyzkoušel? Co?

— Ale právě tu věc: chcete-li nebo nechcete-li, aby váš otec byl co nejdříve zavražděn.

Ze všeho nejvíce pobouřil Ivana Fjodoroviče tento neústupný drzý tón, kterého se Smerďakov za nic nechtěl vzdát.“

— To ty jsi ho zabil! — pojednou vykřikl.

Smerďakov se opovržlivě ušklíbl.

— Že jsem ho nezabil, to víte velice dobře, a myslel jsem, že chytrý člověk o tom už ani nebude mluvit.

— Ale proč, jsi mne měl tenkrát v takovém podezření?

— Jak už víte, jenom ze strachu. Neboť byl jsem tenkrát v takovém stavu, že jsem umíral strachem a proto jsem měl všechny v podezření. Odhodlal jsem se vyzkoušet vás také, neboť jak jsem si myslel, máte-li totéž přání, jako váš bratr, pak je všemu konec a já budu spolu s ostatními ztracen jak moucha.

— Poslechni, tohle jsi před čtrnácti dny neříkal!

— Ale právě totéž jsem mínil tenkrát v nemocnici, když jsem s vámi mluvil, jenom jsem předpokládal, že to pochopíte i bez zbytečných slov a že si sám nepřejete, jako rozumný člověk, aby se o tom mluvilo přímo.

— Podívejme se! Ale odpověď, odpověz, trvám na tom: čím vlastně, čím jsem mohl tenkrát vzbudit v tvé ničemné duši takové nízké podezření?

— Že byste zavraždil — to byste za nic na světě nesvedl, ani byste to nechtěl, ale vy jste chtěl, aby někdo jiný ho zavraždil!

— To se ti to pěkně povídá! Ale proč bych to byl chtěl, který čert by byl způsobil toto přání?

— Jak to, který čert? A co dědictví? — jedovatě a jaksi dokonce mstivě mu skočil do řeči Smerďakov. — Vždyť tenkrát jste mohli zdědit každý z vás tři bratrů po svém otci bezmála čtyřicet tisíc a snad i více, ale kdyby se byl Fjodor Pavlovič oženil s tou slečnou, Agrafenou Aleksandrovnou, byla by jistě všechny peníze po svatbě převedla na sebe, neboť je náramně chytrá, takže by ani jeden z vás bratrů nedostal po otcově smrti ani dva ruble. A což bylo do sňatku tak daleko? Scházel jenom vlasek: stačilo, aby ta slečna na něho takhle prstíčkem ukázala, a Fjodor Pavlovič by byl hned za ní běžel do kostela s vyplazeným jazykem.

Ivan Fjodorovič se ovládal jenom s velkou námahou.

— Dobře, — řekl posléze, — vidíš, nevyskočil jsem, nezbil jsem tě, nezabil jsem tě, mluv dál: tedy podle tvého názoru jsem bratra Dmitrije k tomu předurčil a počítal jsem s ním?

— Jak byste s ním nebyl počítal; vždyť když otce zavraždí on, bude pak zbaven všech šlechtických práv, hodností a jmění a bude poslán do vyhnanství. A pak by připadl i jeho podíl po otci vám, s bratrem Aleksějem Fjodorovičem na polovinu, tedy už by to nebylo čtyřicet tisíc, nýbrž každý by dostal šedesát. Vy jste tenkrát docela určitě se spoléhal na Dmitrije Fjodoroviče!

— To si dávám líbit od tebe věci! Poslechni, darebáku: kdybych se i byl na někoho spoléhal, byl bych se spoléhal přirozeně na tebe, a

nikoli na Dmitrije, vždyť na mou duši jsem cítil, že provedeš nějaké darebáctví... tenkrát... pamatuji se dobře na svůj dojem!

— I já jsem tenkrát chvíličku myslel, že se spoléháte na mne, — jizlivě se usmál Smerďakov, — a právě tím více jste se tenkrát prozradil, neboť když jste se spoléhal na mne a současně jste odjel, znamená to, že už tím jako byste mi byl řekl: tak tedy ty můžeš zavraždit mého otce, nebudu ti překážet.

— Ničemo! Tys tomu takhle rozuměl?

— A všechno zavinila ta Cermašna. Prosím vás! Chystáte se do Moskvy a odepřete jeti do Čermašné, ačkoli vás o to otec tolik prosil! A najednou, jenom pro jediné mé hloupé slovo, pojednou souhlasíte! A proč byste byl tenkrát svolil, že pojedete do té Čermašně? Když jste tedy nejel do Moskvy, nýbrž když jste jel bez příčiny do Čermašně, jenom pro jediné mé slovo, tedy bezpochyby jste cosi ode mne očekával.

— Ne, přísahám, ne! — vzkřikl Ivan, skřípaje zuby.

— Jak to ne? Vždyť jako syn svého otce jste mne měl za má tehdejší slova okamžitě odvést na policii a dát mi napráskat... nebo alespoň mi hned na místě dát jednu do zubů, ale vy jste se naopak ani trochu nerozzlobil a hned jste přátelsky vyhověl mému docela hloupému slovu a odjel jste, což bylo velice nehezké, neboť jste měl zůstat, abyste chránil život svého otce... Jak jsem tedy neměl takhle usuzovat? Ivan seděl zachmuřeně a křečovitě se opíral pěstmi o koleno,

— Ano. Škoda, že jsem ti tenkrát nevrazil jednu do zubů, — hořce se usmál. — Na policii jsem tě tenkrát nemohl odvést: kdo by mi byl věřil a co bych byl mohl udat, ale do zubů... ech, škoda, nenapadlo mi to; sice to není dovoleno, ale byl bych tě rozbil na kaši.

Smerďakov se na něho díval téměř s rozkoší.

— V obyčejných případech života, — řekl právě týmž samolibým doktrinářským tónem, jímž se někdy hádal s Grigorijem Vasiljevičem o víře, a dráždil ho, když stál u stolu Fjodora Pavloviče, — v obyčejných případech života jsou skutečně teď rány do zubů zapovězeny zákonem, a všichni lidé přestali bít, ale ve zvláštních případech života, a to není jenom u nás, nýbrž na celém světě, i kdyby to bylo třeba i ve francouzské republice, přece ještě lidé bijí, jako za Adama a Evy, a nikdy to nepřestane, ale vy jste se toho neodvážil ani ve zvláštním případě.

— Proč se učíš francouzským slovíčkům? — ukázal Ivan na sešitek, ležící na stole.

— A proč bych se neučil, abych tím pomohl svému vzdělání, když si myslím, že se snad i já někdy dostanu do těch šťastných koutů Evropy.

— Poslechni, vyvrheli, — zasvítil Ivan očima a celý se zachvěl, — nebojím se tvých obvinění, vypovídej si proti mně co chceš, ale jestliže jsem tě teď neubil k smrti, tedy jsem to učinil jedině proto, že tě podezřívám z onoho zločinu a povleču tě k soudu. Však já tě odhalím.

— Podle mého názoru raději mlčte. Neboť co můžete na mne udat, když jsem úplně nevinný, a kdo vám uvěří? Ale když začnete, budu všechno vyprávět, vždyť se přece musím bránit?

— Myslíš, že se tě teď bojím?

— I když soud neuvěří všemu tomu, co jsem vám teď říkal, přece tomu uvěří obecnost a budete zahanbeni, — To tedy zase znamená, že »s rozumným člověkem je zajímavé pohovořit,« — což? — zaskřípal zuby Ivan.

— Ráčil jste říci pravé slovo. Buďte také rozumný. Ivan Fjodorovič vstal, celý se chvěl rozhorlením, oblékl si plášť, Smerďakovovi už neodpověděl, ani se na něho nepodíval a rychle odešel. Svěží večerní vzduch ho osvěžil. Na nebi jasně svítil měsíc. Na duši mu ležela můra strašných myšlenek a citů. »Mám jít a udat hned Smerďakova? Ale co bych udal: vždyť je přece nevinný. Naopak obviní mne. Skutečně — proč jsem tenkrát jel do Čermašně? Proč?« ptal se Ivan Fjodorovič. »Ano, ovšem, na cosi jsem čekal, má pravdu...«

A opět, už po sté, si vzpomněl, jak za poslední noci v otcově domě poslouchal na schodech, ale připomněl si to teď s takovým utrpením, že se až zastavil, jako by mu cosi probodlo srdce:

»Ach, na to jsem tenkrát čekal, je to pravda! Chtěl jsem, určitě jsem chtěl, aby se stala vražda! Přál jsem si vraždu, přál jsem si vraždu?... Smerďakova je nutno zabít! — Neodvážím-li se teď zabít Smerďakova, nestojí za to žít!...«

Ivan Fjodorovič se ani nezastavil doma a šel rovnou ke Kateřině Ivanovně a svým příchodem ji polekal: byl jak šílený. Vypověděl jí celý svůj rozhovor se Smerďakovem do nejmenší podrobnosti. Nemohl se uklidnit, ač mu Kateřina Ivanovna velmi domlouvala, stále chodil po pokoji a mluvil trhaně, podivně. Posléze usedl, opřel se lokty o stůl, hlavu sevřel oběma rukama a vyslovil podivný aforism:

— Kdyby nebyl vraždu spáchal Dmitrij, nýbrž Smerďakov, pak bych ovšem já byl s ním solidární, neboť jsem ho naváděl. Naváděl-li jsem ho, ještě nevím. Ale zabil-li otce Smerďakov a nikoli Dmitrij, jsem ovšem vrahem já.

Když to Kateřina Ivanovna vyslechla, mlčky vstala, přistoupila ke svému psacímu stolu, otevřela krabičku, která na něm stala, vyňala jakýsi papírek a položila jej před Ivana. Tento papírek byl týmž dokumentem, o kterém Ivan Fjodorovič později řekl Aljošovi, že je to »matematický důkaz«, že otce zavraždil bratr Dmitrij.

Bylo to psaní, které Mít'a v opilosti napsal Kateřině Ivanovně téhož večera, kdy se setkal v polích s Aljošou, který odcházel do kláštera po scéně v domě Kateřiny Ivanovny, když ji urazila Grušeňka. Tenkrát, když se rozloučil s Aljošou, chtěl Mít'a jíti ke Grušeňce. Nevíme, setkal-li se s ní, ale v noci se ocitl v hostinci »U hlavního města«, kde se pořádně opil. Když byl opilý, požádal o pero a o papír a načmáral důležitý dokument proti sobě. Bylo to extatické, mnohomluvné a nelogické psaní, krátce »opilé«. Podobalo se to

tomu, když opilý člověk se vrátí domů a začne s neobyčejným žářem vyprávět ženě nebo někomu z domácích lidí, jak ho někdo urazil, jaký ničema je ten, kdo ho urazil, jaký je naopak on sám skvělý člověk a jak si to s tím darebákem vyřídí — všechno to vypráví dlouze, dlouze, nelogicky a rozčileně, s ranami pěstí do stolu a se slzami opilství.

Psací papír, který mu dali v hostinci, byl ušpiněný kousek psacího papíru nejhorší jakosti, a na druhé straně byl napsán jakýsi účet. Pro opilou mnohomluvnost nedostávalo se mu zřejmě místa a proto popsal Mít'a všechny okraje, dokonce poslední slova byla psána přes řádky, již napsané. Psaní znělo asi takto:

»Osudná Kát'a! Zítra si opatřím peníze a vrátím ti tvoje tři tisíce, a pak sbohem — ženo velikého hněvu, ale i sbohem, má lásko! Skončíme to! Zítra budu shánět peníze u všech lidí, a neseženu-li je, tak ti dávám čestné slovo, že půjdu k otci, přerazím mu hlavu a vezmu mu peníze pod poduškou, jakmile odjede Ivan. Půjdu do káznice, ale tři tisíce ti vrátím. A sama buď sbohem! Klaním se ti do země, protože před tebou jsem ničema. Odpusť mi. Ne, raději mi neodpouštěj: bude tak lépe pro mne i pro tebe. Raději do kriminálu, než tvou lásku, protože miluji jinou, kterou jsi poznala dnes příliš dobře. Jak bys mohla odpustit! Zavraždím svého zloděje! Odejdu od vás na východ, kde nikoho nebudu znát. Od ní také, protože nejen ty jsi mou mučitelkou, nýbrž také ona. Sbohem!

»P. S. Píšu prokletí, ale zbožňuji tě! Slyším to ve svých prsou. Zůstala tam struna a zní. Raději srdce rozpolťím! Zabij se, ale napřed zabij psa. Vyrvu mu tři tisíce a hodím je tobě. Ať jsem před tebou ničema, ale ne zloděj! čekej tři tisíce. Pes je má pod matrací, růžová stužka. Zloděj nejsem já, nýbrž toho zloděje zabij. Kát'o, nehleď opovržlivě. Dmitrij není zloděj, nýbrž vrah! Zavraždil otce a sebe zahubil, aby stál a hrdosti tvé nesnášel. A tebe, aby miloval.

»P. P. S. Líbám tvé nohy, sbohem

»P. P. P. S. Kát'o, modli se k bohu, aby mi dali lidé peníze. Pak nebudu mít krev na svědomí. Ale nedají-li — krev! Zabij mne!

»Otrok a vrah.

»D. Karamazov«

Když Ivan přečetl »dokument«, vstal úplně přesvědčen, že vraždu spáchal bratr, a ne Smerďakov; když tedy ne Smerďakov, tedy také ne on, Ivan. Toto psaní nabylo v jeho očích pojednou významu matematického. Nyní liž.nemohlo býti žádných pochybností o vině bratrově. K tomu dodáváme, že Ivan nikdy neměl a nemohl mítí podezření, že Mít'a provedl svůj zločin spolu se Smerďakovem; tomu odporovala i fakta.

Ivan se tedy úplně uklidnil. Druhého dne vzpomínal již jen s opovržením na Smerďakova a jeho výsměch. Po několika dnech se již divil, jak se mohl cítiti tak hrozně uražen jeho podezříváním.,Rozhodl se, že jím bude pohrdat a zapomene na něho. Tak uplynul měsíc. Na Smerďakova se nikdy již nevyptával, ale

zaslechl mimochodem asi dvakrát, že je těžce nemocen, že se mu plete rozum. »Skončí v blázinci,« vyjádřil se o něm kdysi mladý lékař Vravinskij, a Ivan si to zapamatoval.

V posledním týdnu onoho měsíce počal Ivan pozorovati, že také není zdrav. Byl již u lékaře, který na vyzvání Kateřiny Ivanovny přijel z Moskvy ještě před přelíčením, a radil se s ním. A právě v této době se jeho poměr ke Kateřině Ivanovně přiosřtil do krajnosti. Byli to jacísi dva do sebe zamilovaní nepřátelé. Okamžité, ale silné návaly znovu procitlé lásky Kateřiny Ivanovny k Mít'ovi uváděly Ivana již v úplné zoufalství. Je podivné, že do^ onoho posledního, námi již vyličeného výjevu u Kateřiny Ivanovny, když k ní přišel Aljoša přímo od Míti, nezaslehl Ivan od ní ani jednou po celý onen měsíc nějaké pochybnosti o vině Mít'ově, přes všechny znovu procitající návaly lásky, jež tolik nenáviděl.

Je podivné, že Ivan, cítě, že nenávidí Mít'u den ode dne více a více, chápal zároveň, že příčinou oné nenávisti nejsou Katiny návraty lásky k Mít'ovi, nýbrž jediné ona okolnost, že on sám zavraždil otce! Cítil to a byl o tom úplně přesvědčen. Přesto však několik dní před přelíčením přišel k Mít'ovi do vězení a navrhl mu celý plán útěku — plán patrně již dávno sestavený. Zde, kromě hlavní příčiny, která ho vedla k takovému kroku, působila ještě jistá dosud nezacelená ranka v jeho srdci, způsobená jedním slovíčkem Smerďakova, že prý bude pro Ivana výhodné, když bratr Dmitrij bude odsouzen, protože tím prý jeho dědictví po otci pro něho a pro Aljošu vzroste ze čtyřiceti na

šedesát tisíc. Rozhodl se, že obětuje sám ze své strany třicet tisíc na to, aby domohl Mít'ovi k útěku. Vracel se tehdy od něho strašně smuten a zarmoucen: náhle v něm vznikl pocit, že si přeje onoho útěku nejen proto, aby měl příležitost věnovati svých třicet tisíc a tím zacelit ranku ve svém srdci, nýbrž i z jiné příčiny. »Snad ne proto, že v duchu i já jsem právě takový vrah, jako on?« ptal se sám sebe. Cosi neurčitěho, ale palčivěho zamořovalo mu duši. Hlavní věcí bylo, že po celý jeden měsíc trpěla hrozně jeho hrdost, ale o tom později...

Chopiv se tedy po své rozmluvě s Aljošou držadla zvonku u svého bytu a rozhodnuv se náhle, že půjde k Smerďakovovi, uposlechl Ivan Fjodorovič v tomto okamžiku jistěho' zvláštního rozhorlení, jež náhle vzkypělo v jeho duši. Vzpomněl si náhle totiž, jak Kateřina Ivanovna právě před chvílí zvolala k němu za přítomnosti Aljošovy: »To ty, ty jsi mne přesvědčil, že on (totiž Mít'a) je otcovrah!« Připomenuv si tato slova, Ivan jako by zdřevěněl: nikdy ji neubezpečoval, že vrahem je Mít'a, naopak obviňoval ještě tehdy sebe před ní, když se vrátil od Smerďakova. Naopak ona mu předložila tehdy »dokument« a dokázala bratrovu vinu! A tu náhle říká: »Byla jsem sama u Smerďakova« Kdy tam byla? O tom nevěděl Ivan nic. Z toho plyne, že není tak dalece přesvědčena o Mít'ově vině, jak by se zdálo! A co jí mohl Smerďakov říci? A co jí vlastně řekl? Strašný hněv kypěl v jeho srdci. Nechápal, jak jí mohl před půl hodinou odpustiti tato

slova a mlčeti. Pustil tedy z ruky držadlo zvonku a rozběhl se k Smerďakovovi. »Možná, že ho tentokrát zabili,« pomyslí si cestou.

VIII. TŘETÍ A POSLEDNÍ SETKÁNÍ SE SMERĎAKOVEM.

Již v půli cesty se zvedl ostrý, suchý vítr, takový, jako byl téhož rána, a počal se sypati drobný, hustý, suchý sníh. Dopadaje na zemi, nepokrýval ji, vítr jej zvířil a brzy nastala pořádná metelice. V oné části města, ve které žil Smerďakov, nebylo téměř luceren, Ivan Fjodorovič kráčel ve tmě, nedbaje metelice a instinktivně rozpoznáváje cestu. Bolela ho hlava a ve spáncích mu bolestně bušilo. V rukou cítil křeče. Nedaleko od chalupy Marje Kondratěvny potkal Ivan náhle osamělého, opilého mužíka nevysoké postavy v záplatovaném kožíšku, vrávorajícího sem a tam, bručícího a nadávajícího.

Mužík pojednou přestal nadávat.a spustil sípavým, opilým hlasem píseň:

Ach, odjel Vaňka do Pitěru,
čekat na něho nebudu!

Stále se přerušoval při této strofě a počínal opět nadávat a pak zase začínal zpívat onu píseň. Ivan Fjodorovic již dávno k němu pocítil strašnou nenávist, ačkoliv na ni vůbec nemyslel, a náhle si ji uvědomil. Ihned se mu zachtělo udeřit pěstí mužíka. Právě v onom okamžiku došel mužík až k Ivanu Fjodoroviči a silně zavravorav, vrazil celou silou do Ivana. Ivan ho vztekle odstrčil. Mužík odletěl,

svalil se jako dřevo na zmrzlou půdu, zasténal bolestně »oo!« a umkl. Ivan přikročil k němu.

Mužík ležel naznak, úplně bez sebe, nehybně: »Zmrzne!« pomyslel si Ivan a zamířil opět k Smerďakovovi.

Již v předsíni mu zašeptala Marie Kondratěvna, která mu přišla otevřít se svíčkou v ruce, že Pavel Fjodorovič, to jest Smerďakov, je velmi nemocen, že sice neleží, ale že jako by nebyl s rozumem v pořádku, dokonce, že rozkázal, aby mu nedávali čaj, že nechce pít.

— To zuří, nebo co? — zeptal se hrubě Ivan Fjodorovič.

— Ale kde pak, dokonce naopak, je úplně tichý, jen s ním dlouho nemluvte... — požádala ho Marja Kondratěvna.

Ivan Fjodorovič otevřel dveře a vešel do jizby. Bylo zatopeno zrovna tak, jako když tu byl po prvé, ale v pokoji bylo možno zpozorovati některé změny: jedna z postranních lavic byla vynesena a na jejím místě stála stará kožená pohovka z mahagonového dřeva. Bylo na ní ustláno dosti čistými bílými poduškami. Na posteli seděl Smerďakov, stále ještě v témž županu. Stůl byl přenesen před pohovku, takže v pokoji bylo velice těsně. Na stole ležela jakási tlustá kniha v žluté obálce, ale Smerďakov ji necel, jak se zdálo, seděl a nic nedělal. Ivana Fjodoroviče uvítal dlouhým mlčelivým pohledem a bezpochyby se vůbec nedivil jeho příchodu. Velice se změnil ve tváři, velmi zhubl a zežloutl. Jeho oči zapadly a spodní víčka zmodrala.

— Tak jsi skutečně nemocen? — zarazil se Ivan Fjodorovič. — Nebudu tě dlouho zdržovat a dokonce si nesundám ani svrchník. Kde bych se mohl posadit?

Přistoupil k druhému konci stolu, přitáhl si židli, sedl si a řekl:

— Co se díváš a mlčíš? Přišel jsem jen s jednou otázkou a přísahám, že neodejdu bez odpovědi: byla u tebe slečna Kateřina Ivanovna?

Smerďakov dlouhou chvíli mlčel, stále se tiše dívaje na Ivana, ale náhle mávl rukou a odvrátil od něho tvář.

— Co je s tebou? — zvolal Ivan.

— Nic.

— Jak to nic?

— Nu, byla, ale vám je to jedno. Dejte mi pokoj.

— Ne, nedám vám pokoj. Mluv, kdy tady byla.

— Ale už jsem na ni zapomněl, — usmál se opovržlivě Smerďakov a náhle opět obrátil tvář k Ivanovi a upřeně se na něho zadíval jakýmsi zuřivě nenávisným pohledem, týmž pohledem, se kterým se na něho díval při setkání před měsícem.

— Sám jste, jak se zdá, nemocen. Vida, jak jste se spadl, ani barvu nemáte v obličeji, řekl Ivanovi.

— Nevšímej si mého zdraví, řekni, nač se tě ptám.

— A proč vám tak oči zežloutly? Bělmo máte úplně žluté. Trápíte se asi, že?

Opovržlivě se usmál a náhle se již úplně rozchechtal.

— Poslyš, řekl jsem, že neodejdu od tebe bez odpovědi! —
strašně rozhořčen zvolal Ivan.

— A co mne stále obtěžujete? Proč mne mučíte? — řekl s
utrpením Smerďakov.

— Ech, čert tě vem! Není mi nic do tebe. Odpověz na otázku a
hned odejdu.

— Ani mne nenapadne, abych vám odpověděl! — zamračil se
opět Smerďakov.

— Ujišťuji tě, že tě donutím odpovídat!

— Proč se stále rozčilujete? — zadíval se na něho náhle
Smerďakov, nikoli již jen s opovržením, nýbrž dokonce již s
odporem. — Že zítra se začne přelíčení? Ale vždyť se vám nic
nestane, věřte už tomu konečně! Jděte domů, jděte si klidně lehnout a
nebojte se ničeho.

— Nechápu tě... čeho bych se měl zítra bát? — řekls údivem Ivan
a náhle opravdu jakýsi strach přepadl mu duši. Smerďakov ho změřil
očima.

— Nechápete? — protahoval uraženě. — Je to směšné, když
rozumný člověk hraje takovou komedii!

Ivan se na něho díval mlčky. Již tento neočekávaný tón, úplně
jaksi s patra, se kterým s ním mluvil bývalý lokaj, byl úplně
neobyčejný. Takového tónu přece jen minule neužíval!

— Říkám vám, že se nemusíte ničeho bát. Nic na vás neřeknu a důkazů není. Vida, ruce se vám třesou. Proč pak se vám třesou prsty? Jděte domů, vy jste nezavraždil.

Ivan sebou trhl, vzpomněl si na Aljošu.

— Víím, že ne já... — zamumlal.

— Vííte? — protáhl opět Smerďakov. Ivan vyskočil a uchopil ho za rameno.

— Řekni všecko, ničemo, řekni všechno! Smerďakov se ani v nejmenším nepolekal. Vpil se jen do něho očima s šílenou nenávistí:

— Tak jste ho tedy vy zabil, když chcete, — zašeptal mu zuřivě.

Ivan sklesl na židli, jako by si cosi'rozmyslil. Zlostně se ušklíbl.

— To mluvíš o tom, co bylo tehdy? O tom, o čem jsme mluvili minule?

— Ano, minule jste stál přede mnou a všechno jste chápal. Chápete i nyní.

— Chápu, že jsi šílený.

— Nu, dejte s tím již pokoj! Sedíme tady mezi čtyřma očima, tak nač bychom měli voditi jeden druhého za nos a hrát komedii? Nebo všechno chcete svalit na mně jediného, a to mi říkáte přímo do očí? Vy jste zabil, vy jste hlavní vrah, a já jsem byl jen vaším pomocníkem, oddaným sluhou Ličardem a na vaše přání jsem tu věc vykonal.

— Vykonal? Což jsi zabil? — zbledl Ivan.

Cosí jako praskalo v jeho mozku a celý se třásl chladným chvěním. A tehdy i Smerďakov se na něho zadíval s údivem: bezpochyby ho Ivanův strach překvapil svou upřímností.

— Což jsi skutečně o ničem nevěděl? — zamumlal nedůvěřivě, ušklíbaje se mu do očí.

Ivan se stále na něco díval a téměř mu zdřevěněl jazyk »Odjel Vaňka do Pitěru, čekat na něho nebudu« zaznělo mu náhle v hlavě.

— Víš co: bojím se, že jsi sen a že přede mnou stojí přízrak, — zabrebtal.

— Není tu *žádný* přízrak kromě nás dvou a ještě jakéhosi třetího. Bezpochyby je tady nyní tento třetí, který je tu mezi námi dvěma.

— Kdo je to? Kde je? Kdo je ten třetí? — rekt polekaně Ivan Fjodorovič, rozhlížeje se a rychle hledaje očima kohosi ve všech koutech.

— Tento třetí je bůh, to jest prozřetelnost, jež nyní je vedle nás, jenom vy ji nehledejte, nenajdete ji.

— Ty jsi lhal, že jsi vrahem! — zuřivě zaúpěl Ivan. — Jsi buď šílený, nebo mně dráždíš jako minule!

Smerďakov stále pevně za ním seděl, jako před chvílí, bez veškerého strachu. Nemohl stále ještě zvítěziti nad svou nedůvěrou, stále se mu ještě zdálo, že Ivan »všechno ví« a že se jen tak tváří, aby mohl všechno jen na něho svalit.

— Počkejte, — řekl posléze slabým hlasem; náhle vytáhl ze spodu stolu svou levou nohu a počal shrnovati pantalonky. Ukázalo se, že

měl na noze dlouhou bílou punčochu a že byl obut do pantofli. Beze spěchu sundal Smerďakov podvazek a vnořil do punčochy hluboko svou ruku. Ivan Fjodorovič se díval na něho a náhle se zatřásl v konvulsivním strachu.

— Blázne! — zvolal, rychle vyskočil se židle a zavrával, takže narazil zády na stěnu, a jakoby přibit ke stěně celý se vzpřímil. Díval se v šílené hrůze na Smerďakova. Ale Smerďakov ani v nejmenším nezneklidněn jeho strachem hledal stále v punčoše, jako by se snažil uchopiti něco prsty a vytáhnouti. Posléze to uchopil a vytáhl. Ivan Fjodorovič viděl, že to byly jakési papíry nebo jakýsi svazek papírů. Smerďakov to vytáhl a položil na stůl.

— Tady je to! — řekl tiše.

— Co? — odpověděl, třesa se, Ivan.

— Jen se račte podívat, — opět tiše řekl Smerďakov.

Ivan přistoupil ke stolu, uchopil svazek a počal jej rozbalovati, ale náhle jej odstrčil prsty, jako by se dotkl jakéhosi odporného strašného hada.

— Vaše prsty se stále třesou, — podotkl Smerďakov a sám, nespěchaje, rozbalil papír. Pod obalem byly tři balíčky storublových bankovek.

— Tak tady je máte, celé tři tisíce, nemusíte je ani počítat. Vezměte si je, — vyzval Ivana, ukazuje na peníze. Ivan sklesl na židli. Byl bledý jako papír.

— Polekal jsi mne... s tou punčochou... — řekl, jaksi strašně se šklebě. — Což jste, což jste dosud o tom nevěděli? — zeptal se ho znovu Smerďakov.

— Ne, nevěděl. Stále jsem myslel, že to byl Dmitrij. Bratře! Bratře! Ach! — náhle se uchopil oběma rukama za hlavu. — Poslyš: zabil jsi ho sám? Bez bratra nebo s bratrem?

— Jenom s vámi; s vámi zároveň jsem ho zabil. A Dmitrij Fjodorovič je úplně nevinný.

— Dobře, dobře... o tom později. Ale já se stále třesu... nemohu promluvit ani slovo.

— Vy jste byl tehda smělý, »všechno je přece dovoleno«, Tíkal jste, a nyní, vida, jak jste se polekal! — zabrebtal s údivem Smerďakov. — Nechcete limonádu? Hned vám Ji objedná. Snad vás osvěží. Jenom tohle je třeba uklidit.

A opět ukázal na balíčky. Chtěl vstát a zavolat na Marii Kondratěvnu, aby připravila a přinesla limonádu, ale hledaje, čím by přikryl peníze, aby je neuvíděla, vyňal nejprve šátek, ale poněvadž byl úplně zasmrkaný, vzal se stolu jedinou na něm ležící žlutou, tlustou knihu, které si všiml již Ivan, a položil ji na peníze. Název knihy byl: »S l o v a našeho svatého otce Izáka S y r s k é h o«. Ivan Fjodorovič si přečetl mechanicky titul.

— Nechci limonádu, — řekl. — O mně potom. Sedni si a mluv: jak jsi to učinil? Řekni mi všechno...

— Sundejte si alespoň svrchník, jinak se nachladíte. Ivan Fjodorovič, jako kdyby se teprve nyní dovtípil, svlékl svrchník a odhodil jej, nevstává se židle, na lavici.

— Mluv, prosím tě, mluv! — Utichl. Cekał v přesvědčení, že Smerďakov řekne nyní všechno.

— O tom, jak to bylo vykonáno? — povzdechl Smerďakov, — ale úplně přirozeně to bylo vykonáno, podle vašich vlastních slov...

— O mých slovech potom, — přerušil ho opět Ivan, ale již nekřiče, jako dříve, pevně vyslovuje slova, jako by se úplně ovládal.

— Vypravuj mi jen podrobnosti, jak jsi to učinil. Všechno po pořádku. Nezapomeň na nic. Podrobnosti! Hlavní věc jsou podrobnosti. *Žádám* tě o to.

— Odejel jste, a já jsem upadl tehdy ve sklepě...

— Padoucnicí, nebo jsi simuloval?

— Samozřejmě, že jsem simuloval. Ve všem jsem se přetvařoval. Se schodů jsem klidně sešel až dolů a tam jsem si lehl, a když jsem si lehl, počal jsem křičeti. A zmítal jsem sebou, až mně vynesli.— Počkej! A stále, i potom v nemocnici jsi se přetvařoval?

— Ne, vůbec ne. Druhého dne ráno, ještě před nemocnicí, se mne zmocnila skutečná a silná padoucnice, taková, že jsem ji neměl už mnoho let. Dva dni jsem byl úplně bez sebe. — Dobře, dobře. Pokračuj.

— Položili mne na tu postel v přístěnku — věděl jsem to už napřed, protože Marfa Ignatěvna po každé, když jsem se rozstonal,

mne vždy na noc ukládala do onoho přístěnku ve svém bytě. Byla ke mně vždy něžná od mého narození. V noci jsem sténal, ale jen tiše. Stále jsem čekal, že přijde Dmitrij Fjodorovič.

— Kam že přijde, k tobě?

— Proč pak ke mně? Čekal jsem, že přijde do domu, protože jsem o tom již neměl pochybností, že přijde oné noci, neboť když jsem ulehl, nemohl dostatí odnikud zpráv, a proto musel nezbytně sám přelézti do domu přes plot, jak to uměl, a něco provéstí.

— A kdyby byl nepřišel?

— Tedy by se nic nebylo stalo. Bez něho bych se toho byl neodvážil.

— Dobře, dobře... Mluv srozumitelněji, nespěchej, a hlavně — nic nevynech!

— Čekal jsem, že zabije Fjodora Pavloviče... jistě. Protože já už jsem to tak připravil. V posledních dnech... a hlavně — věděl o všem velmi dobře. Ve své podezřívavosti a ve vzteku, který v něm nashromáždil za oněch dní musil podle oněch znamení zcela jistě vniknouti do domu. O tom jsem nepochyboval. Proto jsem ho tedy čekal.

— Počkej, — přerušil ho Ivan, — vždyť kdyby byl zavraždil, byl by vzal peníze a odnesl je; vždyť takhle si musel o tom soudit? Co by se bylo potom na tebe dostalo? Nerozumím tomu.

— Ale vždyť by byl peníze nikdy nenašel. To jsem já mu jen namluvil, že peníze jsou pod matrací, ale to nebyla pravda. Dříve

ležely peníze ve škatulce, tak tomu bylo. A potom, potom jsem navedl Fjodora Pavloviče, protože mně jedinému v celém městě důvěřoval, aby obálku s penězi schoval do kouta za obraz, protože nikomu nenapadne, aby jej tam hledal, zvláště když bude spěchat. Tak tedy onen balíček ležel v koutě za obrazem. A schovávat jej pod matrací, ve škatulce, bylo by vůbec směšné. Ale zde všichni tomu uvěřili, že peníze ležely pod matrací. To je hloupá úvaha. Tak tedy kdyby byl Dmitrij Fjodorovič spáchal onu vraždu, byl by utekl a nic nenašel a byl by utekl velmi rychle, protože by se bál každého šramotu, jako to bývá vždy s vrahy, neboť by byl zatčen. A také tedy já jsem mohl druhého dne, nebo již téže noci, vytáhnouti peníze za obrazem a odnésti je a všechno by se svalilo na Dmitrije Fjodoroviče. Takže jsem mohl míti vždy naději.

— A kdyby ho byl nezabil a jenom zbil?

— Kdyby ho byl nezabil, tak bych ovšem se neodvážil vzít peníze a všechno by zůstalo v tajnosti. Avšak mohl jsem předpokládat, že ho zbije do bezvědomí, a v oné době že mohu peníze vzít, a potom namluvit Fjodoru Pavloviči, že. mu je vzal Dmitrij Fjodorovič, když ho zbil.

— Počkej, pletu se. Tak tedy přece ho Dmitrij zabil a ty jsi jen vzal peníze?

— Ale kde pak, vůbec ho nezabil. Ostatně mohl bych vám i nyní říci, že je on vrahem... ale nechci před vámi lhát... protože jestliže skutečně, jak vidím, jste dodnes nic nechápal a nepřetvařoval se

přede mnou, abyste mohl svaliti svou zjevnou vinu na mne, tak přece jste vinen ve všem, neboť o vraždě jste věděl, a nařídil jste mi, abych zabil a sám jste odejel. Proto chci vám tohoto večera do očí dokázat, že hlavním vrahem jste vy jediný a že já jsem jen vrahem vedlejším, ačkoliv jsem zabil. A vy jste vrah podle zákona, tak tomu je!

— Proč jsem, proč jsem já vrahem? O, bože, — nezdržel se už Ivan, zapomenuv, že všechno o sobě chtěl odložit na konec rozmluvy, — stále ta Čermašňa? Počkej, mluv, nač jsi potřeboval můj souhlas, když už jsi pokládal Čermašnu za souhlas? Jak mi to nyní vysvětlíš?

— Protože jsem byl přesvědčen o vašem souhlasu, věděl jsem, že nebudete pro ty ztracené tři tisíce bédovat, kdyby mne podezřívala policie místo Dmitrije Fjodoroviče, nebo že bych byl s Dmitrijem Fjodorovičem v kumpanii; naopak hájil byste mne před jinými... A až byste obdržel dědictví, tak byste byl mne mohl ještě více odměnit, aby mi to stačilo na celý život, protože jste přece obdržel dědictví jen mou pomocí. Kdyby se byl oženil s Agrafenou Aleksandrovnou, tak byste byl nedostal ani pětník.

— Aha, tak ty jsi zamýšlel mne potom trápit celý život! — zaskřípal Ivan. — A co, kdybych byl tehdy neodejel a udal tě?

— A co byste byl mohl tehdy udat? Že jsem vás přemlouval, abyste jel do Čermašně? To jsou přece hlouposti. A kromě toho po naší rozmluvě jste mohl odejet nebo zůstat. Kdybyste byl zůstal, tu by se nebylo nic přihodilo, věděl bych, že si tuhle věc nepřejete a nic

bych nebyl podnikl. Ale když jste již odjel, tak jste mne tedy přesvědčil v tom, že mne u soudu neudáte a že mi odpustíte ony tři tisíce. A ostatně nebyl byste mohl mne pronásledovat vůbec, protože bych byl u soudu řekl všechno, to jest ne, že jsem ukradl nebo zabil — to bych byl neřekl — ale řekl bych, že jste mne naváděl, abych ukradl a zabil ale že jsem s tím nesouhlasil. Protože bylo třeba, abych obdržel tehdy váš souhlas, abyste mne potom v ničem nemohl přiskřípnout, protože — kde byste byl tehdy na to shledal důkazy, a já vás mohu přiskřípnout vždy, když prozradím, jak jste toužil po smrti svého otce, a přísahám vám, že by tomu obecnstvo věřilo, a musel byste se stydět po celý život.

— Tak já jsem po tom toužil, já jsem po tom toužil? — zaskřípal zuby opět Ivan.

— Samozřejmě, že jste po tom toužil a svým souhlasem jste tehdy rozhodl onu věc... — pevně se zahleděl Smerďakov na Ivana. Byl velice slab a mluvil tiše a unaveně, ale cosi vnitřního a tajného ho rozpalovalo, bezpochyby nějaký úmysl. Ivan to jaksi vycíťoval.

— Pokračuj, — řekl mu. — Vypravuj o oné noci.

— Nu, co bych dále vypravoval! Tak tedy ležím a slyším, jako by milostpán vzkřikl; a Grigorij Vasiljevič se před tím náhle zvedl a vyšel a náhle zaúpěl, a potom všechno ztichlo, tma. Ležím tedy, srdce mi tlučé, nemohu to vydržet. Posléze jsem vstal a šel. — Vidím, že nalevo je okno otevřené do zahrady a přikročil jsem ještě k oknu, abych poslechl, je-li ještě milostpán živ nebo ne, a slyším, že

sebou zmítá a vzdychá, a tak tedy je živ. Ech, myslím si! Přistoupil jsem k oknu a zvolal jsem na milostpána:

»To jsem já«. A on mi odpověděl:

»Byl tady, byl, ale utekl!« To jest, že tam byl Dmitrij Fjodorovič.

»Zabil Grigorije!«

»Kde?« šeptám mu.

»Tam v koutu«, ukazuje a sám také šeptá.

»Počkejte,« řekl jsem a šel jsem do koutu hledat, a u zdi jsem se dotkl Grigorije Vasiljeviče, jak leží v krvi v bezvědomí. ,Tak je to tedy pravda, že tu byl Dmitrij Fjodorovič', pomyslí jsem si ihned a rozhodl jsem se skončit všechno rázem, poněvadž Grigorij Vasiljevič, je-li ještě na živu, tedy leží v bezvědomí a nemůže nic uvidět. Bylo tu jen jedno nebezpečí: že se náhle probudí Marfa Ignatěvna. Pocítil jsem to okamžitě, ale zmocnila se mne taková touha, že jsem se až zalykal. Přistoupil jsem opět pod okno k milostpánovi a říkám mu:

»Je tady, přišla, Agrafena Aleksandrovna přišla, chce vstoupit,« a jakmile jsem mu to řekl, trhl sebou, jako mladík:

»Kde je? Kde je?« — a zase tak vzdychá a ještě nevěří.

»Tam,« říkám, »stojí, otevřete!« Dívá se na mne z okna a věří, nevěří, ale bojí se otevřít, ,to snad se mne bojí“, myslím si. A tohle je směšná věc: náhle jsem si vzpomněl, že zaklepu táž znamení, že Grušenka přišla, před jeho očima: slověům jaksí nevěřil, ale jakmile

jsem zaklepal znamení, ihned běžel otevřít. Otevřel. Vešel jsem, ale on stojí ve dveřích tělem a nepouští mne:

»Kde je, kde je«? — dívá se na mne a třese se. Nu, myslím si: „Když se tak bojí — tak to je tedy špatné!“ A hned mi nohy zemdlely strachem, že mne nepustí, že se dá do křiku a že přiběhne Marfa Ignatěvna, nebo že se přihodí ještě něco horšího, sám už nevím, a tak jsem tedy stál před ním všecek bledý. Šeptám mu:

»Ale tam, tam je pod oknem, neviděl jste ji?«

»Tak ji přiveď, přiveď ji!«

»Bojí se,« říkám, »polekala se toho křiku, schovala se do křoví, jděte a zavolejte ji sám z kabinetu.« Přiběhl, přistoupil k oknu, postavil svíčku na okno:

»Grušeňko, Grušeňko, jsi tu?« — křičí to, ale nechce se nahnouti z okna, ba ani na krok nechce ode mne odejít, takový měl strach, protože už byl příliš přestrašen a netroufal si ode mne učinit krok.

»Ale tamhle je (přistoupil jsem k oknu a vyložil jsem se), tamhle je ve křoví, směje se vám, vidíte?« Pojednou uvěřil, celý se roztřásl, byl do ní chorobně zamilován, a všecek se vyklonil z okna. Popadl jsem ono litinové těžítko, měl je na stole, pamatujete se, jistě vážilo aspoň tři libry, rozpráhl jsem se a udeřil jsem ho hranou přímo do temene. Ani nevykřikl. Jenom hned upadl na zemi, ale já jsem ho udeřil po druhé a po třetí. Při třetí ráně jsem ucítil, že jsem mu prorazil lebku. Pojednou se převálil naznak, tváří nahoru, celý v krvi. Prohlédl jsem se: na sobě krev nemám, nestříkla na mne, těžítko jsem

otřel, položil na místo, šel jsem k ikoně, z balíčku jsem vyňal peníze a obálku jsem hodil na podlahu a tu růžovou stužku také. Vyšel jsem do zahrady a celý jsem se třásl. Šel jsem rovnou k té vykotlané jabloni — víte o ní, už jsem si ji dávno vyhlédl, měl jsem tam v dutině připravený hadřík a papír, připravil jsem to už dávno. Peníze jsem zabalil do papíru, potom do hadříku, a hluboko jsem to všechno zasunul do otvoru. Vrátil jsem se na svou postel, ulehl jsem a myslím si se strachem:

»Je-li Grigorij Vasiljevič úplně zabit, může to se mnou dopadnout velmi špatně, ale není-li zabit a vzpamatuje-li se, pak to dopadne se mnou dobře, protože dosvědčí, že Dmitrij Fjodorovič přišel a bezpochyby spáchal vraždu a odnesl peníze.« Z netrpělivosti a z pochybností jsem začal hlasitě naříkat, abych Marfu Ignatěvnu honem vzbudil. Posléze vstala a chtěla se ke mně podívat, ale jakmile uviděla, že tam není Grigorij Vasiljevič, vyběhla, a slyšel jsem, jak v zahradě vykřikla. Nu, a pak po celou noc bylo vyšetřování, ale já už jsem byl spokojen.

Vypravěč se zastavil. Ivan stále ho poslouchal s mrtvým mlčením, ani se nepohnul, nespouštěl s něho očí. Smerďakov při vyprávění se na něho díval jenom zřídka, ale většinou hleděl stranou. Když skončil vypravování, zřejmě se sám rozčilil a těžce dýchal. Na tváři mu vyvstal pot. Nebylo však možno uhádnouti, cítí-li lítost, či co se s ním děje.

— Počkej, — po krátké úvaze namítl Ivan. — A co dveře? Když otec otevřel dveře jenom tobě, jak je mohl vidět Grigorij otevřené ještě než jsi přišel? Vždyť Grigorij viděl ty dveře otevřené dříve, než jsi tam byl?

Je pozoruhodné, že Ivan se ho vyptával velmi mírným tónem, ba téměř jakoby zcela jiným hlasem, úplně bez hněvu, takže kdyby byl někdo v oné chvíli otevřel dveře a byl by se na ně podíval s prahu, určitě by usoudil, že sedí a pokojně si vyprávějí o čemsi všedním, byť i zajímavém.

— Pokud se týká těch dveří a že Grigorij Vasiljevič je viděl otevřené, to se mu jen tak zdálo, — křivě se usmál Smerďakov. — Vždyť to vůbec není člověk, to je úplná tvrdohlavá ovce, neviděl to, jen se mu zdálo, že to viděl — a už mu to nevymluvíte. Je to pro nás veliké štěstí, že si to vymyslel, protože to Dmitrije Fjodoroviče úplně usvědčí.

— Poslechni, — řekl Ivan Fjodorovič, jako by se opět začal plést a jako by se snažil si cosi představit, — poslyš... Ještě jsem se tě chtěl zeptat na mnoho věcí, ale zapomněl jsem... stále zapomínám a pletu se... Ano! Řekni mi aspoň toto: proč jsi otevřel obálku a nechal jsi ji na podlaze? Proč jsi peníze neodnesl jednoduše i s obálkou... Když jsi to vyprávěl, zdálo se mi, že jsi to říkal o té obálce takovým tónem, jako bys musel tak jednat... ale nemohu pochopit, proč to tak muselo být...

— Udělal jsem to z jistého důvodu, neboť kdyby to byl člověk známý a který o všem doma ví, jako na příklad já, člověk, který ty peníze sám dříve viděl a snad je sám do té obálky zahaloval a viděl na vlastní oči, jak tu obálku Fjodor Pavlovič zapečetil a adresoval, tedy proč by takový člověk, kdyby na příklad tu vraždu spáchal, začal po vraždě otvírat obálku, když by měl tak nakvap, a když by beztoho úplně přesně věděl, že v té obálce jsou určitě takové a takové peníze? Naopak, kdyby to byl takový loupežník, jako já, prostě by zastrčil obálku do kapsy, vůbec by ji nerozbaloval a utekl by s ní co nejrychleji. Ale něco zcela jiného je Dmitrij Fjodorovič: o balíčku věděl jenom podle doslechu, sám jej neviděl, a kdyby obálku někde našel, třeba pod matrací, honem by ji otevřel, aby se dozvěděl, jsou-li v ní opravdu ony peníze. A obálku by zahodil, protože by neměl kdy uvážit, že ta obálka bude proti němu důkazem, protože je to zloděj, který se v tom nevyzná a před tím leště nic nikdy neukradl, neboť je to starý šlechtic, ale rozhodl-li se teď krást, neudělal to proto, aby kradl, nýbrž, aby si vzal jenom svůj majetek, jak před tím o tom povídal po celém městě, a jak se dokonce vychloubal hlasitě všem, že půjde a svůj majetek Fjodorovi Pavlovičovi vezme. Tuto svou myšlenku jsem při svém výslechu neřekl státnímu zástupci nějak jasně, nýbrž naopak jen jako narážku, jako bych sám tomu nerozuměl, ale jako by státní zástupce na to přišel sám, a ne že bych ho na to přivedl, — vždyť panu státnímu zástupci po té mé narážce se až sbíhaly sliny...

— *Což* je možno, abys to tam vymyslel všechno na místě, — vykřikl Ivan Fjodorovič, který byl nesmírně udiven. Díval se na Smerďakova opět v úleku.

— Ale prosím vás, což je možné si to všechno vymyslet v takovém chvatu? To bylo promyšleno všechno už dříve.

— Tak... tak ti tedy pomáhal sám čert! — vykřikl opět Ivan Fjodorovič. — Ne, nejsi hloupý, jsi daleko rozumnější, než jsem myslel...

Vstal se *zřejmým* záměrem projíti se po světnici.

Zmocnil se ho hrozný stesk. Ale protože stůl mu zahrazoval cestu a musel mezí stolem a zdí téměř prolézat, ihned se vrátil a opět usedl. Snad právě *to*, že se nemohl projíti, pojednou ho tak podráždilo, že vykřikl téměř v dřívějším zuřivém rozčilení:

— Poslyš, nešťastný, zatracený člověče! Což nechápeš, že jsem tě dosud ještě nezabil jenom proto, že tě chráním pro zítřejší proces? Bůh ví (Ivan zvedl ruku) — snad i ji jsem byl vinen, snad i já jsem měl skutečně tajné přání, aby... otec umřel, ale přísahám ti, nebyl jsem tak vinen, jak ty myslíš, a snad jsem tě k tomu vůbec neponoukal! Ale to je jedno, udám se sám, už zítra při procesu, rozhodl jsem se! Řeknu všechno, všechno! Ale přijdeme spolu! A i kdybys na mne u soudu říkal bůhví co, ať bys proti mně vypovídal svědecky cokoliv — souhlasím s tím a nebojím se tě; všechno sám potvrdím! Ale i ty se musíš před soudem přiznat! Musíš, musíš, půjdeme spolu! To se stane!

Ivan to řekl slavnostně a energicky a bylo vidět již z jeho lesknoucích se očí, že se to stane.

— Jste nemocen, vidím to, úplně nemocen. Máte úplně žluté oči, — řekl Smerďakov, ale nikoli posměšně, nýbrž téměř soucitně.

— Půjdeme spolu! — opakoval Ivan, — a když nepůjdeš, to je jedno, přiznám se sám!

Smerďakov se zamlčel, jako by o čemsi přemýšlel.

— Nic takového se nestane, ani vy nepůjdete. — nakonec rozhodl hlasem, nepřipouštějícím odporu.

— Ty mí nerozumíš! — vyčítavě vykřikl Ivan.

— Budete se příliš stydět, řeknete-li na sebe všechno. A kromě toho to bude úplně neúčinné, řeknu rovnou, že jsem vám nic nikdy takového neříkal, a že buď jste nějak nemocný (a opravdu to tak vypadá), nebo vám bylo bratra tak líto, že jste se sám obětoval a o mně jste si to vymyslel proto, že jste mne beztoho po celý život pokládal za komára a ne za člověka. Nu, a kdo vám uvěří, kde máte aspoň jediný důkaz?

— Poslyš, vždyť jsi mi právě ukázal ty peníze, abys mne přesvědčil.

Smerďakov sňal s balíčku Izáka Syrského a položil jej stranou.

— Ty peníze si vezměte a odnese, — vzdychl Smerďakov.

— Přirozeně je odnesu! Ale proč mi je dáváš, když jsi pro ně vraždil? — s nesmírným údivem se na něho podíval Ivan.

— Vůbec je nepotřebuji, — chvějícím se hlasem řekl Smerďakov a mávl rukou. — Myslel jsem si dříve, že s těmi penězi začnu nový život, v Moskvě, nebo ještě spíše v cizině, měl jsem takovou myšlenku, ale nejspíše proto, že »je všechno dovoleno«. To vy jste mne naučil, neboť mnoho takového jste mi napovídal. Neboť není-li nekonečného boha, není také ctnosti a není jí také vůbec třeba. To jste řekl pravdu. Také jsem k tomu dospěl.

— Svým rozumem jsi k tomu dospěl? — křivě se usmál Ivan.

— Vaším návodem.

— A nyní jsi tedy opět uvěřil v boha, když vracíš peníze?

— Ne, neuvěřil jsem, — zašeptal Smerďakov.

— Tak proč mi je dáváš?

— Ale nechtě toho... to nic není! — opět mávl Smerďakov rukou.

— Vždyť jste tenkrát sám stále mluvil, že je všechno dovoleno, a proč jste teď tak poděšen? Dokonce se chcete jít udat... Ale nic z toho nebude! Nepůjdete se udat! — pevně a s přesvědčením řekl Smerďakov.

— Uvidíš! — řekl Ivan.

— To není možné. Jste příliš rozumný. Peníze milujete, vím to, čest také máte rád, protože jste velmi hrdý, ženskou krásu máte také neobyčejně rád, ale nejvíce ze všeho máte rád, mužeteli žít v klidném blahobytu, abyste se nikomu nemusel klaněti, — to je vám nejmilejší. Nezachce takovou hanbu. Jste jako Fjodor Pavlovič,

nejvíce, nejvíce ze všech dětí jste mu podoben, máte právě takovou duši.

— Nejsi hloupý, — řekl Ivan jaksi překvapen; krev se mu vehnala do tváře. — Dříve jsem myslel, že jsi hloupý. Jak jsi vážný! — poznamenal, když se pojednou znovu pádával na Smerďakova.

— Protože jste tak hrdý, myslel jste, že jsem hloupý. Vezměte si ty peníze.

Ivan vzal všechny tři balíčky bankovek a strčil je do kapsy, nezabaliv je do ničeho.

— Zítra je ukážu soudu, — řekl.

— Nikdo vám to tam neuvěří, vždyť máte sám dost peněz, vzal jste je ze škatulky a přinesl jste je. Ivan vstal.

— Opakuji ti, jestliže jsem tě nezabil, jenom proto, že tě potřebuji zítra, pamatuj si to, nezapomeň!

— Ale co, třeba si mne zabijte. Zabijte mne hned, — pojednou podivně řekl Smerďakov, dívaje se na Ivana. — Neodvážíte se ani toho, — dodal, hořce se ušklíbnuv, — ničeho se neodvážíte, a býval jste tak smělý!

— Na shledanou do zítra! — vykřikl Ivan a chtěl odejít.

— Počkejte... ukažte mi je ještě.

Ivan vyňal bankovky a ukázal mu je. Smerďakov se na ně díval asi deset vteřin.

— Nu, jděte, — řekl a mávl rukou. — Ivane Fjodoroviči! — pojednou za ním opět vykřikl.

— Co chceš? — otočil se Ivan už na odchodu.

— Sbohem!

— Na shledanou zítra! — vykřikl znovu Ivan a vyšel ze světnice.

Venku byla stále ještě metalice. Několik kroků šel rychle, ale pojednou začal jakoby vrávorat. »Je to cosi fysického«, pomyslel si a usmál se. Přímou jakási radost sestoupila mu do duše. Pocítil v sobě jakousi nekonečnou tvrdost: je konec jeho váhání, které ho tak strašně mučilo poslední dobou! Rozhodnutí padlo »a už se nezmění«, pomyslel si šťastně.

V tom okamžiku jako by o něco klopýtl a div neupadl. Zastavil se a uviděl u svých nohou mužíka, kterého porazil, stále ležícího na též místě, bez citu a nehybného. Sníh *UŽ* mu zavál téměř celou tvář. Ivan ho pojednou popadl a vlekl ho sebou. Když uviděl vpravo světlo v domku, přistoupil k němu, zaklepal na okenici, a na otázku občana, kterému domek patřil, požádal, aby mu pomohli donést mužíka na policii a slíbil, že za to dá tři duble. Občan se oblékl a vyšel z domku.

Nebudu podrobně popisovat, jak se inu tenkrát podařilo dosáhnouti, co chtěl a dostati mužíka na komisařství a vymoci, aby ihned byl zavolan lékař, aby jej prohlédl, při čemž opět štědře rozdával »na výlohy«. Řeknu jenom, že ta věc trvala téměř celou hodinu. Ale Ivan Fjodorovič byl velmi spokojen. Jeho myšlenky se rozvinuly a pracovaly: »Kdybych nebyl tak pevně rozhodnut o zítřejším dnu,« pomyslel si pojednou s rozkoší, »nezdržel bych se

celou hodinu, abych ošetřoval mužika, ale šel bych dál a snad bych jenom na to plívl, mrzne-li či ne... Vida, jak jsem schopen se pozorovat!« pomyslně si zároveň ještě s větší rozkoší: »A tamti jsou toho názoru, že ztrácím rozum!«

Když přišel ke svému domu, pojednou se zastavil, zasažen náhlou otázkou:

»Nebylo by třeba hned teď jít k státnímu zástupci a všechno mu vyložit?« Otázku rozhodl tak: »Zítra všechno najednou!«

Zamířil opět k domu, a ku podivu, téměř v okamžiku všechna radost, všechna spokojenost se sebou pojednou zmizela. Když vstoupil do svého pokoje, cosi ledového se mu přitisklo k srdci, jako by to byla vzpomínka, nebo lépe řečeno připomínka na něco mučivého a odporného, co právě teď je v tomto pokoji, právě teď, a co tam už bylo. Unaveně klesl na svůj divan. Stařena mu přinesla samovar, zavařil čaj, ale ani se jej nedotkl. Stařenu poslal pryč. Seděl na divanu a cítil, že se mu točí hlava. Cítil, že je nemocen a vysílen. Začal dřímát, ale zmocnil se ho neklid, vstal a začal přecházet po pokoji, aby zahnal spánek. Chvillemi se mu zdálo, jako by měl horečku. Ale nejvíce ze všeho ho nezajímala nemoc: když opět usedl, začal někdy se rozhlížet, jako by po něčem pátral. To se stalo několikrát.

Posléze jeho pohled upřeně utkvěl na jednom bodu. Ivan se usmál, ale hněv mu zabarvil tvář. Dlouho seděl na svém místě, silně tiskl hlavu oběma rukama, ale přece jeho oči šilhaly na dřívější bod, na

divan u protější stěny. Zřejmě ho tam cosi rozčilovalo, jakýsi předmět působil mu neklid, trápil ho.

Kniha jedenáctá.
BRATR IVAN FJODORVIČ.

IX. ČERT. MŮRA IVANA FJODOROVICE.

Nejsem lékař, ale přece cítím, že přišel okamžik, kdy nezbytně musím čtenáři aspoň poněkud vysvětlit podstatu choroby Ivana Fjodoroviče. Předbírám, ale jenom řeknu, že tento večer byl přede hrou chvíle, kdy u něho vypuklo delirium tremens, které posléze se úplně zmocnilo jeho organismu, již dávno nemocného, ale stále se ještě usilovně bránícího chorobě. Ačkoli se nevyznám v lékařství, přece se odvážím vysloviti domněnku, že snad skutečně úžasným úsilím své vůle dovedl na čas zadržeti nemoc, doufaje ovšem, že ji úplně překoná.

Věděl, že není zdrav, ale hrozně se mu nechtělo být nemocen právě teď, v okamžiku, kdy se blížily tak osudné chvíle jeho života, kdy bylo třeba jeho osobního zasažení, kdy bylo třeba, aby pronesl své slovo směle a rozhodně, a když konečně se musel »ospravedlniti sám před sebou«.

Ostatně jednou zašel k lékaři, jenž přijel z Moskvy na pozvání Kateřiny Ivanovny, která ho sem objednala pro jednu svou fantasi, o které jsem se už zmínil. Lékař ho vyšetřil a prohlédl a rozhodl, že jaksí nemá mozek v pořádku, a vůbec se proto nedivil tomu, k čemu se Ivan s ošklivostí přiznal. »Halucinace jsou při vašem stavu velmi možné,« odpověděl lékař, »ačkoli by bylo třeba se o nich přesvědčiti.

Vůbec je nezbytné bez odkladu začít pořádné léčení, jinak to může špatně dopadnout«.

Ale Ivan Fjodorovič, když se od lékaře vrátil, Jeho rozumné rady neposlechl a léčením opovrhl. »Vždyť chodím, mám ještě dost sil, až se svalím — bude to jiné, pak ať si mne léčí kdo chce«, rozhodl se a mávl rukou. Tak tedy teď seděl a téměř sám cítil, že blouzní, a jak už jsem řekl, díval se upřeně na jakýsi předmět u protější stěny na divanu. Tam se pojednou objevil kdosi, kdo seděl na divanu a kdo bůhví jak přišel do pokoje, protože ještě nebyl v pokoji, když se Ivan Fjodorovič vrátil od Smerďakova. Byl to jakýsi pán, nebo lépe řečeno ruský gentleman svého druhu, už ne mladý, »qui frisait la cinquantaine«, jak říkají Francouzové, se slabě prošedivělými, tmavými, dosti dlouhými a ještě hustými vlasy a s klínovitě přistříženými vousy. Byl oblečen v jakémsi skořicovém kabátku, který zřejmě byl z dobré krejčovské dílny, ale už byl obnošený, ušitý asi před třemi léty, a už úplně z módy, takže nikdo ze zámožnějších lidí veliké společnosti už dvě léta takový nenosil.

Prádlo, dlouhá šerpová vázanka, všechno měl takové jako všichni šviháčtí gentlemani, ale ukázalo se při bližší prohlídce, že prádlo měl špinavé a vázanku velmi obnošenou. Kostkované kalhoty mu seděly znamenitě, ale byly opět příliš světlé a jaksi příliš úzké, jaké se teď už nenosí, právě tak, jako měkký plstěný bílý klobouk, který už byl velmi nemoderní.

Krátce, vzbuzoval dojem slušného člověka s nepatrnými peněžními prostředky. Zdálo se, že gentleman patří vrstvě bývalých darmojedů, statkářů, kteří kvetli ještě za doby nevolnického práva. Byl to člověk bezpochyby znalý světa a z vysoké společnosti, který měl kdysi styky a udržel si je sněd dodnes, ale postupně, když zchudl po veselém životě v mládí a nedávném zrušení nevolnického práva, se změnil v jakéhosi příživníka dobrého tónu, jenž se potuluje po dobrých starých známých, kteří ho přijímají pro jeho povolnou, snášlivou povahu, a mimo to i proto, že to je přece jen slušný člověk, jehož možno posadit ke stolu, ovšem na skromné místo, ale beze strachu, že by se museli před někým za něho stydět.

Takoví příživníci povolného charakteru, gentlemani, kteří uměli vyprávět, dělat třetího v kartách, a kteří rozhodně neměli rádi *žádná* posláná, když jim je někdo dával — obyčejně byli samotáři, nebo staří mládenci, nebo vdovci, a možná i otcové dětí, ale děti jejich byly vychovávány kdesi daleko u jakýchsi tet, o kterých se gentleman nikdy téměř nezmiňuje ve slušné společnosti, jako by se styděl za taková příbuzenství. Dětem odvyká postupně vůbec, zřídka kdy dostává od nich gratulační psaní k jmeninám nebo k vánocům, a někdy na ně dokonce odpovídá.

Fysiognomie neočekávaného hosta nebyla sice dobrosrdečná, ale jaksi povolná a ochotná, podle okolnosti, aby se všem líbila. Hodinky neměl, ale zato měl lorňon ze želvoviny, upevněný na černé pásce. Na prostředníku pravé ruky bil do očí masivní zlatý prsten s laciným

opálem. Ivan Fjodorovič zlostně mlčel a nechtěl začít rozhovoru. Host čekal a seděl právě jako příživník, který právě sešel se shora z určeného jemu pokoje dolů na čaj, aby mu udělal společnost, ale pokorně mlčící vzhledem k tomu, že milostpán je zaměstnán a o něčem zachmuřeně přemýšlí; avšak ochotný k jakémkoliv laskavému rozhovoru, jakmile milostpán začne. Náhle vyjadřovala jeho tvář jakousi nenadálou starostlivost.

— Poslyš, — promluvil k Ivanu Fjodoroviči, — odpust, chtěl jsem ti jen připomenout: vždyť jsi šel ke Smerďakovovi proto, aby ses dověděl, co to bylo s Kateřinou Ivanovnou, a odešel jsi od něho, a nic ses nedozvěděl. Bezpochyby jsi zapomněl...

— Ach, ano! — uklouzlo náhle Ivanovi a jeho tvář se zachmuřila starostí, — ano, zapomněl jsem... ostatně nyní je to jedno, to počká do zítřka, — zamumlal pro sebe, — a ty, — podrážděně se obrátil k hostu, — to jsem si já měl právě vzpomenout, protože právě jsem se tím mučil! Myslíš, když jsi najednou vyskočil, že ti uvěřím, žes mi to ty napověděl a že jsem si na to sám nevzpomněl?

— Ale nevěř, — usmál se laskavě gentleman. — Jaká pak víra se získá násilím? A kromě toho pro víru žádné důkazy nepomáhají, hlavně hmotné. Tomáš uvěřil nikoli proto, že uviděl vzkříšení Kristovo, nýbrž proto, že již dříve chtěl uvěřit. Tak na příklad spiritisté... mám je velice rád... tedy si představ, ti se domnívají, že je pro víru velmi užitečné, když jim čerti z onoho světa ukazují růžky. »To je přece jen důkaz, abychom tak řekli, materiální, že

existuje onen svět.« Onen svět a materiální důkazy, vida je! A konečně, je-li dokázán čert, tu ještě není známo, je-li dokázán bůh. Chci se zapsat do idealistické společnosti a budu u nich dělat oposici: »Přece jsem realista a nikoli materialista, cheche!«

— Poslyš, — vstal náhle od stolu Ivan Fjodorovič, — je mi nyní, jako bych blouznil... a ovšem, že blouzním... lži si jak chceš, mně je to lhostejné! Neuvedeš mne nyní do zuřivosti jako minule. Stydím se jen... Chci chodit po pokoji... Někdy tě nevidím a dokonce neslyším tvůj hlas, jako minule, ale vždy uhodnu co meleš, protože to jsem já, to já sám mluvím a ne ty! Nevím jen, zda jsem minule spal, nebo zda jsem tě viděl ve skutečnosti. Vidiš, nyní si namočím ručník ve studené vodě, přiložím si jej k hlavě, a ty se vypaříš.

Ivan Fjodorovič zašel do kouta, vzal ručník, jak řekl, a s mokrým ručníkem na hlavě počal chodit kupředu a dozadu po pokoji.

— Líbí se mi, že jsem si s tebou začal rovnou tykat, — počal host.

— Hlupáku, — zasmál se Ivan. — Nač bych ti přece říká! v y. Jsem nyní veselý, jenom mne bolí spánky... a krk... Jenom, prosím tě, nefilosofuj, jako minule. Nemůžeš-li zmizet, tedy žvaň něco veselého. Pomlouvej! Vždyť jsi příživník, tak tedy pomlouvej. To je drzost od takového přeludu! Ale já se tě nebojím, já tě přemohu. Neodvezou mne do blázince!

— Cest charmantpříživník. Ano, jsem v pravé podobě. Čím bych byl jiným na zemi, než příživníkem? Ostatně — vždyť tě poslouchám a poněkud se dívím: na,tnou duši, pomalu mne začínáš

pokládat za něco skutečného nikoli jen za svou fantasii, jak jsi minule stále tvrdil...

— Ani na okamžik tě nepokládám za reálnou pravdu, — jaksi dokonce zlostně zvolal Ivan. — Ty jsi lež, ty jsi má nemoc, ty jsi přízrak. Jenom nevím, čím bych tě měl vyhnat, a vidím, že budu muset nějakou dobu trpět. Ty jsi má halucinace. Jsi ztělesnění mne samého, jenom však jedné, ostatně, mé stránky... mých myšlenek a citů, ale jen nejhнусnějších a nejhloupějších. S tohoto stáno vrká bys mne mohl dokonce zajímat, kdybych však měl jen kdy se s tebou párat...

— Dovol, dovol, já tě usvědčím: před chvílí u lucerny, když jsi se utrhł na Aljošu a křikł na něho: »To jsi se dověděl od něho! Jak si se dověděl, že o n ke mně chodí?« To jsi si přece vzpomněł na mne! Tak tedy na jeden malý okamžik jsi přece jen věřil, že skutečně jsem, — zasmál se měkce gentleman.

— Ano, to byla přirozená slabost... ale nemohl jsem v tebe věřit. Nevím, zda jsem minule chodil nebo spal.

Možná, že jsem tě viděl tehdy ve snu, a nikoli ve skutečnosti...

— A proč jsi se před chvílí choval k němu tak hrubě, k Aljošovi? Je velmi milý, a já jsem před ním vinen k vůli starci Zosimovi.

— Nemluv o Aljošovi! Co si to dovoluješ, lokaji! — zasmál se opět Ivan.

— Nadáváš, ale směješ se při tom — to je dobré znamení. Ostatně jsi dnes ke mně daleko laskavější, než minule, a chápu proč: toto velké rozhodnutí...

— Nemluv o rozhodnutí! — zuřivě vzkřikl Ivan.

— Chápu, chápu, c'est noble, c'est charmant, půjdeš zítra hájiti bratra a přinášíš sebe za oběť... d'est chevaleresque.

— Mlč, dám ti pohlavek!

— Částečně budu rád, protože v tomto případě dosáhnu svého cíle: když pohlavek, tak tedy věříš v mou realitu, protože přízraky nedostávají pohlavky. Žerty stranou: mně to je přece úplně lhotejné, nadávej si, kdy chceš, ale měl bys být přece poněkud slušnější ke mně. A říkáš mi hlupáku, lokaji, co jsou to za slova!

— Když nadávám tobě — tak nadávám sobě! — zasmál se opět Ivan. — Ty, to jsem já sám, jenom že s jinou hubou. Ty právě říkáš to, co si já již myslím... A nejsi schopen mi říci nic nového!

— Shoduji-li se s tebou v myšlenkách, tedy činí mi to jenom čest, — řekl delikátně a důstojně gentleman.

— Bereš mi jenom všechny moje špatné myšlenky a hlavně všechny hloupé. Jsi hloupý a vulgární. Jsi úžasně hloupý. Ne, nesnesu tě! Co mám dělat, co mám dělat! — zasyčel Ivan.

— Milý příteli, chci býti přesto gentlemanem a chci, aby mne také za něho pokládali, — počal host v návalu jakési čisté příživnické a již předem ústupné a dobromyslné ctižádosti. — Jsem chudý, ale, no... neříkám, že jsem velmi čestný, ale... obyčejně bývá ve

společnosti pokládáno za axioma, že jsem padlý anděl. Na mou duši, nemohu si představit, jak to bylo, že jsem mohl býti kdysi padlým andělem. A byl-li jsem jím kdy, pak je to tak dávno, že to není žádný hřích zapomenout. Nyní si velice cením jedině reputace pořádného člověka a žiji jak se dá, snaže se býti příjemným. Miluji lidi upřímně — ve velmi mnohém mne pomluvili! Zde, když časem k vám přesídlím, plyne můj život, jako by existoval ve skutečnosti, a to se mi nejvíce ze všeho líbí. Vždyť já sám, jako ty, trpím fantastikou a proto miluji váš pozemský realism. Tady u vás je všechno omezeno, tedy je formule, tady je geometrie, ale u nás jsou stále samé neurčité rovnice. Chodím si zde a sním. Mám rád snění. A kromě toho' se stávám na zemi pověřčivým — nesměj se, prosím: právě to se mi líbí, že se stávám pověřčivým, nabývám zde všech vašich zvyků: chodím do kupeckých lázní, a můžeš si představit, jak rád chodím do páry s kupci a popy.

Můj sen je vtělit se. Ale už definitivně, nezvratně, v nějakou tlustou, metrákovou kupcovou, a věřiti všemu, čemu ona věří. Můj ideál je — vejíti do chrámu a postaviti svíčku z čistého srdce, na mou duši, že je tomu tak, a to bude konec mého utrpení. Také se u vás rád léčím: na jaře byla epidemie neštovic, šel jsem do nalezince a dal jsem se tam očkovat... Kdybys věděl, jak jsem byl onoho dne spokojený: deset rublů jsem věnoval na bratry Slovany!... Ale ty neposloucháš. Víš, nejsi dnes zrovna v dobré náladě, — odmlčel se

poněkud gentleman. Víím, že jsi byl včera u onoho doktora... nu, jak je to s tvým zdravím? Co ti řekl doktor?

— Hlupáku! — odsekl Ivan.

— Za to ty jsi chytrý. A zase nadáváš? Vždyť jsem se tě neptal z účasti, ale jen tak. Chceš-li, neodpovídej. Nyní se zase šíří revmatism...

— Hlupáku! — opakoval Ivan.

— Meleš stále své, ale já jsem chytil v předešlém roce takový revmatism, že si na to vzpomínám dodnes.

— Což má čert revmantism?

— Proč by neměl mít, když se někdy vtěluje. Když se vtělím, tak přijímám na sebe všechny důsledky. Satana sum et nihil humanum a me alienum puto.

— Jak, jak? Satana sum et **nihil** humanum... to není hloupé na čerta!

— To jsem rád, že se ti přece něco líbí.

— A vždyť sis to nevypůjčil ode mne: zarazil se náhle Ivan, jako by překvapen. — To mně nikdy nepřišlo do hlavy, to je podivné...

— Cest du nouveau, **n'est** — ce pas? Tentokrát budu s tebou jednati čestně, a vysvětlím ti to. Poslyš: ve snech, a zvláště když člověka tlačí můra, nu, když má zkažený žaludek, nebo něco takového, vidí někdy takové umělecké sny, takovou složitou a reálnou skutečnost, takové události nebo dokonce celý svět událostí, spojený takovou intrikou, s takovými neočekávanými podrobnostmi,

počínaje našimi nejvyššími projevy a posledním knoflíkem v náprsence konče, — že — přísahám ti — ani Lev Tolstoj by si ti nevymyslel, a zatím takové sny nevidí mnohokráte spisovatelé, nýbrž docela obyčejní lidé, úředníci, fejtonisté, kněží... Je o tom dokonce celá hádanka: jeden ministr se mi sám přiznal, že všechny nejlepší myšlenky mu napadají, když spí. Nu, a tak je tomu i nyní. Ačkoliv jsem tvá halucinace, ale přece, jak to bývá, když tlačí můra, říkám ti věci originální, které ti dosud do hlavy nepřišly, takže vůbec neopakuji své myšlenky a zatím jsem jen tvá můra a nic víc.

— Lžeš. Tvým cílem je přece přesvědčit, že jsi skutečnost a nikoliv má můra, a ty nyní sám potvrzuješ, že jsi sen.

— Milý příteli, dnes používám zvláštní metody, potom ti to vysvětlím. Počkej, kde jsem přestal? Ano, tak tedy jsem se tehdy nastydl, ale ne u vás, nýbrž ještě tam...

— Kde tam? Řekni mi, budeš u mne dlouho, nemůžeš odejít? — téměř v zoufalství zvolal Ivan. — Přestal chodit, sedl si na pohovku, opět se opřel lokty o stůl a vložil hlavu do rukou. Strhl si mokré ručník a mrzutě jej odhodil. Zřejmě nepomáhal.

— Máš nemocné nervy, — podotkl gentleman se světácky nedbalým, ale při tom úplně přátelským vzezřením, — zlobíš se na mne proto, že jsem se mohl nastudit, zatím se to přihodilo úplně přirozeně. Spěchal jsem tehdy na jeden diplomatický večer k jedné petrohradské dámě z vysoké společnosti, která si činila naděje na ministerské křeslo. Nu, měl jsem frak, bílý límec, rukavice, ale byl

jsem bůhví kde, a abych se dostal k vám na zemi, musil jsem přeletět prostor... ovšem, to trvá jen okamžik, ale vždyť i paprsek světelný letí od slunce celých osm minut, a teď si představ, že jsem byl ve fraku a v otevřené vestě; duchové nemrznou, ale když jsem se už vtělil, tu... krátce řečeno, byl jsem lehkomyšlný a pustil jsem se. Ale v onom prostranství, etheru, v oněch vodách, »kteréz jsou nad oblohou«, tam je takový mráz... vlastně, co říkám mráz, — to není ani možno nazvat mrazem, můžeš si představit: stopadesát stupňů pod nulou! Znáš přece zábavy vesnických holek: v třicetistupňovém mrazu vybízí nováčka, aby olízl sekeru; jazyk okamžitě přimrzne a hlupák si strhne s jazyku kůži až teče krev; tak to je v třicetistupňovém mrazu. A při stopadesátistupňovém, to stačí třeba jen prst, myslím, přiložit k sekerě, a už je po něm, kdyby... se tam mohla vyskytnouti sekera.

— A tam se může vyskytnouti sekera? — roztržitě a s odporem ho přerušil Ivan Fjodorovič. Protivil se ze všech sil, aby neuvěřil svému blouznění a neupadl úplně v šílenství.

— Sekera? — opakoval host otázku s údivem.

— Nu, ano, co se tam stane se sekerou? — s jakousi zuřivou a důraznou tvrdošíjností náhle zvolal Ivan Fjodorovič.

— Co se stane v prostranství se sekerou? Guelle idée! Dostane-li se tam někam dále, tu, myslím, poletí kolem země, a nebude ani vědět proč, jako měsíc. Astronomové vypočítají východ a západ sekery, zaneše se to do kalendáře, a to je vše.

— Ty jsi hloupý, úžasně hloupý! — řekl reptavě Ivan. — Žvaň chytřeji, jinak tě nebudu poslouchat. Chceš najednou zvítěziti realismem, přesvědčiti mne, že jsi, ale nechci věřit, že jsi! Nevěřím!

— Ale já nelžu, všechno je pravda, bohužel, pravda není nikdy duchaplná. Vidím, že očekáváš ode mne cosi velikého a možná i překrásného. Je mi velice líto, protože ti dávám, co mohu...

— Nefilosofuj, osle!

— Jaká pak je to filosofie, když jsem celou pravou polovinou těla nemohl ani pohnout; jen hekám a sténám. Byl jsem u celé medicíny: rozpoznat — to dovedou znamenitě, celou nemoc ti popíší jako na dlani, ale vyléčit to nedovedou. Přihodil se k tomu nějaký nadšený studentík: »Umřete-li náhodou, pak aspoň budete úplně dobře vědět, na jakou nemoc jste zemřel!« A zase ten jejich způsob posílat lidi k specialistům: my přece jen rozeznáme, a pojedete k nějakému specialistovi, ten vás již vyléčí. Úplně, úplně ti řeknu, zmizel bývalý doktor, který léčil všechny nemoci, nyní jsou jen specialisté, a všichni inserují v novinách. Když tě bolí nos, pošlou tě do Paříže: tam je evropský specialista na léčení nosu. Přijedeš do Paříže, podívá se na nos: mohu vám vyléčit, říká, jen pravou nozdru, protože levé nozdry neléčím, to není moje specialita, odejed'te pak do Vídně, tam je zvláštní specialista na léčení levé nozdry — tak co máš dělat? Uchýlil jsem se k lidovým prostředkům. Jeden Němec doktor mi poradil, abych se v parní lázni namazal medem se solí. Uposlechl jsem ho jen proto, abych si mohl zajít do lázní: namazal jsem se celý,

a nepomohlo to. V zoufalství jsem napsal hraběti Mathé do Milána: poslal mi knihu a kapky. Bůh s ním. A představ si: pomohl Hoffův sladový extrakt! Koupil jsem to náhodou, vypil půl sklenice, a byl bych radostí tancoval, jak to se mne všechno spadlo. Ihned jsem si řekl, že mu vyslovím díky v časopisech, ozval se ve mně pocit vděčnosti, a tak si představ, že z toho vzešla jiná historie: v žádné redakci mi to nechtěli přijmout! »Bude to reakční,« říkali, »nikdo tomu neuvěří,« le diable n'existe point. »Vy,« radili mi, »otiskněte to anonymně« — nu, jaké pak díky, když jsou anonymní. Směji se těm lidem: »V boha věřit,« říkám, »je v naší době zpátečnické, ale vždyť já jsem čert, mně věřit můžete!« — »Chápeme,« říkají, »kdo by nevěřil v čerta, ale přece to nemůžeme udělat. Mohlo by to škodit našemu směru. Snad jen v podobě žertu.« Nu, myslím si, jaký pak žert, to by nebylo duchaplné. »Tak my to neuveřejníme.« A věř, že mi bolí srdce. Mé nejlepší city, jako na příklad vděčnost, jsou mi zakázány jedině pro mé sociální postavení.

— Už zase jsi zajel do filosofie? — zasyčel nenávistně Ivan.

— Bůh mne zachraň, což si nemůže člověk chvíli postěžovat? Jsem člověk, kterého pomluvili. Ty mi na příklad stále říkáš, že jsem hloupý. To je vidět, že jsi mladý muž. Milý příteli, vždyť nejde jen o rozum! Mám od přírody srdce dobré a veselé. »Vždyť já nejsem proti všelijakým atrakcím.« Jak se mi zdá, pokládáš mne za posledního Chlestaková, ačkoliv můj osud je daleko vážnější. Jakýmsi ještě před časovým určením, jemuž jsem nikdy nemohl porozumněti, mi bylo

souzeno »popíratí« a já jsem zatím srdečně dobrý a k popírání se vůbec nehodím. »Ne, jdi jenom popírat, bez popírání nebude kritiky«, a zač stojí časopis, který nemá »kritickou rubriku«? Bez kritiky bude jen »hosana«. Avšak pro život nestačí jen »hosana«, je třeba, aby toto »hosana« prošlo nejprve výhní pochybností, nu, a tak dále v tomto smyslu. Ostatně se do toho všeho ani nemíchám, já jsem svět nestvořil, nejsem tedy odpovědný. Nu, vybrali si obětního beránka, donutili ho psát do kritické rubriky, a tak vznikl život. My tu komedii chápeme: já na příklad bych prostě chtěl pro sebe zničení. Ne, buď živ, mi říkají, protože bez tebe nic nebude. Jestliže by bylo na zemi všechno rozumné, nic by se nepříhodovalo. Bez tebe nebude žádných událostí a je třeba, aby byly události. Tak tedy sloužím se sevřeným srdcem, aby byly události, a tvořím nerozumné věci podle rozkazu. Lidé pokládají tuto komedii za něco vážného, a dokonce při všem svém nesporném rozumu. V tom je celá jejich tragédie. Nu, trpí ovšem, ale... přece za to žijí, žijí reálně, nikoli fantasticky, neboť utrpení je život. Bez utrpení, co by to bylo za potěšení; všechno by se změnilo v jednu nekonečnou modlitbu: bylo by to svaté, ale nudné. Nu, a co já? Já trpím, ale přece nežiji. Jsem iks v neurčité rovnici. Jsem jakýsi příznak, který ztratil svůj konec a začátek, a dokonce sám zapomněl, jak se má nazývat.

»Směješ se... nikoli, nesměješ se, opět se zlobíš. Věčně se zlobíš, chceš jenom rozumné věci, ale opět ti opakuji, že bych dal všechn

nadzemský život, všechny hodnoty a důstojnosti za to, abych se vtělil do duše metrákové kupcové a pánubohu zapaloval svíčky.

— Což ani ty nevěříš v boha? — usmál se s nenávisť Ivan.

— Totiž, jak bych ti to řekl, myslíš-li to vážně...

— Existuje bůh, nebo ne? — vykřikl Ivan opět s důraznou tvrdošíjností.

— Tak ty to myslíš vážně? Miláčku, na mou duši nevím, řekl jsi veliké slovo.

— Nevíš, a boha vidíš? Ne, ty nejsi samostatná bytost, ty jsi — já, ty jsi já a nic jiného! Ty jsi hloupost, tys moje fantasie.

— Totiž, chceš-li, mám právě takovou filosofii, jako ty, tak to bude správné. Je pense donc je suis, to vím zcela určitě, ale všechno ostatní, co mne obklopuje, všechny ty světy, bůh a dokonce i sám ďábel, — to vše nemám dokázáno, existuje-li to samo ze sebe, nebo je-li to jenom moje emanace, vázaná časem a osobou... krátce, už budu hotov, protože, jak se mi zdá, chceš vyskočit a dát se do mne.

— Raději kdybys vyprávěl nějakou anekdotu... — chorobně řekl Ivan.

— Anekdotu mám a právě o našem thematu, totiž to není anekdota, ale spíše legenda. Vyčítáš mi nevěru: »Vidíš, a přece nevěříš.« Ale, příteli, vždyť jsem sám takový, tam u nás mají všichni pochybnosti, a všechno to je z té vaší vědy. Pokud ještě byly atomy, pět smyslů, čtyři živly, tenkrát ještě všechno jakž takž drželo pohromadě. Vždyť atomy byly i ve starém světě. Ale, když se naši

dozvěděli, že jste tam objevili na světě chemickou »molekulu« — a »protoplasmu«, a čert ví co ještě, stáhli čerti ocasy. Začal se úplný blázonec; hlavně se rozmohly pověry a klepy. Klepů je u nás právě tolik, jako u vás, snad dokonce o trochu více, ale posléze přišlo udání, vždyť my máme rovněž takové oddělení, kde se přijímají jistě »zprávy«. A tak tedy se vraťme k té divoké legendě, ještě z našeho středověku, — ne vašeho, nýbrž našeho — nikdo jí nevěří, ani u nás ne, kromě metrákových kupcových, totiž opět nikoli vašich, nýbrž našich kupcových. Všechno to, co je u vás, je také u nás, to tajemství ti z přátelství odhalím, byť je to zakázáno. LeKenda mluví o ráji. Byl prý jednou, jeden filosof, u vás na zemi, »všechno zavrhoval, zákony, svědomí, víru«, ale hlavně budoucí život. Umřel, myslel, že se dostane rovnou do mraků a smrti a pojednou před ním vyvstal — budoucí život. Podivil se a dopálil se:

»Tohle přece neodpovídá mému přesvědčení. A za to ho odsoudili... totiž, vidíš, musíš mi prominout, vždyť jsem řekl, že je to jenom legenda... odsoudili ho k tomu, aby prošel ve mraku kvadrilion kilometrů (měříme na kilometry) a když skončí ten kvadrilion, že pak mu budou otevřeny dveře ráje a všechno mu bude odpuštěno...

— A jaká utrpení máte na onom světě kromě kvadrilionů? — jaksi podivně oživen skočil mu do řeči Ivan.

— Jaká utrpení? Ach, ani se neptej: dříve bylo všelicos, ale teď jsou to utrpení hlavně mravní, »hryzení svědomí«, a všechna ta

hloupost. To jsme rovněž přejali od vás, z toho vašeho »změkčení mravů«. Nuže, a kdo vyhrál? Vyhráli pouze lidé nesvědomití, protože jak ho může hrýzt svědomí, když svědomí vůbec nemá? Za to trpěli lidé pořádní, kterým svědomí ještě zůstalo a kterým zůstala ještě čest... Tak je to s reformami na nepřipravené půdě, k tomu ještě opsanými z cizích institucí, — jen škoda z toho je! Starý ohníček byl lepší. — A tak tedy onen odsouzenec, který měl ujít kvadrilion kilometrů, se zastavil, podíval se a pojednou si lehl přes cestu: »Nechci jít, nepůjdu ze zásady!« Vezmi duši ruského osvíceného atheisty a smíchej ji s duší proroka Jonáše, který pobyl a reptal tři dny a tři noci v útrobách velryby, a dostaneš charakter toho myslitele, který si lehl na cestu.

— Na čem si tam lehl?

— Jistě tam bylo něco, nač si mohl lehnout. Nesměješ se?

— Chlapík! — vykřikl Ivan, stále tak podivně oživen. Nyní naslouchal s jakousi neočekávanou zvědavostí. — No, a což, ještě tam leží?

— Ale o to právě jde, že ne. Ležel tam téměř tisíc let, ale potom vstal a šel.

— To je osel! — vykřikl Ivan, nervosně se zasmál, stále jako by na cosi usilovně přemýšlel. — Což není jedno, ležel-li věčně, nebo šel-li kvadrilion kilometrů? Vždyť je to bilion let chůze?

— Ještě daleko více, jenom nemáme tužku a papír, abychom to vypočítali. Ale on už si to odšlapal dávno, a tu začíná teprve anekdota.

— Jak, už je ušel? Ale kde vzal bilion let?

— Ale ty máš na mysli stále naši nynější zemi! Vždyť nynější země se snad sama už bilionkrát opakovala; nu, umírala, ledovatěla, rozpraskala se, rozsypala se, rozložila se na základní prvky, vznikla z ní opět voda, kteráž byla nad oblohou, potom se z ní stala kometa, opět slunce, ze slunce opět země, vždyť se tento vývoj opakuje. už nesčíslněkrát, a stále ve stejné formě do nejmenší podrobnosti. Je to úžasně nudné.

— Nu, a co se stalo, když došel?

— Ale jakmile mu otevřeli vrata do ráje a vstoupil, nepobyl tam ještě ani dvě vteřiny, — sice podle hodinek, podle hodinek (byť tyto hodinky, podle mého názoru, už by se musely cestou mu v kapse dávno rozložit na prvky), nepobyl tam tedy ani dvě vteřiny a vykřikl, že za ty dvě vteřiny je možno projít nejenom kvadrilion, ale kvadrilion kvadrilionů a ještě to umocnit na kvadriliony! Krátce, zapěl »hosana« a tak to přehnal, že někteří lidé tam, kteří měli slušnější přesvědčen, nechťeli mu nejprve podat ruku. Že prý příliš náhle přeskočil do tábora konservativců. Inu, ruská povaha! Opakuji, že je to legenda. Jak jsem koupil, tak to prodávám. Ale vidíš, jaké názory jsou tam u nás rozšířeny o všech těch věcech.

— Chytil jsem tě! — vykřikl Ivan s jakousi téměř dětskou radostí, jako by si konečně na cosi vzpomněl: — tu anekdotu o kvadrilionu — jsem si vymyslel sám! Bylo mi tenkrát sedmnáct let, byl jsem na gymnasiu, a tu anekdotu jsem si tenkrát vymyslel a vyprávěl jednomu příteli, jmenoval se Korovkin, bylo to v Moskvě... Ta anekdota je tak charakteristická, že jsem ji nemohl odnikud převzít. Už jsem na ni téměř zapomněl... ale teď jsem si na ni v podvědomí vzpomněl, — já jsem si na ni vzpomněl, tys ji nevyprávěl! Jako tisíce věcí napadá člověku neuvědoměle, i když jej vedou na popravu... Ve snu jsem si na to vzpomněl. A ty jsi tento sen! Ty jsi sen a neexistuješ!

— Podle stupně úsilí, s jakým mne popíráš, — zasmál se gentleman, — jsem přesvědčen, že přece ve mne věříš.

— Ani trochu! Ani setině nevěřím.

— Ale tisícině přece věříš. Homoepatické částky však bývají nejsilnější. Přiznej se, že věříš alespoň desetitisícině...

— Ani okamžik! — zlostně zvolal Ivan. Ostatně přál bych si v tebe uvěřit! — pojednou podivně dodal.

— Aha! Přece přiznání! Ale já jsem hodný a i tady ti pomohu.

Poslyš: to já jsem tě chytil a ne ty mne! Schválně jsem ti vyprávěl tvoji anekdotu, kterou už jsi zapomněl, abys definitivně přestal ve mně věřit.

— Lžeš! Cílem tvého příchodu je mne přesvědčit, že jsi.

— Ovšem. Ale nejistota, nepokoj, boj víry a nevěry, to je někdy pro svědomitého člověka, jako jsi ty, takovým utrpením, že je lépe se oběsit. Právě proto, že jsem věděl, že trošičku ve mne věříš, vnukl jsem ti nezvratnou nevěru ve mne tím, že jsem ti vyprávěl onu anekdotu. Vodím tě stále mezi vírou a nevěrou, a mám při tom jistý cíl. Je to nová metoda: neboť jakmile přestaneš ve mne definitivně věřit, začneš mi sám do očí tvrdit, že nejsem sen, nýbrž že jsem skutečnost, znám tě už; a tím dosáhnu cíle. A můj cíl je šlechetný. Vhodím do tebe byt' droboučké semínko víry a z něho vyrostе dub — a ještě k tomu takový dub, že sám, sedě na dubu, budeš toužit, abys mohl vstoupit mezi »otce-poustevníky a počestné ženy«.

Neboť tobě se nesmírně toho v duchu chce, budeš jíst kobylky, půjdeš do poušti, aby ses spasil!

— Tak, ty netvore, se staráš o spásu mé duše?

— Je přece třeba vykonat alespoň někdy dobrou věc. Ale zlobíš se, zlobíš, když se na tebe podívám!

— Blázne! A už jsi někdy pokoušel takové, kteří jedí kobylky a sedmnáct let se modlí v poušti a zarostli mechem?

— Můj milý, jenom to jsem dělal. Na celý svět a na celý vesmír zapomeneš, a k takovému jedinému tvoru přilneš, protože je to démant příliš drahocenný; vždyť jedna taková duše někdy má větší cenu, než celé souhvězdí, — vždyť my máme svou aritmetiku. Je to tedy drahocenné vítězství! A vždyť někteří z nich, na mou duši, nejsou svým rozvojem níže, než ty, byt' tomu neuvěříš: takové

propasti víry a nevěry mohu si představit v jediném okamžiku, že skutečně se někdy zdá, že chybí jenom vlasek, a člověk vyletí »nohama vzhůru«, jak říká herec Gorbunov.

— Nu, a což, odtáhl-li jsi s dlouhým nosem?

— Příteli, — poznamenal host sentenčně, — vždyť je lépe odejít s dlouhým nosem, než úplně bez nosu, jak nedávno se vyjádřil jeden nemocný markýz (bezpochyby ho léčil specialista) při zpovědi svému zpovědníku, otci jesuitovi. Byl jsem při tom, bylo to rozkošné.

»Vraťte mi,« říkal, »můj nos!« a bil se do prsou.

»Synu můj,« vytácel se páter, »všechno se naplňuje podle nevyzpytatelného řízení Prozřetelnosti a viditelné neštěstí mívá někdy za následek neobyčejnou, byť neviditelnou výhodu. Když vás přísný osud zbavil nosu, vaše výhoda je v tom, že už nikdo po celý váš život se neodváží vám říci, že jste odtáhl s dlouhým nosem.«

»Otče svatý, to není útěcha!« vykřikl zoufalý markýz, »raději bych každý den odněkud odtáhl s dlouhým nosem, jen kdybych jej měl na svém místě!« »Synu můj,« vzdychl páter, »není možno žádati si všeho štěstí najednou, to už by bylo reptání proti Prozřetelnosti, která ani tentokráte na vás nezapomněla, neboť jestliže upíte, jak jste nyní zaúpěl, že byste byl s radostí ochoten po celý život táhnout s dlouhým nosem, tedy vaše přání se už splnilo, byť i nepřímou: neboť když jste ztratil nos, už tím jako byste odtáhl s dlouhým nosem...«

— Fuj, jak je to hloupé, — vykřikl Ivan.

— Příteli, chtěl jsem tě jen rozesmát, ale je to, na mou duši, pravá jesuitská kasuistika, a na mou duši, že se to všechno doslova stalo, jak jsem ti to vyprávěl. Stalo se to nedávno, a způsobilo mi to mnoho starostí. Nešťastný mladý muž se vrátil domů a ještě téže noci se zastřelil; byl jsem s ním neodlučně až do posledního okamžiku... Pokud se týká těch jesuitských zpovědí, je to opravdu moje nejmilejší zábava ve smutných okamžicích života. Řeknu ti ještě jeden případ z posledních dnů. Ke starému knězi přichází blondýnka z Normandie, dívka asi dvacetiletá. Je tak krásná, má takové tělo a takovou povahu, že se až člověku sbíhají sliny. Sklonila se a šeptá páterovi dirkou zpovědnice svůj hřích.

»Což, dcero má, už jste zase klesla?«... křičí páter. »Och, Sancta Maria, co slyším? Už zase s jiným. Jak to bude pokračovat, že se nestydíte!«

»Ah, mon père,« odpovídá hříšnice, tonouc v slzách pokání: »Ga lui fait tant de plaisir et á moi si peu de peine!« (Jemu to působí takovou rozkoš, a mně tak málo namáhání.) — Nu, představ si, takovou odpověď! I já jsem couvl: to byl výkřik samotné přírody, to, chceš-li, je lepší, než úplná nevinnost. Okamžitě jsem jí odpustil hřích a chtěl jsem se otočit, abych odešel, ale ihned jsem byl přinucen se vrátit: neboť slyším, že páter si dirkou dává s ní večer dostaveníčko, — a byl to stařec, jako křemen, a vidíš, klesl v jediném okamžiku! To příroda, pravda přírody, si vzala své! Nu, co zase křčíš nos, zase se zlobíš? Už nevím, čím bych ti vyhověl...

— Nech mne, zmítáš se v mém mozku jako neodbytná můra, — chorobně zasténal Ivan, který byl úplně vysílen svým přízrakem, — nudím se s tebou, je to nesnesitelné a trýznivé'. Dal bych mnoho za to, kdybych tě mohl zahnat!

— Opakuji, zmírní své požadavky, nežádej na mne jen »všechno veliké a krásné«, a uvidíš, jak se přátelsky shodneme, — důrazně řekl gentleman. — Opravdu se na mne zlobíš proto, že jsem se ti nezjevil v nějaké rudé záři, za hromu a blesku, se spálenými křídly, a že jsem se ti představil v takové skromné podobě? Jsi uražen předně ve svých estetických citech a za druhé ve své hrdosti: jak mohl k tak velikému člověku přijít takový prachobyčejný čert? Ne, i v tobě je onen romantický pramének, kterému se tolik smál už Bělinskij. Co dělat, jsi mladý člověk. Nedávno jsem myslel, když jsem se k tobě chystal, že se ti ze žertu představím jako vysloužilý skutečný státní rada, který sloužíval na Kavkazu, s řádovou hvězdou Lva a Slunce na fraku, ale opravdu jsem se bál, protože bys mne byl zbil, jenom proto, že jsem se odvážil připnouti si na frak Lva a Slunce, a že jsem si nepřipendil alespoň polární hvězdu nebo Syria. A stále vedeš svou, že jsem hloupý. Ale, můj bože, nečiním si nároky rovnati se s tebou rozumem.

»Mefistofeles, když se zjevil Faustovi, prohlásil o sobě, že chce jen zlo, ale dělá jen dobro. Nu, jak si přeješ, ale já to dělám úplně naopak. Snad jsem jediný člověk na celém světě, který miluje pravdu a upřímně si přeje dobra. Byl jsem při tom, když Slovo, které umřelo

na kříži, vstoupilo na nebesa, nesouc na svých prsou duši lotra, ukřížovaného na pravici, slyšel jsem radostné výkřiky cherubínů, pějících a volajících »Hosana«, a hromový výkřik nadšení serafínů, jímž se otrásl nebe a celý vesmír. A hle, zapřísahám se ti vším, co je mi svaté, chtěl jsem se přimknouti ke sboru a se všemi křičeti »Hosana!« Už se mi to rvalo z prsou, už mi to letělo se rtů... víš, jsem velmi citlivý a umělecky vnímavý. Ale zdravý smysl, oči, nejnešťastnější vlastnost mé povahy, — mne zadržel i tehdy v patřičných mezích — a propásl jsem okamžik! Neboť, pomyslel jsem si tenkrát, co by se bylo stalo, kdybych byl vykřikl »Hosana«? Hned by bylo všechno na světě zhaslo, a už by se nikdy žádná příhoda nestala. A tak tedy jedině svou služební povinností a svým sociálním postavením jsem byl přinucen udusit v sobě dobrý moment a zůstatí při svých ohavnostech.

»Čest dobra někdo si bere na sebe celou, ale mým údělem jsou jenom ohavnosti. Ale nezávidím cti žít na cizí útraty, nejsem ctižádostivý. Proč ze všech bytostí na světě jenom já jediný jsem odsouzen k tomu, aby mne všichni slušní lidé proklínali, a dokonce mne kopali, neboť když se vtělují, musím někdy snášet i takové důsledky? Vždyť vím, že je v tom tajemství, ale mně nechtějí to tajemství za nic vyzradit, protože snad, kdybych se dovtípil, oč vlastně jde, zašteknu »Hosana« a hned by zmizelo nezbytné minus a po celém světě by všechno začalo být rozumné a tím by se přirozeně

všechno skončilo, přestaly by žít i noviny a žurnály, protože kdo by si je potom předplácel ?

Vždyť vím, že se konec konců smírím, i já si dojdou svůj kvadrilion, a dozvím se tajemství. Ale dokud se *to* nestane, reptám, a se stisknutými zuby konám své poslání: hubit tisíce, aby byl jediný zachráněn. Kolik na příklad bylo nutno zahubit duší, kolik bylo nutno zhanobit poctivých reputací, aby byl dosažen jen jediný spravedlivý Job, na kterého mne tak svého času zlomyslně nachytali! Ne, dokud tajemství nebude odhaleno, platí pro mne dvě pravdy: jedna tamní, jejich, kterou zatím vůbec neznám, a druhá moje. A ještě není známo, která z nich bude lepší... — Neusnul jsi?

— Abych neusnul, — zlostně zasténal Ivan, — všechno, co je hloupého v mé duši, co už jsem dávno prožil, co už jsem dávno semlel ve svém duchu, zahodil, jako plevu, — to vše mi tady předkládáš jako nějakou novinku!

— Ani zde jsem ti tedy nevyhověl! Měl jsem za to, že tě navnadím aspoň literárním stylem. (Vždyť s tím »Hosana« v nebi se mi to podařilo opravdu pěkně, což? A potom zase ten sarkastický tón á la Heitie, což?)

— Ne, nikdy jsem nebyl takovým lokajem! Jak mohla má duše zrodit takového lokaje, jako jsi ty?

— Příteli, znám jednoho rozkošného a velmi milého ruského mladého pána: mladého myslitele a velkého milovníka literatury a

umění, autora básně, která je velmi slibná, s názvem: »Veliký Inkvisor«... Právě toho jsem měl na mysli!

— Zakazuji ti mluvit o »Velikém inkvisoru«, — vykřikl Ivan, který se studem všechen začervenal.

— Nu, a což ^Geologický převrat?« Pamatuješ se na to? To je básnička!

— Mlč, nebo té zabiju!

— Mne že zabiješ? Ne, odpusť, dopovím to. Přišel jsem právě proto, abych si způsobil tuto rozkoš. Och, jak miluji sny horkokrevných mladých svých přátel, prahnoucích po životě! »Tam jsou noví lidé,« jsi dospěl k úsudku už minulého jara, když jsi se sem chystal, »mají v úmyslu všechno zničit a začít zase lidojedstvím. Hlupáci, mne se neptali! Podle mého názoru není vůbec třeba něco ničit, je jenom třeba zničit v lidstvu myšlenku o bohu, tím je třeba začít! Tím, právě tím je třeba začít, — och, zaslepeni, nic nechápou! Až se lidstvo do posledního člověka zřekne boha (a věřím, že tato perioda, rovnoběžná s periodami geologickými, nastane), pak už sám sebou, bez lidojedství, padne celý dřívější světový názor a hlavně padne celá dřívější mravnost a nastoupí všechno nové. Lidé se spolčí, aby vzali ód života vše, co může dát, ale jenom na dosažení štěstí a radosti pouze v tomto,ездеjším, světě, člověk, vyrostle s duchem. božské; titanské; hrdosti; a objeví se člověk-bůh. Tím, že bude neustále a neomezeně překonávat přírodu svou vůlí a svou vědou, už proto bude stále pociťovat tak velikou rozkoš, že mu nahradí všechny

dřívější sliby rozkoší nebesných. Každý pozná, že je smrtelný, bez vzkříšení, a přijme smrt hrdě a klidně, jako bůh. Už ze své hrdosti pochopí, že nemá proč reptati na to, že život je okamžik a zamiluje si bratra svého bez jakékoliv odplaty. Láska bude uspokojovati pouze okamžiky života, ale již poznáním této okamžitosti zesílí její plamen tou měrou, jakou dříve se rozplameňovala nadějemi na lásku záhrobní a nekonečnou«... nu, a tak dále a tak dále, týmž způsobem. Znameníť!

Ivan seděl, zacpav si uši rukama a dívaje se do země, ale začal se chvěti na celém těle. Host pokračoval.

— Ale teď se vynořuje otázka — myslel můj mladý myslitel, je-li možné, aby se taková perioda vyskytla, či ne. Začne-li se taková perioda, bude všechno vyřčeno a lidstvo se definitivně uspořádá. Ale protože vzhledem k zakořeněné lidské hlouposti — to nebude tak zařízeno ani za tisíc let, proto je každému, kdo už teď poznal pravdu, dovoleno zařídit se zcela tak, jak se mu líbí, podle nových zásad. V tomto smyslu »je mu všechno dovoleno«. Nedosti na tom: i když tato perioda nikdy nenastoupí, přece je novému člověku dovoleno státi se člověkem-bohem, i kdyby byl ve světě sám, a potom přirozeně s novou duší a s lehkým srdcem přeskočí všechnu dřívější mravní přehradu dřívějšího člověka-otroka, bude-li toho třeba. Pro boha neexistují zákony! Kde stane bůh — tam už je místo boží! Kde stanu já, tam hned bude prvé místo... »všechno je dovoleno« a bašta! — To bude velmi hezké; ale když už se člověku zachtělo být

podvodníkem, nač ještě, zdálo by se, je k tomu třeba sankce pravdy? Ale takový už je náš současný ruský člověk: bez sankce se neodhodlá ani být podvodníkem, tak si pravdu zamiloval...

Host mluvil, zřejmě nadšen svým krasořečnictvím, stále více a více zvyšoval hlas a díval se posměšně na Ivana: ale nepodařilo se mu dokončit svou řeč: Ivan pojednou popadl se stolu sklenici a mrštil jí po řečníkovi.

— Ah, mais c'est bête, enfin! — vykřikl host, vyskočiv s divanu a otíraje prsty se sebe kapky čaje, — vzpomněl sis na Lutherův kalamář! Pokládáš mne za sen a házíš na sen sklenicemi! To je ženské jednání! Vždyť jsem tušil, že jsi se jenom tvářil, že máš zacpané uši, ale že jsi poslouchal...

Pojednou se rozlehlo silné a důrazné tlučení zvenčí na okenní rám. Ivan Fjodorovič vyskočil s divanu.

— Slyšíš, raději otevři, — vykřikl host, — to je bratr Aljoša s neočekávanou a nejvýš zajímavou zprávou, za to ručím!

— Mlč, taškáři, věděl jsem dříve než ty, že je to Aljoša, tušil jsem, že přijde, a přirozeně, že ne nadarmo, nýbrž se »zprávou«!... — vykřikl zuřivě Ivan.

— Otevři mu, otevři mu! Venku je metelice a je to tvůj bratr. Mr., saitil le temps qu'il fait? C'est á ne pas mettre im chien dehors...

Klepání pokračovalo. Ivan se chtěl vrhnouti k oknu; ale cosi mu pojednou svázalo ruce a nohy.

Vypjal se ze všech sil, jako by chtěl roztrhnouti svá pouta, ale marně. Klepání na okno se zesilovalo stále více a prudčeji. Posléze se pouta pojednou roztrhla a Ivan Fjodorovič vyskočil s pohovky.

Divoce se rozhlédl. Obě svíčky téměř dohořely, sklenice, kterou mrštil po svém hostu, stála na stole před ním, a na protějším divanu nikdo neseděl. Klepání na okno sice neustále pokračovalo, ale daleko ne tak hlučně, jak se mu zdálo ve snu. naopak, velmi mírně.

— To není sen! Ne, na mou duši, to nebyl sen, to se všechno teď stalo! — vykřikl Ivan, vrhl se k oknu a otevřel vyhlídku.

— Aljošo, vždy jsem ti zakázal přijít! — **vykřikl** zuřivě na bratra.
— Krátce: co chceš? Jen dvě slova, rozumíš?

— Před hodinou se oběsil Smerďakov, — odpověděl zvenčí Aljoša.

— Jdi ke dveřím, hned ti otevru, — řekl Ivan a šel otevřít Aljošovi.

X. »ON MI TO ŘEKL!«

Aljoša vešel a sdělil Ivanu Fjodoroviči, že před hodinou k němu přiběhla do bytu Marie Kondratěvna a sdělila mu, že Smerďakov spáchal sebevraždu.

»Přijdu takhle k němu připravit samovar, a on vám visí na hřebíku na stěně.« Na otázku Aljošovu, zda to oznámila patřičným úřadům, odpověděla, že nikomu nic neřekla, nýbrž přímo »jsem běžela k vám, prvnímu.« Byla jako šílená, vypravoval Aljoša, a celá se třásla jako list. Když Aljoša vběhl zároveň s ní do jejich jizby, zastal Smerďakova, jak ještě visí. Na stole leželo psaní: »Hubím svůj život z vlastní vůle a přání a prosím, aby nikdo nebyl obviňován.« Aljoša zanechal tento list na stole a šel přímo k policejnímu komisaři, tam mu všechno oznámil, »a odtud jdu přímo k tobě,« — dodal, upřeně se dívaje Ivanovi do tváře. A po celou dobu, kdy vypravoval, neodvracel od něho zrak, jako by byl čímsi udiven ve výrazu Ivanovy tváře.

— Bratře, — zvolal náhle, — jsi jistě hrozně nemocen! Díváš se, jako bys nechápal, co říkám!

— To je dobře, že jsi přišel, — řekl jakoby zamyšleně Ivan a jako by vůbec neslyšel zvolání Aljošovo. — Ale vždyť jsem věděl, že se pověsil.

— A od koho pak?— Nevím, od koho. Ale věděl jsem to. Věděl jsem to? Ano, on mi to řekl. Právě nyní mi to řekl.

Ivan stál uprostřed pokoje a říkal všechno zamyšleně a díval se do země.

— Kdo je to o n? — zeptal se Aljoša, bezděky se rozhlížeje.

— Vytratil se.

Ivan zvedl hlavu a tiše se zasmál:

— Polekal se tě, drahý. Ty jsi »čistý cherubín«. Dmitrij ti říká cherubín... Sláva na nebesích, nadšení serafínů! Co je to serafín? Možná, že je to celé souhvězdí, a možná, že celé to souhvězdí je jen jakási chemická molekule... Znáš souhvězdí Lva a Slunce?

— Bratře, sedni si! — řekl Aljoša polekán. — Sedni si, proboha, na pohovku. Blouzníš, lehni si na polštář, takhle. Nechceš mokrý ručník na hlavu? Možná, že ti to pomůže!

— Dej mi ručník, tady je na židli, před chvílí jsem jej tam odhodil.

— Tady nic není. Neznepokojuj se, vím, kde leží, tady je, — řekl Aljoša, když našel v jiném koutě pokoje u toaletního stolku Ivanova čistý, ještě složený a neupotřebený ručník. Ivan s údivem hleděl na ručník, jako by se mu rázem vrátila paměť.

— Počkej, — povstal na pohovce. — Před chvílí, před hodinou, jsem vzal tento ručník odtamtud a namočil jej do vody. Přikládal jsem si jej k hlavě a odhodil jsem jej... Jak to, Ze je suchý? Jiný ručník nemám...

— Tak sis přikládal ručník k hlavě? — zeptal se Aljoša.

— Ano, chodil jsem po pokoji, před hodinou... Jak to, že všechny svíčky shořely? Kolik je hodin, Aljošo?

— Bude dvanáct.

— Ne, ne, ne! — zvolal náhle Ivan, — to nebyl sen! Byl tady, tady seděl, tady na této pohovce. Když jsi klepal na okno, hodil jsem po něm sklenicí... Podívej se, touto... Počkej, před tím jsem spal, ale tento sen není sen. I před tím to tak bylo. Aljošo, mám nyní sny... ale nejsou to sny, je to skutečnost, chodím, mluvím a vidím... a spím. Tady seděl byl tady, tady na této pohovce... Je strašně hloupý, Aljošo, je strašně hloupý, — zasmál se pojednou Ivan a počal choditi po pokoji.

— Kdo je hloupý? O kom to mluvíš, bratře? — zeptal se opět smutně Aljoša.

— Čert! Byl právě u mne. Byl už u mne dvakrát, dokonce snad třikrát. Dráždil mne tím, že prý se zlobím, že je prostě čert a nikoliv satan se spálenými křídly, který se zjevuje za hromu a blesku. Avšak není satan, to lže. Je to samozvanec. Je to prostě čert, ubohý malý čert. Chodí do lázní a kdyby se svlékl, jistě najdeš dlouhý ocas, hladký, jako u dánského psa, loket dlouhý, hnědý... Aljošo, ty jsi vymrzl, stál jsi ve sněhu, nechceš čaj? Co, že je chladný? Chceš, nařídím, aby ti jej přinesli? C'est á ne pas mettre un chien dehors...

Aljoša běžel rychle k umyvadlu, namočil ručník, přemluvil Ivana, aby si opět sedl, a ovázal mu hlavu mokrým ručníkem. Pak si sedl vedle něho.

— Co jsi mi to před chvílí říkal o Líze? — počal opět Ivan. (Stával se velmi mnohomluvným.) — Líbí se mi velice. Řekl jsem ti o ní cosi špatného. Ale lhal jsem, líbí se mi... Budu se bát zítra o Kát'u, bojím se o ni nejvíce ze všeho. Bojím se budoucnosti. Zítra mne odhodí a rozdupá nohama. Myslí si, že ze žárlivosti k ní ničím Mít'u! Ano, ona si to myslí! A já fikám, že ne! Zítra bude kříž, ale ne šibenice. Já se nepověším. Víš, že nikdy nemohu spáchat sebevraždu, Aljošo? Snad ze zbabělosti? Ne, nejsem zbabělec. Z touhy po životu! Proč jsem věděl, že se Smerďakov pověsí? Ano, o n mi to řekl...

— A ty jsi pevně přesvědčen, že tady kdosi seděl? — zeptal se Aljoša.

— Tady na této pohovce, v koutě. Měl jsi ho vyhnat. Ale vždyť jsi ho vyhnal: zmizel, když jsi přišel. Mám rád tvou tvář, Aljošo. Věděl jsi, že mám rád tvou tvář? A on... to jsem já, Aljošo, já sám. Všechno, co je ve mně nízkého, podlého a hodného opovržení! Ano, já jsem »romantik«, to vystihl... ačkoliv je to pomluva. Je strašně hloupý, ale tím získává lidi. Je chytrý, zvířecky chytrý, věděl, čím mne rozzuří. Stále mne dráždil, že v něho věřím, a tím mne donutil, že jsem ho vyslechl. Oklamal mne, jako kloučka. Ostatně řekl mi o mně mnoho pravdy. Nikdy bych si to byl neřekl. Víš, Aljošo, víš, — strašně vážně a jakoby důvěrně dodal Ivan, — velmi bych si přál, kdyby to byl skutečně ona nikoli já!

— Zmučil tě, — řekl Aljoša, dívaje se se soucitem na bratra.

— Dráždil mne! A víš, jak chytře, chytře: »Svědomí! Co je to svědomí? Já sám ho dělám. Proč se mučím? Ze zvyku. Z všeobecného lidského zvyku, starého sedm tisíc let. Když si to odvykneme, čerte, budeme bohy.« — To říkal on, to říkal on!

— A ty ne, ty ne? — dívaje se přímo na bratra, zvolal Aljoša, — nu, nech ho být, a zapomeň na něho! Ať si vezmu sebou vše, co nyní proklínáš, a nikdy již nepřijde.

— Ano, ale je zlý. Vysmíval se mi. Byl drzý, Aljošo, — řekl Ivan hlasem, třesoucím se urážkou. — Pomlouval mne, pomlouval mne ve mnohém. Říkal mi lži o mně do očí: »Tak, ty jdeš vykonati hrdinský skutek ctnosti, prohlásíš, že jsi zabil otce, že lokaj na tvůj návod zabil otce...«

— Bratře, — přerušil ho Aljoša, — co to mluvíš: nezabil jsi ho! To není pravda!

— To říká on, a on to ví. »Jdeš vykonati hrdinský skutek ctnosti a ctnosti nevěříš — tak a to tě zlobí a mučí, proto jsi takový mstivý.« — To říkal o mně, a on ví, co mluví.

— To mluvíš ty, a ne on! — zvolal bolestně Aljoša, — a říkáš to v nemoci, v blouznění, sám se mučíš!

— Ne, on ví, co mluví. Říká: »Ty jdeš, hrdě jdeš, postavíš se a řekneš: ‚To já jsem zabil, nač se krčíte hrůzou, lžete! Pohrdám vašim míněním, pohrdám vaší hrůzou‘ — to říká o mně, a náhle zase řekne: »A víš, tobě se chce, aby tě pochválili: zločinec, vrah, ale jaké má velkomyslné city, chtěl zachrániti bratra a přiznal se!« Ale to je přece

lež! — zvolal náhle Ivan, zajiskřil očima, — nechci, aby mne ta luza chválila! To lhal, Aljošo, lhal, přísahám ti! Hodil jsem na něho sklenici a rozbila se mu ó hubu...

— Bratře, upokoj se, přestaň! — prosil Aljoša.

— Ne, on umí mučit, je krutý, — pokračoval, neposlouchaje ho, Ivan, — vždycky jsem tušil, proč přichází. »I kdybys byl šel,« říkal, »z hrdosti, přece by tu byla naděje, že bude usvědčen Smerďakov a poslán do káznice, že Mít'a bude osvobozen a tebe odsoudí jen mravně (vidíš, při tom se smál!) — a ostatní lidé tě za to pochválí. Avšak nyní umřel Smerďakov, pověsil se — a jak ti nyní tam na soudě uvěří? A vždyť ty jdeš, jdeš, přece půjdeš, rozhodl jsi se, že půjdeš. Proč pak jdeš, po tom co se stalo?« To je strašné. Aljošo, nemohu snést takové otázky. Kdo smí mi klásti takové otázky?

— Bratře, — přerušil ho Aljoša, umíraje strachy, ale přece jaksi doufaje, že přivedl Ivana k rozumu. — Jak ti mohl říka^t o smrti Smerďakovově před mým příchodem, když ještě nikdo ní nevěděl a ani neměl kdy, aby se o ní dověděl?

— Říkal to, — tvrdil pevně Ivan, nepřipouštěje pochybnosti. — Jen o tom mluvil, chceš-li vědět. »Alespoň,« povídá, »kdyby věřil v ctnost: ať mi neuvěří, jdu ze zásady. Ale vždyť ty jsi nestoudník, jako Fjodor Pavlovič, a co je ti do ctnosti? Proč se tam budeš cpát, když tvoje oběť ničemu neposlouží? Protože sám čerta nevíš, proč tam jdeš! ó, dal bys za to mnoho, kdy ses dozvěděl, proč tam jdeš. A že jsi se rozhodl? Ty jsi se nerozhodl! Budeš ještě celou noc sedět a

říkat si: mám jít nebo ne? Avšak přece půjdeš, a víš, že půjdeš, sám to víš, ať se rozhodneš jakkoliv, neboť rozhodnutí již nezávisí na tobě. Půjdeš, protože musíš jít. Proč musíš — to již sám uhodni, tady máš hádanku! Vstal a odešel, Ty jsi přišel a on odešel. Řekl jsi, ni, že jsem zbabělec, Aljošo! Le mot de l'enigme, že jsem zbabělec! »To bys musel být jinačí orel, abys mohl létat nad zemí!« Tohle dodal, tohle dodal! A Smerďakov říkal totéž. Je třeba ho zabít. Kát'a mnou opovrhuje, pozoruji to již měsíc, a Lízá mnou začne opovrhovati! »Jdeš, aby tě pochválili« — to je ničemná lež! A ty mnou také opovrhuješ, Aljošo. Nyní tě budu opět nenávidět! A vyvrhele nenávidím, a vyvrhele nenávidím! Nechci zachránit vyvrhele, ať shnije ve vězení! Zpívá hymnu! A já zítra půjdu, postavím se před ně a plivnu jim všem do očí!

Vyskočil zuřivostí, odhodil ručník a počal znovu chodit po pokoji. Aljoša si vzpomněl na jeho dřívější slova: »Jako bych spal a bděl zároveň... chodím, mluvím a vidím, a spím.« Právě tak jako by tomu bylo nyní. Aljoša ho neopouštěl. Pomyslu si na okamžik, že poběží pro doktora a přivede ho, ale bál se zanechat bratra samotného: neměl nikoho, komu by ho svěřil. Posléze počal Ivan postupně ztrácet vědomí. Stále mluvil, mluvil bez přestávky, ale úplně nesouvisle. Dokonce špatně vyslovoval slova a náhle se silně zapotácel. Avšak Aljoša ho zachytil. Ivan se dal dovést k posteli a Aljoša ho svlékl a uložil. Seděl u něho ještě dvě hodiny. Nemocný spal pevně, bez hnutí, rovnoměrně oddychuje. Aljoša vzal polštář a

lehl si na pohovku, nesvléknuv se. Usínaje, pomodlil se za Mít'u a za Ivana. Chápal dobře Ivanovu nemoc: »Muka hrdého rozhodnutí, hluboké svědomí!« Bůh, kterému nevěřil, a jeho pravda přemáhala srdce, jež se ještě nechtělo podrobit.

Ano, — přemýšlel Aljoša, když ležel na pohovce, — ano, když Smerďakov umřel, nikdo již neuvěří výpovědi Ivanově, ale on půjde a řekne vše!« Aljoša se tiše usmál: »Bůh zvítězí!« — pomyslí si. »Bud' vstane ve světle pravdy... nebo zahyne v nenávisti, mstě se sobě a všem za to, že sloužil tomu, čemu nevěří,« — hořce dodal Aljoša a opět se pomodlil za Ivana.

Kniha dvanáctá.

SOUDNÍ OMYL.

I. OSUDNÝ DEN.

Na druhý den po vyličených událostech, v deset hodin ráno, bylo zahájeno zasedání našeho okresního soudu a počal soud nad Dmitrijem Karamazovem.

Řeknu předem, a řeknu to důrazně: nepokládám se vůbec za schopného vyprávěti o všem tom, co se dělo na soudě, nejen v patřičné úplnosti, ale ani v patřičném pořádku. Stále se mi zdá, že kdybych si měl všechno připomenouti a kdybych měl všechno vyložit, že by to vyžadovalo celé knihy a dokonce veliké. A proto ať se na mne nikdo nehněvá, když budu vypravovati jen o tom, co mne osobně překvapilo a co jsem si zvláště zapamatoval. Je dobře možné, že jsem pokládal druhořadé věci za nejhlavnější nebo že jsem docela vynechal nejostřejší, nejdůležitější příznaky, a ostatně, vidím, že lépe se neomlouvali. Udělám to, jak umím, a čtenář pochopí, že jsem to učinil, jak jsem uměl.

Za prvé, dříve než vejdemo do soudní síně, zmíním se o tom, co mne onoho dne zvláště překvapilo. Ostatně překvapilo to nejen mne, nýbrž také, jak se ukázalo později, i ostatní. Všichni věděli, že o tento proces mají zájem příliš mnozí lidé, že všichni hořeli netrpělivostí, kdy se začne soud, že v naší společnosti mnoho mluvili, předpokládali, blouznili již celé dva měsíce. Všichni věděli

také, že proces se rozhlásí po celkem Rusku, ale přece si nepředstavili, aby byl do takové palčivé, přímo až dráždící míry vzrušil všechny a každého, nejen u nás, nýbrž všude, jak se to ukázalo onoho dne v soudní síni. K onomu dni přijeli hosté nejen z našeho gubernského města, nýbrž i z některých jiných měst Ruska, a na konec i z Moskvy a z Petrohradu. Přijeli právníci, přijelo dokonce několik vynikajících osobností a také dámy. Všechny lístky byly okamžitě rozebrány.

Zvláště vynikajícím a vznešeným hostům byla vykázána zcela neobvyklá u nás místa hned za stolem, u kterého zasedal soud; tam stála celá řada křesel, vyhrazených pro různé osoby, což se u nás ještě nikdy nedělalo. Zvláště mnoho bylo dam — našich a cizích, myslím si, že jich bylo více než polovina celého publika. Jen právníků, jež se sjeli se všech stran, bylo tolik, že dokonce ani nevěděli, kam je mají posadit, poněvadž všechny lístky byly už rozdány, vyprošeny. Viděl jsem sám, jak na konci sálu, za estrádou, byla zřízena prozatímně zvláštní přehrada, do které umístili všechny tyto právníky, a byli ještě šťastni, že mohli zde stát, protože do přehrady nebylo možno dát židle pro nedostatek místa. Tak tedy celý zástup stál po dobu celého procesu v namačkané tlupě.

Některé z dam, zvláště z cizích, přišly na galerii soudní síně neobyčejně vyparáděné, ale většina dam dokonce zapomněla na parádu. V jejich tvářích bylo možno čísti hysterickou, žádostivou, téměř chorobnou zvědavost. Je třeba se zmíniti o jedné velmi

charakteristické zvláštnosti celé této společnosti, jež se shromáždila v síni. Tato zvláštnost spočívala v tom, což bylo potom dokázáno zkušeností mnohých, že téměř všechny dámy, alespoň jejich převážná většina, byly na straně Mít'ově a přály si jeho osvobození. Možná, že hlavně proto, že měly o něm představu jakožto o dobyvateli ženských srdcí.

Věděly, že na soudě se objeví dvě ženy, soupeřky. O jednu z nich, to jest Kateřinu Ivanovnu, se zvláště všichni zajímali; vypravovalo se o ní mnoho neobyčejně zajímavého, o její vášnivé lásce k Mít'ovi — bez ohledu na jeho zločin — se vypravovaly podivuhodné anekdoty. Zvláště se vyprávělo o její hrdosti (nevykonala téměř u nikoho v našem městě návštěvu), o jejích »aristokratických stycích«. Říkali, že zamýšlí prositi vládu, aby jí dovolila doprovázeti odsouzence do káznice a provdati se za něho někde pod zemí v dole. S nemenším vzrušením očekávali objevení se Grušeňky, jakožto soupeřky Kateřiny Ivanovny.

S mučivou zvědavostí očekávali setkání před soudem dvou soupeřek — aristokratické hrdé dívky a »hetery«; ostatně naše dámy znaly více Grušeňku, než Kateřinu Ivanovnu. Ji, »ženu, která zahubila Fjodora Pavloviče a jeho nešťastného syna,« viděly naše dámy i dříve a všechny, téměř do jedné, se divily, jak se mohl do takové »úplně obyčejné, dokonce úplně nehezké ruské holčiny« zamilovat otec a syn. Krátce řečeno, bylo mnoho řečí.

Vím zcela dobře, že právě v našem městě bylo několik docela vážných rodinných sporů pro Mít'u. Mnohé dámy se krutě pohádaly se svými manželi pro různost náhledů na celý ten hrozný proces, a tak tedy, což jest přirozené, všichni mužové oněch dam přišli do soudní síně nejen s nepřívětivostí k obžalovanému, ale dokonce se vztekem na něho. A vůbec bylo možno tvrditi, že mužský element na rozdíl od dámského byl nepřátelsky naladěn k obžalovanému. Bylo viděti přísné, zachmuřelé tváře, ale většinou dokonce zlostné. Je ovšem pravda i to, že Mít'a již mnohé před tím urazil, když ještě bydlil v našem městě. Ovšem někteří z návštěvníků byli docela veselí a úplně lhostejní k osudu Mít'ově, ale ovšem vůbec ne k procesu; všichni se zabývali očekáváním výsledku procesu a většina mužů si rozhodně přála odsouzení obžalovaného, kromě snad právníků, kteří si vážili nikoli mravní stránky procesu, nýbrž jen, abych tak řekl, soudobé právnícké stránky.

Všichni očekávali se vzrušením příjezd znamenitého Feťukoviče. Jeho talent byl známý všude a nebylo to po prvé, kdy se objevoval na venkově s obhajobou slavných trestních procesů. A po jeho obhajobě se stávaly takové procesy známými v celém Rusku a lidé se na ně dlouho pamatovali.

O našem státním zástupci a předsedovi soudu kolovalo několik anekdot. Vypravovalo se, že náš státní zástupce se třásl před setkáním s Fefukovičem, že to byli staří nepřátelé ještě z Petrohradu, ještě s počátku své kariéry, a že náš ješitný Ippolit Kirilovič, který se

pokládal stále za uraženého ještě z Petrohradu, protože nebyl náležitě oceněn jeho talent, nabyt na odvaze v procese Karamazových a snil dokonce o tom, že pozvedne tímto procesem svou klesající reputaci, ale měl strach jedině před Fefukovičem. Avšak o strachu před Feťukovičem nebyly naše úsudky úplně spravedlivé. Náš státní zástupce nepatřil k takovým povahám, které ztrácejí ducha před nebezpečím, nýbrž naopak k těm, jejichž sebedůvěra roste a povznáší se právě úměrně s tím, jak roste nebezpečí. Vůbec je třeba poznamenati, že náš státní zástupce byl příliš vznětlivý a chorobně horkokrevný. Do některého procesu skládal celou svou duši a vedl jej tak, jako by na jeho závisel celý jeho osud a všechno jeho živobytí. V právnickém světě se tomu poněkud smáli, neboť náš zástupce se právě touto zvláštností dokonce poněkud proslavil, a ne-li všude, tedy alespoň daleko více, než bylo možno očekávat při jeho skromném místě u našeho soudu. Hlavně se smáli jeho vášni k psychologii. Podle mého mínění se mýlili všichni: náš státní zástupce, jakožto člověk a povaha, byl, jak se mi zdá, daleko vážnější, než si mnozí mysleli. Avšak tento nemocný člověk nedovedl se postavit do popředí již na počátku své kariéry, a pak už po celý svůj život.

Pokud běží o předsedu našeho soudu, je možno o něm říci jen to, že to byl člověk vzdělaný, humánní, ovládající prakticky proces a soudobé ideje. Byl dosti ješitný, ale o svou kariéru se mnoho nestaral. Hlavní účel jeho života byl v tmě, aby byl pokrokovým

člověkem. Při tom měl styky a majetek. Na proces Karamazových, jak se potom ukázalo, se díval dosti vřele, ačkoli jen v obecném smyslu. Zajímal ho případ, jeho klasifikace, názor na něho, jakožto na produkt našich sociálních základů, jakožto na charakteristiku ruského živlu atd. atd. K osobní povaze procesu, jeho tragedii, rovněž jako k osobnostem zúčastněných lidí, obžalovaným počínaje, choval se dosti lhostejně a abstraktně, jak ostatně tomu snad i mělo býti.

Dlouho do příchodu soudců už byla soudní síň přeplněna. Soudní síň je u nás nejlepši ve městě, je ohromná, vysoká, akustická. Vpravo od členů soudu, kteří usedli na vyvýšeném místě, byl připraven stůl a dvě řady křesel pro porotce. Vlevo bylo místo obžalovaného a jeho obhájce. Uprostřed síně, blíže soudců, stál stůl, kde ležela corpora delicti. Byl tam zakrvavený hedvábný bílý župan Fjodora Pavloviče, osudná měděná palička, kterou byla vykonána předpokládaná vražda, Mít'ova košile s rukávem, zamazaným krví, jeho kabát, plný krvavých skvrn vzadu u kapsy, do které tenkrát strčil svůj šátek, zcela nasáklý krví, který nyní byl již celý zkornatělý a žlutý, dále tam ležela pistole, kterou Mít'a nabil u Perchotina, aby spáchal sebevraždu, a kterou mu potají odebral v Mokřém Trifon Borisovič, obálka s adresou, v níž byly připraveny pro Grušeňku tři tisíce, a růžová tenká stužka, kterou byla obálka převázána, a mnoho jiných věcí, na které se už nepamatují.

O něco dále směrem do sálu začínala se místa pro obecnstvo, ale ještě před balustrádou stálo několik křesel pro ty svědky, kteří už skončili svou výpověď a kteří budou v sále ponecháni. V deset hodin objevil se soudní dvůr, složený z předsedy, jednoho člena, a z jednoho čestného smírčího soudce. Rozumí se, ihned se objevil také státní zástupce. Předseda byl tělnatý, ramenatý člověk, postavy méně než prostřední, s hemeroidní tváří, asi padesátiletý, s plnými, ale prošedivělými vlasy, jež byly krátce ostříhány, a s červenou stuhou — nepamatuji se, jaký měl na ní řád. Zdálo se mi, — ale nejenom mně, nýbrž všem, — že státní zástupce je nějak velmi bledý, že má téměř zelený obličej, tedy jaksi náhle zhubl, za jedinou noc, neboť jsem ho viděl ještě předevčírem v docela dobré kůži.

Předseda začal otázkou soudnímu pořadateli, jsou-li přítomni všichni porotci. Ale vidím, že takto pokračovati nemohu, už proto také, že jsem mnohé přeslechl, do jiného jsem pořádně nevnikl, za třetí bych zapomněl, ale hlavně proto, jak už jsem řekl výše, že i kdybych chtěl připomenouti všechno, co bylo řečeno a co se stalo, doslova by mi nestačil na to ani čas, ani místo. Víím jenom, že z porotců obě strany, to jest obhájce i státní zástupce, vyloučili nepříliš mnoho lidí. Složení dvanácti porotců jsem si zapamatoval: byli to čtyři naši úředníci, dva kupci a šest rolníků a řemeslníků z našeho města. („Vnáší společnosti, jak se pamatuji, ještě dlouho před procesem se ptali někteří lidé, zvláště dámy, s jakýmsi údivem: Což opravdu taková jemná, složitá a psychologická věc bude dána k

osudnému rozhodnutí jakýmsi úředníkům, a snad i mužíkům, a co pochopí z toho ze všeho takový nějaký úředník, nebo dokonce mužík?« Opravdu, všichni čtyři úředníci, kteří se dostali mezi porotce, byli lidé drobní, nízkých hodností, šediví, — jen jeden z nich byl trochu mladší, — v naší společnosti téměř neznámí, kteří se protloukali za svůj maličký plat a měli bezpochyby staré ženy, které nebylo nikde možno ukázat, a klubko dětí, snad dokonce bosých, lidé, kteří svou prázdnou chvíli rozptylovali někde kartičkami, a přirozeně, kteří ještě nikdy nepřečetli ani jediné knihy.

Oba kupci vypadali sice důstojně, ale byli jaksi podivně mlčeliví a nehybní; jeden z nich si holil vous a byl oblečen po německu; druhý, se šedivými vousy, měl na krku na rudé stužce jakousi medaili. O občanech a sedlácích se nedá ani mluvit. Skotoprigoněvští občané byli vlastně rovněž sedláky, také obdělávají pozemky. Dva z nich měli rovněž evropské šaty a snad právě proto vypadali špinavější a nevzhlednější, než ostatní čtyři. Takže opravdu každého mohla napadnouti myšlenka, jak napadla i mne, sotva jsem se na ně podíval: »Co mohou takoví lidé pochopiti z takové věci?« Ale nicméně jejich obličeje činily jakýsi podivně opravdový a téměř výhružný dojem, byly přísné a zachmuřené.

Posléze předseda prohlásil, že zahajuje přelíčení o vraždě titulárního rady ve výslužbě Fjodora Pavloviče Karamazova, — nepamatuji se přesně, jak se tenkrát vyjádřil. Soudnímu dozorcí bylo přikázáno, aby přivedl obžalovaného, a Mít'a vstoupil. V sále

všechno utichlo, ani mouchu nebylo slyšet. Nevím, jak působil na jiné, ale na mne Mítův výraz způsobil nejnepříjemnější dojem. Hlavně vypadal úžasně švihácky, v docela novém obleku. Později jsem se dozvěděl, že si schválně objednal k tomuto dni nový kabát z Moskvy u dřívějšího svého krejčího, který měl ještě jeho míru. Na rukou měl nové černé hlazené rukavice a byl oblečen ve šviháckém prádle. Kráčel svými dlouhými, metrovými kroky, přímo, až ztrnule dívaje se před sebe, a usedl na svém místě s výrazem zcela beze strachu.

A hned za ním přišel jeho obhájce, znamenitý Feťukovič, a sálem zavanul jakýsi tlumený šum. Byl to dlouhý, hubený člověk, s dlouhými, velkými nohama, s neobyčejně dlouhými, bledými, tenkými prsty, s vyholeným obličejem, se skromně přičesanými, dosti krátkými vlasy, s tenkými rty, zřídka se křivícími čímsi, co nebylo ani úsměvem, ani posměškem. Na pohled bylo mu asi čtyřicet let. Jeho obličej by byl dokonce příjemný, kdyby nebylo jeho očí, které samy o sobě nebyly veliké a výrazné, ale neobyčejně blízko u sebe, takže je rozdělovala jenom tenounká kůstka jeho podlouhlého, tenkého nosu. Krátce jeho fysiognomie měla v sobě cosi ostrého a ptačího, až to překvapilo. Měl frak a bílou kravatu.

Pamatuji se na první otázky předsedovy, které se ptaly Mítě na jméno, stav a tak dále. Mítě odpověděl úsečně, ale jaksi neočekávaně hlasitě, takže předseda až trhl hlavou a podíval se na něho téměř s údivem. Potom byl přečten seznam osob, které byly pozvány k

soudnímu svědectví, totiž svědků a znalců. Seznam byl dlouhý; čtyři svědci nepřišli: Miusov, který byl v této době už v Paříži, ale jehož výpověď byla zapsána už v předběžném vyšetřování, paní Chochlakovová a statkář Maksimov, kteří nepřišli, protože byli nemocni, a konečně Smerďakov, který náhle zemřel, jak dosvědčila policie. Zpráva o Smerďakovovi vyvolala v sále silný šum a šepot. V obecnstvu přirozeně ještě mnozí vůbec nevěděli o této náhlé epizodě sebevraždy. Ale co zvláště překvapilo, byl neočekávaný výstup, který způsobil Mít'a: sotva byla podána zpráva o Smerďakovovi, pojednou se svého místa vykřikl na celou síň:

— Psu psí smrt!

Pamatuji se, jak se k němu vrhl jeho obhájce, a jak předseda se k němu obrátil s pohružkou, že by učinil přísná opatření, kdyby se ještě opakovalo cosi podobného tomuto výstupu. Mít'a úsečně a vrtě hlavou, ale jako by toho vůbec nelitoval, několikrát opakoval polohlasem svému obhájci:

— Nebudu, budu! Vyklouzlo mi to! Už to neudělám!

A přirozeně tato krátká epizoda nebyla v jeho prospěch v názoru porotců a obecnstva. Projevil tím svou povahu a sám si dal vysvědčení. Pod tímto dojmem přečetl soudní sekretář žalobu.

Žaloba byla dosti krátká, ale obsažná. Byly tu vyloženy jen nejhlavnější příčiny, proč je právě na Mít'u podezření, proč bylo nutno ho odevzdat soudu a tak dále. Nicméně žaloba na mne působila silným dojmem. Sekretář přečetl žalobu zřetelně, zvučně,

výrazně. Celá tragédie jako by znovu před očima všech vystoupila plasticky, soustředěně, osvětlena osudným a neúprosným světlem. Pamatuji se, jak hned po přečtení předseda se neptal hlasitě a důtklivě Mít'ý:

— Obžalovaný, přiznáváte se, že jste vinen?

Mít'a pojednou vstal a řekl:

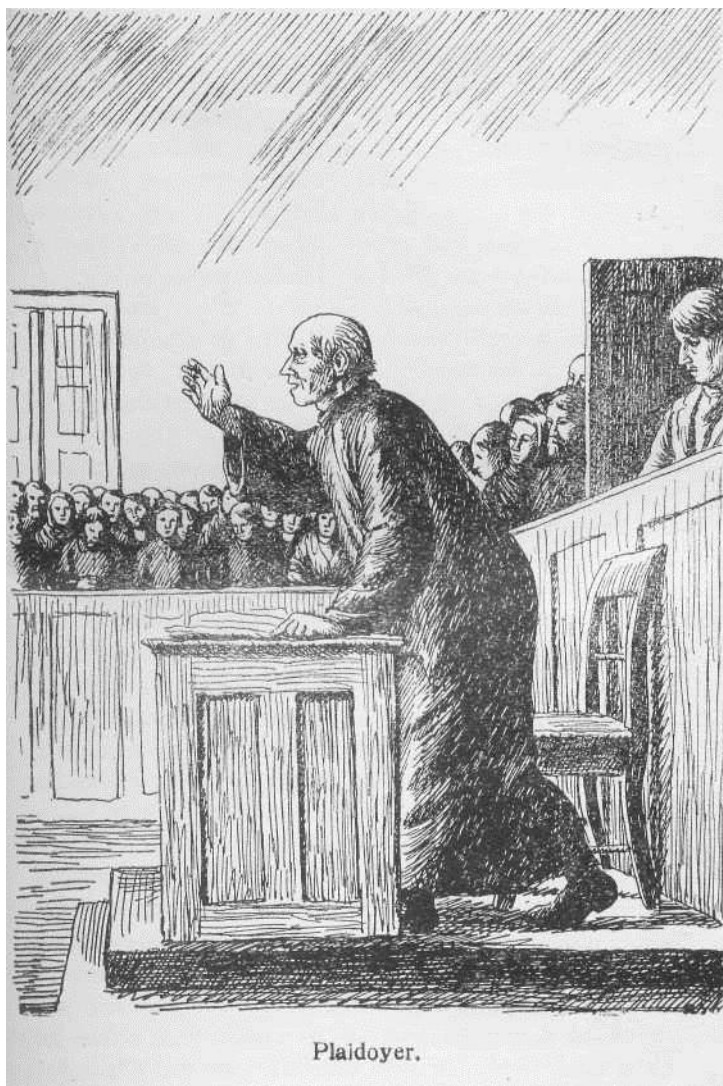
— Přiznávám se, že jsem vinen opilstvím a prostopášností, — vykřikl opět jakýmsi neočekávaným, téměř extatickým hlasem, — přiznávám se, že jsem vinen leností a zhýralstvím. Chtěl jsem se státí navždy poctivým člověkem právě v onom okamžiku, kdy mne osud srazil! Ale smrtí starcovou, smrtí mého nepřítele a otce — nejsem vinen! Ani loupeží, která byla na něm spáchána — ne, ne, nejsem vinen a ani nemohu být vinen: Dmitrij Karamazov je ničema, ale není zloděj!

Když to zvolal, usedl opět na místo a zřejmě se všecken chvěl. Předseda se znovu k němu obrátil s krátkým, ale důtklivým poučením, aby odpovídal jenom na otázky, a nezabíhal a nedával se strhnouti k vedlejším a nerozumným výkřikům. Potom přikázal, aby bylo přistoupeno k průvodnímu řízení. Přivedli všechny svědky, aby složili přísahu. Uviděl jsem všechny pohromadě. Ostatně bratři obžalovaného byli připuštěni ke svědecké výpovědi bez přísahy. Po poučení duchovního a předsedy svědky odvedli a pokud možno je rozsadili porůznu. Potom začli předvolávat svědka po svědku.

II. NEBEZPEČNÍ SVĚDCI.

Nevím, byli-li svědkové průvodní a vývodní rozdělení předsedou V nějaké skupiny a byl-li nějaký pořádek, ve kterém byli vyslýcháni. Bezpochyby tomu tak bylo. Vím jenom, že nejdříve vypovíдали svědci státního zástupce. Opakuji, nehodlám popisovat všechny výpovědi krok za krokem. Beztoho by byl můj popis poněkud zbytečný, neboť v řečech státního zástupce a obhájce, když došlo k plaidoyerům, byl shrnut smysl všech faktů a vyslechnutých svědeckých výpovědí jaksi do jediného bodu v pronikavém a charakteristickém světle, a tyto dvě pozoruhodné řeči jsem alespoň z části zapsal doslova a sdělím je čtenářům svým časem, podobně, jako jednu neobyčejnou a úplně neočekávanou epizodu procesu, která se odehrála znenadání, až před počítím závěrečných řečí, a která měla nesporný vliv na hrozný a osudný výsledek soudní.

Poznamenám jenom, že od prvních okamžiků procesu vystála jasně jistá zvláštní charakteristická známka tohoto procesu, již si všichni všimli: totiž neobyčejná síla důkazů žaloby ve srovnání s prostředky, které měla obhajoba. To pochopili všichni v prvním okamžiku, když v oné hrozně soudní síni se začala soustřeďovati a shlukovati fakta a když postupně začala vycházeti najevo všechna hrůza a všechna krev. Snad všichni pochopili už v těchto prvních okamžicích, že je to věc vlastně

úplně nesporná, že tu není pochyb, že ve skutečnosti není třeba ani nijakých závěrečných řečí, že plaidoyery budou jenom pro formu, a že zločinec je vinen, jasně vinen, rozhodně vinen.

Myslím dokonce, že i všechny dámy, všechny do jedné, které s takovou netrpělivostí čekaly na osvobození zajímavého obžalovaného, byly při tom úplně přesvědčeny o jeho úplné vině. Nedosti na tom, zdálo se mi, jako by byly zarmouceny, kdyby se jeho vina nebyla potvrdila tak úplně, neboť potom by nebylo onoho efektu rozuzlení, když je zločinec osvobozen. A že bude osvobozen, o tom ku podivu byly všechny dámy téměř naprosto přesvědčeny, skoro do posledního okamžiku: »Je-li vinen, bude osvobozen z humanity, pro nové ideje, pro nové city, které teď přišly do módy: a tak dále a tak dále.« Proto se sem také seběhly s takovou netrpělivostí. Muže pak nejvíce zajímal zápas státního zástupce a slavného Feťukoviče. Všichni se divili, a ptali se: co může udělat z takové ztracené věci, z takové předem prohrané věci i takový talent, jakým je Feťukovič? A proto s napjatou pozorností sledovali krok za krokem jeho postup.

Ale Feťukovič až do samého konce, až do své řeči, zůstal všem hádankou. Zkušeni lidé tušili, že má systém, že už si něco přichystal, že má předem nějaký cíl, ale bylo téměř nemožné uhádnouti, jaký ten cíl je. Nicméně byla velice nápadná jeho jistota a sebevědomí. Kromě toho všichni si hned všimli s potěšením, že za tak krátkou dobu svého pobytu u nás (všeho všudy nějaké tři dni) dovedl se tak podivuhodně obeznámiti s věcí, a prostudovati ji do nejmenší podrobnosti. S rozkoší na příklad později vyprávěli, jak dovedl všechny svědky státního zástupce včas přiskřípnouti a poplésti a hlavně pošpinit jejich mravní reputaci a tím pošpinit i jejich

výpovědi. Ostatně se lidé domnívali, že to dělá především jenom proto, aby si jaksi zahrál, aby se blýskl svým právnickým důvtipem, aby na nic nebylo zapomenuto z obvyklých advokátských praktik: neboť všichni byli přesvědčeni, že vším tím očerňováním nemohl dosáhnouti nějakého velikého a rozhodného užitku a že to bezpochyby chápe sám ze všech nejlépe, ale že má v zásobě jakousi svou myšlenku, jakousi zatím ještě skrytou obrannou zbraň, kterou pojednou vytáhne, až bude třeba.

Ale zatím, jako by si byl vědom své síly, jenom si hrál a žertoval. Tak na příklad, když byl vyslýchán Grigorij Vasiljevič (bývalý sluha Fjodora Pavloviče), který vyřkl nejdůležitější svědectví o otevřených dveřích, vedoucích do zahrady, obhájce se do něho přímo zakousl, když došla na něho řada, aby dával svědku otázky. Je třeba poznamenati, že Grigorij Vasiljevič se ani trochu nepopletl vznešeností soudu, ani přítomností ohromného počtu obecnstva, které ho poslouchalo, měl klidný a téměř vznešený výraz. Vypovídal tak přesvědčivě, jako by besedoval o samotě se svou Marfou Ignatěvnou, jenom že byl uctivější. Nebylo možno ho poplésti. S počátku se ho státní zástupce dlouho vyptával na všechny podrobnosti rodiny Karamazových. Obraz rodiny vystoupil velmi plasticky. Bylo nade vší pochyby jasné, že svědek byl dobrodušný a nestranný. Při vší své nejhlubší uctivosti k památce svého bývalého pána přece na příklad prohlásil, že byl k Mít'ovi nespravedlivý a že špatně vychovával děti:

— Kdyby nebylo mne, byly by ho vši sežraly jako malého hochu,
— dodal, když vypovídal o Mít'ových dětských letech.

Také nebylo správné, když otec připravoval syna o jeho majetek, zděděný po matce.

Na otázku státního zástupce, jaké má důvody, že tvrdí, že Fjodor Pavlovič při vyúčtování ukřivdil synovi, Grigorij Vasiljevič k údivu všech nemohl vůbec dáti věcnou odpověď, ale přece stál na tom, že vyrovnání se synem bylo »nespravedlivé« a že synovi měl starý »doplatit ještě několik tisíc«. Podotknu při té příležitosti, že tuto otázku, zda skutečně Fjodor Pavlovič zůstal něco Mít'ovi dlužen, státní zástupce se zvláštní tvrdošijnosti dával také všem těm svědkům, kterým ji mohl dát, nevyjímaje ani Aljošu, ani Ivana Fjodoroviče, ale od žádného ze svědků nedostal určitých důkazů.

Když Grigorij popsal scénu U stolu, jak Dmitrij Fjodorovič násilně vnikl do domu a ztloukl otce, a hrozil mu, že se vrátí a že ho zabije — v celé soudní síni rozhostil se těžký dojení, tím spíše, že starý sluha vyprávěl klidně, bez zbytečných slov, svéráznou řečí, ale dopadlo to jako mistrný výkon krasořečnictví. Prohlásil, že se na Mít'u nezlobí za urážku, kterou inu způsobil tím, že ho tenkrát udeřil do tváře a porazil, a že už mu to dávno odpustil. O nebožtíku Smerďakovovi se vyjádřil, pokřičovav se, že to byl hoch se schopnostmi, ale hloupý a trápený nemocí, a hlavně, že to byl neznaboh, a že tomuto neznabožství ho učili Fjodor Pavlovič a nejstarší syn.

Ale poctivost Smerďakovovu potvrdil téměř vřele, a při té příležitosti vyprávěl, jak kdysi Smerďakov našel pohrozené pánovy peníze, nenechal si je a přinesl je pánovi, který mu za to dal jeden zlatý a od té doby mu ve všem důvěřoval. Že dveře do zahrady byly otevřené, „potvrdil s úpornou tvrdošíjností.

Ostatně ptali se ho na tak mnoho věcí, že se ani nemohu na všechno pamatovati. Posléze došla řada na obhájce, aby dával otázky, a obhájce se nejprve začal vyptávat na balíček, ve kterém prý byly schovány tři tisíce, jež Fjodor Pavlovič určil »jisté osobě«.

— Viděl jste sám tu obálku — vy, člověk, který byl tak mnoho let velmi blízký svému pánu?

Grigorij odpověděl, že ji neviděl a že o těch penězích vůbec od nikoho neslyšel, »až do té doby, když začli o tom všichni mluvit«.

Tuto otázku o obálce Feťukovič zase rovněž kladl všem, koho se na to mohl zeptati ze svědků, právě s takovou tvrdošíjností, jako se ptal státní zástupce všech na rozdělení majetku, a rovněž ode všech dostal odpověď, že balíček nikdo neviděl, byť o něm velmi mnozí slyšeli. Tohoto důrazu obhájce na tuto otázku si všichni všimli od samého začátku.

— Mohu-li se nyní k vám obrátiti s otázkou, dovolíte U ovšem, — pojednou a úplně neočekávaně se zeptal Feťukovič, — z čeho byl složen onen balsám, nebo lépe řečeno ona směsina, jíž jste si natíral, než jste šel spát, jak je známo z před ; běžného vyšetřování, svůj bolavý kříž, doufaje, že se tím vyléčíte?

Grigorij se tupě podíval na tazatele, chvilku se zamlčel a potom zabručel: — Byl tam šalvěj.

— Jenom šalvěj? Nepamatujete se ještě na něco?

— Byla tam také pampeliška.

— A snad tam byl také pepř? — ptal se zvědavé **Fet'ukovič**.

— Ano, pepř také.

— A tak dále. A všechno to bylo ve vodce?

— **V lihu.**

Sálem proběhl lehký smích.

— Vidíte, tedy dokonce v lilii. Když jste si natřel záda, tedy jste zbytek lahve s jakousi zbožnou modlitbičkou, kterou zná jenom vaše žena, ráčil vypít, že?

— Ano, vypil jsem to.

— Mnoho, jste toho asi vypil? Tak asi? Kalíšek, dva?

— Asi tak sklenici.

— Dokonce sklenici! Snad možná půldruhé sklenice? Grigorij se zamlčel. Jako by začínal cosi chápat.

— Půldruhé sklenice čistého lihu — to není špatné, co myslíte? Potom je možno vidět i »rajské dveře otevřené«, nejen dveře do zahrady?

Grigorij stále mlčel. Opět se v sále ozval smích. Předseda sebou trhl.

— Víte určitě, — zakousával se Feťukovič do něho stále více a více, — byl-li jste při vědomí v oné chvíli, kdy jste viděl otevřené dveře do zahrady?

— Stál jsem na nohou.

— To ještě není důkaz, že jste byl při vědomí. (Sálem proběhla nová vlna smíchu.)

— Mohl byste na příklad v oné chvíli odpovědět, kdyby se byl vás někdo na něco zeptal, — nu, na příklad, který teď máme rok?

— To nevím.

A víte, který máme **ted'** rok od narození Kristova, nevíte?

Grigorij stál jako opářený a díval se upřeně na svého trapiče. Ku podivu se zdálo, že skutečně neví, který je teď rok.

— Ale snad víte tedy, kolik máte prstů na ruce?

— Jsem člověk podřízený, — pojednou pronesl Grigorij zvučně a důrazně, — **líbí—li** se pánům, aby si ze mne tropili žerty, musím to snášeti.

Feťukoviče jako by to poněkud zarazilo, ale vmísil se do toho také předseda a připomněl obhájci, že musí dávatí otázky věcnější. Feťukovič vyslechl poznámku předsedovu, důstojně se poklonil a prohlásil, že je hotov se svými otázkami.

Přirozeně i v obecnstvu i u porotců mohl zůstatí malý červíček nedůvěry o výpovědi člověka, který v jistém stavu svého léčení mohl »viděti rajské dveře« a kromě toho ani nevěděl, jaký teď máme rok od narození Kristova, takže obhájce přece dosáhl svého cíle. Ale než

Grigorij odešel, došlo ještě k epilogu. Předseda se obrátil k obžalovanému a zeptal se, nemá-li, co by podotkl k výpovědi svědkově.

— Až na dveře mluvil ve všem pravdu, — hlasitě vykřikl Mít'a.
— Děkuji mu, že mi vyčesával vší, že mi odpustil rány; tento stařec byl po celý život poctivý a svému pánu, mému otci, byl věrný, jako sedmset pudlíků.

— Obžalovaný, vybírejte pečlivěji svá slova, — řekl přísně předseda.

— Pudl nejsem, — zabručel také Grigorij.

Tak jsem tedy pudl já! — vykřikl Mít'a. — Je-li to urážlivé, беру to na sebe a prosím ho za odpuštění: byl jsem zvíře a choval jsem se k němu krutě! K Ezopovi jsem se také choval krutě.

— K jakému Ezopovi? — přísně podotkl opět předseda.

— Ale k Piero... k otci, k Fjodorovi Pavlovičovi. Předseda opět důrazně a ještě přísněji napomenul Mít'u, aby své výrazy vybíral opatrněji.

— Sám si tím škodíte v mínění svých soudců.

Rovněž velmi obratně si vedl obhájce při výslechu svědka Rakitina. Poznamenám, že Rakitin byl z nejdůležitějších svědků a že si ho státní zástupce velice vážil. Ukázalo se, že věděl všechno, že věděl ku podivu mnoho, byl všude, všechno věděl, viděl, se všemi mluvil, úžasně podrobně znal životopis Fjodora Pavloviče a všech Karamazových. Pravda, o balíčku s třemi tisíci rovněž slyšel jenom

od Mít'i. Za to podrobně popsal Mít'ovy kousky v hostinci »u hlavního města«, sdělil všechna jeho kompromitující slova a čilly, a. výpověď To příběhu o »mycím lýku« štábního kapitána Sněgireva. Pokud se týká onoho bodu, zůstal-li něco Fjodor Pavlovič Mít'ovi dlužen při vyúčtování pozůstalosti, nemohl ani Rakitin nic určitého říci, a omezil se pouze na všeobecné fráze pohrdavého rázu, kdo prý by mohl rozeznati viníka a kdo by mohl vypočítati, kdo zůstal komu dlužen v té nepořádné karamazovštině, v níž nikdo nerozuměl ani sám sobě.

Celou tragedii žalovaného zločinu vylíčil jako produkt zastaralých mravů nevolnického práva a produkt Ruska, uvrženého do nepořádků, a strádajícího nedostatkem nutných institucí. Krátce, dovolili mu, aby se trochu vypovídal. Při tomto procesu pan Rakitin po prvé vystoupil na veřejnost a upozornil na sebe; státní zástupce věděl, že svědek připravuje pro časopis článek o tomto zločinu, a později ve své řeči (jak uvidíme níže) citoval několik myšlenek tohoto článku, z čehož Je patrné, že už jej znal.

Obraz, vylíčený svědkem, dopadl smutně a osudně a silně upevnil žalobu. Jinak líčení Rakitinovo uchvátilo obecnost volnosti myšlenek a neobyčejnou ušlechtilostí jejich vzletu. Dokonce dvakrát nebo třikrát se ozval potlesk, který spontánně propukl zvláště v těch místech, kde Rakitin mluvil o nevolnickém právu a o Rusku, trpícím nepořádky. Ale Rakitin jako mladý člověk dopustil se maličké chybičky, které ihned s úspěchem využil obhájce. Rakitin,

odpovídaje na některé otázky, týkající se Grušeňky, dal se při tom unést svým úspěchem, kterého si přirozeně sám byl vědom, a ve výšce šlechetnosti, k níž se vyšinul ve své řeči, odvážil se vyslovit se o Aagrafeně Aleksandrovně poněkud opovržlivě, jako o maitresse kupce Samsonova. Byl by mnoho za to dal, kdyby mohl vzít nazpět svůj výrok, neboť právě při tomto slovíčku ho okamžitě chytil Feťukovič.

A všechno jen proto, že Rakitin vůbec nepředpokládal, že by advokát mohl za tak krátkou dobu vniknouti tak intimně a podrobně do této věci.

— Dovolte mi otázku, — začal obhájce s přívětivým a dokonce velmi zdvořilým úsměvem, když došla na něho řada, aby se ptal, — vy jste, prosím, ten pan Rakitin, jehož brožuru, vydanou biskupstvím, »Ž i v o t v pánu zesnulého starce otce Zosimys, plnou hlubokých a náboženských myšlenek, s překrásným a uctivým věnováním biskupovi, jsem přečetl s takovým potěšením?

— Nenapsal jsem to pro tisk, vytiskli to sami, — zabručel Rakitin jako polit a stydět se.

Och, to je výborné! Myslitel, jako jste vy, může a dokonce má pokud možno široce se dívat na každý společenský zjev. Pod ochranou biskupovou se vaše velmi užitečná brožura rozšířila a přinesla náležitý užitek... ale mne by velice zajímalo toto: právě jste se vyjádřil, že jste byl velice blízko znám s paní Světlovovou?

(Poznámka: Ukázalo se, že Grušenčino příjmení je Světlovová. To jsem se dozvěděl po prvé až tohoto dne, až při procesu.)

— Nemohu být odpovědný za všechny své známosti... Jsem mladý člověk... a kdo může odpovídat za všechny, s kým se setká,
— všecek se začervenel Rakitin.

— Chápu, velmi dobře to chápu! — vykřikl Feťukovič, jako by se sám zastuděl a jako by se honem chtěl omluviti, — vás, jako každého jiného, mohla zajímati známost s mladou a krásnou ženou, která ochotně přijímala návštěvy výkvětu zdejší mládeže, ale... chtěl jsem se jen zeptati: je vám známo, že Světlovová před dvěma měsíci si neobyčejně přála seznámiti se s nejmladším Karamazovem, Aleksějem Fjodorovičem, a jenom za to, abyste ho k ní přivedl v jeho tehdejším klášterním šatu, slíbila, že vám dá dvacetpět rublů, jenom za to, že ho k ní přivedete?

Jak známo, stalo se to právě večer onoho dne, který se ukončil tragickou katastrofou, která je základem dnešního přelíčení. Vy jste tedy Aleksěje Karamazova k paní Světlovové přivedl — nuže, a dostal jste tenkrát dvacetpět rublů odměny od Světlovové? To bych od vás velice rád uslyšel!

— To byl žert... nevím, proč vás to může zajímat. Vzal jsem je ze žertu...as úmyslem, že je potom vrátím...

— Tedy jste je vzal. Ale vždyť jste je dosud nevrátil... či jste je vrátil?

— To je hloupost... — koktal Rakitin, — nemohu odpovídat na takové otázky... Přirozeně je vrátím.

Vmísil se do toho předseda, ale obhájce prohlásil, že je se svými otázkami, jež chtěl dáti panu Rakitinovi, hotov. Pan Rakitin sešel se scény poněkud pošpiněný. Dojem vysoké ušlechtilosti z jeho řeči byl přece pokažen a Feťukovič ho doprovázel pohledem tak, jako by chtěl říci: »Hle, takoví jsou vaši ušlechtilí žalobci!

Jak se pamatuji, neobešlo se to ani tentokrát bez epizody, kterou zase způsobil Mít'a: rozzuřen tónem, kterým Rakitin mluvil o Grušeňce, vykřikl pojednou se svého místa:

— Bernarde!

Když pak předseda po závěru Rakitinova výsledku obrátil se k obžalovanému, nepřeje-li si k tomu něco poznamenati, Mít'a hlasitě vykřikl:

— Pumpoval mne o peníze, když už jsem byl ve vyšetřovací vazbě! Je to hnusný Bernard a kariérista, v boha nevěří, biskupa napálil!

Mít'a byl ovšem opět napomenut pro prudkost výrazů, ale pan Rakitin byl vyřízen. Neměl štěstí se svým svědectvím, rovněž tak ani štábní kapitán Sněgirev, ale ten z jiné příčiny. Objevil se před soudem celý roztrhaný, ve špinavém šatu, umazaných botách, a nehledě na všechny opatření a předběžnou »expertisu«, byl úplně opilý. Na otázky o urážkách, učiněných mu Mít'ou, odepřel pojednou odpovídati.

— Bůh s ním. Iljušečka mi to *zakázal*. Bůh mi to tam zaplatí.

— Kdo že vám to zakázal? O kom to mluvíte?

— Iljušečka, můj synáček: »Tatínku, tatínku, jak tě ponížil!« Tam u kamene to povídal a nyní umírá...

Štábní kapitán náhle zaplakal a rázem se svalil k nohám předsedy. Rychle ho odvedli za smíchu publika. Dojem, připravený státním zástupcem, úplně selhal.

Obhájce pokračoval v užívání všech prostředků a stále víc a více překvapoval svou znalostí procesu do nejmenších podrobností. Tak na příklad výpověď Trifona Borisoviče učinila velmi silný dojem a ovšem neobyčejně nepříznivý pro Mít'u. Právě on téměř na prstech vypočítal, že Mít'a, když přijel po prvé do Mokrého, měsíc před katastrofou, nemohl utratiti méně, než tři tisíce nebo snad »o trošičku méně«.

— Kolik peněz jen vyhodil na cikánky! A našim, našim všivým mužíkům, ne že by »házal na ulici pětníky«, nýbrž nejméně Jim dával dvacetipětirublové bankovky, méně nedával, a kolik mu tehdy prostě ukradli? Vždyť ten, kdo ho okradl, se k tomu přece sám hlásit nebude, a kdo ho chytil, když sám pán vyhazuje nadarmo peníze! Vždyť u nás jsou lidé lupiči, nehledí na spásu své duše. A co dostaly holky, ty naše vesnické holky! Zbohatly od té doby, a dříve, jaká byla u nás nouze! t

Krátce řečeno, připomenul všechna vydání, jako by sestavoval účet... A tak předpoklad, že Mít'a utratil jen jeden a půl tisíce a ostatní peníze schoval, se ukázal nemyslitelným.

— Sám jsem je viděl, že je měl v rukou, ty tři tisíce! Sání jsem se na ně díval do poslední kopejky! Já přece tomu musím rozumět! — zvolal Trifon Borisovič, který se snažil ze všech i sil vysloužiti si přízeň »pánů«. Avšak, když došlo na obhájce, nesnažil se Fet'ukovič ani vyvracetí výpověď, ale zavedl náhle řeč o tom, že vozka Timofej a jiní mužici našli v Mokrému za onoho prvního hýření, ještě měsíc před uvězněním Míti, sto rublů v předsíni na podlaze, jež ztratil Mít'a, a odevzdali je Trifonu Borisoviči, a ten jim za to dal rubl.

— Nu tak, vrátil jste tehdy těch sto rublů panu Karamazovi nebo ne?

Trifon Borisovič, ať dělal co dělá!, přece při výslechu mužiků se doznal k nalezené storublové bankovce, dodal jen, že I ji vrátil onoho dne Dmitriji Fjodoroviči a dal do rukou »všechno čestně, ale ten byl v oné době vůbec opilý, tak si bezpochyby na to nemůže vzpomenout«. Avšak poněvadž přesto před příchodem svědků mužiků popíral nález sta rublů, tu ovšem jeho výpověď o vrácení peněz opilému Mít'ovi se přirozeně zdála velmi pochybnou. A tak jeden z nejnebezpečnějších svědků, uváděných státním zástupcem, odešel opět s nepořízenou a se silně pošramocenou reputací.

Totéž se stalo s Poláky: ti se objevili hrdě a povýšeně. Hlasitě dosvědčili, že za prvé oba »sloužili koruně«, a že pan »Mít'a« jim

nabízel tři tisíce, aby koupil jejich čest, a že sami viděli velké peníze v jeho rukou. Pan Mussjalovič pletl strašně mnoho polských slov do svých vět, a když viděl, že ho to jen povyšuje v očích předsedy a státního zástupce, nabyl již úplné odvahy a počal mluvit úplně polsky. Ale Feťukovič ho chytil již do sítě. Ať se kroutil jakkoliv, Trifon Borisovič, který byl opět předvolán, musil vypovědět, že jeho svazek karet byl zastrčen panem Wrublewským, a že pan Mussjalovič, když rozdával bank, postrčil karty. To také potvrdil Kalganov, když vypovídal, a oba pánové se vzdálili s ostudou, dokonce za smíchu publika.

A pak se totéž stalo téměř se všemi nejnebezpečnějšími svědky. Každého z nich dovedl Feťukovič mravně odpravit a propustit s ostudou. Milovníci tohoto sportu a právníci měli z toho radost, jenom nemohli pochopit, k čemu velikému a definitivnímu mohlo toto vše vést, neboť, opakují, všichni cítili nevyvratitelnost žaloby stále více a více rostoucí. Avšak podle Fefukovičova sebevědomí »velikého Maga« soudili, že jest klidný, a čekali: přece nepřišel z Petrohradu »takový člověk nadarmo«, a přece to není takový člověk, aby se vrátil s nepořízenou.

III. LÉKAŘSKÉ Dobrozdání A JEDNA LIBRA OŘECHŮ.

Lékařské dobrozdání také příliš nepomohlo obžalovanému. Ano, ani sám Feťukovič, jak se zdá, příliš na ně nespolehal, což se ukázalo později. Vlastně bylo vykonáno jedině na popud Kateřiny Ivanovny, která schválně pozvala znamenitého lékaře z Moskvy. Obhajoba ovšem nemohla ztratiti při tom nic, a v nejlepším případě mohla cosi vyhrát. Ostatně poněkud dopadla celá věc trochu komicky pro jistou různost názorů lékařů. Soudními znalci byli: onen znamenitý lékař, pak doktor Herzenstube a posléze *známý* lékař Varvinskij. Oba domácí lékaři figurovali také prostě jako svědci, vedení státním zástupcem.

Jako první byl vyslýchán v hodnosti soudního znalce doktor Herzenstube. Byl to sedmdesátiletý stařec, šedivý a plešatý, střední postavy, s pevnou konstrukcí. V našem městě si ho velmi vážili a cenili. Byl to lékař dobrosrdečný, skvělý člověk a zbožný, jakýsi evangelík nebo moravský bratr — dobře se již nepamatují. Žil u nás velmi dlouho a choval se neobyčejně důstojně. Byl dobrý a lidumilný. Léčil chudé nemocné a sedláky zadarmo, sám chodil do jejich komůrek a jizeb a dával jim peníze na léky, ale při tom byl tvrdohlavý jako mezek. Vytlačití mu z hlavy nějakou myšlenku, která mu tam uvázla, bylo nemožné. Ostatně již všichni ve městě věděli, že cizí znamenitý lékař za několik dní svého pobytu v našem městě dovolil si několik velice urážlivých výroků o znalostech doktora Herzenstuba.

Věc se měla tak, že ačkoliv moskevský lékař bral za návštěvy nejméně dvacet pět liber, přece někteří lidé v našem 'městě se zaradovali z jeho příjezdu, nelitovali peněz a běželi k němu pro radu. Všechny tyto nemocné léčil ovšem před jeho příjezdem doktor Herzenstube a tak tedy proslulý lékař neobyčejně ostře zkritisoval všude jeho léčení. Posléze dokonce, když přišel k nemocnému, se přímo ptal:

— Nu, už vás měl v práci Herzenstube? Cheche! — Doktor Herzenstube se ovšem o tom dozvěděl.

A tak tedy všichni tři lékaři se objevili po sobě u výsledku. Doktor Herzenstube přímo prohlásil, že nenormálnost rozumových schopností odsouzeného se jeví sama sebou. Potom, vysvětliv své názory, které zde vynechávám, dodal, že tato nenormalita se jeví hlavně nejen v dřívějších mnohých skutcích obžalovaného, nýbrž i nyní, dokonce v tomto okamžiku, dokonce v této minutě, a když ho požádali, aby vysvětlil, v čem se jeví nyní, v této minutě, tu stařec doktor se vší upřímností své prostoty poukázal na to, že obžalovaný, vešed do síně »byl nějakého neobyčejného a podivného, soudě podle okolností, vzezření, kráčel kupředu jako voják, díval se přímo před sebe upřeně, kdežto naproti tomu bylo by lépe se dívat nalevo, kde v obecnstvu sedí dámy, neboť byl velkým milovníkem překrásného pohlaví, a měl by velmi mnoho myslet na to, co nyní o něm řeknou dámy,« — dodal stařeček svým zvláštním jazykem.

Je třeba poznamenati, že mluvil rusky mnoho a ochotně, ale poněvadž každá jeho věta vypadla na německý způsob, což ho ostatně nikdy nezlobilo, poněvadž po celý svůj život měl onu slabost, že svůj ruský jazyk pokládal za vzorný, dokonce za lepší, než jak mluví sami Rusové; rád užíval řeči ruských přísloví a pořekadel, tvrdě při každé příležitosti, že ruská přísloví jsou nejlepší a nejprůběžnější ze všech přísloví na celém světě. Ještě to poznamenám, že za své řeči — snad z jakési roztržitosti — zapomínal často praobyčejná slova, která dobře „znal, ale která mu náhle vyklouzla z paměti. Ostatně totéž se mu stávalo, když mluvil německy, při čemž vždy mával rukou před tváří, jako by chtěl chytiti ztracená slova, a nikdo ho nemohl donutit, aby pokračoval v započaté řeči dříve, než našel ztracené slovo.

Jeho poznámka, že obžalovaný, když vešel, měl se podívat na dámy, vyvolala usměvavý šepot u obecnstva. Našeho stařečka milovaly u nás všechny dámy, věděly také, že byl svobodný po celý svůj život, že je to člověk zbožný a ctnostný, že se na ženy díval jako na vyšší a ideální bytosti. A proto jeho neočekávaná poznámka se zdála všem hrozně podivnou. Moskevský doktor, jenž byl vyslechnut, když na něho přišla řada, ostře a důrazně potvrdil, že pokládá rozumový stav obžalovaného za nenormální »dokonce ve vyšší míře«. Mnoho a rozumně mluvil o »afektu «a o »manii« a činil vývody, že podle shromážděných údajů obžalovaný před svým zatčením několik dní byl nesporně v chorobném afektu, a že spáchal-

li zločin, tu i kdyby se k němu přiznal, že spáchal jej proti své vůli, poněvadž se mu nedostávalo sil bojovati s mravně chorobným popudem, který ho ovládl. Avšak kromě afektu shledal doktor i mánii, což — podle jeho slov — předpovídalo do budoucna již přímou cestu k úplnému šílenství. (Nb. Vykládám to svými slovy, doktor se vyjadřoval velmi učeným a speciálním jazykem.)

— Všechny jeho činy jsou v rozporu se zdravým smyslem a logikou, — pokračoval. — Nemluvím ani o tom, co jsem neviděl, to jest o zločinu a o vší této katastrofě, ale i předevířem při rozhovoru se mnou měl neobyčejně nehybný pohled, neočekávaně se smál, když toho nebylo vůbec třeba, nepochopitelně je stále podrážděný, pronášel podivná slova: »Dernard, etika« a jiná, kterých nebylo třeba.

Avšak doktor zvláště shledával mánii v tom, že obžalovaný nemůže dokonce ani mluvit o oněch třech tisících rublů, o kterých myslí, že byl okraden, bez jakéhosi neobyčejného podráždění, když naproti tomu o všech neúspěších a urážkách mluví a vzpomíná si dosti lehce.

— Posléze, podle různých zpráv, obžalovaný již dříve právě tak, když kdykoliv přišla řeč na ony tři tisíce, upadal téměř v jakousi zběsilost a přece se o něm tvrdí, že je to člověk nezištný a nehrabivý. Pokud běží o mínění mého učeného kolegy, — dodal moskevský lékař, konče svou řeč, — že obžalovaný, vešed do síně, se měl dívat na dámy, a nikoli před sebe, řeknu jen to, že takový závěr —

nemluvě ani o jeho komice — je dokonale chybný, neboť ačkoliv plně souhlasím, že obžalovaný, když vešel do síně, ve které se řeší jeho osud, se neměl tak nehybně dívat před sebe a že se to skutečně může pokládat za příznak jeho nenormálního duševního stavu v tomto okamžiku, přece naproti tomu tvrdím, že se neměl dívat nalevo na dámy, nýbrž naopak přímo napravo a hledat očima svého obhájce, v jehož pomoc měl doufat a na jehož obhajobě závisí nyní celý jeho osud.

Své mínění vyjádřil doktor rozhodně a důrazně. Avšak zvláštní komika růzností názorů obou učených soudních znalců byla ještě zvýšena neočekávaným vývodem lékaře Varvinského, který byl vyslechnut naposled. Podle jeho mínění je obžalovaný jak nyní, tak i dříve v úplně normálním stavu, a ačkoliv skutečně byl před svým zatčením v nervosním a v neobyčejném vzrušeném stavu, mohlo to nastati z mnohých úplně zřejmých příčin: ze žárlivosti, hněvu, stále opilosti a j. Avšak tento nervosní stav nemohl obsahovati žádný zvláštní »afekt«, o kterém se právě mluvilo. Pokud běží o to, měl-li se obžalovaný dívati nalevo nebo napravo, když vešel do síně, tu »podle jeho skromného mínění« obžalovaný, vešel do sálu, se měl právě dívat přímo před sebe, jak se také díval, neboť přímo před ním seděli předseda a členové soudu, na kterých závisí nyní celý jeho osud, »takže, dívaje se přímo před sebe, právě tím dokázal svůj úplně normální stav v daném okamžiku« — poněkud vášnivě skončil mladý lékař svou »skromnou« výpověď.

— Výborně, lékaři! — zvolal Mít'a se svého místa, — právě tak to je!

Mít'u ovšem přerušili, ale mínění mladého lékaře mělo nejrozhodnější vliv jak na soud, tak i na obecnost, neboť jak se ukázalo potom, všichni s tím souhlasili. Ostatně doktor Herzenstube, vyslechnutý také jako svědek, úplně neočekávaně náhle vykonal službu ve prospěch Míti. Jakožto starý obyvatel města, který zná odedávna rodinu Karamazových, sdělil několik zpráv, které velmi zajímaly »obžalobu«, když náhle, jako by si cosi uvědomil, dodal:

— Avšak přesto ubohý mladý muž byl by si mohl zasloužiti lepšího osudu, neboť byl dobrého srdce i v dětství, i po svém dětství, neboť o tom vím. Avšak ruské přísloví praví: »Má-li někdo jeden rozum, je to dobře, ale když k němu přijde na návštěvu ještě jeden rozumný člověk, tu bude ještě lépe, neboť tehdy budou dva rozumy a nikoli jen jeden«...

— Jeden rozum je dobře a dva — lépe, — s netrpělivostí opravil stařečka státní zástupce, který již dávno znal jeho zvyk mluvit pomalu, rozvláčně, aniž se dal zmásti dojmem, který činí, a tím, že nutí své posluchače, aby na něho čekali, nýbrž naopak ještě více si cenil svou tuhou, bramborovou a vždy radostně sebevědomou německou duchaplnost. Vždyť stařeček si rád zažertoval.

— Ach ano, říkám totéž, — tvrdošíjně naléhal, — jeden rozum je dobře a dva daleko lépe. Avšak k němu nepřišel nikdo jiný s rozumem a on svůj pustil... Jak se to řekne, kam jej pustil? To slovo

— kam pustil svůj rozum, jsem zapomněl, — pokračoval, mávaje rukou před svýma očima — ach, ano, spazieren.

— Na procházku?

— Ano, na procházku, vždyť to říkám, vždyť to říkám. Tak tedy jeho rozum šel na procházku a přišel na takové hluboké místo, ve kterém se ztratil. Ale naproti tomu byl to ušlechtilý a citlivý jinoch, velice dobře se na něho pamatuji, když byl takovým hošíkem, kterého otec odstrčil do zadního dvora, kde běhal po zemi bez botiček, s kalhotkami o jednom knoflíku...

Jakási procítěná, srdečná nota ozvala se náhle v hlase čestného stařečka. Feťukovič ihned sebou trhl, a jako by cosi tušil, ihned použil tuto příležitost.

— Ó, ano. Byl jsem tehdy ještě mladým mužem... Bylo mi... nu ano, bylo mi tehdy teprve pětadvacet let, právě jsem sem přijel. A bylo mi tehdy hošíčka líto, tázal jsem se sebe: »Proč bych mu nemohl koupit jednu libru... nu, ano libru čeho? Zapomněl jsem, jak se to jmenuje... libru toho, co mají děti velice rády, jak se to jmenuje — nu, jak se to jmenuje... — zamával opět doktor rukama, — roste to na stromech, trhá se to a dává dětem...

— Jablka?

— Ó ne! Libru, libru, jablka se prodávají po desíti a no na libry... ne, je jich mnoho a jsou takové malé, dává se do úst a kra...

— Ořechy?

— Nu, ano, ořechy, vždyť to říkám, — řekl doktor úplně klidným hlasem, jako by vůbec ono slovo nehledal. — Přinesl jsem mu jednu libru ořechů, neboť hochovi nikdo jakživ nepřinesl libru ořechů, a já jsem zvedl svůj prst a řekl jsem mu: •Hochu! Gott der Vater« — on se zasmál a říká: »Gott der Vater.« — »Gott der Sohn«. Ještě jednou se zasmál a brebtá: »Gott der Sohn«. — »Gott der Heilige Geist«. Pak se ještě jednou zasmál a říká, jak může: »Gott der Heilige Geist.« A já jsem odešel. Na třetí den jdu tudy a on křičí na mne sám: »Strejčku, Gott der Vater, Gott der Sohn«, a jenom zapomněl Gotte der Heilige Geist, a já jsem mu to připomněl, a bylo mi ho opět velice líto. Avšak odvezli ho a já jsem ho již neuviděl. A tak tedy uplynulo třiadvacet let a já sedím jednou ráno ve svém kabinetu, již se šedivou hlavou, a náhle vchází mladý muž v květu let, kterého za nic na světě nemohu poznat, ale zvedl palec, směje se, říká: »Gott der Vater, Gott der Sohn und Gott der Heilige Geist. Právě jsem přijel a přišel jsem vám poděkovat za libru ořechů, neboť mi nikdo nikdy tenkrát nekoupil libru ořechů, a jen vy jediný jste mi koupil libru ořechů.« A tehdy jsem si vzpomněl na své šťastné mládí a na ubohého hochu na dvoře bez botiček, sevřelo se mi srdce a já jsem řekl: »Ty jsi vděčný mladý muž, neboť po celý život sis pamatoval tuto libru ořechů, kterou jsem ti přinesl za tvého dětství.« A objal jsem ho a děkoval mu a zaplakal jsem. On se smál, ale také plakal, neboť Rus se dosti často směje tam, kde je třeba plakat, ale on také

plakal, a já jsem to viděl. A nyní, běda!... — I nyní pláču, i nyní pláču, člověče boží, — zvolal náhle. Mít'a se svého místa.

Ať tomu bylo jakkoli, tato anekdota učinila na obecenstvo jakýsi příznivý dojem. Avšak hlavní efekt ve prospěch Míti učinila výpověď Kateřiny Ivanovny, o které budu nyní vypravovati. Ostatně vůbec, když počali mluvíti svědci á décharge, to jest svědci, uvádění obhajobou, tu osud jako by se náhle usmál na Mít'u, a což je ze všeho nejpozoruhodnější — neočekávala to dokonce ani obhajoba. Avšak ještě před Kateřinou Ivanovnou byl vyslechnut Aljoša, který si náhle připomněl jeden fakt, který se téměř podobal rozhodujícímu svědectví proti jistému, velmi důležitému bodu obžaloby.

IV. ŠTĚSTÍ SE USMÍVÁ NA MÍŤU.

Stalo se to neočekávaně, dokonce téměř i pro Aljošu. Byl vyslechnut bez přísahy, a pamatuji se, že se k němu chovali již od prvních slov výslechu neobyčejně měkce a sympaticky. Bylo zřejmé, že ho provázela dobrá pověst. Aljoša vypovídal skromně a zdrženlivě, ale v jeho výpovědi se jevila vřelá sympatie s nešťastným bratrem. Při odpovědi na jednu otázku vyličil povahu bratra jako člověka, možná rozervaného a zmítaného vášněmi, ale zároveň i šlechetného, hrdého a velkomyslného, ochotného dokonce k oběti, kdyby to bylo od něho žádáno.

Doznával ostatně, že jeho bratr byl za posledních dnů pro vášeň ke Grušeňce a pro soupeřství se svým otcem v neudržitelném stavu. Avšak odmítl s rozhořčením i předpoklad, že bratr mohl vraždit pro loupež, ačkoli doznával, že tyto tři tisíce se změnily v hlavě Mít'ově v jakousi téměř mánii, že je pokládal za vlastní majetek, o který ho ošidil otec, za své dědictví, a že — ačkoli byl úplně nezištný —, nemohl dokonce ani mluvit o těchto třech tisících bez zuřivosti a vzteku. O soupeřství dvou »osob«, jak se vyjadřoval státní zástupce, to jest Grušeňky a Káti, odpovídal vyhýbavě a dokonce na jednu nebo na dvě otázky nechtěl vůbec odpovědět... — Říkal vám alespoň váš bratr, že je odhodlán zabít svého otce? — zeptal se ho státní zástupce. — Nemusíte odpovídat, nebudete-li si toho přát, — dodal.

— Přímo mi to neříkal, — odpověděl Aljoša.

— Jak tedy? Nepřímo?

— Říkal mi jednou o své osobní nenávisti k otci a že se bojí, že... v krajním okamžiku... v okamžiku otupení... že by ho možná i zabil.

— A když jste to slyšel, tak jste tomu věřil?

— Obávám se, že musím říci, že jsem tomu věřil. Avšak byl jsem vždy přesvědčen, že jakýsi vyšší cit ho vždy zachrání v osudném okamžiku, jako že ho zachránil, protože nezabil mého otce, — prohlásil pevně Aljoša hlasitě na celou síň. Státní zástupce sebou trhl, jako vojenský kůň, když uslyší troubení signálu.

— Buďte ubezpečen, že úplně věřím úplné upřímnosti vašeho přesvědčení, a nikterak je nepodmiňuji a neztotožňuji s láskou k vašemu nešťastnému bratru. Váš zvláštní názor na celou tuto tragickou epizodu, která se stala ve vaší rodině, je nám znám z předběžného vyšetřování. Nechci vám tajiti, že je ve vysoké míře zvláštní a že je v rozporu se všemi ostatními výpověďmi, jež získalo státní zastupitelství. A proto pokládám za nutné zeptali se vás již důrazně: Jaká právě fakta jsou základem vaší myšlenky, která přesvědčila vás definitivně o nevině vašeho bratra, a naopak o vině jiné osoby, na kterou jste poukázal přímo již při předběžném vyšetřování?

— Při předběžném vyšetřování jsem odpovídal jen na otázky, — tiše a klidně řekl Aljoša, — a neobviňoval jsem přímo Smerďakova.

— A přece jste na něho poukázal?

— Poukázal jsem na něho podle slov bratra Dmitrije. Slyšel jsem ještě před výslechem o tom, co se stalo při jeho zatčení, a jak sám ukázal tehdy na Smerďakova. Věřím úplně, že bratr je nevinný. A není-li on vrahem, pak...

— Pak je vrahem Smerďakov? Proč právě Smerďakov? A proč jste se právě tak definitivně přesvědčil o nevině svého bratra?

— Musil jsem uvěřit bratrovi. Víím, že přede mnou nebude lhát. Viděl jsem z jeho tváře, že nelže.

— Jen z jeho tváře? To jsou všechny vaše důkazy?

— Více důkazů nemám.

— A vaše víra ve vinu Smerďakova se rovněž nezakládá na jiném sebemenším důkazu, než na slovech vašeho bratra a výrazu jeho tváře?

— Ano, nemám jiných důkazů.

Tím státní zástupce ukončil své dotazy. Odpovědi Aljošovy působily na obecnost dojmem, který neobyčejně je rozčaroval. O Smerďakovovi mluvilo se u nás už před procesem, někdo něco slyšel, někdo na něco také ukazoval, mluvilo se o Aljošovi, že sehnal nějaké neobyčejné důkazy ve prospěch bratrův a proti lokajovi, a hle, — nic se nestalo, žádné důkazy neměl, jenom nějaká mravní přesvědčení, která byla tak přirozená, vždyť byl vlastním bratrem obžalovaného.

Avšak počal se vyptávat také Feťukovič. Na jeho otázku, kdy obžalovaný Aljošovi říkal o své nenávisti k otci, a o tom, že by ho

mohl zabít, a slyšel-li něco takového od Dmitrije na příklad při posledním setkání před procesem, Aljoša, když *vypovídal*, náhle sebou trhl, jako by si něco až teď připomněl a něčemu porozuměl.

— Vzpomínám si teď na jednu okolnost, na kterou bych byl úplně zapomněl, byla mi tenkrát velmi nejasná, ale nyní __

A Aljoša s nadšením — bylo zřejmé, že na tyto myšlenky připadl nenadále, právě teď, — vzpomínal, jak při posledním setkání s Mít'ou večer u stromu, cestou do kláštera, Mít'a se bil do prsou, »do horní části prsou,« a několikrát opakoval, že má prostředek, jak obnoviti svou čest, že tento prostředek je zde, tuhle, na jeho prsou...

— Tenkrát jsem si myslel, že když se bil do prsou, mluvil o svém srdci, — pokračoval Aljoša, — že mluvil o tom, že ve svém srdci by mohl najít sílu, aby se dostal z nějaké hrozný hanby, která mu hrozila, a o níž se ani mně neodvážil přiznat. Přiznávám se, že jsem si tenkrát pomyslel, že mluví o otci, a že se zachvívá jakoby hanbou při myšlence, že půjde k otci a dopustí se na něm nějakého násilí, ale zatím ukazoval tenkrát na cosi na svých prsou, takže, jak se pamatuji, hned potom mi napadlo, že srdce neleží v oné části prsou, nýbrž níže, kdežto on se bil do prsou daleko výše, zde, hned pod krkem, a stále ukazoval na ono místo. Můj nápad se mi tenkrát zdál hloupý a snad přece tenkrát Mít'a ukazoval právě na onen váček, ve kterém bylo zašito onoho půldruhého tisíce.

— Správně, — vykřikl pojednou Mít'a. — Je to tak, Aljošo, je to tak, tenkrát jsem se bil pěsti právě do těch peněz!

Fet'ukovič chvatně k němu přiskočil a domlouval mu, aby se uklidnil, ale současně se přímo zakousl do Aljoši. Aljoša, nadšený svou vzpomínkou, vřele vyprávěl svůj dohad, že tato hanba beze vší pochyby tkvěla právě v tom, že Mít'a měl na krku tisíc pět set rublů, které mohl vrátit Kateřině Ivanovně, jako polovinu svého dluhu, ale přece se rozhodl, že jí onu polovinu nevrátí, a že jí užije na cosi jiného, totiž na únos Grušeňky, kdyby svolila...

— Je to tak, je to právě tak, — vykřikoval Aljoša s náhlým nadšením, — bratr mi rovnou tenkrát říká!, že by mohl ihned sejmout se sebe polovinu hanby (několikrát řekl polovinu), ale že byl tak nešťasten slabostí své povahy, že to neudělá... věděl předem, že to nemůže udělat, a že k tomu nemá síl!

— A pamatujete se jasně a určitě, že se bil právě do té části prsou, — žádostivě se vyptával Fet'ukovič.

— Jasně a určitě, protože mi tenkrát napadlo, proč se bije tak vysoko, když přece je srdce níže, ale tenkrát se mi ta myšlenka zdála hloupou... pamatuji se, že se mi zdála hloupou... to mi tak napadlo. Právě proto jsem si teď na to vzpomněl. Jak jsem to mohl tak zapomenout! To určitě ukazoval právě na onen váček na krku, že má prostředky, ale že toho pŭldruhého tisíce neodevzdá! A když byl v Mokrému zatčen, křičel, — vím to, bylo mi to řečeno, — že pokládá za nejhanebnější čin celého svého života, že ačkoliv měl možnost vrátit polovičku (právě polovičku) dluhu Kateřině Ivanovně, a tak přestati být zlodějem, že se přece rozhodl polovičku nevrátit, a raději

chtěl zůstat v jejích očích zlodějem, než aby se rozloučil s penězi! Ale jak se trápil, jak se trápil tím dluhem! — zakončil s výkřikem Aljoša.

Přirozeně se do věci vložil i státní zástupce. Požádal Aljošu, aby znovu popsal, jak to všechno bylo a několikrát se důrazně ptal, zda opravdu obžalovaný, když se bil do prsou, na něco ukazoval.

— Snad se prostě bil pěstí do prsou?

— Ale vůbec ne pěstí! — vykřikl Aljoša, — nýbrž právě ukazoval prsty, a ukazoval sem, velmi vysoko... ale jak jsem to mohl až do této chvíle tak zapomenout!

Předseda obrátil se k Mít'ovi s otázkou, co může podotknouti k tomuto svědectví. Mít'a potvrdil, že opravdu všechno bylo právě tak, že opravdu ukazoval na půldruhého tisíce, který měl na prsou, hned pod krkem, a že přirozeně to byla ona hanba, — »hanba, již se nezříkám, nejhanebnější čin celého mého života!« jak vykřikl Mít'a.

— Mohl jsem je vrátit, ale nevrátil jsem je. Zachtělo se mi raději zůstat v jejích očích zlodějem, nevrátil jsem peníze, ale největší hanba byla v tom, že jsem předem věděl, že je nevrátím! Máš pravdu, Aljošo! Děkuji ti, Aljošo!

Tak se skončil výslech Aljoši. Důležitá a charakteristická byla právě ta okolnost, že se našel aspoň jeden fakt, aspoň jediný, byť drobný důkaz, vlastně jenom narážka na důkaz, která však přece alespoň trošičku svědčila o tom, že skutečně existoval onen váček, že v něm bylo půldruhého tisíce, a že obžalovaný v předběžném

vyšetřování nelhal, když v Mokrému prohlásil, že onoho půldruhého tisíce bylo jeho. Aljoša byl šťasten, a všecek se zarděl, když odcházel na místo, jež mu bylo vykázáno. Dlouho ještě si opakoval pro sebe: »Jak jsem na to mohl zapomenout? Jak jsem to mohl zapomenout? Že mi to tak náhle až teď napadlo!«

Začal se výslech Kateřiny Ivanovny. Sotva se objevila, obecnstva se zmocnilo cosi neobyčejného. Dámy honem vytahovaly lorgnety a i kukátka, mužové se zavrtěli, někteří dokonce vstali, aby lépe viděli. Všichni později potvrzovali, že Mít'a pojednou zbledl jak plátno, jakmile vstoupila. Byla oblečena v černých šatech. Skromě a téměř plaše se přiblížila k vykázanému jí místu. Nebylo možno rozeznati v jejím obličejí, byla-li rozčilená, ale v jejím temném a mračném pohledu svítila odhodlanost.

Je třeba poznamenati, potom to mnozí tvrdili, že byla v oné chvíli ku podivu krásná. Začala mluvití tiše, ale při tom tak jasně, že jí celý sál slyšel. Vyjadřovala se neobyčejně klidně, nebo alespoň se snažila býti klidnou. Předseda začal své otázky opatrně, neobyčejně zdvořile, jako by se bál dotknouti se »některých strun,« a jako by měl úctu k velikému neštěstí. Ale Kateřina Ivanovna sama už při prvních slovech pevně prohlásila na jednu z předložených otázek, že byla zasnoubenou nevěstou obžalovaného »do těch dob, dokud mne sám nenechala... — jak tiše dodala.

Když se jí zeptali na tři tisíce, které svěřila Mít'ovi, aby je odeslal poštou jejím příbuzným, řekla pevně:

— Nedala jsem mu je přímo proto, aby je poslal poštou: tušila jsem tenkrát, že velmi potřebuje peníze... právě tenkrát... Dala jsem mu ony tři tisíce, s podmínkou, aby je odeslal, chce-li, během měsíce. Zbytečně se potom tak trápil pro tento dluh...

Neříkání zde všechny otázky a přesně všechny její odpovědi, nýbrž shrnu jenom podstatný smysl její výpovědi:

— Byla jsem pevně přesvědčena, že se mu podaří někdy odeslat ony tři tisíce, jakmile je dostane od otce, — pokračovala, odpovídajíc na otázky, — byla jsem vždy přesvědčena o jeho nezištnosti a o jeho poctivosti... vysoké poctivosti... v peněžních věcech. Byl pevně přesvědčen, že dostane od otce tři tisíce rublů a několikrát mi o tom říkal. Věděla jsem, že má s otcem rozepře a byla jsem vždy až dosud přesvědčena, že mu bylo otcem ukřivděno. Nepamatují se na žádné vyhrůžky, jež by snad byl činil otcí. Alespoň v mé přítomnosti nevyslovoval žádné vyhrůžky, nic takového neříkal. Kdyby byl tenkrát ke mně přišel, byla bych ihned zapudila jeho obavy, které si činil pro ony nešťastné tři tisíce, jež mi byl dlužen, ale již ke mně nepřišel... a já... jsem byla v takové situaci... že jsem h i nemohla k sobě zvat... Ostatně neměla jsem práva vůbec po něm požadovati onen dluh, — dodala pojednou a v jejím hlasu zaznělo cosi rozhodného, — sama jsem kdysi dostala od něho půjčku ještě větší, než tři tisíce, a přijala jsem ji, ačkoliv jsem ani tušit nemohla, že budu někdy s to, abych ji zaplatila... V tónu jejího hlasu ozvala se

jakási výzva. Právě v onom okamžiku došlo na Feťukoviče, aby se ptal.

— To se nepříhodilo už zde, nýbrž ještě na začátku vaší známosti?
— opatrně prohodil Feťukovič, který ihned předvídal cosi příznivého. (Mimochodem podotknu, že ačkoliv byl pozván z Petrohradu z části i samou Kateřinou Ivanovnou, přece nic nevěděl o epizodě s pěti tisíci, které jí Mít'a kdysi dal, a o tehdejší »pokloně až k zemi«. Neřekla mu to, a zatajila to! A to bylo podivuhodné. Je možno určitě předpokládat, že opravdu až do posledního okamžiku nevěděla, bude-li o oné epizodě vyprávět soudu, a že čekala na nějaké vnuknutí.).Ne, nikdy nezapomenu na onu chvíli! Začala vyprávět, vyprávěla všechno, celou onu příhodu, jak j^á Mít'a svěřil Aljošovi, vyprávěla i o »pokloně k zemi«, o příčinách, o svém otci, o své návštěvě u Mít'i, ale ani slovem, ani jedinou narážkou se nezmínila, že Mít'a prostřednictvím její sestry sám navrhl, aby »poslali k němu pro peníze Kateřinu Ivanovnu. Tuto věc velkodušně zatajila a nestyděla se veřejně prohlásit, že tenkrát sama přiběhla k mladému důstojníkovi ze své vlastní vůle, doufajíc v cosi... jen aby u něho vyprosila peníze.

Bylo to cosi otrásajícího. Ledovatěl jsem při tom a třásl jsem se, sál umkl, dychtivě poslouchaje každé slovo. Bylo to cosi bezpříkladného, neboť právě od takové panovačné a pohrdavě hrdé dívky, jako byla ona, bylo skoro nemožné očekávat takové ušlechtilé a otevřené doznání, takovou obět', takové sebeponížení. A proč, pro

koho to učinila, aby zachránila toho, kdo jí byl nevěrný, a kdo jí ublížil, aby posloužila alespoň něčím, alespoň maličností k jeho záchraně, aby vzbudila dobrý dojem v jeho prospěch! A skutečně obraz důstojníka, který odevzdával svých posledních pět tisíc rublů, — všechno, co mu zůstalo do života, — a který se uctivě uklonil před nevinnou dívčinou, vypadal velmi sympaticky a půvabně, nicméně... sevřelo se mi bolestně srdce! Pocítil jsem, že z toho mohou býti pomluvy, a byly také potom z toho! Se zlomyslným úsměskem vyprávělo si potom celé město, že vyprávění bezpochyby nebylo dosti přesné tam, kde se mluvilo, že důstojník propustil slečnu jenom s uctivou poklonou. Naráželo se při tom na to, že zde bylo cosi vynecháno. »A i kdyby nebylo vynecháno nic, i kdyby to bylo všechno pravda,« — říkaly tenkrát i naše nejctihodnější dámy, »ani pak není ještě jisté, je-li slušné, aby tak jednala dívka, byť chtěla zachránit svého otce«.

Což je možno, aby Kateřina Ivanovna, tak chytrá, tak chorobně instinktivní, nebyla předem tušila, že vzniknou takové řeči? Určitě to tušila a přece se rozhodla říci všechno! Přirozené všechny ty špinavé pochybnosti o pravdivosti jejího příběhu začaly se až později, ale v prvním okamžiku byli všichni hluboce dojatí. Členové soudu vyslechli Kateřinu Ivanovnu s uctivým mlčením, ba možno říci, se stydlivým mlčením. Státní zástupce si nedovolil ani jedině další otázky na toto téma. Feťukovič se jí hluboce uklonil. Och, byl už si téměř jist svým vítězstvím. Získal tím mnoho: člověk, který ve

šlechetném popudu daruje svých posledních pět tisíc, a potom týž člověk, který zabil svého otce v noci, s úmyslem, aby ho oloupil o tři tisíce — to bylo něco, co se nedalo srovnati. Alespoň Fet'ukovič mohl nyní popřítí loupež. Celá věc pojednou se dostala do jakéhosi nového světla. Così sympatického se ozvalo v Mít'ův prospěch.

A on sám... vyprávělo se o něm, že jednou nebo dvakrát při výpovědi Kateřiny Ivanovny chtěl vyskočiti, potom upadl opět na lavici a oběma rukama si zakryl tvář. Ale když skončila, pojednou rozprostřel k ní ruce a zvolal vzlykajícím hlasem:

— Kát'o, proč jsi mne zahubila!

A rozeštkal se hlasitě, takže to bylo slyšet v celém sálu. Ostatně se okamžitě opanoval a opět vykřikl:

— Ted' jsem odsouzen!

A potom, jako by byl zkameněl na místě, stiskl zuby a ruce křečovitě sevřel křížem na prsou. Kateřina Ivanovna zůstala v sále a usedla na vykázanou židli. Byla bledá a seděla se sklopenýma očima. Ti, kdož jí byli na blízku, vyprávěli, že se dlouho třásla po celém těle, jako v zimnici.

K výsledku předstoupila Grušeňka. Blížím se k oné katastrofě, která se nenadále udala, a snad skutečně Mít'ů zahubila. Neboť jsem přesvědčen a všichni ostatní rovněž, všichni právníci to také potom říkali, že kdyby nebylo oné epizody, byl by dostal zločinec aspoň jen mírný trest. Ale hned k tomu přijdeme. Nejprve aspoň jen několik slov o Grušeňce.

Vstoupila do soudní síně oblečena do černých šatů, se svou krásnou černou šálou na ramenou. Tiše, svým neslyšným krokem, trochu se kolébajíc, jak chodívají někdy plné ženy, přidužila se k balustrádě, upřeně se dívajíc na předsedu, a neohlížejíc se napravo, ani nalevo. Podle mého názoru byla velmi hezká v oné chvíli, a vůbec nebyla bledá, jako potom tvrdily městské dámy. Tvrdily také, že měla jakýsi soustředěný a zlý výraz. Myslím jenom, že byla rozčilená a že těžce pociťovala opovržlivě zvědavé pohledy našeho obecnstva, toužícího po skandálu. Byl to hrdý charakter, který nesnesl opovržení, jeden z těch, které jakmile jenom mají poněkud podezření, že jimi někdo opovrhne, ihned se rozplamení hněvem a touhou po pomstě.

Současně však byla ostýchavá a vnitřně se styděla za tuto ostýchavost, takže není čemu se divit, že její řeč nebyla stejnorodá, — chvíli hněvivá, chvíli opovržlivá a úmyslně hrubá, chvíli zase v jejích slovech zazněla upřímná srdečná nota, odsuzující a obviňující sebe samu. Někdy mluvila tak, jako by padala do propasti, jako by si myslela: »Všechno je jedno, ať to dopadne jak chce, přece to řeknu«...

Pokud se týká známosti s Fjodorem Pavlovičem, podotkla ostře:

— To jsou všechno hlouposti, což za to mohu, že se do mne zamiloval? — A potom za minutu dodala: — jsem vinna vším, vysmívala jsem se tomu i onomu, dělala jsem si žerty ze starce i z

tohoto člověka, a přivedla jsem je konečně tam, kde teď jsou. K vůli mně se to všechno stalo.

Když se začalo mluvit o Samsonovovi, řekla:

— Co je komu do toho, — odsekla jakýmsi drze vyzývacím hlasem, — byl to můj dobrodinec, ujal se mne bosé, když mne rodiče vyhodili z domu.

Předseda jí připomněl, ostatně velice zdvořile, že nemusí zabíhat do vedlejších podrobností, že má odpovídat jen na otázky. Grušeňka se začervenala a oči se jí zaleskly.

Balíček s penězi neviděla, jenom slyšela od toho »lotra«, že Fjodor Pavlovič má jakýsi balíček s třemi tisíci.

— Ale to jsou hlouposti, smála jsem se, za nic bych nebyla k němu šla...

— O kom jste se to právě zmínila, jako o »lotru«? — zeptal se státní zástupce.

— Ale o tom lokajovi, o Smerďakovovi, který zavraždil svého pána, a včera se oběsil.

Přirozeně se jí ihned zeptali, jaké má důvody k tak rozhodnému obvinění, ale ukázalo se, že ani ona neměla podstatných důvodů.

— To mi řekl sám Dmitrij Fjodorovič, a jemu věřte. Jeho nepřítelkyně ho zahubila, to je to, ta je všeho příčinou, takové je to, — dodala Grušeňka, všechna se chvějíc nenávistí a zlostný tón ozval se v jejím hlasu.

Byla tážána, na koho zase naráží.

— Ale na tu slečnu, tady na Kateřinu Ivanovnu. Tenkrát mne pozvala k sobě, uctívala mne čokoládou, chtěla mne dostat. Je příliš nestydatá, to je to...

Ale tu ji předseda přísně zarazil a žádal, aby se mírnila ve svých výrazech. Avšak srdce žárlivé ženy už se rozhořelo a byla hotova vrhnouti se třeba do propasti...

— Při zatčení ve vesnici Mokré, — připomněl státní zástupce, — všichni viděli a slyšeli, jak jste vykřikla, když jste vyběhla z druhého pokoje: »Já jsem vším vinna, spolu půjdeme do vyhnanství!« Bezpochyby jste tedy byla i vy v onom okamžiku přesvědčena, že je otcovrahem?

— Nepamatuji se, co jsem tenkrát cítila, — odpověděla Grušeňka, — všichni tenkrát křičeli, že zavraždil otce, a tu jsem pocítila, že jsem vinna a že vraždil k vůli mně. Ale když řekl, že je nevinný, ihned jsem mu uvěřila, i nyní mu to věřím a vždy tomu budu věřit: není to člověk, který by lhal.

Došla řada na Fetukoviče, aby se ptal. Pamatuji se, že se mimo jiné ptal na Rakitina a na dvacet rublů odměny, které měl slíbeny, přivede-li k ní Aleksěje Fjodoroviče Karamazova, — A co je na tom tak divného, že ty peníze vzal, — zeptala se Grušeňka se zlým a pohrdavým úsměvem, — stále ke mně chodil ze mne tahat peníze, stávalo se, že ze mne vytahal měsíčně až třicet rublů, hlavně ovšem na darebáctví; na jídlo ři pití měl odjinud.

— Z jakého důvodu jste byla tak štedrá k panu Rakitinovi? —
vpadl jí do řeči Feťukovič, ačkoli se předseda už silně vrtěl.

— Ale vždyť je to můj bratranec, jeho matka a moje matka byly sestry. Ale on stále prosil, abych o tom nikomu neříkala, nesmírně se za mne styděl.

Tato nová zpráva neobyčejně všechny překvapila, nikdo o tom v celém městě dosud nevěděl, ani v klášteře o tom nevěděli, ani Mít'a. Vyprávělo se, že Rakitin zrudl na své židli hanbou do černá. Grušeňka, ještě než vstoupila do sálu, se nějak dozvěděla, že vypovídal proti Mít'ovi a proto se na něho tak rozezllila. Celá nedávná řeč pana Rakitina, všechna její ušlechtilost, všechny útoky na nevolnické právo, na nedostatek občanské organisace v Rusku, — všechno to bylo nyní ve všeobecném mínění již definitivně zmařeno a zničeno. Feťukovič byl spokojen: zase měl trošičku štěstí.

Ostatně Grušeňku nevyslýchali příliš dlouho, a přirozeně nemohla říci nic zvláště nového. Ale na obecnstvo způsobila velmi nepříjemný dojem. Sta pohrdavých pohledů se na ni upřelo, když skončila výpověď a sedla si dosti daleko od Kateřiny Ivanovny. Po celou dobu, dokud byla vyslýchána, Mít'a mlčel, jako zkamenělý, a oči upíral do země.

Objevil se svědek Ivan Fjodorovič.

V. NENADÁLÁ KATASTROFA.

Podotýkám, že byl vyvolán ještě před Aljošou. Ale soudní zřízenec tehdy oznámil председовi, že svědek nějak náhle ochuravěl, nebo dostal jakýsi záchvat a nemůže proto se objeviti ihned, ale že je ochoten vypovídat, jakmile se zotaví. Ale tenkrát ho nikdo neslyšel a obecenstvo se o tom dozvědělo až později. Jeho příchodu si v prvním okamžiku téměř lidé nevšimli: hlavní svědkové, zvláště dvě soupeřky, byly už vyslechnuty: zvědavost byla zatím ukojena. V obecenvu bylo možno pozorovati i únavu. Na programu byl výslech ještě několika svědků, kteří bezpochyby nemohli říci nic zvláštního vzhledem k tomu, co už bylo řečeno. A čas kvapil.

Ivan Fjodorovič přiblížil se k soudcům jaksi podivuhodně pomalu, na nikoho se nedíval, a hlavu měl svěšenu, jako by u něčem zachmuřeně přemýšlel. Oblečen byl bezvadně, ale jeho obličej působil, alespoň na mne, chorobným dojmem. V tomto obličejí bylo cosi umírajícího, cosi podobného obličejí člověka nad hrobem. Jeho oči byly kalné; pojednou je zvedl, a pomalu prohlédl sál. Aljoša pojednou vyskočil se svého místa a vykřikl: »Ach!« Pamatuji se na to, ale i toho si málo kdo všiml.

Předseda začal tím, že je svědkem nepřisežným, že může odpovídat, nebo mlčet, ale že přirozeně všechno, co vypoví, pjlisí odpovídat jeho svědomí a tak dále. Ivan Fjodorovič poslouchal a díval se na něho mdle; ale pojednou jeho obličej se zvolna rozšiřoval

v úsměv a sotva předseda, který se na něho s údivem díval, skončil, znenadání se dal do smíchu.

— A co více? — hlasitě se zeptal.

Všechno v sálu utichlo, lidé jaksi tušili příští věci. Předseda se znepokojil.

— Snad... ještě nejste úplně zdrav? — chtěl říci a hledal očima soudního zřízence.

— Nemějte obav, excellence, jsem dostatečně zdrav, a mohu vám vyprávět leccos zajímavého, — odpověděl pojednou úplně klidně a uctivě Ivan Fjodorovič.

— Máte tedy nějaké zvláštní sdělení? — pokračoval předseda stále ještě nedůvěřivě.

Ivan Fjodorovič sklopil oči, vyčkal několik vteřin, a když zvedl znovu hlavu, odpověděl zajímavě:

— Ne... nemám. Nemám nic zvláštního.

Začali mu dávat otázky. Odpovídal jaksi velmi neochotně, jaksi násilně krátce, dokonce s jakýmsi odporem, který stále více a více rostl, byť ostatně odpovídal věcně. Na mnohé otázky odpověděl, že neví. Také nic nevěděl o účtech otcových s Dmitrijem Fjodorovičem. Řekl, že ho to nezajímalo. O vyhrůžkách, že Dmitrij Fjodorovič zabije otce, slyšel od obžalovaného. O penězích v obálce slyšel od Smerďakova...

— Je to stále totéž, — pojednou přerušil výslech s unaveným vzhledem, — nic zvláštního nemohu soudu říci.

— Vidím, že nejste zdrav, a chápu vaše city... — začal větu předseda. Potom se obrátil ke stranám, k státnímu zástupci a obhájci, a vyzval je, aby kladli otázky, pokládají-li to za nutné, když tu Ivan Fjodorovič poprosil pojednou předsedu vysíleným hlasem:

— Propust'te mne, excellence, cítím, že jsem velmi churav. Jakmile to řekl, aniž vyčkal dovolení, pojednou se obrátil a chtěl odejít ze sálu. Ale když udělal asi čtyři kroky, zastavil se jako by si pojednou cosi rozmyslel, tiše se usmál a vrátil se opět na své dřívější místo.

— Excellence, já jsem jak ta selská holka... víte, jak to je: »když budu chtít, — skočím do toho, když budu chtít, neskočím«. Chodí za ní se sukní, aby si ji oblékla, aby ji mohli vézt k oddavkám, ale ona říká: »Budu-li chtít, — skočím si do ní, budu-li chtít, neskočím si do ní«. ... Je to nějak v naší povaze...

— Co tím chcete říci? — přísně se zeptal předseda.

— Ale tohle, — pojednou Ivan Fjodorovič vyňal balík peněz, — tady jsou peníze... tytéž, které ležely v této obálce (ukázal na stůl, kde ležela corpora delicti) a pro které byl otec zavražděn. Kam je mám položit? Pane pořadateli, dejte je, kam je třeba.

Soudní zřízenec vzal celý balíček a odevzdal jej předsedovi.

— Jakým způsobem se mohly ty peníze ocitnouti u vás... jsou-li to tytéž peníze? — s údivem se zeptal předseda.

— Dostal jsem je od Smerďakova, od vraha, včera... byl jsem u něho chvíli, než se oběsil. Otce zavraždil on a nikoliv bratr.

Zavraždil a já jsem ho navedl, aby ho zavraždil... Kdo by si nepřál otcovy smrti?...

— Nezbláznil jste se? — mimoděk řekl předseda. — Máte rozum?

— To je právě to, že mám rozum... ničemný rozum, jako vy, jako všechny ty... držky! — obrátil se pojednou k obecnstvu. — Zavraždili otce a přetvařují se, že se polekali, — zaskřípal zuby se vzteklým opovržením. — Přetvařují se jeden před druhým. Lháři! Všichni si přejí otcovy smrti! Jedna potvora sežere druhou... Kdyby nebylo otcovraždy, — všichni by se rozešli se zlostí... Divadlo! »Chléb a hry!« Ostatně i já jsem pěkný! Nemáte vodu, dejte mi, proboha, se napít! — pojednou se popadl za hlavu. — Soudní zřízenec ihned k němu přiskočil. Aljoša pojednou vyskočil a vykřikl:— Je nemocen, nevěřte mu, má delirium tremens! Kateřina Ivanovna vstala rychle a ztrnulá hrůzou vytřeštila oči na Ivana Fjodoroviče. Mít'a se zvedl a s jakýmsi divoce pokřiveným úsměvem dychtivě pozoroval a poslouchal bratra.

— Uklidněte se, nejsem šílený, jsem jenom vrah! — začal opět Ivan. — Od vraha nemůžete očekávat krasořečnický výkon... — pojednou dodal z nějakého důvodu a křivě se ušklíbl.

Státní zástupce ve zřejmých rozpacích se naklonil k předsedovi. Členové soudu si horlivě šeptali. Feťukovič úplně natáhl uši, jak se zaposlouchal. Sál utichl v očekávání. Předseda se pojednou jakoby vzpamatoval.

— Pane svědku, vaše slova jsou nepochopitelná a tady nemožná. Uklidněte se, můžete-li, a vypravujte... máte-li opravdu co říci. Čím můžete potvrdit toto přiznání... není-li toliko blouzněním?

— O to právě jde, že na to nemám svědky. Ten pes Smerďakov vám nepošle z onoho světa svědeckou výpověď... v obálce. Stále byste chtěli obálky, stačí jedna. Nemám svědky... až na jednoho, — zádušně se usmál.

— A kdo je váš svědek?

— S ocasem, excellence, ten nevyhoví vašim formám! Le diable n'existe point! Nevšímejte si ho, je to otrhaný malý čert, — dodal a pojednou se přestal smát a začal mluvit jaksi udavačně, — jistě tady někde je, snad právě pod tímhle stolem, kde jsou corpora delicti, kde by měl sedět, ne-li tam? Vidíte, poslechněte: řekl jsem mu: nechci mlčet, ale on začal mluvit o geologickém převratu... hlouposti! Nuže, osvobod'te vyvrhele, zazpíval hymnu, to proto, že je mu lehce! Na tom nezáleží, co opilá kanalie řve, jak »jel Vaňka do Pitěru«, ale za dvě vteřiny štěstí dal bych kvadrilion kvadrilionů. Neznáte mne! Och, jak je to všechno u vás hloupé, Nuže, zatkněte mne místo něj! Proč bych byl jinak přišel... Proč, proč je to všechno tak hloupé?...

A opět začal zvolna a jako by o něčem přemýšlel prohlížet sál. Všechno obecenstvo bylo nesmírně rozčilené. Aljoša se chtěl už k němu vrhnouti, ale v tom soudní zřízenec už popadl Ivana Fjodoroviče za ruku.

— Co to je? — vykřikl Ivan, zadíval se upřeně do obličej zřízencova, pojednou ho popadl za ramena a zuřivě jím mrštil o podlahu. Ale strážníci již přispěchali, popadli ho a tu zařval zuřivým výkřikem. A po celou dobu, co ho odnášeli, křičel, a řval cosi nesrozumitelného.

Nastal chaos. Nemohu všechno po pořádku popsat, byl jsem sám příliš rozčilen, a nemohl jsem dobře dávat pozor. Víím jenom, že když se všechno uklidnilo, a všichni pochopili, oč jde, dostal soudní zřízenec nos, ačkoliv zcela důvodně vyložil předsednictvu, že svědek byl celou dobu zdrav, že ho viděl lékař, když před hodinou mu pojednou bylo lehce nevolno, ale že než vstoupil do soudní síně, už zase mluvil souvisle, takže nebylo možno tušit, co se stane. Že naopak naléhal a chtěl určitě svědčit.

Ale než se všichni upokojili a přišli k sobě, hned za touto scénou následovala druhá. Kateřina Ivanovna dostala hysterický záchvat. Dala se do pláče s hlasitým nářkem, ale nechtěla odejít, trhala se z rukou, prosila, aby ji neodváděli a pojednou vykřikla na předsedu:

— Musím učinit ještě jednu výpověď, ihned... ihned!... Tady je psaní, list... vezměte si to, honem, honem si to přečtete! Je to psaní toho vyvrhele, toho, toho, toho! — ukázala na Mít'u. — To on zavraždil otce, uvidíte to ihned, píše mi v tom, že zabije otce! Ale Ivan je nemocen, nemocen, má de-liriurn tremens! Vidím už tři dui, že je v deliriu!

Tak vykřikovala bez sebe. Soudní zřízenec vzal papír, který podávala předsedovi; potom klesla na svou židli, zakryla si tvář a začala křečovitě a tiše vzlykat, všechna se chvějíc, a potlačujíc nejmenší zasténání v obavě, aby ji nevyhnali ze sálu. Papír, který předložila, byl právě týmž psaním Mírovým z hostince »U hlavního města«, o kterém se Ivan Fjodorovič vyslovil, že je to »matematický« dokument. Běda, tato matematicnost mu také byla přiznána, a kdyby nebylo tohoto psaní, nebyl by býval Mít'a ztracen, nebo alespoň nebyl by ztracen tak strašně! Opakuji, bylo těžko dávat pozor na podrobnosti. I já to teď všechno vidím v jakémsi zmatku. Bezpochyby předseda ihned předložil nový dokument soudu, státnímu zástupci, obhájci, porotcům. Pamatuji se jen, jak začali svědkyni vyslýchat. Když se jí předseda měkce zeptal, zda už se uklidnila, Kateřina Ivanovna prudce zvolala:

— Jsem připravena, jsem připravena! Jsem úplně schopna odpovídat na vaše otázky, — dodala, zřejmě se stále ještě úžasně strachujíc, že ji z nějakého důvodu nevyslechnou. Byla požádána, aby podrobněji vyložila, jaké je to psaní, a za jakých okolností je dostala.

— Dostala jsem je v předvečer zločinu, a psal to den před tím z hostince, tedy bezpochyby dva dni před svým zločinem, — podívejte se, vždyť je to napsáno na nějakém účtu! — vykřikla, zalykajíc se. — Tenkrát mne nenáviděl, protože sám jednal ničemně a šel za tou bestií... a potom ještě, že mi byl dlužen ty tři tisíce... Och, hrozně se

hanbil pro ty své tři tisíce, pro svou nízkost! S těmi třemi tisíci to bylo tak, — prosím vás, prosím vás snažně, abyste mne vyslechli: tři neděle před tím, než zabil otce, ráno ke mně přišel. Věděla jsem, že potřebuje peníze a věděla jsem, nač, — na to, aby se mu podařilo získat tuhle bestii a odvésti ji s sebou. Věděla jsem tenkrát, že už je mi nevěrný a že mne chce opustit, a já jsem mu tenkrát sama dala ty peníze, sama jsem mu je nabídla, jakoby proto, aby je poslal mé sestře do Moskvy, ale když jsem mu je dávala, dívala jsem se mu do tváře a řekla jsem, že je může poslat, kdy bude chtít, »třeba až za měsíc.« Nuže, jak by nebyl pochopil, že jsem mu tím říkala přímo do očí: »Potřebuješ, abys mi byl nevěrný s tou svou bestií, vezmi si ty peníze, dávám ti je sama, vezmi si je, jsi-li tak nečestný, že je vezmeš!«...Chtěla jsem ho usvědčit, a co udělal? Vzal je, on je vzal a odnesl a utratil je s tou ženskou tam, za jedinou noc... Ale pochopil, pochopil, že všechno vím, ubezpečuji vás, že to tenkrát pochopil, a že tím, že jsem mu dávala peníze, jsem se ho jenom ptala: budeš tak nečestný, že je ode mne vezmeš? Dívala jsem se mu do očí, i on se mi díval do očí, a všechno chápal, chápal vše, a vzal, vzal a odnesl mé peníze!

— Pravda, Kát'o, — záúpěl pojednou Mít'a, — díval jsem se ti do očí, a chápal jsem, že mne zbavuješ cti, ale přece jsem vzal tvé peníze! Opovrhujte mnou, jsem ničema, opovrhujte mnou všichni, zasloužím si to!

— Obžalovaný, — zvolal předseda, — ještě slovo a dám vás vyvésti!

— Ty peníze ho trápily, — pokračovala Káťa s křečovitým chvatem, — chtěl mi je vrátit, chtěl, to je pravda, ale potřeboval peníze pro tu bestii. A proto zabil otce, ale peníze mi přece nevrátil a odejel s ní do té vesnice, kde byl zatčen. Tam opět prohrýl ty peníze, které uloupil zavražděnému otci. Ale den před tím, než zavraždil otce, napsal mi tohle psaní, psal je opilý, hned jsem to poznala, napsal to ze zlosti, a věděl, určitě věděl!, že nikomu to psaní neukážu, i kdyby byl zavraždil opravdu. Jinak by to nebyl napsal. Věděl, že se mu nebudu chtít pomstít a že ho nebudu chtít zahubit! Ale čtěte, přečtěte to pozorně, prosím, co nejpozorněji, a uvidíte, že to v tom psaní všechno předem popsal, jak zabije otce, a kde má jeho otec schovány peníze. Podívejte se, prosím, nepřehlédněte to: »Zabiji, jakmile odjede Ivan«. To tedy znamená, že už předem si promyslel, jak ho zabije, — zlovolně a jedovatě napovídala soudu Kateřina Ivanovna. Och, bylo vidět, že se do tohoto osudného psaní včetla do nejmenších podrobností a že prostudovala i nejdrobnější jeho rys. — Kdyby nebyl opilý, nebyl by to napsal, ale podívejte se, jak to všechno popsal předem, všechno dopodrobna, jak potom opravdu otce zavraždil, to je celý program!

Tak vykřikovala jako bez sebe a přirozeně už nedbala následků, jaké to mohlo mít pro ni, ačkoliv je snad ještě před měsícem předvídala, protože snad už tenkrát v záchvatu hněvu přemítala,

nemá-li dát toto psání soudu. Ale teď jako by se řítila do propasti. Jak se pamatuji, bylo toto psaní přečteno nahlas sekretářem a způsobilo zdrcující dojem. Mít'a byl otázan, přiznává-li se, že to napsal.

— Napsal jsem to, napsal! — vykřikl Mít'a. — Kdybych nebyl opilý, nebyl bych to napsal!... Pro mnoho věcí jsme se, Kát'o, nenáviděli, ale přísahám, přísahám, že jsem tě i v nenávisti miloval, kdežto tys mne nemilovala!

Klesl na svou židli, a lomil zoufale ruce. Státní zástupce a obhájce začali dávat křížové otázky, zejména proč Kateřina Ivanovna před tím zatajila takový dokument, a původně svědčila v docela jiném duchu a tónu.

— Ano, ano, prve jsem lhala, stále jsem lhala, proti cti, svědomí, ale chtěla jsem ho zachránit, protože mne tolik nenáviděl a tolik mnou opovrhoval, — křičela Kát'a jako šílená, — ach, opovrhoval mnou strašně, vždy mnou opovrhoval, a víté, víté, — opovrhoval mnou od oné chvíle, kdy jsem se mu poklonila až k nohám za ty peníze. Poznala jsem to... hned tenkrát jsem to pocítila, ale dlouho jsem si nevěřila. Kolikrát jsem četla v jeho očích: »Přece jsi tenkrát přišla ke mně sama«. Och, nepochopil, nepochopil nic, proč jsem tenkrát přiběhla, byl schopen tušit jenom ohavnost! Soudil podle sebe, myslel, že jsou všichni takoví, jako on, — zuřivě skřípala zuby Kát'a, která už byla docela bez sebe. — Oženit se se mnou chtěl jenom proto, že jsem dostala dědictví, jen proto, proto! Vždycky

jsem měla podezření, že proto! Och, je to zvíře! Po celý život byl přesvědčen, že se celý život budu před ním třásti studem za to, že jsem k němu tenkrát přišla, a že může mnou za to věčně opovrhovat, a proto také mnou vládnout — to je to, proč se chtěl se mnou oženit! Je tomu tak, je tomu úplně tak! Zkoušela jsem zvítězit nad ním svou láskou, nekonečnou láskou, dokonce jsem chtěla snést jeho nevěru, ale nic, nic nepochopil. Což vůbec může něco pochopit? Vždyť je to vyvrhel! To psaní jsem dostala až druhý den večer, přinesli mi je z hostince, ale ještě ráno, ještě ráno toho dne jsem mu chtěla odpustiti všechno, všechno, dokonce i jeho nevěru!

Přirozeně státní zástupce i předseda se snažili ji uklidnit. Jsem přesvědčen, že se snad i sami zastyděl', že tak využili jejího extatického stavu a že vyslechli taková přiznání. Pamatuji se, slyšel jsem, jak jí říkají: »Chápeme, jak je vám těžko, věřte, dovedeme to pochopit«, a tak dále a tak dále, — ale přece vytahali přiznání z ženy v hysterickém záchvatu, která byla bez sebe. Posléze popsala s neobyčejnou jasností, která tak často, byť jenom chvílemi, se objeví i v okamžicích takového záchvatu, jak Ivan Fjodorovič téměř přicházel o rozum po celé ty dva měsíce z toho, aby zachránil »vyvrhele a vraha«, svého bratra.

— Trápil se, — vykřikovala, — stále chtěl zmenšit jeho vinu, přiznával se mi, že také on nemiloval otce a že snad i on si přál jeho smrti. Och, je to hluboké, hluboké svědomí! Utrápil se svědomím! Všechno mi svěřoval, všechno, přicházel ke mně a mluvil se mnou

denně jako se svým jediným přítelem. Mám čest být jeho jediným přítelem! — vykřikla pojednou, jako by chtěla někoho vyzývat a oči se jí zaleskly. — U Smerďakova byl dvakrát. Jednou ke mně přišel a řekl: jestliže ho nezabil bratr, nýbrž Smerďakov (protože tuto pohádku zde všichni říkali, že Smerďakov je vrahem), snad jsem i já vinen, protože Smerďakov věděl, že otce nemiluji, a snad si myslel, že si přeji otcovy smrti. Tenkrát jsem našla toto psaní a ukázala jsem mu je a tím se úplně přesvědčil, že vrahem je bratr, a to mu už docela dodalo. Nemohl snést, že je vlastním bratrem otcovraha! Už před týdnem jsem viděla, že je z toho nemocen. V posledních dnech už blouznil, když u mne byl. Viděla jsem že ztrácí rozum. Chodil a blouznil, tak ho také lidé viděli na ulicích. Lékař, který přijel na proces, ho před třemi dny na mou prosbu prohlédl a řekl mi, že mu hrozí delirium, — a to je všechno pro tohoto vyvrhele! A když se včera dozvěděl, že Smerďakov zemřel, — to ho tak překvapilo, že se zbláznil... A všechno je to jenom pro toho vyvrhele, všechno jenom proto, aby zachránil vyvrhele!

Och, přirozeně, tak mluvit a tak se přiznávat je možno jenom jednou v životě, — na příklad v posledním okamžiku života před popravou. Ale Kát'a byla právě zcela ve vleku své povahy a své chvíle. Byla to táž krkolomná Kát'a, která se kdysi vrhla do náruče mladému prostopášníkovi, aby zachránila otce.

Táž Kát'a, která před chvílí před celým tímto obecnstvem přinesla v oběť sebe a svůj dívčí stud, ačkoliv byla tak hrdá a cudná,

tím, že vyprávěla o »ušlechtilém Mít'ově činu«, aby aspoň poněkud ulehčila osudu, který ho očekával. Ale nyní se právě tak obětovala, ale už pro jiného, a snad jenom teď a v tomto okamžiku, když po prvé pocítila a úplně pochopila, jak je jí tento druhý člověk drahý! Obětovala se ze strachu o něho, pojednou si představivši, že se zahubí doznáním, že on je vrahem a nikoliv bratr, obětovala se, aby ho zachránila, aby zachránila jeho pověst a reputaci! Ale tu se vtírala na mysl hrozná věc: zda lhala o Mít'ovi, když popisovala své dřívější vztahy k němu, — to byla otázka. Nikoli, nikoli, nepomlouvala ho úmyslně, když křičela, že Mít'a jí opovrhoval pro její poklonu k zemi! Sama na to věřila, byla hluboce přesvědčena, snad už od oně poklony, že prostodušný, zbožňující ji tenkrát Mít'a se jí vysmívá a že jí opovrhoje. A jenom z hrdosti se k němu přimkla láskou hysterickou a násilnou, vyplynuvší z uražené hrdosti, a tato láska se nepodobala lásce, nýbrž pomstě.

Och, snad by se byla tato násilná láska přerodila v opravdovou, snad si Kát'a ničeho tak nepřála, jako tohoto, ale Mít'a ji urazil svou nevěrou do hloubi duše, a duše neodpustila. Okamžik pomsty přišel pak tak neočekávaně, a všechno, co se tak dlouho a bolestně hromadilo v prsou uražené ženy, opět najednou a neočekávaně se vydralo na povrch. Zradila Mít'u, ale zradila i sebe! A přirozeně sotva to všechno vyslovila, napjatá struna prskla a stud ji zdrtil. Dostala opět hysterický záchvat, upadla, vzlykala a vykřikovala:

odnesli ji. V témž okamžiku, kdy ji odnášeli, vrhla se k Mít'ovi s výkřikem Grušeňka tak, že ji nemohli ani udržet:

— Mít'o, — zaúpěla, — tvá zmije tě zahubila! Teď se ukázala v pravé podobě, — křičela na soudce, chvějíc se zlostí. Na pokyn předsedův ji uchopili a chtěli ji vyvésti ze síně. Ale nechtěla se dát, lomcovala sebou a rvala se jím z rukou zpět k Mít'ovi. I Mít'a vykřikl a rovněž se k ní chtěl vrhnouti. Ale přemohli ho.

Ano, předpokládám, že naše dámy v hledišti byly spokojeny: divadlo to bylo bohaté. Potom se pamatuji, jak přišel moskevský lékař. Zdá se, že předseda už před tím poslal zřízence, aby Ivanu Fjodoroviči se dostalo lékařského ošetření. Lékař oznámil soudu, že nemocný má nebezpečný záchvat deliria, a že by bylo třeba ho okamžitě odvésti. Na dotaz státního zástupce a obhájce potvrdil, že pacient k němu předevcírem sám přišel a že mu tenkrát předpověděl brzké propuknutí deliria, ale že se nechtěl léčit.

— Už tenkrát nebyl duševně dosti zdrav, sám se mi přiznal, že vidí za bdělého stavu různé přízraky, setkává na ulici různé osoby, které už zemřely, a že k němu každý večer chodí na návštěvu čert, — dodal lékař. Když skončil svou výpověď, slavný lékař odešel. Psaní, které dala soudu Kateřina Ivanovna, bylo připojeno k ostatním věcným důkazům. Po poradě soudu bylo oznámeno, že se v soudním přelíčení bude pokračovati, a že obě neočekávané výpovědi (Kateřiny Ivanovny a Ivana Fjodoroviče) budou protokolovány.

Nebudu však již popisovati další průběh procesu. I výpovědi ostatních svědků byly jenom opakováním a potvrzením výpovědi dřívějších, byť měly některé charakteristické zvláštnosti. Ale, opakuji, všechno bude shrnuto v řeči státního zástupce, k níž se ihned dostanu. Všichni byli rozčileni, všichni byli elektrizováni poslední katastrofou a se žhavou netrpělivostí čekali už jen na brzké rozuzlení, na řeči stran a rozsudek. Fet'ukovič byl zřejmě ohromen výpovědí Kateřiny Ivanovny. Zato státní zástupce zářil vítězstvím.

Když bylo skončeno průvodní řízení, byla oznámena přestávka, která trvala téměř hodinu. Posléze předseda líčení opět zahájil a přistoupil k plaidoyerům. Zdá se, že bylo právě osm hodin večer, když státní zástupce Ippolit Kirilovič začal svou řeč žalobcovu.

VI. ŘEČ STÁTNÍHO ZÁSTUPCE, CHARAKTERISTIKA.

Ippolit Kirilovič začal svou řeč, všečen se třesa nervosním chvěním, se studeným, chorobným potem na čele a na spáncích, cítil po celém těle střídavě mráz a horko. Později se k tomu sám přiznal. Pokládal tuto řeč za své mistrovské dílo, za mistrovské dílo celého svého života, za svou labutí píseň. Opravdu po devíti měsících zemřel na zlé souchotiny, takže, jak se ukázalo, měl skutečně právo se srovnat s labutí, která zapěla svou poslední píseň, kdyby byl dříve tušil svou smrt. Do této řeči vložil celé svoje srdce, a všečen rozum, kolik jej jenom měl, a znenadání ukázal, že v něm byly utajeny i »občanské city« a »prokleté« otázky, alespoň tou měrou, kolik se jich do našeho ubohého Ippolita Kiriloviče vešlo.

Jeho řeč působila hlavně tím, že byla upřímná: upřímně věřil ve vinu obžalovaného, nikoli na zakázku, neobviňoval ho jenom z povinnosti, nýbrž když volal o »pomstu«, skutečně se chvěl touhou »zachránit společnost«. Dokonce i naše dámské obecenstvo, které konec konců mělo k Ippolitu Kirilovičovi nepřátelský poměr, přece se muselo přiznati, že řeč státního zástupce na ně učinila otřásající dojem. Začal mluvit jakoby puklým, selhávajícím hlasem, ale velmi brzy jeho hlas zesílil a rozezněl se na celý sál, a tak tomu bylo až do konce řeči. Ale sotva ji skončil, div nepadl do mdlob.— Vážení porotci, — začal státní zástupce, — věc, kterou projednáváme, má ohlas v celém Rusku. Zdálo by se, co je na tom tak divného, co je na tom tak zvláště úžasného? A zvláště proč to vzbuzuje takový úžas v

nás, v nás? Vždyť jsme přece lidé, kteří isme si na všechny takové věci zvykli! Ale právě v tom je hrůza, že takové strašné věci téměř už přestaly nám být hrůznými! Tedy tomu se musíme hluboce diviti, našemu zvyku, ale nikoliv tomu či onomu zločinu toho či onoho individua. A kde jsou příčiny naší lhostejnosti, našeho téměř vlažného poměru k takovým věcem, k takovým znamením doby, která nám předpovídají budoucnost, málo hodnou závesti? Je ta příčina v našem cynismu či předčasném vspotřebování rozumu a schopnosti uvažovati v tak mladé ještě naší společnosti, která však je tak brzo už sešlá? Či snad v tom, že naše mravnost je otřesena do základů, či posléze v tom, že snad tyto mravní základy vůbec u nás neexistují? Nechci řešiti tyto otázky, byt' jsou sebe mučivější, a každý občan nejenom má, nýbrž je povinen jimi trpět. Náš tisk, který je teprve v začátcích, který je ještě ostýchavý, už však naší společnosti do jisté míry prospěl, neboť nikdy bychom se bez našeho tisku nedozvěděli, alespoň ne úplně, o těch hrůzách bezuzdné vůle a mravního úpadku, které neustále tlumočí na svých stránkách všem čtenářům, a nejenom návštěvníkům síní nového veřejného soudu, kterým jsme obdařeni nynější vládou.

»A co čítáme téměř denně? Och, čteme každou chvíli o takových věcech, před kterými bledne i tato trestní věc, a před kterými se zdá něčím až všedním. Ale nejdůležitější je, že veliký počet našich ruských, národních zločinů svědčí právě o čemsi všeobecném, o jakési společné bídě, která se s námi sžila, a s kterou, jakožto se

všeobecným zlem, je už těžko zápasit. Tak na příklad mladý, elegantní důstojník z vyšší společnosti, který sotva začíná svůj život a kariéru, podle, potají, bez jakýchkoliv výčitek svědomí vraždí drobného úředníka, části svého bývalého dobrodince, a jeho služku, aby se mohl zmocnit svého dlužního úpisu a zároveň s tím i ostatních peněz úřednickových. Budou prý se'hodit pro jeho velkosvětské radovánky a pro jeho příští kariéru. Zavraždí oba, oběma mrtvým položí pod hlavy polštář a odchází.

»Jindy mladý hrdina, ověšený řády za udatnost, jako lupič vraždí na silnici matku svého vůdce a dobrodince, když před tím přemluvil své druhy, a ubezpečil je, že ho miluje jako vlastního syna a proto ho poslechně ve všem a neučiní žádných bezpečnostních opatření. Snad je to vyvrhel, ale já nyní v této době nesmím už říci, že je to jen ojedinělý vyvrhel. Jiný člověk snad neprovede vraždu, ale bude smýšlet a cítit právě tak, jako on, a ve své duši je právě tak beze cti, jako vrah. O samotě, v ústraní se svým svědomím, snad se ptá sám sebe: »Co je to čest, a není-li krev jenom předsudkem?« Snad někdo vyvstane proti mně a řekne, že jsem člověk nemocný, hysterický, že si vymýšlím nemožné pomluvy, že mám přehnanou fantasií, že přepínám. Kéž by tomu tak bylo, — bože, jak bych se z toho prvý zaradoval. Och, nevěřte mi, pokládejte mne za nemocného, ale přece si zapamatujte má slova: vždyť je-li jenom desetina, dvacetina mých slov pravdivá, — vždyť i to je strašné! Pohleďte jenom, pánové, podívejte se, jak se u nás stílejí mladí lidé: och, činí tak bez

nejmenších hamletovských otázek »co bude t a m«, ba dokonce bez jakýchkoliv příznaků těchto otázek, jako by otázka o naší duši a o všem, co nás čeká za hrobem, byla už dávno vyškrtána z jejich povahy, pochována a zasypana pískem. Pohled'te posléze na naši zhýralost, na naše chlípničky. Fjodor Pavlovič, nešťastná oběť tohoto procesu, jest před nimi téměř nevinný panic. A vždyť jsme ho všichni znali, vždyť žil mezi námi...

»Ano, psychologií ruského zločinu snad se jednou budou zabývatí nejvyspělejší hlavy, i naše, i evropské, neboť toto téma za to stojí. Ale k tomuto studiu ruského zločinu dojde až někdy později, až bude vyvrcholen, a až celý ten tragický chaos naší přítomnosti ustoupí do pozadí, takže už bude možno si jej prohlédnouti, a budou to moci učiniti lidé rozumnější a nestranější, než na příklad já. Nyní všichni se buď hrozíme, nebo se tváříme, jako bychom se hrozili, ale při tom s rozkoší se díváme na divadlo, jako milovníci silných dojmů, výstředních, rozechvívajících naši cynicky lenivou prázdnotu, nebo konečné jako malé děti máváme rukama a zapuzujeme od sebe hrůzné přízraky a schováváme hlavu do polštáře, aby zatím zmizelo strašné vidění, a abychom hned na ně zapomněli v radovánkách a hrách. »Ale vždyť přece někdy i my musíme zač'ti svůj život střízlivě a rozvážně, vždyť i my musíme se na sebe dívat jako na lidskou společnost, vždyť i my musíme promýšleti své sociální věci, nebo aspoň musíme začít o nich uvažovat. Veliký spisovatel minulé epochy v závěru svého největšího díla zosobňuje celé Rusko v

podobě šíleně letící ruské trojky, která se úprkem žene k neznámému cíli, a volá: »Ach, trojko, ptáku trojko, kdo si tě vymyslel!« — a v hrdém nadšení dodává, že před trojkou, která letí střemhlav, uctivě se uhýbají všichni národové. Tedy, pánové, nechť se uhýbají, uctivě nebo ne, ale podle mého hříšného mínění geniální umělec ukončil tak svůj román buď! v záchvatu dětsky nevinné ideálnosti, nebo se prostě bál tehdejší censury. Neboť, kdyby se do jeho trojky zapřáhli jeho vlastní hrdinové, Sobakevičové, Nozdrevové a Cičikovové, ať by byl posadil kohokoliv na kozlík, s takovými koni by nedojel k žádnému kloudnému cíli! A to jsou ještě dřívější koně, kteří mají do nynějších daleko, teď máme povedenější...

Zde byla přerušena řeč Ippolita Kiriloviče potleskem. Liberální vyličení ruské trojky se zalíbilo. Pravda, ozval se potlesk jen dvou nebo tří lidí, takže předseda ani nepokládal za nutné, aby se obrátil k obecenstvu s vyhrůžkou, »že dá vykliditi sál«, a jen se přísně podíval směrem k tleskajícím. Avšak Ippolit Kirilovič nabyl ducha. Nikdy dosud mu netleskali! Kolik let ho nechtěli slyšet, a nyní má pojednou možnost vyjádřiti se tak, že se o tom dozví celé Rusko!

»Opravdu, — pokračoval, — co je to za rodinu Karamazovových, jež se náhle smutně proslavila po celém Rusku? Možná, že příliš zveličuji, ale zdá se mi, že obrazem této rodiny jako by prokmitávaly některé společné základní prvky naší současné inteligentní společnosti — ó nikoliv všechny prvky, a při tom pronikávají jen v

mikroskopické podobě, »jako slunce v malé kapce vody«, ale přece se něco zrcadlilo, přece se něco projevilo.

»Podívejte se na toho nešťastného, bezuzdného a prostopášného starce, na tohoto »otce rodiny«, jenž tak smutně skončil svou existenci, člověk ze šlechtického rodu, jenž počal svou kariéru jako ubohý příživník, jenž neočekávanou a náhlou svatbou nabyl velikého kapitálu, s počátku mladý šejdír a lstivý šasek, se zárodkem rozumových schopností, ostatně dosti silných, a především lichvář. S lety, to jest se vzrůstem jeho kapitálu, roste jeho odvaha. Poníženost, podlízavost mizí, zůstává jen výsměšný a zlý cynik a chlípík. Duševní stránka je nadobro vyškrtnta, zbývá jen neodolatelná touha po rozkoších života. Došlo to tak daleko, že kromě smyslných rozkoší nevidí již ničeho ve svém životě a tomu učí své děti. Žádné otcovské, duchovní povinnosti neuznává. Vysmívá se jim, vychovává své malé děti v zadním dvoře, a je rád, když se jich zbaví. Zapomíná na ně dokonce vůbec. Všechna mravní pravidla starce jsou shrnuta ve větě: après moi le déluge. Všechno, co jest opakem pojmu občana: úplně, téměř zuřivé stranění se společností, ať vzplane třeba celý svět, jen když se bude on míti dobře. A měl se dobře. Byl úplně spokojen, přál si žít tak ještě dvacet, třicet let. Okrádá vlastního syna a za jeho peníze, za dědictví jeho matky, které mu nechce vydat, přebírá synovi milenku. Nikoli, nechci ustoupiti obhajobu obžalovaného vysoce talentovanému obhájci, jenž přijel z Petrohradu. Řekl jsem vám pravdu, a chápu ono ohromné rozhořčení,

jež se nakupilo v srdci syna. Avšak dosti, dosti o tomto nešťastném starci, obdržel již svou mzdu.

»Vzpomeňme si však, že je to otec, a jeden ze současných otců. Což snad urazím společnost, když řeknu, že je to dokonce jeden z mnohých současných otců? Běda, tak mnozí ze současných otců se nevyjadřují tak cynicky, jako tento, neboť jsou lépe vychováni, lépe vzděláni, — ale ve skutečnosti jsou téměř titíž filosofové, jako on. Avšak nejsem pesmistou. Již jsme se dohodli, že mi odpustíte. Dohovoříme se předem: nevěřte mi, nevěřte, budu mluvit, a vy mi nevěřte. Avšak přece mne nechtě vyjádřiti se, přece nezapomeňte na něco z mé řeči!

»Tak tedy, děti tohoto starce, tohoto otce rodiny: jeden je před vámi na lavici obžalovaných, o něm budu ještě hovořit, o dvou ostatních se zmíním jen mimochodem. Z těchto druhých je nejstarší jeden ze současných mladých mužů, se skvělým vzděláním a s rozumem dosti pevným, avšak nevěřící nic, ničemu, jenž zamítl a zavrhl již příliš mnoho v životě, právě jako jeho otec. Všichni jsme ho slyšeli, byl přijat naší společností přátelsky. Svá mínění neskrýval, dokonce naopak, úplně naopak, což mi dodává odvahu mluvit o něm nyní poněkud otevřeněji, nikoli ovšem jako o soukromé osobě, nýbrž jakožto o členu rodiny Karamazovy. Zde zahynul včera sebevraždou na předměstí jakýsi chorobný idiot, silně zúčastněný v tomto procesu, bývalý sluha a možná i levoboček Fjodora Pavloviče, Smerďakov. Tento člověk mi vypravoval s

hysterickými slzami při předběžném výslechu, jak tento mladý **Karamazov**, Ivan Fjodorovič, ho polekal svou duchovní bezuzdností: »Všechno je podle jeho mínění dovoleno, co je na světě, a nic nesmí býti v budoucnu zakázáno. Tomuhle mne stále učil.« Zdá se, že tento idiot se z této these, které se naučil, zbláznil úplně, ačkoliv ovšem měla na jeho duševní poruchu vliv i všechna tato strašná katastrofa, jež se rozpoutala v domě. Avšak i tomuto idiotovi uklouzla jedna velice zajímavá poznámka, jež by dělala, čest i chytřejšímu pozorovateli. Proto se o tom také zmiňuji: »Jestliže je,« řekl mi, »některý ze synů nejvíce podoben Fjodoru Pavlovičovi svou povahou, tak je to jistě Ivan Fjodorovič!« Touto poznámkou přerušuji charakteristiku, ježto nepokládám za delikátní v ní pokračovat.

»Ó, nechci vyvozovati z toho žádné další závěry a jako havran krákti nevyhnutelnou záhubu mladému osudu tohoto člověka. Viděli jsme již dnes, v této síni, že přímá síla pravdy žije v jeho mladém srdci, a že ještě nejsou přehlušeny city rodinné oddanosti nevěrou a mravním cynismem, jehož nabyl více dědictvím, než skutečným vývojem rozumu.

»A pak druhý syn, ó, to je ještě jinoch, nábožný a pokorný, jenž v opak pochmurného rozvratného světového názoru, názoru svého bratra, snažící se přilnouti, abych tak řekl, »k lidovým principům«, nebo k tomu, čemu u nás říkají tímto moudrým slovem v jistých theoretických kroužcích naši myslící inteligenti. Jak víte, přilnul ke

klášteru; div, že se sám nestal mnichem. Zdá se mi, že v něm shledáváme bezděčný a tak záhy se jevící výraz oné ostýchavé zoufalosti, ve které tak mnozí z naší nynější ubohé společnosti ze strachu před cynismem a jeho rozvratností, připisující mylně všeliké zlo osvětě, se vrhají, jak sami tvrdí, na rovnou půdu, abych tak řekl, v mateřské objetí rodné země, jako děti, poděšené strašidlem, a u lidských prsou ztýrané matky si přejí alespoň klidně usnouti a třeba celý život prospati, aby se nemuseli dívat na děsící je hrůzy. Pokud běží o mne, přejí dobrému a nadanému jinochu všechno nejlepší, aby jeho mladistvá krasocitnost a touha po lidových principech se nezměnila nakonec, jak. se to často stává v mravní oblasti, v pochmurný **mysticism**, a v občanské oblasti v tupý šovinismus, dvě vlastnosti, jež ohrožují ještě více národ, než dokonce současný rozvrat, způsobený lživě pochopenou a bezděky nabytí Jlii evropskou osvětou, čímž trpí jeho starší bratr. Šovinismus a mysticismus byl opět odměněn potleskem. To se však již dal ovšem Ippolit Kirilovič unést, poněvadž se to všechno málo hodilo k nynějšímu procesu, nemluvě ani o tom, že tomu nebylo jasně rozumět, ale tento tuberkulosní a zlostný člověk se chtěl přece vyjádřit jednou ve svém životě. U nás potom říkali, že při charakteristice Ivana Fjodoroviče se dal strhnouti citem zcela nedelikátním, poněvadž ten ho několikrát veřejně usadil při sporech, a Ippolit Kirilovič, dobře se na to pamatuje, se mu chtěl nyní pomstit. Avšak nevím, je-li možno

činiti takové závěry. V každém případě to všechno bylo jen úvodem, a pak už jeho řeč zaměřila přímo a blíže k věci.

»Přicházmi k třetímu synovi otce soudobé rodiny, — pokračoval Ippolit Kirilovič, — sedí na lavici obžalovaných před vámi. Soudíme i jeho skutky, jeho život, a jeho čin: nadešla doba, všechno se projevilo, všechno se odhalilo. Naproti» »evropeismu« či »lidovým principům« svých bratří, on jako by zobrazoval bezprostřední Rusko. O, nikoliv celé, nikoliv celé, chraň bůh! Avšak je to přece jenom naše Rusko, to je jeho vůně, tady je ho slyšet. Ó, my jsme bezprostřední, my jsme dobro a zlo v podivuhodné směsi, my jsme milovníci osvěty a Schillera a zároveň se potloukáme po hospodách, a vytrháváme opilcům, našim spolupíjanům, brady. Ó, jsme někdy překrásní a dobří, ale jenom tehdy, když i nám je dobře a překrásně. Naopak, jsme tehdy zpitomělí, — právě zpitomělí, — nejušlechtilejšími ideály, ale jen s tou podmínkou, aby byly dosaženy samy sebou, aby nám padaly do úst, jako pečení holubi, s nebe, a hlavní věc, aby to bylo zadarmo, zadarmo, abychom za ně nic nemuseli platiti. Platíme hrozne neradi, ale za to velmi rádi bereme, a to ve všem, Ó, dejte nám, dejte nám všemožné radosti života (právě všemožné, nic levnějšího nechceme), a zvláště nedělejte překážek našim zvykům, v ničem, a tehdy dokážeme, že můžeme býti dobří a překrásní. »Nejsme chamtiví, to ne, ale jen nám dejte peníze, hodně, hodně, co možná nejvíce peněz, a uvidíte, jak velkomyslně, s jakým opovržením k prokletému kovu je rozházíme za jednu noc v

bezedném hýření. A když nám nedají peníze, tak ukážeme, jak jich můžeme nabýti, když se nám chce. Avšak o tom později. Chci mluvit po pořádku. Především stojí před námi ubohý, opuštěný hoch »na zadním dvoře bez botiček«, jak se vyjádřil před chvílí vážený a počestný občan, avšak běda, cizího původu! Ještě jednou opakuji, neodstoupím nikomu obhajobu obžalovaného! Jsem žalobce, ale také obhájce. Ano, i my jsme lidé, i my dovedeme odhadnouti, jak mohou míti vliv na povahu první dojmy dětství a z rodného hnízda. ,

»Avšak tento hoch, již jinoch, již mladý muž, důstojník, za své bujné kousky a za vyzvání na souboj je vyslán do jednoho ze vzdálených pohraničních měst našeho velikého Ruska. Tam slouží, tam hýří, a ovšem — veliký koráb potřebuje i mnoho vody. Potřebuje peníze, peníze především, a tehdy po dlouhých sporech se domluví s otcem o posledních šesti tisících rublů, které jsou mu poslány. Dávejte pozor! Vyhotovil dokument a existuje'také jeho psaní, ve kterém se zříká téměř všeho ostatního a s těmito šesti tisíci ukončuje svůj spor s otcem pro dědictví.

»A tehdy se setkává s mladou dívkou vznešené povahy a vzdělání. Nemohu si dovoliti opakovati podrobnosti, které jste právě slyšeli. Tady jde o čest, tady jde o oběť, a já mlčím. Obraz mladého muže, lehkomyšlného a prostopášného, ale sklánějícího se před pravou ušlechtilostí, před vyšší ideou, se mihl před vámi neobyčejně sympaticky. Avšak náhle potom, v téže síni, v téže soudní síni se objevil neočekávaně i rub medaile. Zase si nedovolím zabíhati do

dohadů, a zdržím se analýsy — proč se tak stalo. Avšak byly k tomu příčiny — proto se tak stalo. Táž osoba, třesouc se slzami rozhořčení, dlouho tajeného, prohlašuje nám, že on byl první, který jí opovrhoval'za její neopatrný, snad nezdrženlivý krbk, ale vznešený' a velkomyslný,Na jeho rtech, tria rtech ženicha oné dívky se mihl snad po první onen výsměšný úsměv, jehož ona nemohla snést. Vědouc, že je jí nevěrný (a byl jí nevěrný v přesvědčení, že musí všechno snášeti od něho v budoucnosti, dokonce i jeho nevěru), vědouc o tom, nabízí mu schválně ony tři tisíce rublů a jasně, příliš jasně mu dává při tom najevo, že mu nabízí tyto peníze, aby jí byl nevěren: »Nu což, vezmeš peníze nebo ne? Budeš tak cynický,« říká mu mlčky svým zkoušejícím a odhadujícím pohledem. Dívá se na ni, chápe její myšlenky úplně (vždyť se tady sám přiznal ve vaší přítomnosti, že všechno chápal), a bezpodmínečně přijímá tyto tři tisíce, a prohýří je za dva dny se svou novou milenkou!

»čemu věřit? První legendě — projevu vznešené ušlechtilosti, jež dává poslední prostředky svého života, a jež se sklání před ctností, nebo rubu medaile, tak odpornému? Obyčejně v životě bývá tak, že při dvou protívách je nutno hledat pravdu ve středu; v tomto případě se věc nemá doslova tak: nejpravděpodobnější ze všeho je, že v prvním případě byl upřímně ušlechtilý, a ve druhém případě rovněž tak upřímně sprostý. Proč? Právě proto, že jsme široké povahy karamazovské.\To je přece to, co chci dokázati. — Schopné stěsnati v sobě všemožné protivy a současně se dívati do dvou propastí: do

propasti nad námi, propasti vyšších ideálů, a propasti pod námi, propasti nejnižšího a nejsmrutějšího kalu. Vzpomeňte si na skvělou myšlenku, vyslovenou před chvílí mladým pozorovatelem, hluboko a blízko obeznámeným s celou rodinou Karamazových, panem Rakitinem: »Pocit ohavnosti pádu jest stejně nutný pro ony bezuzdné, nezkrotitelné povahy, jako pocit nejvyšší šlechetnosti.« A to jest pravda. Jim je třeba této nepřirozené směsi, stále a neustále. Dvě propasti, dvě propasti, pánové, v témž okamžiku — bez toho jsou nešťastni a neuspokojeni a jejich život není plný. Jsou širocí, širocí, jako naše matička Rus, všechno stěsnají a všechno snesou!

»Ostatně, pánové porotci, dotkli jsme se nyní' těchto třech tisíc rublů a dovolím si zaběhnouti do předu. Představte si jen, že on, tato povaha, když obdržel tedy ony peníze, a ještě jakým způsobem, za jakou cenu hanby a'za jakou cenu studu, za cenu nejhoršího ponížení — představte si jen, že téhož dne prý je rozdělil na polovinu, zašil do váčku, a celý měsíc potom měl prý pevnou vůli a nosil je na šíji, bez ohledu na všechna lákadla a neobyčejnou nouzi! Ani při flámování v hospodách, ani tehdy, když byl nucen běžet z města vypůjčovat si „bůhví u koho peníze, jež nutně potřeboval, aby odvezl svou milenku daleko od pokušení soupeře, svého otce,“— nikdy se neosmělil dotknouti se tohoto váčku. Ano, právě proto, aby zbavil svou milenku pokušení starce, na kterého tak žárlil, měl právě otevřítí svůj váček a zůstatí doma, jakožto nerozlučný strážce své milenky, vyčkáváje oné minuty, kdy mu posléze řekne: »Jsem tvá,« aby potom

mohl odejet s ní někam daleko a zbavili se nynějšího osudného okolí. Avšak nikoliv. Nedotýká se svého talismanu, ale za jakou záminkou?

»Prvotní záminka, jak jsme již řekli, byla právě ona, že když mu bude řečeno: »Jsem tvá, odvez mne, kam chceš« — aby bylo za co ji odvézt. Avšak tato prvá záminka, podle jeho vlastních slov, ustupuje do pozadí před druhou. »Dokud nosím při sobě tyto peníze, — jsem ničema, a nikoliv zloděj, neboť vždy mohu jít ke své nevěstě, kterou jsem urazil a ukázati jí tutu polovinu všech peněz od ní falešně vymámených a říci jí:

»Vidiš, prohýřil jsem polovinu tvých peněz, a dokázal jsem tím, že jsem slabý a nemravný člověk, a jestliže si přeješ, ničema (vyjadřuji se jazykem obžalovaného) — ale ačkoliv jsem ničema, nejsem zloděj, neboť, kdybych byl zloděj, tu nepřinesl bych ti polovinu těchto zbylých peněz, nýbrž bych se jich zmocnil jako první poloviny.« Zvláštní vysvětlení faktu! Tento zuřivý, ale slabý člověk, jenž nemohl odolati pokušení přijmouti“ tři tisíce rublů za cenu takové hanby, týž člověk pocítuje náhle takovou stoickou odhodlanost a nosí při sobě na své šíji tisíc rublů a nesmí se jich dotknout! Což se to shoduje třeba jen poněkud s povahou, se kterou se tu zabýváme?

»Nikoli, dovolím si vám vylíčiti, jak by jednal v takovém případě skutečný Dmitrij Karamazov, kdyby se skutečně odhodlal zašít peníze do váčku. Při prvním pokušení, — nu, třeba, aby jenom něčím potěšil svou novou milou, se kterou již prohýřil první polovinu těchto

peněz, rozpáral by svůj váček a vzal by z něj — nu, řekněme, na poprvé třeba jen sto rublů — neboť nač je třeba vraceti právě polovinu, to jest půldruhého tisíce, vždyť stačí jen tisíc čtyři sta rublů: — vždyť se stane totéž: »Jsem ničema, ale nejsem zloděj, protože jsem přinesl zpátky třeba jen tisíc čtyři sta rublů, a zloděj by vzal všechno a nic by nepřinesl.« Pak by zase za nějakou dobu rozpáral váček a zase by si vzal druhou stovku, pak třetí, pak čtvrtou, a tak dále, a na konec měsíce by vytáhl konečně i předposlední stovku: »Nu, tedy přinesu jednu stovku zpátky a bude to zase stejné: Jsem ničema, ale nejsem zloděj. Dvacet devět stovek jsem prohýřil, ale jednu jsem přece vrátil, zloděj by ani tu nevrátil.« A posléze, když již byl prohýřil tuto předposlední stovku, podíval by se na poslední a řekl by si: »Ale vždyť opravdu to nestojí za to vracet jednu stovku — tedy tu také prohýřím!« »Hle, takto by jednal skutečný Dmitrij Karamazov, jakého my známe! Legenda o váčku je v takovém rozporu se skutečností, že si větší nemožno představit. Je možno předpokládati všechno, ale nikoli toto. Avšak k tomu se ještě vrátíme.« Vylíčil po pořádku všechno, co bylo známo z vyšetřování o majetkových sporech a rodinných vztazích otce se synem, a znovu vyvodil závěr, že podle známých údajů neexistuje nejmenší možnost rozhodnouti v této otázce o rozdělení dědictví, kdo koho ošidil, nebo kdo falešně počítal. Ippolit Kirilovič poukázal vzhledem na ony tři tisíce, jež utkvěly v Mít'ově hlavě jako fixní idea, na lékařské dobrozdání.

VII. HISTORICKÝ PŘEHLED.

»Lékařské dobrozdání se nám snažilo dokázati, že obžalovaný není při vědomí a že je v mánii. Tvrdím, že je při dobrém vědomí, a to že je právě ze všeho nejhorší. Kdyby nevládl svým rozumem, snad by byl daleko rozumnější. Pokud běží o to, zda je v mánii, tu s tím bych souhlasil, ale právě jen v jednom bodě. V témž, na který poukazuje dobrozdání, totiž n názoru obžalovaného na ony tři tisíce, jako by nevyplacené mu otcem. Avšak nicméně jest snad možno naléztli nepoměrně bližší hledisko, s něhož by se dala vysvětliti ona neustálá zuřivost obžalovaného při zmínce o těchto penězích, spíše, než jeho sklonem k šílenství. Pokud běží o mé stanovisko, souhlasím úplně s míněním mladého lékaře, jenž shledává, že obžalovaný vládne úplnými a normálními rozumovými schopnostmi a že byl snad jen rozčilen a rozloben. Tak se právě věc má: nikoliv v oněch třech tisících, v oněch penězích nespočíval základ stálé a zuřivé zlosti obžalovaného, nýbrž v tom, že zde byla zvláštní příčina, jež vyvolávala jeho hněv. Touto příčinou byla — žárlivost!«

Zde vylíčil Ippolit Kirilovič podrobně celý obraz osudné vášně obžalovaného ke Grušeňce. Počal od onoho okamžiku, kdy obžalovaný se vypravil k »mladé osobě«, aby »ji zbil« — vyjadřuje se vlastními slovy obžalovaného, vysvětloval Ippolit Kirilovič, — ale místo toho, aby ji zbil, zůstal klečet u jejích nohou.

»To je počátek této lásky. A zároveň obrací pohled na tuto osobu i stařec, otec obžalovaného. — Shoda podivná a osudná, neboť obě srdce vzplanula náhle v tutéž dobu, ačkoliv dříve jeden i druhý znali a setkávali se s touto osobou — obě srdce zplanula takovou bezuzdnou karamazovskou vášní. Tady máme její vlastní doznání: »Smála jsem se,« říká ona, »i jednomu i druhému«. Ano, zachtělo se jí náhle vysmáti se i jednomu i druhému. Dříve si toho nepřála, ale náhle jí napadl takový úmysl, a skončilo se to tím, že oba padli před ní poraženi. Stařec, jenž se klaněl penězům, jako bohu, ihned si připravil tři tisíce rublů jen za to, aby navštívila jeho obydlí, ale brzy to došlo tak daleko, že by byl pokládal za štěstí položit k jejím nohám své jméno a celý svůj majetek, jen kdyby dala souhlas se státi jeho zákonnou manželkou. O tom máme nepochybná svědectví. Pokud běží o obžalovaného, tu jeho tragedie je zřejmá, je před námi.

»Avšak taková byla »hra« mladé osoby. Nešťastnému mladému muži nepodávala tato svůdnice ani naděje, neboť naděje, skutečná naděje byla mu dána až v onom posledním okamžiku, když klečel před svou učitelkou a vztahoval k ní ruce, zbrocené krví svého otce a svého soupeře. Právě v tomto stavu byl zatčen: »Mne, mne zároveň s ním pošlete do vězení, já jsem ho k tomu přivedla, já jsem vinna nejvíce ze všech!« zvolala tato žena sama již v upřímném pokání v okamžiku jeho zatčení.

»Nadaný mladý muž, jenž se podjal úkolu vyličiti tuto věc, stále týž pan Rakitin, o kterém jsem se již zmínil, v několika stručných a

charakteristických větách vymezuje povahu této hrdinky: spředsčasné rozčarování, předsčasné zklamání a pád, zrada svůdce ženicha, jenž ji opustil, a pak bída, prokletí poctivé rodiny, a nakonec podpora bohatého starce, kterého ostatně sama pokládá i nyní za svého dobrodince. V jejím mladém srdci, jež snad též chová v sobě mnoho dobrého, se nahromadil hněv již od doby rozkvětu jejího mládí. A tak vznikla povaha vypočítavá, shromažďující kapitál. Vznikl výsměch a mstivost společnosti.« — Jak je vídno z této charakteristiky, mohla se vysmáti jednomu i druhému jedině ze zábavy, ze zlostné zábavy, a hle, za onoho měsíce beznadějné lásky, mravního úpadku, zrady své nevěsty, přivlastnění si cizích peněz, svěřených jeho cti, — obžalovaný, kromě toho, upadá téměř do zuřivosti, zběsilosti pro neustálou žárlivost, a k tomu ještě k vlastnímu otcí!

»A hlavní věc — šílený stařec láká a svádí předmět jeho vášně — právě týmiž třemi tisíci, které pokládá jeho syn za své vlastní, za dědictví po matce, a které vyčítá otcí. Ano, souhlasím, že to šlo těžko snést! Zde se mohla objeviti i mánie, avšak neběželo tu o peníze, nýbrž o to, že pomocí těchto peněz s takovým hnusným cynismem bylo ničeno jeho štěstí!

A pak došel Ippolit Kirilovič k tomu, jak se postupně rodila v hlavě obžalovaného myšlenka na otcovraždu, a stopoval ji podle faktů.

»S počátku vykřikuje o tom po hospodách — celý tento měsíc křičí. Ó, rád je k lidem otevřený, a ihned jim sděluje vše, dokonce

nejpekelnější a nejnebezpečnější myšlenky, rád se dělí s lidmi, a neznámo proč, ihned žádá, aby tíž lidé mu odpovídali nejúplnější sympatií, zabývali se jeho starostmi a souženými, přisvědčovali mu a při tom se neprotivili jeho způsobům.

»Ale dopálí se a roznese celou hospodu. (Pak vyprávěl příběh o štábním kapitánu Sněgirevovi.) Ti, kdo viděli a slyšeli obžalovaného v tomto měsíci, posléze pocítili, že tu nemohou býti jen vyhrůžky otci, ale že při takovém vystupňování vyhrůžek se snad změní v čin. (Zde státní zástupce popsal rodinnou schůzi v klášteře, rozmluvy s Aljošou, a hnusnou scénu násilí v domě otcově, když se obžalovaný po obědě k němu vloupal.) Nechci nějak určitě tvrdit, — pokračoval Ippolit Kirilovič, že už před touto scénou obžalovaný promyšleně a s jasným záměrem se rozhodl zavraždit svého otce. Nicméně tuto myšlenku měl již několikrát na mysli, a určitě o ní uvažoval, — o tom máme doklady, svědky, i jeho vlastní přiznání.

»Přiznávám se, pánové porotci, dodal Ippolit Kirilovič, — až dodnes jsem byl i já na pochybách, mám-li u obžalovaného předpokládat předem promyšlený a vědomý záměr zločinu, ze kterého je viněn. Byl jsem pevně přesvědčen, že jeho duše již mnohokrát si předem představila onu osudnou chvíli, ale pouze představila, představovala si ji jenom jako možnost, ale ještě nestanovila ani dobu, ani okolnosti činu. Ale váhal jsem do dneška, do chvíle, kdy se vynořil onen osudný dokument, který odevzdala dnes soudu slečna Verchovcevová. Slyšeli jste sami, pánové, její

výkřik: »To je plán, to je program vraždy!« — tak prosím, se vyslovila o onom nešťastném »opilém« psaní nešťastného obžalovaného. A skutečně toto psaní má všecken význam programu a úmyslu předem uváženého. Toto psaní bylo napsáno dva dni před zločinem, — a tak tedy nyní určitě víme, že dva dni před vykonáním svého strašného záměru obžalovaný prohlásil s přísahou, že nedostane-li druhý den peněz, že zavraždí otce proto, aby mu vzal peníze pod polštářem, »v balíčku s červenou stužkou, jakmile odjede Ivan«.

»Slyšíte: Jakmile odjede Ivan', — to tedy znamená, už je všechno promyšleno, už jsou okolnosti uváženy, — a co se stalo: všechno bylo vykonáno, právě tak, jak to napsal! Není nejmenší pochyby o tom, že obžalovaný jednal z úmyslu předem uváženého a promyšleného, že zločin měl být vykonán pro loupež, to se zde jasně praví, to je napsáno a podepsáno. Obžalovaný nepopírá, že to podepsal. Někdo řekne: to napsal člověk opilý, ale tím se nic nezmenšuje, a tím je to vážnější: když byl opilý, napsal to, nač, když byl střízliv, jenom myslel. Kdyby na to nemyslel střízliv, nebyl by to opilý napsal. Někdo snad řekne: proč vykřikoval svůj záměr po hospodách? Kdo se odhodlává k takové věci ú k l a d n ě, ten mlčí, a nechává si to pro sebe. To je pravda, ale on křičel tenkrát, když ještě neměl plány a předem uvážený úmysl, a kdy si to jenom přál, kdy uzrávala jeho snaha. Později už o této věci vykřikuje méně. Toho večera, když byl napsán tento list, a kdy se opil v hostinci »U

hlavního města«, byl proti svému obyčejí mlčenlivý, nehrál kulečník, seděl stranou, s nikým nemluvil, a jenom vyhnal s místa jednoho zdejšího kupeckého příručího, ale to už učinil spíše nevědomky zvyku, neboť bez hádky už se nemohl v hostinci obejít. Pravda, zároveň s definitivním odhodláním muselo obžalovanému napadnouti nebezpečí, že už příliš mnoho rozkřičel po městě svůj záměr a že to může velmi posloužiti k jeho usvědčení a obvinění, až vykoná, co zamýšlí. Ale co dělat, věc už byla rozhlášena, to nelze nějak vrátit, ale konečně náhoda pomáhala dříve, pomůže snad i nyní! Doufal ve své štěstí, pánové! Musím se přiznati také k tomu, že učinil mnoho, aby se vyhnul osudnému okamžiku, že nesmírně mnoho úsilí vyvinul, aby se vyhnul krvavému rozuzlení. »Zítřa poprosím všechny lidi o tři tisíce,« tak píše svým svérázným jazykem, »ale nedají-li mi je, ti lidé, bude prolita krev«. To zase bylo v opilosti napsáno, a zase, když byl střízlivý, vyplněno do písma.

Tu Ippolit Kirilovič začal podrobně popisovati všechno úsilí Mítovo, aby si opatřil peníze a aby se vyhnul zločinu. Popsal jeho návštěvu u Šansonová, cestu ke Čmuchalovi, všechno podle , dokumentů.

»Utrápený, vysmátý, hladový, když byl prodal hodinky na tuto cestu (a při tom prý měl na krku půl druhého tisíce rublů, — prý, prý!), utrápen žárlivostí na předmět své lásky, který zanechal ve městě, maje podezření, že v jeho nepřítomnosti odjede k Fjodoru Pavlovičovi, vrací se posléze do města. Chválabohu! U Fjodora

Pavloviče nebyla. Doprovází ji stále sám k jejímu ochránci Samsonovovi. (Ku podivu, na Samsonova nežárlil, a je to velmi charakteristická psychologická zvláštnost v této věci!) Potom honem jde na svou pozorovací stanici na humnech a tam — tam se dozví, že Smerďakov má **padoucnici**, že druhý sluha je nemocen — tedy pole je volné, a »znamení« má ve svých rukou, — iaká svůdná příležitost! Nicméně přece ještě vzdoruje; jde k vysoce vážené dočasné obyvatelce našeho města, k paní Chochlakovové. Tato dáma, která už dávno měla soucit s jeho osudem, dává mu nejrozumnější radu: nechat všeho toho hýření, nechat této nesmyslné lásky, toho pustého života po hospodách, toho neplodného promaňování mladých sil, a odebrat se na Sibiř do zlatých dolů: »Tam najdou působiště vaše příští síly, váš romantický charakter, který prahne po dobrodružstvích.«

Když Ippolit Kirilovič popsal průběh rozhovoru, a onen okamžik, když obžalovaný pojednou dostal zprávu^ že Grušeňka vůbec nebyla u Samsonova, popsal chvilkovou ztrátu mysli nešťastného, zmučeného, žárlivého člověka, při pomyslení, že ho schválně oklamala a že je teď u Fjodora Pavloviče, upozornil na osudný význam této věci a dodal:

»Kdyby mu byla služka řekla včas, že jeho milá je v Mokrému, se svým »bývalým a **nesporným**«, — snad by se nebylo nic stalo. Ale služka zkameněla hrůzou, zapřísahala se, že nic neví; a nezabil-li ji obžalovaný v onu chvíli, tedy jenom proto, že střemhlav se vrhl za

svou nevěrníci. Ale všimněte si: ačkoli byl bez sebe, přece sebou vzal měděnou paličku. Proč právě paličku, proč ne nějakou jinou zbraň? Ale jestliže si celý měsíc představujeme tento obraz a připravujeme se k němu, pak sotva nám padne do oka cosi na způsob zbraně, tedy to také popadneme jako zbraň. A to, že nějaký předmět toho druhu může posloužiti jako zbraň — to už si představoval celý měsíc. Proto jej tak okamžitě a bez rozmyšlení pokládal za zbraň.

A proto také nevzal onu osudnou paličku nějak mimoděk, nějak nevědomky.

»A tak je tedy v otcově zahradě — pole je čisté, není svědků, je hluboká noc, tma a žárlivost. Podezření, že ona je zde, s ním, s jeho sokem, v jeho obětí, a že se mu snad v této chvíli směje, připravuje ho o dech. Ale nejenom podezření, — jaké pak podezření, její lest jest zřejmá, jasná: ona je zde, v tomto pokoji, ze kterého proudí světlo, je tam u něho, za zástěnou, — a tak tedy nešťastník se krade k oknu, uctivě do něho nahlíží, uklidňuje se, jak velí mrav, a rozumně odchází, jak nejdříve může, od hříchu, aby se nestalo něco nebezpečného a nemravného, — to nám chtějí namluvit, nám, kteří známe charakter obžalovaného, kteří chápeme, v jakém byl duševním stavu, ve stavu, který je doložen fakty, a hlavně když vím, že znal ona znamení, jimiž hned mohl otevřítí dvůr a vejít!

Ippolit Kirilovič, když dospěl ve své řeči k oněm »znamení«, přerušil na chvíli svou obžalobu a pokládal za nezbytné podati obsírnější výklad o Smerďakovovi, s úmyslem, aby už definitivně

vyčerpal onu vloženou epizodu o podezření, že Smerďakov spáchal vraždu, a aby se vyrovnal s tímto názorem jednou pro vždy. Učinil to velice obšírně a všichni pochopili, že ačkoli s takovým opovržením odbýval tento názor, že přece jej pokládal za velice důležitý.

VIII. TRAKTÁT O SMERĎAKOVŮVI.

»Předně: odkud se mohla vzít možnost takového podezření? — začal touto otázkou Ippolit Kirilovič. — Prvý, kdo vykřikl, že vrahem je Smerďakov, byl sám obžalovaný, v okamžiku svého zatčení, ale přesto od svého prvního výkřiku až do této chvíle nepodal ani jediného faktu na důkaz svého obvinění, ale nejenom faktu, nýbrž ani nijaké s lidským rozumem se srovnávající narážky na nějaký fakt. Potom potvrzují onu žalobu pouze tři osoby, oba bratři obžalovaného a slečna Světlovová. Ale starší bratr obžalovaného vyslovil své podezření až dnes, jsa nemocen, v záchvatu nesporného šílenství a v deliriu, ale dříve po celé dva měsíce, jak určitě víme, úplně sdílel názor o vině svého bratra, dokonce se ani nesnažil namítati cosi proti tomuto přesvědčení. Ale tomu věnujeme zvláštní pozornost ještě později. Zatím mladší bratr obžalovaného nám před chvílí oznamuje sám, že nemá žádných faktů, jimiž by potvrdil svou domněnku o vině Smerďakova, ani nejmenší, a že dospěl k tomuto názoru jen na základě výroků samotného obžalovaného a »podle výrazu jeho tváře« — ano, tento kolosální důkaz byl dnes po dvakrát pronesen jeho bratrem. Slečna Světlovová se pak vyslovila ještě kolosálněji: »Co vám obžalovaný řekne, tomu také věřte, protože to není takový člověk, který by lhal.« Všechny tyto faktické důkazy o Smerďakovově vine vyslovuji

Pohřeb Iljušečky.

ještě k tomu tři lidé, kteří jsou příliš interesováni na osudu obžalovaného. Ale podezření na Smerďakova přece kolovalo a udržovalo se a udržuje se dosud, — což je možné tomu věřit, což je možné si to představit?

Zde Ippolit Kirilovič pokládal za nutné podati zlehka obraz povahy nebožtíka Smerďakova, který ukončil svůj život v záchvatu chorobného šílenství a choromyslnosti... Vyličil ho jako člověka slabomyslného, s počátky jakéhosi dosti neurčitého vzdělání, popleteného filosofickými ideami, jež nesnesl jeho rozum, a člověka, který byl polekán jistým moderním učením o povinnosti, které mu bylo vykládáno — prakticky bezohledným životem nebožtíka jeho pána, a snad i otce, Fjodora Pavloviče, — a teoreticky různými podivnými filosofickými rozhovory se starším synem pánovým, Ivanem Fjodorovičem, který si rád dovoloval tuto zábavu, bezpochyby z dlouhé chvíle, nebo z potřeby posmívati se někomu, když nenašel k tomu lepší příležitosti.

»Vyprávěl mi sám o svém duševním stavu v posledních dnech svého pobytu v domě svého pána, — pravil Ippolit Kirilovič, — ale jsou o tom i jiní svědci: sám obžalovaný, jeho bratr a také sluha Grigorij, tedy všichni, kteří ho bezpochyby znali velmi blízko. Kromě toho Smerďakov, stížený padoucníci, byl »bázlivý, jak slepice«. — »Padal mi k nohám a líbal mi nohy«, sděluje nám sám obžalovaný v okamžiku, kdy ještě necítil, že toto sdělení bude pro něho poněkud nevýhodné, »je to slepce s padoucníci,« vyslovil se tenkrát o něm svým charakteristickým způsobem. A právě jej si obžalovaný (což si sám dosvědčil) vybral jako svého důvěrníka a tak ho postrašil, že posléze Smerďakov se uvolil sloužit mu jako špion a donašeč. V této úloze domácího detektiva zradí svého pána, sdělí

obžalovanému, že existuje obálka s penězi, a řekne mu »znamení«, jimiž bylo možno se dostat k pánovi, — a jak by to nebyl řekl! »Zabije mne, viděl jsem jasně, že mne zabije«, říkal při vyšetřování a všecek se před námi při tom chvěl a třásl, ačkoliv přece jeho trapič, který ho tak polekal, byl už tenkrát za mřížemi a už nemohl přijít, aby ho trestal. »Stále mne podezříval, ale já ve strachu jsem se snažil, abych uklidnil jeho hněv a honem jsem mu sděloval všechny tajné věci, abych ho přesvědčil o své nevině, a aby mne pustil živého.« To jsou jeho vlastní slova, zapsal jsem si je a zapamatoval: »Když na mne zakřičel, padal jsem před ním na kolena.«

»Nešťastný Smerďakov, protože byl od přírody vysoce poctivý a získal si tím důvěru svého pána, který v něm rozeznal tuto poctivost, když mu sluha vrátil peníze, které ztratil, tento nešťastný Smerďakov, jak je nutno se domnívati, byl strašně mučen svědomím, že zrazuje svého pána, kterého miloval, jak svého dobrodince. Nejlepší psychiatrové dosvědčují, že lidé, kteří jsou těžce nemocni padoucnici, jsou vždy náchylní k tomu, aby se obviňovali nepřetržitě, a ovšem jen chorobně. Stále se trápí pro svou »vinu«, které prý se dopustili něčím a na někom, trápí se výčitkami svědomí, které často nemají žádného důvodu, přehánějí, a dokonce sami na sebe vymýšlejí různé viny a zločiny. A přirozeně, takový tvor se skutečně proviní a dopustí se zločinu ze strachu a z přestrašenosti. Kromě toho cítil velmi silně, že z událostí, jež viděl před očima, může se zroditi cosi nedobrého.

»Když nejstarší syn Fjodora Pavloviče, Ivan Fjodorovič, těsně před katastrofou odjížděl do Moskvy, Smerďakov ho snažně prosil, aby zůstal, ale neodvážil se pro svou zbabělost mu říci všechny své obavy jasně a kategoricky. Spokojil se jenom nárazkami, ale Ivan Fjodorovič tyto nárazky nepochopil. Je třeba poznamenati, že v Ivanovi Fjodorovičovi viděl jaksi svou záštitu, jakousi záruku, že dokud ten bude doma, nestane se neštěstí. Vzpomeňte si na slova »opilého« psaní Dmitrije Karamazova: »Zavraždím starého, jakmile odjede Ivan«, tedy bezpochyby přítomnost Ivana Fjodoroviče všem jaksi zaručovala klid a pořádek v domě. Ale hle, Ivan Fjodorovič přece odjíždí, a Smerďakov ihned, téměř hodinu po odjezdu mladého pána, dostává záchvat padoucnice. Ale to je zcela pochopitelné. Je zde třeba připomenouti, že Smerďakov, nesmírně přestrašený a do jisté míry i zoufalý, zvláště v posledních dnech, pocítil, že je možné, že záhy dostane záchvat padoucnice, která i dříve ho přepadávala vždy v okamžicích mravního napětí a otřesu. Přirozeně nelze uhádnouti den a hodinu těchto záchvatů, ale jakousi náladu před záchvatem každý epileptik může v sobě dříve pocítit. To říká lékař.

»A tak tedy sotva odjede Ivan Fjodorovič, Smerďakov pod dojmem své, abychom tak řekli, opuštěnosti a vědomí nedostatku ochrany, jde za domácí práci do sklepa, jde po schodech a myslí si: »Dostanu či nedostanu záchvat, a což, dostanu-li jej právě teď?« — A právě z této nálady, z tohoto tušení, z těchto otázek, dostává křeč v

hrdle, která vždy předchází padoucnici, a letí střemhlav v bezvědomí na dno sklepa.

»A právě z této velmi přirozené náhody chtějí chytrácky udělat jakési podezření, jakousi nárážku na to, že schválně simuloval nemoc! Ale když schválně, ihned se objeví otázka: proč? Jaký by měl při tom úmysl, jaký cíl? Nemluvme při tom o lékařské vědě; říká se, že věda lže, že věda se mýlí, že lékaři nedovedli rozeznati pravdu od simulace, — budiž, budiž, ale tedy mi odpovězte na otázku: proč by musel simulovat? Snad ne proto, aby — maje v úmyslu vraždu, honem na sebe obrátil pozornost epileptickým záchvatem co nejdříve? Vidíte, pánové porotci, v domě Fjodora Pavloviče v noci zločinu bylo pět lidí: předně sám Fjodor Pavlovič, ale že se nezabil, to je jasné; za druhé jeho sluha Grigorij, ale vždyť sám div nebyl zabit, — za třetí Grigorijova žena, služka Marfa Ignatěvna, — ale předpokládat, že by byla zavraždila svého pána, je prostě hanba. Zůstávají tedy dva lidé: obžalovaný a Smerďakov. Ale protože obžalovaný ubezpečuje, že otce nezavraždil, tedy musel být vrahem Smerďakov, jiného východiska není, neboť jiný tam nebyl, nikoho jiného nelze vinit. A tak tedy je jasné, odkud se vzalo toto chytrácké a kolosální obvinění nešťastného idiota, který se sám včera zabil! Toto obvinění vzniklo jenom proto, že není možno nikoho jiného najít. Kdyby byl aspoň stín podezření na někoho jiného, na někoho šestého, jsem přesvědčen, že by se i obžalovaný styděl ukázat na

Smerďakova jako na vraha a ukázal by pak na onoho šestého člověka, neboť vinit Smerďakova z této vraždy je úplně absurdní.

»Pánové, nechme psychologii, nechme medicínu, nechme dokonce i logiku, obraťme svou pozornost jenom k faktům, k pouhým faktům, a podívejme se, co naše fakta řeknou. Zabil Smerďakov, ale jak? Sám, nebo ve spolku s obžalovaným? Přihlédněme nejprve k prvnímu případu, totiž k thesi, že Smerďakov vraždí sám. Přirozeně, kdyby vraždil, dělal by to pro nějaký užitek. Ale protože neměl ani stínu oněch motivů k vraždě, jako měl obžalovaný, totiž nenávisti, žárlivosti a tak dále, Smerďakov by byl bezpochyby vraždil pouze pro peníze, aby si přisvojil právě ony tři tisíce, které sám viděl, jak je pán zabalil do obálky. A máje v úmyslu vraždit, předem vyloží druhému člověku, a k tomu ještě člověku, který je věci v nejvyšším stupni interesován, totiž obžalovanému, — všechny okolnosti o penězích a znameních: kde leží balíček, co je na balíčku napsáno, čím je ovázán, a hlavně, hlavně mu sdělí ona znamení, jejichž pomocí je možno se k pánovi dostat. Což to dělá, aby se přímo vydal do rukou spravedlnosti? Nebo proto, aby si našel soupeře, kterému se snad samotnému zachce vejít a zmocnit se balíčku?

»Ano, namítnou mi, ale vždyť to sdělil ze strachu. Ale jak to? Člověk, který se nebál vymyslet si takovou odvážnou a zvěrskou věc, a potom ji vykonat, — vykládá takové zprávy, které zná sám na celém světě, a o kterých, kdyby pomlčel, nikdo by se nikdy na celém

světě nedozvěděl? Nikoli, i kdyby by sebezbabělejší, ale kdyby si byl takovou věc předsevzal, za nic by nikomu neřekl aspoň o balíčku a o znameních, neboť by to znamenalo předem se zcela prozradit. Vymyslel by si cosi naschvál, něco jiného by vylhal, kdyby už někdo na něm vymáhal zprávy, ale o tom by mlčel! Naopak, opakuji, kdyby byl mlčel jenom o penězích, a potom zavraždil a ony peníze by si присvojil, nikdo nikdy na celém světě by ho nemohl obvinít z loupežné vraždy, neboť vždy to těch penězích nikdo kromě něho nevěděl, a také nikdo neviděl, kde jsou v domě uloženy. A i kdyby byl potom obžalován, přirozeně by se předpokládalo, že vraždu spáchal z nějakého jiného motivu. Ale těchto jiných motivů si před tím nikdo nevšiml, všichni naopak viděli, že si ho jeho pán vážil a miloval, je jasné, že by byl poslední, na kterého by padlo podezření, neboť podezření by padlo především na toho, kdo by měl ony motivy, který sám vykřikoval do světa, že ty motivy má, kdo se jimi netajil, všem je vykládal, krátce, podezření by padlo na syna zavražděného, na Dmitrije Fjodoroviče. Smerďakov by byl zabil a oloupil, ale obžalován by byl syn, — Smerďakovovi, jakožto vrahu, by to ovšem bylo výhodné. Nuže, Smerďakov právě tomuto synovi Dmitrijovi vyloží předem všechno o penězích, o balíčku a o znameních, když měl v úmyslu Vraždu, — jak je to logické, jak je to jasné!

»Nadejde den, kdy Smerďakov zamýšlí vykonat vraždu a tu spadne do sklepa, simuluje záchvat padoucnice — proč? Přirozeně

proto, aby sluha Grigorij, který se hodlal toho dne léčit, a viděl, že vůbec nikdo nemůže hlídat dům, aby odložil své léčení a hlídal. Snad proto, za druhé, aby pán viděl, že ho nikdo nehlídá, a obávaje se strašně synova příchodu, čímž se netajil, zdvojnásobil svou nedůvěřivost a svou ostražitost. Posléze a hlavně ovšem i proto, aby Smerďakova, zničeného záchvatem, ihned přenesli z kuchyně, kde vždy nocoval odděleně ode všech, a kde měl svůj zvláštní vchod a odchod, do druhého konce křídla, do světnice Grigorijovy, do přístěnku, kde oba manželé bydlí, na tři kroky od jejich vlastní postele, jak tomu vždy a odjakživa bylo, jakmile se ho zmocnila padoucnice, a jak se dalo z nařízení pánova a z laskavosti soucitné Marfy Ignatěvny. A tam, leže za přístěnkem, aby se zdál více nemocným, začne sténat, to znamená, budit je po celou noc (jak také tomu bylo podle výpovědi Grigorije a jeho ženy) a všechno to udělá jenom proto, aby tím pohodlněji pojednou vstal a zavraždil pána!

»Ale snad mi někdo namítne, že simuloval právě proto, aby nepadlo podezření na něho, jako na nemocného, a obžalovanému pověděl o penězích a znameních jen proto, aby se obžalovaný dal svést a spáchal vraždu, a když Dmitrij Fjodorovič vraždu provede, odejde, odnese peníze, při čemž nadělá hluk a šramot, takže vzbudí svědky, pak tedy vstane také Smerďakov a půjde, — nuže, co půjde udělat? Půjde zabít pána po druhé a půjde uloupit už jednou uloupené peníze. Pánové, vy se smějete?

Je mi samotnému hanba, líčím-li takové předpoklady, ale prosím, představte si, že právě toto tvrdí obžalovaný: vždyť říká, že když už odešel z domu, srazil Grigorije a způsobil hluk, vstal Smerďakov, šel, zavraždil a oloupil pána. Nemluvím ani o tom, jak mohl Smerďakov to všechno' předem předpokládat a všechno si vypočítat jako na prstech, že rozčilený a zuřivý syn přijde jenom proto, aby se zdvořile podíval do okna a zase ustoupil, ačkoliv znal znamení, a kořist nechal jemu, Smerďakovovi! Pánové, dávám vážnou otázku: kde je ten okamžik, kdy Smerďakov dokonil svůj zločin? Ukažte mi ten okamžik, neboť bez něho nelze ho ani obviňovat.

»Ale snad padoucnice byla opravdová. Nemocný se pojednou vzpamatoval, uslyšel křik, vyšel, — a co udělal? Podíval se a řekl si: »Půjdu a zabiju pána!« — A jak poznal, co se tady dalo, co se tu všechno stalo, když až do té chvíle ležel v bezvědomí? A ostatně, pánové, i fantasie má své hranice.

»Dobře«, řeknou vtipní lidé, »ale což, byli-li spolčeni, což, když oba společně spáchali vraždu a o penízky se rozdělili, jak je to potom ?«

»Ano, to je skutečně vážné podezření, a předně jsou tu hned kolosální důvody, které to potvrzují: jeden je vrahem a bere na sebe všechnu námahu, a druhý, jeho společník, leží na zádech, simuluje padoucnici, — jenom proto, aby předem ve všech vzbudil podezření, obavy pánovy a obavy v Grigorijovi. Chcete vědět, z jakých důvodů si oba společníci mohli vymyslet právě takový šílený plán? Ale snad

to vůbec nebylo aktivní společenství se strany Smerďakovovy, nýbrž, abychom tak řekli, pasivní a trpné. Snad přestrašený Smerďakov jenom přistoupil na to, že nebude překážet vraždě, a v předtuše, že bude obviněn, že dopustil, aby pán byl zavražděn, že nekřičel, že se nebránil, — předem si vymůže u Dmitrije Karamazova dovolení ležet tu dobu jakoby v padoucnici a myslí si: »Zabíjej si zatím, jak se ti líbí, nevím o ničem«. Ale kdyby tomu i tak bylo, zase by musela padoucnice vzbuditi v domě poplach, a Dmitrij Karamazov, který by to přece musel předvídat, rozhodně by nesouhlasil s takovou úmluvou.

»Ale připuštěme, že by i souhlasil; vždy by přece zase z toho vyplynulo, že Dmitrij Karamazov je vrahem, bezprostředním vrahem a iniciátorem, kdežto Smerďakov je jenom pasivní účastník, a vlastně ani ne účastník, nýbrž oběť strachu, která jedná proti své vůli, vždyť to by soud určitě rozeznal, ale co vidíme? Sotva obžalovaného uvěznil, ihned vše svaluje jenom na Smerďakova a viní ho jediného. Neviní ho ze společné účasti na vraždě, nýbrž viní ho samotná. Prý to udělal sám, on vraždil a loupil, je to dílo jeho rukou! Ale jací pak jsou to společníci, kteří svádějí věc druh na druhu — tomu tak nikdy nebývá. A všimněte si, jaké je v tom pro Karamazova risiko: on je hlavním vrahem, onen je vedlejším, onen to jenom dovolil a ležel v přístěnku, ale Karamazov svaluje vinu na ležícího. Ale vždyť se mohl onen ležící rozzlobit, a už z pudu sebezáchrany odkrýt celou pravdu: mohl by říci, že na vraždě měli oba účast, ale že sám

nezavraždil, nýbrž jenom dovolil a dopustil vraždu ze strachu. Vždyť Smerďakov mohl pochopit, že soud by ihned odhadl stupeň jeho viny, a bezpochyby by mohl i předpokládat, že bude-li i trestán, že bude trestán nesrovnatelně méně, než hlavní vrah, který si přál všechno na něho svaliti. A tu už by se přiznal nedobrovolně. Ale to jsme neviděli. Smerďakov ani nepípl o nějaké společné práci, ačkoliv vrah ho pevně obviňoval a stále na něho ukazoval jako na jediného vraha.

»Ale nedosti na tom: vždyť Smerďakov se přiznal při vyšetřování, že o balíčku s penězi a o znameních řekl obžalovanému sám a že bez něho by obžalovaný nic nevěděl. Kdyby byl skutečně s Karamazovem spolčen a vinen, což by tak lehce přiznal k tomuto činu, totiž, že sám všechno řekl obžalovanému? Naopak, začal by zapírat, a určitě by překrucoval fakta a potlačoval je. Ale Smerďakov nezkrucoval a nepotlačoval je. To může učinit pouze člověk nevinný, který se neobává, že bude viněn ze spoluúčasti. A hle, v záchvatu chorobné melancholie, jejíž původ je v padoucnici, a v celé té propuknuvší katastrofě, včera se oběsil. A než se oběsil, zanechal lístek, napsaný svérázným stylem: »Umírám ze své vůle a dobrovolně, aby nikdo nebyl obviňován«. Co by byl mohl dodat v tomto lístku: »Vrahem jsem já a nikoliv Karamazov«. Ale toho nedodal: což měl na něco dosti svědomí, a na něco jiného nikoliv?

»Ale co je s tímhle? Před chvílí sem byly přineseny soudu tři tisíce rublů, — jsou prý to tytéž, které ležely v témž balíčku, který je

na stole jako corpus delicti, a prý je včera odevzdal Smerďakov. Ale, pánové porotci, jistě se pamatujete na ten smutný obraz. Nebudu opakovati podrobnosti, ale přece si dovolím učiniti poznámku o dvou nebo třech okolnostech, a vyberu při tom právě nejnepatrnější, právě proto, že jsou nepatrné, a proto, že by snad každého nenapadly a byly by zapomenuty. Předně a zase: Smerďakov včera z výčitek svědomí odevzdal peníze a oběsil se. (Neboť kdyby neměl výčitek svědomí, peníze by neodevzdal.) A přirozeně, až včera večer se po prvé přiznal Ivanovi Karamazovu, že ten zločin spáchal, jak prohlásil sám Ivan Karamazov, neboť »proč by jinak až dosud mlčel?« Tak se tedy přiznal, ale proč, opakuji, v posledním svém vzkazu před smrtí neřekl nám všem pravdu, když přece věděl, že zítra nastává pro nevinného obžalovaného strašný soud? »Vždyť pouhé peníze nejsou ještě důkazem. Na příklad já a ještě dva lidé v této síni docela náhodou už týden vědí, že Ivan Fjodorovič Karamazov poslal do gubernského města dva pětiprocentní papíry, po pěti tisících rublech, aby mu je rozměnili, tedy dohromady deset tisíc. Říkám to jenom proto, že každý může dostat peníze do určité lhůty a že tím, když přinese tři tisíce, nemůže s jistotou dokázat, že jsou to peníze právě z toho a toho balíčku, nebo. skřínky.

»Konečně Ivan Karamazov, když včera dostal tak vážnou zprávu od skutečného vraha, zůstává klidný. Proč o tom hned nikomu neřekne? Proč to všechno odložit až na ráno? Předpokládám, že mám právo dohadovat se proč: už týden, co má porušené zdraví, vidí

přízraky (jak se přiznal lékaři a lidem sobě blízkým), že potkává na ulici lidi už zemřelé, a teď tedy v předvečer deliria tremens, které právě dnes ho srazilo, dozvěděl se znenadání o sebevraždě Smerďakovově a vymyslel si toto: ten člověk je mrtev, na něho je to možno svést, a bratra zachráním. Peníze mám, vezmu balíček a řeknu, že Smerďakov mi je dal před smrtí. Řeknete — není to nečestné lhát o mrtvém, i pro záchranu bratra? Ano, ale což když lhal nevědomky, představuje si sám, že tomu tak bylo, že takpůsobila nenadálá smrt lokajova na jeho otřesený rozum? Vždyť jste viděli dnešní výjev, viděli jste, v jakém stavu je ten člověk. Stál na nohou a mluvil, kde však byl jeho rozum? Hned po výpovědi člověka v deliriu následoval dokument, psaní obžalovaného slečně Verchovceové, napsané dva dni před vykonáním zločinu, s podrobným programem zločinu. Nuže, nač pátráme po programu a jeho původci? Je to na vlas týž program, který se skutečně vyplnil, a nebyl vykonán nikým jiným, než jeho původcem. Ano, pánové porotci, bylo to vykonáno podle programu. A vůbec, vůbec neběžel zdvořile a bázkivě od otcova okénka, a ještě k tomu jsa pevně přesvědčen, že je u něho jeho milá. Nikoli, to je hloupé a nepravděpodobné. Vstoupil a — ukončil věc.

»Bezpochyby vraždil v rozčilení, bezpochyby •vraždil v návalu zlosti, sotva se podíval na svého soupeře, kterého tolik nenáviděl!, ale přece, když ho zavraždil (což snad udělal jedním rázem, jedním rozmachem ruky, ozbrojené měděnou paličkou), a když se potom

přesvědčil po podrobné prohlídce, že jeho milá tam není, přece nezapomněl strčit ruku pod polštář a vytáhnouti obálku s penězi, obálku, která nyní leží zde, na stole, jako corpus delicti. Říkám to proto, abyste si všimli jedné okolnosti, která je podle mého názoru velice charakteristická. Kdyby to byl zkušený vrah, a kdyby to byl zvláště vrah loupežný, což by nechal tu obálku na podlaze tak, jak isme ji našli vedle mrtvoly? Kdyby to byl na příklad Smerďakov, který by svého pána zabil proto, aby ho oloupil, prostě by obálku odnesl a vůbec by se nenamáhal ji rozbalovat nad mrtvolou své oběti; vždyť určitě věděl, že v té obálce jsou peníze, vždyť je jeho pán vkládal do obálky a zapečetil v jeho přítomnosti, a kdyby odnesl balíček úplně, nebylo by pak vůbec známo, byla-li spáchána loupež.

Ptám se vás, pánové porotci, jednal by tak Smerďakov, nechal by obálku na podlaze?' Nikoli, takhle musel jednat vrah rozvášněný, který špatně chápal, vrah, který není loupežný, a který dosud nikdy nic neukradl, a který i teď vytáhl z postele peníze nikoli jako zloděj, nýbrž jako pravý majitel věci, kterou si bere od člověka, jenž mu ji ukradl, — neboť právě tak soudil Dmitrij Karamazov o oněch třech tisících a tento jeho názor se u něho vystupňoval v mánii. A tak tedy, když popadl balíček, který nikdy před tím neviděl, roztrhává obálku, aby se přesvědčil, jsou-li v ní peníze, potom utíká s penězi v kapse, dokonce zapomněl, že na podlaze zanechává v podobě roztrhané obálky nejvelkolepější důkaz své viny. Všechno to svědčí o tom, že

to učinil Karamazov, a nikoliv Smerďakov, na nic nepomyslel, nic neuvážil, kde pak on!

»Utíká, slyší výkřik sluhy, který mu běží v patách. Sluha ho dohání, zastavuje ho, ale padá, zasažen měděnou paličkou. Obžalovaný seskakuje k němu z lítosti. Představte si, pojednou nám chce namluvit, že k němu tenkrát seskočil s plotu z lítosti, ze soucitu, aby se podíval, nemůže-li mu nějak pomoci. Nuže, což byl k tomu vhodný okamžik, aby člověk měl kdy myslet na soucit? Nikoli, seskočil proto, aby se přesvědčil, žije-li jediný svědek jeho zločinu. *Žádný* jiný cit, *žádný* jiný důvod by nebyl pravděpodobný! Všimněte si, že se pachtil s Grigorijem, utíral mu šátkem hlavu, a když se přesvědčil, že je mrtev, utíká, jak šílený, celý zakrvácen, opět sem, do domu své milé, — jak by ho nenapadlo, že je celý zakrvácen a že bude ihned usvědčen? Ale obžalovaný nás sám ubezpečuje, že si ani nevšiml, že je celý polit krví, je to možno připustit, je to velice možné, to se vždycky stává zločincům v takových okamžicích. Na jednu věc má ďábelský plán, ale na druhou už se mu nedostává odvahy. Ale on mysle! v tu chvíli jenom na to, kde je o n a. Potřeboval se honem dozvědět, kde je ona, přibíhá do jejího bytu a dozvídá se zprávu, která ho nesmírně překvapuje a je prostě úžasná: odejela do Mokrého se svým »dřívějším, nesporným«!

IX. PSYCHOLOGIE PRACUJE PLNOU PAROU. — LETÍCÍ TROJKA. — FINÁLE RECI STÁTNÍHO ZÁSTUPCE.

Ippolit Kirilovič, když došel k tomuto bodu (zřejmě zvolil přísně historickou metodu výkladu, ke které se velmi rádi uchylují všichni nervosní řečníci, kteří schválně vyhledávají přesně vymezený rámec, aby udržovali v patřičných mezích vlastní nedočkavou fantasií) zvláště široce vykládal o »bývalém a nesporném«, a vyslovil o tomto thematu několik velmi zajímavých myšlenek svého druhu.

»Karamazov, jenž byl žárlivý až do zuřivosti, náhle a okamžitě klesá a mizí před »bývalým a nesporným«. Je to tím podivnější, že dříve si téměř nevšímal tohoto nového nebezpečí, jež rau vyvstalo v osobě neočekávaného soupeře. Avšak stále si představuje, že je to ještě tak daleko, a Karamazov vždy vidí jen přítomnou chvíli. Bezpochyby pokládal to dokonce za fikci. Avšak tu ho rázem napadlo, že ona žena právě proto snad tajila tohoto nového soupeře, a proto ho klamala, protože tento znovu se objevivší soupeř byl pro ni daleko nikoli fantasií a fikcí, nýbrž byl jí vším, rozhodně vším, več mohla v životě ještě doufat; — rázem to pochopil, zkrotí. Nu což, páni porotci, nemohu obejít mlčením tento podivný rys v povaze obžalovaného, který, jak by se zdálo, nebyl by za nic na světě schopen projevití jej, když se tu náhle v něm ukázala nezkrotná potřeba pravdy, úcty k ženě, uznání práv jejího srdce; a kdy se to všechno stalo? V onom okamžiku, když již pro onu ženu potřásl své ruce krví svého otce! Pravda ovšem je i to, že prolitá krev již

křičela o v onom okamžiku po pomstě, neboť on, jenž zahubil svou duši a svůj pozemský osud, musil bezděky pocítiti, a zeptati se sebe v onom okamžiku: »Co mohu znamenati nyní pro ni, pro tuto bytost, již miloval více než svou duši, ve srovnání s tímto »bývalým a nesporným, jenž se kaje a vrací k oné ženě, kterou kdysi zahubil, s novou láskou, s čestným návrhem, se slibem nového a šťastného života? A já, nešťastný, co dám jí nyní, co jí nabídnu?« Karamazov všechno to pochopil, pochopil, že jeho zločin mu uzavřel všechny cesty a že je jen zločinec, odsouzený k trestu a nikoli člověk, který má žít! Tato myšlenka ho zdrtila a zničila.

»A tak tedy se rázem rozhoduje k zoufalému plánu, který při povaze Karamazově se mu musel zdáti jediným a osudným východiskem z jeho strašného postavení. Toto východisko jest sebevražda. Běží pro své pistole, které zastavil úředníku Perchotinovi, a cestou, v běhu, vytahuje z kapsy všechny svoje peníze, pro které již potřísnil své ruce otcovskou krví. Ó, tyto peníze potřebuje především: umírá Karamazov, střílí se Karamazov, a to se musí pamatovat! Vždyť marně není básníkem, marně nespálil svůj život jako svíčku s obou konců. »K ní, k ní, — a tam, ó tam si zahýřím, až se svět sboří, tak si zahýřím, jak to ještě nikdy nebylo, aby si to pamatovali, a aby o tom dlouho vypravovali. Uprostřed divokých křiků, šílených cikánských písní a tanců, zvednu pohár na zdraví a připiji zbožňované ženě na její nové štěstí a pak — právě u jejích nohou si roztříštím před ní hlavu a skončím svůj život!

Vzpomene si pak někdy na Mít'u Karamazova, uvidí, jak ji miloval Mít'a, polituje Mít'u!« — Mnoho barevnosti, romantického zuření, divoké karamazovské bezuzdnosti a sentimentality, nu a ještě něčeho, páni porotci, co křičí v jeho duši, buší neustále v jeho hlavě a otravuje jeho srdce až k smrti. — Toto cosi — to jest svědomí, páni porotci, to jest strašný jeho soud, to jsou strašlivé výčitky! Avšak pistole všechno usmíří, pistole je jediné východisko a není jiného, a tam, — nevím, zda myslel v onom okamžiku Karamazov, »co bude tam«, což může Karamazov myslet jako Hamlet o tom, co bude tam? Ne, pánové porotci, jinde mají Hamlety, ale u nás jsou dosud ještě Karamazové!

Nyní Ippolit Kirilovič vylíčil podrobně scénu výpravy Mít'ovy, výjev u Perchotina v krámě, s vozky. Uvedl spoustu slov, výroků, gest, všechno potvrzené svědky, — a tento obraz měl hrozný vliv na přesvědčení posluchačů. Hlavně měla vliv shoda faktů. Vina onoho člověka, zuřivě se potácejícího a již se nechránícího, se jevila nevyvratitelně.

»Nyní již se nemusil chránit, — říkal Ippolit Kirilovič, dvakrát nebo třikrát se div nepřiznal úplně, téměř na to narážel, a jediné snad to nedořekl. (Zde následovaly výpovědi svědků.) Dokonce na kočího křičel cestou: »Víš, že vezeš vraha?« Avšak hovořit přece jen nesměl: bylo třeba nejdříve se dostat do vesnice Mokrého, a tam skončiti epopej. Avšak co očekává nešťastníka? Věc se má tak, že téměř od prvních okamžiků v Mokrému vidí, a nakonec vystihuje

úplně, že »nesporný« soupeř není snad vůbec nesporný, a že jeho připíjení na nové štěstí nikdo nechce přijmout. Avšak již znáte fakta, páni porotci, podle soudního vyšetřování. Vítězství Karamazova nad soupeřem se zdálo nesporné, a tu — ó, tu počala úplně nová fáze v jeho duši, a dokonce nejstrašnější fáze ze všech, jaké prožívala a ještě kdy prožije tato duše! Možno říci přímo, páni porotci, — zvolal Ipolit Kirilovič, — že potlačená příroda a zločinecké srdce, — samy za sebe mstí lépe, než jakékoliv pozemské soudnictví! A kromě toho: soudnictví a pozemský trest dokonce ulehčují trest vlastní přírody, jsou dokonce nevyhnutelný pro duše zločince v těchto okamžicích, jakožto spása ze zoufalství, neboť si nemohu představiti oné hrůzy a onoho mravního utrpení Karamazova, když se dozvěděl, že ho miluje, že pro něho odmítá svého »bývalého a nesporného«, a že jeho, jeho, Míru, zve sebou do nového života, slibuje mu štěstí, a to kdy? Když již je pro něho vše skončeno, a když již nic není možné!

»Mimochodem učiním zběžně jednu velice závažnou pro nás poznámku pro vysvětlení nynější podstaty tehdejšího stavu obžalovaného: ona žena, tato jeho láska do posledního okamžiku, do konce, do okamžiku zatčení, byla pro něho bytostí nedosažitelnou, vytouženou, ale nedosažitelnou. Avšak proč, proč se tehdy nezastřelil, proč opustil svůj úmysl, a dokonce zapomněl, kde leží jeho pistole? Právě proto, že tato touha po lásce a naděje v ní ho ihned uspokojila a zdržela. Ve víru hýření připoutal se ke své nejmilejší, jež s ním zároveň hýřila, krásnější a smutnější pro něho

víc než kdy jindy, — neodchází od ní ani na krok, nemůže se dosyta nadívat na ni, sám před ní mizí! Avšak tato vášnivá dychtivost mohla dokonce na okamžik přehlušiti nejen strach před zatčením, nýbrž dokonce i výčitky svědomí! Na okamžik, ó jenom na okamžik!

»Dovedu si představití tehdejší duševní stav zločince v nesporné, otrocké poslušnosti tří prvků, které jeho duši úplně přehlušily: za prvé opilost, hýření a hluk, dupot tanců, výskání zpěváků, a ona, ona, zkrásnělá vínem, pijící a tančící, opilá a smějící se! Za druhé posilující vzdálený sen o tom, že osudné rozuzlení je ještě daleko, alespoň není blízko, — snad zítra, snad ráno, přijdou a seberou ho. Tak tedy zbývá několik hodin, a to je mnoho, hrozně mnoho! Za několik hodin možno mnoho vymyslet. Představuji si, že v jeho duši byl asi takový stav, jako když vezou odsouzence na popraviště, k šibenici: musí jeti dlouhou ulicí, a to ještě krokem, mimo tisíce lidí, pak zahnou do jiné ulice, a teprve na konci této jiné ulice jest strašlivé náměstí! Zdá se mi právě, že na počátku této jízdy odsouzenec, sedě na popravní káře, musí pociťovati, že se před ním táhne ještě nekonečný život. Avšak dům za domem mizí, kára stále jede, — ó, to nic nevadí, ještě je daleko k onomu místu, kde se zahýbá do jiné ulice, tak daleko, a proto stále ještě se dívá pevně napravo a nalevo, na tyto tisíce lhostejně zvědavých lidí, připoutávajících se k němu pohledem, a stále ještě se mu zdá, že je takový člověk, jako oni. Avšak zde již zahýbá kára do jiné ulice, ó, to ještě nic nevadí, nic, ještě zbývá celá ulice. A jakkoliv opět mizí dům

za domem, přece si myslí: »Ještě zůstalo mnoho domů«, a tak až k náměstí. »Tak si představuji, že takový byl duševní stav Karamazovův. »Ještě na to nepřišli«, myslí si, »ještě je možno cosi naléztí, ó, ještě je kdy vymysleti si plán obhajoby, vynaléztí způsob *zapírání*, a nyní, nyní, — nyní je tak krásná!« Je hrozně a strašně v jeho duši, ale on má dosti sil odložití od svých peněz polovinu a někde ji schovat, — jinak nedovedu vysvětliti, kam se mohla poděti celá polovina těchto tří tisíc, které právě vzal otci pod podušskou. Vždyť nebyl v Mokrému po prvé, vždyť tam hýřil již kdysi dva dni. Tento starý, veliký dřevěný dům dobře zná, se všemi stájemi i chodbami. Předpokládám tedy, že skryl část peněz tehdy a právě v tomto domě, těsně před zatčením, do nějaké skuliny, do štěrbiny, pod nějakou podlahu, kdesi v koutě, pod krovem, — proč? Jak to proč? Katastrofa může nadejítí nyní, ovšem ještě si nepromyslí, jak ji má uvítat, nebylo na to kdy, a kromě toho v hlavě mu buší, a cosi ho vleče k ní, k ní, nu a peníze, — peníze jsou nutné v každém případě! Člověk s penězi je všude člověkem. Snad se vám zdá taková vypočítavost v takovém okamžiku nepřírozenou? Ale vždyť tvrdí sám, že ještě měsíc před tím v jednom strašlivém a osudném okamžiku rozdělil tři tisíce na polovinu a zašil jednu polovinu do váčku. A i když je to všechno nepravda, což dokážeme ihned, tu přece celá tato myšlenka je blízká Karamazovi, a o n ji vymyslí. A kromě toho, když potom přesvědčoval vyšetřujícího soudce, že vložil půldruhého tisíce do váčku (který nikdy neexistoval), tu snad si

vymyslí tento váček okamžitě právě proto, že před dvěma hodinami právě tak uložil polovinu peněz a skryl je kdesi v Mokrému, na každý případ do rána, jen aby je nenašli u něho, jak mu náhle hned napadlo. Dvě propasti, páni porotci, vzpomeňte si, že Karamazov se může dívat do dvou propastí, a k tomu ještě najednou! Hledali isme v tom domě, ale nenašli. Možná, že tyto peníze jsou tam dosud, ale možná, že druhý den zmizely, a má je nyní obžalovaný, avšak v každém případě jsme ho zatkli vedle ní, před ní na kolenou, ležela na posteli, a on k ní vztahoval ruce, a do té míry zapomněl na všechno v onom okamžiku, že neslyšel ani, jak se blíží lidé, kteří ho přicházejí zatknouti. Nebyl ještě připraven ve svém rozumu na odpovědi. I on, i jeho rozum byli překvapeni znenadání.

»A hle, nyní stojí před svými soudci, před rozhodčími svého osudu. Pánové porotci, bývají okamžiky, kdy při naší povinnosti je i nám strašně souditi člověka, kdy máme i my strach o člověka! To jsou okamžiky, kdy musíme hleděti na onu zvířecí hrůzu, kdy zločinec vidí, že všechno je ztraceno, ale stále zápasí, stále se ještě s námi pouští v zápas. Jsou to okamžiky, kdy všechny instinkty sebeobrany v něm rázem povstávají, a on, hledaje záchranu, se dívá na vás pronikavým zrakem, tázavým a zároveň strádajícím, číhá na vás a zkoumá vaše obličej, vaše myšlenky, a čeká, s které strany na něho udeříte, a ve svém rozechvěném rozumu si sestavuje v okamžiku tisícové plány, při tom však se bojí mluvit, bojí se, aby se nepodřekl! Tyto ponižující okamžiky lidské duše, tato její křížová

cesta utrpení, tato živočišná touha po sebezáchovám' — jsou hrozné a vyvolávají někdy i u vyšetřujícího soudce soucit a útrpnost. Se zločincem! A hle, toho jsme byli my všichni svědky.

»S počátku byl ohromen, a v hrůze mu uklotidřj několik slov, jež ho zkompromitovalo: »Krev! To mi patří!« Avšak rychle se ovládl. Co říci, jak odpovědět? Nemá ještě nic vymyšleno, ale vymyšleno je jen jedno, stálé popírání: »Smrtí otce nejsem vinen!« To je tedy jeho plot a za tímto plotem pak postaví snad někdy barikádu. První výkřiky, jež ho zkompromitovaly, snaží se ihned, tuše naše otázky, vysvětliti tím, že se pokládá za vinna jen smrtí sluhy Grigorije. »Tato krev padá na mou hlavu! Ale kdo zabil otce, pánové? Kdo ho zabil? Kdo ho mohl zabít, když ne já?« Slyšíte, ptá se nás, nás, kteří jsme přišli právě k němu s toutéž otázkou! Slyšíte to slovo, jímž nás předbílá: »když ne já«, tuto zvířecí chytrost, tuto naivnost, tuto karamazovskou netrpělivost? »Já jsem otce nezabil, ani se neopovažujte myslet si, že jsem ho zabil: chtěl jsem ho zabít, pánové, chtěl jsem ho zabít.« Přiznává se skutečně, spěchá, spěchá hrozně, »ale přece nejsem vinen, já jsem ho nezabil«.

»Doznává nám, že chtěl zabít: »Vidíte přece sami, jak jsem upřímný, nu, tak tím spíše mi uvěřte, že jsem ho nezabil. Ů, v těchto případech se zločinec stává někdy neuvěřitelně lehkomyšlným a lehkověrným. JA tehdy právě, úplně jakoby neočekávaně, mu vyšetřující soudce dal úplně prostodušnou otázku: »Snad zabil Smerďakov?« A tak se stalo, co jsme očekávali: strašně se rozčilil

proto, že jsme ho předešli, a překvapili znenadání, kdy ještě neměl kdy připravit se, vyvolit si a použití onoho okamžiku, kdy bude ze všeho nejpravděpodobnější ukázati na Smerďakova jako na vraha. Podle své povahy se ihned uchopil krajnosti a počal sám ze všech sil tvrdit, že Smerďakov nemohl zabít, že není schopen zabít! Avšak nevěřte mu, to je jen jeho chytrost! Vůbec, vůbec se nevzdává Smerďakova, naopak, ještě na něho ukáže, protože přece jiný mu nezbývá, než on, ale učiní to v jiném okamžiku, protože nyní by tím byla jeho věc pokažena. Ukáže na něho možná snad zítra, nebo dokonce až za několik dní, až najde okamžik, ve kterém sám na nás „zvolá: »Vidíte, já sám jsem hájil Smerďakova více než vy, přece se na to pamatujete, ale nyní jsem se přesvědčil: to on zavraždil, kdo jiný než on?U Avšak dosud pochmurně a zlostně popírá naše obviňování, netrpělivost a hněv napovídají mu co nejvíce nepravděpodobné a neumělé vysvětlení, jak se díval otcí do okna, a jak potom uctivě odešel od okna. Důležité je při tom, že ještě neví o okolnostech, o tom, co vypověděl Grigorij, než se vzpamatoval.

»Přistupujeme k prohlídce a k tělesné prohlídce. Prohlídka ho rozčiluje, ale dodává mu nových sil: nenašli celé tři tisíce, našli jen jeden a půl. A ovšem, teprve v tomto okamžiku hněvivého mlčení a popírání mu připadá po prvé v životě myšlenka na váček. Bezpochyby pociťuje sám nepravděpodobnost, a trápí se, strašně se trápí, jak by ji učinil pravděpodobnější, jak by to vymyslel, aby z toho vznikl celý pravděpodobný román. V těchto případech je první

věcí, hlavním úkolem vyšetřování — nedávat kdy na přemýšlení, udeřiti z nenadání, aby zločinec vyslovil své vymyšlené ideje v jejich prostodušnosti, s nimiž je odhaluje, nepravděpodobnosti a rozpory. Zločince možno donutit mluvit jedině náhlým a jakoby neočekávaným sdělením nového faktu, nějaké okolnosti věci, která má dalekosáhlý význam, ale kterou dosud vůbec nepředpokládal, a nemohl bráti v úvahu. Tento fakt isme měli připravený, ó, již dávno připravený, byla to výpověď sluhy Grigorije o otevřených dveřích, do kterých vběhl obžalovaný. Na tyto dveře úplně zapomněl, a vůbec nepředpokládal, že ho mohl Grigorij vidět. Efekt byl ohromný, vyskočil, a náhle zvolal: »To Smerďakov ho zabil, to Smerďakov.« A tímto způsobem prozradil svou tajnou, svou základní myšlenku v její nejnepravděpodobnější formě, neboť Smerďakov mohl zabít až potom, když obžalovaný srazil Grigorije a utekl ze zahrady.

»Když jsme mu sdělili, že Grigorij viděl otevřené dveře ještě před tím, než, byl sražen. k_s zemi, a že když vycházel ze své ložnice, slyšel Smerďakova sténajícího za stěnou, byl Karamazov opravdu zdrcen. Můj spolupracovník, náš vážený a duchaplný Nikolaj Parfenovič, mi sdělil potom, že v tomto okamžiku mu bylo ho líto až k slzám. A hle, v tomto okamžiku, aby napravil věc, spěchá nám říci o onom slavném váčku: to uvidíte, až uslyšíte toto vypravování! Pánové porotci, již jsem vám vyjádřil své myšlenky, proč pokládám tento výmysl o penězích, zašitých před měsícem do váčku, nejen za naivní hloupost, nýbrž dokonce za nepravděpodobný výmysl,

nejnepravděpodobnější, jaký je možno nalézt v daném případě. I kdybychom se vsadili, co je možno říci nepravděpodobnějšího, i tehdy by nebylo možno si vymyslet horší věc, než je tato. Při takové příležitosti možno jásajícího romantika rozdrtit na prach podrobnostmi, právě oněmi podrobnostmi, jimiž tak oplývá skutečnost, a které vždy, jako by to byla nevýznamná a nepotřebná hloupost, jsou v opovržení u těchto nešťastných a bezděčných básníků, dokonce jim někdy ani nepřicházejí do hlavy. Ó, v takových okamžicích nemají na to ani pomyšlení, jejich mysl tvoří jen grandiosní celky, — a tu se lidé odvažují jí předkládati takové drobnosti. Avšak na to je právě chytají! Dává se obžalovanému otázka:

»Nu, a kde jste ráčil vzít materiál na svůj váček, a kdo vám jej zašil?«

»Sám jsem jej zašil.«

»A kde jste ráčil vzít plátno?« — Obžalovaný je již uražen, pokládá to již za urážlivý detail, ale věřte mi, upřímně, upřímně, avšak takoví jsou všichni.

»Utrhl jsem ho od své košile.«

»Výborně. Tak tedy ve vašem prádle najdeme zítra tuto košili, a bude v ní kousek utržen.« — A představte si, pánové porotci, kdybychom byli našli opravdu tuto košili (a jak jsme ji mohli najít v jeho kufru, nebo prádelníku, když ve skutečnosti neexistovala) —

vždyť by to byl již fakt, fakt, jenž by jasně svědčil ve prospěch pravdivosti nebo výpovědi! Avšak to si nemůže uvědomit.

»Nepamatuji se, možná, že to nebylo od košile, zašil jsem to do čepce bytné.« »Do jakého čepce ?«

»Ale vzal jsem si jej, válel se tam u ní, byl to starý, plátěný hadřík.«

»A na to se pamatujete určitě ?«

»Ne, určitě se na to nepamatuji«... a zlobí se, zlobí, a naproti tomu si představte: jak by si to neměl pamatovat? V nejstrašnějších okamžicích lidských, nu, vždyť ho vedou na popravu, se přece takové maličkosti dobře zapamatovávají. Všechno zapomene, ale nějakou zelenou střechu, která se mu mihla na cestě — nebo kavku na kříži, —to si bude dobře pamatovat. Vždyť, když zašíval svou kabelku, tu musil to dělat tajně, před domácími, musil přeci si pamatovat, jak trpěl ponížením, strachem, s jehlou v rukou, aby k němu nepřišli a nezastihli ho; jak při prvním zaklepání vyskakoval a běžel za španělskou stěnu (v jeho bytě je španělská stěna)... avšak, páni porotci, nač vám to všechno říkám, všechny tyto podrobnosti, maličkosti! — zvolal náhle Ippolit Kirilovič. — Ale právě proto, že obžalovaný trvá tvrdošíjně na celé této hlouposti do posledního okamžiku! Celé tyto dva měsíce, od oné nejosudnější pro něho noci nic jiného nevysvětlil, nedodal, ani jednu vysvětlující okolnost k dřívějším svým fantastickým výpovědím: »Všechno jsou to přece maličkosti, a věřte mi na mou duši, na mou čest!« Ó, my bychom

uvěřili, my po tom toužíme, třeba budeme věřit na čest! Což jsme šakalové, dychtící po lidské krvi? Dejte, ukažte nám jen jeden fakt ve prospěch obžalovaného, a my se zaradujeme — ale fakt nesporný, reální, ale nikoliv závěr, učiněný podle výrazu tváře obžalovaného rodným bratrem, nebo poukaz na to, že on bije se do prsou, musil určitě ukazovat na váček, a to ještě ve tmě. Zaradujeme se z jednoho f a k t a, a první se vzdáme obžaloby, a vzdáme se jí rychle. Nyní však spravedlnost volá o pomstu, a my trváme na svém, neboť se nemůžeme vzdáti ničeho z obžaloby!

A tehdy přešel Ippolit Kirilovič k finále. Jako by byl v horečce, jako by volal spravedlnost za prolitou krev, za krev otce, zabitého synem »s úmysly nízkými a nečestnými«, ukazoval s určitostí na tragickou a o pomstu volající shodu faktů.

»Cokoliv byste uslyšeli od vynikajícího svým talentem obhájce obžalovaného (Ippolit Kirilovič se nezdržel), byť jste i uslyšeli jakákoliv dojemná a uchvacující slova, vypočítaná na váš cit, — vzpomeňte si v tomto okamžiku, že jste ve svatyni našeho soudnictví. Vzpomeňte si, že jste obhájci pravdy, obhájci našeho svatého Ruska, jeho základů, jeho rodin, a všeho, co je vám svaté! Ano, vy zde zastupujete Rusko v tomto okamžiku, a nejen v této síni bude vyslechnut váš rozsudek, nýbrž v celém Rusku, a celé Rusko vás bude poslouchat jako své ochránce a soudce, a bude posíleno nebo zdrceno vaším rozsudkem. Nemučte přece Rusko v jeho očekávání, vždyť naše osudná trojka letí střemhlav a snad do

propasti. A dávno již v celém Rusku vztahují ruce a prosí o zastavení šíleného, neúprosného letu. A ustupují-li dosud druzí národové před naší střemhlav letící trojkou, činí to snad nikoli z úcty k ní, jak by to chtěl vylíčit básník, nýbrž prostě z hrůzy, — to si pamatujte. Z hrůzy, a možná snad i z otupělosti, ano, to je ještě dobře, že ustupují stranou, ale snad si řeknou, neustoupíme, a přestanou ustupovati, a postaví se jako pevná stěna před střemhlav pádícím přízrakem, a sami zastaví šílený let naší bezuzdnosti, aby zachránili sebe, osvětu a civilizaci! Tyto poplašené hlasy Evropy jsme již slyšeli. Počínají se již ozývati. Nevyvolávejte je, nezvyšujte jejich stále rostoucí nenávist rozsudkem, ospravedlňujícím vraždu otce, vraždu, spáchanou vlastním synem!...«

Krátce řečeno, Ippolit Kirilovič, ačkoliv se dal velice unést, přece skončil patheticky. A opravdu dojem, který učinil, byl neobyčejný. Když skončil svou řeč, vyšel, a opakuji, téměř upadl ve druhém pokoji do mdlob. Sál netleskal, ale vážní lidé byli spokojeni. Ne tak spokojeny byly jediné dámy, ale přece se jim zalíbila výřečnost, tím spíše, že se nebály jejích důsledků, a očekávaly všechno od Feťukoviče: »Konečně přece promluví, a to se rozumí, zvítězí nade všemi!« Všichni se dívali na Mít'u; po dobu celé řeči státního zástupce seděl mlčky, se sevřenýma rukama, se stisknutými zuby, se sklopenou hlavou, hlavně, když se mluvilo o Grušeňce. Když státní zástupce uvedl o ní mínění Rakitina, objevil se v jeho tváři

opovržlivý a zlostný úsměv, a dosti hlasitě procedil mezi zuby:
»Bernardin!«

Když však Ippolit Kirilovič vypravoval o tom, jak ho vyslýchal a mučil v Mokrému, zvedl Mít'a hlavu a naslouchal se strašlivou zvědavostí. Při jednom místě chtěl dokonce skočiti do řeči a cosi křiknout, avšak přemohl se, a pokrčil jen pohrdavě rameny. O tomto finále řeči, právě o chování státního zástupce v Mokrému při výslechu zločince, mluvili potom u nás ve společnosti a vysmívali se Ippolitu Kiriloviči: »Vida ho, přece se nezdržel, aby y nepochlubil svými schopnostmi!« Líčení bylo přerušeno, ale na velmi krátkou dobu, na čtvrt hodiny, a nejvýše na dvacet minut. V obecnstvu se ozývaly výkřiky a úryvky rozmluv. Některé jsem si zapamatoval:

— To je vážná řeč! — poznamenal zachmuřeně jakýsi pán v jedné skupině.

— Příliš mnoho nažvanil té psychologie, — ozval se jiný hlas.

— Ale vždyť je to pravda, nezvratná pravda!

— Nu, to víte, to on umí.

— Nandal mu to!

— Ale nám, nám to také nandal, — připojil se třetí hlas, — pamatujete se, když začal mluvit, že řekl, že jsme všichni taková jako Fjodor Pavlovič?

— A na konci řeči také. Ale to si vylhal.

— Všeľicos bylo také nejasné.— Dal se trochu unést.

— Ale nespravedlivě, nespravedlivě!

— No ne, přece jenom obratně. Dlouho na to čekal, ale přece se mohl vymluvit, cheche!

— Co pak asi řekne obhájce?

V druhé skupině se mluvilo asi takto:

— Mám za to, že si toho petrohradského člověka zbytečně dobíral, že »působí na cit«, pamatujete se?

— Ano, to nebylo obratné.

— Ukvapil se.

— Je to nervosní člověk.

— My se smějeme, ale jak je asi obžalovanému?

— Ba, jak je asi Mítěňkovi?

— Co asi řekne obhájce? Ve třetí skupině:

— Která je tamhle ta dáma s lorgnetem, ta tlustá, sedí na kraji?

— To je jedna rozvedená žena jednoho generála. Já ji znám.

— A proto má lorgnet.

— Opice.

— Ale ne, je docela pikantní.

— Vedle ní ob dvě místa sedí blondýnka, ta je jinačí.

— Ale šikovně ho tenkrát nachytal v Mokrému

— Šikovně. A vidíte, zase to vypravoval. Vždyť on to tady po všech rodinách vyprávěl už kolikrát.

— Ani teď se nezdržel. To je samolibost.

— Uražený člověk, cheche!

— A urážlivý. A je příliš rétorický, má dlouhé věty.

— A straší. Všimněte si, stále straší. Pamatujete se na tu trojku?
»Tam jsou Hamletové, ale u nás zatím ještě Karamazové!« To řekl
obratně!

— To podkuřoval liberalismu. Bojí se! — Ano, advokáta se také
bojí.

— A co asi řekne ten Feťukovič?

— I kdyby říkal, co by chtěl, našimi mužíky to nepohne.

— Myslíte?

Ve čtvrté skupině:

— Ale to řekl pěkně o té trojce, když mluvil o národech.

— A vždyť měl pravdu, když říkal, že národy nebudou čekat.

— Jak to?

— V anglickém parlamentě už jeden člen minulou neděli povstal
k vůli nihilistům, a ptal se ministerstva, není-li už na čase, aby se
ujalo toho barbarského národa a postaralo se o naše vzdělání. Ippolit
mluvil o něm, vím, že mluvil o něm. Mluvil o tom minulý týden.

— Ti hlupáci jsou na to krátkí.

— Jací hlupáci? Proč krátkí?

— Ale zavřeme Kronštat, a nedáme jim obilí! Kde je vezmou?

— A co v Americe, teď je přivezou z Ameriky!

— Nelži.

Ale zazvonil zvoneček, všechno se vrhlo na místa. Feťukovič
vystoupil na tribunu.

X. ŘEČ OBHÁJCOVA. HŮL O DVOU KONCÍCH.

Všechno utichlo, když se ozvala první slova řečnickova. Celá síň se do něho vpila očima. Začal neobyčejně přímo, prostě a přesvědčeně, ale bez nejmenší vypínavosti. Ani nejmenší známky krasořečnictví, patetických odstínů, slovíček, zvonících citem. Byl to člověk, který promluvil v intimním kruhu lidí, kteří mají stejné sympatie. Hlas měl krásný, zvukný a sympatický, ba, už v jeho hlase jako by bylo slyšeti cosi upřímného a srdečného. Ale všichni ihned pochopili, že řečník dovede změnití pojednou svůj tón a promluvití opravdu pateticky, a »popadnout srdce s neobyčejnou silou«. Snad mluvil méně pravidelně, než Ippolit Kirilovič, ale bez dlouhých frází a přesněji.

Jedna věc se dámám nelíbila: stále jaksi vrtěl zády, zvláště na začátku řeči, ne že by se nějak klaněl, ale jako by směřoval a letěl ke svým posluchačům, při čemž se skláněl polovičkou svých dlouhých zad, jako by ve středu těchto dlouhých a úzkých zad byl zamontován jakýsi kloub, jehož pomocí se mu záda mohla ohýbatí téměř v pravém úhlu. Na začátku řeči mluvil jaksi rozházeně, jaksi bez systému, popadal různá fakta, jak se mu dostávala do rukou, ale přece se nakonec ze všeho vyloupl náležitý celek.

Jeho řeč bylo možno rozdělití na dvě polovičky. První polovina byla kritikou a odmítnutím žaloby, někdy zlým a sarkastickým. Ale ve druhé polovině řeči jako by byl náhle změnil i tón i své způsoby, a rázem se vyšinul do patetické výše, takže celý sál, jako by na to čekal, rozechvěl se nadšením. Přímě přistoupil k věci a začal tím, že

byť jeho působiště je v Petrohradě, že přece nikoliv po prvé navštívil ruská města, aby hájil obžalované, ale takové, o jejichž nevině je buď přesvědčen, nebo ji aspoň předem tuší.

»Právě totéž se mi stalo i v tomto případě, — prohlásil. — Už z prvních novinových zpráv jsem nabyl dojmu, který velmi silně mluvil ve prospěch obžalovaného. Krátce, především mne zaujal jistý právnícký fakt, byť často se vyskytující v soudní praxi, ale zdá se mi, nikdy v takové úplnosti a s takovými charakteristickými zvláštnostmi, jako v této věci. Tento fakt bych měl formulovat až ve finále své řeči, až dokončím svou řeč, ale přece vyslovím svou myšlenku už na začátku, neboť mám slabost přistupovat přímo k věci, bez užívání efektů a bez hospodaření se silnými dojmy. Není to snad ode mne dosti vypočítavé, ale zato je to upřímné. Tato moje myšlenka, moje formule, je tato: zdrcující nahromadění fakt proti obžalovanému, ale zároveň ani jediné faktum, které by obstálo před kritikou, podrobíme-li je rozboru samo o sobě! Když jsem dále sledoval, co se říkalo a psalo, utvrzoval jsem se ve své myšlence stále více a více, a pojednou jsem dostal od příbuzných obžalovaného pozvání, abych ho hájil. Ihned jsem se sem vypravil, a zde jsem se o své myšlence přesvědčil definitivně. Aby mohlo být rozbito toto strašné nahromadění faktů, a aby mohla býti objasněna nedokazatelnost a fantastika každého faktu proti obžalovanému zvlášť, ujal jsem se obhajoby v tomto procesu.

Tak začal obhájce a pojednou prohlásil:

»Pánové porotci, jsem zde člověk nový. Všechny dojmy na mne působily, jako na člověka nepředpojatého. Obžalovaný, bujný povahy a člověk bezuzdný, nikdy mne neurazil, jako snad sto jiných lidí v tomto městě, ze kterého důvodu jsou mnozí proti němu předpojatí. Ovšem, přiznávám se, že mravní cit zdejší společnosti je vzrušen spravedlivě. Obžalovaný je člověk bujný a bezuzdný. Ale přece ve zdejší společnosti byl přijímán, a dokonce byl ochotně vítán i v rodině vysoce nadaného pana žalobce. (Nota bene: při těchto slovech v publiku se ozval na dvou nebo na třech místech smích, který byl sice brzy potlačen, nicméně si jej všichni všimli. Všichni u nás věděli, že státní zástupce přijímal Mít'ovy návštěvy proti své vůli, jenom proto, že jeho žena z nějakého důvodů viděla v Mít'ovi zajímavého člověka, — byla to dáma vysoce ctnostná a ctihodná, ale také fantastická a svéhlavá, která v některých věcech velmi ráda oponovala svému manželi, zvláště v hloupostech. Mít'a ostatně navštěvoval je dosti zřídka.) Ale přesto dovoluji si připustiti, — pokračoval obhájce, — že i v tak nezávislé mysli a spravedlivé povaze, jakou má můj pan oponent, mohla vzniknouti proti mému klientovi jistá chybná předpojatost. Och, je to tak přirozené: nešťastník příliš si zaslouží, aby se lidé k němu chovali s předpojatostí. Uražený mravní, ale ještě hůře estetický cit bývá někdy neúprosný. Ovšem, v neobyčejně krásné řeči pana státního zástupce jsme uslyšeli všichni přísný rozbor povahy a činů obžalovaného, přísný kritický poměr k věci, a hlavně byly zde

odhaleny takové psychologické hlubiny, aby nám byla objasněna podstata věci, že proniknutí do těchto hlubin nemohlo by se vůbec stát při jenom poněkud úmyslné a zlostné předpojatosti k osobě obžalovaného.

»Ale vždyť jsou věci, které jsou dokonce horší, dokonce zhoubnější v takových případech, než nejzlomyslnější a nej předpojatější poměr k věci. Zvláště, když se nás na příklad zmocní jistá, abychom tak řekli, umělecká hravost, potřeba uměleckého tvoření, řekněme, potřeba složití román, zvláště obdařili nás bůh bohatstvím psychologických darů. Už v Petrohradě, když jsem se sem chystal, byl jsem varován, — a ostatně věděl jsem to i bez varování, že se zde setkám s oponentem, který je hlubokým a velmi jemným psychologem, a který už si touto vlastností vydobyl jistou pověst v našem ještě mladém právnickém světě. Ale vždyť psychologie, pánové, je sice hluboká věc, ale přece se podobá holi o dvou koncích. (Smích v publiku.) Och, odpusťte mi moje triviální srovnání, nedovedu mluvit krásně, ale tedy řeknu vám příklad, — беру namátkou první z řeči státního zástupce.

»Obžalovaný v noci v zahradě, na útěku, přelézá plot a sráží k zemi měděnou maličkou sluhu, který se ho chytil za nohu. Potom ihned seskakuje zpět do zahrady, a po celých pět minut se pachtí se sraženým člověkem a snaží se dozvědět, zda ho zabil, či ne. A tu tedy pan státní zástupce ani za nic nechce ověřit pravdivost výpovědi obžalovaného, že seskočil k starci Grigorijovi z lítosti.

Nikoli, nemůže prý být v takové chvíli taková citlivost, neboť je to nepřirozené, a Dmitrij Fjodorovič seskočil jenom proto, aby se přesvědčil, je-li živ, či zabit jediný svědek jeho zločinu, a právě tím prý potvrdil, že spáchal tento zločin, protože do zahrady nemohl seskočiti z nějakého jiného důvodu, z nějaké jiné snahy, nebo citu.

»To je tedy psychologie; ale vezměme tutěž psychologii a přiložme ji k věci, ale s druhého konce, a dostaneme cosi, co není o nic méně pravděpodobné. Vrah seskakuje z opatrnosti, aby se přesvědčil, je-li živ, či není-li živ svědek zločinu, a při tom právě nechal v pokoji svého otce, kterého zavraždil, kolosální důkaz své viny v podobě roztržené obálky, na které bylo napsáno, že v ní ležely tři tisíce. »Vždyť kdyby byl odnesl tuto obálku, nikdo na celém světě by se nebyl dozvěděl, že byl a existoval balíček s penězi, a že tedy peníze ukradl obžalovaný.« Je to výrok pana státního zástupce. Tak tedy vidíte: při jedné věci neměl obžalovaný prý dosti ostražitosti, polekal se, ztratil hlavu, utekl, zanechav na podlaze usvědčující důkaz proti sobě, a pojednou, po dvou minutách, udeřil a zabil jiného člověka a hned se v něm najednou objevuje nesmírně krutá a vypočítavá ostražitost. Ale necht', necht' tomu tak bylo: právě v tom je Jemnost psychologie, že za daných okolností je člověk chvíli.krvežiznivý a ostražitý jak kavkazský orel, a už v příštím okamžiku je slepý a nemotorný jako ubohý krtek. Ale jestliže jsem už tak krvežiznivý a tak krutě vypočítavý, že po vraždě seskočím jenom proto, abych se podíval, je-li živ, či mrtev svědek mého

zločinu, proč, zdálo by se, bych se měl pachtit celých pět minut s touto svou novou obětí, a snad se ještě dáti zastihnout jinými svědky? Proč zamáčet šátek, utírat krev s hlavy sraženého člověka, jen proto, aby tento šátek se stal později proti mně přímým důkazem? Nikoli, kdybychom už byli tak vypočítaví a krutí, bylo by snad lépe, abychom seskočili a prostě udeřili sraženého sluhu touž paličkou znovu, a ještě znovu do hlavy, abychom ho už zabili definitivně, a abychom si tím, že bychom odstranili svědka, svalili se srdce kámen? A posléze seskakují, abych se přesvědčil, je-li živ, či mrtev svědek proti mně, a při tom zrovna na cestě zanechávám jiného svědka, právě touž paličku, kterou jsem sebral dvěma ženám, a které vždy mohou poznati tuto paličku jako svou, a dosvědčit, že jsem ji u nich sebral. Ale ne že bychom tuto paličku zapomněli na cestičce, že bychom ji odhodili z roztržitosti, z popletenosti: nikoliv, my jsme svou zbraň odhodili úmyslně, protože byla nalezena asi patnáct kroků daleko od místa, kde byl sražen Grigorij.

»Je otázka, proč to učinil? Učinil to právě proto, že mu bylo líto, že zabil člověka, starého sluhu, a potom v rozhořčení, s prokletím odhodil paličku jakožto zbraň vraždy, jinak tomu nemohlo být, neboť proč by ji byl jinak odhodil s takovou silou? A mohl-li pocítiti takovou lítost, že zabil člověka, mohl ji pocítit jenom proto, že nezabil otce. Kdyby byl zabil otce, nebyl by seskočil k druhému člověku, kterého srazil, z lítosti, pak by to byl jiný cit, nebyla by to lítost, nýbrž pud sebezachování, a tak by tomu bylo. Naopak,

opakuji, rozrazil by mu lebku dokonale a netahal by se s ním pět minut. Lítost a dobrý cit se objevil právě proto, že před tím měl obžalovaný klidné svědomí. A tak tedy tohle je už jiná psychologie. Já jsem se teď schválně, pánové porotci, uchýlil také k psychologii, abych názorně ukázal, že je tu možno vyvodit, cokoli si přejete. Jenom 'jde o to, v čí je rukou. Psychologie svádí k románu i nejvážnější lidi, a úplně mimoděk. Mluvím při tom o psychologii upřílišněné, pánové porotci, o tom, když se psychologie v jistém smyslu zneužívám

Tu se opět v obecnstvu ozval smích a zase se týkal státního zástupce. Nebudu popisovati celou řeč obhájcovu podrobně, vyberu z ní jenom některá místa, která jsou jejími hlavními body.

XI. PENÍZE NEEEXISTOVALY. TEDY NEEEXISTOVALA ANI LOUPEŽ.

Jedna věc v řeči obhájcově všechny překvapila: úplně popřel existenci oněch osudných tří tisíc rublů, a tedy i možnost loupeže.

»Pánové porotci, — začal obhájce, — v tomto procesu každého nového a nepředpojatého člověka překvapuje jedna charakteristická zvláštnost, totiž obvinění z loupeže, a při tom současně úplná nemožnost fakticky ukázat, co vlastně bylo uloupeno. Prý byly uloupeny peníze, totiž tři tisíce, — ale nikdo neví, zda existovaly. Uvažte: předně jak jsme se dozvěděli, že to byly tři tisíce, a kdo je viděl? Jediný sluha Smerďakov je viděl, a řekl, že byly vloženy do adresované obálky. On to také sdělil ještě před katastrofou obžalovanému a jeho bratru Ivanu Fjodoroviči. Také paní Světlovová byla o tom dána zpráva. Ale ani jeden z těchto tří lidí neviděl sám těchto peněz, viděl je čpět jenom Smerďakov, ale tu je opět otázka, je-li pravda, že existovaly a že je Smerďakov viděl, tedy kdy je viděl naposled? A což, když pán ty peníze z postele vytáhl a opět je uložil do krabice a neřekl inu to?

»Všimněte si, podle slov Smerďakova peníze ležely v posteli pod matrací; obžalovaný by je byl musel vytáhnouti odtamtud, ale postel byla přece zcela netknuta, a to je pečlivě zapsáno v protokole. Jak je možno, aby obžalovaný ani trochu nepřeházal postel, a aby ani trochu nebyl zašpinil svými zakrvácenými ještě rukama nové čisté, jemné ložní prádlo, které bylo schválně pro ten den ustláno? Namítne

se nám však: a co obálka na podlaze? Právě o té obálce stojí za to říci tu několik slov. Před chvílí“jsem byl až trochu překvapen: vysoce talentovaný pan státní zástupce, když o této obálce mluvil, pojednou sám — slyšte, pánové, sám, — prohlásil o ní ve své řeči, právě v onom místě, kde dokazoval nemožnost předpokladu, že Smerďakov je vrahem: »Kdyby nebylo té obálky, kdyby nebyla zůstala na podlaze, jako důkaz zločinu, kdyby ji byl lupič odnesl, nikdo na celém světě by se nebyl dozvěděl, že existovala nějaká obálka a v ní peníze, a tak tedy z toho vyplývá, že peníze uloupil obžalovaný.« A tak tedy jedině tento roztrhaný kousek papíru s adresou, i podle přiznání samého státního zástupce, byl podkladem obvinění obžalovaného z loupeže, »jinak by se nikdo nebyl dozvěděl, že se loupež stala a snad by se nebyl ani dozvěděl, že existovaly peníze«. Ale což pouhá okolnost, že se tento kus papíru válel na podlaze, je důkazem, že v něm byly peníze a že tyto peníze byly uloupeny?

»Ale,« bude nám namítnuto, »vždyť je v obálce viděl Smerďakov.« — Ale kdy? Kdy je viděl naposled? Na to mi odpovězte! Mluvil jsem se Smerďakovem a řekl mi, že je viděl dva dny před katastrofou. Ale proč bych na příklad nemohl předpokládat, že starý Fjodor Pavlovič, když se zavřel v domě v netrpělivém a hysterickém očekávání své milé, pojednou si vzpomněl, nemaje co na práci, vytáhnout obálku a rozpečetiti ji: »A co s obálkou, snad mi ani neuvěří, že v ní něco je, ale když ji ukážu třicet bankovek v balíčku, snad to bude na ni působit silněji a seběhnou se jí sliny«, —

a tak tedy roztrhává obálku, vytahuje peníze a obálku hází na zemi vlastníma rukama, a přirozeně se nebojí, že ten papír může být proti němu nějakým důkazem. Uvažte, pánové porotci, je-li co pravděpodobnějšího, než taková domněnka a takový fakt? Proč by to nebylo možné? Ale kdyby se bylo cosi takového stalo, pak padá obvinění, že byla spáchána loupež, neboť když neexistovaly peníze, neexistovala ani loupež. Jestliže obálka ležela na zemi jako důkaz, že v ní byly peníze, proč bych já nemohl naopak tvrdit, že obálka se válela na podlaze právě proto, že už v ní peníze nebyly, protože je předtím z ní vyňal Fjodor Pavlovič?

»Ale namítnou mi: »Ano, ale kam tedy se v takovém případě poděly ony peníze, jestliže je z obálky vyňal sám Fjodor Pavlovič, a nenašli je v jeho domu při prohlídce?« Předně v jeho krabičce bylo nalezeno něco peněz, a za druhé je mohl vyjmouti už ráno, snad už večer, naložiti s nimi jinak, vydati je, odeslat; je, rozměnit, nebo konečně změnit svou myšlenku, svůj plán, úplně od základů, a při tom vůbec ani nepokládat za nutné o tom uvědomit Smerďakova. A vždyť, je-li jenom možnost takového předpokladu, — jak je možno tak urputně a tak krutě vinit obžalovaného, že vraždu spáchal pro loupež, a že skutečně k loupeži došlo. Vždyť se takovým způsobem dostáváme do oblasti románů. Vždyť tvrdí-li kdo, že taková a taková věc byla uloupena, je třeba ukázat onu věc, nebo alespoň bezpečně dokázat, že existovala. Ale ani ji nikdo neviděl.

»Nedávno v Petrohradě jeden mladík, téměř ještě chlapec, osmnáctiletý podomní obchodník, vstoupil za bílého dne se sekerou do směnárny, a s neobyčejnou, typickou odvahou zavraždil směnárníka, a oloupil ho o tisíc pět set rublů. Asi za pět hodin byl zatčen a našli u něho až na patnáct rublů, které zatím utratil, téměř celého půldruhého tisíce. Kromě toho praktikant směnárníkův, když se vrátil po vraždě do směnárny, oznámil policii nejen, jak mnoho peněz bylo uloupeno, nýbrž i jaké peníze to byly, totiž kolik bylo storublových bankovek, kolik desetirublových a kolik pětirublových, kolik zlatých peněz a jaké, a u zatčeného vraha byly také nalezeny právě tytéž bankovky a peníze. A k tomu ke všemu se ještě vrah úplně přiznal, že vraždu spáchal, a že tyto peníze uloupil.

»Pánové porotci, tomu se říká důkaz! Při tom vidím, ohmatávám peníze,' a nemohu tedy říci, že neexistují, nebo že neexistovaly. Ale je tomu tak v tomto případě? A vždyť při tom jde o život a o smrt, o osud člověka! Bude mi na to zase namítnuto : /»Ale vždyť téže noci hýřil, vyhazoval peníze, bylo u něho nalezeno půldruhého tisíce rublů, — odkud je vzal?« Ale vždyť právě proto, že bylo všeho všudy nalezeno jenom půldruhého tisíce, ale druhou polovičku za nic nikdo nemohl najít, právě tím se dokazuje, že tyto peníze nejsou tytéž, že snad nikdy nebyly v nějaké obálce.

»Bylo časovým rozpočtem (a velice přesným) dokázáno při předběžném vyšetřování, že obžalovaný, když vyběhl od služek paní Světlovové k úředníku Perchotinovi, domů ani nezašel, a nezašel

vůbec nikam, a po celou tu dobu ho lidé viděli, a bezpochyby tedy nemohl oddělit z oněch tří tisíc polovičku a někde ji ve městě schovat. Právě tuto okolnost měl asi pan státní zástupce na mysli, když vyslovil předpoklad, že peníze jsou ukryty v nějaké skulině ve vesnici Mokré. A nejsou snad schovány ve sklepeních Udalského zámku? Pánové, nuže, není tento předpoklad fantastický, není to předpoklad romantický? A všimněte si, kdyby odpadl pouze tento jediný předpoklad, že peníze jsou schovány v Mokré, — celé obvinění z loupeže je v povětrí, neboť kam by se pak podělo onoho půldruhé tisíce, který měl u sebe, a kromě toho vždyť všichni věděli, že až do oné chvíle neměl peníze. A kdo to věděl? Vždyť obžalovaný jasně a pevně vypověděl, odkud vzal peníze, a chcete-li, pánové porotci, chcete-li — nikdy nic nemohlo a nemůže být pravděpodobnější, než byla tato výpověď, a kromě toho nic a nikdy nemohlo více odpovídati charakteru a duši obžalovaného. Panu státnímu zástupci zalíbil se román, který si sám složil. Člověk slabé vůle, který se odhodlal vzít tři tisíce, jež mu byly tak pokořujícím způsobem nabídnuty jeho nevěstou, nemohl prý oddělit polovinu a zašít ji do váčku, na krk, naopak i kdyby je zašil, rozpáral by je každý druhý den, bral by z něj po stovce a tak by všechno utratil za měsíc. Vzpomínáte si, bylo to vysloveno tónem, který netrpí námitek. Ale co, když se ta věc přihodila úplně jinak, a co když si pan státní zástupce vybásnil román a v něm docela jinou postavu? A tak tomu skutečně je, že si vybásnil zcela jinou postavu!

»Bude snad namítnuto: »Máme svědky, že ve vesnici Mokréh prohýřil celé tři tisíce, jež dostal od slečny Verchovcevodé, už měsíc před katastrofou, celé najednou do poslední kopejky, a tedy nemohl od nich odpočítat polovinu.« Ale kde jsou tito svědci? Věrohodnost oněch svědků ukázala se už před soudem. Kromě toho krajíc v cizí ruce se zdá vždycky větším. Posléze nikdo z těchto svědků peníze sám nepočítal, a jenom je odhadoval podle oka. Vždyť vypověděl na příklad svědek Maksimov, že obžalovaný měl v rukou dvacet tisíc. Vidíte, pánové porotci, má-li psychologie dva konce, dovolte také mně, abych užil druhého konce, a uvidíme, co z toho vyjde.

»Měsíc před katastrofou svěřila slečna Verchovcevodá obžalovanému tři tisíce rublů, aby je odeslal poštou, ale je otázka: je pravdivé, byly-ly mu svěřeny s takovou hanbou a s takovým pokořením, jak zde bylo před chvílí řečeno? Když slečna Verchovcevodá po prvé vypovídala o této věci, vypadalo to docela jinak; při druhé její výpovědi slyšeli jsme jenom výkřiky hněvu a pomsty, výkřiky dlouho utajované nenávisti. Ale už ta okolnost, že svědkyně při své první výpovědi svědčila křivě, dává nám právo domnívati se, že ani druhá její výpověď nebyla pravdivá.

»Pan státní zástupce nechce a nesmí (jsou to jeho slova) dotýkati se tohoto románu, nuže budiž, rovněž se nebudu dotýkati tohoto románu, ale přece si dovolím alespoň poznamenati, že odváží-li se tak čistá a morální osoba, jakou nesporně také je vysoce vážená slečna Verchovcevodá, odváží-li se, opakuji, pojednou a znenadání

při soudním procesu změnit 'svoji první výpověď' s přímým úmyslem zahubit obžalovaného, je jasné i to, že tato výpověď nebyla učiněna nestranně, nebyla učiněna chladnokrevně. Což nám může býti odepřeno právo soudit, že mstící se žena snad mnohé zveličila? Ano, právě zveličila onen stud a hanbu, s nimiž prý nabídla své peníze.

»Naopak, tyto peníze mu byly nabídnuty právě tak, že je ještě mohl přijmouti, zvláště tak lehkomyšlný člověk, jako je náš obžalovaný. Mějme na mysli, že tenkrát doufal, že brzy od otce dostane ony tři tisíce, jež mu otec byl dlužen podle jeho rozpočtu. Je to lehkomyšlné, ale právě pro svou lehkomyšlnost byl téměř přesvědčen, že mu otec peníze dá, že je dostane, a že bude moci odeslat poštou peníze, svěřené mu slečnou Verchovcovovou a vyrovnati tak svůj dluh.

»Ale pan státní zástupce za nic nechce připustiti, že obžalovaný mohl tenkrát, v týž den, oddělit z odložených peněz polovičku a zašiti je do váčku: »Není to prý jeho povaha, neodpovídá to jeho citům.« Ale vždyť jste sám volal, že Karamazov má širokou povahu, sám jste hlásal o dvou krajních propastech, do kterých se může Karamazov dívat. Karamazov je právě taková povaha o dvou stranách, o dvou propastech, která uprostřed nejbezuzdnější potřeby hýření se může zarazit, zastaví-li ho cosi s druhé strany. A touto druhou stranou je láska, — totiž ona nová láska, která tenkrát se v něm rozněcovala jako prach, láska, a na tuto lásku je třeba peněz, a je

jich třeba daleko nutněji, než dokonce na hýření s touž milou. Co když mu řekne: »Jsem tvá, nechci Fjodora Pavloviče«, a on ji popadne a odveze, — a tak by měl peníze, za které by ji odvezl. Vždyť je to důležitější, než hýření, což by to Karamazov nepochopil? Vždyť tím byl až nemocen, touto starostí, — co je na tom neuvěřitelného, že oddělil ony peníze a schoval pro každý případ? Ale čas prchá a Fjodor Pavlovič obžalovanému tři tisíce nedává, naopak se vypráví, že je určil jako dárek své milé. »Nedá-li mi je Fjodor Pavlovič, — myslel si, — budu vypadat před Kateřinou Ivanovnou, jako zloděj.« A tu se v něm rodí myšlenka, že onoho půldruhého tisíce, které stále ještě nosí na krku ve váčku, položí před slečnu Verchovceovou a řekne: »Jsem ničema, ale nejsem zloděj.« A tu už tedy měl dvojí příčinu, aby onoho půldruhého tisíce opatroval jako zřítelnicí svého oka, aby za nic neotevřel váček a nevyňal z něj každého druhého dne sto rublů. Proč odpíráte obžalovanému smysl pro čest? Nikoli, smysl pro čest v něm je, snad nenormální, snad velmi často chybný, ale je v něm, je v něm až vášnivě, to dokázal.

»Ale věc se stává složitější, muka žárlivosti dosahují krajního stupně, a stále tytéž dvě otázky se rýsují stále mučivěji a mučivěji v rozpáleném mozku obžalovaného. »Když peníze vrátím Kateřině Ivanovně, za jaké peníze uvezu Grušeňku?« Činil-li takové šílené věci, opíjel-li se a rámusil po hospodách po celý ten měsíc, bylo to snad právě proto, že tyto hořké otázky byly nad jeho sílu. Tyto dvě

otázky posléze se vystupňovaly tak, že ho přivedly na okraj zoufalství. Posílal svého mladšího bratra k otci, aby naposled ho požádal o ony tři tisíce, ale když se nedočkal odpovědi, vnikl násilně do domu, a skončil tím, že starci natloukl před svědky. Pak už neměl, u koho by peníze dostal, otec, jemuž nabil, mu peníze nedá.

»Téhož dne večer bije se do prsou, právě do horní části prsou, kde má ukryt onen váček, a zapřísahá se bratru, že má prostředek, jak by se nestal ničemou, ale že přece zůstane ničemou, neboť tuší, že tohoto prostředku neužije, že nebude mít dosti duševní síly, že nebude mít dosti charakteru. Proč, proč žaloba nechce věřit výpovědi Aleksěje Karamazova, která byla vyslovena tak čistě, tak upřímně, nepřipraveně a pravděpodobně? Proč naopak nutí nás věřit, že peníze jsou v nějaké tajné skrýši v rozvalinách Udolfského hradu?

»Téhož večera, po rozhovoru s bratrem, píše obžalovaný ono osudné psaní, a toto psaní je nejhlavnějším, nejkolosalnějším důkazem, že obžalovaný se dopustil loupeže! »Poprosím všechny lidi, ale neoi-li mi peníze, zabiji otce, a vezmu mu je pod matrací, kde jsou skryty v obálce s růžovou stužkou, jakmile odjede Ivan« — úplný program vraždy, což? »Stalo se, jak bylo napsáno!« křičí žaloba. Ale předně psaní psal opilý a ve strašném rozčilení. Za druhé o obálce píše podle slov Smerďakovových, protože sám obálku nikdy neviděl, a za třetí, i když je to napsáno, je možno dokázat, že to bylo také tak vykonáno? Našel obžalovaný obálku pod polštářem, našel peníze, existovaly vůbec? A prosím, připomeňte si, běžel tenkrát

obžalovaný pro peníze? Běžel střemhlav nikoli loupit, nýbrž jenom se dozvědět, kde je ona žena, která ho tak mučila, — to tedy není podle programu, to tedy není podle toho, jak to bylo napsáno, neběžel, aby spáchal promyšlenou loupež, nýbrž běžel nenadále, neočekávaně, zachvácen šílenstvím žárlivosti!

»Ano, — namítnou mi, — ale přece, když přiběhl a zavraždil otce, vzal také peníze.« Ano, ale tady je otázka, zda vůbec vraždil? Obvinění z loupeže s rozhořčením odmítám: není možno někoho obviňovat z loupeže, není-li možno přesně poukázat na to, co bylo uloupeno, a to je axióma! Ale což opravdu zavraždil, bez loupeže? Je to dokázáno? Není román i to?«

XII. ALE NEEXISTOVALA ANI VRAŽDA.

»Dovolte, pánové porotci, tady jde o lidský život, a je třeba býti opatrnějším. Slyšeli jsme, jak obžaloba sama dosvědčila, že až do posledního dne, do dnešního dne, do dne soudu, váhala obviniti obžalovaného ze zločinu úplné a s úmyslem vykonané vraždy, váhala až do tohoto osudného »opilého« psaní, jež bylo dodáno dnes soudu. »Vražda byla spáchána, jak to bylo napsáno!« Avšak opět opakuji: běžel k ní, za ní, jedině, aby se dozvěděl, kde je ona. Vždyť je to nevyvratitelný fakt. Kdyby byla doma, nebyl by nikam běžel, a zůstal by u ní a nesplnil by, co sliboval ve psaní. Vyběhl náhle, neočekávaně, a na »opilé« psaní možná se vůbec nepamatoval. »Vzal sebou paličku« — pamatujete si, jak z této paličky byla vykonstruována celá psychologie? »Proč musel pokládati tuto paličku za zbraň, vzíti si ji sebou jako zbraň« a tak dále a tak dále. Nyní mi však napadá docela obyčejná myšlenka: Nu což, kdyby tato palička nebyla ležela na viditelném místě, nikoli na polici, se které ji vzal obžalovaný, nýbrž by byla zavřena ve skříni? — Nebyla by tedy padla obžalovanému do oka, a byl by odběhl beze zbraně, s holýma rukama, a snad by nebyl zabil nikoho. Jak potom mohu pokládati paličku za důkaz ozbrojení a předsevzatého úmyslu?

»Ano, ale vykřikoval po hospodách, že zabije otce, a za dva dni, za onoho večera, když napsal své opilé psaní, byl tichý a pohádal se v hospodě jen s jakýmsi kupeckým příručním, »protože Karamazov se musí hádat«. Ale já na to odpovím, že jestliže x% zamýšlel

takovou vraždu, a dokonce podle plánu, napsaného plánu, tu již by se jistě nehádal s příručím, ano, dokonce snad by do hospody vůbec nešel, protože duše, která zamýšlí takovou věc, hledá ticho a úkryt, hledá útulek, aby ho neviděli a aby ho neslyšeli: »Zapomeňte na mne, můžete-li.« A tohle nedělá jen z vypočítavosti, nýbrž i instinktivně.

»Pánové porotci, psychologie má dva konce, a my také umíme chápat psychologii. Pokud běží o všechny tyto hospodské křiky, za celý ten měsíc, uvažte, což málo křičí děti, nebo opilí tuláci, vycházejíce z hospod, když se spolu hádají: »Zabiji tě«, ale vždyť nikdy nezabíjeli, ano, a dokonce ono osudné psaní, — což to není rozdráždění opilce, což to není křik člověka, vycházejícího z hospody: ^Zabiji tě, všechny vás zabiji?« Proč to není tak, proč by to nemohlo býti tak? Proč je toto psaní osudné? A proč není směšné?

»Ale právě proto, že byla nalezena mrtvola zavražděného otce, protože svědek viděl obžalovaného v zahradě, ozbrojeného a utíkajícího, a byl jím tam zraněn, tak tedy bylo všechno spácháno podle onoho psaní a proto není psaní směšné, tedy jsi také zavraždil!« Těmito dvěma slovy: »když jsi byl, tak již určitě t e d y«, se všechno vyčerpává, celá obžaloba. »Byl tedy...« A což když ne tedy, i když byl? Ó, souhlasím, že shoda fakt jest skutečně dosti výmluvná. Avšak podívejte se na tato fakta, na každé jednotlivě, nedávající se zmásti jejich shodou: proč na příklad obžaloba nechce uznat pravdivost výpovědi obžalovaného, že utekl od otcova okna?

»Vzpomeňte si, že obžaloba používá zde dokonce sarkasmu o vážnosti a »zbožnosti« citů, jež se náhle zmocnily vraha. A což když ve skutečnosti bylo cosi podobného, to jest třeba ne uctivost citů, ale zbožnost citů? Bezpochyby se za mne matka modlila v onom okamžiku«, vypovídá při vyšetřování obžalovaný, a běžel tehdy se jen přesvědčit, že Světlovová není u otce. »Avšak nemohl se o tom přesvědčit oknem«, namítá nám obžaloba. A proč by nemohl? Vždyť okno se otevřelo na smluvená znamení, a Fjodor Pavlovič mohl tehdy bezděky pronést nějaké slovo, mohl mu uklouznouti nějaký výkřik, a obžalovaný se mohl rázem přesvědčiti, že Světlovová zde není. Proč právě bychom měli předpokládati tak, jak si to představujeme, jak jsme si řekli, že si to budeme představovati? Ve skutečnosti, možná, mihlo se tisíce věcí, jež uklouzly pozornosti i nejbystřejšího romanopisce.

»Ano, ale Grigorij viděl otevřené dveře a tak tedy obžalovaný byl určitě v domě a spáchal vraždu.« Tak o těchto dveřích, páni porotci... vidíte, o těchto otevřených dveřích svědčí jen jedna osoba, která však v oné době byla v takovém stavu, že... Nu, ať byly, ať byly otevřeny dveře, nechť je obžalovaný otevřel, a zalhal si z pudu sebezáchrany, tak nepochopitelného v jeho postavení, ať vnikl do domu, byl v domě, nu, co z toho, proč by musel, když byl v domě, vraždit? Mohl tam vniknout, mohl běžeti do pokoje, mohl odhoditi starce, mohl dokonce udeřiti otce, ale přesvědčiv se, že Světlovová u

něho není, utéci, raduje se, že tam nebyla, a že se přesvědčil, že nemůže zabít otce.

»Výmluvně, až hrůzostrašně nám líčí žalobce strašný stav obžalovaného ve vesnici Mokré, kdy se mu opět zjevila láska, zvoucí jej do nového života, a kdy již nesměl milovat, protože za ním byla krvavá mrtvola jeho otce, a za mrtvolou popraviště. Avšak žalobce přece připustil lásku, kterou vysvětlil ve své psychologii: »opilý stav, zločince vezou na popraviště, ještě dlouho musí čekat a tak dále a tak dále...« Avšak nevytvořil jste jinou osobu, pane žalobce? Táži se vás! Což je obžalovaný tak hrubý a bezcitný, že mohl ještě myslet v onom okamžiku na lásku, a vykračování se před soudem, jestliže skutečně by měl na svědomí krev otce? Ne, ne, ne! Právě se dověděl, že ho miluje, zve ho sebou, slibuje mu nové štěstí — ó, přísahám, musil tehdy pocítiti dvojnásobnou, trojnásobnou nutnost zabít sebe a zabil by se určitě, kdyby ležela za ním mrtvola otce! Ó ne, nezapomněl by, kde leží jeho pistole!

»Znám obžalovaného: divoká, kamenná bezcitnost, kterou mu přikládá obžaloba, není vůbec v jeho povaze. Zabil by se, to určitě, ale nezabil se jedině proto, že »se za něho matka modlila«, a jeho srdce neneslo žádné viny na vraždě otce. Mučil se, hořekoval oné noci jedině nad zraněným starcem Grigorijem, a modlil se k bohu, aby stařec vstal a vzpamatoval se, aby jeho zranění nebylo smrtelné, a aby i on byl ušetřen trestu. Proč neuznati takový výklad událostí? Jaký máme pevný důkaz o tom, že obžalovaný lže? Ale tu nám opět

ukážou mrtvolu otcovu: když obžalovaný utekl, aniž zavraždil, kdo tedy zabil starce?

»Opakuji, tohle je celá logika obžaloby: když nezabil on, tak kdo jiný? Přece není nikoho možno postavit na jeho místo. Pánové porotci, což je tomu tak? Což opravdu není možno postavit nikoho na jeho místo? Slyšeli jsme, jak obžaloba vypočítala na prstech všechny lidi, kteří byli a bydleli oné noci v tomto domě. Bylo shledáno pět lidí. Tři z nich, s tím souhlasím, jsou úplně nevinní: to jest sám zavražděný, stařec Grigorij a jeho žena. Zbývají tedy jenom dva, obžalovaný a Smerďakov, a hle, žalobce volá s pathosem, že obžalovaný ukazuje proto na Smerďakova, protože nemá na nikoho, na koho by ukázal. Ze kdyby tam byl nějaký šestý, dokonce přízrak nějakého šestého, tu že by obžalovaný ihned přestal obviňovati Smerďakova, styděl by se, a počal by ukazovati na tohoto šestého. Avšak, pánové porotci, proč bych nemohl souditi právě opačně? Jsou tady dva lidé: obžalovaný a Smerďakov, — proč bych nemohl říci, že obviňujete mého klienta jediné proto, že nemáte jiného, koho byste mohli obviniti? A nikoho nemáte jen proto, protože jste úplně, předem a úmyslně vyloučili Smerďakova z jakéhokoliv podezření. Ano, pravda, na Smerďakova ukazuje jen obžalovaný, jeho dva bratři, Světlovová, a to je všechno.

»Ale vždyť jsou tu i jiné charakteristické údaje: je to jakési, ačkoliv nejasné, vření jakési otázky, jakéhosi podezření, ozývá se jakási nejasná pověst, je cítit, že se něco očekává. A konečně svědčí

tu i jistá shoda faktů, úplně charakteristická, ačkoliv doznávám, neurčitá: za prvé, tento záchvat padoucnice právě v den katastrofy, záchvat, který žalobce byl nucen tak pečlivě hájiti a brániti. Dále pak ona nenadálá sebevražda Smerďakova v předvečer přelíčení, a pak neméně nenadálá výpověď staršího bratra obžalovaného dnes v soudní síni, jenž dosud věřil ve vinu bratra, a náhle přináší peníze a prohlašuje opět, že vrahem byl Smerďakov! Ó, jsem plně přesvědčen spolu se soudním dvorem a státním zastupitelstvem, že Ivan Fjodorovič je nemocný, že je v deliriu, a že jeho výpověď by mohla býti skutečně zoufalým pokusem, vymyšleným blouzněním, aby zachránil bratra, a aby svalil vinu na zesnulého.

»Avšak přece tu bylo opět proneseno jméno Smerďakovo, opět jako kdyby bylo slyšet cosi závadného. Cosi, jako kdyby nebylo domluveno, pánové porotci, a nebylo dokončeno. A možná, že bude ještě dorčeno. Avšak, prozatím to necháme, bude na to ještě dosti času. Soud se rozhodl před chvílí pokračovati v líčení, ale teď zatím mohl bych podotknouti něco o charakteristice zemřelého Smerďakova, kterou tak jemně a tak vtipně načrtl pan státní zástupce. Avšak podivuje se. jeho nadání, nemohu zároveň přece úplně souhlasiti s podstatou jeho charakteristiky. Byl jsem u Smerďakova, viděl jsem ho a mluvil jsem s ním, a učinil na mne dojem úplně jiný. Měl slabé zdraví, to je pravda, ale povahou, srdcem, ó, to nebyl vůbec slabý člověk, jak o něm soudí obžaloba. Hlavně jsem neshledal u něho nesmyslnost, onu nesmyslnost, kterou tak

charakteristicky Vyličil nám žalobce. A prostosrdečný nebyl vůbec. Naopak jsem se u něho shledal se strašlivou nedůvěrou, skrývající se pod naivností, a rozum, schopný uvažovati o velmi mnohém! Och! Obžaloba ho příliš prostosrdečně pokládá za slabomyslného!

»Na mne však učinil dojem úplně určitý: odešel jsem v přesvědčení, že je to bytost rozhodně zlostná, ohromně ješitná, mstivá a odporně závistivá. Sebral jsem jakési zprávy: nenáviděl svůj původ, styděl se za něho, a se skřípáním zubů si připomínal, že je synem »Smrduté«. K sluhovi Grigoriji a k jeho ženě, svým bývalým dobrodincům, byl neuctivý. Rusko proklínal a smál se mu. Snil o tom, že ujede do Francie, a tam se předělá na Francouze. O tom mnoho a často vyprávěl ještě dříve, že tím se obohatí. Zdá se mi, že nikoho nemiloval, kromě sebe, a vážil si sebe zvláště vysoko. Osvětu spatřoval v pěkných šatech, v čistých náprsenkách a vyleštěných botách. Pokládal se sám (a o tom jsou důkazy) za nemanželského syna Fjodora Pavloviče, a musel nenáviděti své postavení, když je srovnával s postavením dětí svého pána: »ony mají vše a já nic, oni mají všechna práva, dědictví, a já jsem jen kuchař.«

»Povídal mi, že sám spolu s Fjodorem Pavlovičem ukládal peníze do balíčku. Určení těchto peněz — peněz, za které by si mohl založiti svou kariéru, ovšem nenáviděl. A kromě toho uviděl tři tisíce rublů ve světlounkých duhových bankovkách (na to jsem se ho schválně zeptal). Ů, neukazujte nikdy ješitnému a závistivému člověku veliké peníze — on po prvé uviděl takové velké peníze! Dojem duhového

svazku musil se bolestně zrcadlit v jeho vědomí, nejdříve zatím bez velkých následků.

»Vysoce nadaný žalobce vyložil nám s neobyčejnou přesností všechny předpoklady pro i contra o možnosti obvinění Smerďakova z vraždy, a hlavně se tázal, proč by se byl přetvařoval, že má padoucnici. Avšak — vždyť se nemusil přetvařovati vůbec, záchvat mohl nastati zcela přirozeně, a nemocný se mohl vzpamatovat. Předpokládejme, že se nevyléčil, ale že přece mohl nabýti někdy vědomí a vzpamatovati se, jak se to stává v padoucnici. Obžaloba se táže: Kdy mohl nastati okamžik, ve kterém Smerďakov vraždil? Avšak ukázati tento okamžik je velice snadné. Mohl se vzpamatovati a vstáti z hlubokého spánku (neboť byl jen ve spánku: po záchvatech padoucnice vždy nastává hluboký spánek), právě v onom okamžiku, kdy stařec Grigorij, když chytil za nohu utíkajícího obžalovaného, křičel na celé kolo: »Otcovrahu!« Tento křik byl neobyčejný v tichu a ve tmě, a mohl vzbuditi Smerďakova, jehož spánek v onom okamžiku nemusel býti pevný: přirozeně mohl se probuditi již před hodinou. Když vstal s postele, mohl úplně nevědomky a bez veškerého úmyslu se jíti podívat, co se děje. A v jeho hlavě je chorobné zatemnění, jeho vědomí ještě dřímá, a hle, již je v zahradě, přistupuje k osvětlenému oknu, slyší strašné vypravování pána, který měl ovšem radost z příchodu Smerďakovova. Ihned uzrál v jeho hlavě úmysl: od polekaného pána se dovídá o všech podrobnostech. A tehdy postupně v jeho nemocném a chorobném mozku se rodí

myšlenka, — strašná, ale svůdná, a nezvratně logická: zabít, vzít tři tisíce, a svaliti všechnu vinu potom na mladého pána: koho budou podezřívati jiného, než mladého pána? Koho mohou obviniti, než mladého pána? Na koho mají všechny důkazy, že zde byl? »Strašlivá touha po penězích, kořisti, se mohla zmocniti jeho duše, zároveň s vědomím beztrestnosti. Ó, tyto náhlé a nezvratné výbuchy nastávají často, náhodou, a hlavní věc, přicházejí do hlavy znenadání takovým vrahům, kteří ještě před okamžikem nevěděli, že budou vraždit. A tak tedy Smerďakov mohl vejíti k pánu a splniti svůj plán — čím, jakou zbraní? — Prvním kamenem, který se namanul v zahradě. Avšak proč, za jakým účelem? Vždyť tyto tři tisíce, to je kariéra. A já si neodporuji: peníze tu mohly existovati, a dokonce je možné, že jen Smerďakov jediný věděl, kde je možno je nalézt, kde právě leží. »Nu, a co obálka? Obálka, roztrhaná na podlaze?« Před chvílí, když žalobce mluvil o této obálce, vyložil, neobyčejně bystré mínění o tom, že tyto věci mohl zanechati na podlaze jediný zloděj z nezvyku, právě takový, jako Karamazov, a. samozřejmě že ne Smerďakov, který by přece nezanechal po sobě takový důkaz — před chvílí, páni porotcové, když jsem to slyšel, jsem náhle pocítil, že slyším cosi neobyčejně známého.

»A představte si, právě takové mínění, právě tento dohad o tom, jak by mohl jednati Karamazov s balíčkem, jsem slyšel právě před dvěma dny od téhož Smerďakova, a nedosti iri tom, dokonce mne tím překvapil: zdálo se mi právě, že si hraje na naivního, zabíhá

kupředu, nutí mne do této myšlenky, abych ji považoval za své mínění, a že mi to jen tak naznačil. Avšak nenaznačil právě on tento výklad i při vyšetřování? Nenaznačil jej i vysoce nadanému panu státnímu zástupci? Řeknou mi: a co stařena, žena Grigorijova? Vždyť ta přece slyšela, jak sténal vedle ní nemocný celou noc. Ano, slyšela, ale vždyť vědomí — to je věc velice nespolehlivá. Znal jsem jednu dámu, která si trpce stěžovala, že ji na dvoře po celou noc budilo štěkání, a že nemohla celou noc spát. Avšak ubohý pes, jak jsem se potom dověděl, zaštěkl jenom dvakrát nebo třikrát za celou noc. A to je přirozené: člověk spí, a náhle slyší sténání — probouzí se rozmrzen, že byl probuzen, ale okamžitě opět usíná. Za dvě hodiny slyší opět sténání, opět se probouzí, a opět usíná, a posléze ještě jedno sténání, a zase za dvě hodiny, celkem třikrát. Ráno spáček vstane a stěhuje si, že kdosi celou noc sténal a stále ho budil. A opravdu, tak se mu to musí zdát: přestávky mezi snem, každá po dvou hodinách, byly prospány, a nepamatuje se na ně. Pamatuje se jen na okamžiky svého probuzení, ale zdá se mu, že byl buzen celou noc. »Avšak proč, proč, namítá obžaloba, se Smerďakov nepřiznal

Bratři Karamazovi. — IV. na smrtelné posteli ve svém posledním psaní? Proč mu na jednu věc stačilo svědomí, a na druhou ne? — Tedy dovolte: svědomí — to je již kajícnost, ale sebevrah se nemohl kát, nýbrž jen zoufat. Zoufalství a kajícnost, to jsou věci úplně různé. Zoufalství může býti zlostiné a nesmiřitelné, ale sebevrah, vztahuje na

sebe ruku, v onom okamžiku mohl nenáviděti dvojnásob ty, kterým záviděl víru.

»Pánové porotci, chraňte se justičního omylu! Čím by bylo, čím by bylo nepravděpodobné vše, co jsem vám vylíčil? Najděte mi chybu v mém výkladu, najděte nemožnost, absurdnost!

»Avšak existuje-li jen stín možnosti, třeba jen stín pravděpodobnosti v mých předpokladech, — zdržte se rozsudku! Ale což je to jen stín? Přisahám při všem, co je mi svaté, že plně věřím v to, co jsem vám nyní vylíčil, pevně věřím svému výkladu vraždy. Ale hlavně mne rozhořčuje a překvapuje myšlenka, že z celé spousty faktů, nahromaděných obžalobou proti obžalovanému, není ani jeden trochu přesný a nevyvratitelný, a že nešťastník zhyne jedině shodou těchto faktů. Ano, tato shoda je hrozná: tato krev, tato krev, tekoucí s prstů, krvavé prádlo, ona temná noc a výkřik »Otcovrahu!«, křičící člověk, padající s rozbitou lebkou, a pak tato spousta výroků, výpovědí, gest, křiků, — ó, to má takový vliv, tak může zviklati vaše přesvědčení, — ale což, pánové porotci, může to zviklati vaše přesvědčení?

»Vzpomeňte si, že máte neohraničenou moc, moc trestat a rozhodovat. Avšak čím silnější je moc, tím i strašnější jsou její důsledky. Nevzdávám se ani v nejmenším toho, co jsem zde vylíčil, ale musí-li to již být, nechť na okamžik souhlasím s obžalobou, že nešťastník potřísnil své ruce krví otcovou. Opakuji, že to je jen předpoklad, a že ani na okamžik nepochybuji o jeho nevině. Ale

musí-li to být, budu předpokládati, že můj obžalovaný je vinen otcovraždou, ale vyslechněte tak mou řeč, jako kdybych i já připustil takový předpoklad. Leží mi na srdci, abych vám řekl, ještě něco, neboť tuším ve vašich srdcích a myslích veliký zápas... Odpusťte mi toto slovo, pánové porotci, o vašich srdcích a myslích. Avšak chci býti pravdivým a upřímným do konce. Buďme všichni upřímnými!...«

Na tomto místě byl obhájce přerušen dosti silným potleskem. Opravdu, pronesl svá poslední slova s takovým upřímně znějícím tónem, že všichni pocítili, že možná skutečně má co říci, a že to řekne nyní, a že to bude ze všeho nejdůležitější. Avšak předseda, když uslyšel potlesk, hlasitě pohrozil, že dá vykliditi sál, bude-li se to opakovati. Všechno utichlo a Feťukovič počal jakýmsi novým, neobyčejným hlasem, úplně ne oním, kterým mluvil až dosud.

XIII. CIZOLOŽNÍ MYŠLENKY.

»Nejenom shoda faktů hubí mého klienta, pánové porotci, — počal, — nikoliv, mého klienta hubí ve skutečnosti jen jeden fakt, to jest mrtvola starého otce. Kdyby to byla obyčejná vražda, tu byste při nepatrnosti, nedokázatelnosti a fantastičnosti faktů, rozbíráme-li je každý zvlášť po sobě, a nikoliv v celku, — odmítli obžalobu, nebo alespoň byste si rozmyslili zničení člověka jedině z předpojatosti proti němu, kterou si, běda, tak zasloužil! Avšak to není prostá vražda, nýbrž otcovražda! To imponuje do té míry, že dokonce nepatrnost a nedokázatelnost faktů obžaloby se stává nikoli tak nepatrnou a nedokázatelnou, a to dokonce i pro nepředpojaté mysli. Neboť jak osvoboditi takového obžalovaného? A což, spáchal-li přece vraždu, a odjede bez trestu, — to každý cítí ve svém srdci téměř mimoděk, instinktivně.

»Ano, strašná je věc prolít krev svého otce, krev rodičovu, krev člověka, který mne miloval, který nelitoval pro dítě krev svého života, který už do útlého věku byl nemocen nemocemi svého dítěte, který po celý život se staral o štěstí svého syna, a který žil jenom jeho radostmi, jeho úspěchy. Och, není možné si ani představit, že by bylo možno zavraždit takového otce! »Pánové porotci, co je to otec, opravdový otec, jaké je to veliké slovo, jaká ohromně veliká myšlenka je v tomto označení! Právě jsme poněkud naznačili, čím má opravdový otec být. Ale v tomto případě, kterým se zde všichni zabýváme, kterým jsou naše duše nemocny, — v tomto případě otec,

nebožtík Fjodor Pavlovič Karamazov, ani za mák se nepodobal oné představě otce, kterou právě vyslovilo naše srdce. To je neštěstí. Ano, některý otec se skutečně podobá neštěstí. Podíváme se na toto neštěstí blíže, — vždyť ničeho se nemusíme obávat, pánové porotci, máme-li na zřeteli vážnost řešení, jež nás čeká. Zvláště teď se nesmíme bát, a abychom tak řekli, utíkat od některé myšlenky, jako utíkají děti nebo bázlivé ženy, jak to šťastně vyjádřil vysoce talentovaný pan státní zástupce. »Ale ve své horoucí řeči můj protivník (a protivníkem byl ještě dříve, než jsem pronesl své první slovo), můj protivník několikrát vykřikl: »Nikoliv, nikomu nedám obhajovat obžalovaného, nepostoupím jeho obhajobu advokátovi, který přijel z Petrohradu, — já jsem žalobce i obhájce!.« Tedy právě toto několikrát zvolal, ale přece zapomněl připomenouti, že jestliže tento hrozný obžalovaný po celých dvacet tři let byl tolik vděčen za jednu jedinou libru ořechů, kterou dostal od jediného člověka, který se s ním pomazlil, když byl dítětem, v domě otcovském, že tedy naopak nemohl takový člověk si nepamatovat po celých třiaadvacet let, jak v otcovském domě běhal bosý »na zadním dvoru bez botiček a v kalhotách s jediným knoflíkem«, jak se vyjádřil humánní doktor Herzenstube.

»Och, pánové porotci, proč bychom podrobněji zkoumali toto »neštěstí«, proč bychom opakovali, co už všichni vědí! S čím se setkal můj klient, když přijel sem k otci? A proč, proč líčit mého klienta jako člověka necitelného, jako egoistu, jako netvora? Je

bezuzdný, je divoký a náruživý, vždyť ho teď za to soudíme, ale kdo je vinen jeho osudem, kdo je vinen, že při dobrých náklonnostech a při vděčném a citlivém srdci se mu dostalo takového ošklivého vychování? Což ho někdo vychovával, „což ho někdo učil, což ho aspoň někdo, aspoň trošičku miloval, když byl dítětem? Můj klient vyrostl pod ochranou boží, to jest, jako divoké zvíře.

»Snad prahl uvidět otce po dlouholeté rozluce, snad tisíckrátě před tím, když vzpomínal na své dětství jako na sen, odháněl odporné přízraky, které se mu zdály v jeho dětství, a celou svou duší prahl ospravedlniti a obejmouti svého otce! Ale co se stalo? Uvíitaly ho jenom cynické úsměšky, podezíravost a uskoky pro sporné peníze; slyší jenom »při koňaku« řeči a poučky, při kterých se srdce obrací a posléze vidí otce, jak jemu, synovi, za jeho synovské peníze chce odlouditi milenku, — och, pánové porotci, to je odporné a kruté! A týž stařec všem si stěžuje na neuctivost a na zarputilost synovu, špiní ho ve společnosti, škodí mu, pomlouvá ho, kupuje jeho dlužní úpisy, aby ho mohl uvrhnouti do vězení!

»Pánové porotci, takové duše s na pohled krutým srdcem, bujně a bezuzdně, jako je můj klient, mívají velmi často neobyčejně něžné srdce, jenom že to neukazují. Nesmějte se, nesmějte se mé myšlence! Talentovaný pan státní zástupce vysmíval se před chvílí nelítostně mému klientu, když vytýkal, že miluje Schúlera, že miluje vše, co je »překrásné a vysoké«. Já bych se na jeho místě tomu nesmál, kdybych byl státním zástupcem! Ano, tato srdce, — och, dopusťte,

abych mohl obhájit tato srdce, jež jsou chápána tak zřídka a tak nespravedlivé. Tato srdce velmi často prahnou po něčem něžném, krásném a pravdivém, a právě jako v opak sobě, své nezřízenosti, své krutosti, — prahnou po tom zcela určitě, prahnou celou duší. Jsou to na venek vášnivci a ukrutníci, ale jsou až do utrpení schopni milovat na příklad ženu, a k tomu ještě duchovní a vyšší láskou. Zase se mi nesmějte: právě tak tomu bývá nejčastěji u těchto povah! Jenom nemohou skrýt svou vášnivost, někdy velice hrubou, — právě to u nich překvapuje, toho si lidé všimají, ale nitro takového člověka nevidí. Naopak všechny jejich vášně se rychle uklidňují v blízkosti šlechetné, krásné bytosti, tento na pohled hrubý a krutý člověk hledá své vzkříšení, hledá možnost se napravit, **státí** se lepším, ušlechtilým a čestným, — »ušlechtilým a krásným«, byť jsou tato slova jakkoli vysmívána!

»Před chvílí jsem řekl, že si nedovolím dotknouti se románu svého klienta se slečnou Verchovceovou. Ale přece je o tom možno říci alespoň půl slova: před chvílí jsme neslyšeli její výpověď, byl to jenom výkřik do bezvědomí vzrušené a mstící se ženy, ale právě ona, právě ona neměla práva vyčítati nevěru, protože sama byla nevěrnou! Och, nevěřte jí, nevěřte, můj klient není »vyvrhel«, jak ho nazvala! Ukřižovaný, když se ubíral na svůj kříž, řekl: »Já jsem pastýř dobrý, dobrý pastýř duši svou dává za ovce, aby ani jediná nezahynula«... Nezahubíme ani my lidskou duši!

»Právě jsem se ptal, co je to otec, a vykřikl jsem, že je to veliké slovo, že je to drahocenné pojmenování. Ale se slovem, pánové porotci, je třeba zacházeti poctivě, a já si dovolím nazvat věc jejím pravým jménem, jaké si zasluhuje! Takový otec, jakým byl zavražděný starý Karamazov, nemůže být nazýván otcem a není toho hoden. Láska k otci, která není otcem ospravedlněna — je bláhovost, je nemožnost. Není možné vytvořiti lásku z ničeho, z ničeho tvoří jenom bůh. »Otcové, nerozhořčujte děti svých«, píše apoštol ze svého srdce, hořícího láskou. Neříkám tato slova k vůli svému klientovi, nýbrž k vůli všem otcům.

»Kdo mi dal onu moc, abych poučoval otce? Nikdo. Ale volám jako člověk a jako občan, vivos voco! Nejsme na zemi dlouho, děláme mnoho věcí ošklivých, a říkáme mnoho ošklivých slov. A proto snažíme se stále zachytiti příhodný okamžik, kdy isme všichni pohromadě, abychom druh druhu řekli také pěkné slovo. Tak činím také já: pokud jsem na tomto místě, užívám své chvíle. Nikoli nadarmo je nám z vyšší vůle darována tato tribuna, — s ní nás slyší celé Rusko. Nemluvím jenom ke zdejšími otcům, nýbrž volám k otcům všem: »Otcové, nerozhořčujte své děti!« Ano, vyplňme nejprve sami odkaz Kristův a potom si teprve dovolme hnát k odpovědnosti své děti. Jinak nejsme otcové, nýbrž nepřátelé svých dětí, a ony nejsou našimi dětmi, nýbrž našimi nepřáteli, a my sami jsme si z nich udělali své nepřátele! »Jakou měrou měříte, bude i vám naměřeno,« —. to neříkám už já, to předpisuje evangelium:

měřit touž mírou, kterou je vám měřeno. Jak mítí dětem za zlé, jestliže nám měří naší mírou?

»Nedávno ve Finsku padlo podezření na jednu dívku, služku, že porodila potají dítě. Začli vyšetřovat, a na půdě domu v koutě za cihlami našli její kufík, o kterém nikdo nevěděl, otevřeli jej a vyňali z něj mrtvolu novorozeného a zavražděného jejího dítěte. V témž kufíku našli dvě kostry už dříve narozených jejích dětí, které rovněž zavraždila ve chvíli porodu, a doznala se k tomu. Pánové porotci, je matkou svých dětí? Ano, ona je porodila, ale je jim matkou? Odvážili se někdo z vás pojmenovati ji posvátným jménem matky? Bud'me odvážní, pánové porotci, bud'me také drzí, dokonce isme povinni býti takovými v této chvíli a nebát se některých slov a ideí, jako se bojí moskevští kupcové slov »metal« a »župel«. Nikoli, dokažme naopak, že pokrok posledních let dotkl se i našeho rozvoje, a řekněme přímo, že člověk, který zplodil, není ještě otcem, nýbrž otcem je ten, který dítě zplodil a jména toho si zasloužil.

»Och, ovšem, je i jiný význam, jiný výklad slova otec, vyžadující, aby otec, byť byl vyvrhelem, byť byl zločincem vůči svým dětem, aby přece zůstal jim otcem, jenom proto, že je zplodil. Ale tento výklad je, abychom tak řekli, mystický, který nemohu rozumem pochopit, a mohu jej pochopit jenom vírou nebo lépe řečeno, jako víru, jako mnohé jiné, čemu nerozumím, ale o čem mi náboženství přece přikazuje, abych tomu věřil. Ale v takovém případě necht' to také zůstane mimo oblast skutečného života. Ale v oblasti

skutečného života, která má nejenom svá práva, ale která nám přikládá sama veliké povinnosti, v této oblasti, chceme-li být humánními, křesťanskými, musíme a isme povinni zastávat názory jenom ty, které jsou ospravedlněny úvahou a zkušeností, které jsou ospravedlněny analýsou, krátce, jsme povinni jednati rozumně, a nikoli nerozumně jako ve snu a v horečce, abychom neuškodili člověku, abychom neutrápili a nezahubili člověka. Hle, pak se to stane věcí opravdového křesťanství, nebude to věcí pouze mystickou, bude to věcí už rozumnou a opravdově humánní...«

Na tomto místě se ozval silný potlesk na mnohých stranách soudní síně, ale Feťukovič zamával rukama, jako by prosil, aby ho nevyrušovali, a aby mu dali domluvit. Všechno ihned utichlo. Řečník pokračoval:

»A myslíte, pánové porotci, že takové otázky mohou minouti naše děti, které už jsou, řekněme, jinochy, kteří už začali uvažovat? Nikoli, nemohou na ně nemyslet, a nebudeme po nich chtít, aby se jich nemožně odříkali! Pohled na otce nehodného, zvláště je-li srovnán s otci jinými, hodnými, jiných dětí, mimovolně vyvolává v hochu mučivé otázky. A tomuto trýzněnému hochu odpovídá se na tyto otázky úředním stylem: »On tě zplodil, ty jsi jeho krev, proto ho musíš milovat.« A hoch se mimovolně nad tím pozastaví: »Ale což mne otec miloval, když mne plodil ?« ptá se, divě se stále více a více, »což mne zplodil pro mne? Vždyť mne neznal, ani neznal mé pohlaví v onu chvíli, v okamžiku vášně, vzbuzené snad vínem, a snad mi

jenom 'odkázal náklonnost k opilství, — hle, to je všechno jeho dobrodiní... proč ho mám milovat jenom za to, že mne zplodil, a že mne potom celý život nemiloval ?« Och, snad se vám zdá, že tyto otázky jsou hrubé, že jsou kruté, ale nežádejte od mladého rozumu, aby se zdržoval tam, kde to není možno: »vyžeň povahu dveřmi, a vrátí se oknem«, — a hlavně, hlavně nebudeme se bát »metalu« a »župeiu«, a rozřešíme otázku tak, jak to předpisuje rozum a humanita, a nikoliv tak, jak to předpisuje mystické chápání.

»A jak ta otázka má být řešena? Takto: nechť syn stane před otcem svým a zeptá se ho po úvaze: »Otče, řekni mi, proč tě musím milovat? Otče, dokaž mi, že tě musím milovat!« A bude-li tento otec míti tolik síly, aby mu odpověděl, a dokázal mu to, — pak budeme míti před sebou opravdovou, normální rodinu, neuvidíme jen cosi, co se zakládá na mystických předsudcích, nýbrž cosi, co se zakládá na rozumných, odpovědných a přísně humánních základech. V opačném případě, nedokáže-li otec, co hoch chtěl, — znamená to konec té rodiny: není mu otcem, a syn dostává volnost a právo napříště nepokládat svého otce za otce, nýbrž má právo ho pokládat za člověka cizího, a snad i za svého nepřítele. Naše tribuna, pánové porotci, má býti školou pravdy a zdravých názorů!«

Řečník byl na tomto místě přerušen nezadržitelným, téměř extatickým potleskem. Přirozeně netleskal celý sál, ale přece aspoň polovina sálu. Tleskali otcové a matky. Nahoře, kde seděly dámy, bylo slyšet výkřiky. Bylo máváno šátky, předseda ze vsí síly začal

zvonit, byl zřejmě rozčilen chováním publika, ale přece se neodvážil »vyklidit sál«, jak hrozil. Vždyť tleskali a na řečníka mávali šátky také hodnostáři, kteří seděli na zvláštních křeslech za soudními přisedíci, starci, s hvězdami a řády na fracích, takže když se poněkud hluk utišil, předseda se spokojil jako dříve jen nejpřísnější pohrůzkou, že vyklidí sál, a rozčilený a triumfující Feťukovič začal opět pokračovat ve své řeči.

»Pánové porotci, pamatujete se ještě na onu strašnou noc, o které jsme zde tak mnoho dneska mluvili, když syn přes plot pronikl k otcově domu a stanul posléze tváří v tvář člověku, který ho zplodil, ale který byl také jeho nepřítelem, a který mu křivdil. Tvrdím ze všech sil — nepřiběhl tenkrát pro peníze: obvinění z loupeže je hloupost, jak už jsem vyložil dříve. Ale nezavraždil, och, nikoli, když k němu přišel; kdyby byl měl dříve tento úmysl, byl by si opatřil alespoň zbraň, ale měděnou paličku popadl jenom instinktivně, a ani nevěda proč. I když ošidil otce znameními, i když k němu vnikl, — řekl jsme už, že ani na chvíli nevěřím této legendě, ale i když, předpokládejme to, byť jen na okamžik!

»Pánové porotci, přísahám vám při všem, co je mi svaté, kdyby to nebyl jeho otec, ale nějaký cizí člověk, který ho urazil, obžalovaný by proběhl pokoje, přesvědčil by se, že ona žena není v tomto domě, a utekl by střemhlav, svému soupeři by ani trochu neublížil, snad by ho uhodil, odstrčil, ale nic více, neboť tenkrát měl jiné myšlenky v hlavě, neměl kdy, musel vědět, kde je ona. Ale zde byl otec, otec —

to všechno způsobil pohled na tohoto otce, který ho od dětství nenáviděl, na nepřítele, na člověka, který mu křivdil, a který byl teď jeho podivuhodným sokem! Pocit nenávisti ho zachvátil mimoděk, neudržitelně, nebylo kdy na uvažování: všechno se to v něm zvedlo v jediném okamžiku. To byl afekt šílenství a pomatenosti, ale také afekt přírody, mstící se za své věčné zákony nezadržitelně a bez úvahy, jak je tomu v přírodě vždy. Ale vrah ani tenkrát nevraždil, — tvrdím to, volám to, — nikoli, jenom mávl paličkou v rozhořčení, nepřeje si vraždit, nevěda, že otce zabije. Kdyby nebylo této osudné paličky v jeho rukou, snad by byl jenom otci nabil, ale nebyl by ho zabil. Když utekl, nevěděl, je-li zabit stařec, kterého srazil k zemi.

»Taková vražda není vraždou. Taková vražda není otcovraždou. Nikoli, vražda takového otce nemůže být nazvána otcovraždou. Taková vražda může být pokládána za otcovraždu pouze z předsudku! Ale což opravdu se ta vražda stala? Obracím se k vám znovu a znovu s touto otázkou z hloubi své duše! Pánové porotci, my ho zde odsoudíme, a on si řekne v duši: »Tito lidé nevykonali nic pro můj osud, nevykonali nic pro mou výchovu, pro mé vzdělání, aby ze mne udělali člověka. Tito lidé mne nenakrmili a nenapojili a v žaláři nahého nenavštívili, a přece mne poslali do vyhnanství. Tím jsme vyrovnáni, od nynějška nejsem nikomu ničím povinen a nikomu nic nejsem dlužen na věky věkův. Oni jsou zlí, i já budu zlý. Oni jsou krutí, i já budu krutý. Tohle řekne, pánové porotci! »A přísahám: řeknete-li, že je vinen, jenom mu ulehčíte, ulehčíte jeho svědomí,

bude proklínat prolitou krev, ale nebude jí litovat. Zároveň s tím zahubíte v něm člověka, který mohl být ještě zrozen, neboť zůstane zlý a slepý po celý živo{. Ale chcete ho potrestat strašně, hrozně, nejstrašnějším trestem, jaký jenom je možno si představit, abyste ho tím spasili, a vzkřísili jeho duši na věky? Chcete-li tomu, nuže, potrestejte ho svým milosrdenstvím! Uvidíte, uslyšíte, jak sebou trhne v úžasu jeho duše: »Já mám snést tolik lásky, mně se dostává tolik lásky, jsem jí hoden?« — tohle zvolá! Och, znám, znám toto srdce, to divoké, ale ušlechtilé srdce, pánové porotci! Skloní se před vaším ušlechtilým srdcem, vždyť žízni po velikém aktu lásky, vzplane a vzkřísí se na věky. Jsou duše, které ve své omezenosti viní celý svět. Ale potrestejte tuto duši milosrdenstvím, prokažte jí dobro, a ona prokleje své dílo, neboť je v ní množství dobrých zárodků. Jeho duše se rozšíří a uzří, jak je bůh milosrdný, a jak jsou lidé krásní a spravedliví. Ohromí ho a naplní ho zděšením pokání a veliký dluh, který má splatiti. A neřekne potom: »Jsme vyrovnáni«, nýbrž řekne: »Jsem vinen přede všemi lidmi, a jsem ze všech lidí nejhodnější.«

V slzách pokání a žhoucího trpitélského dojetí vykřikne: »Lidé jsou lepší než já, neboť se rozhodli, že mne nezahubí, nýbrž že mne spasí!« Och, jak je vám lehké to udělat, tento akt milosrdenství, neboť protože nemáte ani trochu — byť jen aspoň poněkud — pravděpodobně důkazy, bude vám příliš zatěžko říci: »Ano, je vinen.«

»Je lépe propustiti deset viníků, než potrestat jednoho nevinného — slyšíte, slyšíte ten vznešený hlas z minulých století našich slavných dějin? Což já, nicotný, mám vám připomínati, že ruský soud není jenom trestem, nýbrž i spásou ztraceného člověka? Necht' u jiných národů platí litera a trest, u nás duchem a smyslem našeho soudu, je spása a nový život ztraceného! A je-li tomu tak, je-li opravdu takové Rusko a jeho soud, pak vzhůru, Rusko, pak nás nestrašte svými zběsilými trojkami, před nimiž prý s ošklivostí ustupuj' všechny národy. Nikoli zběsilá trojka, nýbrž nesmírný a ohromný ruský vůz vítězoslavně a klidně přibude k cíli. Ve vašich rukou je osud mého klienta, ve vašich rukou je také osud naší ruské pravdy. Vy ji zachráníte, vy ji ubráníte, vy dokážete, že jsou ještě lide, kteří ji chtějí hájit, dokážete, že tato pravda je v dobrých rukou!«

XIV. MUŽÍCI SE NEDALI.

Tak skončil Feťukovič svou řeč, a potlesk posluchačů byl tentokrát neudržitelný, jako bouře. Nebylo ani možno pomyslet, aby byl potlačen: ženy plakaly, plakaly i mnozí muži, dokonce i dva hodnostáři zaslzeli. Předseda se vzdal a dokonce ani nezazvonil: »vždyť sáhnouti na takový enthusiasm znamenalo by sáhnouti na svatou věc«, jak potom vykřikovaly u nás dámy. I řečník byl upřímně dojat. A právě v takové chvíli povstal znovu náš Ippolit Kirilovič, aby se ujal polemiky. Všichni se na něho dívali s nenávistí. »Jak? Co to je? Což ještě smí něco říci?« — ptaly se dámy. Ale i kdyby tak byly volaly dámy celého světa, a v jejich čele sama paní státní zástupcova, žena Ippolita Kiriloviče, ani pak by nebylo možno ho v takovém okamžiku zadržeti.

Byl bledý, třásl se rozčilením. Prvá slova, první věty, jež vyslovil, byly dokonce nepochopitelné; popadal dech, vyslovoval špatně, pletl se. Ostatně brzy se vzpamatoval. Ale z této druhé jeho řeči uvedu jen několik vět.

»Je nám vyčítáno, že jsme si vymysleli román. Ale jak je tomu u obhájce, což to není román na román? Scházely jen verše. Fjodor Pavlovič prý očekával milenku, roztrhává obálku, a zahazuje ji na zemi. Bylo také uvedeno, co říkal při tomto podivuhodném případu: což to není román? A kde je důkaz, že vyňal peníze, kdo slyšel, co říkal? Slabomyslný idiot Smerďakov je přetvořen v jakéhosi byronovského hrdinu, který se mstí společnosti za svůj nelegální

původ, — což to není básnické dílo v byronovském stylu? A syn, který se vloupal k otci a zavraždil ho, ale zároveň ho nezavraždil, to už ani není román, to už není básnické dílo, to jest sfinx, dávající hádanky, které ani sama nerozluští. Jestliže zavraždil, tedy zavraždil, ale jak tomu je, když zavraždil a přece nezavraždil, — kdo to pochopí?

»Dále zde bylo hlásáno, že naše tribuna je tribunou pravdy a zdravých názorů, a prosím, s této tribuny »zdravých názorů« hlásá se s přísahou axióma, že nazývat vraždu otce otcovraždou je jenom předsudkem! Ale je-li otcovražda předsudkem, a bude-li se každé dítě ptát svého otce: »Otče, proč tě musím milovat?« — co se stane s námi, co se stane se základy společnosti, kam se poděje rodina? Víte, otcovražda je jenom »župel« moskevské kupcové.

»Nejdrahoccennější, nejposvátnější úkoly poslání a budoucnosti ruského soudu byly zde předvedeny zvráceně a lehkomylně, jenom aby bylo dosaženo cíle, aby bylo ospravedlněno to, co ospravedlniti nelze. Och, zničte ho svým milosrdenstvím, vykřikoval zde pan obhájce, — ale zločinec zatím nic jiného nepotřebuje, všichni zítra uvidí, jak bude zničen! Ostatně není pan obhájce příliš skromný, když žádá jenom osvobození obžalovaného? Proč ještě nežádal, aby bylo založeno stipendium na památku jména obžalovaného otcovraha, aby byl zvěčněn jeho hrdinský čin v potomstvu a v mladém pokolení? Bylo tu panem obhájcem zlepšováno evangelium a náboženství: to je prý všechno mystika, ale pravé křesťanství, už

ověřené analysou rozumu a zdravých názorů, máme my! A vystavil zde před námi lživou podobu Kristovu! Jakou měrou měříte, takovou bude naměřeno i vám, volá pan obhájce, a v témž okamžiku vyvozuje, že Kristus zapověděl měřit touž mírou, kterou je vám měřeno, — a to' říkal s tribuny pravdy a zdravých názorů! Takoví lidé dívají se do evangelia jenom v předvečer svých řečí, aby se blýskli tím, že znají tento dosti zajímavý spis, a že se t snad bude hoditi a že to poslouží pro nějaký efekt, bude-li toho třeba, — ovšem, jen bude-li toho třeba! Ale Kristus právě naopak káže nečiniti tak, varovati se takových skutků, protože zlý svět tak činí, my však jsme povinni odpouštět a nastaviti tvář a neměřiti touže mírou, kterou nám naměřili naši škůdcové. Tomu nás učil bůh a nikoli tomu, že brániti dětem, aby zabíjely své otce, je předsudek. A nezačneme opravovat s této tribuny pravdy a zdravých názorů své božské evangelium, evangelium našeho boha, kterého pan obhájce uznal za dobré nazývati jenom »ukřižovaným lidumilem« zcela v rozporu se vším pravoslavným Ruskem, které k němu volá: »Ty jsi náš bůh!«...

Tu předseda přerušil a zadržel státního zástupce, který se dal příliš unést, požádal ho, aby nepřeháněl, aby zůstal v patřičných hranicích a tak dále, jak právě mluví v takových případech předsedové. Rovněž soudní síň byla nespokojena. Obecenstvo šumělo, dokonce vykřikovalo rozhořčeně. Fet'ukovič ani nevyvracel řeč státního zástupce, vystoupil jenom, aby s rukou na srdci a s uraženým hlasem promluvil několik sliv, plných důstojnosti. Jen zlehka a posměšně se

opět dotkl »románu« a »psychologie«, a při jedné příležitosti prohodil: »Joviši, ty se zlobíš, tedy nemáš pravdu«, — čím vyvolal povzbudivý smích, který se ozval na mnoha místech v obecnstvu, neboť Ippolit Kirilovič se Jovišovi dokonce nepodobal. Potom na obvinění, že dovoluje mladému pokolení vraždit otce, Feťukovič nesmírně důstojně poznamenal, že to ani nebude vyvracet. Pokud se týká lživé podoby Kristovy a toho, že nepokládal zahodná Krista nazvat bohem, nýbrž jenom »ukřižovaným lidumilem«, a že to, co se přičí pravoslaví, nemělo být vysloveno s tribuny pravdy a zdravých názorů, Feťukovič učinil narážku na »msinuaci« a na to, že když se sem chystal, při nejmenším předpokládal, že zdejší tribuna je chráněna před možností, aby byl podezříván tak, že je to nebezpečné pro jeho osobu, jakožto občana a věrného poddaného... ale při těchto slovech předseda zarazil také jeho a Feťukovič s poklonou ukončil svou odpověď, která byla doprovázena všeobecným pochvalným bručením celého sálu. Ippolit Kirilovič podle názoru našich dam byl zničen na věky.

Potom bylo dáno slovo samotnému obžalovanému. Mít'a vstal, ale neřekl mnoho. Byl hrozně unaven, jak tělesně tak duševně. Výraz nezávislosti a síly, s nímž ráno vstoupil do soudní síně, téměř zmizel; jako by byl za tento den prožil cosi, co stačilo na celý život, co ho naučilo důkladně čemusi velice vážnému, co dříve nechápal. Také hlas mu zeslábl, už tak nekřičel, jako dříve. V jeho slovech bylo slyšeti cosi nového, usmířeného, poraženého a pokořeného.

— Co mám říci, pánové porotci, můj soud přišel, cítím, jak pravice boží na mne dopadla. Nastal konec zhýralému člověku! Ale jako bych se bohu zpovídal, říkám vám: Krví svého otce nejsem vinen! Naposledy opakuji: nezavraždil jsem ho! Byl jsem zhýralý, ale miloval jsem dobro. Stále jsem se snažil se polepšit, ale stále jsem žil, jako divoké zvíře. Děkuji panu státnímu zástupci, řekl o mně mnoho věcí, které jsem ani já nevěděl, ale není pravda, že jsem zavraždil otce, v tom se pan státní zástupce mýlí! Děkuji i panu obhájci, plakal jsem, když jsem ho poslouchal, ale není pravda, že jsem zavraždil otce, nebylo to třeba ani předpokládat! Ale lékařům nevěřte, jsem při zdravém rozumu, jenom v mé duši je hrozně. Když se smilujete a osvobodíte mne, pomodlím se za vás. Stanu se lepším, dávám vám své slovo, dávám je před bohem. Ale když mne odsoudíte, — sám nad svou hlavou přelomím kord, a úlomky políbím! Ale smilujte se, nezbavujte mne mého boha, znám se, začal bych reptat! Je hrozně v mé duši, pánové... smilujte se![%] Téměř upadl na své místo, hlas mu selhal, poslední větu sotva mohl vysloviti. Potom soud přistoupil k sestavení otázek a ptal se stran, mají-li k tomu dodatky. Ale nebudu popisovat podrobnosti. Posléze porotci vstali, aby se odebrali do poradní síně. Předseda byl velmi unaven a proto jeho poučení porotcům bylo velmi slabé:

— Buďte nestranní, nedejte se svést krasořečnictvím obhajoby, ale přece obhájcová slova uvažte, pamatujte si, že na vás leží veliká povinnost, — a tak dále a tak dále...

Porotci odešli a byla ohlášena přestávka. Bylo možno vstát, projít se, vyměnit nahromaděné dojmy, občerstvit se v buffetu. Bylo už velmi pozdě, kolem jedné hodiny v noci, ale nikdo neodcházel. Všichni byli tak napjati a rozčileni, že nikdo ani nepomyslel na spánek. Všichni čekali, srdce jim chladla, byť vlastně nikoliv všem srdce chladlo. Dámy byly jenom hystericky netrpělivé, ale srdce měly klidná. Byly přesvědčeny, že docela určitě bude Karamazov osvobozen. Všichni se připravovali k efektní chvíli všeobecného entusiasmu. Přiznávám se, i v mužské polovině soudní síně bylo velmi mnoho těch, kdo byli přesvědčeni, že bude vynesena osvobozující rozsudek. Někteří se radovali, jiní se kabonili, jiní dokonce ohrnovali nosy: nechtělo se jim osvobození! I Fetukovič byl pevně přesvědčen o úspěchu. Byl středem pozornosti, přijímal blahopřání, všichni mu lichotili.

— Určitě existují jakési neviditelné nitky, — řekl v jedné skupině, jak se potom vyprávělo, — které poutají obhájce s porotci. Tyto nitky se zamotávají a je možno je cítit už během řeči. Cítil jsem je, existují. Vyhráli jsme, buďme klidni.

— Ale co asi řeknou naši mužíci? — řekl jeden zamračený, tlustý a dolíčkovaný pán, statkář z blízkého okolí města, když přistoupil k jedné skupině rozmlouvajících pánů.

— Ale vždyť to nejsou jenom mužíci, jsou tam také čtyři úředníci.

— Ano, také úředníci, — řekl člen zemského výboru, když přistoupil ke skupině.

— A znáte toho Nazarěva, Prochora Ivanovice, toho kupce, s medailí, je to také porotce?

— A co je?

— To je, pane, rozum!

— Vždyť pořád mlčí!

— No, mlčí, když mlčí, tím lépe. Toho ten petrohradský nic nenaučí, ten by mohl sám učit celý Petrohrad. Má dvanáct dětí, pomyslete si!

— Ale prosím vás, myslíte, že nebude osvobozen? — křičel v jiné skupině jeden mladý úředník.

— Ale určitě bude osvobozen, — bylo slyšet rozhodný hlas.

— To by byla hanba, skandál, kdyby ho neosvobodili, — vykřikl úředník, — i kdyby vraždu spáchal, přece je rozdíl mezi otcem a otcem! A ostatně byl tak rozčilen... Skutečně snad jenom mávl paličkou a otec se svalil. Jenom hloupé je, že do toho zatahovali toho lokaje. To je prostě směšná epizoda. Kdybych byl na místě obhájcově, řekl bych rovnou: »Vraždu spáchal, ale vinen není, čert vás vem!«

— Vždyť to také tak udělal, jenom neřekl »čert vás vem«.

— Ale ne, Michajle Semjonyči, skoro to řekl, — podotkl třetí hlas.

— Ale prosím vás, pánové, vždyť u nás v postě osvobodili herečku, která zákonitě ženě svého milence uřízla krk.

— Ale vždyť ho neuřízla!

— To je jedno, to je jedno, ale už ho začala řezat.

— A co říkáte tomu, jak mluvil o dětech? To bylo velkolepé, což?

— Velkolepé!

— No, a co když mluvil o mystice?

— Ale dejte pokoj s mystikou, — zvolal opět kdosi jiný. — Vmyslete se do Ippolitovy kůže, jaký mu hrozí osud! Vždyť mu zítra manželka vyškrábe oči pro Mít'u!— A ona je tady?

— Proč by byla tady? Kdyby tady byla, vydrápala by mu oči tady! Sedí doma, bolí ji zuby. Checheche!

— Checheche! Ve třetí skupině:

— Ale vždyť je možné, že Mítěnku osvobodí.

— Ať mu to slouží ke zdraví. Zítra obrátí celou hospodu »U hlavního města« vzhůru nohama, bude aspoň deset dní ožraly.

— Ech, vždyť je to d'ábel!

— Ano, čert — d'ábel, — bez čerta to nešlo, kdepak by byl, když ne tady.

— Pánové, připusťme, že to bylo jen krasořečnictví. Vždyť přece nelze závažím rozbíjet otcům hlavy? Kampak bychom došli?

— A slyšeli jste ta jeho slova o tom velkém vozu?

— Ano, udělal z káry vůz.

— A zítra zase z vozu káru, jak se mu to bude hodit.

To jsou teď lidé obratní! Tak co pánové, máme my tady v Rusku pravdu, nebo ne?

Ale zazvonil zvonek. Porotci se radili přesně hodinu, ani o chvilku méně, ani více. Nastalo hluboké ticho, jakmile obecenstvo opět usedlo na místa. Pamatuji se, jak porotci vstoupili do síně. Konečně! Neuvádím otázky po pořádku, už jsem je zapomněl. Ale pamatuji se jenom na odpověď na prvou a hlavní otázku předsedovu, totiž, zda obžalovaný spáchal úkladnou vraždu proto, aby se dopustil loupeže, předem uvážené. (Na text se nepamatuji.) Nastalo mrtvé ticho. Vrchní porotce, byl to právě onen úředník, který byl ze všech nejmladší, hlasitě a jasně za mrtvého ticha celé soudní síně pronesl:

— Ano, je vinen.

A pak ke všem otázkám stejné odpovědi: »Je vinen, ano, je vinen«, a bylo to stále tak, bez nejmenší milosti. To už nikdo neočekával, alespoň každý byl přesvědčen, že budou uváženy polehčující okolnosti. Mrtvé ticho soudní síně se neporušilo, doslova jako by všichni zkameněli, i ti, kdo si přáli osvobození, i ti, kdo si přáli odsouzení. Ale tak tomu bylo v prvních okamžicích. Potom nastal hrozný chaos. Ukázalo se, že z mužského obecenstva je velmi mnoho spokojených. Někteří dokonce si mnuli ruce, netajíce se svou radostí. Nespokojenci byli jaksi stísněni, krčili rameny, šeptali si, ale stále jako by nemohli náležitě pochopit. Ale, můj bože, co se stalo s našimi dámami? Myslel jsem, že vyvolají revoluci. S počátku jako by nevěřily svým uším. Ale pojednou po celém sále bylo slyšet výkřiky: »Co je to? Co to znamená?« Dámy počaly vyskakovat se svých míst. Bezpochyby se jim zdálo, že se to hned všechno může

změnit a předělat. V tomto okamžiku se pojednou zvedl Mít'a a vykřikl jakýmsi srdcervoucím nářkem, prostíraje před sebou ruce.

— Zaklínám se bohem a hrozným jeho soudem, že nejsem vinen krví otce svého! Kát'o, odpouštím ti! Bratři, přátelé, ušetřte druhou!

Nedomluvil, a po celém sále se rozlehl jeho vzlykot. Stkal hlasitě, strašně, jakýmsi cizím, novým, neočekávaným hlasem, který bůh ví, kde sebral. Na galerii, nahoře, v nejzazším koutku rozlehl se pronikavý ženský nářek: byla to Grušeňka. Někoho uprosila, takže ji opět vpustili do soudní síně ještě před začátkem závěrečných řečí.

Mít'u odvedli. Prohlášení rozsudku bylo odročeno na zítřek. Po celém sále nastal zmatek, ale už jsem. nečekal a neslyšel. Zapamatoval jsem si jen několik výkřiků, které jsem zaslechl už na odchodu:

— Dvacet let práce v dolech ho nemine!

— Méně ne.

— Ach, ano, naši mužáci se nedali. A dorazili našeho Mítěnku!

EPILOG.

I. PLÁNY, JAK ZACHRÁNIT MIŤU.

Pátého dne po přelíčení s Mít'ou, velmi brzo ráno, už v devět hodin, přišel Aljoša ke Kateřině Ivanovně, aby se definitivně smluvil o jisté věci, která byla pro ně oba velice důležitá; a kromě toho měl pro ni vzkaz. Seděla a mluvila s ním v témž pokoji, ve kterém kdysi přijala návštěvu Grušeňky. Ve vedlejším pokoji ležel v deliriu a v bezvědomí Ivan Fjodorovič. Kateřina Ivanovna ihned po někdejší scéně u soudu poručila, aby byl nemocný Ivan Fjodorovič, který pozbyl smyslů, přenesen k ní, domů, a nedbala všech řečí společnosti, a pomluv, které se určitě vynoří. Jedna z jejích dvou příbuzných, které s ní bydlely, odejela ihned po scéně u soudu do Moskvy, druhá zůstala. Ale i kdyby byly obě odejely, Kateřina Ivanovna by nebyla změnila své rozhodnutí, a byla by pečovala o nemocného a seděla u něho ve dne v noci. Léčili ho doktoři Varvinskij a Herzenstube; moskevský lékař už se vrátil do Moskvy a odmítl vysloviti svůj názor o tom, jaký bude konec nemoci. Oba zbylí lékaři sice těšili Kateřinu Ivanovnu i Aljošu, ale bylo zřejmé, že ještě nemohli jim poskytnouti pevné naděje. Aljoša chodil k nemocnému bratrovi dvakrát denně. Ale tentokráte přišel se zvláštní a velmi nutnou věcí, a cítil, jak mu bude těžko o tom mluvit, ale při tom musel velmi chvátat; ještě téhož jitra musel vyříditi jinou věc, rovněž neodkladnou na jiném místě, a bylo třeba si pospíšiti. Už

spolu mluvili čtvrt hodiny. Kateřina Ivanovna byla bledá, silně unavená, ale současně neobyčejně a chorobně rozčilená: tušila, proč k ní teď Aljoša přišel.

— O jeho rozhodnutí nemějte starostí, — řekla Aljošovi velmi důrazně. — Ať je tomu tak, či onak, přece dospěje k tomuto východisku: musí prchnout! Ten nešťastník, ten hrdina cti a svědomí, — ne ten, ne Dmitrij Fjodorovič, nýbrž tenhle, který leží za těmito dveřmi, a který se obětoval za bratra, — dodala Káťa s lesknoucíma se očima, — už mi dávno světil celý plán útěku. Víte, už navázal styky... vždyť už jsem vám něco napověděla... Víte, stane se to nejpravděpodobněji ve třetí etapě odsud, až povedou oddíl vyhnanců na Sibiř. Och, do toho je ještě daleko. Ivan Fjodorovič už zajel k veliteli třetí etapy. Jenom nevíme, kdo bude vůdcem oddílu, a nelze se to tak brzo dozvědět. Snad zítra vám vyložím podrobně celý plán, který mi nechal Ivan Fjodorovič v předvečer procesu pro každý případ... bylo to právě tenkrát, když jste nás večer zastihl v hádce, pamatujete-li se: už odcházel po schodech, a když jsem vás uviděla, přinutila jsem ho, aby se vrátil, — pamatujete se? A víte, proč jsme se tenkrát pohádali?

— Nevím, — řekl Aljoša.

— Ovšem, tenkrát to před vámi tajili. Příčinou byl právě onen plán útěku. Už tři dny před tím mi vyložil hlavní obrysy, a tenkrát jsme se také počali hádat, a pak jsme se hádali celé tři dni. Pohádali jsme se proto, že když mi prohlásil, že bude-li Dmitrij Fjodorovič

odsouzen, uprchne do ciziny spolu s tou bestií, a já jsem se pojednou rozzlobila, nevím proč, opravdu nevím proč... Och, přirozeně, rozzlobila jsem se pro tu osobu, pro tu bestii, právě proto, že uprchne i ona spolu s Dmitrijem do ciziny, — vykřikla pojednou Kateřina Ivanovna a rty se jí zachvěly hněvem. — Jakmile tenkrát Ivan Fjodorovič uviděl, že jsem se pro tu bestii tak rozzlobila, ihned si pomyslel, že na ni žárlím pro Dmitrije a že proto bezpochyby stále Dmitrije miluji. Z toho tenkrát vznikla první hádka. Nechtělo se mi věc vykládat; prosit za odpuštění jsem nemohla: těžce jsem nesla, že takový člověk mne mohl podezřívat z lásky k onomu... A stalo se to tenkrát, když jsem mu už dávno před tím sama a přímo řekla, že nemiluji Dmitrije, nýbrž jen jeho Rozzlobila jsem se jenom ze vzteku na onu bestii! Po třech dnech, právě onoho večera, když jste přišel, přinesl mi zapečetěnou obálku, abych ji rozpečetila okamžitě, jakmile se mu něco stane. Och, tušil svou nemoc! Svěřil mi, že v obálce jsou podrobnosti útěku a že kdyby umřel, nebo nebezpečně onemocněl, abych spasila Mít'u sama. Nechal mi tu také peníze, téměř deset tisíc, — jsou to tytéž peníze, o kterých se zmínil ve své řeči státní zástupce, který se od někoho dozvěděl, že Ivan poslal peníze rozměnit. Mne tenkrát hrozně překvapilo, že Ivan Fjodorovič, když stále na mne žárlil a byl stále ještě přesvědčen, že miluji Mít'u, přece nezanechal myšlenky zachránit bratra, a že právě mně, mně svěřuje ono dílo záchrany! Och, to byla oběť! Nikoli, nepochopíte, Aleksěji Fjodoroviči, takové sebeobětování v celém jeho dosahu! Už

jsem chtěla padnouti vděčně k jeho nohám, ale pojednou jsem si pomyslela, že to bude pokládat jenom za mou radost, že Mít'a bude zachráněn (a byl by si to určitě pomyslel!), ale já jsem byla rozčilena už pouhou možností takové nespravedlivé myšlenky s jeho strany, že jsem se opět rozčilila, a místo, abych mu líbala nohy, vyvolala jsem opět scénu. Och, já jsem nešťastná! Je to moje povaha, — strašná, nešťastná povaha! Přesvědčíte se ještě, že to udělám, že to tak daleko dovedu, že i on mne opustí pro jinou, se kterou se žije lehčeji, jako Dmitrij, ale potom... nikoli, potom už to nevydržím, zabiji se! Ale když jste tenkrát sem přišel a zavolala jsem na vás, a jemu jsem poručila, aby se vrátil, sotva sem s vámi vstoupil, zmocnil se mne takový hněv pro jeho nenávistný, opovržlivý pohled, kterým se pojednou na mne podíval, že — pamatujete se, — pojednou jsem zvolala, že to byl on, on jediný, který mne přesvědčil, že jeho bratr Dmitrij je vrahem! Schválně jsem to nalhala, abych ho znovu ranila, neboť nikdy, nikdy mne nepřesvědčoval, že jeho bratr je vrahem, naopak o tom jsem ho přesvědčovala právě já! Och, všeho, všeho příčinou je moje zuřivost! To já, já jsem připravila onu prokletou scénu u soudu! Chtěl mi dokázat, že je ušlechtilý, a že byť i miluji jeho bratra, že ho přece nezahubí ze msty a žárlivosti! A proto chtěl k soudu... Já jsem všeho příčina, já jediná jsem vinna!

Kát'a ještě nikdy se tak obšírně Aljošovi nepřiznala, a pocítil, že právě teď v onom stupni nesnesitelného utrpení, kdy i nejhrdější srdce v bolesti překonává svou hrdost, padá, přemoženo hořem. Och,

Aljoša věděl ještě o jedné strašné příčině jejího tehdejšího utrpení, byt ji skrývala jakkoli před ním, po celé tyto dny po rozsudku nad Mít'ou! Ale i jemu by bylo příliš bolestné, kdyby se byla rozhodla se před ním tak pokorit, že by o té příčině s ním začala teď mluvit. Trpěla svou »zradou« u soudu a Aljoša tušil, že svědomí ji nutí, aby se obžalovala, právě před ním, před Aljošou, se slzami, s nářkem, s hysterickým záchvatem, s tlučením hlavou o podlahu. Ale bál se té chvíle a přál si ušetřiti trpící. Ale tím obtížnější byl vzkaz, se kterým přišel. Začal opět mluvit o Mít'ovi.

— Ani trochu, ani trochu se o něho nebojte! — důrazně a příkře začala opět Kát'a, — všechno je to u něho jenom chvilkové, znám to, příliš dobře znám toto srdce. Buďte přesvědčen, že svolí k útěku. A hlavně nebude to hned, bude mít ještě kdy na rozhodování. Ivan Fjodorovič se do té doby uzdraví a povede všechno sám, takže já nebudu muset nic dělat. Neobávejte se, jistě dá souhlas k útěku. Ale vždyť určitě souhlasí už teď: což může opustit onu bestii? Do káznice ji s ním nepustí, jak by tedy nesvolil k útěku? Ale hlavně se bojí vás, bojí se, že neschválíte útěk se stránky mravní, ale vy jste povinen mu to velkomyslně dovolit, je-li tak nezbytná vaše sankce, — dodala Kát'a pichlavě. Po chvilce mlčení se usmála a řekla:

— Mluví tam opět o nějaké hymně, o kříži, který musí nést, o jakési povinnosti, pamatuji se, mnoho mi kdysi o tom říkal Ivan Fjodorovič, a kdybyste věděl, jak to říkal! — pojednou s neudržitelným citem vykřikla Kát'a, — kdybyste věděl, jak toho

nešťastníka v oné chvíli miloval, když mi o něm vyprávěl, a jak ho snad v témž okamžiku nenáviděl! A já, och, já jsem vyslechla tenkrát jeho vyprávění a jeho slzy s hrdým úsměškem. Och, bestie! To já jsem bestie! Já! To já jsem způsobila, že delirium u něho propuklo. Ale tamten odsouzený, — což je připraven trpět, — rozčileně končila Kát'a, — což takový člověk dovede trpět? Lidé jako on nikdy netrpí!

V těchto slovech ozval se jakýsi cit už nenávisti a opovržení A přece to byla ona, která ho zradila. »Snad právě proto ho tak chvílemi nenávidí, že se před ním cítí vinnou,« pomyslel si Aljoša. Aspoň si přál, aby to bylo jenom chvílemi. V posledních slovech Kati cítil výzvu, ale nepřijal ji.

— A proto jsem vás dnes pozvala, abyste mi slíbil, že ho sám přemluvíte. Či podle vašeho názoru je útěk také nečestný, je zbabělý, nebo jak bych to řekla... snad není křesťanský? — zeptala se Kát'a s výzvou ještě ostřejší.

— Ale ne! Řeknu mu všechno... — zakoktal Aljoša. — Prosí vás, abyste k němu dneska přišla, — pojednou vyhrkl a díval se jí pevně do očí. Všecka se zachvěla a div od něho na divanu neuskočila.

— Já, abych... což je to možné? — zašeptala a zbledla.

— Je to možné a je to nutné, — důrazně a všechen oživen začal Aljoša. — Velmi vás potřebuje, zvláště teď. Nezačínal bych o tom, a netrápil bych vás předčasně, kdyby toho nebylo nezbytně třeba. Je nemocen, je jako šílený, pořád po vás volá. Nechce, abyste se k němu přišla smiřovat, ale chtěl by, abyste jenom přišla, ukázala se na

prahu. Stalo se s ním od onoho dne mnoho. Chápe, jak je nekonečně před vámi vinen. Nechce vašeho odpuštění: »Mně není možno odpustit«, — říká sám, ale chce jenom, abyste se ukázala na prahu...

— Vy jste mne... — zašeptala Kata, — stále jsem tušila, že s ním přijdete... byla jsem přesvědčena, že mne pozve!... Není to možné!

— Snad to není možné, ale udělejte to. Vzpomeňte si, je po prvé zcela zničen tím, jak vás urazil, po prvé v životě, nikdy to nepocítil tak plně! Říká: nebude-li chtít přijít, budu po celý život nešťasten. Slyšíte; člověk, který je odsouzen na dvacet let, chce být ještě šťasten — což vám ho není líto? Pomyslete přece: navštívíte člověka, který byl zahuben bez viny, — vyrvalo se Aljošovi z hrudi, — ruce má čisté, netkví na nich krev! Navštivte ho teď, ve jménu jeho nekonečného příštího utrpení! Přijďte, ukažte se mu, jako paprsek ve tmě, postavte se na prahu a dost... Vždyť to musíte, musíte udělat! — dodal Aljoša a podtrhl s neobyčejným důrazem slova »musíte«.

— Musím, ale... nemohu, — jaksi zasténala Káťa, — bude se na mne dívat... nemohu.

— Vaše oči se musí setkat. Jak budete žít celý život, neodhodláte-li se k tomu teď?

— Lépe je trpět po celý život.

— Musíte přijít, musíte přijít, — opět neúprosně podtrhl Aljoša.

— Ale proč dneska, proč hned?... Nemohu opustiti nemocného...

— Na chvilku můžete, vždyť jde jenom o chvíli. Nepřijdete-li, určitě se v noci rozstoná. Přece nelžu, mějte slitování!

— Se mnou mějte slitování, — řekla Kát'a s hořkou výčitkou a dala se do pláče.

— Tak tedy přijdete! — řekl pevně Aljoša, když uviděl její slzy.
— Půjdu a řeknu mu, že hned přijdete.

— Ne, za nic to neříkejte! — polekaně vykřikla Kát'a. — Přijdu, ale neříkejte mu to předem, protože přijdu, ale snad nevstoupím... Ještě nevím...

Hlas jí selhal. Těžce oddechovala. Aljoša vstal, aby odešel.

— Ale setkám-li se tam s někým? — pojednou řekla tiše a všechna zbledla.

— Proto je také třeba, abyste šla hned, abyste se u něho s nikým nesetkala. Nikdo tam nebude, říkám pravdu. Budeme vás čekat, — dodal důrazně a odešel spokojen.

II. NA CHVÍLI SE LEŽ STALA PRAVDOU.

Spěchal do nemocnice, kde teď Mít'a ležel. Druhý den po rozsudku dostal horečku a byl dopraven do naší městské nemocnice, do vězeňského oddělení. Ale lékař Varvinskij na prosbu Aljošovu a mnoha jiných (Chochlakovové, Lízy atd.), umístil Mít'u zvlášť, nikoli s ostatními vězni, právě v témž pokoji, ve kterém dříve ležel Smerďakov. Ovšem, na konci chodby stála stráž a okno bylo zamřížované a Varvinskij mohl být klidný pro svůj ústupek, který nebyl zcela zákonný, ale byl to hodný a soucitný mladý člověk. Chápal, jak je člověku, jakým byl Mít'a, těžké přímo a pojednou se dostat do společnosti vrahů a darebáků, a že jen znenáhla tomu musí přivykat. Návštěvy příbuzných a známých byly dovoleny lékařem i dozorcem a dokonce i hejtmanem, ale jen pod rukou. V těchto dnech však navštěvovali Mít'u jenom Aljoša a Grušeňka. Také Rakitin se už dvakrát snažil se k němu dostat; ale Mít'a důrazně prosil Varvinského, aby nebyl vpuštěn.

Aljoša ho zastal sedícího na kavalci, v nemocničním plášti, poněkud v horečce; hlavu měl ovázanu ručníkem, smočeným ve vodě s octem. Pohlédl roztržitě na vešedšího Aljošu, ale přece v jeho pohledu bylo znáti jakési leknutí.

Od přelíčení začal být velice zádumčivý. Někdy celou půl hodiny mlčel, zdálo se, jako by o čemsi tvrdě a s utrpením přemítal a jako by zapomínal na přítomné. Když se dostal ze zádumčivosti a začínal mluvit, začal mluvit vždy jako znenadání a vždy o něčem jiném, než

o čem měl mluvit. Někdy se díval na bratra s utrpením. S Grušeňkou bylo mu jakoby lehčeji, než s Aljošou. Pravda, ani s ní téměř nemluvil, ale přece, když vstoupila, celý jeho obličej se rozzářil radostí. Aljoša usedl mlčky vedle něho na kavalci. Tentokráte očekával Aljošu nedočkavě, ale přece se neodvážil se ho na něco zeptat. Soudil, že Kát'a rozhodně odmítne přijít, a současně cítil, že přijde-li, dojde k čemusi úplně nemožnému. Aljoša chápal jeho city.

— Trifon Borisovič, — začal chvatně mluvit Mít'a, — prý rozboural už celou svou hospodu: vytrhává podlahu, prkna, rozebral celou pavlač, stále hledá poklad, totiž ty peníze, půldruhého tisíce, o kterých řekl státní zástupce, že jsem je tam schoval. Hned, když přijel, začal prý vyvádět. Ale dobře mu tak, darebákovi! Vyprávěl mi to včera zdejší strážník; je odtamtud.

— Poslyš, — řekl Aljoša, — ona přijde, ale ještě nevím kdy, snad dnes, snad někdy v těchto dnech, nevím, ale přijde, přijde, to je jisté.

Mít'a sebou trhl, jako by chtěl cosi říci, ale mlčel. Zpráva na něho působila hrozně. Bylo vidět, že by se mu chtělo strašně se dozvědět podrobností rozhovoru, ale opět se bál se hned zeptati: kdyby se byl dozvěděl o čemkoli krutém a opovrhlivém se strany Kati, působilo by to v tuto chvíli jako rána nožem.

— Víš, mezi jiným řekla, abych určitě uklidnil tvé svědomí, pokud se týká útěku. Neuzdraví-li se do té doby Ivan, ujme se toho sama.

— Ty už jsi mi o tom vyprávěl, — poznamenal zádumčivě Mít'a.

— A ty už jsi to zase řekl Gruše, — poznamenal Aljoša.

— Ano, přiznal se Mít'a. — Dnes ráno nepřijde, — podíval se ostýchavě na bratra. — Jakmile jsem jí včera řekl, že Kata se chápe té věci, umlkla a rty se jí zkřivily; zašeptala jenom »af«. — Pochopila, že je to vážné: Neodvážil jsem se ptát dále. Chápe už, že tamta nemiluje mne, nýbrž Ivana?

— Myslíš? — vylétlo Aljošovi se rtů.

— Snad ne úplně. Ale ráno sem přijde, — chvatně Mít'a znovu vykládal, — dal jsem jí jeden vzkaz... Poslyš, bratr Ivan překoná všechny. On musí žít, my nikoli. Uzdraví se.

— Představ si, Kát'a, ačkoliv se pro něho celá třese, přece nedoufá, že se uzdraví, — řekl Aljoša.

— Tak to tedy znamená, že je přesvědčena, že umře. To je přesvědčena ze strachu, že se uzdraví.

— Bratr má silnou konstrukci. I já silně doufám, že se uzdraví, — nesměle podotkl Aljoša.

— Ano, uzdraví se. Ale ona je přesvědčena, že umře. Má mnoho hoře...

Nastala chvíle mlčení. Mít'u trápilo cosi velmi vážného.

— Aljošo, mám strašně rád Grušu, — pojednou řekl chvějícím se hlasem, plným slz.

— T a m ji s tebou nepustí, — ihned navázal Aljoša.

— A chtěl jsem ti ještě říci tohle, — pokračoval Mít'a, jakýmsi pojednou zvonivým hlasem, — jestliže mne začnou cestou, nebo

tam, bít, nedám se, zabiji je a oni mne zastřelí. Představ si, dvacet let! Tady už mi začínají tykat. Stráž mi také tyká. Ležel jsem a celou noc jsem se soudil: nejsem připraven, nemám sil to podstoupiti! Chtěl jsem zpívat »hymnu«, a při tom nemohu snést, když mi stráž tyká. Pro Grušu bych snad snesl všechno, všechno... snad kromě bití. Ale t a m ji nepustí.

Aljoša se tiše usmál.

— Poslyš, bratře, jednou pro vždy, — řekl, — řeknu ti, co si o tom myslím. A přece víš, že ti nebudu lhát. Poslechni: nejsi schopen to snést a takový kříž se pro tebe nehodí. Nedosti na tom: ani ho nepotřebuješ, nejsi-li připraven jej nést, takový velkomučednický kříž. Kdybys byl zabil otce, byl bych litoval, že odmítáš svůj kříž. Ale tys nevinen, a takový kříž je pro tebe příliš veliký. Chtěl jsi utrpení, chtěl jsi vzkřísit v sobě jiného člověka: podle mého názoru pamatuj jenom vždy, po celý život, a ať se dostaneš kamkoli, na toho jiného člověka, a to ti stačí. Že jsi nenastoupil velikou křížovou cestu, bude k tomu dobré, že pocítíš v sobě ještě veliký dluh a tím nepřetržitým pocitem na celý život pomůžeš svému vzkříšení, snad více, než kdybys šel t a m. Protože tam to nevydržíš a začneš reptat a snad přímo posléze řekneš: »Nyní isme vyrovnáni.« Advokát měl v tomto případě pravdu. Nikoli pro všechny jsou těžká břemena, pro některé lidi jsou nemožná... To jsou moje myšlenky, potřebuješ-li je vědět. Kdybys svým útekem způsobil, že by byli hnáni k odpovědnosti jiní, důstojníci, vojáci, nebyl bych ti »dovolil« utéci, —

usmál se Aljoša. — Ale tvrdí se, a byli jsme ubezpečováni (Ivanovi to říkal sám onen velitel etapy), že provede-li se to obratně, není velikého riska, a odbyde se to dosti lehce. Pravda, podpláceti je nečestné i v takovém případě, ale zde bych nechtěl za nic nikoho odsuzovat, protože vím, že kdyby na příklad Ivan a Kata mi poručili, abych v té věci pracoval pro tebe, že bych šel a podplácel bych. Musím ti říci celou pravdu. A proto nemohu býti tvým soudcem, jak budeš jednat. Ale věz, že tě nikdy neodsoudím. Vždyť je ostatně podivné, jak bych mohl býti v té věci tvým soudcem. Myslím však, že jsem ti vyložil již všechno.

— Ale zato já se odsoudím! — vykřikl Mít'a. — Uteču, to bylo rozhodnuto i bez tebe: což je možno, aby Mít'ka Karamazov neutekl? Ale zato se odsoudím a budu se na věky káti ze svého hříchu! Vždyť tak mluví jesuité? Což? Říkají takové věci, jako my teď spolu mluvíme, což?

— Ano, — tiše se usmál Aljoša.

— Mám tě za to rád, že vždy mluvíš celou, úplnou pravdu a nic nezatajuješ! — se šťastným smíchem zvolal Mít'a, — to tedy znamená, že jsem svého Aljošku přistihl jako jesuitu? Zlíbat tě za to všechno! Nuže, vyslechni teď i zbytek, otevru ti i druhou polovičku své duše. Podívej se, co jsem si vymyslel, a k čemu jsem se rozhodl: odvahy mi dodává ta myšlenka, že i když uteču, byť i s penězi a s pasem, a třeba do Ameriky, že neuteču, abych došel štěstí, nýbrž že uprchnu, abych nastoupil jiný trest, který snad není horší, než tento!

Není horší, Aleksěji, říkám to doopravdy, není horší! Na mou duši, už teď tu Ameriku nenávidím! I když bude se mnou Gruša, ale podívej se na ni: což je to Američanka? Je to Ruska, až do poslední kostičky Ruska, bude se jí stýskat po rodné zemi, a budu stále viděti, že se jí stýská pro mne, že pro mne vzala na sebe takový kříž, a čím se provinila? A což snesu tamní darebáky, byť byli do posledního lepší než já? Už teď nenávidím tu Ameriku! A i když jsou tam všichni do jednoho takoví ohromní mechanikové, nebo co, — ať je čert vezme, nejsou to moji lidé, není to muže duše! Miluji Rusko, Aleksěji, miluji ruského boha, byť jsem sám ničema! Vím, že tam zdechnu! — volal a oči mu jiskřily, hlas se mu zachvěl slzami.

— Tak se tedy podívej, Aleksěji, jak jsem rozhodl, poslyš! — začal opět, když překonal své pohnutí, — přijedeme tam s Grušou, a hned tam začneme orat, pracovat ve společnosti divokých medvědů, někde o samotě, někde opodál. Vždyť se tam jistě najde ještě nějaké místo opodál! Prý jsou tam ještě Indiáni, kdesi až na pokraji horizontu, nuže, tedy půjdeme tam, k posledním Mohykánům. Nu, a teď se hned dáme do gramatiky, já i Gruša. Po tři léta budeme jen pracovat a učit se mluvnici. Za tři léta naučíme se anglicky, jako rození Angličané. A až se naučíme anglicky, — sbohem, Ameriko, poběžíme sem, do Ruska, jako američtí občané. Neznepokojuj se, do tohohle městečka nepřijdeme. Schováme se někde dále, na severu nebo na jihu. Za tu dobu se změním, ona také, tam v Americe mi doktor udělá takovou nějakou falešnou bradavičku, vždyť nejsou

nadarmo mechanikové. Nebo si vypíchnu jedno oko, dám si narůst vousy loket dlouhé, šedivé (po rusku šedivé) — nikdo mne nepozná. A poznají-li mne, necht' mne pošlou na Sibiř, to je jedno, poznám, že je to můj osud! Zde také budeme někde v pustině obdělávat zemi a po celý život budu ze sebe dělat Američana. Zato však umřeme ve vlasti. To je můj plán a to je moje rozhodnutí. Schvaluješ to?

— Schvaluji, — řekl Aljoša, který mu nechtěl odporovat. Mít'a na okamžik umlkl, ale pojednou pravil:

— Ale při tom soudu si to na mne nachystali!

— I kdyby si to nebyli nachystali, byli by tě přece odsoudili,

— řekl se vzdechem Aljoša.

— Ano, omrzel jsem zdejší obecnstvo! Bůh s nimi, ale je mi to těžké! — s bolestí zasténal Mít'a. Opět nastala chvilka mlčení.

— Aljošo, doraz mne ihned! — pojednou vykřikl, — přijde hned, či ne? Mluv! Co řekla? Jak to řekla?

— Řekla, že přijde, ale nevím, zda dnes. Vždyť i' jí je těžko!

— podíval se Aljoša plaše na bratra.

— Nu, ještě aby jí nebylo těžko! Aljošo, zblázním se z toho. Gruša se na mne stále dívá, chápe. Bože, řekni: co vlastně chci? Chci Kát'u! Dovedu to uvážít, co chci? Je to karamazovská bezuzdnost, bezbožná! Nikoli, nejsem schopen utrpení! Jsem ničema, a tím je všechno řečeno!

— Přišla! — vykřikl Aljoša.

V tomto okamžiku se pojednou na prahu objevila Kát'a. Na vteřinu se zastavila, prohlížejíc Mít'u jakýmsi zmateným pohledem. Mít'a prudce vyskočil, na jeho tváři se objevilo zděšení, zbledl, ale ihned plachý, prosebný úsměv se mu zachvěl na rtech, a pojednou nezadržitelně natáhl ke Kate obě ruce. Když to Kata uviděla, vrhla se střemhlav k němu. Popadla ho za ruce a téměř násilím ho posadila na postel, sedla si vedle něho a stále mu křečovitě tiskla ruce, které nepouštěla. Několikrát se oba chystali, že cosi řeknou, ale opět se zarazili a mlčeli, a upřeně, jako přikováni, s podivným úsměvem se dívali druh na druhu. Tak prošly asi dvě minuty.

— Odpustilas mi? — zašeptal posléze Mít'a a v témž okamžiku se obrátil k Aljošovi a s tváří, zkřivenou radostí, *na* něho vykřikl:

— Slyšíš, nač se ptám, slyšíš?

— Právě za to jsem tě milovala, že máš velkomyslné srdce! — sletělo pojednou Katě se rtů. — Vždyť nepotřebuješ mé odpuštění, nýbrž já tvé. Je lhostejné, odpustíš-li mi, čili nic, — na celý život zůstaneš ranou v mé duši, a já ve tvé, — tak je to třeba!

Zastavila se, aby mohla vydechnouti.

— Proč jsem přišla? — vášnivě a chvatně opět začala mluvit, — abych objala tvé nohy, stiskla ti ruce, takhle, až by tě to bolelo, pamatuješ se, jak jsem ti je tiskla v Moskvě, abych ti opět řekla, že jsi mým bohem, mým štěstím, abych ti řekla, že tě šíleně miluji. — jaksi zasténala s utrpením a pojednou chtivě přilnula ústy k jeho ruce. Slzy ji vyhrkly z očí.

Aljoša stál mlčky a na rozpacích; nikterak neočekával, co uviděl.

— Láska minula, Mít'o, — začala opět Kát'a, — ale je mi až bolestně drahé to, co minulo. To věz na věky. Ale nyní, na minutku, nechť se stane, co mohlo být, — se zkřiveným úsměvem zašeptala a dívala se mu opět šťastně do očí. — I ty teď miluješ jinou, i já miluji jiného, ale přece tě budu věčně milovat, a ty mne. Věděl jsi to? Slyšíš, miluj mne, po celý svůj život mne miluj! — vykřikla s jakýmsi téměř výhružným, chvějícím se hlasem.

— Budu tě milovat... Víš, Kalo, — řekl Mít'a, vzdychaje po každém slovu, — víš, před pěti dny onoho večera jsem tě miloval... když jsi upadla a odnesli tě... zamiloval jsem si tě na celý život! Tak se to stane, tak to bude věčně...

A tak si šeptali druh druhu řeči téměř nesmyslné a extatické, snad také lživé, ale v tuto chvíli bylo všechno pravdou a věřili si sami nekonečně.

— Kato, — vykřikl pojednou Mít'a, — věříš, že jsem vrahem? Víím, že teď tomu nevěříš, ale tenkrát, když jsi vypovídala... opravdu, opravdu jsi tomu věřila?

— Ani tenkrát jsem tomu nevěřila. Nikdy jsem tomu nevěřila. Nenáviděla jsem tě a pojednou jsem byla přesvědčena, víš, právě v tom okamžiku... Když jsem vypovídala, uvěřila jsem a věřila... Ale když jsem skončila výpověď, ihned jsem zae přestala věřit. Říkám ti to vše. Zapomněla jsem, že jsem se přišla trestat... — s jakýmsi

pojednou úplně novým výrazem řekla, s výrazem, který se zcela nepodobal nedávnému milostnému šeptání.

— Těžko je ti, ženo! — pojednou se vyrvalo Mít'ovi z hrudi, jaksi zcela nezadržitelně.

— Pust' mne, — zašeptala, — ještě přijdu, teď je mi těžko!... Chtěla se zvednouti, ale pojednou hlasitě vykřikla a zavravorala.

Do pokoje nenadále a úplně tiše vstoupila Grušeňka. Nikdo ji neočekával. Káťa rychle vykročila ke dveřím, ale když se setkala s Grušeňkou, pojednou se zarazila, zbledla jako křída, a tiše, téměř šeptem, zasténala: — Odpust' mi!

Grušeňka se na ni upřeně zadívala, chvilku vyčkala a potom odpověděla jedovatým hlasem, otráveným zlobou:

— Obě jsme zlé! Obě jsme zlé! Jak je nám možno odpouštět. tobě a mně? Hle, zachraň ho, a po celý život se budu za tebe modlit.

— Ale odpustiti nechceš! — vykřikl na Grušeňku Mít'a se šílenou výčitkou.

— Bud' klidná, zachráním ti ho! — rychle zašeptala Káťa a vyběhla z pokoje.— A tys jí dovedla neodpustiti po tom, když ti sama řekla: »Odpust'!« — hořce vykřikl opět Mít'a.

— Mít'o, nesmíš íi vyčítat, nemáš k tomu práva! — vykřikl vášnivě Aljoša na bratra.

— Promluvila její hrdá ústa, ale nikoli srdce, — řekla Grušeňka s jakousi ošklivostí. — Až tě zachrání — všechno jí odpustím...

Umlkla, jako by chtěla něco udusiti v duši. Ale ještě se úplně nevzpamatovala. Jak se potom ukázalo, vstoupila sem úplně neočekávaně, neměla nejmenší podezření, a nečekala, že se setká s tím, s čím se setkala.

— Aljošo, běž za ní! — obrátil se náhle Mít'a k bratrovi, řekni jí... nevím co... ale nenech ji tak odejít!

— Příjdu k tobě předvečerem! — vykřikl Aljoša a běžel za Kát'ou. Dohonil ji už za nemocniční zdí. Šla rychle, pospíchala, ale sotva ji Aljoša dohnal, rychle mu řekla:

— Nikoli, před tou se nemohu trestat! Řekla jsem jí: »Odpusť mi!« proto, že jsem se chtěla trestat do konce. Neodpustila mi... Miluji ji i za to! — selhávajícím hlasem dodala Kát'a a v očích se jí zaleskl divoký vztek.

— Bratr ji vůbec neočekával, — zakoktal Aljoša, — byl přesvědčen, že nepřijde...

— Nepochybuji o tom. Nechme to, — pojednou odsekla. — Poslyšte, nemohu teď s vámi jít na ten pohřeb. Poslala jsem jim na rakev květiny. Myslím, že peníze ještě mají. Bude-li třeba, řekněte, že je ani v budoucnosti nikdy neopustím... Ale teď už mne nechtě, nechtě mne, prosím. Už jste se opozdil. Už se zvoní k bohoslužbám... Nechtě mne o samotě, prosím vás!

III. POHŘEB ILJUŠEČKY. SEČ U KAMENE.

Skutečně se opozdil. Čekali a dokonce už se rozhodli, nésti bez něho pěknou rakvičku, vyzdobenou květinami, do kostela. Byla to rakev Iljušečky, ubohého hochá. Zemřel dva dni po rozsudku nad Mít'ou. Aljoša už u domovních vrat byl přivítán výkřiky hochů, Iljušečkových druhů. Všichni ho očekávali netrpělivě, a zaradovali se, že přece přišel. Školáků bylo asi dvanáct, všichni přišli se svými ranečky a brašničkami na zádech. »Tatínek bude plakat, buďte s tatínkem«, prosil je Iljušečka, umíraje, a hoši si to pamatovali. V jejich čele byl Kolja Krasotkin.

— Jak jsem rád, že jste přišel, Karamazove, — vykřikl, podáváje Aljošovi ruku. — Zde je to strašné. Opravdu se na to člověk nemůže dívat. Sněgirev není opilý, víme určitě, že není opilý, ale jako by byl opilý... Mám pevnou povahu, ale tohle je strašné. Karamazove, nezdržuji-li vás, dovolíte mi ještě otázku, než vstoupíte?

— A co je, Koljo? — zastavil se Aljoša.

— Je váš bratr vinen nebo nevinen? Zavraždil otce on, či lokaj? Co mi řeknete, to je pravda. Čtyři noci jsem nespál pro tu myšlenku.

— Vraždu spáchal lokaj a bratr je nevinný, — řekl Aljoša.

— Já to také říkám! — vykřikl pojednou maličký Smurov. — Tak tedy zahynul jako nevinná oběť pro pravdu! — vykřikl Kolja. — Je šťasten! Závidím mu!

— Co to říkáte? Proč? — vykřikl udivený Aljoša.

— Och, kdybych někdy se mohl obětovat pro pravdu, — řekl Kolja s nadšením.

— Ale ne v takové věci, ne s takovou hanbou, ne s takovou hrůzou! — řekl Aljoša.

— Ovšem... přál bych si umřít za celé lidstvo, ale co se týká hanby, je mi to jedno: vždyť zahynou naše jména. Vašeho bratra si vážím!

— A já také! — pojednou a docela neočekávaně vykřikl z houfu dětí týž hoch, který kdysi prohlásil, že ví, kdo založil Tróju; a právě tak, jako tenkrát, začervenal se celý až k uším, právě tak, jako tenkrát, jako pivoňka.

Aljoša vešel do světnice. V modré, bílým tylem okrášlené rakvičce ležel Iljuša se složenýma rukama a se zavřenýma očima. Rysy jeho vyhublého obličeje se téměř vůbec nezměnily, a ku podivu, mrtvola téměř nezapáchala. Výraz obličeje byl vážný, a jaksi zádušný. Zvláště pěkné byly jeho ruce, složené křížem, jakoby vyřezané z mramoru. Do rukou mu dali květiny a celá rakev byla ozdobena uvnitř i venku květinami, které poslala Lízá Chochlakovová. Ale také Kateřina Ivanovna poslala květiny, a když Aljoša otevřel dveře, štábní kapitán s hrstí květin v třesoucí se ruce posypával jimi opět svého drahého hochu. Na vešedšího Aljošu se sotva podíval, ostatně nechtěl se na nikoho dívat, ani na plačící, choromyslnou svou ženu, svou »maminku«, která stále se snažila zvednouti se na nemocných nohou a podívat se zblízka na svého

mrtvého hochy. Ninočku děti zvedly i s jejím křeslem a usadily ji těsně u rakve. Přitiskla k ní hlavu a bezpochyby rovněž tiše plakala. Sněgirevův obličej měl oživený výraz, ale jakoby také roztržitý, a nějak krutý. V jeho gestech, ve vyražených jeho větách, bylo cosi šíleného.

— Panáčku, milý panáčku! — vykřikoval každou chvíli, dívaje se na Iljušu. Měl zvyk, ještě když Iljuša byl na živu, říkat mu něžně: Panáčku, milý panáčku!

— Tatínku, dej také mně kytičku, vezmi mu jí z ručky, tamhle tu bílou, a dej mi jí! — prosila, plačíc, šílená »maminka«. Buď se jí tak zalíbila maličká bílá růže, kterou měl Iljuša v rukou, nebo se jí zachtělo mít na památku z jeho rukou květinu, všechna se netrpělivě třásla, natahujíc ruku po květině.

— Nikomu nic nedám, nic nedám! — tvrdošíjně vykřikoval Sněgirev. — To jsou jeho květiny a ne tvoje. Všechno je jeho, nic není tvé!

— Tatínku, dejte mamince květinu! — zvedla pojednou Ninočka svou tvář, smáčenou slzami.

— Nic nedám, a zvláště jí nic nedám! Neměla ho ráda! Tenkrát mu vzala dělo a on jí to dělo daroval, — pojednou hlasitě se rozeštkal starý kapitán při vzpomínce, jak Iljuša kdysi postoupil své malé dělo mamince. Ubohá šílená tonula v slzách a zakryla si tvář rukama. Hoši, když viděli, že otec stále střeží rakev, ale že už je čas rakev odnésti, pojednou obstoupili rakev a začali ji zvedat.

— Nechci, aby byl pochován na hřbitově! — zaúpěl pojednou Sněgirev, — pochovám ho u kamene, u našeho kamene! Tak to nařídil Iljuša, nedám ho odnést.

I dříve, po celé tři dny, říkal, že Iljušu pohrbí u kamene; ale do věci se vložil Aljoša, Krasotkin, domácí paní, její sestra a všichni hoši.

— Vida, co si vymyslel, chce ho pochovat u pohanského kamene, jako oběšence, — řekla přísně stařena domácí. — Tam na hřbitově je země s křížem. Tam se budou za něj modlit. Z kostela je slyšet zpěv, a jáhen čten tak čistě a pěkně, že to bude slyšet i Iljuša, jako by to bylo čteno nad jeho hrobem.

Štábní kapitán posléze zamával rukama, jako by chtěl říci: »Neste si ho, kam chcete!« Děti zvedly rakev, ale když ji nesly podle matky, zastavily se u ní na chvíli, a rakev spustily, aby se mohla s Iljušou rozloučit. Ale když uviděla zblízka tu drahou tvář, na kterou se po celé tři dny dívala jenom zdáli, pojednou se všechna zachvěla a začala hystericky trhat nad rakví svou šedivou hlavu dopředu i dozadu.

— Maminko, pokřižuj ho, požehnej mu, polib ho, — vykřikla na ni Ninočka. Ale maminka, jako automat, stále kývala hlavou a pojednou se začala bít pěstí do prsou, majíc tvář pokřivenou žhoucí bolestí. Rakev nesli dále. Ninočka naposled přilnula rty k ústům zemřelého bratra, když ho nesli mimo ni. Aljoša, když vycházel z domu, chtěl se obrátiti k domácí s prosbou, aby dohlédla na dvě

ženy, které zůstaly doma, ale domácí mu ani nedala domluvit: — To přece vím, budu s nimi, vždyť jsme také křesťané. — Stařena plakala, když to říkala.

Do kostela nebylo daleko, ne více, než tři sta kroků. Den byl jasný, tichý; mrzlo, ale nepříliš. Z chrámu se ozýval ještě zvuk zvonů. Sněgirev starostlivě a roztržitě běžel za rakví ve svém starém, krátkém, téměř letním svrchníčku, s nepokrytou hlavou a se starým, širokým, měkkým kloboukem v ruce. Měl jakousi nerozřešitelnou starost, ale pojednou natáhl ruku, aby zadržel záhlaví rakve, čímž jenom nosičům překážel, tu zase přiběhl k rakvi se strany a hledal, jak by se k ní dostal. Jeden květ upadl na sníh, a kapitán vrhl se tak na zemi, aby jej zvedl, jako by na ztrátě té květiny bůh ví co záviselo.

— Ale zapomněli jsme kůrku, kůrku — pojednou vykřikl strašně polekán. Ale hoši mu ihned připomněli, že kůrku chleba si už vzal a že ji má v kapse. Ihned ji vyňal z kapsy a uklidnil se, když se přesvědčil, že ji nezapomněl.

— Iljušečka mi přikazoval, Iljušečka, — vykládal ihned Aljošovi, — v noci ležel, a já jsem u něho seděl, a pojednou mi přikazoval: »Tatínku, až zasypou můj hrob, rozdrob na něm kůrku chleba, aby vrabečci přilétli, uslyším, že přilétli, bude mi veselo, že neležím sám.«

To je velice pěkné, — řekl Aljoša, — musíte ji tam nosit častěji.

— Každý den, každý den, zašeptal štabní kapitán, všecek oživen.

Posléze přišli do kostela a postavili rakev uprostřed. Všichni hoši obstoupili ji kruhem a stáli tak po celé bohoslužby jako čestná stráž. Kostel to byl dřevěný a dosti ubohý, mnoho ikon tam bylo bez ráků, ale právě v takových kostelích se to jaksí lépe modlí. Při mši se Sněgírev poněkud uklidnil, ačkoliv chvílemi i tu v něm vznikala ona neuvědomělá a pomatená starostlivost: tu přistupoval k rakvi, aby opravoval příkrov, věneček; tu zase, když upadla svíčka se svícnu, pojednou se k ní vrhl, aby ji zvedl, a hrozně dlouho se s ní namáhal. Potom se už uklidnil a stoupl si k záhlaví rakve, s tupě starostlivou a jakoby nechápající tváří.

Po čtení epištoly pošeptal pojednou Aljošovi, který stál vedle něho, že epištola nebyla přečtena tak, ale nevyjádřil, co chtěl říci. Když kůr zazpíval k obětování, začal zpívat také, ale zase přestal, klesl na kolena a přitiskl se čelem ke kamenné podlaze kostela a ležel tak dosti dlouho. Posléze se začal pohřební obřad, rozdali rozžaté svíce. Úplně popletený otec začal opět pobíhat starostlivě, ale dojemný a otrásající zpěv nad rakví probudil a rozechvěl jeho duši. Jaksí se náhle celý zježil, začal nejprve trhaně, jako by se přemáhal, vzlykat, ale nakonec se dal do hlasitého pláče. Když se pak začali všichni loučit s nebožtíkem, a chtěli rakev přikrýt, objal ji rukama, jako by nechtěl, aby Iljušku zavřeli, a začal často, žádostivě, neodtrhávaje se, líbat svého mrtvého hochu na ústa. Posléze mu domluvili a už ho téměř svedli se stupínku, když pojednou rychle natáhl ruku a vyňal z rakve několik květů. Díval se na ně a jako by

mu napadla nějaká nová myšlenka, zapomněl úplně na chvíli na hlavní věc. Znenáhla se ho zmocnila zádumčivost a už se neprotivil, když zvedli rakev a nesli ji ke hrobu. Hrob byl nedaleko, těsně u kostela, na hřbitově, drahý; zaplatila jej Kateřina Ivanovna. Po obvyklém obřadu hrobníci spustili rakev do hrobu. Sněgirev se tak naklonil se svými kvítky v rukou nad odkrytým hrobem, že polekaní hoši ho popadli za svrchník a začali ho táhnouti od hrobu. Ale jako by už dobře nechápal, co se děje. Když začali zasypávat hrob, pojednou starostlivě ukazoval na valící se hlínu, začal i cosi mluvit, ale nikdo inu nerozuměl: ostatně sám také pojednou utichl. Tu mu připomenuli, že má nadrobit kůrku, strašně se rozčilil, vytáhl kůrku, počal ji lámat a drobty rozhazovat po hrobě:

— Nuže, sleťte se sem, ptáčci, sleťte se sem vrabečkové, — bručel starostlivě. Kdosi z chlapců ho upozornil, že s květy v rukou se mu láme kůrka nepohodlně, aby je dal na chvíli někomu podržet. Ale nedal, dokonce se polekal pro své květy, jako by mu je chtěli vůbec vzíti, podíval se na hrobeček, a jako by se přesvědčil, že už je všechno uděláno, že drobty už jsou rozházeny, pojednou neočekávaně a dokonce úplně klidně se obrátil a vrávoral domů. Ale znenáhla stále více a více chvátal, pospíchal, a posléze div neběžel. Hoši a Aljoša ho neopouštěli.

— Mamince květiny, mamince květiny! Ukřivdili jsme mamince, — začal pojednou vykřikovat. Kdosi na něho vykřikl, aby si oblékl

klobouk, že je teď zima, ale když to uslyšel, se zlostí hodil klobouk na sníh a řekl:

— Nechci klobouk, nechci klobouk!

Smurov klobouk zvedl a nesl jej za ním. Všichni hoši plakali a nejvíce Kolja a hoch, který našel Tróju, a Smurov s kapitánovým kloboukem v rukou také úžasně plakal, ale přece se mu podařilo v běhu popadnout úlomek cihly, která se červenala na sněhu cesty, aby jím hodil na letící houf vrabců. Ovšem, že netrefil, a běžel dále s pláčem. Na polovině cesty se Sněgirev náhle zastavil, asi půl minuty stál, jako by byl něčím překvapen, a pojednou se obrátil zpět ke kostelu a pustil se do běhu k opuštěnému hrobečku. Ale hoši ho okamžitě dohnali a chopili se ho se všech stran. A tu, jako by byl zcela vysílen, padl na sníh, tloukl sebou, úpěl a vzlykal a vykřikoval:

— Panáčku, Iljušečko, milý panáčku!

Aljoša a Kolja začali ho zvedat, uprošovat a přemlouvat.

— Kapitáne, vzpamatujte se, mužný člověk má snést všechno, — koktal Kolja.

— Pomačkáte květiny, — domlouval mu Aljoša, — a »maminka« na ně čeká, sedí a pláče, že jste jí nedávno nedal květiny od Iljuši. Ještě je tam Iljušova postýlka...

— Ano, ano, k mamince, — pojednou se vzpamatoval opět Sněgirev, — ustelou postýlku, ustelou, — dodal jako polekán, že ji skutečně ustelou, vyskočil a běžel domů. Ale už neměli daleko a

všichni přiběhli společně. Sněgirev chvatně otevřel dveře a vykřikl na ženu, s níž se před chvílí tak ukrutné pohádal:

— Maminko, drahá, Iljušečka ti poslal květin, nožičky tě bolí!
— vykřikl, podáváje jí hrst květů, pomrzlých a polámaných, když se před chvílí zmítal na sněhu. Ale v témž okamžiku uviděl před Iljušečkovou postýlkou y koutě Iljušovy botičky, které stály vedle sebe a které sem postavila domácí, — byly to staré, vyrudlé a zkornatělé botičky, už hodně spravované. Když je uviděl, zvedl ruce a vrhl se k nim, padl na kolena, popadl jednu botu, přitiskl k ní rty, začal ji žádostivě líbat a vykřikoval:

Panáčku, Iljušečko, milý panáčku, kde jsou tvé nohy?

— Kam jsi ho odnesl? Kam jsi ho dal? — zaúpěla šílená srdcervoucím hlasem. Tu se dala do pláče také Ninočka. Kolja vyběhl z pokoje a za ním začli odcházet všichni hoši. Posléze odešel také Aljoša.

— Necht' se vyplácí, — řekl Koljovi, — při tom jsou všechny útechy marné. Chvíli počkáme a vrátíme se.

— Ano, nemůžeme je utěšit, to je strašné, — potvrzoval Kolja. — Víte, Karamazove, — pojednou snížil hlas, aby ho nikdo neuslyšel: — je mi velmi smutno, a kdyby bylo možno ho vzkřísit, dal bych všechno na světě!

— Ach, já také, — řekl Aljoša.

— Co myslíte, Karamazove, máme sem dnes večer přijít? Vždyť se opije.

— Snad se opije. Přijdeme jenom my dva, to stačí, abychom G nimi hodinku poseděli, s matkou a s Ninočkou, ale kdybychom přišli všichni, opět bychom jim všechno připomínali, — radil Aljoša.

— Domáci tam teď prostírá stůl, — to bude asi zádušní slavnost, přijde pop; máme se tam teď vrátit, Karamazove, nebo ne?

— Určitě, — řekl Aljoša.

— To je všechno divné, Karamazove, taková bolest a hned na to nějaké koláče, jak je to podle našeho náboženství všechno nepřirozené.

— Budou mít také lososa, — hlasitě poznamenal hošík, který objevil Tróju.

— Prosím vážně, Kartašove, abyste se nemíchal do řeči se svými hloupostmi, zejména, když se vás nikdo neptá a když nikdo nechce ani vědět, jste-li na světě, — odsekl mu rozčileně Kolja. Hošík úplně se začervenal, ale neodvážil se nic odpovědět. Zatím všichni zvolna kráčeli po pěšině a náhle zvolal Smurov:

— Tady je Iljušův kámen, pod kterým ho chtěli pochovat.

Všichni se mlčky zastavili u velikého kamene. Aljoša se podíval a celý obraz toho, co Sněgirev vyprávěl kdysi o Iljuškovi, jak s pláčem objímal otce a vykřikoval: »Tatínku, tatínku, jak tě ponížil!« rázem se mu vynořil ve vzpomínce. Cosi jako by se otrásl v jeho duši. S vážným pohledem pohlédl na všechny ty milé, jasné obličejové školáků. Iljušečkových přátel a pojednou jim řekl:

— Pánové, chtěl bych vám říci zde, na tomto místě, jednu věc.

Hoši ho obstoupili a ihned se do něho vpili očekávajícím pohledem.

— Pánové, brzo se rozejdeme. Já nyní ztrávím nějakou dobu s dvěma bratry, z nichž jeden odchází do vyhnanství a druhý umírá. Ale brzo opustím zdejší město, snad hodně na dlouho. Tak se tedy rozejdeme, pánové. Smluvme se tedy, u kamene Iljuškova, že předně nebudeme nikdy zapomínat na Iljušku, a za druhé, že nebudeme nikdy zapomínati druh na druhu. A kdyby se s námi stalo cokoliv v životě, i kdybychom se dvacet let nesetkali, přece budeme vzpomínat, jak jsme pochovávali ubohého hochu, na kterého jsme dříve házeli kameny — pamatujete se — tenkrát tam u mostu? — ale kterého isme si všichni potom zamilovali. Byl to hodný hoch, hodný a statečný hoch, měl smysl pro čest a pocíťoval hořkou urážku, které se dostalo jeho otci, a pro kterou vyvstal proti všem. A tak tedy předně budeme na něho vzpomínat, pánové, po celý život. T kdybychom měli na starosti velmi důležité věci, kdybychom nabyli hodností, nebo kdybychom upadli do nějakého velikého neštěstí, to je jedno, nikdy nezapomínejme, jak nám zde bylo krásně, všem pohromadě, když jsme zde byli sjednoceni takovým pěkným a krásným citem, který snad i nás v onu dobu lásky k ubohému hochu udělal lepšími, než snad jsme ve skutečnosti. Holoubci moji, — dovolte, abych vám říkal holoubci, protože jste jim velmi podobni, protože jste velmi podobni těm pěkným svým ptáčkům teď v této chvíli, když se dívám do vašich dobrých, milých tváříček, milé mé

děti, snad nepochopíte, co vám řeknu, protože velmi často mluvím nedosti jasně, ale přece si to zapamatujte, a někdy později budete souhlasit s mými slovy. Vězte, že nic není vyššího, silnějšího a zdravějšího a užitečnějšího pro život, než nějaká krásná vzpomínka, a zvláště vzpomínka, kterou jste si odnesli ještě z dětství, ještě z domu rodičů. Mnoho vám lidé fíkají o vaší výchově, a hle, taková nějaká krásná, posvátná upomínka, která se vám uchovala z dětství, je snad nejlepší výchovou. Když člověk může vzít do života mnoho takových vzpomínek, je zachráněn na celý život,! a i když jen jediná pěkná vzpomínka zůstane ve vašem srdcím i ta vás může někdy zachránit. Snad se později staneme také zlými, snad nebudeme mít dosti sil, abychom se zdrželi ošklivého skutku, budeme se smáti lidským slzám a budeme se smáti těm lidem, kteří říkají, jako před chvílí vykřikl Kolja: »Chci trpět za všechny lidi«, a snad se budeme těmito lidem zlomyslně vysmívat. A kdybychom byli sebe více zlí, což nedej bůh, přece, až si vzpomeneme na Iljuškův pohřeb, jak jsme ho milovali v posledních dnech a jak isme teď spolu mluvili tak přátelsky a tak pohromadě u tohoto kamene, přece i nejkrutější a nejzlostnější člověk z nás, stane-li se takovým, přece se neodváží v duši se vysmát tomu, jak byl hodný a dobrý v tomto okamžiku. Nedosti na tom, snad právě tato vzpomínka ho zadrží před velikým zlem, vzpomíná se a řekne: »Ano, tenkrát jsem byl dobrý, smělý a čestný.« Necht' se v duši tomu usměje, to nic nevadí, člověk se často směje dobrému a pěknému: to je jenom z lehkomylnosti; ale ujišť'uji

vás, pánové, že jakmile se usměje, přece si hned v srdci řekne: »Nikoli, to jsem udělal ošklivou věc, že jsem se usmál, protože tomu se nelze smát!«

— Určitě tomu tak bude, Karamazove, rozumím vám, Karamazove! — vykřikl se zářícíma očima Kolja. Hoši se zavrtěli a také chtěli cosi říci, ale udrželi se; upřeně a dojatě se dívali na řečníka.

— To jsem řekl jenom v tom případě, že bychom se stali ošklivými, — pokračoval Aljoša, — ale proč bychom se stali ošklivými, že, pánové? Budeme především hodní, potom budeme čestní a potom, — nikdy nezapomene druh na druhu. Opakuji to znovu a dávám vám své slovo, pánové, že nezapomenu ani na jednoho z vás; každou tvář, která se na mne teď dívá, budu si pamatovat třeba třicet let. Před chvílí tady Kolja řekl Kartašovovi, jako bychom nestáli o to vědět, že je na světě. Ale což mohu zapomenout, že Kartašov je na světě, a že liž se teď tak nečervená, jak tenkrát, když odhalil Tróju, nýbrž že se na mne dívá svýma krásnýma, dobrýma a veselýma očima? Pánové, milí moji přátelé, buďme všichni velkodušní a odvážní, jako byl Iljušečka, rozumní, odvážní a velkodušní, jako je Kolja (ale který bude ještě daleko rozumnější, až vyroste) a buďme právě tak stydliví, ale při tom rozumní a milí, jako Kartašov. Ale co mluvím o nich dvou, všichni, přátelé, jste mi od této chvíle milí, všechny vás uzavírám do svého srdce a prosím, abyste i vy mne uzavřeli do svých srdcí. Nuže, a kdo

nás sjednotil v tomto dobrém, pěkném citu, na který od nyníška budeme stále po celý život vzpomínat a chceme vzpomínat, kdo jiný, než Iljušečka, dobrý hoch, milý hoch, hoch, který je nám drahý na věky věkův! Nezapomeneme na něho nikdy, zachovejme věčnou a pěknou památku na něho ve svých srdcích od nyníška na věky věkův!

— Ano, ano, věčnou, věčnou památku — vykřikli zvonivými hlásky všichni hoši, kteří se na něho dojatě dívali.

— Budeme vzpomínat i na jeho tvář, i na jeho šaty, i na jeho ubohé botičky, i na jeho rakev, a na nešťastného, hříšného jeho otce, a na to, jak směle pro něho se postavil proti celé třídě!

— Budeme, budeme na něho vzpomínat! — vykřikli opět hoši, — byl to statečný, byl to dobrý hoch!

— Ach, jak jsem ho miloval! — zvolal Kolja.

— Ach, děti, ach, milí přátelé, nebojte se života!.lak je život krásný, uděláš-li něco pěkného a dobrého.

— Ano, ano, — nadšeně opakovali hoši.

— Karamazove, milujeme vás! — vykřikl nezadržitelně jeden hlas, myslím, že Kartašova.— Milujeme vás, milujeme vás, — opakovali všichni. Mnohým se třpytily na očích slzy.

— Ať žije Karamazov, — nadšeně zvolal Kolja. — A věčnou vzpomínku mrtvému hochu! — s citem dodal Aljoša.

— Věčnou vzpomínku! — opakovali znovu hoši.

— Karamazove! — vykřikl Kolja, — říká náboženství pravdu, že všichni vstaneme z mrtvých, že ožijeme, a že uvidíme opět druh druhá, všechny, a také Iljušečku?

— Určitě vstaneme z mrtvých, určitě se uvidíme a vesele a šťastně budeme vyprávěti druh druhu všechno, co bylo, — napolo s úsměvem a napolo s nadšením odpověděl Aljoša.

— Ach, jak to bude pěkné, — zvolal Kolja.

— Nuže, teď skončeme řeči a pojďme na slavnost. Nebud'te smutni, že budeme jísti koláče. Vždyť je to dávný, věčný zvyk, a i v tom je něco pěkného, — usmál se Aljoša. — Nuže, jděme! Hled'me, jak jdeme ruku v ruce!

— A necht' je to tak věčně, necht' celý život jdeme ruku v ruce! Ať žije Karamazov! — znovu nadšeně vykřikl Kolja a znovu všichni hoši opakovali jeho výkřik.

1879 – 1880.